

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE PLANLI KIRSAL YERLEŞMELERİN
TARİHSEL GELİŞİMİ ve ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ
PLANLI KIRSAL MİMARİSİNİN KORUNMASI SORUNU**

**DOKTORA TEZİ
Y. Mimar Zeynep ERES**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : RESTORASYON

EYLÜL 2008

**TÜRKİYE’DE PLANLI KIRSAL YERLEŞMELERİN
TARİHSEL GELİŞİMİ ve ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ
PLANLI KIRSAL MİMARİSİNİN KORUNMASI SORUNU**

**DOKTORA TEZİ
Y. Mimar Zeynep ERES
(502992016)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 18 Eylül 2007
Tezin Savunulduğu Tarih : 5 Eylül 2008**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Nur AKIN
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Zeynep AHUNBAY (İ.T.Ü.)
Prof.Dr. Günhan DANIŞMAN (B.Ü.)
Prof.Dr. Zafer TOPRAK (B.Ü.)
Doç.Dr. Yegan KAHYA (İ.T.Ü.)**

EYLÜL 2008

ÖNSÖZ

Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisi, 1970'li yıllardan itibaren mimarlık tarihçileri tarafından incelenmeye başlanmış ve bu zengin mimarlık mirası koruma bilimi disiplini içinde araştırma ve koruma projelerinin konuları arasına girmiştir. Bu çerçevede başta Ankara olmak üzere çeşitli kentlerdeki yetkin örnekler koruma altına alınmaktadır. Ancak bugüne kadar bu dönemde kırsal alanda gerçekleştirilen yoğun mimarlık faaliyeti üzerine kapsamlı bir araştırma yapılmadığından, Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarlık uygulamalarını belgelemek, bunların mimarlık, kültür ve toplum tarihi açısından önemini ortaya koymak için bu tez çalışmasının gerçekleştirilmesi yararlı bulunmuştur. Tezin bir diğer amacı da, bu kapsamlı kırsal mimarlık eyleminin son örneklerinin korunarak toplumsal bellekteki yerinin canlı tutulmasının sağlanmasıdır.

Anıtsal kimliği olmayan bu mimarinin incelenmesi ve korunması için öneri geliştirmenin gerekliliğini baştan öngörerek, çalışmaya izin veren ve yönlendiren tez danışmanım Prof.Dr.Nur Akın'a; konunun oluşum sürecini izleyen ve eleştirilerde bulunarak yol gösteren tez izleme komitesi üyeleri Prof.Dr.Zeynep Ahunbay'a ve Prof.Dr.Günhan Danışman'a içtenlikle teşekkür ederim.

Bu araştırma, Trakya'da oldukça büyük bir alanda gerçekleştirilen belgelenmelere ve arşiv araştırmalarına dayanmaktadır. Kırsal alanda belgeleme çalışmaları Trakya'nın çok sayıda aydın insanının yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle birçok köy gezisinde bana eşlik ederek köylerdeki dostlarını benimle paylaşan emekli öğretmen Aydın Karakoç'a çok teşekkür ederim. Tekirdağ Müze Müdürü Mehmet Akif Işın, Kırklareli İl Kültür Müdürlüğü araştırmacısı Zekeriya Kurtulmuş bizzat benimle köylere giderek yardımcı olmuşlardır. Kırklareli, Pınarhisar, Vize, Muratlı, İnece, Kaynarca, Evrensekiz belediyeleri ve Kırklareli Kadastro Müdürlüğü gerekli haritaları sağlamada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi görevlisi Fuat Recep Osmanlıca belgelerin çözümünde, meslektaşlarım Y.Mimar Şerife Türk alan araştırmasında, Y.Mimar Tuğba Barlık çizim işlerinde yardımcı olmuşlardır. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bu çalışmada yapıların belgelenmesi kadar, bu yapılara değer katan ancak arşivlerde bulunması olanaksız bilgilerin derlenmesi de önemlidir ve bunlar köy sakinleriyle yapılan görüşmelerde açığa çıkmıştır. Benliklerinde "Atatürk'ün verdiği evlerin" derin izi olan ve bu araştırmaya saygı duyarak evlerini açan, hafızalarını zorlayarak elden geldiğince ayrıntılı bir biçimde beni bilgilendirmeye çalışan Trakya köylüsünün katkısı sayesinde, bu mimarinin fiziksel değerinin ötesindeki anlamı ve korunma potansiyeli ortaya çıkmıştır.

Uzun süren çalışmam sırasında her türlü olanağı sağlayarak bana destek olan aileme çok teşekkür ederim.

Bu tez çalışması ARİT (Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü) tarafından desteklenmiştir.

Eylül 2007

Zeynep Eres

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	VIII
TABLO LİSTESİ	X
ŞEKİL LİSTESİ	XII
ÖZET	XXVI
SUMMARY	XXIX
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı	1
1.2. Yöntem	6
1.2.1. Kaynak taraması	6
1.2.2. Arşiv araştırması	8
1.2.3. Alan araştırması	10
1.2.4. Sözlü bilgi çalışması	14
2. PLANLI KIRSAL YERLEŞME KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ	17
2.1. Planlı Kırsal Yerleşme Kavramı	17
2.2. Osmanlı Döneminde Planlı Kırsal Yerleşme Yaklaşımı	27
2.2.1. Göçerliğe ve göçmenliğe bağlı iskân sorunu	29
2.2.1.1. 18. Yüzyıldan Tanzimat Dönemi'ne kadar:	29
"Kalıcı konut kavramı"	
2.2.1.2. Tanzimat süreci (1839–1856):	31
"Yerleşme düzenleme yaklaşımı"	
2.2.1.3. 1856 Kırım Savaşı süreci:	33
"İlk göçmen iskânı yönetmeliği"	
2.2.1.4. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri:	47
"Kırsal alana ilişkin ilk yönetsel düzenlemeler"	
2.2.1.5. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı süreci:	49
"İlk genel iskân talimatnamesi"	
2.2.1.6. 20. Yüzyıl başı: "Göçün sürekliliği"	58
2.2.2. Çağdaşlaşma sürecinde iskân ve köy sıhhileştirme sorunu	60
2.2.2.1. 1908 II. Meşrutiyet Dönemi:	
"Yönetsel ve fikirsel değişim"	60
2.2.2.2. İskân yönetmelikleri ve örgütleri	63
2.2.2.3. Köy sıhhileştirme çalışmaları	67
2.2.2.4. 1912–1913 Balkan Savaşları sürecinde	77
köy kurma çalışmaları	
2.2.2.5. 1918–1922 Mütareke Dönemi:	84
"Sivil toplumun köycülük çabası"	

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE PLANLI KIRSAL YERLEŞME YAKLAŞIMI	90
3.1. Birinci Dönem: Çağdaşlaşma Ülküsünde Köy Sorununun Devlet Tarafından Ele Alınışı	92
3.1.1. Atatürk'ün yaklaşımı	92
3.1.2. Yasalarda köye yönelik yaklaşım	96
3.1.2.1. Kuramsal çerçeve	96
3.1.2.2. Uygulamaya ilişkin yasal süreç	103
3.1.3. Mimari uygulamalar	113
3.1.3.1. İlk dönem köy kurma uygulamaları	114
3.1.3.2. İktisadi hane	132
3.1.3.3. Örnek köy	133
3.2. İkinci Dönem: Köy Kanunu'nu Etkinleştirme Çabaları ve Uygulamaya Yansımaları	137
3.2.1. Devletin yaklaşımı: Kalkınma programı	137
3.2.2. Aydınların yaklaşımı: Köycülük söylemi	139
3.2.3. Mimarların geliştirdikleri köy projeleri	140
3.2.4. Mimari uygulamalar	148
3.2.4.1. Mevcut köylerdeki uygulamalar	148
3.2.4.2. Köyü kurma uygulamaları	150
3.3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Gerçekleştirilen Konut Dışı Yapı Uygulamaları	156
3.3.1. Okullar	157
3.3.2. Köy konakları	159
3.3.3. Zanaat, ticaret ve kültürle ilgili yapılar	159
3.3.4. Tarım ve hayvancılıkla ilgili yapılar	160
3.3.5. Su işleriyle ilgili yapılar	161
3.3.6. Açık alan düzenlemeleri	161
3.3.7. Anıt uygulamaları	162
4. TRAKYA UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİ DÖNEMİNDE (1934–1941) KURULAN PLANLI KIRSAL YERLEŞMELER	163
4.1. İnceleme Alanının Tanıtımı	163
4.1.1. Trakya'nın coğrafi ve iklimsel özellikleri	165
4.1.2. Trakya'nın toplumsal ve ekonomik açıdan tarihsel gelişimi	169
4.1.3. Trakya'nın geleneksel kırsal mimarisi	176
4.2. Trakya Umumi Müfettişliği	181
4.2.1. Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurumsal yapısı	182
4.2.2. Trakya Umumi Müfettişliği'nin yaklaşımı ve uygulamaları	183
4.3. Trakya Alan Araştırması	185
4.3.1. Tek yapı belgeleri	189
4.3.1.1. İnceleme alt alanı 1	189
4.3.1.2. İnceleme alt alanı 2	190

4.3.1.3. İnceleme alt alanı 3	192
4.3.1.4. İnceleme alt alanı 4	210
4.3.1.5. İnceleme alt alanı 5	217
4.3.1.6. İnceleme alt alanı 6	228
4.3.1.7. İnceleme alt alanı 7	230
4.3.1.8. İnceleme alt alanı 8	233
4.3.2. Yerleşme ölçeğinde belgelenmeler	237
4.3.2.1. Küçük ölçekli köy uygulaması: Arızbaba – Kırklareli	237
4.3.2.2. Büyük ölçekli örnek köy uygulaması: Muratlı-Tekirdağ	239
4.4. Trakya Umumi Müfettişliği Dönemi Mimarisinin Değerlendirilmesi	249
4.4.1. Yerleşme yeri seçimi ve yerleşme dokusu özellikleri	250
4.4.2. Mimari biçimleniş özellikleri	260
4.4.2.1. Konut	260
4.4.2.2. Okul ve diğer kamusal yapılar	266
4.4.3. Yapı sistemi ve malzeme özellikleri	267
4.4.3.1. Konut	267
4.4.3.2. Okul ve diğer kamusal yapılar	270
4.4.4. Kapı ve pencereler	270
4.4.4.1. Konut	270
4.4.4.2. Okul ve diğer kamusal yapılar	271
4.4.5. Mimaride değişim	271
5. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ PLANLI KIRSAL MİMARİSİNİN KÜLTÜR VARLIĞI DEĞERİNİN TANIMLANMASI ve KORUMA SORUNLARI	279
5.1. Kültür Varlığı Değerinin Saptanması	279
5.1.1. Erken Cumhuriyet Dönemi kültür mirası açısından değeri	279
5.1.2. Planlı kırsal yerleşme geleneği açısından değeri	285
5.1.3. Mimarlık tarihi açısından değeri	287
5.2. Trakya Umumi Müfettişliği Dönemi Yapılarını Korumada Yaklaşımlar	288
5.2.1. Dünyada geleneksel kırsal mimari ve modern mimari bağlamında koruma kavramının gelişimi	293
5.2.1.1. Geleneksel kırsal mimarinin korunması sorunu	293
5.2.1.2. Modern mimarlık mirasının korunması sorunu	297
5.2.2. Türkiye’de geleneksel kırsal mimari ve modern mimari bağlamında koruma kavramının gelişimi	299
5.2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde eski eser koruma kavramının gelişimi	299
5.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi’nde sit koruma kavramının gelişimi	300
5.2.2.3. Kırsal sit koruma kavramının gelişimi	302
5.2.2.4. Günümüzde koruma yasaları çerçevesinde kırsal mimarlık mirasının durumu	304
5.2.2.5. Günümüzde koruma yasaları çerçevesinde Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirasının durumu	305

5.3. Trakya’da Kırsal Mimarlık Mirasını Tehdit Eden Unsurlar	307
5.3.1. Trakya’nın Umumi Müfettişlik Dönemi’nden günümüze gelişimi	307
5.3.2. Güncel bölge planlama politikaları çerçevesinde Trakya’nın durumu	313
6. TRAKYA UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİ DÖNEMİ KIRSAL MİMARLIK YAPILARININ KORUNMASI İÇİN GELİŞTİRİLEN ÖNERİLER	316
6.1. Trakya Umumi Müfettişliği Dönemi (1934–1941) Mimarlık Mirasının Bölgesel Ölçekte Ele Alınması	317
6.2. Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi Kırsal Mimarisinin Kültür Varlığı Olarak Tanımlanması	318
6.2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal yerleşmelerinin sit alanı olma ölçütleri	318
6.2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal yapılarının kültür varlığı olma ölçütleri	318
6.3. Yerleşme ve Yapı Ölçeğinde Koruma İlkeleri	320
6.4. Belgelenen Sitler ve Tek Yapılar İçin Koruma Önerileri	325
6.4.1. Sit alanları için koruma önerileri	325
6.4.2. Tek yapılar için koruma önerileri	326
6.4.2.1. Konut	327
6.4.2.2. Okul	327
6.4.2.3. Çeşme	328
6.4.2.4. Anıt	328
6.4.2.5. Park	328
6.5. Tanıtma ve Sergileme Modeli	329
7. SONUÇ	336
KAYNAKLAR	346
EKLER	
EK A	361
EK A1	361
EK A2	363
EK A3	365
EK A4	367
EK B	381
EK B1	381
EK B2	385
EK B3	396

EK B4	433
EK B5	441
EK B6	446
EK B7	451
EK B8	455
EK B9	461
EK C	474
EK C1	474
EK C2	477
EK C3	550
EK C4	571
EK C5	578
EK D	579
EK E	588
EK F	594
EK G	623
EK H	639
EK I	659
ÖZGEÇMİŞ	669

KISALTMALAR:

BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
İKKP	: İstanbul Vilayetine Bağlı Köylerin Kalkınma Programı
İzKK	: İzmir Vilayeti 5 Yıllık Köycülük Kalkınma Programı
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
H	: Hicri
İMP	: İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi
KEEK	: Köy Envanter Etüdü Kırklareli
KEET	: Köy Envanter Etüdü Tekirdağ
KTVKK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KTVKYK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
TİY	: Trakya İstatistik Yıllığı
TKK	: Tekirdağ Vilayeti Birinci Köycülük Kongresi Kararları
TKKP	: Trakyanın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı
TRAKAB	: Trakya Kalkınma Birliği
TUM	: Trakya Umumi Müfettişliği

İl Yıllıkları

AfiY	: Afyon Karahisar İl Yıllığı
AyiY	: Aydın İl Yıllığı
BoiY	: Bolu İl Yıllığı
BuiY	: Bursa İl Yıllığı
ÇaiY	: Çankırı İl Yıllığı
ÇoiY	: Çorum İl Yıllığı
DiİY	: Diyarbakır İl Yıllığı
EiY	: Edirne İl Yıllığı
EliY	: Elazığ İl Yıllığı
EsiY	: Eskişehir İl Yıllığı
GaiY	: Gaziantep İl Yıllığı
GüiY	: Gümüşhane İl Yıllığı
İçiY	: İçel İl Yıllığı
iziY	: İzmir İl Yıllığı
KiY	: Kırklareli İl Yıllığı
MaiY	: Manisa İl Yıllığı
MuiY	: Muğla İl Yıllığı
SiY	: Seyhan [Adana] İl Yıllığı
SiiY	: Sinop İl Yıllığı
TeiY	: Tekirdağ İl Yıllığı
YiY	: Yozgat İl Yıllığı
ZiY	: Zonguldak İl Yıllığı

Hicri Takvime Göre Aylar

M	: Muharrem
S	: Safer
Ra	: Rebiyülevvel
R	: Rebiyülâhır
Ca	: Cemaziyelevvel
C	: Cemaziyelahır
B	: Receb
Ş	: Şaban
N	: Ramazan
L	: Şevval
Za	: Zilkade
Z	: Zilhicce

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi sayısal ortamda anahtar sözcükle tarama 9
Tablo 1.2	Belgeleme yapılan köy listesi 13
Tablo 3.1	1924 yılında inşaatına başlanan köylerin listesi 116
Tablo 3.2	Bulgaristan ve Romanya göçmenleri için köy inşa edilen iller listesi 155
Tablo 4.1	1937 tarihli haritaya göre Trakya'ya gelen göçmen ve inşa edilen yapı sayısı 185
Tablo 4.2	Rölöve belgelemesi yapılan evlerin proje türlerine göre boyutları 262
Tablo 4.3	Muratlı Köyü'nde rölöve belgelemesi yapılan evlerin tip proje türlerine göre boyutları 263
Tablo 6.1	Araştırma yapılan köy ve belgelenen yapı sayısı 327
Tablo D.1	Köylerde belgelenen yapıların durumu ve kültür varlığı değeri 579
Tablo D.2	Muratlı'da belgelenen yapıların durumu ve kültür varlığı değeri.... 580
Tablo D.3	Kültür varlığı olan yapılara ilişkin müdahale önerileri 583
Tablo D.4	Muratlı'da bulunan kültür varlıklarına ilişkin müdahale önerileri 584
Tablo D.5	Koruma ve sergileme amaçlı işlevlendirilecek yapı listesi 585
Tablo D.6	Envanter numarası verilerek belgelenen yapıların yer bilgileri 586
Tablo E.1	Alt konu gruplarının birbiri ile ilişkisi 592
Tablo F.1	İnşaat işleri ve inşaat malzemesi ile ilgili belgeler 594
Tablo F.2	İnşaat için kereste sağlanmasına yönelik belgeler 600
Tablo F.3	Kapı ve pencere sağlanmasına ilişkin belgeler 602
Tablo F.4	Adana bölgesinde huğ evi yapımına ilişkin belgeler 602
Tablo F.5	Mevcut yapıların tamirine ilişkin belgeler 603
Tablo F.6	İskân kurallarının mali konularıyla ilgili belgeler 604
Tablo F.7	İskân kurallarının idari işleyişiyle ilgili belgeler 607
Tablo F.8	İskân işlerinin mali konularıyla ilgili belgeler 610
Tablo F.9	İskân işlerinde çalışan memurların maaşlarıyla ilgili belgeler 612
Tablo F.10	İskân işlerinde emval-i metrukenin değerlendirilmesiyle ilgili belgeler 612
Tablo F.11	Savaşlar nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler 614
Tablo F.12	Yangınlar nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler 615
Tablo F.13	Seller nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler 615
Tablo F.14	Depremler nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler ... 616
Tablo F.15	Ormandan yapı malzemesi sağlamaya ilişkin belgeler 616
Tablo F.16	Köyde temel eğitimle ilgili belgeler 616
Tablo F.17	İskân işlerinde göçmenlerin zanaatlarının göz önüne alınmasıyla ilgili belgeler 617
Tablo F.18	Köy mimarisine ilişkin bilimsel yayınlarla ilgili belgeler 618
Tablo F.19	İskân işleriyle ilgili gazete haberleriyle ilgili belgeler 619
Tablo F.20	İskân işleriyle ilgili kongrelerle ilgili belgeler 619
Tablo F.21	İskân sırasındaki yolsuzluk olaylarıyla ilgili belgeler 620
Tablo F.22	Trakya'da endüstrinin geliştirilmesiyle ilgili belgeler 621
Tablo F.23	Trakya'da kooperatifçiliğin geliştirilmesiyle ilgili belgeler 621

Tablo F.24	Trakya’da bankacılığın kurulmasıyla ilgili belgeler	621
Tablo F.25	Trakya’da turizmin geliştirilmesiyle ilgili belgeler	621
Tablo F.26	Trakya köylüsünün mesleki eğitimiyle ilgili belgeler	621
Tablo F.27	Trakya’da çiftçiliğin geliştirilmesiyle ilgili belgeler	622
Tablo G.1	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde çalışılan belgelerin yer bilgileri	623

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa no</u>
Şek.A1/1 : Çukurova Bölgesinde araştırma yapılan köyler	361
Şek.A1/2 : Bursa bölgesinde araştırma yapılan İkizceoba Köyü	361
Şek.A1/3 : Trakya alan araştırması.....	362
Şek.A2/1 : Çayönü yerleşmesi hücre planlı evre dönemi maketi	363
Şek.A2/2 : Giza yerleşmesi planı (Murray, 2005, şek:2)	363
Şek.A2/3 : Göllüdağ yerleşmesi planı (Schirmer, 2000,şek:2)	364
Şek.A2/4 : Milet kenti planı (Abbasoğlu, 1999:şek.37)	364
Şek.A3/1 : 18. yüzyılda İngiltere’de kurulan planlı kırsal yerleşme örnekleri (Sharp, 1946:22-25)	365
Şek.A3/2 : 17.-18. yüzyılda Doğu Avrupa’da Habsburg ve Prusya Krallıkları tarafından kurulan planlı kırsal yerleşme örnekleri (Miller, 1950:65,69-70)	366
Şek.A4/1 : 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak kayıpları (Dünya Tarih Atlası, 2007:68)	367
Şek.A4/2 : Gökçedere Köyü Camisi’nin BOA’nde bulunan 1873 tarihli planı (Kocacık, 1979:2)	368
Şek.A4/3 : Araphoca Köyü cami ve okulunun BOA’nde bulunan 1873 tarihli planı (Kocacık, 1979:5)	368
Şek.A4/4 : Kabaağaç Köyü cami ve okulunun BOA’nde bulunan 1866 tarihli planı (Kocacık, 1979:1)	369
Şek.A4/5 : Terzili Köyü cami ve okulunun BOA’nde bulunan 1873 tarihli planı (Kocacık, 1979:3)	369
Şek.A4/6 : Yanık Balabanlı Köyü cami ve okulunun BOA’nde bulunan 1873 tarihli planı (Kocacık, 1979:4)	370
Şek.A4/7 : 1898’de Boşnak göçmenler için Ankara’da kurulan İkizce Köyü’nün günümüzdeki yerleşme planı (Aktüre, 1978:105 – şek.16a)	370
Şek.A4/8 : Mersin’de kasaba çevresinde kurulan bir yerleşmenin fotoğrafı ((Servet-i Fünûn No: 476’dan aktaran: İpek, 1999: [281])...	371
Şek.A4/9 : Göçmenler için Eskişehir, Karacahisar’da kurulan bir köy (İpek, 1996:18)	371
Şek.A4/10 : 1897’de Bulgaristan’dan gelen Pomaklar tarafından kurulan Eskitaşlı Köyü’nün 1956 tarihli yerleşme krokisi (Kurhan, 1956:resimler kısmı)	372
Şek.A4/11 : 1877 yılında Kafkasya’dan gelen bir Gürcü grup tarafından kurulan Hayriye Köyü’nün 1960’lı yıllarda hazırlanan yerleşme planı (Beyru, R. vd., ?;şekil 5)	372
Şek.A4/12 : Karahisar-ı Sahip (Afyon Karahisar) kasabasında göçmenler için inşa edilecek konut, cami ve okulun temel atma töreninin fotoğrafı (Servet-i Fünûn No: 442’den aktaran: İpek, 1999: [282])...	373
Şek.A4/13 : Adana’da iskân edilen göçmenler için inşa edilen konutların resmi açılış töreninin fotoğrafı (Servet-i Fünûn No: 484’den aktaran: İpek, 1999: [282])...	373

Şek.A4/14	: 1900 yılında Giritli göçmenlerin kurduğu Mamure (Gölyaka) Köyü'nün BOA'nde bulunan 1901 tarihli yerleşme planı (Yadigar, 1980:[76])	374
Şek.A4/15	: Gölyaka Köyü'nün 1976 yılında 1/25.000 ölçekli planı (Harita Genel Müdürlüğü, 1/25.000 ölçekli haritaları, pafta no:H22-b1)	374
Şek.A4/16	: 1901 tarihli Bosna göçmenlerinin Ankara çevresinde iskân edildikleri bölgeleri ve kendileri için inşa olunan yerlerin planlarını gösteren harita (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516–1919), 1992:512)	375
Şek.A4/17	: 1901 tarihli Bosna göçmenleri için Ankara çevresi köylerde inşa edilen evlerin projesi (Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516–1919), 1992:511)	375
Şek.A4/18	: 1913 tarihli Nafia Nezareti mühendislerince hazırlanan göçmen köyü planı. (BOA.DH.MB.HPS.M.8/47 no'lu, 1329 Nisan tarihli “köyün heyet-i mecmuasını gösterir harita” başlıklı harita)	376
Şek.A4/19	: 1913 tarihli Nafia Nezareti mühendislerince hazırlanan göçmen evi planı. (BOA.DH.MB.HPS.M.8/47 no'lu, 1329 Nisan tarihli “köylerde iskan olunacak muhacirinin ikametine mahsus hanelerin projesidir” başlıklı proje)	376
Şek.A4/20	: 1916 tarihli “Yeniden Tesis Olunacak Köylerde Nazar-ı Dikkate Alınacak Esasat-ı Sıhhiyye ve Mevcut Köylerin Bu Cihetlerden Mümkün Olduğu Kadar Islahı” adlı kitapçıkta bulunan şematik köy planı (Ökçün, 1983: 177)	377
Şek.A4/21	: 1916 tarihli “Yeniden Tesis Olunacak Köylerde Nazar-ı Dikkate Alınacak Esasat-ı Sıhhiyye ve Mevcut Köylerin Bu Cihetlerden Mümkün Olduğu Kadar Islahı” adlı kitapçıkta bulunan şematik yapı adası planı (Ökçün, 1983: 178)	377
Şek.A4/22	: 1916 tarihli “Yeniden Tesis Olunacak Köylerde Nazar-ı Dikkate Alınacak Esasat-ı Sıhhiyye ve Mevcut Köylerin Bu Cihetlerden Mümkün Olduğu Kadar Islahı” adlı kitapçıkta bulunan şematik ev planı (Ökçün, 1983: 198)..	378
Şek.A4/23	: BOA'nde bulunan 1919 tarihli “Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamimen tebliği” konulu belgede yer alan köy yerleşme planı (BOA, DH/UMVM, 125/32, 20 C 1337 (23.3.1919))...	378
Şek.A4/24	: BOA'nde bulunan 1919 tarihli “Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamimen tebliği” konulu belgede yer alan yapı adası ve ev planı (BOA, DH/UMVM, 125/32, 20 C 1337 (23.3.1919))...	379
Şek.A4/25	: BOA'nde bulunan 1919 tarihli “Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamimen tebliği” konulu belgede yer alan yapı cephe görüşleri (BOA, , DH/UMVM, 125/32, 20 C 1337 (23.3.1919))	379
Şek.A4/26	: BOA'nde bulunan 1919 tarihli “Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamimen tebliği” başlıklı belgede yer alan yapı kesitleri ve kapı – pencere detayları (BOA, DH/UMVM, 125/32 no'lu, 20 C 1337 (23.3.1919))...	380
Şek.B1/1	: Abdullah Ziya tarafından tasarlanan köy projesi (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1933:39)	381

Şek.B1/2	: Burhan Arif'in tasarladığı köy projesi (Burhan Arif [Ongun], 1935:320)	381
Şek.B1/3	: K.Dirik tarafından bir mimara hazırlatılan ve 1937 yılında A. Afetinan'a verilen "İdeal Cumhuriyet Köyü" projesi (Afetinan, 1972:ek harita)	382
Şek.B1/4	: Sincan Köyü'nün durum planı (Ünsal, 1940:15)	382
Şek.B1/5	: Abidin Mortaş'ın tasarladığı köy projesi (Mortaş, 1940) ...	383
Şek.B1/6	: Behçet Ünsal tarafından tasarlanan köy evi projeleri (Ünsal, 1940)	383
Şek.B1/7	: Abdullah Ziya tarafından tasarlanan köy evi projeleri (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1934:67-69)	384
Şek.B1/8	: Abdullah Ziya'nın "Halkevi Trakya Göçme Evleri Proje Yarışması"nda birinci olan projesi (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1935a:205)	384
Şek.B2/1	: Ankara Ahimesut (Etimesgut) Köyü (Faik Sabri, 1929:215)	385
Şek.B2/2	: Antalya'da bir göçmen köyü (La Turquie Kemaliste, 1939, 29, s:43)	385
Şek.B2/3	: Bursa Filader Köyü (Faik Sabri, 1929:214)	385
Şek.B2/4	: Bursa Demirtaş Köyü (Hakimiyeti Milliye, 29 Ekim 1929, s:60)	386
Şek.B2/5	: Çorum'da bir göçmen köyündeki evler (ÇoİY, 1938[L54])..	386
Şek.B2/6	: Çorum'da bir göçmen köyündeki evler (ÇoİY, 1938[L54])..	386
Şek.B2/7	: Çorum'da bir göçmen köyündeki ev (ÇoİY, 1938[L54]).....	387
Şek.B2/8	: Çorum'da bir göçmen köyündeki ev (ÇoİY, 1938[L56]).....	387
Şek.B2/9	: Çorum'da bir göçmen köyündeki ev (ÇoİY, 1938[L53]).....	387
Şek.B2/10	: Diyarbakır Ergani'ye bağlı Harbato Köyü'nde göçmen evleri (DiİY, 1938:106)	388
Şek.B2/11	: Diyarbakır Anbar'da kurulan Özmen Köyü (DiİY, 1938:106)	388
Şek.B2/12	: Edirne'nin Havsa Nahiyesi'nde yapılan göçmen evleri (EİY, 1938:85)	388
Şek.B2/13	: Edirne'nin köylerindeki göçmen evleri (EİY, 1938:87)	389
Şek.B2/14	: Edirne'nin köylerindeki göçmen evleri (EİY, 1938:87)	389
Şek.B2/15	: Elazığ'da 1934 yılında kurulan Hülvenk Göçmen Köyü (EİİY, 1935:[4])	389
Şek.B2/16	: Elazığ'da 1934 yılında kurulan BizmişinGöçmen Köyü (EİİY, 1935:[4])	390
Şek.B2/17	: Elazığ'da yeni kurulan Habusu Göçmen Köyü (EİİY, 1935[9])	390
Şek.B2/18	: Elazığ'da yeni kurulan Etminik Göçmen Köyü (EİİY, 1935:[9])	390
Şek.B2/19	: Elazığ Vertetil'de kurulan göçmen köylerinden biri (EİİY, 1935:[10])	390
Şek.B2/20	: İzmir Yeniköy'deki göçmen evleri (İzİY, 1938:133)	391
Şek.B2/21	: İzmir Yeniköy'deki göçmen evleri (İzİY, 1938:133)	391
Şek.B2/22	: İzmir Havuzbaşı Köyü'ndeki göçmen evleri (İzİY, 1938:137)	391
Şek.B2/23	: İzmir Havuzbaşı Köyü'ndeki göçmen evleri (İzİY, 1938:137)	392
Şek.B2/24	: İzmir Havuzbaşı Köyü'ndeki göçmen evleri (İzİY, 1938:134)	392
Şek.B2/25	: Kırklareli kent merkezindeki göçmen evleri (KİY, 1938:51)	393

Şek.B2/26	: Kırklareli Kavaklı Köyü'ndeki göçmen evleri (KİY, 1938:52)	393
Şek.B2/27	: Kırklareli Kaynarca Köyü'ndeki göçmen evleri (KİY, 1938:52)	393
Şek.B2/28	: Tekirdağ Muratlı Köyü'ndeki göçmen evleri (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [39])	394
Şek.B2/29	: Tekirdağ'da yeni kurulan bir göçmen köyü (TeİY, 1938:48)	394
Şek.B2/30	: Tekirdağ Muratlı Köyü'ndeki göçmen evleri (TeİY, 1938:48)	394
Şek.B2/31	: Tekirdağ Muratlı Köyü'ndeki göçmen evleri (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [40])	395
Şek.B2/32	: Trakya'da bir göçmen köyü (La Turquie Kemaliste, 1941, 42, s:15)	395
Şek.B2/33	: Yozgat'ta yeni kurulan bir göçmen köyü (YoİY, 1938:[50])	395
Şek.B3/1	: Adana Kozan'a bağlı Gazi Köyü Okulu (SİY, 1938:245)....	396
Şek.B3/2	: Adana İncirgeldi Köyü Okulu (SİY, 1938:245)	396
Şek.B3/3	: Adana Ceyhan'a bağlı Burhanlı Köyü Okulu (SİY, 1938:247)	396
Şek.B3/4	: Adana Ceyhan'a bağlı Şükrüye Köyü Okulu (SİY, 1938:247)	397
Şek.B3/5	: Ankara'da bir köy okulu (Köy Okulu Binası, 1937:[33])	397
Şek.B3/6	: Ankara'da bir köy okulu (Köy Okulu Binası, 1937:[34])	397
Şek.B3/7	: Afyon İshaklı Köyü Okulu (AfİY, 1938:65)	398
Şek.B3/8	: Afyon Bayat Köyü Okulu (AfİY, 1938:67)	398
Şek.B3/9	: Afyon Mahmari Köyü Okulu (AfİY, 1938:69)	398
Şek.B3/10	: Afyon Kırca Köyü Okulu (AfİY, 1938:68)	399
Şek.B3/11	: Afyon Kusura Köyü Okulu (AfİY, 1938:72)	399
Şek.B3/12	: Afyon Sülümenli Köyü Okulu (AfİY, 1938:66)	399
Şek.B3/13	: Afyon Bolvadin'e bağlı Kocatepe Köyü Okulu (AfİY, 1938:69)	400
Şek.B3/14	: Afyon Dikici Köyü Okulu (AfİY, 1938:73)	400
Şek.B3/15	: Afyon Düğer Köyü Okulu (AfİY, 1938:68)	400
Şek.B3/16	: Afyon Balçıkhisar Köyü Okulu (AfİY, 1938:70)	401
Şek.B3/17	: Afyon Kızılören Köyü Okulu (AfİY, 1938:66)	401
Şek.B3/18	: Afyon Karataş Köyü Okulu (AfİY, 1938:72)	401
Şek.B3/19	: Afyon Çobanlar Köyü Okulu (AfİY, 1938:215)	402
Şek.B3/20	: Afyon Çiftlik Köyü Okulu (AfİY, 1938:73)	402
Şek.B3/21	: Afyon Türkmen Akviran Köyü Okulu (AfİY, 1938:71)	402
Şek.B3/22	: Afyon Tutluca Köyü Okulu (AfİY, 1938:71)	403
Şek.B3/23	: Afyon Uluköy Okulu (AfİY, 1938:67)	403
Şek.B3/24	: Afyon Dercim Köyü Okulu (AfİY, 1938:214)	403
Şek.B3/25	: Afyon Başmakçı Köyü Okulu (AfİY, 1938:65)	404
Şek.B3/26	: Aydın'da bir köy okulu (AyİY, 1938:61)	404
Şek.B3/27	: Aydın'da bir köy okulu (AyİY, 1938:62)	404
Şek.B3/28	: Gaziantep Kilis'e bağlı Tibil Köyü Okulu (GaİY, 1938:87)...	405
Şek.B3/29	: Gaziantep Cingife Köyü Okulu (GaİY, 1938:87)	405
Şek.B3/30	: Gaziantep Nizip'e bağlı Orul Köyü Okulu (GaİY, 1938:90)	405
Şek.B3/31	: Bursa Kestel'e bağlı İsabey Köyü Okulu (Bursa Köy Belleteni, 1939:82)	406
Şek.B3/32	: Bursa Yenişehir'e bağlı bir köyün okulu (Bursa Köy Belleteni, 1939:81)	406
Şek.B3/33	: Çankırı Batsak Köyü Okulu (ÇaİY, 1938:21)	406
Şek.B3/34	: Çankırı Çivi Köyü Okulu (ÇaİY, 1938:23)	407
Şek.B3/35	: Çankırı Dumeli Köyü Okulu (ÇaİY, 1938:74)	407

Şek.B3/36	: Çankırı Yenice Köyü Okulu (ÇaİY, 1938:74)	407
Şek.B3/37	: Çankırı Korgun Okulu (ÇaİY, 1938:74)	408
Şek.B3/38	: Çankırı Yüklü Köyü Okulu (ÇaİY, 1933:22)	408
Şek.B3/39	: Çorum Sungurlu'ya bağlı Hırka Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])	408
Şek.B3/40	: Çorum Seydim Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])	409
Şek.B3/41	: Çorum'da bir köy okulu (ÇoİY, 1938:[levha83])	409
Şek.B3/42	: Çorum Sungurlu'ya bağlı Alembeyli Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])	409
Şek.B3/43	: Çorum Sungurlu'ya bağlı Boğazkale Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha83])	410
Şek.B3/44	: Çorum Mecitözü'ne bağlı Cemilbey Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])	410
Şek.B3/45	: Çorum İskilip'e bağlı Bayat Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha85])	410
Şek.B3/46	: Çorum'da bir köy okulu (ÇoİY, 1938:[levha82])	411
Şek.B3/47	: Eskişehir Kozağacı Köyü Okulu (EsİY, 1938:110)	411
Şek.B3/48	: Eskişehir Kepen Köyü Okulu (EsİY, 1938:103)	411
Şek.B3/49	: Eskişehir Kırka Köyü Okulu (EsİY, 1938:103)	412
Şek.B3/50	: Eskişehir'de İsmet Paşa Okulu (EsİY, 1938:103)	412
Şek.B3/51	: Eskişehir'de bir köy okulu (EsİY, 1938:103)	412
Şek.B3/52	: Eskişehir'de Hortuk Köyü Okulu (EsİY, 1938:112)	412
Şek.B3/53	: Gümüşhane Köse Köyü Okulu (GüİY, 1938:60)	413
Şek.B3/54	: Gümüşhane'de bir köy okulu (GüİY, 1938:60)	413
Şek.B3/55	: Gümüşhane Haşara Köyü Okulu (GüİY, 1938:59)	413
Şek.B3/56	: Gümüşhane Hart Köyü Okulu (GüİY, 1938:60)	414
Şek.B3/57	: Gümüşhane Mavrangel Köyü Okulu (GüİY, 1938:59).....	414
Şek.B3/58	: Gümüşhane Pulur Köyü Okulu (GüİY, 1938:59)	414
Şek.B3/59	: Gümüşhane'de bir köy okulu (GüİY, 1938:60)	415
Şek.B3/60	: Isparta – Keçiborlu Çığır Köyü okulu (Yurd, sayı:133-18, s:son sayfa)	415
Şek.B3/61	: İçel Mezitli Köyü Okulu (İçİY, 1938:26)	415
Şek.B3/62	: İçel Tece Köyü Okulu (İçİY, 1938:29)	416
Şek.B3/63	: İçel'de bir köy okulu (İçİY, 1938:21)	416
Şek.B3/64	: İçel Tarsus'a bağlı Sarı İbrahimli Köyü Okulu (İçİY, 1938:28)	416
Şek.B3/65	: İçel Silifke'ye bağlı Erdemli Köyü Okulu (İçİY, 1938:41)....	417
Şek.B3/66	: İçel Tarsus'a bağlı Deliminnet Köyü Okulu (İçİY, 1938:40)	417
Şek.B3/67	: İçel Tarsus'a bağlı Çatalkeli Köyü okulu (Yurd, sayı:133-18, son sayfa)	417
Şek.B3/68	: İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:179)	418
Şek.B3/69	: İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:179)	418
Şek.B3/70	: İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:176)	418
Şek.B3/71	: İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:175)	419
Şek.B3/72	: İzmir Tire'ye bağlı Kızılcaavlu Köyü Okulu (İzKK, 1935:16)	419
Şek.B3/73	: İzmir Ödemiş'e bağlı Kayaköy Köyü Okulu (İzKK, 1935:22)	419
Şek.B3/74	: İzmir Bornova'ya bağlı Işıklar Köyü Okulu (İzKK, 1935:16)	420
Şek.B3/75	: İzmir Bornova'ya bağlı Pınarbaşı Köyü Okulu (İzKK, 1935:22)	420
Şek.B3/76	: Kırklareli Çıfıllı Köyü Okulu (KİY, 1938:28)	421
Şek.B3/77	: Kırklareli Dokuzhöyük Köyü Okulu (KİY, 1938:22)	421
Şek.B3/78	: Kırklareli Katrancaköy Okulu (KİY, 1938:23)	421
Şek.B3/79	: Kırklareli Kızılca Müsellim (Ürünlü) Köyü Okulu (KİY, 1938:23)	422

Şek.B3/80	: Kırklareli Nadırlı Köyü Okulu (KİY, 1938:58)	422
Şek.B3/81	: Kırklareli Kavaklı Köyü Okulu (KİY, 1938:57)	422
Şek.B3/82	: Kırklareli İnece Köyü Okulu (KİY, 1938:21)	423
Şek.B3/83	: Kırklareli Vize İlçesi Okulu (KİY, 1938:20)	423
Şek.B3/84	: Kırklareli Vize'ye bağlı Çakıllı Köyü Okulu (KİY, 1938:21)..	423
Şek.B3/85	: Kırklareli Sinanlı Köyü Okulu (KİY, 1938:58)	424
Şek.B3/86	: Kırklareli Kaynarca Köyü Okulu (KİY, 1938:20)	424
Şek.B3/87	: Kırklareli Koyunbaba Köyü Okulu (KİY, 1938:22)	424
Şek.B3/88	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:115)	425
Şek.B3/89	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:113)	425
Şek.B3/90	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:106)	425
Şek.B3/91	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:115)	426
Şek.B3/92	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:114)	426
Şek.B3/93	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:117)	426
Şek.B3/94	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:121)	427
Şek.B3/95	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:113)	427
Şek.B3/96	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:119)	427
Şek.B3/97	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:121)	428
Şek.B3/98	: Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:170)	428
Şek.B3/99	: Muğla Bodrum'a bağlı Mumcular Köyü Okulu (MuİY, 1938:82)	428
Şek.B3/100	: Sinop Boyabat'a bağlı Karacaviran Köyü Okulu (SiİY, 1938:56-57 arası)	429
Şek.B3/101	: Tekirdağ Muratlı Köyü Okulu (TeİY, 1938:24)	429
Şek.B3/102	: Tekirdağ'da bir köy okulu (TeİY, 1938:24)	429
Şek.B3/103	: Yozgat'ta bir köy okulu (YİY, 1938:38)	430
Şek.B3/104	: Yozgat'ta bir köy okulu (YİY, 1938:38)	430
Şek.B3/105	: Zonguldak Safranbolu'ya bağlı Konarı Köyü Okulu (ZİY, 1938:170)	430
Şek.B3/106	: Zonguldak Eflani Okulu (ZİY, 1938:166)	430
Şek.B3/107	: Zonguldak Derecik Köyü Okulu (ZİY, 1938:169)	431
Şek.B3/108	: Zonguldak'ta bir köy okulu (ZİY, 1938:167)	431
Şek.B3/109	: Zonguldak'ta bir köy okulu (ZİY, 1938:160)	431
Şek.B3/110	: Zonguldak Safranbolu'ya bağlı bir köy okulu (ZİY, 1938:161)	432
Şek.B3/111	: Kırklareli Mandra Köyü iki evden oluşan öğretmen lojmanı (KİY, 1938:24)	432
Şek.B3/112	: Kırklareli İnece Köyü öğretmen lojmanı (KİY, 1938:24).....	432
Şek.B4/1	: Afyon Yavaşlar Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:144)	433
Şek.B4/2	: Afyon Dereçine Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:151)	433
Şek.B4/3	: Afyon Kızık Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:144)	433
Şek.B4/4	: Afyon Davulga Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:148)	434
Şek.B4/5	: Afyon Sinan Paşa Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:154).....	434
Şek.B4/6	: Afyon Bozkurt Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:146).....	434
Şek.B4/7	: Afyon Ahurhisar Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:146).....	435
Şek.B4/8	: Afyon Çalça Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:153)	435
Şek.B4/9	: Afyon Han Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:149)	435
Şek.B4/10	: Afyon Danık Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:149)	436
Şek.B4/11	: Afyon Haydarlı Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:155)	436
Şek.B4/12	: Afyon Haydarlı Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:145)	436
Şek.B4/13	: Afyon Başağaç Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:150)	437
Şek.B4/14	: Afyon Bozkurt Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:155)	437
Şek.B4/15	: Balıkesir Paşacıftlık Köyü Köy Konağı (Yurd, sayı:133-18, s:son sayfa)	437
Şek.B4/16	: Bursa Barakfakih Köyü Köy Konağı (BuİY, 1938:16)	438

Şek.B4/17	: Bursa Yenice Köyü Köy Konağı (BuİY, 1938:17)	438
Şek.B4/18	: Bursa Gürsu Köyü Köy Konağı (Bursa Köy Belleteni, 1939:140)	438
Şek.B4/19	: Kırklareli Vize'ye bağlı Çakıllı Köyü Köy Konağı ve Atatürk Anıtı (KİY, 1938:18)	439
Şek.B4/20	: Kırklareli Çiftlik Köy Köy Konağı (KİY, 1938:18)	439
Şek.B4/21	: Kırklareli Koyunbaba Köyü Köy Konağı (KİY, 1938:54).....	439
Şek.B4/22	: Kırklareli Dokuzhöyük Köyü Köy Konağı (KİY, 1938:19)....	440
Şek.B4/23	: Kırklareli İnece Köyü Köy Konağı (KİY, 1938:19).....	440
Şek.B4/24	: Kırklareli Hasboğa Köyü Köy Konağı ve Atatürk Anıtı (KİY, 1938:54)	440
Şek.B5/1	: Çorum'da bir köyde tamirhane (ÇoİY, 1938:[50])	441
Şek.B5/2	: Çorum'da bir köyde tamirhane (ÇoİY, 1938:[50])	441
Şek.B5/3	: İzmir Armutlu Köyü elektrik işleri yapısı (İzKK, 1935:27) ..	441
Şek.B5/4	: İzmir Bayındır Çırpıköy Kredi Kooperatifi (İzKK, 1935:30)..	442
Şek.B5/5	: İzmir Armutlu Köyü zirai kredi kooperatifi (İzKK, 1935:30)..	442
Şek.B5/6	: İzmir Tire'ye bağlı Fataköy Loncası (İzKK, 1935:30).....	442
Şek.B5/7	: İzmir Armutlu Köyü pazaryeri loncası (İzKK, 1935:30).....	443
Şek.B5/8	: Trakya'da bir örnek köy zahire loncası (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [40])	443
Şek.B5/9	: İzmir Adagide köy gazinosu (İzKK, 1935:23)	443
Şek.B5/10	: İzmir'de bir köy okuma odası (İzKK, 1935:19)	444
Şek.B5/11	: İzmir Armutlu Köyü okuma odası (İzKK, 1935:19)	444
Şek.B5/12	: Diyarbakır'ın Çınar Kazası'nda okuma odası (DiİY, 1938:35)	444
Şek.B5/13	: Afyon Kırca Köyü dükkân, ambar ve okuma odası (AfİY, 1938:151)	445
Şek.B5/14	: Kırklareli Kızılcıkdere Köyü bakkal, kahve ve okuma odası (KİY, 1938:55)	445
Şek.B6/1	: Afyon Sandıklı'ya bağlı Sorkun Köyü'ndeki fidanlık binası (AfİY, 1938:145)	446
Şek.B6/2	: Lüleburgaz fidanlık binası (KİY, 1938:30)	446
Şek.B6/3	: Vize fidanlık binası (KİY, 1938:29)	446
Şek.B6/4	: Tekirdağ bağ çubuğu fidanlık binası (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [15])	446
Şek.B6/5	: İzmir'e Ödemiş aygır deposu (İzKK, 1935:31)	447
Şek.B6/6	: Tekirdağ İnanlı aygır deposu (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [21])	447
Şek.B6/7	: Tekirdağ merkez aygır deposu (TeİY, 1938:35)	447
Şek.B6/8	: Vize aşım durağı (KİY, 1938:38)	447
Şek.B6/9	: Kırklareli İnece Nahiyesi aşım durağı (KİY, 1938:39).....	448
Şek.B6/10	: Çanakkale Biga aşım durağı (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [19])	448
Şek.B6/11	: Kırklareli belediye mezbahası (KİY, 1938:8)	448
Şek.B6/12	: Vize mezbahası (KİY, 1938:10)	448
Şek.B6/13	: İzmir'de bir köy tavuk istasyonu (İzKK, 1935:32)	449
Şek.B6/14	: İzmir Ödemiş'e bağlı köylerde tavuk istasyonları (İzKK, 1935:32)	449
Şek.B6/15	: Kırklareli Pehlivan köy'de bir tavuk istasyonu (TKKP, 1936:60)	449
Şek.B6/16	: Tekirdağ Muratlı Köyü'nde bir tavuk istasyonu (TeİY, 1938:32)	449
Şek.B6/17	: Tekirdağ muratlı tavuk istasyonu (BCA, 030.10.73.477.12 no'lu belge)	450

Şek.B6/18	: Trakya'da bir köy okulu tavuk istasyonu (BCA, 030.10.73.477.12 no'lu belge)	450
Şek.B6/19	: Kırklareli – Pınarhisar tavuk istasyonu (BCA, 030.10.73.477.12 no'lu belge)	450
Şek.B7/1	: Aydın'da bir köy çeşmesi (AyİY, 1938:41)	451
Şek.B7/2	: Bursa'da bir köy çeşmesi (BuİY, 1938:24)	451
Şek.B7/3	: Bursa'da bir köy çeşmesi (Bursa Köy Belletini, 1939:63)..	451
Şek.B7/4	: İzmir Ödemiş'e bağlı Adagüme Köyü çeşmesi (İzKK, 1935:24)	451
Şek.B7/5	: İzmir Ödemiş'e bağlı Dabbey Köyü çeşmesi (İzKK, 1935:24)	452
Şek.B7/6	: İzmir Ödemiş'e bağlı Bezgüme Köyü çeşmesi (İzKK, 1935:24)	452
Şek.B7/7	: Kırklareli Midye yolu üzerinde bir çeşme (KİY, 1938:46)....	452
Şek.B7/8	: Kırklareli Tatarköy çeşmesi (KİY, 1938:44)	453
Şek.B7/9	: Kırklareli Karıştıran Köyü çeşmesi (KİY, 1938:45).....	453
Şek.B7/10	: Tekirdağ İnanlı çeşmesi (TeİY, 1938:19)	453
Şek.B7/11	: İzmir Ödemiş'e bağlı Adagide Köyü hamamı (İzKK, 1935:24)	454
Şek.B7/12	: İzmir Ödemiş'te bir köy hamamı (TKKP, 1936:42)	454
Şek.B7/13	: İzmir Ödemiş'teki bir örnek köyün helası (TKKP, 1936:42)	454
Şek.B7/14	: Bursa'da bir köy helâsı (Bursa Köy Belleteni, 1939:62)....	454
Şek.B8/1	: İzmir Bozdağ Köyü'nün parkı (İzKK, 1935:23)	455
Şek.B8/2	: İzmir Kaymakçı Köyü'nün okuma odası ve parkı (İzKK, 1935:19)	455
Şek.B8/3	: İzmir'de bir köy parkı (İzİY, 1938:175)	455
Şek.B8/4	: Aydın Yenihisar Köyü'nün spor sahası (AyİY, 1938:39)	456
Şek.B8/5	: Aydın'ın bir köyünde yeni yapılan köy mezarlığı (AyİY, 1938:41)	456
Şek.B8/6	: İzmir Bergama mezarlığı (İzİY, 1938:175)	456
Şek.B8/7	: Kırklareli'ye bağlı Dereköy Nahiyesi'nin yeni mezarlığı (KİY, 1938:50)	456
Şek.B8/8	: İzmir Tire'ye bağlı Büyükkale Köyü'nün "köy bayrak yeri" (İzKK, 1935:20)	457
Şek.B8/9	: İzmir Gökçen Anıtı açılış töreni (İzİY, 1938:177)	457
Şek.B8/10	: İzmir Kemal Paşa – Ulucak Mehmetçik Anıtı (İzİY, 1938:174)	457
Şek.B8/11	: Büyükkale Köyü Anıtı (<i>İzmirde Köycülük</i> , 1945, 8, s:29)	458
Şek.B8/12	: Kırklareli Pehlivan köy Mehmetçik Anıtı (TKKP, 1936:47)...	458
Şek.B8/13	: Muğla Ula Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Anıtı (MuİY, 1938:130)	458
Şek.B8/14	: Aydın Çiftlik Köyü Cumhuriyet Anıtı (AyİY, 1938:38)	459
Şek.B8/15	: Kırklareli Pehlivan köy Atatürk Anıtı (KİY, 1938:59)	459
Şek.B8/16	: Kırklareli Üsküp Atatürk Anıtı (KİY, 1938:17)	459
Şek.B8/17	: Bolu'da bir köyde Atatürk Anıtı (BoİY, 1938:47)	460
Şek.B8/18	: Kırklareli İnece Nahiyesi Atatürk Anıtı önünde Köy Bayramı kutlaması (KİY, 1938:16)	460
Şek.B9/1	: Köy konağı plan ve kesiti (İKKP, 1939:21–22)	461
Şek.B9/2	: Bir sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:54)	461
Şek.B9/3	: İki sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:55)	461
Şek.B9/4	: Üç sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:56)	462
Şek.B9/5	: Beş sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:57)	462
Şek.B9/6	: Köy dükkanları projesi (İKKP, 1939:44)	462
Şek.B9/7	: Ahır projesi (İKKP, 1939:51)	463
Şek.B9/8	: Kümes projesi (İKKP, 1939:46, 49)	463

Şek.B9/9	: Büyük köy kanarası planı (İKKP, 1939:25)	463
Şek.B9/10	: Büyük köy kanarası cephesi (İKKP, 1939:28)	464
Şek.B9/11	: Küçük köy kanarası projesi (İKKP, 1939:29)	464
Şek.B9/12	: Köy çeşmesi projesi (İKKP, 1939:33)	464
Şek.B9/13	: Köy helası projesi (İKKP, 1939:39-40)	465
Şek.B9/14	: Köy evi helası projesi (İKKP, 1939:42)	465
Şek.B9/15	: Meyve fidanlığı projesi (İKKP, 1939:58)	466
Şek.B9/16	: Meyvesiz ağaç fidanlığı projesi (İKKP, 1939:59)	466
Şek.B9/17	: Köy mezarlığı projesi (İKKP, 1939:31)	466
Şek.B9/18	: Trakya için geliştirilen köy evi projesi (TKK, 1941:[209])....	467
Şek.B9/19	: Trakya için geliştirilen köy evi projesi (TKK, 1941:[208])....	467
Şek.B9/20	: Trakya için geliştirilen köy evi projesi (TKK, 1941:[210])....	467
Şek.B9/21	: Trakya için geliştirilen köy evi projesi (TKK, 1941:[207])....	468
Şek.B9/22	: TUM tarafından Trakya'ya gelecek göçmenler için tasarlanan proje (BCA, 4.2.1935 tarihli ve 030.10.72.474.6 no'lu belge)	468
Şek.B9/23	: İskan Umum Müdürlüğü tip projesi planı (Ünsal, 1940:16)	469
Şek.B9/24	: İskan Umum Müdürlüğü tip projesine göre inşa edilmiş köy evi (Ünsal, 1940:16)	469
Şek.B9/25	: Sıhhi köy evi projesi (Anonim, 1941)	469
Şek.B9/26	: Trakya için önerilen çit tipleri (TKK, 1941:[211])	470
Şek.B9/27	: Köy yolu levhası (Anonim, 1944:5)	470
Şek.B9/28	: Köyü kasabaya bağlayan ana yolun planı (Yeni Kurulacak Köyler ve Sıhhi Evler, 1938:13)	470
Şek.B9/29	: Mersin Yuvanaki Köyü krokisi (Cengizkan, 2004a:41)	471
Şek.B9/30	: Manisa Çobanisa Köyü planı (Cengizkan, 2004a:43)	471
Şek.B9/31	: Manisa Çobanisa Köyü konut projesi (Cengizkan, 2004a:44)	472
Şek.B9/32	: İktisadi hane projesi (Cengizkan, 2004a:45)	473
Şek.B9/33	: 1/25.000 ölçekli Etimesut Köyü planı (Cengizkan, 2004c:110)	473
Şek.C1/1	: Trakya doğal haritası ve alt çalışma alanları (Yurt Ansiklopedisi Harita Dosyası, 1982, Pafta no:1'den yararlanılmıştır.)	474
Şek.C1/2	: Trakya'nın tarihi yol güzergahları (Soustal, 1991:ek harita)	475
Şek.C1/3	: Trakya'nın 1937 yılında yapılmış ve yapılmakta olan yolları gösteren harita (BCA, BMGMK, 030.10/73.478.2) ..	476
Şek.C1/4	: Trakya'nın 1937 yılındaki iskan durumunu gösteren harita (BCA, BMGMK, 030.10/73.478.2)	476
Şek.C2.1A/1	: Demirköy İlçesi 1/25.000 ölçekli haritası ve belgeleme yapılan alan	477
Şek.C2.1A/2	: Niteliksiz ekler yapılmış bir ev	477
Şek.C2.1A/3	: Yenilenmiş bir ev [39.3.4]	477
Şek.C2.1A/4	: Ahşap karkas yapı sistemi [39.3.1]	477
Şek.C2.1A/5	: Ahşap karkas yapı sistemi [39.3.1]	477
Şek.C2.2A/1	: Yoğuntaş Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve belgeleme alanları	478
Şek.C2.2A/2	: Yoğuntaş Köyü 1/1000 ölçekli kadastral planı	478
Şek.C2.2A/3	: [39.1.1/1] no'lu ev	479
Şek.C2.2A/4	: [39.1.1/1] no'lu evin saçak detayı	479
Şek.C2.2A/5	: [39.1.1/2] no'lu meydan çeşmesi	480
Şek.C2.2A/6	: [39.1.1/3] no'lu çeşme	480
Şek.C2.3A/1	: Kırklareli kent merkezi haritası ve belgeleme yapılan alan (Aysu vd., 1984:[188-189])	481
Şek.C2.3A/2	: Hal Sokak'ta belgeleme yapılan yapılar	481

Şek.C2.3A/3	: [39.1/1] no'lu yapının güney ve batı cephesi	482
Şek.C2.3A/4	: [39.1/2] no'lu yapının kuzey ve doğu cephesi	482
Şek.C2.3B/1	: Kızılcıkdere Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı	483
Şek.C2.3B/2	: [39.1.3/1] no'lu evin güney cephesi	483
Şek.C2.3B/3	: [39.1.3/1] no'lu evin plan krokisi	484
Şek.C2.3B/4	: [39.1.3/1] no'lu evin batı cephesi	484
Şek.C2.3B/5	: [39.1.3/1] no'lu evin kuzey cephesi	484
Şek.C2.3B/6	: [39.1.3/1] no'lu evin iç duvarı	485
Şek.C2.3B/7	: [39.1.3/1] no'lu evde kullanılan kerpiç ve kiremit	485
Şek.C2.3C/1	: Kaynarca Beldesi'nin 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı	486
Şek.C2.3C/2	: Kaynarca Beldesi'nde göçmen evlerinin yapıldığı alan ve belgelenen yapılar	486
Şek.C2.3C/3	: [39.7.1/1] no'lu evin planı	487
Şek.C2.3C/4	: [39.7.1/1] no'lu evin batı ve güney cephesi	487
Şek.C2.3C/5	: [39.7.1/1] no'lu evin doğu cephesi	487
Şek.C2.3C/6	: [39.7.1/1] no'lu evin holü	488
Şek.C2.3C/7	: [39.7.1/1] no'lu evin odası	488
Şek.C2.3C/8	: [39.7.1/1] no'lu evin mutfak ve dış kapısı	488
Şek.C2.3C/9	: [39.7.1/1] no'lu evin kilidini içten ve dıştan görünümü	489
Şek.C2.3C/10	: [39.7.1/1] no'lu evin çatı detayı	489
Şek.C2.3C/11	: [39.7.1/1] no'lu evin tavan detayı	489
Şek.C2.3C/12	: [39.7.1/2] no'lu evin batı cephesi ve güneyindeki ek kısım	489
Şek.C2.3C/13	: [39.7.1/3] no'lu evin kuzey cephesi	490
Şek.C2.3C/14	: Günümüzde mevcut olmayan okul yapısını 1999 yılındaki durumu	490
Şek.C2.3C/15	: Günümüzde mevcut olmayan okul yapısını 1999 yılındaki durumu	490
Şek.C2.3D/1	: Pınarhisar'ın 1/5000 ölçekli planı ve çalışma yapılan mahalleler	491
Şek.C2.3D/2	: Pınarhisar'ın 1/1000 ölçekli planında Beylik Mahallesi ve çevresi	491
Şek.C2.3D/3	: Beylik Mahallesi'ndeki doğrusal hatlı bir sokağın genel görünümü	492
Şek.C2.3D/4	: Beylik Mahallesi'ndeki doğrusal hatlı bir sokağın genel görünümü	492
Şek.C2.3D/5	: [39.7/1] no'lu evin planı	493
Şek.C2.3D/6	: [39.7/1] no'lu evin batı cephesi (yıl:2005)	493
Şek.C2.3D/7	: [39.7/1] no'lu evin güney (giriş) cephesi (yıl:2007)	493
Şek.C2.3D/8	: [39.7/2] no'lu evin planı	494
Şek.C2.3D/9	: [39.7/2] no'lu evin batı cephesi	494
Şek.C2.3D/10	: [39.7/2] no'lu evin üstten görünüşü	494
Şek.C2.3D/11	: [39.7/2] no'lu evin duvar örgü detayı	495
Şek.C2.3D/12	: [39.7/2] no'lu evin ocağı	495
Şek.C2.3D/13	: [39.7/2] no'lu evin kapı lentosu	495
Şek.C2.3D/14	: [39.7/2] no'lu ev ile aynı plan tipinde olan yapı	496
Şek.C2.3D/15	: Yapının ışıklıklı kapısı	496
Şek.C2.3D/16	: Kapı kolu	496
Şek.C2.3D/17	: Pınarhisar Beylik Mahallesi'ndeki mevcut göçmen evlerinden örnekler	497
Şek.C2.3D/18	: [39.7/3] no'lu evin planı	498
Şek.C2.3D/19	: [39.7/3] no'lu evin güney cephesi	498
Şek.C2.3D/20	: [39.7/4] no'lu evin planı	499
Şek.C2.3D/21	: [39.7/4] no'lu evin kuzey cephesi	499

Şek.C2.3D/22	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binası zemin kat planı.....	500
Şek.C2.3D/23	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binası birinci kat planı	500
Şek.C2.3D/24	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının güney cephesi....	501
Şek.C2.3D/25	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının güney ve doğu cephesi	501
Şek.C2.3D/26	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının kuzey cephesi	502
Şek.C2.3D/27	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının batı cephesi	502
Şek.C2.3D/28	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının ana giriş kapısı....	503
Şek.C2.3D/29	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının giriş holü kapısı...	503
Şek.C2.3D/30	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının batı cephesindeki balkon	504
Şek.C2.3D/31	: [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının güney cephesindeki balkon	504
Şek.C2.3D/32	: Zemin katta kuzeydoğuda yer alan odanın pencerelerinin içten görünümü	504
Şek.C2.3E/1	: Vize İlçesi'nin 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı....	505
Şek.C2.3E/2	: Vize İlçesi 1/5.000 ölçekli planında Devlet Mahallesi'nin konumu	506
Şek.C2.3E/3	: Devlet Mahallesi'nde bir sokak	506
Şek.C2.3E/4	: [39.8/1] no'lu evin planı	507
Şek.C2.3E/5	: [39.8/1] no'lu evin doğu cephesi	507
Şek.C2.3E/6	: [39.8/1] no'lu evin kerpiç dolgulu ahşap karkas duvar detayı	508
Şek.C2.3E/7	: Güney cephe	508
Şek.C2.3E/8	: Işıklı kapı	508
Şek.C2.3E/9	: [39.8/2] no'lu evin güney cephesi	509
Şek.C2.3E/10	: [39.8/2] no'lu evin saçak detayı	509
Şek.C2.3E/11	: [39.8/3] no'lu çeşme	510
Şek.C2.3E/12	: Çeşmenin yan cephesi	510
Şek.C2.3E/13	: Çeşmenin yüzü	510
Şek.C2.3F/1	: Çakıllı Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanları...	511
Şek.C2.3F/2	: [39.8.1/1] no'lu evin planı	511
Şek.C2.3F/3	: [39.8.1/1] no'lu evin doğu cephesi	511
Şek.C2.3F/4	: [39.8.1/1] no'lu evin kuzey odası	512
Şek.C2.3F/5	: [39.8.1/1] no'lu evin duvar örgü detayı	512
Şek.C2.3F/6	: Yıkık durumdaki bir evin ahşap karkas taşıyıcı sistemi ve taş duvar örgüsü	512
Şek.C2.3F/7	: [39.1/2] no'lu okulun planı	513
Şek.C2.3F/8	: [39.1/2] no'lu okulun kuzey ve doğu cephesi	513
Şek.C2.3F/9	: [39.1/2] no'lu okulun güney cephesi	513
Şek.C2.3F/10	: [39.1/2] no'lu okulun teneffüs holü	514
Şek.C2.3F/11	: [39.1/2] no'lu okulun dersliği	514
Şek.C2.3F/12	: [39.1/2] no'lu okulla aynı bahçede yer alan işlikli plan tipindeki okul	514
Şek.C2.3F/13	: [39.1/3] no'lu park	515
Şek.C2.3F/14	: [39.1/3] no'lu park	515
Şek.C2.4A/1	: Asılbeyli Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı	516
Şek.C2.4A/2	: [39.1.4/1] no'lu Asılbeyli Köyü Okulu planı	516
Şek.C2.4A/3	: [39.1.4/1] no'lu Asılbeyli Köyü Okulu batı (giriş) cephesi ...	517
Şek.C2.4A/4	: [39.1.4/1] no'lu Asılbeyli Köyü Okulu doğu (arka) cephesi..	517
Şek.C2.4A/5	: [39.1.4/1] no'lu Asılbeyli Köyü Okulu dersliği	517
Şek.C2.4B/1	: Ceylanköy'ün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı ...	518
Şek.C2.4B/2	: [39.5.1/5] no'lu anıt	518
Şek.C2.4B/3	: [39.5.1/1] no'lu evin planı	519

Şek.C2.4B/4	: [39.5.1/1] no'lu evin kuzey ve batı (giriş) cephesi	519
Şek.C2.4B/5	: [39.5.1/1] no'lu evin oda görünümü	520
Şek.C2.4B/6	: [39.5.1/2] no'lu evin karkas yapı sistemi detayı	520
Şek.C2.4B/7	: [39.5.1/2] no'lu evin ahşap karkas sistemi	520
Şek.C2.4C/1	: Emirali Köyü'nün 1/25.000 ölçekli planı ve çalışma alanı....	521
Şek.C2.4C/2	: [39.5.2/1] no'lu ikiz evin planı	522
Şek.C2.4C/3	: [39.5.2/1] no'lu ikiz evin batı cephesi	522
Şek.C2.4C/4	: [39.5.2/2] no'lu ikiz evin planı	523
Şek.C2.4C/5	: [39.5.2/2] no'lu ikiz evin güney cephesi	523
Şek.C2.5A/1	: Koyunbaba Köyü 1/25.000 ölçekli planı	524
Şek.C2.5A/2	: [39.1.5/2] no'lu evin giriş cephesi	524
Şek.C2.5A/3	: [39.1.5/1] no'lu evin planı	525
Şek.C2.5A/4	: [39.1.5/1] no'lu evin giriş cephesi	525
Şek.C2.5A/5	: [39.1.5/3] no'lu evin giriş cephesi	526
Şek.C2.5A/6	: [39.1.5/4] no'lu evin doğu (giriş) cephesi	526
Şek.C2.5A/7	: [39.1.5/4] no'lu evin güney cephesi	526
Şek.C2.5A/8	: [39.1.5/4] no'lu evin batı cephesi, kargir duvar detayı	527
Şek.C2.5A/9	: [39.1.5/4] no'lu evin giriş kapısı	527
Şek.C2.5A/10	: [39.1.5/5] no'lu okulun planı	528
Şek.C2.5A/11	: [39.1.5/5] no'lu okulun kuzey giriş cephesi	528
Şek.C2.5A/12	: [39.1.5/5] no'lu okulun girişi	529
Şek.C2.5A/13	: [39.1.5/5] no'lu okulun teneffüs holü	529
Şek.C2.5A/14	: [39.1.5/5] no'lu okulun dersliği	529
Şek.C2.5A/15	: [39.1.5/6] no'lu öğretmen lojmanı planı	530
Şek.C2.5A/16	: [39.1.5/6] no'lu öğretmen lojmanının doğu giriş cephesi....	530
Şek.C2.5B/1	: İnece Beldesi'nin 2/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanları	531
Şek.C2.5B/2	: İnece'nin 1/5.000 ölçekli planı üzerinde TUM dönemi imar faaliyeti	531
Şek.C2.5B/3	: İnece Köprüsü	532
Şek.C2.5B/4	: İnece Köprüsü	532
Şek.C2.5B/5	: [39.1.6/1] no'lu bucak merkezinin planı	533
Şek.C2.5B/6	: [39.1.6/1] no'lu bucak merkezinin giriş cephesi	533
Şek.C2.5B/7	: [39.1.6/2] no'lu çeşmenin planı	534
Şek.C2.5B/8	: [39.1.6/2] no'lu çeşme ve park	534
Şek.C2.5B/9	: [39.1.6/2] no'lu İnece General Kemal Balıkesir Çeşmesi ...	534
Şek.C2.5B/10	: [39.1.6/3] no'lu İnece Atatürk Anıtı, 1937 tarihli	535
Şek.C2.5C/1	: Ürünlü Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı.....	536
Şek.C2.5C/2	: [39.1.7/1] no'lu evin güney cephesi	536
Şek.C2.5D/1	: Ulukonak Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı..	537
Şek.C2.5D/2	: [39.1.8/2] no'lu evin giriş cephesi	537
Şek.C2.5D/3	: [39.1.8/1] no'lu evin planı	358
Şek.C2.5D/4	: [39.1.8/1] no'lu evin güneydoğu cephesi	538
Şek.C2.5D/5	: [39.1.8/1] no'lu evin kuzeybatı cephesi ve önünde ahır kısmının molozu	539
Şek.C2.5D/6	: [39.1.8/1] no'lu evin ahşap taşıyıcılı kerpiç duvarı	539
Şek.C2.5D/7	: [39.1.8/1] no'lu evin ahşap taşıyıcılı kerpiç duvarı	540
Şek.C2.5D/8	: [39.1.8/1] no'lu evin sundurmasının ahşap tavan kaplaması	540
Şek.C2.5D/9	: [39.1.8/1] no'lu evin iç mekânındaki ahşap tavan kaplaması	541
Şek.C2.5D/10	: Halen kullanılan bir evin odasındaki ahşap tavan kaplaması	541
Şek.C2.5D/11	: Halen kullanılan bir evin odasındaki ahşap tavan kaplaması	541

Şek.C2.5E/1	: Havsa İlçesi'nin 1/25.000 ölçekli planı	542
Şek.C2.5E/2	: [22.3/1] no'lu ikiz evin güney cephesi	542
Şek.C2.6A/1	: Ağayeri Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası	543
Şek.C2.6A/2	: [39.2.1/1] no'lu evin giriş cephesi	543
Şek.C2.6B/1	: Kumköy'ün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı	544
Şek.C2.6B/2	: [39.6.1/1] no'lu yapının planı	544
Şek.C2.6B/3	: [39.6.1/1] no'lu evin giriş cephesi	544
Şek.C2.7A/1	: Yenibedir Köyü'nün 1/25.000 ölçekli planı ve çalışılan alan	545
Şek.C2.7A/2	: Yenibedir Köyü'nün 1956'da çizilen krokisi (Kurhan, 1956:[68-69])	545
Şek.C2.7A/3	: [39.5.3/1] no'lu evin planı	546
Şek.C2.7A/4	: [39.5.3/1] no'lu evin güneybatı cephesi	546
Şek.C2.8A/1	: Kırkkepenekli Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası	547
Şek.C2.8A/2	: [59.7.1/1] no'lu evin planı	547
Şek.C2.8B/1	: Balabanlı Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı..	548
Şek.C2.8B/2	: [59.7.2/1] no'lu evin planı	548
Şek.C2.8C/1	: Kepenekli Köyü'nün 1/25.000 ölçekli planı	549
Şek.C2.8C/2	: [59.7.3/1] no'lu evin planı	549
Şek.C3A/1	: Arizbaba Köyü ve yakın çevresinin 1/25.000 ölçekli haritası	550
Şek.C3A/2	: Arizbaba Köyü'nün 1/1000 ölçekli planı	550
Şek.C3A/3	: Arizbaba Köyü'nde tespit edilen Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları [39.1.9/1-53]	551
Şek.C3A/4	: Arizbaba Köyü'nde belgelenen [39.1.9/36] no'lu evin planı	552
Şek.C3A/5	: [39.1.9/36] no'lu evin doğu (giriş) ve güney cephesi	552
Şek.C3A/6	: Arizbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri	553
Şek.C3A/7	: Arizbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri	553
Şek.C3A/8	: Arizbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri	553
Şek.C3A/9	: Arizbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri	554
Şek.C3A/10	: Arizbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri	554
Şek.C3A/11	: Farklı plan tipindeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örneği	554
Şek.C3A/12	: Farklı plan tipindeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örneği	555
Şek.C3A/13	: Farklı plan tipindeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örneği	555
Şek.C3A/14	: Yapı önüne eklenen sundurma	556
Şek.C3A/15	: Yapı önüne eklenen sundurma	556
Şek.C3A/16	: Arkasında ek yapılar bulunan bir yapının arkadan (batıdan) görünüşü	556
Şek.C3A/17	: Ahşap karkas ve kerpicin birlikte kullanıldığı "bütünleşik yapı sistemi"	557
Şek.C3A/18	: Taş temel ve üzerinde ahşap dikme ile kerpiç duvar örgüsünün görüldüğü "bütünleşik yapı sistemi"	557
Şek.C3A/19	: Yıkılmış bir yapının kalıntısı	558
Şek.C3A/20	: Çok katlı betonarme yapılaşma ile Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının ilişkisi	558
Şek.C3B/1	: Muratlı'nın 1/25.000 ölçekli haritası	559

Şek.C3B/2	: Muratlı'da belgelenen Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları (1/1000 ölçekli harita)	559
Şek.C3B/3	: Muratlı'da çizim belgelemesi yapılan yapıların planları.....	560
Şek.C3B/4	: Muratlı'da çizim belgelemesi yapılan yapıların planları.....	561
Şek.C3B/5	: Muratlı'da çizim belgelemesi yapılan yapıların planları.....	562
Şek.C3B/6	: Muratlı Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları plan tiplerinin dağılımı	563
Şek.C3B/7	: Muratlı'da saptanan kültür varlığı değeri olan yapılar	564
Şek.C3B/8	: A3d plan tipindeki [59.03.029] no'lu ev	565
Şek.C3B/9	: A3d plan tipindeki [59.03.030] no'lu ev	565
Şek.C3B/10	: A3d plan tipindeki [59.03.044] no'lu ev	565
Şek.C3B/11	: A3d plan tipindeki [59.03.062] no'lu ev	566
Şek.C3B/12	: A3d plan tipindeki [59.03.069] no'lu ev	566
Şek.C3B/13	: A3d plan tipindeki [59.03.022] no'lu ev	566
Şek.C3B/14	: B1a plan tipindeki [59.03.024] no'lu ev	567
Şek.C3B/15	: B1a plan tipindeki [59.03.0109] no'lu ev	567
Şek.C3B/16	: A3c plan tipindeki [59.03.058] no'lu ev	567
Şek.C3B/17	: A1b plan tipindeki [59.03.059] no'lu ev	568
Şek.C3B/18	: Yıkık durumdaki ev [59.03.026] no'lu yığma kerpiç ev	568
Şek.C3B/19	: Parselde iz niteliğinde duvarları saptanan [59.03.005] no'lu ev	568
Şek.C3B/20	: Ahşap karkas duvar sistemi, [59.03.052] no'lu ev	569
Şek.C3B/21	: [59.03.075] no'lu evin saçak detayı	569
Şek.C3B/22	: Batı kanadı yıkılmış [59.03.068] no'lu ikiz ev	570
Şek.C3B/23	: Doğu kanadı yıkılarak yerine apartman yapılan [59.03.064] no'lu ikiz ev	570
Şek.C3B/24	: Yarısı yıkılarak yerine apartman yapılan [59.03.052] no'lu ev	570
Şek.C4/1	: Muratlı çevresindeki planlı köyler	571
Şek.C4/2	: "A" tipi yerleşme örnekleri	572
Şek.C4/3	: "B" tipi yerleşme örnekleri	573
Şek.C4/4	: Asal ev plan tipleri	574
Şek.C4/5	: Tek ev plan tipinin alt tipleri	575
Şek.C4/6	: Yarı açık mekanlı yapı tiplerinin (A3 ve B2) dağılımı	575
Şek.C4/7	: "A2a" ve onun ikiz tipi olan "B1a" plan tipindeki yapıların dağılımı	576
Şek.C4/8	: İkiz ev plan tipindeki yapıların dağılımı	576
Şek.C4/9	: Konut ve okullarda saptanan pencere tipleri	577
Şek.C5/1	: Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik'in evi (foto:2006)	578
Şek.C5/2	: Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu (yapım yılı:1926-28) (Aslanoğlu, 2001:164)	578
Şek.C5/3	: Kırklareli Koyunbaba Köyü okulu (yapım yılı 1934-35).....	578
Şek.D.1	: "Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Varlıkları Müze Zinciri" önerisi	587
Şek.E.1	: Cumhuriyet Arşivi envanter fişi	588
Şek.I.1	: Cumhuriyet Dönemi yapıları için geliştirilen envanter fişi...	660

TÜRKİYE’DE PLANLI KIRSAL YERLEŞMELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ ve ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ PLANLI KIRSAL MİMARİSİNİN KORUNMASI SORUNU

ÖZET

Türkiye’de 1923’te cumhuriyet rejiminin kurulmasından 1938’e Atatürk’ün ölümüne kadarki süreç, yeni rejimin öngördüğü çağdaş yaşam modelinin oluşturulması için yönetsel ve hukuksal bir dizi devrimin yanı sıra her alanda, dolayısıyla kültürde de kökten bir yenilenmenin, değişimin ve geçmişten farklılaşmanın yaşandığı dönemdir. Bu çerçevede insanın içinde yaşadığı yapıli çevrenin niteliğı de, çağdaşlaşma felsefesi ışığında sorgulanan konulardan biri olmuştur. Eski Ankara kentinin eteğinde boş alanda kurulmaya başlanan Ankara kenti bu konuda öncüdür. Aynı sırada Anadolu’nun birçok kenti için kent planlama uzmanları tarafından geliştirilen imar planları, yeni rejimin planlamayı önemseyen usçu yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım kent mimarisi kadar köy mimarisi için de geçerlidir. Bu dönemde ülke nüfusunun %80’den fazlasının kırsal alanda yaşaması nedeniyle, bütün boyutlarıyla “köy sorunu” cumhuriyet yönetiminin en temel konularından biri olmuştur ve anayasadan dahi önce 18 Mart 1924’de çıkartılan Köy Kanunu ile, köyün yönetsel, hukuksal düzeni ve mimari koşulları ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır.

Türkiye’de böyle erken bir tarihte oturtulan yasal çerçeve bağlamında kırsal alanda çok sayıda uygulama yapılmış ve böylece yeni rejimin eylemci kimliğı kırsal alanda da kendini göstermiştir. Ancak ilerleyen süreçte Türkiye’de farklı politikaların oluşmasıyla, bu ilk dönemde devlet tarafından yürütölen planlı eylemcilik yerini özel teşebbüse dayalı kendiliğinden gelişmeye bırakmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen imar uygulamalarının çoğunluğunun günümüze ulaşmamış olması da, bu dönemdeki kapsamlı uygulamaların büyük ölçüde hafızalardan silinmesine neden olmuştur.

Bu tezin amacı, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde devlet tarafından gerçekleştirilen, mimar ve mühendislerin görev aldığı planlı kırsal yerleşme ve yapılaşma eylemini araştırarak, bugüne ulaşan örnekleri belgelemek ve böylece dönemin mimari, kültürel, düşünsel ve toplumsal ortamını değerlendirmeye katkıda bulunmaktır. Türkiye’de planlı kırsal yerleşmelerin Osmanlı İmparatorluğu döneminde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulmaya başlamış olması ve bu geleneğin Cumhuriyet dönemi uygulamalarına öncülük etmiş olması nedeniyle tezin, Türkiye’deki planlı kırsal yerleşme kültürünü ortaya koyacak biçimde, bu geniş zaman dilimini ele alması uygun bulunmuştur. Bunun yanı sıra Erken Cumhuriyet Dönemi’nden bugüne ulaşan örneklerinin “kültür varlığı” değerini ortaya koyarak korunması için öneri geliştirmek; böylece Türkiye kırsal mimarlık mirasının önemli bileşenlerinden olan bu planlı yerleşme geleneğinin varlığını sürdürmesini sağlamak da tezin kapsamı içindedir. Bu bağlamda 1934–1941 yılları arasında bölgesel ölçekte çok yoğun imar faaliyetinde bulunulan Trakya’da alan araştırması yapılarak, bugüne ulaşan yapılar belgelenmiştir.

Birinci bölümde tezin amaç ve kapsamının yanı sıra, uygulanan araştırma yöntemi ayrıntılı bir biçimde tanımlanmıştır. Bu çalışmada, Osmanlı Dönemi'nden 1970'li yıllara kadar gerçekleştirilen planlı köy uygulamalarını ve bunların fikrî boyutunu değerlendiren yayınlar ile Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili belgeler incelenmiştir. Bunun yanı sıra uygulamaların niteliğini, düzeyini ve kapsamını daha iyi anlamak için Trakya'da farklı coğrafi ve iklimsel koşulları olan sekiz inceleme bölgesi belirlenerek alan araştırması yapılmıştır. Bu çalışma ile 42 yerleşmede 30 yapı belgelenmiş, ayrıca oldukça korunmuş olan 757 haneli Muratlı Köyü ile 120 haneli Arizbaba Köyü'nde sit ölçeğinde belgeleme yapılmıştır.

İkinci bölümde planlı kırsal yerleşme olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel kökenlerinin orta konarak mimarlık ve toplum tarihi açısından anlamı tanımlamaya çalışılmıştır. Bunun için kısaca kırsal yerleşme kavramının da ötesinde her türlü planlı yerleşmenin tarihöncesinden yakınçağa Anadolu kültür coğrafyasında nasıl geliştiği açıklanmıştır. Günümüzdeki anlamıyla planlı kırsal yerleşmeler Avrupa'da Endüstri Devrimi sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kısaca Avrupa'daki farklı siyasal yaklaşımlar ve bunların uygulama yöntemleri ile öngördükleri kırsal mimari açıklanmıştır. Türkiye ile her zaman yakın ilişki içinde olan Almanya'daki uygulamalara özellikle dikkat çekilmiştir. Türkiye'de 19. yüzyılın ortasından 20. yüzyılın ilk yirmi yılının sonuna kadar yaklaşık 70 yıl süren Osmanlı planlı kırsal mimari uygulamaları yayın ve arşiv belgelerine dayanılarak oldukça ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Bu dönem uygulamalarının bugünkü durumlarına ilişkin pek fazla bilgi olmamakla birlikte, belgelerden izlenen fikrî gelişim Cumhuriyet Dönemi açısından da çok önemlidir. Bu bağlamda özellikle İttihat ve Terakki Dönemi'ndeki çabalar dikkate değerdir.

Üçüncü bölümde tezin ana konusunu oluşturan Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye ölçeğinde gerçekleştirilen planlı kırsal yerleşme uygulamaları ve mevcut yerleşmeleri çağdaştırmak için yapılan kamusal yapılar, mimarlık tarihi açısından değerlendirilmiştir. Özellikle illerin Cumhuriyetin 10. ve 15. yılı için hazırlanan il yıllıkları temel alınarak hazırlanan bu bölümde ülke ölçeğinde imar faaliyetinin büyüklüğü ve mimari çeşitliliği de ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra arşiv belgelerine dayanılarak uygulamaların hangi koşullarda gerçekleştirildiği ve malzeme, yapı sistemi, inşaat uygulama yöntemleriyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi içinde "liberal dönem" olarak tanımlanan 1930'a kadarki süreçte Mübadiller için yapılan köyler ile "devletçilik dönemi"nde Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenler için yapılan uygulamaların benzeşen ve farklılaşan özelliklerine dikkat çekilmiştir.

Dördüncü bölümde tezin alan araştırması için seçilen Trakya'da yapılan belgeleme çalışmaları açıklanmıştır. Trakya'da 1934 yılında kurulan Trakya Umumi Müfettişliği Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çanakkale'nin tümünü kapsayan bölgenin kalkındırılması için gerekli imar faaliyetini düzenleyen ve uygulayan kurumdur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde bu bölgenin tarım bölgesi olarak gelişmesi öngörüldüğünden, çalışmaları ağırlıklı olarak kırsal alana yönelik olmuştur. Çok sayıda göçmen köyünün yanı sıra, her köye okul, köy konağı gibi çeşitli kamusal yapılar yapılmıştır. Bu bölümde öncelikle kırsal mimariyi belirleyen etkenler olarak, Trakya'nın doğal ortam özellikleri, Müfettişlik kurulduğu dönemdeki toplumsal ve ekonomik durum ile geleneksel kırsal mimari açıklanmış, daha sonra Müfettişliğin kurumsal yapısı kısaca değerlendirilip, alan araştırmasının sonuçları verilmiştir. Bölümün sonunda da bütün bu veriler ışığında Trakya Umumi Müfettişliği tarafından gerçekleştirilen kırsal mimarlık uygulamalarının mimari özellikleri değerlendirilerek, bunların günümüze ne gibi değişikliklerle ulaştığı belirtilmiştir.

Beşinci bölümde öncelikle Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisinin kültür varlığı değeri, cumhuriyet mimarisi, planlı kırsal yerleşme geleneği ve mimarlık tarihi açısından tartışılarak ortaya konulmuştur. Bu mimarinin korunmasında karşılaşılan güçlükler, geleneksel kırsal mimari ve modern mimarlık mirasının korunması bağlamında dünyadaki fikirsel ve eylemsel gelişmeler ışığında aktarılmış ve bu alanda Türkiye'nin durumu kısaca değerlendirilmiştir. Bölümün sonunda Trakya kırsal mimarisinin korunması için bir altlık olarak, bölgenin Müfettişlik döneminden günümüze gelişimi ve değişimi kısaca irdelenerek, geleceğe yönelik bölge planlama politikaları çerçevesindeki durumu sorgulanmıştır.

Altıncı bölümde Trakya Umumi Müfettişliği Dönemi'nde gerçekleştirilen planlı kırsal mimari uygulamalarının, bir erken bölge kalkınma projesi olarak ve çağdaşlaşma çerçevesinde yeni kırsal mimarlık söyleminin somut göstergeleri olarak koruma disiplini içinde nasıl değerlendirilmesi gerektiği tartışılmıştır. Bu çerçevede, bölge, yerleşme, yapı ve kamusal açık alan ölçeğinde bugüne ulaşan kültür varlıklarının sayıca azlığı da göz önüne alınarak, korumanın yanı sıra sergileme-kendini tanııtma bağlamında da düşünülmesi gerektiği öngörülmüş ve buna göre bir koruma programı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisi, dönemin yasal, yönetsel, ekonomik, kültürel, mimarlık ve toplumsal koşullarının bir yansıması olan zengin bir kültür mirasıdır. Bunun belgelenmesi, dönemin koşullarının anlaşılmasına katkıda bulunmuştur; ancak bu dönemin daha iyi anlaşılabilmesi için bu mimarinin ekonomik koşullarla daha yakın bir bağlantı kurularak incelenmesi de gerekmektedir. Böylece düşünsel ortamdaki gelişme ile mimarinin düzeyi arasındaki zorlayıcı ilişki daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır.

SURVEY OF THE HISTORY OF PLANNED RURAL VILLAGES AND PROBLEMS RELATED TO THE PROTECTION OF PLANNED VILLAGE ARCHITECTURE OF THE EARLY REPUBLIC ERA

SUMMARY

Turkey, from the beginning of the establishment of the Republic in 1923, up to the death of Atatürk in 1938, has accomplished a series of constitutional and regulatory reforms that eventually led significant changes in all aspects of culture and social structure. It was evident that within the framework of modernisation and reforms, the built environment and its interaction with the social groups had also to be questioned. Founding of the new Ankara urban centre in the area that extended by the foothills of the old Ankara castle has been the initial signal of this motivation. Likewise, efforts to obtain new urban development plans for a number of towns in Anatolia, is yet another indicator of the rational approach of the new regime. A similar rational approach like that shown to urban settings can also be seen for the rural areas. At over 80% of the population was still living in the rural areas, “the development of villages” was one of the primary concerns of the early Republic era and the village Act of March 18 1924, that had been passed even before the formulation of the new constitution, introduced new definitions concerning the administrative, bureaucratic structure as well as the standards of its architecture.

Based on this early juridical decree, the state was able to perform a number of significant achievements in the rural areas, at the same time displaying the energetic motivation of the new state in non-urban areas. However later, as state run policies lost ground, giving way to private initiatives, planned development soon was replaced by spontaneous acts. The fact that most of what had been realized during the Early Republic Era has not reached the present day, they have been forgotten and thus overlooked by historians.

The main objective of this work is to document examples of the rural constructions and architectural remains in planned villages of the Early Republic Era, that involved the participation of architects and engineers which have survived up to present and thus to contribute to our understanding to the underlying motives that defined the social and cultural structure of the period. Here it should be noted that in the Ottoman Empire establishing planned villages began as early as the second half of the 19 th century. As the forerunners of the villages that we are concerned with this study has such an earlier beginning, so as to understand how this concept developed during the early Republic Period, it became necessary to consider the problem with a wider geographic and chronological scope. Also among the concerns of this study has been to develop awareness for the significance of the last remaining examples of the rural architectural remains of the Early Republic, so as to foresee that these will be protected together with the other cultural assets for the generations to come. To this purpose, an extensive fieldwork has been carried out in Thrace to find and to document the remaining examples of the extensive building activities that had been carried out between 1934 and 1941.

In the first section, besides describing the objectives and the coverage of the present study, the methods employed have been noted. For overview on the problems and ideological motives related to the planned villages from the Ottoman period up to the 1970's, we have conducted an extensive survey of the literature and conducted a search for the relevant documents in the State Ottoman and Republic Archives. So as to exemplify the diversity, our work in the field has been carried out in seven different regions of Thrace, sorted according distinct ecological and geographic features. Through this field work 30 number of single buildings in 42 villages have been documented and two other settlements, Muratlı -comprising of 757 houses- and Arizbaba village -comprising of 120 houses- that have been relatively well preserved, have been studied as sites.

In the second section, a conspectus has been presented on the social context of planned settlements and its historic roots. Here, the concept of planned settlements has been considered as a whole, not being restricted to rural architecture, from its earliest stages in the prehistory of Anatolia to later periods, noting the social dynamics on its emergence and development. However, planned settlements in the present sense have emerged in Europe during the period of Industrial Revolution. In this respect, different political motives, as well as their vision of rural settlements and their reflections in Europe were analysed. Among those, due to the close ties among the countries, the German model has been extensively considered. The manifestation of planned villages of the Ottoman Period, the 70 years time span from the middle of the 19th century up to the 1920's has been presented through the relevant literature and by archive documents. There is nothing to indicate that any of these early constructions has sustained its presence to date. However, the archive records clearly demonstrate that the manifestations of these early stages and an undeniable impact in the formation of the conception framework by the Republic Period. In particular, the efforts that were made during the İttihad Terakki era are note worthy.

The third section, which comprises the main body of this study, implementation of planned new villages and efforts to upgrade existing ones, during the Early Republic Period was reviewed. This part of the work, mainly based on the 10th and 15th annual reports of the provinces, reveals the extent, the diversity and the intensity of the building activities. Data collected through the archive documents on the conditions of construction, materials, structural details and actual implementation in the field was also presented. By comparing the documents, it has been possible to demonstrate the similar and diverse manifestations among there 1930 liberal period housing made for the "exchanged" and that of the houses constructed for the Romanian and Bulgarian immigrants during the etatism period to follow.

In the fourth section, field documentation carried out in Thrace was presented. General Inspectorate of Thrace was installed in 1934 to organise and to implement development activities in the provinces of Edirne, Kırklareli, Tekirdağ and Çanakkale provinces. As the Early Republic has considered these provinces as the area of intensified agricultural activities, the main concern of this newly formed body has been on rural areas. Besides forming new villages for the incoming immigrants, public buildings such as schools and village houses were constructed in every village. In this section, firstly agents such as environmental conditions, social and economic dynamics of Thrace, as they were at the time under concern, have been described as the demarcations of rural architecture and then the bureaucratic structure of the General Inspectorate of Thrace is described along with the summery of our field studies. In the final part of this section, the achievements of the General Inspectorate of Thrace are viewed as the assets of rural architectural heritage, with particular note on the alteration process they have gone through in time.

The fifth Section is an assessment of the planned villages of the Early Republic Period considering the tradition of planned settlement and their architectural significance. Evidently, problems encountered in the protection of the planned village are similar to those in rural architecture; policies and means for the protection of these remains were discussed within the perspective of conventional codes, considering the problems in developing sustainable policies in Turkey and elsewhere in the World. In the final part of this section, changes that have been lived through in the economic and social set up of the region since the General Inspectorate of Thrace were reviewed, together with long range policies, so as to draw an actual picture of the setting that would help in designing realistic projects for their protection.

The sixth section is devoted to an evaluation of the actions of the General Inspectorate of Thrace as an early case of implementing regional development plans in rural areas and its implications in the management of village architecture. Here the case of planned villages was considered as a case study in designing cultural management policies. In this respect, also considering the paucity of other cultural assets in the region, whether in urban or in rural areas, the prospect in decision making for the secure display of planned villages is discussed.

Finally, it is evident that the subject matter of this study, the planned villages of the early Republic period notable landmarks of the period, reflecting the dynamics and the ideology of the period and thus worthy of being preserved. Our documentation has contributed to our understanding of the period; however, it is also evident that a more detailed study, based on the economic structure of the period is necessary. It is anticipated that such a perspective will display the closed link between the conceptual set up and its reflections in architecture.

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı

Tez çalışması olarak ele alınan konu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde kırsal kesimi geliştirmek amacıyla, köylerde sürdürülen yapılaşma faaliyetleriyle ilgili belge ve bilgileri toplamayı, kalan örnekleri belgelemeyi ve bunların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için çözüm önerileri üretmeyi kapsamaktadır.

Çalışmanın başlangıcındaki ilk tespitler, “örnek köy” olarak tanımlanan planlı kırsal yerleşmelerin, devletin ağırlıklı olarak yurtdışından gelen göçmenlerin barınma sorununu çözmeye yönelik olarak kırsal kesimde sürdürdüğü sıradan bir yapılaşma çabası olduğu yönündeydi. Ancak araştırma ilerledikçe, gerek Erken Cumhuriyet döneminde devletin bu konudaki felsefesini ortaya koyan çok sayıda kapsamlı yayın, gerek Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan, konuyla ilgili rapor, yazışma, proje çizimi vb. nitelikteki belgeler, gerekse de Trakya'da gerçekleştirilen alan çalışmasında o dönemi yaşayanların toplumsal hafızasında yaptığı etkinin gözlenmesi, genç Cumhuriyet'in bu çalışmayla ele alınan girişiminin, sanılanın çok ötesinde kapsamlı ve saygıdeğer bir çaba içerdiğini göstermiştir.

İster istemez bu durum başlangıçta öngörülen ve “kırsal alanda tarama yaparak, mimarlar tarafından tasarlanmış olan örnek köylerdeki evleri belgeleme ve koruma önerileri geliştirme” biçimindeki çalışma planının daha kapsamlı duruma dönüşmesini ve imar faaliyetlerini, Cumhuriyet'in felsefesiyle bütünleşmiş bir bakış açısı ile tanımlamayı gerektiren bir çalışma yöntemini gerektirmiştir.

Cumhuriyet'in temel amacı olan, ülkenin her açıdan geliştirilerek, çağdaş yaşam düzeyine çıkartılması hedefinin, kırsal alanın modernleştirilmesini de içerdiği, hatta kırsal alana devletin özel ve yoğun ilgisi, Atatürk'ün “Köylü milletin efendisidir” sözüyle de vurgulanan, bilinen bir gerçektir. Nüfusun %80'den fazlasının kırsal alanda yaşadığı, kentleşmenin henüz çok yavaş geliştiği bu dönemde, çağdaşlaşmanın ancak büyük kitlelerin barındığı köylerin modernleştirilmesiyle olabileceği öngörülmüş, nüfusun büyük oranının kentlere yöneleceği ya da modernleşmenin aynı zamanda kentleşmeyi de getirdiği, o dönemde henüz tam olarak algılanamamıştır.

Dolayısıyla örnek köy yaklaşımı, ya da köyün sıhhileştirilmesi kavramı, yalnız yeni kurulmakta olan göçmen köyleri için geliştirilmiş kavramlar değildir. Her ne kadar yerleşme ölçeğindeki fiziksel uygulamalar göçmen köyleri için olsa da, amaç tüm köylerin modernleştirilmesidir ve henüz erken bir tarihte, 1924'te çıkartılan Köy Kanunu, tüm köylerin fiziksel çevrelerinin nasıl olması gerektiğinin kurallarını ayrıntılı bir biçimde tanımlamış ve bunun uygulamasının nasıl yapılacağına formülünü vermiştir¹.

Köy Kanunu'nun getirdiği bu açılıma bağlı olarak bu tez kapsamında, "örnek köy" olarak tanımlanan, boş arazide tümüyle devlet tarafından planlanarak uygulanan göçmen köylerinin yanı sıra, ülke bütününde devletin o dönemdeki köye bakış açısı ve kırsal yerleşmelerin sıhhileştirilmesi için önerilen ve uygulanan projelerin tümünün bir bütünlük içinde ele alınması yararlı görülmüştür.

Köy Kanunu, köyün gerek yönetim, gerek fiziksel çevre bağlamında çağdaşlaştırılmasını ve böylece köylünün kentle benzeşen bir yaşam modeline kavuşabilmesini hedeflemiştir. Bu nedenle de yalnızca bir ailenin "barınağı" olan evin değil, tüm yerleşmenin sıhhileştirilmesi ve geliştirilmesi için kurallar koymuştur. Buna bağlı olarak, çalışma konusunun yalnızca evleri değil, yerleşme biçimlenişinden, konut dışı yapı tiplerine kadar bu dönemde köye yönelik olan tüm imar faaliyetlerini kapsaması doğru bulunmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda, devletin gerek yetişmiş uzman kadrolar, gerek maddi olanaklar bakımından büyük sıkıntı içinde olduğu bir dönemde, kırsal alanı geliştirmeye yönelik bir düşünsel alt yapıyı hazırlamış ve bunu uygulayabilmiş olması, üzerinde dikkatle durmayı gerektirmektedir. Bu nedenle devletin etkin yönetim modeli ve inşaatların uygulama biçimi kadar, işlerin kimler tarafından nasıl yapıldığı, konuya yönelen mimar ve mühendislerin nasıl belirlendiği ve halkın katkı biçimi de öğrenilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin köyü çağdaşlaştırmaya yönelik çabalarını incelerken, yalnızca Türkiye ölçeğinde konuya yaklaşmanın yeterli olmadığı, aynı dönemde dünyada da, hem gelişmiş ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde, farklılıklar içermekle birlikte, benzer bir amacın güdüldüğü görülmüştür. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti bilimsel bir yaklaşımla, gelişmiş ya da gelişmekte olan diğer ülkelerdeki uygulamaları, faşist, komünist ya da liberal sistemle yönetilen ülkelerin farklı

¹ (Köy Kanunu, 1937). Ayrıca bkz. Bölüm 3.1.2.1.

yaklaşımlarını incelemiş², ve bu birikimi Türkiye koşullarına uyarlayarak kendi özgün modelini oluşturmuştur. Bu bağlamda her ne kadar değişik modeller incelenmişse de, ağırlıklı olarak Almanya'daki uygulamalardan yararlanıldığı anlaşılmaktadır.

Köyün modernleştirilmesi, siyaset bilimi, sosyoloji, ekonomi, tarih gibi çok farklı uzmanlık alanlarını içine alan, dolayısıyla da Mimarlık Fakültesi'nde Restorasyon alanında yapılan bir doktora tez çalışmasını aşan geniş boyutlu bir kavramdır. Bu çalışmanın amacı, köyün modernleşmesinin mimarlık boyutu, yani bu sürecin yerleşme düzeni ve yapılaşmaya yansıyan sonuçları olduğundan, diğer ülkelerdeki uygulamaların incelenmesi, devlet ideolojileri ile kırsal mimari ilişkisi düzeyinde ele alınmıştır.

Konunun daha doğru ve açık anlaşılması açısından, Cumhuriyet'in ardılı olduğu Osmanlı Devleti'nin kuramsal yaklaşımı ve uygulamaları da önemlidir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın başından itibaren sürekli toprak kayıplarına bağlı olarak göç sorunuyla karşı karşıya kaldığı unutulmamalıdır³. Her ne kadar ilk başlarda göçmen sorunu devlet tarafından tüm boyutlarıyla algılanamamışsa da, 19. yüzyılın ikinci yarısında göç baskısının çok artması Osmanlı Devleti'ni gerekli yasal düzenlemeleri yaparak örgütlü bir biçimde çözümler üretmeye yöneltmiştir. İlk aşamada göçmenlere boş arazi verilerek, yerleşik çiftçi düzenine geçmeleri hedeflenmişse de, bunun başarılması için uygun yaşama koşullarının sağlanması gerektiği de görülmüştür. İttihat ve Terakki döneminde ise (1913–1918) tüm kırsal yerleşmelerin çağın gereklerine uygun modern ve sağlıklı yapılı çevre koşullarına ulaşması için devlet tarafından yönetmelikler geliştirilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk yarısının sonuna kadar⁴ kendi içinde yüzyıllık bir gelenek oluşturmuş olan planlı kırsal yerleşmelerin tarihsel gelişiminin açıklanması, tezin konusunu oluşturan Anadolu ve Trakya'daki planlı kırsal yerleşme kavramının gelişimini daha iyi anlayabilmek açısından yararlı bulunmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde köyün çağdaşlaştırılması siyasetinin mimarlık boyutunun niteliği ve kapsamı, çalışmanın başlangıcında yeterince algılanamamıştır. Bu durum belge eksikliğinden değil, belgeleri değerlendiren araştırmaların

² Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çeşitli bürokratların ve aydınların konuyla ilgili araştırma ve yayınları olmuştur. Bunların genel bir değerlendirmesi için bkz. (Ertürk, 1993). Bu dönemde özellikle N. Köymen'in konuyla ilgili yazıları dikkate değerdir, bkz. (Köymen ve Svesson, 1935), (Köymen, 1935), (Köymen, 1934a), (Köymen, 1934b).

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Ağanoğlu, 2001), (Saydam, 1997), (Halaçoğlu, 1997).

⁴ 1951 Bulgaristan göçmenleri için inşa edilen köyler, bu geleneğin son temsilcisi olarak değerlendirilebilir. Tezin konusu her ne kadar 1923–1941 arası dönemi ele almaktaysa da, konu bütünlüğü açısından Trakya'daki 1951 göçmen yerleşmeleri de kısmen incelenmiş ve değerlendirilmiştir, bkz. Bölüm 5.3.1.

azlığından kaynaklanmıştır. Her ne kadar son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin köy çağdaşlaştırma politikasını ele alan bazı yayınlar yapılmışsa da, bunların hemen hemen tümü özellikle 1930'lı yılların *Arkitekt* ve *Ülkü* dergilerinde yayınlanan az sayıda makaleyi esas olarak alan değerlendirmelerdir⁵. Çalışma ilerledikçe 1923–1938 yıllarını kapsayan çok sayıda yayının ve arşiv belgesinin olduğunun görülmesi, konunun ele alınışını farklı bir boyuta taşımıştır. Erken Cumhuriyet döneminde üretilmiş yayınların çokluğuna karşın, daha sonraları bu konunun neredeyse tümüyle hafızalardan silinmesine yol açacak şekilde araştırmacıların gündeminden düşmüş olması ise, dikkate değer bir tezat olarak değerlendirilmiştir. Ancak buna karşın gene de son yıllarda bazı mimar ve toplumbilimcilerin Erken Cumhuriyet dönemindeki devletin köy politikasını çeşitli yönleriyle ele alan, söylene ve yanlış aktarımlara değil, arşiv belgelerine dayalı çalışmalara başlamış olduğunu görmek sevindiricidir. Söz konusu çalışmalar arasında özellikle Ali Cengizkan'ın araştırması⁶, teze önemli bir kaynak oluşturmıştır.

Yukarıda kısaca değinildiği gibi kırsal yerleşmelerin çağdaşlaştırılması konusu, köylerdeki yapılaşmanın dar çerçevesinde ele alınamayacak kadar geniş bir anlam ve içeriğe sahiptir. Bu kapsam tezin genel çerçevesi içinde ele alınmışsa da, ana çerçeveyi belirleyen belgelere dayalı özgün araştırma, 1930–1941 arası döneme oturtulmuş ve Trakya bölgesi uygulamaları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir İktisat Kongresi'nde tanımlanan biçimde küçük ölçekli işletmelerin etkinliğinin sağlanması adına, devlet bu dönemde uygulama sürecinde çok etkin olarak yer almamış⁷, mimarlık uygulamalarında küçük yerel müteahhitlik sistemi işletilmiştir. Bunun yanı sıra bu dönemde Lozan Mübadilleri için çok kısa sürede, çok miktarda konuta gerek duyulmuş ve esas olarak barınma amaçlı bir yapılaşmaya yönelinmiş, bu da binaların çoğu zaman “baraka” düzeyinde kalma zorunluluğunu getirmiştir. Bu nedenle, ilk başlarda Cumhuriyet felsefesini tam olarak temsil eden yüksek nitelikli bir yerleşme çevresi düzeyi tutturulamamıştır. Arşiv belgelerine göre Mübadele döneminde yoğun bir yapılaşmanın gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılan Çukurova bölgesinde yapılan kısa bir inceleme gezisi de, “kulübe” niteliğindeki bu evlerin günümüze sağlam bir biçimde ulaşmadığını göstermiştir. Aynı süreçte Bursa'da Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu⁸ tarafından tasarlanarak inşa edilen İkizceoba Köyü'nde ise, yapıların bir kısmı

⁵ (Bozdoğan, 2002), (Çetin, 2003) gibi.

⁶ (Cengizkan 2004a).

⁷ Bu dönemin ekonomik durumu ile ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bkz: (Kazgan, 2005), (Tezel, 1986), ayrıca (Afetinan, 1989).

⁸ (İnci Fırat, 1998:145).

varlığını hâlâ sürdürmektedir. Söz konusu köy, gerek dönemin yaklaşımının, gerek köylü ile mimar tarafından tasarlanmış yapıların ilişkisinin anlaşılması açısından ilginç bir örnekleme oluşturmuştur.

1930'lu yıllarda ise devletçilik ilkesinin benimsenmesi, ülke ölçeğinde daha planlı ve programlı bir yapılaşma yaklaşımı getirmiştir. Romanya ve Bulgaristan ile yapılan anlaşmalarla göçmen akışının düzenlenmesi, planlı uygulamayı kolaylaştırmış, bu da devlet ideolojisinin kırsal kesime daha rahat bir biçimde yansımaları sağlamıştır. Başka bir anlatımla, söz konusu dönem, devletin kırsal kesime bakış açısının köy mimarisinde izlenebildiği bir dönemdir. Bu nedenle tezin dönem olarak 1930'lu yıllardaki imar faaliyetlerini değerlendirmesi daha doğru bulunmuştur.

1930'lu yıllar, ülke çapında iskân faaliyetlerinin en batıdan en doğuya kadar sürdüğü bir dönemdir. Ancak bu uygulamalar genel olarak incelendiğinde, Trakya'nın diğer bölgelerden farklı olarak, bölge bütünlüğü içinde bir kalkınma modeli oluşturduğu görülmektedir. Anadolu'da çeşitli illerde Valiliklerin yönetiminde planlı göçmen köyleri kurulmuş, bunun yanı sıra çok sayıda köyde okul, köy konağı gibi kamusal yapılar inşa edilmiştir. Ancak sonuç olarak bunlar her ne kadar mimarlar-mühendisler tarafından hazırlanmış planlara göre yapılmışsa da, tekil yerleşme ve yapı uygulamalarıdır. Trakya'da ise 1934 yılında kurulan Umumi Müfettişlik ile, bölgeye gelecek olan çok sayıda göçmenin nitelikli bir biçimde iskân edilmesi, ayrıca tüm bölge köylerinin Köy Kanunu'na göre yeniden düzenlenerek kazandırılacak çağdaş yapılı çevreler ile Trakya'nın, bir bütün olarak Türkiye'nin Batı'ya açılan yüzü olması hedeflenmiştir.

Bu süreçte Cumhuriyet felsefesinin önemli uygulayıcılarından biri olan ve köy birimini kalkınmanın temeli olarak gören Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik ön plana çıkmaktadır. Dirik, İzmir valiliği sırasında il ölçeğinde gerçekleştirmeye çalıştığı modern köy kavramını, Trakya Umumi Müfettişliği'ne atandıktan sonra bölge ölçeğine taşımıştır. Atatürk'ün yönlendirdiği köy politikasını tüm çerçevesiyle temsil etme özelliğine sahip, onu yansıtan bir yönetici olan Dirik'in Trakya'daki uygulamaları, yalnızca Ankara'nın değil, Dirik'in düşünce sisteminin ve uygulayıcılığının bir sonucudur. Bu nedenle çalışmada Kazım Dirik üzerinde özellikle durulacaktır.

Trakya, planlı ve kapsamlı imar faaliyetinin gerçekleştiği ve günümüzde de bu yapısal değerlerini büyük ölçüde koruyan bir bölge olduğundan, tezin ana çalışma alanı olarak tanımlanmıştır. Söz konusu bölgenin seçilmiş olmasının bir nedeni de, Atatürk döneminde köylerde yapılmış olan uygulamaların, Trakya köylülerinin

hafızasında hâlâ canlı olması ve bu uygulamaların algılanarak takdir edilmiş olmasıdır. Acılı Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra iskân edilen göçmenler için, ekonomik sıkıntı içinde olan Cumhuriyet'in göstermiş olduğu çaba, hâlâ bölgede saygıyla anılmaktadır. Hatta bugün için işlevini yitirmiş, kullanılmaz duruma gelmiş dönem yapıları da "Atatürk Evi" olarak adlandırılmakta ve özellikle o dönemi yaşamış olan yaşlılarca korunmaya çalışılmaktadır.

Trakya köylerinden edinilen bu izlenim, söz konusu yapıların belgelenmesi, devlet – toplum ilişkilerinin anlaşılması ve sonuç olarak bunların korunmasına yönelik bir öneri geliştirmek için, Trakya'nın en önemli çalışma alanı olacağını göstermiştir.

1.2. Yöntem

Tezin amacı, yukarıda da belirtildiği gibi Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan planlı kırsal yerleşmelerin belgelenmesi ve bunların kültür varlığı değerlerinin saptanarak korunmaları için bir model geliştirilmesidir. Tezin ana çerçevesini, Erken Cumhuriyet Dönemi olarak tanımlanan zaman dilimi içinde tüm ülkede gerçekleştirilen uygulamaların genel olarak tanıtılması ve böylece konunun düşünsel, kuramsal boyutlarının ortaya konması oluşturur. Belirlenen bir bölgede sınırlı bir alt dönem içinde gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin kapsamlı bir biçimde incelenmesi ise tezin özgün bölümünü oluşturmaktadır. Giriş kısmında belirtilen gerekçeler çerçevesinde seçilen Trakya Bölgesi'nde, 1934–1941 yılları arasında Trakya Umumi Müfettişliği tarafından gerçekleştirilen uygulamalar tezin esasını oluşturmaktadır.

Tez çalışmasının gerçekleştirilmesi için, kaynak taraması, arşiv araştırması, alan incelemesi - belgelemesi ve sözlü bilgi yöntemlerine başvurulmuştur.

1.2.1. Kaynak Taraması

Kaynak taramasında araştırma konusunu oluşturan Erken Cumhuriyet döneminde yayınlanmış olan konuyla ilgili kitaplara ve süreli yayınlara ulaşmaya özel olarak önem verilmiş, gerek süreli yayınlar, gerek kitaplar taranırken Erken Cumhuriyet döneminin felsefesini anlamaya yönelik yayınların yanı sıra o dönemin koşullarını ortaya koyan, ekonomik, siyasal ve toplumsal durumları betimleyen, değerlendiren yayınlar da incelenmeye çalışılmıştır. Böylece bu uygulamaların gerçekleştirilmesi sürecinde, hem uygulayıcı konumundaki devletin yaklaşımının, hem de konuyla ilgili uzman kişilerin görüşlerinin derlenerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Sürelî yayın olarak *Ülkü* ve *Arkitekt* dergilerinin bu döneme ilişkin ulaşılabilen tüm sayıları⁹, *Köye Doğru* dergisinin 1940–1942 yılları arasındaki 50 sayısı, *Planlı Köye Doğru* dergisinin 1966–1967 yılları arasındaki 12 sayısı, *İzmir’de Köycülük* dergisinin 1944–1945 yılları arasındaki 9 sayısı taranmıştır. Ankara-Milli Kütüphane’nin 1923–1999 Türkiye Makaleler Bibliyografyası bilgisayar ortamında “köy” ve kırsal” gibi konuyla ilgili en çok sayıda makalenin dökümünü yapmayı sağlayacak anahtar sözcüklerle taranmış, konuyla yakından ilgili yayınlar sağlanmıştır.

Milli Kütüphane’nin kitap bölümü de bilgisayar ortamında aynı yaklaşımla taranmış ve çok sayıda yayına ulaşılmıştır. “Köycülük” felsefesi ışığında köyü ve köylüyü modernleştirmeye çalışarak köye hizmet götürmek, bu dönemde Türk aydınları için temel amaçlardan biridir. Bu nedenle köy sorununu tanımlayan, inceleyen ve köyü geliştirmeye yönelik yeni fikirler ve yöntemler öne süren birçok yayın üretilmiştir. Genellikle az sayıda sayfadan oluşan küçük kitapçıkların çokluğu, bu konuların yalnızca aydınlar arasında kalmasının istenmediğinin, halka duyurulmasına ve paylaşılmasına önem verilip, özel olarak çaba gösterildiğinin işaretidir. Bu dönemde yayınlanan kitaplar arasında yeni köy yapılarının nasıl olması gerektiğine ilişkin ölçekli projeler içeren oldukça çok sayıda yayın bulunmaktadır. Bu yayınlarda özellikle genel halk sağlığı açısından önemli olan mezbaha, çamaşırhane, tuvalet, kuyu, buğu sandığı gibi yapı ve yapı öğeleri için geliştirilmiş projelerin kapsamlı çizimleri yer almaktadır.

Milli Kütüphane’de illere göre de sistematik bir tarama yapılmış ve

- Cumhuriyet’in 10. yılı il yıllıkları,
- Cumhuriyet’in 15. yılı il yıllıkları ile
- 1935 yılı itibarıyla hazırlanan illerin 5 yıllık köy kalkınma planı yayınları derlenmiştir.

Bu çalışma sonucunda toplam 31 ilin yayınına ulaşarak bunlar taranmıştır. Bu yayınlarda Cumhuriyet’in övünç kaynaklarından biri olan köylerdeki imar faaliyetlerine ilişkin fotoğraflar bir araya getirilerek, kırsal alandaki yapılaşma faaliyetinin hem işlevsel hem de biçimsel çeşitliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kütüphane taramasında 30 ilin toplam 38 yayınına ulaşılmıştır. Ancak rastlantısal olarak bir sahafta bulunan bir yayının Milli Kütüphane kayıtlarında bulunmadığının saptanması, Milli Kütüphane’de bu tür yayınların tam bir serisinin olmadığını göstermiştir. Ancak yine de bu araştırma ile, Türkiye genelinde bu döneme ait kırsal

⁹1933–1950 yılları arasında yayınlanan *Ülkü* Dergisi’nin 1935–1936 yıllarında yayınlanan 6. cildi hariç tümü, sonradan *Arkitekt* adını alan *Mimar* dergisinin 1934–1965 yılları arasındaki ciltleri taranmıştır.

yapı faaliyetinin büyük bir kısmına yönelik bir genel bilgi derleme olanağının sağlandığı düşünülmektedir.

Yayın tarama çalışmasında dönem yayınlarının yanı sıra, daha sonraki dönemlerde de köylerin geliştirilmesine yönelik olarak yapılan çalışmaları ve projeleri anlatan yayınlara da ulaşılmaya çalışılmış, 1940'lı yıllarda Köy Enstitüleri'nin kurulmasıyla birlikte köyde eğitime verilen önemin artmasına bağlı olarak yapılanlar, iki partili sisteme geçildikten sonra devletin köy konularına yönelik değişen yaklaşımı çerçevesinde yaptığı uygulamalar, 1960 askeri müdahalesi sonrası planlı dönemde devletin kırsal alan planlamaya yönelik düşünceleri ve uygulamaları, 1964'te Köy İşleri Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte tip projeye dayalı köy imar planı çalışmaları ve bu dönemde devletle organik bağı olmayan aydın kesimin bu konudaki duyarlılığının yansıdığı yayınlar da derlenmeye çalışılmıştır.

Yayın taramasında zaman diliminin geniş tutulmasının başlıca nedeni, tüm Cumhuriyet dönemi içinde bu konunun ele alınma biçiminin evriminin anlaşılması ve ilk dönem uygulamalarının neden kültür varlığı olarak tanımlanması gerektiğiyle ilgili sağlam bir görüş oluşturmak isteğidir. Bunun için çağdaş mimarlık tarihçilerinin Erken Cumhuriyet dönemindeki modernist yaklaşımı değerlendiren yayınları ve yurtdışında modern mimarinin korunmasına yönelik görüşleri ve yaklaşımları anlatan yayınlar da bu tez kapsamında değerlendirilmiştir.

1.2.2. Arşiv Araştırması

Arşiv araştırması ağırlıklı olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde sürdürülmüş, konunun tarihsel gelişimiyle ilgili bölüm için ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde çalışılmıştır. Yayın taramasında olduğu gibi, konunun en geniş bir biçimde kavranabilmesi için, aşağıdaki tabloda verilen anahtar sözcükler ve zaman dilimleri için de bilgisayar ortamında tarama yapılmıştır (Tablo 1.1).

Sonuç olarak konuyla ilgili görülen 796 adet belge değerlendirme kapsamına alınmış, bunların içinden de 100 belge Arşiv'den istenmiştir.

Bilgisayar ortamında belgelerin kısa özetlerine ulaşılmaktadır. Bunların tez kapsamında yararlı bir biçimde kullanılabilmesi için bir veri tabanı programında (Access) konuyla ilgili sorgulamaları yapmaya yönelik bilgi fişi sistemi oluşturulmuştur (Ek E). Böylece örneğin “yangın sonrası imar faaliyetleri”, ya da “standart pencere-kapı imalatı” gibi çeşitli konulara göre sorgulama yapılarak,

bunlarla ilgili belgeler tarihlerine göre sıralanıp, konuyla ilgili nasıl bir sürecin işlediği öğrenilebilmektedir¹⁰.

Tablo 1.1: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi sayısal ortamda anahtar sözcükle tarama

Fon:	tümü
Kurum:	tümü
Anahtar sözcük:	köy
Yıl aralığı:	1920-1940
Fon:	tümü
Kurum:	tümü
Anahtar sözcük:	iskan
Yıl aralığı:	1920-1960
Fon:	tümü
Kurum:	tümü
Anahtar sözcük:	trakya
Yıl aralığı:	1920-1960
Fon:	tümü
Kurum:	tümü
Anahtar sözcük:	dirik
Yıl aralığı:	1925-1945
Fon:	tümü
Kurum:	tümü
Anahtar sözcük:	muhacir
Yıl aralığı:	
Fon:	tümü
Kurum:	tümü
Anahtar sözcük:	göçmen evi
Yıl aralığı:	
Fon:	tümü
Kurum:	tümü
Anahtar sözcük:	cumhuriyetin 10. yıldönümü
Yıl aralığı:	1933

Çalışma konusunun özgün kısmını oluşturan Trakya'daki planlı köy uygulamaları Trakya Umumi Müfettişliği tarafından yapılmış olduğu için, Umumi Müfettişlik'in konuyla ilgili bütün belgelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Çünkü ön araştırmalar sırasında belge özetinin belge içeriğini vermek açısından bazen yetersiz olduğu, belge dosyasında çok farklı konularda da bilginin olabileceği gözlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin köye bakış açısının nasıl oluştuğunu daha iyi anlayabilmek için, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kırsal alanı geliştirme yaklaşımlarının irdelenmesine gerek duyulmuştur. Bu nedenle Anadolu coğrafyasında planlı köy kavramının oluşumunu ve gelişimini doğru değerlendirebilmek için, Cumhuriyet köylerinin öncüsü niteliğindeki bu tür uygulamaları kısaca anmak yararlı görülmüştür.

Konuyla ilgili Osmanlı arşiv belgelerine dayanan çok sayıda tez ve tezden üretilmiş yayın bulunmaktadır. Ancak bunlar ağırlıklı olarak tarihçiler tarafından hazırlandığından, değerlendirme ve yorumlarda mimarlıkla ilgili konular ayrıntılı

¹⁰ Bkz. (Ek F)'de yer alan tablolar.

olarak yer almamaktadır. Tez çalışması kapsamında bu yayınlardan yararlanmanın yanı sıra, bilgisayar ortamında “köy”, “karye” gibi anahtar sözcükler ile Dahiliye Nezareti fonunda tarama yapılarak çeşitli belge özetlerine ulaşılmış, tez açısından özellikle önemli görülen 14 adet belgenin de asılları istenmiş, böylelikle bu bölümün de yalnız yayınlanmış çalışmalara dayanan bir derleme olmaması, daha fazla bilgiyi içeren ve konuya mimarlık açısından yaklaşan özgün bir araştırmaya dönüşmesi hedeflenmiştir.

1.2.3. Alan Araştırması

Tezin ana konusunu oluşturan Trakya bölgesinde Romanya ve Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin iskânı ve bölgenin kırsal kalkınması amacıyla 1934–1941 yılları arasında gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin boyutunu anlamak ve günümüze ulaşan yapıları belgeleyerek korunmalarını sağlamak amacıyla, oldukça kapsamlı bir alan araştırması yapılmıştır.

Bu dönemin öncülü olan Cumhuriyet’in ilk yıllarında da, özellikle 1924 Lozan Mübadelesi ile gelen göçmenler için, ülkenin çeşitli yerlerinde örnek köyler kurulmuştur. Tez kapsamında hem Trakya’daki bölgesel planlama düzeyindeki uygulamaları daha iyi değerlendirebilmek, hem de Erken Cumhuriyet döneminde mimar eliyle tasarlanmış köy evi yaklaşımının gelişim sürecini daha iyi anlayabilmek için, bu ilk dönem uygulamalarının da incelenmesi yararlı bulunmuştur. Bu nedenle arşiv araştırmaları sayesinde Lozan mübadilleri için özellikle çok sayıda köyün inşa edildiği bilinen Samsun, İzmir, Manisa, Bursa ve Adana gibi merkezlerden Bursa ve Adana’da kısa süreli alan tespitleri yapılmıştır.

Trakya Dışı Örnekleme Alan Çalışması

Adana:

Adana köyleri üzerine araştırma ve yayınlar yapan tarih öğretmeni Cezmi Yurtsever ile görüşülerek, hem arşiv belgelerinde adı geçen köylerin bugünkü adları öğrenilmiş, hem de C. Yurtsever tarafından köy öğretmenlerine gönderilerek hazırlatılmış olan köy envanterleri incelenerek, Erken Cumhuriyet döneminde kurulduğu anlaşılan köylerin listesi oluşturulmuştur¹¹. Bu bilgiler ışığında Tarsus’a bağlı Verimli Köyü’ne, Kozan’a bağlı Gaziköy’e ve günümüzde Adana’nın mahallesi konumuna gelen Mutlu (Madama Çiftliği) Mahallesi’ne kısa bir araştırma gezisi yapılarak mevcut yapılar fotoğraf ile belgelemiştir (Şekil A1/1).

Bursa:

Hem arşiv belgelerinden, hem de Mimar Arif Hikmet İsmet Koyunoğlu'nun yapıtları listesinden (İnci-Fırat, 1998:145) bilinen, Bursa Ulubatlı Gölü yakınındaki İkizceoba ve Karacaoba köylerinden İkizceoba Köyü'nde fotoğrafla belgeleme yapılmıştır (Şekil A1/2).

Trakya Alan Araştırması

Trakya, yeni iskânların bölge ölçeğinde sistemli ve yoğun bir biçimde gerçekleştiği bir alan olarak, Erken Cumhuriyet dönemi planlı kırsal yerleşmelerinin kuruluş felsefesini anlamak açısından önemli bir veri kaynağı durumundadır. Konuyla ilgili arşiv belgeleri ve bölge genelinde yapılan ön alan araştırmaları, bu dönemde Trakya'nın hemen hemen her yerinde köy evlerinin inşa edildiğini göstermiştir. Tez çalışmasının başlangıcında ağırlık verilen arşiv araştırmaları ile, Trakya'daki bu büyük yapı faaliyetine yönelik çok sayıda belge bulunmasına karşılık, Trakya Umumi Müfettişliği'nin gerçekleştirdiği tüm kırsal alan uygulamalarının bir listesi bulunamadığından, alan araştırması bu bilgilerin derlenmesinde en önemli kaynağı oluşturmıştır.

Var olan köylere yeni mahalleler eklemek biçimindeki uygulamaların yanı sıra, bütünüyle boş araziye 50–100 hanelik köylerin de inşa edildiği olmuştur. Tekirdağ ilinin 30 km kuzeyinde, demiryolu hattı üzerinde bulunan Muratlı, 700 hanelik büyük bir örnek köy olarak diğer uygulamalardan farklılaşmaktadır.

Trakya'daki uygulamalar bölge geneline yayılmakla birlikte, bölgenin orta kesiminde yer alan ve hafif dalgalı plato özelliği gösteren Ergene havzasına ağırlık verilmiş, kuzeydeki dağlık Istranca (Yıldız) Bölgesi ile güneybatıdaki dağlık Ganos (Işıklar) kesiminde görelî olarak daha az sayıda köy kurulmuştur. Trakya'da Trakya Umumi Müfettişliği'nin görev alanında toplam 759 köy¹² bulunmaktadır. Tez çalışması kapsamında bütün köylerin incelenmesi olanaklı olmadığından ve birçok köyde de günümüze bu yapıların çok azı ulaşmış olduğundan, ön alan taraması sonucunda bir alt çalışma alanı belirlenerek bu alan içinde saptanan köylerin belgelenmesine karar verilmiştir.

Bu alan belirlenirken korunmuş örneklerin çok olmasının yanı sıra, alanın Trakya'nın farklı coğrafi ve iklimsel özelliklerini yansıtmaması da gözetenilmiş ve böylelikle kırsal

¹¹ C. Yurtsever ile sözlü görüşme 19.02.2005 tarihinde Adana'da yapılmıştır.

mimaride önemli etkenlerden olan dış çevre koşullarının planlı köy mimarisine nasıl yansıdığının anlaşılmasına da çalışılmıştır. Bu nedenle güneyde Muratlı örnek köyü ile çevresini, onun kuzeyinde Ergene Havzası'nın orta kesiminde yer alan Lüleburgaz ve Babaeski İlçelerinin köylerini, daha kuzeyde de Istranca Dağları'nın orta kesimindeki yerleşmeleri kapsayan yaklaşık 8.000 km²'lik bir alan, farklı coğrafi ve bölgesel özelliklerine göre "sekiz alt alan"a ayrılarak toplam 42 adet yerleşme incelenmiş, bunlardan 30'unda Erken Cumhuriyet döneminde göçmenler için ev inşa edildiği saptanmış, günümüzde bu yapıların bir kısmının 23 yerleşmede hâlâ mevcut olduğu öğrenilmiştir (Şekil A1/3) (Tablo 1.2). Bir yerleşmede (Asilbeyli Köyü) de yalnız okul inşa edilmiş ve günümüze ulaşmıştır. Dolayısıyla 24 yerleşmede yapı belgelemesi yapılmıştır.

Tezin konusu kırsal yerleşmeler olduğu için, araştırma esas olarak köy niteliğindeki yerleşme birimlerinde sürdürülmüştür, bununla birlikte, aynı dönemde bölgede kasaba niteliğinde olan bazı yerleşmelerde de, köylerdekiyle aynı nitelikte göçmen evlerinin inşa edildiği gözlenmiştir. Bu göçmenlere de tarım arazisi verilerek kasaba ortamında kırsal yaşam biçiminin sürdürülmesi öngörülmüştür. Bu nedenle TUM'nin bina inşa programının daha sağlıklı bir değerlendirilmesinin yapılabilmesi için, bu nitelikteki kasabalarda da belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

¹² Trakya Umumi Müfettişliği'nin görev alanında Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illeri yer almaktadır. Ancak tez kapsamında Müfettişliğin yalnız Trakya'daki uygulamaları değerlendirilmiş, Çanakkale'nin Biga Yarımadası'nda kalan kesimi değerlendirme dışı tutulmuştur. Bu nedenle 1936 tarihli Trakya İstatistik Yıllığı verilerine dayanılarak Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale'nin Gelibolu İlçesi köylerinin toplam sayısı hesaplanmıştır (TİY, 1938:6–30).

Tablo 1.2: Belgeleme Yapılan Köy Listesi

Alt Çalışma Alanı	İncelenen Yerleşme	TUM Dönemindeki İdari Durumu ¹³	TUM Dönemi İmar Faaliyeti ¹⁴ [var/yok]	Belgeleme [yapıldı/-] (günümüze yapı ulaşmışsa)
1	Demirköy	Kaza	var	yapıldı
2	Yoğuntaş	Nahiye	var	yapıldı
	Kayalı	Köy	var	-
3	Kırklareli	Vilayet	var	yapıldı
	Kızılıkdere	Köy	var	yapıldı
	Üsküpdere	Köy	yok	-
	Kaynarca	Köy	var	yapıldı
	Pınarhisar	Nahiye	var	yapıldı
	Vize	Kaza	var	yapıldı
	Çakıllı	Köy	var	yapıldı
4	Asılbeyli	Köy	yok	yapıldı
	Deveçatak	Köy	yok	-
	Osmançık	Köy	yok	-
	Celaliye	Köy	yok	-
	Ceylanköy	Köy	var	yapıldı
	Hamzabey	Köy	yok	-
	Karaağaç	Köy	yok	-
	Ertuğrul	Köy	yok	-
	Emirali	Köy	var	yapıldı
5	Koyunbaba	Köy	var	yapıldı
	İnece	Nahiye	var	yapıldı
	Dokuzhöyük	Köy	var	-
	Ürünü	Köy	var	yapıldı
	Kocahıdır	Köy	yok	-
	Arizbaba	Köy	var	yapıldı
	UluKonak	Köy	var	yapıldı
	Karahalil	Köy	var	-
	Demirkapı	Köy	yok	-
	Terzili	Köy	yok	-
	Kuleli	Köy	var	-
	Kadıköy	Köy	yok	-
	Havsa	Nahiye	var	yapıldı
6	Ağayeri	Köy	var	yapıldı
	Yeşilova	Köy	var	-
	Kumköy	Köy	var	yapıldı
	İmampazarı	Köy	var	-
	B.Mandra	Köy	var	-
7	Y.Bedir	Köy	var	yapıldı
8	Muratlı	Nahiye	var	yapıldı
	Balabanlı	Köy	var	yapıldı
	K.Kepenekli	Köy	var	yapıldı
	Kırkkepenekli	Köy	var	yapıldı

¹³ (TİY, 1938)'den yararlanılmıştır.

¹⁴ TUM döneminde göçmen yerleştirilen ve ev inşa edilen köyler belirtilmiştir. Okul gibi kamusal yapılar çoğu köyde yapıldığı için Asılbeyli köyü gibi yalnız kamusal yapı bulunan köyler bu bölümde "imar faaliyeti" olmayan köy olarak tanımlanmış, ancak "belgeleme" bölümünde okulun belgelemesi yapıldığı için "yapıldı" yazılmıştır.

Alan araştırması sırasında oldukça az sayıda yapının günümüze ulaşabildiği gözlemlenmiştir. Belgeleme aşamasında okul gibi farklı işlevleri olan yapıların tümünün belgelenmesine çalışılmış¹⁵, konutlarda ise bir köy içindeki farklı plan tipindeki evlerden en iyi korunmuş örnekler seçilmiş ve 1/100 plan rölöveleri¹⁶ çıkartılmıştır. Büyük ölçüde değişmiş örnekler yalnız fotoğraf ile belgelenmiştir.

İnceleme alanında tek yapı çalışması yapılan yerleşmelerde 36'sı konut, 3'ü okul, 4'ü çeşme, 2'si anıt, biri park ve 3'ü farklı kamu yapıları olmak üzere toplam 49 yapı kültür varlığı olarak belgelenmiştir.

Belgelenen her yapı için bir “yapı fişi” doldurulmuştur. Tez çerçevesinde hazırlanan envanter fişi niteliğindeki föy, standart anıt fişinde bulunması gerekli bilgilerin yanı sıra, ele alınan yapıların tüm özellikleriyle tanımlanabilmesi için gerekli konu başlıklarını da içermektedir¹⁷.

Alan çalışması yapılan bölge içinde Trakya'nın en büyük örnek köyü olan 757 haneli Muratlı ile büyük ölçüde korunmuş olan 120 haneli Arizbaba örnek köyü ise bütünüyle belgelenmiş ve koruma uygulamalarında sit ölçeğinde değerlendirilmeleri amaçlanmıştır. Muratlı'da bugün mevcut olan 114 konut ve bir okul, Arizbaba'da 53 konut belgelenmiştir.

Alan araştırması sonucunda hazırlanacak olan koruma planı modelinin, hem Trakya'nın bu çalışmada ele alınamayan diğer kesimlerinin, hem de Türkiye genelinde 1923'den itibaren gerçekleştirilen planlı kırsal yerleşmelerin korunması için bir örnek olması hedeflenmiştir.

1.2.4. Sözlü Bilgi Çalışması

Bu tez çalışmasında her ne kadar alan belgelemesi, arşiv araştırması ve yayın taraması ile hem söz konusu dönemdeki planlı kırsal yerleşme felsefesi, hem de bunun somut uygulamaları belgelenerek ortaya konulmaktaysa da, yaklaşık 80 yıl önce gerçekleşen bu imar faaliyetini bilfiil yaşayan kimselerden elde edilecek sözlü bilgi ile, onların belleğinde bu olayın nasıl algılandığının anlaşılmasına ve bu yapıların neden “kültür varlığı” değeri taşıdığının daha açık bir biçimde ortaya konulmasına önem verilmiştir.

Trakya örnek köyleri 1934–1941 arası Romanya ve Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenler için yapılmıştır. Bu göçmenler ülkelerin yaptıkları ikili anlaşmalar

¹⁵ Üç okulun, iki çeşmenin ve 3 kamu yapısının planı çizilmiştir.

¹⁶ 17 evin planı çizilmiştir.

¹⁷ Yapı fişi ile ilgili ayrıntılı bilgi Ek I'da verilmiştir.

çerçevesinde gönüllü olarak bu ülkelerden Türkiye'ye gelmişlerdir. Bu uygulamada genç Türkiye Cumhuriyeti'nin hedefi, ülke nüfusunu arttırmanın yanı sıra, nitelikli, çağdaş yaşama kültürünü kısmen bilen, dönemin bilimsel yöntemleriyle çiftçilik yapan kimseleri ülkeye kazandırarak, bu insanların ülke ekonomisine katkıda bulunması ve yaşama biçimiyle de çevreye örnek olmalarıdır. Bu dönemi çocukluk ya da ilk gençlik çağlarında yaşamış kimselerle görüşmeler yapılarak, hem onların bu konudaki görüşleri, hem de bu inşaatların nasıl yapıldığı, nasıl işçi ve malzeme kullanıldığı gibi, uygulama sürecine yönelik, arşiv belgelerinden öğrenilemeyen teknik konularla ilgili ayrıntılı bilgi edinilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bu dönemde mevcut geleneksel köylerin de 1924 Köy Kanunu'na uygun hale gelmeleri için çeşitli düzenlemeler yapılmış, yolların doğrusal ve geniş olması için istimlâk yöntemine başvurulmuş, ana yollar köy dışına alınmaya ve köy meydanları açılmaya çalışılmıştır. Yine sözlü bilgi yöntemi ile, buna yönelik bilgiler de derlenmeye çalışılmıştır.

Bölüm Değerlendirmesi

Dört farklı araştırma yönteminin kullanılması sonucu gerçekleştirilen bu tez çalışması ile, Erken Cumhuriyet döneminde devlet tarafından planlı bir biçimde mimar ve mühendislerce gerçekleştirilen kırsal alan imar faaliyetlerine ışık tutulmaya çalışılmış, bunların kültür varlığı değeri ortaya konularak, günümüzde bu çerçevede değerlendirilmeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Bu konuyla ilgili şimdiye kadar gerçekleştirilen az sayıdaki çalışma incelendiğinde, arşiv belgelerinin alan araştırmasıyla sağlamlasının yapıldığı ve günümüzdeki durumun ortaya konduğu kapsamlı bir araştırmanın henüz gerçekleştirilmediği görülmüştür. Bu nedenle gerçek durumu saptamak açısından alan çalışması büyük önem taşımıştır. Özellikle de yayınlarda ve arşiv belgelerinde çok da fazla değinilmeyen mimarlıkla doğrudan ilgili konular, yapı plan tipleri, yapı malzemesi türleri, sağlanma yerleri ve yöntemleri, inşaat uygulama yöntemleri gibi konularda alanda edinilen bilgi çoğu kez büyük önem taşımaktadır.

Tezin oluşum süreci içinde, Milli Kütüphane'deki ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki eksikliklerden dolayı konuyla ilgili tüm yayınlara ulaşılamamış olması, Cumhuriyet Arşivi'nde olması beklenen ancak bulunmayan ya da henüz açılmamış dosyaların varlığı, zamanın sınırlı olması nedeniyle konuyla ilgili arşiv belgesi bulunma ihtimali olan çeşitli devlet kurumlarının arşivlerinde çalışılamaması ve alan çalışmasının Trakya Umumi Müfettişliği'nin yönetim alanının tümünde yürütülememesi nedeniyle eksikleri olduğu kesindir.

Ancak yine de, genç Cumhuriyet'in çağdaşlaşma söyleminin en etkin somut uygulamalarından biri olan ve üzerinde fazla çalışılmadığı için aydınlatılması gereken pek çok yönü bulunan kırsal alan uygulamalarını, arşiv ve alan çalışmalarıyla bütünleştirerek ortaya koyan ve günümüzün bilimsel koruma yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmeyi öngören bu çalışma, özgün bir araştırmanın ürünü olmayı amaçlamıştır.

2. PLANLI KIRSAL YERLEŞME KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Planlı Yerleşme Kavramı

Giriş bölümünde de açıklandığı üzere tezin konusunu, 1934–1941 arası Trakya’da önceden tasarlanarak kurulmuş olan kırsal yerleşmelerin tarihi değeriğiliğinin ortaya konularak, bunların korunması için bir model geliştirilmesi oluşturmaktadır. Tezde ele alınan kırsal yerleşmelerin ortak özelliğinin “planlılık/tasarlanmışlık” olması nedeniyle, kısaca da olsa tarihsel süreç içinde “planlı yerleşme” kavramının nasıl geliştiğini irdelemek yararlı olacaktır. Çünkü “planlı yerleşme kurma” kavramı her ne kadar modern çağın bir gerekliliğı olarak değeriendirilse de, erken dönemlerden itibaren çeşitli kültürlerde uygulanmış bir iskân yöntemidir. Bu tür yerleşmelerin planlılık kıstası ile incelenmesiyle de, o toplumun sosyal dokusu ile ilgili önemli bilgilere ulaşmak mümkündür.

Bu nedenle, bu bölümde yerleşmelerin kentsel ya da kırsal niteliğinden önce “tasarlanmışlık durumu” ön planda tutularak, Türkiye’nin kültür bölgesi olarak tanımlanabilecek olan Yakındoğı, Anadolu ve Avrupa’daki bu tür yerleşmelerin gelişimi kısaca tanıtılacaktır. Burada, önemli örnekler aracılığıyla planlı yerleşmelerin nasıl oluştuğunun ve geliştiğinin ortaya koyulması ve planlı yerleşme ile toplumun sosyal dokusu ve yönetim birimlerinin ilişkisinin kısaca değeriendirilmesi amaçlanmaktadır.

En yalın tanımıyla planlı yerleşme, uzmanlar tarafından bir yerleşmenin sağlıklı, işlevsel ve güzel olması gibi belli temel gerekleri yerine getirmesi öngörülerek, işlevsel düzenine karar verilmesi ve buna göre fiziksel özelliklerinin tasarlanması olarak tanımlanabilir¹⁸. Bir yerleşmenin belli bir plana göre düzenlenmesi, onun sokak meydan gibi açık alanlar ile bunların sınırlandırdıkları yapı adalarının önceden tanımlanarak biçimlendirilmesi anlamını taşır.

Bu çerçevede planlı yerleşmeler, zaman içinde kendiliğinden gelişen yerleşmelerden ilk aşamada fiziksel biçimleri ile kolaylıkla ayırdedilebilirler. Planlı yerleşmelerde sokaklar ve onların sınırladığı yapı adaları, tanımlı geometrik biçimlere sahiptir. Her ne kadar bu biçimleniş dairesel ya da işınsal olabilmekteyse de, çoğunlukla dörtgen

biçimler tercih edilmiştir. Bu bağlamda en yoğun kullanılagelen biçim, yolların birbirini 90° açıyla kestiği, dolayısıyla aralarında dikdörtgen biçimli yapı adalarının olduğu “ızgara plan” olarak adlandırılan plan tipidir.

Planlı yerleşme iki türlü olabilmektedir. Bunlardan biri, bütünüyle boş ya da boşaltılmış bir alanda baştan planlanarak kurulan yerleşme modeli, diğeri mevcut bir yerleşme için bir tasarım yapılması ve yerleşmenin zaman içindeki değişimlerinin bu plana göre gerçekleştirilmesidir.

Planlı yerleşmelerin tarihsel sürecine bakıldığında, boş alanda “yerleşme planlamanın” ilk yerleşik topluluklar döneminden itibaren söz konusu olduğu görülür. Kimi kültürlerde yönetici sınıfın yaşam çevresi önceden planlanarak oluşturulmuş, kimi kültürlerde işçi/köle sınıfı için planlı yerleşmeler yapılmış, bazı kültürlerde de kent bütünüyle planlanarak inşa edilmiştir. Ancak bir yerleşmenin bir plana göre zaman içinde değişimini öngörmek, yani çağdaş anlamda yerleşme planlama yeni bir kavramdır ve 19. yüzyıl sonlarında Batı dünyasında ortaya çıkmıştır.

Planlı Yerleşmelerin Kısa Tarihi

Güneydoğu Anadolu, Suriye, Filistin ve Irak’ı içine alan bölgede son yıllarda yapılan çok sayıda kazı ile, insanların ilk olarak yerleşik düzene geçtiği M.Ö. 9. Binyıl’dan itibaren önceden tasarlanmış plana göre düzenledikleri yerleşmeler kurdukları ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde yer alan Çayönü yerleşmesi, yerleşme düzeni ile ilgili kapsamlı bilgi vermesi açısından bilinen en eski örnektir (**Özdoğan, 1996:24**). Çayönü’nün ilk evrelerinden itibaren yapıların biçimlerinin ve yerleşme içindeki düzenlerinin önceden kurgulanarak ve tek seferde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle “Hücre Planlı Yapılar Evresi” olarak adlandırılan ve M.Ö. 8000-7500’ye tarihlenen evrede, yerleşmenin doğu ve batı olmak üzere ikiye bölündüğü, doğu kesimde daha görkemli konutların yer aldığı, buna karşılık batı kesimde daha sıradan konutların bulunduğu, doğu kesimdeki konutların önünde büyük ve dikdörtgen biçimli bir meydanın oluşturulduğu ve bunun kuzeydoğu köşesinde de bir kült yapısının konumlandığı görülmektedir (Şekil A2/1). Doğru kesimdeki büyük yapılar aralarında bazı tasarım farklılıkları olsa da, genel boyutları ve biçimlenişleriyle aynı özellikleri taşımakta ve meydanın önünde düzgün bir dizi oluşturmaktadır.

¹⁸ (Keleş, 2002)’de “Kent Planlaması Tanımları” bölümünde (s.109–112) çeşitli plancıların bu konudaki görüşleri verilmiştir.

Konunun uzmanlarınca “neolitik kentler” ya da “mega köyler¹⁹” olarak tanımlanan bu tür yerleşmeler, “planlı yerleşme” kavramının insanın göçmen yaşam biçimini bırakıp yerleşik düzene geçmesiyle birlikte ortaya çıktığını göstermesi açısından ilginçtir.

Kentleşme dönemine geçildiğinde (M.Ö. 4. Bin), özellikle kent merkezlerinde yönetici sınıfın kullandığı alanlarda bir planlamanın olabildiği görülür²⁰. Bir surla çevrili yerleşmelerin içinde yönetim yapıları belli bir düzen içinde bir arada yer alır. Özellikle birçok koloni nitelikli yerleşmede yerleşme planı, koloninin yayılım alanı boyunca “tip proje” olarak tekrarlanır.

M.Ö. 3. Bin’in ortalarına tarihlenen Mısır’daki Giza yerleşmesinin planı incelendiğinde de, tapınak inşasında görevli işçilerin barınması için yapılmış olan bu büyük yerleşmenin ızgara planlı olduğu ve içinde eşit büyüklükte konutların yer aldığı görülür (Şekil A2/2).

M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen Niğde-Göllüdağ yerleşmesi boş alanda planlı yerleşmenin tüm kenti kapsayan boyuttaki büyük ve erken bir örneği olarak ilgi çekicidir²¹. Bir Frig yerleşmesi olan Göllüdağ, düzgün ızgara planlı sokak sistemi ve plan tipi ile büyüklüğü birbirinin aynı olan yapı adalarıyla, Anadolu’da ızgara planlı yerleşme tipinin ilk örneklerindendir (**Schirmer, 2000:177**) (Şekil A2/3).

Izgara plan tipinin Batı Anadolu’daki öncü ve büyük örneklerinden biri ise Milet kentidir. M.Ö. 494’de Persler tarafından yıkılan Milet yerleşmesi, aynı yüzyılın ortalarında ızgara planlı olarak tekrar inşa edilmiştir²² (Şekil A2/4).

Milet örneğinin ardından İyonya coğrafyasında kent planlama önem kazanmış, başta Pire ve Priene olmak üzere birçok kentte ızgara plan tipi kullanılmaya başlanmıştır. Milet’in kent planını kimin yaptığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Pire’yi mimar Milet’li Hippodamus’un, Priene’yi de büyük olasılıkla mimar Pytheos’un planlamış olduğu yazılı kaynaklardan bilinmektedir (**Hoepfner, 1996:158,160**).

Roma döneminde de süren planlı yerleşme yaklaşımı (**Benevolo, 1995:64**), Ortaçağ’ın başlangıcında (5. Yüzyıl) kesintiye uğrayarak 800 yıl gibi uzun bir süre boyunca yerini sur içinde kendiliğinden gelişen organik dokulu yerleşmelere bırakmış²³, ancak 13. yüzyılda Avrupa’da kentler arası ticaretin gelişmesiyle birlikte, eski kentler olduğu gibi varlığını sürdürmeye devam ederken, yol güzergahları

¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Çevik, 2003), (Erarslan, 2004).

²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Frangipane, 2002).

²¹ Göllüdağ Yerleşmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Schirmer, 2000) ve (Schirmer, 1999).

²² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Hoepfner, 1996) ve (Aktüre, 1999).

²³ Ortaçağ Avrupa kentleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Benevolo, 1995:60–64).

üzerinde planlı yerleşmeler kurulmaya başlanmıştır²⁴. Rönesans döneminde ise, usçu ve hümanist bir yaklaşımla kurgulanan, merkez niteliğindeki meydanlar ve onlara açılan ışınsal yollar biçimindeki “ideal kent planı” ile **(Keleş, 2002:114)**, bazı Avrupa kentlerinde organik Ortaçağ kent dokuları yıkılarak yeni düzenlemeler yapılmıştır²⁵. Barok dönemde de monarşik devlet erkinin bir göstergesi olarak, yönetim merkezi olan saraya ve diğer idari binalara odaklanan kent merkezi planlamaları gündeme gelmiştir **(Keleş, 2002:114)**. Ancak birbirini takip eden bu iki dönem boyunca uygulama alanı esas olarak kent merkezlerinde yoğunlaşmış, kalabalık nüfusun yaşadığı kent bölgeleri geleneksel özelliklerini sürdürmüşlerdir.

Bütün bu örnekler ışığında planlı yerleşme kavramının gelişiminin insan topluluklarının yönetim biçimleriyle ilgisine kısaca bakıldığında, planlamada her zaman için karar verici bir otoritenin varlığının söz konusu olduğu görülür. Çayönü gibi Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya’da yer alan benzer nitelikteki tarihöncesi yerleşmeler yalnız mimari değil tüm boyutlarıyla incelendiğinde, bu dönemde toplumda bir tabakalaşmanın olduğu ve bir yönetici sınıfın kararı ile planlı yerleşmenin inşa edilmiş olması gerektiği görülmektedir **(Özdoğan, 1999)**. Nitekim aynı dönemde sınıfsal ayrımların olmadığı farklı kültürlerde ise, planlı yerleşme geleneği söz konusu değildir.

İlk kentleşme döneminde de yönetici sınıfların yaşadığı alanların önceden tasarlanarak uygulandığı, ya da Mezopotamya ve Mısır örneklerinde olduğu gibi yöneticinin işçiler/köleler için eşitcil bir yerleşmeyi yaptırdığı görülmektedir. İon kentleri ise güçlü bir kent yönetimin göstergesi niteliğindedir. Erken Ortaçağ’da bölgesel büyük gücü olmayan küçük derebeylik sistemi çerçevesinde, otorite kendini, halkın yaşamını sürdürdüğü yerleşmelerin planlanması gibi büyük imar faaliyetiyle değil, yerleşmenin en baskın öğesi olan kilise ve yönetim birimi olan şato gibi tekil bazı özel yapıların anıtsal karakteri ile gösterebilmiştir. Her ne kadar ilerleyen süreçte ticaretle birlikte faydacı bir yaklaşımla planlı yerleşmeler kurulmaya başlanmışsa da, Rönesans dönemi, bir otoritenin gereksinmesiyle değil çağın entelektüel ortamında hümanist bir bilimsellik arayışıyla geliştirilen ve her yerleşme için ortak bir ideal olarak tanımlanan “ideal plan kavramı” ile, planlı yerleşme kavramının gelişiminin önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.

²⁴ Avrupa’da 13. yüzyılda kurulan planlı yerleşmelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Benevolo, 1995:88–93).

²⁵ Rönesans dönemindeki düşünsel gelişme ve kent uygulamaları ile ilgili bilgi için bkz: (Benevolo, 1995: 120–128 ve 146).

Modern Kent Planlamanın Doğuşu²⁶

19. yüzyıl, modern kent planlamanın gereklerinin somut olarak ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde sanayileşme ile birlikte mevcut kentlere kırsal alandan büyük bir göç dalgası başlamış, bir yandan yeni gelen işçi nüfus için boş alanda yeni yerleşmeler kurulması gerekmiş, diğer yandan da mevcut kentler yeni yaşam modelinin gereklerini karşılayamadığından, yenilenme planlarının yapılması gereği doğmuştur **(Keleş, 2002:114)**.

Kentlere yoğun nüfusun iskân edilmesi, konut sayısının artırılmasının yanı sıra alt yapı hizmetlerinde de büyüme gerektirmiş, özellikle de ulaşım biçimlerinin değişmesi, raylı sistemler ve zamanla motorlu araç trafiğinin oluşması nedeniyle sokak biçimlenişlerinde radikal düzenlemelere gidilmiştir. Bu tür nicel ve teknolojik sorunlar kente yönelik işlevsel çözümler gerektirirken, dönemin etkin sanat anlayışının mimarlıktaki yansıması da kentlerin “güzel” yaşanır yerler olmasını öngörüyor, dolayısıyla işlevselliğin yanı sıra estetik de kentin yeniden planlanmasında ön plana çıkıyordu.

Kent planlama gereğinin üçüncü nedeni ise sağlıktır. Ortaçağ kent dokularının yoğunluğu ve karmaşıklığı modern insanın yaşama koşullarını sağlamaktan uzaktı. Özellikle salgın hastalıklar yerleşmelerde büyük bir sorun yaratmaktaydı. Tıbbın gelişmesiyle de salgınları önlemede çevre koşullarının büyük önemi olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, yeni kent düzenlemelerinde sağlıklı çevre koşullarının oluşturulması da temel amaçlardan biri haline gelmiştir.

19. yüzyıl içinde gerek yeni yerleşme kurma, gerek kent merkezlerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin uygulamalar, kent yöneticilerinin iradesiyle yapılmaya başlanmış, kent planlama düşüncesinin gerekliliğini ele alan bilimsel çalışmalar ise yüzyılın son çeyreğinde yayınlanmaya başlamıştır **(Keleş, 2002:115)**.

Burada özellikle Ebenezer Howard’ın “Bahçe-Kent” kuramı üzerinde kısaca durmak yararlı olacaktır. Aşırı kentleşmenin ekonomik ve toplumsal sakıncalarını gidermek ve nüfusun daha dengeli dağılımını sağlamak için önerilen “bahçe-kent”ler, kent ile köyü birleştirerek her ikisinin de sakıncalarını gideren, buna karşılık erdemlerini içererek “ideal yaşam” olanağı sunan, yarı kentsel yerleşme niteliğinde yaşam birimleridir²⁷. Biçimleniş özelliklerinin yanı sıra kentin üretim biçimleri, ekonomisi, mülkiyet ilişkileri ve örgütlenme konusunda da bir model geliştiren “Bahçe-kent” kuramı, izleri 18. yüzyıl sosyalist ütopyalarına kadar giden **(Keleş, 2002:116)** ve

²⁶ Modern kent planlamanın tarihi ile ilgili olarak bkz. (Keleş, 2002:113–118).

²⁷ Ebenezer Howard’ın “Bahçe-Kent” kuramıyla ilgili bilgi için bkz: (Keleş, 2002:115).

artık 19. yüzyılda iyice gelişmiş olan hümanist yaklaşımın bir sonucudur. Ancak 19. yüzyıl sonu aynı zamanda ekonomik alanda “vahşi kapitalizm”in sürdüğü ve özellikle işçi sınıfının zor koşullar altında yaşadığı bir dönemdir ve Howard’ın görüşleri kent planlama kuramlarını uzun vadede çok etkilemiş olsa da, döneminde bu tür uygulamalar oldukça az sayıda kalmıştır²⁸.

Ancak bu kuram hümanist yaklaşımının yanı sıra, kentte nüfus artışı yerine, aynı bölgede yeni kentler oluşturmayı öngörmesi nedeniyle, bölge planlamanın da öncüsü olmuştur. Geniş coğrafyada türdeş yerleşmeler öngören hem sanayi üretkenliği olan, hem de tarımın sürdüğü ve insanların sağlıklı ve rahat koşullarda eşit olanaklarla yaşayabildiği bölge modeli olarak bu yaklaşımın, kuşkusuz Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinde de önemli bir etkisi olmuştur. Nitekim Kazım Dirik’e atfedilen 1937 tarihli “ideal köy” planı²⁹, bahçe-kent planının bir yansımasıdır. Tezin ana konusunu oluşturan Trakya kırsal yerleşmelerinde de göçmenlere eşit miktarda toprak dağıtımı, köyler kurularak herkese eşit standartlarda konut verilmesi, herkesin üretken olmasını sağlayacak araç-gereç yardımı, Köy Bankası’nın kurulmaya çalışılması, kooperatifleşme çalışmaları gibi uygulamalar ve çabalarla kendini ifade eden dönemin devlet politikası, bölgesel ölçekte tarım ağırlıklı ve toplum bireylerine eşit olanaklar sunmaya çalışan bu modeli kurgularken şüphesiz ki bahçe-kent kuramından etkilenmiş olmalıdır.

Kırsal Alan Planlamasının Tarihsel Gelişimi

İnsanın ilk yerleşik düzene geçtiği dönemden günümüze kadar gelen planlama sürecinin örneklerle anlatımı, bir “mega köy” olgusundan kente giden süreçte kent planlamanın kısa özeti niteliğindedir. Çok sayıda arkeoloji, tarih ve coğrafya araştırmaları sayesinde erken dönemlerden günümüze kadar çeşitli coğrafyalarda çeşitli kültürlerle ait planlı kentlerle ilgili büyük bir bilgi birikimi oluşmuştur. Ancak kırsal alanda köy niteliğindeki planlı yerleşmelerin tarihsel boyutu ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır³⁰.

Bilindiği kadarıyla, kırsal alanda boş arazide planlı bir biçimde tek seferde inşa edilmiş kırsal yerleşmeler 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Avrupa’da görülen bu uygulamaların nedenleri ve özellikleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir.

²⁸ En önemli iki uygulama, İngiltere’deki Letchworth ve Welwyn kentleridir (Keleş, 2002:115).

²⁹ Bu plan, K. Dirik’e atfedilmekle birlikte, bu konuda kesin bir bilgi yoktur. Plan Prof.Dr. A. Afetinan’ın “Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayi Planı 1933” başlıklı yayınında “ideal Cumhuriyet köyü planı” tanımlamasıyla ek olarak verilmiştir (Afetinan, 1972).

³⁰ Güneydoğu Anadolu ve Yukarı Mezopotamya’daki tarihöncesi planlı yerleşmeler, sosyal tabakalaşmayı ve yönetici otoritesinin kurumsallaşmasını göstermeleri nedeniyle konunun uzmanlarınca kentleşme sürecinin öncü örnekleri olarak değerlendirildiğinden, burada onları kırsal planlamanın erken örnekleri olarak değerlendirmek doğru bulunmamıştır.

İngiltere’de maden işçileri için 18. yüzyılda boş arazilerde köyler kurulmuş, ya da bir yerel aristokratın arazisindeki eski bir köy yerleşmesi çeşitli nedenlerle yıkılarak, aynı bölgede ancak farklı yerde köylüler için planlı yerleşmeler yapılmıştır (Şekil A3/1) (**Sharp, 1946:21–25**).

Bu konuda özellikle Doğu Avrupa coğrafyası, geniş bir bölgede çok sayıda örneğin bulunması açısından ilginçtir. 17. yüzyıldan itibaren bu bölgede nüfuz sahibi olmak isteyen Prusya, Habsburg ve Romanov kraliyet yönetimleri, kendi iç bölgelerindeki çiftçileri bu geniş coğrafyada kolonize etmeye başlamışlardır³¹. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun 1699 Karlofça Antlaşması ile Macaristan’ın büyük bir kesimini bırakması üzerine, Avusturya Habsburg Devleti, bölgede çok sayıda köy kurmuştur. Çoğunlukla ızgara planlı olan yerleşmeler biçimsel olarak birbirine benzer ve eşit parselasyonludur, ancak “mühendis köyü” olarak tanımlanan bazı 18. yüzyıl köyleri dairesel ya da haç biçimli farklı biçimlenişleriyle dikkat çekerler (Şekil A3/2). İngiltere’de işgücü gereksinimi, ya da daha çağdaş çevreler oluşturmak için kurulan planlı köylerden farklı olarak, bu uygulamalar yaşamsal zorunluluklardan dolayı değil, bölge ülkelerinin dış politikası nedeniyle gerçekleştirilmiştir.

20. yüzyılın başında Sovyet Rusya ya da faşist İtalya’daki örnekler, esas olarak bir devletin halkı için öngördüğü yaşama modelini kurguladığı yerleşmelerdir. İsrail’de ise birincil etmen tanımlanan bölgenin İsrail ulusunun yeri olmasının sağlanmasıdır, ancak bundan sonra yine yerleşmenin kurulmasında devletin öngördüğü yaşam modeli önemli bir kıstas oluşturmaktadır³².

Devlet siyasetinin etkin olduğu bu tür uygulamalarda, temel olarak iki yaklaşım söz konusudur. Bunlardan biri, devletin ya da siyasi otoritenin kurduğu planlı yerleşmeler aracılığıyla halkı için öngördüğü yaşama modelini kendi eliyle bir seferde gerçekleştirmesi, diğeri de yayılmacı bir anlayışla bir devletin kendine yaşama alanı olarak seçtiği alanda yurttaşlarını planlı iskân ile yerleştirip, bölgeye ulusal bir kimlik kazandırarak onları kendine bağlamasıdır.

Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu’nda daha farklı bir durum söz konusudur³³. 19. yüzyılın ortasında ani ve yoğun bir dış göç baskısıyla karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti, kalabalık kitleleri ivedi bir biçimde iskân etmek zorunda kalınca, hızlı ve pratik bir iskân yöntemi olan planlı yerleşme yöntemini kullanmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, Osmanlı Devleti kendi öngörülerini ve siyaseti çerçevesinde planlı

³¹ Bu bölgedeki planlı köylerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Miller, 1950).

³² İsrail’de kurulan köylerle ilgili bkz. (İsrail’de Kırsal Bölge Planlaması, tarihsiz).

³³ Osmanlı Dönemi’ndeki planlı kırsal yerleşme yaklaşımı, bölüm 2.2.’de ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

yerleşme kurmaya başlamamış, dış kaynaklı göç baskısına bir çözüm olarak bunu geliştirmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti için planlı yerleşme kurmak, ana vatanını bir siyasi antlaşmaya dayanmadan hızlı bir biçimde terk etmek zorunda kalan, dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne oldukça eşit varsılığa sahip insanlar olarak gelen göçmenleri yerleştirmenin kolay bir yolu olmuştur.

Ancak ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti, Batılılaşma siyasetinin de etkisiyle kurulan yerleşmelerin salt iskân düzeyinde tutulmaması gerektiğini öngörerek, çağdaş yapılı çevrelerin oluşturulması için çaba göstermeye başlamıştır. Özellikle İttihat ve Terakki Dönemi'nde (1908–1918) bu yaklaşım ağırlık kazanmış, günün koşullarına uygun ve sağlıklı yapılı çevrelerin oluşturulabilmesi için köy projeleri hazırlanmaya başlamıştır. Ancak sürekli savaş ortamı ve zor ekonomik koşullar nedeniyle, bu yaklaşım daha çok fikrî boyutta kalmış, fazla uygulama alanı bulamamıştır.

Farklı ülkelerden örneklerle aktarılan planlı kırsal iskân yaklaşımında, kırsal alanda büyük bir topluluğun iskânı gündeme geldiğinde, hızlı ve eşitlikli bir çözüm olarak yönetici kurum tarafından planlı yerleşme kurmanın tercih edildiği; ancak bunun kapsamını ve niteliğini belirlemede yönetici kurumun/devletin fikrî gelişkinliğinin ve ekonomik gücünün önem kazandığı anlaşılmaktadır.

Bölge Planlamanın Tarihsel Gelişimi

20. yüzyılın ilk çeyreği boyunca devam eden klasik kent planlaması çalışmaları, 1930'lu yıllarda farklı bir ölçeğe taşınmış, kenti çevresi ile bir bütün olarak ele alan bir planlamanın daha gerçekçi olacağı görüşü ile bölge planlama kavramı ortaya çıkmıştır (**Keleş, 2002:146**).

Esasen bir bölgenin toplumsal çıkarlar için ekonomik boyut da göz önüne alınarak bütüncül bir bakış açısıyla planlanması yaklaşımı, tarihin erken dönemlerine kadar gitmektedir. Mezopotamya uygarlıkları M.Ö. 4. Binyıl'dan itibaren Fırat ve Dicle nehirlerinden çıkan ve bütün bölgeyi saran sulama kanalları ile bölgenin tarımsal kalkınmasını sağlamışlar, bu nedenle de bölgede eş zamanda çok sayıda yerleşme kurulmuştur. Benzer bir biçimde M.Ö. 1. Bin'de Urartular, bölgesel bir sulama sistemi kurarak bölge tarımını geliştirmişlerdir. Bu konuda en görkemli örnekleri ise şüphesiz Roma İmparatorluğu vermiştir. Asya'nın ortalarına kadar ulaşan İmparatorluk, bölgesel kalkınma amaçlı sulama sistemleri gibi altyapıların yanı sıra Roma kültürünü de bütün bu bölgelere yaymış, ticaret yolları üzerinde neredeyse tip proje olarak tanımlanabilecek nitelikte aynı türden kentler kurmuştur (**Benevolo, 1995:22–23**). Bu kentler tiyatro, agora, hamam gibi yapılarıyla bulundukları bölgeleri

yalnız ekonomik açıdan değil, kültürel olarak kalkındırma ve “Romalılaştırma” görevini de yüklenmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu da Tanzimat Dönemi ile birlikte çağdaş bölgesel kalkınma uygulamaları gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1856’da Balkanlar’da, Dobruca bölgesinin imar edilerek tarımsal üretiminin artırılması için kurulan Mecidiye Kasabası ve çevre köyleri demiryolu ile uzak merkezlere de bağlanarak hızlı bir biçimde kalkındırılmıştır³⁴. 1867 Vilayet Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ülke çoğu yerde birden fazla eyaleti kapsayan büyük vilayetlere bölünmüş ve bu vilayetlere atanan valiler aracılığı ile yol, köprü, su yolları gibi bayındırlık ağırlıklı uygulamalar yapılmaya başlanmıştır (**Ortaylı,2000:53–61**).

Bu dönemde, bugünkü Bulgaristan’ın kuzey kesimini kaplayan Tuna Vilayeti’nin valisi Midhat Paşa’nın uygulamaları kalkınma amaçlı bölge planlamanın Osmanlı’da ilk kapsamlı örneği olarak değerlendirilebilir³⁵. Midhat Paşa, bir yandan şose yol, köprü, düzenli vapur seferleri gibi ulaşımaya yönelik uygulamaları, bir yandan kamu binaları, sokak aydınlatması gibi kent halkının refahına yönelik yapılanma, diğer yandan göçmenler için köy kurma, modern tarımın gelişebilmesi için numune çiftlik kurma, tarım kredi sandığı sistemi ve modern okullar ile halkın yaşam biçimini geliştirmeye yönelik çalışmalarıyla sorumluluk bölgesini ülke genelinden farklı bir çizgiye ulaştırmıştır³⁶.

İttihat ve Terakki döneminde de bölgesel kalkınmaya önem verilmiş, uygulamaların bilimsel yöntemler ile yapılmasına çalışılmıştır. 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Yasası’nın 1. maddesi ülkenin teftiş bölgelerine ayrılmasını ve böylelikle bölge genel müfettişlerinin, uzmanlar aracılığıyla bölgenin orman, maden, tarım, eğitim durumunu inceleyip, kalkınma olanakları ve yolları hakkında görüş geliştirmelerini öngörmüştür (**Keleş, 2002:353**). Bu döneme ait bazı arşiv belgelerinden vilayetlerin

³⁴ Mecidiye Kasabası ve çevresinin gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Bölüm 2.2.1.4.

³⁵ İ. Tekeli, 1880’li yıllarda Muhammed Hilal Efendi’nin Trablusgarb, Zor Sancağı ve Yemen için yazdığı layihaları, yörelerin ekonomik ve toplumsal yapısını betimleyen ve kalkınması için öneriler getiren çalışmalar olarak ilkel bölge planlama çalışmaları olarak değerlendirmektedir (Tekeli ve İlkin, 1991:165). Teorik alanda bu çalışma planlama açısından önemli bir yer tutmaktaysa da, Midhat Paşa’nın Bulgaristan’da 1864–67 yılları arasında gerçekleştirdiği faaliyet Mecidiye Kasabası uygulaması ile gündeme gelen bölge planlama uygulamasının ilk büyük ölçekli ve kapsamlı örneği olarak değerlendirilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Bölüm 2.2.1.4.

³⁶ Midhat Paşa’nın Tuna Vilayeti’ndeki uygulamaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Ortaylı, 2000:56–61) ve (Davison, 2005:142–178).

kalkınma amaçlı 5 yıllık nafia programı yapmasının istenmiş olduğu da anlaşılmaktadır³⁷.

Bütün çabalara karşın, Osmanlı dönemindeki planlama çalışmalarına yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında, Avrupa'daki gelişmeleri ülkeye getirmeye çalışan yöneticilerin konuyu öncelikle yasal düzenlemelerle çözmeye çalıştığı ve uygulama sürecinde maddi olanaksızlıkların yanı sıra çoğu uygulayıcının yetersiz olması nedeniyle ülke ölçeğinde başarılı olunamadığı, ancak yine de bazı bölgelerde olumlu sonuçların elde edilmiş olduğu görülmektedir.

Modern Bölge Planlama

Bilimsel bir çalışma alanı olarak ilk kez 1930'lu yıllarda ortaya çıkan bölge planlama, coğrafi boyutu da hesaba katan ve ekonomik, toplumsal, fiziksel planlama çalışmaları arasında eşgüdüm sağlayarak, kalkınma amaçlı ulusal politikaların yerel ölçekte uygulanmasını sağlayan bir bilim dalıdır³⁸.

Bölgesel yönetimler, yerel fiziksel çevrelerin biçimlenmesine ve nüfusun dağılışına etkide bulunabilecek sulama, enerji kuruluşları, yollar, barajlar, limanlar, tarımsal krediler, coğrafi mekân düzenleme, konut yardımı gibi araçları eşgüdümlü planlayarak ve örgütleyerek bölgenin geliştirilmesini sağlarlar. Bunun yanı sıra bir bölgenin toprak kullanımının geleceğinin belirlenmesi, o yerin ekonomik işlevinin ve başka yerleşmelerle olan ilişkilerinin ileride ne biçimde olacağının kestirilmesi de bölge planlamanın konuları arasındadır. Bölge planlama, yoğunlukla birkaç kenti kapsayan bir alana yayıldığından, kent planlarının bölgesel ölçekte birbiri ile çelişen kararlarını da engeller. Dolayısıyla kent planlamanın, ya da yalnız kırsal alan planlamanın ötesinde daha gelişkin bir planlama yaklaşımıdır.

Bu bağlamda, Trakya'da Trakya Umumi Müfettişliği tarafından 1934–1941 arasında yürütülen bölge kalkınma faaliyetlerini kısaca değerlendirmek yararlı olacaktır.

1927 yılında çıkartılan 1164 sayılı yasa ile, birden çok ili ilgilendiren ve ortak çalışma gerektiren işlerin görülmesi için genel müfettişlikler kurulması sağlanır (**Koçak, 2003:53**). İlgili yönetmelikte müfettişliklerin görev ve yetkileriyle bölgelerin yönetim, ekonomi, sağlık, kültür, bayındırlık çalışmalarıyla ve sosyal işlerle ilgili hizmetlerin

³⁷ BOA, DH.UMVM.81/31 no'lu, 11 S 1335 (7.12.1916) tarihli, "Vilayetlerin umur-ı nafia ile ilgili düzenledikleri beş senelik mesai programlarını birinci derecede önemli olan inşa ve tesislere yer verilmesi hususunu dikkate alarak değiştirip takdim ve tasdik edildikten sonra göndermeleri gerektiği" konulu belge, BOA, DH.UMVM81/50 no'lu, 10 R 1335 (3.2.1917) tarihli "Umur-ı Nafia ile ilgili olmak üzere Hüdavendigâr Vilayetince düzenlenip gönderilen beş senelik mesai programının belirtilen hususlar dahilinde değiştirilip düzenlenmesi için iade edildiği" konulu belge gibi. Vilayetlerden gelen raporlar Bab-ı Ali'de değerlendirildikten sonra, istenen düzeyde olmayanlar geri gönderilerek tekrar düzenlenmeleri istenmiştir.

³⁸ Bölge planlama kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için (Keleş, 2002:331–332).

uyumlu bir biçimde yürütülmesi için bir “çalışma birliği planı” hazırlamaları gerektiği belirtilir (Keleş, 2002:353). Bu yasa ile oluşturulan beş genel müfettişliğin dördü, ülkenin geri kalmış ve güvenlik sorunları olan doğu ve güneydoğu bölgelerinde, biri ise Trakya’da “Trakya Umumi Müfettişliği” adı altında kurulmuştur³⁹.

Doğudaki umumi müfettişlikler ağırlıklı olarak güvenlik sorunları ile ilgilendiklerinden, modern anlamda bölge planlama kurumları oldukları söylenemez, ancak Trakya Umumi Müfettişliği’nin kuruluş esası bölgenin bayındırlığı ve kalkındırılması olduğu için diğerlerinden ayrılmaktadır⁴⁰. Tez çalışması sürecinde gerek arşiv belgelerinin ve dönem yayınlarının incelenmesiyle, gerek alan araştırmaları ile saptanan veriler, Trakya Umumi Müfettişliği tarafından örgütlü bir bütünlük içinde gerçekleştirilen bayındırlık, ziraat, sanayi, eğitim ve kültürel alandaki uygulamaların, modern bölge planlama kavramı çerçevesi içinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir⁴¹.

Yeni kurulmuş olan Cumhuriyet’in ekonomisinin zayıf durumuna ve konuyla ilgili yetişmiş uzmanlarının yok denecek kadar az olmasına karşın, Trakya’da gerçekleştirilen uygulamalar, kimi aksaklıklarına ve yetersizliklerine rağmen bölgesel kalkınma açısından önemli bir model oluşturmuştur. Zaman içinde devlet politikalarındaki büyük değişikliklere karşın, Trakya’nın ekonomik ve toplumsal refah düzeyinin ülke geneline göre yüksek olmasında, kuşkusuz bu erken planlama çalışmalarının etkisi vardır.

2.2. Osmanlı Döneminde Planlı Kırsal Yerleşme Yaklaşımı

Yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği gibi, tarihsel süreç içinde planlı kırsal yerleşmelerin kurulmaları iki nedene dayanmaktadır. Bunlardan biri, bir toplumun çağdaşlaşma beklentisi çerçevesinde, kırsal alanların yeni yaşam modeline uygun planlanarak, kendiliğinden oluşmuş geleneksel çevrelerin değiştirilmesi isteğidir. Diğeri ise, geniş bir bölgede yeni bir iskân gündeme geldiğinde, eşitlikçi bir yerleştirmenin sağlanması ve uygulama kolaylığıdır.

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılın ikincisi yarısından itibaren, belli bölgelerde devlet tarafından planlanan kırsal yerleşmeler, sistemli ve yoğun bir biçimde oluşturulmaya

³⁹ Türkiye umumi müfettişlik sistemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Koçak, 2003).

⁴⁰ R. Keleş 1973 tarihli yayınında umumi müfettişliklerin çağdaş bölge planlamanın izlerini taşıdığını belirtmiş (Yavuz vd, 1973:159) ancak 2002 tarihli yayınında umumi müfettişliklerin “güvenlik amaçlı” kurumlar olduğunu kalkınma amaçlı uygulamaların ikincil derecede önemli olduğunu belirtmiştir (Keleş, 2002:353). Gerek bu tez çalışması, gerek C. Koçak’ın yayını (Koçak, 2003) Trakya Umumi Müfettişliği’nin bayındırlık amaçlı kurulduğunu ve bölgede bu doğrultuda yoğun faaliyetlerde bulunulduğunu göstermektedir.

⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 4.2.

başlanmıştır. İlk aşamada geniş toplulukları hızlı bir biçimde iskân etme kaygısı ön plandayken, zaman içinde Batılılaşma yaklaşımının her alanda ağırlık kazanmasıyla birlikte, çağdaş kırsal çevreler yaratmanın da önemsendiği ve çeşitli yasal düzenlemelerle mevcut köylerin fiziksel niteliklerinin de daha düzenli hale getirilmeye çalışıldığı görülür.

Osmanlı Devleti'nin 1850'lerden 1920'lerin başına yaklaşık 70 yıllık planlı kırsal yerleşme süreci incelendiğinde, gerek yasal ve örgütsel, gerek ekonomik, gerekse de mimarlık açısından alınan kararların ve uygulamaların, ileride Cumhuriyet yönetimi için önemli bir altlık oluşturduğu, büyük ölçekli uygulamalarda bu birikim ve deneyimlerin göz ardı edilmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Erken Cumhuriyet dönemi planlı kırsal yerleşmelerinin düşünsel boyutunu ve fiziksel uygulamaların niteliklerini değerlendirirken, Osmanlı döneminde yapılanları ayrıntılı bir biçimde inceleyerek doğru analiz etmek önemlidir. Bu bağlamda Osmanlı döneminde yapılan planlı kırsal yerleşme faaliyetleri, konuyla ilgili yayınlara ve Osmanlı Arşivi'nden elde edilen belgelere dayanılarak oldukça kapsamlı bir biçimde anlatılmaya çalışılacaktır.

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda ağırlıklı olarak kendi topraklarındaki göçerleri iskân ederek ülke ölçeğinde yerleşik köy düzenini kurmaya çalışmış, 19. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren de büyük savaşlar sonucu kaybedilen topraklardan gelen Balkan ve Kafkas göçmenlerini iskân etmek durumunda kalmıştır (Şekil A4/1). 1856 Kırım Savaşı göçmen iskânının düzenli bir biçimde örgütlenmesi açısından bir başlangıç olmuş, ardından 1876–1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında gelen milyonlarca göçmen ise, kapsamlı bir yönetmeliğin geliştirilmesi gereğini doğurmuştur. 1912–1913 Balkan Savaşları, göçmen iskânı sorununu tekrar devletin en önemli konularından biri haline getirirken, dönemin iktidarı olan İttihat ve Terakki Fırkası'nın çağdaşlaşma amacı çerçevesinde, yalnız göçmen köylerinin değil, bütün köylerin geliştirilmesi isteğinin de uygulanmaya çalışıldığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bir yandan savaşlara, bir yandan da çağdaşlaşma amacına bağlı olarak gelişen planlı kırsal yerleşme kavramı tezde bu iki ayrı etkene göre hem ayrı ayrı, hem de karşılıklı etkileşimleri çerçevesinde ele alınacaktır.

2.2.1. Göçerliğe ve Göçmenliğe Bağlı İskân Sorunu

2.2.1.1. 18. Yüzyıldan Tanzimat Dönemine Kadar: “Kalıcı Konut Kavramı”

15. ve 16. yüzyılda Balkanlar’a yayılan Osmanlı Devleti, bölgeye Anadolu’dan çok sayıda Türk nüfus götürerek buraları “şenlendirmiştir⁴²”. Ancak 1683–1699 yılları arasındaki Osmanlı-Avusturya savaşları sonucunda kaybedilen topraklardaki Türk ve Müslüman kitlelerin göçmen durumuna düşmesiyle, Osmanlı Devleti iç kesimlere göçmen yerleştirme sorunu ile karşılaşmıştır (Ağanoğlu, 2001:31).

18. yüzyılın başından Tanzimat dönemine kadar Balkanlar’da ve Kafkasya’da kaybedilen topraklar nedeniyle çok sayıda insan, Osmanlı Devleti’ne göçmen olarak gelmiştir⁴³. Bu dönemde sınırlarda biriken göçmenlerin iskanı için çeşitli emirler⁴⁴ gönderilmiş olmakla birlikte, göçmen yerleştirme ile ilgili herhangi bir yasal ve yönetsel düzenlemenin olmaması, kalabalık göçmen kitlelerin iskanının sistemli ve örgütlü bir biçimde çözülmesi gereken büyük bir sorun niteliği taşıdığının henüz anlaşılamamış olduğunu göstermektedir (Eren, 1966:39). Nitekim Cevdet Paşa da 1231 H (1816) tarihli Vekayi’inde “*en mühim olan iskan-ı muhacirin işlerine bakılmadığı*”nı belirtmektedir (Eren,1966:39). 1854’e kadar göçmenlere yardım, geçici barınma ve iskân işlerini Ticaret Nezareti yürütmüş, 1831’de resmen kurulan, 1854 yılında ise modern bir kuruma dönüşen Şehremaneti de, İstanbul’a gelen göçmenlerin sorunlarını çözmekle görevlendirilmiştir. Bu dönemde taşrada yine Ticaret Nezareti göçmen sorunlarıyla ilgilenmeye devam etmiş, Zaptiye Nezareti de bu kurumlara yardımcı olmuştur⁴⁵.

⁴² “Klasik Osmanlı düzeninde birbiriyle ilintili iki kavramın bulunduğu söylenebilir. Bunlardan biri şenlendirmek, diğeri ise imar etmektir. Şenlendirmek bir yeri imar etmenin ön koşulu olarak ortaya çıkıyor. Bir yeri şenlendirmek oraya büyük nüfus yerleştirmek anlamına geliyor. Osmanlılar yeni fethettikleri yerlerde veya nüfusu boşalmış “ıssızlaşmış” yörelerde ya eski köy ve yerleşmelere nüfus yerleştirerek ya da yeni köy ve yerleşmeler kurarak o alanları şenlendiriyorlardı. ...Klasik Osmanlı döneminde kırsal kesimdeki gelişme için şenlendirme yeterken kentsel kesim için ayrıca bir imar kavramına gerek görülüyordu.” (Tekeli ve İlkin, 1991:162).

⁴³ Tezin konusunu göçmen sorunları oluşturmadığı için, bu konuda ayrıntıya girilmemiştir. Ancak bu süreçte özellikle Kırım ve Kafkasya’da çok sayıda insanın göçmen durumuna düştüğü ve Osmanlı Devleti’nin ağırlıklı olarak bu bölgelerden gelen göçmenlerin sorunlarıyla uğraştığı söylenebilir. A. Eren, 1856–1865 yılları arasında iki milyondan fazla göçmenin Osmanlı Devleti’ne geldiğini bildirir (Eren, 1966:7). Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: (Saydam, 1997), (Karpas, 2003), (Ağanoğlu, 2001), (Halaçoğlu, 1997), (Tekeli,1990).

⁴⁴ Sultan II. Mahmud (1808–1839) Bosna eyaletinde çıkan ayaklanma bastırıldıktan sonra reformların uygulanması için gönderdiği 1248 (M.1832–1833) tarihli talimatnamede, eski iskan nizamlarının bozulduğunu ve bu işin yeniden ele alınarak tanzim edilmesini ve bu arada muhacirlerin de iskan edilmesini istemiştir (Eren, 1966:39). Ayrıca bkz: (Saydam, 1997:102).

⁴⁵ Bu ilk dönemde göçmen işleriyle ilgilenen kurumların tarihsel gelişimleri için bkz: (Saydam, 1997), (Dündar, 2002).

Bu dönemin (18. yüzyıl başı – Tanzimat) göçmenliğe bağlı iskan politikaları ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yoktur⁴⁶, ancak aynı dönemde Osmanlı Devleti Anadolu içindeki göçer grupları da iskânâ zorlamıştır. Tarihçiler⁴⁷ tarafından hazırlanan araştırmalar, iskânın siyasi, demografik, etnik ve ekonomik boyutları üzerinde derinleşmekteyse de, değerlendirilen bazı belgeler iskânın niteliği hakkında bilgi vermektedir. 1702 yılında Sivas köylerine iskân edilecek göçerlerin “*taş evler yapıp ziraatla meşgul olmaları*” (Halaçoğlu, 1997:49); 1719 yılında da benzer biçimde Kütahya Saruhan’a iskan edilecek göçerlerin “*taş evler ve damlar [ahır] yapıp, ziraatla uğraşmaları*” istenmiştir (Halaçoğlu, 1997:67). Bu tür çok sayıdaki belgeden göçerlerin yerleşik köy düzenine geçmeleri ve kendilerine kalıcı konutlar yapmalarının beklendiği anlaşılmaktaysa da, planlanmış bir yerleşme düzeni ya da bina üretimi gibi sonuçlar çıkmamaktadır. Göçerlerin iskânında boy ve oymak içindeki grupların kendi hiyerarşisine göre toprak dağıtımına gidilmesi⁴⁸, yerleşmelerin de aynı biçimde yerleşenlerin kendi geleneksel sosyal ilişkilerine uygun olarak geliştiğini, önceden rasyonel ve eşitlikçi bir planlamaya dayalı düzenlemenin olmadığını düşündürmektedir.

Ancak bu dönemde köyden kente çevrilen Nevşehir⁴⁹ yerleşmesi, çekirdeğinde yer alan ızgara planlı yerleşme şemasıyla farklı bir anlayışın ürünüdür. Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa döneminde (1718–1730) Nevşehir bölgesine konar göçer aşiretlerin iskân edilmesine karar verilmesiyle (Halaçoğlu, 1997:73) birlikte, çok sayıda köyün kurulmasının yanı sıra, Sadrazamın aile köklerinin dayandığı Muşkara Köyü’nün geliştirilerek bölgenin merkezi olması amaçlanmıştır. Bunun için Muşkara Köyü’nün kenarında, ızgara planlı düzen içinde çok sayıda yapıdan oluşan bir külliye⁵⁰ ve konut alanı oluşturulmuştur. Yeni merkezi bu biçimde oluşturulan yerleşmenin bir kent haline gelerek büyümesi için, bölgedeki Türkmen oymakları iskânâ zorlanmıştır⁵¹. Ancak kentte yeterli arsa olmadığından, kent ile Nar Köyü arasındaki bölge yerleşim alanı olarak seçilmiştir. Burada, konut ile ahır, ambar gibi ek yapıların bir avluyu çevrelediği hane tipi ve her oymağın ayrı bir mahalle olarak yerleştiği kırsal karakterli bir yerleşme tipi oluşturulmuştur.

⁴⁶ A.C.Eren 1966 tarihli çalışmasında bunu dile getirmiştir (Eren, 1966:39). Bu tez için yapılan kaynakça taramasında da, konuyla ilgili yeni bir araştırmaya rastlanmamıştır.

⁴⁷ (Orhonlu, 1963) ve (Halaçoğlu, 1997).

⁴⁸ “...toprakların en verimli kısımları, boy ve oymak aristokrasisine ayrılıyordu. Arazi üç kısma ayrılmak suretiyle, her kısım, boy veya oymak içindeki gruplar arasında bölünmüştür. Bu da konar-göçer halkın içtimai sınıflarına göre topraklardır:1) Boy ve oymak beylerine, 2) torunlarına, 3) reaya'ya aid olmak üzere dağıtılmıştı.” (Orhonlu, 1963:55).

⁴⁹ Nevşehir kentinin kurulması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Şahin, 2006:247–256).

⁵⁰ Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Aktuğ, 1992).

⁵¹ Türkmen iskânıyla ilgili bilgi için bkz. (Şahin, 2006:254).

2.2.1.2. Tanzimat Süreci (1839 – 1856): “Yerleşme Düzenleme Yaklaşımı”

Batılılaşma sürecinin yavaş bir biçimde geliştiği 18. yüzyılda, İstanbul'daki bazı küçük uygulamalar⁵² ve Nevşehir uygulaması münferit planlı yerleşme çabaları olarak görünmektedir. Ancak Tanzimat ile birlikte devlet bu konuda daha radikal düzenlemeler oluşturmaya çalışmış ve mevcut kentsel yerleşmeleri de planlı hale getirmeyi hedeflemiştir.

Yerleşmelerin planlı hale getirilmesi ile ilgili ilk resmi belge Tanzimat Fermanı'ndan 5 ay önce 17 Mayıs 1839'da hazırlanmıştır. Divan-ı Hümayun'dan çıkan belge, Başkent İstanbul'da geniş cadde ve rıhtımların açılmasını, dar sokak ve çıkmazların kaldırılmasını öngörmekte ve bunun uzun sürede gerçekleştirilebileceğini de belirtmektedir (Yerasimos, 1996:1). Tanzimat süreciyle birlikte Osmanlı Devleti'nin planlı yerleşme oluşturma ve kamu yararını kişi yararının üzerinde tutma anlayışının⁵³ ilk göstergesi olan bu kent düzenleme yaklaşımı, 1848 Ebniye Nizamnamesi⁵⁴ ile daha tanımlı bir hale gelmiştir.

Her ne kadar bu ilk yönetmelikler esas olarak başkent İstanbul için oluşturulmuşsa da, İzmir'de 1845 yılında büyük bir yangın sonrası boşalan alanlar için İstanbul'dan gelen mühendisler tarafından gerçekleştirilen yerleşme planlaması⁵⁵ ve bugünkü Kuzey Yunanistan'da Tesalya bölgesinde bulunan Volos kentinin kurulması için devlet memuru bir mühendisin 1850 yılında hazırladığı plan⁵⁶, kendiliğinden gelişen geleneksel İslam kenti⁵⁷ dokusundan bütünüyle farklıdır. Bunlar, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma süreci içinde, hukuksal düzenlemelerle yapıyı çevre düzenleme çalışmalarını eş zamanlı yürütmeye çalıştığını göstermektedir.

Tanzimat döneminde çıkartılan yönetmelikler öncelikle mevcut kent dokularının yenilenmesi amaçlıdır. Bu süreçte yeni kurulan kent yerleşmelerinde ya da yangın sonucu yenilenmesi gereken alanlarda mimar ve mühendislerce yerleşme projeleri hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu dönemde geleneksel kent dokularının yeniden

⁵² 18. yüzyıl başında İstanbul'da Kâğıthane'deki Sadabad ve Şehzadebaşı Direklerarası düzenlemeleri, yüzyıl sonunda ise Sultan III. Selim döneminde Selimiye planlaması ilginçtir (Tanyeli, 1992).

⁵³ Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi'nde hukuk alanında değişen bakış açısı ve bunun bayındırlık ve imar konularına yansımaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Yerasimos, 1996), (Tekeli, 1996), (Tekeli ve İlkin, 1991).

⁵⁴ 1848 Ebniye Nizamnamesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Çelik, 1996:42).

⁵⁵ İzmir'in planlanması ile ilgili bilgi için bkz: (Yerasimos, 1996:2) ve (Yerasimos, 2006:179)

⁵⁶ A. Yerolimos'un arşiv belgelerine dayalı araştırması Volos kentinin kurulma süreciyle ilgili önemli bir kaynaktır (Yerolimos, 1996).

⁵⁷ Farklı coğrafyalarda da olsa İslam hukukuyla yönetilen bir İslam kentinin nasıl geliştiği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Yerasimos, 1996).

düzenlenmesi hızlı bir biçimde gerçekleştirilememişse de, yeni kurulan kent yerleşmelerinde daha başarılı sonuçlar elde edilmiştir⁵⁸.

Tanzimat döneminde kırsal alanda da devlet tarafından yeni yerleşmeler kurulmaya başlamıştır⁵⁹. 1843 yılında Suriyeli Arap 170 aileden 588 kişi için Dobruca'nın Hacıoğlu Pazarcık'ı ile Yemsinli yakınlarında köyler kurulmuştur. Bu köyler arasındaki uzaklığın 15–20 saat olmasına dikkat edilmiştir. Devlet tarafından inşa ettirilen iki odalı evlerin maliyetini düşürmek için kazık, çubuk ve kereste çevredeki ormanlardan temin edilmiş, yalnızca kapı ve pencere tahtaları satın alınmıştır **(Saydam, 1997:122)**.

Göçmenlerin iskânı ve diğer işleri için kurulan ilk komisyon 1849 tarihinde Osmanlı Devleti'ne sığınan Macar ve Polonyalıları içindir⁶⁰ **(Eren, 1966:40)**. Nüfusu 16000 olarak tahmin edilen bu kitle üç gruba ayrılarak bir kısmı Şumnu'da, bir kısmı Kütahya'da diğer kısmı da Halep'te iskân edilmiştir. Çoğu meslek sahibi olan bu insanların mesleklerini devam ettirmeleri istenmiş, bazı çiftçilere toprak da verilmiştir **(Karpas, 2004:136)**.

28 Ekim 1852'de Çerkezistan'dan gelen 47 kişi için hazırlanan mazbatada ise, göçmenlerin Bursa'da iskân edilmesi, miri araziden boş bulunan yerlerin verilmesi, ev ve araç-gereç sağlamada uygun ölçüde yardımcı olunması ve 4–5 yıl bütün vergilerden muaf tutulmaları istenmiştir **(Saydam, 1997:96)**. Böylece hem boş olan arazilerin işlenmesinin sağlanması, hem de göçmenlerin kısa sürede üretken çiftçiler haline gelerek devlete yük olmalarının engellenmesi hedeflenmiştir.

Bu uygulamalar, Tanzimat döneminde kırsal alandaki imar faaliyetinin özellikle yeni göçmen yerleşmelerinde yürütüldüğünü örneklemektedir. Bu dönemde kurulmaya başlanan nafia komisyonları⁶¹ aracılığı ile de, ülkenin kalkındırılması için tarım, ticaret ve sanayinin geliştirilmesine yönelik programlar oluşturulmaya başlanmış ve ilk aşamada yol, köprü ve su yolu gibi temel bayındırlık hizmetlerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

⁵⁸ "Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri" adlı yayında birçok Osmanlı kentinin 19. yüzyıldaki değişimi ile ilgili ayrıntılı makaleler bulunmaktadır (Dumont & Georgeon, 1996).

⁵⁹ Abdullah Saydam "Tanzimat Devrinde Dobruca'da İskân Faaliyetleri", *19 Mayıs Üniversitesi Dergisi*, 7, 1992, 199-209'dan nakleden (Dündar 2002:47), ayrıca (Karpas, 2003:264), (Saydam, 1997:122).

⁶⁰ 1848 devrimi sonrası Avusturya İmparatorluğu'ndan kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınan bu insanlar, ülkelerinin bağımsızlığı için mücadele etmiş dönemin entelektüel ve meslek sahibi kitlelerini oluşturmaktadır ve ileride Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma sürecinde büyük katkıları olacaktır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Karpas, 2004:129–150). Ayrıca (Saydam, 1995).

⁶¹ Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin imar ve nafia komisyonları ve programları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tekeli ve İlkin, 1991).

2.2.1.3. 1856 Kırım Savaşı Süreci: “İlk Göçmen İskânı Yönetmeliği”

1856 Kırım Savaşı sonucu Kırım ve Kafkaslardan çok sayıda Tatar, Nogay ve Kafkas kökenli Müslüman gruplar Osmanlı Devleti'ne sığınmaya başlamıştır. İlk aşamada doğrudan savaştan zarar görerek gelen göçmenler söz konusuysa, kısa sürede Rus politikası nedeniyle savaş dışı alanlardan da büyük göçmen grupları gelmeye başlamış ve Osmanlı Devleti büyük bir göçmen sorunuyla karşı karşıya kaldığını anlamakta gecikmemiştir. 1856- 1876 arası süreçte Osmanlı Devleti çeşitli yönetmelikler ve örgütlenmeler aracılığıyla göçmenleri iskân ederek bu sorunu çözmeye çalışmıştır.

Planlı yerleşme açısından ilk yasal uygulama, Babiâli'nin 3 Mayıs 1956'da Kırımlı göçmenlerin Osmanlı topraklarına giriş merkezi olarak belirlenmiş olan Silistre Valiliği'ne gönderdiği yönetmeliktir⁶². Göçmenlere ilk yardımın yanı sıra, göçmenlerin hak ve ödevlerinin açık bir biçimde anlatıldığı ve göçmenlerin ileriki yaşamlarına yönelik devlet politikasının ortaya konulması nedeniyle büyük önem taşıyan bu yönetmelik **(Saydam, 1997:119)**, genel hatlarıyla da olsa iskânın nasıl gerçekleştirileceğinin ve köy kurmanın tanımlanması açısından da bir ilktir.

Dokuz paragraftan oluşan talimatnamenin ilk paragrafı, göçmenler ilk geldiklerinde yapılacak işler ve acil yardımla ilgilidir. İkincisi, iskân politikası çerçevesinde arazi dağıtımı ve köylere yerleştirmenin nasıl yapılacağı, iskân sürecinde uzun vadede sağlanan vergi ve askerlik ile ilgili kolaylıklar, özel haklarla ilgilidir. Üçüncü paragraf, yeni kurulacak köylerin sokak düzeninin nasıl olacağı, evlerin yapı sisteminin ve plan tipinin ne olacağının belirtilmesi, devlet tarafından inşaat örgütlenmesinin nasıl yapılacağı konularıyla ilgilidir. Son altı talimat ise, göçmenlerin iskân edildikleri yeni köylerde bir an önce üretici çiftçi konumuna geçebilmeleri için gerekli tarımsal yardımın yapılmasıyla ilgilidir. Bu maddelerde oldukça uzun ve kapsamlı bir biçimde çift hayvanlarının, tohumun, yemin, tarım aletlerinin hangi ödeneklerle nasıl sağlanıp, göçmenlere nasıl verileceği, bunların kayıt işlemleri vb. konular anlatılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin planlı kırsal yerleşme konusundaki ilk uygulamasının yazılı belgesi olarak büyük önem taşıyan yönetmeliğin 2. ve 3. paragraflarını kısaca özetlemek yararlı olacaktır.

Bunlar:

- 2- Osmanlı İmparatorluğu'na iltica eden ister Müslüman ister Hristiyan olsun hepsine sonsuz merhamet ve lütufta bulunulacaktır. Göçmenler mali

güçlerini tekrar elde edinceye kadar on sene için bütün vergilerden ve yirmi beş yıl askerlikten muaf olacaklardır. Göçmenleri bireysel olarak kaza ve köylere dağıtarak iskân etmek, ne kendileri açısından ne de devlet açısından yararlı olmayacağından, göçmen gruplarının nüfusuna göre nehre ya da denize oldukça yakın yerlerdeki verimli araziler tahsis edilecek ve birbirine yakınca bağımsız köyler yaptırılacaktır. Çiftçilik yapanlara uygun yerlerde arazi verilecek, zanaat ya da başka mesleklerle uğraşanlar da, yine uygun yerlerde iskân edilecektir. Her bölgenin arazisine oranla bir köy için ne kadar nüfus gerekli ise, bunun miktarı belirlenecek ve yapılacak köylerin resmi köy niteliği alması sağlanacaktır. Bir defter hazırlanıp kişilerin aldığı arazi miktarı kayıt edilip, tapu verilecektir.

- 3- Yeni yapılacak köylerde iskân edilecek kimselerden varlıklı olanların evleri kendileri tarafından, olmayanlarıki yerleştikleri bölgenin usul ve âdetine mümkün olduğunca uygun bir şekilde devlet tarafından yaptırılacaktır. İnşa edilecek evler için gerekli olan kereste vb. malzemenin taşınmasında yerli halkın yardım etmesi sağlanacak ve halka bu görevin bir angarya olmayıp, komşu hakkı ve yardımlaşma için yapılmasının gerekli olduğu telkin edilecektir. İnşa edilecek evlerin masraflarının tahmini keşfi yapılarak defterler düzenlenecek ve evler her ne kadar basit bir şekilde ve ahşaptan yapılacaksa da, olanaklar ölçüsünde bir sırada yapılmasına ve sokakların eşit genişlikte olmasına özen gösterilecektir.

Göçmenlerin Osmanlı topraklarına girmeye başlamasından yaklaşık 75 yıl sonra hazırlanmış olan bu yönetmelik, Osmanlı Devleti'nin bundan önceki ve sonraki genel göçmen iskânı siyasetinin de temel yaklaşımını göstermektedir. Bunlardan biri göçmenlere iyi davranılması ve ilk aşamada barınma ve yemek gibi acil gereksinimlerin karşılanarak yardım edilmesi, diğeri ise mutlaka hızlı bir biçimde yerleştirdikleri yerlerde üretken çiftçi konumuna geçirilmeleridir. Yeni köy kurmak ve ev inşa etmek gibi konular ise, süreç içinde Osmanlı Devleti'nin siyasetindeki değişikliklere, göçmenlerin çokluğuna ve geldikleri ve yerleştirdikleri bölgelere göre değişiklik gösterebilmektedir.

Bu yönetmeliğin geçerli olduğu dönem ve bölgede, yeni köy kurmanın ve göçmenlerin tanımlı gruplar halinde buralarda iskânının sağlanmasının esas olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra köylerin düzenli ve çağa uygun bir biçimde biçimlendirilmesi öngörülmektedir. Evler için çok özel koşullar tanımlanmamakla birlikte, biçimlenişinin bölge koşullarına uygun olmasının istenmesi ve uygulamanın

⁶² Bu konuda ayrıntılı açıklama için bkz: (Eren, 1966: 41 ve 49), (Saydam, 1997:119–120).

bilfiil devlet tarafından örgütlenerek gerçekleştirilmesi, planlı iskân konusunda bir gelişme sağlandığını göstermektedir. Göçmenlerin üretici konumuna geçmesiyle ilgili madde sayısının fazlalılığı ve bunun nasıl olacağına ilişkin ayrıntı düzeyi bu konuya verilen özel önemi göstermekte, köylerin ve evlerin biçimlenişi ile ilgili bilgilerin çok daha genel düzeyde kalması ise, henüz kırsal yapılı çevrelerin düzenlenmesi için kapsamlı bir yazılı belge oluşturma'nın gerekli görülmediğini ortaya koymaktadır.

Bu dönemde Silistre Eyaleti'nde gerçekleştirilen kırsal ve kentsel ölçekteki kapsamlı imar faaliyeti, şüphesiz ki yukarıda açıklanan Silistre Yönetmeliği ile doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle Tanzimat sürecinde yeni Osmanlı iskân politikası çerçevesinde gerçekleştirilen bölge ölçeğindeki imar faaliyetini anlayabilmek için, 3 Mayıs 1856 Silistre Yönetmeliği'nden 7 Kasım 1864 tarihli Tuna Vilayet Nizamnamesi'ne kadar Silistre Eyaleti'nde yürütülen iskân uygulamalarını kısaca özetlemek yararlı olacaktır⁶³.

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın ilk yarısında nüfus azlığı nedeniyle tarım arazilerinin işlenememesinden dolayı doğan ekonomik sıkıntıyı çözmek için, verimli bölgelerde nüfus artışını ve ticari canlılığın artırılmasını öngörmüştür. Hatta bu nedenle 1 Ocak 1857 tarihli Meclis-i Tanzimat kararıyla Osmanlı topraklarına yerleşmek isteyen Avrupalı ailelere izin verilmiş ve 19 Şubat 1857'de 14 maddelik bir muhaceret nizamnamesi hazırlanmıştır⁶⁴. Ancak 1854–1856 Kırım Savaşı sonrası Kırım'dan gelen çok sayıda göçmen⁶⁵ nedeniyle bu gereksinim ortadan kalkmış ve Silistre bölgesi hem verimli toprakların işlenmesi, hem de zorunlu olarak gelen Kırım göçmenlerinin iskân edilmesi için, kapsamlı bir iskân alanı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle Silistre'ye bağlı Dobruca sancağının merkezinde yer alan ve fazla bir nüfus içermeyen eski Karasu Kasabası'nın bulunduğu yere, 2 Eylül 1856 tarihli ferman ile Sultan Abdülmecid'in adına atfen "Mecidiye" kenti kurulmuştur⁶⁶.

Fermanda Mecidiye'nin *"ilişikteki kent planına uygun olarak eski Karasu kasabasının bulunduğu yere Kırmırlı göçmenlerin yerleştirilmesi için kurulacak köylerden bir merkez olarak"* tasarlandığı belirtilir (Karpat, 2003:266). Başvezir *"sözü edilen yerin büyük caddeleriyle sistemli ve muntazam bir biçimde yeni bir kent olarak inşa*

⁶³ Silistre Eyaleti kırsal ve kentsel iskan çalışmaları (Karpat, 2003:261-276)'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁶⁴ Bu nizamnameye göre hangi din ve mezhepten olursa olsun herkes, Osmanlı vatandaşlığına kabul edilerek, devletin bedelsiz vereceği arazide iskân olunacaktı. Avrupa'dan Osmanlı topraklarına göçü teşvik için hazırlanan nizamnamede birçok muafiyet ve imtiyaz öngörülmüştür (Dündar, 2002:49).

⁶⁵ 1 Mayıs – 12 Mayıs 1856 tarihleri arasında, 11.134 göçmen Balçık iskelesine taşınmış, savaşın sonunda Dobruca bölgesine yerleştirilen göçmen sayısı 16 bini bulmuştur (Saydam, 1997:83–85).

⁶⁶ Mecidiye kenti ile ilgili bilgiler (Karpat, 2003:261-276)'dan derlenmiştir.

edilmesine karar verildiği için sözü edilen planın Bina Kurulu'nun kararlarına uygun olarak düzeltilip değiştirildiğini" beyan etmiştir. Kentin planı bulunamamış olmakla birlikte, teknik daireler arasındaki yazışmalardan ana cadde, ana cadde çevresindeki sokaklar ve diğer sokaklar olmak üzere üç kademeli bir yol sisteminin öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Devlet tarafından gönderilen plana göre sokakları ve parselasyonu yapılan Mecidiye'nin inşasına başlanmış ve kente yerleşerek ev inşa etmek isteyenlere kent planına uygun olması koşuluyla hemen izin verilmiştir. Ticaretin gelişmesi için depolama kapasitesi yüksek olan dükkânların inşa edilmesi özendirilmiştir. Önce yalnızca Kırım göçmenlerine ücretsiz toprak dağıtmaya karar verilmiş, ancak kente yeni gelenlerin neredeyse hepsinin yoksul olması nedeniyle, göçmen olsun ya da olmasın ticaret binası yapmak isteyen herkese bedelsiz toprak verilmiştir. Kısa zamanda bölgenin önemli bir ticaret merkezi haline dönüşen kente, 26 Ekim 1856 tarihinde devlet tarafından bir cami ve bir okul yapılmasına karar verilmiş ve böylece kamusal yapılar da inşa edilmeye başlanmıştır. Dobruca'nın iç kesiminde mevcut ulaşım ağının dışında kalan Mecidiye yerleşmesi, 2 Eylül 1857'de imzalanan Köstence-Boğazköy demiryolu hattı anlaşması ile inşa edilen demiryolunun 4 Ekim 1860 tarihinde işletmeye açılmasıyla, Tuna ve Karadeniz arasında oluşturulan yeni ulaşım ağı üzerinde yer alarak kentsel gelişimini sürdürmüştür⁶⁷.

1856 sonbaharında, göçmenlerin gelişinden beş ay kadar sonra bir yandan Mecidiye yerleşmesinde, bir yandan da çevre köylerde, kış gelmeden göçmen konutlarının inşaatlarının tamamlanmasına çalışılmıştır⁶⁸. İlk aşamada her biri ikişer odalı 3100 konutun yapılmasına karar verilmiştir. Göçmen konutlarının dülgerlerce yapılması durumunda maliyetinin çok yüksek olacağı (beş-on bin kese) gerekçesiyle, Silistre Valisi daha önceki Arap iskânlarında olduğu gibi kerestenin ağırlıklı olarak çevre ormanlardan sağlandığı ve işçilik için yerli halkın kullanıldığı bir yöntemi önermiştir **(Saydam, 1997:122)**. Yalnız Silistre halkına yüklenmek doğru olmayacağı için, bölgedeki Vidin, İslimiye, Tırnova gibi diğer yerleşmelerin halklarından da yararlanılması ve buralarda da köyler kurulmasına karar verilmiştir⁶⁹. Daha sonraki

⁶⁷ K. Karpat, Mecidiye kentinin kuruluş kararından yaklaşık bir yıl sonra uygulamaya konulan ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa toprakları üzerindeki ilk demiryolu hattı olan Köstence-Boğazköy hattının önceden düşünülmüş olması gerektiğini ve Mecidiye kentinin yerleşim yerinin buna göre belirlenmiş olması gerektiğini düşünmektedir (Karpat, 2003:267). (Karpat'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk demiryolu hattı olarak tanımladığı Köstence-Boğazköy hattı, aslında İmparatorluk sınırları içindeki üçüncü demiryolu hattıdır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Engin, 1993:36–41)).

⁶⁸ 1856'da Silistre Vilayeti'nde kurulan kırsal yerleşmelerle ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz: (Karpat, 2003) ve (Saydam, 1997).

⁶⁹ Silistre Valisi'nin önerisi; 500 hanenin Tırnova Kazası, 500 hanenin Zıştovi, Niğbolu, Plevne, Lofça ve Slovi kazaları, 500 hanenin İslimiye, Karınabad, Rusikasrı, Aydos ve Yanbolu kazaları, geri kalan 1500 hanenin de Silistre Eyaleti halkınca inşa edilmesidir (Saydam, 1997:123).

yazışmalardan 3300 konutun yapımına karar verildiği anlaşılmaktadır. 1857 tarihli bir rapora göre Silistre ve Vidin’de yapılması planlanan konutların büyük bir çoğunluğu inşa edilmiştir, geri kalanlar da kısa sürede hazır olacaktır (**Karpat, 2003:268**).

Bir konutun maliyeti 2800 kuruş olarak belirlenmiş, inşaat sırasında hazine tarafından ev başına 500 kuruş ödenmiş ve inşaatlar yöre halkı tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet, geri kalan meblağı daha sonra ödemeyi taahhüt etmiştir. Yerli halkın zorunlu olarak inşaata katılma işine karşı çıkanlar olsa da, genelde göçmenler için ev yapımı, din dayanışması olarak görülmüştür ve belgelerden halkın, inşaat işinin geri kalan bedelini talep etmediği anlaşılmaktadır (**Karpat, 2003:268**).

Mecidiye’ye ve çevre köylere yerleşen ailelere ücretsiz konut ve arazinin yanı sıra bir çift öküz, tohumluk ve üretimden kazanç sağlayana kadar kişi başına günlük harçlık verilmiş, belli süreler için vergi ve askerlik muafiyeti tanınmıştır. K. Karpat’ın arşiv belgelerine dayalı araştırması sonucu öğrenilen bu uygulamalar, yukarıda açıklanan Silistre Yönetmeliği’nin bölgede uygulandığını göstermektedir.

Tanzimat döneminin öngördüğü ıslahat politikaları çerçevesinde hem bölge kalkındırma, hem de göçmenleri iskân etme amacıyla gerçekleştirilen Mecidiye Kasabası ve köyleri iskân projesi, Osmanlı Devleti’nin yeni sisteme göre tasarlayarak inşa etme politikasının ilk ve en önemli örneğidir (**Karpat, 2003:266**)⁷⁰.

Mecidiye’nin kurulması ile aynı dönemde Niş Eyaleti’nde farklı bölgelerden gelen göçmenler için yerleşmeler kurulmaya başlanmış olması da, bu dönemde yeni geliştirilmeye başlanan planlı köy yaklaşımının, hızlı bir biçimde çevreye yayılmaya başladığını göstermektedir⁷¹.

Aynı dönemde başkent İstanbul’da da kent yenileme projeleri hazırlanmış ve yangın alanlarında ızgara planlı yeni yerleşme birimleri kurulmuştur⁷². Ancak Dobruca bölgesi uygulamalarında, yalnız fiziksel çevrenin biçimlendirmesine yönelik “tasarım” değil, bunun yanı sıra ekonomik ve kültürel gelişme için gerekli yapı türleri, ulaşım ağı vb. gibi kalkınma amaçlı “planlama” ve bunun işlerliğinin sağlanması için özendirici yeni ekonomik ve hukuksal haklar tanınması gibi kapsamlı bir yeniden yapılanma söz konusudur.

⁷⁰ Ana yol aksı üzerinde gelişmeye ve kentleşmeye uygun büyük ölçekli bir yerleşme ve çevresinde kırsal yerleşmeler kurma yaklaşımı Cumhuriyet Dönemi’nde de devam edecektir. Kırsal yerleşmeler dahi mümkün olduğunca ana yollar üzerinde kurulmaya çalışılacaktır, bkz. Bölüm 4.4.1.

⁷¹ 1861–1864 yılları arasında Niş Valiliği yapan Midhat Paşa, Belgrad’dan gelen göçmenler için Niş dışındaki boş arazide ev inşa edip, mahalleler kurmuştur (Göyünç, 1982:287–288).

⁷² Tanzimat dönemi İstanbul kenti imar çalışmaları için ayrıntılı bilgi için bkz: (Çelik, 1996).

Kırım'dan göçler 1856 sonrasında da dönem dönem yoğunlaşarak devam etmiştir⁷³. Özellikle Dobruca'nın bir çekim merkezi olmasında şüphesiz bölgeye gelenlere sunulan iyi olanakların etkisi olmuştur. Ancak 1860'ta tekrar yoğunlaşan göçler sırasında bir yandan Dobruca'da ekilebilir toprakların çok azalmış olması, bir yandan da devleti ekonomisinin bozulması nedeniyle göçmenlere konut, arazi ve geçim parası gibi yardımlar yapılmamaya başlanmıştır (**Karpat, 2003:270**).

İlk Muhacirin Komisyonu'nun Kurulması⁷⁴ (1860)

1860'dan itibaren yalnız Dobruca'ya değil İmparatorluğun çeşitli bölgelerine yönelik göçün hızla artması (**Eren, 1966:65**), Kırım ve Kafkaslardan büyük nüfusların gelmesi⁷⁵ nedeniyle dönemin Sadrazamı Ali Paşa, şehremaneti aracılığıyla ve göçmen gelen eyaletlere bölgesel nitelikli yönetmelikler göndererek sorunun çözülemeyeceğini anlamış ve 5 Ocak 1860'da Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak ilk Muhacirin Komisyonu kurulmuştur⁷⁶. Bu komisyon göçmenlerin geldiklerinde uygun yerlerde barındırılmaları, kendilerine günlük harcırah verilmesi, iskân yerlerine sevklerinin ve iskân edilmelerinin sağlanması ve bunun için gerekli maddi kaynakların derlenmesi ile görevlendirilmiştir. Göçmen akışının çok yoğun olması nedeniyle kurulduktan bir buçuk yıl sonra Temmuz 1861'de, komisyon bağımsız hale getirilmiş ve göçmen sorununun yoğun yaşandığı Selanik, Bursa, İzmir, Adana, Samsun, Konya, Tekfurdağı (Tekirdağ) gibi şehirlere memurlar gönderilerek, iskân işlerinin yerinde çözülmesine çalışılmıştır. Kısa sürede göçmen sayısının aşırı miktarda artması nedeniyle, 1863–64 yıllarında hemen her merkeze bir İskân-ı Muhacirin Memuru atanmış, Trabzon ve Samsun gibi önemli merkezlerde de Muhacirin Komisyonları kurulmuştur. 11 Nisan 1864 tarihli Meclis-i Vala mazbatası ile Anadolu yedi iskân bölgesine bölünerek, her bölgeye bir üst düzey memur atanmıştır.

Muhacirin Komisyonu tarafından hazırlanan bir yazıda memurların yapacakları işler tanımlanmıştır. Buna göre memurlar, iskân bölgelerindeki göçmenleri hızla yerleştirecekler, bundan sonra gelecekler için de iskân yerleri hazırlanacak ve öküz, tohumluk ile tarım aletleri de karşılanacaktır. Yerleşen ve üretken duruma geçen

⁷³ (Saydam, 1997)'de göç süreci ayrıntılı bir biçimde açıklanmaktadır.

⁷⁴ Muhacirin Komisyonu'nun örgütlenme biçimi, işleyişi ve zaman içindeki değişimleri ile ilgili bu kısım (Saydam, 1997:105-119)'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁷⁵ 1860 yılının Nisan – Ağustos ayları içinde 100.000 Tatar, göçmen olarak Osmanlı Devleti'ne gelmiştir. 1860–1862 yılları arasında Rus makamlarının bilgisi dahilinde olan göçmen sayısı 227.361'dir. 1863 kışından 1864 baharına kadar göçmen sayısı 400.000'e ulaşmıştır (Saydam, 1997:81–93).

⁷⁶ 5 Ocak 1860 tarihli ilk muhacir komisyonunun kuruluşuna ilişkin belgelerin aslı ve Türkçe transkripsiyonu için bkz: (Eren, 1966: 58–61).

göçmenler belirlenip, bunların yevmiyeleri kesilecektir. Yeni göçmen gelmesi durumunda bunlar hiç bekletilmeden nüfusu az, arazisi bol olan köylere dağıtılarak yerleştirileceklerdir.

1865 yılının sonlarında göçmen sayısı azaldığından ve mevcut göçmenlerin de üçte ikisi iskân edildiğinden, Muhacirin Komisyonu 27 Kasım 1865 tarihinde lağvedilmiştir **(Saydam:1997:113)**. Ancak göçmen sorunları halen devam ettiği için, komisyonun görevleri Zaptiye Nezareti ve Meclis-i Vala'ya bağlı bir daire tarafından üstlenilmiş ve bu daire "Muhacirin İdaresi" olarak adlandırılmıştır. Göçmen gelişinin süreklilik göstermesi nedeniyle, yine gerekli görülen bölgelere memur gönderilmiştir. Meclis-i Vala'nın 1867'de kaldırılması üzerine Şura-yı Devlet'e bağlanan komisyonun taşra örgütlenmesi Mart 1872 tarihli bir belgeye göre lağvedilmiş, ancak merkez teşkilatı bir süre daha varlığını sürdürmüştür. 1875 yılında komisyon başkanı Muammer Paşa'nın ölümü üzerine komisyon, Zaptiye Nezareti'ne bağlı bir daire durumuna getirilmiştir ve personeli iyice azaltılarak varlığını 1878'e kadar korumuştur **(Saydam, 1997:116–117)**.

İlk Muhacir Komisyonu'nun Uygulamaları⁷⁷ (1860–1878)

Yukarıda da belirtildiği gibi Muhacir Komisyonu'nun temel görevi göçmenlerin hızla kalıcı iskânlarını yaparak, bir an önce üretici konuma geçmelerini sağlamaktır.

1856–1865 yılları arasında göçmen nüfusunun büyük bir kısmı, Rumeli ve Tuna bölgesinde⁷⁸ iskân edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin genel siyaseti çerçevesinde Avrupa topraklarına göçmenlerin gruplar halinde köy oluşturacak biçimde yerleştirilmeleri tercih edilmekte, buna karşılık Anadolu topraklarına yapılan iskânlarda göçmenlerin beşer onar hane biçiminde köylere dağıtılması ve geleneksel aşiret düzenlerinin zayıflatılması yoluna gidilmektedir. Anadolu'da büyük göçmen gruplarının tümüne yetecek büyük toprak parçalarının bulunmaması da, bu yaklaşımın nedenlerinden biridir⁷⁹.

Ancak Anadolu'da da toplu iskânlar yapılmıştır. Örneğin 1859 yılı baharında Adana eyaletine iskân edilen 300 hane kadar Nogay göçmeni için Adana Valisi tarafından düzenlenen mazbataya göre, göçmenlerin önderleri tarafından beğenilen arazinin sınır tespiti ve diğer işlemleri bitirildikten sonra tekrar bilgi verileceği belirtilmiştir

⁷⁷ Muhacir Komisyonu'nun göçmen iskanı ile ilgili faaliyetleri için (Saydam, 1997) ve (Kocacık, 1979)'dan yararlanılmıştır.

⁷⁸ 1861 yılı ortalarına kadar Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarına, bugünkü Bulgaristan'ı kapsayan Tuna bölgesine 142.852 ve Rumeli bölgesine de 14.710 olmak üzere toplam 157.562 göçmen yerleştirilmiş, buna karşılık Anadolu'ya toplam 95.582 göçmen yerleştirilmiştir. Bu sayılar, (Saydam, 1997:131)'de yer alan tablodan yararlanılarak hesaplanmıştır.

⁷⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Saydam, 1997:119–153), (Dündar, 2002).

(Saydam, 1997:124–125). Ayrıca kereste ve taş bulunmayan bu bölgede, bu malzemelerin sağlanıp inşaat yapılması göçmenlere çok pahalı geleceğinden, bölgenin yerli halkı gibi “huğ evi” yapılarının salık verildiği ve onların da bunu onayladığı belirtilmiştir.

14 Muharrem 1278 (22 Temmuz 1861) tarihli bir belge "*Adana eyaletinde bulunan göçmenlerin 3737 hanesinin eyalet içindeki boş yerlerde hane inşa edilerek toplandığı, 307 hanenin de Adana ve Tarsus sancaklarında iskân olduğunu...*" belirtmektedir (Saydam, 1997:131). Standart yaşam biçimini sağlayan bir evin maliyetinin 1500 kuruşu geçtiği bu dönemde⁸⁰, Adana’da bir evin maliyeti 100–150 kuruş olarak belirlenmiştir. Ev maliyetini düşürmek için bölgede kolaylıkla sağlanan kamyş, ince dallar ve çamur kullanılarak geleneksel yöntemlerle iki odalı basit evler yapılmasına karar verilmiş, kereste taşıma işini yerli halkın, inşaatı da göçmenlerin yapmasıyla maliyet düşük tutulabilmiştir⁸¹.

Üç bin hanenin üzerinde göçmenin iskân edileceği Konya eyaletine iskân memuru olarak atanan Vehbi Paşa’ya verilen 1861 tarihli talimatnamede, göçmenlerin mevcut köylerdeki boş hanelere dağıtılması, bunun yeterli olmaması durumunda, yerli halkın ve göçmenlerin katılımıyla evler inşa edilmesi, bunun da yeterli olmaması durumunda kalan evlerin devlet tarafından inşa ettirilmesi istenmiştir⁸². Bunun için de ev başına 250 kuruş harcama izni verilmiştir.

İç Anadolu’da devletin bu genel yaklaşımı çerçevesinde yapılan uygulamalarla ilgili bazı belgeler mevcuttur. Örneğin 1861 yılında Niksar ve Sivas’ın bazı kazalarında yerli halkın bölgelerine yerleştirilecek göçmenler için evler inşa ettikleri bilinmektedir (Kocacık, 1979:419). 1863 yılında İzmir Karşıyaka’da iskân edilen iki Kırım göçmeni için inşa edilen konutun masrafı yerli halk tarafından karşılanmıştır⁸³. 1280 H (1863–64) yılında Çanakkale’ye gönderilen 26 ailenin iskânı, evlerinin inşaatı için gerekli olan 85.533 kuruş memurlar ve yerli halk tarafından devlete bağışlanarak ve köylülerin inşaat malzemesi yardımıyla bulunmasıyla gerçekleştirilebilmiştir (Eren, 1966:72). 1281 H (1864–65) yılında Kastamonu’ya gönderilen göçmenlerin evleri de yerli halk tarafından parasız olarak yapılmıştır (Eren, 1966:72). 1282 (1865) yılında

⁸⁰ 1870’de “*Lazistan’da 1500, Serez’de 1720 kuruşa ev yapıldığı...*”, (Saydam, 1997:464, 198 no’lu dipnot). Kastamonu’nun bazı kazalarında bağış olarak yapılan 79 evin maliyetinin 95.196,20 kuruş olarak verilmesi, bir evin maliyetinin yaklaşık 1200 kuruş olduğunu göstermektedir (Saydam, 1997:165).

⁸¹ 1861 yılında Konya’ya gönderilen iskân memuru Vehbi Bey’e verilen talimatname ve 1864 yılında Amasya Mutasarrıfı Abdülhamid Ziyaeddin Bey tarafından hazırlanan rapora dayanılarak bu bilgiler derlenmiştir (Saydam, 1997:119–153).

⁸² (Saydam, 1997:132–135).

⁸³ 12 B 1279 (3.1.1863) tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinden aktaran: (Hayta, 2002:187).

Sivas Eyaleti'ne gönderilen göçmenler için yapılan konutların ve diğer masrafın 362.560,5 kuruş tutarındaki oldukça yüksek bedeli yerli halk tarafından karşılanmış⁸⁴, 1283 H (1866) yılında Aydın Sancağı'na yerleştirilen göçmenler için yaptırılan konutların 7.000 kuruş tutarındaki masrafını yine yerli halk üstlenmiştir⁸⁵. 1864 tarihli bir belge ise bilfiil devlet tarafından kurulan bir köy yerleşmesinin inşa süreciyle ilgili önemli bilgiler içermektedir (**Kocacık, 1979:424**). Bozok Sancağı'nın Hüseyinabad kazasının Gökviran mevkiinde aynı adla 46 hane göçmen için kurulan köyle⁸⁶ ilgili belgeler, yeni binalarla ilgili yazışmaları, malzeme ve işçi ücretlerini gösterir keşif raporlarını içermekte, bu da bu yerleşmenin bilfiil devlet tarafından kurulduğunu göstermektedir.

Az sayıdaki belge dökümü ve gazete haberi bile bu dönemde (1856–1865) göçmenler için devlet tarafından çok sayıda köy kurulduğunu⁸⁷ ve binlerce evin inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Evin yanı sıra çoğu çiftçi kökenli olan göçmenlerin mesleklerini sürdürebilmeleri için arazi de verilmiştir⁸⁸. Gerek köy kurmak, gerek ziraat için verilen araziler ağırlıklı olarak miri topraklardır. Bununla birlikte çeşitli nedenlerle sahipleri tarafından terk edilen topraklar ile padişahlara ait vakıf arazilerinden de toprak tahsisi yapılmıştır. Yerleşmeler ızgara planlı olarak yapıp herkese eşit büyüklükte parsel verilirken, tarım için de göçmenlerin yerleştiği bölgenin özelliklerine göre bir haneyi geçindirecek büyüklükte arazi verilmeye çalışılmıştır.

Ancak Amasya Mutasarrıfı Abdülhamid Ziyaeddin Bey'in hazırladığı ve 18 Şubat 1864 günü Muhacirin Komisyonu'na sunduğu rapor, çok ayrıntılı bir biçimde iskân konusundaki başarısızlıkları dile getirmektedir⁸⁹. Muhacirlere yardım olarak ayrılan bütçe kalemlerinin kişi başına dağılımının uygunsuzluğu ve iskân memurları ile yerel yöneticilerin yanlış ve usulsüz davranışlarının dile getirildiği bu raporda, iskân

⁸⁴ 21 M 1282 (16.7.1865) tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinden aktaran: (Hayta, 2002:189).

⁸⁵ 3 Ş 1283 (11.12.1866) tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinden aktaran: (Hayta, 2002:190).

⁸⁶ Gökviran köyüyle ilgili bilgi için bkz. (Kocacık, 1979:424). Söz konusu köyün günümüzdeki adı Gökören'dir ve Çorum İli'nin Alaca İlçesi'ne bağlıdır (Akbayar, 2001:76).

⁸⁷ A. Saydam'ın çalışmasında: Eyaletlere göre göçmen dağılımı ile ilgili dökümler (Saydam, 1997:125,126,157,158,161,vd.), kitap gönderilen yerleşme dökümünde "yeni kurulan köy" başlığı (Saydam, 1997:177), "*Çeçenler için 1282 (1865–1866)'de on bin hane yaptırıldığı...*" (Saydam:1997:149), "*Sivas-Uzunyayla, Adana-Çukurova, Muğla-Polatova gibi alanlar göçler neticesinde kurulan yeni köyler ile şenlenmişti*" (Saydam, 1997:151), "*Mesela Lazistan sancağında muhacirler için kurulan 29 köyden bahsedilirken...*" (Saydam, 1997:152).

⁸⁸ 1856–1876 arası dönemde arazi tahsisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Saydam, 1997:169–170). 17 Ağustos 1874 tarihli bir yazıda her göçmen ailesine 50–100 dönüm arazi verilmekte olduğu, oysa ki 1858 Arazi Kanunnamesi'ne göre hane başına bir çift arazinin verilmesi gerektiği, bunun da verimli alanlarda 70–80 dönüm, orta verimlilikteki alanlarda 100 dönüm, verimsiz alanlarda ise 130 dönüm arazi olduğu, dolayısıyla göçmen yerleştirmede bu hesabın dikkate alınması gerektiği bildirilir (Saydam, 1997:170).

⁸⁹ Raporla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Saydam, 1997:139–143).

sonucunda ortaya çıkan yapıların niteliğiyle ilgili de önemli bilgi edinmek mümkündür. Raporda örneğin: “*Bazı yerlerde evler halk yardımıyla, bazı yerlerde ötekine berikine sipariş edilmektedir... çitten ve çamurdan ibaret dört duvar... kulübe diye yapılan evin bir-iki ay içinde yağın yağmurlar yüzünden yıkılması...*” (Saydam, 1997:140) biçiminde ifadeler yer almaktadır.

Bir yolsuzluk örneklemesi de, evlerin ne kadar niteliksiz yapıldığını göstermektedir. Örneğin raporda bu konuda “*Kaza müdürleri... Mesela bir köyde muhacirler için çit ve çamurdan yüzer kuruşa on hane yaptırılıp ahaliden hane yardımı diye üç bin kuruş toplayarak arkadaşları ile paylaşmaktadırlar.*” biçiminde bir ifade vardır (Saydam, 1997:141).

Amasya Mutasarrıfı’nın sorunları sıralarken çözüm önerileri de getiren bu raporuna dayanılarak, Meclis-i Vâlâ tarafından bir talimatname hazırlanmış ve Anadolu’nun çeşitli yerlerine gönderilen iskân-ı muhacirin memurlarına verilmiştir. 17 Kasım 1864 tarihinde irade-i seniyye ile uygun bulunan bu talimatname, 19 maddeden oluşmaktadır⁹⁰. Daha önceki talimatnamelerde olduğu gibi bunda da, göçmenlerin bir an önce iskân edilip, üretici duruma gelmeleri amaçlanmakta ve bunun için eski talimatnamelerin hata ve yetersizliklerinin yeniden düzenlenmesi öngörülmekle birlikte, birçok maddede bu zamana kadar yapılmış olan iskân işlerinin denetlenmesi ve sorgulanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra önceden ve yeni gelen göçmenlerle ilgili her türlü konunun ayrıntılı bir biçimde kaydının tutulması istenmektedir. İskânın fiziksel nitelikleri ile ilgili sorunlara yönelik maddeler de, iskânın mimari niteliği ile ilgili bilgi vermektedir. Buna göre;

“Tayin olunan iskân memurları... ayrıca yapılan evlerin şekil ve halini, gösterilen arazinin durumunu, ...her evin yapımında israf, çalma, irtikâp olup olmadığı araştırılıp, iskân yerini terk eden göçmenlerin gidiş sebebi anlaşılarak, bu sebepler ortadan kaldırılacak, örneğin verilen arazi verimsiz ise yenisi tahsis olunarak geri dönmeleri temin edilecektir...” (Saydam, 1997:143–144).

“Geçen senelerde gelmiş olan muhacirlerin haneleri inşa, öküz ve tohumluk ile zirai araç-gereçlerinin dağıtılıp dağıtılmadığı araştırılacaktır...” (Saydam, 1997:144).

“Muhacirlerin iskânı sırasında en fazla dikkat edilecek husus kabilelerin bölünmesi meselesidir... yerleştirilecek grupların köylere üçer-beşer ve nihayet onar-on beşer hane halinde dağıtılıp kendilerinin de çalıştırılmasıyla kereste ve diğer malzemeler sağlanarak 250’şer kuruşa birer hane yaptırılacaktır.” (Saydam, 1997:144).

⁹⁰ Talimatname ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Saydam, 1997:143–146).

Anadolu'daki iskânlarda, tarıma açılması planlanan Adana-Çukurova, Konya, Muğla gibi bölgelere öncelik verildiği, ancak göçmen akışının sürekli ve yoğun bir biçimde devam etmesi nedeniyle, göçmenlerin geldiği Trabzon, Samsun gibi limanlardan kolay sevk edilebilecekleri bölgelere gönderildikleri ve buralarda düşük maliyetle çok sayıda evin inşa edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Buna karşılık Rumeli iskânlarının biraz daha özenli yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi 1856 yılında, ilk iskân işleri başladığında, Dobruca bölgesinde planlı bir biçimde kurulan Mecidiye Kasabası ve çevre köyleri, göçlerin devam etmesi üzerine, bu bölge sınırlarını zorlayacak biçimde iskân edilmiştir. 1860 yılına gelindiğinde, göçmenlerin tüm Rumeli'ye düzenli bir biçimde iskân edilmesi için, Miralay Nusret Bey 16 Ağustos 1860 tarihli bir irade⁹¹ ile bölgeye iskân memuru olarak atanır. Nusret Bey'in sekiz maddelik görev tanımı, iskânın hangi bölgelere ne şekilde yapılacağını yanı sıra, yeni kurulacak köylerin fiziksel özellikleri ile ilgili bilgileri de içermektedir. Buna göre;

- “Daha önce görevliler tarafından boş araziye dair yaptırılan haritalara göre Dobruca bölgesinde muhacir iskânına elverişli bir hayli boş miri arazi bulunmaktadır...” (Saydam, 1997:128).
- “Muhacirler mümkün mertebe havası güzel, sulu, ormanlı, ziraata uygun mahallerde arazinin genişliğine göre iskân olunacaklardır. Her haneye, nüfus sayısına göre arazi, kurulacak köylere de usulüne uygun miktarda mera tahsis edilecektir. Yeni köylerin sokaklarının muntazam ve geniş olmasına itina gösterilecektir. Eski köylerin içinde boş ev ve atıl arazi bulunarak buralara beşer-onar hane sıkıştırıldığında, hem yerli halkın hem de muhacirlerin rızası alınacaktır. Yalnız tamamen Hıristiyan olan köylerin yakınına muhacir iskânı halinde huzursuzluk çıkabileceğinden buna dikkat edilecektir.” (Saydam, 1997:128).
- “... Muhacirlerin zengin ve orta hallilerine bir şey verilemeyeceğinden bu iki takım kendi evlerini yapıp tohum, çift aletleri ve öküz tedarik edip devletçe verilen arazide ziraat yapacaklardır...” (Saydam, 1997:128).

Her ne kadar göçmenlerin öncelikle mevcut köylerdeki boş evlere iskân edilmeleri ve imkanı olanların kendi evlerini yapması istense de, mali gücü yetersiz çok sayıda göçmenin bulunması nedeniyle, bu dönemde Rumeli bölgesinde yeni kazalar ve köyler⁹² kurulmuştur. Örneğin Lofça Kazası'nda kurulan 500 hanelik köyün ileride kasabaya dönüşmesi de tasarlanarak, isteyenlerin dükkân ve ev yapması için ruhsat verilmiş ve yerleşmeye dönemin padişahına atfen “Aziziye” adı verilmiştir⁹³. Beştepe

⁹¹ Bu irade ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Saydam, 1997:128–129).

⁹² Rumeli bölgesinde yeni kurulan köy ve kasabalarla ilgili bilgi için bkz: (Saydam, 1997:129–130).

⁹³ Aziziye'nin kuruluşu, Sadarete gönderilen 7 Temmuz 1861 tarihli bir telgraftan öğrenilmektedir (Saydam, 1997:129).

bölgesinde de bir kasaba ve on beş köy kurulmuş ve kasabaya Sultan II. Mahmud'a atfen "Mahmudiye" adı verilmiştir. Kozluca Kazası'na yerleştirilecek göçmenlerin ise, bir kısmı mevcut köylerdeki boş evlere, bir kısmı da köylerin hemen kenarında yeni evler inşa ettirilerek buralara iskân edilmişlerdir. Kozluca Kazası müdür vekili İsmail Ağa'nın göçmenlere hibe ettiği on üç dönüm araziye otuz ev, bir mescit ve bir okul inşa edilerek kurulan köye "Tuna-yı Müslim" adı verilmiştir **(Saydam, 1997:130)**.

Talimatnamenin içeriği ve sonrasında yapılan uygulamalar Rumeli bölgesinde planlı bir şekilde büyük bir kasaba ve çevresinde köyler biçiminde hiyerarşik bir yerleşme sisteminin oturtulmaya çalışıldığını göstermektedir. Köy yeri seçimi için belirlenen ölçütler, uzun vadeli sağlıklı yerleşme koşullarının oluşturulmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır. Mevcut köylerdeki boş ev ve arazilerin kullanılması, ya da köy kenarına yeni mahalleler kurulması, yalnızca iskân sorununun çözümünü değil, bütün arazilerin tarıma açılarak üretimin artırılması amacını da içermektedir. Nitekim bu dönemde Osmanlı Devleti'nin tarımsal gelirlerinde büyük bir artış olduğu bilinmektedir⁹⁴.

Tuna-yı Müslim Köyü örneğinde görüldüğü gibi, bu dönemde kurulan köylerde yalnızca ev yapımıyla yetinilmemiş, köyün temel kamusal yapısı olan dini yapı ve Batılılaşma sürecinde giderek önem kazanan okul yapısı da inşa edilmeye çalışılmıştır. Gerek Rumeli'de gerek Anadolu'da göçmen iskânında yerleşme kurmanın yalnızca barınak inşaatı düzeyinde ele alınmadığını, 1286 (1869–1870) yılında hazırlanan bir talimat müsveddesi⁹⁵ göstermektedir. Bu talimat müsveddesine göre, göçmenlerin din ve eğitim gereksiniminin karşılanması, tarıma ve zanaata yönelmeleri istenmektedir ve bunun için yerel halkın köyleri ile aynı statüde değerlendirilen göçmen köylerine de yerel idareler tarafından imam ve muhtar tayin edilmesi, bu köylerde cami ve okul yapılması ve okullara öğretmen atanarak, eğitim başlatılması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. 1286 (1869) Maarif Nizamnamesi ile aynı yıl hazırlanmış olan bu talimat müsveddesi, tüm kızların ve erkeklerin sıbyan mekteplerine devamını zorunlu kılan, bunun için köylerde ve mahallelerde sıbyan mektebi açılmasını öngören bu 1869 Nizamnamesi⁹⁶ göz önünde bulundurularak düzenlenmiş olmalıdır.

Söz konusu müsveddenin bir talimatname biçimine dönüşüp dönüşmediği bilinmemekle birlikte, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde göçmen köylerine okul ve

⁹⁴ 19. yüzyılda göçmen iskânıyla birlikte tarımsal üretimin artışı ile ilgili bilgi için bkz: (Kocacık, 1979:421).

⁹⁵ 1286 tarihli talimat müsveddesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Kocacık, 1979:420–424).

⁹⁶ 1869 Maarif Nizamnamesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tekeli ve İlkin, 1999:63–75).

camii yapımlarıyla ilgili çok sayıda belgenin bulunması⁹⁷, bu konunun ciddiye alındığını göstermektedir. F. Kocacık tarafından yayınlanan, Edirne Vilayeti'nin beş köyü için hazırlanmış olan camii ve okul planları da, devletin bu tür projeler hazırlayarak, uygulanmak üzere vilayetlere gönderdiğini ortaya koymaktadır⁹⁸ (Şekil A4/2-6).

Günümüzde ikisi Türkiye sınırları içinde bulunan bu göçmen köyleri⁹⁹, 1865–1873 yılları arasında kurulmuştur. Gökçedere Köyü Camisi kareye yakın dikdörtgen planlı, tek mekânlı basit bir mescit olarak tasarlanmıştır (Şekil A4/2). Araphoca Köyü Camisi, dikdörtgen planlı ve minareli bir yapıdır, yapının girişi kısa kenarında yer alır. Girişin batı tarafında ek yapı niteliğinde küçük dikdörtgen planlı tek mekândan oluşan bir okul kısmı vardır (Şekil A4/3). Okul caminin beşte biri büyüklüğündedir. Kabaağaç, Terzili ve Yanıkbalaabanlı camilerinin plan özellikleri birbirine benzemektedir (Şekil A4/4-6). Bu üç planda da ince uzun dikdörtgen biçimli yapıya kısa kenardan girilir. Giriş sofasının doğusunda tek mekândan oluşan okul, karşısında güney duvarında da caminin giriş kapısı yer alır.

Söz konusu camilerin büyüklüğü 56 ile 120 m² arasında değişmektedir¹⁰⁰. Ancak okul mekânları, kenar uzunluğu 3,5–4 m olan, 12–17 m² büyüklüğünde, küçük bir oda biçimindedir. Kabaağaç, Gökçedere, Terzili, Araphoca camilerinin taş duvarlı ve kiremit çatılı olduğu bilinmektedir. Yanıkbalaabanlı Köyü Camisi'nin yapı malzemesi ile ilgili bir bilgi yoktur¹⁰¹.

Söz konusu projeler aynı dönemde hazırlanmış olmakla birlikte, teknik çizim yöntemleri büyük farklılık içermektedir. Kabaağaç ve Gökçedere camii projeleri günümüze daha yakın bir teknik çizimle hazırlanmışken, Terzili, Yanıkbalaabanlı ve Araphoca Köyü camii projelerinde geleneksel minyatür anlayışının izleri ve naif bir anlatım görülmektedir.

Bu projelerin tümünün uygulanıp uygulanmadığı bilinmemekle birlikte, Gökçedere Köyü ile Terzili Köyü camilerinin inşaat maliyetlerine ilişkin belgeler mevcuttur. Küçük ölçekli bir mescit olan Gökçedere Camisi'nin maliyeti 1.907,20 kuruş, okullu

⁹⁷ (Kocacık, 1979:422)'de 42 no'lu dipnot, ayrıca "10 Ocak 1875 tarihli Meclis-i Mahsus toplantısı sonucunda hazırlanan tutanağa göre muhacirlerin bulundukları köylerin büyük kısmında mektep yaptırılmış..." (Saydam, 1997:176).

⁹⁸ Camii planları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Kocacık, 1979).

⁹⁹ 1865 yılında yeni kurulmuş olan Kabaağaç Köyü, Edirne İli Havsa İlçesi'ne bağlıdır. 1873 yılında yeni kurulmuş olan Terzili Köyü, Kırklareli İli, Babaeski İlçesi'ne bağlıdır (Kocacık, 1979:425).

¹⁰⁰ Alan hesaplaması, F. Kocacık'ın yayınında verilen yapı boyutlarından yararlanılarak yapılmıştır.

¹⁰¹ F. Kocacık bu yapının ahşaptan olduğunu düşündüğünü belirtmiştir (Kocacık, 1979:426). Araştırmacı olasılıkla plan çiziminde duvarların kalınlığının çok ince bir biçimde ifade edilmesinden dolayı böyle bir yorumda bulunmuştur. Ancak Yanıkbalaabanlı Camisi'nin çiziminin mimari çizimden çok minyatür niteliğinde olması nedeniyle, duvar kalınlığını gerçek durumla özdeşleştirmek hatalı olabilir.

büyük bir cami olan Terzili Köyü'nün camisinin maliyeti ise 10.866 kuruştur **(Saydam, 1997:178-Tablo)**.

Bu projelerde okul caminin küçük bir parçası olarak tasarlanmıştır, ancak inşaat maliyetlerine ilişkin bir belgeden¹⁰² Kırklareli Saidiye Köyü'nde ve Dimetoka Kazası¹⁰³ Çobanlı Köyü'nde bağımsız okul yapılarının inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu okulların 6–7.000 kuruşluk bütçeleri cami bütçeleri ile karşılaştırıldığında, oldukça eş değer miktarda olması, bunların büyük okullar olduğunu düşündürmektedir.

Köy Kurma Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar

Anadolu'ya göçmen iskânında ortaya çıkan en büyük sorunlardan biri evlerin fiziksel niteliğidir. Devlet bütçesinin çok sınırlı olması nedeniyle, devlet ev yapımı için çok az bir bütçe ayırabilmektedir. Göçmenlerin bir an önce üretici duruma geçebilmesi için 700–1000 kuruş tutarında öküz ve çift yardımı yapılmakla birlikte, ev inşaatı için ancak 250 kuruşluk bir bütçe belirlenmiştir **(Saydam, 1997:164)**. Normal düzeydeki bir ev en az 1500 kuruşa mal edilebildiği için, bu meblağ ile ancak çok niteliksiz basit yapılar inşa etmek mümkün olmuştur. İnşaatların, göçmenlerin sert kış koşullarında zor durumda kalmamaları için çok hızlı bir biçimde bitirilmesi zorunluluğu da, inşaat niteliğini etkileyen diğer bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Anadolu iskânlarda her zaman elverişli arazilerin seçilememesi, kıraç verimsiz topraklarda, ya da bataklık çevresinde kurulan yerleşmelerde tarım yapılamaması, salgın hastalık sorunları, ya da niteliksiz yapıların hızla haraplaşması nedeniyle, bazı köyler kısa sürede terk edilmiştir¹⁰⁴.

Buna karşılık Rumeli'deki iskânların genel olarak daha başarılı olduğu söylenebilir. Bölgede 1856 yılında ilk iskân faaliyeti başladığında, savaş sırasında her şeyini bırakarak gelen ilk göçmenlere oldukça büyük miktarda yardımda bulunulmuştur. Göçmenlerin savaştaki yararlılıkları da göz önüne alınarak hane başına, 5.000 kuruş ve üstünde bir peşin ödeme yapılmıştır **(Saydam, 1997:165-Tablo)**. Devlet tarafından inşa edilen evler içinse, bir evin maliyeti 2800 kuruş olarak belirlenmiştir **(Karpas, 2003:268)**. Ancak 1860'lı yıllarda bir ev için sadece 250 kuruşluk bir bütçenin belirlenmesi nedeniyle ev inşaatında büyük sorunlarla karşılaşmıştır.

Selanik-Serez'de göçmenler için halk tarafından her biri 1720 kuruşa toplam 363 ev yaptırılmış, geri kalan 137 evin bütçesinin ise devlet tarafından sağlanması

¹⁰² Edirne Vilayeti'nin bazı köylerindeki okul ve cami maliyetlerine ilişkin tablo için bkz: (Saydam, 1997:178).

¹⁰³ Edirne Vilayeti'ne bağlı Dimetoka Kazası bugün Yunanistan'da yer almaktadır.

gerekmiştir. Bu nedenle padişaha sunulan 4 Mayıs 1870 tarihli Arz Tezkeresi'nde¹⁰⁵ iki yüz elli kuruşa bir evin inşaatının mümkün olmadığı, evlerin taş ve kerpiç gibi malzemelerinin yerinden sağlanmak üzere, her ev için hazineden bin iki yüz kuruşun gerekli olduğu bildirilmiştir. Maliyetin yüksek olmasının bir sebebi olarak, göçer kökenli oldukları ve inşaat yapmayı bilmedikleri için, evlerin inşaatında göçmenlerden yardım alınamaması gösterilmiştir. Ancak memurların ve yerli halkın yardımıyla bir evi 1000 kuruşa mal etmenin mümkün olduğu belirtilerek, toplam 137.000 kuruş istenmiştir. Bu örnek, Rumeli'de evlerin gerektiğinde ekonomik koşulların da zorlanmasıyla, kerpiç ve taş gibi dönemin nitelikli yapı malzemeleri kullanılarak, normal standartlarda yapılmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır.

2.2.1.4. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri: “Kırsal Alana İlişkin İlk Yönetmelik Düzenlemeler”¹⁰⁶

Tanzimat döneminde devleti merkezileştirme amacı çerçevesinde, taşra için yeni bir idari düzenlemeye gidilmiş, 1864 tarihli İdare-i Vilayet Nizamnamesi ile, eski düzende eyalet olarak tanımlanan birkaç bölgenin birleştirilerek vilayete dönüştürülmesine, vilayetin altında sırasıyla liva, kaza ve onun altında da karye (köy) ile bir grup köyün oluşturduğu nahiyenin bulunmasına karar verilmiştir. Bu Nizamnamede nahiye ile köyün ilişkisi tam olarak tanımlanmamış olsa da, sonuç olarak dikey hiyerarşide, padişaktan kırsal topluluğa kadar uzanan bir idari sistem kurulmaya çalışılmıştır (Davison, 2005:153).

İlk defa 1864 Nizamnamesi ile köy bir komün olarak tanımlanmış ve muhtarın¹⁰⁷ yanı sıra ihtiyar meclisi oluşturulmuştur. Muhtar, vergi toplamak, zabıta memurlarını yönetmek, temizlik, su yolu bakım onarımı gibi beledi işlerin takibi ve çeşme, okul, dini yapı gibi kamusal yapıların onarımından sorumludur. Meclis ise muhtarı denetlemek, korucu, bekçi gibi görevlileri seçmek, okul inşası gibi konularda karar almak, ticaret ve tarıma ait sorunları çözmekle yükümlüdür. Her ne kadar bu nizamname ile köy bir tımara ya da vakfa bağlı salt bir arazi bütünü olmaktan öte bir hukuki varlık olarak tanınmışsa da, aşırı merkeziyetçi düzen nedeniyle köy idaresinin tüzel kişiliği¹⁰⁸ kurulmamıştır ve uygulamada köy yönetiminin en temel görevi vergi toplamak olmuştur.

¹⁰⁴ (Saydam, 1997:140, 170,184).

¹⁰⁵ 4 Mayıs 1870 tarihli arz tezkeresi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Saydam, 1997:165–166).

¹⁰⁶ Tanzimat döneminde kırsal alanda yapılan yönetmelik düzenlemeler için bkz: (Ortaylı, 2000).

¹⁰⁷ Muhtarlık kurulmasına ilk olarak Sultan II. Mahmud döneminde İstanbul'da başlanmış, daha sonra taşrada mahalle ve köylerde muhtarlıklar kurulmuştur (Ortaylı, 2000:108).

¹⁰⁸ Türkiye'de ilk kez 1924 Köy Kanunu ile köy, tüzel kişilik olarak tanımlanmıştır (Geray, 1974:6).

Geleneksel Osmanlı sisteminde kalabalık köy “nahiye” olarak tanımlanmakta ve İmparatorluk genelinde Rumeli’nde ve bir miktar da Mezopotamya bölgesinde böyle kalabalık köyler bulunmaktaydı. 1864 Nizamnamesi’nde nahiye kavramı bulunmakla birlikte, bunun idari tanımlaması ve yönetim biçimi belirtilmemiştir. Ancak 1871 Nizamnamesi’nde en az 500 erkek nüfus içeren köy ve çiftliklerin nahiye olabileceği belirtilmiştir. Bir nahiye resmen, çeşitli bürokratik işlemler sonrası Padişah iradesiyle kurulmakta ve vali tarafından yerli halktan bir müdür atanmaktadır. Nahiye meclisi, nahiyeye bağlı köylerden gönderilen ihtiyar heyeti üyelerince oluşturulmuştur. Nahiye meclisinin görevi olarak, köyler arası yol ve köprülerin, kamu yapılarının yapılması gibi bayındırlık işleri ile tarımın modernleştirilmesi için gerekli önlemleri almak ve köylerin beledi sorunlarını çözmek gibi işler tanımlanmıştır. Çoğunlukla tek cemaate dayalı kapalı köy topluluklarının, bir araya gelerek sorunları çözmesini hedefleyen böyle bir nahiye sistemi, Osmanlı İmparatorluğu genelinde pek hayata geçirilememiş, ancak modern tarım teknolojisine ve zanaatlara açık Rumeli bölgesinde bazı başarılı sonuçlar alınmıştır. Örneğin 1287 H (1870) Edirne Salnamesi’ne göre, Edirne’de çok sayıda nahiye, nizamname hükümlerine uygun bir biçimde kurulmuşken, 1873 yılında Ankara Vilayeti Yozgat Sancağı’nda ya da Erzurum’da çok az sayıda nahiye kurulmuştur (**Ortaylı, 2000:105**).

1864 ve ardından 1871 Vilayet Nizamnameleri’nin getirdiği geleneksel Osmanlı idare sisteminden farklılaşan yönetsel düzenlemeler, en yoğun ve başarılı biçimde Rumeli bölgesinde uygulanmış ve kısa süre içinde Rumeli, toprak sisteminin hızla değiştiği, tarımsal üretimin arttığı ve modern eğitimin geniş çaplı olarak başladığı bölge konumuna gelmiştir.

Tuna Vilayeti’nde Kalkınma Amaçlı Çalışmalar (1864–1867)¹⁰⁹

1864 Vilayet Nizamnamesi oluşturulduktan sonra ilk uygulama denemesinin, Silistre, Vidin ve Niş eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Tuna Vilayeti’nde¹¹⁰ yapılmasına karar verilmiş, 7 Kasım 1864 tarihinde Tuna Vilayeti için ayrıca bir nizamname çıkartılmış ve Vilayet Nizamnamesi’ni hazırlayanlardan biri olan Midhat Paşa Tuna Valisi olarak atanmıştır.

Daha önce Niş’te valilik yapan ve bölgeyi iyi tanıyan Midhat Paşa, 1848 Devrimi sonrasında Osmanlı İmparatorluğu’na sığınmış ve bir kısmı Tuna bölgesinde iskân

¹⁰⁹ Tuna Valisi Midhat Paşa’nın çalışmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Ortaylı, 2000: 56–61), (Davison, 2005:142–178), (Palairat, 2000:46–56), (Çetin, 1980).

¹¹⁰ Tuna Vilayeti bugünkü Bulgaristan’ın tamamına yakınına içeren büyük bir vilayettir.

edilen Polonyalı ve Macar uzmanların¹¹¹ yardımıyla, bölgenin kalkınması için çağdaş yöntemler kullanarak düzenlemeler yapmıştır.

Midhat Paşa, yol, köprü yapımı gibi bayındırlık faaliyetlerinin yanı sıra, temel eğitim ve zanaat eğitimine önem vererek çok sayıda okul yaptırmıştır. Çeşitli kamu yapıları, okul, erkek ve kız zanaat okulu, hastane, ıslahevi, fabrika gibi yapılar, şose yollar ve sokak aydınlatması kentlerin görüntüsünü değiştirirken, kırsal alanda da göçmenler için köyler kurularak nüfus, dolayısıyla işlenen arazi miktarı artırılmıştır.

Kırsal nüfusun çağdaş koşullarda yaşaması ve ülke ekonomisine katkıda bulunması için, kırsal alanda fiziksel ve yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle bölgenin ovalık kesiminde yoğun bir iskân faaliyeti gerçekleştirilmiştir (Palairat, 2000:52). Rumeli’de çok yaygın olan çiftlik sistemi göçmen iskânı ile bir dereceye kadar bozulmuş, tarım kredi sandığı sistemi uygulaması ve 1864 Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde köylerde seçim yapıp köye bir nevi özerklik sağlanarak, orta sınıf topraklı köylü sayısı artırılmıştır. Avrupa’dan ithal edilen makinelerin kullanıldığı “model çiftlikler” ile tarım çağdaşlaştırılmaya başlanmış, artan üretimin ulaşım ağının iyileştirilmesi sayesinde kent merkezlerine kolay ulaştırılmasıyla, köyün dış pazarlara açılması sağlanmıştır. Köylerde de okul inşa edilmeye başlanmıştır.

Üç yıl süren valiliği boyunca Midhat Paşa, bütün vilayetin görüntüsünü değiştirmiş ve vergi gelirlerini önemli ölçüde arttırmış, 1867 yılında Paris’e yaptığı geziden Tuna Vilayeti üzerinden geri dönen Sultan Abdülaziz bölgedeki modernleşme çabalarından etkilenmiştir (Davison, 2005:165).

1864 Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde Tuna Vilayeti’nde yapılan uygulamalar bütün imparatorluk için iyi bir örnek olmuş ve 1867 tarihli “Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi” ile yeni vilayet yönetim sisteminin bütün imparatorluk için geçerli olmasına karar verilmiştir (Ortaylı, 2000:62). Ancak ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti’nde böyle büyük çaplı bir uygulama ve bu derece başarılı sonuç alınan başka bir bölge olmamıştır.

2.2.1.5. 1877–1878 Osmanlı–Rus Savaşı Süreci: “İlk Genel İskân Talimatnamesi”

1856 Kırım Savaşı’ndan 1877–1878 Osmanlı–Rus Savaşı’na kadar süren dönemde Kırım ve Kafkaslardan bir milyonu aşkın göçmen Osmanlı topraklarına gelmiş, bunların büyük çoğunluğu 1860’lı yılların sonlarına kadar gelerek devlet tarafından

¹¹¹ Bkz: s:5, ayrıca: “Bunlar mühendis, teknisyen, haritacı, zanaatkâr ve çiftçilerden oluşuyordu.” (Ortaylı, 2000:57).

iskân edilmiş, bu tarihten itibaren de göçmen sorunu görelî olarak hafiflemiştir. 1870'li yıllarda Rumeli'ye iskân sonlanmış, gelenler çoğunlukla daha önce gelip iskân edilen akrabalarının yanına yerleşmişlerdir (**Saydam, 1997:151**). Bu dönemde devlet artık köylerde okul ve mescit yapımı gibi konulara ağırlık vermeye başlamıştır. Ancak 1877–1878 Osmanlı–Rus Savaşı sonrası Kafkaslar'dan ve Rumeli'den Osmanlı topraklarına gelen 2 milyondan fazla göçmen¹¹² nedeniyle, Osmanlı devleti Kırım Savaşı'ndan daha büyük bir göçmen iskânı sorunu ile karşı karşıya kalmıştır (Şekil A4/1). '93 Harbi¹¹³ sonucu daha önce Kırım ve Kafkaslar'dan gelerek Rumeli'ye iskân edilen eski göçmenler tekrar göçmen durumuna düşmüş, imparatorluk topraklarının büyük ölçüde azalması ve devletin mali gücünün de zayıflaması nedeniyle iskân iyice güçleşmiştir.

Kırım Savaşı sürecinde zamanla edinilen deneyimler sayesinde, '93 Harbi'nin daha ilk aşamasında göçmen yerleştirme için tekrar bir kurum oluşturulmuş ve bir nizamname ile bu kurumun işleyişi ve görevleri tanımlanmıştır. İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu¹¹⁴ için çıkartılan 1877 tarihli Muhacirin İdaresi Nizamnamesi, ülke geneli için çıkartılmış ilk nizamnamedir ve göçmenlere yardım ve iskân konusunun artık tanımlı ve düzenli bir biçimde çözülmesinin amaçlandığını göstermektedir.

İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu'nun örgütlenme biçimi, Kırım Savaşı sonunda 1860'da kurulan Muhacirin Komisyonu'ndan bazı farklılıklar göstermektedir. İlk Muhacirin Komisyonu'nun taşra örgütlenmesinde memur olarak çalışan yerel görevliler nedeniyle sıklıkla yolsuzluk sorunları ile karşı karşıya kalındığından, yeni komisyonun örgütlenmesinde merkezdeki memurların ağırlığı artırılmış, taşrada da bu memurlardan yararlanılmıştır (**Eren:1966:84**).

İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu'nun İdare-i Umur-u Hesabiye ve İdare-i Umur-u İskâniye şubelerinin yanı sıra, Muhacirin-i Umur-u Sıhhiye Şubesi ile 20 adet Devair-i Belediye şubesi bulunmaktadır. Söz konusu nizamname, ağırlıklı olarak göçmenlere yardım ve iskân etme bürokrasisinin düzenli hale getirilmesini, keyfi tutum ve uygulamaların ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Muhasebe

¹¹² İskân açısından karşılaşılan güçlüklerin anlaşılması için, kısaca göçmen sayılarını vermek yararlı olacaktır. 1876–1898 tarihleri arasında Rumeli'den 1 milyondan fazla göçmen gelmiştir (İpek, 1999:228). 1859–1879 tarihleri arasında Kafkaslardan da 1,5 milyon göçmen gelmiştir (Tekeli, 1990:56).

¹¹³ Osmanlı-Rus Savaşı, Rumi 1293 yılında başladığı için halk arasında bu savaş '93 Harbi, göçmenler de '93 muhaciri olarak anılır.

¹¹⁴ İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Eren, 1966:81–87) ve (İpek, 1999:69-72). A.C. Eren'in yayınında komisyonun işleyişi için hazırlanan talimatın Osmanlıca metni ve transkripsiyonu da bulunmaktadır (Eren, 1966:95–113).

işleri ile ilgili şubenin görev tanımının diğerlerinden uzun ve çok kapsamlı olması da bunu göstermektedir. Devlet, göçmenlerle ilgili her türlü bilginin ve yapılan yardımların kayıt altına alınmasını ve tüm göçmenlere eşit biçimde davranılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Umur-u İskâniye Şubesi'nin görev tanımı daha kısa olmakla birlikte, yine bu dönemde hazırlanmış olan İskân-ı Muhacirin Talimatnamesi¹¹⁵, iskân konusuyla ilgili bilgi vermektedir.

Buna göre, göçmenlerin ayrı köy kurması pek mümkün olmadığından, zanaatkârlar dışındaki göçmenler, her köyün büyüklüğüne ve olanaklarına göre bir köye iki-dört hane düşecek biçimde mevcut köylere dağıtılacak, bunun yeterli olmaması durumunda çevredeki boş ve mevkuf arazilerin elverişli yerlerine yerleştirileceklerdir. Yeni bir köy kurulması gerektiğinde, mutlaka sulu, ormana yakın ve mümkün ölçüde yüksek ve arızalı tepeler tercih edilecektir. Orman sahaları ile kurak bölgelerde iskân yapılmayacaktır. Kış mevsimine kadar evler inşa edilmiş olacaktır. İnşaat ve kereste taşımacılığında göçmenlerden ve yerli halktan yararlanılarak inşaat maliyeti düşürülecektir.

İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu'nun Uygulamaları (1877–1912)

'93 Harbi'nde başlayan yoğun göç, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan bölgesindeki Türk nüfusu korumak için göçü özendirmemeye çalışması nedeniyle 1879–1885 arasında azalmış, ancak bölgede güvenliğin sağlanamaması, 1885'te göçü tekrar yoğunlaştırmıştır. Aynı dönemde Kafkaslar'dan da sürekli bir göçmen akımı söz konusudur. Osmanlı coğrafyasında 1877 baharı ile 1879 sonu arasındaki iki buçuk yıllık sürede 1.300.000 kişinin yer değiştirmiş olması (**İpek, 1999:129**), bu dönemde Osmanlı Devleti'nin en önemli sorununun göçmenlerin iskânı olduğunu göstermektedir. Nitekim Osmanlı ekonomisi ile ilgili araştırmalarda büyük bütçe açıkları ile göçmen iskânı için harcanan meblağın örtüşmesi de bunu kanıtlamaktadır (**İpek, 1999:236**).

Bir yandan ekonomik yetersizlikler, bir yandan da savaş sırasında gelen göçmenlerin, savaş sonrası imzalanan Tersane Antlaşması çerçevesinde geldikleri yerlere geri dönme beklentisi nedeniyle, ilk aşamada göçmen iskânı işi yavaş bir biçimde ve mevcut yerleşmelere iskânla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak, göçmenlerin büyük çoğunluğunun geri dönememesi, dönenlerin tekrar göç etmek durumunda kalması ve sürekli yeni göçmen gruplarının gelmesi nedeniyle, ilerleyen süreçte yoğun bir iskân ve köy kurma çalışması söz konusu olmuştur. Başbakanlık

¹¹⁵ İskân-ı Muhacirin Talimatnamesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (İpek, 1999:159–162).

Osmanlı Arşivi'nde yeni kurulan çok sayıda köy ile ilgili padişah iradelerinin yanı sıra, çeşitli vilayetlerde yeni kurulan köylerle ilgili listeler de bulunmaktadır¹¹⁶.

Köy kurma sürecinin nasıl işlediği, çeşitli arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu belgeler, İmparatorluğun çeşitli yerlerindeki farklı işler için düzenlenmiş olmaları nedeniyle, genel yaklaşımın anlaşılması açısından fikir vermektedirler.

Arazi Sağlanması

Göçmen iskânı açısından Osmanlı Devleti'nin artık gelenekselleşmiş olan yaklaşımı, gelenlerin hızla iskân edilip üretken konuma geçmesi ve devlet tarafından verilen günlük yevmiye masrafının kesilmesidir. Göçmenlerin çok büyük çoğunluğunun tarım işi ile uğraşan çiftçiler olması nedeniyle de, ev yapılacak arsaların yanı sıra büyük tarım topraklarının sağlanması gerekmiştir.

Göçmenlerin öncelikle *hâli* (boş), *miri*, *metruk* ve *mevkuf* (vakıf) topraklara yerleştirilmesi tercih edilmiş, bunun için de bu tür toprakların tespit edilmesi gerekmiştir. Vilayet yönetimlerinin bölgelerindeki iskâna elverişli toprak miktarını bildirmesi talep edilmiş, ancak olasılıkla yerel yönetimlerin bu konuda fazla yardımcı olmaması nedeniyle, İstanbul'daki Muhacirin Komisyonu Anadolu'ya memur göndererek, toprak saptaması yapılmasını istemiştir¹¹⁷. 1881'de Edirne ile İstanbul arasındaki boş arazilerin ve savaşta ahalisi dağılmış köylerin saptanması ve haritalarının düzenlenmesi¹¹⁸ için mülkiye mühendislerinin görevlendirilmesi ile ilgili belge, bölge haritalama çalışmalarının başladığını göstermektedir.

Mevcut toprakların yetmemesi nedeniyle arazi ıslah çalışmaları da başlamıştır. 1878 yılında Bergama çevresinde normal koşullarda kışın sular altında kalan 2.000 dönüm arazi ıslah edilerek göçmen iskânına açılmıştır (**İpek, 1999:181**). 1890 yılında Manyas göl ayağının temizlenip, gölün su seviyesi düşürülerek, Manyas Ovası'ndaki bataklıkların ıslah edilmesini ve böylece 100.000 dönüm arazi kazanmayı hedefleyen bir proje geliştirilmiştir (**İpek, 1999:215**).

Devlete ait arazilerin yanı sıra, gerektiğinde şahıslara ait çiftlik topraklarının da satın alma yolu ile göçmenlere verilmesine karşın, iskân sorunu çözülememiş ve devletin

¹¹⁶ N. İpek'in Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne dayanan araştırmasında, vilayetlerde kurulan köylerle ilgili ayrıntılı tablolar bulunmaktadır (İpek, 1999:174–214).

¹¹⁷ Hâli arazilerin tespit edilmesi ile ilgili bkz: (İpek, 1999:162–168). Bu bölümde N. İpek Anadolu'daki boş arazi listesini içeren 1892 tarihli raporu da vermiştir.

¹¹⁸ '93 Harbi sonrası 1880 yılında yeniden yapılanan Genelkurmay Başkanlığı, haritalama işleri için Harita ve Fen Şubesi kurmuştur. Sistemin kurulması, uzman personelin eğitilmesi ve gerekli aletlerin alınması zaman almış, ancak 1895 yılında söz konusu şube nirengiye dayalı teknik harita ve kadastro yapabilir duruma gelmiştir (Ülkekel, 1998:17–20). Dolayısıyla büyük olasılıkla 1881 tarihindeki bu haritalama çalışması tam anlamıyla teknik bir çalışma değildir.

hızlı bir biçimde çok sayıda kişiye arazi üretememesi nedeniyle, büyük göçmen kitleleri kent çevrelerine yığılmaya başlamıştır. Zanaat ve ticaret ile uğraşanların dışındaki kitlelerin kente yerleşmesi yasak olmasına karşın, çözümsüzlük nedeniyle kent çevresinde zaten kurulmakta olan mahallelere izin verilmiş ve 14 Haziran 1878 tarihli yeni bir talimatname ile bu mahallelerde mescit ve okul yapılması da uygun bulunmuştur (**Eren, 1966:82**).

Köy Kurma

Köy kurulması aşamasında, çoğunlukla aynı yerden grup olarak gelen göçmenlerin birlikte bir yerleşme oluşturacak biçimde iskân edildiği, farklı grupların birbirine karıştırılmadığı anlaşılmaktadır. Yerleşme büyüklüğünde bir standardizasyon henüz bu dönemde söz konusu değildir. 4–5 hanelik çok küçük yerleşmelerden 100–150 hanelik büyük köylere dek uzanan çok farklı büyüklükte yerleşmeler kurulmuştur.

N. İpek, konuyla ilgili kapsamlı araştırmasında, arşiv belgelerini derleyerek vilayetlerde kurulan yeni köylerin listesini oluşturmaya çalışmıştır¹¹⁹. Büyük olasılıkla bu listeler, vilayetlerdeki tüm '93 göçmeni köylerini değil, belgelerle saptanmış olan yerleşmeleri göstermektedir. Hem savaş dönemi ve sonrasında gelen nüfusun büyüklüğü hem de Cumhuriyet döneminde yapılan köy araştırmaları ve envanter çalışmaları, bu dönemde çok fazla sayıda köy kurulmuş olduğunu ve geleneksel Türkiye kırsal yerleşme yapısının¹²⁰ büyük ölçüde '93 Harbi sonrasında değiştiğini göstermektedir. Göçmen yerleştirmede ağırlık Batı ve İç Anadolu bölgesine verilmiştir. Özellikle Hüdavendigar Vilayeti'ne¹²¹ gerek Rumeli'den gerek Kafkaslar'dan çok sayıda göçmen yerleştirilmiştir. N. İpek'in oluşturduğu listede bu vilayette kurulmuş olan 261 köy ve mahallenin¹²² adı verilmektedir (**İpek, 1999:189–197**). Hüdavendigar vilayetinde kurulmuş olan 261 yerleşmeden hane sayısı bilinen 221 yerleşmenin büyüklüklerini kısaca değerlendirmek, yeni oluşmakta olan köy düzenini anlamak açısından yararlı olacaktır. Hane sayısı 50'den küçük olanlar "küçük köy", 50–100 arası olanlar "orta büyüklükte köy", 100'den büyük olanlar "büyük köy" olarak sınıflandırıldığında¹²³, köylerin 157'si küçük ölçekli, 47'si orta

¹¹⁹ Konuyla ilgili yayın: (İpek, N. 1999).

¹²⁰ Geleneksel kırsal yerleşme sisteminin değişmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunçdilek, 1980).

¹²¹ Hüdavendigar Vilayeti, bugünkü Bursa, Bilecik, Afyon Karahisar, Kütahya ve Eskişehir illerini kapsamaktadır.

¹²² Listelerde köyler ve daha büyük yerleşmelerin çevresinde kurulmuş olan mahalleler birlikte yer aldığından ve çoğu yerleşmenin köy mü mahalle mi olduğu belirtilmemiş olduğundan köyler ve mahalleler birlikte değerlendirilecektir.

¹²³ Bu dönemde Türkiye kırsalında genel olarak köylerin hane sayısı azdır. Hanesi sayısı 200'ü geçen büyük köy yerleşmelerine Balkanlar'ın ve Suriye'nin bazı bölgelerinde rastlanır (Tunçdilek, 1967). Bu nedenle köy büyüklüğüne göre sınıfsal ayrımın bu şekilde yapılması uygun görülmüştür.

ölçekli, 17'si büyük ölçekli sınıfına girmektedir. Dolayısıyla yeni kurulan köylerin ağırlıklı olarak küçük ölçekli olduğu söylenebilir. Büyük ölçekli yerleşmelerin önemli bir kısmı da köyden ziyade kent kenarında kurulan mahalle tipinde yerleşmelerdir. Yerleşmeler kurulduktan sonra padişah iradiyle resmen bir ad alarak köy statüsü kazanmış¹²⁴ ve muhtarlık oluşturularak mühür verilmiştir¹²⁵. Köy kurulduktan sonra yapı parselleri için senet-tapu düzenlenip göçmenlere verilmiştir¹²⁶.

Devlet tarafından kurulan köylerde ızgara plan şeması kullanılmıştır. 1303 (1885–1886) yılında Kafkasya'dan göç ederek Mersin'e gelen bir Çerkez grubu için, Toroslar'da ızgara planlı 85 hanelik bir köy kurulmuştur¹²⁷. Parseller 1000–1100 m² olarak belirlenmiş, evler Çerkez geleneklerine uygun olarak ardıc ağacından yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in Çerkez olan Sadiye ninesine atfen "Sadiye" adı verilen köye, padişah tarafından yardımda bulunulmuş ve büyük bir cami de yaptırılmıştır. Sadiye Köyü daha sonra yaklaşık 2 km uzaklıkta yeni bir alana taşındığı için, bugün ilk yerleşmeyle ilgili fiziksel bir iz kalmamıştır. Ancak benzer biçimde 1898'de Ankara – Haymana'da kurulan İkizce Köyü'nün ızgara planlı yerleşme dokusu halen mevcuttur (Şekil A4/7).

Mersin'de kentin yakınında iskân edilen göçmenler için kurulan ve 1898 yılında inşaatı biten yerleşmenin dönemin bir yayınında çıkan fotoğrafı, düzgün ızgara planlı yerleşme şemasını göstermektedir¹²⁸ (Şekil A.4/8). Birbirine paralel sokaklar üzerinde evler sıralanmakta, köyün orta kesiminde meydan niteliğinde bir açık alan, meydan kenarında olasılıkla mescit yer almaktadır.

1897 yılında Bulgaristan'ın Rahva Kazası'ndan gelen Pomaklar, Kırklareli – Lüleburgaz'da Eskitaşlı Çiftliği'ni satın alarak Eskitaşlı Köyü'nü kurmuşlardır¹²⁹. Bu örnekte de yine ızgara planlı düzgün parselasyonlu bir yerleşme oluşturulmuştur¹³⁰ (Şekil A.4/10).

Buna karşılık 1877 yılında Kafkasya'dan gelen 80 hanelik bir Gürcü grubu, Bursa – İnegöl'de yerleşime uygun buldukları bir vadiye yerleşerek, kendi imkânları ile,

¹²⁴ BOA İrade Dâhiliye evrakında çok sayıda bu tür belge bulunmaktadır. Örnek: BOA, İD, 1240/97112 no'lu 24 M 1309 (30.8.1891) tarihli belge; BOA, İD, 1360/1316Ş–223 no'lu 23 Ş 1316 (6.1.1899) tarihli belge.

¹²⁵ BOA, İD, 1371/1317N–23 no'lu 26 N 1317 (27.1.1900) tarihli belge.

¹²⁶ BOA, İD, 917/72773 no'lu 22 B 1301 (17.5.1884) tarihli, "Muhacir iskânı için yeniden teşkil edilen köy ve mahallelerdeki menzil (ev) arsaları için verilecek senetler hakkında" konulu belge.

¹²⁷ Daha sonra "Atlılar" adını alan Sadiye Köyü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Durukan, 2003).

¹²⁸ 1315 yılı (1897–1898) 476 sayılı Servet-i Fünûn dergisinden nakleden: (İpek, 1999[281]).

¹²⁹ Eskitaşlı Köyü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Kurhan, 1956a).

geleneklerine göre dağınık yerleşme tipinde bir köy kurmuşlardır (Şekil A.4/11). Hayriye adı verilen köyün camisi için padişah'tan yardım alınmıştır¹³¹.

Kırsal alanda devlet tarafından kurulan köylerde toplu tipte ve eşit parselasyona dayalı ızgara plan tipi uygulanmaktaysa da, göçmenler tarafından kurulan yerleşmelerde, göçmenler geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmeyi tercih ettiklerinden, farklı yerleşme tipleri de uygulanmıştır. Göçmenler iskân yerini seçme olanağını bulduklarında, geldikleri yerlere benzeyen coğrafi ortamları seçmişler; dağlık bölgelerden gelenler dağlık yerlere, düzlüklerden gelenler de ova ve platolara yerleşmişlerdir. Özellikle dağlık kesimdeki iskânlarda seyrek dokulu organik yerleşme tipinin tercih edildiği görülmektedir.

Kırsal yerleşmelerde farklı yerleşme biçimleri uygulanmış olsa da, kent çevresinde kurulan mahallelerde ızgara plan şeması yaygın olarak kullanılmıştır¹³². En yoğun göçmen iskânına sahne olan Bursa Vilayeti'nin Gönen Nahiye'sinin köyleri ile birlikte toplam nüfusu '93 Harbi sonrasında üç katına çıkmış, Gönen'in merkezinin güney kesiminde kurulan dört mahallede ızgara plan şeması uygulanmıştır¹³³.

Ev İnşaatı

İllerde göçmenlerin ev gereksiniminin yönetim tarafından karşılanması gerekmiştir. Evler, "iki, üç odalı" olarak tanımlanmıştır (**İpek, 1999:216**). 1879'da Kastamonu Vilayeti'nde 50–60 yük değerinde bir proje ile 6.000 evin yapımı amaçlanmıştır (**İpek, 1999:201**). Yine aynı yıl Aydın'da iki çiftlik satılarak elde edilecek para ile 3.000 ev inşa edilip, 15.000 göçmenin iskân edilmesi planlanmıştır (**İpek, 1999:182**).

Bir evin maliyeti 250 kuruş olarak belirlenmiştir (**İpek, 1999:216**). Yukarıda da belirtildiği gibi, bu meblağ ortalama bir ev için çok düşük olmakla birlikte, ekonomik zorluklar nedeniyle böyle bir sınır konulmuş ve ev inşaatının bu fiyata yapılabilmesi için, göçmenlerin ve yerli halkın inşaat işinde çalışması istenmiştir. 3 Şaban 1295 (9 Temmuz 1878) tarihli bir arz tezkeresinde¹³⁴ iskân konusundaki sorunlar dile getirilirken, çeşitli bölgelere gönderilen göçmenlerin o yerin nüfusuyla dengeli olması ve inşa edilecek evlerin talimatnamede belirtilen kurallara göre yapılması gerektiği

¹³⁰ Kırım Savaşı sonrası süreçte olduğu gibi '93 Harbi sonrasında da, savaştan sonra gelen göçmenler, eğer kendi vatanlarında topraklarını satarak gelme imkânı bulmuşlarsa, bunların kendi yerleşmelerini kurması beklenmiştir. Bu tür göçmenlere devletin yardımı daha sınırlı olmuştur.

¹³¹ Hayriye Köyü ile ilgili ODTÜ tarafından kapsamlı bir araştırma yapılarak yayınlanmıştır, bkz: (Beyru, tarihsiz).

¹³² Kent çevrelerinde kurulan göçmen mahalleleri ile ilgili kapsamlı bilgi için bkz: (Kiper, 2006).

¹³³ Gönen bölgesinin yerleşme tipleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Ülken ve Tanyeli, 1956).

¹³⁴ Arz tezkeresinin tam metni için bkz: (Eren, 1966: 113–117).

belirtilmiş, ekonomik sorunların da hazineye masraf yüklemekten yerel yurtsever halkın katkısıyla çözülmesi önerilmiştir¹³⁵.

Ev inşaatının en önemli maliyet girdilerinden biri olan kereste maliyetinin azaltılması için, miri ormandan vergisiz ağaç kesilmesine izin verilmiştir¹³⁶. 1878'de Şile'de inşa edilmekte olan 25 evin kapı-pencere masraflarının Hazine'den sağlanması, yapı kerestesinin miri ormandan, işlenmesi uzmanlık isteyen ahşap kasa masrafının ise devlet tarafından karşılandığını göstermektedir.

'93 Harbi sonrasında çok miktarda evin yapımına ilişkin planlama belgeleri bulunmakla birlikte, yapılan uygulamalarla ilgili çok fazla bilgi yoktur. Örneğin Aydın Vilayeti'nde 3.000 evin yapımı tasarlanmışsa da, belgelere göre Alaşehir ve Tire'de toplam 66 evin inşa edilerek göçmenlere verildiği bilinmektedir (İpek, 1999:217). Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yerleşme kurma boyutuna yönelik daha ayrıntılı araştırmalar yapılması durumunda, devlet tarafından yapılan inşaatlar ile ilgili daha fazla bilgi edinme imkânı olabilir¹³⁷.

Evlerde kullanılan yapı malzemesi ve biçimleniş özellikleri ile ilgili fazla bir bilgi yoktur. Mersin kent merkezinin yakınında inşa edilen yerleşmeyi gösteren fotoğraftan konutların özenli bir biçimde yapıldığı, kare biçimli ve kırma çatılı biçimlenişin ise yerel gelenekle bağlantılı olmadığı görülmektedir (Şekil A4/8). Eskişehir'de yapılan bir köyde de aynı durum söz konusudur (Şekil A4/9).

Benzer biçimde Adana kent merkezinde göçmenler için yapılan evleri gösteren fotoğraftan, evlerin özenli biçimde yapıldığı, ince uzun dikdörtgen biçimli, subasman ile yerden yükseltilmiş ve düz damlı biçimlenişin bölgenin iklim koşullarına uygun olduğu, ancak yerel gelenekle bağlantılı olmadığı görülmektedir. Olasılıkla bu yerleşmeler kent merkezi ve çevresinde kurulmuş olduğu için, daha özenli inşa edilmişlerdir. Ancak yukarıda belirtilen biçimde konut başına 250 kuruş maliyet ile köy evlerinin, bu kadar özenli ve taş - tuğla gibi değerli yapı malzemeleri ile inşa edilmiş olması zayıf bir olasılıktır. Sadiye Köyü örneğinde olduğu gibi, çevreden kolaylıkla sağlanan yapı malzemesi ile göçmenlerin kendi geleneklerine göre ev üretmeleri, kırsal alanda daha fazla uygulanmış olmalıdır. Bu konuda özellikle Eskişehir bölgesi köyleri iyi bir örnekleme sunmaktadır. Çok sayıda '93 göçmeni

¹³⁵ A.C. Eren'in yayınında Anadolu'ya sevk olunan göçmenlerin nerelere ve ne suretle yerleştirilecekleri hakkında da ayrıca bir talimat hazırlandığı belirtilmekte, ancak bu konuda daha fazla ayrıntı verilmemektedir (Eren, 1966:87).

¹³⁶ (İpek, 1999:216–217), ayrıca kereste kesimiyle ilgili izin belgesinin tam metni için bkz: (Ubuz, 1980:24).

¹³⁷ Örneğin 1319 (1901) yılı İrade Tasnifi belgelerini inceleyen Z. Yadigar'ın araştırmasındaki veriler değerlendirildiğinde, bu yıl içinde gelen 2885 hane göçmen için ülkenin çeşitli yerlerinde toplam 2544 evin inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Yadigar, 1980).

köyü kurulan Eskişehir’de, göçmenler kendi geleneklerine göre ve çevreden kolaylıkla sağlanan kerpiç malzeme ile evler inşa etmişlerdir. Eskişehir kırsalında yerli köyler ile göçmen köyleri mimari özellikleri açısından birbirinden kolaylıkla ayrılmaktadır¹³⁸. Bursa bölgesinde de örneğin Kafkaslar’dan gelen Gürcü göçmenler dağlık bölgelerde kurdukları yerleşmelerde, kendi geleneksel mimarilerini sürdürmüşler ve yerli köylerden farklı bir mimari ortam oluşturmuşlardır¹³⁹.

Kamusal Yapılar

Farklı etnik kökenleri olan göçmenlerin temel eğitim alması, Türkçe dilini öğrenmesi ve Türklük bilincini kazanması için, okul ve cami yapımına da önem verilmiş, köylerin büyüklüğüne göre okul, cami ya da mescit yapılmasına karar verilmiştir¹⁴⁰. İnşaat masrafı, evlerde olduğu gibi yerel idare, devlet ve halkın yardımlarıyla çözülmeye çalışılmış, miri ormandan ücretsiz kereste sağlanmıştır. Belgelerden bazı köylerde yapılan okullarla ilgili bilgi mevcutsa da, Osmanlı İmparatorluğu genelinde yeni kurulan binlerce yerleşmeden kaçında okul yapılmış olduğu konusunda bilgi mevcut değildir.

İskân Bürokrasisi

İskân çalışmaları sürecinde İskân-ı Muhacirin Talimatnamesi gereği göçmenler ve iskân ile ilgili her türlü konunun belgelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle İskân-ı Muhacirin Defteri düzenlenerek, bölgeye gelen göçmenlerin nerelere yerleştirildikleri, göçmen ailesinin adı, nereden geldiği, hane başına verilen arazi miktarı, sınırı, köy içinde verilen arazi ve emlak bilgileri işlenmiştir. Örneğin İzmit İskân Defteri, 1886 yılına kadar bu bölgeye yapılan bütün iskânlarla ilgili ayrıntılı bilgi içermektedir (İpek, 1999:200). Bu kayıtların yanı sıra harita oluşturma ve tapu verme işleri de yapılmış, örneğin İzmit Sancağı’nda bulunan bütün göçmen köylerinin ölçme ve tapu verme işleri için bölgeye merkezden memur gönderilmiştir¹⁴¹.

Göçmen iskânı, bu dönemde Osmanlı Devleti’nin ekonomisini etkileyen temel sorunlardan biridir ve devlet göçmenlere yaptığı hizmeti sergilemek, halka anlatmak

¹³⁸ Eskişehir bölgesi ve diğer bölgelerdeki göçmen köyleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunçdilek, 1967:71–73).

¹³⁹ İzmit Gölü ve Gemlik Körfezi çevresi kırsal yerleşmelerinde 2002 yılında yapılan bir araştırmada oluşan kişisel gözlemler: N. İpek’in ‘93 göçmen köyü listesinde adı geçen Fevziye ve Adliye köyleri (İpek, 1999:196), günümüzde de geleneksel Karadeniz mimari özelliklerini sürdüren yerleşmelerdir.

¹⁴⁰ Eğitim yapılarıyla ilgili bilgi için bkz: (İpek, 1999:225–227).

¹⁴¹ BOA, İD, 1078/84592 no’lu, 11 Ş 1305 (22.4.1888) tarihli belge.

gereksinimini duymuş, gerek köy inşaatının başlangıç aşamasında, gerek bitiminde teslim aşamasında kutlama törenleri yapılmıştır (Şekil A4/12–13).

Köy Kurma Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar

'93 Harbi nedeniyle 1877'den 1890'ların sonuna ulaşan süreçte yüz binlerce insanın iskânı için binlerce köy kurulmuştur. Her ne kadar bu dönemde Osmanlı Devleti daha önceki deneyimleri ile bu işi daha sistemli ve düzenli bir biçimde çözmek için yeni düzenlemeler ve örgütlenmeler yapmışsa da, aniden İmparatorluğun hem doğusundan hem de batısından farklı yaşama biçimi olan çok sayıda insanın Anadolu topraklarına gelmesi nedeniyle büyük sorunlar yaşanmıştır.

Göçmenlerin yaşadıkları doğal çevreden çok farklı ortamlarda iskân edilmeleri ve bilmedikleri ziraat türleri nedeniyle zorluk çekmeleri, iskâna uygun olmayan sağlıksız arazi seçimi sonucu salgın hastalık sorunlarıyla uğraşılması, orman içi iskân nedeniyle ormanların tahrip edilmesi ve haritalama çalışmalarının çok yetersiz kalmasına bağlı olarak arazi paylaşımı ve tapu sorunları, bu dönem iskânlarının en büyük sorunlarıdır¹⁴².

2.2.1.6. 20. Yüzyıl Başı: “Göçün Sürekliliği”

'93 Harbi sonrasında 1890'lı yıllarda azalan göç, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ile tekrar artmış, Balkanların yanı sıra Girit'ten de çok sayıda göçmen gelmeye başlamıştır¹⁴³. 1894'te kaldırılan İdare-i Umumiyye-i Muhacirin Komisyonu'nun¹⁴⁴ yerine 1897'de? Muhacirin Komisyon-ı Alfîsi kurulmuştur. Ancak örgütlenmesi çok kapsamlı olmayan bu komisyonun bir iskân şubesi bulunmamaktadır¹⁴⁵. Bu dönemde ilginç olan, 26 Zilkade 1323 (22.1.1904) yılında çıkartılan bir muhacir talimatı ile ilk kez yeni kurulacak köylerin 20 haneden az olmaması koşulunun getirilmiş olmasıdır (**Ökçün, 1983:175**). Böylece iskân bölgelerinde geniş alanlarda seyrek olarak kurulmuş olan 3–5 haneli küçük, çok sayıda yerleşmenin ortaya çıkardığı, ulaşım, yol, alt yapı, eğitim gibi konulardaki büyük sorunların önüne geçilmek istenmiştir.

Bu dönemdeki iskân faaliyetini ve siyaseti anlama konusunda, Z. Yadigar'ın 1319 (1901) yılı İrade tasnifi belgelerini inceleyen çalışması önemli bilgiler sunmaktadır

¹⁴² '93 Harbi göçmenlerinin iskân sonrası yaşadıkları sorunlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (İpek, 1999:214–227). Kadastro sorunları için bkz: (Halaçoğlu, 1995:117).

¹⁴³ 20. Yüzyıl başındaki göçmen sorunuyla ilgili bilgi için bkz: (Ağanoğlu, 2001:37), (Halaçoğlu, 1995:106).

¹⁴⁴ (İpek, 1999:71).

¹⁴⁵ Muhacirin Komisyon-ı Alfîsi ile ilgili bilgi için bkz: (Halaçoğlu, 1995:106), (Ağanoğlu, 2001:149–150).

(**Yadigar, 1980**). Buna göre, 1901 yılında 2150'si Bosna'dan, 369'u Girit'ten olmak üzere toplam 2885 göçmen ailesi gelmiştir. Bosna göçmenleri ağırlıklı olarak Ankara Vilayeti'nde, Girit göçmenleri Ege ve Akdeniz bölgesinde, Bulgaristan göçmenleri Bursa Vilayetinde iskân edilmiş, 19 köy kurulmuş, toplam 2367 ev inşa edilerek göçmenlere verilmiştir¹⁴⁶.

1900 yılında Hüdavendigar Vilayeti Pazarköy Kazası'nda Giritli göçmenlerin kurduğu "Mamure" adı verilen köyün¹⁴⁷ tarla gereksinimi için çevre köylerden arazi satın alma yoluna gidilmiş ve bu konuda bir harita çalışması yapılmıştır¹⁴⁸. Bu haritada köyün ızgara planlı yerleşme dokusu açık bir biçimde görülmektedir. Gemlik-Yenişehir karayoluna paralel dört sokak üzerinde altışar parsel dizisi biçiminde düzenlenen köyde, 22 hane ve orta kesimde iki parsel üzerinde bir kamu yapısı¹⁴⁹ yer alır (Şekil A.4/14-15). Evler, cepheleri parselin orta kesiminde ve sokağa sınır olacak biçimde konumlandırılmıştır. Yerleşmede bir meydan düzenlemesi yoktur¹⁵⁰.

Benzer biçimde Antalya Serik'te deniz kıyısında kurulan Kadriye ve Selimiye (Side) Köyleri de ızgara planlı olarak tasarlanmıştır ve bir meydan düzenlemesi yoktur (**Örmecioğlu, 2003:73**)¹⁵¹.

Antalya – Aksu'da 1901 yılında kurulan İhsaniye Köyü'nde¹⁵² iskan edilen 66 Girit göçmeni aile için inşa edilen konutlar, çatısı bitirilmeden kura çekilerek sahiplerine teslim edilmiş, göçmenler evlerinin çatısını kendi imkanları ile yapmışlardır (**Tütengil, 1954:38**). Buna karşılık Uşak'ta yapılan göçmen evleri bahçe duvarları da tamamlanarak teslim edilmiş, ancak duvar boyu alçak bulunduğundan, bunların yükseltilmesi, su kuyusu açılması ve bir çamaşırhane yapılması için ek ödenek istenmiş ve sağlanmıştır (**Yadigar, 1980:68**).

Ankara çevresindeki yoğun imar faaliyetine ilişkin 1901 tarihli bir belgeye¹⁵³ göre, Ankara'nın batısında Haymana, Sivrihisar, Zir çevresindeki 21 yerleşmeye iskân

¹⁴⁶ Ankara'da 2000, Aydın'da 300, Adana'da 67 konut inşa edilmiştir (Yadigar, 1980:27,31,49).

¹⁴⁷ BOA, İD, 1380/1318N-05 no'lu 5 N 1318 (27.12.1900) tarihli belge. Köy günümüzde Bursa İli Orhangazi İlçesi'ne bağlıdır ve adı Gölyaka'dır (Türkiye Mülki İdare Bölümleri, 1971:223).

¹⁴⁸ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Yadigar, 1980:34,76), ayrıca BOA, İD, 1315/1319Ra-27 no'lu 14 Ra 1319 (1.7.1901) tarihli belge.

¹⁴⁹ Haritada kamu yapısının işlevi belirtilmemiştir. Büyük olasılıkla cami olmalıdır.

¹⁵⁰ Yerleşme halen ızgara planlı sokak biçimlenişini sürdürmektedir (Şekil A4/15).

¹⁵¹ Antalya planlı köyleri üzerine bir araştırma yapan H.T. Örmecioğlu, 2003 tarihli çalışmasında Kadriye Köyü'nde bu dönemden günümüze ulaşan iki yapıyı tespit etmiştir. Bunlar, ortada bir sofa ve iki yanında birer oda bulunan 4x9 m boyutlarında kargir ve beşik çatılı yapılardır (Örmecioğlu, 2003:73).

¹⁵² İhsaniye Köyü'nün resmen kurulması ile ilgili belge için bkz: (Yadigar, 1980:67).

¹⁵³ Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), 1992:182-186 ve 508-512. Yayında geçen belgenin arşiv bilgileri: BOA.Y.Mtv.nr. 218/79 no'lu, 3 R 1319 (19 Temmuz 1901) tarihli belge.

edilen göçmenler için toplam 527 yapının inşaatı tamamlanma aşamasına gelmiş, 489 yapıya henüz başlanmamış ve 1663 yapının daha yapılmasına karar verilmiş durumdadır. Dolayısıyla bu bölgede 2679 yapının hazırlanması öngörülmüştür (Şekil A.4/16).

Belgede yerleşmelerin planına ilişkin bir bilgi olmamakla birlikte her sekiz evin bir kare sembol ile ifade edildiği lejand sistemi dikkat çekicidir ve yine Haymana'da kurulan 1898 tarihli İkizce yerleşmesi gibi bunların da ızgara planlı olduğunun düşündürmektedir. Evrakta evlerin projesi ise oldukça ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Evler dörtlü birimler halinde tasarlanmıştır ve çevrelerinin çit ya da kuru duvarlı avlu ile çevrilmesi öngörülmüştür (Şek A4/17). Bir ev, “aşhane” olarak adlandırılan ve aynı zamanda yapının giriş mekânı olan ocaklı işlik ve bu mekândan geçilen odadan oluşur. Girişin sağ tarafında da ahır ve samanlık olarak düzenlenen yaklaşık bir oda büyüklüğünde bir mekân yer alır. Yapılar kargir ve düz toprak damlı olarak tasarlanmıştır.

1901 yılı inşaat uygulamalarında ev başına belirlenen bedeller daha önce saptanan 250 kuruşluk meblağın hayli üstündedir. Ankara Vilayeti'nde 2000 konut için ev başına 1000 kuruş, Aydın Vilayeti'nde 300 konut için ev başına 3000 kuruş, Sivas – Aziziye'de 27 konut için ev başına 1500 kuruş verilmiştir¹⁵⁴.

2.2.2. Çağdaşlaşma Sürecinde İskân ve Köy Sıhhileştirme Sorunu

2.2.2.1. 1909 II. Meşrutiyet Dönemi: “Yönetmel ve Fikirsel Değişim”

II. Meşrutiyet Dönemi'nde de süren göçler, 1912'de Balkan Savaşı'nın başlamasıyla büyük bir ivme kazanmıştır. Her ne kadar göçe bağılı iskân sorunu, savaş sırasında artan, sonrasında da kesilmeden süren 55 yıllık bir olgu olsa da, bu dönemde Osmanlı siyasetindeki radikal değişim, kırsal alanın ve köy yerleşimlerinin düzenlenmesi konusunda da kendisini göstermiştir.

1856 Kırım Savaşı'ndan itibaren iskân sorunuyla uğraşan Osmanlı Devleti'nin yaklaşımı, bütün süreç boyunca büyük bir farklılık göstermemiş, zaten söz konusu dönemin 33 yılında Sultan II. Abdülhamid hüküm sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin temel yaklaşımı, gerekli örgütlenmeyi kurup, en kısa sürede göçmenleri iskân ederek üretici konuma gelmelerini sağlamaktır. Zaman içinde deneyimlerin artmasıyla her savaş döneminde bu işlerin daha iyi bir biçimde çözülmesi için, yeni örgütlenme tipleri ve tüzükler geliştirilmiştir. Ancak bütün bunlar incelendiğinde, yerleşme yeri seçiminin önemseniş, bu konuda kurallar geliştirilmesine karşın her

¹⁵⁴ (Yadigar, 1980:31,49,54,55).

zaman bunlara uyulmadığı, konutların niteliğinin önemli bir sorun olarak ele alınmadığı, inşaat maliyetinin düşük tutulmasının çoğu zaman ana kıstas olduğu görülür. Benzer şekilde yerli köyler de, fenni kurallara uygun çağdaş yerleşmeler olmadıkları halde, bunların iyileştirilmesine yönelik herhangi bir girişim yoktur. Oysa ki 1308 (1890) yılında yayınlanan *Karabibik* adlı öykü, yerli köylerdeki kötü yaşam koşullarını, özellikle de evlerin niteliksizliğini, sağlıksızlığını çok gerçekçi bir biçimde anlatmakta¹⁵⁵ ve en azından dönemin bazı aydınlarının durumun farkında olduğunu ve bunu yansıtmaya çalıştığını göstermektedir.

II. Meşrutiyet döneminde kişi hak ve özgürlükleri ile kamu yararı kavramının giderek önem kazanması, hukuk alanında bu konuda yapılan atılımlarla her alanda çağdaşlaşma ve sosyal devlet olma çabaları, devletin kırsal alana bakışını da etkilemiştir¹⁵⁶. Dönem boyunca çoğunlukla iktidarda bulunan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1324 (1908) tarihli siyasal programında köylerde kadastro yapılmasına ve köylünün arazi sahibi olabilmesine olanak sağlayacak düzenlemeler getirilmesine ilişkin iki madde bulunmaktadır (**Tunaya, 1998:99**). 1325 (1909) tarihli tüzükte cemiyet çatısı altında kurulacak olan kulüplerin, ara sıra köylere heyet göndererek, köylülere meşrutiyet yönetimini anlatıp eğitmeleri bir görev olarak tanımlanmıştır (**Tunaya, 1998:105**). 1325 (1909) tarihli düzeltilmiş siyasal program, tarımın modern yöntemlerle yapılması için ziraat okulları açılmasını öngörmektedir (**Tunaya, 1998:115**). 1327 (1911) tarihli tüzük, köylerde de kulüp kurulmasına olanak vermekte (**Tunaya, 1998:122**) ve böylece ilk kez köyde siyasal ve sivil toplum kuruluşu niteliğinde bir örgütlenmenin yolu açılmaktadır. Kulüplerin görev tanımı, halkı eğitime amaçlı konferansları da içermektedir (**Tunaya, 1998:124**). Buna göre yeni ziraat yöntemleri, sağlık, çocuk terbiyesi, ahlak bilgisi gibi toplumsal konularla birlikte ülke ekonomisi, askerlik, kanunlar, hukuk ve devlet yönetimine ilişkin yönetmeliklerin anlatılarak, halkın devletin işleyişi ve kendi hak ve ödevleri konusunda bilgi sahibi olması hedeflenmiştir. 1329 (1913) kongresinde kabul edilen siyasal programda temel eğitimde ziraat bilgilerinin de verilmesi amaçlanmış, bunun yanı sıra halk sağlığı konusu da çözülmesi gerekli bir sorun olarak tanımlanmış ve salgın hastalıklarla mücadeleye önem verilmiştir (**Tunaya, 1998:144**).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde yalnız iktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası değil, diğer partilerin de bir kısmı siyasal programlarında köy sorununa yer vermiştir. Ancak bunların tümü incelendiğinde ziraatın modernleştirilmesi, köylüye arazi sağlanması

¹⁵⁵ (Nabi-Zâde Nâzım, 1943), ayrıca *Karabibik* öyküsünün yazarı ve dönemi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: (Ateş ve Kul, 2002).

¹⁵⁶ Meşrutiyet Dönemi'nin siyasal gelişmeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunaya, 2003b).

ve temel eğitim ana sorunlar olarak görülmüş, yerleşmelerin fiziksel niteliklerinin geliştirilmesi ve genel halk sağlığı konuları ele alınmamıştır¹⁵⁷.

II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonraki özgürlükçü dönemde dernekler kurulmaya başlanmıştır. 1910 yılında büyük toprak sahipleri tarafından kurulan "Osmanlı Çiftçi Derneği", ziraatın bilimsel yöntemlerle yapılmasını, her vilayette örnek çiftlikler kurularak modern tarım yöntemlerinin köylüye öğretilmesini ve köylerde küçük ölçekli şirketlerin kurulmasına yardımcı olmayı amaçlamıştır¹⁵⁸.

1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'nin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisinde düzenli yazı yazan Parvus Efendi, Osmanlı Devleti'nin köy sorununu çeşitli yönleri ile tanımlayarak bu konunun öncüsü olmuştur (**Karaömerlioğlu, 2006:32–35**).

1914'te iki ayrı Köylü Bilgi Cemiyeti kurulmuştur. 21 Nisan 1330'da (4 Mayıs 1914) kurulan cemiyet İttihat ve Terakki Fırkası'nın bir yan kuruluşudur ve partinin köylü ile bağlantısını kurmayı, köylüye eğitim, öğretim ve bilim vermeyi amaçlamış, bunun için yayın çalışmalarında bulunmuştur. Diğer Köylü Bilgi Cemiyeti ile ilgili fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte, onun da köylünün kültürel gelişmesine katkıda bulunmayı amaçladığı bilinmektedir¹⁵⁹.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde yalnız köy sorunu değil, genel olarak Osmanlı ülkesinin bayındırlık konusundaki büyük eksiklikleri de önemli bir sorun olarak ele alınmıştır. Bayındırlık konusundaki duyarlılığın gelişmesi, kırsal alanın gelişmesine yönelik erken bölge planlama çabaları olarak değerlendirilebilir.

1 Aralık 1908'de Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından hazırlanan nafia programı, önceliği ülke genelinde şose ve demiryolu ile ulaşımın çözülmesine ve sulama sistemi kurularak modern tarımın sağlanmasına vermiştir (**Tekeli ve İlkin, 1991:166**). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Dâhiliye Nezareti Umumi Vilayat Müdürlüğü fonunda bulunan 1916–1917 yıllarına ait vilayetlerin "5 yıllık umur-u nafia mesai programları" ile ilgili çok sayıda belge, bu dönemde bayındırlık işlerinin belli

¹⁵⁷ II. Meşrutiyet Döneminde kurulan siyasi partilerin tüzükleri ve siyasal programları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunaya, 1998).

¹⁵⁸ Osmanlı Çiftçi Derneği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunaya, 2003a:364–371), (Toprak, 1995:187–188).

¹⁵⁹ II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan derneklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunaya, 1998).

bir program çerçevesinde planlı bir biçimde çözülmesinin beklendiğini göstermektedir¹⁶⁰.

2.2.2.2. İskân Yönetmelikleri ve Örgütleri

Muhacirin Suret-i İskânı Hakkında Tahrirat-ı Umumiye Talimatnamesi

Bu dönemde gerek iktidar partisinin, gerek diğer bazı partilerin ve derneklerin kırsal alandaki geleneksel yaşam modelini bir “sorun” olarak değerlendirip, bunun düzeltilmesi için çözüm önerileri geliştirmeye başladığı görülmektedir. Köy sorununu aşmak için öngörülen çözümler, öncelikle tarımın modern bir biçimde yapılarak daha fazla üretimin sağlanması, ardından da sağlıklı yaşam koşullarının iyileştirilmesi olarak belirlenmektedir. İttihat ve Terakki Fırkası’nın güçlü bir biçimde yönetimde bulunduğu 1913–1918 yılları arasında gerek göçmenler için hazırlanan talimatnameler, gerek mevcut köylerin sağlıklılaştırılmasına yönelik talimatnamenin temel ilkeleri, ileride Cumhuriyet yönetimi tarafından da benimsenip geliştirilerek uygulanmaya çalışılacaktır. Bu nedenle bu talimatnameleri ve uygulamaları ayrıntılı olarak değerlendirmek yararlı olacaktır.

1912–1915 yılları arasında Balkanlar’dan yaklaşık 300.000 kişi göçmen olarak Osmanlı topraklarına girmiştir¹⁶¹. Bu yeni göç dalgası nedeniyle ilk olarak 5 Mart 1329’da (18 Mart 1913) “Muhâcirînin Sûret-i İskânı Hakkında Tahrîrât-ı Umûmiye Talimatnamesi” çıkartılmış (**Halaçoğlu, 1995:108**), hemen ardından da 13 Mayıs 1913’te “İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi” çıkartılarak yayınlanmıştır (**Halaçoğlu, 1995:110**).

Muhâcirînin Sûret-i İskânı Hakkında Tahrîrât-ı Umûmiye Talimatnamesi, yerleşme yeri seçimi ve köyün biçimleniş özelliklerini oldukça ayrıntılı tanımlaması nedeniyle öncüllerinden farklılaşmaktadır. Bu konudaki ilk talimatname olan 3 Mayıs 1856 tarihli Silistre talimatnamesinde, kabaca ızgara planlı ve düzenli bir yerleşme modelinin benimsendiği ortaya konmuştur. 57 yıl sonraki bu talimatnamede ise, genel yerleşme düzeni yaklaşımı değişmemekle birlikte, bunun çok daha tanımlı bir hale geldiği, hatta talimatnameye ek olarak hazırlanan yerleşme planı çerçevesinde

¹⁶⁰ BOA, DH. UMVM, 81/50 no’lu 10 R 1335 (3.2.1917) tarihli, “Umur-u nafia ile ilgili olmak üzere Hüdavendigar Vilayetince düzenlenip gönderilen beş senelik mesai programının belirtilen hususlar dahilinde değiştirilip düzenlenmesi için iade edildiği” konulu belge. Benzer biçimde diğer birçok vilayet ile ilgili de belge bulunmaktadır. Çoğunlukla bu programlar Dâhiliye Nezareti’nin istediği nitelikte olmadığı için sürekli düzeltme istenmiştir. Bkz: BOA, DH. UMVM, 81/31 no’lu 11 S 1335 (7.12.1916) tarihli “Vilayetlerin umur-ı nafia ile ilgili düzenledikleri beş senelik mesai programlarını birinci derecede önemli olan inşa ve tesislere yer verilmesi hususunu dikkate alarak değiştirip takdim ve tasdik edildikten sonra göndermeleri gerektiği” konulu belge.

¹⁶¹ (McCarthy, 1998:184), ayrıca bkz: (Ağanoğlu, 2001:190) 1912–1915 yılları arasında Balkanlar’dan gelen Müslüman göçmenler ve bunların iskân edildiği yerleri gösteren tablo.

köylerin kurulmasının istendiği anlaşılmaktadır¹⁶². Silistre talimatnamesi yalnız Silistre bölgesi için düzenlenmiştir ve bölgenin her yerinde kurulacak köyler için genel bir yerleşme planı tanımlarken, evlerin konumlandıkları yerin yerel özelliklerine ve geleneklerine uygun olması koşulu getirilmiş, daha ayrıntılı ve tüm konutları genelleyici bir tanımlama yapılmamıştır.

Oysa ki Muhâcirînin Sûret-i İskânı Hakkında Tahrîrât-ı Umûmiye Talimatnamesi, kaybedilen Balkan topraklarından gelerek Anadolu ve Suriye bölgelerine yerleştirilecek tüm göçmenler için geçerli olduğundan, öngörülen yeni yerleşmelerin de çok geniş bir coğrafyaya yayılması söz konusudur. Dolayısıyla bu dönemde devletin ana amaç olarak sağlıklı kırsal yerleşmeler oluşturmayı hedeflediği ve bunun da bir tek yolu olduğunu öngörerek, ülke çapında tek tip köy kurmaya yöneldiği söylenebilir.

On maddelik talimatnamenin ilk maddesi yerleşme yeri seçimi ile ilgilidir. Buna göre köyün kurulacağı yerin havası temiz olmalı, rutubetli ve çukur olmamalı, çevrede akarsu bulunmalı ancak bataklık olmamalı, ters ve şiddetli rüzgâra açık olmamalı ve kentler arası yollara, istasyon ve iskelelere yakın olmalı, yani ulaşım ağı içinde bulunmalıdır.

İkinci madde, köy büyüklüğü ile ilgilidir. Verilecek arazi büyüklüğüne göre köyler olanaklar ölçüsünde büyük olmalı, beşer onar haneli küçük yerleşmeler kurulmamalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi 1904 tarihli bir talimat ile göçmen köylerinin en az 20 haneli olması öngörülmüştür. Bu yeni talimatname hane sayısı ile ilgili bir alt sınır vermemekle birlikte, küçük yerleşme kurulmasına da karşı çıkmaktadır.

Üçüncü madde, göçmenlerin uğraştıkları ziraat türüne göre uygun arazilere yerleştirilmesi ile ilgilidir.

Dördüncü madde, yerleşme planının nasıl olması gerektiğini betimler. Buna göre köyün ortasından doğudan batıya ve kuzeyden güneye 15'er m genişliğinde iki doğrusal biçimli ana yol açılarak, yerleşme dört parçaya bölünür. Bu caddelerin kesiştiği noktada, yani köyün ortasında, en az 5–6 dönüm genişliğinde bir meydan bırakılır, köy okulu ve camisi bu meydana bakacak biçimde konumlandırılır. Diğer sokaklar da bu ana caddelere paralel ve doğrusal biçimde açılır ve genişlikleri en az 12 m olmalıdır.

¹⁶² 5 Mart 1329 (18 Mart 1913) tarihli Muhâcirînin Sûret-i İskânı Hakkında Tahrîrât-ı Umûmiye Talimatnamesi'nin tam metni için bkz: (Halaçoğlu, 1995:108–110), bu konuda değerlendirme için bkz: (Ökçün, 1983).

Bu dönemde henüz kentlerde kurulmakta olan ızgara planlı mahallelerde bile bu kadar geniş sokaklar açılmazken, kırsal yerleşmeler için bu ölçülerin belirlenmiş olması, dikkat çekicidir. Bu madde, ileride 1924 Köy Kanunu'nda yeni kurulan ya da geleneksel tüm kırsal yerleşmelerin temel düzenlenme ilkesi olması açısından ayrıca önemlidir¹⁶³.

Beşinci madde, kamusal yapılarla ilgilidir. Buna göre okullar eğitimle ilgili bakanlığın (Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi) ilkokul inşaatı ile ilgili talimatnamesine göre yapılacak, okul ve caminin çevresinde teneffüse uygun bir bahçe bırakılacaktır.

Altıncı madde, su sorunu ile ilgilidir. Eğer köyün akarsuya uzak bir yerde kurulması gerekiyorsa, köye içme suyu ulaştırmak için çaba sarf edilmeli ve her durumda köyün nüfusuna oranla yeterli sayıda kuyu açılmalıdır. Böylelikle köylünün ve köy hayvanlarının açtıktaki durgun suları kullanması engellenmelidir.

Yedinci madde, köyün ileride büyüme planlaması ile ilgilidir. Buna göre köy büyüyeceği zaman yeni evler mevcut evlere paralel, aynı hat üzerinde inşa edilecek, yeni açılacak ya da uzatılacak yollar da öncekilere paralel olacak, dolayısıyla köy planının ilk biçimi her zaman için korunacaktır. Bu madde, köyün ileride gelişmesini öngörmesi ve bunun da düzenli bir biçimde olması için kurallar tanımlaması açısından önemlidir.

Sekizinci madde, inşa edilecek evlerle ilgilidir. Buna göre bir evin üzerinde yer alacağı parsel 1 dönüm büyüklüğünde olacak, ev parselin caddeye bakan yüzünün ortasında ve tüm evler bir çizgide olacak biçimde konumlandırılacaktır. Evin iki yanı ve arka kısmı bahçe olarak kullanılacak, ayrıca arka kısımda ileride ahır ve samanlık yapılmak üzere yer bırakılacaktır. Bu maddeye göre evlerin sokak üzerinde konumlandırılmasıyla, sokaklar iki cephesi de yapılarla sınırlandırılmış, daha kentsel görünümlü bir düzen oluşturacaktır.

Dokuzuncu madde, ortak kullanılan açık alanlarla ilgilidir. Buna göre köyün büyüklüğüne göre uygun yerlerde harman yeri bırakılmalıdır. Köy mezarlığı için köyün 2 km uzağında yer ayrılmalıdır. Arazi koşulları uygun olması durumunda her hane için ev parseli dışında ayrıca 1,5 dönüm bağ yeri ayrılmalıdır.

Onuncu madde, köylüye verilecek mera büyüklüğü ile ilgilidir. Buna göre hane başına on dönüm hesabıyla bir köye mera alanı ayrılması ve her hanenin 25 küçükbaş ve 5 büyükbaş hayvan otlatma hakkının olması gerektiği belirtilmiştir.

¹⁶³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 3.1.2.1.

Bu madde, göçmenlerin yalnız köy biçimlenişlerinin değil, ziraat yapma biçiminin de tek tip olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Buna göre göçmenler esas olarak tahıl, meyve, tütün, zeytin gibi tarım ürünleri yetiştirilecek, hayvancılık ise yalnız ev içi ekonomisi düzeyinde kalacaktır. Dolayısıyla geleneksel konar-göçer hayvancılığa dayalı yaşam modeli kesinlikle öngörülmemektedir. Nitekim 1914’de kurulan Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi ile yalnız göçmenlerin değil Osmanlı ülkesi içindeki konar-göçer aşiretlerin de yerleşik düzene geçmesi amaçlanacaktır **(Dündar, 2002:73)**.

İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi

Muhâcirînin Sûret-i İskânı Hakkında Tahrîrât-ı Umûmiye Talimatnamesi’nden iki ay sonra çıkartılan İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi¹⁶⁴, 4 bölüm ve 45 maddeden oluşmaktadır. Nizamname yönetsel açıdan, Dâhiliye Nezareti bünyesinde bir muhacirin müdüriyeti kurulmasını, vilayet ve bağımsız livalarda da birer iskân-ı muhacirin komisyonu oluşturmasını öngörmektedir. Öncülü olan nizamnamelerden farklı olarak bu nizamnamede komisyon üyelerinin özellikleri tanımlanmış, memur ve yönetici bürokratların yanı sıra ziraat ve sıhhiye müdürleri ile nafıa başmühendisinin de komisyonda yer almasına karar verilmiştir. Arazi paylaşılması, iskâna uygun arazi verilmesi ve yerleşmenin kamu binalarının inşa edilmesi bu komisyonun görevleri arasındadır. Bütün inşaatların komisyon tarafından yapılmasının gerektiği durumlarda, komisyon çalışan sayısını arttırabilecektir.

Nizamnamenin maddelerinden iki iskân yönteminin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri, ev, bir çift öküz, modern tarım aletleri ve tohumluk tutarının göçmenlere ödenerek, bunların Dâhiliye Nezareti’nden gönderilen plana göre ev inşa etmesinin sağlanmasıdır. Bu çoğunlukla mevcut yerleşme birimlerine eklenen yeni mahalleler için geçerlidir. Yeni bir yerleşme kurulması söz konusu olduğunda ise, önce doktor ve mühendis gönderilerek sağlık koşulları açısından yeterliliği saptanan arazi, komisyonca yerleşim yeri olarak saptanır. Bina yapım sistemi, yerleşme yerinin koşullarına göre belirlenir; kerpiç, ahşap ya da kâgir olabilir. Evler, eksiltme ya da emanet yöntemiyle inşa ettirilir. Göçmenlerin eksiltme yönteminde uygun yevmiye ile müteahhit adına, emanet yönteminde de yine uygun bir ücret karşılığı hükümet adına inşaatlarda çalışması sağlanır. Yerleşmenin cami, okul, çeşme, karakol gibi kamu yapıları komisyon tarafından yaptırılır. Pazaryeri ve mezarlık için de yerleşme çevresinde uygun yerler ayrılır.

¹⁶⁴ 30 Nisan 1329 (13 Mayıs 1913) tarihli İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi’nin tam metni için bkz: (Ağanoğlu, 2001:346–354), (Halaçoğlu, 1995:110–115) ve (İskân Mevzuatı, 1936).

İskân sonrası her haneye bir numara verilir ve iki defter düzenlenerek bu numaralara göre iskânla ilgili, ailenin ve verilen arazilerin özellikleri vb. bütün bilgiler işlenir. Bu şekilde kurulan köye uygun bir isim verilir, imam, öğretmen ve muhtar atanır. İskân-ı Muhacirin Müdüriyeti gerekli gördüğünde yöneticiler, sıhhiye ve ziraat müdürü ile nafia mühendisleri tarafından köylerin denetlenmesini sağlar ve ekonomi, aşırı nüfus artışı ve sağlık açısından uygun olmayan durumların düzeltilmesine çalışır.

Bu nizamnameden bir süre sonra 16 Kanun-ı Evvel 1329'da (29 Aralık 1913) çıkartılan tahrirat-ı umumiye¹⁶⁵ ise yeni kurulacak köylerin elli haneden az olmaması koşulunu koyarak, yerleşme boyutlarını daha büyük ve standart hale getirmeyi amaçlamaktadır.

İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti

1914 yılının başlarında kurulan İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti, yalnız Balkan Savaşları sonucu göçmen durumuna düşen kitlelerin değil, İmparatorluk içinde yaşayan konar-göçerlerin de iskân edilerek yerleşik köy düzenine geçmesini amaçlamıştır¹⁶⁶. 14 Mart 1916 tarihinde yürürlüğü giren Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumisi Teşkilat Kanunu geniş bir örgütlenme modeli orta koymakta, kurum *iskân, hey'et-i fenniye* (fen işleri), *hey'et-i teftişiye* (denetleme), *sevkiyat, aşair* (aşiret), *ihsaiyyat* (istatistik) ve *memurin, idare ve levazım, muhasebe ve evrak* şubelerinden oluşmaktadır. Hey'et-i Fenniye şubesi içinde zirai işler müdürü, sıhhiye işleri müdürü, inşaa işleri müdürü ve harita memuru bulunur. Kurum Cumhuriyet kurulana kadar hizmet vermiştir (Halaçoğlu, 1995: 107).

2.2.2.3. Köy Sıhhileştirme Çabaları

Köyün Sıhhileştirilmesine Yönelik Talimatname

Tüm ülkenin genel sağlık sorunları ile ilgili düzenlemeler içeren 14 Nisan 1329 (27 Nisan 1913) tarihli Vilayat İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi'nden üç yıl kadar sonra, 22 Haziran 1332'de (5 Temmuz 1916) köylerde uygulanması gereken sağlık koşulları hakkında bir talimatname çıkartılmıştır¹⁶⁷. Bu talimatname, yalnız yeni göçmen köylerinin değil, bütün kırsal yerleşmelerin çağdaş yaşam koşullarına uygun hale getirilmesini amaçlaması nedeniyle, önceki tüm idari uygulamalardan ve yasal düzenlemelerden farklılaşmaktadır. İleride tıpkı 18 Mart 1913 tarihli Muhacirin Suret-

¹⁶⁵ 16 Kanun-ı Evvel 1329'da (29 Aralık 1913) çıkartılan tahrirat-ı umumiye ile ilgili bilgi için bkz: (Ökçün, 1983:171).

¹⁶⁶ İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Ağanoğlu, 2001:151–155), (Halaçoğlu, 1995:106–107), (Dündar, 2002:60–62).

i İskânı Hakkında Tahrirat-ı Umumiye Talimatnamesi'nin bazı maddeleri gibi bu talimatnamenin maddeleri de 1924 Köy Kanunu'na temel oluşturacaktır.

Söz konusu talimatnamenin içerdği maddeler kadar oluşturma ve işleme girme süreci de, II. Meşrutiyet'in ileri aşamalarında kırsal alana yönelik sürekli gelişmekte olan devlet anlayışının kavranması açısından önemlidir. Bu nedenle arşiv belgelerine dayanarak bu sürecin ayrıntılandırılması, köylerin bir an önce sıhhileştirilmesinin sağlanması için yavaş ilerleyen bürokrasinin nasıl hızlı evrak takibine dönüştüğünün görülmesi ve devletin talimatnameye dayanarak yapılacak iş ve uygulamaları takip etme isteğinin anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Kastamonu Valiliği'nce vilayetteki kırsal yerleşmelerdeki salgın hastalıkların önüne geçmek ve köylerin sağlıklı hale getirilmesi için sekiz maddelik bir talimatname hazırlanarak, 27 Mayıs 1916'da Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Bir ay içinde Dahiliye Nezareti ile Sıhhiye Nezareti'nin yazışmaları sonucunda talimatname, dört yeni madde eklenip, dilinin köylünün anlayacağı düzeyde olması sağlanarak, uygulanmak üzere 1 Temmuz 1916'da bütün vilayetlere gönderilmiştir. Vilayetlerden konuyla ilgili gerçekleştirilecek girişimleri ve bayındırlıkla ilgili sonuçları seri bir şekilde arka arkaya Dâhiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü'ne rapor etmesi istenmiştir. Talimatname, 5 Temmuz 1916'da yayınlanarak resmen yürürlüğe girmiştir.

Kastamonu Valiliği tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen talimatnamenin oldukça uzun olan ön yazısını, devletin köy sorununu algılaması ile ilgili önemli ipuçları verdiği için, bütünüyle aktarmak yararlı olacaktır¹⁶⁸.

“Bütün köylerde helâdan çıkan su yolları evlerin avlularına akmaktadır. Helâdan çıkan lağımın evlerin önünde ve arkasında pislik yığınları oluşturması, tiksinti ve esefle karşılanmaktadır. Hayvanlar bile yaşadığı, barındığı yeri temiz tutmaya çalışırken, yirminci yüzyılda yaşayan köylü vatandaşlarımızın böyle gübre yığınları arasında yaşamaları asla kabul edilemez. İnsanlığı aşağılayan ve hayvan düzeyine ve belki de ondan da aşağı indiren bu pis ve murdar adetlerin, bütün dini ve insani duygulara aykırılığı şöyle dursun, bu lağımın her an yaşamı zehirleyen bir ölüm kaynağı olduğu ve ülkenin nüfusunu merhametsizce kemiren en kötü salgın hastalıkların en başarılı yatağı olduğu düşünülürse, köylülerimizi karanlık ve tehlikeli bir hayatın uçurumlarına sürükleyen bu durumlara son verme zamanının geldiğinden şüphe ve tereddüt edilmez. Ülkenin yiğit ve kahraman çocukları, vatanın korunması

¹⁶⁷ BOA, DH. UMVM, 79/37 no'lu 05 N 1334 (6.7.1916) tarihli belge; BOA, DH. UMVM, 83/3 no'lu, 4 N 1334 (5.7.1916) tarihli belge; BOA, DH. UMVM, 140/36 no'lu 22 N 1334 (23.7.1916) tarihli belge, ayrıca bu konuyla ilgili değerlendirme için bkz: (Ökçün, 1983).

¹⁶⁸ 22 Haziran 1332 (5 Temmuz 1916) tarihli talimatnamenin giriş kısmı, dili sadeleştirilerek verilmektedir (BOA, DH. UMVM, 83/3 no'lu, 22 Haziran 1332 (5.7.1916) tarihli belge).

uğrunda sınırlarda can verirken arkada kalan babalarının, annelerinin, çocuklarının, cahillik ve bilgisizlik nedeniyle körü körüne ölümlerine hükümet göz yumamaz. Bu gibi dinen, ahlaken ve sağlık açısından zararlı olan kötü ve iğrenç adetleri ne kadar genelleşmiş olursa olsun göğsünden koparıp atmak, kesin bir şekilde kararlaştırılmıştır. Köylerimizin bugüne kadar hükümet ve yerel örgütlenmeden mahrum olması, onların hükümetin her türlü özenli yönetiminden, doğru yönlendirmesinden ve şefkatinden mahrum kalmalarını gerektirmez. Ülkemizin en çok, en güçlü, en yararlı, en verimli kısımlarını oluşturan köyler ve köylülerimiz, okuldan ve medreseden, bilgi ve beceriden, onları yaşama hazırlayan bilgiden yoksundur. Bu nedenle idare memurları, her şeyden ve her işten evvel köylüleri düşünerek, onlara sağlık, mutluluk ve esenlik sağlamayı, yaşama karşı daha güçlü donatmayı ve onların ulaşamadıkları uygar yaşamı sağlamayı uygulamalı bir biçimde yönlendirirler.

Ülkenin idari statükosunu koruyan bir memur, görevini iyi bir biçimde yapmış sayılmaz. Memurlarımızın genel anlayışını açıklayan bu durum, bugün vatanımızın birer parçasının yönetimini cesaretle ele almak sorumluluğunu gösteren memurların vicdanlarına, büyük bir avutma ve övünç sağlamaz. Bu devletin varlığını oluşturan köylüler ve köyler, herkesin gözünde olduğu gibi özellikle memurların gözünde de önemlidir.

Köylerimizi daha sağlıklı, daha zengin, daha rahat ve mutlu, daha bilgili yapmak ve şimdi hazin ve mademkar bir sefalet ve pislik, murdarlık ocağı olan köylerimizi temiz, sıhhi, yeşil birer mutluluk yuvasına dönüştürmeye çalışmak, her memurun en önemli görevidir. Bu görevin uygulaması da düşünüldüğü/tasavvur gibi ya da zannedildiği gibi zor değildir. Köylümüze işi şey-iyi yapmak için gerçekleştirilen girişimler, düzenli izlemelerle her zaman başarıyla sonuçlanır. İdare-i Vilayat Kanunu'nun başkanları mülkiye memurlarına vermiş olduğu karar verme yetkisini, bu gibi yaşamsal önemde esaslar biçiminde kullanmazsa kendimizi sorumluluktan ve memleketimizi de yıkım ve sefaletten kurtarmış olmaz.

Sonuç olarak önce köylerimizde dinin ve insanlığın emrettiği temizliği sağlamak ve yığın yığın insan gübrelerinin, tiksindirici manzara ve kokularından ve yaşamı zehirleyici, öldürücü etkilerinden kurtarmak için aşağıdaki maddelerin iyi bir biçimde uygulanmasına çalışılacaktır.

Dahiliye Nezareti tarafından son şekli verilen talimatnamenin birinci maddesi, köylerde kesinlikle açık lağım bırakılmamasını öngörmektedir.

İkinci ve üçüncü madde, helâların inşaat kuralları ile ilgilidir. Buna göre helâ çukuru derinliği 1,5 m, bir kenar uzunluğu 2 m olacaktır. Çukurun üzeri ağaç dalı ve tahta ile kapatılıp, üzeri toprakla örtülecektir. Helâ çukuru, su kuyusundan en az 10 m uzakta

kazılacak ve içi kireç harcı ile sıvanacaktır. Helâ ile çukur arasında bir boru ile bağlantı yapıp, pis suyun kesinlikle dışarı sızması sağlanacaktır.

Dördüncü madde, hayvan gübrelerinin temizliği ile ilgilidir. Buna göre köy içinde kesinlikle gübre bırakılmayacaktır. Evlerden ve sulardan uzak bir alanda zemin kireç ile sıvanıp yerden yalıtım sağlanarak köyün gübresi bu alanda biriktirilecektir. Ev avlularına kesinlikle gübre bırakılmayacaktır.

Beşinci madde, her köyde yolcu ve çocuklar için iki umumi helâ yaptırılmasını öngörmektedir.

Altıncı madde, bu talimatnamenin bildirilmesinden itibaren bir ay içinde, her köylünün kapalı lağım yapmakla yükümlü olduğunu bildirmektedir.

Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu maddeler, Kastamonu Valiliği'nin talimatında olmayıp, İstanbul'da Dâhiliye Nezareti'nce eklenen maddelerdir. Yedinci madde, su kaynakları ile ilgilidir. Buna göre su kaynaklarından 100 metre uzaklıkta helâ ya da pis su çukuru açılmamalı, gübre konulmamalı ve tarım yapılmamalıdır. Suyun kaynadığı yer kazılıp temizlendikten sonra, harçlı duvar ile bir hazne yapıp anahtarla kapalı tutulmalı ve su buradan bir oluk ile dışarı akıtılmalıdır.

Sekizinci madde, su kuyuları ile ilgilidir. Buna göre su kuyuları, helâ, pis su çukuru ve ahırlardan en az 10 m uzakta kazılacak, içi taşla örülüp suyun hizasına kadar sıvanacaktır. Her kuyunun ağzında taştan ya da tahtadan bir bilezik bulundurulacaktır. Pis su taş ya da tahta oluk ile uzağa akıtılacaktır.

Dokuzuncu madde, köy evleri ile ilgilidir. Buna göre yeni yapılacak köy hanelerinde yaşanılacak yer ile hayvan ahırları birbirinden bağımsız konumlandırılacak, nem sorunu olmaması için odaların zemini doğrudan doğruya toprağa oturtulmayıp, arada uygun yükseklikte bir boşluk bırakılacak, hava ve ışık almak için yeterli sayıda pencere açılmasına dikkat edilecektir.

10.–12. maddeler, bu talimatnamenin uygulanma süreci ile ilgilidir. Buna göre jandarma, tahsildar ve ihtiyar heyetleri uygulamalardan sorumludur, talimatnameyi uygulamayanlar cezalandırılır. Sağlık Bakanlığı memurlarının denetleme görevi ve cezai sorumlulukları vardır.

Muhacirine Emlak ve Arazi Tevziine Dair Talimatname¹⁶⁹

Rumi 1333 (1917) yılında yayınlanan Muhacirine Emlak ve Arazi Tevziine Dair Talimatname ise, ağırlıklı olarak tarım arazilerinin özelliklerine göre nasıl

¹⁶⁹ Muhacirine Emlak ve Arazi Tevziine Dair Talimatname'nin tam metni için bkz: (Ağanoğlu, 2001: 354–362), konuyla ilgili değerlendirme için (Ağanoğlu, 2001: 194–196).

gruplandırılıp göçmenlere dağıtılacağını ayrıntılı bir biçimde tanımlar. Talimatnameye göre tarım arazilerinin büyüklüğüne ve verimine göre göçmenler iskân edilecek, eğer arazi dağıtılan bölgedeki mevcut köy yapıları yetersiz kalırsa, göçmen yine de iskân edilecek ve ev inşası için de ayrıca 1 dönüm arazi verilecektir (**Ağanoğlu, 2001:195**). Talimatname, arazi dağıtımı için, bir mühendisin de dahil olduğu Taksim ve Tevzi Komisyonu'nun kurulmasını ve arazi dağıtımı için 1/10.000 – 1/20.000 ölçekli çizimler yapılmasını öngörürken, ev parsellerinin düzenlenmesi ve konut özellikleri ile ilgili bilgi içermez.

Köy Sıhhileştirme Hakkında Yayın

22 Haziran 1332 tarihli “köylerde uygulanması gereken sağlık koşulları hakkında talimatname” ile aynı yılda, 1916'da basılan “Yeni Tesis Olunacak Köylerde Nazar-ı Dikkate Alınacak Esasat-ı Sıhiye ve Mevcut Köylerin Bu Cihetlerden Mümkün Olduğu Kadar Islahı” adlı kitapçıkta da, köylerde sağlık koşullarının gereği olarak yerleşme ve mimari biçimlenişin nasıl düzenlenmesi gerektiği ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır¹⁷⁰. Kitapçığın yazarı ve yayımcısı bilinmediği için, bunu dönemin resmi görüşü olarak değerlendirmek doğru değildir (**Ökçün, 1983:172**). Kitapçık, bir yandan resmi görüş ile büyük benzerlikler taşıyarak ve onu daha ileri götürmekte, bir yandan da mevcut uygulamalara yönelik önemli eleştirilerde bulunmaktadır.

Bu yayın, yazarı bilinmese de, o dönemde bu fikirlerin geliştirilerek toplumla paylaşılmak üzere yayınlanmış olması ve dönemin değişmekte olan zihniyetini göstermesi açısından çok önemlidir. Kitapçıkta yer alan, köyün devlet için önemi ve kötü köy koşulları ile ilgili görüşler, ileride Cumhuriyet Türkiye'si'nin de temel görüşü olacak, bunu anlatmak için kullanılan tanımlamalar da, Cumhuriyet döneminde bir slogan gibi kullanılacaktır. Kitapçıkta görüş ve tanımlamaları bu açıdan kısaca örnekleme gerekirse;

“Köylü Devletin en kıymetli unsurudur.”¹⁷¹

“Verem fena mesken hastalığıdır.”¹⁷²

Kitapçığın adından da anlaşıldığı gibi, köy sorunu esas olarak bir sağlık sorunu olarak ele alınmakta, yerleşmelerin her açıdan uygun sağlık koşullarına kavuşturulması gerektiği belirtilmektedir. Ancak bunun yalnızca konferans, söylev ve nasihat ile çözümlenmesinin mümkün olmadığına, hükümetin köylüyü eğitmenin

¹⁷⁰ Kitapçıkta yer alan metinlerin tamamına yakınının transkripsiyonu G. Ökçün tarafından yayınlanmıştır (Ökçün, 1983).

¹⁷¹ Bu görüş M.K. Atatürk tarafından “Köylü milletin efendisidir” biçiminde formüle edilecektir.

¹⁷² Bu tanımlama Cumhuriyet döneminde “Güneş girmeyen eve doktor girer” biçiminde sloganlaşacaktır.

yanı sıra, uygulamaları çok sıkı takip edip, gerektiğinde köylüyü zorlaması gerektiğine de işaret edilmektedir (**Ökçün, 1983:179–180**).

Yayında, köyün idari konuları üzerine bir görüş bildirilmemekle birlikte, köyde bulunması gerekli yapı türleri sıralanırken idare yapılarına da önem verilmesi, köyün bir yönetim birimi olarak tanımlandığını düşündürmektedir. Bilindiği gibi bu tarihte köy henüz, tüzel kişiliği olan bir yönetim birimi olarak yasal kimlik kazanmamıştır.

Kitapçıkta köydeki sağlık sorunlarının nedenleri:

- Yanlış yerleşme yeri seçimi,
- Köy evinin sağlıksız oluşu,
- Lağım ve gübrenin ortalıkta kalması ve
- İçme suyu ile pis suların birbirine karışması olarak

tanımlanmakta ve bunların çözümüne yönelik görüşler açıklanmaktadır.

Çözüme yönelik projelerde, temiz su sağlanması sorununa büyük ağırlık verilmiştir. Kitapçığın neredeyse $\frac{3}{4}$ 'ünü, bu konudaki projelerin açıklanması ve çizim ile desteklenmesi oluşturmaktadır. Ancak tezin konusu açısından asıl ilginç olan, yerleşme ve köy evi plan çizimleri ile de desteklenen mimari özelliklerle ilgili metin bölümüdür.

Buna göre;

Yerleşim yeri özellikleri:

Yerleşmenin kurulacağı arazi biraz tesviye edilmiş ve meyilli olmalıdır. Zemin çakıllı ve kumlu olmalıdır. Kireçli zemin de uygun olmakla birlikte, killi zemin kesinlikle tercih edilmemelidir. Yeraltı suyu en az 5 m derinlikte olmalıdır.

Yerleşme Büyüklüğü:

Altyapı kolaylıkları ve okul, cami gibi kamusal yapıların ve personelinin sağlanması açısından, bir köyün en az 300 hane olması tercih edilmeli, mevcut küçük yerleşmeler birleştirilmelidir.

Yerleşmede bulunması gerekli işlevler:

- Pazar, ticaret, eğlence yeri
- Konut
- Ahır
- Fabrika ve zanaat işliğı

Yerleşme düzeni:

Pazar, ticaret, eğlence yeri, kahve, tiyatro, hükümet konağı, diğer resmi binalar ve karakol köy merkezinde yer almalıdır. Konutlar bunların etrafında bulunur. Ahır, evin arkasında ve en az 20 m uzağında olmalıdır. Fabrika ve zanaat işlikleri köy dışında birkaç yerde toplu olarak bulunmalıdır. Köyün gelecekte büyüyeceği göz önüne alınarak, bunun için baştan bir alan ayrılması gerekmektedir.

Büyük ve birbirine paralel sokakların genişliği en az 10 m olmalıdır. Bu sokakları dik kesen sokakların genişliğinin 7 m olması yeterlidir. Geniş sokakların yönünün kuzey-güney ya da kuzeybatı-güneydoğu olması tercih edilir.

Yerleşmenin ortasındaki pazar ve ticaret alanında büyük bir meydan yer almalıdır. Meydanda çeşme ve genel helâ olmalıdır. Panayır da burada kurulmalı, ancak hayvan satışı için köy dışında bir meydan yapılmalıdır. Bu meydanda ahır da bulunmalıdır. Yerleşme içinde mahalle aralarında çocuklar ve köylünün bir araya gelebilmesi için küçük meydanlar yapılmalıdır. Bu meydanlara gölgelik amaçlı seyrek ağaç dikilmelidir, kuyu yapılması yararlı olur. Hiçbir meydan ekili bahçeye çevrilmemeli, meydan işlevini sürdürmelidir.

Köy evinin yer özellikleri:

Köy evleri bitişik düzende olmamalı, en az 2–5 dönümlük parsel içinde ve diğer evden 15–20 m uzakta konumlandırılmalıdır. Evin cephe yüksekliği, sokak genişliğini aşmamalıdır. Parsel, su toplamaya elverişli olmamalı ve önceden mezarlık ya da gübrelik olarak kullanılmamış olmalıdır. Zemin çakıllı, iri kumlu olmalı, killi, siyah topraklı olmamalıdır. Yeraltı suyu en az 3–5 m derinde olmalıdır. Böyle bir sorun varsa, drenaj yöntemleri uygulanmalıdır.

Köy evinin konum özellikleri:

Sağlık kuralları açısından, yapı her taraftan hava ve güneş almalı ve kuru olmalıdır. Evin iki ana cephesi, sokak yönlendirmesinde olduğu gibi kuzey-güney ya da kuzeybatı-güneydoğu yönünde olmalıdır. Evi konumlandırırken arazi topografyası ve iklim de göz önüne alınmalı, nemli rüzgâr yönünde pencere yapılmamalıdır.

Köy evinin plan özellikleri:

Köy evinde;

- Yatak odası (yeteri sayıda),
- Oturma ve yemek odası,
- Mutfak,

- Gusûlhane,
- Helâ ve
- Erzak kileri bulunmalıdır.

Duruma göre yemek odası mutfak içinde çözümlenerek, oturma odası yapılmayabilir. Mutfak ve helânın kuzey cephede, yatak odalarının doğu cephede, oturma ve yemek odasının güney cephede yer alması doğru olur. Oda yüksekliği 3–3,5 m olmalı, adam başına 20–25 m³ hesabıyla oda büyüklüğü ayarlanmalıdır. Bütün pencereler kanatlı olmalı, rüzgâra açılan pencereler çift doğramalı ya da kepenkli olmalıdır. Her odanın zemin alanının 1/12'si büyüklüğünde pencere açılmalıdır. Pencere kenarı (denizlik) yağmurun içeri girmemesi için dışarı çıkık ve dışa meyilli olmalıdır.

Yapı malzemesi özellikleri:

Yerleşmenin kurulacağı bölgede yerel olarak bulunan taş, tuğla ve tahta, yapı malzemesi olarak kullanılır.

- Granit gibi sert taşlar, iyi yapı malzemesidir, ancak işlenmesi zordur. Temelde kullanılmazdır.
- Kireç taşının küçük taneli ve delikli olanı tercih edilmelidir.
- Kum taşı çok nem çektiği için, temelde kullanılmamalıdır.
- Tuğlanın iyi pişmiş olanı tercih edilmelidir.
- Tahta iyi bir yapı malzemesi olmamakla birlikte, kullanılması gerekiyorsa sert ağaç türleri tercih edilmelidir.
- Harç olarak kireç, horasan, kum, çimento ve su kireci kullanılır.
- Deniz kumu tuzlu olduğundan tercih edilmemeli ya da yıkanmalıdır.
- İç cephe harcı olarak killi toprakla karışık az kireç ya da külhan külü ile karışık kireç ve toprak kullanılmalıdır.

Yapı öğelerinin özellikleri:

- Temel: Sert taş kullanılmalı, kireç ve kum taşı kullanılmamalıdır. Taş su geçirmez olmalıdır. Temel, yeraltı suyunun en az 3 m üzerinde bulunmalıdır. Subasman 50–60 cm yükseklikte olmalıdır. Bodrum kat yapılacaksa, yeraltına 50 cm'den fazla girilmemeli, bodrum katlı yapılarda, yapı çevresine 1 m genişliğinde su geçirmez nitelikte kaldırım yapılmalıdır.

- Duvar: Nem çekmemeli, hareket ve ses geçiren malzeme kullanılmamalıdır. Taş, tuğla, uygun harç ya da tahtadan yapılır. Duvarın dış yüzü su kireci, çimento ya da kireç ve tuğla tozu gibi su geçirmeyen harçla sıvanmalıdır. Dış sıvanın iyi olması durumunda, iç sıvanın nitelikleri önemli değildir. Bölücü duvarlar, taş, tahta ya da tuğla ile yapılır. Ana duvarlara göre daha ince olur. Hayvan yuvası olmaması için duvar içinde boşluk bırakılmamalıdır.
- Oda zemini: Oda zemini tahta ile, ıslak hacimlerin zemini ise kare taşlarla ya da çimento ile kaplanır.
- Tavan: Belli aralıklarla dizilen ahşap kirişlerin arası, tahta tabakaları ile kaplanır.
- Dam: Kötü hava koşullarına ve yangına karşı evi koruyabilmelidir. Kar yükünün fazla olduğu bölgelerde özellikle çok sağlam yapılmalıdır. Ot, kamış gibi yapı malzemesi yağmura karşı iyi olmakla birlikte, yangın açısından çok tehlikeli olduğundan, bunlar kullanılacaksa damın boşluğu 30–50 cm olmalıdır. Siyah yazı taşı (kayrak taşı) da iyi bir malzeme olmakla birlikte, onarımı zor olduğundan, “zamanımızdaki yeni kiremitler” (Marsilya kiremidi) tercih edilmelidir.

Isınma:

Isınma için en iyisi “yerli fırın sobası”dır¹⁷³. Taş ve tuğladan yapılan ve bir duvar boyunca yer alan bu sobalar hem yemek pişirme hem de ısınma amaçlıdır.

Kitapçıkta öngörülen yerleşme düzeni ve biçimi incelendiğinde, Osmanlı Devleti’nin planlı kırsal yerleşmeler kurmaya başladığı 1856’lı yıllardan itibaren uygulanan ızgara plan şemasının geçerli olduğu, bunun verilen boyutlandırma ile tanımlı hale getirildiği görülür. Yerleşme ve yapı planı basit bir çizimle ifade edilmiş, kütle biçimlenişi aksonometrik perspektif çizimiyle verilmiştir (Şekil A4/20-22). Öncüllerine göre biraz daha ifadeli bir çizim tekniği olmakla birlikte, mimari çizim düzeyinde değildir. Kitapçıkta verilen çizimler üzerinden yerleşme planını kısaca değerlendirmek gerekirse;

Köyün merkezinde büyük bir meydan ve onu çevreleyen çeşitli kamu yapıları yer alır. Bu yapı topluluğunun dışında yapı adaları sıralanır. Bir yapı adası yan yana dizili tek sıralı parsellerden oluşur, dolayısıyla bir parselin yapı adasını sınırlayan iki sokağa da cephesi olur. Köyün orta aksında yer alan yapı adaları üç sıra parselden,

¹⁷³ Yazar, bu tür sobaların kuzey Arnavutluk ve Sırbistan’da kullanıldığını belirtmiştir. Bu dönemde Romanya, Bulgaristan gibi başka Balkan ülkelerinde de bu tür sobalar kullanılmaktadır (Tunçdilek, 1967:73) ve (Dağgölü, 1995:36,52).

diğerleri beş sıra parselden oluşur. Yerleşme içinde bazı noktalarda yapı adaları beş değil üç parselden oluşur, böylece bu iki parsellik alan kamuya ayrılır.

Konut birimi, parsel içinde sokağa cephe verecek biçimde parselin ön kesiminde ve köşeye yakın olarak konumlanmıştır. Konutun ters köşesinde parselin diğer sokağa bakan cephesi üzerinde de hanenin ahır vb. ek yapıları yer alır. Parsel içinde kuyu ve fosseptik birbirinden uzak biçimde konumlandırılmıştır. Konut, beşik çatılı, çok sayıda penceresi ve ara katı olan kübik biçimli bir kütledir. Giriş aksında geniş bir hol ve hole açılan iki oda, mutfak, helâ, gusûlhane ve merdivenkovaı bulunur.

Gerek kitapçıkta verilen açıklama metni gerek çizimler değerlendirildiğinde dikkat çekici olan, bir köy için öngörülen yapı ve açık alan tipleridir. Yukarıda da açıklandığı gibi 19. yüzyıl ortasında yalnız ev inşa ederek kırsal yerleşme kurulurken, yüzyılın dördüncü çeyreğinde okul ve cami de kırsal yerleşmenin olmazsa olmaz bileşeni olarak tanımlanıp, yeni kurulan tüm yerleşmelerde okul, cami ve bazı durumlarda da karakol yaptırılmaya çalışılmıştır. Ancak kitapçıkta bunların yanı sıra, geleneksel köylerde çoğunlukla bulunan pazaryeri, hayvan satış yeri, zanaat işliğı ve kahve de köyde bulunması gerekli yapı tipleri olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu zamana kadar köyde bulunması söz konusu olmayan eğlence yeri, tiyatro, fabrika, hükümet konağı ve resmi kurumlar ile mahalle aralarında küçük meydanlar da öngörülmüştür. Böylece artık yalnız mimari biçimleniş ile değil, sosyal örgütlenme ve yaşam modeli ile de, geleneksel yaşam biçiminden farklı “çağdaş bir kırsal yaşam modeli” tanımlanmış olmaktadır.

Kitapçıkta dikkate değer bir diğer konu da, köy evi tanımlaması ile ilgilidir. Evin biçimleniş ve parseldeki konumlanış özellikleri, geleneksel Anadolu köy evinden büyük farklılıklar içermektedir. Beşik çatı ve çok sayıda büyük boyutlu pencere gelenekselden farklı bir yapı tipini ortaya koymaktadır. Evin sokağa cephe vermesi, doğrudan sokaktan eve girilmesi ve bahçenin de alçak bir duvarla çevrilerek, evin avlusuyla birlikte dışa açılması önemli bir değişimdir.

Evin iç düzeninde de farklı bir yaklaşım söz konusudur. Geleneksel köy evinde mekânların işlevsel ayrımı çok tanımlı değildir ve çoğunlukla bir mekân, birçok işlev için kullanılır. Oturma ve yatma eylemi aynı odada gerçekleştiğı gibi, genellikle bu eylemler için bir ya da iki oda ayrıldığından hane halkının kişiselleşmiş ayrı odaları bulunmaz. Oysa kitapçıkta ev tanımında, her işlev için ayrı bir mekân önerilmekte ve bir odada mümkün olduğunca az kişinin barınması tavsiye edilerek, kişilerin bireysel yaşamı göz önünde bulundurulmaktadır. “Birey” kavramını önemseyen ve

bunu çağdaş yaşamın gereği olarak değerlendirip, çözüm üreten bu yaklaşım, dönem açısından önemli bir yeniliktir.

Kitapçıkta yapı sistemi, yapı ögesi ve malzemeye ilişkin ayrıntılı teknik bilgiler mevcuttur. Yapı ögeleri betimlenirken, geleneksel köy evlerinden farklı özellikler tanımlanmakta, örneğin tavanın ve döşemenin ahşap kaplama, çatı örtüsünün Marsilya kiremidi olması gibi, o dönemde köy evinde pek kullanılmayan ve evin maliyetini arttıran nitelikler sıralanmaktadır.

Köy evi ile ilgili bütün bu değerlendirmeler ve öneriler göz önüne alındığında, hane halkının sağlıklı ve temiz bir ortamda barındığı ve kişinin bireysel yaşamını sürdürebildiği “modern” bir ev ortamının oluşturulmak istendiği görülür. Bu dönemde henüz kentte dahi, üst düzey aristokrat konaklarının dışında böyle bir yaşam modeli oluşturulmamışken, köy evi için böyle bir öneride bulunmak, toplumun tüm katmanlarının aynı süreç içinde çağdaşlaşmasını öngören bir yaklaşımın sonucu olmalıdır.

2.2.2.4. 1912–1913 Balkan Savaşları Sürecinde Köy Kurma Çabaları

Balkan Savaşları’ndan 1. Dünya Savaşı sonuna kadar İttihat ve Terakki Fırkası’nın iktidarda olduğu dönemde, gerek göçmen gerek aşiret iskânı sonucunda 17,5 milyon olan Osmanlı nüfusunun yaklaşık üçte biri yer değiştirmiştir (**Dündar, 2002:250–251**). Osmanlı coğrafyasındaki bu büyük karışıklık düzenli iskân çalışmalarıyla çözülmek istenmiş, yukarıda belirtilen yönetmeliklerin yanı sıra yeni kurulacak köyler için projeler de geliştirilmiştir¹⁷⁴. Devletin yapacağı köylerin yanı sıra devlet yardımı almadan kurulacak köyler ve konutlar için de bu projelere uyma zorunluluğu getirilmiştir (**Dündar, 2002:209**).

Ayrıca, çok sayıda köyü kısa süre içinde kurmanın zorlukları da göz önünde bulundurularak, bu amaca yönelik anonim şirketlerin kurulması desteklenmiştir¹⁷⁵. 1913 yılında Rumeli göçmenlerinin iskânı için 500.000 Osmanlı Lirası sermayeli bir şirket kurulmak istenmiştir (**Halaçoğlu, 1995:120**). Ancak tanımlanan iş için

¹⁷⁴ 5 Mart 1329 (18 Mart 1913) tarihli “Muhacirinin Suret-i İskânı Hakkında Tahrirat-ı Umumiye Talimatnamesi”nin giriş kısmında, okul ve cami yerinin de belirtildiği bir köy genel yerleşme planı ile birlikte ev planı ve inşaatın nasıl yapılacağına yönelik bir açıklamanın da, talimat eki olarak verildiği belirtilmektedir. Bu proje elde edilemediği için niteliği bilinmemekle birlikte, BOA, DH/MB. HPS. M. 8/47 no’lu, 1329 Nisan (1913 Nisan) tarihli Nafia Nezareti mühendislerine çizdirilen, köylerde inşa olunacak hane projesi ve köyün ev, cami, okul ve karakol binalarının yerleşim krokisi, talimatnamenin eki olan projeden hemen sonra hazırlandığından dönemin planlı köy yaklaşımı ile ilgili önemli bir bilgi kaynağıdır (Ağanoğlu, 2001:196 -377 no’lu dipnotta belirtilen belge Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden sağlanmıştır). BOA, DH/UMVM, 125/32 no’lu, 20 C 1337 (23.3.1919) tarihli “Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamimen tebliği” konulu belgede bulunan proje de, bu ilk planların Mütareke döneminde tekrar gündeme alınmasıdır.

hükümetten 3.000.000 lira kredi istenmesi, Düyun-u Umumiye’ce uygun bulunmamıştır. 1914 yılında da göçmenlerin iskânını ve refahını sağlama amacıyla, 250.000 lira sermayeli bir şirket kurmak için Maliye Nezareti’ne başvurulmuştur. Şirketin sermayesinin “göçmenlere ev yapmak, Avrupa’dan ziraat aletleri getirmek, çiftçilik, numune mektebi açmak, yoğurtçuluk, peynircilik, yağcılık, kaymakçılık öğretmek gibi hususlarda kullanılacağı” bildirilmiştir¹⁷⁶. Ancak bu şirketlerin kurulup kurulmadığı ile ilgili bir bilgi edinilememiştir (**Halaçoğlu, 1995:120**).

Arşiv belgelerinde Anadolu’nun çeşitli yerlerinde göçmenler için “numune köy kurmaya” ilişkin belgeler¹⁷⁷ mevcutsa da, arka arkaya savaşlar nedeniyle ekonomisi iyice zayıflayan Osmanlı Devleti’nin teorik alanda yaptığı çalışmaları, yoğun bir biçimde uygulamaya dönüştürdüğünü söylemek, eldeki belgelerle mümkün değildir¹⁷⁸. Bu nedenle bu dönemde köy kurmaya yönelik gelişmeler, uygulamalara dayanarak değil, teorik çalışmalara dayanılarak aktarılabilir.

Bu bağlamda kısaca “numune köy” ve “numune çiftlik” kavramına değinmek yararlı olacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı devleti “numune” kavramı ile ilk kez, 1860’lı yıllarda Midhat Paşa’nın Tuna Valisi iken kurduğu “numune çiftlikler” ile tanışmıştır¹⁷⁹. Dönemin gelişkin tarım yöntemini uygulayan ve bu şekilde hem halka modern tarım tekniklerini göstererek örnek olmayı, hem de köylüye fenni usulle yetiştirilmiş tohumluk vererek, tüm bölgenin tarımını ıslah etmeyi amaçlayan bu sistem, uzun bir aradan sonra II. Meşrutiyet döneminde tekrar uygulanmaya çalışılmıştır.

¹⁷⁵ İttihat ve Terakki döneminde anonim şirketlerin kurulması devlet politikası olarak benimsenmiştir (Tunaya, 1998:424, 3 no’lu dipnot).

¹⁷⁶ *Halka Doğru*, sayı 49, 13 Mart 1330 (26 Mart 1914), s.392’den nakleden: (Halaçoğlu, 1995:120, 717 no’lu dipnot).

¹⁷⁷ Adana, Eskişehir, İzmir, Mersin’de numune köyler kurulmaya çalışılmıştır (Halaçoğlu, 1995:119).

¹⁷⁸ 1919 tarihli bir göçmen köyü projesinin önyazısında, göçmen köylerinin kurulması için ekonomik ve fenni incelemeler yapılarak projelerin hazırlandığı, ancak savaşlar nedeniyle yaşanan zor koşullar nedeniyle uygulama yapmanın olanaklı olmadığı belirtilmiştir (BOA. DH/UMVM, 125/32 no’lu, 20 C 1337 (23.3.1919) tarihli “Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamamen tebliği” konulu belge; ayrıca Dündar da bu konuya dikkat çekmektedir (Dündar, 2002:209).

¹⁷⁹ Bkz: s:21–22.

Numune Köy Projeleri

Bu dönemde bir yandan özellikle Trakya bölgesinde numune çiftlikleri kurulurken¹⁸⁰, bir yandan da numune köy projeleri geliştirilmiştir. 5 Mart 1329 (18 Mart 1913) tarihli “Muhâcirînin Sûret-i İskânı Hakkında Tahrîrât-ı Umûmiye Talimatnamesi”nin eki olan projenin yanı sıra, Harbiye Nezareti tarafından Balkan Savaşları’ndan dönen malul askerler için de numune köy kurulması planlanmış ve bu plan askerlik şubelerine tamim edilmiştir **(Yetkin, 1996:43)**. İzmir Milli Kütüphane Heyet-i İlmiyesi de bu projeden yola çıkarak, 1916 yılında “sağlam, sağlıklı, yetenekli ve eğitilmiş insanlar yetiştirmeyi hedefleyen” bir numune köy projesini yazılı ifade biçiminde hazırlamıştır¹⁸¹. Bu raporda mevcut koşullarda yeni köy kurmanın zor olduğu, ancak bölgedeki köylerden birinin seçilip numune köy olarak geliştirilmesiyle, diğer köylerin ıslahının da sağlanabileceği öne sürülmüştür.

Kuramsal Bir Köy Projesi

İzmir Milli Kütüphane’nin iktidar partisi İttihat ve Terakki Fırkası ile yakınlığı göz önüne alındığında¹⁸², bu numune köy projesinin fikir ve yaklaşımının devletin genel çizgisinden çok farklı olmadığı düşünülebilir.

Projede numune köyün kurulma amacı olarak sekiz maddelik bir liste verilmiştir. Bunlar;

- Sağlıklı kişilerden sağlıklı bir neslin gelişmesi;
- Nüfusun arttırılması;
- Milli servetin arttırılması;
- İyi ahlakın korunması;
- Ormanların korunması;
- Halk beden sağlığı;

¹⁸⁰ BOA, DH/UMVM evrakında bu dönemde kurulmuş ve mütareke döneminde çeşitli sorunlar yaşayan numune çiftlikleri ile ilgili belgelerden, çeşitli tarımsal uzmanlık alanlarına ilişkin numune çiftliklerin kurulduğu ya da kurulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin: DH/UMVM, 65/57 no’lu, 28 Ş 1338 (17.5.1920) tarihli, “Edirne Vilayeti Ziraat Numune Bahçesi’nin ...” konulu belge; BOA, DH/UMVM, 164/101 no’lu, 26 Za 1339 (2.8.1921) tarihli, “düşman işgali üzerine Dersaadet’e gelen Kırkkilise (Kırklareli) Ziraat Numune Bahçivânı Abdi Efendi’nin...” konulu belge; DH/UMVM, 15/4 no’lu, 1 M 1337 (8.10.1918) tarihli, “Edirne vilayeti ve mülhakatı numune bahçeleri masarifi istihaliye...” konulu belge; DH/UMVM, 42/29 no’lu, 29 Za 1338 (15.8.1920) tarihli, “Yunan işgali sebebiyle vazifesinden ayrılarak Dersaadet’e gelen Kırklareli Ziraat ve Asma Fidanlığı memuru Cemal Efendi’nin...” konulu belge; BOA, DH/UMVM, 76/31 no’lu, 18 N 1337 (17.6.1919) tarihli, “Lüleburgaz’da numune çiftliği yapılmak üzere istimlak edilen ve sonradan istimlakinden vazgeçilen Sarımsaklı Çiftliği’nin vilayetçe tapu kaydının düzeltilerek sahibine iadesi gerektiği” konulu belge.

¹⁸¹ İzmir Milli Kütüphane Heyet-i İlmiyesi’nin hazırladığı numune köy projesinin tam metninin transkripsiyonu için bkz: (Yetkin, 1996).

¹⁸² (Yetkin, 1996:42).

- Sanayi, eğitim, ziraat ve
- Kuvvetli cesur asker yetiştirilmesidir.

Numune köy olarak seçilecek köyde “yapılacak ilk işler” 42 madde, köyde bulunması gerekenler de 16 maddede tanımlanmıştır. Bu sıralamada köyde olması gerekli yönetsel, sosyal, kültürel özellikler ile yapı tipleri biraz karışık bir biçimde birarada yer almaktadır. Daha önceki benzer nitelikteki yayın ve talimatnamelerden farklı olarak önerilen yeniliklerin mimari ile ilgili olanlarını kısaca değerlendirmek gerekirse;

- Kütüphane, arşiv (ana evrak için);
- Kiraathane tarzında kahvehane;
- Numune odası (eşya ve mahsül için);
- Toplantı odası;
- Eczane;
- Numune bahçeli okulu (kızlar ve erkekler için);
- Genel jimnastik salonu;
- Hayvan geçmeyen ağaçlı yollar;
- Sebze, çiçek bahçesi, bostan ve bağ (ıslah edilmiş);
- Kireç ocağı, tuğlahane, demirhane, marangozhane, arabahane, nalband, çilingir, kunduracı, terzi, kitapçı, büyük imalathane, kum-kireç-tuğla deposu;
- Kanalizasyon sistemi.

Projede bir “örnek köy”deki yaşam biçiminin, çocuk yetiştirmeden sosyal yaşama, tarımsal üretimden zanaata nasıl olması gerektiği ile ilgili kapsamlı bilgi bulunmaktadır. Köyde bulunması gerekli yapı tiplerinin listesi verilmekte, köyün merkezindeki yolların düzenlenmesi ve evlerin sıhhileştirilmesinin gerektiği belirtilmekte, ancak yerleşmenin, evlerin ve yeni yapı türlerinin mimari biçimlenişi ve konumlanışı ile ilgili bilgi verilmemektedir.

Devlet Tarafından Hazırlanan Göçmen Köyü Mimari Projeleri

Bu dönemde devlet tarafından hazırlanan ve ülkedeki tüm göçmen köylerinde uygulanması istenen mimari projeler ise, oldukça ayrıntılı bilgi içermektedir.

1. Proje:

Nafia Nezareti Mühendisleri¹⁸³ tarafından hazırlanan Nisan 1329 (1913 Nisan) tarihli göçmen köyü ve evi projesi iki paftadan oluşmaktadır¹⁸⁴ (Şekil A4/18–19). Bunlar;

- 1/1000 ölçekli genel yerleşme planı,
- 1/50 ölçekli yapı kesitidir.

Izgara planlı bir yerleşme öngören projenin yazılı bir açıklama kısmı bulunmamaktadır ve yapı çizimleri paftasında yalnız iki kesit vardır. Proje, plan çizimleri olmadığından ve kesitlerin köy yerleşim planında leke biçiminde verilen yapılarla plan ilişkisi anlaşılamadığından evlerin mimari özellikleriyle ilgili fazla bir bilgi vermese de, sırt sırta ikiz ev biçiminde tasarlanan konutlar, öncülü olan uygulamalardan, projelerden ya da talimatnamelerde yazılı olarak belirtilen konut tiplerinden farklılaşmaktadır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Fırkası'nın Almanya ile yalnız siyasi değil, kültürel alanda da büyük bir yakınlığının olması, Almanya'dan bilim alanında yardım alınması, şüphesiz ki, çağdaşlaşma ile doğrudan ilişkili olan köy sorunun çözümünde de etkili olmuştur¹⁸⁵. Özellikle yerleşme planının 18. yüzyıl Habsburg planlı köyleriyle benzerliği dikkat çekicidir (Şekil A3/2).

Yerleşme Planı (Şekil A4/18)

Köyün orta kesiminde birbirini dik kesen 20 m genişliğinde iki ana aks ve bunlara paralel 10–12 m genişliğinde ikincil yollar yerleşmenin ızgara plan şemasını oluşturur. Yerleşmenin tam ortasında, ana yolların kesişme noktasında köyün en büyük ve kare biçimli (72x72 m) yapı adası yer alır. Kamusal alan olan bu yapı adasında ortada karakol ve onun iki yanında okul ile cami bulunur. Bu yapı adasının dört tarafını da 20 m genişliğindeki yol çevreler. Yerleşmenin diğer yapı adaları 17x24 m'lik parsellerin katları biçiminde düzenlenmiştir. Kamusal yapı adasının doğu ve batı tarafında ortadan geçen ana aksın kuzey ve güneyinde iki parselin oluşturduğu 34x24 m büyüklüğünde yaklaşık kare biçimli birer sıra yapı adası dizisi yer alır. Bu hattın kuzeyinde ve güneyinde ise dört parselin oluşturduğu 48x34 boyutlarında dikdörtgen biçimli birer sıra yapı adası bulunur. Bu şekilde yerleşme ilk aşamada 16 büyük ve 12 küçük olmak üzere 28 yapı adasından oluşmakta, ancak ileride büyüyeceği varsayılarak biçimde köy sınırlarında yeni yapı adası başlangıçları gösterilmektedir.

¹⁸³ Proje paftalarının sol alt kısmında "Nafia Nezareti Mühendislerinden Klavopolos (?)'un imzası vardır.

¹⁸⁴ BOA, DH/MB. HPS. M. 8/47 no'lu, 1329 Nisan (1913 Nisan) tarihli belge.

¹⁸⁵ İttihat ve Terakki Fırkası'nın Almanya ile ilişkileri için bkz: (Gencer, 2003).

Parsel içindeki yapılar “L” biçimli ikiz ev biçimindedir ve sokağa cephe vermektedirler. Ev plan ve görünüşlerinin bulunmaması nedeniyle yapının sokakla ilişkisi anlaşılamamıştır. Ancak evlerin konumunun yapı adası içinde farklı yerlerde olması, geleneksel köy evinin önemli tasarım parametrelerinden olan mekân yönlendirmenin göz ardı edildiğini¹⁸⁶, dolayısıyla yerleşmenin estetik biçimleniş kaygısının ev yönlendirmeye göre ön planda tutulduğunu düşündürmektedir.

Evlerin kesitlerinde ise, 60 cm yüksekliğinde subasman üzerinde 3.20 m yüksekliğinde odaların yer alması ve uzun pencereler, zemin rutubeti sorunu olmayan, havadar ve aydınlık mekânlar oluşturma istemini göstermekte ve bu anlamda geleneksel köy evinden kesin bir biçimde farklılaşmaktadır.

2. Proje

Bu dönemde geliştirilen en kapsamlı ve mimari özellikleri en iyi tanımlanmış proje, şüphesiz 23.3.1919’da “muhacir köylerinin ve evlerinin inşasında kullanılması gerekli plan” olarak tanımlanıp, vilayetlere gönderilen plandır¹⁸⁷ (Şekil A4/23-26).

Söz konusu proje dört paftadan oluşmaktadır. Bunlar;

- 1/2000 ölçekli genel yerleşme planı,
- 1/200 ölçekli bir yapı adası planı,
- 1/200 ölçekli yapı kesiti ve cephe açıklıklarıyla ilgili daha büyük ölçekli plan ve
- 1/200 ölçekli tek ve iki katlı evlerin sokak cephelerinin çizimidir.

Daha önceki projeler gibi bu projede de yerleşme ızgara planlı olarak tasarlanmıştır. Yerleşme planı genel olarak Nisan 1913 tarihli projeye benzemektedir. Belgede ev projesinin de ayrıntılı bir biçimde bulunması, bu planı doğru değerlendirmeyi kolaylaştırmaktadır. Yerleşmede öngörülen konut tipi, iki katlı beşik çatı biçimlenişi ve sokağa cephe vermesi ile geleneksel Anadolu köy evinden de farklılaşmaktadır. Tasarımcısı bilinmeyen ancak profesyonel mimari çizim dili göz önüne alındığında bir mimar tarafından yapılmış olması kuşkusuz olan bu projede öngörülen ev tipi, dış cephe görüntüsü ve ikiz yapı kurgusu ile Alman kırsal yerleşmeleri ile benzerlik

¹⁸⁶ Köy evinde yaşama mekânının ve yarı açık mekânın güneş alan cephede yer alması önemlidir. Ancak bu planda kuzeye bakan evler dahi bulunmaktadır.

¹⁸⁷ Söz konusu projenin çizimleri, F. Dünder tarafından yayınlanmıştır (Dünder, 2000). Projenin tanıtımı için ayrıca bkz: (Dünder, 2002:210–213). F. Dünder’in çalışması projenin betimlenmesi üzerinedir. Bu tez kapsamında Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden özgün proje sağlanarak, tasarımın mimari değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Dünder, söz konusu projenin Balkan Savaşı göçmenleri için hazırlanarak defalarca gönderilmiş olan proje olduğunun belirtmiştir (Dünder, 2000:53).

taşımaktadır¹⁸⁸. Buna karşılık plan özellikleri incelendiğinde, aslında içe kapalı yapısı ile geleneksel Türk köy yaşam özelliklerini sürdürdüğü, hatta sundurmalı ev tipinin Trakya'nın geleneksel köy evi plan tipiyle büyük ölçüde benzeştiği görülür¹⁸⁹.

Yerleşme Planı (Şekil A4/23):

Köyün merkezinde iki yapı adası büyüklüğünde (177x104 m) bir meydan, meydanın iki uzun kenarı boyunca ve meydanın orta hizasına dik 25 m genişliğinde üç ana cadde bulunur. Meydanın dar kenarlarından birinde cami, okul ve karakol bir arada yer alır. Meydanın çevresinde uzun kenarları boyunca altışar, kısa kenarları boyunca ikişer adetten toplam 16 yapı adası bulunur. İleride köyün büyüyeceği göz önüne alınarak, yeni yapı adası sıraları için de alan ayrılmıştır. Ana cadde dışında, bu yapı adalarını birbirinden ayıran sokaklar 15 m genişliğindedir.

Bir yapı adası 11x27 m boyutlarında, 297 m² büyüklüğündedir ve iki sıralı altı parselden, yani 12 parselden oluşur. Yapı adasında altı çift yapı yer alır. Yapı adalarının ve meydanın çevresinde kaldırım bulunur. Kaldırımı ağaç dizileri sınırlayarak sokaktan ayırır (Şekil A4/24).

Parsel içinde ana yapı olan konut birimi sokağa cephe verecek biçimde konumlanır. Bir ya da iki katlı olur. Konutun arkasında parsel bitiminde ahır, samanlık, helâ gibi ek yapıların olduğu bölüm yer alır. Bu birimler, diğer komşu yapıların ek yapıları ile sırt sırta ve yan yana dörtlü birimler biçiminde konumlanır. Parsel köşelerinde helâlar da dörtlü grup oluşturur. Böylece bu yapıların inşaat işlerinin ve kanalizasyon gibi alt yapı işlerinin daha ekonomik bir biçimde çözülmesi amaçlanmıştır. Parsel boyunca bahçe duvarı örülerek avlunun dışa kapalı olması sağlanmıştır.

Konut birimi dar uzun dikdörtgen biçimlidir. Sırt sırta iki yapı bir kare biçimi oluştururlar ve sokaktan bakıldığında kare planlı tek bir konut birimi gibi algılanırlar. Oysa ki her ne kadar yapının dar kenarı sokağa büyük bir pencere ile açılmaktaysa da, yapının esas cephesini avluya bakan uzun cephe oluşturur. Yapıya giriş avlu içinden bu uzun cephe boyunca uzanan sundurmadandır. Yapının zemin katında iki oda yer alır. Odaların ikisi de sundurmaya açılır, aynı zamanda iki oda arasında da bir kapı bulunur. İki odanın arasındaki duvar üzerinde bir baca grubu yer alır. Bu baca grubu aynı zamanda arkadan bitişik olan diğer yapıya da hizmet eder. Odaların hem sundurmaya bakan cephelerinde hem de sokak ya da avluya bakan cephelerinde pencere bulunur. İki katlı yapılarda yapının avluya bakan diğer dar cephesi üzerinde yapı dışında bir merdiven yer alır. İlk aşamada tek katlı ve iki odalı

¹⁸⁸ Alman planlı köyleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için (Miller, 1950).

¹⁸⁹ Trakya'daki sundurmalı ev tipleri ile ilgili bilgi için bkz: (Dağgölü, 1995:56) ve (Eres, 1999:134, 249).

olarak planlanan yapının büyütölmek isteneceği de öngörölerek, yapıyı bozmadan yeni eklerin yapılabilmesi için öneriler de getirilmiştir. Buna göre mevcut odaların yanına bir oda daha eklenebilir. Bu oda ile ana yapı arasında merdiven yapılarak gereksinime göre üst kata bir, iki ya da üç oda eklenerek, iki katlı ve altı odalı bir yapı oluşturulabilir. Yapılarda oda 4,6 m, kapı 2,35 m, pencere 1,75 m yüksekliğindedir. Kapı, pencere genişliği 1 m'dir. Tek katlı bir ev bacası ile birlikte 9,6 m yüksekliğindedir (Şekil A4/25–26).

Avludaki ek yapı sundurma niteliğindedir. Yalnız arkadaki helâ birimi kapalı mekândır. Yapıların sokağa bakan cephelerinde içeriği göstermeyen 3,1 m yüksekliğinde avlu duvarları bulunurken, yapı adası içinde parselleri birbirinden ayıran duvarlar alçak çit niteliğindedir. Avluya açılan ana kapı 2 m genişliğindedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi bu plan tipi, geleneksel Trakya köy evi plan tipi ile benzeşmesine karşın, öngörölen oda ve kapı, pencere gibi açıklıkların yükseklikleri gelenekselden farklılaşmaktadır. Geleneksel evlerde ısı kaybına karşı oda yüksekliği 2 m'yi geçmez ve pencere çok küçük tutulurken, bu yapılarda bol ışıklı ferah mekânlar elde etmek için büyük açıklıklar kullanılmış ve tavan yüksek tutulmuştur.

2.2.2.5. 1918–1922 Mütareke Dönemi: “Sivil Toplum’un Köycölük Çabası”

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile başlayan ve 2 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına kadar süren dört yıllık siyasal karmaşıa ortamında, Osmanlı başkentinde köy kurmaya yönelik çabalar ve örgütlenmeler olmuştur¹⁹⁰. Aynı süreçte 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine, bu tarihten itibaren İstanbul yönetiminin yaptığı anlaşmaları reddeden ve 23 Nisan 1920'de TBMM'yi kuran Müdafaa-i Hukuk Hareketi de, Ankara'da yeni devletin köy konusuna bakışını ortaya koymaktadır¹⁹¹. Bu bölümde işgal altındaki Osmanlı Devleti'nde devletin, partilerin ve derneklerin çalışmaları anlatılacaktır.

1. Dünya Savaşı sonrasında hem yeni hem de daha önceden kaybedilen topraklardan sürekli göçmen gelmeye devam etmiş ve bunların iskânı için köy kurmak gerekmiştir. 23.3.1919 tarihli “muhaçirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamimen tebliği” adlı bir köyün ve köy evinin mimari projesinin yer aldığı belge vilayetlere gönderilerek, köylerin bu plana göre kurulması istenmiştir¹⁹².

¹⁹⁰ Mütareke döneminin siyasal ortamı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunaya,2003c).

¹⁹¹ TBMM'nin bu konudaki görüşleri için bkz. Bölüm 3.1.

¹⁹² Bu proje, aslında Balkan Savaşı göçmenleri için hazırlanmış olduğundan, bölüm 2.3.2.4'de ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır.

Bu dönemde kurulan bazı partiler de, tüzüklerinde köy sorununun çözümüne yönelik programlar açıklamışlardır. Eski İttihat ve Terakkiciler tarafından kurulan Hürriyetperver Avam Fırkası, parti programında göçmenler için düzenli bir iskân ve imar programını hazırlayacağını belirtmiştir (**Tunaya, 2003a:97**). İttihat ve Terakki Fırkası'nın devamı niteliğindeki Teceddüt Fırkası parti programında, iskân sorununun yalnız hükümete bırakılmayıp, şirketlerin girişiminin de destekleneceğini ifade etmiştir (**Tunaya, 2003a:129**). Tüccarlardan oluşan ve kapsamlı bir sosyo-ekonomik program öngören Ahali İktisat Fırkası da, parti programında köy konusunda oldukça ayrıntılı görüşler bildirmiştir (**Tunaya, 2003a:181**). Buna göre;

- Göçer aşiretlerin fenni ve idari yöntemlerle uygarlaşması için ayrı köyler kurulacaktır.
- Mevcut köy ve kasabalar hakkında ciddi ve bilimsel araştırma yapıp, haritalar düzenlenecek, sağlıksız ve doğal olmayan köy oluşumları engellenecek, boş arazide arazi paylaşımı sorunu çözülüp, yeniden sağlıklı köyler kurulacak ve buralarda iskân işini çözmek için yeni bir örgütlenme ile özel kanunların çıkarılması teklif edilecektir.

1910 yılında mesleki bir cemiyet olarak kurulmuş olan Osmanlı Çiftçi Derneği¹⁹³, 2 Şubat 1919'da aynı adla bir siyasi partiye dönüşmüştür¹⁹⁴. Parti yeni tüzüğünde, eski ilkelerin yanı sıra halk sağlığı sorununa da dikkat çekilmiştir. Köylü hanelerinin sağlık koşullarına uygun bir biçimde ıslahının sağlanması ve bundan sonra kurulacak köylerin belli bir plana göre inşa edilmesi, ana amaçlardan biri olarak tanımlanmıştır.

Sivil Toplum Örgütlerinin Köycülük Çalışmaları

Fiilen 1911, resmen 1912 yılında kurulan Türk Ocağı bünyesinde, Türk kültürünü araştırmaya ve yaymaya yönelik bir kurum olarak bilimsel çalışmaların yanı sıra saha uygulaması da yapma gereği duyularak, 1918'de fiilen, 18 Mart 1919'da resmen "Köycüler Cemiyeti" kurulmuştur¹⁹⁵. İstanbul'da kurulan cemiyetin resmi başkanlığını Halide Edip yürütmüş, eylemci önderliğini ise Doktor Reşit Galip yapmıştır. Cumhuriyet dönemi köycülük hareketinin fikirsel alt yapısında önemli etkisi olan Köycüler Derneği amacını, "köycüler arasında insana yaraşır biçimde çalışmak ve sağlık ve eğitim konusunda kendilerine (köylülere) yardım etmek" biçiminde tanımlamış ve siyasetle bir ilgisi olmadığını altını çizmiştir.

¹⁹³ Osmanlı Çiftçi Derneği bölüm 2.3.2.1'de kısaca açıklanmıştır.

¹⁹⁴ Siyasi parti olan Osmanlı Çiftçi Derneği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tunaya, 2003a:364–373).

¹⁹⁵ Köycüler Cemiyeti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Üstel, 2004:111–124) ve (Karaömerlioğlu, 2006:40–42).

Bu amaç doğrultusunda köyün ve köylünün sorununu çözmek için, kentli aydınların “köycü” sıfatı ile köye giderek “örnek köy” kurmak ve modern köy yaşamının nasıl olması gerektiğini bilfiil uygulayarak köylüye göstermesi beklenmektedir. Büyük bir ciddiyetle oluşturulan 29 Şubat 1335 (1919) tarihli Köycüler Birinci Kongresi kararlarına göre, bu görevi üstlenen “köycüler” beş yıl köyde yaşayarak görev yapacak, bir yıl dinlendikten sonra isterlerse tekrar köye döneceklerdir.

Ancak bu resmi karardan da önce İstanbul'un işgali ertesi Nisan 1919'da Doktor Reşit Galip ve 15 kadar doktor arkadaşı, Kütahya'nın Tavşanlı ve Emet bölgesine giderek çalışmaya başlamıştır. Bir yılı aşkın bir süre bölgede kalan Doktor Reşit Galip, deneyimlerini bir raporda aktarmıştır. Buna göre Türk köylüsünün geri kalmışlıktan kurtulabilmesi için, “içtimai (toplumsal) köycülük” hareketinin başlatılması gereklidir **(Georgeon, 2006:56)**.

Bu dönemde Türk Ocakları'nın bazı il örgütleri de, etkin bir biçimde köylere yönelik çalışmalar başlatmıştır. Adana, Bursa, Ankara ve Antalya şubeleri “köycülük” çalışmaları yapmış, Adana şubesi, köy çocukları için kentte okul açmış, sıtmaya karşı kır dispanseri kurmuş ve tefeciliğe karşı köy sandıklarının kurulmasına yardımcı olmuştur. Bursa şubesi de kente yakın ve ana ulaşım ağı üzerinde bulunan birkaç köyü “numune köy” olarak seçip, bunların yol düzenini sağlayıp, sağlık ve temizlik sorunlarını çözerek, diğer çevre köylere örnek olmasını amaçlamışlardır. Ankara çevresinde de on dört köyde bu tür çalışmalar yapılmıştır.

Mütareke döneminde devlet, göçmenler için köy kurma çabasını sürdürmüştür. Sivil toplum örgütleri ise köyün çağdaştırılmasına yönelik fikir geliştirip, bunu alan uygulamalarıyla da sınamaya çalışmıştır. Ancak bunlar daha ziyade köycülerin, kente yakın köylerdeki sağlık ve eğitim sorunlarını çözmeye yönelik küçük çabaları olarak kalmış, mimari çevrenin yeniden düzenlenmesine ilişkin kapsamlı bir uygulama söz konusu olmamıştır.

Özel Sektörün Numune Köy Kurma Çabası

Bu çaba ve uygulamaların yanı sıra İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi, bu dönemde de köy kurma amaçlı şirket açma girişimi olmuştur. Miralaylıktan emekli Ali Rıza Bey ve arkadaşları tarafından hazırlanan “Numune Köyü Osmanlı Anonim Şirketi”nin iç tüzüğü Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne verilmiş, 18 Şubat 1335'de (1919) Şurayı Devlet'e havale edilmiş, bu aşamada bazı değişiklikler yapılan tüzük, 4 Eylül

1335'de onaylanmış ve 9 Eylül 1335'de (1919) Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararıyla şirketin kurulması için ruhsat verilmiştir¹⁹⁶.

Söz konusu şirketin faaliyete geçip geçmediği bilinmemekle birlikte, belgeler içinde yer alan iç tüzük, şirketin amaçlarını yansıtmaları açısından önemlidir. İç tüzük, dokuz fasıldan ve 45 maddeden oluşur. Buna göre, şirket İstanbul'da 50.000 Osmanlı Lirası sermaye ile kurulur. Bir genel meclisi ve bir idare meclisi bulunur. Şirketin süresi, bazı sahipleri tarafından uzatılmak istenmedikçe, 40 yıl ile sınırlandırılmıştır. Köy kurulduktan sonra merkez köye taşınacak ve idare meclisi üyesi olabilmek için, köyde ikamet etmek zorunlu olacaktır. İdare meclisinin Anadolu'da sahil ya da demiryolu hattı üzerinde ya da çevresinde uygun bir arazi sağlayarak: a) köy kurup, inşaatları yapması; b) arazi yönetimiyle endüstriyel tarım yapması iki temel görevidir.

Köy kurma için;

- Uzmanlar tarafından köyün yerleşme yerinin doğru olarak saptanması ve yerleşme planlarının düzenlenmesi gerekmektedir;
- Yapılar emaneten ve ihale yöntemiyle inşa ettirilecektir;
- Hissedarlara ait olan binalar tapuya işlenecektir;
- Cami, okul, öğretmen evi, hamam, değirmen, eczane, kıraathane ve köy bahçesi gibi kamu yapılarının ve alanlarının inşası yapılacak ve bunların kaydı tutulacaktır.

Fenni tarım için;

- Arazi fen kurallarına göre şirketin yararına olacak biçimde işletilecek;
- Ülkeden ve ülke dışından her türlü tarım aleti ile tohumluk alınacak;
- Fen memurları ile yeterli sayıda amele ve hademe istihdam edilecek;
- Ziraat için gerekli yapılar inşa edilecektir;
- Şirketin gereksinimi ve yararlanması için her türlü hayvan beslenecek, bunların gelirlerinden ertesi yıl için gerekli olan ayrıldıktan sonra, gerisi uygun görülen biçimde satılacaktır;
- Bağ, bahçe ve ağaçlık yetiştirilecektir.

İdare meclisi başlangıçta inşaatları ve ziraat işlerini yönetmek için, üyelerinden gerekli kadarını belli bir ücret ödeyerek köye gönderir.

¹⁹⁶ Numune Köyü Osmanlı Anonim Şirketi ile ilgili BOA'da iki adet belge bulunmuştur. Bunlar: BOA, MV, 251/95 sayılı 8 Z 1337 (4.9.1919) ve BOA, İ.DUİT, 123/11 no'lu 13 Z 1337 (9.9.1919) tarihli belge.

Köyde yıllık kazanç sağlandıktan sonra genel masraflar, şirketin borçları ve faizleri için gerekli para ayrılıp, geri kalanın içinden %10 ihtiyat akçesi olarak belirlenir, kalan paranın %10-20'si köy bütçesine gelir olarak köy meclisine bırakılır, %10 idare meclisi üyelerine, %5 hizmet alınan şirkete ikramiye olarak verilir ve arta kalan para hissedarlara dağıtılır.

Çağdaş bir köy kurmayı ve modern tarım yöntemlerini kullanarak artı gelir elde etmeyi hedefleyen bu şirketin işleyişi ayrıntılarıyla incelendiğinde, özellikle kendini 40 yıl ile sınırlaması ve ağırlıklı olarak emekli subaylar tarafından oluşturulması dikkate alındığında, kâr amacından çok modern ve “ideal” bir köy yerleşmesi oluşturmanın bir yolu olarak kurulduğu düşünülebilir.

Bölüm Değerlendirmesi

18. yüzyıl göçer iskânlarında kendini gösteren “kalıcı konut” yapma istemi, 19. yüzyılın ortalarında göçmen iskânlarında “düzenli yerleşme” kurma amacına dönüşmüştür. Yüzyıl sonunda bir köy yerleşmesinin yalnız konutlardan oluşmasının yeterli olmadığı, okul, cami gibi kamusal yapıların da mutlaka yerleşmede bulunması gerektiği öngörülerek yerleşmenin “toplumsal boyutu” ortaya konmuştur. İttihat ve Terakki döneminde ise neredeyse devrimsel bir anlayış değişikliği ile, tüm köylü kitlelerin çağdaşlaşması amaçlanmış, dolayısıyla yalnız yeni kurulacak köylerin değil, tüm kırsal yerleşmelerin modernleştirilmesi söylemi gündeme gelmiştir.

İttihat ve Terakki döneminde, çağdaşlaşmanın iki ayağı modern yerleşme ve fenni tarım olarak tanımlanmış, dolayısıyla yerleşmenin mimarisi de modern bir köy toplumu yaratmanın ana konularından biri olmuştur. Bu dönemde mimariye bakışı, birincil olarak sağlıklı bir yerleşme yaratma, ikincil olarak da çağdaş toplumsal gereksinimlere uygun sosyal ve kamusal alanlar oluşturma amacı belirlemiştir. Sağlıklı ve çağdaş bir yerleşmenin ancak Batılı normlara uygun tasarımlarla sağlanabileceği öngörülerek, geleneksel yerleşme düzen ve biçimlenişleri reddedilmiştir. Mimarlık belli bir toplum modelini oluşturmanın aracı olarak görüldüğünden, tek tip bir yerleşme biçiminin bütün ülke için öngörülmesinde bir sakınca duyulmamış, mimarlık ve yerleşme planlama açısından iklim ve çevre koşullarının da önemli girdiler olduğu göz önüne alınmamıştır.

Ancak her ne kadar İttihat ve Terakki döneminde nizamnameler hazırlanarak mevcut kırsal yerleşmelerin mimari özelliklerinin nasıl olması gerektiği tanımlanmışsa da, dönemin zorlu koşulları içinde bunlar büyük ölçüde uygulanamamış, dolayısıyla Anadolu coğrafyasında tek tip bir kırsal biçimleniş söz konusu olmamıştır. Tersine yirminci yüzyılın ilk çeyreği bittiğinde, yüzyıllar öncesinden beri süregelen geleneksel

yerleşmeler ile birlikte, 18. ve 19. yüzyılda iskâna bağlı olarak kurulan çok sayıda yerleşme nedeniyle büyük bir mimari çeşitlilik sergilenmiştir. İskâna bağlı yerleşmelerin bir kısmı devlet tarafından planlı bir biçimde, bir kısmı da göçmenler tarafından kendi geleneklerine göre kurulmuştur. Bunun yanı sıra Anadolu'dan giden gayrimüslim nüfusun bıraktığı yerleşmelerin büyük bir kısmı da göçmenler tarafından tekrar iskân edilmiştir. Bütün bu karışık durum nedeniyle, Anadolu genelinde en küçük ölçekli bir alt coğrafi bölgede dahi, yerel mimari gelenekler, farklı coğrafyaları anıştıran mimari gelenekler ve usçu bir biçimde tasarlanarak yapılmış planlı köyler bir arada görülür.

Günümüzde geleneksel yerli köyler bir geleneğin temsilcisi olarak, planlı köyler ise Osmanlı modernleşmesinin birer göstergesi ve gelecekteki Cumhuriyet dönemi modern köylerinin öncüsü olarak kültür varlığı değeri taşımaktadır.

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE PLANLI KIRSAL YERLEŞME YAKLAŞIMI

Mütareke Dönemi'nde, Osmanlı Devleti göçmen kitlelerinin iskânı için valiliklere planlı köy projeleri göndererek, buna göre köy inşa edilmesini beklerken, özel teşebbüsün ve bazı sivil toplum kuruluşlarının da köyün çağdaştırılması ve köy kurulmasına yönelik çabaları olmuştur. Ancak kuşkusuz işgal altındaki bir ülkede bu fikir ve projeler çabadan öteye gitmemiştir¹⁹⁷.

Aynı sırada, 19 Mayıs 1919'da, Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal'in başlattığı milli mücadele örgütlenmesi sürecinde, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde yalnız bağımsızlık değil, aynı zamanda halka dayalı bir yönetim modelinin öngörüldüğü de açıklık kazanmıştır. Nitekim 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla bu konuda önemli bir adım atılmıştır. 30 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz'un başarıyla bitmesinin ardından, 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye, dünya tarafından tanınan tam bağımsız bir ülke durumuna gelmiştir. 29 Ekim 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ülkenin rejimini cumhuriyet olarak belirlemesiyle, artık ülkede geçmiş dönemlerden çok farklı bir yönetim dolayısıyla yaşam modeline geçilmiştir.

Halkoyuyla seçilenlerin idaresine dayalı Cumhuriyet yönetimi gücünü halktan alan, dolayısıyla toplumun tümünü önemseyen ve insana dönük bir idare biçimidir. Bu bağlamda halkın erinç düzeyinin gözetilmesi devletin öncelikli konularındandır. Bunun yanı sıra bir imparatorluk düzeninden gelen halk kitlelerinin yeni öngörülen ulus devlet modeli çerçevesinde, "ulus bilincine sahip bireyler" düzeyine getirilmesi de, asli bir görev olarak kabul edilmiştir. Özetle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde devletin temel amacının, tüm ülkenin her alanda çağdaşlaşmasının sağlanması olarak tanımlandığı rahatlıkla söylenebilir¹⁹⁸. Bu bağlamda ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan ve çok geri durumda bulunan köylerin

¹⁹⁷ Örneğin bu dönemde Mesleki İctimaî Derneği'ni kuran Mehmet Ali Şevki, Türkiye'nin sosyal monografisini oluşturmaya yönelik bir anket hazırlayarak Anadolu'ya göndermiş, ancak İzmir'in işgal edilmesi nedeniyle bu proje gerçekleştirilememiştir (Ülken, 2005:443).

¹⁹⁸ B. Tanör de Türk anayasa sistemini incelediği çalışmasında, Türk Devrimi'nin yöneldiği amacı "*yeni bir toplum ve devlet projesi*" olarak tanımlamış, ana amacı uluslaşma, laikleşme ve demokratikleşme olarak saptamış ve bunları en iyi anlatabilecek başlığın "*çağdaşlaşma*" olduğunu belirtmiştir. "...Bir yabancı yazarın da ifade ettiği gibi, Kemalist doktrinin temeli ulusal egemenliktir." "...Kemalist anayasacılığın temel amacı, mukadderatıyla bizzat ilgili bireylerden kurulu bir toplum yaratmaktır." (Tanör, 2007:326-327).

çağdaştırılması da, çözülmesi gerekli temel sorunlardan biri olarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki planlı köy yaklaşımı, çağdaş yapılı çevre oluşturma ekseninde değerlendirilecek ve yalnız yeni kurulan göçmen köyleri değil, bütün köylerin çağdaştırılması için öngörülen mimari programlar incelenecektir. Bu çerçevede özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında ana felsefeyi oluşturan Atatürk'ün konuyla ilgili görüş ve yaklaşımı, daha sonraki süreci değerlendirebilmek için de yol göstericidir. Osmanlı Dönemi'nin son aşamasında olduğu gibi bu dönemde de, devletin yanı sıra bazı aydınların ve sivil toplum kuruluşlarının, özellikle 1930'lu yıllarda köyün çağdaştırılmasına yönelik önemli çabaları olmuştur. Bu nedenle her ne kadar uygulayıcı birim devlet olsa da, fikrîsel gelişmede bu katkılar da önemli olduğundan, bunlar özellikle mimarlık boyutundaki etkileri bağlamında kısaca irdelenecektir¹⁹⁹.

Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarlık uygulamaları, 1920'li ve 1930'lu yıllarda belirgin farklılıklar içermektedir. 1920'li yıllarda köy inşaatlarının küçük yerel müteahhitler tarafından yaptırılması benimsenmiş, ekonomik kısıtlılık, malzeme sağlama ve özellikle de yapı ustası bulma zorlukları nedeniyle de, çoğu yapı ve köyün niteliği yasal çerçeveye tanımlanan düzeye ulaşamamıştır. 1930'lu yıllarda devletçi ekonominin ve yönetim anlayışının etkisi ve süreç içinde bayındırlık işlerine ilişkin örgütlenmenin, uzman mühendis ve usta²⁰⁰ gücünün nispeten artmasına bağlı olarak, uygulamaların daha bilinçli ve nitelikli olduğu görülmektedir. Bu dönemde hem iş hacmi belirgin olarak artmış, hem de konut ve okulun yanı sıra diğer kamusal yapıların da inşa edilmesine daha fazla önem verilmiştir. Bu çerçevede bu bölümde uygulamalar iki dönem için ayrı ayrı değerlendirilecektir. 1920'li yıllardaki uygulamalar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden edinilen belgelerle ayrıntılı bir biçimde ortaya konmaya çalışılacak; 1930'lu yıllardaki uygulamalar ise, özellikle dönemin yayınlarından yararlanılarak tanıtılacak²⁰¹, bu dönem uygulamalarının ayrıntılı anlatımı ve değerlendirmesi, örnek alan araştırmasıyla da desteklenen Trakya Bölgesi için Bölüm 4'de verilecektir.

¹⁹⁹ Tez kapsamında yapılan kapsamlı kitaplık araştırmasında "köy sorunu"na ilişkin yayınların, mimarlık alanını da içermek üzere ağırlıklı olarak 1930'lu yıllarda yapıldığı anlaşılmıştır. R. Ertürk de "Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Dönemi'nde Köy Tartışmaları" başlıklı doktora tez çalışmasında bu konuya dikkat çekmektedir (Ertürk, 1993). 1920'li yıllarda dönemin çoğunlukla yazar, şair ve ressam gibi sanat insanlarının köyün romantik betimlenmesine ilişkin yaklaşımı, romantik köycülük olarak tanımlanmaktadır (Tütengil, 1975: 113–114). Bu akımın sonraki dönem için etkisi güçlü olmadığından ve mimarlık boyutu olmadığından tezde ayrıntılandırılması gerekli görülmemiştir.

²⁰⁰ 1920'li yıllarda usta çırak okullarında öğrenci yetiştirilmeye başlanmıştır (Arı, 2003:62).

²⁰¹ BCA'da bu dönem uygulamalarıyla ilgili fazla belge bulunamamıştır.

3.1. Birinci Dönem: Çağdaşlaşma Ülküsünde Köy Sorununun Devlet Tarafından Ele Alınışı

3.1.1. Atatürk'ün Yaklaşımı

Köy sorunu Cumhuriyet kurulmadan önce de TBMM hükümetinin öncelikleri konuları arasında yer almıştır. Atatürk, bu konudaki kapsamlı görüşlerini Meclis açılış konuşmalarında dile getirilmiştir. 1 Mart 1921 tarihli 1. dönem 2. yasama yılının açılışında, işgal altındaki ülkenin sorunları ve yeni yönetimin öngörülerini açıklayan konuşmasının son kısmında Meclis'in geçen bir yıl içindeki çalışmasını ve çıkardığı yasaları değerlendirirken, "köylünün mutluluk ve refahını sağlamak üzere Baltalık Kanunu'nun" çıkartılmış olduğunu belirtmiştir²⁰².

Bir yıl sonra 1 Mart 1922'deki 1. dönem 3. yasama yılını açılış konuşması ise, Atatürk'ün köy sorununa bakış açısını kapsamlı bir biçimde ortaya koyması açısından özellikle önemlidir. Bu dönemde halen işgal sürmekte ve doğal olarak TBMM de bu konu üzerine yoğunlaşmış durumdadır. Atatürk, konuşmanın ilk kısmında ülkenin genel sorunları ve yeni yasal düzenlemeler üzerine görüşlerini belirttikten sonra, ekonomi konusunda önceliği köy sorununa vermiştir. Ülkenin bir çiftçi ülkesi olduğunu ve köylünün mutluluğunu sağlamanın esas olması gerektiğini belirttiği konuşmanın, ilgili kısmının burada aktarılması yararlı olacaktır:

"Efendiler²⁰³,

Adli politikamızdan sonra, milli yaşamımızın en çok ilgili bulunduğu ekonomik durumumuz hakkındaki düşüncelerimi de arz edeceğim. Bu konuya girmeden önce görüşümü açıklamak için yüze heyetinize ve bütün dünyaya bir soru sormama izin veriniz.

Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? (Köylüler sesi) Bunun cevabını derhal birlikte verelim: Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üreticisi olan köylüdür. O halde herkesten çok bolluk, mutluluk ve varlığa hak kazanan ve buna layık olan köylüdür. Bundan dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ekonomik politikası bu önemli amacının sağlanmasına yöneliktir.

Efendiler,

Diyebilirim ki, bugünkü felaket ve yoksulluğun tek nedeni bu gerçeği ihmal etmiş olmamızdır.

²⁰² Burada, TMBB'nin web sayfasında yer alan dili sadeleştirilmiş olan metin kullanılmıştır. (www.tbmm.gov.tr/tarihce/1d2yy1.htm), Nisan 2006'da ziyaret edildi.

²⁰³ (www.tbmm.gov.tr/tarihce/1d3yy.htm), Nisan 2006'da ziyaret edildi.

Doğrusu yedi yüzyıldan beri dünyanın çeşitli yörelerine gönderilerek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi yüzyıldan beri emeklerini ellerinden alıp gereksiz yere harcadığımız ve buna karşılık daima onurunu kırdığımız ve hor gördüğümüz ve bunca özveri ve iyiliklerine karşılık nankörlük, küstahlık ve zorbalıkla uşak durumuna indirmek istediğimiz bu ülkenin gerçek sahibi huzurunda bugün büyük utanç ve saygı ile gerçek durumumuzu alalım.

Efendiler,

Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki çalışmasını çağın ekonomik tedbirleri ile en yüksek düzeye çıkartmalıyız. Köylünün işlerinin sonucu ve çalışmasının semeresini kendi yararına en yüksek düzeye çıkarmak ekonomik politikamızın ana prensibidir. Bundan dolayı bir yandan çiftçinin çalışmasını arttıracak ve verimli kılacak bilgi, araç ve fenni aletlerin tamamlanması ve sağlanmasına ve diğer yandan onun bu çalışmasının sonucundan en fazla yararlanmasını sağlayacak ekonomik tedbirlerin alınması için çalışmak gereklidir. Şimdiye kadar yolun olmaması, modern taşıma araçlarının bulunmaması, değişim usullerinin çiftçi aleyhine olması ve hükümet kanunlarının çiftçiye korumaması gibi engellerin kaldırılması gereklidir...”

Konuşmanın eğitim bölümünde de hükümetin en önemli görevinin eğitim olduğunu belirterek, köylünün eğitimini temel görev olarak tanımlamıştır. Bu bölümü de burada aktarmak yararlı olacaktır:

“Efendiler, yüzyıllardan beri milletimizi yöneten hükümetler eğitimi genelleştirme dileğini belirtmişlerdir. Ancak bu dileklerine ulaşmak için Doğu ve Batıyı taklit etmekten kurtulamadıklarından, sonuç milletin cahillikten kurtulamamasına neden olmuştur. Bu hazin gerçek karşısında bizim uygulamak zorunda olduğumuz eğitim politikamızın ana hatları şöyle olmalıdır: Demiştik ki, bu ülkenin gerçek sahibi ve sosyal yapımızın gerçek unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar eğitim nurundan yoksun bırakılmıştır. Bundan dolayı, bizim uygulayacağımız eğitim politikasının temeli ilk önce var olan cehaleti yok etmektir. Ayrıntıya girmekten çekinerek bu düşüncemi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya tarih, din ve ahlak ile ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk amacıdır.”

4 Şubat 1923'te Lozan görüşmelerinin kesilmesinin ardından 17 Şubat'ta başlayan İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında ise, sultanların bireysel çıkarları çerçevesinde Osmanlı Devleti'ni yönettiklerini, akılcı ekonomi politikaları geliştirmediklerini ve ülkenin temel unsuru olan milletin erinç düzeyini göz ardı

ettiklerini belirterek, yeni Türk Devleti'nin ulusal iradeye dayalı bir "halk devri" başlattığını ve bunun aynı zamanda bir "iktisat devri" olduğunu açıklamıştır²⁰⁴.

"Öyle bir iktisat devri ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin ve o esbabı bilerek ona göre lazım olan tedabire tevessül etsin".

Tam bağımsızlığın ancak ulusal ve ekonomik egemenlik ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Buna göre ülkenin mamur, ulusun rahat ve zengin olabilmesi için devlet ekonomik temelli bir kalkınma gerçekleştirecektir. Türk ekonomisinin temelini tarım ve hayvancılığa dayandığını, ülke kalkınmasında en büyük gücü çiftçi ve çobanın oluşturacağını vurgulamıştır. Bu çerçevede her şeyin programlı olarak gerçekleştirilmesi ve temel programın da iktisat programı olması gerektiğini belirtmiştir.

Atatürk'ün bu konuşmasında dikkat çekici bir bölüm de, Osmanlı yönetimini eleştirerek savaşa değil, tarımsal üretime dayalı yönetimlerin uzun ömürlü olacağını öngörmesidir.

"... Alelacele fütihat yapanlar, sapanla fütihat yapanlara binnetice terk-i mevki etmeğe mahkûmdur. Bu bir hakikattir ki, tarihin her devrinde aynen vakidir. Mesela Fransızlar Kanada'da kılıç sallarken oraya İngiliz çiftçisi girmiştir. Bir müddet kılıçla sapan yekdiğeriyle mücadele etti. Ve nihayet sapan galebe çalarak İngilizler Kanada'ya sahip oldu.

Efendiler; Kılıç kullanan kol yorulur, fakat sapan kullanan kol her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün toprağa daha çok sahip olur."

Bu konuşmanın hemen ardından 1 Mart 1923'de TBMM'nin 1. dönem 4. yasama yılının açılış konuşmasında²⁰⁵, henüz tam bir barış ortamı sağlanamadığının vurgusuyla, iç kalkınmayla ilgili çalışmalar için öngörülen geniş planları konuşmaktan sakınacağını belirterek kısaca devletin hedeflerini:

- Milletin ve ülkenin kalkınması ve zenginleşmesi;
- Halkın eğitilmesi ve modernleştirilmesi;
- Sağlık sorunlarının çözülmesi için kesin ve ciddi bir program oluşturarak, bütün ulusun uyum içinde çalışmasını sağlamak olarak tanımlamıştır.

Ayrıntılı planların dile getirilmeyeceği belirtilmişse de, yine de oldukça uzun olan bu konuşmanın içinde köy sorununun çözümüne ilişkin görüşler, yapılmış ve yapılması

²⁰⁴ Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşmasının metni için bkz: (Afetinan, 1989:57-69).

²⁰⁵ (www.tbmm.gov.tr/tarihce/1d4yy.htm), Nisan 2006'da ziyaret edildi.

planlanan işler genel hatlarıyla açıklanmıştır. Tarımın ve buna bağlı ekonominin geliştirilmesi için:

- Örnek fidanlık ve bahçe uygulamaları, damızlık hayvan ve tarım aleti alımı gibi fenni tarıma ilişkin uygulamalar başlatılmıştır;
- Barışın kesin olarak sağlanmasından sonra bataklık kurutma ve arazi ıslah çalışmaları başlatılacaktır;
- Tarımda çalışanlara yardım etmekle görevli Ziraat Bankası'nın şube ve sandık sayısı son dört ay içinde 110'dan 300'den fazla sayıya çıkartılmıştır;
- Köylüye bir kredi kurumu kazandırmak üzere Köy Bankaları Kanunu yapılarak meclise sunulmuştur;
- Ülkenin genişliğine göre nüfus az olduğundan, tarımda makine ve modern aletler kullanılması, diğer ülkelerde olduğundan daha fazla gereklidir. Gerekli araç gereci sağlamak için İktisat Bakanlığı tarafından yabancı bir kuruluşla sözleşme imzalanmıştır;
- İhtiyaç içinde bulunulmasına karşın, ülkenin üretimini sağlayan köylü ve çiftçiye korumak için alınmakta olan koyun vergisi üç kat indirilmiştir;
- Orman Kanunu meclise sunulmuştur.

Yukarıda da belirtildiği gibi Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde köy sorununa ilişkin görüşler ağırlıklı olarak Atatürk tarafından dile getirilmekle birlikte, dönemin bazı bürokratlarının konuşmalarında da bu konuya dikkat çekildiği görülmektedir. Dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Bey İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşmasında yeni Türkiye'yi "çalışanları efendi yapan, köylüyü mes'ut kılan" bir ülke olarak tanımlamış ve örgütlülüğün önemine dikkat çekerek çiftçi derneklerinin kurulmasını, kooperatifleşmenin sağlanmasını ve köy bankasının kurulmasına yönelik çabaları dile getirmiştir (**Afetinan, 1989:71–79**).

Aynı kongrede Manisa sanayi murahhası Kazım Karabekir Paşa da, Türkiye ekonomisi açısından üç temel madde olduğunu belirterek, öncelikli olarak kırsal alanın sağlıklılaştırılması gereğine dikkat çekmiştir:

"İnsanlarımızı, hayvanlarımızı, istihsalâtımızı hüsn-i muhafaza etmeliyiz. Köylerin, evlerin, çeşmelerin, bataklıkların tesirleriyle sıhhatimizi muhafaza edemez, bin türlü hastalıklar içerisinde çırpınırsak hayvanlarımızı veba-yi bakari, şarbon gibi hastalıklar silip, süpürür ise, mahsullerimizi bökükletir, çürütür isek yapılan bütün iktisadi tedbirler, kanunlar hiçe münce olur. İşte bunun için sarfedeceğimiz mesaiye yardım etmesini hükümetimizden talep ve temenni etmeliyiz. Memleketimizi gezip bilen

tabiblerimiz, baytarlarımız burada yaptığımız iktisat kongresine müşabih kongreler yapmalıdır ki, hıfz'üs-sıhha, istisadın temelini korusun²⁰⁶.”

Özetle:

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde Atatürk tarafından yeni devletin tanımlaması ve yaşaması için gerekli düzenlemeler ortaya konurken,

- Ülkenin varlığını sürdürebilmesi için toprağa sahip çıkan ve ondan artı gelir elde eden bir ulus modelinin öngörülmüş;
- Bunun için köylünün “çiftçi²⁰⁷” olarak çağdaştırılması;
- Tarımın fennileştirmesi ve köylünün eğitilmesi amaçlanmıştır²⁰⁸.

Bu çerçevede “çağdaşlaşma” yalnız tarımın gelişmesi ve ülke ekonomisinin iyileşmesine yönelik bir teknolojik gelişme olarak algılanmamış; halkoyuna dayalı yönetim modelinin sağlıklı işleyebilmesi için, ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylünün “aydınlanması” önemsenmiştir.

3.1.2. Yasalarda Köye Yönelik Yaklaşım

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde Türkiye'nin yasal yapılanmasında köy sorunu ve kırsal iskân yasalarda önemli yer tutmuştur. Bu bağlamda yasal süreci, kuramsal çerçeveyi belirleyen yasalarla birlikte, mevcut koşullar çerçevesinde uygulamaya yönelik pratik içeriği olan yasa ve yönetmelikler oluşturmuştur. Bu bölümde 1921 ve 1924 Anayasası ile birlikte, 1924 Köy Kanunu ve devletin yaklaşımını belirlemesi açısından önemli olan 1923 İzmir İktisat Kongresi kararları, kuramsal açıdan kısaca değerlendirilecek, ardından mimari uygulamaya yönelik yasa ve yönetmelikler tarihsel sırasıyla açıklanarak, köyde iskân sorununa yönelik getirilen çözümlerin evrimi ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.1.2.1. Kuramsal Çerçeve

1921 Anayasası

TBMM'nin ilk anayasası olan 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nda 10. maddede “İdare” başlığı altında

²⁰⁶ (Afetinan, 1989:81).

²⁰⁷ Atatürk'ün gerek İzmir İktisat Kongresi'ndeki açılış konuşmasında, gerek hemen ardından gerçekleştirdiği çeşitli yurt gezilerinde “çiftçi” tanımlamasını kullanmaya özen göstermiştir.

²⁰⁸ “Köy sorununun” en temel konularından biri olan toprak mülkiyeti sorunu ise, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gündeme gelecektir (Çetin, 1999b:214).

“Türkiye, coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet noktai nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara münkasem olup kazalar da nahiyelerden terekkep eder.”

biçiminde yeni ülkenin idare bölümlene sistemi açıklanmış, “vilayet”e ilişkin dört madde ile bu ölçekteki yönetim biçimi ayrıntılı olarak tarif edildikten sonra, “kaza” bir madde ile açıklanarak “nahiye” bölümüne geçilmiş ve en alt yönetim birim olan nahiye altı madde ile açıklanmıştır. Anayasaya göre vilayet tüzel kimliği ve özerkliği olan, halk tarafından seçilen bir şurası ve idare heyeti bulunan ve devlet adına valinin yönettiği bir yönetim birimi olarak tanımlanmış, buna karşın kaza kaymakam tarafından yönetilen ve tüzel kimliği olmayan bir alt birim olarak nitelendirilmiştir. Bu anayasada ilgi çekici konu, en alt idari birim olarak tanımlanmış olan nahiyenin içeriğidir. Anayasaya göre nahiye, bir ya da birkaç köyden ya da bir kasabadan oluşan yönetim birimidir ve kazadan farklı olarak tüzel kimliği vardır. Nahiyenin de tıpkı vilayet gibi halk tarafından doğrudan seçilen bir şurası ve bu şura tarafından seçilen idare heyeti ile bir müdürü bulunur. Nahiye şurasının ve idare heyetinin yargısal, ekonomik ve mali karar verme yetkisi olup, bunların kapsamı özel yasalarla belirlenir.

Anayasada bu idare hiyerarşisinin üzerinde bir “umumi müfettişlik” birimi oluşturulmuştur. Buna göre;

“Vilayetler, iktisadi ve içtimai münasebetleri itibariyle birleştirilerek, umumi müfettişlik kıtaları vücuda getirilir.²⁰⁹”

1921 Anayasası’nın getirdiği bu düzenleme, yerinden idare biçimini öne çıkartan aşağıdan yukarı yönetimin söz konusu olduğu bir devlet modeli oluşturmuştur²¹⁰. Özellikle Tanzimat Dönemi’yle birlikte sağlanmaya çalışılan merkezîyetçi yönetim modelinin tersi olan bu yeni yapılanma modelinde nahiyenin diğer bir deyişle kırsal alanın dahi yerinde seçim ve özerklik içermesi, taban olarak kırsal alanın tanımlandığını göstermektedir. Bu durum B. Tanör tarafından “taşranın, köyün ve Anadolu’nun merkeze [İstanbul] karşı bir tepkisi olarak” değerlendirilmiştir (**Tanör, 2007:265**). Tanör, özellikle 1918–1920 sürecinde Anadolu’da ve Trakya’da oluşan yerel inisiyatiflerin Birinci TBMM’ndeki güçlü etkisinin de, bu yasanın biçimlenmesinde önemli etken olduğunu vurgulamıştır (**Tanör, 2007:266**).

²⁰⁹ Anayasanın 22. ve 23. maddesinde tanımlanan umumi müfettişlik idari birimi, sorumlu olunan bölgenin güvenliğinin yanı sıra bölgedeki illerin ortak işlerinin uyumlu bir biçimde yapılmasını ve ekonomik ve toplumsal ilişkilerin ortak bir biçimde düzenlenmesini öngörmüştür. Her ne kadar bu kurum 1924 Anayasası’nda yer almamaktaysa da, 1934 yılında Trakya’da kurulan 2. Umumi Müfettişliği’nin uygulamaları tezin omurgasını oluşturduğundan burada kısaca bu konuya değinmek yararlı bulunmuştur.

²¹⁰ 1921 Anayasasının bu çerçevedeki değerlendirmesi için bkz: (Tanör, 2007:263–267).

1921 Anayasası bu çerçevede değerlendirildiğinde, yeni devletin kalkınma hamlesinde öncü kuvvet olarak nitelediği köylü kitlesinin doğrudan yönetime sokulması açısından önemlidir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, Atatürk'ün söyleminde “köy sorunu”, ekonomik, toplumsal girdilerin yanı sıra eğitim sorunu olarak da tanımlanmış ve Cumhuriyet yönetiminin sağlıklı bir biçimde işleminin ancak çağdaş eğitim düzeyine ulaşmış halk kitleleriyle sağlanabileceği öngörülmüştür. Nitekim Atatürk'ün bu ilk anayasanın yerinden yönetim ilkesini doğru bulmadığı bilinmektedir (Tanör, 2007: 267).

17 Şubat – 4 Mart 1923 İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi, yeni devletin ekonomi politikasını belirlemesi açısından önemlidir. Bu kongrede kabul edilen esasların, çiftçi, tüccar, sanayici ve işçileri temsilen katılan 1135 kişilik kalabalık bir delege grubunun oylarıyla kabul edilmiş olması, dolayısıyla kitlesel bir mutabakat ortaya konmuş olması da önemlidir²¹¹. Kongrenin açıldığı 17 Şubat günü kabul edilen Misak-ı İktisadi esaslarının üçüncü maddesi²¹²:

“Türkiye halkı, tahribat yapmaz; imâr eder. Bütün mesaî iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matûftur.”

yapıcı yaklaşımı ortaya koymaktadır. Sekizinci madde özellikle yapılı çevrenin biçimlenme koşullarını oluşturmada temel yaklaşım olan genel çevre sağlığı duyarlılığını tanımlaması açısından önemlidir²¹³.

“Birçok harbler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk, mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir. Bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdad mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve ehemniyeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.”

Kongrede genel esasların yanı sıra, her grup tarafından da kendi konularıyla ilgili maddeler oylanarak kabul edilmiştir. “Çiftçi Grubunun İktisadi Esasları” başlığı altında sıralanan maddeler, bütünüyle yerleşik düzene geçilmiş bir kırsal alan önermesi ve çağdaş tarım - hayvancılığın alt yapısını tanımlaması açısından önemlidir²¹⁴.

²¹¹ İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar için bkz: (Afetinan, 1989).

²¹² (Afetinan, 1989:19).

²¹³ (Afetinan, 1989:20).

²¹⁴ Çiftçi grubunun esasları için bkz: (Afetinan, 1989:21–32). Bu maddelerde öngörülen uygulamalar, ileride özellikle 1930'lı yıllarda gerçekleştirmeye çalışılmıştır.

Kongrede konargöçer aşiretlerin iskân edilmesi, göçmenlerin geldikleri ülkelerin iklim, arazi ve tarım koşulları göz önüne alınarak iskân edilmeleri ve özellikle arazisi yeterli olan Türk köylerine yerleştirilmeleri öngörülmüştür.

Ziraat ve hayvancılığın gelişmesi için;örnek ağıllar yapılması; ülkenin birçok yerinde hayvan ve ziraat sergileri düzenlenerek cins hayvan ve nitelikli tarım ürünlerinin teşvik edilmesi; özellikle fenni tavukçuluğun özendirilmesi; zahire borsalarının açılması; tarla düzleme ve gübrelemenin öğrenilmesi için yurtdışına uzman gönderme ve veterinerlik kongresi önerilmiştir.

Bataklıkların kurutulması, nehirlerin düzenlenmesi ve yol yapımı için bedensel çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Yol yapımı sorumluluğu ayrıca tüccar grubunun esasları bölümünde de vurgulanmıştır (Afetinan, 1989:46).

Mezarlıkların duvarlar çevrilerek ağaçlandırılması ve bundan belediye ile evkafın sorumlu olması istenmiştir.

Kongrede özellikle “ziraat ve maarif meselesi” başlığı altında sıralanan bazı maddeler, köyde temel eğitimin ana çizgisini oluşturması ve dolayısıyla köy okulu plan tiplerinin esasını belirlemesi açısından önemlidir. Buna göre:

- İlkokul ve talî okullarda uygulamalı ziraat ve sanayi eğitimi verilmelidir;
- Her livada birbirine yakın köylerden birinde yeterli miktarda arazisi olan yatılı ilkokul açılmalı ve bu okul programında temel eğitim ile birlikte uygulamalı tarım dersleri de yer almalıdır;
- Uygun nahiyelerde “numune çiftliği” içeriğinde talî okullar açılmalıdır;
- Köylerdeki ilkokulların mutlaka beş dönümlük bahçe, iki ineklik fennî ahır, kümes, yeni usul arılık ve öğretmenler için iki odalı bir evi olmalı, arazide sebze, çiçek ve fidancılık bölümleri bulunmalıdır. Öğretmen gözetimindeki öğrenciler bu arazileri işleyerek çiftçiliği öğrenmelidir;
- “Münevver zevatın” da köylerde yerleşmesi teşvik edilmelidir;
- Her livada seyyar ziraat okulları açılarak, köylerin istatistikî bilgileri toplanmalıdır.

Çiftçi grubu konu başlıkları içinde yer alan asayiş meselesi bölümünde de, eğitim ve güvenliğin sağlanabilmesi için köylerin toplu halde bulundurulmaları gerektiği belirtilerek, Meclis’te görüşülmekte olan İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu’nda bu konuya yer verilmesi istenmiştir (Afetinan, 1989:22).

Tüccar grubunun esasları kısmında da, yapı malzemesi üretiminde kolaylık sağlayan maddeler bulunmaktadır²¹⁵. Buna göre:

- Geçimini kerestecilikle sağlayan çiftçilere eskisi gibi ormandan ağaç verilmelidir;
- Düşmanın yakıp tahrip ettiği kasaba ve köylerin yakınlarında bulunan taş, kireç, tuğla, kiremit ve kerpiç ocakları beş yıl boyunca vergiden muaf tutulmalıdır.

İzmir İktisat Kongresi'nde çevre sağlığına ilişkin genel bir yaklaşım oluşturulurken, bunun yapıli çevre düzenlemeyi nasıl belirleyeceği konusuna girilmemiştir. Özellikle kırsal alanda sağlıklı yapı çevre oluşturma konusunda çok büyük bir sıkıntı varken, eğitim yapıları ayrıntılandırılıp, konutlara ilişkin bir görüşün dile getirilmemiş olması ilgi çekicidir. İşçi grubunun esaslarında büyük sanayi işletmelerinin, fabrika yakınında işçiler için “sıhhi ev” yapmalarını zorunlu tutan bir maddenin yer alması, bu konuda da bir duyarlılık olabileceğini göstermektedir.

Kongre'de köy sorununun çözümü için, esas olarak nitelikli tarımsal üretim ve bunun altyapısını sağlayacak olan eğitimin sağlanması öngörülmüştür. T. Çetin'in de vurguladığı gibi Kongre'de çiftçi grubunu temsil eden delegelerin varlıklı çiftçiler olması, dolayısıyla topraksız tarım işçilerinin kendini ifade olanağının bulunmaması da, bazı kararların oluşumunda etkili olmuş olmalıdır (**Çetin, 1999b:214**).

Aynı esnada TBMM'de devam etmekte olan “İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu” görüşmeleri ise, bu konuda Meclis çatısı altında çalışmaların yapılmakta olduğunu göstermektedir²¹⁶. İzmir İktisat Kongresi sırasında Kongre'nin başkanı Kazım Karabekir ile TBMM İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı arasındaki telgraf yazışması da, Kongre kararları ve kanunun hazırlık süreciyle ilgili ilginç bilgiler vermektedir.

K. Karabekir 28.2.1923'de, kongre başladıktan 11 gün sonra, çiftçi grubunun asayiş meselesi başlığı altında aldığı “köylerin güvenlik ve eğitim olanakları açısından toplu bulundurulması” kararını, telgrafla İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'na bildirerek, Nevahi Kanunu'nda bu konuya dikkat edilmesi gerektiğini bildirir²¹⁷. Heyet Başkanlığı'nın konuyu Dâhiliye Vekâletine sorması üzerine gönderilen 7.3.1923 tarihli yanıt metninde, 1916'da Osmanlı Hükümeti Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından köylerde uygulanması gereken sağlık koşulları hakkında çıkartılan

²¹⁵ (Afetinan, 1989:36–37).

²¹⁶ Söz konusu tasarı yasalaşmamıştır. Tasarıyla ilgili bilgi için bkz. (Akın, 1996).

²¹⁷ BCA, 30.10/64.431.8 no'lu ve 10.3.1923 tarihli belge.

talimatnamenin²¹⁸ bu konuda kapsamlı bilgiler içerdği ve bunun, zaten geri alınan bölgelerin tamiriyle ilgili olarak kurulan sosyal yardım komisyonlarının görevleri hakkındaki kanuna bağlı olarak hazırlanan tamiratnamenin inşaat faslına eklendiği bildirilmiştir. Aynı metin 12.03.1923'te K. Karabekir'e telgrafla bildirilir.

18 Mart 1924 Köy Kanunu

18 Mart 1924'de, 2. Anayasa'dan bir ay önce çıkartılan 442 sayılı Köy Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin köy sorununun çözümüne verdiği önemi gösteren, kapsamlı bir yasadır²¹⁹. 10 fasıl ve 97 maddeden oluşan yasa genel olarak incelendiğinde, köyün yönetsel işleyişi kadar yapılı çevre biçimlenişine de önem verildiği ve "köyün imarı"na yönelik ayrıntılı kuralların geliştirildiği anlaşılmaktadır. Kentsel yapılı çevrenin biçimleniş koşullarını tanımlayan Belediyeler Kanunu ile Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 1930 yılında, Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun 1933 yılında çıktığı göz önüne alındığında, kırsal yapılı çevrenin "hızla çağdaştırılması" isteği, daha da açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Köy Kanunu'nda köy, nüfusu 2000'den az olan yerleşme birimi olarak tanımlanmış ve nüfusu 150'den az olan yerleşme birimlerinde kanunun uygulanma zorunluluğu getirilmeyerek, bu tür küçük birimlerin kendi geleneklerine göre varlıklarını sürdürmesine izin verilmiştir.

Bu yasa ile ilk kez köye "tüzel kişilik" verilerek, resmen en alt yönetim birimi olarak tanımlanmıştır. Seçimle belirlenecek muhtar ve ihtiyar heyetine Köy Kanunu'nun içerdği yönetim ve imar işlerinin tümünü uygulamak için geniş yetki verilmiş, doğum, ölüm vb. resmi devlet işlerinin muhtar tarafından takip edilmesi, küçük adli olayların da merkeze taşınmadan ihtiyar heyeti tarafından çözülmesi beklenmiştir. Böylece köyün, Cumhuriyet yönetiminin en alt idari birimi olarak kendi kendini yöneten ve "imarını sağlayan" bir yerleşme birimi olması hedeflenmiştir.

Bu çerçevede köyün imarına ilişkin olan ikinci fasılın açılımı önemlidir. Bu fasılda yer alan konuyla ilgili iki maddeden birincisi (13. madde) köylünün zorunlu olarak yapması gereken işleri, ikincisi ise (14. madde) isteğe bağlı olan, diğer bir deyişle köylünün yarıdan fazlasının istemesi ve ihtiyar heyetinin yönlendirmesiyle yapılacak işleri tanımlamıştır. Her iki madde birlikte değerlendirildiğinde ise, kökleri 2. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar giden²²⁰ genel halk sağlığını öncelikli konu olarak ele

²¹⁸ Söz konusu talimatname bölüm 2.2.2.3.'de ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

²¹⁹ (Köy Kanunu, 1937)'den yararlanılmıştır.

²²⁰ 2. Bölümde de belirtildiği gibi 1916 tarihli Talimatname'de yer alan koşullar bu kanun ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Nitekim Köy Kanunu'nun hazırlanmasında etkin rol oynayan dönemin Dâhiliye Vekili Ahmet Refik [Tek] Bey'in, 2. Meşrutiyet Dönemi'nde, devletin teşkilat-ı mülkiye kanunlarının

olarak, buna göre yapılı çevre koşullarını belirleyen ve tüm köylerin bir “ideal köy” düzeyine ulaşmasını amaçlayan bir kurgu oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Buna göre:

- Yerleşmenin ortasında bir meydan açılacak ve bu meydanı çaprazlama geçen iki yol aksı oluşturulacak ve mümkünse bu yollar taş kaplanarak her iki tarafına ağaç dizisi ekilecektir;
- Evlerde oda ve ahır arasına kesinlikle duvar örülecek, mümkünse ahır evden bütünüyle ayrılacak ve tüm yapılar içten ve dıştan badanalanacaktır;
- Her evin sağlık koşullarına uygun bir helâsı ve köyde de bir umumi helâ bulunacaktır;
- Köy içme suyu mutlaka kapalı yollardan gelecek ve kuyularda da bilezik bulunacaktır. Pis sular için de üstü kapalı akıntı yapılacaktır;
- Evlerin etrafı ve köyün sokakları temiz tutulacaktır;
- Harap durumdaki yapılar yıkılacak ya da onarılacaktır;
- Köy meydanında ihtiyar meclisinin çalışması için bir köy odası, bir konuk odası ve mescit yapılacaktır;
- Okul, maarif idaresinin göndereceği tip plana göre yapılacak, bir bahçesi olacak ve mümkünse yer olarak köyün en havadar kısmı seçilecektir;
- Köy için çok gerekli olan nalbant, bakkal ve arabacı dükkânları kesinlikle yaptırılacak, mümkünse de çamaşırlık, hamam, pazar ve çarşı yeri yaptırılacaktır;
- Mezarlık yerleşme dışında olmalı ve mümkünse duvarla çevrilmelidir.

Kanun, maddi kaynak ve emek gücü gerektiren bu işlerin gerçekleştirilmesi için devletten bir kaynak aktarımı öngörülmemiş, bunun yerine imece ve salma yöntemiyle köylünün kendi iç kaynaklarını kullanarak uygulamaları gerçekleştirmesini beklemiştir. Bu kapsamlı uygulamaların öncelik sıralamasını da;

- Sağlık
- Yol
- Eğitim

hepsini ve “İdare-i Umumiye Kanunu ile İdare-i Hususiye-i Vilayat Kanunu” hazırlamış olduğu bilinmektedir (Ökçün, 1983:200).

olarak belirlemiş ve ihtiyar heyetinin işleri buna göre düzenlemesini istemiştir.

442 sayılı Köy Kanunu, mevcut köylerin yapılı çevrelerinin değiştirilerek çağdaş köy ortamının oluşturulması için ideal fiziki çevre özelliklerini tanımlamış ve bunun uygulanması ve sürekliliğinin sağlanması için de bir yönetim planı öngörmüştür. Ancak 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yapılan çeşitli yayınlardan kırsal alanda öngörülen değişimin beklendiği ölçüde hızlı olmadığı, Köy Kanunu'nun verimli bir biçimde işletilemediği anlaşılmaktadır. Bunun için bir yandan bazı kamu yöneticileri ve aydınlar Köy Kanunu'nu basit bir biçimde açıklayan yayınlar yaparken, bazı kamu yöneticileri de Köy Kanunu'nun uygulanabilir olması için değişiklikler önermiştir.

20 Nisan 1924 Anayasası

20 Nisan 1924 Anayasası, 20 Ocak 1921 Anayasası'ndan farklılaşarak, merkezi yönetim planını ön plana çıkartmakla birlikte²²¹, artık burada köy bir yönetim birimi olarak tanımlanmıştır. Altıncı fasılda Vilayat başlığı altında 89. maddede:

“Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet nokta-i nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasımdır ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder.”

biçiminde idari yapılanma açıklanmış, 90. maddede de:

“Vilayetlerle şehir, kasaba ve köyler hükmi şahsiyeti haizdir.”

kabulüyle Köy Kanunu'nda tanımlanmış olan köyün tüzel kimliği anayasal nitelik kazanmıştır.

3.1.2.2. Uygulamaya İlişkin Yasal Süreç

Ülkenin İçinde Bulunduğu Durum

Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında ülkenin yalnız ekonomik değil, fiziksel durumu da son derece zayıftır. Balkan Savaşları'ndan itibaren sürekli savaş koşulları içinde bulunulması nedeniyle, hem üretken insan gücü azalmış hem de bakımsız kalan ülkenin fiziksel çevre koşulları iyice niteliksiz hale gelmiştir.

İşgal kuvvetleri çekilirken çıkan büyük yangınlar mevcut yapı stokunu önemli ölçüde azaltmış; mübadele süreci sonunda ülkede Rum ve Ermeni usta kalmaması nitelikli iş gücü sorunu ortaya çıkartmış; yerli halk ciddi konut sıkıntısı çekerken, kısa süre içinde 500.000 kadar mübadilin gelmesi ise konut sıkıntısını daha da arttırmıştır.

²²¹ 1924 Anayasası ile ilgili ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bkz: (Tanör, 2007:290–334).

Dönemin yayın ve belgelerinde mevcut durumun zorluğu açık bir biçimde dile getirilmektedir. 17.10.1922 tarihli bir belgede “Yunan işgalinden tahlis edilen vilayat ve elviyede birçok şehir ve kasabatın kısmen veya tamamen yanmış ve tarla haline gelmiş olduğu” bildirilmektedir²²². 31.01.1924 tarihli bir belgede de Amasya’daki “mesken buhranı”na dikkat çekilmekle birlikte, ülkenin her yerinde aynı sorunun söz konusu olduğu; “muharebat (harpler), şekavetler (eşkiyalıklar), yangınlar birçok harabeler bırakmış ve senelerden beri ebniye inşasına tamamıyla ta’til eylemiştir” biçiminde açıklanmaktadır²²³. 7.04.1923 tarihli bir belgede de dülgere, marangoz, taşçı ve amele yevmiyeleriyle inşaat malzemesinin az ve pahalı olduğuna dikkat çekilmiştir²²⁴.

1932 tarihli “İskân Tarihçesi” adlı yayında da, mübadele anlaşmasının uygulanmasına başlandığı esnadaki durum özetlenmiştir. Buna göre²²⁵:

“Uzun ve yıpratıcı muharebeler milletin umumi servetini ve istihsal kuvvet ve menbalarını çok azaltmıştı.”

“Mülkün her tarafı tanzim ve imara muhtaçtı. Firari Rumların terk ettikleri binaların hemen umumi sükna kabiliyetini kaybetmiş, tamire muhtaç bir hale gelmişti.

İlmi ihtisarla yüksek alakası olan iskânı muhacirin işlerini salahiyetle tedvir edecek unsurları bulmak, iskân ve imar umurunun mütevakkıf olduğu sermaye ve vesaiti tedarik etmek hemen hemen imkânsızdı.”

Cumhuriyet’in kuruluş döneminde her ne kadar Köy Kanunu ile köylerin belli bir düzene getirildiği çağdaş kırsal çevreler öngörülmüşse de, mevcut koşullarda önceliğin iskân ve konut sorununun çözümüne verilmesi gerekmiştir. Konut sorununun çözümü için:

- Harap durumdaki yapıların onarılması;
- Çok kötü durumdaki yapıların yıkılarak yeniden inşa edilmesi;
- Baraka²²⁶;
- Basit kulübe;
- İktisadi hane;

²²² Belgenin tam metni için bkz: (Cengizkan, 2004a:191–194).

²²³ Belgenin tam metni için bkz: (Cengizkan, 2004a:195–197).

²²⁴ Belgenin tam metni için bkz: (Cengizkan, 2004a:188–190).

²²⁵ (İskan Tarihçesi, 1932:12–13).

²²⁶ Barakalar geçici barınak uygulaması olduğundan tezde ayrıntılı anlatıma gerek duyulmamıştır. Konuyla ilgili bilgi için bkz. (Cengizkan, 2004a: 32–33).

- Nitelikli konut

inşa edilmesi gibi çözümler üretilmiştir. Bu uygulamalar, hem mübadillerin yerleşeceği yapılar hem de savaş nedeniyle evini kaybetmiş yerli halk için öngörülmüştür.

1920–1929 arası çıkartılan yasa, yönetmelik ve tüzükler incelendiğinde; mevcut koşullar içinde “kırsal imar”a ilişkin bir dizi yasal düzenlemenin yapılmış olduğu, sorunlar görüldükçe yeni yönetmeliklerin geliştirildiği anlaşılmaktadır.

Savaş (İşgal) Dönemi

11.10.1920 tarihli Baltalık Kanunu ile köylüye kolay odun ve kereste edinme olanağı verilmiştir. Bu yasa bir yandan orman köylülerinin erinç düzeyini arttırmayı hedeflerken, bir yandan da temel bir yapı malzemesi olan kerestenin kolay sağlanması için çıkartılmıştır²²⁷.

26.04.1922’de ülkeye son altı yıl içinde gelmiş ve gelmekte olan muhacirlerin iskânını düzenleme amacıyla, 30.04.1913 tarihli İskân-ı Muhacirin Talimatnamesi’ni değiştiren bir nizamname çıkartılmıştır²²⁸. Söz konusu nizamnamede iskân işlerini yürütmek üzere içinde bir doktorun ve mühendisin de yer aldığı muhacir ve mülteci komisyonunun kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyon yapı malzemesi temini için Baltalık Kanunu çerçevesinde Hazine malı ormanlardan yararlanabilecektir. Sıhhiye Vekâleti’nce kurulacak köylerde okul inşa edilecektir. Büyük Taarruz öncesi savaş koşulları içinde hazırlanmış olan bu nizamname, TBMM hükümetinin bu dönemde de köy kurma projesinin olduğunu ve bunun uzmanlar kurulu tarafından belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmesine çalışıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Savaş Sonrası – Mübadele Öncesi Dönem

Yukarıda açıklanan nizamnameden beş ay sonra, 25.09.1922 tarihli kanuna dayanılarak hazırlanan “İstirdat Olunan Mahallerde Tamirat İcrası İçin Muaveneti İhtimaiye Komisyonlarının Sureti Teşkil ve Vezaifine Ait Talimatname²²⁹” ile savaşta geri alınan bölgelerde düşman tarafından tahrip edilmiş ve sahipleri yardıma muhtaç durumdaki konutların tamiri ve yeniden ev ve baraka inşaatının yapılabilmesi için komisyonlar kurulmasına karar verilmiştir. Söz konusu komisyonlarda yine doktor ve mühendis bulunması öngörülmüştür. Komisyonların görevi harap yapıları tamir

²²⁷ Ancak kısa sürede ormanların tahrip edilmesi üzerine, üç yıl sonra 1924’te yasa yürürlükten kaldırılmıştır (Yeşil Kitap, 1951:8).

²²⁸ Belgenin tam metni için bkz: (Cengizkan, 2004a:99).

²²⁹ Belgenin metni için bkz: (İskan Mevzuatı, 1936:92–96)

etmek ya da yapı sahiplerine yeni ev, baraka inşa etmek ve yanmış köyleri yeniden kurmak olarak tanımlanmıştır. Komisyonların görevi barınma amaçlı yapı tamir ve inşasıyla sınırlandırılmış, hiçbir biçimde ticari yapılara ilişkin bir yardımın yapılmaması gerektiği belirtilmiştir. Komisyonlar, talimatın ekinde bulunan plana göre ev inşa edemeyecek durumda olanlara parasal ya da aynı yardımda bulunacak, inşaat malzemesi ve yapı biçimlenişiyle ilgili olarak yine ekli olan kitapçıktaki bilgiler dikkate alınacaktır²³⁰. Bu maddeler, inşaatların ev sahiplerince yürütüleceği yönünde bir izlenim oluşturmaktaysa da, 20. maddede inşaatın bir veya birden çok müteahhide ihalesinin tercih edileceğinin belirtilmesi, daha kapsamlı uygulamaların müteahhitlerce yapılmasının beklendiğini göstermektedir. Talimatnamede bir diğer ilgi çekici konu da yeni kurulacak köylere ilişkindir ve 1916 tarihli köylerde uygulanması gereken sağlık koşulları hakkındaki talimatnameden nakledilmiştir²³¹. Buna göre:

“Köylerin yeniden tesisinde evvela şeraiti sıhhiyeye haiz olması, saniyen elli haneden az olmaması, salisen işbu talimata merbut kroki ve plana ve iklim icabatı mahalliyeye muvafık bulunması temin olunacaktır. Köyün eski yeri bu şeraiti haiz değilse mahalli tebdil ve hanesi miktarı elliye baliğ değilse komisyonca mümkünülcra görüldüğü takdirde diğer bir köyle tevhit edilecektir.”

Bu madde, dönemine göre daha gelişmiş bir yönetmelik olan 1916 tarihli talimatnamenin geçerliliğinin halen sürdürdüğünü göstermektedir.

Talimatname bir bütün olarak incelendiğinde, TBMM'nin savaş sonrasında köy kurma amacı çerçevesinde gerekli örgütlemeyi sağlamaya çalıştığı ve giderek daha ayrıntılı yönetmelikler oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Bu talimatnameden bir buçuk ay sonra, 12.11.1922'de düşman tarafından yakılan şehir ve kasabaların harita ve planlarının düzenlenmesi için mühendis ve mimarlardan oluşan teknik komisyonların kurulmasına karar verilmiştir²³². Ardından 31.12.1922'de hazırlanan “İzmir bölgesinde Yunan tahribatından zarar gören köyler ile buralarda yaptırılacak evlere ait projelerle şartname” adlı belgede²³³ ise, tek tip plan öngörülerek bunun yapısal özellikleri tanımlanmıştır. Şartnamenin eki olduğu belirtilen proje bilinmemekle birlikte, şartnamedeki ayrıntılı açıklamalardan konutların özellikle malzeme niteliğiyle ilgili ayrıntılı bilgi edinmek olanaklıdır²³⁴. Buna göre;

²³⁰ Talimatnamenin bulunduğu yayında ekli olan proje ve kitapçıkla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

²³¹ Bkz. Bölüm 2.3.2.3.

²³² Belgenin tam metni için bkz: (Cengizkan, 2004a:191–194).

²³³ BCA, 31.12.1922 tarihli ve 272.11/16.63.4 no'lu belge.

²³⁴ Söz konusu şartnamenin transkripsiyonu (EK H1)'de verilmiştir.

- Evler ekli verilen projeye göre inşa edilecektir²³⁵;
- Bina yükünü kaldıracak derinlikte temel çukuru kazılarak taş temel yapılacak ve üzerine 50 cm yüksekliğinde kargir subasman yapılarak üzeri bir sıra tuğla ile tesviye edilecektir;
- Yapının sağ tarafındaki²³⁶ duvar tuğla hatıllı kargir, diğer duvarları tuğla dolgulu ahşap karkas yapılacaktır. Tüm duvarlar içten ve dıştan sıvanacaktır;
- Ocak ve baca tuğladan örülecektir;
- Taban ve tavan düzgün rendelenmiş ahşap kaplamalı olacak, çatıda da kiremitaltı tahtası kullanılacak ve üzerine yerli kiremit örtülecektir;
- Kapı ve pencereler basit bir biçimde ahşaptan yapılacaktır.

Şartname incelendiğinde, geleneksel toprak tabanlı ve tavanlı köy evlerinden farklı olarak sağlıklı ve nitelikli bir konutun öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Dönemin zorlu koşullarında bu yüksek nitelikli, diğer bir deyişle pahalı malzeme ve iyi ustalık gerektiren yapıların inşasının pek kolay olmayacağı da açıktır. Ancak bu şartname, merkezi yönetimin “ideal köy evi” tanımlamasının bir teknik belgesi olması açısından önemlidir. Nitekim 1930’lu yıllarda daha profesyonel uygulamalar yapılırken de, yine aynı koşulların sağlanmaya çalışıldığı, ancak bu dönemde de maddi zorluklar nedeniyle her uygulamada bunların tümünün yerine getirilemediği anlaşılmaktadır²³⁷.

Belge ve yönetmeliklerin çoğunluğu batı illerinin sorunlarını içermekte birlikte, ülkenin doğusunda da benzer sorunlar söz konusu olduğundan, doğu illerinde iskânın sağlanması için 5.1.1923 tarihli 319 sayılı “Havali Şarkıye Muhacirlerinin iadesi ve mesakinin tamir ve inşası için tahsisat itasına dair kanun” ile, doğu illeri muhacirlerinin yerlerine dönmesi ve yıkılmış yapılarının yeniden inşası için düzenlemeler yapılmıştır²³⁸.

²³⁵ Proje BCA’daki belge ekinde bulunmamakla birlikte, inşaat koşullarından her evin bir mutfağı, helâsi ve yıkanma mekânının bulunduğu anlaşılmaktadır.

²³⁶ Yön bildirilmemiştir.

²³⁷ 4. Bölümde Trakya’da yapılan uygulamalarda bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

²³⁸ (Yörükân, vd., 1975)

Mübadele Dönemi

30.1.1923 tarihli “Rum ve Türk Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename” ile, Türkiye’de İstanbul dışındaki alanlarda yaşayan Rumlar’ın Yunanistan’a Yunanistan’da Batı Trakya dışında kalan alanlarda yaşayan Türkler’in de Türkiye’ye zorunlu olarak göç ettirilmesine karar verilmiştir²³⁹. 1925 yılı başına kadar devam eden süreçte Türkiye’ye yaklaşık 500.000 mübadil gelmiş²⁴⁰ ve ülke nüfusunun %4-5’ine denk düşen bu nüfusun acil olarak yerleştirilmesi hükümetin öncelikli konuları arasına girmiştir.

24.3.1923’de Bakanlar Kurulu, “İstiklal Savaşı’nda zarar gören köy ve kasabaların imarında kullanılacak taş, toprak, kum vb. için açılacak ocaklara parasız ruhsat verilmesi ve vergi alınmaması” için karamame çıkartmış, böylece inşaat malzemesinin üretilmesinde kolaylık sağlanması ve ücretlerin düşük tutulması hedeflenmiştir²⁴¹.

İskân sorununun büyüklüğü karşısında ancak bu konuda uzmanlaşmış bir bakanlığın bu işi başarılı bir biçimde çözebileceği öngörüsüyle, 13.10.1923’de Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuş ve 10.10.1923’de dönemin etkin devlet adamlarından Mustafa Necati vekil olarak atanmıştır²⁴².

8.11.1923 yılında çıkartılan 368 sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu devletin iskânından sorumlu olduğu vatandaşlarını tanımlamaktadır. Buna göre

- Mübadiller;
- 1912’den (Balkan Savaşı) beri iskân edilmemiş olan muhacir ve mülteciler, aşiretler ve ileride de hükümetçe kabul edilecek muhacirler;
- Savaşta zarar gören bölgelerde evleri yıkılan ve maddi gücü olmayan yerli halkın tekrar iskânı

Bakanlığın görevlerini oluştuyordu. Bununla birlikte ülkenin harap olan bölgelerinin imarını sağlamak da kurumun görevleri arasındadır. Bakanlığa tahrip edilmiş olan bölgelerin imarı için bir imar bankası kurulması yetkisi, emvali metruke kullanım hakkı ve mülki, askeri kurumlardan yararlanma hakkı verilmiştir.

²³⁹ Mübadelenin yasal süreci ve sosyal boyutuyla ilgili çok sayıda araştırma vardır (Arı, 2003), (Erdal, 2006). Tez kapsamında mübadiller için kurulan köylerin mimari özellikleri açıklanmaya çalışılacaktır.

²⁴⁰ (Arı, 2003:92).

²⁴¹ İzmir İktisat Kongresi’nde Tüccar grubunun kararlarında da benzer bir öneri bulunmaktadır.

²⁴² Mübadele İmar ve İskân Vekâleti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Arı, 2003:22–43), (Erdal, 2006:99–112).

Her ne kadar Bakanlık, tüm ülkenin imar işlerinden sorumlu olsa da, iskân işlerinde öncelik zor durumda olan mübadillere verilmiş ve bunların hızla yerleştirilmesi için arka arkaya çok sayıda kararname ve yönetmelik çıkartılmıştır. Öncelikle Rumlar'dan kalan emval-i metrukenin onarılarak kullanılabilir hale gelmesi tercih edildiğinden onarımla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmış²⁴³, ancak bunun yeterli olmadığı, gerek boş alanlarda gerek bütünüyle yıkılmış köy alanlarında yeni köylerin kurulması gerektiği anlaşılmıştır.

Mustafa Necati 25.12.1923 günü Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi'ne gönderdiği bir yazıda²⁴⁴, duruma dikkat çekerek yıkılmış alanlarda yeni köyler yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle Samsun, Bilecik, Eskişehir, İzmir, Erdek, Saruhan ve çevresinde büyük yıkım olduğunu ve buralarda yeni köyler kurulmadıkça göçmen iskân etmenin olanaksız olduğunu belirterek, Samsun'dan başlamak üzere yeni köylerin kurulabilmesi için cemiyetten yardım istemiştir. Bu çerçevede devlet, “numune köy” olarak anılan köy kurma uygulamalarına başlamıştır²⁴⁵.

Yoğun inşaat çalışmalarının söz konusu olması üzerine, Bakanlık tarafından yeni yapılacak yapılar için koşullar belirlenerek, şartnameler hazırlanmıştır. 1924 tarihli “Kargir olarak inşa edilecek köyler için şartname-i fenniye” adlı dokuz maddeden oluşan şartname, oldukça ayrıntılı bir biçimde yığma taş yapıların nasıl inşa edileceğini açıklamaktadır²⁴⁶. Tüm beden duvarlarının kireç harçlı düzgün taş duvar, bölücü duvarların ise taş dolgulu ahşap karkas olması önerilmiştir. Duvarların niteliğinin yüksek olması için ayrıntılı bir biçimde nasıl örüleceği anlatılmıştır. Yapıların taban ve tavanı ahşap olacak, çatı yerli kiremit ile kaplanacak, bütün duvarlar sıva ve badana yapılacaktır. 31.12.1922 tarihli şartnamede açıklanan yapı tipiyle büyük ölçüde benzeşen bu şartnamenin²⁴⁷ son iki maddesi beton özelliklerine ayrılmıştır. Ancak yapının taban, duvar, tavan ve çatı açıklamalarında malzeme

²⁴³ BCA'nde harap yapıların onarımı ile ilgili çok sayıda belge ve talimatname bulunmaktadır. Bunların bir kısmı A. Cengizkan tarafından yayınlanmıştır. Onarım bu tez konusu kapsamında ele alınmadığından burada ayrıntılı anlatılmayacaktır. Bilgi için bkz: (Cengizkan, 2004a).

²⁴⁴ Söz konusu yazıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Arı, 2003:65).

²⁴⁵ Numune köylerle ilgili ayrıntılı bilgi aşağıda, bölüm 3.1.3'de verilmiştir.

²⁴⁶ Şartnamenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:155–156).

²⁴⁷ 31.12.1922 tarihli şartnamede, yalnız sağ beden duvarı, yığma taş, diğerleri ahşap karkas olarak önerilmiştir.

olarak betonun hiç anılmaması, betonun ıslak hacim zemininde kullanılmasının öngörüldüğünü düşündürmektedir²⁴⁸.

Yukarıda açıklanan şartname ile aynı dosyada yer alan 1924 tarihli “kapu ve pencere i’maline mahsus münakasa şartnamesi” de, ekli sunulan çizimler uyarınca imar edilecek 1200 m² kapı ve 1300 m² pencere doğraması ihalesine ilişkin olarak hazırlanmıştır²⁴⁹. 10 maddelik şartnamenin dokuzuncu maddesinde kapı ve pencere özellikleri ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Buna göre pencere sürmeli ve çivi yerine menteşeli olacak ve birinci sınıf çırallı çam kullanılacaktır. Kapılarda beyaz çam kullanılacak, bunun sağlanamaması durumunda çırallı çam da kullanılabilir. Tüm ürünler temiz işçilikli, iyi açılır, kapanır biçimde olacaktır. Şartname, bu dönemde artık standart fabrika üretimi kapı pencere kullanımının tercih edildiğini göstermesi açısından önemlidir²⁵⁰.

6.7.1924’te çıkartılan “muhacirlere emlak, arazi ve eşcarı müsmire tevziatına dair talimatname”de de, muhacirlerin mevcut köylere hane sayısı değil arazi büyüklüğü esas alınarak dağıtılması ve hane sayısı yetersiz köylerde iskân edilecek göçmenler için köy yakınında birer dönüm arazinin ev inşa edilmek üzere kura çekilerek dağıtılması istenmiştir²⁵¹.

Savaşa bağlı sorunların yanı sıra, doğal afetler nedeniyle de yeni konut gereksinimi oluyordu. 6 Eylül 1924’de Erzurum’da meydana depremde binlerce yapı yıkılmış ve tüm bölge halkı ciddi bir konut sıkıntısı ile karşı kalmıştır. Atatürk duruma büyük önem göstermiş ve konuyla ilgili özel bir yasanın hazırlanmasını sağlamıştır. 23.10.1924 tarihli 516 sayılı “Erzurum ve civarı vilayetlerde hareketi arzdan yıkılan mesakinin inşası ve felaketzedeganın barındırılması için yapılacak mubayyatın pazarlık suretiyle icrasına dair kanun²⁵²” çıkartılarak, kısa sürede bölgede “zeminlik” olarak anılan konutlar ve barakalar inşa edilmiştir²⁵³.

Her ne kadar bu özel durum için yasa çıkartılıp hızlı bir uygulamayla sorun çözülmüşse de, ülke ölçeğinde imar faaliyeti yeterince hızlı gitmemiş, hem mübadil

²⁴⁸ 8. madde: “Betonun 1 kısım dere kumu 2x kısım temiz çakıl ve bakiyesi taş 150x kilo çimento olacaktır.” 9m madde: “Beton mahalline döktükten sonra iyice tokmaklanacak ve üzerine bir kısım çimento 2x kumdan müteşekkil harcla iki santimetre sihanında sıva yapılacaktır” (Cengizkan, 2004a:156). Nitekim Mersin Yuvanaki Numune Köyü inşaat birim fiyat dökümlerinde beton döşeme başlığı altında mutfak, abdesthane, gashane ve mediven basamağı altı sayılmıştır, bkz. BCA, 25.1.1925 tarihli ve 272.11/21.103.10 no’lu belge.

²⁴⁹ Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a: 157–158). Belgede söz konusu olan kapı pencere çizimleri yayında yer almamaktadır.

²⁵⁰ A. Cengizkan bu konuya özellikle dikkat çekmektedir (Cengizkan, 2004a:70).

²⁵¹ Talimatnamenin metni için bkz: (İskân Mevzuatı, 1936:110–117).

²⁵² (Yörük vd, 1975:102).

²⁵³ Erzurum Depremi ve Atatürk’ün yardımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Atnur, 2006).

ve muhacir iskânı hem de yerli halkın konut sıkıntısını çözmeye, ekonomik koşullar ve uzman personel azlığı başta olmak üzere çeşitli sorunlar nedeniyle beklenildiği ölçüde başarılı olunamamıştır²⁵⁴.

Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı tüm ülkenin imarından sorumlu olmakla birlikte, önceliği acil durumu olan mübadillerin iskânına vermiş²⁵⁵, köy onarım ve köy kurma uygulamaları çoğunlukla mübadil yerleşmeleri için gerçekleştirilebilmiştir. Ancak bu uygulamaların büyük çoğunluğu da, yukarıda açıklanan şartnamelerde ortaya konan mimari düzeyi sağlayamamıştır. TBMM’de mübadil iskânıyla ilgili eleştirel yaklaşımın artması nedeniyle, 11.12.1924’te 529 sayılı yasa ile Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kaldırılarak, görevleri Dâhiliye Vekâleti’ne devredilmiştir²⁵⁶.

Bu tarihten itibaren, Mübadele İmar ve İskân Vekâleti’nin başlatmış olduğu numune köy inşaatları Dâhiliye Vekâleti’nce yürütülmüştür. Ancak bu uygulamaların iyi sonuç vermemesi nedeniyle, başlanmış inşaatlar devam ederken, bir yandan da Bakanlık tarafından “iktisadi ev” projesi geliştirilmiştir. Numune köy projelerinde ülkenin çeşitli bölgelerinde farklı tipte yapılar inşa edilirken, “iktisadi ev” olarak tanımlanan tek tip proje, 10.2.1925’de çeşitli illere gönderilerek, yeni uygulamaların buna göre yapılması istenmiştir²⁵⁷.

Temmuz 1925’de illerdeki konut sıkıntısının bir türlü çözülememesi nedeniyle, sorunun değerlendirilmesi ve merkezce alınan kararların uygulama olanaklarını tartışmak üzere, yoğun iskân işi olan illerin valileri ile iskân müfettişleri Ankara’ya çağrılarak bir toplantı düzenlenmiştir²⁵⁸. Toplantı sonrasında iskân işlerinin daha kolay çözülmesine yönelik olarak 11 maddelik bir kararlar dizisi oluşturulmuştur.

10. maddede

“İktisadi hanelerin biran evvel inşasını teminen merkezden gönderilen tiplere merbut kalınmayarak mahallerinin ihtiyacına göre tadilat icrası muvafık olacağı”

belirtilmiş, böylece konut sıkıntısının çözümü için fazla nitelik koşulları aranmaksızın biran önce inşaat yapılması benimsenmiştir.

Mübadil iskânı 1925 yılının başında tamamlanmıştır. Aynı yılın sonlarında, 18.10.1925’te ise Bulgaristan ile yapılan Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması

²⁵⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (İskan Tarihçesi, 1932:14–16).

²⁵⁵ (Ari,2003:32).

²⁵⁶ (Ari,2003:160).

²⁵⁷ Söz konusu proje, İzmit, İzmir, Manisa, Samsun, Bilecik, Adana, Çorum, Amasya, Ordu, Yozgat, Sivas, Burdur, Isparta, Antalya, Bursa, Aydın ve Denizli’ye gönderilmiştir. Belgenin tam metni ve ekli proje için bkz. (Cengizkan, 2004a:45,182)

²⁵⁸ Söz konusu toplantı ve alınan kararlarla ilgili bilgi için bkz. (İskan Tarihçesi, 1932:58–60).

çerçevesinde Bulgaristan Türkleri ile Türkiye'deki Bulgarların gönüllü göçüne olanak sağlanmış, böylece yeni bir göçmen akımı beklentisi doğmuştur (**Anonim, 2002**). Bunun yanı sıra, bu dönemde ülkeye Balkanlar başta olmak üzere çeşitli ülkelere de sürekli göçmen gelmektedir²⁵⁹.

Mübadele Sonrası

İskân sorununun süreklilik göstermesi üzerine 31.5.1926'da 885 sayılı İskân Kanunu çıkartılmıştır²⁶⁰. Mübadele İmar ve İskân Kanunu'nda ilgili Bakanlık yerli ve göçmen herkesin iskânından sorumlu tutulurken, yeni yasada Dâhiliye Vekâleti esas olarak yurtdışından gelen göçmenlerin iskânından sorumlu tutulmuştur²⁶¹. Bunun yanı sıra:

- Ülke içindeki göçerlerin iskân edilmesi;
- Sağlık koşulları nedeniyle yer değiştirmesi gereken köylerin taşınması;
- Orman içinde yaşamsal gereksinimlerden uzak olan köylerin taşınması;
- Seyrek dokulu yerleşmelerin uygun merkezlerde toplanması da

Bakanlığın görevleri arasındadır.

İskân edilenlere bedeli borçlanma kanununa göre ödenmek koşuluyla bir ev ve üretici konuma geçebileceği miktarda arazi vb. verilecektir. İskân edilecekler için yeni köy kurulması durumunda, yeni yerleşmede,

- Okul;
- Cami;
- Hamam;
- Karakol;
- Pazar;
- Harman;
- Kabristan;
- Mera

²⁵⁹ 1923–1960 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmen sayısı dökümü için bkz. (Geray, 1962:7).

²⁶⁰ İskan Kanunu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (İskan Tarihçesi, 1932:76–80),

²⁶¹ Ancak yasa ile bağlantılı olarak çıkartılan 1.8.1926 tarihli "İskâna ait muhtıra"da Bakanlığın sorumlu olduğu iskân hakkına sahip kişilerin niteliklerini ayrıntılandırmış; mübadil, yanginzede vb. daha önce iskân konusu içinde değerlendirilen gruplar için de hükümler getirmiştir. Muhtıranın metni için bkz. (İskân Mevzuatı, 1936:199–218).

vb. gibi toplumsal gereksinimlere yönelik yapılar bedelsiz olarak yapılacaktır. İskân için gerekli arazi ve emlak hükümete ait olanlardan, emvali metrukeden ve gerek duyulursa şahıslara ait çiftliklerin satın alınmasıyla sağlanacaktır.

Böylece numune köy uygulamasında ikinci bir aşama olan “örnek köy” uygulamasına geçilmiş, konut, okul ve mescidin yanı sıra Köy Kanunu’na göre köyde bulunması gerekli diğer kamusal yapıları da kapsayan daha gelişkin köy projeleri hayata geçirilmiştir. Ancak sayıca çok az olan bu uygulamalar²⁶², çağdaş köy örneklemesi olarak büyük anlam taşımakla birlikte, kuşkusuz iskân sorununun çözümü için yeterli olmamıştır. 4.3.1929 tarihinde Dâhiliye Vekili tarafından Baş Vekâlet’e gönderilen bir yazıda²⁶³, iskân sorunları ve nedenleri ayrıntılı bir biçimde açıkladıktan sonra, çözüm olarak yeni bir talimatname önerilmiştir²⁶⁴.

3.1.3. Mimari Uygulamalar

Görüldüğü gibi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti’nin en büyük sorunlarından biri olan iskân, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında da yeni devletin önemli sorunlarından biri olmaya devam etmiştir. Bu dönemde Cumhuriyet Yönetimi geçmiş deneyimlerden de yararlanmakla birlikte, öngördüğü yeni yaşam modeli çerçevesinde köklü değişiklikler ortaya koyan söylemi doğrultusunda, kırsal alan imarının kuramsal çerçevesini belirlemiş ve savaş sonrasının zorlu koşulları içinde çeşitli uygulamalarda bulunmuştur.

442 sayılı Köy Kanunu yalnız yeni kurulacak köyler için değil tüm kırsal yerleşmeler için kapsamlı yapıli çevre değişimi öngören bir “imar kanunu” niteliği taşımaktadır. Ancak 1920’li yıllarda yasanın etkin bir biçimde tüm köylerde uygulanması söz konusu olmamıştır. Devletin özel önem verdiği ve tüm sorunların çözümü olarak gördüğü eğitim sorununun çözülmesi için yoğun bir okul inşa faaliyeti olmuştur²⁶⁵. Bunun yanı sıra yönetim birimi olan köy konağı, konuk odası ve genel halk sağlığı açısından önemli olan su tesisatı, çeşme gibi yapı tiplerine önem verilerek, bunların sayısının arttırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır²⁶⁶. Bunun dışında yasanın mimari

²⁶² BCA belgelerinden bu dönemde Ankara çevresinde Ahi Mesut (Etimesgut), Samutlu (Temelli) köylerinin kurulduğu, ayrıca Polatlı - Malıköy Nahiyesi’nde de bir köyün kurulmasının planlandığı anlaşılmaktadır (Cengizkan, 2004c:111–112).

²⁶³ Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:249–252).

²⁶⁴ Bu talimatname taslağında, mevcut yasa ve yönetmeliklerde bazı değişiklikler önerilmiştir. Mimari açıdan yeni bir açılım getirmeyen bu belgenin tez kapsamında ayrıntılandırılmasına gerek görülmemiştir.

²⁶⁵ 1932–1933 İstatistik Yıllığı dökümlerinden 1223–1924 öğretim yılından 1928–1929 öğretim yılına kadar beş yıl içinde ülke genelinde 1705 ilkokulun yapıldığı anlaşılmaktadır (kent ve köy okulları birlikte verilmiştir) (İstatistik Yıllığı, 1932-1933: 177).

²⁶⁶ T. Çetin, Cumhuriyet kurulduktan sonraki on yıllık dönemde Köy Kanunu’na dayanarak köy bütçeleriyle 2.746 köyde su tesisatı, 3.640 köyde çeşme, 644 köyde konak, 6.961 köyde köy konuk

boyutunu uygulama olanağı, yeni kurulan numune köylerde gerçekleştirilmeye çalışılmış, böylece bu köylerin iskân sorununun çözümü için bir yol olmanın yanı sıra, Köy Kanunu'nun "örnekleme" olması da amaçlanmıştır²⁶⁷. Bu bölümde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde oldukça çok sayıda belge bulunan bazı uygulamalar, belgelerden izlenebildiği kadarıyla açıklanarak, devlet tarafından inşa edilen köylerin mimari özellikleri, inşaat sürecinin nasıl işlediği ve dönemin koşullarının mimari ile uygulama niteliğini nasıl belirlediği açıklanmaya çalışılacaktır²⁶⁸.

1920'den 1930'a kadarki zaman dilimini kapsayan bu dönemde uygulamalar da süreç içinde farklılık göstermiş; 1924'de bölgelere göre farklılaşan mimari niteliği olan "köy ve yerleşme birimi kurma" uygulamaları yapılmış, bunların içinde daha özenli inşa edilen 50 hanelik köyler "numune köy" olarak tanımlanmış, 1925'te standart "iktisadi hane" yapımına geçilmiş, 1928'de ise "örnek köy" uygulamaları başlamıştır.

3.1.3.1. İlk Dönem Köy Kurma Uygulamaları (1924)

1924 yılında hem mübadiller için hem de evi-köyü yıkılan yerli halk için hızla köy kurma çalışmalarına başlanmıştır. Bunun için:

- Boş alanda 10–20 hanelik basit kulübe yerleşmeleri;
- Mevcut köylerin yıkık kısımlarında 10–20 hanelik yeni birim;
- 50 hanelik "numune köy" yerleşmeleri

gibi uygulamalar yapılmış, numune köyleri:

- Yıkılmış Rum köyü üzerinde mübadiller için yeni köy kurma;
- Yıkıldığı için terk edilen İslam köyü üzerinde tekrar köy kurularak, emval-i metrukeleri işgal eden yerli halkın köyüne dönmesinin sağlanması;
- Verimli tarım toprağının olduğu boş alanlarda mübadiller için köy kurma

biçiminde gerçekleştirilmiştir.

odası, 24 köyde pazar yeri, 61 dükkân, 211 meydan yeri ve 19 hamam yapıldığını bildirmektedir (Çetin, 1999a:239). Ancak kuşkusuz ülkede 40.000 kadar köyün bulunduğu göz önüne alındığında, bu sayılar yetersiz kalmaktadır.

²⁶⁷ T. Çetin de bu konuya dikkat çekmektedir (Çetin, 1999a:239).

²⁶⁸ Tez araştırmaları kapsamında Cumhuriyet'in onuncu ve özellikle de on beşinci yılı için çıkartılmış olan il yıllıkları taranarak köylerde yapılan çeşitli yapı türleri, bunların yoğunlukları ve mimari biçimleniş özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak bu yayınlarda yapıların inşa tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmadığından ve mimari özellikleriyle de tarihleme yapmak çoğu zaman mümkün olmadığından, köylerin kamusal yapıları mimari özellikleri açısından bir bütün olarak bölüm sonunda ayrıca değerlendirilecektir (Bölüm 3.3).

Tasarlanmış bir yerleşme planına ve tip projeye göre evlerin inşa edildiği ve köy için temel gereksinim olan okul ve cami gibi kamusal yapıların da proje dahilinde yapıldığı örnek kırsal yerleşme niteliğindeki “numune köyler”, ilk aşamada Türkiye ölçeğinde 27 adet olarak öngörülmüş²⁶⁹, daha sonra bunların sayısı 69’a çıkartılmıştır²⁷⁰. 4.6.1924 tarihli bir kararname suretinde ise, muhacirin iskânı için yıl içinde (1924) her biri iki yüz haneli on altı köyün inşa edilmesine karar verildiği belirtilmektedir²⁷¹. Tez kapsamında yapılan arşiv araştırmasında 12 ilde adı belirtilmiş olan 32 köyün inşaatı ile ilgili bilgiye ulaşılmıştır²⁷². Bunun yanı sıra bazı illerde köy adı belirtilmeden inşa edilecek köylerden söz edilmiştir (Tablo 3.1).

Her ne kadar yukarıda açıklanan kararname suretinde köyler 200 haneli olarak tanımlanmışsa da, uygulamalarda köylerin 50 haneli yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemdeki meclis görüşmelerinde de tüm köylerin 50 haneli olmasına, bir okul ve bir mescit bulunmasına özen gösterildiği belirtilmiştir²⁷³.

Numune köy uygulamaları ülkenin farklı bölgelerinde gerçekleştirilmekle birlikte, özellikle Samsun, İzmit, Bursa, İzmir, Manisa ve Adana çevresinde yoğunlaşmıştır.

²⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi’nin bildirdiğine göre Samsun’da 7, İzmir ve Bursa’da ikişer, İzmit, Adana ve Antalya’da birer olmak üzere 14 köy yapılmıştır (Erdal, 2006:172).

²⁷⁰ Abdullah Ziya Antalya, Samsun, İzmir, Bilecik, Cebelibereket (Osmaniye), Mersin, Manisa ve Ankara Vilayeti’nde olmak üzere 69 numune köyün yapıldığını bildirmektedir (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1933:333).

²⁷¹ 22.3.1925 tarih ve 2517 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla aynı dosyada bulunan bir kararname sureti (BCA, 22.3.1925 tarihli, 30.18.1.1/15.59.13 no’lu belge).

²⁷² Bölüm 3.1.3’te bu belgeler ışığında bazı uygulamalar ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

²⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi’ninden sağlanan bilgi (Erdal, 2006:172).

Tablo 3.1: 1924 yılında uygulanmaya başlanılan köylerin listesi

İli:	Numune Köy Adı:
Ankara - Kırıkkale	Keskin ve Zir'de köyler
Adana	Madama Çiftliği
Adana - Kozan	Taylan Mevkiinde evler
Adana - Kadirli	Evler
Adapazarı	Serdivan
Antalya	Çirkinoba
	Köyler
Aydın	Köyler
Balıkesir	Erdek köylerinde evler
Bursa	Bektaş
	Demirtaş
	Filader
	İkizceoba
	Karacaoba
	Karamanlı
Bolu - Taraklı	16 köy
Çorum - Sungurlu	Çarşidere
İzmir	Kıyas
	Kuşçular
	Kısıkköy
İzmit	Arslanbey
	Derbent
	Mihaliç
	Nusretli
	Pelitözü
	Yeniköy
Manisa	Çobanisa
	Bozköy
	Soma civarı köyler
Mersin	Yuvanaki Çiftliği
	Bedros Çiftliği
Osmaniye Bahçe	- Hasanbeyli
Samsun	Asarağaç
	Beylik
	Canik (Cenik, Çinik?)
	Çınarağıl
	Çırağman (Çırakman, Hıyaran)
	Ökse
	Taflan (Taklan)
	Kurugökçe (Korugökçe)

Adana – Osmaniye Uygulamaları

Adana'da iki farklı uygulama söz konusudur. Merkeze yakın Madama Çiftliği mevkiinde bir numune köy, kentin kuzeyinde Kozan ve Kadirli'de de bölgenin yerel mimarisini oluşturan ve "huğ" olarak anılan ahşap karkas mimari konutlardan oluşan 10–20 hanelik yerleşme birimleri yapılmıştır.

3.4.1924'de "Adana göçmen evleri inşaatı için kereste alınması"na karar verilir²⁷⁴. 20.5.1924'de Adana Onuncu Mübadele, İmar ve İskân mıntika Müdürü, köy kurulması öngörülen Madama Çiftliği'nin eş yükselti eğrili krokisi Bakanlığa gönderir²⁷⁵. Yaz mevsimi geçtikten sonra 7.9.1924'de 860 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla "Adana bölgesindeki göçmenlerin iskânı için huğ tabir edilen meskenlerin pazarlık suretiyle yaptırılması"na karar verilir²⁷⁶. Bu kararın ardından ekim ve kasım ayları içinde Kozan'ın Taylan mevkiinde sekiz adet, Kadirli'nin Geyikağılı mevkiinde altı adet, Osmaniye – Bahçe'nin Hasanbeyli mevkiinde on beş adet "huğ" tipi konut (kulübe) yapılması için, bölgenin yerli müteahhitleriyle sorumlu İmar ve İskân Komisyonu reisleri arasında anlaşmalar yapılmıştır²⁷⁷. Her üç anlaşmada da aynı konut özellikleri ve inşaat süreci tanımlanmıştır. Buna göre konutlar:

15,3x3 boyutlarında ve 2.2 m yüksekliğinde, dört odalı olacaktır. Yapının ortasındaki bölücü duvar çift örgü olacaktır²⁷⁸. Duvarlar ahşap karkas arası dalörgü yapıp, iki taraftan çamur ile sıvanacak çatısı sap ile örtülecektir. Ahşap olarak iyi traşlanmış kereste kullanılacaktır. Ancak anlaşmalar sonrası yeni bir yazı ile yapı genişlikleri 4 m'ye çıkartılmış ve bölgede bıçkıcı bulmanın çok zor olduğu gerekçesi ile müteahhitlerin zarara uğramaması için yuvarlak ağaç kullanımına izin verilmiştir.

Uygulamanın verilen tipe göre yapılması, boyutlara ve yönlendirmeye uyulması gerekmektedir, her yirmi günde bir hakediş rapor düzenlenecektir. İş, anlaşma tarihinden sonra on beş gün içinde başlayacak ve otuz gün sonra teslim edilecektir.

Uygulama başladıktan kısa süre sonra 1925 Şubat ayı başındaki yazışmalardan numune köy, iktisadi hane gibi uygulamalarla ilgili cetvellerin ilgili Genel Müdürlük tarafından takip edildiği anlaşılmaktadır²⁷⁹. 23.6.1925 tarihli belgeden artık yapıların inşaatının tamamlandığı ve kabulün yapılması için müteahhidin başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak Kozan başmühendisi mazeret beyan ederek kabule gitmemiştir²⁸⁰. Altı ay sonra, 1925 Aralık ayındaki yazışmalardan²⁸¹ ise, halen

²⁷⁴ BCA, 3.4.1924 tarihli ve 272.80/3.6.1 no'lu belge.

²⁷⁵ Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:174). BCA'da Madama Çiftliği uygulaması ile ilgili başka belge bulunamamıştır. Tez kapsamında Adana'da yapılan araştırma gezisinde bu yerleşmenin günümüzde Adana kent içinde yer alan apartmanlardan oluşan Mutlu Mahallesi'ne dönüştüğü ve günümüze herhangi bir yapının ulaşmadığı öğrenilmiştir. (Öğretmen C. Yurtsever ile sözlü görüşme, bkz. s:10).

²⁷⁶ BCA, 7.9.1924 tarihli ve 30.18.1.1/10.42.16 no'lu belge.

²⁷⁷ Bu anlaşmalarla ilgili belgeler için bkz. (Cengizkan, 2004a:175–176, 217–223).

²⁷⁸ Dört odalı yapıların ikiz ev olarak kullanılacağı anlaşıyor.

²⁷⁹ BCA, 19.2.1925 tarihli ve 272.80/3.9.5 no'lu belge. Bu tarihte artık Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı kaldırıldığından görevleri Dâhiliye Bakanlığı İskân müdüriyet-i Umumisi'ne geçmiştir.

²⁸⁰ BCA, 23.6.1925 tarihli ve 272.80/4.10.10 no'lu belge.

²⁸¹ BCA, 9.1.1926 tarihli ve 272.11/22.109.4 no'lu belge.

kabullerin yapılmadığı ve huğların oturulamayacak kadar kötü hale geldiği ve zaten evlerin anlaşmaya göre inşa edilmediğinin de açık olduğu anlaşılmaktadır.

“...Muhacirin için inşa edilip satınalmalarına emr verilen 58 huğun beşi yıkılmış ve mütebakilerinden yirmi üçünün üstündeki otlar ve duvarları tahribe uğradılmış ve bir kısmı da fırtınanın tesirinden meyillenmiş ve kapılar kısmen de pencerelerdeki camlar kâmilten zayi olmuş...”

Ancak bu yapılarda göçmen iskân edilmesi zorunlu olduğundan ve durumun tespiti için bölgede mühendis de olmadığından, Adana’dan iskân mühendisi istenmiş ve 24.1.1926’da Ankara’dan heyet-i fenniye reisi Hayri Bey bölgeye gitmiştir. 3.7.1926’da ise “Adana’da muhacirlerin iskânı için tamir edilmesi gereken kamış evlerine [huğ] ait havalenamenin gönderildiği” anlaşılmaktadır²⁸².

Mersin Uygulamaları

Mersin’de Yuvanaki ve Bedros Çiftliği mevkilerinde numune köy uygulamaları yapılmıştır. BCA’da özellikle Yuvanaki Çiftliği ile fazla sayıda belge olmasına karşın, mimari projelerin niteliği ve uygulama sürecini tam olarak anlamak olanaklı değildir. Ancak çok ayrıntılı inşaat birim fiyat raporları sayesinde bu konuda bilgi edinilmektedir.

Mersin’deki numune köy inşaatlarında çalışan amele ve ustalara verilen yevmiyelere ait cetvelden köy kurma faaliyetinin 1924 Haziran ayının başında başladığı anlaşılmaktadır²⁸³. Yuvanaki Çiftliği’nde numune köy kurma çalışması başladıktan²⁸⁴ sonra, Mersin Belediyesi’nden malzeme ve yevmiye rayici istenmiştir. Bu rayiç dökümünden köyde kargir yapıların öngörüldüğü anlaşılmaktadır²⁸⁵. Nitekim 13.7.1925 tarihli bir belgede yer alan köy krokisinde yerleşmede “taş binalar ve huğlar” bulunduğu görülmektedir²⁸⁶. Ancak Haziran 1924’den Ocak 1925 sonuna kadar bir türlü Mersin Belediyesi’nin verdiği rayice göre malzeme ve yevmiyeli işçi bulunamadığı, sürekli yazışıldığı, sonunda sorumlu imar ve iskân mühendisinin kendisinin “gerçekçi” bir rayiç oluşturarak Ankara’ya gönderdiği anlaşılmaktadır. Bu süreçte aynı zamanda 2.11.1924’de “Tarsus’ta bulunan kerestelerin bedeli mukabilinde alınarak Mersin’deki Yuvanaki Çiftliği’nde kurulacak köy inşaatında

²⁸² BCA, 3.7.1926 tarihli ve 272.12/49.97.16 no’lu belge.

²⁸³ BCA, 3.1.1925 tarihli ve 272.12/43.60.13 no’lu belge. Belgenin transkripsiyonu (Ek H2)’de verilmiştir.

²⁸⁴ Olasılıkla müteahhide vererek değil, Bölge İmar ve İskân Müdürlüğü tarafından.

²⁸⁵ Belgenin transkripsiyonu (Ek H3–5)’de verilmiştir. Bu belgede çok ayrıntılı olarak inşaat uygulama yöntemi ve malzeme kullanımıyla ilgili fiyatlandırmalar bulunmaktadır. Bunların incelenmesiyle kargir yapıların bütün inşaat özellikleri anlaşılabilir, Bkz. (Ek H4) ve (Ek H5).

²⁸⁶ Belgenin metni ve kroki için bkz. (Cengizkan, 2004a:40–41).

kullanılması”na karar verilmiş²⁸⁷ ardından da 1924 Ekim ve Kasım aylarında Yuvanaki Çiftliği’nde 34 adet, Bedros Çiftliği’nde 50 adet huğ tipi evin yapılması için, bölgenin yerli müteahhitleriyle sorumlu İmar ve İskân Komisyonu reisleri arasında anlaşmalar yapılmıştır²⁸⁸. Anlaşma pazarlık usulüyle götürü olarak yapılmıştır. Tanımlanan yapıların özellikleri, Adana bölgesi uygulamalarında öngörülenlerle aynıdır, yalnız inşaat süresi ve bürokrasisiyle ilgili maddelerde bazı farklar vardır. İnşaat süresi 45 gün olarak belirlenmiştir, dolayısıyla yapıların Ocak 1924’de teslim edilmesi gerekmektedir.

Ancak Haziran 1924’de başlayan köy kurma faaliyeti, aradan bir yıl geçtikten sonra Temmuz 1925’de hazırlanan köy krokisinden anlaşıldığı üzere, oldukça sorunlu bir şekilde devam etmektedir (Şekil B9/29). Krokiye göre taş binalar tam olarak bitirilememiştir. Huğların çok azı sağlam durumda gerisinde sıva dökülmesinden yıkılmaya kadar giden çeşitli hasarlar bulunmaktadır. Krokide numune köyün inşaatının “tatil edilmiş” durumda olduğu da belirtilmiştir.

Nitekim 28.9.1927 tarihli belgeden “Mersin’in Kızılyar mevkiinde bulunan Yuvanaki Çiftliği’nde mübadil göçmenler için yaptırılacak iktisadi evler inşaatı için ödenek gönderildiği²⁸⁹” öğrenilmekte, dolayısıyla beklenen başarının sağlanamadığı ve söz konusu köyde “iktisadi ev” projesinin uygulanmasına karar verildiği anlaşılmaktadır. 12.11.1927 tarihli “muhacirlerin iskânı için Mersin’de tamir ettirilen ve yeniden yaptırılacak iktisadi evlerin inşaatına nezaret eden memurun üç aylık ücretinin gönderildiği” konulu belge ise, iktisadi ev programının halen devam ettiğini göstermektedir²⁹⁰.

İzmit – Adapazarı Uygulamaları

İzmit – Adapazarı bölgesinde kurulan köylerde iki farklı yöntem izlenmiştir. Bunlardan bir kısmı devlet tarafından numune köy olarak, bir kısmı da gelen göçmenler tarafından kendi olanaklarıyla kurulmuştur.

9.3.1924’de Bakanlık tarafından İzmit ve Bilecek Valiliklerine gönderilen bir yazıda bölgede kurulacak numune köylerle ilgili²⁹¹:

“Vürud etmekde olan muhacirler tarafından kendi masarıflarıyla yapılacak köylerden mâ’adâ bu sene Vekâletçe mıntikanızda yeniden iki köy inşa’ası tasavvur olunmaktadır.

²⁸⁷ BCA, 2.11.1924 tarihli ve 272.80/3.8.1 no’lu belge.

²⁸⁸ Bu anlaşmalarla ilgili belge için bkz. (Cengizkan, 2004a:178–181).

²⁸⁹ BCA, 28.9.1927 tarihli ve 272.80/4.10.18 no’lu belge.

²⁹⁰ BCA, 12.11.1927 tarihli ve 272.80/4.11.17 no’lu belge.

²⁹¹ Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:172–173).

Bu köyler yüz elli – iki yüz haneli olacaklardır. Bu sene ancak ellişer hanesi ve vi'l-ahere de mütebakisi inşa ve ikmal edilecektir. Fakat yapılacak tedkikâtın yüz elli – iki yüz hane üzerinden yapılması iktiza eder.”

biçiminde bilgi verildikten sonra sağlık, ziraat uzmanları ve mühendisten oluşan bir heyetin arazi incelemesi yaparak:

- Havası ve suyu güzel;
- Arazisi büyük;
- Köy kurmaya uygun;
- Verimli

mevkilerin saptanıp, krokisinin yapılarak bir raporla birlikte Bakanlığa iletilmesi istenmiştir. Özellikle savaş nedeniyle yanmış fakat bu özelliklere sahip eski köy arazilerinin, eğer sahiplerinin ekonomik gücü yoksa, köy kurmak için tercih edilmesi gerektiği de belirtilmiştir.

1924 Şubat-Mayıs ayları arasındaki yazışmalardan²⁹² numune köyler için kereste sağlamak amacıyla eksiltme yapılmaya çalışıldığı, istenen nitelikli kerestenin sağlanmasında büyük zorlukla karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. Bilecik Valisi bir telgrafta zorlukları sıralar. Buna göre:

- “1. Fabrika ve bıçkılardan Bozöyük İstasyonuna Mart ve Nisan aylarında kereste nakliyatının müşkil olması yüzünden fiyat hala pek müterakki olup ancak diğer aylarda murur ve ubur kesb-i suhulet edecek ve nakliye ücreti tenaküs eyleyecektir.
2. Bu gibi işlere talib olanlar bir kereste fabrikası ile iki üç bıçkı sahibinden ibarettir diğerlerinin cüz-i müddet zarfında matlup keresteyi i'mal etmelerine bıçaklarının kudret-i imaliyesi müsaid değildir....”

24.5.1924 tarihli yazıdan artık Pelitözü Köyü için gerekli kerestenin büyük ölçüde sağlandığı anlaşılmaktadır.

Göçmenlerin kendi olanaklarıyla kuracakları köylerde de, Bakanlığın öngördüğü imar koşullarına uyulması beklenmiştir. 3.2.1924'de İzmit Yedinci Mıntika Müdüriyeti tarafından Bakanlığa gönderilen yazıda²⁹³, İskeçe'nin mübadeleye tabi Yeniköy bölgesinden gelecek olan köylülerin Mihaliç'te kuracakları köyün tam yerinin saptanması ve inşaat planının verilmesi için bölgeye bir mühendisin gönderilmesi istenmiştir. Bundan yaklaşık üç ay sonra 26.4.1924'de İzmit Müdüriyeti tarafından

²⁹² Üç aya yayılan çok sayıda yazışma belgesi için: BCA, 31.5.1924 tarihli ve 272.80/3.6.15 no'lu belge.

²⁹³ BCA, 2.5.1924 tarihli ve 272.14/76.31.10 no'lu belge.

çekilen bir telgrafta²⁹⁴, “kendi masraflarıyla hanelerini inşa etmek üzere” gelen göçmenlerin mühendis ve planların Bakanlıktan acilen gönderilmesini bekledikleri, bazılarının da inşaata başladığı bildirilmiştir. İki gün sonra Müfettiş Nahid tarafından gönderilen telgrafta²⁹⁵ da, göçmenlerin inşaat için acele ettikleri, ancak başlanılan inşaatta düzen olmadığı ve bu nedenle işin durdurulup, mimar Edhem’in köye gönderildiği bildirilmiş, mimarın belirleyeceği esaslar çerçevesinde inşaatın sürdürüleceği belirtilmiştir. Ertesi gün Bakanlıktan gönderilen yazıda²⁹⁶, göçmenlerin yapacakları köylerin “umumi plan ve ev tipleri”nin ekte verildiği ve Mühendis İsmail Adli Bey’in İzmit İmar Mühendisliğine tayin edildiği bildirilmiş, mühendis tarafından:

“bu köylerin mevkileri tespit edilerek köy tiplerinin mahalline muvafık olanlar esas yolların meyilleri yüzde altıyı geçmediği takdirde aynen tatbik edilecek ve aksi takdirde esas yolların meyilleri yüzdealtıyı geçmeyecek suretde icabat-ı araziye uydurularak ve adaların vaziyet ve mevkileri tebdil ve tadil edilebilecek bir hale nazaran planın son şeklinin esbab-ı mucibesiyle birlikte Vekâlete irsali ...”

istenmiştir.

13.8.1925 tarihli “İzmit ve çevre köylerinde inşa edilen köylere ait cetvelin takdimi” başlıklı belgeden²⁹⁷ inşa edilmekte olan köylerle birlikte, artık diğer yerleşmelerde iktisadi hane yapımına başlandığı da anlaşılmaktadır.

Samsun Uygulamaları

Samsun ve çevresi, mübadil yerleştirmede önemli bir rol oynamış bölgelerden biridir. 50.000 kadar göçmen bu alana yerleştirilmiş²⁹⁸ ve arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere sekiz adet numune köy inşa edilmiştir. Bu köylerin inşa sürecinin incelenmesiyle, evlerin yapısal yetersizliklerine yönelik önemli bilgilere ulaşılmaktadır.

23.4.1924’te “Samsun’da yapılacak ve tamir edilecek iskân evleri” için malzeme sağlanması istenmiştir²⁹⁹. 5.5.1924’te köylerin inşa edilmesi için ihale açılması öngörülmüş ve buna göre müteahhitlerden teklif alınmıştır. Nedeni bilinmemekle birlikte ihale belirlenen tarihte yapılmamıştır. 17.5.1924’te Bursa’dan telgraf çeken Necib Bey, Samsun’da yapılacak köy eksiltmesine katılabilmek için sürenin

²⁹⁴ BCA; 2.5.1924 tarihli ve 272.14/76.31.10 no’lu belge.

²⁹⁵ Telgraf metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:184).

²⁹⁶ Yazı metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:184).

²⁹⁷ BCA, 13.9.1925 tarihli ve 272.11/21.107.21 no’lu belge. Belgede inşa edilmekte olan köyler listesinde Arslanbey, Derbend Eşme ve Yeniköy yer almaktadır.

²⁹⁸ (İpek, 2000:65).

²⁹⁹ BCA, 23.4.1924 tarihli ve 272.80/3.6.5 no’lu belge.

uzatılmasını ister. Samsun İmar ve İskân Müdür vekili İbrahim Bey 19.5.1924 günü Ankara merkeze çektiği telgrafla Samsun'da yapılacak beş köy için talip çıkmadığını bildirir.

Bu tarihten 28.6.1924'e kadar, yaklaşık kırk gün boyunca İsmailzade Mühendis Osman Bey ile bir pazarlık süreci yaşanmıştır. Buna göre Osman Bey ilk olarak 5.5.1924 tarihinde yapılması öngörülen pazarlık için teklifte bulunmuş, köyler için talip olmadığının bildirildiği gün de (19.5.1924) bu telgraftan kısa süre sonra Osman Bey'in 5 m²'si 1890 kuruş'tan köy inşasına talip olduğu Ankara Merkez'e bildirilmiştir. 28.5.1924'te Osman Bey fiyatı 1800 kuruşa indirmiştir. Bu haberi Ankara'ya bildiren Müdür Mehmed Rifat Bey'in "saat altıdan sonra da makine başında bekliyorum" biçimindeki ifadesinden durumun aciliyeti anlaşılmaktadır. Ancak bundan bir ay sonra 28.6.1924 tarihli bir belgede de, İmar Vekili,

"Samsun köylerinin inşaatına talip olan Osman Bey inşaatın beher metre murabba'ını 1700 kuruşa yapacağını şifahen va'd etmiş ve Samsun'a geldiğim zaman şifahen de bunu te'bid eylemiş idi vadini ifa eylemesinin temini olamadığı takdirde 1800 kuruştan bir miktar daha ifa eylemesinin temini olamadığı takdirde 1800 kuruşdan bir miktar daha tenzilat yaptırılması ve ısrar ederse 1800 kuruşla ihalesi ve neticesinin inbası" nı istemiştir.

Bu belge aynı zamanda İmar Vekili'nin bizzat bölgeye gelerek sorunları çözmeye çalıştığını da göstermektedir. İki gün sonraki telgrafla da Vekâlet, yine 1700 kuruşta ısrarcı olunmasını, olmazsa 1780 kuruşa işin Osman Bey'e ihale edilmesini istemiştir³⁰⁰.

Köylerin inşaatının ihale sürecinde Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı bir yandan da kapı ve pencerelerin ihalesini başlatmıştır. 7–9.6.1924 günleri arasındaki yazışmalar sonucunda da, söz konusu bölgede "inşa edilecek köy ve tamir edilecek binalar" için pazarlık usulüyle kapı-pencere alımı yapılmasına karar verilmiştir³⁰¹. 6400 m² kapı ve 7500 m² pencere işini Adapazarı Fabrikası Müdürü Salih Bey almıştır. 26.7.1924 tarihli bir belgeden yaklaşık olarak 19 Haziran'da anlaşmanın sağlandığı ve on beş gün içinde imalata başlanmasının istendiği anlaşılmaktadır³⁰². 6.8.1924'te ise tüm mamul malzemenin Samsun'da teslim edilmesi gerekmektedir.

22.6.1924 tarihli bir belge, "Samsun, İzmit, Bursa ve Adana'da yapılmakta olan köylerin inşaatı hakkında haftalık raporların muntazaman gönderilmesi"

³⁰⁰ BCA, 30.6.1924 tarihli ve 272.11/18.87.7 no'lu belge.

³⁰¹ BCA, 9.6.1924 tarihli ve 272.80/3.7.5 no'lu belge.

³⁰² BCA, 26.7.1924 tarihli ve 272.80/3.7.13 no'lu belge.

hakkındadır³⁰³. Dolayısıyla artık bu tarihte numune köy uygulamalarının bütün bölgelerde başlamış olmasının beklendiği anlaşılmaktadır. Nitekim iki buçuk ay sonra, 6.9.1924'te "Samsun'da muhacir iskân edilen köylerdeki emlak ve arazi dağıtım işi için teşkil edilen komisyonun işe başladığı" bildirilmiştir³⁰⁴. Ancak bu tarihten sonraki çok sayıda belgeden, inşaatların öngörüldüğü gibi hızlı ilerlemediği ve sürekli karar değişikliği gerektiği anlaşılmaktadır. 28.9.1924'te 925 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla "Samsun yöresinde kurulacak iki köy ile ilgili inşaat sözleşmesinin inşaat bedeli kısmında değişik yapılması"na karar verilmiştir³⁰⁵. Bir gün sonra Mübadele İmar ve İskân Vekili tarafından Samsun Bölge Müdürlüğü'ne gönderilen yazıda³⁰⁶:

"Mıntikanıza müretteb muhâcirînden henüz meskensiz olanlara yaptırılması takarrur eden ucuz ve basit hânelerin kışın hulûlünden mukaddem inşâlarının ikmâlî kat'iyen matlûbdur. Bunun için evvelce vekâletden kâfî tahsisât gösterilmiş idi. Şimdiye kadar nerede kaç hânenin inşası ikmal olundu. Ve daha nerelerde kaç hâne inşâsına başlanılmışdır. Cümlesi hangi tarihe kadar ikmâl olunabilecektir. Serî'an inbâsı ve vilâyetiniz dahilindeki inşaatın tesrî'i için mümkün olan herşeyin derhal yapılmasını Samsun, Amasya, Tokat vilayetlerine de ehimmîyetle yazıldığından anlarla da muhâbere edilerek inşaatın tesrî'i ve her hafta Perşembe günü bütün mıntıkalarındaki inşaat hakkında vekâleten muntazaman ma'lûmât verilmesi ehemmiyetle tebliğ olunur."

Denilmekte ve iskânın aciliyeti nedeniyle evlerde fazla nitelik aranmaksızın bir an önce inşaatların tamamlanması istenmektedir.

Her ne kadar evlerin kış gelmeden bir an önce inşa edilmesi ve muhacirlerin yerleştirilmesi istense de, ekim ayı sonunda (30.10.1924) Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı, hava koşulları nedeniyle kerpiç dökülemediğinden evlerin yapım tekniğinin değiştirilmesi için Bakanlar Kurulu'na başvuruda bulunmuştur³⁰⁷. 3.12.1924 tarihli ve 1182 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla,

"Samsun'un Çenik, Asarağaç, Çınaralan, Çırağman, Ökse ve Beylik karyelerinde inşa olunan ellışer hanenin köylerde kerpiç dolma yerine ağaç dolma yapılmasına" ve "bu tadilatdan dolayı müte'ahhid fark-ı fiyat talep etmeyeği" kabul edilmiştir.

³⁰³ BCA, 22.6.1924 tarihli ve 272.80/3.7.8 no'lu belge.

³⁰⁴ BCA, 6.9.1924 tarihli ve 272.12/42.52.18 no'lu belge.

³⁰⁵ BCA, 28.9.1924 tarihli ve 30.18.1.1/11.46.1 no'lu belge.

³⁰⁶ BCA, 29.9.1924 tarihli ve 272.11/19.95.23 no'lu belge.

³⁰⁷ BCA, 3.12.1924 tarihli ve 30.18.1.1/12.58.12 no'lu belgede konuyla ilgili yazışmalar bulunmaktadır.

Karar alınması sürecinde 10.11.1924 tarihli bir belgeden, Samsun köylerindeki inşaatlar için İnebolu'dan çok miktarda kereste getirildiği öğrenilmektedir³⁰⁸. Bakanlar Kurulu kararından 17 gün sonra, Numune köyleri müteahhidi Osman Bey tarafından hazırlanarak Samsun Mıntıka Müdürlüğü'ne sunulan inşaat cetvelinde³⁰⁹ belirtilen işlerden, bu tarihe kadar yapıların ilk öngörüldüğü gibi; taş temelli, ahşap karkas arası kerpiç dolma ve üzeri kireç sıvalı yapıldığı anlaşılmaktadır.

3.12.1924 tarihli Bakanlar Kurulu kararı olasılıkla yeni inşaat yöntemini açık bir biçimde tanımlamadığından ve müteahhidin ücret artırımını yapılmamasına itirazından dolayı bir buçuk ay sonra, 18.1.1925'te tekrar bir Bakanlar Kurulu kararı alınmıştır³¹⁰.

Buna göre, havaların sürekli yağmurlu ve fırtınalı olmasından dolayı ellişer hanelik Canik, Asarağaç, Ökse, Çınarağıl ve Çerağman köylerinde inşaatların kerpiç dolma, çamur ve kireç sıvalı yapılması fenni bulunmadığından, inşaatları durdurmamak ve 450 hane göçmeni açıkta bırakmamak için evlerin iç duvarlarının bağdadi üzerine kireç siva ve dış duvarların on beş milimetre kalınlığında yalı-baskısı ahşap kaplamalı yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre müteahhide, büyük binaların her biri için 294 Lira, küçük binaların her biri için de 137 Lira 86 kuruş ekstra para ödenecektir. Bu değişiklik nedeniyle inşaat teslimi 25.2.1924 tarihine kadar uzatılmış ve uygulamada öncelikle dış duvarların yapılarak göçmenlerin iskân edilmesinin sağlanması ve ondan sonra iç duvarların inşaatına geçilmesi benimsenmiştir.

1925 yılı ocak ayı içinde bir yandan numune köy kurma çalışmaları devam ederken bir yandan da iktisadi ev uygulamasına başlanmıştır³¹¹. 1925 yılının başında Samsun Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve 25 Ekim – 13 Kasım 1924 tarihlerine kadar Samsun çevresinde gerçekleştirilen köy evi inşa faaliyeti ile ilgili rapordan³¹² da, çeşitli belgelerde numune köy olarak adları sıklıkla geçen yerleşmeler dışında da birçok yerde ev yapıldığı anlaşılmaktadır.

“25 Teşrin-i Evvel 1320 ile 13 Teşrin-i Sani minhu tarihine kadar Samsun merkezinde İlyas Köyü'nde 3 Avanda 22 Çandır'da 20 Demirci'de 26 Anderya'da 5 Aşağıçernik'de 25 Gürgenyatağı'nda 9 hanenin inşası ikmal edilmiş ve Kesili'de 39 baraka kurulmuştur. Demirci'de 16 Kozluköy'de 25 Devecik'de 7 Hacı İsmail'de 18 Anderya'da 35 Yukarı Çernik'de 100 hanenin inşası derdist-i ikmâldir. Bafra Kazası'nda Kaydalapa'da 3 Sürmeli'de 17 Domuzağıl'da 3 hâne ikmâl mütebâkîsi de

³⁰⁸ BCA, 10.12.1924 tarihli ve 272.11/20.99.6 no'lu belge.

³⁰⁹ BCA, 24.6.1925 tarihli ve 272.80/4.10.9 no'lu belge içinde yer alan 20.12.1924 tarihli inşaat cetveli (Ek H6).

³¹⁰ Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:226).

³¹¹ BCA, 31.1.1925 tarihli ve 272.11/21.103.15 no'lu belge.

³¹² BCA, 1925 tarihli ve 272.80/4.10.15 no'lu belge.

yapılmakta Çarşamba Kerpiçli, Kadıkırış ve Kışla'da 90 hane ikmal olunmuşdur Balıca'da 25 hane derdest-i ikmâl Havza'nın sekiz köyünde 442 hane derdest-i ikmal Tokat Yenice'de 30 İbri'de 12 ikmal Erbaa Endekpınar'da 50 İskilib'de 6 Kızöldüren'de 50 Eziz? Tağla Hacı Beyi'nde 49"

Samsun genelinde inşaat faaliyeti devam ederken, "Ökse, Çırağman, Çınar, Ağıl, Canık, Taklan, Beylik, Asarağaç köyleri müteahhidi Osman Bey"ın inşaat alanının bir metre yüksekliğinde kar altında bulunduğunu ve teslim tarihinde inşaata başlamının dahi mümkün olmadığını belirterek erteleme talep etmesi üzerine, 12.2.1925 tarihli ve 1524 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla süre haziran sonuna kadar uzatılmıştır³¹³.

8.6.1925'te Samsun Numune Köyleri Müteahhidi Osman Bey ve Biraderi Ali Bey sabık İmar Müdür-i Umumisi Asaf Bey'in inşaat halindeki köyleri teftiş ederek bazı değişikler istediğini ve bunları gerçekleştirdiklerini belirterek, teslim muameleleri sırasında hazır bulunacak heyet-i fenniye'nin ittilâna vaz edilmek üzere** Samsun İskân Müdüriyeti Heyet-i Fenniyesi'ne dilekçeyle bařvurmuşlardır³¹⁴. Söz konusu dilekçede istenen değişiklikler sıralanmıştır:

1. Hanelerin medhal kapıları planda çift kanatlı olduğu halde bilahare vekâlet-i celile tarafından ita edilen kapılarda çift kanat olmadığından tek kanat kapı haline ifrâğını;
2. Büyük hânelerde gasilhâne ile yüklük arasındaki bölmenin ahşap imâlini;
3. Koridordaki depo kenar bölmesinin hâzfini;
4. Medhal kapısı üzerindeki aydınlığın yapılmamasını;
5. Arazinin meybinden dolayı mutfak toprak dolmalarının fazla olacağı mülâhazasıyla mutfaklarda fazla-i inşaat olarak beher metre murabba'ı ikiyüz elli kuruşdan olmak üzere döşeme imalini emr etmesi"

Olasılıkla müteahhidin yapılacak değişikliklerle ilgili parasal çekinceleri nedeniyle 9.6.1925'te Dâhiliye Vekâleti İskân Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Samsun'a telgrafla "tatil edilmesi" bildirilen numune köy inşaatlarının devamının sağlanması ve müteahhit Osman Bey'in tahakkuk eden istihkakına karşılık yirmi bin liralık havalenamenin gönderildiği bildirilmiştir. İki gün sonra da Dâhiliye Vekâleti tarafından gönderilen belgede:

"Samsun'da inşa edilmekde olan numune köylerini iskan inşaat müdür-i sâbıkı Asaf Bey'in esnâ-yı teftişinde mahallî şerâiti nazar-ı itibare alarak plan ve projede yapmış olduğu tadilat bir kısım imalat ve inşaatın tezâyüd ve bir kısmının tenâkusunu mucib olmakla tarafeynce mün'akid mukavelenameye merbût ve ahad kıyas şartnâme mukâvelesinin altıncı maddesi mucebince heyet-i fenniye'nin tahriri emri neticesi

³¹³ BCA, 12.2.1925 tarihli ve 30.18.1.1/12.75.14 no'lu belge dosyasında konuyla ilgili yazışmalar bulunmaktadır.

³¹⁴ BCA, 11.6.1925 tarihli ve 272.80/4.10.7 no'lu belge dosyasında konuyla ilgili yazışmalar bulunmaktadır.

vilayet bu iki kısım inşaatın merkeze gönderilen evlerin keşfine ve merkezden verilen emirlere tevfikân fiyatları hesab edilerek neticesine göre icab ettiği takdirde müteahhide fazla inşaat bedelinin tediyesi ve noksan zuhur ettiği takdirde de istihkâktan kat'ı lazım geldiğinden ana göre muktezâsının ifa ve inbâsı mütemennâdır efendim”

denilerek, işlerin devam etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak haziran ayında bürokratik sorunlar nedeniyle müteahhide ödeme yapılamadığından inşaatlar durmuş, işçi ve ustalar dağılmıştır. Mali sorunlar giderildikten sonra bu durum göz önüne alınarak yapıların teslim gününün eylül ayı sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir³¹⁵.

Usta sağlama sorunun üzerine ağustos ayı boyunca şiddetle devam eden sıtma hastalığının neden olduğu güçlükler de eklenince köylerin inşaatı istenilen tarihte bitirilememiş ve 30.9.1925 tarihli ve 2604 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla inşaat teslimi kasım ayı sonuna ertelenmiştir.

Ancak inşaatların kasım ayı sonunda da bitmediği, 18.1.1924 tarihli ve 1411 sayılı yeni bir kararnameye³¹⁶ ek olarak çıkartılan 21.2.1926 tarihli ve 3206 sayılı kararnameden anlaşılmaktadır. Söz konusu kararname dosyasında Samsun numune köyleri müteahhidi Osman Bey'in 3.2.1926 tarihli bir dilekçesi bulunmaktadır³¹⁷. Buna göre;

“Samsunda beş numune köyünün kerpiç olarak inşasını taahhüd etmiştim. Kerpiç inşaatın devamına imkân-ı fenni olmadığı nazar-ı itibare alınarak heyet-i vekileye kararıyla mezkûr haneler kaplama ve bağdadi üzerine kireç sıva ile ikmalî taht-ı karara alındığından ve hâlbuki evvelce kerpiç olarak inşa edilen 63 hanenin heyet-i fenniyece yıktırılması dolayısıyla hâsıl olan sekiz bin küsur lira ziyana mukabil kabul ederek mezkûr meblağın itası hususuna müteallik muamelenin bir an evvel ikmalini istirham eyledim ...”

Bunun üzerine Dâhiliye Vekâleti tarafından Başbakanlığa gönderilen yazıda, söz konusu köylerin inşaatına mukavele ve şartname uyarınca devam edilirken, yerel toprağın kerpiç imal etmeye uygun olmadığı ve üretilen malzemenin gerekli sağlamlıkta olmadığı saptandığı belirtilmiştir. Bu durumda müteahhidin talebi doğrultusunda bölge heyet-i fenniyesinin raporuna dayanılarak, yapıların iç duvarları bağdadi dışı ahşap kaplamalı olarak inşa edilmiştir. Bu nedenle oluşan müteahhidin

³¹⁵ 29.7.1925 tarihli ve 2295 sayılı Bakanlar Kurulu kararı için bkz. (Cengizkan, 2004a:227).

³¹⁶ Bu kararname BCA'da bulunamamıştır. Zeyl olan sonraki kararnameden varlığı saptanmıştır. Ancak bu bilgi de inşaat sürecinin ocak ayında da halen devam ettiğini göstermektedir.

³¹⁷ BCA, 21.2.1926 tarihli ve 30.18.1.1/17.94.2 no'lu belgede Bakanlar Kurulu kararının yanı sıra konuyla ilgili çeşitli yazışmalar da bulunmaktadır.

8.000 liralık zararına karşılık, yerel toprağın kerpiç yapımına uygun olmaması nedeniyle bütün zararın devlet tarafından karşılanması uygun bulunmayarak, müteahhide bunun yarısı olan 4.000 Lira'nın ödenmesi gerektiği bildirilmiştir. 21.2.1926 tarihli ve 3206 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla da Dâhiliye Vekâleti'nin talebi kararnameye dönüştürülmüştür. Her ne kadar BCA'da iş bitimi ve kesin kabulle ilgili bir bilgiye ulaşılamamışsa da, bu kararnameden artık bu tarihlerde köylerin tamamlanma aşamasına geldiği anlaşılmaktadır.

Bursa Uygulamaları

BCA belgelerinde Bursa'da kurulacak beş numune köyün adı geçmekle birlikte, bunlardan yalnızca Karacaoba, İkizceoba ve Filader Köyü ile ilgili bilgiye ulaşılabilmektedir³¹⁸.

Filader Köyü:

26.4.1924 tarihinde Bursa Beşinci İmar ve İskân Müdürlüğü'nün yeniden inşa edilecek köyler hakkındaki raporunda, Filader Köyü mevkiinde işlenmemiş taş ocakları bulunduğundan bu köyün hanelerinin kargir olarak inşa edilebileceği bildirilmiştir³¹⁹. İki ay sonra 29.6.1924 tarihli bir belgeye göre, Filader'de bölgeye gelen Vodineli göçmenler tarafından kulübeler yaptırılmıştır ve numune köy kurmak için bu yapıların yıkılması gerektiğinden, izin istenmiştir³²⁰. 1929 tarihli Türkiye Coğrafyası adlı lise ders kitabında inşaatı bitmiş olan köyün resmi bulunmaktadır. Fotoğrafa göre kulübeler "yıkılmış" olmalıdır, çünkü düzgün planlı bir yerleşme görülmektedir. Köy, hafif eğimli bir yamaçta konumlanmıştır. Eğime dik yönde uzun sokaklar ve onları kesen kısa sokaklar biçiminde ızgara planlı bir yerleşme planı oluşturulmuş ve beşik çatılı oldukça yüksek (kargir görümlü) evler, parsel içinde sokağa cephe verecek biçimde yerleştirilmiştir (Şekil B2/3)³²¹.

Karacaoba ve İkizceoba Köyleri:

Karacaoba ve İkizceoba ile ilgili ilk bilgi, 9.3.1924 tarihli Bursa Valiliği tarafından Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı'na gönderilen yazıda yer almaktadır³²². Buna göre Bursa'da savaş nedeniyle yanmış olan köylerde muhacir iskânı söz konusu olacağı zaman, yeni yerleşmelerin inşası için bu köylerin planının yapılması

³¹⁸ Söz konusu köylerden Karacaoba ve İkizceoba'nın, dönemin üretken mimarlarından olan Arif Hikmet Koyunoğlu'nun mimari uygulamalar listesinde yer alması, bunlara farklı bir boyut da katmaktadır (Anonim, 1982:6).

³¹⁹ Mudanya'nın doğusunda yol üzerinde eski bir Rum köyü olan Filader'in adı daha sonra Gündoğdu olarak değiştirilmiştir (Kaplanoğlu, 2001:109).

³²⁰ 29.6.1924 tarihli ve 272.11/18.87.5 no'lu belge.

³²¹ Benzer planlama anlayışının Demirtaş Köyü'nde de uygulandığı görülmektedir (Şekil B2/4).

³²² Belgenin metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:171).

gerekecektir. Ancak Bursa'da görevli mühendisler çok yoğun olduğundan, Bakanlık'tan yeni bir mühendis istihdam etmesi ve böylece bu alanlarda mevcut teknik usullere uygun yeni köylerin planlarının hazırlanması istenmiştir. Belgede sunulan köy listesinde her iki köyün de adı yer almaktadır.

15.4.1924'de Bursa Beşinci İmar ve İskân Müdürlüğü tarafından köylerin mevkileri tespit edilerek Bakanlığa bildirilmiş, bu yazı (olasılıkla) henüz Bakanlığa ulaşmadan Bakanlıktan 16.4.1924 tarihli bir yazı ile Müdürlükten köy mevkii tespiti, malzeme sağlama olanakları ve inşaat uygulama yöntemiyle ilgili bir rapor istenmiştir. Müdürlükçe hazırlanan 26.4.1924 tarihli raporda³²³:

- İnşaat uygulama yöntemi olarak müteahhide ihale etmek önerilmiş ve bölgede böyle bir müteahhidin bulunma imkânının pek olmadığı belirtilmiştir. Bölgede teknik uzman memur, usta ve malzeme olanakları kısıtlı olduğundan, emanet yöntemi tavsiye edilmemiştir;
- Köylerin yakın çevresindeki malzeme olanakları değerlendirilmiş ve İkizceoba ile Karacaoba yakınında taş ocağı bulunmadığından, dışı ahşap kaplamalı, içi bağdadi sıvalı ahşap karkas sistem önerilmiştir;
- Kum ve kirecin Bursa çevresinden, çimentonun İstanbul'dan, kiremidin yıkılacak evlerden sağlanabileceği, bölgeden kereste sağlamanın çok zor ve maliyetli olduğu bildirilmiştir.

Kereste sorununa çözüm olarak 5.6.1924'te İnegöl'den kereste alınmasına karar verilmiştir³²⁴.

Anlaşma tarihi bilinmemekle birlikte, iki müteahhitte anlaşıldığı ve 50'şer haneli köylerin 13.11.1924'te teslim edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır³²⁵. Ancak önce Bakanlık tarafından verileceği taahhüt edilen kapı ve pencerelerin tesliminin gecikmesi, ardından kış koşulları nedeniyle inşaat yapılamadığından teslim süresi defalarca ertelenmiş, en son Bakanlar Kurulu kararıyla müteahhitlere nisan sonuna kadar süre tanınmıştır³²⁶.

³²³ Rapor, inşaat öncesi araştırmalarla ilgili ayrıntılı bilgi verdiğiinden transkripsiyonu (Ek H7)'de verilmiştir.

³²⁴ BCA, 5.6.1924 tarihli ve 272.80/3.7.3 no'lu belge.

³²⁵ BCA, 3.12.1924 tarihli ve 30.18.1.1/12.59.9 no'lu 1199 sayılı Bakanlar Kurulu kararının bulunduğu dosyadaki belgelerden öğrenilmiştir.

³²⁶ Bu süreci açıklayan belgeler: BCA, 3.12.1924 tarihli ve 30.18.1.1/12.59.9 no'lu belge; 22.2.1925 tarihli ve 30.18.1.1/13.12.3 no'lu belge; 0.4.1925 tarihli ve 30.10/68.450.7 no'lu belge.

11.1.1925 tarihli bir belge de, Bursa'da iktisadi hane inşaatı için ödenek gönderilmesiyle ilgilidir ve bu tarihten itibaren Bursa'da bir yandan da iktisadi hane yapımına başlandığını göstermektedir³²⁷.

İzmir – Manisa Uygulamaları

İzmir – Manisa bölgesinde altı numune köyün inşaatı ile ilgili belgeler mevcuttur. İzmir Kıyas ve Manisa Çobanisa köyleriyle ilgili belgelerden bu iki köyün inşa süreci oldukça iyi bir biçimde izlenebilmektedir, diğer köylerle ilgili belgeler de köy yeri özelliklerinin belirlenmesiyle ilgili bilgi sağlamaktadır.

İzmir Kuşçular ve Kısık, Manisa Bozköy ve Soma Köyleri:

Mart 1924'de Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı tarafından İzmir Mıntıka Müdürlüğü'ne bir yazı gönderilerek³²⁸, İzmir ve Manisa'da ikişer yüz-iki yüz haneli numune köy kurulacağı bildirilmiş, uzmanlardan oluşacak bir heyetin köy yerini saptaması, bölgenin malzeme ve usta sağlama olanaklarıyla ilgili kapsamlı bir rapor düzenlenmesi istenmiştir. 28.4.1924'de İzmir Mıntıka Müdürlüğü yukarıda açıklanan Bursa Mıntıka Müdürlüğü raporuna benzer bir çalışmayı Bakanlığa göndermiştir³²⁹.

Bu rapora göre:

- Yerleşme yeri saptanırken arazinin sulak, verimli, havadar ve hafif meyilli olmasına, yol ağlarıyla yakın ilişki içinde bulunmasına dikkat edilmiş, özellikle terk edilmiş yanmış Müslüman yerleşmeleri tercih edilmiştir. Bu alanlar zaten köy yeridir ve sahiplerinin buraya dönmesiyle, mübadiller için emvali metrukeler boşaltılmış olacaktır. Ayrıca yeni inşaatlarda yapı enkazlarından yararlanmak da önemsenmiştir;
- Bölgede çok sayıda taş bulunduğundan yapılar kargir olacak, ancak maliyeti düşürmek için bölme duvarları kerpiçten yapılacaktır;
- Köylerin çevresinde taş, kum, kireç bulunmakta, yerli kiremit ve tuğla yakın bölgeden, diğer malzemeler ise uzaktan getirilecektir³³⁰;
- İzmir'de bu işleri yapabilecek müteahhit ve mühendis grupları bulunmaktadır. Ancak dört köy inşaatını yapacak sayıda usta bulunmadığından, İstanbul ve Karadeniz'den usta getirilecektir.

³²⁷ BCA, 11.1.1925 tarihli ve 272.80/3.8.13 no'lu belge.

³²⁸ Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:172).

³²⁹ Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:210–215). Köylerin krokisi için bkz. (Cengizkan, 2004a:38–40).

³³⁰ Raporda malzeme sağlama ve nakil olanakları ile maliyet dökümleri ayrıntılı liste halinde verilmiştir.

İzmir Kıyas ve Manisa Çobanisa Köyü:

Manisa Çobanisa ve İzmir Kıyas köylerinin inşaatı için 5.8.1924'de İzmir'de Rıhtım Hanı'nda Mühendis Galib Bey ve Mühendis Derviş Bey ile anlaşma yapılmış ve adı geçen kişiler şartname ve projeye göre söz konusu köylerin inşaatını yaparak 17.11.1924'de teslim etmeyi taahhüt etmişlerdir³³¹.

Günü bilinmeyen 1924 tarihli bir belgede, Manisa Çobanisa Köyü'nde inşa edilecek evlerin keşif raporu ile birlikte bir ev ve yerleşme planı yer almaktadır³³². Buna göre söz konusu köy 44.616 m²'lik bir alan kaplamaktadır ve ızgara planlıdır (Şekil B9/30). Doğu-batı yönünden beş sokak ve bunları dik yönde kesen altı sokak 22 yapı adası oluşturmaktadır. Yerleşmenin doğu-batı hattına göre orta kesiminde kalan yapı adası dizisi, diğerlerine göre daha dardır ve bütünüyle kamusal işlevlere ayrılmıştır. Bu dizinin batısında yer alan yapı adası dizisinin orta kesimi de yine kamusal işlevlere ayrılmıştır. Bu alanda sokak şaşırtması yapılmış, iki yapı adası büyüklüğündeki alan bir büyük ve iki küçük yapı adasına bölünmüştür. Diğer yapı adaları evlere ayrılmıştır. Her adada tek sıra ev bulunmaktadır. Ortadaki kamusal alanın batısındaki yapı adası dizisinde her adada üç ev, diğerlerinde ise dörder ev bulunmaktadır. Parseller dar uzun dikdörtgen biçimlidir, ev sokaktan biraz geri çekilmiş bir biçimde konumlandırılmış, arkasındaki uzun bahçenin bitiminde ise sokağa bitişik olarak ek yapı yerleştirilmiştir. Doğu-batı yönündeki yapı adası dizilerinden orta kesimde yer alan karşılıklı iki dizideki evler, ortadan geçen (kuzeyden üçüncü) sokağa bakmakta, bunların kuzey ve güneyindeki yapı adası dizisinde yer alan evler ise yerleşmeyi sınırlayan dış sokaklara bakmaktadır. Bu nedenle, yerleşmede kuzeyden ikinci ve dördüncü sokağı ek yapı dizisi sınırlamaktadır.

Yerleşmede çok sayıda kamusal yapı ve açık alan önerilmiştir. Proje üzerindeki plan notlarına göre yerleşmede sırasıyla, 58 hane³³³, 12 dükkân, cami, ihtiyar heyeti odası, misafirhane, jandarma karakolu, mekteb, umumi çamaşırhane, değirmen, hayvan pazarı, zahire pazarı, dört çeşme, mezarlık, iki bahçe ve sokaklar bulunmaktadır. Yerleşmenin merkezindeki iki yapı adasından birinde cami ve jandarma, diğerinde de misafirhane ve ihtiyar heyeti odası yer almaktadır. Bunların

³³¹ Mühendis Galip Bey Çobanisa Köyü'nün inşaatını, Mühendis Derviş Bey de Kıyas Köyü'nün inşaatını üstlenmiştir (bkz. BCA, 24.3.1925 tarihli ve 272.11/21.105.1 no'lu belge dosyası içinde yer alan çeşitli belgeler).

³³² Belgenin tam metni için bkz. (Cengizkan, 2004a:183, 43–44).

³³³ Proje çizimine göre yerleşmede 52 hane yer almaktadır.

hemen doğusunda yapı adası bütününü okul ve bahçesine ayrılmıştır. Bunun kuzeyinde ve güneyinde de iki dar yapı adasında dükkân dizisi bulunmaktadır. Orta kamusal aksın kuzeyindeki yapı adasında zahire pazarı, güneyindeki yapı adasında ise hayvan pazarı bulunmaktadır. Zahire pazarının batısındaki yapı adasının bu pazara cephe veren yüzünde bir fırın yer almaktadır. Yerleşmenin doğusunda değirmen, batısında umumi çamaşırhane bulunmaktadır. Yerleşme güneyden sebze bahçesi ile, kuzeyden de çayır ile sınırlandırılmıştır.

Keşif raporuna eklenen ev projesine göre, köyde aynı çatı altında iki dairesel yapılar öngörülmektedir³³⁴. Yapının orta aksına göre simetrik olan evlerden her biri, bir giriş holü ve ona açılan biri büyük biri küçük iki oda ile bir mutfak ve abdesthaneden oluşmaktadır (Şekil B9/31). Yapının ön tarafında yer alan büyük odanın arkasında bu odaya açılan bir dolap ve gusülhane yer alır. Mutfak yapının iki evi bölen orta duvarını kullanacak biçimde konumlandırılmış ve böylece iki evin bacaları bir araya toplanmıştır. Çok yüzlü kırma çatı ile örtülü olan yapının 50 cm yüksekliğinde subasmanı vardır ve tavan yüksekliği 3 m'dir. Çift kanatlı kapıların yüksekliği 2.40 m, pencereler 1.25x1.70 m boyutlarında, dolayısıyla 2.125 m² büyüklüğündedir. Keşif raporundaki dökümden, yapının kargir olarak tasarlandığı, oda zemininin ahşap, ıslak hacim zemininin beton, tavanların ahşap kaplamalı olduğu ve duvarların sıvanarak badanalandığı anlaşılmaktadır.

Kıyas ve Çobanisa köylerinin 17.11.1924'de tamamlanması gerekmele birlikte, 3.12.1924 tarihinden itibaren çeşitli yazışmalardan devlet tarafından sağlanması öngörülmüş olan kapı ve pencerelerin zamanında müteahhide verilmemesi ve hava koşulları nedeniyle inşaat yapılamaması gibi gerekçelerle sürekli süre uzatımı istendiği anlaşılmaktadır³³⁵. Çeşitli Bakanlar Kurulu kararlarıyla süre uzatmaları yapılmış ve sonuç olarak köylerin şubat sonunda teslim edilmesi istenmiştir.

22.2.1925'de numune köyleri müteahhitleri adına "Ortakları Refik", inşaatların bittiğini bildirerek "istihkakımızın sürüncemede kalmaması ve muhacirinin bir an evvel meskenlerine yerleştirilmelerinin teminin için" inşaat müdüriyetinden fen memurlarının gönderilerek iş kabulünün yapılmasını ister³³⁶. Bunun üzerine İzmir İmar ve İskân Müdürlüğü Heyet-i Fenniye Reisi mühendis Mimar Hasan Hadi Bey ile İzmir Vilayeti Sermühendisi Kazım Bey'den oluşan heyet, Kıyas Köyü'nde

³³⁴ Yerleşme planına göre ise her yapı tek aile evi olarak önerilmiştir. Parselasyon da buna göre tanımlanmıştır. Ancak 24.3.1925 tarihli bir belgede yer alan metraj dökümlerinden Çobanisa ve Kıyas köylerinin 25 çift haneli olarak inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. BCA, 24.3.1925 tarihli ve 272.11/21.105.1 no'lu belge.

³³⁵ BCA, 3.12.1924 tarihli ve 30.18.1.1/12.59.12 tarihli belge; BCA, 12.2.1925 tarihli ve 30.18.1.1/12.75.12 no'lu belge; BCA, 22.2.1925 tarihli ve 30.18.1.1/13.12.1 no'lu belge.

³³⁶ BCA, 24.3.1925 tarihli ve 272.11/21.105.1 no'lu belge.

incelemelerde bulunmuştur. 7.3.1925 tarihinde düzenlenen raporda müteahhidin köy evlerini “imalat şekli ve tarz-ı inşa itibarıyla şerait-i inşaiye ve projelerine muvafık olarak yaptığı” kabul edilmiş ve zeminin eğiminden dolayı fazladan hafriyat, duvar ve dış sıva yapıldığı saptanarak bunların metraj dökümünün ve ekstra maliyetin ekte verildiği belirtilmiştir³³⁷. Benzer biçimde Manisa Çobanisa Köyü’nde Hasan Hadi Bey ile birlikte Saruhan (Manisa) Vilayeti Sermühendisi Hacı Bey’den kurulan heyet yerine giderek incelemelerde bulunmuş ve 10.3.1925 tarihli raporda inşaatlarının kabulünün yapıldığı ve fazladan yapılan inşai işler için de, ekte metraj ve maliyet dökümünün verildiği belirtilmiştir³³⁸.

24.3.1925’de İzmir İskân Müdürlüğü, teknik heyetlerin kabul-ı muvakkat raporlarını ve ekleri olan hesap dökümleri ile fotoğrafları Dahiliye Vekaleti İskan Müdüriyet-i Umumiyesi’ne göndererek “muhacirinin bir an evvel iskanı” için telgrafla emir beklendiğini belirtmiştir³³⁹.

Dört ay sonra 15.7.1925’te Çobanisa Köyü’nün müteahhidi olan Mühendis Galib Bey, köyün kesin kabulünün yapılması için bir dilekçe vermiş³⁴⁰, 30.7.1925’te de Dâhiliye Vekâleti İskân Müdüriyet-i Umumiyesi önceden “kabul-i muvakkat”ı yapılmış olan söz konusu köyün “kabul-i kat”ının yapılması için ilin nafıa ve belediye mühendislerinden oluşan bir heyet kurulmasını istemiştir.

Kıyas ve Çobanisa köyleri belgelerinden, 5.8.1924’de başlayan inşaat sürecinin bir yıl sonra temmuz-ağustos 1925’de başarılı bir biçimde sona erdiği anlaşılmaktadır.

3.1.3.2. İktisadi Hane

Yukarıda ayrıntılı bir biçimde açıklandığı üzere, 1924 yılının ortalarında her bölgede farklı mimari tarzlar öngören ve yerel koşullar çerçevesinde farklı uygulama yöntemleriyle gerçekleştirilmeye çalışılan numune köy uygulamalarına başlanmış, ancak yeterli verim alınamaması üzerine, 1925 yılının başında Dâhiliye Vekâleti ülke genelinde tek tip proje uygulamasına geçmiştir.

“İktisadi ev” ya da “iktisadi hane” olarak anılan bu projede bir yapı, aynı çatı altında ikişer duvarı ortak kullanan, bahçeleri ayrı olan dört konuttan oluşmaktadır. Her

³³⁷ BCA, 24.3.1925 tarihli ve 272.11/21.105.1 no’lu belge. Belgede metraj ve hesap dökümleri de yer almaktadır.

³³⁸ BCA, 24.3.1925 tarihli ve 272.11/21.105.1 no’lu belge.

³³⁹ BCA, 24.3.1925 tarihli ve 272.11/21.105.1 no’lu belge.

³⁴⁰ BCA, 30.7.1925 tarihli ve 272.80/4.10.13 no’lu belge.

konutun bir giriş mekânı ve bu mekâna açılan biri büyük biri küçük iki odası vardır³⁴¹ (Şekil B9/32). Dört konutun bacası yapının ortasında toplanmıştır. İktisadi ev projesi çok sayıda ile gönderilerek, yeni konut uygulanmalarında bu projenin uygulanması istenmiştir. Yukarıda açıklanan numune köy uygulamalarının çoğunun son aşamalarında, gerek numune köy alanlarında gerek yeni konut inşa edilecek alanlarda evlerin “iktisadi hane” biçiminde yapılmasının istendiği anlaşılmaktadır³⁴².

Dâhiliye Vekâleti 1925 yılı iskân bütçesini numune köy uygulamaları, iktisadi evler ve acil bir çözüm olan barakalar için paylaştırmıştır. 7.1.1926 tarihinde Samsun Valisi tarafından hazırlanan bir rapor bu durumu örneklemektedir³⁴³:

“Gönderilen 260000 Liranın 122000 küsur Lirası numune köylerine sarf edilmiş ve mütebaki 128000 Liranın 3000 Lirası sekizinci maddede arz edildiği vecihle tenkis edilmiş olduğundan 135000 Lira gelmiş olup bunun dörtbin Lirası barakalara sarf edildiğinden iktisadi haneler inşaatına mukabil (131000) Lira kalmaktadır...”

BCA'da iktisadi hanelerle ilgili oldukça çok sayıda belge bulunmaktadır³⁴⁴. Ancak özellikle yukarıda belirtilen rapor, 1925 Temmuzunda alınan kararlar doğrultusunda³⁴⁵ yerel imkânlar çerçevesinde basit konut yapımını destekleyen yaklaşımın Samsun köylerinde nasıl uygulandığını göstermesi açısından ilginçtir³⁴⁶. Söz konusu rapor incelendiğinde, numune köy uygulamalarının temel sorunlarından olan yanlış yapı malzemesi ve sistemi seçimi ile nitelikli usta sağlama zorluğunun bir yıl sonraki iktisadi hane uygulamalarında da devam ettiğini göstermektedir.

3.1.3.3. Örnek Köy

9.5.1928 tarihli ve 6577 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla³⁴⁷ “Yahşihan'dan Eskişehir'e kadar olan hat boyunda yer yer örnek köyler kurulması için inceleme yapılması ve bu alanda Hazine'ye ait bulunan arazinin iskâna terki”ne karar verilmiştir. Dolayısıyla devlet yeni gelen göçmenler için tekrar köy kurma kararı almıştır³⁴⁸.

³⁴¹ Asgari gereksinimleri karşılamaya yönelik bu basit projenin tek ve çift konutlu tipleri, 1930'lu yıllarda Nafia Bakanlığı tarafından yine ülke genelinde uygulanacaktır. Bkz. (Şekil B9/23–24). Trakya'da da bu proje yoğun olarak kullanılmıştır. Bkz. (Şekil C4/7).

³⁴² Bkz. Mersin, İzmit, Samsun, Bursa uygulamaları.

³⁴³ BCA, 7.1.1926 tarihli ve 272.11/22.109.2 no'lu belge.

³⁴⁴ İktisadi hane köyün yanı sıra kasaba ve kentlerde de yoğun olarak uygulanmıştır. Belgelerinden çoğunda bu durum tam olarak anlaşılamadığından, tezde bu konunun çok ayrıntısına girilmemiş, mimari özellikler açısından genel bir değerlendirme yapılması yeterli görülmüştür.

³⁴⁵ (İskan Tarihçesi, 1932:58–60).

³⁴⁶ Belgenin transkripsiyonu (Ek H8)'de verilmiştir.

³⁴⁷ BCA, 9.5.1928 tarihli ve 30.18.1.1/28.29.12 no'lu belge.

³⁴⁸ BCA belgelerinden bu dönemde Bulgaristan'dan gelen göçmenler için, Ankara çevresinde Ahi Mesut (Etimesgut), Samutlu (Temelli) köylerinin kurulduğu, ayrıca Polatlı - Malıköy Nahiyesi'nde de bir köyün kurulmasının planlandığı anlaşılmaktadır (Cengizkan, 2004c:111–112)

Ankara çevresinde gerçekleştirilen bu uygulamalarla öncekilerden büyük ölçüde farklılaşarak, yüksek bütçenin kullanıldığı ve yabancı mimardan yararlanılan, köyün kamusal yapılarına da önem verilen “örnek köy” niteliğinde yerleşmeler kurulmuştur.

Ahi Mesud Köyü

Bu az sayıdaki uygulamanın en kapsamlısı olan Ahi Mesud Köyü’nde süreç, 16.5.1928 tarihli ve 6689 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Ahi Mesud Çiftliği ve çevresindeki arazilerin satın alınmasına karar verilmesiyle başlamıştır.³⁴⁹ Demiryolu üzerindeki bir alanda saptanan yerleşme, Alman Mimar Ernst Arnold Egli’nin bilimsel yardımı³⁵⁰ ve Evkaf Müdüriyeti Umumisi’nin maddi katkısıyla kısa sürede tamamlanmıştır. 9.9.1928 tarihli bir kararnameden bu tarihte artık evlerin inşaatının tamamlanmak üzere olduğu ve yerleşmeye su sağlanması için gerekli paranın çıkartılması istendiği anlaşılmaktadır. Ardından 21.10.1928 tarihinde artık köyde göçmenlerin iskân edilmiş olduğu belirtilerek acilen gerekli olan çarşı, çamaşırhane, hamam, kahvehane ve hanın pazarlık usulüyle yapılması için karar alınmıştır.³⁵¹ 29.10.1928 tarihli bir gazete haberine göre inşaatın bitmekte olduğu köyde, ev bahçeleri ve yollar da ağaçlandırılmıştır. Ankara kent merkezinden bir yıl sonra 1929’da da Ahi Mesud Köyü’ne elektrik getirilmiştir. 1936 tarihli 1/25.000 ölçekli haritada Etimesut adıyla tanımlanan yerleşmenin genel olarak ızgara planlı olduğu görülmektedir. Ancak köy bir tepenin eteğinde konumlandığından, onun eğrisel dönüşünü izleyen yol aksı da kırılarak tepeyi çevrelemekte, dolayısıyla sokaklar baştan sona doğrusal olarak devam etmemektedir (Şekil B9/33). Yapı adalarının geneli ince uzun dikdörtgen biçimli olmakla birlikte, bu dönüşle ilgili olarak çokgen biçimli yapı adası dizisi de oluşmuştur. Yerleşmenin merkezinde bir meydan açıklığı ve kamusal yapılar yer almaktadır. Haritada 59 hane, okul ve ekleri, kaymakamlık, hastane ve ekleri, ziraat teknisyeni evleri, çarşı, hamam ve tren istasyonu seçilmektedir.

Dönemin bir gazete haberine göre konutlar, bir dönümlük parsel içinde yer almaktadır, iki odalıdır, bahçe cephesi sundurmalıdır ve bir ahır ile samanlığı vardır³⁵². Arşiv belgeleri ve A. Cengizkan’ın alan araştırmasında saptadığı az

(www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/sasas_23.html).

³⁴⁹ Ahi Mesud Köyü’nün kuruluş süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Cengizkan, 2004c).

³⁵⁰ İ. Aslanoğlu Etimesgut Köyü’nde yer alan yatılı ilkokul ve lojmanın E.Egli tarafından yapıldığını bildirmektedir (Aslanoğlu, 1984:18). Köy yapılarının tasarımcısıyla ilgili bir bilgi olmamakla birlikte, A. Ziya 1933 yılında yayınlanan bir makalesinde Ankara’nın Somutlu ve Etimesut Köylerinde yabancı mimarlardan yararlandığını belirtmekte ve bu kişilerin tasarladığı evlerin Türk köylüsünün yaşam tarzına uygun olmadığını vurgulamaktadır (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1933:334–335).

³⁵¹ BCA, 21.10.1928 tarihli ve 30.18.1.1/30.63.9 no’lu belge.

³⁵² 25.9.1928 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinden aktaran: (Cengizkan, 2004c:114–115).

sayıdaki harap yapıdan, bunların kerpiç duvarlı olduğu anlaşılmaktadır. 1929 tarihli bir fotoğrafta da, evlerin beşik çatılı ve arka cephesinin sundurmalı olduğu görülmektedir (Şekil B2/1).

Etimesut Köyü, konutların yanı sıra çok sayıda kamusal yapı ile, köyde kent düzeyinde çağdaş bir yaşamın oluşturulması istemini örnekleyen önemli bir uygulamadır³⁵³. Yerleşme 50–60 haneli bir köy olarak kurulmasına karşın, çok daha kalabalık kitlelere servis verebilecek nitelikte kamusal yapılar içermesi de, olasılıkla demiryolu üzerindeki bu köyün ileride daha da büyüyeceği öngörüsü nedeniyledir³⁵⁴. Etimesut Köyü'nün yatılı okulu ve ek yapıları, büyüklüğü, içerdiği çeşitli işlevler ve özenli mimari tasarımı ile köyde eğitime verilen önemi örneklemesi açısından ayrıca önemlidir.

Samutlu Köyü

Samutlu Köyü inşaat faaliyetinin başlangıç tarihi bilinmemekle birlikte, BCA'daki belgelerden 1930 yılının sonlarında tamamlanmak üzere olduğu anlaşılmaktadır³⁵⁵. Samutlu Köyü, 1924 numune köy uygulamalarından ve Etimesut Köyü'nde uygulanan ızgara plan biçiminden farklı olarak dairesel biçimli ve ışınsal sokak dokulu olarak tasarlanmıştır³⁵⁶. Güney yönünde yer alan yarım daire biçimli bir meydanın çevresinde buna paralel yay biçimli iki sokak üzerinde parseller yer alır. Kargir yapılar güneye yönlendirilmiştir. Uygulamada bu planın yaklaşık 2/3'lük kesimini oluşturan 26 hane yapılmış, meydan bütünüyle yapılarla çevrelenmemiştir³⁵⁷.

1920'li Yıllardaki Kırsal Mimarlık Uygulamalarının Genel Değerlendirmesi

Bu bölümde özellikle arşiv belgelerine dayanılarak açıklanan kırsal mimarlık uygulamaları, çoğunlukla mübadillerin gelişyle birlikte inşa edilen köyleri

³⁵³ A. Cengizkan'ın çalışmasında halen mevcut olan okul, hastane, hamam ve çamaşırhane ile transformatörün fotoğrafları bulunmaktadır. Günümüzde yıkılmış olan hükümet konağının da 1928 tarihli fotoğrafı vardır (Cengizkan, 2004c).

³⁵⁴ Nitekim günümüzde Etimesut ilçe merkezidir.

³⁵⁵ BCA, 3.9.1930 tarihli, 30.18.1.2/13.57.13 no'lu belge; 8.10.1930 tarihli, 30.18.1.2/14.64.17 no'lu belge. Söz konusu belgeler su tesisatının yapılması ve iskân edilecek göçmenlere yapılacak yardımlarla ilgilidir.

³⁵⁶ A. Cengizkan ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi Y.Lisans öğrencileri tarafından Samutlu'da kapsamlı bir araştırma yapılarak internet ortamında yayınlanmıştır. Bkz. (www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/sasas_23.html). Yerleşme ile ilgili bilgiler bu yayından derlenmiştir.

³⁵⁷ Erken Cumhuriyet Dönemi'nde bu planın tam daire biçimli bir meydan ve ona açılan ışınsal sokaklar biçimindeki bütüncül uygulamasının bir örneğinin, Nazilli'nin Atça Kasabası'nda gerçekleştirildiği bilinmektedir (Sözen ve Tapan, 1973:289).

içermektedir. BCA'da yapılan oldukça kapsamlı araştırmalar³⁵⁸, belgelerin bu köyler üzerine yoğunlaşmakla birlikte, başka alanlarda da yoğun bir iskân faaliyetinin olduğunun işaretini vermektedir³⁵⁹. Bu çalışma ile kırsal mimarlık uygulamalarının çeşitliliği, süreci ve genel mimarlık ortamıyla ilgili oldukça kapsamlı bir bilgi birikimi ortaya konabilmişse de, BCA'da konuyla ilgili tüm evrakın bulunmaması ya da henüz kullanıma açılmamış olması gibi nedenlerle, arşive dayalı olarak 1920'li yılların kırsal imar faaliyetini bütün yoğunluğuyla ortaya koymak mümkün olamamıştır.

Konunun tüm yönleriyle kavranabilmesi için arşiv araştırmasının yanı sıra kuşkusuz alan çalışması yapılması da gerekmektedir. Tezin ana konusunu oluşturan Trakya'da yapılan belgelemeler bu açıdan çok öğretici olmuş, böylece arşiv belgeleriyle tam olarak kavranması olanaklı olmayan yapı yoğunluğu ve mimari biçimleniş çeşitliliği büyük ölçüde ortaya çıkartılabilmektedir. Bu bağlamda 1920'li yıllardaki kırsal mimarlık uygulamalarının da tam olarak irdelenebilmesi için, alan ve arşiv araştırmasının birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Ancak tez kapsamında Adana ve Bursa'da yapılan kısa teknik incelemelerde, bu dönem mimarisinin günümüze çok az sayıda ulaştığı, kimi yerde ise hiç kalmadığı anlaşılmıştır³⁶⁰.

Ancak bütün bu eksikliklere karşın, 1920'li yılları yine de genel bir perspektif içinde değerlendirmek de olanaklıdır. Buna göre bu dönemde³⁶¹:

- Cumhuriyet yönetiminin köyün çağdaşlaştırılması için kuramsal yaklaşımını oluşturduğu;
- Bunu uygulamacı devlet anlayışıyla yasalarla açık bir biçimde tanımladığı;
- Uygulamalarda dönemin en acil sorunu olan iskânın çözümüne ağırlık verildiği;
- İkincil olarak her köyde okul olması için çaba gösterildiği;
- İskânın halledilmesinde yasalar, şartnameler ve bürokrasi çerçevesinde yasal bir sürecin izlenmesine özen gösterildiği;

³⁵⁸ Ek F'de bu belgelerin konulara göre dökümü ve Ek G'de de arşiv yer bilgileri bulunmaktadır.

³⁵⁹ Örneğin 25.8.1924 tarihli ve 272.12/42.52.12 no'lu "Muhacirler için çitten ve kerpiçten inşa edilen ve buralara iskân edilen muhacirlere ait rapor" adlı belgede, İç Ege ve Güney Marmara Bölgesi'nde çeşitli yerlerde yürütülen inşaatlarla ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

³⁶⁰ Yukarıda açıklanan Adana, Mersin, Samsun uygulamalarının mimari yetersizlikler nedeniyle o dönemde dahi önemli sorunları bulunduğu da bilinmektedir. Buna karşın Bursa'da Mimar Hikmet Koyunoğlu tarafından gerçekleştirilen İkizceoba Köyü'nde tez kapsamında yapılan incelemede, her ne kadar az yapı kalmışsa da, yapıların mimari tasarımının incelenmeye değer olduğu gözlenmiştir.

³⁶¹ Bu değerlendirmeler için arşiv belgeleri kullanılarak ayrıntılandırılan Adana, Mersin, İzmit, Samsun, Bursa ve İzmir uygulamaları kadar, BCA'de derlenerek tematik dökümleri yapılan belge listelerinden de yararlanılmıştır. Bkz. (Tablo F1–21)

- Ancak malzeme, usta, müteahhit vb. sorunlar nedeniyle kimi zaman teknik şartnamelere uymayan pratik çözümlere yönelindiği;
- Dolayısıyla kuramsal olarak tanımlanan ideal yapıllı çevre koşullarının her zaman için sağlanamadığı söylenebilir.

Bu dönem uygulamalarında iskânın yanı sıra okula önem verilmesi, köyün çağdaşlaşmasının ve ülkenin artı değer elde eden bir gruba haline gelmesinin temeli olarak eğitimin görülmesinden kaynaklanmaktadır.

1925 yılında Meslek Gazetesi'nde köycü bir yazar tarafından dile getirilen köy sorunu ve çözüm önerileri de aynı yaklaşım çerçevesinde bu konuyu vurgulanmaktadır³⁶²:

“Türkiyede köylü gerek ziraat, gerek orman, gerek mera için kâfi derecede toprak bulamıyor. Binaenaleyh köy ve köylü bakımından Türkiyede bir toprak meselesi vardır.

Köy meselesi bir zirai istihsal bir nüfus ve nihayet bir köy mektebi meselesidir. Bu meseleyi vahimleştiren amiller 19 uncu asrın büyük sanayi, Anadolunun müstemleke gibi istismarı, harpler, bakımsızlıklar, hastalıklar, menfi bir mektep terbiyesi... Çare?.. Siyasette adalet, iktisatta köylüyü kapitalizmin elinden kurtarmak, bankalar ve ufak tefek ziraat sanayi kurmak, nihayet köyü sevindiren mektep kurmak...”

3.2. İkinci Dönem: Köy Kanunu’nu Etkinleştirme Çabaları ve Uygulamaya Yansıması

3.2.1. Devletin Yaklaşımı: Kalkınma Programı

İzmir İktisat Kongresi’nde benimsenen küçük ölçekli işletmelerin desteklenerek kalkınmanın sağlanması görüşü, 1929 dünya buhranı sonrası yerini devletçi politikalara bırakmış, kalkınma için gerekli büyük yatırımları gerçekleştirmeye ancak devletin gücünün yeteceği öngörülmüştür³⁶³. 1931’de devletçiliğin CHP programına girmesi³⁶⁴, aynı yıl Birinci Türkiye Ziraat Kongresi’nin toplanması³⁶⁵, 1933 Sanayi

³⁶² 1925 yılında Meslek Gazetesinin 32. sayısında çıktığı bildirilen bu yazı, Suat Hüsnü, Tahsin Tola ve İsmail Hakkı tarafından M.T.T.B. II ci Köycüler Kurultayına verilen “Köycülüğümüzün Temelleri” adlı yayından alınmıştır (Suat Hüsnü vd, 1935:13).

³⁶³ Erken Cumhuriyet Dönemi’nde ekonomik durum ve geliştirilen politikalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Kazgan, 2005:43–92).

³⁶⁴ (Afetinan, 1972:19)

³⁶⁵ Söz konusu kongre, devletçilik dönemi tarım politikalarına yön vermek amacıyla, ülkenin her bölgesinden gelen çiftçi ve bilim insanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Çetin, 1999b:217).

Planı³⁶⁶ gibi uygulamalar, yönetimin büyük ölçekli planlama yaklaşımı arayışına girdiğini göstermektedir³⁶⁷.

Kalkınmanın ayaklarını üretim ve eğitimin yanı sıra imar da oluşturmaktadır. Gerek yol vb. altyapı, gerekse de kentsel ve kırsal yapılı çevre açısından bu dönemde ülkenin önemli sorunlar içerdiği açıktır. Atatürk, 1 Kasım 1935’de TBMM’nin V. Dönem 1. Yasama Yılı açılış konuşmasında konuyla ilgili görüşünü dile getirmiştir³⁶⁸:

“Türk ülkesi içinde köylere varıncaya kadar küçük büyük bütün illerimizde gelişme ve bayındırlık çalışmalarının sürdürülmesi önde gelen amaçlarımızdandır.”

“Türke ev ve barınak olan her yer, sağlığın, temizliğin, güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır.”

1924’de İzmir yangını sonrası İzmir imar planının yabancı uzmanlara yaptırılmasıyla başlayan süreçte, İstanbul, Ankara, Bursa, Adana gibi büyük kentlerin yanı sıra, Gaziantep, Edirne, Niğde, Balıkesir, Tavas gibi daha küçük kent ve kasabaların da planları hazırlanmıştır. Köylerde de Köy Kanunu’nun uygulanması için çaba gösterilmekte, valiler bu konuda etkin göreve çağırılmaktadır. 1936’dan itibaren illerin Beş Yıllık Köy Kalkınma Planı yapması istenmiştir.

Atatürk 1 Kasım 1937’de TBMM’nin V. Dönem 3. Yasama Yılı’nın açılış konuşmasında programlılığa dikkat çekmiş:

“Milli ekonominin temeli tarımdır. İşte bu nedenle tarımda kalkınmaya önem vermeliyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar bu amaca erişmeyi kolaylaştıracaktır.”

Cumhuriyetin 15. yılında 1 Kasım 1938’deki konuşmasında da³⁶⁹:

“Cumhuriyetin on beşinci yılı planlı, sistemli tarım ve köy kalkınmasının başlangıcı olmalıdır.”

demidir.

Dolayısıyla bu dönemde planlamanın kalkınma için temel bir gereklilik olarak algılandığı, yalnız sanayi değil tarım sektörü için de öngörüldüğü ve “imarın da planlanması” gerekliliğinin anlaşıldığı söylenebilir.

³⁶⁶ (Afeninan, 1972).

³⁶⁷ İ. Tekeli Türkiye’nin sosyalist ülkeler dışında, ilk plan hazırlayan ülkelerden biri olduğuna dikkat çekmekte, hatta Sovyetler Birliği’nden gelen uzmanlarla Türk uzmanların 1933 yılında birlikte hazırladığı Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’ndan da önce 1929–1930 yıllarında da bu konuda girişimler olduğunu ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır (Tekeli ve İlkin, 2004b).

³⁶⁸ www.tbmm.gov.tr/tarihce/5d1yy.htm.

³⁶⁹ Ölümünden 10 gün önceki bu konuşmayı rahatsızlığı nedeniyle Başbakan C. Bayar okumuştur. www.tbmm.gov.tr/tarihce/5d4yy.htm.

3.2.2. Aydınların Yaklaşımı: Köycülük Söylemi

1930'lu yıllar “köy sorunu”na aydınlar tarafından büyük önem verilerek bu konuda çeşitli fikirlerin üretildiği, “köycü söylemin” geliştirildiği dönemdir³⁷⁰. Başta Ankara Halkevi'nin yayını olan Ülkü Dergisi olmak üzere çeşitli dergilerde köy sorunuyla ilgili çok sayıda yazı yayınlanmış, hatta doğrudan köye yönelik süreli yayınlar çıkmaya başlamıştır. Özellikle halkevlerinin önderliğinde yalnız büyük kentlerde değil, taşrada da çok sayıda yayın çıkmıştır³⁷¹. Dergi ve kitaplarda konuyla ilgili görüşlerin dile getirilmesinin yanı sıra, köylüye pratik zirai vb. bilgiler veren ya da çağdaş yaşam biçimini aktarmaya çalışan köylüyü bilgilendirme amaçlı yazılar da yer almıştır.

Bu dönemde İttihat ve Terakki Dönemi'nden beri süregelen köyün çağdaşlaştırılması çabasının yanı sıra, “köyün anlaşılması”na da önem vermeye başlanmış olması dikkat çekicidir. Köy anketi ve monografya çalışmaları ile köylerin mevcut fiziksel, toplumsal ve ekonomik durumu hakkında bilgi derlenmeye başlanmış, dolayısıyla köy yalnız değiştirilecek, çağdaşlaştırılacak bir yerleşme topluluğu olarak değil, geçmiş Türk kültürünün yeniden derlenmesi için de bir bilgi bankası olarak görülmeye başlanmıştır³⁷². 1930'lu yıllarda hız kazanan kültür devriminin iki ayağından biri olan dil tezinin gerçekleştirilmesinde de kırsal alan önemli bir rol oynamıştır.

“Halkevi köycüğü” olarak da tanımlanan 1930'lu yıllardaki aydın çabası, Türk aydınının köy sorununa yönelmesi açısından önemli bir aşama olmakla birlikte, köye dışarıdan bakan öğütçü bir söylem olarak yayınlarla sınırlı kalmıştır (Tütengil, 1975:118). Köy üzerine çok sayıda yayının yapıldığı bu dönemde, aydınlar farklı görüş ve önerilerde bulunsalar da, genel hatlarıyla dönemin yaklaşımı bir bütünlük de içermektedir³⁷³. Buna göre temel amaç, köy nüfusunun köyde yaşamaya devam edeceği öngörüsüyle, onun köyünde çağdaş bir biçimde yaşamasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda özellikle Kadro hareketinin emperyalizme karşı üçüncü dünya kalkınmacılığı yaklaşımıyla önerdiği yeni köy modeli, “kırsal çağdaşlaşmayı”

³⁷⁰ Köycü söylemi açıklayan ve değerlendiren kapsamlı araştırmalar için bkz. (Karaömerlioğlu, 2006), (Tütengil, 1975:105–123), (Çetin, 1999b). Tez kapsamında, söz konusu yayınların yanı sıra 1930'lu yıllarda konuyla ilgili birincil kaynak olan çok sayıda yayın da taranmıştır. Ancak burada köycülük kısaca kırsal mimarlığa etkisi bağlamında değerlendirilecektir.

³⁷¹ R. Ertürk, “Türk sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları” başlıklı doktora tezinde bu dönemde yapılan köy ile ilgili yayınların yıllara göre dökümünü vermiştir.

³⁷² A. Karaömerlioğlu da bu konuya dikkat çekmektedir (Karaömerlioğlu, 2006:70).

³⁷³ N. Kemal'in ülkücü görüşü, Kadro Hareketi, S. Hüsnü, T. Tola ve İ. Hakkı'nın önerdiği “Kendimize Doğru Hareketi” gibi görüşler bazı farklılıklarına rağmen temelde ortak noktaları olan söylemlerdir. A.Karaömerlioğlu da bu konuya dikkat çekmektedir (Karaömerlioğlu, 2006).

kent ile aynı düzeyde ve aynı olanaklara sahip yerleşmelerin kurulması olarak ele almaktadır. Buna göre köylü köyünde³⁷⁴:

“Baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, tulü mevc ile dinleyen, ocağı başında gazetesinin köy saatini okuyan, Hamburg piyasasının zahire fiyatlarını soran...”

bir ortamda yaşayacaktır. Bu yaklaşımda köy adeta bir “küçük kent çekirdeği” olarak tanımlanmıştır. Buna karşın S. Hüsnü ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Kendimize Doğru” yaklaşımında³⁷⁵, Batı etkisiyle geliştirilen modellere karşı çıkılarak köyün kente çevrilmesi doğru bulunmamakta ve köyün kendi kendine yeten bir organik bütün olarak, diğer bir deyişle “köy olarak” kalmasını önerilmektedir. Ancak bunun köyün büyümeyeceği anlamına gelmediğinin de altı çizilmektedir.

3.2.3. Mimarların Geliştirdikleri Köy Projeleri

Bürokrat, devlet adamı, eğitimci vb. çeşitli görevlerde bulunan aydınlar köy sorunu için ayrıntılı çözümler geliştirirken, dönemin mimarlarının da bu konuya duyarsız kalmadığı görülmektedir. A. Ziya 1933’de 1920’li yılların romantik köycülük akımını da eleştirerek, kendi aydın mimar kimliğini şöyle tanımlıyor³⁷⁶:

“Köylünün ve köyün yabancı değilim... Bugün ortaya koyacağım [köy planı] kendi kafamda yaşayan köyde köylünün istediği ve yapmağa mecbur olduğumuz köydür. Projemin yapılması güç bir hayalin verimi değildir.

Ne yazık ki bugüne kadar köylüye şairlerin hastalık kokan yaldızlı sözlerinden, ressamların bezir yağı kokan renkli muşambalarından başka hiçbir yerde kıymet verilmemiştir. Köylüye olan bütün yardımlarımız kör bir dilencinin cami kapısında maval okumasından daha fazla ileri gidememiştir. Görülmesi lazım olan bir hakikat ise ortada gün gibi parlıyor. Köylüye yaldızlı sözlerimiz ve bütün hüsnü niyetimize rağmen heyecanlı nutuklarımızla hala yeni bir şey veremedik. Yerinde senelerce doğru ve kesin görüşle yapacağımız işleri mecmua yapraklarında ve şehirlerde başarmaya çalıştık. Köylüyü senelerdenberi alkışlamıyoruz. Varını yoğunu alıyoruz. Karşılık olarak eline hiçbir şey vermiyoruz. Daha doğrusu ne vereceğimizin hala farkından değiliz...”

“Hulasa milletlerin yükselbilmeleri için köylülerin köylerinde bağlandırılmalarına, nurlandırılmalarına kani olan bir köycüyüm... Bu işleri yapacak olan idareci arkadaşlar bir şair, bir ressam göziyle değil, ölçülü adımlar atan bir inkılapçı göziyle, keskin görüşler ve sert düşüncülerle ilerlemelidirler.”

³⁷⁴ Kadro dergisinde yer alan yazılardan aktaran: (Suat Hüsnü vd., 1935:13-14).

³⁷⁵ (Suat Hüsnü vd., 1935:17-19).

³⁷⁶ (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1933:37-38).

B. Arif de ülke planlamada köylerin önemine dikkat çekmektedir³⁷⁷:

“Bugünün ileri memleketlerinde umumi yollar, nakil ve ticaret yolları, ziraat ve sanayi sahaları, ormanlar, maden ocakları ve yapı sahaları ayırt edilerek umumi bir müşterek çalışmayı, bir verim vahdetini temin için memleket imar planları tanzim edilmek zarureti karşılanmaktadır.

Makul ve bilgili memleket planlarına göre kurulan yeni şehirler, ikamet, sanayi sahaları parçaları teknik esaslar içinde, inkişaf eden kültürle bir gidecek ve ilerinin mesuliyetlerini müdrik olacak mahiyette teşkil ve idare edilebilirler.

Bu düşüncelerle hazırlanan memleket planlarında köylerin değeri çok önemlidir. Köyler insanlığın sıhhati, kuvveti ve nesil idamesi bakımından büyük bir değerdedir.”

Bu dönemde A. Ziya, B. Arif gibi bazı mimarlar çağdaş köyün yapılı çevre özelliklerini kendi tasarım örneklemeleriyle tanımlamakta, bazı mimarlar da yapılan uygulamalara eleştiri yöneltten yayınlarında kendi görüşlerini açıklamaktadır. Mimarların tasarımında köy, yerleşme planı ve konut olmak üzere iki ayaklı olarak ortaya konmuş, yerleşme planında konut dışı işlevler için de alan tanımlanmakla birlikte, bunların tasarım ayrıntılarına çoğunlukla girilmemiştir.

Mimar Tasarımlarında Yerleşme Planı

A. Ziya 1933 yılında yayınlanan “benim görüşümle köy” başlıklı projesinde, kare biçimli bir yerleşme önermektedir (Şekil B.1/1). Köyün ortasında kare biçimli büyük bir meydan ve bunun ortasından geçerek birbirini dik keserek iki yol aksı, sokak dokusunu oluşturmakta, meydanın çevresinde küçük evler, dış çeperde de büyük çiftlikler yer almaktadır. Meydanın ortasında bir kahve ile meydana bakan okul köyün kamusal yapılarını teşkil etmekte, ayrıca çeperde ortak fidanlık bulunmaktadır. Projenin açıklama metninde ise köyde tiyatro, sinema olmasa bile gezici tiyatroların kullanabileceği bir yerin olması gerektiği vurgulanıyor. Köy kahvesi de “köylünün kütüphanesi, içtima yeri, sineması, kulübü daha doğrusu modern mabedi” olarak tanımlanmaktadır.³⁷⁸ Köyün tam merkezinde yer alan kahveye böyle önemli ve çeşitli işlevler yüklenirken, yerleşmede bir cami önerilmemesi de dikkate değerdir. Projede ilgi çekici bir diğer nokta, büyük çiftliklerdir. A. Ziya, Ege ve Akdeniz’de büyük topraklı çiftçilerin olduğunu ve verimli ovalardaki büyük köylerde böyle çiftçilere zaten gereksinim olduğunu belirterek, köyün çeperinde içinde amele evleri dizisi de içeren çiftlikler önermiştir³⁷⁹.

³⁷⁷ (B.Arif [Ongun], 1935).

³⁷⁸ (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1933:38).

³⁷⁹ (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1933:40). A. Kozanoğlu’nun kendisi de Adanalı varlıklı bir ailenin üyesidir.

B. Arif'in 1935 yılında yayınlanan projesinde ızgara planlı bir yerleşme önerilmiştir (Şekil B.1/2). Yerleşmeye ulaşan yolun iki tarafında ev dizisi yapılmış, bunun doğusundaki sokağın üzerinde sokağa cephe veren büyük bir çarşı, bunun bitiminde iki uçta da birer meydan oluşturularak, bu açıklıkların çevresinde çok sayıda kamusal yapı dizilmiştir. Yerleşmede önerilen kamusal yapılar, müdüriyet, jandarma, kooperatif, köy bankası, okul, köy müzesi, köy ocağı ve salonu ile çeşmedir. Yerleşmenin gerisini sokağa cephe veren ev ve ek yapı dizileri oluşturmaktadır.

B. Ünsal'ın 1937'de tasarladığı, 1940'da yayınlanan Ankara Sincan Numune Köyü projesinde de ızgara planlı bir yerleşme önerilmiştir³⁸⁰ (Şekil B.1/4). Romanya'dan gelen göçmenler için 100 haneli bir köy olarak tasarlanan yerleşmenin orta kesiminde kalan yapı adası dizisi kamusal işlevlere ayrılmış, bunun dışındaki adalarda yapılar bahçe içinde düzgün sıralar oluşturmuştur. Projede kamusal yapı ve alanlar kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır. Tren yolundan köye ulaşan yol 25 m genişliğindedir, iki kenarında ve ortasında ağaç dizisi bulunur. Bulvar niteliğindeki yol, içinde havuz bulunan bir parka açılır. Köyün ortasına kadar devam eden park, oyun sahası ile sonlanır. Bütününüyle yeşil bir aks niteliğindeki bu alanda köy odası, dispanser ve sağlık binaları, çamaşır evi ve okul yer alır. Alanın sonunda elektrik santrali, pazar, cami, köy okuma odası ve kahve bulunur. Yerleşmede hayvan yolları ayrılmış ve hayvanların kamusal yeşil akstan geçmeden, yerleşme dışındaki hayvan toplama merkezlerinde bir araya gelip meraya çıkmaları sağlanmıştır.

A. Mortaş'ın 1940 yılında yayınlanan projesinde de ızgara planlı yerleşme önerilmiştir (Şekil B.1/5). Yerleşmenin merkezi yerinde bulunan meydanın çevresinde okul, köy odası, cami, bakkal ve kahve yer alır. Büyük parsel içinde konumlanan ev, ek yapılarıyla birlikte kendi iç avlusunu çevreler.

Kazım Dirik'in İdeal Cumhuriyet Köyü Planı

Mimarı bilinmeyen ancak K. Dirik tarafından 1937 yılında A. Afetinan'a sunulduğu için, Dirik planı olarak tanınan "İdeal Cumhuriyet Köyü" adlı proje ise, Kadro hareketinin öngördüğü kentleşmiş köy yaklaşımına uygun bir biçimde, konutun yanı sıra tam 48 adet farklı işlevde³⁸¹ yapı içeren, köyü adeta bir kent gibi tanımlayan kapsamlı ve iddialı bir tasarımdır³⁸² (Şekil B.1/3). Köy Kanunu'nun öngördüğü tüm

³⁸⁰ Sincan Köy projesi, numune köy olarak 1937'de uygulanmaya başlanmış, yerleşme planı aynen uygulanmakla birlikte, bütçe sıkıntısı nedeniyle konutlar mimarın tasarımına göre yapılamamış, Nafia Bakanlığı'nın tip muhacir evi projesi uygulanmıştır (Ünsal, 1940).

³⁸¹ Planın kenarındaki lejandda 43 işlev sayılmakla birlikte, plan incelendiğinde 48 farklı işlevde yapı tespit edilmiştir.

³⁸² K. Dirik'in vali ve sonrasında umumi müfettiş olarak Erken Cumhuriyet Dönemi boyunca etkin bir biçimde devlet bürokrasisi içinde yer alması, kuşkusuz bu plana bir aydının ve mimarın ortak önerisi

işlevleri fazlasıyla içeren bu öneri, henüz kentlerde bu kadar kapsamlı toplumsal yapıların olmadığı bir dönemde, başlığına uygun bir biçimde “idealize” hatta “ütopik” bir köy projesidir.

E. Howard’ın bahçekent kuramının hem fikirsel hem de biçimsel etkisinin gözlendiği planda, yerleşme dairesel biçimli olarak tasarlanmıştır. Ortada daire biçimli bir meydan yer alır, bunun dışında daire biçimli üç sıra sokak, üç çember biçimli yapı adası dizisi oluşturur. Meydandan açılan ışınal altı yol ise, bu sokakları keserek yapı adalarını yay biçimli olarak sınırlandırır. Yerleşmeyi boylu boyunca geçen yollardan biri bulvar niteliğindedir.

Ortasında bir anıt yer alan meydanı çevreleyen birinci yapı adası dizisinde okul, köy konağı, halk odası, kooperatif, otel, umumi helâ gibi çeşitli kamusal yapılar ve parklar yer alır. İkinci dizi bütünüyle konuta ayrılmış, üçüncü dizinin yarısı konuta yarısı fidanlık, lonca, spor alanı gibi büyük açık alanlara ve fidanlık binası, fabrika gibi kamusal yapılara ayrılmıştır. Yerleşme toplam 138 konut içermektedir. Köyün yakın çevresinde de, köy dışında olması uygun görülen, mezarlık, gübrelik, panayır, koruluk gibi işlevler tanımlanmıştır.

Bu proje her ne kadar mimari biçimlenişleriyle diğer önerilerden farklılaşarak ayırt edici olmaktaysa da, daha ilginç olan içerdiği kamusal işlevler, dolayısıyla önerdiği yeni kırsal yaşam modelidir. Bu açıdan bu işlevleri gruplayarak burada sıralamak yararlı olacaktır.

Yönetim yapıları:

- Köy konağı
- C.H.P. Kurağı (Halk odası)

Eğitim yapıları:

- Okul ve tatbikat bahçesi
- Öğretmen evi
- Okuma odası

Dini yapı:

- Cami

Sosyal yapılar:

- Konuk odası
- Köy gazinosu (radyolu)
- Gençler kulübü

Kültür yapıları:

olmasından daha farklı anlamlar da yüklemektedir. K. Dirik, bu tezin alan çalışmasına dayalı araştırmasını oluşturan Trakya uygulamalarını gerçekleştiren umumi müfettiş olduğundan, yaşamı ve köycü kimliğiyle ilgili ayrıntılı bilgi bölüm 4.2 de verilmiştir.

- Ziraat ve el işleri müzesi
- Konferans salonu

Konaklama yapıları:

- Otel (han)

Ticaret-İşletme-Zanaat yapıları:

- Bakkal
- Terzi
- Berber
- Nalbant
- Marangoz
- Demirci
- Arabacı
- Kalaycı
- Fırın
- Kooperatifler
- Değirmenler
- Sosyal kurumlar

Suyla ilgili yapılar:

- Hamam
- Köy yunak yeri
- Çeşme (çok sayıda)
- Umumi helâ
- Su deposu
- Artezyen

Sağlık Yapıları:

- Revir
- Etüv (buğu sandığı)
- Ebe ve sağlık korucusu yapısı
- Hayvan sağlığı korucusu yapısı

Teknik yapılar:

- Telefon santrali
- Köy söndürgesi

Açık alan düzenlemeleri:

- Meydan ve anıt
- Köy parkı
- Çocuk bahçesi, oyun yeri ve havuz
- Spor alanı

Tarım ve hayvancılıkla ilgili yapılar:

- Tarımbaşı yapısı
- Aşım durağı
- Damızlık tavuk, tavşan, arı istasyonları
- Damızlık ahır (aygır ve boğa)
- Fenni ağıl
- Selektör binası
- Köy gübreliği

- Kolektif fidanlık
- Yonca ve hayvan pancar tarlası
- Koruluk

Üretime yönelik işletmeler:

- Mandra
- Fabrikalar

Zirai satış yerleri:

- Pazar yeri ve köy zahire loncası
- Panayır yeri

Mezarlıklar:

- Asri mezarlık
- Hayvan mezarlığı

Yapı malzemesi üretme işletmeleri:

- Kireç ocağı
- Taş ocağı
- Tuğla ocağı
- Kiremit ocağı

Proje planı ve işlevleri göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, köyün tarım ve hayvancılığın yanı sıra zanaat işlikleri ve tarımsal üretime yönelik fabrikalarıyla her şeyini kendisi üreten bir organizma gibi tanımlandığı, ancak bununla birlikte büyük ticari zirai işletmeleri nedeniyle dış pazara açık bir kurgunun da öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Mimar Tasarımlarında Konut

Yukarıda da belirtildiği gibi yerleşme planı öneren mimarların konut önerileri de olmuştur. A. Ziya'nın Halkevi Trakya Göçmen Evleri proje yarışması için hazırladığı ve birincilik kazanan projesi gerek biçimleniş gerek yerel malzeme kullanımı yaklaşımıyla kırsal konutta geleneksel değerleri ön plana çıkartan bir tasarımdır (Şekil B1/8). Mimar ekonomik koşulların zorlaması durumunda çatıda örtü malzemesi olarak, bölgede geleneksel olarak kullanılan sapın da kullanılabileceğini belirtmiştir³⁸³. A. Ziya'nın Adana bölgesi için önerdiği köy evleri de, aynı yaklaşımla yerel malzemenin kullanıldığı ve köylünün geleneksel yaşam biçimine uygun önerilerdir (Şekil B1/7).

B. Ünsal Sincan Köyü için tip konut projeleri yapmış, kargir olarak önerilen yapılarda geleneksel köy yaşam modeli gözetilmekle birlikte, Köy Kanunu'nun öngördüğü ahır ve samanlığın konuttan ayrılması koşulu da yerine getirilmiştir (Şekil B1/6). A. Mortaş tasarımları da geleneksel köy evinden esinlenmiştir ve tanımlanan büyük

³⁸³ (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1935a).

avlu ile helânın ev dışında tutulması yaklaşımı, bunun ayrıca daha iyi etüt edildiğini de göstermektedir (Şekil B1/5).

Değerlendirme:

Önerilen projeler genel olarak değerlendirildiğinde, yerleşme planı olarak belli bir geometriye sahip, geniş sokakları olan düzgün dörtgen parselasyonlu bir kurgunun öngörüldüğü, kamusal yapıların da köyün merkezinde toplandığı görülmektedir. Şematik bir köy planı olan Dirik planı dışındaki önerilerde ızgara plan temel alınmıştır. Bu yaklaşım kuşkusuz organik ve dar bir sokak dokusu olan, çıkmaz sokakları bulunan, parsellerin eşdeğer büyüklükte olmadığı, kendiliğinden gelişmiş olan geleneksel köylerden bütünüyle ayrılmaktadır. Mimarlar, yerleşme planında benimsenen modernist yaklaşıma karşın konutlarda, köylünün geleneksel yaşam biçiminden esinlenen tasarımlar yapmaya gayret etmiş, yapı malzemesi olarak da yine köylünün yakın çevresinden edinebileceği malzemeler tercih edilmiştir.

Bu yaklaşımı A. Ziya şöyle tanımlamıştır³⁸⁴:

“Köylünün evi, evvelce de söylediğim gibi köylünün kafasında düşündüğü ve kurduğu eve benzemelidir.”

Bu yaklaşımı B. Arif şöyle tanımlamıştır³⁸⁵:

“Bir şehirli, görünüş, giyiniş, oturup kalkış bakımından bir köylüden farklı olduğu gibi yapısı da farklıdır. Köyde medeniyet ve terakki çılgın seyrini takip edemez. An’ane, iklim ve yerli malzeme yapı tarzına ve şekline makul hudutlar çizer.

Ancak köylünün de bugünün insanı olduğu unutulmamalıdır. Yaşayış ve ihtiyaçlar ne kadar sade olursa olsun bilgili, san’atkar ve ihatalı bir kafa köylüye bir program çizmelidir. Sadelik, temiz ve bakımlı bir yaşayışa engel değildir.”

A. Mortaş da şöyle tanımlamıştır³⁸⁶:

“Memleket içinde yapılacak ufak bir tetkik seyahati Türk köylüsünün, kendi yaşayış tarzına ve ihtiyaçlarına uygun olarak bugüne kadar vücade getirdiği yapı manzumesi hakkında bir fikir verebilir. Ancak, vasıtasızlık ve rastgele yapılmak yüzünden iptidai kalmış olan şekilleri sivilize ederek, köyü bir kül halinde mütalea etmek ve tertiplendirmek lazımdır. şehirli kafasile tatbik edilmek istenecek yeni şekilleri köylümüz yadırgar. Kendi yaşayış tarzına uymayan yabancı evlerde rahatsız olur.”

³⁸⁴ (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1934:66).

³⁸⁵ (Burhan Arif [Ongun], 1935).

³⁸⁶ (Mortaş, 1940:8).

Z. Sayar ise, kendisi bir proje önermemekle birlikte, devletin Trakya'da yaptığı göçmen köylerinde inceleme gezisi yaptıktan sonra dile getirdiği eleştirilerde bu mimarlardan daha farklı bir tutum sergilemekte, yalnız yerleşme planı düzeyinde değil, konut bağlamında da modern yaşama uygun tasarımların yapılmasını gerekli görmektedir³⁸⁷.

“Yeni köylerimizi kurarken, içinde oturtacağımız insanların yaşayış ve adetlerini göz önünde tutmakla beraber, bu adetlerin günümüzün sıhhi ve içtimai mevzuatına uymadıklarını yeni yurdlarında bunları kaldıracak şekillere de müracaat etmek lazımdır.

Bu suretle yeni kurulan köylere girecek köylüye; bu evlerde oturmak ve onu kullanmak usullerini ve medeni yaşama vasıtalarını da temin etmelidir. Toprak üstünde bir arada yatanları, köy karyolasına alıştırmak, yerde oturanlara iskemleyi öğretmek; yerde yemek yiyenlere masayı temin etmek gibi yaşayış tarzlarında da bir inkılâp yaratmak gerekir.”

Z. Sayar yeni kurulan köylerde yapı malzemesi olarak yerel malzeme önermekle birlikte, kerpicin kullanılmasını da şiddetle eleştirmekte, bu malzemenin ortaçağdan kalma olduğunu günümüzde bunun yerine pişmiş tuğlanın kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

Mimarların yaklaşımları genel olarak değerlendirildiğinde, köycü aydınların birbirinden ayrılan çözüm önerileri gibi, “bütünüyle yeni anlayışa göre tasarlanan modern köy ile geleneksel değerlerin de göz önüne alındığı köy” biçiminde, modernlik ve yerellik kavramlarının farklı düzeylerde ele alındığı görülmektedir.

Ancak mimarların tümü için ortak olan görüş, yeni kurulacak köylerin kesinlikle mimarlar tarafından tasarlanması gerektiğidir. A. Mortaş 1935’de:

“Köyler, detayı köylünün adetlerine, yapı tarzına ve malzemesine bırakılmak üzere, mimar tarafından kurulmalı, kontrol edilmelidir.” demektedir.

Z. Sayar bu konunun üzerinde yoğunlaşmakta, evlerin nitelikli ve modern bir anlayışla tasarlanması için mimarlardan yararlanılması gerektiğini belirtmektedir³⁸⁸. Özellikle tip proje uygulamasına karşı çıkarak, farklı kullanıcı ve çevre özelliklerine göre farklı tasarımlar yapılmasının doğru olduğunu, bunun için de köy uygulamalarında çok sayıda mimarın görev alması gerektiğini vurgulamakta ve mevcut durumda bu işlerin nafıa mühendisleri tarafından yapılmasını eleştirmektedir.

³⁸⁷ (Sayar, 1936a:47).

³⁸⁸ (Sayar, 1936a:47,49).

3.2.4. Mimari Uygulamalar

3.2.4.1. Mevcut Köylerdeki Uygulamalar

1924’de çıkartılan Köy Kanunu yukarıda da açıklandığı üzere çağdaş bir köy ve köyü toplumu oluşturmaya hedefleyen, bunun idari örgütlenmesini ve yapıli çevre düzenini tanımlayan bir yasadır. Yasa öngörülen tüm işlerin köylü tarafından iç kaynaklar ve emek kullanılarak “imece usulüyle” yapılmasını esas almış, dolayısıyla köylünün yasaya sahip çıkarak uygulamasını beklemiştir. Ancak ilerleyen süreçte köylerde beklenen ölçüde bir etkinliğin olmaması, bu durumun sorgulanmasını gerektirmiştir. Köylü kendi üretim işlerinde geleneksel olarak imece yöntemini kullanmakla birlikte, köyün imarı için imecenin yapılması, belli bir yönlendirici otorite-idare mekanizması gerektirmektedir ve köy muhtarı ile ihtiyar heyetleri bu konuda yetersiz kalmaktadır³⁸⁹.

Cumhuriyet yönetimi, 1920’li yılların sonunda Ankara’da kurulan Etimesut ve Samutlu gibi örnek köy uygulamaları ile, yasanın uygulanmasıyla elde edilecek olan yüksek nitelikli köylerin ilk denemelerini yapmıştır. Bazı araştırmacılar, bu uygulamalarla devletin Köy Kanunu’nun önerdiği köyün bir ütopya olmadığını halka örneklemeyi ve böylece onları da köylerinde yasayı uygulamaya teşvik etmeyi amaçladığını belirtmektedir³⁹⁰. Ancak yalnızca Ankara çevresinde gerçekleştirilmiş olan az sayıdaki uygulamanın bütün ülke halkına örnek olmaktan çok, Kanunu çıkartan yöneticiler için bir örnekleme, bir sınama olduğu da düşünülebilir³⁹¹.

1931 yılında İzmir Valisi K. Dirik³⁹² İzmir Köy Bürosu’nu kurarak, planlı ve programlı bir biçimde İzmir köylerinin kalkındırılması işini bizzat valiliğin yönlendireceği ve denetleyici bir örgütlenme modelini oluşturmuştur. Ardından benzer biçimde Balıkesir Valiliği de Köy İşleri Bürosu kurmuştur. 1935 yılının sonunda Trakya Umumi Müfettişliği’nin köy bürosu kurulması ve gerekli personelin sağlanmasına yönelik bir yasa çıkmıştır. 1936’da Trakya Köy Bürosu faaliyete başlamıştır. Aynı yıl Dâhiliye Vekâleti ülkede “Vilayet Köy Büroları” kurulması için emir vermiştir³⁹³.

³⁸⁹ T. Çetin, köy yöneticilerinin yetersizliğiyle ilgili değerlendirmeyi R. Kırımlıoğlu’nun 1933 tarihli makalesinden aktarmaktadır (Çetin, 1999b:219).

³⁹⁰ (Çetin, 1999a:232).

³⁹¹ Atatürk’ün köyün inşaatı sırasında sık sık ziyarette bulunduğu bilinmektedir (Cengizkan, 2004c:113).

³⁹² Köycü kimliğiyle bilinen General Kazım Dirik, gerek İzmir valiliği gerek Trakya Umumi Müfettişliği döneminde köycü kimliğiyle etkin bir devlet adamı olmuş, her iki bölgede de Köy Kanunu’nu uygulamak için büyük çaba sarf etmiştir. Dirik’in Trakya uygulamaları tezin ana alan araştırmasını oluşturduğundan kendisiyle ilgili ayrıntılı bilgi bölüm 4.2’de verilmiştir.

³⁹³ 14.9.1936 gün ve 45/175 sayılı emir (İstanbul Vilayeti Köy Bürosu Talimatnamesi, 1940:3).

1938’de kurulan İstanbul Vilayeti Köy Bürosu’nun şefi S. Kandemir, köy bürolarının kurulma sebebini şöyle açıklamaktadır:

“Köy Kanununun hakkile tatbikini temin ve köy kalkınma işlerini tanzim ve tedvir etmek için idare makamlarının emrinde sırf bu maksadın husulünü temine çalışan unsurlar bulundurmak ve köy muamelatını sistemli, metotlu bir programla tanzim ve ıslah etmek, hükümetle köy arasındaki münasebetleri daha esaslı surette düzenlemek ve köyün içine kadar gitmesi lazım gelen devlet nüfuzunun oralarda yaratıcı bir kuvvet halinde tezahürünü sağlamak... gibi tarihi ve idari zaruretlerdir.”

Köy Büroları’nın görevi, köy idaresine rehberlik ederek, “bilgili ve tecrübeli köy idaresini kurmak” ve ardından “köy kalkınma hareketini daha hayırlı ve daha müspet bir yolda yürütmek”dir. Ancak Büro’lardan esas beklenen;

“Türk köylüsünü, iyi disiplinli, makul ve adil bir sistemle idare etmek kafi olmayıp ona kendi kendini idare edebilmenin yollarını öğretmek ve hedeflerini göstermek te lazımdır. Bu türlü hareketi bize ilham eden kuvvetin kaynağı Cumhuriyet rejiminin yüksek ve ebedi prensipleridir.”

Bütün illerde kurulması öngörülen Valiliğe bağlı köy bürolarının görev tanımlamasında, maddeler halinde Köy Kanunu’nun bütün beklentileri sıralanmıştır³⁹⁴. Önceliği idari ve bütçe konuları almakla birlikte “kültür işleri” ve “bayındırlık işleri” başlığı altında, yasanın 13. ve 14. maddelerinde tanımlanan imara yönelik bütün görevler sıralanmıştır.

1935 yılında İzmir Valiliği tarafından hazırlanmış olan beş yıllık plan “İzmir Vilayeti 5 Yıllık Köycülük Kalkınma Programı” adı altında basılmıştır. Kitapta program 1934 yılından itibaren başlatılmaktadır. Ekonomi, kültür, sağlık, bayındırlık gibi başlıklar altında yapılması gereken işler, diğer bir deyişle inşa edilmesi gereken yapılar ve düzenlenmesi gereken açık alanlar alt başlık olarak tanımlanmış ve her yıl kaç köyde bu işlerin tamamlanabileceği belirtilmiştir. Programda önerilen bu başlıklar okul, köy konağı gibi Köy Kanunu’nun öngördüğü yapıların yanı sıra, Dirik’in 1937 yılında A. Afetinan’a verdiği “İdeal Cumhuriyet Köyü” planında bulunan konferans salonu, müze gibi farklı işlevleri de içermektedir. Hatta Dirik’in Alman eğitim sisteminden esinlenerek kurduğu köy çocuk yurtları (kinderheim) da, madde başlığı olarak yer almıştır³⁹⁵.

³⁹⁴ (İstanbul Vilayeti Köy Bürosu Talimatnamesi, 1940).

³⁹⁵ 1933 yılında Selim Sırrı Tarcan’ın bu konudaki konferansını dinleyen K. Dirik, 1934’de İzmir köylerinde sağlıksız çocuklar için “azad obası” adı altında çocuk yuvaları kurmaya başlamıştır (Soyer, 1947:47-49).

Yine 1935 yılında Balıkesir Valiliği tarafından hazırlanmış olan “Köy İşleri Beş Yıllık Çalışma Programı” İzmir programının bir yıl sonrasında itibaren (1935 yılı) programını başlatmaktadır. Programın madde başlıkları büyük ölçüde İzmir’deki çalışmadan etkilenmiştir. Ardından 1936 yılında Trakya Umumi Müfettişliği tarafından “Trakyanın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı” yayınlanmıştır³⁹⁶. Bu program da öncekilerle benzeşmektedir. Bazı yöneticilerin Köy Kanunu’nu uygulamaya gösterdikleri büyük ilgiyle şekillenen bu çabaların ardından 25.6.1936’da Dâhiliye Vekâleti, Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, tüm illerden köylerin beş yıllık faaliyet programını istemiştir³⁹⁷. 1938–1939 yıllarında da Ankara, Manisa, İstanbul ve Ordu gibi bazı illerin yıllık köy çalışma raporları yayınlanmıştır.

1930’lu yıllarda Köy Kanunu’nun tüm köylerde uygulanmasına büyük çaba gösterilmiştir. 1935 ve 1938 yıllarında çıkan il yıllıkları tarandığında, çeşitli valiliklerin köylerde gerçekleştirmiş oldukları yapılarla ilgili çok sayıda fotoğrafa rastlanmıştır³⁹⁸. Ancak özellikle İzmir’de yapılan uygulamalar, Köy Kanunu’nu bütün yönleriyle gerçekleştirilmeye çalışılmasının iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Bu yayınların yanı sıra bu dönemde (1924–1935) on yıl boyunca ilin valiliğini yapmış olan General Kazım Dirik’in yaşamına ilişkin yayınlarda, özellikle İzmir yıllarını anlatan İzmirliilerin açıklamalarından yapılan işin kapsamı daha iyi bir biçimde ortaya konmaktadır³⁹⁹.

Tez kapsamında Köy Kanunu uygulamalarına yönelik olarak tüm illere ilişkin ayrıntılı bir yayın araştırması yapılarak bilgi ve görsel malzeme derlenmiştir. Bunlar her ne kadar çok sayıda ve çok yönlü uygulamaları örneklemekteyse de, yine de söz konusu uygulamaların bazı illerde yoğunlaşması dikkat çekicidir. Dolayısıyla Köy Kanunu’nun uygulanmasında il idarecilerinin etkinliğinin, diğer bir deyişle “köycü” kimliğinin de önemli olduğu açıktır.

3.2.4.2. Köy Kurma Uygulamaları

1930’lu yıllarda Devlet bir yandan mevcut köylerin yapılı çevre düzenini Köy Kanunu’na uygun hale getirmek için çaba gösterirken, bir yandan da köy kurma uygulamalarına devam etmiştir. 23 Eylül 1933’de ise, Bulgaristan ile 18.10.1925’te yapılan Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması beş yıl süre ile uzatılmış, böylece bu ülkeden gönüllü göçmenlerin gelmeye devam etmesi sağlanmıştır. 1936 yılında da

³⁹⁶ Trakya’nın umumi müfettişi K. Dirik, Köy Bürosu şefi de yine köycü kimliğiyle tanınan S. Kandemir’dir. S. Kandemir daha sonra İstanbul Köy Bürosu’nu kuracaktır.

³⁹⁷ (Manisa Vilayeti 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı, 1936?:6)

³⁹⁸ Bu fotoğraflarla ilgili değerlendirme bölüm 3.3’de yapılmıştır.

³⁹⁹ R. Soyer’in K. Dirik’in 1941’de ölümünden sonra onu yakından tanıyan kişilerin anılarını derlediği yayınında, bu konuda geniş bilgi bulmak mümkündür (Soyer, 1947). Dirik’in torunu tarafından hazırlanan yayında da köy uygulamalarıyla ilgili kapsamlı bilgi bulunmaktadır (Dirik, 2008).

Romanya ile benzer bir anlaşma yapılmıştır. Bu nedenle köy kurma çalışmaları göçmen köyü ağırlıklı olmak üzere bu dönemde de devam etmiş, bunun yanı sıra yangın, sel ya da deprem gibi doğal afetler nedeniyle köyleri harap olan yerli halk için de zaman zaman köyler kurulmuştur⁴⁰⁰. Bu bölümde önce yeni kurulacak köylerle ilgili yasal süreç açıklanacak, daha sonra Anadolu’da gerçekleştirilen uygulamalar tanıtılacaktır⁴⁰¹.

Köy Kurma Uygulamalarının Yasal Süreci:

1- Yeniden Kurulacak Köylerde Nazara Alınması Gereken Genel Sağlık Şartları Hakkında Talimatname

Yukarıda da belirtildiği gibi 1920’li yıllarda köy kurma koşulları, 1916 tarihli Osmanlı yönetmeliği esas alınarak belirlenmiştir. 1933’te (?) ise Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti İskân Umum Müdürlüğü tarafından “Yeniden kurulacak köylerde nazara alınması gereken genel sağlık şartları hakkında talimatname” adında 35 maddelik bir şartname hazırlanmıştır⁴⁰². Söz konusu şartnamede köy yeri seçimi ve yapıların mimari özellikleri bir imar yönetmeliği düzeyinde ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

Köy Yeri Seçimi

İlk beş madde köy kurmaya uygun yerleri ve kesinlikle köy kurulamayacak alanları tanımlar. Buna göre köy, havadar, güneş ışığı gören hafif meyilli yerde kurulmalıdır. Zeminin rutubet sorunu oluşturmayacak nitelikte olması önemlidir.

Talimatnamesinin 34. maddesinde “sıtma bakımından koruma” başlığı altında, sıtmalı alanlarda yerleşme kurulmaması ve yer saptanırken mühendis ile doktorun araştırma yapması gerekliliği vurgulanmıştır.

Köy Suları

Üç maddede köyün ne tür su kaynakları çevresinde olması gerektiği ve sağlıklı su sağlama koşulları tanımlanır. Hiçbir şekilde su bulunmayan bölgelerde köy kurulması önerilmez. Suyun kaynaktan, çeşme ile ya da kuyudan sağlanabileceği alanlarda köyün kurulması uygun bulunur. Kuyunun yapısal özellikleri ayrıntılı bir biçimde açıklanır.

⁴⁰⁰ (Tablo F.12–14)’de bu konuyla ilgili belgeler listelenmiştir. Antalya’nın Cevizli Köyü bu dönemde çıkan bir yangın sonrasında, devlet tarafından planlı olarak ve tip proje esasına göre yeniden kurulmuştur. (Sayar, 1936a:51).

⁴⁰¹ Trakya göçmen köyleriyle ilgili ayrıntılı bilgi, Trakya alan çalışmasının anlatıldığı bölüm 4.3’de verilmiştir.

⁴⁰² Kitapçık olarak yayınlanan talimatnamenin yılı bilinmemekle birlikte, kitaplık kaydı 1933 yılında yapılmıştır (Yeniden kurulacak köylerde nazara alınması gereken genel sağlık şartları hakkında talimatname, 1933?)

Köy Yolları

Dört maddede köy yollarının biçimleniş özellikleri açıklanır. Buna göre köy ızgara planlı olacaktır. Köyü anayola bağlayan yol 15–20 m genişliğinde olacak, iki yanında ve ortasında ağaç dizisi olacak ve köy meydanına açılacaktır. Bulvar olarak tanımlanan bu yola paralel 12 m genişliğinde ikinci bir yol aksının yapılması da, hayvanların bulvarı kullanmaması açısından önerilmektedir. Evlerin çevresindeki sokaklar da sürü hayvanlarına uygun bir biçimde 8 m genişliğinde olacaktır. Köyün ortasında büyük bir meydan olacak ve bunu köy odası, parti evi, misafir odası, resmi ve umumi binalarla “meydana çirkinlik vermeyen” dükkânlar çevreleyecektir.

Köy evleri ahır ve samanlıklar

Köy evi ve ek yapıları 16 madde ile tanımlanmıştır. Köy evinin önünde çiçek bahçesi ve ağaçlık bulunacak, ahır ve samanlık kesinlikle evden ayrı olarak inşa edilecektir. Evin bahçesi bir arabanın rahatlıkla dönebileceği büyüklükte olacaktır. Ahır eve bitişik fakat dışarıya açılan kapı ile yapılabilir, ancak samanlık yangın güvenliği açısından evden uzakta konumlanacaktır. Ev taş temelli olacak, duvarları kerpiçten yapılabilecektir. 30 cm subasman üzerinde taban yapılacak, zemin ile subasman arasında boşluk bırakılacak, yapının tabanı yer rutubetinden korunacaktır. Çatı saçağı geniş yapılarak yağmur suyunun uzağa akıtılması sağlanacaktır. Evin havalandırılması için uygun yönlerde pencere açılacaktır. Pencere alanı o cephe alanının en az 1/10'u büyüklüğünde olacak ve döşemeden 90 cm yüksekte başlayacaktır. Pencere sokak cephesindeyse, kanatları içeri doğru açılacaktır. Yapının iç mekân yüksekliği en az 2.80 m olacaktır. İnsanların barındığı odaların asgari büyüklüğü 12.5 m² olacaktır. Dört basamaktan fazla merdivenlerde ve 75 cm'den yüksek verenda kenarına korkuluk yapılacaktır. Kapı yüksekliği en az 2 m ve genişliği 85 cm olacaktır. Ağıllar yerleşme dışında olacak, ev bahçesinde bulunmayacaktır. Benzer biçimde umumi çamaşırhanenin de evler arasında yer almaması gerekmektedir⁴⁰³.

Lağımlar

Beş maddede lağım çukuru hesabının nasıl yapılacağı ve lağımın yapısal özellikleri açıklanmıştır.

2- 2510 Sayılı İskân Kanunu

1926'da çıkan 885 sayılı İskân Kanunu'nun yerini, 14.6.1934'de 2510 sayılı İskân Kanunu almıştır. Yeni yasa, göçmen kabulü ve devletin iskân sorumlulukları

⁴⁰³ Talimatnamenin son maddesinde (madde 35) bu konu açıklanmıştır.

açısından eski yasayla benzeşmekle birlikte, göçmenlerin etnik kimliğine göre iskân edilecekleri yerlerin tanımlanması yaklaşımıyla farklılaşmaktadır. Yeni yasaya göre “Türk ırkından olup Türkçe konuşan” göçmenler için bağımsız köyler kurulabilecekken, “Türk kültürüne bağlı olup farklı dilde konuşan” gruplar için ayrı köy kurulmayacak, bunlar kendi dillerini konuşan köylere de yerleştirilmeyerek mevcut köylere dağıtılacak ve yerli halkla kaynaşmaları sağlanacaktır⁴⁰⁴.

Yeni yasada köy kurma yaklaşımı, yukarıda açıklanan talimatnamenin de öngördüğü biçimde tanımlanmış, bunun yanı sıra göçmenlere verilecek köy arazisi ve tarlaların miktarı ve niteliği ve ev inşasıyla ilgili ayrıntılı tanımlamalar yapılmıştır⁴⁰⁵. Buna göre bir ev parselinin 1 dekar olması tercih edilmekle birlikte, yeterli arazi olmaması durumunda 500 m²'ye kadar küçülen parsel yapılabilecektir. Köy yeri, uzmanlardan oluşan bir komisyon tarafından belirlenecek, yerleşme planı vilayetçe onaylanan plana göre yapılacaktır. İnşaat sürecinde göçmen emeğinden de yararlanılabilecektir.

Anadolu’da Kurulan Köylerin Mimari Özellikleri

İskân Yasası’nın kabulünden yaklaşık iki ay sonra 7.8.1934’de çıkan bir tamimin giriş kısmında⁴⁰⁶:

“Yıllardan beri memleket içinde sürünegelen mübadele, tefviz, harikzede, şark mültecileri ve adi iskân işlerini, 2510 numaralı kanunun idare memurlarına vermiş olduğu salahiyet ve kuvvetle son bir hamle yaparak sona erdirmek ve artık bu eski işleri tamamen kapayıp müspet sahada yeni iskân işlerine hazırlanmak zamanı gelmiştir.”

denilerek, geçmiş iskân işlerinin 31.12.1934 tarihine kadar bitirilmesi ve 1935 yılına “eski işlerden tamamen kurtulmuş olarak” çıkılması istenmiştir. Gerçekten de, özellikle 1935’den itibaren devlet yoğun olarak köy kurmaya başlamıştır.

Bulgaristan ve Romanya’dan gelenler ağırlıklı olarak Trakya’da iskân edilmekle birlikte, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde de göçmen köyleri kurulmuştur. BCA’da Anadolu’da iskân edilen göçmen ve kurulan köy sayısı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak 1935 ve 1938 yılı il yıllıklarında yayınlanan fotoğraflardan ve bazı yayınlardan, yedi ilde kurulan köylere ilişkin bilgi derlenebilmiştir⁴⁰⁷ (Tablo 3.2).

⁴⁰⁴ (İskân Mevzuatı, 1936:247–250).

⁴⁰⁵ Yasa kapsamında çıkartılan İskân Toprak Talimatnamesi’nde bunlar açıklanmıştır (İskân Mevzuatı, 1936:259–277).

⁴⁰⁶ (İskân Mevzuatı, 1936:238).

⁴⁰⁷ Köy fotoğrafları için bkz. (Şekil B2/1-2;5-24).

Bu köyler, illerde kurulan iskân komisyonları tarafından, Valilik denetiminde emaneten gerçekleştirilmiştir (**Sayar, 1936a:49**). Izgara planlı yerleşmelerde tip projeler kullanılmıştır. En sık kullanılan tip proje İskân Umum Müdürlüğü'nün belirlediği, bir giriş mekânı, bu mekâna açılan iki oda ile yapının arkasında girişi dışarı açılan ahırdan oluşan ev tipidir⁴⁰⁸. Antalya, Ankara, Çorum, Diyarbakır, İzmir ve Yozgat'ta kurulan köylerdeki evler, mimari biçimleniş olarak bu proje ile örtüşmektedir. Bazı uygulamalarda ahır yerine sundurma yapılmış⁴⁰⁹, bazısında evin dışında parsel sınırında helâ yapılırken⁴¹⁰, bazısında evin girişinde yapıya bitişik olarak küçük bir mekân⁴¹¹ (helâ?) eklenmiştir. Antalya ve Diyarbakır'daki köylerde yapılar dört yüzlü kırma çatılı, diğer illerdekilere ise beşik çatılıdır. Yapı malzemesi kullanımı farklılık göstermektedir. Antalya'da taş⁴¹², Ankara⁴¹³ ve Diyarbakır'da⁴¹⁴ ahşap karkas sistem kullanılmıştır.

Yedi ildeki uygulamalar içinde en ilgi çekici olanı Elazığ'daki köylerdir. 1935'te yayınlanan "Elaziz İli Cumurluk Devrinde İl ve İlçelerde Kültürel Bayındırlık İşleri" adlı resmi yayında bulunan bayındırlık faaliyetlerine ilişkin çok sayıda fotoğraftan, devletin bu dönemde Elazığ'daki imar işlerine özel bir önem vermiş olduğu da anlaşılmaktadır. Demiryolu getirilmiş, Elazığ merkez ve çeşitli ilçelerde çok sayıda kamusal yapı ve göçmen mahallesi yapılmıştır. Bu çerçevede köy kurmaya da önem verildiği anlaşılmaktadır. Göçmenler için Elazığ'da inşa edilmekte olan altı köye ilişkin fotoğraflar yayınlanmıştır⁴¹⁵. Bazısı 20–30 haneli, bazısı 80–90 haneli büyük köy olarak kurulan bu yerleşmelerde, diğer illerde kullanılanlardan çok farklı tip projeler kullanılmıştır. 80 haneli Hülvenk ve Bizmişen köylerinde geleneksel mimari ile örtüşen karemsi dikdörtgen planlı, girişinde bir sundurma olan düz damlı evler inşa edilmiştir (Şekil B2/15-16). Diğer dört köyde ise (Habusu, Perçenç, Etmirik, Vertetil), iki katlı yüksek beşik çatılı girişi sokağa açılan evler yapılmıştır (Şekil

⁴⁰⁸ B. Ünsal bir makalesinde Sincan Köyü için tasarladığı yerleşme planının uygulandığını, ancak konut projesi olarak kendi tasarımlarının değil, İskân Umum Müdürlüğü'nün "muhacir evleri tipi"nin kullanıldığını belirtmiş ve bu proje ile bir yapının fotoğrafını yayınlamıştır (Şekil B9/23–24) (Ünsal, 1940:17).

⁴⁰⁹ Antalya ve İzmir'deki uygulamalar.

⁴¹⁰ Çorum ve İzmir'deki uygulamalar.

⁴¹¹ Yozgat'taki uygulama.

⁴¹² Fotoğraftan anlaşılmaktadır (Şekil B2/2).

⁴¹³ B. Ünsal, İskân Umum Müdürlüğü'nün yapıların iskeleti kurduğunu, gerisinin köylü tarafından yapıldığını belirtmiştir (Ünsal, 1940:17).

⁴¹⁴ Yapıları inşaat halinde gösteren fotoğrafta iskelet yapı sistemi görülmektedir (Şekil B2/11).

⁴¹⁵ Elazığ Keban bölgesinde yer alan Aşvan Köyü'nün batı kesiminde göçmenler için ızgara planlı bir mahalle kurulduğu bilinmektedir. Ancak konuyla ilgili yayında evlerle ilgili bir bilgi yoktur (Hall vd., 1973).

B2/17-19). Bu evler, mimari biçimleniş olarak İttihat ve Terakki Dönemi'nde geliştirilmiş olan muhacir köy evi projelerine oldukça benzemektedir (Şekil A4/25)⁴¹⁶.

Tablo 3.2: Bulgaristan ve Romanya göçmenleri için köy inşa edilen iller listesi

İli:	Köy Adı:
Ankara	Sincan
Antalya	Bir Köy
Çorum	Üç köy
Diyarbakır	Harbato
	Özmen
Elazığ	Aşvan
	Bizmişen
	Etminik
	Habusu
	Hüvenk
	Perçenç
	Vertetil
İzmir	Havuzbaşı
	Yeniköy
Yozgat	Bir köy

1930'lu Yıllardaki Kırsal Mimarlık Uygulamalarının Genel Değerlendirmesi

1930'lu yıllarda da devletin kırsal mimarlık alanında yoğun uygulamaları devam etmiştir. Bir yandan örnek köy niteliğindeki göçmen köyleri kurulmuş, bir yandan da mevcut köylerin yasa çerçevesinde düzenlenmesi için çaba gösterilmiştir. BCA'da yapılan arşiv araştırmasında uygulama sürecine ilişkin olarak 1920'li yıllardaki kadar çok miktarda belgeye rastlanmamıştır. Dolayısıyla inşaatların uygulama süreciyle ilgili ayrıntılı değerlendirme yapmak olanaklı değildir. Buna karşılık yayınlarda çok sayıda fotoğraf ve anlatım bulunmaktadır. Bunları göz önüne alarak bu dönem uygulamaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 1920'li yıllardaki çalışmalardan belirgin farklılıkların söz konusu olduğu görülmektedir. Bunlar;

- Köy kurma uygulamaları kısa sürede sistemli bir biçimde tamamlanmıştır. Bu durum bürokratik örgütlenmenin daha sağlıklı hale geldiğini düşündürmektedir.
- Az sermayeli yerli müteahhit vb. yerine bilfiil devlet tarafından gerçekleştirilen bu uygulamaların niteliği, özellikle Z. Sayar tarafından şiddetli bir biçimde eleştirilmekteyse⁴¹⁷ de, kısa sürede rahat oturulabilir köy yerleşimlerinin

⁴¹⁶ Bilindiği gibi bu proje İttihat ve Terakki Dönemi'nde geliştirilmiş ve uygulanması için sıklıkla ilgili valiliklere gönderilmiştir, bkz. bölüm 2.2.2.

⁴¹⁷ Z. Sayar kerpiç gibi geleneksel toprak malzemenin kullanılmasını çağdışı bulmakta, tip proje uygulamalarını ise tasarım zenginliği olmadığı için doğru bulmamakta ve özellikle de tasarımcı mimar yerine Nafia Bakanlığı'nda çalışan mühendislerden yararlanılmasını eleştirmektedir (Sayar, 1936a).

geçekleştirilmiş olması, kuşkusuz 1920'li yıllara göre daha gelişmiş bir mimari örgütlenmeyi ve birikimi de göstermektedir.

- İskân çözülmesi gerekli önemli bir sorun olmayı sürdürmekle birlikte, konutun yanı sıra Köy Kanunu'nda belirtilen diğer yapı türleri de uygulanmaya çalışılmıştır.
- 1920'li yıllarda az sayıda köyde mimar tarafından tasarlanmış konut uygulamaları yapılmış, ülke genelinde çoğunlukla yerel gelenekli basit kulübeler inşa edilmiştir. Bu dönemde ise çoğunlukla tip proje uygulaması yapılmaya çalışılmıştır.
- 1935 itibarıyla ekonomide görülen görece iyileşmenin⁴¹⁸ de uygulamalara bütçe ayrılmasında olumlu etkisi olmuş olmalıdır.

3.3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Gerçekleştirilen Konut Dışı Yapı Uygulamaları

Cumhuriyet yönetiminin kırsal alanı çağdaşlaştırma yaklaşımı, bir köyün yerleşme birimi olarak bütünüyle kalkınmasını öngörmekte, dolayısıyla yalnız konut değil başta eğitim ve yönetim birimi olmak üzere çeşitli işlevlere yönelik kamusal yapıların da yapılmasını gerektirmektedir. 1920'li yıllarda çok temel bir sorun olan barınma gereksinimi nedeniyle devlet tarafından yapılan uygulamalarda ağırlık konut inşaatına verilmiş olsa da, okul ve köy konağı yapımına da başlanmıştır. 1930'lu yıllarda ise, kamusal yapıların çeşidinde ve sayısında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir.

Tez kapsamında 1930'lu yıllarda hazırlanmış olan il yıllıkları ve köy kalkınma programı yayınları taranarak, kırsal alanda gerçekleştirilmiş olan imar faaliyetleriyle ilgili bilgi derlenmiştir. Bu yayınlarda çokça bulunan kırsal kamusal yapı fotoğrafları, dönemin kırsal mimarlık yaklaşımını sergilemesi açısından önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, yine bu dönemde yayınlanmış olan tip proje kitapçıkları da uygulamaların mimari ve yapısal özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Bu bölümde okul ve köy konağı yapıları en fazla görsel malzemesi olan

⁴¹⁸ (Kazgan, 2005).

yapı tipleri olarak değerlendirilecek, diğer yapı tiplerinin de neler olduğu kısaca açıklanacaktır⁴¹⁹.

3.3.1. Okullar⁴²⁰

1933 tarihli bir Maarif Vekâleti yayınında⁴²¹:

“ Maarif Vekâleti, son senelerde memlekette pek memnuniyete şayan bir mahiyet alan mektep inşaatı hamlelerini daha terbiyevi ve sıhhi esaslara istinat ettirmek için muhtelif tip mektep planları hazırlamıştır...”

denilmekte, ve geçmiş yıllardaki uygulamalar eleştirilerek:

“Memleketin hemen her tarafında birçok şekillerde yükselmeye başlayan bu binaların gerek inşa şartları ve gerekse iktisadi kıymetleri itibarile yapılan tetkikler; bu eserlerin esaslı bir rehberlikten mahrum olduklarını gösteriyor; bu albümün neşriyle bu mahzurun bertaraf edileceğine kani bulunuyoruz.

Planlar; memlekette mevcut inşa malzemesi üzerine ve asgari masraf düşünülerek yapılmış uzun tetkik mahsulüdür. Nitekim birçok yerlerimizde kullanılan kerpiç ve ahşap malzemeden istifade tariki de düşünülmüştür. Diğer taraftan planları mevcut muallim ikametgâhlarının da aynı zamanda köylülerimiz için en münasip ve sıhhi birer ev nümunesi olacağını da düşünüyoruz.”

Söz konusu yayında köyler için bir, iki, üç ve beş derslikli, kargir, kerpiç ve ahşap okul ve öğretmen evi projeleri ölçülü olarak verilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi her ne kadar okulların tarihlemesi kesin olarak yapılamasa da, bazı yapılar yerel gelenekleri anıştıran ve “okul imgesi” taşımayan nitelikleriyle, bu yayında eleştirilen erken tarihli uygulamaların birer örneği olabilir⁴²². Bununla birlikte Adana, Afyon, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Gümüşhane, İçel, İzmir, Kırklareli, Manisa ve Sinop’taki bazı okul yapıları 1. Ulusal Mimarlık üslubunda nitelikli uygulamalar olarak dikkat çekmektedirler⁴²³. Bu mimarlık akımının 1920’li

⁴¹⁹ Kamusal yapıların uygulama süreciyle ilgili BCA’da fazla belge bulunamadığından, 1930’lu yıllardaki yayınlar üzerinden bir değerlendirme yapılması gerekmiştir. Bu yayınlarda genellikle yapıların yapım tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmadığından ve yapıların mimari biçimini değerlendirerek dönemlemek de çoğu zaman mümkün olmadığından bu yapıları, köy kurma uygulamalarındaki gibi 1920’li ve 1930’lu yıllar için ayrı ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle bu bölümde kamusal yapılar Erken Cumhuriyet dönemi kamusal köy yapıları olarak bir bütün halinde değerlendirilmiştir. Dönemiyle ilgili somut bilgi edinilebilen yapılarda ise, bu durum ayrıca belirtilmiştir.

⁴²⁰ Kitaplık araştırmasında 20 ilden 110 okul yapısının fotoğrafı derlenmiştir (Şekil B3/1–112).

⁴²¹ Söz konusu yayında, köy okulları için geliştirilen tip projeler yer almaktadır ve bundan sonraki köy okullarının bunlara göre inşa edilmesi istenmektedir (İlkmeekte Planları, 1933:[1]).

⁴²² (Şekil B3/30).

⁴²³ (Şekil B3/1,7–10,33,39–42,47,53,54,61,68,69,76,88–90,100).

yılların sonuna kadar devam ettiği göz önüne alınırsa, bu dönemde nitelikli uygulamaların da yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Okul yapıları mimari biçimleniş özellikleri açısından:

- 1.Ulusal Mimarlık biçimindeki yapılar;
- Yerel gelenekli yapılar;
- Tip proje yapıları;

biçiminde üç alt türde değerlendirilebilir. Tip proje yapılarının büyük çoğunluğu 1933 tarihli yayında bulunan projelerle örtüşmemektedir. Ancak özellikle aynı ilde yer okulların bazılarının bire bir aynı biçimde olması, bunların tip projeye göre inşa edildiğini göstermektedir. Örneğin Adana’da, Afyon’da, Ankara’da, Çankırı’da, Çorum’da, Gümüşhane’de, İçel’de, İzmir’de, Zonguldak’ta birebir aynı ya da aynı tipin farklı büyüklükteki örnekleri biçiminde uygulamalar yapılmıştır⁴²⁴. Bu durum özellikle Kırklareli’nde dikkat çekici düzeydedir. Bu kentte çok sayıda “U” biçimli ortadan girişli plan tipi uygulanmıştır (Şekil B3/78–87). Bu tip proje, İstanbul köyleriyle ilgili bir resmi yayında bulunan bir okul projesiyle çok benzeşmektedir (Şekil B.9/5).

Tip projelerin bir kısmı kesin bir mimari biçim anıştırması yapmamaktaysa da, bazıları rahatlıkla “modern” olarak tanımlanabilir⁴²⁵.

Okul Yapıları Mimari Özellikler Açısından Genel Değerlendirmesi:

- Giriş aksının vurgulanması

Giriş kapısı genellikle yapının orta aksında bulunmaktadır. Giriş öne çıkma yaparak, ya da geri çekilerek tanımlanmaktadır. Bazı uygulamalarda giriş kapısına giderek daralan merdivenlerle ulaşılmaktadır.

- Yapının yerden yükseltilmesi

Yapılar tek katlı da olsa, mümkün olduğunca yerden yükseltilmiş, çoğu konut uygulamasında olduğu gibi hemzemin yapılmamıştır. Çoğu okulda bir bodrum kat bulunmaktadır. Bu gibi durumlarda yapının dışında yer alan merdivenle giriş kapısına ulaşılmaktadır. Bazı okullar da iki katlıdır.

⁴²⁴ (Şekil B3/3-4), (Şekil B3/5-6), (Şekil B3/23-24), (Şekil B3/34-36), (Şekil B3/43-46), (Şekil B3/57-59), (Şekil B3/62-63) (Şekil B3/66-67), (Şekil B3/70-72), (Şekil B3/1005-106), (Şekil B3/107-110).

⁴²⁵ (Şekil B3/25).

- Hareketli plan tipleri

Bazı okullarda cephede herhangi hareketli duvar düzeni olmayan dikdörtgen biçimli yalın planlar uygulanmakla birlikte, özellikle çok derslikli büyük okullarda “U” biçimli ya da “E” biçimli hareketli plan tipleri de kullanılmıştır.

- Cephe düzeni

İklim koşullarından bağımsız olarak tüm uygulamalarda büyük pencere dizileri bulunmakta, dolayısıyla mekânın aydınlatmasına ve havalandırmasına büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Pencere biçimleri farklılık içermektedir. Bazı yapılarda geleneksel biçimli ince uzun dikdörtgen açıklıklar, bazısında büyük kare pencereler “modern biçimdeki” yapılarda da geniş dikdörtgen bant pencereler kullanılmıştır⁴²⁶.

- Çatı biçimlenişi

Çok yüzölçü kırma çatı tercih edilmiştir. Her ne kadar 1933 tarihli yayında kerpiç yapılar için düz dam ve diğerleri için beşik çatı önerilmişse de, uygulamada beşik çatının da fazla tercih edilmediği anlaşılmaktadır. Kırklareli’ndeki bazı okullar gizli çatı uygulamasıyla, bu örneklerden farklılaşmaktadır (Şek B3/76,80,86).

3.3.2. Köy Konakları⁴²⁷

Her ne kadar İstanbul köyleri için hazırlanan bir yayında köy konağı projesi⁴²⁸ de yer almaktaysa da, köy konaklarının kesin tip projelere bağlı kalınmadan yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapıların çoğu küçük ölçekli ve yerel geleneklidir. Giriş kısmı, yapının ortasında yer alır ve genellikle çıkma yapan saçak vb. gibi yapısal hareketlilikle vurgulanmıştır. Okullar gibi bu yapılar da çoğunlukla yerden yükseltilmiştir, yarım bodrum katı olan ya da iki katlı konak uygulamaları da çoktur. Bazı köy konakları iki katlı büyük ve anıtsal niteliklidir. Hatta bazılarının önünde bir park düzenlemesi, havuz, heykel gibi yapılar da vardır. Bu tür köy konakları olasılıkla nahiye merkezi niteliğindeki daha büyük kırsal yerleşmelerde yapılmıştır. Tüm konaklarında ortak unsur olarak bayrak direği bulunmaktadır.

3.3.3. Zanaat, Ticaret ve Kültürle İlgili Yapılar⁴²⁹

İl yıllıklarında Cumhuriyet yönetiminin en büyük övünç kaynakları olan eğitim yapılarına, köy konaklarına ve yeni kurulan köylerin fotoğraflarına ağırlık

⁴²⁶ (Şekil B3/25).

⁴²⁷ Kitaplık araştırmasında 4 ilden 24 köy konağının fotoğrafı derlenmiştir (Şekil B4/1–24).

⁴²⁸ (Şekil B9/1).

⁴²⁹ Kitaplık araştırmasında 6 ilden 14 ticaret ve zanaata yönelik yapının fotoğrafı derlenmiştir (Şekil B5/1–14).

verildiğinden, az sayıda zanaat ve ticaret ile ilgili yapı fotoğrafı derlenebilmiştir. Ancak sayısal azlığına karşın farklı işlevleri olan bu tür yapıların devlet tarafından gerçekleştirilmiş olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda yapılar işlev açısından değerlendirildiğinde:

- Tamirhane;
- Aydınlatma işleri dükkânı;
- Zirai kooperatifler;
- Tarım ve Pazar loncaları;
- Köy gazinosu;
- Okuma odası;
- Dükkân, ambar ve okuma odası grubu;
- Bakkal, kahve ve okuma odası grubu

gibi farklı nitelikte yapılar inşa edilmiştir. Çeşitli işlevi olan yan yana mekânlardan oluşan yapı gruplarının özellikle tercih edildiği anlaşılmaktadır. İstanbul köylerine ilişkin yayında yer alan köy dükkânları grubu projesinde de, fırın, bakkal, nalbant, demirci, arabacı, berber ve kahve gibi birimler bir arada bir dizi oluşturacak biçimde projelendirilmiştir (Şekil B9/6).

3.3.4. Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Yapılar⁴³⁰

Tarım ve hayvancılığın fenni usullere göre yapılması ve böylece ürünün hem niteliğinin hem niceliğinin artırılması da, köy kalkınması açısından önem verilen konulardan biridir. Bu bağlamda bu tür yapıların da, örnek oluşturmak üzere yapılmaya gayret edildiği anlaşılmaktadır. Zirai faaliyetlerde çiftçiye nitelikli tohum sağlamak, hayvan ırkının ıslahı ve sağlıklı kesim için,

- Fidanlık binası;
- Aygır deposu;
- Aşım Durağı;
- Tavuk vb. kanatlı hayvan istasyonu;
- Kanara (mezbaha)

gibi yapılar inşa edilmiştir.

Özellikle Trakya'da gerçekleştirilen çok sayıda uygulamada modern biçimlerin tercih edildiği anlaşılmaktadır⁴³¹. İstanbul köylerine ilişkin yayında da, mezbaha ve ahır

⁴³⁰ Kitaplık araştırmasında 5 ilden 19 yapının fotoğrafı derlenmiştir (Şekil B6/1–19).

⁴³¹ (Şekil B6/3–4,6–8).

projeleri bulunmaktadır⁴³². Bu yayında yer alan mezbaha projesi ile Kırklareli mezbahasının benzerliği dikkat çekicidir⁴³³

3.3.5. Su İşleriyle İlgili Yapılar⁴³⁴

Kırsal ortamda sağlık koşullarının iyileştirilmesinde en önemli konulardan biri, suyun köylü tarafından ulaşılabilir olmasının sağlanması ve hamam, helâ gibi yapıların bulunmasıdır. Bu nedenle, özellikle köylerde meydan ve mahalle çeşmeleri yapılmaya çalışılmıştır. Hamam uygulaması örnekleri de vardır. Köy Kanunu köy meydanında umumi helânın bulunmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede yapılmış helâ uygulamaları vardır.

Mevcut uygulamalar biçimleniş açısından değerlendirildiğinde, özellikle İstanbul köyleri için hazırlanan planlarla benzerlikler dikkate alındığında, bu yapıların genel olarak belli ilkeler çerçevesinde yapıldıkları söylenebilir. Hamamlarda pencereler yerden çok yüksekte ve bant halindedir. Helâlarda havalandırma ve aydınlatma bacası niteliğinde çatının üst kesiminde camlı ve yüksek bir birim bulunur. Çeşmeler genellikle hayvanların kullanımına uygun bir biçimde uzun yalaklı olarak yapılmışlardır.

3.3.6. Açık Alan Düzenlemeleri⁴³⁵

Bu dönemde köy için kamusal açık alanların oluşturulması ve bunları planlı olmasına önem verilmiştir. Açık alan olarak da farklı işlevlere yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar:

- Park;
- Spor sahası;
- Mezarlıktır.

Açık alan düzenlemelerinde, alanın çevresinin duvarla sınırlandırılmasına önem verilmiş, içinde de geometrik tasarımlı yollar ve ağaç dizileri yapılmıştır. Özellikle nahiye merkezi gibi büyük köylerin merkezinde yer alan parklarda havuz yapılmaya çalışılmıştır. Mezarlıkların da geleneksel köy mezarlıklarından farklı olarak ızgara sistemli düzenli ara yol ağı oluşturulmuş bir biçimde yapılması istenmiştir (Şekil B9/17).

⁴³² (Şekil B9/7–11).

⁴³³ (Şekil B6/11) ile (Şekil B9/10).

⁴³⁴ Kitaplık araştırmasında 20 ilden 110 okul yapısının fotoğrafı derlenmiştir (Şekil B3/1–112).

⁴³⁵ (Şekil B8/1–7).

3.3.7. Anıt Uygulamaları⁴³⁶

Bu dönemde köyün gelişmesinin bir diğer göstergesi de, kentlerde olduğu gibi bir tören alanının olması, dolayısıyla park alanıyla birlikte heykel, bayrak yeri gibi yapıların da bulunmasıdır. Bu kapsamda:

- Bayrak yeri;
- Mehmetçik anıtı;
- Cumhuriyetin Onuncu Yılı Anıtı ve
- Atatürk Anıtı

heykelleri yapılmıştır.

⁴³⁶ (Şekil B8/8–18).

4. TRAKYA UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİ DÖNEMİ'NDE KURULAN PLANLI KIRSAL YERLEŞMELER (1934–1941)

4.1. İnceleme Alanının Tanıtımı

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi tezin ana konusunu, 1934–1941 yılları arasında Trakya Umumi Müfettişliği tarafından kurulan planlı kırsal yerleşmelerin belgelenmesi ve bunların kültür varlığı değeri ortaya konularak, bir koruma yönetim planının hazırlanması oluşturmaktadır.

Trakya Umumi Müfettişliği tarafından gerçekleştirilen uygulamalar, göçmenlere yönelik basit bir köy kurma faaliyeti ile sınırlı kalmamıştır. Trakya'nın bölge ölçeğinde bir bütün olarak geliştirilmesini hedefleyen bu kurum⁴³⁷, yeni köy kurmanın yanı sıra, mevcut köylerin de 1924 Köy Kanunu'na göre düzenlenmesi, ulaşım ağı kurulması, tarım ve hayvancılığın modern yöntemlerle daha üretken bir biçimde yapılması ve sanayinin geliştirilmesi gibi çeşitli ekonomik ve fiziksel planlama çalışmaları yapmıştır. Eğitim alanında da kapsamlı bir planlamaya gidilmiş, her köye bir ilkokul yapılmaya çalışılmış, kütüphane ve halk odaları ile halk terbiyesi ve eğitiminin sağlanması amaçlanmıştır. Bu şekilde halkın kültürel donanımının artırılmasının yanı sıra, bölge tarihinin de aydınlatılması için arkeolojik araştırmalara başlanmış, önemli anıtların restorasyonu ile kültür varlıklarının korunması hedeflenirken, köy müzeleri kurularak halkın kültüre sahip çıkma konusuna etkin katılımı arzulanmıştır. Her ne kadar geliştirilen tüm projeler yedi yıl içinde gerçekleştirilememişse de, çok sayıda uygulama ile Trakya, Türkiye genelinde ekonomik kalkınma ve çağdaş insan yetiştirme açısından ayrıcalıklı bir konuma ulaşmıştır.

Türkiye'de gerçekleştirilen bölge kalkınma amaçlı ilk uygulama olarak, Trakya Umumi Müfettişliği'nin çalışmalarını bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmek, kurulan planlı köylerin fiziksel ve anlamsal değerini kavramak açısından yararlı olacaktır⁴³⁸.

⁴³⁷ Trakya Umumi Müfettişliği'nin görev alanı, Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli'nin yanı sıra Gelibolu ve Biga Yarımadası'nı içeren Çanakkale İli'ni de kapsar. İstanbul'un Trakya kesimi (Çatalca Yarımadası) ise alan dışıdır.

⁴³⁸ R.Keleş, Trakya Umumi Müfettişliği'nin çalışmalarının yalnızca imar ağırlıklı olduğunu vurgulayarak, bölge planlama kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir (Keleş, 2002:353). Ancak yakın dönemde Umumi Müfettişlikler ile ilgili arşiv belgelerine dayalı kapsamlı bir araştırma yapan C. Koçak Trakya'daki yoğun imar çalışmalarına dikkat çekmektedir (Koçak, 2003:134).

Bu bağlamda bu bölümde Müfettişliğin bölgede gerçekleştirmiş olduğu tüm çalışmalar kısaca aktarıldıktan sonra, kırsal yerleşmelere yönelik uygulamaları arşiv ve alan araştırmasına dayanılarak ayrıntılı bir biçimde anlatılacaktır.

Geleneksel kırsal yerleşmelerin kurulma esasları köy yeri seçimi, yapı biçimlenişi, plan tipi, taşıyıcı sistem ve malzeme özellikleri açısından incelendiğinde, köyün kurulduğu yerin coğrafi, topoğrafik ve iklimsel özelliklerinin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Bunların yanı sıra kırsal yaşam modeli, kültürel ve ekonomik koşullar da önemli etkenlerdir. Planlı yerleşme kurulurken de, genel yapı biçimlenişinde coğrafi ve iklimsel özellikler önemli rol oynar. Ancak taşıyıcı sistem ve yapı malzemesi seçiminde geleneksel yerleşmelerde köyün yakın çevresinde bulunan doğal yapı malzemeleri tercih edilirken, planlı yerleşmelerde yakın çevrede bulunmayan farklı yapı malzemeleri de kullanılabilir. Aynı yaklaşımla plan tipi belirlenirken de, daha çağdaş bir yaşam biçimini sağlamak ya da ekonomik ve hızlı inşaat yapabilmek için, gelenekselden farklı plan tipleri uygulanabilir.

Trakya'daki uygulamalar genel olarak değerlendirildiğinde, gelenekselden farklı plan tiplerinin uygulanmasına karşın, çoğunlukla köyün yakın çevresinden yapı malzemesinin sağlandığı görülür. Trakya'daki planlı köy uygulamalarının en kuzeyde orman içindeki Demirköy'den güneyde plato üzerinde yer alan Muratlı ve çevresine, batıda Meriç kıyısındaki ova köylerine bütün Trakya arazisi üzerinde gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, özellikle farklı yapı sistemi ve malzemelerinin seçilme nedenlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, bölgenin coğrafi ve iklimsel özelliklerinin incelenmesi gereği açıktır. Bu bilgi, aynı zamanda önerilecek restorasyon uygulamaları için de yararlı olduğundan, bu bölümde Trakya'nın fiziksel çevre koşulları mimari biçimlenişi etkileme ve yapı malzemesi sağlama olanakları açısından kısaca değerlendirilecektir.

Devlet tarafından planlanarak gerçekleştirilen köylerin kullanıcıları tarafından nasıl değerlendirildiğini ve kullanıcı-yapı ilişkisinin zaman içinde nasıl geliştiğini ortaya koyabilmek için, Trakya'nın toplumsal özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Trakya'nın sosyal yapısı, Osmanlı Devleti döneminde çeşitli savaşlara bağlı olarak son 150 yıl içinde değişmeye başlamış, özellikle 1912-13 Balkan Savaşları'ndan sonra bu durum iyice hızlanmıştır. Dolayısıyla 1934'te Trakya Umumi Müfettişliği kurulduğunda, Trakya'nın tarihsel toplum dokusu büyük ölçüde değişmiş durumdadır. Müfettişliğin uygulama sürecinde de, yeni gelen göçmenler ve bölgeyi terk eden azınlıklar nedeniyle değişim devam etmiştir. Bu nedenle, bu bölümde Trakya'nın fiziksel koşullarının yanı sıra toplumsal dokusu ve zaman içindeki değişim süreci kısaca anlatılacaktır.

Bu bağlamda kullanıcısı ile özel bir iletişim kurulmadan tasarlanan ve geleneksel köy evinden farklılaşan bu yapıların kullanıcı-yapı ilişkisini çözümlemek için, Trakya'nın geleneksel kırsal mimarisini de kısaca betimlemek yararlı olacaktır.

Ekonomik koşullar da planlama ve uygulama aşamasında önemli bir rol oynar. Trakya Umumi Müfettişliği'nin yayın ve raporları incelendiğinde, ideal bir kırsal yaşam modeli kurmak için birçok projenin geliştirildiği görülür. Ancak ekonomik koşullar nedeniyle bunların hepsi gerçekleştirilememiştir. Hem yeni kurulacak köylerde, hem de mevcut köylerde konut dışında işlevi olan birçok kamusal yapı yapılmak istenmiştir. Yeni tasarlanan yapıların modern biçimde olması ve uygulamada nitelikli yapı malzemesinin kullanılması istenmiş, ancak bunlar tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle Müfettişliğin uygulamaları değerlendirilirken, ekonomik koşullar her zaman için göz önünde bulundurulmalıdır.

Geniş alanlarda büyük ölçekli iskân söz konusu olduğunda, bunun için gerekli arazinin sağlanması da önemli sorunlardan birini oluşturur. Trakya'daki iskân faaliyetinde çiftçi göçmenlerin yine tarım sektöründe çalışması öngörüldüğünden, gelen gruplar ağırlıklı olarak kırsal alana yerleştirilmiştir. Dolayısıyla, hem yerleşme kurma, hem de tarımsal üretim için büyük miktarda arazi gerekmiştir. Köy arazisinin sağlıklı bir yerleşme kurmak için uygun koşulları sağlaması, çevresindeki arazinin de köylünün gereksinimini sağlamaya yetecek nitelikte olması gerekmektedir. Bu bağlamda yerleşme yeri belirlemenin önemli bir ölçütü olan toprak mülkiyeti durumu da, tarihsel gelişimi açısından burada kısaca ele alınacaktır.

4.1.1. Trakya'nın Coğrafi ve İklimsel Özellikleri⁴³⁹

Coğrafi Özellikler⁴⁴⁰

Balkan Yarımadasının güneydoğu ucunu oluşturan Trakya, kuzeyini Karadeniz, güneyini ve doğusunu Marmara, güneybatısını ise Ege Denizi'nin çevrelediği bir yarımadadır. Coğrafi olarak Türkiye sınırları içindeki alan Doğu Trakya, Yunanistan ve Bulgaristan'da kalan alan ise, Batı Trakya olarak adlandırılır⁴⁴¹. Trakya'nın kapladığı alan 23.485 km²'dir ve Türkiye'nin %3'ünü oluşturur (Dönmez, 1968:11).

⁴³⁹ Trakya'nın coğrafi ve iklimsel özellikleri, bu konuda ayrıntılı bir çalışma olan (Dönmez, 1968)'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁴⁴⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Dönmez, 1968:64–79).

⁴⁴¹ Yarımada'nın uç kısmı olan Çatalca-İstanbul bölgesi coğrafi olarak Çatalca Yarımadası olarak adlandırılır. Çatalca Yarımadası idari olarak İstanbul il sınırları içinde, dolayısıyla Trakya Umumi Müfettişliği'nin alanı dışındadır. Ancak Çatalca coğrafi olarak Trakya içinde olduğu için, bu bölümde idari sınırlara bakılmadan Doğu Trakya bir bütün olarak "Trakya" adıyla değerlendirilecektir.

Trakya Yarımadası'nın genel topoğrafyasını belirleyen yüksek kıyılarla çevrili hafif dalgalı plato karakteri, coğrafi açıdan yeknesak bir görüntü oluşturmakla birlikte, kuzeyde Istrancalar (Yıldız Dağları), güneyde ise Ganos (Işıklar Dağı) ve Kuru Dağları hareketli dağ silsileleri ile farklı bir karakter ortaya koyar (Şekil C1/1). Bu dağ sıralarına karşın Trakya, ortalama yüksekliği 180 m olan, dolayısıyla Türkiye ortalamasıyla karşılaştırıldığında yüksek olmayan bir bölgedir⁴⁴².

Trakya'nın kuzey kesimini kaplayan Istranca Dağları'nın orta batısında yer alan Mahya Dağı, 1035 m rakımı ile en yüksek noktayı oluşturur. Buradan kuzeybatıya ve güneydoğuya doğru alçalan tepeler dizisi dağ silsilesini oluşturur. Güneydoğuya doğru daha hızlı bir biçimde alçalan dağ, hafif dalgalı plato ile sonlanır.

Istrancalar'ın güney etekleri plato karakteriyle Ergene Havzası'na açılır. Ergene Havzası Trakya'nın bütün orta kesimini kapsar. Kuzeyde Istrancalar'dan ve güneyde Ganos Dağları'ndan inen ırmaklar, havzayı doğu-batı yönünde kateden Ergene Nehri'ne bağlanırlar. Ergene'ye kavuşan ırmakların yakın çevresinde alüvyal dar vadi ovaları bunların arasında da hafif yüksek sırtlar bulunur. Bu durum özellikle Ergene Havzası'nın kuzey kesimine belirgin bir biçimde hafif dalgalı plato karakteri verir. Ergene Havzası'nın batısında, kuzeyden güneye inen Meriç Nehri boyunca düz alüvyal ovalar bulunur. Ergene'nin Meriç'e kavuştuğu İpsala bölgesinde, bu ova geniş bir araziye yayılır. Havzanın güney kesimini Ganos Dağları, güneybatıda Saroz Körfezine bağlanan tarafını ise Kuru Dağları sınırlar. Kuru Dağları'ndan Saroz Körfezi'ne ulaşan alan düz kıyı ovası (Evreşe Ovası) niteliğindedir. Ergene Havzası'nın güneydoğu kesimini kıyıdan hafifçe yükselen sırtlar, doğusunu ise Çatalca Yarımadası'nın platoları sınırlar.

Trakya'nın güney ve güneybatısı sınırlandıran Ganos ve Kuru Dağları, Istrancalar'a göre daha alçak dağlardır. En yüksek noktayı Ganos Dağları'ndaki 920 m yüksekliğindeki Uçakbaşı Tepesi oluşturur. Bu iki dağ sırası da Marmara Denizi kenarında kıyıdan hızla yükselen dik dağlar biçiminde iken, kuzey tarafta dağ karakterini yitirerek dalgalı plato biçiminde Ergene Havzası'na iner.

Trakya genelinde kıyılar denizden hızla yükseldiği için, geniş kumsallara fazla rastlanmaz. Özellikle Tekirdağ'ın batısında, Ganoslar'da çok sarp kıyılar bulunur. Ancak ırmakların denize kavuştuğu Karadeniz kıyılarında İğneada, Midye (Kıyıköy), Çilingöz gibi yerlerde geniş kumsallar vardır. Terkos Gölü'nün kuzey kesimi ise, bütünüyle kumsal ve kumullardan oluşan farklı bir coğrafi ortamdır.

⁴⁴² Türkiye'nin ortalama yüksekliği 1132 m'dir (Dönmez, 1968:65).

İklimsel Özellikler⁴⁴³

Trakya, Karadeniz ile Akdeniz iklim kuşağını sınırlayan konumu ve dağlarla çevrili plato karakteri ile bölge içinde farklı iklimsel özellikler içerir. Istrancalar'ın Karadeniz'e bakan kesimleri, bol yağışlı, yaz-kış sıcaklık farkının görece az olduğu Karadeniz iklim tipi özelliklerini gösterir. Güneydeki Ganos ve Kuru Dağları'nın güney kesimi ise Marmara ve Ege'ye açılan, dolayısıyla ılıman Akdeniz iklim tipini gösteren bölgelerdir. Bu bölgelerin yüksek kesimleri, Istrancalar kadar olmasa da bol yağış alır. Buna karşılık kapalı bir havza niteğinde olan Ergene Havzası, Istrancalar'ın nemli rüzgârları kesmesi nedeniyle daha az yağış alan, yaz-kış ve günlük sıcaklık farkının yüksek olduğu, karasal iklim özelliklerini gösterir. Ancak yıllık 550–600 mm yağış miktarı ile Anadolu platosu ile karşılaştırıldığında, Ergene Havzası da oldukça yağışlı bir iklime sahiptir (**Dönmez, 1968:19**). Bu nedenle, tüm Trakya genelinde geleneksel mimaride düz dam kullanılmamıştır.

Bölge genelinde hâkim rüzgâr yönü kuzey-kuzeydoğudur. Karadeniz'den gelen nemli rüzgârlar Istrancalar'a yağış bıraktıktan sonra, daha kuru ve sıcak bir biçimde Ergene Havzası'na inerler. Tekirdağ ise kuzey sırtını Ganos Dağları'nın uzantısına dayadığı için, doğu ve batıdan gelen rüzgârlara açıktır. Bölge genelinde soğuk kuzey rüzgarlarının hakim rüzgar tipi olması nedeniyle, bir genel kural olarak yapılar güneye bakacak biçimde konumlandırılmıştır.

Kayaç ve Toprak Özellikleri⁴⁴⁴

Kayaç açısından en zengin bölge Istranca dağlık bölgesidir. Istranca Dağları'nın kuzey ve batı kesiminde gnays, andezit ve mermer kayaçları, güneydoğu kesiminde ise, kalker esaslı taş türleri bulunur. Bu farklı kayaç türlerinin tümü, yapı taşı olarak kullanılmaya elverişlidir.

Trakya'nın çeşitli bölgelerinde farklı toprak tipleri görülür. Ancak bunların büyük çoğunluğu, özellikle de dağlık alanlar dışında kalan Ergene Havzası ve çevresindeki topraklar belli oranda kil içerdiğinden kerpiç yapmaya elverişlidirler. Trakya topraklarının büyük bir kısmını kireçsiz kahverengi topraklar oluşturur. Kum oranı kilden fazla olan, derinliği değişken, hafif, granüllü, kahve-sarı renkli bu topraklar, kuzey ve güneydeki dağlık ve ormanlık bölgelerden Ergene Havzası'na geçiş teşkil eden alanlarda bulunur. Ergene Havzası'nda ise killi ve kireçli, derin, ağır, granüllü ve koyu renkli grumosol toprakları bulunur. Istranca Dağları'nın doğu eteklerinden Çatalca ve İstanbul'a uzanan bölge ile Ergene Havzası'nda, grumosol toprak

⁴⁴³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Dönmez, 1968:17–45)

bölgesinin içindeki bazı alanlarda rendzina tipi topraklar bulunur. Rendzinalar killi, kalker parçacıklı, kireçli, sıg, koyu gri-kahverengi topraklardır. Bu ana toprak gruplarının dışında orman bölgelerinde organik açıdan zengin, kahverengi toprak türleri vardır. Istrancalar'daki kahverengi topraklar, podzolik, granüllü, balçık niteliğinde, ancak kil oranı düşük karakterdedir. Kuru Dağları'nda ise killi, bazı yerlerde kumlu kahverengi topraklar görülür. Trakya genelinde nehir boylarında ise kumlu, biraz killi, granüllü, açık gri renkli alüvyal topraklar bulunur. Terkos Gölü ve Meriç Nehri'nin denize kavuştuğu Enez çevresinde ise kumullar vardır.

Bitki Coğrafyası⁴⁴⁵

Trakya'da en büyük alanı kaplayan Ergene Havzası ve çevresinin step karakteri Trakya'nın baskın bitki örtüsünü oluşturur. Havzayı sınırlayan dağlık bölgelerde yoğun meşe ormanları görülür. Meşe, nitelikli bir yapı malzemesi olarak bölge mimarisinde ön plana çıkar.

Istranca Dağları'nın kuzeye bakan kesimi nemli orman karakterindedir. Bol yağış alan ve nem oranı yüksek olan bu bölgede, meşeyle birlikte kayın ormanının iki ana bileşenini oluşturur. Bu ağaçlar 25–30 m boyunda, geniş kesitli, doğrusal biçimde gelişen gösterişli ağaçlardır ve çok yoğun bir orman dokusu oluştururlar. Bölgenin yoğun orman altı örtüsünü ormangülü oluşturmakla birlikte, bunun yanı sıra kızılçık, fındık gibi ince kesitli, eğilmeye elverişli, mimaride kullanılan bitkiler de çok miktarda bulunur. Istranca Dağları'nın güneye bakan kesimi ve Ergene Havzası'na açılan platolar ise kuru orman karakterindedir. Bu ormanlar ağırlıklı olarak yazın yaprak döken meşe türleri ve gürgenden oluşur. Kuru ormanların dokusu daha seyrek, ağaçlar daha kısa, dar kesitlidir ve her zaman doğrusal olarak gelişmezler. Özellikle plato kesimindeki ağaçların biçimlenişi oldukça eğrisel ve çok gövdelidir. Orman altı örtüsü yoktur.

Ganos Dağları'nın güneye bakan yüksek kesimleri de nemli orman karakterinde olmakla birlikte, bu bölgede Istrancalar'dan farklı bitki türleri görülür. Ormanın ana bileşenleri, sapsız meşe, gürgen, ıhlamur ve kestanedir. Orman altı örtüsü çeşitli bitkilerden oluşur, ancak orman gülü görülmez. Ağaçların boyu 10–15 m'yi geçmez. Istranca ve Ganos Dağları'nın nemli orman bölgelerinde yağışlı iklim tipi aynı olmakla birlikte, ağaç türleri ve boyutları farklılık gösterir.

⁴⁴⁴ Trakya toprakları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Dönmez, 1968:45–64), Trakya'nın jeolojik özellikleri için bkz: 1:500.000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası – İstanbul Paftası.

⁴⁴⁵ Trakya'nın bitki coğrafyası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Dönmez, 1968:87–185).

Ganos Dağları'nın nemli orman bölgesi dışındaki alanları, Koru Dağı'nın bütünü, bu dağların kuzeyinde Ergene'ye açılan platolar ve Gelibolu'nun tepelik kesimleri, kuru orman karakterindedir. Tüm bu bölgelerde genel olarak yazın yaprak döken meşe türleri seyrek bir doku biçiminde görülür. Orman altı örtüsü yoktur. Ganos Dağları'nın kuzeyindeki platolarda gürgen de yoğun olarak görülür. Gürgen eğilmeye elverişli esnek niteliği ile mimari de önemli bir yer tutar. Koru Dağı'nın batı kesiminde ve Gelibolu Yarımadası'nda ise, Trakya genelinin karakteristik ağacı olan meşeden farklı olarak kızılçam ormanları bulunur.

Trakya'nın orta bölgesini oluşturan step karakterindeki Ergene Havzası, bugün tarla tarımının yapıldığı bir bölge olarak özgün bitki örtüsünü korumamakla birlikte, yer yer kalmış olan meşe türü orman bakiyeleri mevcuttur⁴⁴⁶. Bunun yanı sıra, nehir boylarındaki dar vadilerde kavak ve söğüt ağacı yoğun olarak bulunur. Ergene Havzası'nda meşenin yanı sıra söğüt de yapı malzemesi olarak kullanılır.

Trakya'nın Marmara ve Ege'ye bakan güney kıyılarında makiler, Karadeniz'e bakan kuzey kıyılarında ise psödamaki türleri bitki örtüsünü oluşturur. İzneada, Midye, Terkos-Kilyos, Mecidiye-Enez gibi koylarda ve alçak kıyı sahalarında ise kıyı bitkileri görülür. Bu bölgelerde ırmakların denize kavuştuğu alanlarda saz ve kamış toplulukları yoğun olarak görülür. Çatı örtüsü olarak kullanılan bu bitki türleri de, bölge mimarisinin önemli yapı malzemelerinden birini oluşturur.

4.1.2. Trakya'nın Toplumsal ve Ekonomik Açından Tarihsel Gelişimi

Coğrafi olarak Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan bir köprü durumundaki Trakya, tarihöncesi dönemlerden itibaren hem geçiş yolu olması nedeniyle farklı kültürlerden etkilenmiş, hem de kendi yerel kültürlerini geliştirmiştir. Trakya "köprü" niteliği nedeniyle, İstanbul'u kuzey Ege kıyılarına ve Balkanlar'ın iç kesimlerine bağlayan çeşitli yol akslarını bünyesinde barındırmış ve bu yollar üzerinde önemli yerleşmeler gelişmiştir. Bu tarihsel yol aksları küçük değişimlerle günümüze kadar kullanılageldiğinden, Trakya'nın bugünkü büyük yerleşmeleri de bu güzergâhlar üzerinde yer alan eski yerleşmelerin devamı niteliğindedir ve dolayısıyla tarihsel kimlikleri vardır⁴⁴⁷.

⁴⁴⁶ Y. Dönmez, "Trakya'nın Bitki Coğrafyası" başlıklı çalışmada Ergene Havzası'nın endemik değil antropojen step karakterinde olduğunu, özgün bitki örtüsünü meşe ormanlarının oluşturduğunu öne sürmektedir (Dönmez, 1968:167-175). Buna karşılık, bu bölgenin bitki coğrafyası ile ilgili diğer çalışmalarda Ergene Havzası endemik step olarak tanımlanmaktadır. (Dönmez, 1968:167-269). Ancak tezin konusu açısından önemli olan günümüzdeki durum, yani endemik ya da antropojen, bölgenin step karakterinde olmasıdır.

⁴⁴⁷ Trakya'nın günümüzdeki kültür varlıkları, bölüm 6'da Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisini koruma alan yönetimi planı açıklanırken kısaca değerlendirilecektir.

Trakya'nın tarihsel gelişimini öncelikle ana yol akslarını tanımlayarak açıklamak yararlı olacaktır. Trakya'da İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan, dolayısıyla Trakya'yı doğu-batı yönünde geçen üç temel yol aksı vardır. Roma döneminden günümüze kadar ulaşmış olan bu akslardan güney kesimde yer alan "Via Egnatia" yolu İstanbul'u, B. Çekmece, Silivri, Marmara Ereğlisi, Tekirdağ, Malkara, Keşan, İpsala, Selanik üzerinden Roma'ya bağlar⁴⁴⁸. Bu güzergâh üzerinde yer alan Tekirdağ ve Marmara Ereğlisi deniz yoluyla Çanakkale ve Ege'ye bağlanan liman kentleri olarak büyük önem taşırlar. Bu akstan Tekirdağ'da ayrılan bir kol da daha kuzeyden Hayrabolu, Uzunköprü üzerinden Balkanlar'ın içine girer. İkinci aks, İstanbul'u B.Çekmece, Silivri, Çorlu, Lüleburgaz, Babaeski, Havsa, Edirne üzerinden Balkanlar'ın içine bağlayan yoldur ve Roma Dönemi'nde "Via Militaris" olarak adlandırılmıştır. Üçüncüsü ise, İstanbul'u Çerkezköy/Çorlu, Saray, Vize, Pınarhisar, Kırklareli üzerinden kuzey Balkanlar'a bağlanan yoldur⁴⁴⁹ (Şekil C.1/2).

Roma ve Bizans döneminde, yaklaşık 1600 yıllık süreçte, Trakya bazen büyük bir imparatorluğun iç kesiminde kalan ve yolları güvenli bir biçimde ticari ya da askeri amaçla kullanılan hareketli bir "geçiş" bölgesi olmuş, bazen de imparatorluğun eski gücünün kalmadığı, bölgenin farklı güç gruplarının eline geçtiği durumlarda, güvensiz, "durağan" bir bölgeye dönüşmüştür.

14. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlılar'ın Trakya'ya girmesiyle birlikte, bölge önce bir uç nokta niteliği kazanmış, ancak kısa sürede Osmanlılar'ın Balkanlar'da ilerlemesi ve İstanbul'un da alınmasıyla birlikte Trakya, imparatorluğun iç kesiminde kalan bir alan konumuna gelmiştir. Trakya, böylece eskiden olduğu gibi İstanbul'u Balkanlar'a ve Avrupa'ya güvenli bir biçimde bağlayan köprü niteliğine kavuşmuştur.

Bu dönemde de Trakya'da varlığını sürdüren üç ana yol ekseninden *Via Egnatia* "Sol Kol", *Via Militaris* "Orta Kol" ve kuzeydeki yol da "Sağ Kol" olarak adlandırılmıştır⁴⁵⁰. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yolların sürekli işler olması için çok sayıda köprü yapılmış, menzil niteliğindeki yerleşmelerde de ordu ve ticari kervanların konaklama gereksinimlerine yönelik yapılar, külliye inşaa edilmiştir. Yolların bakımı ve güvenliği yol boylarında kurulan vakıflar aracılığı ile sağlanmıştır. Bu nedenle Trakya'da 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle yol aksları üzerinde sultanlara, akıncı gazilere, şeyhlere, ahilere ait çok sayıda vakıf

⁴⁴⁸ "Via Egnatia"nın Roma-Bizans dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Avramea, 1999) ve (Oikonomidis, 1999).

⁴⁴⁹ Bizans Dönemi'nde Trakya yol ağı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Soustal, 1991: 132- 146).

⁴⁵⁰ Osmanlı Devleti dönemindeki yol sistemi ile ilgili bkz: (Engin, 1993:21–25) ve (Orhonlu, 1990:ek harita).

kurulmuştur (**Artan, 1999:36**). Öyle ki 18. Yüzyıla gelindiğinde Trakya genelinde vakıf geliri olarak ayrılabilcek köy pek kalmamış durumdadır (**Artan, 1999:30**).

Vakıf sistemi zaman içinde evrilerek çiftlik sistemine dönüşmüş, Trakya 18. yüzyılda büyük ölçüde çiftliklerden oluşan bir hal almıştır⁴⁵¹. Bu vakıf ve çiftliklerden elde edilen gelirlerin büyük bir kısmı, bunların sahibi olan İstanbul'daki saray mensuplarının ve üst düzey bürokratların başkentte inşa ettirdikleri büyük ölçekli ve kapsamlı programı olan külliyele aktarıldığından, Trakya'da çok fazla anıtsal nitelikli ve büyük ölçekli yapı programları görülmez (**Artan, 1999:40**). Yalnız, ordunun yoğun kullandığı güzergâh olan Orta Kol üzerinde sadrazamlar tarafından yaptırılmış büyük külliyele⁴⁵² ve ikinci başkent Edirne'deki yapılar istisna durumundadır.

Osmanlı Dönemi boyunca Trakya bir geçiş bölgesi olmanın yanı sıra, başkent inşasını sağlayan tahıl ambarı ve hayvan deposu özelliği de taşır⁴⁵³. Ergene Havzası tahıl tarımına uygun toprak ve iklim özellikleriyle, Istranca Dağlık Bölgesi ve yine Ergene Havzası'nın bazı kesimleri de hayvancılığa uygun zengin meraları ile, Osmanlı Devleti'nin zirai üretkenliği yüksek bölgelerindendir.

İdari olarak Trakya 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar Rumeli Eyaleti içinde yer alır⁴⁵⁴. 16. yüzyılın birinci çeyreğindeki Rumeli Eyaleti'nin idari sınırları gösteren haritaya göre, Trakya'da Edirne, Vize ve Gelibolu sancakları bulunmaktadır (**Pitcher, 2001: hrt.26**). Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyıl başındaki siyasi bölgelerini gösteren haritaya göre ise Trakya, Rumeli Eyaleti'nin doğu sınırını oluşturan bir bölge konumundadır, ancak Gelibolu ve İstanbul kesimi Mora Yarımadasını da içeren Cezayir Eyaleti'ne bağlanmıştır (**Pitcher, 2001:hrt.24**). 17. yüzyılın ortasında Kâtip Çelebi'nin verdiği bilgilere göre de, Rumeli Eyaleti'nin bir parçası olan Trakya'da Vize'nin küçültülmesiyle oluşturulan Kırk-Kilise, Vize ve Gelibolu sancakları yer alır (**Pitcher, 2001:hrt.27**).

19. Yüzyıldaki Değişimlerin Trakya'ya Yansıması

Bilindiği gibi 19. yüzyılda etkin bir biçimde Batılılaşma sürecine giren Osmanlı Devleti, kapsamlı yönetsel ve yasal değişiklikler yaparak daha merkeziyetçi bir

⁴⁵¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: (Artan, 1999), ayrıca (Tunçdilek, 1980:14–15).

⁴⁵² Özellikle Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa döneminde bu yol üzerinde büyük külliyele yapılmıştır. Lüleburgaz ve Havsa Sokollu Mehmet Paşa Külliyele, Babaeski Cedid Ali Paşa Külliyesi gibi.

⁴⁵³ (Artan, 1999:34) ve (Ortaylı, 1999).

⁴⁵⁴ Rumeli Eyaleti, yaklaşık 1365'de I. Murad döneminde kurulmuş olan başlangıçtaki iki eyaletten biridir (Pitcher, 2001:184).

yönetim modeli oluşturmaya başlamıştır⁴⁵⁵. Fikirsal altyapısı Tanzimat sürecinde gelişen bu yeni yönetim modelinin gerektirdiği yönetsel ve yasal uygulamalar öncelikle Balkanlar'da⁴⁵⁶ gerçekleştirilmiştir. 7 Kasım 1864'te çıkartılan Tuna Vilayet Nizamnamesi, bütünüyle yeni bir idari bölümlenme ve yönetim modeli oluşturmuş ve dönemin Tuna Valisi Mithad Paşa tarafından başarıyla uygulanmıştır⁴⁵⁷.

Modernleşme çalışmalarının ilk olarak bu bölgede başlatılmasında, hiç şüphesiz Osmanlı coğrafyası içinde Balkanların büyük değer taşımasının büyük etkisi vardır. Sürekli Avrupa'ya doğru ilerleme arzusunda Osmanlı Devleti'nin Avrupa üzerindeki toprakları her zaman için önemli olmuştur. Bütünüyle ovalardan ve ormanlardan oluşan bu toprakların çok verimli olması dolayısıyla, imparatorluğun ana iâşe bölgesini oluşturması da bir diğer etkidir. Nitekim Osmanlı toprakları içinde en fazla vakıf da bu bölgede kurulmuştur⁴⁵⁸. İmparatorluk geneline bakıldığında da başkent dışında Osmanlı kimliğini veren anıtsal yapıların en fazla Balkanlar'da yapıldığı, Balkanların imarına özen gösterildiği görülür⁴⁵⁹. Bu bağlamda ilk modernleşme uygulamalarının da bu bölgede başlaması çok şaşırtıcı değildir.

Toprak Mülkiyet Sisteminin Değişimi

Klasik Osmanlı düzeninde Balkanlar Rumeli, Silistre, Bosna, Kaniye, Budin, Tımsıvar ve Eğri eyaletlerinden oluşmuştur (**Pitcher, 2001:hrt:24**). Tanzimat döneminin başında yapılan düzenlemeler çerçevesinde, 1846'da ilk kez yayınlanan Devlet Salnamesi'ne göre, Vize, Kırkkilise, Gelibolu ve Filibe Livaları'ndan oluşan Edirne Eyaleti oluşturulmuştur⁴⁶⁰. İlerleyen süreçte vilayet sistemine geçilince, 1867 İdare-i Vilayat Nizamnamesi'ne göre Edirne, Filibe, Gelibolu, Tekirdağ ve İslimye sancaklarını içeren büyük bir vilayete dönüştürülmüştür. Ancak 1878 Berlin Antlaşması çerçevesinde özerk olarak yönetilecek olan Şarki Rumeli Vilayeti kurulduktan sonra, 1892 Devlet Salnamesi'ne göre Edirne Vilayeti, Doğu Trakya ile

⁴⁵⁵ 19. yüzyıldaki Batılılaşma süreci ve bunun mimari etkileri ile ilgili genel bir değerlendirme bölüm 2.2'de yapılmıştır.

⁴⁵⁶ Bu bölümde Balkanlara ilişkin yapılan değerlendirmeler, Balkanlar'ın güneydoğu ucu olan Trakya'yı da kapsamaktadır.

⁴⁵⁷ Mithad Paşa'nın Tuna Vilayeti'ndeki uygulamaları bölüm 2.2.1.4'de anlatılmıştır. Bunun öncesinde 1846 yılında Rumeli'ye bir gezi yapan Sultan Abdülhamid, ilk toplu aşu uygulamasını burada gerçekleştirmiş ve dönüşünde eğitim sorununu köklü bir çözüme ulaştırmak için Eğitim Bakanlığı'nın başlangıcı sayılan Mekatib-i Umumiye Nezaret'i'ni kurmuştur (Sakaoğlu, 2006).

⁴⁵⁸ Moutafchieva 1988, *Agrarian Relations in the Ottoman Empire in the 15th and 16th Centuries* adlı yayından nakleden (Artan, 1999:34).

⁴⁵⁹ Günümüze bunların çok azı ulaşmıştır. M. Kiel'e göre Balkanlar'daki Osmanlı mirasının çok büyük çoğunluğu yok olmuş durumdadır (Kiel, 1999:161). Balkanlar'daki Osmanlı imar faaliyeti ile ilgili olarak bkz: (Kiel, 1999).

⁴⁶⁰ 19. yüzyılda bölgenin yönetsel bölünmesiyle ilgili bilgi için bkz: "Edirne – Yönetsel Bölünme ve Nüfus", Yurt Ansiklopedisi, 1982. 4, s.2376–2377.

birlikte Gümölcine ve Dedeagaç'ı içeren bir vilayete dönüştürülmüştür. Bu dönemde bölgedeki Tekirdağ, Kırklareli ve Gelibolu sancak statüsündedir⁴⁶¹.

1864–1867 yılları arası Mithad Paşa'nın Tuna Vilayeti'ndeki uygulamaları, Rumeli'de bölgenin refah düzeyini arttırmanın yanı sıra kırsal alanda da radikal bir değişime yol açmıştır. Kırım Savaşı sürecinde Kırım ve Kafkasya'dan gelen çok sayıda göçmene devlete ait topraklar verilerek, kendi bağımsız köylerini kurmalarının sağlanması ve Tuna Vilayeti Nizamnamesi gereği köylerde muhtar seçimi uygulamasının yapılması ile, Rumeli bölgesinin geleneksel büyük çiftlik sisteminin yerini bağımsız küçük ölçekli köyler almaya başlamıştır (**Saydam, 1997:206**). Böylece kırsal alandaki yerleşme tipleri, arazi kullanım biçimi ve yönetim sistemi değişmeye başlamıştır. Eşitlikçi bir kırsal toplum yapısına gidişin ilk halkası olan Tuna Vilayeti uygulamaları, bir süre sonra tüm Rumeli'de dolayısıyla, Trakya'da da geçerli olmaya başlamıştır⁴⁶². Bu dönemde kurulan çok sayıda göçmen köyü ve köylüye sağlanan tarım arazileri nedeniyle, mera alanları azalmış ve hayvancılık eski önemini yitirmeye başlamıştır (**Saydam, 1997:206**).

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde, Trakya son elli yıl içinde geleneksel toprak sistemini bir ölçüde kaybetmiştir. Bölgede halen varlığını korumakta olan Sultan ve Erken Osmanlı Dönemi gazilerine ait vakıfların ve yakın dönem Osmanlı bürokratlarına ait çiftliklerin yanı sıra, çok sayıda göçmen köyü de bulunmaktadır⁴⁶³.

Yeni Bir Yol Aksı: Rumeli Demiryolu

19. yüzyılda bölgeye damgasını vuran diğer önemli olay da, 1870'de yapımına başlanan Rumeli demiryoludur. Böylece Trakya yeni bir yol aksı daha kazanmıştır. İstanbul'u Halkalı, Çatalca, Çerkezköy, Çorlu, Muratlı, Pehlivan köyü üzerinden Edirne'ye, oradan da güneyde Selanik'e ve kuzeyde Filibe üzerinden Balkanlar'ın içine bağlayan bu yeni aks ile, Trakya'da yeni merkezler gelişmeye başlamış, buna karşılık Tekirdağ limanı önemini yitirmiştir.

⁴⁶¹ Binbaşı Mehmet Nasrullah, Kolağası Mehmet Rüşşü ve Mülazım Mehmet Eşref tarafından hazırlanan ve Maarif Nezareti izniyle İstanbul'da bastırılan 1907 tarihli Memalik-i Mahruse-i Şahaneye Mahsus Mükemmel ve Mufassal Atlas'da Edirne Vilayeti'nin Edirne, Kırkkilise (Kırklareli), Tekfurdağı (Tekirdağ), Gelibolu, Dedeagaç ve Gümölcine sancaklarından oluştuğu bildirilmiş. Bu yayında tüm sancakların kaza ve nahiye yer adları ve köy sayıları verilmiştir (Tekin ve Baş, 2003:22–24).

⁴⁶² Trakya'da '93 Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında devlet tarafından verilen arazilerde kurulmuş çok sayıda köy bulunmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bu konuda çok sayıda belge bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Trakya köyleri ile ilgili çeşitli monografik çalışmalar, il ya da ilçe düzeyinde köyleri tanıtan yerel yayınlar ve köy muhtarlıklarıyla yapılan anketlere dayanan yayınlarda da bu konuyla ilgili bilgi bulunmaktadır. Osmanlı Arşivi belgeleri ile ilgili değerlendirme için bkz: Bölüm 2.3, diğer yayınlara örnekler: (Dursunkaya, 1948), (Kurhan, 1956a,b), (Korkut, 1960), (Karaçam, 1970 ve 1995), (Suat, 1978), (Calay, 1982), (Dündar, 1989), (Erdoğan, 2000), (Metin, 2005) vb.

⁴⁶³ Bkz: dipnot 26. Köylerle ilgili yayınlarda, yeni köylerin hangi çiftlik arazileri üzerinde kurulduğu, satın alma işleminin nasıl yapıldığı ile ilgili de bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca Trakya'da toprak mülkiyet sisteminin değişimi ile ilgili kapsamlı bilgi için bkz: (Tunçdilek, 1980:14–16).

20. Yüzyıl Başı: İttihat ve Terakki Dönemi

İttihat ve Terakki Dönemi'nde bölgenin çağdaştırılması için büyük çaba gösterildiği anlaşılmaktadır. Eğitime önem verilerek çok sayıda ilkokul açılmış, kent merkezlerinde ziraat okulları kurulmuş, tarımın modernleştirilmesi için numune çiftlikleri oluşturulmuştur⁴⁶⁴. Bu dönemde Trakya'nın "tahıl ambarı" misyonu devam etmekle birlikte, bahçe tarımına da büyük önem verilmiş, numune fidanlıklarında yeni tarım türlerini desteklemek için meyve fideciliğine özel önem verilmiştir⁴⁶⁵. Hayvancılık eskiye oranla azalmakla birlikte, yine de devam etmiştir.

Sosyal Dokuda Değişim

Bilindiği gibi 19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu genelinde toplumsal dokuda büyük değişimlerin olduğu dönemdir. Balkanlar'da sınırları sürekli gerileyen Osmanlı Devleti'nin Müslüman halkı, karayolu ile göç ederken, Trakya hem iskân yeri, hem de İstanbul'a ulaşımında geçiş bölgesi olmuştur.

Trakya'nın geleneksel sakinlerini Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Yahudiler, Çingenerler ve Ermeniler oluşturur. 1856 Kırım Savaşı sırasında, bölgeye Kafkas ve Kırım göçmenleri iskân edilmiştir (**Saydam, 1997:131**). '93 Harbi (1877-1878) sürecinde ise bölgeye hem Kafkasya'dan, hem de Balkanlar'dan çok sayıda göçmen gelmiştir. Bu dönemde Trakya'nın geleneksel toplum dokusu büyük ölçüde varlığını sürdürdüğünden, göçmenler için çoğunlukla yeni köyler kurulmuştur.

1912–1913 Balkan Savaşları ise, bölgenin toplumsal dokusunda radikal değişikliklere neden olmuştur. Balkanlar'ın çeşitli bölgelerinden çok sayıda Türk, Pomak, Arnavut, Boşnak Müslüman göçmen grupları gelirken, 29 Eylül 1913'de Bulgaristan ile yapılan İstanbul Barış Antlaşması çerçevesinde, ortak sınır çevresinde oturan Türk ve Bulgar nüfusun mübadelesi yapılmıştır⁴⁶⁶. Bu dönemde

⁴⁶⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yeni açılan okullarla ilgili çok sayıda belge mevcuttur. Bu belgeler ağırlıklı olarak 1918'de başlayan işgal döneminde Trakya'nın çeşitli kent, kasaba ve köylerinden İstanbul'a gelmek zorunda kalan öğretmenlerin maaş sorunları ile ilgilidir. Bu belgeler sayesinde bölgede açılmış olan köy okulları ile ilgili bilgi edinilebilmektedir. Örneğin: DH.UMVM. 68/21 no'lu, 1.Z.1338 (16.08.1920) tarihli "Kırkkilise Kazası'nda çalışan bütün memurların ve mualliminin isim ve maaş ve miktarlarını gösterir cetvel" konulu belge.

Ayrıca Kırklareli eğitim yapıları ile ilgili bkz: (Dursunkaya, 1948: 144-146).

⁴⁶⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde numune çiftlikleri ilgili çok sayıda belge mevcuttur. Örneğin: DH.UMVM. 76/34 no'lu, 1.R.1338 (24.12.1919) tarihli "Edirne Nümune Sebze ve Meyve Bahçesi'nin düşük bir bedel ile kiraya verilmesi şikayet edildiğinden cereyan eden muamelenin bildirilmesi gerektiği" konulu belge; DH.UMVM. 104/36 no'lu, 23.M.1336 (9.11.1917) tarihli "Edirne Yahşi Fakih Çiftliği ile Lüleburgaz Sarımsaklı Çiftliği'nin Ziraat Mektebi ve Nümune bahçesi yapımı için Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce istimlakine izin verildiğinin bildirildiği" konulu belge; DH.UMVM. 15/22 no'lu, 5.Ca.1338 (27.1.1920) tarihli "Babaeski aygır deposu inşaatının tamamlanması için Edirne vilayetinin 1335 senesi fevkalade hususi bütçesinin üçüncü ve beşinci fasılları arasında münakale icrasına izin verildiği" konulu belge.

⁴⁶⁶ (Dündar, 2002:68) ve (Halaçoğlu, 1995:26). Balkan Savaşları sürecinde Trakya'ya yönelik göçlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Halaçoğlu, 1995).

İttihat ve Terakki hükümeti tarafından boşaltılmaya başlanan Rum köylerine de Müslüman göçmen iskânına başlanmış ve 1 Temmuz 1914'te Yunanistan ile bir mübadele antlaşması yapılmıştır. Ancak bir ay sonra 1. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle bu anlaşma uygulamaya sokulamamıştır **(Halaçoğlu, 1995:27)**. Dolayısıyla bu dönemde göçmenler için yeni köyler kurulmakla birlikte, mevcut boşaltılmış köyler de iskân görmüştür.

1918'de Yunan işgaline uğrayan Trakya, 1922'de Kurtuluş Savaşı sonucunda Türkiye Devleti sınırları içine girdikten sonra, 30 Ocak 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile yine büyük bir nüfus değişimine sahne olmuştur⁴⁶⁷. Bölgedeki Rum nüfusun tümü Yunanistan'a geçerken, bu ülkeden, özellikle Selanik çevresinden, çok sayıda Türk nüfus gelmiştir. Mübadele sonucunda bölgede azınlık statüsünde yalnız Musevi nüfus kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilk döneminde sakin bir ortam içinde bulunan Trakya'da, 1934 yılının temmuz ayında yaşanan "Trakya olayları" sonrasında, Yahudi nüfusun yarıdan fazlası bölgeyi terk etmiştir⁴⁶⁸. Trakya Yahudileri ağırlıklı olarak kent merkezlerinde yaşamakla birlikte, süt endüstrisinde çok etkin oldukları için, sürekli kırsal alanla etkileşim halindeydiler⁴⁶⁹. Dolayısıyla Yahudi nüfusun göçü kırsal alan yapılanmasını bir ölçüde etkilemiştir. 1935 yılından itibaren ise, Bulgaristan ve Romanya ile yapılan ikili antlaşmalar çerçevesinde bu bölgelerden çok sayıda Türk nüfus bölgeye gelmiştir.

Bütün bunların sonucunda, Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulduğu dönemde (1934), bölgede bir miktar Musevi dışında pek gayrimüslim nüfus kalmamış, buna karşılık Balkanlar'dan, Kafkasya'dan ve Kırım'dan çoğunluğu Türk olan Müslüman göçmen grupları yerleşmiş durumdadır⁴⁷⁰. Bu göçmen gruplarından 1856 Kırım Savaşı ve '93 Harbi (1877–1878) döneminde gelenler, ilerleyen zaman içinde kendilerini "yerli" olarak duyumsamakta, daha sonra gelenler ise henüz ana vatanları ile duygusal bağlarını korumaktadır⁴⁷¹.

⁴⁶⁷ Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Arı, 2003).

⁴⁶⁸ Temmuz 1934'de Edirne, Çanakkale, Uzunköprü, Kırklareli ve Babaeski'deki Yahudi yerleşimlerine saldırılarda bulunulmuş, ilerleyen süreçte mal ve can güvenliği konusunda tedirginlik yaşayan Yahudi nüfus, bölgeyi terk ederek İstanbul'a ve 1948 sonrası İsrail'e gitmiştir (Güven, 2005:97–103).

⁴⁶⁹ (Erdoğan, 2000:27).

⁴⁷⁰ 1936 tarihli Trakya İstatistik Yıllığı'na göre Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'da toplam 6092 gayrimüslim bulunmaktadır (TİY, 1938:35).

⁴⁷¹ Trakya'da 1996'dan itibaren düzenli olarak yapılan köy araştırmaları sırasında edinilen kişisel gözlemler.

4.1.3. Trakya'nın Geleneksel Kırsal Mimarisi

Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulduğu dönemdeki kırsal mimari, yukarıda da açıklandığı üzere yalnız fiziksel çevre özelliklerine değil, toplumsal değişimlere de bağlı olarak büyük farklılıklar içermektedir. Aynı coğrafi özelliklere sahip bölgede yer alan komşu köyler arasında, hatta aynı köy içinde bile farklı mimari gelenekleri gözlemlemek olasıdır. Ancak Trakya ölçeğinde bakıldığında, Ergene Havzası'nda belli bir mimari bütünlüğün olduğu, buna karşılık Istranca Dağlık Bölgesi'nde çeşitlilik içeren zengin mimari geleneklerin yoğun olarak görüldüğü söylenebilir⁴⁷².

Yerleşme Dağılımı

Trakya'da en yoğun yerleşme Ergene Havzası'nda görülür. Özellikle havzanın güneybatı kesimi, Keşan, Malkara, Pehlivan köy arası daha da yoğun bir biçimde iskân edilmiştir. Ergene Havzası karasal iklime sahip step karakterinde bir bölge olmakla birlikte, havzayı doğu – batı yönünde geçen Ergene Nehri ile nehre kuzeyden ve güneyden inen ırmaklar sulu tarıma elverişli ortam oluşturduğundan, arazi tarla tarımına elverişlidir. Havzanın özellikle kuzey kesiminde, köylerin ırmak boylarına dizildikleri gözlenir. Aynı biçimde Meriç Nehri boyundaki verimli ovalarda da yoğun bir yerleşim söz konusudur.

Istranca Dağlık Bölgesi ise hareketli topografyası ve bütünüyle kesif ormanlarla kaplı olması nedeniyle, oldukça seyrek bir biçimde iskân edilmiştir. Karadeniz tarafında dağlar kıyıya dik bir biçimde indiği için, kıyı hattında da pek fazla yerleşme yoktur. Ancak ırmakların denize kavuştuğu ovalık alanlarda, koy kenarlarında yerleşmeler görülür⁴⁷³.

Ganos ve Kuru dağlarının da üst kesimlerinde yerleşme görülmemekle birlikte, bu dağların Marmara kıyılarına bakan kesimleri boyunca yerleşmeler sıralanmıştır. Kuru Dağları'nın Saroz Körfezi'ne bakan kesimi, Evreşe Ovası'na açılan iskana uygun bir alandır. Ancak Ganos Dağları kuzeydeki Istrancalar gibi dik bir biçimde kıyıya indiği halde, bu zor topografyada da köyler bulunmaktadır. Bunun nedeni büyük olasılıkla bu bölgenin bağcılığa ve tütüncülüğe çok elverişli olması nedeniyle, ekonomik üretkenliğin yüksek olmasıdır.

Ancak Trakya'daki yerleşme dağılımını yalnız arazi uygunluğuna ve tarımsal üretkenliği bağlamak doğru değildir. Göçmen köyleri kurulurken en önemli sorunlardan birisi de, köy yeri ve tarımsal üretim için arazi sağlanmasıdır. Devlet

⁴⁷² Istranca Dağlık Bölgesi'nde görülen farklı mimari geleneklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Eres, 2006), Ergene Havzası kırsal mimarisi için bkz: (Dağgölü, 1995).

⁴⁷³ İğneada, Kıyıköy yerleşmeleri.

yasal kolaylıklar nedeniyle, çoğunlukla devlet mülkü, ya da vakıf malı olan arazileri göçmenlere verdiği için, bu nitelikteki arazilerin bulunduğu bölgelerde daha fazla kırsal yerleşme bulunması söz konusu olabilir.

Yerleşme Büyüklüğü

1935 yılı nüfus sayımı verilerine göre Trakya’da 759 köy bulunmaktadır (TİY, 1936:6–30). Bu yerleşmeler nüfus büyüklüklerine göre değerlendirildiğinde⁴⁷⁴, 250–500 nüfus arası orta ölçekli köyler tüm kırsal yerleşmelerin %36’sını oluşturmaktadır. Nüfusu 500–1000 arası olan büyük ölçekli yerleşmeler %29, 1000’i geçen çok büyük yerleşmeler ise yalnızca %10 oranındadır. Nüfusu 250’nin altındaki küçük yerleşmeler ise %25 oranındadır. Dolayısıyla Trakya’da küçük ve orta ölçekli yerleşmelerin bölgenin genel karakterini oluşturduğu söylenebilir. Coğrafi özelliklere bağlı olarak yerleşme büyüklükleri değerlendirildiğinde;

Istranca Dağlık Bölgesi’nde yer alan az sayıdaki köyün çoğunluğunu çok küçük ve küçük ölçekli yerleşmeler oluşturur (%86). Dağların batı kesimindeki eteklerinde üç köy büyük ölçeklidir, diğer köyler büyüklük açısından eşit bir dağılım gösterir. Dağların doğu kesimindeki etekleri boyunca batıdan farklı olarak İstanbul’u Edirne’ye bağlayan “sol kol” uzandığı için, büyük ölçekli yerleşme sayısı oldukça fazladır (13 adet). Küçük ve orta ölçekli yerleşmeler ise, bölgenin %63’ünü, dolayısıyla ana karakterini oluşturur.

Ergene Havzası ilginç bir görünüm sunar. Tarımsal verimliliğin yüksek olduğu bölgede 23 büyük yerleşme vardır (%13). Küçük ve orta ölçekli yerleşmeler de %66 oranındadır. Ergene Havzası’nın doğu bitiminde alanı sınırlayan hafif yükseltili bölgede de benzer bir durum söz konusudur. 13 büyük ölçekli yerleşme vardır ve küçük ve orta ölçekli yerleşmeler bölgenin %71’ini oluşturur. Yalnız 6 adet çok küçük ölçekli yerleşme bulunur.

Edirne’nin güneyinde Meriç nehri ve sulama havzasındaki çok küçük, küçük ve orta ölçekli yerleşmeler oldukça eşit bir biçimde dağılmıştır. Bölgede 11 adet (%6) büyük ölçekli yerleşme vardır. Bu alanı doğuda çevreleyen hafif yükseltili bölgede (Malkara, Keşan) de az sayıda büyük ölçekli yerleşme vardır (4 adet). Bölgenin genel karakterini % 75 oran ile çok küçük ve küçük ölçekli yerleşmeler belirler.

Tekirdağ çevresinde Ganos Dağlık Bölgesi ise, Istrancalar’la benzer bir durum gösterir. Çok küçük ve küçük ölçekli yerleşmeler bölgenin % 67’sini oluşturur. Yalnız

⁴⁷⁴ Bölüm 2.2’de Osmanlı Dönemi nüfus büyüklük değerlendirilmesinde kullanılan kıstaslar Trakya’nın 1935 yılı köy nüfuslarını değerlendirmede de uygun bulunmuştur (bkz.s:53). Buna göre; nüfusu 1–250 olan yerleşmeler “çok küçük ölçekli”, 250–500 olan yerleşmeler “küçük ölçekli”, 500–1000 olan yerleşmeler “orta ölçekli”, 1000 üzeri olan yerleşmeler “büyük ölçekli” olarak değerlendirilmiştir.

8 adet büyük ölçekli yerleşme vardır. Gelibolu dağlık bölgesinde ise 2 adet büyük ölçekli yerleşme vardır. Diğer köyler büyüklük açısından eşit bir dağılım gösterir.

Yerleşme Dokusu

Trakya genelinde kırsal yerleşmelerde kapalı doku⁴⁷⁵ görülür. Ev avlu içinde yer alır, ahır ve ağıl⁴⁷⁶ evin arkasında ön avludan bağımsız bir biçimde konumlanır. Avlu, yüksek duvarlar ile sokaktan yalıtılır. Bu doku biçimi çok net bir biçimde Ergene Havzası yerleşmelerinin temel kimliğini oluşturmakla birlikte, özellikle Istranca Dağlık Bölgesi'nin yüksek kesimlerinde avluların genellikle çok yüksek olmayan basit çitlerle sokaktan ayrıldığı, göreceli olarak daha "açık" bir yerleşme dokusu söz konusudur.

Cami, köyün merkezini belirleyen yapıdır. Bunun yanı sıra köy konağı, kahve, dükkânlar gibi çeşitli kamusal yapılar da köyün merkezinde yer alır. Ancak ilkokul, genellikle köyün kenarında bulunur. Bunun nedeni olasılıkla planlı kurulmayan, ya da tarihsel kimliği olan köylerde, sonradan inşa edilen okullar için köy içinde yeterli büyüklükte arazi bulunmamasıdır.

Mimari Özellikler

Ergene Havzası'nda genel olarak tek tip bir mimari gelenek söz konusudur. İnce uzun dikdörtgen biçimli, uzun cephe boyunca uzanan "hayat" niteliğindeki sundurmaya açılan odalar şeklinde tanımlanabilecek olan bu yapılar, bölgede "muhacir evi" olarak adlandırılır. Ancak ilginç olan, göçmenler farklı bölgelerden ve farklı zamanlarda gelmiş olsalar da, genel olarak hep bu plan tipini uygulamışlardır⁴⁷⁷. Kırsalda uygulanan bu yalın plan tipinin çok daha gelişkin ve kentli örneklerinin tüm Balkan coğrafyasında görülmesi ise, bu geleneğin köklü bir geçmişi olduğunu göstermektedir⁴⁷⁸.

Sundurmalı evlerde temel olarak bir yaşama ve bir işlik mekânı bulunur. Ev büyüdükçe oda sayısı artarak, çeşitlenir. Yazlık oda, kışlık oda gibi ayrımlara gidilir. Bu yapıların ana yapı malzemesi kerpiçtir. Soğuk ve yağışlı rüzgârlara açık olan kuzey, kuzeydoğu gibi cephe duvarları sağır ve kalın kerpiçlidir. Sundurmanın bulunduğu güney cephe duvarı ise, genellikle kerpiç dolgulu ahşap karkastır ve

⁴⁷⁵ Kapalı doku ve açık doku kavramları ile ilgili bilgi için bkz: (Akın vd, 2002:64).

⁴⁷⁶ Etrafı çevrili açık hayvan ahırını anlamında.

⁴⁷⁷ Sundurmalı evlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Dağgölü, 1995:50-57), (Eres, 1999:134,249).

⁴⁷⁸ Balkanlar'daki Osmanlı konutları üzerine kapsamlı bir araştırma yapan N.Akın, özellikle Bulgaristan, Kuzey Yunanistan ve Güney Yugoslavya'da görülen yarı açık mekânlı konut geleneğinin Batı, Orta ve İç Anadolu konut geleneği ile benzerlik taşıdığını belirtmektedir (Akın, 2001:216-217). Bu yayında yer alan Bulgaristan'dan bir ev ise, Trakya kırsalındaki sundurmalı evlerle birebir benzeşmektedir (Akın, 2001:39 res.14).

görelî olarak incedir⁴⁷⁹. Evin oda kapıları ve pencereleri bu cephede bulunur. Bu yapılarda odaların tavan yüksekliği çoğunlukla 2 m'yi geçmez. Ancak işlik mekânının havadar olması gerektiğinden, doğrudan çatıya açılır ve tavanı yoktur.

Ergene Havzası'nda, az sayıda da olsa, farklı mimari geleneklere de rastlanır. Örneğın Tekirdağ'ın kuzeybatısında yer alan ve 19. yüzyılın ortasında Kırım'dan gelen göçmenlerin yaşadığı Emiryakup Köyü, sundurma, ya da hayat gibi bir yarı açık mekânı olmayan iki katlı masif kerpiç mimarisi ile bölge genelinden farklılaşmaktadır⁴⁸⁰.

Yukarıda da belirtildiğı gibi, bölge genelinde en farklı mimari gelenekler, Istranca Dağlık Bölgesi'nde görülür. Bu bölge yapı malzemesi bakımından taş, ahşap ve kerpiç yapımına uygun toprak içerdiği için, farklı olanaklar sunmaktadır. Bunun yanı sıra, coğrafi ortamın hem tarıma, hem de hayvancılık ve ormancılığa elverişli olması, farklı kırsal yaşam modellerini, dolayısıyla farklı mimari biçimleri gerektirmektedir. Istranca Dağlık Bölgesi'nde göçmenlerin yeni kurdukları yerleşmelerin yanı sıra, Rum ve Bulgarlardan kalma çok sayıda köy de mevcuttur. Göçmenler bu köylerde de iskân edilmiştir. Göçmenler mevcut yapıları kullanmanın yanında, kendi gelenekleri çerçevesinde yeni yapılar da inşa ettiğinden, aynı köyde farklı mimari gelenekler görülebilmektedir⁴⁸¹.

Bu mimari gelenekleri kısaca özetlemek gerekirse:

Bölgenin kuzeybatı kesiminde yüksek ormanlık alandaki köylerde, masif görünümlü, az pencereleli, kareye yakın dikdörtgen biçimli, yüksek kırma çatılı ev tipleri görülür. Köylüler tarafından "Bulgar evi" olarak anılan bu yapıların rüzgâra açık kuzey duvarları kargirdir, iki yan duvarların tümü ya da bir kısmı kargirdir, ancak güney duvarı bütünüyle dalörgüdür. Evin yönlenmesi genel olarak, güney yönündedir. Giriş ve esas pencereler bu cephede yer alır. Yan cephelerde küçük pencereler bulunur. Kuzeye bakan kargir cephede genellikle herhangi bir açıklık bulunmaz. Yapının mekân kurgusu, ön cephenin ortasından girilen bir giriş mekânı ve bu mekâna açılan

⁴⁷⁹ Yığma kerpiç duvarlar yaklaşık 100 cm, kerpiç dolgulu ahşap karkas duvarlar 15–20 cm kalınlığında olmaktadır.

⁴⁸⁰ Tekirdağ bölgesi alan araştırmaları sırasında edinilen kişisel gözlemler.

⁴⁸¹ Kuşkusuz bu durum Ergene Havzası yerleşmelerinde de söz konusu olmuş olabilir. Bu bölgede de mevcut köylere iskân yapılmıştır. Ancak Ergene Havzası Cumhuriyet'in ilk döneminden itibaren yoğun tarla tarımı ile birlikte ekonomik açıdan hızlı geliştiğinden, refah seviyesinin artmasına bağlı olarak mimari de büyük ölçüde değişmiştir. Göçmenler maddi olanakların artması durumunda kendi mimari geleneklerini tercih ettiğinden, bu bölgenin eski sakinlerinden kalan mimari fazla uzun ömürlü olmamıştır. Ancak Istranca Dağlık Bölgesi ekonomik olanakları daha sınırlı olduğundan, günümüze kadar fazla gelişmemiştir. Sınır bölgesi olması nedeniyle de, yoğun güvenlik önlemleri yaşama koşullarını ağırlaştırdığından, köylüler yapısal yatırımlarını çoğunlukla kent merkezinde yapmayı tercih etmişlerdir. Bu nedenle Rum ve Bulgarlardan kalan az sayıda yapı, günümüzde harap durumda da olsa varlığını sürdürmektedir.

odalar biçimindedir. Bazı örneklerde yapının kuzey cephesinde, arkadaki ek yapılara ve ağıla ulaşmak için bir kapı bulunur. Yapının oda tavanları alçaktır. Odalardan daha büyük bir alan kaplayan ışık mekânı ise, tavansız bir biçimde doğrudan çatı ile örtülüdür. Genellikle odalardan birinin içinden geçilen küçük, çok alçak tavanlı bir yıkanma mekânı bulunur. Yine odalardan birinde bir ocak vardır. İşlikte de büyük bir ocağın yanı sıra çok miktarda ambar yer alır. Sabit, dalörgü duvarlı üstü açık bölmeler biçimindeki ambarların yanı sıra, üstü örtülü kutu biçiminde ambarlar da bulunur. Taşınabilir ahşap sandık biçimindeki ambarlar da bu mekânlarda yer alır. Kuzulu, Tastepe gibi köylerde bunların örnekleri görülür.

Istrancalar'ın yine aynı kesiminde benzer niteliklerde, ancak iki katlı olan yapılar da vardır. Alt kat ahır ve samanlık olarak kullanılırken, üst kat esas yaşama mekânıdır. Bu türdeki yapılarda genellikle üst katta hayat niteliğinde geniş bir sundurma bulunur. Kula, Ahlatlı gibi köylerde bunların örneklerine rastlanmıştır.

Bölgenin kuzeydoğu kesiminde Demirköy çevresindeki köylerde zemin katı kargir, üst katı ahşap karkas, çıkmalı yapı geleneği de görülmektedir. Daha kuzeyde sınıra yakın kesimde kalın masif duvarlı, yığma kerpiç yapılar bulunurken, Demirköy'ün güneyinde ahşap karkas yapı geleneğinin yanı sıra iki katlı yığma taş yapılar da görülür.

Istranca Dağlık Bölgesi ve Ergene Havzası genelinde görülen bir diğer farklı mimari de içmeli yapı geleneğidir⁴⁸². İçmeli yapı sistemi, iki ağaç gövdesinin tepe noktasından birleştirilmesiyle oluşan kemer biçimindeki çatıkların, düzenli aralıklarla arka arkaya sıralanıp, yatayda da “germe” olarak tanımlanan, daha ince ağaç gövdeleriyle birbirine bağlanmasıyla taşıyıcı iskeleti oluşturulan yapı sistemidir. Bu yapıların iskeleti kurulduktan sonra, yapının türüne göre gerekiyorsa, “pargı” olarak tanımlanan 3–4 cm kalınlığında ince dallar da, iskeletin daha az boşluklu olması için örgüye katılır. İskeletin üzeri saz ya da sap demetleriyle kaplanarak, yapı örtülmüş olur. Yapının işlevine bağlı olarak, gerekiyorsa içi ve dışı çamur harcı ile sıvanarak masif duvarlar elde edilir. İçmeli yapılar kemer biçimli çatıklardan oluştukları için, biçim olarak ters çevrilmiş bir sepet görünümündedir. Yapının beden duvarı aynı zamanda çatısıdır.

İçmeli yapılar, plan tipi açısından büyük bir çeşitlilik gösterir. Yuvarlak, doğrusal ya da eğrisel planlı olabilirler. İçmeli yapı sistemi, sunduğu farklı biçimlenme özellikleri sayesinde, bir köy ortamında olması gereken her tür işlevdeki yapıda kullanılabilir.

⁴⁸² İçmeli yapı geleneği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Eres, 1999:114–143) ve (Eres, 2003).

4.2. Trakya Umumi Mufettişliğı

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde 25 Haziran 1927 tarihli Umumi Mufettişlik Teşkiline Dair Kanun ile, aynı bölgedeki birkaç ilin birlikte koordineli bir biçimde idare edilmesine yönelik bir üst kurum olarak Umumi Mufettişlik kurulmasına karar verilmiştir⁴⁸³. İç İşleri Bakanlığı'na bağlı olan kurumun yasa ile belirlenen görev tanımında, özellikle sorumlu bölgenin güvenliğini sağlamaya ilişkin vurgu dikkat çekicidir. 1927–1936 yılları arasında ülkede dört umumi mufettişlik kurulmuş⁴⁸⁴, bunlardan üçü doğu, güneydoğu ve kuzeydoğu bölgelerinde, biri ise Trakya'da oluşturulmuştur.

Trakya Umumi Mufettişliğı, diğerlerinden farklı olarak, bölgenin bayındırlık ve iskân faaliyetini etkin bir biçimde gerçekleştirmek amacıyla, 19 Şubat 1934'te kurulmuştur⁴⁸⁵. Bu dönemde Romanya ve Bulgaristan ile yapılan antlaşmalar çerçevesinde yüz binden fazla sayıda göçmenin Türkiye'ye gelmesi öngörülmüştür⁴⁸⁶. Bu kitlelerin ağırlıklı olarak Trakya'da iskân edilerek, hem büyük ölçüde boş olan tarım topraklarının işlenmesi, hem de Türkiye'nin Avrupa kara sınırını oluşturan bu bölgede güvenliğin daha iyi bir biçimde sağlanması amaçlanmıştır.

İlk aşamada bürokrat, memur ve hizmetliler dahil olmak üzere, toplam 31 kadrosu bulunan kurumun başına 18 Mart 1934'te İbrahim Tali Öngören⁴⁸⁷ atanmıştır. Nisan ayında göreve başlayan Öngören, rahatsızlığı nedeniyle kısa süre sonra sağlık nedeniyle istifa etmiş, yerine 9 Ağustos 1935'de Kazım Dirik atanmıştır (**Koçak, 2003:129**).

1941 yılında ölümüne kadar Umumi Mufettişlik yapan ve tezin konusunu oluşturan planlı kırsal mimari uygulamalarının gerçekleştirildiği döneme damgasını vuran idareci olarak General Kazım Dirik'in yaşamına kısaca değinmek yararlı olacaktır.

⁴⁸³ Umumi mufettişliklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Koçak, 2003).

⁴⁸⁴ C. Koçak 1947'de Beşinci Umumi Mufettişliğin kurulduğuna ilişkin bilgileri olduğunu, ancak bu kurumun pek işletilmemiş olduğunu düşünmektedir (Koçak, 2003:272–274).

⁴⁸⁵ “19 Şubat 1934 tarih ve 2/150 sayılı kararname ile, “Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale mıntıkalarında, nafia ve iskân işlerinin esaslı bir surette tanzim ve idaresi için, 1164 nolu kanunun hükmüne göre, mezkur mıntıkada, ‘Trakya Umumi Mufettişliğı’ namı ile ikinci bir Umumi Mufettişlik teşkili ve bu Umumi Mufettişliğe aid ilişik kadro’ onaylanır” (Koçak, 2003:127).

⁴⁸⁶ Bulgaristan Türkleri ile Türkiye'deki Bulgarların gönüllü göçüne izin veren 18 Ekim 1925 tarihli Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması, 23 Eylül 1933'te beş yıl süreyle uzatılmıştır (Anonim, 2002:61,643). Benzer bir anlaşma Romanya ile de 1936'da yapılmıştır (Ağanoğlu, 2001).

⁴⁸⁷ İ.T. Öngören Birinci Umumi Mufettişliğin ilk mufettişidir ve beş yıl boyunca bu görevde kalmıştır (Koçak, 2003: 81–83).

Kazım Dirik⁴⁸⁸:

Subay kökenli olan Kazım Dirik, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkanlar grubunda yer almıştır⁴⁸⁹. Kurtuluş Savaşı sırasında Konya'da Garbi Anadolu Menzil Müfettişliği görevinde bulunan Dirik, cephe gerisinde başarılı bir ikmal teşkilatı oluşturmanın yanı sıra, kimsesiz çocuklar için okul vb. sosyal konularla da meşgul olmuştur⁴⁹⁰. 1925–1926 yıllarında Bitlis Valisi olan Dirik, burada da altı derslikli modern bir “numune okulu” yaptırmıştır⁴⁹¹. 1926–1935 yılları arasında yaklaşık on yıl boyunca İzmir valiliği yapan Dirik⁴⁹², bu süreçte köy kalkınması konusunda çok yoğun olarak çalışmış, ilk köy bürosunu İzmir'de kurarak, Cumhuriyet yönetiminin köye yönelik siyasetini yürütmek amacını güden teşkilatlanmayı gerçekleştirmiştir⁴⁹³. İzmir'de karayolu uygulamalarıyla⁴⁹⁴ kırsal ve kentsel alanı birbirine bağlamaya önem veren Dirik, köylerde 150'den fazla okul⁴⁹⁵, bazı köylerde köy konağı, anıt, köy parkı, hamam, mezbaha, çamaşırlık, buğu dolabı, helâ gibi kamusal yapılar yaptırmıştır⁴⁹⁶. Dirik'in köylerde yapılan Atatürk ya da Mehmetçik heykeli gibi anıtların açılışı için düzenlediği törenlerde yaptığı konuşmalar, onun cumhuriyet ilkelerine ve devrimlere bağlı köycü kimliğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır⁴⁹⁷. Uygulamacı yönünün yanı sıra Dirik, sanatı ve tarihi önemseyen kimliğiyle de dikkat çekmektedir. İzmir'de “İzmir ve Havalisi Antikite Sevenler Kurumu” ile “Turing ve Otomobil Kulübü”nü kurmuştur⁴⁹⁸.

4.2.1. Trakya Umumi Müfettişliği'nin Kurumsal Yapısı

Bayındırlık ve köy kalkınma konularına verilen önem TUM'nin idari yapılanmasında da kendini göstermektedir. İlk aşamada bir İskân Müşavirliği kurulmuş, K. Dirik'in atanmasından sonra “...köylerde istihsal, satış ve istihlak tarzlarını düzenlemek ve

⁴⁸⁸ K. Dirik'in yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Soyer, 1947), (Dirik, 1998), (Dirik, 2008).

⁴⁸⁹ Dirik'in kendi anlatımı, bkz. (Soyer, 1947:7).

⁴⁹⁰ Emekli Kaymakam Neşet Önen'in anlatımı, bkz. (Soyer, 1947:11–12).

⁴⁹¹ www.bitlis.com.tr (Betav Dergisi'nden aktarılmıştır).

⁴⁹² R. Soyer'in yayınında Dirik'in İzmir Valiliği dönemi ile ilgili çok sayıda anlatı vardır (Soyer, 1947).

⁴⁹³ Aralık 1935'te TUM tarafından kadro genişletilmesi istemiyle verilen kanun tasarısında, İzmir'de dört yıl önce kurulmuş olan köy bürolarının önemine değinilmiştir (Koçak, 2003:136). Ayrıca Dirik tarafından hazırlanan “İzmir Vilayeti 5 Yıllık Köycülük Kalkınma Programı” ayrıntılı bir biçimde İzmir'de yapılmakta olan çalışmaları anlatmaktadır (İzKK, 1935).

⁴⁹⁴ İzmir'deki yol ve köprü işleriyle ilgili bkz: (İzİY, 1938:85–93, 179), (İzKK, 1935:25), ayrıca müteahhit A. Balkan da anılarında K. Dirik ve İzmir yol uygulamalarına yer vermektedir (Balkan, tarihsiz:11–13).

⁴⁹⁵ 1927 yılında İzmir köylerinde 151 okul varken, 1935 yılında bu sayı 313'e yükselmiştir (İzİY, 1938:118).

⁴⁹⁶ Yapılan yapı tipleri ve sayılarıyla ilgili bilgi için bkz: (İzİY, 1938:179). Ayrıca Şekil B serisinde İzmir köylerinde yapılmış olan çok sayıda okul, köy konağı, anıt, vb.'nin resmi bulunmaktadır.

⁴⁹⁷ Bu konuşmaların derlendiği yayın için bkz. (Dirik, 1935).

⁴⁹⁸ Dirik'in kendi anlatımı, bkz. (Soyer, 1947:9).

sağlık, kültür, tarım ve bayındırlık işlerini planlaştırarak yürütmek maksadıyla, köy büroları'nın kurulması ve "Trakya'nın kalkındırılması işini yürütürken, bu ergeye gidiş yollarını her zaman iyice aydın bulunduracak, sistemli ve derlenmiş rakamların elde bulundurulması için... bölgenin rakamla statik bir tarifini yapmak ve nüfus, iskan tarım, tecim, ekonomi, bayındırlık, finans, köy ve köycülük, tüze, kültür, güven ve sair bakımlardan yürüyüş yollarını muayyen evreler içinde bilmeyi temin için de bir istatistik bürosunun" kurulması istenmiştir⁴⁹⁹.

Tasarı onaylandıktan sonra Köy Bürosu ve İstatistik Bürosu kurulmuştur. K. Dirik bu yapılanmaya büyük önem vermiş ve köycü kimliğiyle bilinen, köylerde ayrıntılı sosyolojik araştırmalar yapan Selahattin Kandemir⁵⁰⁰ Köy Bürosu'nun başına atanmıştır⁵⁰¹. TUM Köy Bürosu tarafından köy halkını bilgilendirmeye yönelik olarak hazırlanan kitapçıkların⁵⁰² yanı sıra, "*Türk köyünü tarihe bağlamak*"⁵⁰³ söylemiyle geliştirilen 49 sayfalık köy kütüğü çalışması, köyün mevcut durumu kadar tarihini de aydınlatmayı amaçlayan sorgulama yaklaşımıyla, çağdaşlaşmanın bir parçası olarak tarihsel sürekliliğin de önemsendiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir⁵⁰⁴.

İstatistik Bürosu'nun etkin çalışmasını ise, 1938 yılında çıkartılan "Trakya İstatistik Yıllığı - 1936" özetlemektedir. Söz konusu yılda bütün bölgenin köy bazında nüfus yapısı verilmiş, genel iklimsel ve coğrafi özelliklerin yanı sıra, adli özellikler, kültür, eğitim, tarım, hayvancılık, tarıma dayalı sanayi, diğer sanayi kolları ve yerel idarelerle ilgili çok ayrıntılı dökümler verilmiştir (TİY, 1938).

4.2.2. Trakya Umumi Müfettişliği'nin Yaklaşımı ve Uygulamaları

Trakya Umumi Müfettişliği bölgenin tarım odaklı kalkınma planlamasını gerçekleştirmek için, bir yandan Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bölge geneline yayılarak iskân edilmesini, bir yandan da yerli ya da göçmen tüm bölge halkının fenni yöntemlerle tarım ve hayvancılık yapmasını sağlamaya

⁴⁹⁹ Hükümetçe 18 Aralık 1935'te TBMM'ye sunulan yasa tasarısını aktaran (Koçak, 2003:136–137).

⁵⁰⁰ Soyadını daha sonra Demirkan olarak değiştiren S. Kandemir'in köycülük ve köy sosyolojisiyle ilgili çok sayıda yayını vardır. Örneğin: (Kandemir [Demirkan], 1936); (Kandemir [Demirkan], 1939); (Demirkan, tarihsiz); (Demirkan, 1941a); (Demirkan, 1942); (Demirkan, 1946); gibi.

⁵⁰¹ Demirkan, Dirik'in bürosunun hemen yanındaki odada çalıştığını ve Şubat 1936'dan Ekim 1938'e kadar olan yaklaşık iki buçuk yıllık çalışma sürecinin ömrünün en heyecanlı ve en güzel devresi olduğunu belirtir (Demirkan, 1941b).

⁵⁰² BCA, 030.10.72.475.5 no'lu, 7.1.1936 tarihli belgede basılma kararı alınan farklı konu başlıkları altında 229 kitapçığın listesi verilmiştir. Bunlardan en azından 29'unun basıldığı bilinmektedir (Anonim, 1937:406).

⁵⁰³ (Demirkan, 1940a:14).

⁵⁰⁴ S. Demirkan tarafından geliştirdiği anlaşılan Köy Kütüğü ile ilgili olarak yine Demirkan'ın çıkarttığı "Köye Doğru" adlı dergide iki kapsamlı makale yayınlanmıştır (Demirkan, 1940a), (Demirkan, 1940b). Ayrıca Ülkü Dergisi'nde TUM'nin köyler için yaptığı yayınlara ilişkin haberden köy kütüğünün kitapçık olarak basıldığı anlaşılmaktadır (Anonim, 1937:406).

çalışmıştır. İskân programı 1934 İskân Kanunu'nun belirlediği çerçevede sürdürülmüş⁵⁰⁵, gelenlere barınacak ev ve bir aileyi rahat bir biçimde geçindirecek arazi ile hemen üretime başlanabilmesi için hayvan, pulluk ve tohum verilmiştir. Fenni tarım ve hayvancılık için de bölgenin çeşitli yerlerinde çok sayıda fidanlık ve aygır depoları oluşturulmuş, özellikle kanatlı hayvancılık ve tavşancılık için küçük kasabalarda dahi örnek çiftlikler kurulmuştur. Müfettişlik tarafından hazırlanan yedi farklı konudaki harita, kurumun görev tanımını göstermesi açısından önemlidir⁵⁰⁶. Bu haritalar;

- Göçmen iskânı için yapılan ve yapılacak konutlar;
- Bölgenin yapılmış ve yapılacak olan birincil, ikincil ve üçüncül yol ağı;
- Örnek fidanlık ve tarımsal faaliyetler;
- Örnek hayvan çiftlikleri;
- Bataklık ve sıtmal alanların belirlenmesi;
- Bölgede düzenlenmekte olan önemli bir ticari eylem olan sergi ve panayırların yeri ve zamanları,
- Hastane dağılımıyla ilgilidir.

TUM'un Ankara'ya gönderdiği kapsamlı raporlardaki yapılmakta olan ve yapılması için izin istenen konu başlıkları da bölgenin bütüncül kalkınması için ele alınan konuları ortaya koymaktadır⁵⁰⁷. Buna göre;

- Yol işleri;
- İskân işleri;
- Yeni idari yapılanma;
- Fenni tarım ve hayvancılık;
- Köy bankası talebi;
- Kooperatifçilik;
- Sanayileşme;
- Temel eğitim;
- Sıtmayla mücadele;
- Turizm teşviki (otel talebi);
- Kültür (arkeolojik kazılar, Mimar Sinan camilerinin restorasyonu)

Trakya Umumi Müfettişliği'nin çalışmaları arasında yer almaktadır.

⁵⁰⁵ (İskân Mevzuatı, 1936:247–288).

⁵⁰⁶ BCA, BMGMK, 030.10/73.478.2 no'lu belgede yer alan yedi harita (Şekil C1/3–4). Ayrıca tarım ve hayvancılıkla ilgili yapı fotoğrafları için bkz. (Şekil B6/2–4,6–9,15–19).

İskân Uygulamaları:

Arşiv araştırmalarında Trakya iskân uygulamalarının tam bir dökümünü bulmak mümkün olmamıştır. 1937 tarihli iskân ve ev inşa durumunu gösteren haritadaki⁵⁰⁸ verilerin hesaplanmasıyla bulunan toplam göçmen ve ev sayısı Tablo 4.1’de belirtilmiştir.

Tablo 4.1: 1937 tarihli haritaya göre Trakya’ya gelen göçmen ve inşa edilen yapı sayısı

	1934–1936	1937	Toplam
Gelen Göçmen Sayısı	62.828	11.186	74.014
Yapılan-yapılacak ev sayısı	9.942 (bitmiş)	2.817 (bitecek)	12.759

Yalnız Kırklareli İli dahilinde, 1935 tarihinde, göçmenlerin gelmeye başlamasından kısa bir süre sonra yapılan nüfus sayımı ile 1940 tarihli nüfus sayımı arasındaki farkın 85.452 kişi olması⁵⁰⁹, 1937 itibarıyla bölge genelinde 74.014 olarak belirlenen göçmen sayısının 1938–1940 arasında önemli miktarda arttığını göstermektedir⁵¹⁰.

Yukarıda kısaca özetlenen TUM rapor ve yayınları incelendiğinde Müfettişlik kurumunun yalnızca bir iskân düzenleme örgütü olarak kalmadığı, sorumlu olduğu bölgede genel erinç düzeyini arttırmak ve tüm halkın çağdaş yaşam koşullarına sahip, eğitilmiş bireyler haline dönüşmesi için büyük çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır⁵¹¹.

4.3. Alan Araştırması⁵¹²

Giriş bölümünde açıklandığı gibi, alan araştırması, sit ve tek yapı ölçeğinde gerçekleştirilmiştir. Muratlı ve Arizbaba yerleşmeleri çok sayıda kültür varlığı değeri taşıyan yapı içerdiği için, bu yerleşmeler bir bütün olarak “sit” ölçeğinde belgelenmiştir. Diğer kırsal yerleşmelerde ise, günümüze ulaşan az sayıda bina “tek

⁵⁰⁷ BCA, 030.10.73.477.7 no’lu ve 26.1.1937 tarihli belge. Ayrıca konuyla ilgili olarak BCA’da taranmış olan belge adları Tablo F22-27’de konulara göre ayrılmış olarak verilmiştir.

⁵⁰⁸ Bkz. (Şekil C1/4).

⁵⁰⁹ (Vize Çözümleme Çalışması, 1975)’teki verilere dayanılarak hesaplanmıştır.

⁵¹⁰ 1935’ten sonra ikinci büyük göçmen dalgası 1938’te ağırlıklı olarak o sırada Romanya sınırları içindeki Silistre’den gelmiştir.

⁵¹¹ TUM’nin kapsamlı imar uygulamaları alan araştırmalarına dayanılarak 4.3 no’lu bölümde açıklanacak, bunlar arşiv belgeleri ve dönem yayınlarından da yararlanılarak 4.4 no’lu bölümde değerlendirilecektir.

⁵¹² Çalışma alanı saptama ölçütleri ve alanın sınırlarıyla ilgili bilgi Yöntem bölümünde açıklanmıştır, bkz. Bölüm 1.2.3.

yapı” olarak belgelenmiştir. Ancak bir koruma modeli geliştirirken, bu yapıların içinde bulundukları köy ile birlikte değerlendirilmeleri gerektiğinden, bu bölümde kültür varlığı değeri olan yapıların betimlenmesinin yanı sıra, bunların yer aldığı köyler de “inceleme alt alanı⁵¹³” kapsamında kısaca tanıtılacaktır (Şekil C1/1).

Bu bağlamda Istranca Dağlık Bölgesi’nin içinde yoğun ormanla kaplı en yüksek kesimi, çalışma alanının en kuzeydeki bölümü olarak belirlenmiştir. “İnceleme alt alanı 1” olarak tanımlanan bu alanda, kasaba niteliğindeki Demirköy yerleşmesinde belgeleme çalışması yapılmıştır. 1. alanın batısında, Istranca Dağlık Bölgesi’nin güneybatısında dağların platoya dönüşmeye başladığı alan ise, “inceleme alt alanı 2” olarak tanımlanmış, burada yer alan Kayalı ve Yoğuntaş köylerinde araştırma yapılmıştır.

Bu bölgenin güneydoğusunda, Istranca eteklerindeki platoların sonlanarak Ergene Havzası’na geçmeye başladığı alan ise “inceleme alt alanı 3” olarak tanımlanmıştır. Kırklareli kent merkezinden Vize’nin doğusundaki Çakıllı Köyü’ne kadar ulaşan bu aks aynı zamanda, Osmanlı İmparatorluğu döneminde “Sağ Kol” olarak adlandırılmış olan ve günümüzde de İstanbul–Kırklareli–Edirne arasındaki ana karayolu oluşturan hat olarak, coğrafi özelliklerin yanı sıra ulaşım olanaklarının yerleşmeleri nasıl etkilediğinin anlaşılması açısından da bir örnek oluşturmaktadır. 3. alanda Kırklareli, Pınarhisar ve Vize gibi kasaba niteliğindeki merkezlerin yanı sıra, Kızılcıkdere, Kaynarca ve Çakıllı köylerinde belgeleme yapılmış, Üsküpdere Köyü’nde ise Trakya Umumi Müfettişliği (TUM) döneminde ev inşa edilmediği öğrenilmiştir.

“İnceleme alt alanı 4” Kırklareli–Vize karayolunun yani 3. alanın hemen güneyindedir. Bu bölge, artık platoların Ergene Havzası yönündeki tam sınır hattını oluşturmaktadır. Bölgede Asılbeyli, Ceylanköy ve Emirali köylerinde belgeleme yapılmış, Deveçatak, Osmancık, Celaliye, Hamzabey, Karaağaç ve Ertuğrul köylerinde ise TUM döneminde ev inşa edilmediği öğrenilmiştir.

2. alanın güneyinde Ergene Havzası içinde kalan alan ise “inceleme alt alanı 5” olarak tanımlanmıştır. Bu bölgede kasaba niteliğindeki Havsa ile İnece’de ve Ürünlü, Arizbaba, Ulukonaklar köylerinde belgeleme çalışması yapılmış, Dokuzhöyük, Karahalil ve Kuleli köylerinde TUM döneminde ev inşa edildiği, ancak bunların günümüze ulaşmadığı, Kocahıdır, Demirkapı, Terzili ve Kadıköy köylerinde ise bu dönemde ev inşa faaliyeti yapılmadığı öğrenilmiştir.

⁵¹³ Alt çalışma alanlarının nasıl belirlendiği Yöntem bölümünde açıklanmıştır, bkz: Bölüm 1.2.3.

“İnceleme alt alanı 6 ve 7” de Ergene Havzası’nın farklı kesimlerinde yer alan alt bölgelerdir. 6. alan, Osmanlı İmparatorluğu döneminde “Orta Kol” olarak adlandırılan ve günümüzde de İstanbul-Edirne arasındaki ana karayolu (E5) olan hattın güneyi ile Ergene Nehri’nin kuzeyi arasında kalan, Babaeski’nin batısındaki alandır. Bu bölgede Ağayeri, Yeşilova, Kumköy, İmampazarı köylerinde belgeleme yapılmış, Büyük Mandra Köyü’nde ise TUM döneminde ev inşa edildiği, ancak günümüze ulaşmadığı öğrenilmiştir. 7. alan Edirne-İstanbul karayolu (E5) üzerinde yer alan Yeni Bedir Köyü ile sınırlı küçük bir bölgedir.

8. alan, Tekirdağ’ın kuzeyinde Ganos Dağları’nın eteklerindeki platoların Ergene Havzası’na açıldığı bölge olarak tanımlanmıştır. Bu bölgede, TUM tarafından kapsamlı imar faaliyetinde bulunulmuş olan Muratlı örnek köyü ile Küçükkepenekli, Balabanlı ve Kırkkepenekli köylerinde belgeleme çalışması yapılmıştır.

Tek Yapı Çalışmaları

Çalışma kapsamında yukarıda tanımlanan alt bölgeler, coğrafi, ekonomik ve ulaşım kolaylıkları açısından değerlendirildikten sonra, belgeleme yapılan köyler kendi özgün özellikleri ile açıklanacaktır. Köylerin tanıtımı için alan araştırması sırasındaki gözlemler ve köylülerle gerçekleştirilen görüşmelerin yanı sıra, köylerle ilgili çeşitli dönemlerde yapılmış yayınlardan yararlanılmıştır. Çoğunlukla bölgede çalışan öğretmenler, ya da bölgenin tarihine meraklı kişilerince hazırlanan bu tür yayınlar⁵¹⁴, fazla kaynak kullanmayan ve basit bir dille hazırlanmış çalışmalar olmakla birlikte, yazarların kendi yaşamları sürecindeki gözlemlerini yansıtmaları ve yerli halkla yapılan birebir görüşmelere dayanan bilgileri derlemeleri açısından yararlı kaynaklardır. Bu yayınlar değerlendirilirken, bir yerleşme ile ilgili birden fazla kaynak varsa, bu bilgiler karşılaştırılarak ve alan araştırmasında oluşan kişisel gözlemler de göz önünde bulundurularak, doğru bir biçimde aktarılmaya çalışılmıştır. Sayısal veriler için bu konularda hazırlanan resmi yayınlardan⁵¹⁵ yararlanılmıştır.

Günümüzde Türkiye genelinde karşılaşılan bir sorun olan köy nüfuslarının azalması Trakya için de geçerlidir. Erken Cumhuriyet yapılarının korunmasına yönelik bir model oluştururken, Trakya köylerinin günümüzdeki nüfus durumuna bağlı olarak köyün “ekonomik üretkenliği”ni sürdürme durumu da önemli bir girdi olacağından,

⁵¹⁴ (Karaçam, 1995), (Suat, 1978), (Korkut,1960), (Erdoğan, 2000) vb.

⁵¹⁵ Trakya İstatistik Yıllığı, 1936;Trakya İllerinin Köy Envanter Etütleri ve İl Yıllıkları gibi.

Çalışma yapılan köylerin zaman içindeki demografik değişimlerine de kısaca deęinilecektir⁵¹⁶.

Tek yapı belgelenmelerinde yapının plan özelliklerinin yanı sıra, yapısal özellikleri, taşıyıcı sistemi, çatı biçimi, malzeme özellikleri ve kırsal yapıların niteliği açısından önemli bir ölçüt olan subasman durumu açıklanacaktır. Bu dönemi yaşıamış olan köylülerden sağlıklı bilgi edinme olanağı olduğunda, yapı malzemesinin nereden sağlandığı, işçiliğin kimler tarafından yapıldığı gibi bilgiler de yerleşme bazında belirtilecektir.

Yapının korunmuşluk durumunun değerlendirmesi için, strüktürel sorunların yanı sıra, özgün işlevini sürdürme durumu da belirtilecek, yapıya eklemeler yapılmış ise, bunlar da nitelik açısından değerlendirilecektir. TUM'nin planlı köyleri ele alış biçiminin değerlendirildiği bölümde de belirtildiği gibi⁵¹⁷, bu yapılar inşa edilirken, dönemin ekonomik koşulları uygun olmadığından, çoğu zaman yalnız ev inşa edilmiş, diğer yapıların ise zaman içinde köylü tarafından yapılması ngrlmştr⁵¹⁸. Ancak parsel büyüklüğü ve evin parsel içindeki konumu, bu ek yapılar düşünülerek kurgulanmıştır. Buna karşılık TUM ile ilgili arşiv belgelerinde bu ek yapıların plan özelliklerine ilişkin bir bilgi bulunamamış olması, bunların daha sonra köylüler tarafından 1924 Köy Kanunu'nun belirlediği temel kurallar⁵¹⁹ çerçevesinde yapılmasının öngörüldüğünü düşündürtmektedir.

Alan araştırması ile saptanan örneklerin genel bir değerlendirmesi yapıldığında, çoğunlukla yapıların bir ya da birkaç cephesi boyunca ek yapıların bulunduğu görülmüştür. Bu ek yapıların bir kısmı erken tarihlerde geleneksel malzeme ve yöntemlerle inşa edildiğinden, yapı ile uyumlu bir bütünlük içinde olabilmektedir. Ancak yakın dönemde briket, eternit gibi yeni malzemelerle ve evin leği gözetilmeden yapılan eklentiler, “niteliksiz ek” durumundadır. Bunun yanı sıra, parsel içinde ana yapıdan bağımsız olarak inşa edilen yapılar da, parsel bütünlüğü ve ana yapının niteliğine etkisi yönünden değerlendirilecektir. Bu konuda alan araştırması sırasında gözlemlenen ana sorun, parselde inşa edilen çok katlı betonarme yapılardır.

⁵¹⁶ 1977'de Granada'da da düzenlenen “Ble Planlamada Kırsal Mimarinin Yeri” konulu sempozyumunun sonuç bildirgesinde demografik değişimin kırsal mimarinin korunmasına etkisine dikkat çekilmiştir (Madran ve zgnl, 1999:210–213).

⁵¹⁷ Bkz. Bölüm 4.4.1.

⁵¹⁸ Alan araştırması sırasında az sayıda örnekte yapıya ek olan ahır kısmının yapı ile birlikte inşa edildiği gözlenmiştir. Bkz. Ulukonak Köyü evleri (şekil C2.5D/3).

⁵¹⁹ Ahırın evin arkasında yer alması, ahırla ilgili açık alanların, avlunun evin avlusundan kesinlikle ayrı olması gibi.

Yerleşme Çalışmaları

Yerleşme ölçeğinde ele alınan birbirinden çok farklı büyüklükteki Arızbaba ve Muratlı yerleşmelerindeki tüm TUM dönemi yapılarının mevcut durumları açıklanacak, bunun yanı sıra, yerleşme biçimleniş özellikleri, sokak dokusu ve kamusal yapıların yerleşme içindeki konumu gibi yerleşme ölçeğindeki veriler ile bunların günümüzdeki durumu da irdelenecektir.

4.3.1. Tek Yapı İncelemeleri

4.3.1.1. İnceleme Alt Alanı 1: Istranca Dağlık Bölgesi (Demirköy)

1. alanın toprak altını granit oluşturur. Toprak örtüsü ise, Istranca Dağlık Bölgesi genelinde görülen kil oranı düşük kahverengi orman toprağından farklı olarak, kil oranı yüksek, kalker ve kireç içeren yüzeysel rendzina tipi topraktır. Yağışlı Karadeniz ikliminin görüldüğü nemli orman bölgesi niteliğindeki alanın hakim ağaç türü meşe ve kayındır. Demir madeni açısından çok zengin olan bölge, Osmanlı İmparatorluğu döneminde demir dökümhanelerinin bulunduğu önemli bir sanayi bölgesi olmuştur.

Bölgenin merkezinde yer alan Demirköy yerleşmesi, TUM döneminde kaza merkezi olan, 2689 nüfuslu oldukça küçük bir kasabadır (TİY, 1938:23). Doğuya ve kuzeye doğru inen yamaçlar üzerinde kurulmuş olan organik sokak dokusuna sahip yerleşmenin tarihi dokusunu, zemin katı ahşap hatıllı kargir, üst katı ahşap kaplamalı ahşap karkas olan yapılar oluşturur (Şekil C2.1A/1). Dağlık bölge içinde ulaşım koşulları çok zor olan Demirköy, özellikle kış döneminde yollar çoğunlukla kapandığı için, Osmanlı döneminde içine kapalı küçük bir yerleşme olarak kalmış, ana ekonomisini, demir dökümhanesi ve ormancılık oluşturmuştur⁵²⁰. Ancak TUM döneminde İstanbul-Vize-Kırklareli karayolundan dik çıkarak, Demirköy üzerinden Karadeniz kıyısındaki İğneada'ya ulaşan bir karayolunun yapılmasıyla birlikte, yerleşme yol boyunca gelişmeye başlamış, özellikle yol üzerinde çok sayıda dükkan ve kahvenin yer almasıyla da, Demirköy işlek bir çarşıya sahip olmuştur. TUM tarafından inşa edilen göçmen evleri, yol boyunca sıralanmaktadır.

Demirköy TUM döneminde hızlı bir gelişme göstermiş, nüfusu beş yıl içinde yaklaşık iki kat artarak 5177'ye ulaşmıştır⁵²¹. Ancak 1940'lı yılların başında II. Dünya Savaşı sürecinde güvenlik sorunları nedeniyle Trakya'nın boşaltılması söz konusu olunca,

⁵²⁰ Demirköy ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Karaçam, 1995:530–543).

⁵²¹ (Vize Çözümleme Çalışması, 1975:39). 1930'lu yıllarda II. Dünya Savaşı nedeniyle Trakya'ya çok miktarda askeri birlik konuşlandırıldığı için, göçmen nüfusu kadar askeri birliklerin nüfusu da nüfusta aşırı artışa neden olmuştur.

1945'te nüfusu 1401'e düşmüştür⁵²². 1960'lı yıllardan itibaren tekrar gelişmeye başlayan kasabanın nüfusu 1980'de 4345'e⁵²³, yükselmiştir. Günümüzde Orman İşletmeleri gibi devlet kurumlarının da kasabada etkinleşmesiyle Demirköy, üç-dört katlı yapılaşmanın da olduğu bir ilçe merkezi kimliğine bürünmüş, kırsal görüntüden uzaklaşmıştır. Bu bağlamda bugün çok harap durumda bulunan az sayıdaki TUM dönemi göçmen evi yerleşmede bir farklılık oluşturmaktadır.

Göçmen evleri, karayolunun doğu tarafında tek sıra halinde giriş cephesi karayoluna yani batıya bakacak biçimde konumlandırılmıştır. İkiz ev tipindeki evler, parselin orta kesiminde yoldan geriye çekilmiş bir biçimde yerleştirilmiştir. Subasman yüksekliği 20–30 cm'yi geçmeyen yapıların duvarları kerpiç dolgu ahşap karkastır. Duvarların içi ve dışı toprak ile sıvanıp, kireç badana yapılmıştır. Çatı beşik çatı tipindedir ve yerli kiremit ile örtülüdür.

Günümüzde altı adet ikiz yapı tespit edilmiştir. Bunların tümü de çok harap durumdadır ve önemli strüktürel sorunları vardır. Bakımsızlık nedeniyle cephe yüzeylerindeki sıvalar döküldüğünden, ahşap ya da saç ile kaplamalar yapılmıştır. Bazı yapılarda da çimento harçlı sıva yapılmıştır (Şekil C2.1A/2–5). Üç yapı konut işlevini sürdürmekte, diğerleri ya hiç kullanılmamakta, ya da depo olarak değerlendirilmektedir. Yapılardan birinin ikizi yıkılarak tek yapıya çevrilmiştir. Yapının yan ya da arka duvarlarına bitişik olarak niteliksiz ekler yapılmıştır. Demirköy'deki yapıların, ekler ve uyumsuz cephe kaplamaları nedeniyle, haraplaşmanın da ötesinde çok niteliksiz bir hale geldiği söylenebilir. Yalnız [39.3.1] no'lu yapı, harap durumda olmakla birlikte, özgün niteliklerini korumaktadır.

4.3.1.2. İnceleme Alt Alanı 2: Istranca Dağlık Bölgesi'nin Güneybatısı (Yoğuntaş, Kayalı)⁵²⁴

2.alanın toprak altını çok sert bir taş türü olan gnays kayacı oluşturur. Bölgenin bazı kesimlerinde bu kayalar yeryüzüne de çıkmış durumdadır. Toprak örtüsü fazla derin değildir ve kil oranı düşük olan kireçsiz kahverengi toprak tipindedir. Karasal iklim özelliklerinin görüldüğü bölge aslında kuru orman bölgesinde olmakla birlikte, özellikle Cumhuriyet döneminde tarla tarımının önem kazanmasıyla birlikte ormanlık alanların tarlaya çevrilmesi nedeniyle, bu özelliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Ara ara meşelikler bulunmaktadır.

⁵²² Bu dönemdeki nüfus bilgileri için bkz: (Vize Çözümleme Çalışması, 1975:39).

⁵²³ (KEEK, 1981:52).

⁵²⁴ Kayalı Köyü'nde günümüze ulaşan bir TUM dönemi yapısı kalmadığından, yapı belgelemesi yalnız Yoğuntaş Köyü'nde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma yapılan iki köy de, Ergene Nehri'ne bağlanan büyük ırmaklardan biri olan Teke Deresi'nin doğusunda sıralanmıştır. Bu ırmak, köylerin üzerinde yer aldığı yükseltiyi kesen bir vadi oluşturmaktadır. Vadi Kayalı Köyü'nün hemen güneyinde Ergene Havzası'na bağlandığından, Yoğuntaş Köyü ve yakın çevresi biraz daha dağlık alan içinde kalırken, Kayalı Köyü'nün yerleşmesi dağın sınırında, arazisi ise Ergene Havzası'nda yer alır. Bu nedenle köyün ortamı tarım için daha elverişlidir. Bölgede ağırlıklı olarak tarla tarımı ve bir miktar hayvancılık yapılır. 2. alan ana yol hatları üzerinde yer almayan, köylerin birbirine köy yolları ağı ile bağlı bulunduğu bir alandır. Yoğuntaş, Kırklareli merkeze 22 km, Kayalı ise 13 km uzaklıktadır, yollar dört mevsim açıktır (**Karaçam, 1970:33**).

Her iki köy de geleneksel organik sokak dokusu olan, toplu köy tipinde yerleşmelerdir (Şekil C2.2A/1). Trakya'nın nüfusça büyük yerleşmelerinden olan Yoğuntaş Köyü TUM döneminde nahiye merkezi⁵²⁵, Kayalı Köyü de bu nahiyeye bağlı bir yerleşmedir. Bu dönemde adı "Polos" olan Yoğuntaş Köyü'nün nüfusu 1087, adı "Bedre" olan Kayalı Köyü'nün nüfusu da 1624'dür (**TİY, 1938:22**). Her iki yerleşmede de 1924 tarihli Köy Kanunu başlangıcından itibaren uygulanır⁵²⁶ ve TUM tarafından "örnek köy" olarak seçilmişlerdir⁵²⁷. 1980'de Yoğuntaş'ın nüfusu 1209⁵²⁸, Kayalı'nın 1435⁵²⁹ olmuştur.

2. alan içinde Polos Kalesi gibi sit alanı olarak tescil edilmiş olan önemli kültür varlıkları bulunmaktadır.

Yoğuntaş Köyü

Yoğuntaş Köyü'nde bir ev [39.1.1/1]⁵³⁰ ve biri köy meydanında diğeri köy dışında olmak üzere iki çeşme [39.1.1/2–3] belgelenmiştir (Şekil C2.2A/1–2). Halen kullanılmakta olan ev [39.1.1/1], araştırma sırasında içine girilemediği için, yalnız fotoğraf ile belgelenebilmiştir (Şekil C2.2A/3–4). Bir parselin arka kısmına bitiştirilerek ve giriş cephesi güneye bakacak biçimde konumlandırılmış olan yapı, yığma taş duvarlı ve beşik çatılıdır. Çatıda kiremit altı örtüsü olarak nitelikli ve iyi traşlanmış kereste, üst örtü olarak da yerli kiremit kullanılmıştır. Yapı sağlam ve bakımlı durumdadır. Ek yapılar parselin köşelerine yerleştirilmiştir. Parselin açıkta

⁵²⁵ Köyün adı 1960 yılında değiştirilmiştir (Karaçam, 1995:504).

⁵²⁶ (Köylerimiz, 1933:96,623).

⁵²⁷ (TKKP, 1936:39).

⁵²⁸ (KEEK, 1981:52).

⁵²⁹ (KEEK, 1981:52).

⁵³⁰ 20.8.2005 alan çalışması sırasında Yoğuntaş'lı öğretmen Müjdat İncecel ve köylüler ile yapılan görüşmelerden evlerin 1941–1942 yıllarında Romanya'dan gelen göçmenleri için yapıldığı öğrenilmiştir.

kalan sınırları yakın dönemde briket duvar ile kapatılarak kapalı bir avlu mekânı elde edilmiştir.

[39.1.1/2] no'lu Meydan Çeşmesi

Yoğuntaş Köyü'nün meydanında 1936 yılında oldukça büyük bir çeşme yapılmıştır (Şekil C2.2A/5). Meydanın kuzey kenarında içeri doğru U biçiminde bir girinti yapan çeşmenin önünde böylece 5.6 m genişliğinde, 2 m derinliğinde kendine ait çevrili bir açık mekan oluşturulmuştur. Çeşmenin iç kısmında kalan uzun cephesi üzerinde kenarlardan 80 cm içeriye çekilmiş olan basık kemerli aynası vardır. Aynanın içinde küçük bir mermer levha üzerinde çeşmenin inşa tarihi olan “1936” yazısı bulunmaktadır. Çeşmenin aynası düz sıvalı, diğer kısımları serpme sıvalıdır.

Çeşme, zaman içinde yapılan onarımlarla da özgün niteliğini kısmen kaybetmiş durumdadır. Yalakları doldurularak kapatılmıştır. Bugün iki musluk bulunmaktadır; özgün halinde kaç musluklu olduğu ve yalak sistemi bilinmemektedir. Günümüzde işlevini sürdüren çeşme temiz ve bakımlıdır.

[39.1.1/3] no'lu Arazi Çeşmesi

Yoğuntaş – Çeşmeköy yolu üzerinde 1940 yılında bölgedeki askeri birlikler tarafından yaptırılmış olan basit kübik biçimli bir çeşme bulunmaktadır (Şekil C2.2A/6). Tek musluklu çeşmenin ön yüzündeki yazıtta “61. Tüm. Çeşmesi 1940” ifadesi bulunmaktadır. Çeşmenin duvarları moloz taş ile örülüp, yüzeyleri çimentolu harçla sıvanmıştır. Günümüzde kullanılmamaktadır. Çeşme TUM tarafından değil, bölgedeki askeri birliklerden biri olan 61. Tümen tarafından inşa ettirilmiştir. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşı sırasında Trakya saldırı tehdidi altında bulunduğundan, bölgede çok sayıda askeri birlik bulunmaktaydı. Bu çeşme de olasılıkla askerlerin arazi çalışmaları sırasındaki ihtiyaçları düşünülerek inşa edilmiş olmalıdır.

4.3.1.3. İnceleme Alt Alanı 3: Istranca Dağlık Bölgesi'nin Güneyi

3. alanın toprak altını kireç esaslı kayalar oluşturur. Özellikle Pınarhisar çevresinde yer yer bu kayalar yüzeyden de algılanabilir. Toprak örtüsü fazla derin değildir ve alanın batı tarafını kil oranı düşük olan kireçsiz kahverengi, diğer kısımlarını kil oranı yüksek olan ve kireç içeren dolayısıyla kerpiç yapımına çok uygun olan grumosol tipi topraklar oluşturur. Karasal iklim özelliklerinin görüldüğü bölge, özgün olarak kuru orman bölgesi olmakla birlikte, özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde tarla tarımının artması ile birlikte, güney kesimleri bütünüyle ağaçsızlaşmış, kuzey kesimleri ise büyük ölçüde bozuk orman bölgesi haline dönüşmüştür (**Karaçam, 1995:554**). Bölgenin zirai ekonomisini tahıl tarımı ve kısmen hayvancılık oluşturur (**Karaçam, 1995:551–552**). Bunun yanı sıra TUM döneminde, az sayıda un fabrikası ile çok

sayıda yapı malzemesi üretimine yönelik taş, kireç, tuğla ve kiremit ocakları bulunur⁵³¹.

Çalışma alanı içindeki yerleşmeler, Osmanlı Dönemi'nde "Sağ Kol" olarak tanımlanan İstanbul-Saray-Vize-Pınarhisar-Kırklareli-Edirne yolu üzerinde yer almaktadır (Şekil C1/1). Çalışılan yerleşmelerden Kırklareli TUM döneminde il, Vize kaza, Pınarhisar nahiye merkezi, diğerleri köydür. Ancak gelişmişlik düzeyi olarak bakıldığında Kırklareli il merkezi de, diğer idari merkezler de kasaba düzeyinde yerleşmelerdir. 3.alanı diğerlerinden ayıran önemli özellik, yerleşmelerin Trakya'nın üç ana yol aksından birinin üzerinde olması ve bu güzergahın tarihsel kimliğine bağlı olarak Kırklareli, Pınarhisar ve Vize'de çok miktarda kültür varlığının bulunmasıdır.

Çalışma alanı içindeki yer alan yerleşmeler ister kasaba ister köy ölçeğinde olsun, geleneksel yerleşme dokusu organik biçimlidir. Ancak bu yerleşmelerden TUM döneminde ev inşa edilen alanlar ızgara planlıdır⁵³².

TUM döneminde 1935 nüfus sayımına göre Kırklareli il merkezinin nüfusu 20.891, Vize'nin 6303, Pınarhisar'ın 5904, Kaynarca'nın 2963, Çakıllı'nın 1382, Kızılcıkdere'nin 832, Üsküpdere'nin ise 345'dir (**TİY, 1938:21–24**). TUM döneminde imar faaliyetinde bulunulmayan Üsküpdere Köyü dışında diğer yerleşmeler büyük bir gelişme göstererek, 1980'li yıllara gelindiğinde nüfuslarını önemli ölçüde artırırlar⁵³³. Vize'nin nüfusunu geçen Pınarhisar ayrı bir ilçeye dönüştürülür, büyük ölçekli köyler olan Çakıllı ve Kaynarca ise belediye haline gelir⁵³⁴.

TUM döneminde köy statüsünde olan Çakıllı, Kaynarca, Kızılcıkdere, Üsküpdere ve nahiye merkezi olan Pınarhisar'da 1924 tarihli Köy Kanunu başlangıcından itibaren uygulanır⁵³⁵. Çakıllı, Kaynarca ve Kızılcıkdere TUM tarafından "örnek köy" olarak seçilmişlerdir⁵³⁶.

⁵³¹ Alan araştırması sırasında köylüler ile yapılan görüşmelerde 3. ve 4. alan olarak tanımlanan alanlardaki yapıların taşlarının Pınarhisar'daki taş ocaklarından çekildiği vurgulanmıştır. Bölge köylerini tanıtan yayınlarda da bu bölgede çok miktarda taş, kiremit ve kireç ocağı bulunduğu belirtilmektedir (Korkut, 1960:17,40–42).

⁵³² Bu bağlamda özellikle Pınarhisar ve Vize'nin yerleşme biçimlenişi dikkate değerdir. Her iki kasabaya da TUM döneminde etap etap çok sayıda göçmen yerleştirilmiştir. Her yıl gelen göçmenler için ayrı ayrı mahalleler kurulduğundan, yerleşmelerde birden fazla sayıda TUM dönemi ızgara planlı mahalleleri vardır. Bunun yanı sıra ilkerki dönemlerde önce '51 göçmenleri için, sonrasında da modern imar planlaması kapsamında hep ızgara planlı mahalleler oluşturulduğundan, hızla büyüyen yerleşmelerin esas karakterini günümüzde geleneksel dokuları değil, ızgara planlı göçmen mahalleleri oluşturur.

⁵³³ 1980 yılında Kırklareli merkez nüfusu 36296, Vize'nin 9730, Pınarhisar'ın 10.679, Kaynarca'nın 3453, Çakıllı'nın 1824, Kızılcıkdere'nin 979 olmuştur (KEEK, 1981: 52–53).

⁵³⁴ Pınarhisar 1953 yılında ilçe olmuştur. Kaynarca 1954 yılında, Çakıllı 1969 yılında belediye olmuştur (Karaçam, 1995:554, 607, 642).

⁵³⁵ (Köylerimiz, 1933: 149, 441, 471, 750).

⁵³⁶ (TKKP, 1936:39).

Kırklareli Merkez

Kırklareli il merkezinin kuzeybatı kesiminde kentin Kofçaz yönündeki çıkışındaki yolun güneyinde iki sıralı bir göçmen mahallesi kurulmuştur⁵³⁷ (Şekil C.2.3A/1-2). Mezarlık arazisi olan bu alanda 12–14 kadar ev inşa edilmiştir. Evler parselde bahçe içinde yer alır⁵³⁸ (Şekil B2/25 ve C2.3A/3–4). Her ne kadar o dönemde bu yapılar kırsal bir ortam içinde yer alsalar da, günümüzde kent içinde kalan mahalledeki yapıların büyük çoğunluğu yıkılarak yerine apartman inşa edilmiştir. Kalan iki yapı ise özgün niteliklerini büyük ölçüde yitirmiştir. [39.1/1] no'lu yapı, 1938 tarihli fotoğrafta görülen biçimleniş özelliklerini genel olarak koruduğundan (Şekil B2/25) yapının planı anlaşılabilmiştir.

[39.1/1] no'lu Ev

Yapıya güney giriş cephesinin batı kenarındaki yarı açık giriş mekânından girilir (Şekil C2.3A/3). Bu mekân giriş holüne açılır. Holün çevresinde bir mutfak ve iki oda bulunur. Yapının zemini ahşap kaplı, tavanı toprak sıvalıdır.

Kızılıkdere Köyü

Kırklareli merkeze bağlı Kızılıkdere Köyü, Ergene Nehri'ne bağlanan Kaynak Dere'nin iki tarafına toplu köy biçiminde yayılmış olan organik dokulu bir yerleşmedir (Şekil C2.3B/1). '93 Harbi sonrasında Karnabat göçmenleri tarafından Ertuğrul adı ile kurulan yerleşme, daha sonra Kızılıkdere adını almıştır (**Korkut, 1960:17**).

Yerleşmeye TUM döneminde ('35-'36 yıllarında) 30–35 hane Romanya göçmeni yerleştirilmiştir⁵³⁹. Yerleşmenin kuzeyinde, derenin batısında yer alan hazineye ait mera arazi üzerine karşılıklı iki sıra biçiminde evler inşa edilmiştir. Bir evin parseli 2 dekar büyüklüğündedir. Parsel içinde yapı, dört tarafında boşluk kalacak biçimde yerleştirilmiş ve giriş cephesi güneye yönlendirilmiştir. O dönemde ev dizisinin arasından geçen yol, Pınarhisar'ı Kırklareli'ne bağlayan ana karayoludur. Ancak günümüzde ana karayolu daha güneye alındığından evler artık karayolu üzerinde değildir. Kızılıkdere'de günümüzde çok harap durumda bir adet yapı kalmıştır [39.1.3/1]. "Cumhuriyetin 15. Yılında Kırklareli" adlı yayında fotoğrafı bulunan kahve, okuma odası ve dükkandan oluşan yapı ise, günümüzde mevcut değildir (Şekil B5/15).

⁵³⁷ Günümüzde Hastane Caddesi olarak bilinen Kırklareli Devlet Hastanesi'ne giden ana yol.

⁵³⁸ Bu bilgiler, "Cumhuriyet'in 15. Yılında Kırklareli" yayınında yer alan fotoğrafa ve 27.08.2005 tarihinde Kırklareli'nde öğretmen olan Yusuf Altar ile yapılan görüşmeye dayanarak derlenmiştir.

[39.1.3/1] no'lu Ev

Çatısı büyük ölçüde yıkılmış olan yapı, kroki ve fotoğraf ile belgelenmiş ve yapı malzemelerinin ölçüleri alınmıştır. Yapının planı, “B tipi” olarak tanımlanan ikiz ev plan tipinin tek ev biçimine uyarlanmış halidir. Dolayısıyla ev, bir giriş holü ve iki odadan oluşmaktadır (Şekil C2.3B/2–7). Ahşap karkas sistemli yapıda dolgu ögesi olarak kerpiç kullanılmıştır. Subasmanı bulunmayan yapının tabanı ve tavanı toprak sıvalıdır. Kıрма çatılı yapının kiremit altı örtüsünü ahşap çıta dizisi oluşturur. Çatı örtüsü yerli kiremittir.

Yapının taşıyıcı sisteminin büyük ölçüde açıkta olması nedeniyle, ahşap karkas taşıyıcı sistemin tipi ve yapı malzemelerinin boyutları ile ilgili bilgi edinme olanağı bulunmuştur (Şekil C2.3B/2). Buna göre yapının uzun güney cephesinde sekiz dikme kullanılmış ve yere göre +0.00 m, +0.40 m, +1.60 m ve +2.30 m kotundan yatay hatıllar geçirilerek, dikdörtgen biçimli üç sıralı çerçeve elde edilmiştir. Yapının iki köşesinde çapraz payandalama yapılarak, ahşap çerçeve sistemin statığı sağlamlaştırılmıştır. Kapı açıklığının bulunduğu bölümde, zeminden tavana kadar olan kısım tek bir çerçeve biçiminde yapılmış, içine kapı ve kapı üstü penceresi (ışıklık) yerleştirilmiştir. Günümüzde bu üst pencere kısmen kalmış olan kasasından anlaşılabilir (Şekil C2.3B/2). Yine güney cephede yer alan oda penceresi, mekânın orta kısmındaki çerçevenin içine oturtulmuş ve pencerenin üstündeki çerçevede çift yönlü çaprazlama yapılmıştır. Yapının dar batı cephesinde de beş adet dikme kullanılarak, giriş (güney) cephesi ile aynı biçimde üç sıralı çerçeve oluşturulmuş ve köşelerde çapraz payandalama yapılmıştır (Şekil C2.3B/4). Bu cephede mutfağın penceresinin bulunduğu çerçevenin üstünde yer alan çerçevede de, güney cephedeki oda penceresinde olduğu gibi çift yönlü çaprazlama yapılmıştır. Yapının arka kuzey cephesi bütünüyle yıkık durumda olduğu için ahşap karkas sistemi anlaşılamamıştır (Şekil C2.3B/5). Doğu cephesinde ise batı cephesindeki gibi beş dikme bulunmaktadır. Ancak olasılıkla bu cephede bir açıklık bulunmadığından zeminden tavan kotuna kadar tek bir çerçeve oluşturulmuş, köşelerde yine çapraz payandalama yapılmıştır.

Yapıda çerçeve kurmada kullanılan ana dikmeler ve çaprazlama payandaları 7.5x7.5 cm, kerpiç dolgu boşluğu oluşturmak için kullanılan ara dikmeler 3.5x7.5 cm, tavan kirişleri ise 4x12 cm boyutlarındadır. Tavan kirişlerinin üzerinde toprak sıvayı tutması için döşenen çıtalar 2.5 cm genişliğinde 1 cm kalınlığındadır. Bir kerpiç bloğunun genişliği 15 cm, uzunluğu 30 cm, yüksekliği 10 cm'dir. Yerli kiremidin

⁵³⁹ Alan araştırması sırasında 28.08.2005'te, buraya 12–13 yaşlarında göçmen gelmiş olan köylüler ile yapılan görüşme.

uzunluğu 35 cm, geniş kenarı 17 cm, dar kenarı 12 cm, et kalınlığı 1.5-2 cm'dir (C2.3B/7).

Kızılıcıkdere göçmen evleri yapılmadan önce köye gelen mühendisler tarafından bazı ölçümler yapılmış, inşaat sırasında göçmenler de çalışmış ve sıva işini kadınlar yapmışlardır. Yapının taşıyıcı sisteminde kullanılan nitelikli çam kereste devlet tarafından verilmiş, kerpiç ve kiremit ise yerel olanaklarla elde edilmiştir⁵⁴⁰.

Kaynarca Beldesi

Pınarhisar'a bağlı Kaynarca, kasabaya 3 km uzaklıkta, Kaynarca Deresi'nin iki tarafında toplu köy tipinde kurulmuş olan bir yerleşmedir (Şekil C.2.3.C/1). Yerleşmenin merkezinde su kaynakları bulunur⁵⁴¹. Bu kaynaklardan çıkan su yolları, yerleşme içinden geçerek güneyde Kaynarca Deresi'ne kavuşur. TUM döneminde köy statüsünde olmasına karşın büyük ölçekli bir yerleşme olan Kaynarca'da tarihi yapı kalıntıları da bulunmaktadır⁵⁴².

Kaynarca, Osmanlı döneminde Rum ve Bulgar mahalleleri ile birlikte '93 Harbi sürecinde gelen Türklerin kurduğu mahallelerden oluşan bir yerleşmedir. TUM döneminde yerleşmenin doğu tarafında bir göçmen mahallesi kurulmuş (Şekil B2/27), ilerleyen süreçte ana karayolu yerleşmenin dışına kuzeye alındıktan sonra da, '51 göçmenleri için bu karayolunun kuzeyinde yeni bir mahalle kurulmuştur⁵⁴³. Kaynarca'da TUM döneminde büyük beş derslikli bir ilkokul yapılmış (Şekil B3/86), ancak bu ilkokul ne yazık ki 1998'de bir yangın nedeniyle tahrip olduktan sonra yıkılmıştır⁵⁴⁴ (Şekil C2.3C/14–15).

TUM döneminde kurulan yerleşme biriminden günümüze üç yapı ulaşmıştır. Bu yapıların biçimleniş özellikleri, 1938 tarihli fotoğraftaki yapılarla aynı olmaması nedeniyle⁵⁴⁵, Kaynarca'da en azından iki farklı tipte yapı inşa edildiği anlaşılmaktadır.

⁵⁴⁰ Alan araştırması sırasında 28.08.2005'te, buraya 12–13 yaşlarında göçmen gelmiş olan köylüler ile yapılan görüşme. Sıva işi ile ilgili bilgi, 25 yaşlarında göçmen olarak gelen Hatice Güngördü ile yapılan görüşmede öğrenilmiştir.

⁵⁴¹ Kaynarca ile ilgili genel bilgi için bkz: (Karaçam, 1995:604–608).

⁵⁴² Günümüzde halen bir kilise kalıntısı mevcuttur (Yılmaz, 2000:119), Kale ise 1980'li yıllarda yıktırılmıştır (Kaynarca eski belediye başkanı Burhaneddin Özbay'dan edinilen sözlü bilgi).

⁵⁴³ Ağustos 2006'da Kaynarca'da yapılan ayrıntılı yerleşme dokusu belgelemesi çalışması sırasında eski belediye başkanları ile yapılan görüşmelerde edinilen bilgiler.

⁵⁴⁴ 1999 yılında Kaynarca'da belgeleme yapan İTÜ Mimarlık Fakültesi lisans öğrencileri okul yapısını fotoğraf ile belgelemişlerdir.

⁵⁴⁵ 1938 tarihli fotoğrafta ikiz ev dizisi görülmektedir (Şekil B2/27). Bugün belgelenen yapılar tek ev plan tipindedir.

Belgelenen yapılar, doğu-batı doğrultusundaki bir sokak üzerinde sıralanmaktadır (Şekil C2.3C/2). Her iki tarafındaki evlerin giriş cephesi sokağa baktığından, güneydeki yapıların girişi kuzey yönüne açılmıştır.

[39.7.1/1] no'lu Ev

Yapı, sokağın kuzey tarafında bulunur. Dolayısıyla giriş cephesi güneye bakar. Yapı parsel içinde dört tarafında boşluk kalacak biçimde konumlandırılmıştır. Dış ölçüleri 5.91x8.62 m, kapladığı alan 50.9 m²'dir. Ev, bir giriş mekânı ile bu mekâna açılan mutfak ve bir odadan oluşmaktadır (Şekil C2.3C/3–11). Giriş mekânı 1.54x3.67 m (5.7 m²) boyutlarındadır. Pencere açıklığı bulunmamaktadır. Girişin karşısında yer alan mutfak 3.12x3.67 m (11.5 m²) boyutlarındadır. Mutfağın batı cephesinde 120 cm genişliğinde bir pencere yer alır. Giriş mekânının doğu tarafından odaya girilir. 3.70x4.81 m (17.8 m²) boyutlarındaki odanın güney cephesinde 132 cm genişliğinde bir pencere bulunur.

Yapının zemini yerden 25 cm yüksektir. Beden duvarları 55 cm kalınlığında taştandır. Bölme duvarları ise 15 cm kalınlığında ahşap karkastır. (Şekil C2.3D/12). Kargir duvarın üzerinde, çatının iki kısa tarafında kerpiç duvarlar bulunur. Çatı beşik biçimlidir ve yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalıdır, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalanmıştır. Yapının kapılarında ilk yapımdan kalan kilitler halen mevcuttur (Şekil C2.3D/9).

Yapının sahipleri günümüzde evi kullanmamakta, aynı parselde yapının biraz uzağında inşa ettikleri tek katlı evde yaşamaktadırlar. Yapı bakımsız olmakla birlikte, özgün niteliklerini korumaktadır.

[39.7.1/2] no'lu Ev

Yapı, sokağın güney tarafında bulunur (Şekil C2.3D/12). Dolayısıyla giriş cephesi kuzeye bakar. Kırsal alanda girişin kuzey rüzgarına açık cephede yer alması tercih edilmediğinden, bu yapının konumlandırılması dikkat çekicidir. Olasılıkla diğer kırsal yerleşmelere göre daha büyük ve kasaba karakterindeki Kaynarca'da sokağa sırtını dönen bir yapılanma yerine, tüm evlerin sokağa cephe vermesi tercih edilmiş olmalıdır⁵⁴⁶. Yapı parsel içinde dört tarafında boşluk kalacak biçimde konumlandırılmıştır. [39.7.1/1] no'lu yapı ile aynı plan tipindedir. Yapının arkasında cephe boyunca devam eden "indirme" olarak anılan ahır bulunur. Ahır da yapı gibi taştandır ve beşik çatı uzatılarak üzeri örtüldüğünden, yapıyla bütünlük içindedir.

⁵⁴⁶ Aynı yaklaşım Kırklareli Merkez ve Pınarhisar'da ana yol üzerinde yer alan yapılarda da gözlenmiştir.

Günümüzde kullanılmayan yapı çok harap durumdadır. Taş duvarlarda önemli çatlaklar söz konusudur. Yapının güneyinde, biraz gerisinde çok katlı betonarme bir yapı bulunur. Bu yapı parsel ifrazından sonra inşa edilmiştir.

[39.7.1/3] no'lu Ev

Yapı, sokağın güney tarafında bulunur (Şekil C2.3D/13). Dolayısıyla giriş cephesi kuzeye bakar. Yapı parsel içinde dört tarafında boşluk kalacak biçimde konumlandırılmıştır. [39.7.1/1] no'lu yapı ile aynı plan tipindedir.

Günümüzde kullanılmayan yapı çok harap durumdadır. Taş duvarlarda önemli çatlaklar söz konusudur. Yapının hemen doğusundaki çok katlı betonarme yapı parselin ifrazından sonra inşa edilmiştir.

Pınarhisar İlçesi

Kırklareli'ne 30 km uzaklıktaki Pınarhisar, TUM döneminde Kırklareli merkeze bağlı bir nahiye merkezidir. Bizans Dönemi'nden kalan bir kalenin güney eteğinde gelişen yerleşmenin çekirdeği organik sokak dokusuna sahiptir (C.2.3D/1). Ancak TUM döneminde Bulgaristan ve Romanya'nın çeşitli yerlerinden gelen çok sayıda göçmen grubunun iskan edilmesi ile, eski yerleşme merkezinin doğusunda ızgara planlı mahalleler oluşmaya başlamıştır (C.2.3D/1-4). İlerleyen süreçte '51 göçmenleri için de mahalleler kurulması ve yeni imar planlarının da ızgara plan esasına göre yapılması nedeniyle, günümüzde yerleşmede hakim olan ızgara planlı sokak dokusudur (Şekil C2.3D/3-4). Pınarhisar'da TUM Dönemi'nde Beylik ve Cami-i Kebir Mahallesi gibi toplu mahallelerin yanı sıra İstanbul-Kırklareli Karayolu üzerinde de karşılıklı iki sıra biçiminde evler inşa edilmiştir (Şekil C.2.3D/1).

Pınarhisar'da adı geçen mahallelerde bir miktar yapı halen varlığını sürdürmektedir. Ancak tezin esas konusunu kırsal yerleşmeler oluşturduğu için, esas olarak köylerde belgeleme çalışmaları yapılmış, Pınarhisar gibi kasaba karakterindeki yerleşmelerde ise TUM'nin bina inşa programını daha sağlıklı değerlendirmeye yönelik veri derleme amacı ile araştırma gerçekleştirilmiştir⁵⁴⁷. Bu nedenle Pınarhisar'daki TUM dönemi göçmen evlerinden farklı plan özellikleri gösteren yapılardan birer örnek belgelenmiştir⁵⁴⁸.

[39.7/1] no'lu Ev

Güneyden kuzeye doğru çıkan eğimli bir yolun batı tarafında yer alan yapı, parsel içinde sırtını parselin kuzey sınırına yaslamıştır. Parsele yol üzerinden doğudan

⁵⁴⁷ Yöntem bölümünde bu konu açıklanmıştır, bkz. Bölüm 1.2.3.

girilir, evin ise giriş cephesi yola değil, güneye yönlendirilmiştir. Kare planlı yapı, giriş mekanı olan bir mutfak ve üç odadan oluşmaktadır (Şekil C.2.3D/5-7). 2.71x2.84 m (7.7 m²) boyutlarındaki mutfağın batı cephesinde 98 cm genişliğinde bir pencere bulunur, bunun karşısında doğu duvarında ocak yer alır. Mutfağın doğusundaki ön oda 2.84x3.70 m (10.5 m²) boyutlarındadır. Odanın güney cephesinde 98 cm genişliğinde bir pencere, kuzey duvarında 42 cm genişliğinde bir niş bulunur. Mutfağın güneyinde 2.30x2.85 m (6.6 m²) boyutlarında hol niteliğinde küçük bir oda ve bu mekandan geçilen 2.30x4.12 (9.5 m²) m boyutlarındaki arka oda yer alır. Küçük odanın batı cephesinde, arka odanın doğu cephesinde diğerleriyle aynı genişlikte olan birer pencere bulunur. Arka odanın güney duvarında, ön oda nişinin yer aldığı duvarda 46 cm genişliğinde bir niş yer alır. Yapının parsel sınırında bulunan kuzey cephesi sağırdır. Pencerelev söveli ve çift kanatlıdır.

40 cm yüksekliğinde subasmanı bulunan yapının duvarları 55 cm kalınlığında moloz taştandır. Ancak yapı köşelerinde ve açıklık kenarlarında kesme taş kullanılmıştır. Duvarlar kireç taşındandır. Zemin ve tavan toprak sıvalıdır. Çatı dört yüzlü kırma çatı tipindedir ve örtü malzemesi olarak yerli kiremit kullanılmıştır.

Yapı günümüzde kullanılmamakta ve çok harap durumdadır. Henüz kargir duvarları sağlam olmakla birlikte, çatıda çökme vardır. Parselde ek yapı yoktur.

[39.7/2] no'lu Ev

Yapı, doğu-batı doğrultusunda uzanan düz bir sokak üzerinde bulunur. Yolun kuzeyinde kalan parselde yol üzerinden güneyden girilir, yapının giriş cephesi de güneye bakar. Parsel 500 m² büyüklüğündedir. Yapı parsel içinde dört tarafında boşluk kalacak biçimde konumlandırılmıştır. Yapının dış ölçüleri 6.25x7.90 m, kapladığı alan 49.4 m²'dir. Ev, bir giriş mekânı ile bu mekâna açılan mutfak ve bir odadan oluşmaktadır (Şekil C2.3D/8–13). Giriş mekanı 1.50x3.27 m (4.9 m²) boyutlarındadır. Pencere açıklığı bulunmamaktadır. Girişin karşısında yer alan mutfak 3.24x3.27 m (10.6 m²) boyutlarındadır. Mutfağın batı cephesinde 115 cm genişliğinde bir pencere ve onun karşısındaki ara duvar üzerinde de bir ocak yer alır. Giriş mekânının doğu tarafından odaya girilir. 3.13x5.25 m (16.4 m²) boyutlarındaki odanın güney cephesinde 115 cm genişliğinde bir pencere bulunur.

Yapı kargirdir. Duvarlar beyaz kireç taşından 50 cm kalınlığında örülmüştür. Duvarda kaba yontulmuş moloz taş niteliğinde taş kullanılmış, duvarların içi ile dışı yine kireç ile sıvanmıştır. Duvar örgüsü çok nitelikli değildir (Şekil C2.3D/9–11).

⁵⁴⁸ Ancak Pınarhisar, çok sayıda ve farklı tipler içeren göçmen mahalleleri ile monografik bir araştırmayı gerektiren önemli bir yerleşmedir.

Farklı büyüklükteki taşlar dengesiz bir biçimde bir araya getirilmiş, derzlemede gerektiği kadar şaşırtma yapılmamıştır. Kapı, pencere gibi açıklıkların üstünde dört adet kaba tıraşlanmış ahşap kiriş ile lento yapılmış, kirişlerin orta kısmında dik yönde bir kereste çakılarak kirişler birbirine bağlanmıştır (Şekil C2.3D/13). Bu yapıda ilginç olan bir nokta, taş duvar içinde yer alan ocağın kendi duvarının tuğla ile örülmüş olmasıdır (Şekil C2.3D/12).

Yapı, günümüzde yıkık durumdadır. Kargir duvarlar büyük ölçüde tavan kotuna kadar mevcut olmakla birlikte, kapı ve pencere üstlerinde yıkılma vardır. Çatıya ilişkin hiçbir iz ve malzeme kalmamıştır. Olasılıkla çatının ahşap malzemesi çıkma ahşap olarak başka yerde değerlendirilmiştir. Bu nedenle çatı biçimlenişi belli olmamakla birlikte, tüm duvarların tavan kotunda bitmiş olması, kalkan duvara ilişkin bir izin bulunmaması ve Pınarhisar'daki aynı plan tipindeki diğer yapıların da dört yüzlü kırma çatılı olması nedeniyle (Şekil C2.3D/14,17), bu yapının da çatısı dört yüzlü kırma çatı olmalıdır. Yapının tavanı ve tabanı ile ilgili de günümüze hiçbir iz ulaşmamıştır. Giriş holünün aydınlanması için kapı aynı tipteki diğer yapılar gibi ışıklıklı olmalıdır (Şekil C2.3D/15–16).

[39.7/3] no'lu Ev

Yapı, doğu-batı yönünde uzanan İstanbul-Kırklareli karayolu üzerinde yer alır. Yolun kuzeyinde yer alan parselde yol üzerinden güneyden girilir, evin giriş cephesi de güneye bakar. Parsel 1 dekar büyüklüğündedir. Yapılar ikiz ev tipinde olduğundan, parselin önünde, arkasında ve serbest cephe tarafında boşluk bulunur. Günümüzde ikiz evin batı kanadı yıkılmış, doğu kanadı konut olarak kullanılmaya devam etmektedir. Yapının tek bir dairesinin dış ölçüleri 7.6x5.57 m, kapladığı alan 42.4 m²'dir. Ev, bir giriş mekanı ile mutfak ve bir odadan oluşmaktadır (Şekil C.2.3D/18-19). Giriş mekanı 1.54x3.50 m (5.4 m²) boyutlarındadır. Güney cephesinde 85 cm genişliğinde söveli bir pencere bulunur. Girişin karşısında yer alan mutfak 3.18x3.50 m (11.1 m²) boyutlarındadır. Mutfağın doğu cephesinde 115 cm genişliğinde bir pencere onun karşısındaki ara duvarda da bir baca yer alır. Giriş mekanının batısında yer alan oda, 3.34x4.86 m (16.2 m²) boyutlarındadır. Mekanın güney cephesinde 115 cm genişliğinde söveli bir pencere vardır (Şekil C.2.3D/17).

Yapının 20 cm yüksekliğinde subasmanı vardır. Yapının kuzey, doğu ve batı beden duvarları kargir, güney beden duvarı ile iç duvarları ahşap karkastır. Duvarların içi ve dışı kireç sıvalıdır. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Yapı kırma çatı ile örtülüdür ve yerli kiremit ile kaplıdır.

Yapının batı kanadındaki daire yıkılmış olmakla birlikte, belgelemesi yapılan daire iyi durumdadır. Yalnızca odanın penceresiz kuzey duvarının önüne ahşap malzeme ile gusülhane ve musandra yapılmış ve ön cephede çatı uzatılarak bir sundurma mekânı oluşturulmuştur.

[39.7/4] no'lu Ev

[39.7/3] no'lu evin karşısında, ana karayolunun güneyinde yer alan parselde yol üzerinden kuzeyden girilir; evin giriş cephesi kuzeye bakar (Şekil C2.3D/20–21). Parsel 1 dekar büyüklüğündedir. Yapı ikiz ev tipinde olduğundan, parselin önünde, arkasında ve serbest cephe tarafında boşluk bulunur. Bu yapı karşısındaki ikiz ev ile aynı plan tipindedir. Yapı bölgede karşılaşılan giriş cephesi kuzeye yönlendirilmiş olan az sayıda evden biridir. Ana karayolu üzerindeki evlerin yola sırtını dönmemesi için böyle bir tercihte bulunulmuş olmalıdır⁵⁴⁹.

Yapı tabanı yerden 15 cm yüksekliktedir. Yapının [39.7/3] no'lu yapıdan farklı olarak bütü duvarları kargirdir⁵⁵⁰. Duvarların içi ve dışı kireç harcıyla sıvalıdır. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Yapı kırma çatı ile örtülüdür ve yerli kiremit ile kaplıdır.

'35 göçmenleri ile yapılan görüşmelerden⁵⁵¹ öğrenildiğine göre, yapı taşı olarak Pınarhisar çevresinde yoğun olarak bulunan kireç taşı kullanılmış, kiremit çevredeki kiremithanelerden alınmış, nitelikli Romanya çam kerestesi ise devlet tarafından sağlanmıştır. '35 göçmenlerinin evlerinde çamur harcı ve '38 göçmenlerin evlerinde ise kireç harcı kullanılmıştır. [39.7/2] evinin bulunduğu alanda 35 ev inşa edilmiş, evler, 1940 yılında sahiplerine teslim edilmiştir. [39.7/3] evinin bulunduğu bölgede 20 ikiz ev inşa edilmiş, evler 1937 yılında sahiplerine teslim edilmiştir. İnşaatlar müteahhit tarafından yapılmış, yevmiyeli işçi çalıştırılmıştır. Köylüler de inşaatların hızlı bir biçimde bitmesi için ücretsiz çalışmışlardır.

[39.7/5] no'lu Numune Fidanlık Binası

TUM Dönemi'nde Pınarhisar'ın güneyinde büyük bir alan numune fidanlık olarak ayrılmış (Şekil C2.3D/1) ve bu alanın içinde bir fidanlık binası inşa edilmiştir. 1938

⁵⁴⁹ Pınarhisar'da Beylik Mahallesi'nde yer alan yapılarda böyle bir kaygı söz konusu değildir. Bu alandaki tüm yapılar güneye bakmaktadır.

⁵⁵⁰ [39.7/3] no'lu yapının giriş cephesi güneye yönlendirildiği için geleneksel Trakya evlerindeki gibi ahşap karkas yapılmıştır. Ancak bu yapının giriş cephesi kuzeye yönlendiği için sert hava koşullarına karşı kargir olarak yapılmıştır.

⁵⁵¹ 26.08.2005 günü Niyazi Savcı ve Naim Üstün ile yapılan görüşmeler; 28.08.2005 günü Mustafa Gürşan ile yapılan görüşme (Her üç kişi de buraya 13–17 yaşlarında göçmen gelmişlerdir.).

yılında inşaat halinde olan yapı⁵⁵², dönemin baskın mimari biçemi olan modern mimarlık çizgisinde tasarlanmıştır.

Fidanlık arazisinin orta kesiminde giriş cephesi güneye bakacak biçimde konumlandırılan yapıya, fidanlığı doğu-batı yönünde geçen, iki tarafı yüksek çalılarla sınırlandırılmış bir patikadan ulaşılır (Şekil C2.3D/24–25). İki katlı ve dıştan dışa 10.07x14.07 m boyutlarında olan yapının planı, orta aksında girişe dik konumlanan ve yapı boyunca devam eden bir orta mekân ile iki yanda bu mekâna açılan odalardan oluşur (Şekil C2.3D/22–23). Zeminde ve birinci katta yapılan çıkmalarla hareketli bir cephe düzeni elde edilmiştir.

Zemin Kat Planı

Yapının giriş cephesinin önünde yerden 70 cm yükseklikte ve 120 cm genişliğinde bir teras bulunur. Teras yapının doğu cephesi boyunca devam eder. Terasa giriş cephesinin ortasında yer alan ve iki tarafı çam ağaçları ile sınırlandırılmış üç basamaklı merdivenle ulaşılır. Merdivenin karşısında yapının giriş kapısı yer alır. Çift kanatlı kapıdan, 1x3.93 m (3.93 m²) boyutlarındaki rüzgarlık mekanına girilir. Bu mekân ortada iki kanatlı, yanlarda birer sabit camlı ahşap kanat ile iç hole açılır. İç hol 3.04x3.93 (11.9 m²) boyutlarındadır. Mekânın doğu ve batı tarafında ikişer oda, kuzeyinde ise merdiven ile arkadaki mutfak ve helâyâ ulaşan kısa koridor yer alır. İki yandaki odalar simetrik. Güney cepheye bakan odalar 2.98x2.98 (8.9 m²) boyutlarında kare planlıdır. Batıdaki odanın güneye ve batıya, doğudaki odanın da güneye ve doğuya bakan 200 cm genişliğinde ikişer penceresi bulunur. Arka kısımda yapının kuzey tarafında kalan odalardan batıdaki batıya, doğudaki de doğuya doğru çıkma yapar. Bu mekanlar 2.90x3.97 m (11.5 m²) boyutlarındadır. Her iki odanın da çıkma yaptığı cephe boyunca üç penceresi vardır. Ortadaki pencere 180 cm genişliğinde, iki yandaki pencereler ise 70 cm genişliğindedir. Yan pencereler, dönemin modern mimarlık biçiminin tipik bir örneği olarak, çıkmanın yan taraflarında da devam etmekte, yani odanın çıkma kısmının köşeleri pencereler ile çevrilidir. Orta holün kuzey tarafı bir duvarla ikiye ayrılmıştır ve doğu tarafta 2.09 m genişliğinde ve 3.95 m uzunluğunda merdivenkovanı, batı tarafta ise 1.56 genişliğinde ve 2.57 m uzunluğunda bir koridor ile mutfak ve helâ mekânına ulaşılır. Koridorun hemen karşısında yer alan hela 0.83x1.57 m (1.3 m²) boyutlarında küçük bir mekandır. Kuzey cepheye bakan 100 cm genişliğinde bir penceresi vardır. Mutfak 1.98x2.98 m (5.9 m²) boyutlarındadır. Kuzeye bakan 200 cm genişliğinde bir penceresi ve onun karşısında ara duvarda bir ocağı bulunmaktadır.

⁵⁵² “Cumhuriyetin Onbeşinci Yılında Kırklareli” adlı yayında yapıyı inşa halinde gösteren bir fotoğraf bulunmaktadır (KİY, 1938:25).

Merdiven iki kolludur. Orta sahinin kuzey cephesinde 100 cm genişliğinde bir pencere ve doğu cephesinde bir kapı bulunur. Bu kapının önündeki sekiz basamaklı merdiven ile bahçeye çıkılmaktadır.

1.Kat Planı

Merdiven ile 3.93 m genişliğinde, 6 m uzunluğunda ve 23.6 m² büyüklüğündeki orta hole ulaşılır. Holün güney cephesinin ortasında 110 cm genişliğinde bir kapının iki yanında 100 cm genişliğinde birer pencere bulunur. Kapıdan zemin kattaki ana giriş kapısının üstünü örten balkona çıkılır. Balkon 1.47 m genişliğinde, 4.45 m uzunluğunda, 6.5 m² büyüklüğündedir.

Birinci kattaki çıkmalardan dolayı holün iki yanında yer alan odalar simetrik değildir. Batı kanatta, güney cephede yer alan oda 3.26x3.46 m (11.3 m²) boyutlarındadır. Altındaki oda ile dıştan hemyüz olan bu oda, üst kattaki duvarlar daha ince olduğu için altındaki odadan biraz daha büyüktür. Odanın güney ve batı cephelerinde 200 cm genişliğinde birer pencere bulunur. Aynı kanadın kuzeyinde yer alan oda 2.90x4.25 m (12.3 m²) boyutlarındadır. Mekânın batı cephesinde 180 cm genişliğinde bir pencere bulunur. Altındaki odadan farklı olarak, bu odanın köşe pencereleri yoktur. Orta holün doğu kanadında, güney cephede yer alan oda, 3.26x4.45 m (14.5 m²) boyutlarındadır. Oda, doğu tarafta çıkma yaptığı için altındaki odadan daha büyüktür. Güney ve doğu cephesinde 200 cm genişliğinde birer pencere ve güney giriş cephesinin doğu köşesinde 70 cm genişliğinde 140 cm uzunluğunda (1 m²) bir balkon bulunur. Aynı kanadın kuzeyinde yer alan oda 3.19x4.54 (14.5 m²) boyutlarındadır. Diğer kanadın kuzey odası gibi bu mekân da altındaki oda ile dıştan hemyüz, ancak biraz daha büyüktür. Odanın doğu ve kuzey cephelerinde 200 cm genişliğinde birer pencere bulunur. Kuzey cephede 2.26 m genişliğinde ve 3.26 m uzunluğunda (7.4 m²) bir balkon yer alır. Kuzeydeki pencerenin batı kısmında balkona açılan tek kanatlı bir kapı vardır.

Orta holün kuzeybatı tarafında, merdiven kovanının bitişiğinde mutfak ve helaya açılan 1.16x1.56 m (1.8 m²) boyutlarında küçük bir hol bulunur. Hela alttaki helanın tam üstünde 0.83x1.57 m (1.3 m²) boyutlarındadır ve kuzey cephesinde 100 cm genişliğinde bir penceresi vardır. Mutfak 2.25x4.25 (9.6 m²) boyutlarındadır. Bu mekân batı yönünde çıkma yaptığı için, altındaki mutfaktan daha büyüktür. Mekânın kuzey cephesinde 200 cm genişliğinde bir pencere ve onun karşısında, ara duvar üzerinde alttaki ocağın hizasında ocak bulunur.

Yapının ana girişi, iki yanında kalın ve girintili taş söve ile vurgulanmıştır (Şekil C2.3D/28). Girişin üstünde yer alan balkon, girişin iki yanında yer alan “S” kıvrımlı

balkon payandaları ile girişin saçağı gibi durmaktadır (Şekil C2.3D/25). Giriş kapısı iki kanatlı ve ahşaptır. Her kanadında üç ayna vardır. Kapının üzerinde üç parçalı cam ışıklık bulunur. Yapının rüzgarlıktan orta hole açılan camlı kapı sistemi ilginçtir (Şekil C2.3D/29). Ortada iki kanatlı kapı ve onun iki yanında sabit birer kanat bulunur. Ortadaki kapılar günümüze ulaşmamıştır. Sabit kanatların üst kısmı camlı ve iki bölmeli, alt kısmı da iki bölmeli ahşaptandır. Üst kotta rüzgarlık boyunca bir ışıklık vardır. Işıklık, sabit kanatların üzerinde ikişer bölmeli, çift kanatlı kapının üzerinde ise dört bölmeli camlıdır. Arka giriş kapısı iki kanatlı ve ahşaptır.

Yapının pencereleri değiştirilmiş, günümüze özgün bir pencere kalmamıştır (Şekil C2.3D/24–27). Ancak bazı pencerelerin üst kottaki sabit kanat bantları halen mevcuttur (Şekil C2.3D/27,32). Buna göre 100 cm genişliğindeki pencerelerde iki sabit kanat, 180 cm genişliğindekilerde dört sabit kanat, 200 cm genişliğindekilerde de beş sabit kanat bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemde sabit kanatlar ile alttaki açılır kanatlar her zaman simetrik yapılmadığından, alt kanat sayıları hakkında bir bilgi edinilememiştir. Yapının balkonlarını ve merdivenini çevreleyen demir korkuluklar ise dönemin biçimini gösteren ve yapıya estetik bir değer katan mimari öğeler olarak dikkate değerdir (Şekil C2.3D/30–31). Buna karşılık yapının batı cephesinde yer alan balkonun altındaki demir payanda “S” kıvrımlı geleneksel çizgide bir mimari öğedir (Şekil C2.3D/30).

Yapının güney cephede 70 cm yüksekliğinde olan subasmanı, kuzey cephede 30 cm’ye kadar düşer. Subasman duvarları kısmen kesme taş kısmen de moloz taş kullanılarak örülmüştür. Zemin kat duvarları farklı büyüklükteki kesme taşlarla örülmüş, bazı yerlerde aralara dolgu niteliğinde tuğla katılmıştır. Birinci katta iki kanatta yer alan odaların arasındaki duvar zemin kattaki duvarın devamı niteliğinde, taş duvardır. Diğer ara duvarlar ve beden duvarları ise tuğla ile örülmüştür. Taş duvarlar 55 cm kalınlığında, tuğla duvarlar ise 27 cm kalınlığındadır. Taş olarak, Pınarhisar’da yoğun olarak bulunan beyaz kireç taşı kullanılmıştır. Ancak taşların düzgün kesme taş ve farklı büyüklüklerde olması, bunların çevredeki arkeolojik alanlardan devşirilmiş olarak sağlanmış olabileceğini göstermektedir. Duvarlar çimento harcıyla sıvalı, kireç badanalıdır. Yapının zemin katının tabanı, dönemin modasını yansıtan geometrik desenli karo mozaik ile kaplanmıştır. Birinci katın döşemesi ise betonarme ve üzeri çimento harcıyla sıvalıdır. Bunun üstündeki kaplama malzemesi günümüze ulaşmamıştır. Zemin katın tavanları çimento sıvalı, kireç badanalı, birinci katın tavanı düz ahşap kaplamalıdır. Çatı kırma çatıdır, ~30 cm genişliğinde saçağı vardır ve marsilya kiremidi ile kaplıdır.

Korunmuşluk Durumu

Zaman içinde çeşitli değişiklikler yapılmış olmakla birlikte, yapının özgün niteliği anlaşılır durumdadır. Çıkma yapan ve köşe penceresi bulunan odalarda, bu pencereler kapatılmıştır. Yapı genelinde pencere doğramalarının tamamı değiştirilmiş, yalnız üç yerde özgün pencerelerin üst kısmı kalmıştır. Günümüzde kullanılmayan yapı hızla haraplaşma sürecine girmiştir. Pencere camları kalmamıştır, hatta bazı pencere açıklıklarının kasası dahi mevcut değildir, kapılar da ya açık bırakılmıştır ya da mevcut değildir. Bu nedenle yapının içi dış etkenlere açık bir hale gelmiştir. Çatı sorunları nedeniyle üst katın ahşap kaplama tavanları hasarlı durumdadır. Yapının kargir beden duvarlarının bazı kısımlarında duvar çatlakları ve sıva dökülmesi vardır. Giriş cephesinin batı tarafındaki büyük sıva dökülmesi ile yine aynı cephede kapının iki yanındaki ve kuzey cephenin doğu tarafındaki çapraz duvar çatlakları önemlidir. Balkon ve merdivenin demir parmaklıklarında paslanma gözlenmiştir.

Vize:

Kırklareli'ne 60 km uzaklıktaki Vize, TUM döneminde Kırklareli'nin ilçe merkezidir. Pınarhisar gibi Vize de Bizans Dönemi'nden kalan bir kalenin eteklerinde organik dokulu bir biçimde gelişmiş, ancak TUM döneminde çok sayıda göçmen grubunun iskân edilmesiyle, eski yerleşme merkezinin dışında ızgara planlı mahalleler oluşmaya başlamıştır (C.2.3E/1-3). Kasabanın güneydoğusundaki mera arazisi üzerinde halk arasında "Muhacir Mahallesi" olarak anılan Devlet Mahallesi kurulmuş, 400-600 m² büyüklüğünde parseller oluşturularak evler inşa edilmiştir⁵⁵³. Günümüzde bu mahallede bir dizi halinde üç ev tespit edilerek, bunlardan özgün niteliklerini iyi koruyan bir örnek [39.8/1] ve bir mahalle çeşmesi [39.8/3] rölövesi yapılarak belgelenmiştir.

[39.8/1] no'lu Ev

Yapı, kuzey-güney doğrultusundaki bir sokak üzerinde düz bir alanda yer alır. Parsele sokak üzerinden doğudan girilir, evin giriş cephesi de sokağa, doğuya yönlendirilmiştir. 7.78x5.40 boyutlarındaki yapının kapladığı alan 42 m²'dir. Ev, bir giriş mekânı ile iki odadan oluşmaktadır (Şekil C.2.3E/4-8). Giriş mekânı, 1.50 m genişliğinde, 3.68 m uzunluğunda 5.5 m² büyüklüğündedir. Penceresi bulunmayan mekân, giriş kapısının üzerindeki ışıklık sayesinde aydınlanmaktadır (Şekil C2.3E/8). Giriş mekânının kuzey dar kenarındaki kapıdan büyük odaya, uzun batı

⁵⁵³ 26.08.2005'de 3 yaşında göçmen olarak bu eve yerleşmiş olan Ahmet Özhan'la yapılan görüşmede edinilen bilgiler.

duvarındaki kapıdan da küçük odaya (mutfak?) girilir⁵⁵⁴. 3.5x5 m (17.5 m²) boyutlarındaki büyük odanın doğu cephesinde 130 cm genişliğinde bir pencere bulunur. Küçük oda 3.29x3.68 m (12.1 m²) boyutlarındadır ve güney cephesinde 130 cm genişliğinde bir pencere yer alır.

Yapı, ahşap karkas sistemlidir. Temel, toprak zemin üzerinde tek sıra halinde taş dizilerek oluşturulmuştur (Şekil C2.3E/6). Duvarlar 20 cm kalınlığında ve kerpiç dolguludur. Duvarların sıvası büyük ölçüde döküldüğü için karkas sistemi görülmektedir. Dikmeler 1-1.5 m aralıklı dizilip, araya tek yönlü çapraz kirişler konularak çerçeve sistemi oluşturulmuştur. Çerçeve içlerinde yatay ve dikey ahşap elemanlar konularak çerçeveler bölmelere ayrılıp, kerpiç dolgu yapılmıştır.

Duvarlar toprak sıvalı, kireç badanalıdır. Taban ahşap kaplamalı, tavan ahşap çita üzerine toprak sıvalıdır. Beşik çatı biçimindeki çatı yerli kiremit ile kaplıdır. Günümüzde kullanılmayan yapı gittikçe haraplaşmaktadır. Kuzey duvarı bütünüyle yıkılmış ve yerine briket duvar örülmüştür. Özgün duvarlarda sıva dökülmesi ve ahşap malzemede bozulma söz konusudur. Tavan kaplamaları da büyük ölçüde dökülmüştür. Çatı henüz oldukça sağlamdır. Parselde ek yapı yoktur.

Yapı için gerekli kerpiç, meranın dere boyunda çukur açılarak kesilmiş, kereste olarak da devlet tarafından sağlanan Romanya çamı kullanılmıştır. Bölgeye yerleşecek göçmenler kasım ayında geldikleri için, evlerin biran önce inşa edilmesi amacıyla herkes kerpiç kesme işinde angarya olarak çalışmıştır⁵⁵⁵.

[39.8/2] no'lu Ev

[39.8/1] no'lu evin kuzey komşusu olan ve bu ev ile aynı biçimleniş özelliklerine sahip olan yapı, halen kullanılmakta ve bakımlı durumdadır (Şekil C.2.3E/9-10). Yapının güney yan cephesine küçük bir giriş mekânı eklenerek, doğu cephedeki özgün giriş kapatılmıştır. Yapıda bunun dışında kapsamlı bir değişim söz konusu değildir.

[39.8/3] no'lu Çeşme

Devlet Mahallesi içinde sokak üzerinde bir mahalle çeşmesi tespit edilmiştir. Bu yapı, günümüze ulaşan tek mahalle çeşmesi olmakla birlikte, mahalle kurulduğunda başka çeşmelerin de olduğu öğrenilmiştir⁵⁵⁶. Doğu-batı yönünde uzanan sokağın doğu tarafında köşeye yakın olarak konumlandırılmış olan çeşme tek yüzlüdür. 1.20x1.50 cm boyutlarındaki yaklaşık kare planlı çeşmenin güneye bakan

⁵⁵⁴ .Yapının sahibi A.Özhan, mekânları “küçük oda”, “koca oda” ve “hayat” olarak tanıtmıştır.

⁵⁵⁵ A. Özhan'dan öğrenilmiştir.

⁵⁵⁶ 26.8.2005'de Halil Sasa ile yapılan görüşmede edinilen bilgi. H. Sasa, 1935 yılında 8 yaşında göçmen olarak Vize'ye gelmiştir.

cephesinde, iki yandan 20 cm pay bırakılarak çeşme yüzü 15 cm içeriye doğru çekilmiş ve önüne yalak yerleştirilmiştir (Şekil C2.3E/11–13). Yalak cepheden öne doğru 25 cm çıkmaktadır. Kesme kireç taşından yapılan yapının cephesi, 8.5 cm genişliğinde çıkma yapan bir silmeyle sonlanır. Çeşmenin silmeye kadar yüksekliği 132 cm, silme bitim kotu ise 155 cm'dir.

Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının kesme taşları yerinden oynamış, çimento ile derzleme ve düz çatının üzerine betondan kırma çatı yapılmıştır. Musluk mevcut değildir ve yeri tahrip edilmiştir.

Çakıllı Köyü

Vize'ye bağlı Çakıllı Köyü, Kırklareli'nin en doğudaki köyüdür. Bölgenin yerli köylerinden olan Çakıllı⁵⁵⁷, organik dokulu olarak gelişmiş, TUM döneminde köyün içinden geçen İstanbul-Kırklareli karayolu yerleşmenin güneyine alınmış ve yolun güneyindeki eski mezarlık alanına⁵⁵⁸ göçmenler için bir mahalle kurulmuştur (C2.3F/1). Yol üzerinde okul ve köy konağı inşa edilmiştir. Köyün Saray yönündeki çıkışında bulunan tarihi çınar ağacının çevresi de köy parkı olarak düzenlenmiş, ayrıca bir de numune fidanlık yapılmıştır. Günümüzde okul, az sayıda ev ve park varlığını sürdürmektedir. Köy konağının yerine belediye binası inşa edilmiştir.

Göçmen mahallesi, doğu-batı doğrultusunda uzanan İstanbul karayolu ile onun güneyinde açılan alt yol arasında, bu yollara dik çıkan kısa sokaklar üzerinde karşılıklı iki sıra ev biçiminde oluşturulmuştur. Bir parsel 450 m²'dir ve yerleşmede 20–25 ev inşa edilmiştir. Bugün mevcut olan evler incelendiğinde, TUM döneminde sık olarak kullanılan kerpiç dolgulu ahşap karkas sistemle birlikte taş ve tuğla malzemenin de kullanıldığı ve aynı yerleşme içinde farklı plan tiplerinin uygulandığı görülmüştür⁵⁵⁹. Bu plan tipleri, bölgede diğer planlı yerleşmelerde kullanılan tiplerden oldukça farklı bir biçimde geleneksel plan tiplerine benzemektedir. Ancak kapı ve pencerelerde TUM tarafından kullanılan standart tipler uygulanmıştır.

Bu çelişkili durumu değerlendirmede, Ş. Karaca ile yapılan görüşmede edinilen bilgiler yararlı olmuştur. Buna göre;

⁵⁵⁷ Çakıllı'da Gacal olarak anılan yerli Türkler, '24 Lozan mübadilleri ve '35 Bulgaristan göçmenleri bulunmaktadır.

⁵⁵⁸ TUM döneminin Ana karayolunun altı bütünüyle mezarlık alanıdır ve içinde büyük taşlar olduğu belirtilmiştir. Bu bilgi 26.8.2005 günü Şerafettin Karaca ile yapılan görüşmede öğrenilmiştir. Ş. Karaca, 1935 yılında 9 yaşında iken göçmen olarak gelmiştir. Mezarlıktaki büyük taşlar, olasılıkla Trakya'da çok miktarda bulunan ve Osmanlı döneminde de mezar taşı olarak kullanılan menhirler olmalıdır.

⁵⁵⁹ Yerleşmede tespit edilen üç yapıda üç farklı plan tipi uygulanmıştır.

İnşaatlarda gelen göçmenlerin içindeki ustalar ve “ustabaşları” çalışmıştır. Göçmenlere “kendi evinizi kendiniz yapın” denilmiş, yevmiyeli işçinin ya da göçmenin çalıştırıldığı müteahhitlik sistemi bu köyde uygulanmamıştır. Ancak yapı malzemesi devlet tarafından sağlanmıştır. Kereste, Demirköy’ün Sergen Köyü’nden getirilmiştir. Ağaç kesme işini göçmenler angarya olarak yapmış, devlet nakil için araç sağlamıştır. Kiremit, Vize’nin Doğanca Köyü’ndeki kiremit ocağından köylü tarafından taşınmıştır. Çakıllı’nın kerpiç kesimine uygun alanında göçmenlerle tüm Vize köylerinden gelenler birlikte çalışarak, kerpiç kesmişlerdir.

Bu bilgilere dayanarak bu yerleşmede plan tiplerinin belirlenmesinde “ustabaşları”nın kendi tercihlerinin de etkisinin olabileceği düşünülebilir⁵⁶⁰.

Çakıllı’da bir ev, okul ve park belgelenmiştir.

[39.8.1/1] no’lu Ev

Yapı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir yol üzerinde düz bir alanda yer alır. Parsele sokak üzerinden doğudan girilir, evin giriş cephesi de sokağa, doğuya yönlendirilmiştir. 4.10x11.40 m boyutlarındaki yapının kapladığı alan önündeki çıkmayla birlikte 51.9 m²’dir. Ev, dışarı çıkma yapan bir giriş mekanı ve iki oda ile bir mutfaktan oluşmaktadır (Şekil C.2.3F/2-5). Çıkmanın dar kenarından güneyden üç basamaklı bir merdivenle giriş mekânına ulaşılır. Giriş mekânı, 2.30x3.20 (7.36 m²) boyutlarındadır. Doğu cephesinde 168 cm genişliğinde büyük bir pencere yer alır. Girişin iki dar yanından odalara, uzun kenarından da mutfığa açılan birer kapı bulunur. Mutfak kapısının yanında giriş mekânına bakan bir de 140 cm genişliğinde pencere vardır. Güney taraftaki oda 3.34x3.53 m (11.8 m²), kuzey taraftaki oda 3.48x3.52 (12.3 m²) boyutlarındadır. Mutfak 2.51x3.19 m (8 m²) boyutlarındadır.

80 cm yüksekliğinde subasmanı olan yapıda ahşap karkas ve kargir yapı sistemi birlikte kullanılmıştır. Yapının sağır olan kuzey, güney, batı duvarı ve güneydeki odanın doğu duvarı taş (Şekil C2.3F/4–5), diğer duvarlar kerpiç dolgu ahşap karkastır⁵⁶¹. Kargir duvarlar moloz taştır ve 35 cm kalınlığındadır. Duvarlarda kireç taşı ve çamur harcı kullanılmıştır. Örgü çok nitelikli değildir. Ahşap karkas duvarlardan içeride küçük oda ile giriş mekânı arasında bulunanı 11 cm kalınlığında, diğerleri 20 cm kalınlığındadır. Duvarlardan içten toprak sıvalı ve kireç badanalıdır,

⁵⁶⁰ Benzer bir durum Yenibedir Köyü’nde de söz konusudur. Yenibedir’in planlaması her ne kadar devlet tarafından yapılmışsa da, evler köylüler tarafından inşa edilmiştir ve plan tipi sundurmalı geleneksel plan tipiyle çok benzeşmektedir. Bkz. (Şekil C2.7A/3).

⁵⁶¹ Belgelenen yapının yakınında yer alan aynı mimari özelliklere sahip yıkık durumdaki bir yapının incelenmesiyle yapı sistemiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi edinilmiştir (Şekil C2.3F/6–7).

dıştan çimento sıvalıdır⁵⁶². Zemin ve tavan toprak sıvalıdır. Çatı çok yüzlü kırma çatı tipindedir ve yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tüm pencereleri aynı tipte yapılmıştır. Yalnız giriş mekânın penceresi diğerlerinden biraz daha geniştir. Pencerenin üzerinde 5 bölmeli sabit kanat, alt kısımda ise iki yanda birer sabit kanat ortada iki açılır kanat bulunmaktadır.

Yapı günümüzde kullanılmamaktadır ve gittikçe haraplaşmaktadır. Bütün açıklıkları hasarlı olduğundan, yapı dış hava koşullarına açık bir hale gelmiştir. İç duvarlarda sıva dökülmesi vardır. Çatı su geçirmektedir. Tavanlarda sıva dökülmesi ve ahşap malzemede çürüme söz konusudur. Yapının güney cephesine briketten bir mekân eklenmiştir. Bunun dışında parselde başka ek yapı yoktur.

[39.8.1/2] no'lu Okul

Ana karayolu üzerinde bahçe içinde yer alan "U" biçimli okulun bir giriş holü, üç dersliği ve bu hola açılan bir öğretmen odasıyla bir müdür odası vardır (Şekil C.2.3F/8-11). Giriş aksına göre simetrik olarak planlanmış olan 13.10x28.05 m boyutlarındaki yapının kapladığı alan 340.8 m²'dir. Kuzeye yönlendirilmiş olan yapının uzun cephesinin iki yanında öğretmen ve müdür odası öne doğru çıkma yapmakta, cephenin ortasında anıtsal görünümlü beş basamak ile çıkılarak giriş holüne ulaşılmaktadır. 3.95x17.95 m (70.9 m²) boyutlarındaki giriş holünü, soğuk havalarda öğrenciler tenefüs mekanı olarak kullandığından, dersliklerden daha büyük bir mekandır (Şekil C.2.3F/10). Giriş holünün kuzey giriş cephesinde kapının iki yanında 155 cm genişliğinde ikişer pencere bulunur. Mekânın karşısında ise yaklaşık aynı büyüklükte olan üç derslik yer alır. Doğu köşedeki derslik 6x8.50 m (51 m²), ortadaki 6x7.85 m (47.1 m²), batı köşedeki 6x9.50 m (57 m²) boyutlarındadır (Şekil C.2.3F/11). Her dersliğin güney cephesinde 155 cm genişliğinde üçer pencere bulunur. Girişin batı ve doğu kenarında yer alan öğretmen ve müdür odalarının her ikisi de 3.95x5.45 m (21.5 m²) boyutlarındadır. Doğu tarafta yer alan odanın doğu cephesinde iki, kuzey cephesinde bir, batı tarafta yer alan odanın batı cephesinde iki, kuzey cephesinde bir penceresi bulunur. Kuzey cephedeki pencereler 160 cm genişliğinde, diğerleri 155 cm genişliğindedir. Giriş kapısı yivli bir söve ile belirginleştirilmiştir.

Yapı yerden 1 m yükseltilmiştir. Yığma sistemle inşa edilen yapının bütün duvarları 55 cm kalınlığındadır. Çatısı kırma çatı tipindedir ve marsilya kiremidi ile kaplıdır. Giriş holünün zemini karo taş, dersliklerin zemini ahşap kaplamalıdır. Bütün tavanlar ahşap kaplamalıdır.

⁵⁶² Çimento sıva sonradan uygulanmış olmalıdır.

Günümüzde kırsal alanda toplamalı eğitim sistemine geçildiği için, Çakıllı Köyü Okulu işlevini yitirmiş, boş durumdadır. Yapının ana karayoluna bakan giriş kapısı duvar örülerek kapatılmış, arka bahçeden ortadaki dersliğin bir penceresi kapıya çevrilerek içeriye giriş verilmiş (Şekil C.2.3F/9), bu nedenle orta derslik bölücü duvarla ikiye bölünerek dar bir giriş holü oluşturulmuştur. Bütün pencereler yenilenmiştir. Yapı, özgün kimliğini büyük ölçüde korumakla birlikte bakımsız durumdadır. Ancak 2005 yılı ağustos ayındaki belgeleme sırasında okulda bir tamirat işinin başladığı görülmüştür.

Çakıllı Köyü ilkokulunun hemen arkasında 1940'lı yıllarda ikinci bir okul daha inşa edilmiştir. Köy Enstitüleri döneminde yapılan bu okul “işlikli plan” tipinde dönemin “köy enstitüsü gelenekli” okullarının bir örneğidir (Şekil C.2.3F/12). Günümüzde bu okul da kullanılmamaktadır.

[39.8.1/3] no'lu Park

Yerleşmenin doğusunda, ana karayolunun hemen kuzeyinde yer alan park, TUM döneminde yapılmıştır (Şekil C.2.3F/13–14). Bu dönemde özel mülkiyette olan bu alanda anıtsal nitelikte tarihi bir çınar ağacı bulunmaktadır. Ana karayolunun düzenlenmesi çalışmaları sırasında köye gelen Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik köy ihtiyar heyetini toplayarak mal sahibine başka bir arsa verilerek bu parselin kamulaştırılmasını ve park yapılmasını istemiştir⁵⁶³. Yol kotundan yaklaşık 1 m kadar yukarıda bulunan alan istinat duvarlarıyla çevrilmiş ve içine küçük bir süs havuzu yapılmıştır. Günümüzde istinat duvarı üzerine parkın kimliğiyle uyuşmayan nitelsiz bir korkuluk inşa edilmiştir.

4.3.1.4. İnceleme Alt Alanı 4: Ergene Havzası'nın Kuzeyi

4. alanda, ilk üç alan da olduğu gibi yüzeysel kayalar gözlenmez. Bölgenin hakim toprak örtüsünü grumosoller ve kireçsiz kahverengi topraklar oluşturur. Yukarıda da belirtildiği gibi özellikle grumosol tipi topraklar, kil oranı yüksek, aynı zamanda kireç içeren derin topraklar olarak kerpiç yapımı açısından önemli bir ham madde kaynağını oluşturmaktadır. Ergene Havzası'na bakan bölgede karasal iklim tipi görülür. Kuru orman bölgesinde yer alan alanın özgün bitki örtüsünü meşeyle birlikte gürgen ağacı oluşturmakla birlikte, 2.alandaki durum burada da geçerlidir. Bölgede 20. Yüzyıl başından itibaren tarla tarımının özendirilmesi nedeniyle, baltalık niteliğindeki seyrek ormanlık alanlar tarlaya çevrilmiştir. Günümüzde yer yer meşelik

⁵⁶³ 26.8.2005 günü Ş.Karaca'dan edinilen bilgi.

alanlar ve nehir boylarında kavaklıklar bulunmakla birlikte, bir orman dokusundan söz etmek mümkün değildir.

4.alan, Trakya'nın iki ana yol aksı olan kuzeydeki İstanbul-Kırklareli yolu ile güneydeki İstanbul- Edirne yolu (E5) arasındaki alanda yer aldığından, yerleşmeler köy yolları ile birbirine bağlanmıştır (Şekil C1/1). Bölge içinde yalnız güneydeki Lüleburgaz'ı kuzeydeki Pınarhisar'a bağlayan karayolu bir ana arter niteliğindedir. Ancak iklimsel ve coğrafi zorluklar olmadığından bölge içindeki bütün yollar dört mevsim açıktır ve köyler yerleşme merkezleriyle sürekli bağlantı halindedir. Bölgenin ekonomisi tarla tarımına, bahçeciliğe ve meyveciliğe dayanır. Hayvancılık ev içi ekonomi içindir.

Çalışma alanını oluşturan dokuz yerleşme de, platonun Ergene Havzası'na kavuştuğu hat üzerinde ve Istrancalar'dan Ergene Nehri'ne inen ırmakların kenarında yer alır. Köylerin TUM dönemindeki nüfus durumuna bakıldığında, Emirali, Asılbeyli, Hamzabey ve Deveçatak 450–550 nüfuslu oldukça küçük yerleşmeler, diğerleri ise 850–1050 nüfuslu nispeten büyük ölçekli yerleşmelerdir. Köylerde 1924 Köy Kanunu başlangıcından itibaren uygulanır⁵⁶⁴. Yalnız Ceylanköy, TUM döneminde örnek köy olarak seçilmiştir (TKKP, 1936:39).

Genel olarak yerleşmelerin tümü geleneksel organik sokak dokulu toplu köy tipindedir. Ancak TUM döneminde kapsamlı imar faaliyeti yapılmış olan Emirali yerleşmesinin tarihi merkezi organik dokulu olmakla birlikte, yerleşme dokusunda TUM döneminde ve daha sonra '51 göçmenleri için kurulan mahallelerin ızgara planlı yapısı ağırlıktadır.

Asılbeyli Köyü

Kırklareli merkeze bağlı olan Asılbeyli Köyü, kent merkezinin hemen güneydoğusunda, Şeytan Çayı'nın batısında yer alır (Şekil C2.4A/1). Bölgenin çiftlik yerleşmelerinden ve yerli köyü olan Asılbeyli⁵⁶⁵'nin nüfusu 1935'te 531⁵⁶⁶, 1981'de 568⁵⁶⁷ olmuştur.

Asılbeyli Köyü'nde, köyün batı çıkışında bulunan ilkokul yapısı belgelenmiştir.

⁵⁶⁴ (Köylerimiz, 1933:54,137,139,212,238,245,319,398,597).

⁵⁶⁵ (Karaçam, 1995: 485).

⁵⁶⁶ (TİY, 1938:21).

⁵⁶⁷ (KEEK, 1981:52).

[39.1.4/1] no'lu Okul

Bahçe içinde yer alan “U” planlı okulun bir giriş holü, dört dersliği ve bu hole açılan bir öğretmen odasıyla bir müdür odası vardır (Şekil C.2.4A/2). Yapı 14.55x17.50 m boyutlarındadır ve kapladığı alan 225.4 m²'dir. Batıya yönlendirmiş olan yapının girişi geri çekilerek, önünde bir avlu mekânı oluşturulmuştur. Avludan anıtsal görünümlü üç basamakla çıkılarak giriş holüne ulaşılır (Şekil C.2.4A/3). 3.80x6.75 m (25.65 m²) boyutlarındaki giriş holü, aynı zamanda soğuk havalarda öğrenciler tarafından teneffüs mekânı olarak kullandığından, dersliklere yakın büyüklükte bir mekândır. Girişin iki yanında “U”nun kollarını oluşturan simetrik planlı ikişer sınıf bulunur. Sınıflardan giriş (batı) cephesine bakanlar 4.75x6.30 (29.9 m²), arka (doğu) cepheye bakanlar ise 4.75x7.20 (34,2 m²) boyutlarındadır. Ön cephedeki sınıfın batı cephesinde ve avluya bakan güney cephesinde 2 m genişliğinde birer penceresi vardır (Şekil C.2.4A/5). Arka sınıfların ise, doğu taraftaki arka bahçeye bakan 2 m genişliğinde birer penceresi vardır (Şekil C.2.4A/4). Yapının doğu ve batı duvarlarında pencere bulunmaz. Giriş holünün karşısında, 4x5.25 m (21 m²) boyutlarındaki öğretmen odası ile 2.50x5.25 m (13.1 m²) boyutlarındaki müdür odası bulunur. Her iki mekânın da 2 m genişliğinde birer penceresi vardır.

Yapı yerden 1 m yükseltilmiştir. Yığma sistemle inşa edilen yapının beden duvarları 38 cm, iç duvarları 24 cm kalınlığındadır. Çatısı çok yüzlü kırma çatı tipindedir ve marsilya kiremidi ile örtülüdür. Yapının zemini karo taş, tavanı ahşap ile kaplıdır.

Günümüzde kırsal alanda toplamalı eğitim sistemine geçildiği için, Asılbeyli Okulu işlevini yitirmiş, boş durumdadır. Herhangi bir müdahale görmemiş olan yapı, özgün kimliğini korumakla birlikte bakımsız durumdadır.

Ceylanköy

Lüleburgaz'a bağlı olan Ceylanköy, Lüleburgaz-Pınarhisar karayolu üzerinde, Lüleburgaz'a 17, Pınarhisar'a 13 km uzaklıktadır. Ergene Havzası'nın kuzey kesiminde, hafif dalgalı plato üzerindeki yerleşmenin ortasından, kuzeydeki Kaynarca Kasabası'ndan çıkan Kaynarca Deresi geçerek güneyde Ergene Nehri'ne bağlanır. Yerleşmenin doğusunda da Suluca Deresi bulunur.

Eski adı “Mandrisa” olan ve '93 göçmenlerinin yerleştiği köyün⁵⁶⁸ nüfusu, 1935 yılında 860 kişidir (**TİY, 1938:24**). Nüfus, 1980'de 783'e⁵⁶⁹ düşmüştür.

⁵⁶⁸ Bu bilgi, O. Suat tarafından köy anketlerine dayanarak verilmiştir. Bu çalışma için köyün ileri gelenleri ile görüşüldüğünde, aynı bilgiler edinilmiştir. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılacak kapsamlı bir araştırma ile de, köyün kuruluşuna ilişkin belgeler bulunabilir.

⁵⁶⁹ (KEEK, 1981:53).

Yerleşme, Kaynarca Deresi'nin iki yamacı boyunca doğrusal bir biçimde uzanır (Şekil C2.4B/1). Ana karayolu ve onu dik kesip yokuş aşağı inerek nehrin karşı kıyısına geçen aks, köyün iki ana arterini oluşturur. Eski köy meydanı (1930'lı yıllardaki) nehre doğru inen yolun üzerinde yer alır. Cami de meydanın kenarında konumlanmıştır. Okul ise, aynı yol aksının ana yoldan yukarı doğru çıkan kesiminde yer alır. Yerleşmenin geleneksel mimarisi kerpiçtendir. 1970'li yıllarda betonarme yapılar inşa edilmeye başlanmış (Suat, 1978:48–49), günümüzde ise çok az sayıda kerpiç yapı kalmıştır.

Ceylanköy'de ana karayolu üzerinde, Lüleburgaz çıkışında yola paralel olarak yapılmış dört adet ev [39.5.1/1–4] ve eski köy meydanında Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları anısına dikilmiş bir anıt [39.5.1/5] saptanmıştır. Evler, düz arazide kuzey-güney doğrultusundaki karayoluna cephe verecek biçimde konumlandırılmıştır. Hepsi aynı plan tipindedir. Ceylanköy'de bir yapının rölövesi alınmış, diğerleri fotoğraf ile belgelenmiştir. Evlerin yer aldığı yolun diğer kenarı aşağı doğru şevli olarak inerek, iskele olarak anılan kuzeydoğu kenarındaki düzlük alana kavuşur.

[39.5.1/1] no'lu Ev

Yapı, parselin içinde güney cephesi parsel sınırında olacak biçimde yerleştirilmiştir. Parsele giriş kuzey kenardandır. Ön bahçede bir kuyu bulunur. Yapının dış ölçüleri 5.25x7.85 m, kapladığı alan 41.2 m²'dir.

Giriş cephesi batıya yönlendirilmiş olan ev, bir mutfak ve bir odadan oluşur (Şekil C2.4B/3–5). Kapıdan girilen 3.70x4.85 m (17.9 m²) boyutlarındaki büyük mekan mutfaktır. Mekânın giriş cephesinde ve kuzey cephede 95 cm genişliğinde kare biçimli birer penceresi bulunur. Kapıdan girildikten hemen sonra güney kenarda odaya açılan kapı bulunur. Oda 3.55x4.85 m (17.2 m²) boyunlarındadır ve batı giriş cephesine bakan 137 cm genişliğinde bir penceresi vardır. Pencereilerin tümü üç kanatlıdır. Kanatların da her biri üç parçalıdır.

Ahşap karkas sistemli yapı beşik çatı ile örtülüdür. Yapının 60 cm yüksekliğinde subasmanı bulunur. Birkaç sıra kireç taşı dizisinden oluşan temelin üzerinde, 20 cm kalındığında kerpiç dolgulu ahşap karkas duvarlar yer alır. Duvarlar içten ve dıştan toprak ile sıvanıp, kireç badana yapılmıştır. Odaların zemini düzgün ahşap kaplamadır. Tavanın ise çok nitelikli olmayan ahşap kaplamasının üzeri toprak ile sıvanmıştır. Çatı örtüsü yerli kiremittir.

'35 göçmenleri ile yapılan görüşmelerden⁵⁷⁰ öğrenilen bilgiye göre, temel taşı Pınarhisar'dan getirilmiş⁵⁷¹, kerpiç ise "iskele"de kesilmiştir. Ahşabın nereden geldiği öğrenilememiştir.

Yapı dizisinde güneyden dördüncü olan [39.5.1/1] no'lu yapı, göreli olarak daha iyi durumdadır. Bu yapının arkasına "salma" ya da "indirme" olarak adlandırılan bir ahır ve helâ eklenmiştir. Ancak bu ekler erken tarihte geleneksel duvar sistemi kullanılarak yapılmıştır. Çatı arkaya doğru yine yerli kiremit örtü ile uzatılıp, dış cephe tümüyle kireç sıvandığından bu eklentilerin çok niteliksiz bir görüntüsü yoktur. Ancak yapının ön cephesine eklenen sarı renkli eternit sundurma, yapının kimliği ile örtüşmemektedir. Bu yapının güney komşusu olan [39.5.1/2] no'lu yapının önemli strüktürel sorunları vardır, duvarların bazı kısımlarındaki kerpiç dolgular boşalarak ahşap iskelet ortaya çıkmış durumdadır (Şekil C2.4B/6–7). Yapının ön cephesi öne doğru yine kerpiç bir ek ile büyütülmüş durumdadır. [39.5.1/3] ve [39.5.1/4] no'lu yapılara da salma eklenmiştir ve bu yapılar diğerlerinden daha harap durumdadır.

Günümüzde bu yapıların hiçbirisi kullanılmamaktadır ve bahçeleri bakımsızdır.

[39.5.1/5] no'lu Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Anıtı

Köyün 1930'lı yıllardaki meydanına Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarının anısına dikilen bu anıt, köyde "Mehmetçik Anıtı" olarak bilinmektedir⁵⁷². Bu dönemde gerçekleştirilen bazı "Onuncu Yıl Anıtları" ile büyük benzerlik gösteren anıt, kare biçimli üç kademeli bir kaide üzerinde yer alan yine kare biçimli bir dikme taş biçimindedir⁵⁷³ (Şekil C2.4B/2).

Günümüzde meydan işlevini kaybetmiştir ve anıt da meydana bakan bir evin bahçe duvarları içine alındığından, dışarıdan kesinlikle görülmemektedir. Anıtın taşında karama söz konusudur.

⁵⁷⁰ Temmuz 2003'de Ceylanköy köylüleri ile yapılan görüşme.

⁵⁷¹ Temellerde kireç taşı kullanılması ve Pınarhisar'ın zengin kireç taşı ocaklarına sahip olması bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

⁵⁷² (Suat, 1978:49).

⁵⁷³ Konya'da yapılan bazı anıtlar ile çok benzeşmektedir. Olasılıkla Ankara'dan gönderilen projelere göre yapılmışlardır (Özkan, 1998:24,25,29). Özkan, bu anıtların yalnız Konya'da yapıldığını belirtmektedir. Ancak Trakya'daki alan çalışmalarında bir adet saptandı. Ayrıca Pehlivan köyü'nde de bir

Emirali Köyü

Lüleburgaz'ın kuzeydoğusunda yer alan Emirali Köyü, Lüleburgaz'a 17 km Ahmetbey'e 3 km uzaklıktadır. Ergene Ovası'nın sınırında yer alan köyün içinden kuru dere⁵⁷⁴ niteliğindeki Kolağıl Deresi geçer.

1935'te Lüleburgaz'ın Büyükkarıştıran Nahiyesi'ne bağlı "Emranlı" adındaki yerleşme⁵⁷⁵, daha sonra Ahmetbey Köyü'nün gelişip nahiye olmasıyla bu yerleşmeye bağlanmış ve "Emirali" adını almıştır.

Emirali Köyü'nün kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, Emir Ali Çiftliği üzerinde kurulduğu bilinmektedir (**Korkut, 1960:53**). Yerleşmede "gacal" olarak adlandırılan yerli Türkler de bulunmakla birlikte⁵⁷⁶, köy esas olarak Cumhuriyet döneminde gelişmiştir. 1935 nüfus sayımına göre 453⁵⁷⁷ olan köy nüfusu, 1965'de 1419'a⁵⁷⁸ ulaşmıştır. Bu artışın nedeni şüphesiz köyde çok sayıda '35 ve '51 göçmeninin iskân edilmiş olmasıdır. 1980'de köy nüfusu 1352⁵⁷⁹ olmuştur.

Kolağıl Deresi'nin iki yanında ve karayolu üzerinde bir yol yerleşmesi olarak kurulmuş olan köy, '35 ve '51 göçmenleri için karayolunun iki yanında ve derenin karşı tarafında köy merkezinden uzakta yapılan ızgara planlı mahalleler ile farklı yönlerde doğru büyümüştür (Şekil C.2.4C/1). Köyün büyük bir kısmını planlı mahalleler oluşturmaktaysa da, bunlar birbirinden bağımsız gruplar biçiminde tasarlandığından, köyün bütüncül bir genel bir plan şeması yoktur. Köyün sınırları dağınık, şekilsiz bir görüntü oluşturur. Köyün meydanında cami ve okul bulunur. 1935'te yapılan ilkokul, 1968'te yıkılıp tekrar inşa edilmiştir (**Suat, 1978:77**). Köyde üç tane "örnek elma bahçesi" bulunur (**Suat, 1978:77**).

Emirali Köyü'ne çok sayıda '35 göçmeni iskân edilmiş ve köyün çeşitli yerlerinde ev grupları yapılmıştır. Alan araştırmasında köy meydanından güneye doğru inen yolu dik kesen iki sokak üzerinde iki farklı tipte göçmen evi grubu tespit edilmiştir. Yapıların planı birbirinden farklı olmasına karşın, ikisi de ikiz ev tipindedir.

anıtın dikildiği bilinmektedir (Şekil B8/12). Muğla ve Aydın'da da bu tür anıtların dikildiği bilinmektedir (Şekil B8/13-14).

⁵⁷⁴ Yazın kuruyan, yalnız kışın akan dereler kuru dere olarak adlandırılır.

⁵⁷⁵ Köyü adı (TİY, 1938:24)'de "İmrallı", (Köylerimiz, 1933:238)'de "Emranlı" olarak geçmektedir.

⁵⁷⁶ Temmuz 2003'de yapılan alan araştırmasında köylülerle görüşmeden edinilen bilgi.

⁵⁷⁷ (TKKP, 1938:24).

⁵⁷⁸ (KİY, 1967:130).

⁵⁷⁹ (KEEK, 1981:53).

1. Grup Ev Dizisi

1. grup ev dizisi, düz arazide doğu – batı yönündeki bir sokak üzerinde, karşılıklı iki sıra halinde dizilmiştir. Bütün yapıların giriş cepheleri güneye bakacak biçimde konumlandırıldığından, sokağın güney tarafındaki yapılar sırtlarını sokağa dönmüşlerdir. Bir ev bir dönüm arazi içinde yer almaktadır. Parsele giriş, komşu yapıyla bitişik olan taraftan değil ters taraftan verilmiştir. Böylece evler ikiz olsa da, girişler birbirinden uzak tutulmuştur. İkiz evin birinin dış ölçüleri 4.90x7.20 m, kapladığı alan 35.3 m²'dir. İkiz evin kapladığı tüm alan ise 69.6 m²'dir.

[39.5.22.1] no'lu Yapı

Giriş cephesi güneye yönelmiş olan ev bir mutfak, bir oda ve bu mekânların önünde yer alan dar sundurmadan oluşur (Şekil C.2.4C/2-3). Sundurmanın ön cephesi ahşap kafesle örtülerek, bu mekânın içinin dışarıdan görülmesi engellenmiştir. Yapıya 140 cm genişliğindeki sundurmanın kısa yan kenarından, dolayısıyla komşu yapının ters tarafından girilir. Yapının iki mekânı da sundurmaya açılır, birbirleri arasında geçiş yoktur. Sundurmaya girildikten sonraki ilk mekân mutfaktır. 3.10x3.30 m (10.2 m²) boyutlarındaki mutfağın, güney sundurma cephesine ve evin yan cephesine bakan 90 cm genişliğinde iki penceresi vardır. Mutfak ile aynı boyutlardaki odanın da, sundurma cephesine ve evin yan cephesine bakan 90 cm genişliğinde iki penceresi vardır.

Ahşap karkas sistemli yapı, beşik çatı ile örtülüdür. Tabanı hemzemin olan yapının tek sıra taştan oluşan temelinin üzerinde 20 cm kalınlığında kerpiç dolgulu ahşap karkas duvarları bulunur. Duvarlar içten ve dıştan toprak ile sıvanıp, kireç badana yapılmıştır. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Çatı örtüsü yerli kiremittir.

1. grup yapı dizisi içinde yalnız [39.5.2/1] no'lu yapı günümüze ulaşmıştır. Bu yapı da çok harap durumdadır. Doğru tarafındaki daire kullanılmaktadır ve nispeten daha bakımlıdır, ancak ahşap kafesli hayat kısmı kaldırılarak alçak bir çite dönüştürülmüştür. Batı taraftaki dairenin mutfak kısmı bütünüyle yıkılmıştır, sundurma kısmı da harap durumdadır. Çatı çok yüzlü kırma biçiminde yenilenmiş, yapının arkasına da bir salma eklenmiştir. Ancak salma erken tarihte yine kerpiç ile yapıldığından niteliksiz bir ek değildir.

2. Grup Ev Dizisi

2. grup ev dizisi, düz arazide, diğer yapı grubuna paralel, doğu – batı yönündeki bir sokak üzerinde yer alır. Bir ev bir dönüm arazi içinde yer almaktadır. Parsele giriş, komşu yapıyla bitişik olan taraftan değil ters taraftan verilmiştir. Böylece evler ikiz olsa da, girişler birbirinden uzak tutulmuştur. İkiz evin birinin dış ölçüleri 5.80x7.80

m, kapladığı alan 45.2 m²'dir. İkiz evin kapladığı toplam alan ise 90.5 m²'dir. İkiz yapının ortasında bulunan bir çit ile, iki ayrı aileye ait yapıların bahçesi de birbirinden ayrılmıştır.

[39.5.2/2] no'lu Yapı

Giriş cephesi güneye yönelmiş olan ev giriş mekânı, mutfak ve bir odadan oluşur (Şekil C2.4C/4-5). Yapıya komşu dairenin ters köşesinden girilir. 1.55x3.65 m (5.7 m²) boyutlarındaki giriş mekânının uzun kenarından mutfığa, kısa kenarından odaya girilir. 3.65x3.65 (13.3 m²) boyutlarındaki mutfığı odadan ayıran duvarın ortasında 120 cm genişliğinde büyük bir ocak yer alır. Ocağın karşı duvarında, yani yapının yan cephesi üzerinde 140 cm genişliğinde bir pencere bulunur. 3.65x5.40 m (19.7 m²) boyutlarındaki odanın, güney cephede 135 cm genişliğinde bir penceresi vardır.

Pencereler yıkık durumda olduğu için biçimleniş özellikleri tam anlaşılmamakla birlikte, üst kısımda üç geniş iki dar parçadan oluşan sabit beş parçalı bir bölüm vardır. Alt kısımda da olasılıkla üç kanat olmalıdır. Özgün niteliğini koruyan kapılar, ahşap masif tek kanatlı kapı ve üzerinde üç parçalı bir ışıklıktan oluşmaktadır.

Ahşap karkas sistemli yapı beşik çatı ile örtülüdür. Tabanı hemzemin olan yapının, 20 cm kalınlığında kerpiç dolgu ahşap karkas duvarları bulunur. Duvarlar içten ve dıştan toprak ile sıvanmıştır. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Çatı örtüsü yerli kiremittir.

2. grup ev dizisi içinde yalnız [39.5.2/2] no'lu yapı günümüze ulaşmıştır. Bu ikiz yapının iki tarafı da günümüzde ambar olarak kullanılmaktadır ve bakımsız durumdadır. Ancak yapının bütün kapı pencere açıklıkları harap durumda olmasına karşın, henüz önemli strüktürel sorunu olmamasının nedeni, çatının bakımlı olmasıdır. Yapının arka kısmına erken dönemde kerpiçten bir salma eklenmiştir. Beşik çatı salma üzerinde devam ettirilerek, salmanın yapıyla bütünleşmesi sağlanmıştır.

4.3.1.5. İnceleme Alt Alanı 5: Ergene Havzası'nın Kuzeybatı Kısmı

5. alan Ergene Havzası içinde yer aldığından havza içindeki diğer çalışma alt bölgeleri gibi yüzeysel kayaçların olmadığı, kerpiç yapımına elverişli grumosol toprakların hakim toprak türü olduğu bir alandır. Ergene Havzası'nın geneli için geçerli olan karasal iklim ve step karakteri bu bölge için de geçerlidir.

5. alan İstanbul-Edirne karayolu (E5) ile İstanbul-Kırklareli-Edirne karayolu arasında kalan, yerleşmelerin çoğunun ana arterler üzerinde olmadığı bir bölgedir (Şekil C1/1). Yerleşmeler birbirine köy yolları ile bağlanmıştır. Yalnız ana yol üzerinde

bulunan İnece ve Havsa kasaba ölçeğinde gelişmiş olan yerleşmelerdir. Bölgenin toprakları verimlidir, tarla tarımı ve ev içi ekonomi için hayvancılık yapılır. Araştırma yapılan yerleşmelerin dördü (Koyunbaba, İnece, Dokuzhöyük, Karahalil), Istrancalar'dan Ergene Nehri'ne inen Köy Deresi üzerinde yer alır.

TUM döneminde İnece Kırklareli merkeze bağlı, Havsa da Edirne'ye bağlı nahiye merkezidir. Diğer yerleşmeler köy statüsündedir. İnece ve nüfusu yüksek olan Karahalil örnek köy olarak seçilmiştir (**TKKP, 1936:39**). Köylerin tümünde 1924 Köy Kanunu başlangıcından itibaren uygulanır⁵⁸⁰. Günümüzde İnece Kırklareli'ne bağlı beldedir, Havsa ise Edirne'ye bağlı ilçe merkezi olmuştur⁵⁸¹.

TUM döneminde Terzili, Demirkapı, Ulukonak, Ürünlü ve Kocahıdır 250–550 nüfuslu küçük ölçekli yerleşmelerdir. Dokuzhöyük, Kuleli ve Koyunbaba, 650–1000 nüfuslu orta ölçekli yerleşmelerdir. Karahalil, İnece ve Havsa ise, 1700–2200 nüfuslu büyük ölçekli yerleşmelerdir. Arizbaba Köyü ise TUM döneminde kurulduğu için 1935 nüfus sayımı listesinde bulunmamaktadır⁵⁸². 1980'li yıllara gelindiğinde genel olarak bütün yerleşmelerin nüfusu artmakla birlikte, yol üzerinde bulunan Ürünlü'nün ve örnek köy Karahalil'in nüfusu önemli ölçüde artış gösterir⁵⁸³.

Bölgede yer alan Koyunbaba, Arizbaba ve Ulukonak (Tekke Şıhlar/Kanberbaba) köyleri bölgeye Erken Osmanlı Dönemi'nde gelen dervişlerin adını almış olan köylerdir (Karaçam, 1995,493–497). Genel olarak yerleşmelerin tümü geleneksel organik sokak dokulu toplu köy tipindedir. TUM döneminde yerleşme kenarlarına eklenen mahalleler ızgara planlıdır.

Koyunbaba Köyü

Yerleşmeye TUM döneminde Romanya göçmenleri yerleştirilmiştir⁵⁸⁴. Yerleşmenin kuzeyinde, bugünkü ana karayolunun batısında kuzey-güney doğrultusundaki yamaç boyunca uzanan bir yolun üzerinde karşılıklı iki sıra halinde evler inşa edilmiştir (Şekil C2.5A/1). Parsel içinde yapı, dört tarafında da boşluk kalacak biçimde yerleştirilmiş ve giriş cephesi yola yönlendirilmiştir. Dolayısıyla yolun doğusundaki evlerin girişi batıya, batısındaki evlerin girişi de doğuya bakmaktadır. Evlerin arasında yer alan eğimli yol olasılıkla TUM döneminde köyün ana karayolu olmalıdır. Ancak karayolu köyün biraz dışında güneyde daha düz bir araziye

⁵⁸⁰ (Köylerimiz, 1933: 203,220,411,477,486,499,718,724).

⁵⁸¹ Havsa, 1954 yılında ilçe olmuştur (Erdoğan, 2000:9).

⁵⁸² (TİY, 1938: 17–23).

⁵⁸³ (KEEK, 1981:52), Ürünlü'nün nüfusu 538'den 1031'e, Karahalil'in nüfusu 1700'den 2187'ye çıkmıştır.

⁵⁸⁴ Alan araştırması sırasında, 20.8.2005'de Koyunbaba köylüleri ile yapılan görüşmeden edinilen bilgi.

alınınca, Kızılcıkdere Köyü'nde olduğu gibi evler köyün iç kesiminde kalmıştır. Koyunbaba'da günümüze dört ev⁵⁸⁵ ile birlikte okul ve öğretmen lojmanı ulaşmış, içine girilebilen bir ev [39.1.5/1] ile okulun [39.1.5/2] ve öğretmen lojmanının [39.1.5/3] rölövesi alınmıştır.

[39.1.5/1] no'lu Ev

5.50x8.15 m boyutlarındaki yapının kapladığı alan 44.8 m²'dir. Giriş cephesi batıya yönlendirilmiş olan ev, bir giriş holü, mutfak ve bir odadan oluşmaktadır (Şekil C.2.5A/3-4). Giriş holü 1.50 m genişliğinde, 3.55 m uzunluğunda, 5.3 m² büyüklüğünde bir mekandır. Penceresi olmayan mekân, kapının üzerindeki ışıklık sayesinde aydınlanmaktadır. Giriş holünün uzun doğu duvarında, giriş kapısının karşısında mutfak kapısı yer alır. Mutfak 3x3.55 m (10.7 m²) boyutlarındadır. Mutfağın kuzey cephesinde 127 cm genişliğinde bir pencere vardır. Girişin kısa güney duvarında oda kapısı bulunur. Oda, 3.50x4.70 m (16.45 m²) boyutlarındadır. Yerden 30 cm yükseltilmiş olan yapının beden duvarları 50 cm kalınlığında taştandır. Bölme duvarları ahşap hatıllı kerpiçtir. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Çatı, dört yüzlü kırma çatı biçimindedir ve yerli kiremit ile kaplıdır.

Yapı kendi bünyesinde özgün niteliklerini büyük ölçüde korumakla birlikte, güney tarafına bir oda ve doğu tarafına da ahır birimi eklenmiştir. Giriş holünün kuzey tarafı bir duvarla ayrılarak banyoya çevrilmiş ve mutfaktan bu mekâna bir kapı açılmıştır.

[39.1.5/2] no'lu Ev

Bu yapı [39.1.5/1] no'lu evle aynı mimari özellikleri taşımaktadır. Yapının kuzey cephesinde küçük bir ek yapı bulunur (Şekil C.2.5A/2).

[39.1.5/3] no'lu Ev

Bu yapı [39.1.5/1] no'lu evle aynı mimari özellikleri taşımaktadır. Yapının çatısı yenilenerek Marsilya kiremidi ile kaplanmıştır (Şekil C.2.5A/5).

[39.1.5/4] no'lu Ev

Çok harap durumda olan bu yapı da diğer evler ile aynı yapı ve plan özelliklerine sahip olmakla birlikte, diğerlerinden farklı olarak yapı beşik çatı ile örtüdür ve subasmanı yoktur (Şekil C.2.5A/6). Yapı kısmen yıkık durumda olduğundan yapı sistemi ile ilgili önemli veriler sağlamaktadır (Şekil C.2.5A/7-9). Yapının beden duvarları çamur dolgulu beyaz kireç taşındandır. Duvarın taş örgüsü dikkat çekici düzeyde niteliksizdir. Tavan düzleminin üzerindeki çatı duvarları kerpiçtendir.

⁵⁸⁵ Eylül 2007'de köye yapılan ziyarette [39.1.5/1–3] no'lu üç yapının yıkılarak parsellerinin birleştirildiği ve bu büyük alanda büyük bir hafta sonu evinin yapıldığı gözlenmiştir. Şu anda ev olarak yalnız

[39.1.5/5] no'lu Okul

Okul köyün merkezi kesiminde bahçe içinde yer alır ve bahçenin girişinde bir öğretmen lojmanı bulunur. “U” biçimli okulun bir giriş holü, üç dersliği ve bu hole açılan bir öğretmen odasıyla, bir müdür odası vardır (Şekil C2.5A/10-14). Giriş aksına göre simetrik olarak planlanmış olan 15.30x21.85 m boyutlarındaki yapının kapladığı alan 296 m²'dir. Kuzeye yönlendirilmiş olan yapının uzun cephesinin iki yanındaki öğretmen ve müdür odası öne doğru çıkma yapmakta, cephenin ortasında yer alan anıtsal görünümlü dört basamakla çıkılarak, giriş holüne ulaşılmaktadır. Yapının kısa batı cephesinde de üç basamakla çıkılan ikinci bir girişi bulunmaktadır. Her iki giriş kapısı da giriş holüne açılır. Giriş holü, 4.20 genişliğinde 20.54 m uzunluğunda 86.3 m² büyüklüğündedir ve teneffüs mekanı olarak da kullanılmaktadır (Şekil C2.5A/13). Giriş holünün kuzey giriş cephesinde kapının iki yanında 175 cm genişliğinde birer pencere bulunur. Giriş holünün batı cephesinde ikinci giriş kapısı yer alırken, doğu cephesinde de yine 175 cm genişliğinde bir pencere bulunur. Mekânın güney tarafında ise yaklaşık aynı büyüklükte olan üç derslik yer alır. Doğu köşedeki derslik 5.92x6.82 m (40.4 m²), ortadaki 5.92x5.92 m (35 m²), batı köşedeki 5.92x6.70 (39.7 m²) boyutlarındadır (Şekil C2.5A/14). Her dersliğin güney cephesinde 175 cm genişliğinde iki pencere bulunur. Girişin doğu ve batı kenarında yer alan öğretmen ve müdür odalarının ikisi de 2.80x3.90 m (10.9 m²) boyutlarındadır. Her iki oda da bütünüyle yapının ana gövdesinden çıkma biçiminde kuzeye uzandığı için, odaların üç cephesi de dışarıya açılmaktadır ve cephede 175 cm genişliğinde bir pencere bulunur.

Pencerelerin üst kısmında beş bölmeleri sabit kanat, alt kısmında iki yanda birer sabit ve ortada iki açılır kanat bulunur. Ana giriş kapısının üzerinde dört bölmeli ışıklık, altında da iki yanda birer sabit kanat ve ortada kapı yer alır (Şekil C2.5A/12). Diğer giriş kapısının üzerinde üç bölmeli ışıklık ve altta iki kanatlı ahşap kapı bulunur. Tüm açıklıkların üzerinde üst kottaki sabit pencere ve ışıklığın bitimine kadar uzanan bir silme vardır.

Yapı yerden 80 cm yükseltilmiştir. Yapı sistemi yığma tuğla olan yapının beden duvarları 65 cm, iç duvarları 55 cm kalınlığındadır. Çatısı çok yüzlü kırma çatı tipindedir ve günümüzde marsilya kiremidi ile kaplıdır. Giriş holünün zemini karo, dersliklerin zemini ahşap kaplamalıdır. Bütün tavanlar badanalıdır.

Günümüzde kırsal alanda toplamalı eğitim sistemine geçildiği için, Koyunbaba Köyü Okulu işlevini yitirmiş, boş durumdadır. Henüz çatısı sağlam olan yapıda strüktürel

[39.1.5/4] no'lu yapı mevcuttur.

bir sorun olmamakla birlikte⁵⁸⁶, kırık pencereler nedeniyle yapı kısa zamanda haraplaşmaya başlayabilir.

[39.1.5/6] no'lu Öğretmen Lojmanı

Yaklaşık kare planlı olup 9.01x9.61 m boyutlarında ve 86.6 m² büyüklüğündedir (Şekil C2.5A/15–16). Yapının üç girişi bulunmaktadır. Yapının güney cephesinin batı kenarında yer alan bir kapıdan giriş holüne girilir. Giriş holü, 3.45x3.80 m (13.1 m²) boyutlarındaki sofaya açılır. Sofanın güney cephesinde bir pencere bulunur. Sofanın kuzeyinde 3.08x3.56 (11m²) boyutlarında bir oda yer alır. Odanın doğu cephesinde iki pencere ve bunun karşı duvarında da 170 cm genişliğinde bir niş bulunur. Sofanın doğusunda 3.50x3.850 (13.3 m²) boyutlarındaki diğer oda bulunur. Sofadan bu odaya 150 cm genişliğinde çift kanatlı kapı ile geçilir. Odanın kuzey kenarındaki kapıdan doğuya bakan 2.85x3.60 m (10.26 m²) boyutlarındaki terasa çıkılır. Odanın doğu ve güney cephesinde birer pencere bulunur. Sofanın batı ucunda giriş holünün bitişiğinde küçük bir banyo vardır. Banyonun bitişiğinde yine sofadan ulaşılan mutfak yer alır. 2.47x2.93 m (7.3 m²) boyutlarındaki mutfağın sofaya bakan duvarında ocak bulunur. Mutfağın kuzey duvarında yer alan kapıyla bir giriş holüne çıkılır. Bu holde hem dışa açılan bir kapı hem de yapının bodrum katına inilen merdivenler vardır.

Ana giriş holünde, mutfak giriş holünde, banyo ve mutfakta 50 cm genişliğinde, odalarda 92 cm genişliğinde standart pencereler bulunur. Yapı yerden 50 cm yükseltilmiştir. Duvarları tuğladır ve 55 cm kalınlığındadır. Tavan ve taban ahşap kaplamalıdır. Duvarlar içten ve dıştan kireç badanalıdır. Çatısı topuz çatı biçimindedir ve yerli kiremit ile kaplıdır.

Bu öğretmen lojmanı, alan çalışması sırasında tespit edilen tek lojman örneği olması açısından önemlidir.

İnece Beldesi

TUM döneminde nahiye merkezi olan İnece Köyü, İstanbul-Kırklareli-Edirne yolu üzerinde kasaba niteliğinde bir yerleşmedir. Bir yamacın doğu eteğine yaslanan ve sokak biçimlenişi arazi eğimiyle uyumlu olan İnece, karayolu yerleşme içinden geçmesine karşın, bu yolun çevresinde doğrusal bir gelişme göstermemiştir (Şekil C2.5B/1). Ancak TUM döneminde bazı yol düzenlemeleri yapılarak, ana yol aksları birbirini dik kesecek biçimde düzeltilmiştir. Ana karayoluna dik çıkarak kuzeydeki köylere giden karayolu bu dönemde açılmıştır (Şekil C2.5B/2).

⁵⁸⁶ Yapının çatısı yakın dönemde onarılmıştır. Özgün durumda çatısı yerli kiremit ile kaplı olabilir. Aynı dönemde inşa edilen öğretmen lojmanının çatısının bu tür kiremitle kaplanmış olması bu konuyu kuvvetlendirmektedir.

İnece'nin yaslandığı yamaç İnece Deresi ile sonlanır. İstrancalar'dan çıkarak güneyde Ergene Nehri'ne ulaşan en büyük ırmaklardan biri olan İnece Deresi'nin geniş bir taşkın hattı vardır. Geleneksel yerleşme, ırmağın batı tarafında ve biraz mesafeli bir biçimde kurulmuştur.

İnece'de TUM döneminde bir göçmen mahallesi ve farklı işlevi olan yapılar inşa edilmiş, bunların bir kısmı günümüze ulaşmıştır. 1937 yılında bir köprü yapılmıştır. İrmağın hemen kenarına da bir göçmen mahallesi kurulmuştur (Şekil C2.5B/2). Ancak taşkın hattının içinde kalan bu mahalle, sel nedeniyle bir süre sonra bütünüyle yıkılmış ve günümüze bir iz kalmamıştır. Köprünün İnece ayağının güney tarafında yapılan çeşme de ortadan kalkmıştır. Köprüden sonra kasabanın başladığı alanda 1939 yılında yapılan Bucak Merkezi binası [39.1.6/1] ve yerleşme merkezindeki Atatürk anıtı [39.1.6/3] ile park halen mevcuttur. Parkın yanındaki köy konağı ise yıkılmış, yerine bugünkü belediye binası yapılmıştır. Ana karayolunu dik keserek Koyunbaba Köyü yönüne giden yol üzerinde de, 1940 yılında yapılan bir çeşme [39.1.6/2] ve park halen varlığını korumaktadır. TUM döneminde derenin yakınında yapılmış olan okul günümüzde mevcut değildir. Ancak derenin doğu tarafında 1940'lı yıllarda yapılmış olan "işlikli okul" halen mevcuttur.

İnece Köprüsü⁵⁸⁷

Dokuz ayaklı betonarme köprünün korkuluğu demirdir ve parmaklıklar bulonla birleştirilmiştir (Şekil C2.5B/3–4). Demir işçiliği özenlidir. Romanya'dan gelen demir ustaları çalışmıştır⁵⁸⁸. Köprü ayaklarında meşe kullanılmıştır. Nafia Bakanlığı tarafından inşa edilen köprünün üzerinde asılı olan tabelada:

"BU KÖPRÜ
TÜRKİYE CUMHURREİSİ
KEMAL ATATÜRK
DEVRİNDE VE BÜYÜK BAŞVEKİL İSMET İNÖNÜ
ZAMANINDA ALİ ÇETİNKAYA'NIN
NAFİA VEKİLLİĞİNDE İNŞA EDİLMİŞTİR.
1935–1937"

yazısı bulunmaktadır.

[39.1.6/1] no'lu Bucak Merkezi

Ana karayolunun kuzey tarafında yoldan biraz geri çekilmiş bir biçimde bahçe içinde bulunan yapı 8.85x9.08 boyutlarında, 80.4 m² büyüklüğündedir. Yaklaşık kare planlı olan yapının güney giriş cephesinin batı tarafı içeri çekilerek yarı açık bir giriş

⁵⁸⁷ Ulaşım yapıları tez konusu kapsamında olmadığından bu yapıya envanter numarası verilmemiş, ancak dönemin ileri teknolojisi ile yapılmış önemli bir ulaşım yapısı olduğundan burada kısaca açıklanması yararlı bulunmuştur.

mekânı oluşturulmuştur (Şekil C2.5B/5–6). Yapı tek bir mekândan oluşmaktadır. Giriş mekânı 1.55 m derinliğinde ve 2.96 m uzunluğundadır. Yönetim odası 8.04x8.28 m (66.6 m²) boyutlarındadır. Mekânın ortasında bir kolon dizisi bulunur. İki kolon karşılıklı duvarlara bitişik, diğeri de mekânın ortasında yer alır. Kolonlar 20x40 cm boyutlarındadır. Kolonların üzerinde yer alan kiriş, mekânda ikiye bölünme hissi uyandırır. Mekânın güney cephesinde bir, doğu cephesinde iki adet 195 cm genişliğinde pencere yer alır. Batı cephede ise 90 cm genişliğinde iki pencere yer alır. Giriş holüne bakan kısa cephe üzerinde de 90 cm genişliğinde bir pencere bulunur. Pencereilerin tümünün alt kısmında sabit kanat üst kısmında ise açılır kanatlar bulunur. 90 cm genişliğindeki pencereler iki kanatlıdır. 195 cm genişliğindeki pencereler ise dört kanatlıdır. Ancak iki yandaki kanatlar sabittir. Kapı ahşap iki kanatlıdır ve üst kısmında cam bir bölme vardır.

Yapı karma sistemlidir. Duvarları yığma tuğla, tavan döşemesi betonarmedir. Beden duvarları 40 cm, giriş mekânına bakan duvarlar ise 30 cm kalınlığındadır. Giriş mekânın güneybatı köşesinde 22x22 cm boyutlarında bir kolon bulunur. Subasman yoktur. Topuz çatı marsilya kiremidi ile kaplıdır. Giriş kısmında, kapının batı tarafında sıvayla yapılan bir tabelada

GENERAL
KEMAL.BALIKESİR
ARMAĞANI
7-9-939

yazısı bulunmaktadır.

Yapının ön cephesinde yer alan bir tabelada da

T.C.
İNECE
BUCAK MÜDÜRLÜĞÜ
1946

yazısı yer almaktadır.

TUM döneminde Trakya ordu komutanı olan ve bölgede çok sayıda yol düzenleme, çeşme vb. imar işlerini yürütmüş olan K. Balıkesir tarafından olasılıkla nahiye yönetim binası olarak inşa ettirilen yapı, bucak sistemine geçince bucak yönetim yapısı olarak kullanılmıştır.

Günümüzde kullanılmayan yapı özgün kimliğini korumaktadır ve henüz strüktürel açıdan sağlamdır. Ancak boş olması nedeniyle hızla haraplaşan yapının, özellikle dış cephesinde büyük sıva dökülmeleri gözlenmektedir.

⁵⁸⁸ 20.08.2005 tarihinde Mustafa Yörük ile yapılan görüşmede edinilen bilgi. M.Yörük bugün 80 yaşının üzerinde olan bir İnceci'dir.

[39.1.6/2] no'lu Çeşme ve Park

İnece'den Koyunbaba Köyü'nde giden yolun üzerinde yer alan park, TUM döneminde düzenlenmiştir (Şekil C2.5B/2,8). Bu alan, Atatürk Anıtı'nın yer aldığı meydana sonra İnece'nin ikinci büyük meydanı olarak tasarlanmıştır. Burada yer alan eğrisel biçimli yolun düz bir hale getirilmesi için, yeni yolun içinde bahçesi kalan evlerin karşılıklı olarak birbirlerine topraklarını vermesi sağlanarak, parseller yolun iki tarafında konumlandırılmışlardır. 1914 tarihli mahalle camisinin güneyinde yollar arasında kalan üçgen biçimli boşluk alanda bir park yapılarak, içine çeşme inşa edilmiştir. Park yapıldığı dönemde kenarı süslü korkulukla çevrilmiştir⁵⁸⁹. Caminin yarım durumdaki minaresi tamamlanmıştır. Bu çalışmalar, dönemin bölgeden sorumlu en üst düzey subayı olan Kemal Balıkesir tarafından yaptırıldığından, cami "İnece Kemal Paşa Mahallesi Camisi" adını almış, çeşme de "General Kemal Balıkesir Çeşmesi" olarak adlandırılmıştır.

Çeşme, kübik formlu, düz çatılı ve tek yüzlüdür. Taban alanı 2.60x2.60 m olan çeşmenin yüksekliği 2.50 m'dir (Şekil C2.5B/7,9). Çeşmenin bitiminde 50 cm kalınlığında, 57 cm yüksekliğinde eğrisel profilli bir silme bulunur. Çeşmenin yüzü doğuya, caddeye bakmaktadır. Üzerinde musluk olarak günümüzde yalnızca basit bir demir boru bulunmaktadır. Yalağa ilişkin bir iz kalmamıştır. Musluğun üzerindeki tabelada;

GENERAL
KAZIM-BALIKESİR
ÇEŞMESİ
12-4-940

yazısı bulunmaktadır.

Günümüzde çeşme kullanılmamaktadır. Belediye tarafından çocuk parkı olarak düzenlenen park, işlevini sürdürmektedir, ancak korkulukları günümüze ulaşmamıştır.

[39.1.6/3] no'lu Atatürk Anıtı

1936 yılında bölgeyi ziyaret eden Atatürk, İnece'de köy konağının önündeki yolda halka hitaben bir konuşma yapmıştır. Bu günün anısına bir yıl sonra yolun yanındaki açık alanda bir park düzenlemesi yapılarak Atatürk Anıtı dikilmiştir⁵⁹⁰ (Şekil C2.5B/10). Kenarlarında dört ayak olan bir tablanın üzerinde üç kademeli olarak yükselen kaidenin üzerinde bronz Atatürk heykeli bulunur. Kaidenin ikinci kısmında

⁵⁸⁹ M. Yörük'ten edinilen bilgi.

⁵⁹⁰ Anıtın 1938 yılındaki fotoğrafı için bkz: (Şekil B8/18).

bir Türk bayrağı⁵⁹¹, üçüncü kısmında da mermer levha üzerinde Gençliğe Hitabe yer alır. Parkın ortasına, anıtın önüne bir havuz yapılmıştır. Park halen kullanılmaktadır. Ancak havuz yenilendiği için özgün karakterini kaybetmiştir. Köy konağının yerinde iki katlı yeni belediye binası bulunmaktadır.

TUM döneminde henüz kent merkezlerinde dahi görkemli ve özenli büyük ölçekli anıtlar fazla yapılmadığından, nahiye merkezi niteliğindeki İnece'de yapılan bu anıt, yaşanan olayın kamu görevlileri ve bölge halkınca⁵⁹² ne kadar önemli bulunduğunu göstermekte ve yerleşmeye bir ayrıcalık katmaktadır.

Ürünlü Köyü

Eski adı Kızılca Müsellim⁵⁹³ olan Ürünlü Köyü, İstanbul-Kırklareli-Edirne karayolu üzerinde yer alır (Şekil C2.5C/1). TUM döneminde yerleşmenin batı tarafında bir göçmen mahallesi kurulmuştur. Ana karayolunun kuzeyinde birbirine paralel dört yol ve bunları dik kesen üç yol arasında dikdörtgen biçimli yapı adaları oluşturulmuştur. Günümüzde yol üzerinde yıkık durumda kalmış olan bir yapı [39.1.7/1] fotoğrafla belgelenmiştir.

[39.1.7/1] no'lu Ev

Ana karayolu üzerinde düz bir alanda yer alan yapı güneye yönlendirilmiştir. Ev, giriş holü, mutfak ve bir odadan oluşmaktadır. Kerpiç dolgulu ahşap karkas sistemli olan yapının çatısı beşik çatıdır ve yerli kiremit ile kaplıdır. Günümüzde oda mekânı bütünüyle yıkılmış, diğer kısımları da yıkılma sürecine girmiştir (Şekil C2.5C/2).

Ulukonak Köyü

Eski adı Tekke Şıhlar⁵⁹⁴ olan Ulukonak Köyü, Kurudere'nin doğusunda biraz seyrek bir biçimde gelişmiştir. Arızbaba Köyü ile birlikte Kırımlı Hacı İsmail Bey'in çiftlik arazisi olan köyde⁵⁹⁵ TUM döneminde kamulaştırma yapılarak, batı kesimde bir göçmen mahallesi kurulmuştur (Şekil C2.5D/1). Kuzeydoğu-güneybatı yönünde birbirine paralel üç yol üzerinde karşılıklı olarak evler dizilmiştir. Evlerin giriş cephesi

⁵⁹¹ M.Yörük, İlk yapıldığında ters konan ay-yıldızın sonradan düzeltildiğini belirtmiştir.

⁵⁹² Gerek M. Yörük gerek görüşme yapılan diğer köylüler, hatta İnece çevresindeki köylerde görüşülen köylüler, Atatürk geldiğinde çevresinin bölgenin memurlarınca sarılması üzerine "Memur istemem, köylülerle konuşmaya geldim" dediğini belirtmişlerdir.

⁵⁹³ (TİY, 1938:22).

⁵⁹⁴ (TİY, 1938:22), ancak bölgede yerleşmenin eski adı "Tekke Şeyhler" olarak anılmaktadır.

⁵⁹⁵ Ahmed Badii'nin Riyaz-ı Belde-i Edirne adlı yapıtından aktaran: (Erdoğan, 2000:230).

güneydoğuya bakar. Günümüzde yerleşmede halen az sayıda yapı mevcuttur. Köyde biri röleveye olmak üzere iki yapı belgelenmiştir⁵⁹⁶.

N. Ataseven Ulukonak Köyü'nün TUM dönemi gelişimi ile ilgili ilginç bilgiler aktarmıştır⁵⁹⁷. TUM döneminde yaklaşık 25 haneli Selanik muhaciri olan Ulukonak Köyü'nün biraz uzağında ana karayolu üzerinde 1938'de gelen Romanya göçmenleri için 50 haneli yenibir köy kurulmak istenmiş, ancak mevcut köyün camisinden yararlanmak isteyen göçmenler Ulukonak içinde iskân edilmeyi tercih etmişlerdir. Ulukonak Köyü sakinleri de yeni gelen göçmenlere büyük mera alanı verileceğinden bu olanaktan yararlanabilmek için köy kenarında bir göçmen mahallesi kurulmasını kabul etmişlerdir. Böylece 50 ev ve 20 boş parselden oluşan mahalle 1939–1940 yıllarında kurulmuştur. Ataseven'in anlatımıyla “Önceden plan proje ayarlanmış” ve yerleşmeye “Atatürk'ün Planı” uygulanmıştır. Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik de inşaat sırasında bir kaç kez gelerek ilgilenmiştir.

[39.1.8/1] no'lu Ev

Düz bir alanda 750 m² büyüklüğündeki bir parsel içinde ayrık düzende yer alan yapı, bir sundurma, iki oda ve bir ahırdan oluşmaktadır (Şekil C2.5D/3–9). Sundurma yapının ön cephesi boyunca uzanır ve odalar sundurmaya açılır. Ahır yapının arkasında ek yapı niteliğindedir. Ahır kısmı günümüzde ulaşmamıştır⁵⁹⁸. Yapının boyutları 5.20x8.10 m, kapladığı alan 42 m²'dir. Sundurmanın genişliği 1.40 m, uzunluğu 7.50 m'dir ve 10.5 m² büyüklüğündedir. Her iki oda da, 3.20x3.60 m (11.5 m²) boyutlarındadır. Odaların giriş cephesine bakan 120 cm genişliğinde birer penceresi vardır.

Yapının taşıyıcı sistemi ilgi çekicidir. Yığma kerpiç ve ahşap karkas sistem bir arada kullanılmıştır (Şekil C2.5D/6–7). Birkaç sıra taş dizisinden oluşan temel üzerinde 30 cm kalınlığında kerpiç duvarların içine, çatıyı taşıyan kirişlerin bastığı dikmeler yerleştirilmiştir. 30 cm kalınlığındaki kerpiç duvarların kendini taşıma niteliği olmakla birlikte, çatıyı taşıması mümkün olmadığından böyle karma sistem uygulanmıştır. Yapının tabanı ve tavanı ahşap kaplamadır (Şekil C2.5D/8–9). Dört yüzlü kırma çatı, yerli kiremit ile kaplıdır. Yapı günümüzde büyük ölçüde yıkık durumdadır ve çatısı

⁵⁹⁶ Çalışma olanaklarının kısıtlılığı nedeniyle tüm mevcut yapılar ayrıntılı incelenememiştir. Ancak yerleşmede bir sit bütünlüğü olmadığı gözlemlendiğinden, özgün mimari özellikleri iyi yansıtan iki yapı belgelenmiştir.

⁵⁹⁷ 21.8.2005 günü Necip Ataseven ile yapılan görüşmede edinilen bilgiler. N. Ataseven 1938'de 16 yaşında göçmen olarak Ulukonak Köyü'ne gelmiştir.

⁵⁹⁸ N. Ataseven'den edinilen bilgi. Ayrıca yapının arka kısmında ahırın yerinde kerpiç molozunun halen bulunduğu gözlemlenmiştir (Şekil C2.5D/5). N. Ataseven yapıya bitişik helanın da bulunduğunu, ancak eve bitişik hela kullanışsız olduğu için hemen bunların iptal edildiğini belirtmiştir.

çökmüştür. Yapının arkasında yer alan ahır tamamen yıkılmış olmakla birlikte yerde ve yapının duvarında duvar izleri mevcuttur.

[39.1.8/2] no'lu Ev

[39.1.8/1] no'lu ev ile aynı mimari özelliklere sahip olan yapı halen kullanılmaktadır. Yapının çevresinde çeşitli ek yapılar yer alır. Ancak bunlar yapıyla uyumlu niteliktedir. Yapı genel olarak bakımlı durumdadır (Şekil C2.5D/2).

Ulukonak yapılarında devlet tarafından sağlanan Romanya çam kerestesi kullanılmıştır⁵⁹⁹. Belgelenen her iki yapının da sundurma ve odalarında tavan kaplaması bu malzeme ile yapılmıştır (Şekil C2.5D/8–11). Yerli kiremit Dokuzhöyük ve İnece'deki kiremithanelerde kesilmiştir. Kerpicing boyutları 12x12x30 cm'dir. 4'lü ve 8'li kalıplar kullanılmıştır. İnşaatları müteahhit yapmış, hem bu köyden hem de çevre köylerden ustalar çalışmıştır. Kerpiç yevmiyeli çalışan köylüler tarafından kesilmiştir. Yevmiye tutarı 1 Lira'dır.

Havsa

Havsa Osmanlı İmparatorluğu döneminde "Orta Kol" olarak bilinen İstanbul-Edirne yolu ile, bu yolu dik kesen Uzunköprü-Kırklareli yolu üzerinde gelişmiştir. Yerleşmenin merkezinde bulunan görkemli Sokollu Külliyesi, Havsa'nın durak yeri olma kimliğini vurgular. Osmanlı döneminde yerleşmenin merkezinde Rum Mahallesi (Varoş Mahallesi), kuzeyinde de Gacal⁶⁰⁰ (Hacıgazi Mahallesi) mahallesi yer alır⁶⁰¹. Cumhuriyet döneminde ana karayolu yerleşmenin güneyine alınmış ve bu yol üzerinde yeni mahalleler kurulmaya başlanmıştır. Böylece Havsa, içinden geçen ve yerleşmeyi dörde bölen yollar boyunca uzanan mahalleler biçiminde bir gelişme göstermiştir (Şekil C2.5E/1). Yerleşmenin doğusunda, 1932 yılında Romanya'dan serbest göçmen olarak gelenler için devlet tarafından arazi verilerek bir mahalle kurulmuştur. Cumhuriyet Mahallesi olarak adlandırılan bu yerleşme biriminin planlaması devlet tarafından yapılmış, ancak evler göçmenler tarafından kendi olanaklarıyla inşa edilmiştir. 1935 yılında Romanya ve Bulgaristan'dan anlaşmalı olarak gelen göçmenler için yerleşmenin batısında bir mahalle kurulmuştur. Yeni Mahalle olarak adlandırılan bu yerleşme biriminin planlanması ve yapı uygulaması devlet tarafından yapılmıştır.

⁵⁹⁹ Yapı malzemelerine ilişkin bilgiler N. Ataseven'den öğrenilmiştir.

⁶⁰⁰ Yerli Türkler "Gacal" olarak adlandırılmaktadır. Bkz: (Fırat, 2003).

⁶⁰¹ Havsa'nın mahalleleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Erdoğan, 2000:41–50).

KİY 1938’de ana kara yolundan çekilmiş bir fotoğrafı bulunan Yeni Mahalle’de (Şekil B2/12) günümüzde bir yapı [22.3/1] tespit edilmiştir. Özgün niteliklerini büyük ölçüde kaybetmiş olan bu yapı, fotoğraf ile belgelenmiştir.

[22.3/1] no’lu Ev

Düz bir alanda yer alan yapının giriş cephesi güneye yönlendirilmiştir. İkiz yapı “B” plan tipindedir. Batı kanatta yer alan daire nispeten özgün niteliklerini korumaktaysa da, doğu kanatta yer alan daire büyük ölçüde değişmiş durumdadır (Şekil C2.5E/2). Dairenin doğusuna bir mekân eklenmiş, batısındaki oda da öne doğru büyütülmüştür. Yapı genel olarak bakımsız ve harap durumdadır.

4.3.1.6. İnceleme Alt Alanı 6: Ergene Havzası’nın Güneybatı Kısım

6. alan Ergene Havzası içinde yer aldığından havza içindeki diğer çalışma alt bölgeleri gibi yüzeysel kayaçların olmadığı, kerpiç yapımına elverişli grumosol toprakların hakim toprak türü olduğu bir alandır. Ergene Havzası’nın geneli için geçerli olan karasal iklim ve step karakteri bu bölge için de geçerlidir.

6.bölge İstanbul-Edirne karayolunun (E5) güneyinde kalan, ana arterler üzerinde yer almayan bir bölgedir (Şekil C1/1). Yerleşmeler birbirine köy yolları ile bağlanmıştır. Yalnız güneydeki Pehlivanköy’ü kuzeyde E5’e bağlayan yol ana yol olarak değerlendirilebilir.

Bölgenin toprakları çok verimlidir ve Ergene Nehri’ne inen nehir boylarının sunduğu sulama olanağı sayesinde, tarla tarımı kadar bahçecilik ve meyvecilik de yapılır. Hayvancılık ev içi ekonomi içindir (Korkut, 1960:55–56).

Araştırma yapılan dört yerleşme (Ağayeri, Yeşilova, Kumköy, İmampazarı) kuzeyden, İnece’den inerek Ergene Nehri’ne bağlanan Köy Deresi’nin kenarlarında, B.Mandra Köyü ise Ergene Nehri kenarında bulunur.

İdari olarak B.Mandra Babaeski’ye, diğer yerleşmeler Pehlivanköy’e bağlıdır. Kumköy ve İmampazarı 200–300 nüfuslu küçük yerleşmeler, Yeşilova ve Ağayeri 700–800 nüfuslu orta ölçekte yerleşmeler, B.Mandra ise 2300 nüfuslu büyük bir yerleşmedir⁶⁰². Ağayeri, Yeşilova, İmampazarı ve B.Mandra’da 1924 Köy Kanunu başlangıcından itibaren uygulanır⁶⁰³. Bunlardan yalnız B.Mandra, TUM döneminde örnek köy olarak seçilmiştir (TKKP, 1936:39).

⁶⁰² B.Mandra Köyü 1955 yılında belediye olmuştur (Karaçam, 1995:671).

⁶⁰³ (Köylerimiz, 1933:13-123-364-540).

Genel olarak yerleşmelerin tümü geleneksel organik sokak dokulu toplu köy tipindedir. İmampazarı ve B. Mandra Köyü'nde TUM dönemi yapı inşa edildiği, ancak bunların günümüze ulaşmadığı tespit edilmiştir.

Ağayeri Köyü

Pehlivanköy'den çıkarak kuzeyde Kuleli Köyü'nde E5'e bağlanan karayolu üzerinde yer alır. Babaeski'ye bağlı yerleşmenin nüfusu, 1935'de 793⁶⁰⁴, 1980'de 857⁶⁰⁵ olmuştur.

Ağayeri, '93 Harbi göçmenleri tarafından hazineye ait arazi üzerinde kurulmuştur (Şekil C2.6A/1). Bu alan ağıl yeri olarak kullanıldığından köye önce "Ağılyeri" adı verilmiş, bu ad zaman içinde "Ağayeri"ne dönüşmüştür (**Korkut, 1960:55**).

[39.2.1/1] no'lu Ev

Bu yerleşmede günümüze ulaşmış bir adet ev tespit edilmiştir. Plan tipi olarak Muratlı'da yapılan ve bu tezde "A3d Tipi" olarak tanımlanan yapılarla aynı plan tipindedir (Şekil C2.6A/2). Giriş cephesinde önü açık bir giriş mekânı ve ona açılan bir mutfak ve iki odadan oluşur. Mutfak ortada, odalar iki yanda yer alır. Yığma kerpiç yapının 60 cm subasmanı vardır. Çatısı günümüzde yenilenmiştir ve dört yüzlü kırma çatı biçimindedir. Ancak özgün durumunun beşik çatı olup olmadığı tespit edilememiştir. Yapının girişe göre sağ yan cephesine bir indirme eklenmiştir.

Kumköy

Pehlivanköy'den çıkarak kuzeyde Kuleli Köyü'nde E5'e bağlanan karayolundan biraz içeride yer alır. Eski adı "Kayseri" olan yerleşme 1935'te Babaeski'ye bağlı 209 nüfuslu bir köydür (**TİY, 1938:23**). Pehlivanköy'ün 1958'de ilçe merkezi olmasıyla bu yerleşmeye bağlanmıştır. Nüfusu 1980'de 253⁶⁰⁶ olmuştur.

Kumköy Camisi'nin yazıtında "Hicri 1301" (1883–1884) yazısı vardır. Ancak yapı 1984'te büyük ölçüde yenilenerek, özgün kimliğini yitirmiştir.

Kumköy'de anayoldan dik çıkarak, köyün kuzey tarafındaki arka kısmına ulaşan bir yol açılıp, bunun iki tarafına göçmen evleri inşa edilmiştir (Şekil C2.6B/1). Günümüzde yalnız bir yapı varlığını sürdürmektedir, ancak köylülerle yapılan görüşme sonucunda ve yapı kalıntılarını inceleyerek, karşılıklı ikişer yapının daha varlığı saptanabilmiştir. Yapılar doğu-batı doğrultusundaki yola cephe verecek biçimde konumlandırılmıştır.

⁶⁰⁴ (TİY, 1938:23).

⁶⁰⁵ (KEEK, 1981:52).

⁶⁰⁶ (KEEK, 1981:53).

[39.6.1/1] no'lu Ev

Yapının dış ölçüleri 4.05x9.70 m, kapladığı alan 39 m²'dir. Giriş cephesi güneye yönlendirilmiş olan ev, önü açık bir giriş mekânı ve ona açılan iki odadan oluşur (Şekil C2.6B/2-3). Yarı açık giriş mekânı yapının giriş cephesi boyunca uzamaz, tersine bir eyvan gibi dar kenarı ön cepheye bakar, uzun kenarı yapının derinliği boyunca uzanır. İki oda da aynı büyüklükte, 3.10x3.25 m (10 m²) boyutlarındadır. Her iki odanın da güney giriş cephesinde 115 cm genişliğinde birer penceresi vardır. Pencereilerin üst kısmında sabit üç parçalı bir bant ve altında iki parçalı sürmeli pencere biçimindedir. Giriş mekânı ise 1.90 m genişliğinde, 3.65 m uzunluğundadır. Bu mekânın önü 1 m yüksekliğinde ahşap kafesli çitle kapatılmıştır ve çitin orta kısmında tek kanatlı bir kapı bulunur.

Yapı yığma kerpiç duvarlıdır ve dört yüzlü kırma çatı ile örtülüdür. 60 cm yüksekliğinde subasmanı vardır. Duvarlar içten ve dıştan toprak ile sıvanıp, kireç badana yapılmıştır. Çatı örtüsü yerli kiremittir.

Yapı, genel olarak korunmuş durumdadır. Yalnız arka duvarında küçük bir gusülhane yapılmıştır. Yapının hemen yanına ona dik doğrultuda yine tek katlı ve benzer ölçülerde ikinci bir ev yapılmıştır. Parselin ön kısımda bahçelik alan, çeşme, fırın, kümes ve odunluk, arka kısımda da helâ bulunmaktadır. Yapının arkası ise doğrudan tarlalara açılmaktadır. [39.6.1/1] no'lu ev, parsel içinde sonradan yapılan ev ve ek yapılar ile genel bir bütünlük içindedir. Ancak bu yapı grubu günümüzde kullanılmadığından, yakında haraplaşma başlayabilir.

4.3.1.7. İnceleme Alt Alanı 7: Ergene Havzası'nın Merkezi (Yenibedir Köyü)

Yüzeysel kayaçların bulunmadığı 7. bölgenin toprak örtüsünü, Ergene Havzası içinde kuzeyindeki 4.bölge gibi kerpiç yapımına elverişli grumosol tipi topraklar oluşturur. Bölgede Ergene Havzası'nın genelinde geçerli olan karasal iklim ve step bitki örtüsü görülür. Bölgenin çok verimli kepir topraklarında ağırlıklı olarak tahıl tarımı yapılır. Hayvancılık ev içi ekonomi içindir (**Suat, 1978:67**).

Bölgede belgelenen tek yerleşme olan Yenibedir Köyü, Edirne-İstanbul karayolunun (E5) üzerinde, Lüleburgaz'ın 8 km doğusunda yer alır. Yerleşme, karayoluna doğru hafif meyilli arazi üzerindedir ve yerleşmenin hemen batısında kuru dere niteliğindeki Ağıl Dere bulunur (Şekil C2.7A/1).

Yenibedir Köyü, bütünüyle planlı bir biçimde TUM döneminde kurulmuş olan bir yerleşmedir. Köy, 1937 yılında Istanca Dağlık Bölgesi'nde yer alan Ahmetler ve

çevre köylerinde yaklaşık 40 hanenin⁶⁰⁷, kendi köylerinde tarım arazisi sorunu⁶⁰⁸ yaşadıkları için, Yenibedir bölgesinde bulunan Yusuf Bey çiftliğini satın alıp yerleşmesiyle kurulmuştur (**Kuran, 1956:71**). Köylü tarafından satın alınan çiftlik arazisi parselasyonu olmayan bütün bir alan olduğu için, burayı köylüler maddi katkıları oranında hisse biçiminde paylaşmışlardır. Buna göre yarım hisse 80, bir hisse 160, bir buçuk hisse 240 dekar biçiminde bölünmüştür (**Kurhan, 1956b:61**). Ancak Yenibedir Köyü her ne kadar köylüler tarafından satın alınarak kurulmuş olsa da, planlaması devlet tarafından yapılmıştır. Trakya Umumi Müfettişliği tarafından verilen plana göre, yerleşmede eşit parselasyon yapılarak tek tip evler inşa edilmiştir⁶⁰⁹ (Şekil C2.7A/2). Köyün adı yerleşmenin güneybatısında bulunan Bedir yerleşmesine atfen “Yenibedir” olarak konmuş, Bedir de “Eksibedir” adını almıştır.

Yenibedir, her ne kadar ana karayolu üzerinde gelişme vaat eden bir yerleşme ise de, yeni kurulan küçük bir yerleşme olduğu için Trakya Umumi Müfettişliği tarafından “örnek köy” olarak seçilmemiştir (**TKKP, 1936: 39**).

1935 nüfus sayımında henüz köy listesinde adı görünmeyen yerleşmenin⁶¹⁰ 1956’da 50 haneli olduğu bilinmektedir (**Kurhan, 1956b:69**). 1965 yılı sayımına göre 490 olan nüfus⁶¹¹, 1981’de 524 (**KEEK, 1981:53**) olmuştur.

Yerleşme, E5 karayoluna paralel, doğu – batı yönünde üç ana yol aksının sınırladığı yapı adalarında iki sıralı evler biçiminde tasarlanmıştır (Şekil C.2.7A/2). Karayolu ile yerleşme arasında köy bahçeliği olarak tanımlanan⁶¹² bir yeşil hat oluşturulup, bu hattın kuzeyinde yerleşmenin güney sınırı niteliğindeki “birinci yol” yapılmıştır. Birinci ve “ikinci yol” arasına iki sıra halinde dokuz parsel oluşturulmuş, köyün en temel aksı olan ikinci yol ile yerleşmeyi kuzeyde sınırlayan “üçüncü yol” arasında da yine iki sıra halinde 13 parsel oluşturulmuştur. Ev parsel içinde ayrı düzende yer alır. Bütün yapıların giriş cephesi güneye bakacak biçimde düzenlenmiştir. Dolayısıyla ikinci yolun kuzeyindeki evlerin girişi bu yola bakarken, yolun güney tarafında kalan evlerin sağır kuzey cephesi yola açılır. Yoldan parsele, evin arkasından girilir.

⁶⁰⁷ Bu köylerin tümü birbirine akraba olan Alevi yerleşmeleridir (Suat,1978:67).

⁶⁰⁸ Istanca Dağlık Bölgesi’nde söz konusu köylerin bulunduğu kuzeybatı kesim bütünüyle orman kaplı ve tarıma uygun arazisi olmayan bir bölgedir. Sınıra yakın olan bu bölgenin ulaşım koşulları da zordur ve sınır güvenliği nedeniyle gelişmeye uygun değildir.

⁶⁰⁹ Temmuz 2003’de gerçekleştirilen alan araştırması sırasında köylülerle yapılan görüşmede, dönemin valisi Kazım Dirik’in bizzat alana gelerek, “cetvel gibi” dümdüz yolları olan bir yerleşmenin planlanarak uygulanmasını istediği belirtilmiştir.

⁶¹⁰ (TİY, 1938:24).

⁶¹¹ (KİY, 1967: 309).

⁶¹² Y. Kurhan’ın hazırladığı haritada bu yeşil hat böyle tanımlanmıştır (Kurhan, 1956b:68–69).

E5 karayolundan yerleşmeye dik bir biçimde ulaşan köy yolu ile ikinci yolun birleştiği nokta köy meydanı olarak düzenlenmiş ve bu meydanda köy odası yapılmıştır. Üçüncü yol üzerinde, köyün batı tarafında ayrıca hayvancılıkla ilgili işler için bir meydan yapılmıştır. Üçüncü yolun kuzeyinde sonradan, ancak yine planlı bir biçimde yapılan dokuz sıra ev ve bu grubun arkasında, köy harman yeri bulunur. Köy ilk kurulduğunda cami yapılmamıştır. E5 yolunun karşı tarafında, E5'den köy meydanına ulaşan yolun diğer ucunda, 1939 yılında tek sınıflı ve lojmanlı köy okulu yapılmıştır. Okulun iki yüz elli ağaçlı bir uygulama bahçesi vardır (**Kurhan, 1956b:68**). 1950'li yıllarda köy odası yıkılarak bugün halen mevcut olan köy konağı ve cami yapılmıştır (**Kurhan, 1956b:71**).

Günümüzde yerleşmede E5'e paralel doğrusal yollar halen bu niteliklerini korumakla birlikte, "sığır meydanı"na ulaşan ve bu yolları dik kesen aks, yapılar yenilenirken taban alanlarının büyüülmesi nedeniyle iyice daralarak, yol özelliğini kaybetmiştir. Köyün kuruluşundan günümüze bir adet yapı kalmıştır [39.5.3/1]. Verimli arazilere bağlı olarak köyün refah düzeyinin yüksek olması nedeniyle, evler yıkılıp yerine daha büyük betonarme yapılar inşa edildiğinden, köy kuruluş dönemindeki özelliklerini büyük ölçüde yitirmiş durumdadır. Günümüzde köyde tek dikkat çekici nokta, ikinci yolun köyün bir ucundan diğerine ulaşan doğrusal hattır. Yenibedir köylüleri de, 1970'li yıllarda olduğu gibi⁶¹³ halen planlı ve "cetvel gibi düzgün" yolları olduğu için övünmektedirler⁶¹⁴. Ancak bunun ve harap durumdaki tek bir evin dışında, köyün kuruluş döneminden başka bir iz kalmamıştır.

[39.5.3/1] no'lu Ev

Evin dış ölçüleri 5.85x12.70 m, kapladığı alan 74.3 m²'dir. Giriş cephesi güneye yönlendirilmiş olan yapı mutfak, iki oda ve bu mekânların önünde yer alan dar bir sundurmadan oluşur (Şekil C2.7A/3–4). Sundurma 1.45 m genişliğinde, 7.85 m uzunluğundadır. Bütün mekânlar sundurmaya açılır, mekânlar arasında geçiş yoktur. Mutfak, yapının batısında ve sundurmanın bitimine kadar uzayacak biçimde konumlanmıştır ve 3.80x5.05 m (19.2 m²) boyutlarındadır. Güney ve batı cephede birer penceresi vardır⁶¹⁵. Orta oda 3.60x3.70 m (13.3 m²) boyutlarındadır ve sundurmaya açılan cephede 70 cm genişliğinde pencere vardır. Doğu köşede yer alan diğer oda 3.60x3.80 m (13.7 m²) boyutlarındadır, sundurmaya cephesinde 70 cm genişliğinde, doğu cephesinde 70 ve 80 cm genişliğinde pencereler bulunur.

⁶¹³ "Köy Türkiye'nin planlı yapılmış ilk köylerinden birisi olmakla övünür." (Suat, 1978:67).

⁶¹⁴ Temmuz 2003 alan araştırması sırasında köylülerle yapılan görüşmeler.

⁶¹⁵ Günümüzde yapının mutfak kısmı yıkık ve genel olarak çok harap durumda olduğundan, pencere boyutları sağlıklı bir biçimde ölçülememiştir.

Yapı yığma kerpiçtir ve dört yüzlü kırma çatı ile örtülüdür. Tabanı hemzemindir. Beden duvarları 40 cm, ara duvarlar 30 cm kalınlığındadır. Duvarlar içten ve dıştan toprak ile sıvalıdır. Oda zemini ve tavanı toprak sıvalıdır. Çatı örtüsü yerli kiremittir.

Yapı çok harap durumdadır. Mutfak büyük ölçüde yıkıktır. Doğuda yer alan odanın sundurma tarafına bir ek mekân yapılmış, daha sonra sundurma genişletilince bu ek mekân da büyütülmüştür. İki odanın da arka cephesine ek helâ ve yıkanma mekânı yapılmış, odalardan bu mekânlara kapı açılmıştır.

4.3.1.8. İnceleme Alt Alanı 8: Ergene Havzası'nın Güneydoğusu

Yüzeysel kayaçların bulunmadığı 8. bölgenin toprak örtüsünü, Ergene Havzası içinde kuzeyindeki 7.bölge gibi grumosol tipi topraklar oluşturur. Bölgede Ergene Havzası'nın genelinde geçerli olan karasal iklim ve step bitki örtüsünü görülür.

İnceleme alanının merkezinde yer alan Muratlı'nın güneyinden biraz açığından doğu-batı yönünde yay çizen Çorlu Irmağı akar. Kepenekli ve Balabanlı köyleri bu nehrin güneyinde, Kırkkepenekli ise kuzeyinde yer alır. Ancak yerleşmeler nehrin biraz uzağında, plato üzerindeki yamaçlarda konumlanmışlardır, nehrle doğrudan ilişkileri yoktur. Tekirdağ'dan Muratlı üzerinden Hayrabolu'ya giden yolun doğusunda ve E5 karayolunun güneyinde bulunan köyler birbirlerine köy yollarıyla bağlıdır. Yalnız Muratlı ana yol üzerindedir.

Muratlı, TUM döneminde Trakya genelinde kurulan en büyük örnek köydür. 757 haneli bu yerleşmenin çevresinde hem yeni köyler kurulmuş, hem de mevcut köylere büyük mahalleler eklenerek yoğun bir imar faaliyeti gerçekleştirilmiştir.

TUM döneminde Muratlı 4726 nüfuslu bir nahiye merkezi, Kepenekli ve Kırkkepenekli 200–400 nüfuslu küçük köylerdir (TİY, 1938:27). Muratlı TUM tarafından örnek köy olarak seçilmiştir (TKKP, 1936:39). Balabanlı Köyü bu dönemde göçmen köyü olarak kurulduğu için 1935 nüfus sayımında yer almamıştır. 1930'lu yılların başında adı Kırk Köpekli olan Kırkkepenekli ve Kepenekli Köyleri'nde 1933 yılında 1924 Köy Kanunu uygulanmamaktadır⁶¹⁶. Yerleşmeler TUM dönemi ve '51 göçmen iskanlarıyla hızlı büyümüştür ve 1980 yılında 8819 nüfuslu ilçe merkezi, Balabanlı 998, Kırkkepenekli 1234 nüfuslu olmuştur (KEET, 1981:55). Yalnız Kepenekli 250 nüfuslu küçük bir yerleşme olma özelliğini sürdürmüştür.

Çalışma alanı içinde yer alan Muratlı, Küçükkepenecli ve Kırkkepenekli yerleşmelerinin nüfusunu yerli Türkler⁶¹⁷ ve göçmenler oluşturur. Yerleşmelerin

⁶¹⁶ (Köylerimiz, 1933:447, 464).

⁶¹⁷“Gacal” olarak anılırlar.

geleneksel kesiminde organik sokak dokusu, göçmen mahallerinde ızgara planlı doku söz konusudur. Ancak bu yerleşmelere büyük göçmen mahalleleri eklendiği ve bütünüyle yeni kurulan köylerde de ızgara plan uygulandığı için, bölge genelinde hakim olan yerleşme dokusu türü ızgara plandır. TUM döneminde kurulan Balabanlı Köyü ise bütünüyle ızgara planlıdır.

Çalışma kapsamında Muratlı Örnek Köyü büyük bir yerleşme olduğundan ve halen çok sayıda TUM dönemi yapısı içerdiğinden sit ölçeğinde belgelenmiştir. Diğer köyler ise, her ne kadar TUM döneminde kurulmuş ya da mevcut köye 50–100 hanelik mahalle eklenerek oluşturulmuşsa da, günümüze çok az sayıda örnek ulaştığı için tek yapı düzeyinde belgelenmişlerdir.

Kırkkepenekli Köyü

Düzlük bir alanda kurulmuş olan köyün eski çekirdeği, işinsal karakteri olan organik sokak dokulu ve toplu köy tipinde 20–25 haneli küçük bir çiftlik yerleşmesidir (Şekil C2.8A/1). Yerleşme, güneydoğusundan geçen Hamamgölü Deresi'nin kuzey tarafına kurulmuştur. Köyde bir de Bektaşî tekkesi bulunmaktadır. Yerleşmeye TUM döneminde 1935 ve 1938 yılından göçmen grupları gelmiştir. Bu göçmenler için eski yerleşmenin kuzeybatısında ızgara planlı bir mahalle kurulmuştur. 1951 yılında gelen göçmenler de bu göçmen mahalleleri büyütülerek iskân edildiğinden, yerleşme genelinde ızgara planlı doku baskın karakterdedir. Yeni kurulan mahallede, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan birbirine paralel altı sokak ve bunları dik kesen altı sokak arasında dikdörtgen biçimli yapı adalarının yer almaktadır. Evlerin giriş cephesi güneydoğuya bakar. Yerleşmede 1935 göçmenlerinin yerleştirildiği alanda bir parsel 1 dekar olarak belirlenmiş, daha sonra iskân edilen 1938 göçmenlerinin yerleştirildiği alanda ise bir parsel 600 m² olarak belirlenmiştir⁶¹⁸. Yerleşmede iki tip plan uygulanmıştır. 1935 göçmen evleri “A3d” plan tipindedir. 1938 göçmen evleri ise “B1a” plan tipindedir. Günümüzde her iki yapı tipinden birer örnek tespit edilmiş, 1938 göçmen evine girilemediği için belgelenememiş, “A3d” tipi olan yapı belgelenebilmiştir [63.7.1/1].

[63.7.1/1] no'lu Ev

12.60x5.90 m boyutlarındaki yapının kapladığı alan 74.3 m²'dir. Giriş cephesi güneydoğuya yönlendirilmiş olan ev, bir yarı açık giriş mekanı ve bu mekana açılan bir mutfak ile iki odadan oluşmaktadır (Şekil C.2.8A/2). Ön cephesi açık olan giriş holü, 1.74 m genişliğinde, 4.30 m uzunluğunda, 7.5 m² büyüklüğünde bir mekandır. Giriş holünün kuzeybatı duvarında mutfak kapısı ve penceresi, güneybatı ve

⁶¹⁸ Mayıs 2004'te Kırkkepenekli köylüleri ile yapılan görüşmede öğrenilen bilgiler.

kuzeydoğu duvarlarında da oda kapıları bulunur. Mutfak, 3.30x4.30 m (14.2 m²) boyutlarındadır. Girişe bakan güneydoğu cephesinde 75 cm genişliğinde, onun karşısında kuzeydoğu cephesinde de 90 cm genişliğinde bir penceresi vardır. Her iki oda da, 3.30x4.90 m (16.2 m²) boyutlarındadır ve güneydoğu cephelerinde 137 cm bir pencere bulunur. Yapı sistemi yığma kerpiçtir. Beden duvarları 50 cm, iç duvarları 35 cm kalınlığındadır. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Çatı beşik çatı tipindedir ve Marsilya kiremidi ile kaplıdır. Kiremitlerde Eskişehir ve İzmir damgası vardır.

Balabanlı Köyü

Balabanlı Köyü, 1935 ve 1938 göçmenleri için 1935 yılında, devlet tarafından istimlâk edilen bir eski bir çiftlik arazisi üzerinde kurulmuştur⁶¹⁹. Köy güneybatıya bakan bir yamaca kurulmuştur. Izgara planlı yerleşmenin uzun sokakları yamaç eğimine dik bir biçimde, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. Bu yönde paralel beş sokağı dik kesen beş sokakla dikdörtgen biçimli yapı adaları oluşturulmuştur (Şekil C.2.8B/1). Bir parsel 900 m²'dir. Yapıların giriş cephesi güneydoğuya bakar. Yerleşmenin orta kısmında yaklaşık kare biçimli bir bant halinde bırakılan yapı adası dizisi ise köyün okul, köy konağı, cami, kahve gibi kamusal yapıları için bırakılmış tüzel parsellerdir. Yerleşmeye 1951 yılında göçmen iskânı yapılmış ve köyün kuzeybatı kesime yeni bir grup ev eklenmiştir.

Köyün evleri müteahhit tarafından yapılmış, göçmenler yevmiyeli olarak inşaatta çalışmış, kerpiç kesme işini yapmışlardır. Yerleşmede yapı malzemesi olarak kerpiç, Çevrimkaya'daki kiremithanede üretilen yerli kiremit ve devlet tarafından getirilen Romanya kerestesi kullanılmıştır.

Balabanlı Köyü Kırklareli'nin Arizbaba Köyü gibi 1935 yılında kurulmuş bir TUM dönemi köyü olmakla birlikte, özgün niteliklerini büyük ölçüde yitirmiştir. Yerleşmede bir yapı belgelenmiştir [63.7.2/1].

[63.7.2/1] no'lu Ev

4.91x7.79 m boyutlarındaki ikiz yapının kapladığı alan 77.5 m², bir dairenin boyutları ise 4.91x7.59 m ve kapladığı alan 37.3 m²'dir. Giriş cephesi güneydoğuya bakan ev, bir sundurma ve bu mekâna açılan iki odadan oluşmaktadır (Şekil C.2.8B/2). Sundurma, 1.40 m genişliğinde ve 7.29 m uzunluğundadır (10.2 m²). Her iki oda da 3.15x3.50 m (11,2 m²) boyutlarındadır. Odalardan güneybatıda yer alanın sundurmaya bakan 60 cm genişliğinde bir penceresi vardır. Kuzeydoğudaki odanın

sundurmaya bakan cephesinde 75 cm genişliğinde, kuzeydoğu cephesinde de 160 cm genişliğinde iki pencere bulunmaktadır. Yapı tabanından tavadaki ahşap kirişin altına kadar olan yükseklik 2.35 m'dir.

Yapı kerpiç dolgulu ahşap karkas sistemlidir. Duvarlar 20 cm kalınlığındadır. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Çatı dört yüzlü kırma çatı tipindedir ve yerli kiremitle kaplıdır. Yapının biçimleniş özelliklerini büyük ölçüde korumakla birlikte, arkasına ahşaptan niteliksiz bir ahır yapısı eklenmiştir.

Kepenekli Köyü

Köyün eski kısmı, güneybatıya bakan bir yamaçta yer alır. 15–20 hane evden oluşan küçük ölçekli, organik sokak dokulu ve ev gruplarının biraz seyrek olarak konumlandığı bir yerleşmedir (Şekil C.2.8C/1). Köyün biraz uzağında kuzey kesiminde yine güneybatıya bakan bir yamaç üzerinde 44 hanelik göçmen mahallesi kurulmuştur⁶²⁰. Evler, köyün güneyindeki Gündüzlü Köyü'nden gelerek kuzeydeki Müsellim Köyü'ne giden karayolunun iki yanında, yola dik çıkan üç yol üzerinde dizilmiştir. Kepenekli Köyü'nde TUM döneminde çok sayıda ev inşa edilmiş olmasına karşın, özellikler son yıllarda bunların tamamına yakını yıkılarak yerine yeni evler inşa edilmiştir. Halen mevcut olan bir yapı [63.7.3/1] belgelenmiştir.

[63.7.3/1] no'lu Ev

5.40x8.03 m boyutlarındaki yapının kapladığı alan 43.4 m²'dir. Düz bir arazide yer alan yapının parsel büyüklüğü 630 m²'dir. Giriş cephesi güneybatıya bakan ev, bir giriş holü, mutfak ve bir odadan oluşmaktadır (Şekil C.2.8C/2). Giriş holü 1.57 m genişliğinde, 3.76 m uzunluğunda, 5.9 m² büyüklüğündedir. Mekânın kuzeybatı duvarında 70 cm genişliğinde bir pencere, kuzeydoğu duvarında giriş kapısının karşısında mutfak kapısı, güneydoğu duvarında ise oda kapısı bulunur. Mutfak 3.38x3.76 m (12.7 m²) boyutlarındadır, kuzeybatı duvarında 100 cm genişliğinde bir pencere, karşı duvarda da baca yer alır. Oda 3.72x4.99 m (18.6 m²) boyutlarındadır, güneybatı duvarında 140 cm genişliğinde bir pencere bulunur.

Kerpiç dolgulu ahşap karkas yapının duvarları 20 cm kalınlığındadır. Taban toprak, tavan ahşap kaplamalıdır. Dört yüzlü kırma çatı yerli kiremit ile örtülüdür. Kerpiç, köyün çevresindeki “buzağılık çim” bulunan alanlarda doğrudan topraktan kesilerek elde edilmiştir⁶²¹.

⁶¹⁹ Balaban Köyü'nün tarihsel gelişimi ile ilgili bilgiler, Mayıs 2004'de emekli öğretmen olan muhtar Hayrülhas Yılmaz ile yapılan görüşmede öğrenilmiştir.

⁶²⁰ Mayıs 2004'te Zeynün İşler ile yapılan görüşmede edinilen bilgi. Z. İşler 1938 yılında 23 yaşından göçmen olarak Kepenekli Köyü'ne gelmiştir.

⁶²¹ Z. İşler'den öğrenilmiştir.

4.3.2. Yerleşme Ölçeğinde Belgelemeler

4.3.2.1. Küçük Ölçekli Köy Uygulaması: Arizbaba - Kırklareli

Kırklareli'nin güneybatısında, yer alan Arizbaba Köyü, TUM döneminde bir çiftlik arazisinin kamulaştırılmasıyla⁶²² kurulmuş olan küçük ölçekli bir yerleşmedir (Şekil C3A/1). Arizbaba Romanya göçmenleri için 105 haneli bir köy olarak kurulmuştur (Şekil C3A/2). 1938 yılında boş araziye gelen göçmenler 1940-41 yıllarında inşaatlar tamamlanana kadar köy arazisinin yakınında kulübeler yaparak barınmışlardır⁶²³. 1941 yılında K. Dirik'in ölmesi ve umumi müfettişlik kurumunun etkin işletilmemesi nedeniyle uygulamalar eski heyecanını yitirmiş ve köye bu dönemde kamu yapıları yapılamamıştır. 1951 Bulgaristan göçmenleri için bu tarihte köyün batı tarafında bir sokak oluşturularak yerleşme büyütülmüştür.

Ergene Havzası'nın hafif engebeli arazisinde yer alan Arizbaba, Kırklareli-Edirne karayolundan güneye inen bir yol üzerinde konumlanır. Yakın çevresi tarla tarımına elverişli, toprakları verimlidir. Ancak yerleşme ana karayolu bağlantıları üzerinde bulunmadığından, zaman içinde fazla gelişmemiş ve genç nüfusunu önemli ölçüde yitirmiştir. Köyün ekonomik üretkenliğinin azalması beraberinde durağanlığı da getirmiş ve çevrede sık rastlanan durumdan farklı olarak Arizbaba mimari özelliklerini oldukça iyi bir biçimde korumuştur. Günümüzde Arizbaba halen 53 Erken Cumhuriyet Dönemi yapısı barındıran bir köy olarak, bölge genelinde özel bir değer oluşturmaktadır.

Yerleşme Planı:

560x360 m boyutlarındaki yerleşmenin dış konturu uzun dikdörtgen biçimlidir (Şekil C3A/2-3). Edirne karayolundan çıkıp güneye dik olarak inen karayolu yerleşmenin içinden geçer, bitiminde de tarla yoluna dönüşerek sonlanır. Köy, anayolun doğu ve batı tarafında birbirine paralel uzanan yapı adalarından oluşur. Ana yol ile batısındaki iki ve doğusundaki bir paralel sokak, yerleşmenin kuzey-güney yönündeki dört uzun aksını oluşturur. Ana yol 11 m, ikincil sokaklar ise 7 m genişliğindedir. Bu sokaklara dik olarak konumlanmış 11 m genişliğinde üç kısa sokak aksı bulunur. Bu sokaklardan ikisi köyün orta kesimindedir ve aralarında bulunan yapı adası dizisi dar, kareye yakın dikdörtgen biçimlidir. Köyün diğer yapı

⁶²² Muhittin Özenbaş'a ait olan çiftlik 1938'de istimlak edilerek Romanya'dan gelen göçmenler iskân edilmiştir (Erdoğan, 2000:232).

⁶²³ Beş yaşında göçmen olarak gelen Mehmet Atmaca ve 1938 doğumlu Tahsin Mengi ile 21.08.2005 tarihinde yapılan görüşmede edinilen sözlü bilgi. Arizbabalı'lar, 1938 Kasım'ında İstanbul Boğazi'nden gemiyle geçerken Atatürk'ün öldüğü haberini aldıklarını belirtmişlerdir.

adalarından belirgin bir biçimde farklılaşan bu yapı adalarında köyün kamusal yapıları yer alır⁶²⁴.

4 uzun x 3 kısa sokak aksından oluşan yerleşmede toplam 20 yapı adası vardır. Tüm yapı adaları bir dizi parselden oluşur. Köyün kuzey girişine göre birinci dizi yapı adasının her birinde sekiz parsel vardır. Bu diziden sonra iki parsel genişliğinde olan kamusal ada dizisi bulunur. Köyün orta kesimindeki bu hattın güneyinde birincisi yedi, ikincisi altı parselden oluşan iki yapı adası dizisi daha bulunur. Yerleşmedeki konut parsellerinin genişliği aynı tutulmuş, yalnız muhtarlık, okul ve cami parselleri iki parsel genişliğinde yapılmıştır. Yerleşmeye ulaşan ana yolun doğusunda cami, batısında muhtarlık ve kahve bulunur. Caminin doğusundaki kamusal alan da, camiye ait tüzel kişilik olarak tanımlanmıştır. Muhtarlığın batısındaki yapı adası okul ve öğretmen lojmanı için ayrılmış, onun batısındaki diğer dar yapı adası ise iki parselden oluşan konut alanı olarak belirlenmiştir. Yerleşmenin güney bitiminde yer alan altı parselli yapı adası dizisinin doğusundaki iki adanın kuzeydeki birer parseli de kamusal alan olarak ayrılmıştır.

Yerleşme içindeki parsel büyüklükleri farklılık göstermektedir. İstisnasız olarak tüm ev parselleri 20 m genişliğinde olmakla birlikte, uzunlukları farklı olabilmektedir. Yerleşmenin en doğusundaki yapı adası dizisinde yer alan parseller 20x35 m (700 m²), ana yolun hemen batısındaki parseller 20x40 (800 m²), diğer yapı adalarındaki parseller ise, 20x45 (900 m²) boyutlarındadır. İki parsel genişliğinde olan cami, muhtarlık ve okul parselleri ise ortalama 40x45 (1800 m²) boyutlarındadır. Konutlar parsel içinde doğuya cephe verecek biçimde yönlendirilmiştir. Yapı adaları içinde tüm evler aynı hat üzerinde yer alır. Uzun parselli yapı adalarında ev ile sokak arasındaki uzaklık 17.5 m iken, kısa parselli yapı adalarında bu mesafe 10 m'ye kadar düşmektedir.

Konut Özellikleri:

Yerleşmede ağırlıklı olarak tek tip konut uygulaması yapılmış olmakla birlikte, üç farklı tipte daha konut tespit edilmiştir (Şekil C3A/6–16). Yukarıda da belirtildiği gibi günümüzde yerleşmede 53 adet Erken Cumhuriyet Dönemi yapısı mevcuttur, bunlardan üçünün farklı plan tipinde diğerlerinin ise aynı tipte olduğu saptanmıştır. Arizbaba Köyü'nde sınırlı çalışma olanakları nedeniyle yerleşmeye ağırlıklı olarak damgasını vuran yapı tipinden bir örnek, röleveye belgelenebilmiştir.

⁶²⁴ Yerleşme planının 17.–18. yüzyıl Alman köy planlarıyla benzerliği dikkat çekicidir (Şekil A3/2a).

[39.1.9/37] no'lu Ev

Yapının dış ölçüleri 5.64x8.17 m, kapladığı alan 46.1 m²'dir. Ev, bir giriş mekânı ile bu mekâna açılan mutfak ve bir odadan oluşmaktadır (Şekil C3A/4–5). Giriş mekanı 1.49x3.62 m (5.3 m²) boyutlarındadır. Pencere açıklığı bulunmamaktadır. Girişin karşısında yer alan mutfak 3.62x3.23 m (11.7 m²) boyutlarındadır. Mutfağın güney cephesinde 130 cm genişliğinde bir pencere yer alır. Giriş mekânının kuzey tarafından odaya girilir. 3.65x5.03 m (18.48 m²) boyutlarındaki odanın doğu cephesinde 134cm genişliğinde bir pencere bulunur.

Yapının zemini yerden 30 cm yüksektedir. Beden duvarları 30 cm kalınlığındadır. Çatı dört yüzlü kırma çatı biçimindedir ve yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tabanı toprak sıvalı, tavanı ahşap kaplamalı, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalıdır. Yapı iyi durumda olduğu için duvar sistemi anlaşılmamakla birlikte, aynı tipteki harap yapılarda yapılan incelemeyle, bu yapılarda Ulukonak Köyü'nde belgelenen yapılar gibi "bütünleşik" yapı sisteminin⁶²⁵ kullanıldığı anlaşılmıştır (Şekil C3A/17–19).

Yapı halen konut olarak kullanılmakta ve çevresinde kendisiyle uyumlu kerpiçten yapılmış ek yapılar bulunmaktadır. Yapı bakımlıdır ve özgün niteliklerini korumaktadır.

Yerleşmenin Korunmuşluk Durumu:

Trakya alan çalışmasında saptanan görelî olarak en korunmuş yerleşme Arizbaba Köyü'dür. 105 parselde 53 konut saptanmıştır. Ancak günümüze ulaşmış bir kamusal yapı yoktur. 1940'lı yılların başında yapılmış olan işlikli okul, 1950'li yılların ikinci yarında yıkılarak yerine bugünkü okul yapılmıştır. Bu yapı günümüzde kullanılmamakta ve harap durumdadır. Muhtarlık ve cami yakın dönemde inşa edilmiştir. Arizbaba Köyü sokak ve parsel düzenini büyük ölçüde korumuştur. Yalnız köyün bitiminde yer alan parseller, köy dışına doğru genişletilmişlerdir. Mevcut Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları çoğunlukla özgün niteliklerini korumaktadır. Yapılarda karşılaşılan en sık müdahale türü, giriş cephesine sundurma eklenmesidir (Şekil C3A/14–15) ve çoğu yapının çevresinde tek katlı kerpiç ekler bulunmaktadır. Yerleşmede yeni betonarme yapılaşma köyün merkezi kesiminde görülmektedir (Şekil C3A/20). Az sayıda iki katlı betonarme yapı mevcuttur.

4.3.2.2. Büyük Ölçekli Örnek Köy Uygulaması: Muratlı-Tekirdağ

Tekirdağ'ın 30 km kuzeyinde Ganos Dağları'nın kuzeyinde Ergene Havzası'na açılan plato üzerinde yer alan Muratlı, Tekirdağ - Edirne yolu üzerinde konumlanır.

⁶²⁵ Bkz. (Şekil C2.5D/6–7).

Osmanlı Dönemi'nde küçük bir köy iken, 19. yüzyılın son çeyreğinde demiryolunun yerleşmenin hemen kuzeyinden geçmesi sayesinde gelişmeye başlamış, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Trakya'nın en büyük örnek köy uygulaması yapılmış ve günümüzde bir ilçe merkezi olmuştur. Bugünkü yerleşme büyüklüğünün yaklaşık %70'ini Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan yerleşme birimi oluşturur.

Tarihsel Gelişim:

Muratlı, 15. yüzyılın ikinci çeyreğinde düzenlenen Tapu Tahrir defterlerinde Çorlu'nun köyü olarak yer almaktadır⁶²⁶. 1869–1875 yılları arasında inşa edilen Rumeli demiryolunun⁶²⁷ Muratlı Köyü'nün hemen kuzeyinden geçmesi ve burada bir istasyon yapılması ile, yerleşme önem kazanmaya başlamıştır. 1907 tarihli haritaya göre Muratlı, Tekirdağ Sancağı'na bağlı Çorlu Kazası'nın bir nahiye merkezidir⁶²⁸. 1917 tarihli köy haneleri cetveline göre ise, Muratlı'nın “yerli mahallesi”nde 54, “muhacir mahallesi”nde 45 hane mevcuttur⁶²⁹. 20 Aralık 1919'da Çorlu Kazası'na bağlı nahiye merkezi olan “Muradlı Karyesi”nin demiryolu hattı üzerinde önemli bir konumda olduğu ve gelişme olanağı bulunduğu belirtilerek, belediye yapılması için Edirne Valiliği tarafından Dahiliye Nezareti'ne başvuruda bulunulmuş⁶³⁰ ve 23 Aralık 1919'da Muratlı'da belediye kurulmasına izin verilmiştir⁶³¹.

Muratlı, Cumhuriyet'in ilk döneminde 1925–1933 yılları arasında Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan 107 hane göçmen almış ve bunlar için 56 ev inşa edilmiştir⁶³². TUM döneminde ise, Trakya'nın en büyük göçmen köyü olarak belirlenen yerleşmeye 1934–1939 yılları arasında Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan 656 hane iskânlı göçmen gelmiştir. Bu aileler için 653 ev inşa edilmiş ve 23.670 dekar arazi verilmiştir⁶³³. Bu dönemde Çorlu'ya bağlı nahiye merkezi olan Muratlı, hızla gelişmiş ve 1941 yılında belediye, 1957 yılında da ilçe merkezi olmuştur.

⁶²⁶ 286 ve 370 sayılı tapu tahrir defterinden aktaran: (Şenel, 1964:73).

⁶²⁷ (Engin, 1993:12).

⁶²⁸ (Tekin, R. ve Y. Baş, 2003:22).

⁶²⁹ BOA.DH.UMVM.144/27 no'lu, 14 Ra 1335 (08.1.1917) tarihli, “Gelibolu Sancağı ve Tekfurdağı merkez kaza ve mülakatına ait köylerin hanelerini ve miktarını gösterir cetvelin takdimi” başlıklı belge.

⁶³⁰ BOA.DH.UMVM.86/61 no'lu, 02 R 1338 (25.12.1919) tarihli, “Tekirdağ'a bağlı merkez Muratlı nahiyesinde belediye kurulmasının uygun görüldüğü” başlıklı belge.

⁶³¹ BOA.DH.UMVM.86/61 no'lu, 02 R 1338 (25.12.1919) tarihli, “Tekirdağ'a bağlı merkez Muratlı nahiyesinde belediye kurulmasının uygun görüldüğü” başlıklı belge.

⁶³² (Tunalı, 1964:19)'daki tablodan yararlanılarak hesaplanmıştır.

⁶³³ (Tunalı, 1964:19)'daki tablodan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Muratlı'nın eski çekirdeğini oluşturan Muradiye Mahallesi, demiryolunun güneyinde Çorlu Çayı'nın yakınında yer alan organik sokak dokulu bir yerleşme birimidir (Şekil C3B/1). 1945 tarihli bir yayına göre bu bölgedeki geleneksel evler⁶³⁴;

“tamamile tek katlı olup, penceresiz, üzerleri kamış veya otlarla örtülü hatta hayvanların barındığı ahırlar odalara bitişiktir. Bu evler loş rutubetli yaşanılmıyacak derecede ibtidadır.”

Yine aynı yayına göre Muratlı nahiye merkezi olduktan sonra⁶³⁵;

“nahiyenin çalışkan belediyesi iptidai olan evleri yıktırarak yerine ekseriya iki katlı ve bilhassa birinci katı kagir olmak üzere temelleri betondan umumiyetle sıhhi şeraite haiz evler inşa ettirmiştir. Macir evleri de dahil olduğu halde bütün binaların damları meyilli olup olukluklu kirmitle örtülüdür... Tekirdağ tiren hattına bağlayan güzel şose güzergahında kurulan bu nahiye pek yakında modern bir kaza merkezi olabilecek mahiyettedir.”

Burada konumu vurgulanarak açıklanan göçmen mahallesi, demiryolunun kuzeyinde kurulmuş olan yerleşme birimidir. Mahalle, Tekirdağ-Edirne karayolunun iki tarafında yer alır. Ancak alanın büyük kısmı yolun doğu tarafındadır. Dört mahalleden oluşan bu yerleşme bütünüyle ızgara planlı sokak dokusuna sahiptir. 1945 tarihli yayında göçmen mahallesi⁶³⁶;

“Nahiyedeki macir evlerine gelince taktire şayan bir pilan dahilinde aynı tipte olmak üzere yapılmış olan bu yüzlerce ev tek kat plan üzerine olup iki oda ve bir holden ibarettir. Temelleri bir metre derinliğinde yerli taş ocağından çıkardıkları taşlarla yapılmıştır. Duvarları kerpiçten olup bilaistisna beyaz kireçle boyanmıştır. Evlerin damları meyilli olup iki katlı binalar gibi kiremitlerle örtülmüş bilhassa pencereleri şimal rüzgarlarına ve lodosa karşı olarak yapılmıştır. Ahırlar evlerin yanında ayrı olarak yapılmıştır. Bu evlerin inşaat malzemesi ve inşaatı tamamen vekaletle ait olup nahiyece mülakaday konulur ve inşaat müteahhit tarafından yaptırılır. Bunların kapı çerçeve ve cam gibi levazımı İstanbul piyasasından temin edilir. Nahiye merkezinde “757 hane” köylerden “1196” muhacir evi mevcut olup ceman “1953” muhacir evi vardır.”

biçiminde betimlenmiştir.

⁶³⁴ (Engin, 1945:17).

⁶³⁵ (Engin, 1945:17).

⁶³⁶ (Engin, 1945:17).

Alan Araştırması:

Günümüzde ilçe merkezi olan Muratlı'nın yerli mahallesi Muradiye geleneksel sokak biçimlenişini kısmen korumakla birlikte, mimari özelliklerini bütünüyle kaybetmiştir. Kuzeyden tren yoluyla sınırlanan mahalle, diğer yönlerde doğru ızgara planlı bir biçimde ve çok katlı yapılaşmayla büyümeye devam etmektedir. Tren yolunun kuzeyindeki dört göçmen mahallesi ızgara planlı sokak dokusunu sürdürmekle birlikte, TUM dönemi evleri büyük ölçüde yıkılmış ya da yenilenmiştir. Bu nedenle Muratlı'da bir "sit bütünlüğü" söz konusu değildir. Ancak yine de alan araştırmasında saptanan en fazla TUM dönemi yapısı barındıran yerleşme olarak Muratlı'da ayrıntılı belgeleme çalışması yapmak, bölgenin en büyük örnek köyü olarak kurulmuş olan yerleşmenin mimari özelliklerini ayrıntılı bir biçimde incelemek açısından yararlı bulunmuştur. Bu nedenle Tekirdağ-Edirne Karayolu'nun doğusundaki üç mahallenin⁶³⁷ tümü incelenerek TUM dönemi yapıları tespit edilmiş ve bugünkü durumları analiz edilmiştir (Şekil C3B/2). Yolun batısındaki Kurtköy Mahallesi'nde⁶³⁸ ise nitelikli TUM Dönemi yapısı saptanmadığından, bu alan çalışma sınırları içine alınmamıştır.

Muratlı alan çalışmasında biri okul 113'ü konut olmak üzere 114 yapı belgelenmiştir (Şekil C3B/2). Bu yapılardan dördü günümüzde bütünüyle yıkılmış durumdadır. Ancak kerpiç duvar kalıntılarından tespit edilmiştir (Şekil C3B/19). Belgelenen yapılardan 37 adetinin özgün niteliklerini büyük ölçüde korumakta olduğu gözlenmiştir.

Göçmen Yerleşmesi Planı

Yerleşme, kuzeybatı-güneydoğu yönünde doğrusal bir biçimde giden İstanbul-Edirne tren yolunun kuzeyinde, tren yolunu dik geçerek hafif eğrisel bir biçimde kıvrılarak giden Tekirdağ-Edirne karayolunun iki yanında yer alır. Uzun sokaklar demiryoluna paralel, kısa sokaklar ise dik olacak biçimde ızgara planlı sokak şeması oluşturulmuştur. Tüm yapılar demiryoluna, dolayısıyla güneybatıya yönelmiştir. Karayolunun iki yanındaki yapı adalarının yola bakan kısa kenarları ise, yolun eğriselliğinden ötürü kavislidir. Anayolun iki tarafında daha geç dönemlerde inşa edilmiş olan dükkan dizileri yer alır. Karayolunun batı kesiminde yalnız bir yapı adası dizisi vardır. Esas yerleşme karayolunun doğusunda yer alır. Burada demiryoluna

⁶³⁷ Turan, İstiklal ve Kazım Dirik Mahalleleri.

⁶³⁸ Zaten Kurtköy Mahallesi'nin batı kesiminde 1951 göçmenleri iskân edilmiştir.

paralel 13 uzun sokak ve bunları dik kesen 6 sokağın oluşturduğu yedi dizide toplam 89 yapı adası bulunur⁶³⁹.

Muratlı 1935–1939 yılları arasında sürekli göç aldığından, inşa faaliyeti de bütün süreç boyunca devam etmiştir. Yerleşmenin yapı adası ve parsel biçimlenişi ile ev plan tipleri incelendiğinde tek tip bir uygulamanın olmadığı, zaman içinde farklı yapı adası ve ev plan tiplerinin kullanıldığı anlaşılmıştır. Yerleşmenin en güneyinde tren yolunun yakınında 1 dekarlık büyük parsellerden oluşan yapı adalarının dizildiği bir hat vardır. Aynı biçimde 6. Sokak’tan itibaren de net bir ızgara sokak sistemi ve düzgün parselasyon görülmektedir. Ancak 2.-5. Sokakların arasında hafif eğrisel ya da kırık açılı bir yol düzeni ve geniş yapı adalarında daha karmaşık parselasyon görülmektedir. Özellikle yerleşmenin güneydoğu bitiminde karışık bir doku söz konusudur⁶⁴⁰.

Bu bağlamda yerleşme, tek seferde kurulan ve çok net bir ızgara plan şeması olan Arizbaba Köyü’nden farklı olarak, “süreç içinde” kurulan bir planlı yerleşme olduğundan, kendi içinde değişik biçimlenişler içermektedir. Ancak yine de, ana karayolunun iki yanında ona asılan daha dar sokaklar biçimindeki genel plan şeması okunaklıdır.

Yerleşme dikkatli bir biçimde incelendiğinde⁶⁴¹, demiryolunun hemen kuzeyindeki yola paralel iki sıra yapı adası, 1935 göçmenleri için yapılmış ve tren yolu üzerinde olduğundan mimarisine daha fazla özenilmiş olan alandır. Hemen arkasındaki iki dizi yapı adası (3. ve 4. dizi) ise, bu ilk kısımdan farklılık içermektedir. Bu alandaki sokaklar özellikle doğu kesime doğru hafif kırılmakta ve yapı adaları sırt sırta iki parsel sırasından oluşmakta, dolayısıyla ilk iki diziden çok daha geniş yer tutmaktadırlar. Pazı parsel dizileri birinci gruptakilerle aynı büyüklükte olmakla birlikte, çoğu parsel dizisi yarı büyüklüktedir ve buralarda birbirine dar kenarlarından bitişik olan ikiz evler inşa edilmiştir. Demiryoluna göre 5. ve 6. yapı adası dizileri arasındaki 4. ve 5. Sokak da, 3. Sokak gibi tam doğrusal olmamakla birlikte, bu yapı adaları tek dizi parselden oluşan dar adalardır. 7. yapı adasından itibaren ise yerleşme bir seferde tasarlanmış görüntüsü veren düzgün bir biçimlemiş göstermektedir. Bütün yapı adaları tek dizi parselden oluşur ve sokaklar düzgün

⁶³⁹ Günümüzde parselasyonlarda önemli değişimler olduğu için TUM dönemi kesin parsel sayısını hesaplamak mümkün olmamışsa da, karayolunun batı kesiminde, 89 yapı adalık alanın yaklaşık 630 hane içerdiği söylenebilir.

⁶⁴⁰ Ancak bu düzensizlik sonradan gerçekleşmiş olabilir. Bu yapı adalarında TUM Dönemi yapısı tespit edilmemiştir.

⁶⁴¹ Yerleşmenin gelişimiyle ilgili öğretmen K. Oflaz’dan da Haziran 2004’te sözlü bilgi edinilmiştir.

doğrusal hatlar izlemektedir. Yerleşme dokusunun bu biçimleniş özelliklerini göz önüne alarak, planlamanın dört seferde yapıldığı düşünülebilir.

Konut Özellikleri

Muratlı'da dokuz farklı tip konut saptanmış olmakla birlikte, yerleşmede ağırlıklı olarak iki tip proje uygulandığı gözlenmiştir⁶⁴². Bu bölümde kısaca her konut tipinden bir örneğin mimari özellikleri açıklanacaktır⁶⁴³.

[59.03.029] no'lu Ev

Yapı 6. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapı yaklaşık 800 m²'lik bir parsel içinde dört tarafında boşluk kalacak biçimde konumlanmıştır. Dış ölçüleri 5.80x12.53 m, kapladığı alan 72.7 m²'dir. Ev, yarı açık bir giriş mekânı ile bu mekâna açılan iki oda ve bir mutfaktan oluşmaktadır (Şekil C3B/4,8). Giriş mekânı 1.59x3.32 m (5.3 m²), girişin karşısındaki mutfak ise 3.20x3.32 m (10.6 m²) boyutlarındadır. Mutfağın güney cephesinde 90 cm genişliğinde bir pencere vardır. Girişin batı ve doğusunda eş değer büyüklükte iki oda bulunur. Odalar 3.52x4.80 m (16.9 m²) boyutlarındadır. Odaların güney cephesinde 85 cm genişliğinde birer pencere vardır.

Yapının zemini yerden 25 cm yüksektedir. Beden duvarları 50 cm kalınlığında kerpiçtendir. Ara duvarlar ise 35 cm kalınlığındadır. Çatı beşik biçimlidir ve yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalıdır, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalanmıştır.

Yapı, bakımsız olmakla birlikte özgün niteliklerini korumaktadır. Yapının kuzey ve batı kısmında ek yapı bulunmaktadır. Yapı halen ilk sahiplerinin mülkiyetindedir ve günümüzde kısmen kullanılmaktadır.

[59.03.022] no'lu Ev

İkiz ev, 4. Sokak üzerinde, yolun güney tarafında yer alır. Evin giriş cephesi güneye baktığından, yapı sokağa sırtını dönmüş durumdadır. Sokaktan parsele girildikten sonra evin yan cepheleri boyunca yürünerek ön cepheye ulaşılır. İkiz ev, yaklaşık 700 m² alan içinde iki dairenin de çevresinde boşluk kalacak biçimde tam ortada konumlanmıştır. Yapının ortasından parsel sınırı geçer. Dolayısıyla her daire 350 m²'lik kendi parselinin kenarında yer almış olur.

⁶⁴² Muratlı'da rölöve belgelemesi yapılan yapılar için bkz: (Şekil C3B/3–5).

⁶⁴³ TUM dönemi yapılarının fiziksel özellikleri ve korunmuşluk durumlarıyla ilgili bilgi (Tablo D/2)'de verilmiştir.

Yapının bir dairesinin dış ölçüleri 5.60x7.71 m, kapladığı alan 43.5 m²'dir. Ev, bir giriş mekânı ile mutfak ve bir odadan oluşmaktadır (Şekil C3B/3,13). Giriş mekânı 1.53x3.51 m (5.4 m²), girişin karşısındaki mutfak 3.32x3.51 m (11.7 m²), doğusundaki oda ise 3.60x5.00 m (18 m²) boyutlarındadır. Mekânın güney cephesinde 110 cm genişliğinde bir pencere vardır.

Yapı hemzemindir. Tüm duvarları ahşap karkastır. Taban ve tavan toprak sıvalıdır. Duvarların içi ve dışı kireç sıvalıdır. Yapı beşik çatı ile örtülü ve Marsilya tipi kiremitle kaplıdır.

Yapının batı kanadındaki daire özgün niteliklerini korumakla birlikte, doğu kanadındaki dairenin açıklık oranlarında bazı değişiklikler yapılmıştır ve kuzey cephesinde bir ek yapı vardır. Yapının strüktürel sorunları vardır ve genel olarak bakımsızdır. Günümüzde her iki dairede de kiracılar oturmaktadır.

[59.03.059] no'lu Ev

Yapı 7. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapının dış ölçüleri 4.34x8.34 m, kapladığı alan 36.2 m²'dir. Ev, bir mutfak ve bir odadan oluşur (Şekil C3B/5,17). Kapıdan girilen 2.79x3.33 m (9.3 m²) boyutlarındaki mekân mutfaktır. Mekânın giriş cephesinde 92 cm genişliğinde bir pencere vardır. Kapıdan girildikten hemen sonra batı kenarda odaya açılan bir kapı ve onun yanında ocak yer alır. Oda 3.33x4.20 m (9.3 m²) boyutlarındadır ve güney giriş cephesine bakan 94 cm genişliğinde bir penceresi vardır.

Hemzemin olan yapının beden duvarları yığma kerpiç ve 50 cm kalınlığında, iç duvar 35 cm kalınlığındadır. Yapının kırma çatısı yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalı, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalıdır.

Yapı özgün niteliklerini korumakla birlikte, arkasında küçük bir ek yapı vardır. Ayrıca Muratlı'da karşılaşılan farklı plan tipindeki yapılardan biri olarak önem taşımaktadır. Günümüzde çoban kulübesi olarak kullanılmakta olan yapı bakımsız durumdadır.

[59.03.038] no'lu Ev

Yapı 5. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapının dış ölçüleri 4.50x11.14 m, kapladığı alan 50.1 m²'dir. Ev, yapı genişliği boyunca devam eden bir giriş holü ve bu mekâna açılan bir oda ile mutfaktan oluşur (Şekil C3B/4). Giriş mekânı 3x3.50 m (10.5 m²) boyutlarındadır ve güney giriş cephesinde 70 cm genişliğinde bir pencere bulunur. Girişin batı tarafında 3.14x3.49 (11 m²) boyutlarındaki mutfak, doğu tarafında ise 3.30x3.50 m (11.6 m²) boyutlarındaki oda

yer alır. Her iki mekânın da güney cephesinde 105 cm genişliğinde birer pencere vardır. Odanın doğu cephesinde de aynı ölçülerde bir pencere bulunur.

Hemzemin olan yapının beden duvarları yığma kerpiç ve 50 cm kalınlığında, iç duvarlar 35 cm kalınlığındadır. Yapının kırma çatısı yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalı, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalıdır.

Yapıda değişim gözlenmektedir. Ön cepheye kapalı bir giriş mekânı eklenmiştir. Kuzey arka cephede de yapı boyunca devam eden bir ek yapı vardır. Yapı, günümüzde konut olarak kullanılmaya devam etmektedir, ancak bakımsız durumdadır. Yapı her ne kadar özgün niteliklerini tam olarak korumasa da, Muratlı'da karşılaşılan farklı plan tipindeki yapılardan biri olarak önem taşımaktadır.

[59.03.017] no'lu Ev

Yapı 5. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapının dış ölçüleri 6.40x9.21 m, kapladığı alan 58.9 m²'dir. Ev, bir giriş holü ve bu mekâna açılan mutfak ile iki odadan oluşmaktadır (Şekil C3B/3). Giriş holü, 1.90x5.38 m (10.2 m²) boyutlarındadır ve güney giriş cephesinde 110 cm genişliğinde bir pencere bulunur. Girişin batısında 1.90x2.78 m (5.3 m²) boyutlarında küçük ölçekli bir mutfak bulunur. Mekânın güney cephesinde 80 cm genişliğinde bir pencere ve batı duvarında 50 cm genişliğinde bir niş vardır. Giriş holünün kuzey duvarında iki odaya açılan kapılar yer alır. Batıdaki oda 3.44x4.20 m (14.5 m²), doğudaki oda 3.44x3.96m (13.6 m²) boyutlarındadır. Her iki odanın da kuzey cephesi sağır, yan cephelerinde ise 80 cm genişliğinde birer pencere vardır.

Hemzemin olan yapının duvarları 35 cm kalınlığındadır⁶⁴⁴. Yapının kırma çatısı yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalı, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalıdır. Yapı halen kullanılmaktadır ancak çok bakımsızdır ve önemli strüktürel sorunları vardır.

[59.03.040] no'lu Ev

Yapı 5. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapının dış ölçüleri 5.45x8.03 m, kapladığı alan 43.8 m²'dir. Ev uzun cephesi boyunca devam eden bir sundurma ve bu mekâna açılan bir oda ile mutfaktan oluşmaktadır (Şekil C3B/4). Yapı bu biçimlenişle geleneksel Trakya evleri ile benzeşmektedir. Sundurma 1.31x7.29 m (9.6 m²) boyutlarındadır, ön cephesi bütünüyle dışa açıktır. Oda ve mutfak eş değer büyüklüktedir. Batı taraftaki mutfak 3.45x3.37 m (11.6 m²), doğu

⁶⁴⁴ Yapı yıkık olmadığından gözlem yapılamamıştır. Ancak normal koşullarda yığma kerpiç duvarlar daha kalın olduğundan, bu yapının duvarları da Arızbaba ve Ulukonaklar Köyü'ndeki gibi ahşap karkas ve yığma kerpici birlikte kullanıldığı "bütünleşik" sistemde olmalıdır.

taraftaki odaysa 3.47x3.37 m (11.7 m²) boyutlarındadır. Her iki mekânın da güney sundurma cephesinde 126 cm genişliğinde birer pencere bulunmaktadır.

20 cm yüksekliğinde subasmanı olan yapının beden duvarları 37 cm kalınlığında kerpiçtedir⁶⁴⁵. Yapının kırma çatısı yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalı, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalıdır.

Yapı günümüzde konut olarak kullanılmaya devam etmektedir, ancak büyük ölçüde değişmiş durumdadır.

[59.03.058] no'lu Ev

Yapı 7. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapının dış ölçüleri 5.02x6.27 m, kapladığı alan 31.5 m²'dir. Ev, yarı açık bir giriş mekânı ve bu mekâna açılan bir oda ve mutfaktan oluşur (Şekil C3B/5,16). Giriş mekânı, 1.20x2.40 m (2.9 m²) boyutlarındadır. Girişin karşısında 2.40x3.02 m (7.3 m²) boyutlarındaki mutfak yer alır. Mutfağın girişe bakan 102 cm genişliğinde bir penceresi vardır. Girişin doğusunda 2.87x4.21 m (12.1 m²) boyutlarında oda bulunur. Odanın güney cephesinde 101 cm genişliğinde bir pencere vardır.

Hemzemin olan yapının beden duvarları kerpiç ve 40 cm kalınlığında, iç duvarlar 20 cm kalınlığındadır⁶⁴⁶. Yapının kırma çatısı yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalı, duvarları içten ve dıştan kireç ile badanalıdır.

Yapı özgün niteliklerini korumakla birlikte, batı kenarında bir ek yapı vardır. Yapı, günümüzde konut olarak kullanılmaya devam etmektedir ve oldukça bakımlıdır.

[59.03.037] no'lu Ev

Yapı 5. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapının dış ölçüleri 6.02x13.03 m, kapladığı alan 78.4 m²'dir. Ev, ön cephede uzun bir sundurma ve bu mekâna açılan iki oda ile mutfaktan oluşmaktadır (Şekil C3B/4). Yapı bu biçimlenişle geleneksel Trakya evleri ile benzeşmektedir. Sundurma 1.57x7.56 m (11.9 m²) boyutlarındadır, ön cephesi bütünüyle dışa açıktır. Sundurmanın doğusundaki büyük oda, 3.97x5.01 m (19.9 m²) boyutlarındadır. Odanın güney ve doğu cephesinde 75 cm genişliğinde birer pencere vardır. Yapının batı tarafında 3.59x3.86 m (13.9 m²) boyutlarında bir mutfak yer alır. Mutfağın sundurma cephesinde 72 cm genişliğinde bir pencere ve doğu duvarında 70 cm genişliğinde bir niş bulunur. Büyük oda ile mutfak arasında 3.20x3.60 m (11.5 m²) boyutlarındaki

⁶⁴⁵ Duvarların yığma kerpiç duvarlara göre biraz daha ince olması, içinde ahşap karkas sistemin de olabileceğini düşündürmüştür.

⁶⁴⁶ Duvarların yığma kerpiç duvarlara göre biraz daha ince olması, içinde ahşap karkas sistemin de olabileceğini düşündürmüştür.

küçük oda yer alır. Bu mekânın da sundurma cephesinde 72 cm genişliğinde bir pencere vardır.

20 cm yüksekliğinde subasmanı olan yapının beden duvarları 50 cm kalınlığında yığma kerpiçtir. Yalnız mutfak ve küçük odanın sundurma cephesindeki duvar 35 cm kalınlığındadır. Yapının kırma çatısı yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalı, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalıdır.

Yapı günümüzde konut olarak kullanılmaya devam etmektedir ve bakımlı durumdadır. Her ne kadar plan özelliklerinde bazı değişimler olmuşsa da, özgün nitelikleri anlaşılabilmektedir ve Muratlı'da belgelenen farklı plan tiplerinden biri olarak önem taşımaktadır.

[59.03.018] no'lu Ev

Yapı 4. Sokak üzerinde, yolun kuzey tarafında yer alır. Yapının dış ölçüleri 4.70x13.63 m, kapladığı alan 64.1 m²'dir. Ev, "L" biçimli bir yarı açık giriş mekânı (sundurma) ve bu mekâna açılan bir mutfak ile iki odadan oluşmaktadır (Şekil C3B/3). 1.30x5.10 m boyutlarındaki sundurma yapının orta kesiminde dar uzun bir biçimde uzanır, iki dar kenarı odalarla sınırlanmıştır. Buna dik olarak da mutfak ile doğudaki odanın arasında, yapının arka cephesine kadar uzanan ve bir kapı ile arka bahçeye açılan ikinci kolu vardır. Yapının doğusundaki oda 3.45x3.69 (12.7 m²) boyutlarındadır ve güney cephesinde 120 cm genişliğinde bir pencere bulunur. Batıdaki oda ise, 3.38x3.69 m (12.5 m²) boyutlarındadır ve batı cephesinde 100 cm genişliğinde bir pencere vardır. Sundurmanın karşısında yer alan mutfak, 2.55x3.35 m (8.5 m²) boyutlarındadır ve sundurma cephesinde 170 cm genişliğinde bir pencere yer vardır.

25 cm yüksekliğinde subasmanı olan yapının beden duvarları 50 cm kalınlığında, ara duvarları 35 cm kalınlığındadır. Yapının kırma çatısı yerli kiremit ile kaplıdır. Yapının tavanı ve tabanı toprak sıvalı, duvarlar içten ve dıştan kireç ile badanalıdır.

Yapının biçimleniş özellikleri büyük ölçüde değişmiştir, dolayısıyla özgün karakterini korumamaktadır.

Mimari Özellikler Değerlendirmesi

Muratlı'da en yoğun kullanılmış olan tip yukarıda [59.03.029] no'lu yapı ile örneklenmiş olan "A3d"⁶⁴⁷ plan tipidir (Şekil C3B/8-12). Yerleşmenin her yerinde uygulanmış olan bu tipte 61 yapı saptanmıştır (Şekil C3B/6). İkinci olarak da

⁶⁴⁷ Plan tipleri sınıflaması için bkz. (Şekil C4/4-5).

yukarıda [59.03.022] no'lu ikiz yapı ile örneklenmiş olan “B1a”⁶⁴⁸ plan tipi kullanılmıştır (Şekil C3B/13–15). Özellikle 3.,4. ve 7. Sokak'da yoğun olarak uygulanmış olan bu tipte 35 yapı saptanmıştır. Muratlı'daki diğer plan tipleri ise günümüzde birer örnekle temsil edilmektedir.

Yerleşmede kullanılmış olan ana yapı malzemesi kerpiçtir (Şekil C3B/18). Çoğunlukla yığma kerpiç yapı sistemi kullanılmış olmakla birlikte, bazı yapılarda duvar kalınlığının 30–40 cm olması, bunların Arizbaba ve Ulukonaklar Köyü'ndeki yıkık yapılarda gözlemlenmiş olan “bütünleşik” yapı sisteminde olabileceğini düşündürmüştür. İkiz evlerde ise kerpiç dolgulu ahşap karkas sistem kullanılmıştır (Şekil C3B/20).

Yapılarında çoğunda yerli kiremit kullanılmış olmakla birlikte özellikler tren istasyonu yakınındaki yapılarda Marsilya tipi kiremit uygulandığı gözlenmiştir⁶⁴⁹. Bu malzemenin kullanıldığı çatılarda mertekler de daha özenli ve bezemelidir (Şekil C3B/21).

Yerleşmenin Korunmuşluk Durumu

Muratlı yakın dönemde hızlı gelişmiş ve günümüzde kırsal karakterini kaybetmiş bir yerleşmedir. Göçmen yerleşme birimi ızgara biçimli sokak düzenini büyük ölçüde korumakla birlikte, parselasyonda düzeninde önemli değişimler olmuştur. Özellikle miras sorunları nedeniyle parsellerin çoğunluğunun ifraz edildiği saptanmıştır. Yerleşme genelinde yoğun olarak 2–3 katlı betonarme yapılaşma gözlenmektedir. Günümüzde TUM Dönemi'nden kalmış olan yapıların çoğunluğu özgün niteliklerini kaybetmiş durumdadır. Bazı yapıların çok yakın çevresinde yeni yapılaşma vardır. Hatta bazı yapıların yarısı yıkılarak yeni bina inşa edilmiş durumdadır (Şekil C3B/23–24). Özellikle çok sayıda ikiz yapının bir kanadının yıkılmış olduğu gözlenmiştir (Şekil C3B/22–23). Bazı yapılarda da evin özgün niteliklerini anlaşılamaz hale getiren ek yapılaşma söz konusudur. Muratlı'da belgelenen 114 yapı özgün nitelikleri açısından değerlendirildiğinde bunlardan ancak 37'sinin göreceli olarak korunmuş olduğu saptanmıştır⁶⁵⁰.

4.4. Trakya Umumi Müfettişliği Dönemi Mimarisinin Değerlendirilmesi

Alan araştırması ve arşiv belgelerine dayanılarak ortaya konan Trakya'daki TUM dönemi kırsal mimarisinin belirgin özelliği, yerleşme dokusunun ızgara planlı biçimi

⁶⁴⁸ Plan tipleri sınıflaması için bkz. (Şekil C4/4–5).

⁶⁴⁹ Bu saptama, görüşme yapılan emekli öğretmen K. Oflaz tarafından da dile getirilmiştir.

⁶⁵⁰ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi 6. Bölüm'de ve (Tablo D.2)'de verilmiştir.

ve yapıların tip projelere göre üretilmiş olmasıdır. Yapı malzemesi olarak çoğunlukla kerpiç tercih edilmiş, bu malzeme kimi yerde yığma taşıyıcı sistemin ana malzemesi, kimi yerde de ahşap karkas sistemin dolgu elemanı olarak kullanılmıştır. Ancak bu genel görüntü bölgenin tümü için geçerli tek durum değildir. Her ne kadar tüm kurulan köy ya da mahallelerde yerleşme dokusu olarak ızgara plan tipi benimsenmişse de, yapıların planlarında farklı tip projeler ve bölgenin bazı kesimlerinde farklı yapı malzemeleri uygulanmıştır. Bu bölümde yeni yerleşmelerin yeri belirlenirken etkin olan kıstaslar ortaya konmaya çalışılacak, yerleşme biçimlenişi ve plan tipleri tipolojik bir bakış açısıyla sınıflandırılarak değerlendirilecek, yapı sistemi ve malzeme özellikleri de yerleşmenin bulunduğu bölgenin coğrafi koşullarına bağlı olarak incelenecektir. Bunun yanı sıra bu mimarının bugüne kadar geçirdiği değişimlerin niteliği ortaya konacaktır.

4.4.1. Yerleşme Yeri Seçimi ve Yerleşme Dokusu Özellikleri

Her ne kadar 1934'ten itibaren Bulgaristan ve Romanya'dan gelmeye başlayan göçmenler için Türkiye'nin çeşitli yerlerinde köyler⁶⁵¹ kurulmuşsa da, bu nüfusun büyük çoğunluğu Trakya'da iskân edilmiştir⁶⁵². Bu nedenle de Trakya'nın hemen her yerinde yeni köy ya da mevcut köy içinde mahalle kurulmuştur. Yapılan iskân faaliyeti incelendiğinde, mahalle ya da bir iki sokaklık birim kurmanın çoğunlukla tercih edildiği anlaşılmıştır. TUM tarafından Başbakanlığa gönderilen bir raporda da, göçmenler geldikten sonra inşaata başlanabileceği belirtilerek, gelen kafilelerin köylerde konuk edilmesi gerektiği ve uygulama sürecinde göçmen ile yerli halkın işgücünden yararlanılacağından, mevcut yerleşmelerde iskânın tercih edilmesi daha gerçekçi bulunmuştur⁶⁵³.

Yerleşme Yerinin Mülkiyet Durumu

Yeni kurulacak yerleşmelerin yerinin belirlenmesinde mimarlık ve yerleşme planlama ölçütlerinin yanı sıra, arazi mülkiyeti ve göçmenlerin çiftçi olarak işleyebilecekleri tarım arazisi büyüklüğü de önem taşımıştır. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde göçmen iskânında yerleşme yeri belirlenmesinde, özellikle halk sağlığı açısından dikkat edilmesi gereken ölçütler, ilgili iskân yönetmeliklerinde

⁶⁵¹ Bu konuda bilgi için bkz. bölüm 3.2.4.2.

⁶⁵² 1934–1940 arası Bulgaristan ve Romanya'dan toplam 155.076 göçmen gelmiştir (Geray, 1962:79). Bunların tam olarak kaçının Trakya'da iskân edildiği bilinmemekle birlikte, 1934–1937 yılları arasında 74.014 göçmenin Trakya'da iskân edildiği, TUM arşivinde bulunan bir haritadaki göçmen listesinin hesaplanmasıyla saptanmıştır (BCA 030.10/73.478.2 no'lu belge).

⁶⁵³ BCA 77D27- 030.10/72.475.2 no'lu ve 28.08.1935 tarihli "Trakya Umumi Müfettişi'nin bölgenin genel ve iskân durumu hakkında Başbakanlık'a sunduğu rapor" başlıklı belge.

belirtmiştir⁶⁵⁴. Ancak kısa zamanda çok sayıda göçmenin gelmesi nedeniyle, çoğu zaman bu kurallara uyulamamış ve sağlık açısından niteliğine bakılmaksızın birçok arazi iskâna açılmıştır. Cumhuriyet döneminde devletin, tüm ülke halkının çağdaşlaşması amacı çerçevesinde, özellikle çevre ve halk sağlığı konusuna büyük önem verilmiş ve iskân yeri seçiminde daha dikkatli olunmuştur⁶⁵⁵.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte yasal sürekliliğe önem verilmiş, kişi ve kurumların mevcut mülkiyet hakları gözetilmiştir. Bu nedenle göçmen yerleştirme için arazi sağlamada öncelikle devlete ait boş araziler saptanarak bunlar kullanılmış, boş ve çoğu yerde mera niteliği taşıyan araziler böylece iskân ve tarım arazisine çevrilmiştir (**TeİY; 1938:53**). Bunların yetersiz kaldığı durumlarda eski mezarlık alanları da iskân için kullanılmıştır⁶⁵⁶.

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda göçmen ya da konar-göçer iskân ettiği topraklarda göçebe yaşam biçimini gerektiren hayvancılık yerine tarımı teşvik etmiştir⁶⁵⁷. Bu çerçevede Trakya'da Osmanlı Dönemi'nde başlayan tarımsal iskân, Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, bu dönemde yalnız devletin tarımsal yaşam modelini tercih etmesi nedeniyle değil, gelen göçmen sayısı ve arazi miktarı göz önüne alındığında daha az arazi kullanımıyla daha üretken sonuç verdiği için tarım, hayvancılığa tercih edilmiştir.

Göçmenler için arazi üretmede bir diğer yöntem de, eski Osmanlı bürokratlarına ait çiftliklerin kamulaştırılarak iskân açılmasıdır. Bu uygulamada da çiftlik kurucusunun hayattaki mirasçılarına bir kamulaştırma bedeli verilerek, çiftlik devlet tarafından satın alınıp, göçmenlere devredilmiştir⁶⁵⁸.

Bütün bu arazi sağlama yöntemlerinde, öncelikle iskân edilecek göçmen nüfus ile yerleşmenin çevresindeki arazinin besleyebileceği nüfusun ilişkisine dikkat edilmiştir.

⁶⁵⁴ 5 Mart 1329 (18 Mart 1913) tarihli "Muhacirin-in Suret-i İskânı Hakkında Tahrirat-ı Umumiye Talimatnamesi", konuyla ilgili bilgi için bkz. Bölüm 2.2.2.3.

⁶⁵⁵ 9–11 Ağustos 1934 tarihli İskân Toprak Talimatnamesi'nin 25. ve 26. maddeleri (İskân Mevzuatı, 1936:267). Ancak İnece'de yapılan evler bu konuda bir istisna oluşturmaktadır. İnece nehir kenarında yamaçta konumlanan bir köy olduğundan, olasılıkla yerleşmenin çevresi yeni arazi üretmeye çok elverişli olmadığından nehrin taşkın hattı içinde evler inşa edilmiş ve 1950'li yıllardaki büyük seller nedeniyle bu yapılar yıkılmıştır.

⁶⁵⁶ Örneğin Pınarhisar'ın ve Çakıllı Köyü'nün güney kesimindeki mezarlık alanları ve Kırklareli kent merkezinin kuzey tarafındaki mezarlık alanında göçmen mahalleleri kurulmuştur. Ayrıca (TeİY, 1938:53).

⁶⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Saydam, 1997:206).

⁶⁵⁸ Tekirdağ'da en yoğun iskan faaliyetinin yapıldığı Çorlu bölgesinde hazine arazilerinin yetersiz kalması nedeniyle 11 çiftlik kamulaştırılarak, 250.000 dekar arazi üzerinde göçmen köyleri kurulmuştur (TeİY, 1938:53). Kırklareli'ne bağlı Arızbaba Köyü de Hacı İsmail Ağa Çiftliği kamulaştırılarak kurulmuştur. Arızbaba Köyü arazisinin kamulaştırılmasında mülk sahibine gerçek değerinin altında meblağ ödenmesi gibi bir söylenti bulunmaktadır (Karaçam, 1995:496). Zaman zaman bu tür sorunlarla karşılaşılrsa da, genel olarak uygulamaların yasal çerçeve içinde tutulmasına dikkat edilmiştir.

Bu bağlamda kurulacak köy ya da mahallenin hane sayısı, bölgedeki arazinin verimliliğine göre belirlenmiştir⁶⁵⁹. Mevcut bir köye mahalle eklenecekse, yerleşmenin sakinlerinin de buna olumlu yaklaşmasına önem verilmiştir. Örneğin ilk aşamada demiryolu üzerinde olan Pehlivan köy yerleşmesi büyük bir örnek köy kurmak üzere seçilmiş, ancak yerleşmenin sakinlerinin tarım arazilerinin gelen göçmenlerle birlikte kendilerine yetmeyeceğini söyleyerek karşı çıkması üzerine, büyük örnek köy Muratlı'da kurulmuştur⁶⁶⁰.

Parsel ve Arazi Büyüklüğünün Belirlenmesi

Parsel büyüklüğü her yerleşmede duruma göre belirlenmiştir. Yapılan alan çalışmasında sözlü bilgi aktarımlarına dayanarak, özellikle ilk göçmen gruplarının geldiği 1935–1936 yıllarında kurulan yerleşmelerde hane başına 1 dekar gibi oldukça büyük parsellerin verildiği, ancak daha sonraki yıllarda gelenlere genellikle 500–600 m²'lik daha küçük parsellerin verildiği anlaşılmaktadır. Muratlı, Kırkkepenekli gibi çeşitli yıllarda göçmen iskânına tabi tutulan yerleşmelerde bu durum daha net bir biçimde görülmektedir. Aynı yerleşme içinde erken gelen göçmenlerin parselleri sonradan gelenlere göre daha büyüktür. Benzer durum tarım arazisi sağlamada da söz konusudur. İlk aşamada “can başına 15 dönüm arazi” hesabı ile hanelere arazi dağıtılırken, sonradan “can başına 10 dönüm arazi” dağıtılmaya başlanmıştır⁶⁶¹.

Yerleşmenin Yönlendirilmesi

Yapılan alan çalışmalarında yerleşmenin yönlendirilmesine önem verildiği ortaya çıkmıştır. Geleneksel Trakya köylerinde olduğu gibi planlı yerleşmelerde de yerleşme soğuk kuzey rüzgarlarına karşı kuzeye sırtını dönmüş ve arazinin durumuna göre çoğunlukla güney, güneybatı ya da güneydoğuya yönelmiştir⁶⁶². Yerleşmede bir sokağın her iki tarafındaki yapıya da bu sokak üzerinden ulaşılması durumunda, sokağın kuzey tarafında kalan yapının giriş cephesi sokağa yani güneye yönlendirilir, ancak güney tarafta kalan yapının giriş cephesi de güneye yönlendirildiğinden bu yapı sokağa sırtını döner. Bu nedenle sokaktan parsel girilip,

⁶⁵⁹ TUM tarafından Başbakanlığa gönderilen raporlarda da iskân ve tarla tarımı için toprak üretme yöntemleri ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Bkz: BCA 77D27- 030.10/72.475.2 no'lu ve 28.08.1935 tarihli “Trakya Umumi Müfettişi'nin bölgenin genel ve iskân durumu hakkında Başbakanlık'a sunduğu rapor” başlıklı belge, BCA 030.10/73.477.7 no'lu ve 26.01.1937 tarihli rapor, BCA 30.18.1.2/54.31.1 no'lu ve 25.04.1935 tarihli “Trakya Umumi Müfettişliği mintikasıdan yerleştirilecek muhacirler hakkında kararname”.

⁶⁶⁰ Pehlivan köylü Recep Alpaslan'ın Kazım Dirik ile ilgili anılarının alıntılandığı metin.

bkz. (www.trakya-net.com/modules.php?name=sehirler&op=sehir&yer=Pehlivan köy) Mart 2006'da ziyaret edildi.

⁶⁶¹ Kırkkepenekli Köyü'nde edinilen sözlü bilgi, bkz. Bölüm 4.3.1.8.

yapının yan tarafından yürünerek yapının giriş cephesine ulaşılır. Alan çalışmasında yalnız Kırklareli Merkez, Pınarhisar ve Kaynarca gibi kasaba niteliğinde olan yerleşmelerde farklı bir durumla karşılaşmıştır. Bu yerleşmelerde ana karayolu üzerinde yolun iki tarafında dizilmiş olan evlerden güney tarafta bulunanların giriş cephesi karayoluna yönlendirildiğinden, bu yapılar kuzeye bakmaktadır⁶⁶³.

Yer Seçimi

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de kurulan köylerin kısa zamanda gelişmesi amaçlandığı için, ana yol aksları üzerindeki yerleşmelerin daha hızlı büyüyecekleri öngörüsü ile, karayolu ya da demiryolu hattı üzerinde yerleşme kurmak tercih edilmiştir⁶⁶⁴. Ancak Trakya'da çok sayıda yerleşme kurulduğu için, yol aksı üzerinde olmayan alanlarda da köy yolları yapılarak yerleşmeler kurulmuştur. Kırklareli'nin batısındaki Arizbaba Köyü, Tekirdağ'ın kuzeydoğusundaki Esenler, Sarılar, Kırkgöz köyleri boş arazide kurulan ve ana yoldan çıkan tali yollar ile ulaşılan köylerdir. Kırklareli'nin güneydoğusundaki Yenibedir ve Tekirdağ'ın kuzeydoğusundaki Ulaş ve Marmaracık Köyü E5 ana karayolu⁶⁶⁵ üzerinde, aynı bölgedeki Muratlı ve Sarılar Köyü de demiryolu hattı üzerinde kurulmuştur (Şekil C.4/1)⁶⁶⁶.

Mevcut bir köye mahalle ya da tek sokaklık bir birim eklenmesi durumunda, geleneksel yerleşmenin biraz uzağında, köye ulaşan yol üzerindeki alan tercih edilmiştir. Çoğunlukla uygulamalar bu şekilde olduğundan, Trakya genelinde bunun çok sayıda örneği vardır⁶⁶⁷.

Yeni kurulacak köyler için yer belirlerken, ana yol güzergâhlarının yanı sıra arazinin eğimi de dikkate alınmıştır. Hafif eğimli ve kuzeye bakmayan sırt ve yamaçlar tercih edilmiştir. Yerleşmenin hava dolaşımına açık, diğer bir deyişle havadar olması sağlık açısından önemsenen bir durumdur. Çok eğimli arazi ise ızgara planlı bir yerleşmenin kurulması açısından güçlük çıkartacağından tercih edilmemiştir.

⁶⁶² Örnekler: Sarılar, Ulaş, Kırkpepenekli, Balabanlı vb.

⁶⁶³ (Şekil C2.3A/2), (Şekil C2.3C/2), (Şekil C2.3D/1).

⁶⁶⁴ Osmanlı Dönemi'nde Dobruca bölgesindeki Mecidiye Kasabası, yapılması planlanan demiryolu hattının üzerine kurulmuştur (bkz. Bölüm 2.2.1.4.). Batı Trakya'daki Dedeağaç yerleşmesi yeni açılan Rumeli demiryolu üzerine kurulmuştur (Yerolimos, 1996:43–45).

⁶⁶⁵ Bu karayolunun yapımına 1930'ların başında başlanmıştır ve bu dönemde "Avrupa Turist yolu" olarak anılmıştır. M.Kemal Atatürk'ün 1.11.1937 tarihinde TBMM'nin beşinci dönem üçüncü toplanma yılını açma konuşmasından aktaran: (Alsaç, 1976:200).

⁶⁶⁶ TUM tarafından 26.01.1937 tarihinde Başbakanlığa sunulan BCA 030.10/73.477.7 no'lu raporda, köy yeri seçiminde ana yolların önemi anlaşılmaktadır: "devlet demiryolunun ve beton asfalt şosesinin [E5 karayolu] yanlarına düşen boş ve büyük çiftliklerde 13 ila 15 yeni köyün kurularak...".

⁶⁶⁷ Kırklareli'nin farklı kesimlerinde yer alan Bostanlı, Ulukonak, Ürünü, Kaynarca, Kızılcıkdere, Ceylanköy köyleri gibi.

Ancak Pınarhisar gibi mevcut bir kasaba içinde mahalle kurma durumunda, eğimli alanın şartları zorlanarak da olsa ızgara plan oturtulmuştur. Böyle durumlarda arazi eğimine paralel uzun sokaklar ve eğime dik yönde az sayıda kısa sokak yapılmıştır. Böylece ortaya çıkan ince uzun dikdörtgen biçimli yapı adalarının içindeki eğim az olduğundan, parsel içine yapı kolay bir biçimde yerleştirilmiştir (Şekil C2.3D/2).

Açık kırsal alanda kurulan yerleşme ya da mahallelerde ise, yerleşme mümkün olduğunca düz kesimde oluşturulmuş, ancak alan içinde çok eğimli bir kısım varsa, şartlar zorlanmayarak ızgara plan o bölgede devam ettirilmemiştir. Dolayısıyla bu yerleşmelerde yerleşme konturu tanımlı bir dörtgen oluşturmaz, bir tarafı araziye uygun bir biçimde eğrisel biçimde sonlanır. Balabanlı Köyü boş arazide düzgün ızgara planlı olarak kurulan bir köy olmasına karşın, yerleşmenin güneybatı kesimi dik bir sırtta yaslandığından, yerleşme bu kısımda devam ettirilmemiştir (Şekil C2.8B/1).

Yerleşme Büyüklüğü

Yeni kurulan yerleşme birimlerinin hane sayısı çok farklı olabilmektedir. Boş arazide yeni kurulan köyler, genellikle 80–100 haneli yerleşmeler olarak tasarlanmıştır⁶⁶⁸. 757 haneli Muratlı ise, Trakya'nın en büyük planlı köyüdür ve ileride kasabaya dönüşmesi amaçlanmıştır.

Mevcut bir köye mahalle ekleme uygulamaları da farklılık göstermektedir. Özellikle Muratlı çevresindeki imar çalışmalarında, çoğunlukla geleneksel yerleşme ile aynı büyüklükte hatta ondan daha büyük 40–50 haneli yeni mahalleler oluşturulmuştur⁶⁶⁹. Kırklareli çevresindeki uygulamalarda ise, genellikle mevcut yerleşmeden daha küçük bir birim eklenmiş, bazı köylere yalnızca 5–10 hanelik birimler inşa edilmiştir⁶⁷⁰.

TUM tarafından 1935 yılında hazırlanan bir raporda⁶⁷¹, göçmenlerin mevcut köylerde iskânı sayesinde eski köylerin büyütülmesinin sağlanacağını belirtilmesi, devlet politikası olarak büyük köylerin tercih edildiğini göstermektedir.

⁶⁶⁸ Kırklareli'ne bağlı Arizbaba Köyü, Tekirdağ'a bağlı Balabanlı, Sarılar, Esenler, Kırkgöz, Ulaş köyleri gibi. TUM tarafından Başbakanlığı gönderilen BC 030.10/73.477.7 no'lu ve 26.01.1937 tarihli raporda bu köylerle ilgili olarak "Yepyeni kurulan ve 80 ila 100 evli köyden başlayarak büyük göçmen köylerine ..." tanımlaması ile bu ölçekteki köylerin büyük köy olarak sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır.

⁶⁶⁹ TUM döneminde Tekirdağ Çorlu'ya bağlı olan ve Muratlı çevresinde yer alan Ballıhoca, Aşağı Sevindikli, Yukarı Sevindikli, Kırkkepenekli, Kepenekli, Hüsünlü, Osmanlı ve Kayabeli köyleri; Kırklareli'ne bağlı Emirali ve Ulukonak köyleri gibi.

⁶⁷⁰ Kırklareli'nin farklı kesimlerinde yer alan Ceylanköy, Kızılcıkdere, Koyunbaba, Kayalı, Yoğuntaş Köyleri gibi.

⁶⁷¹ BCA 77D27- 030.10/72.475.2 no'lu ve 28.08.1935 tarihli "Trakya Umumi Müfettişi'nin bölgenin genel ve iskân durumu hakkında Başbakanlık'a sunduğu rapor" başlıklı belge.

Yerleşme Biçimlenişi

Yeni kurulan köyler ya da mevcut bir köyün kenarında büyük bir mahallenin kurulması durumunda, planlanan kısım, yerleşme dokusunun baskın ögesi olur. Trakya alan çalışmasına ve belgelere dayanarak, TUM döneminde kurulduğu bilinen yerleşmelerin planları incelendiğinde, ızgara plan şemasının farklı alt türlerinin uygulanmış olduğu görülür.

Temel olarak iki farklı tip kullanılmıştır. Bunlar;

(A): Yerleşme içindeki tüm sokak şebekesinin eşdeğer olduğu plan tipi,

(B): Yerleşme içindeki bir sokağın ya da bir doğrultudaki sokakların baskın olduğu plan tipidir.

“A” plan tipindeki yerleşmelerde tüm sokaklar aynı genişliktedir. Her iki yöndeki sokakların sayısı aynı ya da birbirine yakındır. Bu tip yerleşmelerde birbirini dik kesen sokakların yaklaşık aynı uzunlukta olduğu, dolayısıyla yapı adalarının yaklaşık kare biçimli olduğu örneklerin yanı sıra, bir yöndeki sokakların diğer yönde kilere göre daha uzun tutulduğu ve yapı adalarının dikdörtgen biçimli olduğu örnekler de vardır. Çoğunlukla kare yapı adalarından oluşan yerleşmelerin dış konturu da kare biçimli, dikdörtgen biçimli yapı adalarından oluşan yerleşmelerin dış konturu da dikdörtgen biçimli olur.

Sarılar Köyü, 6x8 sokağı bulunan, yapı adaları ve yerleşme konturu yaklaşık kare biçimli olan bir yerleşmedir. Kırkgöz Köyü 3x5 sokağı, Esenler Köyü de 5x6 sokağı bulunan, yapı adaları dikdörtgen biçimli, yerleşme konturu ise yaklaşık kare biçimli olan yerleşmelerdir. Benzer biçimde Ürünlü Köyü’nde kurulan mahalle de, 3x5 sokağı bulunan, yapı adaları dikdörtgen biçimli ancak yerleşme konturu yaklaşık kare biçimli olan bir yerleşmedir. Türkgücü Köyü 6x7, Kırkkepenekli Köyü 6x6, Arizbaba Köyü 5x6 sokağı bulunan, yapı adalarının ve yerleşme konturunun dikdörtgen biçimli olduğu yerleşmelerdir (Şekil C.4/2).

“B” plan tipinde yerleşmenin içinden geçen ana yol aksı diğerlerinden geniştir, öteki sokaklar bu aksa dik biçimde ve birbirine paralel uzanır. Yerleşme çok büyük değilse, bu paralel sokak dizisini birbirine bağlayan ana aks dışında başka dik doğrultulu sokak yapılmaz. Dik sokakların bulunduğu örneklerde de, bu yollar, diğer yöndeki yollara göre genellikle daha dardır. Bu yerleşme modelinde her iki yöndeki sokakların sayısı arasında büyük farklılık olur. Sokakların arasında oluşan yapı adaları ince uzun dikdörtgen biçimlidir ve yerleşmenin dış konturu çoğunlukla dikdörtgen biçimlidir.

Ulaş Köyü, 1x5 sokağı bulunan yapı adaları ince uzun dikdörtgen biçimli, yerleşme konturu da dikdörtgen olan bir yerleşmedir. Benzer biçimde Marmaracık 1x5, Yenibedir 1x3, Osmanlı 1x6, Yukarı Sevindikli 1x7, Yurtbekler 1x4, Kepenekli 1x3, Emirali 1x3, Ulukonak 1x3 sokağı bulunan yerleşmelerdir (Şekil C.4/3).

Izgara plan oluşturulurken arazi eğimi kadar çevredeki yol sistemi de göz önüne alınmıştır. Ana yol güzergâhında bulunan yerleşmelerde ızgara sokak sistemi, uzun sokaklar ana karayoluna ya da demiryoluna paralel olacak biçimde tasarlanmıştır. Bu tür yerleşmelerde arazi zaten az eğimli bir alanda yer aldığı için eğimin yönü göz ardı edilmiştir. Muratlı ve Sarılar Köyü demiryoluna paralel, Ulaş, Marmaracık ve Yenibedir Köyü de E5 karayoluna paralel olarak konumlandırılmış yerleşmelerdir (Şekil C.4/1).

Kamusal Yapılar

Yeni kurulan köylerde çoğunlukla yerleşmenin orta kesimindeki bir yapı adası dizisi kamusal işlevler için ayrılmıştır. Köyün merkezinde birbirini dik kesen iki yolun oluşturduğu yapı adası aynı zamanda köyün meydanıdır ve köy konağı ile kahve burada yer alır. Bu yapı adasının iki tarafında uzanan yapı adalarında da cami, okul, köy odası gibi yapılar bulunur ve gelecekte inşa edilmesi öngörülen okuma odası, köy gazinosu gibi kamusal yapılar için de alan ayrılmıştır. Sarılar Köyü'nün merkezinde dört yapı adası büyüklüğünde bir alan cami vb. kamusal yapılar için ayrılmış, okul ayrıca bu yapı adası bandının kuzeyindeki bir yapı adasına yerleştirilmiştir (Şekil C.4/2). Balabanlı, Arizbaba köylerinde ise kamusal alan yerleşmenin ortasında ve diğer yapı adalarından daha dar olan bir yapı adası dizisinde oluşturulmuştur (Şekil C2.8B/1 ve Şekil C3.1/1).

Yapı Adası ve Sokak Özellikleri

Yeni kurulan köy ve mahallelerde genellikle bütün yapı adaları aynı biçimlenişte ve aynı büyüklüktedir. Ancak kamusal alan olarak ayrılan yapı adalarının büyüklüğü farklı olabilmektedir. Bunun yanı sıra yerleşmenin sınırlarını oluşturan yapı adalarının da diğerlerine göre daha uzun olduğu Sarılar Köyü gibi örnekler de vardır (Şekil C.4/2).

Yol genişlikleri farklı ölçülerde olabilmektedir. Genellikle ana aksları oluşturan yollar 10–11 m genişliğinde, diğer yollar ise 5–7 m genişliğinde tutulmuştur⁶⁷².

⁶⁷² Arizbaba ve Muratlı'daki belgelenmeler, bkz. Bölüm 4.3.2.

Yerleşme Planlamada Gelişme Öngörüsü

Bazı yeni kurulan yerleşmelere kısa süre sonra yeni göçmen grupları geldiği için yeni sokak ya da mahalleler eklenmiş, dolayısıyla yerleşme tek seferde kurulmamıştır. Ancak ilk yerleşme planı büyümeye elverişli olarak tasarlandığından, yeni mahalle ya da sokaklar bu plan uzatılarak yapılmıştır⁶⁷³. Böylece parsel büyüklüğü ve ev tipi farklı olsa da, genel olarak yapı adası büyüklüğü ve yerleşme biçimlenişi aynı kalır⁶⁷⁴. Mevcut bir yerleşmeye yeni göçmen mahalleleri eklenmesi durumunda da, ya bu mahalleler yerleşmenin farklı yerlerinde konumlanır ya da yer uygunsa yeni köylerde olduğu gibi ilk kurulan mahalleye eklenir⁶⁷⁵.

Trakya'daki iskân faaliyetinde sık karşılaşılan bir durum, yukarıda da değinildiği gibi mevcut yerleşmeye 5–10 hanelik bir birimin eklemesidir. Bu tür uygulamalarda köye ulaşan yol üzerinde tek sıralı ya da karşılıklı iki sıra halinde evler dizilerek yerleşmenin gelişme yönü belirlenir. Yapı sayısının çok az olduğu durumlarda, çoğunlukla geleneksel yerleşmenin organik dokusu içinde yeni kısım kendini belirgin bir biçimde göstermez. Yoğuntaş Köyü'nde bu durum açık bir biçimde görülmektedir (Şekil C2.2A/2). Ceylanköy'de ise yeni kısım yerleşmenin biraz dışında kaldığından daha tanımlıdır (Şekil C2.4B/1). Bu tip uygulamalarda genellikle evlerin uzun kenarı yola bakacak biçimde konumlandırılır ve giriş cephesi de eğer kuzey tarafta değilse yola bakar.

“Küçük Aile Zirai İşletmesi” Olarak Hanenin Planlanması

Trakya'da yapılan imar uygulamalarının büyük çoğunluğunda, ister köy ister kasaba iskânı olsun, evler parsel içinde ayrıık düzende bulunur⁶⁷⁶. Tarım ve hayvancılığa dayalı kırsal yaşam biçiminde “küçük aile ziraat işletmesi” olarak adlandırılan “hane”, bir ailenin hem barındığı hem de kendisi geçindirmek için gerekli olan tüm zirai işleri yaptığı yerdir. Dolayısıyla “hane”, konutla birlikte ahır, ambar, samanlık vb. gerekli tüm yapıların bir arada bulunduğu bir yapı topluluğudur. Trakya'daki iskân faaliyetinde de bunun bilincinde olunarak, parseller tüm bu yapı türlerinin yerleştirilmesine yetecek büyüklük ve biçimde oluşturulmuştur. Dönemin ekonomik

⁶⁷³ Osmanlı Dönemi'nin sonunda gerçekleştirilen planlı köy projelerinde de köyün ileride büyüyeceği ön görülerek, mevcut sokak dokusunun aynı biçimde tekrar edilerek yeni kısımların oluşturulması istenmiştir, bkz. Bölüm 2.2.

⁶⁷⁴ Örneğin Muratlı Örnek Köyü (Şekil C3.2/1), Balabanlı Köyü (Şekil C2.8B/1).

⁶⁷⁵ Kırkkepenekli Köyü'nde yapı dizileri birbirine eklenmiştir (Şekil C2.8A/1). Pınarhisar'da ise yerleşmenin farklı yerlerinde mahalle ve sokak dizileri oluşturulmuştur (Şekil C2.3D/1).

⁶⁷⁶ Özellikle 1938'den itibaren, arazinin azalmasına bağlı olarak ikiz ev yapımına ağırlık verilmiştir. Ancak bu evlerin de parseldeki konumu sayesinde üç tarafında yeni yapılaşma için alan mevcuttur.

koşulları⁶⁷⁷ nedeniyle ilk aşamada devlet tarafından yalnızca konut ya da konut ve ahır birimi inşa edilmiş olsa da, ileride göçmen çiftçilerin üretken duruma geçtiklerinde diğer yapıları kendilerinin inşa edeceği öngörülerek, parselde konutun yeri buna göre belirlenmiştir. Ev parsel içinde sokaktan geride ve arkasında da geniş bir boşluk kalacak biçimde yer alır. 1924 Köy Kanunu'na göre ahır ve ağıl gibi hayvancılıkla ilgili işlerin kesinlikle ev ve avludan ayrı olması gerektiğinden⁶⁷⁸, ahır evin arkasında bulunur.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde endüstriyel bitki ve tahıl tarımının yanı sıra, bahçecilik ve meyvecilik da çok önemsenmiştir⁶⁷⁹. Nitekim yeni kurulan yerleşmelere iskân edilen göçmenlere pulluk gibi tarım aletlerin yanı sıra meyve ağacı fidesi de verilmiştir. Bu dönemde tarım arazilerinin yanı sıra evlerin ön kısmında da bahçe tarımı yapılması ve meyve yetiştirilmesi arzu edilmiştir.

Bazı uygulamalarda helâ yapıya bitişiktir ancak çoğunlukla parselin biraz uzak bir köşesinde olması tercih edilmiştir. Su sağlama için bazı yerleşmelerde parsel içinde kuyular açılmıştır. Muratlı, Ceylanköy, Yoğuntaş köylerinde evlerin bahçesinde halen bu kuyular bulunmaktadır. Bunun yanı sıra köylerde meydan çeşmesi, kasabalarda da mahalle çeşmeleri yapılmıştır⁶⁸⁰.

Uygulama Süreci

Planlı kırsal yerleşmelerin arazi çalışmalarının nasıl yapıldığı, tasarım ve uygulama sürecinde mimar ve mühendislerin nasıl görev aldığıyla ilgili fazla bir bilgi yoktur. TUM'un ilk kadrosu oluşturulurken bir iskân müşaviri ve yardımcısı listeye konulmuştur (**Koçak, 2003:133**). 4.02.1935 tarihli bir belgede de, Başbakanlıktan bir mimar ve iki fen memuru kadrosu talep edildiği öğrenilmektedir⁶⁸¹.

Bu dönemde hazırlanan il yıllıklarında yer alan “metodik bir şekilde yapılan evler”, “göçmenler için plâne edilen evler⁶⁸²”, “göçmenlere hazırlanan tip, plan ve keşiflere

⁶⁷⁷ Özellikle TUM'un yeni kurulduğu dönemde ekonomik sıkıntı nedeniyle inşaat malzemesi sağlamadaki zorluklar ve çözüm yolları üzerine pek çok arşiv belgesi vardır. Bkz: BCA 77D3 030.10/72.472.3 no'lu, 4.08.1934 tarihli “1934'te alınacak ödenekle Trakya Umumi Müfettişliği'nde yapılacak işler” adlı belge; BCA 77D20 030.10/72.474.6 no'lu, 4.02.1935 tarihli Başbakanlığa sunulan rapor; BCA 8146 030.10/81.531.5 no'lu, 5.03.1935 tarihli “Trakya'ya getirilmesi düşünülen göçmenlere yapılacak evlerin kerestelerinin hükümet tarafından verildiği” adlı belge.

⁶⁷⁸ Bkz. Bölüm 3.1.2.1.

⁶⁷⁹ (Tekeli ve İlkin, 2004c).

⁶⁸⁰ Yoğuntaş'da bir meydan çeşmesi belgelenmiştir (Şekil C2.2A/5). Vize ve İnece kasabalarında da mahalle çeşmeleri belgelenmiştir (Şekil C2.3E/13 ve C2.5B/9).

⁶⁸¹ BCA 77D20 030.10/72.474.6 no'lu ve 4.02.1935 tarihli TUM İskân Müşavirliği tarafından Başbakanlığa yazılan belge.

⁶⁸² (TeİY,1938:47).

göre yapılmış zarif birer ev⁶⁸³” gibi ifadelerden, uygulamaların uzmanlarca hazırlanan planlara göre yapıldığı anlaşılmaktadır. Alan çalışmasında köylülerle yapılan görüşmelerde de bu konuda fazla bir bilgi sağlanamamıştır. Mühendislerin gelip önceden ölçme yaparak parselleri oluşturduğu belirtilmiştir. Ancak zaman zaman belirlenen sınırların alanda köylülerce biraz değiştirilerek parsellerin büyütülmeye çalışıldığı da köylüler tarafından ifade edilmiştir⁶⁸⁴. Trakya'daki uygulama sayısı ve alanın büyüklüğü ile TUM'un konuyla ilgili kadrosunun olanakları göz önüne alındığında, bu teknik uzmanların sürekli olarak uygulamaların başında olamayacağı açıktır.

Bazı köylerde ağırlıklı olarak işi göçmen yapı ustalarının yapmış olması ve yapılan ev tiplerinin genel TUM mimarisinden farklılık içererek geleneksel mimariye yakın olması, her zaman mimar ve mühendisler tarafından bu işlerin yapılmadığını ya da denetlenemediğini göstermektedir⁶⁸⁵. Nitekim Mimar Zeki Sayar da 1936 tarihli bir makalesinde “*Ne plan işlerinde, ne köy planlarında ve ne de malzeme intihabında köylerin tekniğine ve mimarisine temas eden işlerinde mimar eli dokunmadı. Mahalli nafıa mühendisleri ve kondüktörlerden istifade edildi*”ğini belirtmektedir (Sayar, 1936a:49).

TUM tarafından hazırlanan “13.10.1935’de Trakya bölgesi il ve ilçelerinde çalışan yerli, göçmen ve hariçten gelen göçmen evlerinde çalışan ustaları gösterir çizelge” adlı belgeden⁶⁸⁶, bu tarihlerde 1179’u yerli, 514’ü göçmen ve 385’i hariçten gelen olmak üzere toplan 2078 ustanın uygulamalarda görev aldığı anlaşılmaktadır.

Trakya’da her ne kadar uygulamalar çoğunlukla farklı yaklaşımdaki ustalar tarafından gerçekleştirilmiş olsa da, bölge genelinde aynı tip projenin farklı yerlerdeki uygulamalarının ölçüleri birbiriyle karşılaştırıldığında, bunların oldukça eşdeğer ölçüler içermesi⁶⁸⁷, uygulama sırasında her zaman uzmanlar işin başında bulunmasa da, belli bir denetimin sağlanmış olması gerektiğini düşündürmektedir.

⁶⁸³ (KİY, 1938:51).

⁶⁸⁴ 21 Ağustos 2005 tarihinde Ulukonak Köyü’nde N. Ataseven ile yapılan görüşmede, ev başına 750 m² parsel verildiği, ancak ölçme işinde çalışan köylülerin 20 m yerine 21–22 m ip çekerek parsellerini büyüttükleri öğrenilmiştir. 28 Ağustos 2005 tarihinde M. Gürşan’ın bildirdiğine göre, Pınarhisar’da ana karayolu üzerindeki parsellerde de benzer bir durum söz konusu olmuştur. Ancak bu parseller yerleşme sınırında bulunduğundan, boş araziye doğru büyütülmüştür. Komşu parsellere taşma gibi bir durum söz konusu değildir.

⁶⁸⁵ 26 Ağustos 2005 tarihinde Çakıllı Köyü’nde Ş. Karaca’dan edinilen bilgi.

⁶⁸⁶ BCA 77D29 030.10/72.475.4 no’lu, 14.10.1935 tarihli Başbakanlığı gönderilen rapordan alınmıştır.

⁶⁸⁷ Tablo 4.2’de “A3a” gibi aynı tip projenin ve yapı sisteminin kullanıldığı ev planları karşılaştırıldığında, bu durum ortaya çıkmaktadır. Özellikle de Muratlı yerleşmesinde yapılan aynı tip evlerin boyutları büyük benzerlik göstermektedir (Tablo 4.3).

4.4.2. Mimari Biçimleniş Özellikleri

4.4.2.1. Konut

Tez kapsamında yapılan alan araştırması sonucunda Trakya'da çok sayıda tip projenin uygulanmış olduğu ortaya çıkmıştır. Genellikle bir köyde tek tip proje yapılmış olsa da, bazı köylerde farklı plan tiplerinin uygulandığı da olmuştur. TUM döneminde 1934'ten 1940⁶⁸⁸ yılına kadar sürekli göçmen geldiği için, bu gruplar etap etap yerleştirilmiş ve gerek o sıradaki ekonomik koşullara gerek toprak-arazi sağlama olanağına bağlı olarak farklı tipte evler inşa edilmiştir.

Tip projelerin bir kısmı geleneksel Trakya kırsal mimarisi ile benzeşmekteyse de, çoğu farklı bir tasarım anlayışının ürünüdür. Projeler incelendiğinde, az sayıda odadan oluşan küçük ölçekli yapı tiplerinin oluşturulduğu görülür. Yapıların dış biçimlenişi çoğunlukla dikdörtgendir, az sayıda örneğin kare ya da yaklaşık kare biçimli olduğu görülmüştür.

Ev bir-iki oda ile bir mutfak ya da işlik mekânı olarak tanımlanabilecek bir mekândan oluşur. Bazı örneklerde bunların yanı sıra bir giriş holü olur. Bazı tipler yalnız kapalı mekânlardan oluşurken, bazısında sundurma ya da hayat niteliğinde bir yarı açık mekân bulunur, oda ve işlik mekânları doğrudan bu mekâna açılır⁶⁸⁹. Bu biçimlenişteki yapılar, mekân organizasyonu açısından geleneksel Trakya evleri ile örtüşmekteyse de, hayat mekânının yapının cephesi boyunca uzatılmadan yalnızca orta aks üzerinde kalması, evin biçimsel görüntüsünü "sundurmalı ev"lerden farklılaştırır. Bazı plan tiplerinde konuta bir ahır, bazılarında ise bir helânın eklenmesi söz konusudur.

Tip projelerde karşılaşılan ilginç bir plan tipi, yan yana iki dairenin bir çatı altında tasarlandığı "ikiz ev"dir. Geleneksel Trakya köy evlerinde ev ve ek yapılar birlikte bir parsel içinde yer alır. Ancak komşu haneyle ortak bir yapı kullanımı söz konusu değildir, komşular birbirine sırtını döner, evin ve avlunun mahremiyeti vardır. TUM tarafından planlanan ikiz evlerde de bu konuya dikkat edilmeye çalışılmış, bazı sundurmalı plan tiplerinde, sundurma ahşap kafesle örtülmüştür. Evler inşa edildiğinde iki daire arasındaki sınıra bir duvar yapılmamış, ancak bunun ileride ev sahipleri tarafından yapılması düşünülmüş olmalıdır. Nitekim alan çalışmasında ikiz evlerin çoğunlukla yüksek avlu duvarları ile birbirinden ayrıldığı gözlenmiştir.

⁶⁸⁸ C.Geray'ın "Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler" başlıklı çalışmasında, 1934'ten itibaren her yıl onbinlerce göçmenin geldiği, ancak 1940 yılında Romanya ve Bulgaristan'dan toplam 721 iskânlı göçmenin geldiği, sonraki birkaç yıl yalnızca 30–35 iskanlı göçmenin geldiği anlaşılmaktadır (Geray, 1962:79).

⁶⁸⁹ Bkz. Balabanlı Köyü (Şekil C2.8B/2), Muratlı (Şekil C3B/3-5).

Geleneksel Türk köy yaşam modelinden çok farklılaşan ikiz ev yaklaşımının ana nedeni ekonomik koşullar olmalıdır. Nitekim bazı yerleşmelerde ilk gelen göçmen grupları için büyük parseller içinde tek evler inşa edilmiş, daha sonra gelenler ise daha küçük parsellerdeki ikiz yapılara iskân edilmiştir⁶⁹⁰.

Mekân Özellikleri

TUM dönemi tip konut projeleri genellikle küçük ölçeklidir⁶⁹¹. Belgelenen yapılardan ikisinin taban alanı 30–35 m² arası, on bir örneğinki 40–50 m² arası, yalnız iki örneğinki 70 m²'nin üzerindedir (Tablo 4.2). Mutfak mekânı her zaman için çok tanımlı değildir. Bazı örneklerde mutfak içinde ocak yer alır. Çoğunluğunda odalarla eş değer büyüklükte ya da biraz daha küçük olan bir mekânın mutfak ya da ışık olarak kullanılması öngörülmüştür. Çoğunlukla mutfağın bir kenar boyu 3–4 m arasındır ve küçük olanları 7–8 m², büyük olanları ise 10–12 m² büyüklüğündedir. Oda da çok büyük ve yapıda baskın kimliği olan bir mekân değildir. Yapıda iki oda bulunması durumunda ikisi de aynı büyüklükte olabileceği gibi bir oda diğerinden büyük de olabilir. Odanın bir kenarı genellikle 3–4 m arasındadır, bazı örneklerde bu uzunluk 5 m'ye kadar çıkar. Buna bağlı olarak küçük odalar 10–12 m², büyük odalar 16–19 m² büyüklüğündedirler. Giriş holünün genişliğinin oldukça standart tutulduğu anlaşılmaktadır. Örneklerin çoğunda genişlik 1.50 m'dir. Uzunluk da 3-3.5 m arasında değişmekte, dolayısıyla hol mekanı 4-5 m² büyüklüğünde olmaktadır. Giriş holü gibi sundurmada da genişlik standart tutulmuştur. Geleneksel sundurmali Trakya evi ile benzeşen bu sundurmalar 1.40 m genişliğindedir, boyu yapının plan tipine göre 3.5 m'den 7.5 m'ye kadar olabilmektedir. Genellikle sundurma 10–11 m²'lik bir alan kaplar.

⁶⁹⁰ Muratlı Köyü'nde bu durum gözlenmiştir, bkz. Bölüm 4.3.2.2.

⁶⁹¹ Rölöve belgelemesi yapılan yapıların mekân büyüklüğü için bkz. (Tablo 4.2) ve (Tablo 4.3).

Tablo 4.2. Rölöve belgelemesi yapılan evlerin tip proje türlerine göre boyutları

Köy adı	Env.no	Plan tipi	Yapı sistemi	Yapı Boyutları		Mutfak Boyutları		Oda Boyutları		Giriş Holü Boyutları		Yarı Açık Giriş Mekânı Boyutları	
				Boyut	Alan	Boyut	Alan	Boyut	Alan	Boyut	Alan	Boyut	Alan
Ceylanköy	[39.5.1/1]	A1a	ağş.karkas	5.25x7.85	41.2	3.70x4.85	17.9	3.55x4.85	17.2	-	-	-	-
Vize	[39.8/1]	A2a	ağş.karkas	5.40x7.78	42	3.68x3.29	12.1	3.50x5.00	17.5	-	-	1.50x3.68	5.5
Kepenekli	[63.7.3/1]	A2a	ağş.karkas	5.40x8.03	43.4	3.76x3.38	12.7	3.72x4.99	18.6	-	-	1.57x3.76	5.9
Koyunbaba	[39.1.5/1]	A2a	yiğma kerpiç	5.50x8.15	44.8	3.55x3.00	10.7	3.50x4.70	16.5	-	-	1.50x3.55	5.3
Anzibaba	[39.1.9/36]	A2a	bütünlüşik ¹	5.64x8.17	46.1	3.62x3.23	11.7	3.65x5.03	18.4	-	-	1.49x3.62	5.3
Pınarhisar	[39.7/2]	A2a	yiğma taş	6.25x7.90	49.4	3.24x3.27	10.6	3.15x5.25	16.4	-	-	1.50x3.27	4.9
Kaynarca	[39.7.1/1]	A2a	karma	5.91x8.62	50.9	3.12x3.67	11.5	3.70x4.81	17.8	-	-	1.54x3.67	5.7
Çakılı	[39.8.1/1]	A2d	karma	4.10x11.4	51.9	2.51x3.19	8	3.48x3.52	12.3	3.34x3.53	11.8	2.30x3.20	7.4
Pınarhisar	[39.7/1]	A2e	yiğma	6.79x8.22	55.8	2.71x2.84	7.7	2.84x3.70	10.5	2.30x4.12	9.5	2.30x2.85 ²	6.60
Ulukonak	[39.1.8/1]	A3a	bütünlüşik	5.20x8.10	42	3.60x3.20	11.5	3.60x3.20	11.5	-	-	-	-
Kumköy	[39.6.1/1]	A3b	yiğma kerpiç	4.05x9.70	39	3.25x3.10	10	3.25x3.10	10	-	-	-	-
Kırkkepeneli	[63.7.1/1]	A3d	yiğma kerpiç	5.90x12.6	74.3	4.30x3.30	14.2	3.30x4.90	16.2	3.30x4.90	16.2	-	-
Yenişehir	[39.5.3/1]	A3e	yiğma kerpiç	5.85x12.7	74.3	3.80x3.60	13.7	3.80x5.05	19.2	3.70x3.60	13.3	-	-
Pınarhisar	[39.7/3]	B1a	karma	5.57x7.60	42.4	3.50x3.18	11.1	3.34x4.86	16.2	-	-	1.54x3.50	5.4
Emirali	[39.5.2/2]	B1a	ağş.karkas	5.80x7.80	45.2	3.65x3.65	13.3	3.65x5.40	19.7	-	-	1.55x3.65	5.7
Emirali	[39.5.2/1]	B2a	ağş.karkas	4.90x7.20	35.3	3.10x3.30	10.2	3.30x3.10	10.2	-	-	-	-
Balabanlı	[63.7.2/1]	B2b	ağş.karkas	4.91x7.59	37.3	3.15x3.55	11.2	3.55x3.15	11.2	-	-	-	-
				4.91x15.18	74.5							1.40x7.29	10.2

¹ "Bütünlüşik sistem", yiğma kerpiç duvarlar içinde çatıyı taşıyan ahşap dikmelerin yer aldığı yapı sistemini tanımlamaktadır.

² Yapının giriş holü yoktur, üçüncü odanın ölçüleridir.

Tablo 4.3. Muratlı Köyü'nde röle ve belgelmesi yapılan evlerin tip proje türlerine göre boyutları

Köy adı	Env.no	Plan tipi	Yapı sistemi	Yapı Boyutları		Mutfak Boyutları		Oda Boyutları		Oda Boyutları		Giriş Holü Boyutları		Yarı Açık Giriş Mekânı Boyutları	
				Boyut	Alan	Boyut	Alan	Boyut	Alan	Boyut	Alan	Boyut	Alan	Boyut	Alan
Muratlı	[63.7/059]	A1b	yiğma kerpiç	4.34x8.34	36.2	2.79x3.33	9.3	4.20x3.33	9.3	-	-	-	-	-	-
Muratlı	[63.7/038]	A2b	yiğma kerpiç	4.50x11.14	50.1	3.14x3.49	11	3.30x3.50	11.6	-	-	3x3.50	10.5	-	-
Muratlı	[63.7/017]	A2c	bütünleşik?	6.40x9.21	58.9	2.78x1.90	5.3	4.20x3.44	14.5	3.96x3.44	13.6	1.90x5.38	10.2	-	-
Muratlı	[63.7/040]	A3a	bütünleşik?	5.45x8.03	43.8	3.45x3.37	11.6	3.47x3.37	11.7	-	-	-	-	1.31x7.29	9.6
Muratlı	[63.7/058]	A3c	yiğma kerpiç	5.02x6.27	31.5	2.40x3.02	7.3	2.87x4.21	12.1	-	-	-	-	1.20x2.40	2.9
Muratlı	[63.7/007]	A3d	yiğma kerpiç	5.75x12.75	73.3	2.97x3.94	11.7	3.25x4.75	15.4	3.56x4.75	16.9	-	-	1.76x3.94	6.9
Muratlı	[63.7/010]	A3d	yiğma kerpiç	5.90x12.94	76.3	4.05x3.21	13	3.19x4.90	15.6	3.70x4.90	18.1	-	-	1.86x4.05	7.5
Muratlı	[63.7/011]	A3d	yiğma kerpiç	5.40x12.50	67.5	4.06x2.90	11.8	3.50x4.79	16.8	3.74x4.79	17.9	-	-	1.90x4.06	7.7
Muratlı	[63.7/029]	A3d	yiğma kerpiç	5.80x12.53	72.7	3.32x3.20	10.6	3.52x4.80	16.9	3.52x4.80	16.9	-	-	1.59x3.32	5.3
Muratlı	[63.7/030]	A3d	yiğma kerpiç	5.93x12.61	74.8	3.75x3.43	12.9	3.53x4.93	17.4	3.53x4.93	17.4	-	-	1.50x3.75	5.6
Muratlı	[63.7/048]	A3d	yiğma kerpiç	5.40x12.52	67.6	3.75x3.11	11.7	3.82x4.69	17.9	3.55x4.69	16.7	-	-	1.58x3.85	6.1
Muratlı	[63.7/062]	A3d	yiğma kerpiç	6.11x12.98	79.3	4.11x3.41	14	3.50x5.11	17.9	3.37x5.11	17.2	-	-	1.84x4.41	8.1
Muratlı	[63.7/037]	A3e	yiğma kerpiç	6.02x13.03	78.4	3.86x3.59	13.9	3.97x5.01	19.9	3.20x3.60	11.5	-	-	1.57x7.56	11.9
Muratlı	[63.7/018]	A3f	yiğma kerpiç	4.70x13.63	64.1	3.35x2.55	8.5	3.38x3.69	12.5	3.45x3.69	12.7	-	-	1.30x5.10	11.4 ¹
Muratlı	[63.7/009]	B1a	yiğma kerpiç	5.61x9.01	50.5	3.09x4.30	13.3	4.82x3.45	16.6	-	-	1.61x4.30	6.9	-	-
Muratlı	[63.7/022]	B1a	ahş.karkas	5.60x7.71	43.5	3.51x3.32	11.7	3.60x5.00	18	-	-	1.53x3.51	5.4	-	-
Muratlı	[63.7/024]	B1a	ahş.karkas	5.30x7.92	42	3.55x3.04	10.8	3.77x4.70	17.7	-	-	1.49x3.55	5.3	-	-
Muratlı	[63.7/035]	B1a	ahş.karkas	5.30x15.84	84	3.45x3.39	11.7	3.45x5.09	17.6	-	-	1.55x3.45	5.4	-	-
Muratlı	[63.7/054]	B1a	ahş.karkas	5.70x7.50	42.8	3.46x3.10	10.7	3.80x4.94	18.8	-	-	1.69x3.46	5.8	-	-
Muratlı	[63.7/055]	B1a	ahş.karkas	5.55x7.86	43.6	3.60x3.30	11.9	3.70x5.05	18.7	-	-	1.60x3.60	5.8	-	-
Muratlı	[63.7/068]	B1a	ahş.karkas	5.66x7.88	44.6	3.65x3.34	12.2	3.70x4.93	18.2	-	-	1.42x3.65	5.2	-	-
Muratlı	[63.7/027]	B1a	ahş.karkas	5.40x7.96	43	3.43x3.20	11	3.70x4.84	17.9	-	-	-	-	1.80x3.43	6.2

¹ "L" biçimli sundurmanın toplam alanı verilmiştir.

Genel Yapısal Özellikler

Çoğunlukla yapı tabanı hemzemindir. Bazı örneklerde ise yüksekçe subasman yapılmıştır. Evin tabanının nem almaması ve su baskını gibi durumlara karşı subasmanın yüksek olması tercih edilen bir durumdur. Nitekim geleneksel evlerde yapı tabanı yerden en az 50–60 cm yükseltilerek inşa edilir. Ancak subasman maliyetinin yüksek olmasına bağlı olarak, TUM döneminde çoğu uygulamalar bu şekilde yapılmamıştır. Halk arasında bu evler “yer evi” olarak tanımlanır⁴³⁷.

Evlerin tavan yüksekliği genellikle 2.30–2.40 m kadardır. Geleneksel evlerde ısınma kolaylığı nedeniyle oda tavanı yüksekliğinin 2 m’yi aşmadığı göz önüne alınırsa, tip proje yapıları bu özellikleriyle de gelenekselden farklılaşmaktadırlar. Tavanın yüksek tutulmasının nedeni, evin havadar olmasının sağlanmasıdır. Bilindiği gibi çağdaşlaşma isteğinin hız kazandığı İttihat ve Terakki döneminde geliştirilen köy projelerinde de evin sıhhi olması amacıyla tavan yüksekliği fazla tutulmuştur⁴³⁸. Aynı yaklaşımla pencereler de aydınlanma ve havalandırmanın iyi olması için büyük olarak tasarlanmıştır. Geleneksel Trakya köy evlerinde pencereler küçük ölçeklidir. Tip projelerde ise bir kenarı 1 m’yi geçen büyük pencereler⁴³⁹ kullanılmıştır.

Çatı biçimlenişinde en fazla tercih edilen tip beşik çatıdır. Bazı uygulamalarda dört yüzlü kırma çatı da kullanılmış olsa da, tip proje evlerini geleneksel Trakya evlerinden ayıran en tanımlı öge beşik çatıdır denebilir. Çünkü geleneksel evlerde yan cephe duvarlarının üst kısmında hem strüktürel hem de bakım açısından sorun çıkartabilecek olan beşik çatı tipi tercih edilmemiştir.

Tip yapıların bazısında mutfak içinde bir ocak bulunur, bazısında ise yalnızca baca vardır.

Geleneksel köy evinde mobilya bulunmadığından mekân içlerinde dolap, raf olarak kullanılmak üzere duvarlarda çok sayıda niş ve yüklük yapılır. Tip projelerde ise yüklük hiç yapılmamış, yalnız az sayıda örnekte niş kullanılmıştır.

⁴³⁷ Havsa’da, Büyük Mandra Köyü’nde ve Muratlı’da edinilen sözlü bilgi. Antalya İli’nde planlı köylerle ilgili araştırma yapan H.T.Örmecioğlu’nun bildirdiğine göre 19. yy. sonunda Girit’ten gelen göçmenler için kurulan köylerdeki hemzemin evleri bugünkü yöre sakinleri “yer evi” olarak anmaktadır (Örmecioğlu, 2003:73).

⁴³⁸ Bkz (Şekil A4/19, 22)

⁴³⁹ Yapılan alan çalışmasında çok sayıda 150–160 cm genişliğinde pencere tespit edilmiştir.

Ev Tipleri

Ev plan tipleri, tek ev “A” ve ikiz ev “B” biçiminde ikiye ayrılmaktadır. “A” tipinin altında üç asal tip, “B” tipinin altında da iki asal tip vardır⁴⁴⁰.

A) Tek ev plan tipi

A1- Bir oda ve bir mutfaktan oluşur.

A2- Bir giriş holü, mutfak ve oda birimlerinden oluşur.

A3- Bir sundurma, mutfak ve oda birimlerinden oluşur.

B) İkiz ev plan tipi

B1- Bir daire, bir giriş holü, mutfak ve oda birimlerinden oluşur.

B2- Bir daire, bir sundurma, mutfak ve oda birimlerinden oluşur.

Ahırlı evler:

Yukarıda da belirtildiği gibi ev ve ahırın birlikte tasarlandığı örnek sayısı azdır. Alan çalışmasında dört yapı tipinin ahırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu tiplerden üçü yalnız ev olarak da tasarlanmış olan tiplerin arka kısmına bir ahır kısmının eklenmesi biçiminde oluşturulmuştur. Bu tipler “A2a”, “A3a” ve “B1a”dır. Bir örnekte “A2a” tipinin arka kısmında yapının uzun kenarının yarısı büyüklüğünde bir ahır eklenmiştir. Bir örnekte de “B1a” tipinin bütün arka cephesi boyunca bir ahır eklenmiştir.

Uygulama Sıklığı ve Coğrafi Dağılım Özellikleri

TUM dönemi projeleri, plan özelliklerinin alandaki dağılımıyla ilişkisi açısından incelendiğinde, coğrafi özelliklerle plan tipleri arasında açık bir bağlantı saptanamamıştır. Çeşitli plan tipleri farklı bölgelerde kullanılmıştır. Dikkat çekici olan sert kış koşullarının söz konusu olduğu Demirköy ve Yoğuntaş gibi köylerde yarı açık mekânlı yapı tiplerinin tercih edilmemiş olmasıdır⁴⁴¹. Ancak bunun dışında tanımlı bir ayırmadan söz etmek mümkün değildir. Örneğin iki komşu köyden Arizbaba’da yarı açık mekânı olmayan “A2a” plan tipi kullanılırken, Ulukonak’da sundurmalı “A3a” tipi uygulanmıştır.

Bölge genelinde en yoğun uygulanmış olan tip “A2a”dır. 3. bölgede Kızılcıkdere Köyü’nde, Vize ve Pınarhisar’da, 4. bölgede Ceylanköy’de, 5. bölgede Koyunbaba,

⁴⁴⁰ Bu tasarımlar tip proje esasına göre oluşturulduğu için, asal tiplerin altındaki her farklı tip için ayrı bir numaralandırma yapılmıştır (Şekil C4/4–5).

⁴⁴¹ Ancak aynı bölgede geleneksel sundurmalı evlerin bulunduğu eski göçmen köyleri de vardır. Örneğin Istranca Dağları’nın üst kesiminde yer alan Beypınar Köyü ’93 Gürcü göçmenleri tarafından kurulmuştur ve yerleşmede halen sundurmalı evler bulunmaktadır (Alan araştırması sırasındaki gözlemler).

Arizbaba ve Ürünü Köylerinde, 8. bölgede Kepenekli Köyü'nde bu plan kullanılmıştır (Şekil C.4.7). Yarı açık mekânlı tiplere ise özellikle E5 karayolunun altında kalan bölgelerde sık rastlanmıştır (Şekil C.4.6).

İkiz ev plan tipi, yeni kurulan köylerde ve büyük mahallelerin eklendiği yerleşmelerde tercih edilmiştir. En büyük örnek köy olan Muratlı'da, Muratlı çevresinde kurulan Balabanlı Köyü'nde, birden fazla mahallenin oluşturulduğu Emirali Köyü'nde ve Pınarhisar, Havsa gibi kasabalarda ikiz ev uygulamaları yapılmıştır (Şekil C.4.8).

4.4.2.2. Okul ve Diğer Kamusal Yapılar

İnceleme alanında üç okul belgelenmiştir. Bu yapılar birbirinin aynısı olmamakla birlikte, tasarım yaklaşımı çok benzeşmektedir. Bu dönemde özellikle okul yapılarının Ankara'da belirlenen tip projelere göre uygulandığı bilinmektedir⁴⁴². Birbirinden farklı büyüklükte olan bu okullar da, o köy için öngörülen büyüklüğe göre uygun bulunan tip projeye göre inşa edilmiş olmalıdır. Nitekim Kırklareli İli'nde tespit edilen bu okullar, günümüzde halen dönemin Valisi'ne atfen "Vali Faik Üstün tipi okul" olarak anılmaktadır⁴⁴³.

Bu yapıların planı, teneffüs mekânı olarak kullanılan büyük bir hol ve bu hole açılan dersliklerle öğretmen ve müdür odasından oluşur. Yapının giriş cephesinde köşedeki derslik ya da müdür odası gibi mekânlar dışarı doğru çıkma yaparak "U" biçimli bir plan oluşturur. Yerden yükseltilmiş olan yapıya cephenin ortasındaki "U" biçimli merdiven ile ulaşılır. Böylece okul yapılarının anıtsal bir görünümünün olması amaçlanmıştır.

Trakya'da TUM döneminden okul dışında fazla kamusal yapı kalmamıştır. Dönemin yayınlarından çok sayıda köy konağının inşa edildiği anlaşılmaktaysa da, alan araştırması yapılan yerlerde hiçbirinin kalmadığı görülmüştür. Bu nedenle belgelenen tekil kamusal yapı örnekleri için tipolojik bir değerlendirme yapmak mümkün değildir.

⁴⁴² "(Vali Faik Üstün) 1933 yılında milli eğitim bakanlığının verdiği tiplere göre 40 bina yaptırmıştır." (Dursunkaya, 1948:175).

1939 yılında İstanbul köyleri için tip proje olarak yayınlanan bir okul planı da Trakya'daki örneklerle benzeşmektedir (İKKP, 1939:57), bkz. (Şekil B.9/5).

⁴⁴³ TUM döneminin başlangıcında Kırklareli Valisi olan Faik Üstün, devletin okul yapımı konusundaki duyarlılığını benimsemiş bir yönetici olarak, Kırklareli köylerinin tümünde okul bulunması için büyük çaba sarf etmiştir (Dursunkaya,1948:175) ve halen eğitimciler tarafından saygıyla anılmaktadır (27 Ağustos 2005 günü Kırklareli emekli öğretmen İbrahim Tanhan'dan edinilen sözlü bilgi).

4.4.3. Yapı Sistemi ve Malzeme Özellikleri

4.4.3.1. Konut

Alan araştırması sonucunda Trakya'da TUM dönemi evlerinde farklı tip projelerin yanı sıra farklı yapı sistemi ve malzemelerinin de kullanılmış olduğu görülmüştür. Ekonomik olanaklar ve coğrafi koşullara bağlı olarak gelişen bu çeşitlilik, dönemin koşullarının ortaya koymak için, mimari biçimlenişten de daha fazla veri oluşturmaktadır.

Yapı Sistemi

Bu dönemde geleneksel köy mimarisinde kullanılagelen taş, kerpiç ve ahşap gibi doğal yapı malzemeleri tercih edilmiş, kent mimarisinde görülen harman tuğlası, delikli tuğla ve çimento esaslı malzemeler kullanılmamıştır. Yapı sistemi olarak yine geleneksel yığma kerpiç ve taş mimari de uygulanmakla birlikte, kerpiç dolgulu ahşap karkas sistem çok daha yoğun ve yaygın olarak kullanılmıştır.

TUM dönemi tip proje yapılarını geleneksel mimariden ayıran önemli bir özellik de bu yapı sistemidir. Her ne kadar geleneksel mimaride de kerpiç dolgulu ahşap karkas sistem kullanılmış olsa da, bu yapılarda daha önce de belirtildiği gibi yapının kuzeye bakan duvarları yığma kerpiç ya da taş olur⁴⁴⁴. Ancak TUM dönemi yapılarında dört yöndeki beden duvarı da ahşap çerçeve sistemindedir ve yine gelenekselden farklı olarak düzgün yontulmuş dikdörtgen ya da kare kesitli kereste kullanılmıştır.

İnceleme alanının farklı coğrafi özellikler taşıyan alt bölgelerinin tamamına yakınında ahşap karkas sistem kullanılmıştır. En kuzeyde dağlık Istranca Bölgesi'ndeki Demirköy'de, dağların platoya dönüştüğü hatta Kızılcıkdere, Pınarhisar ve Vize'de, daha güneyde Ceylanköy, Koyunbaba, Ürünlü'de, güneyde Tekirdağ tarafında Kepenekli ve Muratlı'da ahşap karkas yapılar inşa edilmiştir. Dolayısıyla bu yapı sisteminin doğal çevre koşullarından bağımsız olarak kullanıldığı söylenebilir.

Az sayıda uygulamada da geleneksel mimaride de söz konusu olduğu gibi, ahşap karkas ve yığma sistem birlikte "karma" olarak kullanılmıştır. Pınarhisar'daki karşılıklı iki sıra ikiz yapıda [39.7/3-4] ve Kırklareli merkezdeki karşılıklı iki sıra yapıda [39.1/1-2] bu sistem görülmüştür. Her iki yapı grubu da doğu-batı yönündeki bir sokağın iki tarafında dizildiği için kuzey-güney doğrultusunda yönlenmişlerdir. Sokağın kuzey tarafındaki yapıların girişi güney cephededir ve bu duvar kerpiç dolgulu ahşap karkas, diğer beden duvarları da kargir olarak inşa edilmiştir. Buna

⁴⁴⁴ Bkz. Bölüm 4.1.3.

karşılık sokağın güney tarafında kalan yapıların giriş cephesi kuzeye baktığından tüm beden duvarları kargir, iç duvarları ahşap karkastır.

Yığma kerpiç ve taş mimarinin uygulanmasında ise coğrafi ortamın etkisi vardır. Kargir yapılar, kayaç arazide yer alan köylerde yapılmıştır. Bunun için yerleşmenin yakın çevresindeki taş ocaklarından sağlanan yapı malzemesi kullanılmıştır. Yoğuntaş Köyü ile Pınarhisar'daki bazı yapı grupları bu şekilde kargir olarak inşa edilmiştir. 50–60 cm kalınlığındaki duvarlarda moloz taş örgü tekniği kullanılmıştır. Genellikle derzlerde çamur harcı kullanılmıştır. Ancak kirecin çok bulunduğu Pınarhisar'daki bazı yapılarda kireç harcı da kullanılmıştır. Taş örgü tekniğinin düzeyi her yapıda aynı değildir. Bazı yapılarda usta elinden çıkmadığı belli olan derz hatlarına dikkat edilmemiş duvar örgüleri görülmüştür (Şekil C2.3D/9) (Şekil C2.5A/7).

Ergene Havzası içinde nitelikli kerpicing kolay üretildiği köylerde de yerleşme yakınında açılan kerpiç çukurlarında üretilen malzeme ile yığma kerpiç yapılar inşa edilmiştir. Arizbaba, Kumköy, Yenibedir Köyleri ve Muratlı'daki bazı yapı grupları yığma kerpiçtendir. Kerpiç duvarlar 50–55 cm kalınlığındadır.

TUM yapılarına özgü bir yapı sistemi de, yığma kerpiç ile ahşap iskelet sistemin “bütünleşik” olarak kullanıldığı sistemdir. Ulukonak Köyü'nde yıkık bir yapıda incelenen bu sistemde, 30 cm kalınlığında yığma kerpiç beden duvarları yapılmış, ancak bu kalınlıktaki bir kerpiç duvarın çatı yükünü taşıması mümkün olmadığından duvar içine yalnız çatıyı taşıma amaçlı olarak ahşap dikmeler yerleştirilmiştir (Şekil C2.5D/6). Benzer bütünleşik yapı sistemi, Ulukonak'ın yakınında yer alan Arizbaba Köyü'nde de uygulanmıştır. Bu yerleşmede harap durumdaki bir yapıda incelenen sistemde, 30 cm kalınlığındaki kerpiç duvarların içinde yalnız dikme değil, çaprazlamalar da kullanılmıştır. Ancak bu sistemde, diğer kerpiç dolgu ahşap karkas yapı iskeletlerinden farklı olarak dikmeler çok geniş aralıktır. Dolayısıyla kerpiç yalnız dolgu ögesi olarak kullanılmamıştır, çatıyı olmasa da kendini taşıma özelliği vardır.

Yapı Malzemesi

Kerpiç, geleneksel biçimde nehir kenarlarında açılan yuvarlak kerpiç çukurlarında karılıp ahşap kalıplara dökülerek elde edilmiştir⁴⁴⁵. Ahşap karkas sistemde kullanılan dolgu kerpicingin boyutları 12x12x30 ve 10x15x30 olarak saptanmıştır. Ancak Tekirdağ çevresinde daha farklı bir geleneksel uygulama ile karşılaşılmıştır. Bu bölgedeki meralarda, üzerinde “buzağılık çimi” olarak adlandırılan ince ve zayıf

⁴⁴⁵ Arizbaba ve Ceylanköy'de edinilen sözlü bilgi.

köklü otlar bulunan sulak alanlardaki toprak, doğrudan toprak yüzeyinden kesilerek kurutulur. Kesilen toprağın içindeki ot kökü kuruyarak, kerpice içinde bulunması gereken saman görevini yerine getirir. Bu uygulamada çamur karma ve kalıba dökme maliyeti olmadığından kerpiç çok daha ucuza mal edilir. Bu kerpiç yapma yöntemi, bölgede geleneksel olarak uygulanmaktadır ve Muratlı çevresindeki “Buzağılık Sırtı”, “Buzağılık Düzleri Sırtı”, “Arabuzağılık sırtı”, “ Kerpiçlik sırtı” gibi bazı mevki adları da bu konuda çağrışım yapmaktadır. Muratlı çevresindeki köylerde gerçekleştirilen bazı kerpiç yapılarda da bu yöntem kullanılmıştır⁴⁴⁶. Ancak bu yapılar her ne kadar hızlı ve ekonomik bir biçimde üretilmiş olsa da, bu malzemenin dayanımının saman katkılı kerpice göre daha zayıf olduğu gözlenmiştir. Nitekim bu bölgedeki köylerde çok sayıda ev inşa edilmiş olmasına karşın, bunların büyük çoğunluğunun günümüze ulaşmamış olmasında bu yapı malzemesinin de etkisi olabilir⁴⁴⁷.

Ahşap olarak Trakya'nın kuzeyindeki Istranca Dağlık Bölgesi'ndeki ormanlardan sağlanan meşe ve Romanya ile yapılan antlaşma çerçevesinde bu ülkeden getirilen çam kullanılmıştır⁴⁴⁸. Alan araştırmasında gerek yapıların incelenmesi gerek inşa sürecini bilen köylülerle yapılan görüşmelerden, çam kerestesinin yüksek niteliği nedeniyle mümkün olduğunca çok kullanımının tercih edildiği, bu kerestenin bulunmadığı durumlarda yerli malzemenin kullanıldığı anlaşılmıştır. Özellikle ahşap iskeletli yapılarda çoğunlukla çam kullanılmış olduğu görülmüştür.

Taş, yerleşmenin yakınındaki taş ocağından sağlanır. Bu nedenle andezit ve gnays türü kayaların bulunduğu Yoğuntaş Köyü'nde bu sert taşlar, kireç taşının bulunduğu Pınarhisar'da da bu taş türü kullanılmıştır.

Siva ve harç olarak toprak ve kireç esaslı malzemeler kullanılmıştır. Özellikle dış cephede kireç esaslı siva ve badana yapmaya özen gösterilmiştir. Çimento esaslı siva kullanımına rastlanmamıştır.

Çatı kaplama malzemesi olarak kiremit kullanılmıştır. Geleneksel Trakya yapılarında çoğunlukla çavdar sapı örtü kullanılır. Ancak TUM döneminde bu örtü tipi sağlıklı ve modern bulunmadığından, çatıların kiremitle kaplanmasına özen gösterilmiştir. Kiremit olarak İzmir, Kütahya gibi kiremit fabrikalarında üretilmiş olan Marsilya tipi

⁴⁴⁶ Mayıs 2004'te Kepenekli Köyü'nde Zeynun İşler ile yapılan görüşmede dinilen bilgi. Z.İşler 1938 yılında 23 yaşında göçmen olarak gelmiştir.

⁴⁴⁷ Kuşkusuz en büyük etken bölgenin erinç düzeyinin artmış olmasıdır.

⁴⁴⁸ Kereste sağlanması ile ilgili belgelerin dökümü için bkz: (Tablo F.2).

kiremidin⁴⁴⁹ yanı sıra bölgedeki kiremithanelerde üretilen yerli oluklu kiremitler⁴⁵⁰ de kullanılmıştır. Alan çalışmasında yapılan görüşmelerden ve gözlemlerden, Marsilya kiremidinin daha modern bir malzeme olarak tercih edildiği, ancak ekonomik koşullar nedeniyle sağlanamadığı durumlarda yerli kiremidin kullanılmış olduğu anlaşılmıştır⁴⁵¹. Benzer biçimde çatıda ve tavanda kullanılan ahşap malzemenin düzgün yontulmuş kereste olmasının tercih edildiği, ancak bunun sağlanamaması durumunda, geleneksel evlerde olduğu gibi tıraşlanmamış ağacın kullanılmış olduğu görülmüştür.

4.4.3.2. Okul ve Diğer Kamusal Yapılar

Daha önce de belirtildiği gibi okul, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde en önem verilen yapı türüdür ve bu anlayış kendini gerek mimari biçimlenişte gerek yapı malzemesi seçiminde göstermiştir. TUM imar uygulamalarında da konutlarda geleneksel yapı malzemeleri kullanılırken, okul, fidanlık binası, bucak merkezi gibi kamusal yapılarda bakımı kolay, daha uzun ömürlü ve sağlam malzemeler olan harman tuğlası ile çimento esaslı yapı malzemeleri kullanılmıştır. Bu yapılar yığma tuğla beden duvarları üzerinde betonarme döşemeli olarak inşa edilmiştir.

4.4.4. Kapı ve Pencere

Tip proje yaklaşımına bağlı olarak kapı ve pencerede de belli bir standartizasyon söz konusudur. Ancak günümüze az sayıda özgün doğrama örneği ulaştığı için, bu konuda kapsamlı bir tipoloji oluşturmak mümkün değildir.

4.4.4.1. Konut

Kapı:

Konutlarda esas olarak iki tip kapı kullanılmıştır. Bunlardan biri 15–20 cm genişliğindeki 4–5 kerestenin yan yana çakılmasıyla oluşturulan yalın kapı tipi, diğeri de yine aynı tip kapının üstünde sabit bir pencere bandının oluşturulmasıdır. Aydınlık görevi gören bu pencere bandının bulunduğu kapılar, çoğunlukla “A2a”, “B1a” gibi giriş holü olan yapılarda bu holü aydınlatma amaçlı olarak kullanılmıştır (Şekil C2.3D/15). Bu kapı sistemi de TUM mimarisini geleneksel mimariden ayıran önemli özelliklerde biridir.

⁴⁴⁹ Bu kiremit TUM döneminde “fabrika kiremidi” olarak adlandırılmıştır. Z.Sayar, Eskişehir, Kütahya ve İstanbul'daki fabrikalardan kiremit alındığını belirtmiştir (Sayar, 1936a:49).

⁴⁵⁰ Z.Sayar yerli kiremidi “*eski yerli (tava) kiremidi*” olarak adlandırmıştır (Sayar, 1936a:49).

⁴⁵¹ Z.Sayar bu konuya bir eleştiri getirmektedir. Fabrika kiremidinin yerli kiremide göre pahalı olduğunu ve uzaktan taşımanın da maliyeti arttırdığını, buna karşılık yerli kiremidin biraz ıslah edilerek aynı görevi görebileceğini belirtmektedir (Sayar, 1936a:49).

Pencere:

Pencerelerde belli bir yaklaşım çerçevesinde farklı tiplerin kullanıldığı görülmüştür. Genel prensip pencerenin büyük, çok kanatlı ve çok bölmeli olmasıdır (Şekil C.4.9). Köy evinin sağlıklı olması için aydınlatma ve havalandırma en temel koşullardan biri olduğundan, açılır kanatlı pencere sistemine önem verilmiştir. Kanatların kare biçimli çok sayıda bölmeden oluşması da olasılıkla düz ve büyük camın çok zor bulunduğu bu dönemde, kırılma durumunda daha kolay cam sağlayabilmek içindir.

4.4.4.2. Okul ve Diğer Kamusal Yapılar

Günümüze az sayıda kamusal yapı özgün pencere ve kapısı ulaştığı için bu konuda bir genelleme yapmak mümkün değildir. Mevcut pencereler, konutlardaki gibi büyük ve çok kanatlıdır (Şekil C.4.9). Kapılar ise konut kapılarına göre daha özenli ve nitelikli olarak yapılmıştır.

4.4.5. Mimaride Değişim

Yukarıda da belirtildiği gibi TUM döneminde yerleşmeler inşa edilirken, ekonomik sıkıntılar nedeniyle her aile için bir konut yapılmış ancak, kırsal bir hanede bulunması gereken zirai üretime yönelik ek yapılar yapılmamış, bunların daha sonra üretici hale geçen göçmenler tarafından yapılması öngörülmüştür. Bu bağlamda yerleşmeler kurulurken durağan bir biçimde kalmaması, parseldeki yapılaşmanın gelişmesi öngörülmüştür. Bu anlayış yalnız parsel değil yerleşme ölçeğinde de söz konusudur. Yerleşmelerin yeni göçmenler geldikçe büyümesi beklenmektedir. Bu bölümde Trakya'da gerçekleştirilen uygulamaların mimari özelliklerinin zaman içinde nasıl değiştiği kısaca açıklanarak yapı ile kullanıcı ilişkisinin uyumu irdelenecektir.

Yerleşme Biçimlenişinde Değişim

Yerleşmeler, ızgara plan şemasını çoğunlukla korumuştur. Ancak Yenibedir Köyü'nde yapıların ve parsellerin büyütülerek bazı ikincil yolların daraltıldığı gözlemlenmiştir. Çoğu yerleşmede yerleşme kenarındaki parseller köy sınırındaki tarlaların bir kısmını içine alacak biçimde büyütülmüştür⁴⁵². Ancak köylerin tüzel şahsiyeti olan kamusal alanlarda, öngörülen yapı inşa edilmemiş olsa dahi genellikle özel mülkiyete çevrilmemiş ve boş kalmıştır. Parsellerde de miras nedeniyle bölünme (ifraz) olabilmektedir.

⁴⁵² Örneğin Arizbaba Köyü.

Yapı Biçimlenişinde Değişim

TUM dönemi mimarisinde en kapsamlı değişimler konutlarda yaşanmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, çeşitli dönemlerde bölgeye gelen göçmenler kendi kurdukları köylerde önü sundurmalı plan tiplerini tercih etmişlerdir. Ancak TUM dönemi tip projeleri içinde yalnız “A3a” tipi bu gelenekle birebir benzeşmekte, onun dışında “A3” asal plan tipinin alt açılımı olan çeşitli yarı açık mekânlı ev tipleri uygulanmışsa da, bunlar biçimsel olarak geleneksel evlerden farklılaşmaktadır. Yarı açık mekânı olmayan “A1” ve “A2” plan tipi ise bütünüyle farklı bir anlayışın ürünüdür.

Alan araştırmasında çoğunlukla yapılarda farklı zamanlarda farklı değişikliklerin yapıldığı gözlenmiştir. İlk aşamada, yapıların önüne geleneksel tipte dar uzun sundurmalar eklenmiştir⁴⁵³. İlerleyen süreçte ise, hane halkının büyümesi ya da odaların işlev ayrımının önem kazanması nedeniyle, yeni oda birimleri eklenerek yapı alanı iki hatta üç katına varacak oranda büyütülmüştür⁴⁵⁴.

İlginç bir durum da, mekân gereksinimi olduğunda TUM dönemi yapısıyla aynı parsel içinde, ancak ona eklenemeyen yeni bir evi geleneksel plan tipinde inşa etmektir⁴⁵⁵. Parselde yeni ev yapmanın en ileri aşaması Muratlı’da gözlemlenmiştir. Günümüzde ilçe merkezi olarak gelişen Muratlı’da birçok TUM dönemi yapısının yanında aynı parselde çok katlı betonarme apartmanlar yapılmıştır. Dokuzhöyük, Koyunbaba gibi ekonomik açıdan çok gelişen köylerde de, son dönemde yıkılan yapıların yerine tek katlı ancak büyük ölçekli ve daha kentli tipte yapılar inşa edilmeye başlanmıştır.

Yapının kendisine ilişkin bir değişim de çatı biçimlenişinde söz konusu olmaktadır. Kırklareli Merkez’de inşa edilen evlerin beşik çatısı, kuzey cephedeki çatı duvarlarının sorun çıkarması nedeniyle dört yüzlü kırma çatıya çevrilmiştir.

Özgün durumda bulunmayan ahır, samanlık, ambar gibi ek yapıların eklenmesinde de farklı aşamalar söz konusudur. İlk aşamada ekler, yapının kendisi gibi geleneksel yapı malzemeleriyle yapılmıştır ve boyutları ana yapıyla yarışmayan mimari açıdan uyumlu yapılarıdır⁴⁵⁶. Ancak yakın dönem ekleri çoğunlukla briket, eternit gibi niteliksiz yeni malzemelerle çok büyük ölçekli olarak yapılmış, çoğu durumda parselde ana yapı algılanamaz hale gelmiştir⁴⁵⁷.

⁴⁵³ Örneğin Muratlı’da Ceylanköy’de bu tür müdahaleler söz konusudur.

⁴⁵⁴ Özellikle Muratlı’da çok sayıda bu tür örneğe rastlanmıştır.

⁴⁵⁵ Kumköy’de böyle bir örnek görülmüştür.

⁴⁵⁶ Arızbaba’da bu tür çok sayıda örnek görülmüştür.

⁴⁵⁷ Özellikle Muratlı’da çok sayıda bu tür örnek görülmüştür.

Alan incelemesinde TUM yapılarında helâya rastlamamıştır. Nitekim köylülerle yapılan görüşmelerde de bazı yerleşmelerde evlerin helâlı olarak yapıldığı, ancak eve bu kadar yakın helâ kullanımı uygun bulmadığından hemen yıkılıp, parselin uzak bir köşesine yeni helâ yapıldığı öğrenilmiştir⁴⁵⁸.

İnceleme alanında tespit edilen az sayıda okul ise yakın zamana kadar işlevini sürdürdüğünden plan özelliklerinde önemli bir değişim söz konusu değildir.

Yapı Malzemesinde Değişim

Bazı örneklerde yerli kiremidin marsilya kiremidine bazı örneklerde ise tersine marsilya kiremidinin yerli kiremide çevrildiği gözlenmiştir. İkinci durum daha erken tarihlerde, marsilya kiremidinin zor bulunduğu dönemde çatı aktarmada yaşanan zorluklar dolayısıyla söz konusu olmuştur. Kireç ya da çamur sıvanın yerine çimento esaslı sıva yapılması, toprak zeminin de çimento ile kaplanması sık rastlanılan durumlardır.

Kullanım Durumu

İnceleme alanında belgelenen yapıların büyük çoğunluğu günümüzde konut olarak kullanılmamaktadır. Bunların bir kısmı terk edilmiş boş yapılardır ve harap hatta yıkık durumdadırlar. Bir kısmı da ahır, ambar vb. olarak kullanılmaktadır ve çoğunlukla bakımsız ve harap durumdadır. Konut işlevini sürdüren en fazla yapıya bugün ilçe merkezi olan Muratlı'da ve sit ölçeğinde korunmuş olan Arızbaba Köyü'nde rastlanmıştır.

Konut ya da diğer işlevlerle kullanılan yapıların çoğunu ilk mülk sahiplerinin aileleri kullanmaya devam etmektedir. Ancak Muratlı'da bazı yapılarda kiracılar bulunmaktadır.

TUM Dönemi Yapılarının Bugünkü Durumu

Trakya Umumi Müfettişliği döneminde 15 binin üzerinde köy evi, her köye okul ve çok sayıda da köy konağı yapılmıştır. Bunun yanı sıra tarım ve hayvancılıkla ilişkili çiftlik, fidanlık, mezbaha, çeşitli tür hayvan ahırları vb. gibi çok çeşitli yapı türleri de bölgenin birçok yerinde inşa edilmiştir. Arşiv belgelerinin yetersizliği ya da bu çalışma kapsamında bazı belgelere ulaşılamaması nedeniyle, bu dönemde yapılan tüm binaların bir listesi bulunamamıştır. Bu nedenle alan incelemesi, TUM dönemi mimarlığının çeşitliliğini ve kapsamını anlamak açısından büyük önem taşımıştır.

Alan araştırmasında ilk dikkat çekici nokta, genel olarak bölgede az sayıda dönem yapısının kalmış olduğunun saptanmış olmasıdır. Mevcut yapıların çoğu da

⁴⁵⁸ Örneğin Yenibedir Köyü ve Ulukonak Köyü.

kullanılmamakta ve dolayısıyla harap durumdadır. Trakya uygulamalarında ana merkezin Çorlu ilçesi olduğu söylenebilir. Bu dönemde Çorlu'ya bağlı bir nahiye merkezi olan Muratlı, orta ölçekli bir köyken, geleneksel yerleşmenin kuzeyinde, demiryoluna paralel olarak 757 hanelik büyük bir örnek köy kurulmuştur. Muratlı ile Çorlu arasında da çok sayıda yeni köy kurulmuş, mevcut köylere de büyük mahalleler eklenmiştir. Ancak yukarıda da kapsamlı bir biçimde açıklandığı üzere bu alan dışında da Trakya'nın her yerinde hem yeni köyler kurulmuş, hem de çok sayıda köye mahalle ya da sokak eklenmiştir⁴⁵⁹. Ancak ilerleyen süreçte bölgenin ekonomik kalkınmasına bağlı olarak, günümüzde bu yapıların büyük bir kısmı yıkılarak yerine yeni yapılar inşa edilmiş bir kısmı da terk edildiğinden yıkılma sürecine girmiştir. Özellikle Çorlu-Muratlı bölgesi çok sayıda yapı üretimine rağmen, bugün 100–120 haneli olarak kurulmuş köylerde⁴⁶⁰ bir ya da iki harap yapı güçlükle bulunmuştur. Bu alanda Muratlı, görece korunmuş bir yerleşme olarak dikkat çekmektedir. Muratlı hem çok sayıda ev inşa edildiğinden, hem de ilçe merkezi olarak ekonomik canlılığını sürdürdüğünden, yapıların büyük bir kısmı önemli müdahaleler görmüş olsa da varlığını sürdürmektedir.

Çalışma alanının diğer kesimlerinde bazı köylerde bu dönemden hiçbir yapı kalmadığı, bazı köylerde de bir ya da birkaç evin günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Ancak Kırklareli'nin batısındaki Arızbaba Köyü, TUM Dönemi'nde kurulan ve halen çok sayıda yapının varlığını sürdürdüğü, dolayısıyla diğer köylerden farklılaşan bir yerleşmedir.

Kamusal yapılar ise bölge genelinde çok az sayıda kalmıştır. Yine de bu yapı grubu içinde günümüze en fazla okullar ulaşmıştır. Bu dönemde her köye okul yapılmasına karşın, zaman içinde bunların büyük bir kısmı yıkılarak yerine yeni anlayışlara göre farklı okul binaları yapılmıştır. Halen mevcut olan TUM Dönemi okullarıysa 2000'li yılların başına kadar işlevini sürdürdüğünden⁴⁶¹ fiziksel açıdan iyi durumda olmakla birlikte, kullanılmama nedeniyle yakın gelecekte haraplaşma söz konusu olacaktır. TUM döneminde inşa edilen çok sayıda mezbaha, kanara, fidanlık vb. yapılardan ise günümüze kasaba ölçeğindeki yerleşmelerde çok az sayıda yapı kalmıştır.

⁴⁵⁹ Bkz: 1937 yılında Trakya genelinde göçmen ve konut dağılımını gösteren harita (Şekil C1.4).

⁴⁶⁰ Örneğin Muratlı'ya bağlı Balabanlı Köyü.

⁴⁶¹ Bu tarihlerde taşınmalı eğitime geçildiği için köy ilkokulları boş kalmıştır.

Bölümün Sonucu

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1856 Kırım Savaşı nedeniyle göçmen durumuna düşen kişilerin iskânı için hazırlanan göçmen yönetmeliğinde öngörülen ızgara planlı yerleşme yaklaşımı⁴⁶², ilerleyen süreçte göçün süreklilik kazanması nedeniyle, devlet tarafından örgütlü bir biçimde yapılabilen iskânlarda, tek yerleşme sistemi olarak kullanılmıştır.

Izgara plan, iskân edilecek kişilerin eşit hak ve hukuka sahip olduğu durumlarda herkesin kolay ve eşit bir biçimde yerleştirilebildiği bir iskân yöntemi ve Batılılaşma sürecinin öngördüğü çağdaş, sağlıklı bir yerleşme oluşturma'nın ön koşulu olarak alternatifsiz bir biçimde uygulanmıştır. Bu yaklaşım Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra daha da kapsamlı bir biçimde devam etmiş, 1924 Köy Kanunu ile yalnız yeni kurulacak yerleşmeler değil, mevcut yerleşmelerin de olabildiğinde bu şekilde yenilenmesi için kurallar geliştirilmiştir⁴⁶³.

TUM dönemi uygulamalarında da tüm yeri kurulan yerleşmelerde ızgara plan şemasının çeşitli tipleri uygulanmıştır⁴⁶⁴. Bölgenin geleneksel organik ve çıkmaz sokak dokulu yerleşmelerinden farklılaşan bu yerleşmeler, günümüzde büyük değişimler geçirse de, yalnız sokak dokusu özellikleriyle dahi diğer yerleşmelerden ayırt edilebilir durumdadır.

İttihat ve Terakki döneminde geliştirilen köy projelerinde, köyde çağdaş bir yaşamın kurulması için bir çabanın söz konusu olduğu ve buna bağlı olarak kamusal yapı türlerinin arttığı görülür. Her ne kadar bu projeler büyük ölçüde uygulanamamış olsa da, kırsal kesimin çağdaşlaşması sürecinde önemli bir düşünsel katkı ortaya koymuştur⁴⁶⁵. Nitekim TUM döneminde bu yaklaşım daha geliştirilerek köyde 43 farklı türde kamusal yapı ve açık alan önerilmiş⁴⁶⁶, böylece köyde de kentte olduğu gibi dışa dönük canlı bir sosyal yaşam kültürünün oluşması, köylünün köyünde "kent olanaklarından" yararlanarak çağdaş bir yaşama kavuşması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Trakya Umumi Müfettişliği, uygulama alanında da oldukça başarılı sonuçlar elde etmiş, özellikle okul ve köy konağı gibi köylünün eğitilmesi ve kendi yönetsel kimliğini kazanması açısından birincil derecede önemli olan yapı tiplerinin

⁴⁶² Bkz. Bölüm 2.2.1.3.

⁴⁶³ Bkz. Bölüm 3.1.2.1.

⁴⁶⁴ Bu dönemde fikrî olarak geliştirilmiş olan daire biçimli ve işinsal yollardan oluşan plan tipinin Nazilli'nin Atça Kasabası'nda ve Ankara'nın Temelli Köyü'nde uygulandığı bilinmektedir. Atça Kasabası için bkz: (Sözen ve Tapan, 1973:171 dipnot 36, 288-289), Temelli Köyü için bkz: www.mimarlikmuzesi.org/galeri_ayrinti.asp?id=23 Şubat 2007'de ziyaret edildi.

⁴⁶⁵ Bkz. Bölüm 2.2.2.4.

⁴⁶⁶ 1937 yılında K. Dirik tarafından Afetinan'a verilen "İdeal Cumhuriyet Köyü Planı"nda 48 kamu kuruluşu belirtilmiştir, bkz. Bölüm 3.2.3.

uygulanmasına öncelik verilerek, Trakya genelinde köylerin tamamında okul ve birçoğunda da köy konağı inşa edilmiştir.

Ancak köyün sosyal gelişimi ve canlılığı için gösterilen bu çaba, konutlar için aynı düzeyde tutulamamıştır. Bunun nedeni insanın yaşamını geçirdiği konutun önemsenmemesi ya da gelişkin olmasının istenmemesi değil, ekonomik koşullar ve zaman darlığı gibi teknik sebeplerin yanı sıra, olasılıkla henüz kırsal alanda bireyin “bireysel yaşamı”nın öngörülmemesidir⁴⁶⁷. İttihat ve Terakki Dönemi’nde Batılı modellerden esinlenilerek 1916 yılında geliştirilen projede kişinin birey olarak varlığını dikkate alan tasarım yaklaşımı⁴⁶⁸ göz önüne alındığında, Cumhuriyet Dönemi’nde de fikir düzeyinde böyle bir kavramın farkında olduğu söylenebilir. Ancak kuşkusuz Erken Cumhuriyet Dönemi’nde “ulus inşa etme”⁴⁶⁹ amacının gereği olarak, öncelik “toplumsal bilinç”in oluşturulmasına verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Köy Kanunu hem yönetsel hem de fiziksel çevrenin düzenlenmesinde öncü bir yasa olmuştur. Bu çerçevede yeni kurulan köylerin yerleşme planlaması ve mevcut köylerdeki düzenleme biçim özellikleri ve yaptırıma ilişkin maddeler, toplumun beklentilerinin önünde giden ilerici ve toplumu geliştirmeye zorlayan tasarım kurgusu içerirken, konut mimarlığının öncelikli parametresi “temiz ve sıhhi” ev inşa etme olmuştur denebilir.

Osmanlı Devleti’nden son derece sağlıklı yapıları çevreler, dolayısıyla çeşitli insan ve hayvan salgın hastalıklarını devralan Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı’nın da son dönemlerinde bilinç kazanarak öğrendiği ancak ülke genelinde uygulayamadığı sağlık koşullarının düzeltilmesi için büyük çaba sarf etmiştir⁴⁷⁰. Konut tasarımında 1924 Köy Kanunu’nun öngördüğü sağlık koşullarına uyulmuş, ahır konutun arkasında yapılmış, evin havadar ve aydınlık olması için tavan yüksekliği geleneksele göre artırılmış, pencereler de büyütülmüştür. Olanakların el verdiği durumda zemin ve tavanda toprak sıva yerine ahşap kaplama, çatı örtüsü olarak da her koşulda sap yerine kiremit tercih edilmiştir.

⁴⁶⁷ Nitekim Abdullah Ziya 1935 tarihli bir yazısında geçmiş Osmanlı yönetimini de eleştirerek “Cumhuriyet hükümeti ve Halk Partisi iki devrin yarım elle tuttuğu bu işi [köy ve köy evi projesi] programının ön planına almıştır. Köylüye cami ve mektep kadar barınacağı yerin değerli olduğunu düşündürmüştür” diyerek yeni yönetimin bu konudaki duyarlılığını vurgulamıştır (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1935b:203).

⁴⁶⁸ Bkz. bölüm 2.2.2.3.

⁴⁶⁹ Son dönemde Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen devrimler ve onunla bağlantılı olarak mimarlık, tarih, dil ve sanat alanındaki çabalar, uygulamalar, “ulus tasarlama” (Bertaux, 2006), “toplumsal değişim tasarımı” (Köker, 2004:7) “ulus inşası” (Bozdoğan, 2002), gibi kavramlarla tanımlanmaya başlamıştır.

⁴⁷⁰ Sıtma mücadelesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Tekeli ve İlkin, 2004a); tarım ve hayvan hastalıklarıyla mücadele ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Tekeli ve İlkin, 2004:c).

Ancak ilginç olan geleneksel ev tipleri kolayca sağlık kurallarına uygun düzeltmelerle tip projeye dönüştürülebilecekken, farklı biçimlenişteki ev tiplerinin geliştirilmiş olmasıdır. TUM köy konutunun mekân organizasyonunda geleneksel mimariden kökten bir farklılaşma öngörülmemesine karşın, mimari biçimlenişte belirgin bir ayrımın olması, olasılıkla dönemin baskın biçemi olan modern mimarinin “esinlenme” düzeyinde de olsa kırsal alana yansıtılmaya çalışılmasıdır⁴⁷¹.

TUM Dönemi’nde yapılan planlı kırsal yerleşmelerin zaman içinde geçirdikleri değişimler incelendiğinde, özellikle yerleşme biçimleniş özelliklerinin büyük ölçüde korunduğu görülür. Hatta birçok yerleşmede TUM Dönemi’nden günümüze kalan en somut fiziksel veri yerleşmelerin sokak düzenidir. Bu durum esas olarak bölge halkının birbirinin mülkiyet haklarına saygılı olması ve doğrusal hatlı düzenli sokak sistemini benimsemesiyle ilişkilidir. Bazı köylerde yapılan görüşmelerde köylülerin “cetvel gibi” düzgün yollarının olmasıyla gurur duydukları öğrenilmiştir⁴⁷².

Konutlar ise eğer kullanılmaya devam ediliyorsa, genellikle büyük ölçüde değiştirilmiştir. Bu değişikliklerin niteliği, özellikle de göçmenlerin daha sonra kendi yaptıkları evlerin planları incelendiğinde, yakın döneme kadar kullanıcının geleneksel “sundurmalı ev”lerde yaşamayı tercih ettiği rahatlıkla söylenebilir. Özgün durumda eve bitişik olan helâların kaldırılması da, geleneksel yaşam biçiminin kolay vazgeçilir olmadığını göstermektedir.

Ancak yakın dönemdeki ev uygulamaları gelenekselden farklılaşmıştır. Artık çok sayıda işlevsel ayrımı olan oda, mutfak, banyo içeren, önünde bir yarı açık mekânı olsa da, evin oda sirkülasyonunun ev içinde çözüldüğü daha “kentli” mimariler söz konusu olmuştur.

Özetle TUM dönemi konutlarının gelenekselden farklılaşan tiplerinin kullanıcı tarafından çeşitli uyarlamalarla kullanıldığı, bu mimarinin kullanıcının yaşamını belirlemede büyük bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Buna karşılık genel yerleşme biçimleniş ve sağladığı kamusal olanaklar, kullanıcının toplumsal yaşamını belirlemede etkin olmuş, okul, köy konağı, kahve, çarşı gibi toplumsal yapılar aracılığıyla köylünün gelişimini ve canlılığını öngören sistem işlemiştir. Bunun en iyi göstergesi Trakya’da okuma oranının çok yüksek olması, Medeni Hukuk’a

⁴⁷¹ Kırsal alandaki mimarinin modern biçimiyle ilgili bilgi için bkz. Bölüm 5.1.

⁴⁷² Örneğin Yenibedir Köyü ile ilgili 1978 tarihli bir yayında köyün “*Türkiye’nin planlı yapılmış ilk köylerinden biri olmakla övündüğü*” belirtilmiştir (Suat, 1978:67). Alan incelemesi sırasında 2003 yılından Yenibedir köylüleri ile yapılan görüşmede de aynı durum “cetvel gibi düzgün yollar” biçimde dile getirilmiştir. Benzer biçimde Ulukonak köylüleri de düzgün yollarıyla övünmektedirler.

başlangıcından itibaren bağlı olunması, kadınların erkeklerle eşit haklarının gözetilmesi⁴⁷³ ve halkın dışa açık toplumsal karakteridir⁴⁷⁴.

Ancak her ne kadar TUM evleri değiştirilse de, ilginç olan köylülerin bunları “Atatürk evi”, “Atatürk’ün verdiği ev” olarak adlandırılması ve saygı duymasıdır. Alan çalışmasındaki sorgulamalarda bu yapıların en kolay bu şekilde adlandırılmasıyla açık bilgi edinilebilmiştir. Aksi takdirde yıl da belirtilse (1935’lerde devlet tarafından yapılan evler gibi), bu yapılar ile örneğin 1951 göçmenleri için yapılar evler karıştırılmakta⁴⁷⁵ ve yanlış bilgi verilmektedir⁴⁷⁶.

Her ne kadar bugün bu evlerin çoğu yıkılmış ya da harap durumda da olsa, köylünün bilincinde “Atatürk’ün verdiği ev” olarak ayrı bir yeri vardır. Anavatandaki topraklarını zor şartlar altında bırakarak gelen göçmenler için, burada hem barınmak için ev hem de üretim için çok büyük arazi, pulluk, öküz, tohumluk, meyve fidesi vb. verilmiş olması halen minnetle anılmaktadır. Örneğin Muratlı da duyduğu saygı nedeniyle evini kullanmasa bile bakımını yapan kişilerle karşılaşmıştır.

Benzer biçimde Ulukonak köylüleri köylerinin “Atatürk planı”na göre yapılmasıyla övünmektedirler ya da Yenibedir köylüleri yerleşmenin bir ucundan öbür ucunun göründüğünü gururla belirtmektedirler.

Bütün bunlar bugün yapıların fiziksel varlığının büyük ölçüde yok olmasına karşın, “toplumsal hafıza”da varlığını halen sürdürdüğünü göstermektedir.

⁴⁷³ 1950’li yıllarda hazırlanmış olan çeşitli köy monografilerindeki anketlerde bu durum açık bir biçimde görülmektedir (Kurhan, 1956a,b).

⁴⁷⁴ Kuşkusuz bu durum yalnızca TUM Dönemi uygulamalarına indirgenemez. Daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı Dönemi’nden itibaren Balkanlar her zaman için ilerlemeci yeniliklerin ilk uygulandığı bölge olmuştur. Dolayısıyla hem Trakya’nın yerli halkı hem de Balkanlar’dan gelen göçmenler ülke geneline göre daha erken dönemde temel eğitim almaya başlamış ve yeniliklerle karşılaşmıştır. Ayrıca bu bölgede toprak mülkiyeti sisteminin de daha erken tarihlerde çözülmüş olması önemlidir. Ancak TUM Dönemi uygulamaları, bu gelişimin tüm bölge halkına eşit bir biçimde yayılması ve köklenmesi açısından önemli bir etken olmuştur.

⁴⁷⁵ Göçmen gelen köylü aileleri için 1935’ler çok uzak geçmiş olarak algılanmakta, bu nedenle sorulduğu takdirde 1950’lerde yapılan evler de eski tarihi yapılar olarak düşünülerek bilgi verilmektedir.

⁴⁷⁶ Özellikle tezin başlangıç aşamasında ilk alan araştırmasını yaparken TUM Dönemi mimarisiyle geleneksel mimariyi ayırt etmede sorun yaşandığı sırada, köylülerden edinilen bilgi önem kazanmış ve doğru bilginin alınması için mutlaka “Atatürk evi” olarak anılması gerektiği anlaşılmıştır.

5. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ PLANLI KIRSAL MİMARİSİNİN KÜLTÜR VARLIĞI DEĞERİNİN TANIMLANMASI VE KORUMA SORUNLARI

Önceki bölümlerde mimarlık tarihi açısından ele alınan ve bugünkü durumları ortaya konan Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisinin, günümüzde “kültür varlığı” olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bölümde, öncelikle Türkiye ölçeğinde bu mimarinin hangi ölçütler çerçevesinde kültür varlığı niteliği taşıdığı ortaya konacaktır. Daha sonra tezin ana konusu olan alan araştırmasına dayalı bir koruma modelinin hazırlanabilmesi için seçilen Trakya bölgesinin gelişimi ve planlı kırsal mimarlık örneklerini tehdit eden unsurlar açıklanarak, söz konusu kültür varlıklarının korunması sorunu üzerinde durulacaktır.

5.1. Kültür Varlığı Değerinin Saptanması

Bilindiği gibi bir yapının korunmaya değer kültür varlığı olma niteliğini, tarihi belge, zaman ve estetik değer ölçütleri oluşturur⁷³². Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarlık yapıları, döneminin özgün mimarlık yapıtları olarak “tarihi belge değeri” taşımaktadır. Bu bölümde söz konusu yapılar, tarihsel değerliliğini ortaya koyan özellikleri açısından değerlendirilecektir.

5.1.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Mirası Açısından Değeri

24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ile tam bağımsız bir ülke olduğu resmen kabul edilen Türkiye’nin, yönetim biçiminin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından cumhuriyet olarak belirlenmesiyle, 29 Ekim 1923’te farklı bir yönetim, dolayısıyla yaşam modeline geçilmiştir.

Halkoyuyla seçilenlerin idaresine dayalı Cumhuriyet yönetimi gücünü halktan alan, doğal olarak toplumu ve bireyi önemseyen bir idare biçimidir⁷³³. Böyle bir yönetim sisteminin başarılı ve sürekli olması için, belli bir paydada ortak değer yargılarını benimseyerek “ulus” olma bilincine varmış, hür “birey”lerin iradesi gerekir.

⁷³² (Ahunbay, 2004:28-31).

⁷³³ 1921 Anayasası tasarısıyla ilgili meclis konuşmasında Mustafa Kemal “*Bugünkü varlığımızın asıl niteliği, ulusun genel eğilimini kanıtlamıştır, o da halkçılıktır ve halk hükümetidir*” demiştir, aktaran: (Kili, 2003:163–164).

Ancak her ne kadar son döneminde meşrutiyete geçilmiş olsa da, 600 yıllık monarşik bir yönetimden çıkan ve büyük kısmı çok farklı coğrafyalardan göçmen olarak gelmiş olan bu karmaşık toplumun çoğunluğu, temel eğitim düzeyinde dahi eğitim almamış ve içinde bulunduğu sürekli savaş ortamı nedeniyle de, geleceğe yönelik umut ve inanç beslemeyen karamsar bir toplumsal kimlik oluşturmuştur.

Cumhuriyet yönetiminin ilk hedefi, toplumun kendisiyle ilgili bilinçli karar verebilecek yetkin bireylere dönüşmesini sağlamak ve geleceğe yönelik umut besleyen, dolayısıyla canlı ve üretken bir ulus yaratmaktır. Bu çerçevede yalnız çocukların değil toplumun tüm bireylerinin belli bir eğitimden, “halk terbiyesi”nden geçirilmesi en önemli konulardan biridir. Düşünsel alt yapısı Fransız Aydınlanma Devrimi’ne dayanan Cumhuriyet yönetimi⁷³⁴, her alanda bilimi ve usu öne koyan bir yaklaşımla, kendiliğinden oluşumu reddederek akılcı ve gelecek öngörüsü olan “planlama” kavramını devletin temel işleyişi içine almıştır⁷³⁵. Bunun yanı sıra “sosyal devlet” kavramını bilmeyen bir halka, halkın devlet için olduğu kadar, devletin de halk için görevleri olduğunu anlatmak ve devlete güvenin sağlanması da önemli bir konudur⁷³⁶.

Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin yeni yönetim biçimini halka anlatarak devletin varlık sebebinin ve gücünün halk olduğunu göstermek ve geçmişle farklılığı vurgulamak için kullandıkları önemli araçlardan biri de mimarlıktır⁷³⁷. Mimarlık bu süreçte birkaç anlamda ön plana çıkmıştır. Bunlardan biri kent planlamadır. 1924 gibi erken bir tarihte yangından harap olan İzmir’in kısmi imar planı, Fransız kent plancıları tarafından yapılmıştır⁷³⁸. Ardından başkent olmasına karar verilen kasaba niteliğindeki eski Ankara’nın dışındaki yeni kentin planının Alman kent plancıları tarafından yapılması⁷³⁹, bilimselliği ön planda tutmanın yanı sıra, dünyaya açık, fikişsel alış-veriş içinde olan bir ortamı

⁷³⁴ (Kaynaradağ, 2002:156–157).

⁷³⁵ İ. Tekeli ve S. İlkin, 1933 Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’ndan önce 1929–1930 yıllarında yapılmaya çalışılan ülke planlama çalışmalarını ayrıntılı bir biçimde anlatır (Tekeli ve İlkin, 2004b). 1930 yılında yürürlüğe giren Belediyeler ve Umumi Hıfzıssıhha Yasaları da kent ve kasabaların yapılı çevrelerini düzenlemeye yönelik ayrıntılı maddeler içerir (Aslanoğlu, 2001:29).

⁷³⁶ Halkçılık ilkesiyle ilgili açıklama için bkz: (Tunaya, 2003c:136–137).

⁷³⁷ S. Bozdoğan “Modernizm ve Ulusun İnşası” adlı yayınında bu konuyu ayrıntılı bir biçimde değerlendirmiştir. “Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra, mimari sadece düz anlamda değil simgesel olarak da, Türk ulus inşasında destansı bir misyon üstlendi” (Bozdoğan, 2002:320).

⁷³⁸ Prost-Danger Planı adıyla bilinen İzmir kısmi imar planı, Fransız mimar ve kent plancı Henri Prost’un denetiminde René ve Raymond Dangér kardeşler tarafından hazırlanarak Eylül 1924’te İzmir belediyesi’ne teslim edilmiştir (Serçe vd., 2003:61-79).

⁷³⁹ Ankara’nın planı ilk olarak Alman mimar Carl Christoph Lörcher tarafından 1924–1925 yıllarında hazırlanmıştır. Ancak bu plan daha sonra uygulamaya konmamış ve düzenlenen yarışma sonrası Alman kent plancı Jansen’in planı seçilerek uygulanmıştır. Lörcher planı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Cengizkan, 2004b), Jansen planı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tankut, 1993).

göstermektedir⁷⁴⁰. Bu dönemde kent planlama yaklaşımının İzmir, Ankara gibi özel önemi olan kentlerle sınırlı kalmayıp, Bursa, Trabzon, İzmit, Mersin, Adana, Ceyhan, Gaziantep gibi kentler⁷⁴¹ için de plan hazırlanması, tek merkezci bir düzeni değil, bütün ülkenin eş zamanlı olarak kalkınmasının hedeflendiğini göstermektedir. Aynı yaklaşım yapı ölçeğinde de söz konusudur. Başta Ankara olmak üzere pek çok il ve ilçede hükümet konağı, okul, hastane, PTT gibi kamu kuruluşları, fabrikalar, işçi lojmanları, halkevleri arka arkaya inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapılar Anadolu'nun neresinde olursa olsun, bulundukları yerleşmede özenli mimarileriyle öne çıkmışlardır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1. Ulusal Mimarlık⁷⁴² akımının çizgisinde uygulamalar yapılırken, 1926'dan sonra yabancı mimarların etkinlik kazanması⁷⁴³ ve modernist yaklaşım çerçevesinde ürünler vermeye başlamasıyla, Cumhuriyet ideasıyla örtüştüğü kabul edilen bu biçim tercih edilmiş ve 1930'lu yıllara modernist biçimler damgasını vurmuştur⁷⁴⁴. Bu dönemde yabancı mimarlar kadar, bu mimarlar tarafından eğitilen Türk mimarlar da aynı çizgide ürünler vermişlerdir⁷⁴⁵. Mimarlık tarihçileri biçimin yalnız "biçim" olarak mı, yoksa tüm anlamsal arka boyutuyla mı Batı dünyasından aktarıldığı konusunda tartışsa da, tasarımların çoğunlukla başarılı modernist uygulamalar olduğu kabul edilmektedir⁷⁴⁶.

⁷⁴⁰ Kuşkusuz bu dönemde Türkiye'de yetişmiş kent planlamacıların olmaması da, yabancı uzman kullanımının önemli bir nedenidir.

⁷⁴¹ Bursa'nın imar planı Lörcher (Nicolai, 1998:197, dipnot 5), Trabzon'un imar planı 1933 yılında Agache (Sözen, 1996:41), diğer kent planları 1930–1939 yılları arasında Jansen tarafından hazırlanmıştır (Alsaç, 1976:217).

⁷⁴² Bu dönemde bu mimari biçim "Milli Mimari Rönesansı" olarak adlandırılmıştır (Bozdoğan, 2002:31), ancak günümüzde mimarlık tarihçileri tarafından "1. Ulusal (Milli) Mimarlık" olarak adlandırıldığından, tezde de bu şekilde kullanılmıştır.

⁷⁴³ Bu dönemde ağırlıklı olarak Alman, Avusturyalı ve İsviçreli mimarlar etkinlik göstermiştir (Aslanoğlu, 2001:55–63). Bu mimarların uygulamalarıyla ilgili kapsamlı bilgi için bkz: (Nicolai, 1998).

⁷⁴⁴ İ. Aslanoğlu, çalışmasında bu dönem mimari uygulamalarını arşiv ve alan çalışmalarına dayanarak ülke ölçeğinde kapsamlı bir biçimde ortaya koymuştur (Aslanoğlu, 2001). S. Bozdoğan da çalışmasında, bu dönem modernizmini kuramsal altyapısını kapsamlı bir biçimde irdeleyerek incelemektedir (Bozdoğan, 2002). "*Birçok mimar... Modern Hareket'in biçimsel ve estetik kurallarının Kemalizmin rasyonalist ve pozitivist ideallerinin en uygun ifadesi olduğunu savunuyorlardı*" (Bozdoğan, 2002:74).

⁷⁴⁵ (Aslanoğlu, 2001:63–66).

⁷⁴⁶ "*Ancak, genç rejimin her alanda çağdaşlaşmayı hedef alan politikası mimarlığı da batıdakiler düzeyine -kuramsal dayanaksız olsa ve şekilde de kalsa- getirecek gelişmeleri 1930'lu yıllarda yaşayacak ve Modern Akım'ın o yılların tanımlamasıyla "yeni" ya da "asri" ilginç örneklerini verecektir.*" (Aslanoğlu, 2001:15).

Benzer biçimde S. Bozdoğan da özünde modernist düşünceye de aykırı olarak, devletin ulus yaratma söylemi çerçevesinde milliyetçi duygularla modernizmi kullandığını belirtmekte, ancak batı dışı ülkelerde bu tür farklı modernizmlerin de kendi çerçevesinde değerlendirilmesi ve anlamlandırılması gerektiğini belirtmektedir (Bozdoğan, 2002:15–28). 1930'lu yıllarda üretilen birçok kübik binanın biçimsel ifade ve estetik kompozisyon açısından, modern mimarinin çok yetkin ve güzel örnekleri olduğunu belirtmektedir (Bozdoğan, 2002:320).

Günümüzde bu yapılar yalnız Erken Cumhuriyet Türkiye'si'nin ortamını yansıtan soyut anısal değerleri nedeniyle değil, somut estetik değerleriyle de önem taşımaktadır ve her iki açıdan da mimarlık mirasının bir parçası olarak koruma biliminin konusu içindedir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş döneminde kırsal alana da büyük önem vermiş ve İttihat ve Terakki Dönemi'nde "köy sorunu" olarak tanımlanan olgunun⁷⁴⁷, bütün yönleriyle çözümlenmesi için çaba gösterilmiştir. Bu dönemde ülke nüfusunun %70'den fazlası kırsal alanda yaşamaktadır ve dönemin koşulları gereği nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal alanda yaşamını sürdürmesi beklenmektedir. Çünkü her ne kadar endüstrinin gelişmesi için çaba harcansa da, Türkiye'nin bir tarım ülkesi olma niteliği devam etmektedir ve bunun büyük bir nüfus hareketi doğuracak kadar değişmesi de beklenmemektedir. Aynı sırada 1929 Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle tüm dünyada kentlere yığılan nüfusun büyük kısmının işsiz kalması ve gelişmiş ülkelerin de bir çözüm olarak tekrar köye dönmeyi teşvik eden politikalar üretmesi⁷⁴⁸, bu yaklaşımı destekler bir durum ortaya koymaktadır.

Bu nedenle Cumhuriyet yönetiminin çağdaşlaşma ülküsü kapsamında köye bakış açısını, köylünün köyde kent düzeyinde çağdaş bir yaşam sürmesinin sağlanması oluşturmuştur. Bunun başarılabilmesi için 1924 Anayasası'ndan bile önce, 18 Mart 1924'te Köy Kanunu çıkartılarak yasal çerçeve oluşturulmuştur⁷⁴⁹. Bu yasa incelendiğinde, ülke genelinde tüm köylerin yapıları çevresinin çağdaş koşullara uydurulması için belli düzenlemelerin öngörüldüğü ve bunun sağlanması için çok sayıda ayrıntılı maddenin bulunduğu görülür. Diğer bir deyişle, köyün yönetsel durumu kadar mimari oluşumu da Köy Kanunu açısından önemlidir. Bu da köy mimarisinin de kent mimarisi gibi Cumhuriyet'in temel konularından biri olduğunu gösterir⁷⁵⁰. Nitekim bütün köylerde okul, köy konağı, okuma-radyo odası, hamam, mezbaha, meydan gibi kamusal yapılar ve açık alanlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu

⁷⁴⁷ Bkz. Bölüm 2.2.2.3.

⁷⁴⁸ 1935'te Prag'da düzenlenen Uluslararası Mesken İttihadı Kongresi, köye dönme politikası çerçevesinde çeşitli ülkelerin geliştirdikleri iskân yöntemlerinin ve köy kurma faaliyetlerinin ortaya konduğu bir toplantı olmuştur. Katılımcılar, ülkelerinin bu konudaki yaklaşımını açıklamışlardır. Örneğin Prof.Lörcher, Nasyonel Sosyalist Almanya'nın kurmakta olduğu ziraat kolonileri üzerine bir bildiri sunmuştur. Bu dönemde kırsal iskân gerekliliğini en iyi biçimde gösteren de, kongre sonunda katılımcı ülkelerin bu tür iskân uygulamalarının sonuçlarını bir araya getirmek ve bunlardan yararlanabilmek için bir soru cetvelinin hazırlanmış olmasıdır. Bu cetvelde "iç kolonizasyon" olarak tanımlanan iskân faaliyeti için geliştirilen yasal düzenlemeler, örgütlenme biçimi, yerleşme ve yapıların mimari özellikleri ve iskân edileceklerin (kolonici) toplumsal özellikleri sorgulanmaktadır. Türkiye'nin katılmadığı bu kongre ile ilgili ayrıntılı bilgiyi Z. Sayar aktarmıştır (Sayar, 1936b).

⁷⁴⁹ T. Çetin de bu konuya dikkat çekmektedir (Çetin, 1999a:232).

⁷⁵⁰ Kent ve kasabaların mimari düzenleme ilkelerini belirleyen 1580 sayılı Belediyeler Kanunu, Köy Kanunu'ndan on altı yıl sonra 14 Nisan 1930 yılında, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu da 6 Mayıs 1930'da yürürlüğe girmiştir. Üç yıl sonra da 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu 21 Haziran 1933'te yürürlüğe girmiştir (Yörük vd., 1975:109, 112)

yapıların mimarisi, tip projeye dayalı olsa da, her zaman için yerleşme içinde kendini baskın bir biçimde gösteren biçimiyle kentteki mimarinin köye yansımasıdır. Bu bilinçli bir yaklaşımdır ve dönemin il yıllıklarında özellikle eğitim konusunda, sürekli geçmiş Osmanlı dönemiyle karşılaştırmalar ve hatta fotoğraflar aracılığıyla “*saltanat döneminde böyleydi şimdi böyle*” gibi bir söylemle, eski tek derslikli niteliksiz harap yapılarla yeni yapıların bir arada sunulması da bunu göstermektedir⁷⁵¹.

Kentte olduğu gibi köyde de mimarlık, halkın çağdaş yaşam koşullarına kavuşması gibi nesnel bir olgunun yanı sıra, devletin varlığını göstermesi için de bir araç olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla kırsal alanda gerçekleştirilen yapılar, bir yandan 1. Ulusal Mimarlık ve ardından da modern mimarinin kent ölçeğinden köy ölçeğine nasıl uygulandığının anlaşılması açısından önemli fiziksel verilerdir, diğer yandan da devletin köye ve köy sorununa bakış açısının ortaya konduğu bir değer içermektedir. Bu nedenlerle de planlı kırsal mimari, dönemin nitelikli kent mimarisi gibi korunması gerekli kültür varlığı değeri taşımaktadır.

Tekil yapıların yanı sıra özellikle Trakya’da gerçekleştirilen uygulamalar, bölge planlama kavramının öncü bir uygulaması olarak önemlidir. Modern bölge planlamanın dünyada 1930’lu yıllarda gelişmeye başladığı düşünülürse⁷⁵², Trakya Umumi Müfettişliği’nin çalışmaları daha da büyük bir anlam taşımaktadır. Bu dönemde Türkiye’de henüz bölge planlama uzmanı yoktur. Trakya planlamasında kent planlama çalışmalarında olduğu gibi yabancı uzman kullanılmamış olması, uygulamanın uzman bilgisine dayalı tam profesyonel bir eylem olmadığını gösterse de, projenin başında Kazım Dirik gibi gerek askeri yaşamında, gerek İzmir valiliği sürecinde çalıştığı bölgede alan ölçeğinde kökten yenileme yapmaya çalışan ve kendini “köycü” olarak tanımlayan bir yöneticinin bulunması⁷⁵³, ortaya çok yönlü bir kalkınma hareketinin çıkmasını sağlamıştır. Trakya’da bölge ölçeğinde bir kalkınmayı sağlayan planlama anlayışının da, fiziksel verileriyle birlikte

⁷⁵¹ Örneğin Zonguldak İl Yıllığı’nda çok sayıda yapı karşılaştırması vardır (ZİY, 1938). S.Bozdoğan da özellikle afişler aracılığıyla bu konuya dikkat çekmektedir (Bozdoğan, 2002:76–95).

⁷⁵² (Keleş, 2002:146).

⁷⁵³ K. Dirik ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 4.2.

değerlendirilerek korunması ve tanıtılması gerekmektedir⁷⁵⁴.

Planlı kırsal yerleşmelerin hatta Trakya'da olduğu gibi bölge kalkınması düzeyindeki mimari etkinliklerin ayrıntılı bir biçimde araştırılması, Cumhuriyetin altı temel ilkesinin yapıları çevre uygulamalarına, dolayısıyla topluma somut bir biçimde nasıl yansıdığının anlaşılması açısından da önemlidir.

Bu dönemde geliştirilmiş olan "ideal köy planı"⁷⁵⁵, açık bir biçimde Ebenezer Howard'ın geliştirdiği bahçe-kent planından esinlenmiştir⁷⁵⁶. Bilindiği gibi bu yaklaşım, özünde eşitlikçi bir toplum yapısı öngören sosyalist kökenli hümanist anlayışa dayanmaktadır⁷⁵⁷. Türkiye Cumhuriyeti kendini sosyalist bir devlet olarak tanımlamamıştır. Ancak belirlenen altı temel ilkedeki "halkçılık", devletin toplumla ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir ve geliştirilen ideal köy planını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Her ne kadar dairesel biçimli ve ışınsal bir sokak dokusu olan "ideal köy planı" kırsal yerleşmelerde pek fazla uygulanmamış⁷⁵⁸ olsa da, ızgara planlı eşit parselasyonlu yerleşme biçimlenişi de aynı şekilde eşitlikçi bir toplumu öngörmektedir.

Kırsal yerleşmelerde temel eğitime büyük önem verilmesi ve köyle birlikte mutlaka okulun da inşa edilmeye çalışılması⁷⁵⁹, ancak modern eğitim alan bireylerle "laik" toplumsal düzenin oluşturulabileceği düşüncesinin sonucudur.

⁷⁵⁴ Keleş, "kalkınmaya ilişkin ulusal politikaların yerel gereksinimlere yanıt vermesi ve yerel eylemlere dönüştürülmesi"ni bölge planlarının işlevi olarak tanımlamaktadır (Keleş, 2002:332). "Bölgesel yönetimler, yerel fiziksel çevrenin biçimlenmesine ve nüfusun dağılımına etkide bulunabilecek türlü araçları ellerinde bulundurlar. Sulama, enerji kuruluşları, yollar, barajlar, limanlar, tarımsal krediler, mekândan yararlanmaya ilişkin yetkiler, konut yardımları, söz konusu araçlardan bir bölümüdür. Bunların en etkin ve eşgüdümlü bir biçimde birleştirilmesi, ancak belli bölgelerin geliştirilmesi için hazırlanmış planlar içinde bir araya getirilmeleriyle olur. Bundan başka, bir yerde toprak kullanımının geleceğinin belirlenmesi, o yerin ekonomik işlevinin ve başka yerleşmelerle olan ilişkilerinin ileride ne biçim alacağına kestirilmesine bağlıdır. Yerleşmelerin bu ekonomik işlevleri ne derecede kesinlikle bilinirse, topraklardan yararlanmanın geleceği de o ölçüde etkinlikle planlanabilir. Birbirine yakın birkaç kentten her birinin bağımsız ve eşgüdümsüz bir biçimde toprak kullanma biçimini planlamaları durumunda, iç içe girmeler nedeniyle, büyük kaynak savurganlığına yol açılmış olur." (Keleş, 2002:332). Bu tanımlamaya göre Trakya Umumi Müfettişliği'nin örgütlenme biçimi ve bayındırlık uygulamaları, bir erken bölge planlama ve uygulama çabası olarak değerlendirilebilir. TUM ile ilgili bilgi için bkz: Bölüm 4.2.

⁷⁵⁵ Kazım Dirik'e atfedilen bu plan, A. İnan'ın yayınladığı *Devletçilik İlkesi ve Birinci Sanayi Planı* adlı yayınında ek olarak verilmiştir (Afetinan, 1972:ek harita). Ayrıca bkz: (Şekil B1.3).

⁷⁵⁶ G. Baydar-Nalbantoğlu da aynı konuya dikkat çekmektedir (Baydar-Nalbantoğlu, 2005:159).

⁷⁵⁷ (Keleş, 2002:115)

⁷⁵⁸ Bu plan tipinde bilinen iki örnekten biri Nazilli Atça Kasabası, diğeri Ankara Temelli Köyü'dür. Nazilli Atça Kasabası için bkz: (Sözen ve Tapan, 1973:289). Temelli Köyü için bkz: www.mimarlikmuzesi.org/galeri_ayrinti.asp?id=23

⁷⁵⁹ Cumhuriyetin onuncu ve on beşinci yılları için hazırlanan il yıllıklarının eğitim bölümünün içeriği, köy okulu listelerinden ve fotoğraf albümlerinden açık bir biçimde anlaşılmaktadır (Şekil B.3 serisi). Hâkimiyeti Milliye'nin 29 Ekim 1933 tarihli cumhuriyetin onuncu yılı için hazırlanan ve on yılda yapılanları tanıtan özel sayısında okullarla ilgili yazının başlığı bu konuda ilgi çekicidir: "Lâyik Terbiye ve Müspet İlim Türkiye Cumhuriyetle Girdi" (Hâkimiyeti Milliye, 29 Ekim 1933:70).

1924 Köy Kanunu ile köye tüzel kişilik sağlamıştır ve muhtarlık seçimi ile de köy kendini temsil edecek ve yönetecek kişiyi seçme hakkına sahip olmuştur. Böylece “cumhuriyet” rejimi toplumun en küçük çekirdeğinde dahi yaşanan bir yönetim modeli olmayı amaçlamıştır. Bunun mimarideki sonucu, bütün köylere yönetim birimi olan köy konağının da yapılmaya çalışılmasıdır⁷⁶⁰.

Benzer biçimde köylerde okuma-radyo odaları, millet mektepleri ve halk odaları aracılığıyla yalnız çocukların değil yetişkinlerinden de sürekli eğitiminin sağlanarak, köy toplumunun tüm bireylerinin açık fikirli hale getirilmeye çalışılması da, “devrimlerin” toplumda kabul görmesi ve süreklilik kazanması için gerekli görülmüştür⁷⁶¹.

Köy meydanlarına ülkenin kurtuluşu, önemli günler ya da şehitler anısına anıt ve bayrak direği dikilmesi, bu meydanlarda ulusal bayram kutlamalarının öngörülmesi, “ulus” bilincini geliştirmeye yönelik bir uygulamadır⁷⁶².

Trakya uygulamalarının tüm alt ve üst yapıyı bir bütün olarak ele alan, konut inşaatından tarımın geliştirilmesine ve tarıma dayalı sanayinin kurulmasına dek uzanan geniş kapsamlı bakış açısı ve merkezi uygulama biçimi de, “devletçilik” ilkesinin kırsal alandaki bir uygulamasıdır.

5.1.2. Planlı Kırsal Yerleşme Geleneği Açısından Değeri

2.3. bölümde açıklandığı üzere, Osmanlı döneminde 19. yüzyılın ikinci yarısında göçlere bağlı olarak yeni köyler kurulmaya başlanmıştır. Bu süreçte devletin etkin olabildiği durumlarda, yönetmelikler çerçevesinde planlı bir yerleşme düzeni ve tek tip mimari biçim uygulaması tercih edilmiştir. Özellikle 1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrası kurulan ızgara planlı köyler sayıca çokluğu nedeniyle, Anadolu kırsal yerleşme türlerinden biri haline gelmiştir denebilir⁷⁶³. 20. yüzyıl başında da

⁷⁶⁰ Bkz. (Şekil B.4) serisi. Ayrıca İzmir İli’nin 15. yıl il yılığında “Köycülük İşlerimiz” başlıklı bölümde yer alan “Hiçbir devletin köy teşkilatına benzemeyen adli, iktisadi, icrai, idari bir takım selahiyetlerle küçük, mücehhez birer Cumhuriyet haline müstakillen idareye alıştırılmak istenilen Türk köylülerinin ...” biçimindeki açıklamadan, Köy Kanunu ile her köyün bir “cumhuriyet yönetim birimi” olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır (İzİY, 1938:173–174).

⁷⁶¹ 1926 Harf Devrimi nedeniyle, halka yeni yazıyı öğretmek için millet mektepleri ve köy okuma odası gibi yeni birimler kurulmaya başlanmıştır. Özellikle Batı Anadolu’da çok sayıda köy odası kurulmuş, hatta bazı yerleşmelerde farklı yaş gruplarına göre ayrı odalar oluşturulmuştur. Böylece özellikle gençlerin düzenlenen etkinlikler ve ortam sayesinde toplumsallaşması ve toplumsal sorumluluklarını öğrenmesi amaçlanmıştır (Şimşek, 2002:128–129). Halk odaları fiilen 1939’da kurulmuştur, 1946’da köylerde 3236 halk odası bulunmaktadır (Şimşek, 2002:139).

⁷⁶² İzmir Valisi K. Dirik’in İzmir köylerinde yapılan anıt açma törenlerindeki konuşmaları; “60 köyde Atatürk, Memedçik, devrim andacı açılıyor. Andaçlar içlek varlığını gece gündüz şahlandıracak canlı belgelerdir.” (Dirik,1935:14). Ayrıca Kırklareli’ne bağlı İncece Nahiyesi’nde, Atatürk Anıtı’nın yer aldığı meydana 18 Mart Köy Bayramı’nın halkın katılımıyla kutlandığını gösteren fotoğraf (Şekil B8.18).

⁷⁶³ Türkiye kırsal yerleşmeleriyle ilgili kapsamlı çalışmaları olan N. Tunçdilek bu konuya dikkat çekmektedir (Tunçdilek, 1980).

kaybedilen topraklardan göç hareketi devam etmiş, artık bu dönemde köy kurma yalnız ev inşaatı olarak değil, okul ve cami gibi kamu yapılarını da içeren daha kapsamlı bir eylem olarak algılanmaya başlamıştır. 2. Meşrutiyet sürecinde İttihat ve Terakki Fırkası'nın etkin iktidarı döneminde, özellikle fikirsel anlamda köy mimarisine yönelik gelişkin yönetmelikler çıkartılmış ve hem yeni kurulan köylerin hem de mevcut köylerin çağdaş hale gelmesi için çaba gösterilmiştir. Ancak bu dönemin sürekli savaş koşulları içinde çok fazla uygulama yapma olanağı olmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin yaklaşık 70 yıl süren planlı kırsal yerleşme kurma uğraşısı ayrıntılı olarak incelendiğinde, özellikle fikirsel anlamda kendi içinde tutarlı bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde, inşa edilmiş yapıların niteliğiyle ilgili fazla bir bilgi yoktur. Arşiv belgelerine dayalı çalışmalardan, ilk aşamada acil barınma sorununu çözmeye yönelik hızlı ve ekonomik inşaatların yapıldığı, bununla birlikte az sayıda da olsa daha yüksek bütçeli ve nitelikli uygulamaların da bulunduğu anlaşılmaktadır⁷⁶⁴. Ancak bu yapıların ne kadarının günümüze ulaştığı ve fiziksel durumlarıyla ilgili olarak alan araştırması yapılması gerekmektedir. H.T. Örmecioğlu'nun 2003 tarihli araştırmasında yer alan Antalya Kadriye Köyü'ndeki iki yapı, en azından 20. yüzyıl başında inşa edilmiş kargir yapıların günümüze kadar ulaşabildiğini göstermektedir⁷⁶⁵.

Bu tez çalışması kapsamında Osmanlı Devleti'nin planlı kırsal yerleşme kurma yaklaşımı oldukça ayrıntılı bir biçimde ele alınarak, ülke coğrafyasında "planlı kırsal yerleşme geleneğinin" nasıl oluştuğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük göçmen gruplarını iskân etme sürecinde, daha hızlı ve nitelikli bir yerleştirme politikasının oluşturulmasında, bu geleneğin yerleşmiş olmasının, eski deneyimlerin katkısı olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde hakim olan anlayış, ızgara planlı eşit parselasyonlu bir yerleşme düzeni ve yakın çevrede bulunan yapı malzemesi ile inşa edilen basit planlı evlerdir. Erken Cumhuriyet döneminde kurulan köylerin ızgara plan şeması ve doğal yapı malzemesi kullanılan basit planlı evler, bu geleneğin devamı niteliğindedir. Bundan sonra, 1951 Bulgaristan göçmenleri için kurulan mahalle ve köylerde de ızgara plan şeması ve yakın çevrede bulunan doğal yapı malzemesi kullanımı devam etmiş⁷⁶⁶, ancak 1950'lerin sonlarına doğru dönemin iktidarının

⁷⁶⁴ Özellikle Balkanlar'da bu tür uygulamalar vardır.

⁷⁶⁵ (Örmecioğlu, 2003:73).

⁷⁶⁶ Tez çerçevesinde yapılan alan araştırmasındaki gözlemler.

politikası çerçevesinde farklı yerleşme planlarının ve modern yapı malzemelerinin kullanıldığı yeni bir döneme girilmiştir⁷⁶⁷.

Bu bağlamda Osmanlı Dönemi'nde başlayan planlı kırsal yerleşme geleneğinin fiziksel sürekliliği 1950'lerin başına kadar devam etmiştir, dolayısıyla Erken Cumhuriyet Dönemi planlı köylerinin bugüne ulaşan yapılı çevresi, bu geleneğin son halkalarından biri olarak da değer taşımaktadır.

Ancak hiç kuşkusuz Erken Cumhuriyet Dönemi uygulamaları, yukarıdaki bölümde de belirtildiği gibi yalnız basit bir iskân çabası ya da geçmişin sorgusuz devamı değil, tersine devrimci bir anlayışla belli idealler çerçevesinde yeni bir yaşam modeli yaratmaya çalışan bir yönetimin kuruluş aşamasındaki yaklaşımının somut verileri olarak, öncüllerinden de sonrasındaki uygulamalardan⁷⁶⁸ da farklılaşmaktadır.

5.1.3. Mimarlık Tarihi Açısından Değeri

Tez kapsamında tarihöncesi dönemden itibaren planlı kırsal yerleşmelerin gelişimi ve kurulma gerekçeleri kısaca açıklanmış ve özellikle Endüstri Devrimi'nden bugüne, modern dönemde, yeni anlayışla nasıl oluşturuldukları ortaya konmuştur. Günümüzde bir toplumun yaşadığı coğrafyada planlı kırsal yerleşmelerin bulunması, o toplumun yönetim mekanizması ile ilgili önemli bir veri kaynağını oluşturur. Bu tür yerleşmelerin mimari özelliklerinin incelenmesiyle, toplumun yönetim biçiminin yanı sıra sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel ortamıyla da ilgili önemli bir bilgi birikimi ortaya çıkar. Bu bağlamda geçmişte kurulmuş olan planlı kırsal yerleşmeler de mimarlık tarihinin konusu içinde değerlendirilmelidir.

Cumhuriyet'in kuruluş dönemi, yoğunlukla siyaset ve tarih bilimi çerçevesinde yapılan çalışmalarla değerlendirilmekte, az sayıdaki mimarlık tarihi çalışması da ağırlıklı olarak kent mimarisi ölçeğinde değerlendirmede bulunmaktadır⁷⁶⁹. Son zamanlarda felsefe, sanat, eğitim ve kültür ortamına ilişkin çalışmaların başlamış

⁷⁶⁷ Demokrat Parti iktidarının son döneminde, afet görülen yerlerde eski yerleşmenin yakınında yeni mahalle kurma yaklaşımı benimsenmiştir (bkz.s:x). Bunun yanı sıra, Celal Bayar'ın doğum yeri olan Bursa Gemlik'e bağlı Umurbey Köyü'nde prestij amacıyla yüksek kalitede ve kent evi niteliğinde bir mahalle kurulmuştur (2002 yılında Umurbey Köyü'nde edinilen izlenim ve bilgilendirme). Ayrıca (Özer, 2004:197).

⁷⁶⁸ 1950–1951 yıllarında, neredeyse 1934–1940 dönemiyle eş değer yoğunlukta bir göçmen akını olmuş, Bulgaristan'dan 154.393 göçmen gelmiştir (Geray, 1962:79). Bu dönemde gelenlerin büyük bir kısmı devlet tarafından kırsal alanda mevcut köylere mahalle eklenerek iskân edilmiştir. 1951–1960 yılları arasında kırsal alanda 22.761 ev inşa edilmiş olması, iskan hacminin büyüklüğünü göstermektedir (Geray, 1962:53). Ancak bu durum, dönemin iktidarının politikaları çerçevesinde öncesinde olduğu gibi ilerici bir görüş çerçevesinde değil, yalnızca kalabalık bir kitlenin hızlı iskânı düzeyinde ele alınmıştır. Uygulamalar zengin bir düşünsel altyapıya dayanmaz.

⁷⁶⁹ Kapsamlı mimarlık araştırmalarıyla ilgili örnekler: (Aslanoğlu, 2001), (Bozdoğan, 2002), (Nicolai, 1998), (Alsaç, 1976).

olması, aslında çok yönlü ve köktenci bir devrim süreci olan bu dönemin daha açık ve doğru değerlendirilebilmesi için önemli veriler oluşturmaya başlamıştır⁷⁷⁰.

Her ne kadar Erken Cumhuriyet Dönemi olarak tanımlanan zaman dilimi, günümüzden yalnızca 70–80 yıl öncesini kapsamaktaysa da, mimarlık alanındaki fiziksel veriler büyük ölçüde azaldığı ve yeterince de araştırılmadığı için, bu dönem mimarisinin “unutulmakta” olduğu söylenebilir. Oysaki mimarlık eylemi Cumhuriyet yönetiminin büyük maddi kaynak ayırdığı ve fikrî boyutuna önem verdiği önemli etkinliklerinden biridir. Kentsel ya da kırsal bu mimarinin incelenmesi, işvereni devlet ya da şahıs olsun, dönemi doğru değerlendirebilmek için gereklidir.

Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisi, yerleşme birimleri, konut, kamusal yapı ve açık alanlardan oluşmaktadır. Kamusal yapılar çoğunlukla başkentten gönderilen tip projelere göre yapılmıştır⁷⁷¹ ve gerek yapı biçimi gerek yapı malzemesi özellikleri açısından bulundukları kırsal çevrenin genel görüntüsünden farklılaşan, özenli ve kentsel kökenleri olan bir mimari oluşturur. Buna karşın konut mimarisi, basit biçimleniş ve çevrede bulunan doğal yapı malzemesiyle inşa edilmiş olmasından dolayı, geleneksel kırsal çevre içinde bariz bir farklılık oluşturmaz. Ancak planlı kırsal mimarlık yapılarının bütününün mimari özelliklerini değerlendirmek, özelde dönemin mimarlık kültürünü ve yapı teknolojisi olanaklarını, genelde ekonomisini, toplumsal özelliklerini ve yönetim ile toplum ilişkisini anlamak açısından gereklidir.

Bunun yanı sıra bu mimarinin zaman içindeki değişimini incelemek de, devlet tarafından tasarlanan ve planlanan bir yapı çevre ile toplumun yani kullanıcının ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Bu bilgi aynı zamanda bu mimarinin korunması için geliştirilecek projelerin de altlığını oluşturacaktır.

5.2. Trakya Umumi Müfettişliği Dönemi Yapılarını Korumada Yaklaşımlar

Geleneksel Mimari İle İlişki

Yukarıdaki bölümlerde açıklandığı üzere Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarisi, günümüzde kültür varlığı olarak değerlendirilmesi ve korunması gerekli mimarlık mirasıdır. Bu bağlamda Trakya Umumi Müfettişliği’nin uygulamaları da, hem planlı kırsal mimarlık mirası hem de erken bir bölge kalkınma planının somut verileri olarak korunması gerekli bir değer oluşturmaktadır. He ne kadar TUM uygulamaları kırsal

⁷⁷⁰ Bu dönemin kültür ortamına ilişkin çalışmalardan bazıları: (Erbay ve Erbay, 2006), (Kaynaradağ, 2002), (Ödekan, 1999), (Kantarcioglu, 1998), (Edgü, 1998), (Öztürk, 1996).

⁷⁷¹ Okullar için Maarif Vekaleti tarafından 1933 yılında “İlkmektep Planları Albümü” adı altında tip projelerin yer aldığı bir kitapçık yayınlanmıştır (İlkmektep Planları Albümü, 1933). Ayrıca bkz.(Bozdoğan, 2002:54), (Sayar, 1936a), (Sayar, 1936c).

yerleşmeden, zirai yapılara, yol ve köprüye, kent içi yapılara geniş bir alanda çeşitli yapı türlerinin örneklerini içermekteyse de, ağırlıklı olarak kırsal alanda faaliyet gösterilmiştir ve tezin konusu bağlamında da bu mimarinin korunmasına yönelik öneriler geliştirilecektir.

Trakya Umumi Müfettişliği tarafından gerçekleştirilen planlı kırsal yerleşmeler, devlet tarafından örgütlenen ve mimar-mühendislerce gerçekleştirilen bir mimari olduğundan geleneksel mimariden yöntem, süreç ve ürün olarak farklılaşmaktadır. Bu bakış açısıyla da, geleneksel kırsal mimarinin korunması konusu içinde yer almaması beklenir. Ancak planlı yerleşmeler, geleneksel kırsal mimari ile benzeşen koruma sorunları içerdiğinden “geleneksel kırsal mimari”nin ve içinde bulundukları çevrenin bir parçası olarak da, “kültürel peyzaj”ın korunması konusu içinde değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Planlı ve geleneksel mimarinin örtüşen sorunlarına kısaca değinmek gerekirse, bunlar:

- a) Planlı kırsal mimari geniş bir alana yayılmaktadır ve saptanarak belgelenmesi ve tescillenmesi zordur⁷⁷²;
- b) Kerpiç, ahşap, bitki sapı gibi doğal yapı malzemeleriyle inşa edildiğinden, düzenli ve sık bakım gerektirir;
- c) Günümüzde geleneksel doğal yapı malzemesi üretilmediğinden ya da çeşitli nedenlerle kullanımına sınırlama getirildiğinden⁷⁷³, bunların sağlanma zorluğu vardır;
- d) Geleneksel yapı malzemesi hazırlamayı ve bunları inşaatta kullanmayı bilen az sayıda yaşlı usta kalmıştır. Günümüzde geleneksel yöntemlerle inşaat yapılmadığından, usta kuşaklarının birbirine birikimini aktararak sürekliliği sağladığı bir ortam yoktur;
- e) Kırsal yaşam biçiminin değişmeye başlaması nedeniyle odalar işlevsel özellikleri tanımlı hale getirilerek birbirinden ayrılmakta⁷⁷⁴, bu durum da çok sayıda oda ve farklı bir mekân organizasyonu gerektirmektedir;

⁷⁷² Türkiye’de bu mimari şimdiye kadar belgelenmesi ve korunması gerekli bir kültür varlığı olarak görülmediğinden, geleneksel kırsal mimariye göre çok daha fazla saptama, belgeleme ve tescil sorunu içerir.

⁷⁷³ Örneğin ormandan ağaç teminine ve dere boylarından kamış kesimine, doğal hayatın korunması için Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından sınırlamalar getirilmiştir. Bu nedenle, köylü sap örtülü ahşap yapılarında onarım yapamamaktadır.

⁷⁷⁴ Bilindiği gibi geleneksel köy evinde odaların işlevsel ayrımı yoktur. Bir odada yatma, oturma, yemek yeme gibi köy evi yaşantısının bütün işlevleri yerine getirilebilir.

- f) Modern tarım yöntemleri nedeniyle kırsal alanda yoğun emek gerektiren iş türleri azaldığından, kırsal nüfus kentlere göç etmekte, kırsal alanda büyük bir nüfus kaybı yaşanmaktadır. Terk edilen yapılar da bakımsız kalarak haraplaşmaktadır.

Modern Mimari İle İlişki

TUM döneminde, 1930'lu yıllarda, Türkiye'de kent mimarlığında baskın olan biçem modern mimarlıktır. Gerek başkent Ankara'da gerek taşra illerinde hep bu nitelikte uygulamalar yapılmaktadır. Yalnız kamu yapılarında değil, varlıklı kesimin konutlarında da "asri" ve "kübik" mimari bir saygınlık ögesi olarak benimsenmiştir (Bozdoğan, 2002:212–259). Trakya'da Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik'in Edirne'de müfettişlik konutu olarak kullandığı ev, Tekirdağ, Pınarhisar fidanlık binaları, İnanlı Aygır Deposu vb. yapılar modern biçemleriyle dikkat çekmektedirler⁷⁷⁵.

Trakya'da kırsal alanda da özellikle okul yapılarında bir biçem arayışı açık bir şekilde görülmektedir. Orta aksında anıtsal girişi bulunan ve yapının iki kenarında çıkma yapan tip proje okulları, bir yandan kentlerde 1930'ların başına kadar 1. Ulusal Mimarlık biçeminde tip proje olarak üretilmiş olan okul yapılarının tek katlı yorumu gibidir, diğer yandan da bezemesiz yalın geometrik biçimlenişleriyle modern harekete göndermede bulunmaktadır (Şekil C5/2–3).

Trakya'da kırsal konut uygulamalarında ise biçem kaygısı açık şekilde ortaya konmamıştır. Konutlar biçim olarak gelenekselden farklılaşmakta, ancak tanımlı bir biçimde modern mimarlığın belirgin biçem özelliklerini de taşımamaktadırlar. Bunun nedeni kuşkusuz kırsal konutlarda modern mimarinin uygun bulunmaması değil, belirgin bir biçem ortaya koyacak tasarımların, hızlı ve düşük maliyetli konut üretebilmek açısından gerçekçi bulunmamasındandır. Burada ilginç olan, 1935 yılının mart ayında umumi müfettişliğin henüz yeni kurulduğu aşamada halkevi tarafından Trakya göçmen evleri için bir proje yarışması açılmış olmasıdır (Anonim, 1935). Bu yarışmada, milliyetçi kimliğiyle bilinen Mimar Abdullah Ziya [Kozanoğlu]'nın⁷⁷⁶ projesi birinci olmuştur (Şekil B1/8) (**Abdullah Ziya, 1935a**). Söz konusu projenin önündeki uzun sundurması ve dört yüzlü kırma çatı biçimlenişleriyle geleneksel Trakya evlerine benzediği görülür. Yarışmadan hemen önce, İ.T. Öngören'in umumi müfettiş olduğu dönemde Başbakanlığa gönderilen bir evrakta⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ Bkz: (Şekil B6/4; B6/6; C5.1; C2.3D/25).

⁷⁷⁶ Abdullah Ziya Kozanoğlu ile ilgili bilgi için bkz: (Tanyeli, 2007:148–149).

⁷⁷⁷ BCA, 4.2.1935 tarihli ve 030.10.72.474.6 no'lu belge. Mimarlık yarışmasının duyurusu mart ayında yapılmıştır (Anonim, 1935).

ek olarak konmuş olan uygulama projesi incelendiğinde de, bunun da geleneksel mimari ile benzeştiği anlaşılmaktadır (Şekil B9/22). Esas konusu inşaatlar için kereste sağlama sorunu üzerine olan bu evrakta sunulan ev projesinin, göçmen ve köylülerin de inşaat işine katkıda bulunmalarıyla çok düşük bir maliyetle uygulanabileceği belirtilmektedir. Yani bu ilk aşamada, ekonomik olmanın yanı sıra geleneksel biçimlenişte bir ev tipi tercih edilmiştir.

Ancak, İ.T. Öngören'in kısa süre sonra görevinden ayrılması üzerine yerine atanan K. Dirik'in döneminde yapılan uygulamalar yerinde incelendiğinde, bu ilk projelerle arasında büyük farkların olduğu görülmüştür. Bu da konutlarda gelenekselliğin sürdürülmesi yaklaşımının, Dirik döneminde benimsenmediğini göstermektedir. Dönemin resmi yayınlarında "zarif ev"⁷⁷⁸ olarak tanımlanarak tasarım değeri vurgulanan yapıların büyük çoğunluğunda, ısrarla beşik çatı kullanılmış olması dikkat çekicidir. Oysa, Trakya geleneksel konut mimarisinde yapı duvarlarını yağmurdan korumak için uzun saçaklı, dört yüzlü kırma çatı yapılır. Beşik çatı biçimlenişinde ise, yan cephelerde yapı tavan kotunun üstünde kalan çatı duvarları açık hava koşullarında hasar görmeye çok elverişlidir ve bu duvarlar zeminden oldukça yüksek bir kotta olduğundan bakımı da zordur. Bu olumsuzluklara karşın, TUM uygulamalarında gelenekselden nispeten farklılaşan ve "kübik" biçimi biraz daha fazla çağrıştıran beşik çatı tipi tercih edilmiştir⁷⁷⁹.

Modernlik arayışı, kendini çatı kaplama malzemesinde de göstermiştir. Trakya'da kırsal alanda çok sayıda yerli kiremit işletmesi bulunmaktadır ve buralarda tava kiremidi olarak oluklu kiremit geleneksel yöntemlerle imal edilmektedir (**Sayar, 1936a:49**). Ancak Trakya'da bütçenin elverdiği yerlerde ya da Muratlı gibi özel önem verilen örnek köy uygulamalarında yerli kiremit yerine Kütahya, Eskişehir ve İstanbul'daki kiremit fabrikalarından getirtilen Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Sayar tarafından maliyetinin yüksekliği nedeniyle bu uygulama büyük bir eleştiri konusu olmuş ve aynı işlevi gören yerli kiremidin tercih edilmesi önerilmiştir (**Sayar, 1936a:49**).

Aslında bu tercihin de nedeni büyük olasılıkla, yapıların dış görünümünde olanaklar ölçüsünde çağdaş bir ifadenin aranmasıdır⁷⁸⁰. Nitekim Sayar çatıda yerli kiremidi

⁷⁷⁸ "Memleketimize gelen bu göçmenlere hazırlanan tip, plan ve keşiflere göre yapılmış sıhhi ve zarif birer ev ile nüfus miktarlarına göre arazi birer ziraat hayvanı, pulluk, tohumluk ve yemeklik buğday verilmektedir" (KİY, 1938:51).

⁷⁷⁹ Nitekim, Kırklareli kent merkezinde inşa edilen yapıların kuzey ve güney cephesinde çatı duvarı bulunduğundan, soğuk kuzey rüzgarlarının olumsuz etkisi nedeniyle bu çatılar zaman içinde dört yüzlü geleneksel çatılara çevrilmiştir (Şekil B2/25) ve (Şekil C2.3A/3-4).

⁷⁸⁰ BCA'ndeki bir belgeye göre, Recep Peker'in isteği üzerine Avni Doğan tarafından hazırlanan K. Dirik'le ilgili bir raporda Trakya göçmen evleri için İzmir'den bir buçuk milyon Marsilya kiremidi

önermekle birlikte, duvarda kerpiç kullanımını “ilkel” bir uygulama olarak tanımlamakta ve şiddetle eleştirmekte, yerine tuğla ve hatta çimentoyu önermektedir⁷⁸¹. Trakya uygulamalarında evlerin yapı sistemi, yığma kerpiç ve kerpiç dolgulu ahşap karkastır, yalnız okul gibi kamusal yapılarda yığma tuğla sistem söz konusudur. Bu dönemde tuğla maliyetinin yüksel olmasının yanı sıra, kısa zamanda çok sayıda konutun inşaatı gerekli olduğundan, bunun için yeterli tuğla sağlamanın zorluğu da ortadadır⁷⁸². Konut maliyetini düşürmek için çoğu uygulamada bu yapıların kullanıcısı olacak olan köylünün de emeğinden yararlanılması gerekmiştir. Bu bağlamda köylülerin özel bir eğitim gerekmeden üretmeyi zaten bildiği bir yapı malzemesi türü olan kerpicing tercih edilmesi gereği açıktır. Ancak burada da ilginç olan, uygulamalarda kerpiç duvarın mutlaka kireç ile badanalanmasına dikkat edildiği, böylece dış görünüşte kerpiç duvarın kendini belli etmediği, sağlıklı beyaz yüzeylerin söz konusu olduğudur. Bu da sağlıklı yapı koşulları oluşturma yanısıra, modern bir görüntünün oluşturulması çabasının yansımasıdır.

Özetle her ne kadar TUM döneminde konut mimarisi biçimleniş açısından belirgin üslup özellikleri göstermese de, biçim ve malzeme kullanımıyla gelenekselden farklılaşan daha çağdaş çizgide bir mimari ortaya konmaya çalışılmıştır. Daha da önemlisi bu uygulamalar, “konut sorunu” bağlamında kalabalık kitleleri yerleştirmeye yönelik hızlı ve ekonomik çözüm arayışı ile, modern mimarinin felsefesiyle bir ölçüde bütünleşmektedir. Özellikle Romanya’dan nitelikli kerestenin sağlandığı 1938 yılı uygulamalarında, iklim koşullarına bakılmaksızın her yerde, ahşap çatıklı kerpiç dolgulu ince duvarlı hızlı üretilebilir evler inşa edilmiştir. Bu evlerin ölçülerinin de büyük ölçüde benzeşmesi, neredeyse fabrikasyon bir uygulamayı göstermektedir⁷⁸³.

Bu bağlamda Trakya planlı köyleri, yerleşme biçimi ve genel mimari özellikleriyle Türkiye’de modern mimarinin kırsal alana bir yansımasıdır ve “modern mimarlık mirasının korunması” konusu içinde de değerlendirilmesi gerekmektedir.

istenmesi, buradaki bir kiremit fabrikasına menfaat sağlama amaçlı olarak değerlendirilip eleştirilmektedir (BCA. 490.1.0.0, 2. Büro, 569.2264.5 no’lu 9.6.1936 tarihli belge). Kuşkusuz bu bilginin doğruluğu bir başka çalışmanın konusudur, ancak K. Dirik’in öncülü olan İ.Tali Öngören döneminde de aşırı yüksek maliyetine rağmen yine Marsilya kiremidinin tercih edilmiş olması, çatı kaplama malzemesi olarak çağdaş malzemenin kullanılmak istendiğini göstermektedir (BCA. 30.10.72.475.2 no’lu, 28.8.1935 tarihli belge, 6. sayfa).

⁷⁸¹ “Kerpiç orta devirlerden evvele ait bir inşa vasıtasıdır. Buna malzeme adını vermek bile caiz değildir” (Sayar, 1936a:48–49).

⁷⁸² Zaten Sayar da bir başka makalesinde, İstanbul’daki tuğla üretiminin niteliksizliğini ve neredeyse kerpice benzediğini belirtmiştir (Sayar, 1934:245–246).

⁷⁸³ Istanca Dağlık Bölgesi’nde Demirköy’de, Ergene Havzası’na açılan platolarda yer alan Koyunbaba, Kızılıkdere Köyleri’nde, Havza sınırında Ürünlü, Ceylanköy Köyleri’nde, güneyde Ganos Dağları’nın eteklerinde Muratlı ve Kepenekli Köyleri’nde bu tür uygulamalar görülmüştür, bkz. (Tablo 4.2).

5.2.1. Dünyada Geleneksel Kırsal Mimari ve Modern Mimari Bağlamında Koruma Kavramının Gelişimi

5.2.1.1. Geleneksel Kırsal Mimarinin Korunması Sorunu

Sıradan insanın yaşadığı “barınağın” bir kültür varlığı olarak değerlendirilip korunması ve sergilenmesi kavramı, ilk olarak 18. yüzyılın sonunda Endüstri Devrimi sürecinde ortaya çıkmıştır. Sanayileşmeyle birlikte kırsal nüfusun kentlere yığılmaya başlaması ve yeni tarım yöntemleri nedeniyle değişen yaşam biçimine bağlı olarak geleneksel kırsal çevrenin farklılaşma sürecine girmesi, geçmişte kalmakta olan “çiftçi toplumun” mimarisinin gelecek kuşaklar açısından korunması gerekli bir kültür mirası olarak değerlendirilmesini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda ilk olarak İsviçreli Karl Viktor von Bonstetten, 1790’da çiftlik evlerinin “geçmiş kültürün somut verileri olarak” bir parkta toplanması fikrini ortaya atmıştır⁷⁸⁴.

Bunun yanı sıra Aydınlanma Devrimi’nin bir sonucu olarak ulus bilincinin oluşmaya başlaması, özellikle bu konuda biraz geride kalan toplumların bunu geliştirmek için geçmiş kırsal kültürlerini bugünün öncülü ve ulus kimliğinin somut dayanağı olarak koruma ve sergileme yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Bonstetten’den 101 yıl sonra Arthur Hazelius’un girişimiyle 1891’de, Stokholm’de bölgedeki geleneksel çiftçi evlerinin taşınarak bir arada sergilendiği Skansen Açık Hava Müzesi açılmıştır **(Zippelius, 1974:239)**. Bundan hemen sonra, 1909’a kadar 18 yıl içinde İskandinav ülkelerinde 8 açık hava müzesi açılmıştır⁷⁸⁵. Benzer bir yaklaşımla Romanya’da da yeni kurulan devletin kendi geçmiş varlığını kurgulaması çerçevesinde, 1936 yılında kraliyet ailesinin büyük desteğiyle bir açık hava müzesi oluşturulmuştur⁷⁸⁶. Kıta Avrupası ülkelerinde ve İngiltere’de de özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra çok sayıda açık hava müzesi açılmıştır⁷⁸⁷.

Bu bağlamda 2. Dünya Savaşı, tarihi çevrelerin korunması kavramının gelişimi açısından önemli bir rol oynamıştır. Bir yandan açık hava müzelerinde kırsal yapıların taşınarak korunması ve sergilenmesi sağlanırken, diğer yandan da savaş nedeniyle harap olan geleneksel kent dokularının korunması ve yaşatılması için fikir geliştirilmeye başlanmıştır. 4 Ağustos 1962 yılında Fransa’da çıkartılan ve “Malraux Yasası” adıyla bilinen yasa ile, tarihi kentlerin bütüncül olarak korunması ve

⁷⁸⁴ Açık hava müzelerinin tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgi için: “Die Idee des Freilichtmuseums und ihre Verwirklichung”, Schriften und Führer des Österreichischen Freilichtmuseums Stübing bei Graz, Nr. 13, 1989, s:15-26, ayrıca bkz. (Eres, 2001).

⁷⁸⁵ Avrupa Açık Hava Müzeleri Birliği’nin bünyesindeki müzelerin tanıtıldığı “Handbuch der europäischen Freilicht Museen” adlı yayından derlenmiştir (Zippelius, 1974).

⁷⁸⁶ Romanya Köy Müzesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Stoica and Godea, 1993).

⁷⁸⁷ Bkz. dipnot 53.

yaşatılmasına ilişkin olarak yasal süreç de işlemeye başlamıştır⁷⁸⁸. Aynı yıl UNESCO'nun Paris'te düzenlediği “Yerleşmelerin ve Doğal ve Doğal Çevre Ortamlarının Kimliğinin ve Çekiciliğinin Korunması Konferansı” sonrasında çıkartılan tavsiye kararları da, kırsal alanın ve onunla bağlantılı doğal çevrenin korunmasına ilişkin erken tarihli bir çabadır. Bu kararlarda, kırsal çevrenin ve mimarinin belgelenmesi ve korunmasına ilişkin önerilerde bulunulmuş, bunların mutlaka bölge planlama, kırsal-kentsel planlama gibi büyük ölçekli planlama konularının içinde yer almasının sağlanması istenmiş ve uygulanabilir olması için de, üye ülkeler tarafından yasalaştırılması öngörülmüştür.

1964 Venedik Tüzüğü, tarihi kentsel ve kırsal dokuların korunması ve “sit bütünlüğü” içinde değerlendirilmesi kavramının birçok ülke tarafından resmi olarak kabul edilmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır⁷⁸⁹. Bu çerçevede kırsal alanda da taşıma yerine “yerinde koruma” yaklaşımı ön plana çıkmaya başlamış, nitekim 1971 yılında ICOMOS tarafından gerçekleştirilen “Halk Mimari Uluslararası Kolokyumu”nda açık hava müzelerinde de yerinde (in situ) korumanın özendirilmesi fikri benimsenmiştir (Binan, 1999:26).

1970'li yıllarda kırsal mimariyi de korunması gerekli kültür mirası olarak tanımlayan ve bu konuda çözümler üretmeye çalışan çeşitli uluslararası sempozyumların yapılmaya başlandığı görülür⁷⁹⁰. Bu dönemde özellikle Avrupa Konseyi tarafından 1977 yılında Granada'da düzenlenen “Bölgesel Planlama İçinde Kırsal Mimari” başlıklı sempozyumun karar metni, bölge planlama çalışmalarında mutlaka kırsal mimarinin de gözetilmesi gerektiğinin ortaya konması açısından önemlidir⁷⁹¹. Bu kararlarda geleneksel kırsal mimari, yalnız bir estetik değer olarak değil “yaşamsal belleğin göstergesi” olarak da nitelendirilir ve kırsal yaşam kültürüyle ilgili tüm somut ve soyut kültür varlıkları bu çerçeve içine alınır. Bu sempozyumdan kısa bir süre

⁷⁸⁸ Malraux Yasası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Okyay, 2001).

⁷⁸⁹ Venedik Tüzüğü'nün 1. maddesinde açıklanan tarihi anıt kavramı, kırsal yerleşmeleri de kapsamı açısından önemlidir.

Madde 1:Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar. (C.Erder'in çevirisini aktaran: (Ahunbay, 2004, 150)).

⁷⁹⁰ ICOMOS'un Selanik'te 1973'de düzenlediği “Kırsal Sitlerin ve Halk Mimari Örneklerinin Korunması ve Canlandırılması Sempozyumu”; ICOMOS'un Paris'te 1974'de düzenlediği “İnşa Edilmiş Çevre ve Bütüncü Doğal Elemanlar Sempozyumu”; ICOMOS'un Plovdiv'de (Bulgaristan) 1975'de düzenlediği “Vernaküler Mimari ve Çağdaş Yaşam İçindeki Yeri 3. Kolokyumu”; Europa Nostra'nın Viyana'da 1976'da düzenlediği kırsal alandaki kültür mirasının korunmasıyla ilgili “Europa Nostra Konferansı”; Avrupa Konseyi'nin Granada'da 1977'de düzenlediği Bölgesel Planlama İçinde Kırsal Mimari Sempozyumu”; ICOMOS'un Budapeşte'de 1977'de düzenlediği “Kırsal Çevrenin Korunması Sempozyumu”; ICOMOS'un Quebec'de 1979'da düzenlediği “Kırsal Alanda Mimari Miras Kolokyumu” gibi (Binan, 1999'dan derlenmiştir).

⁷⁹¹ (Madran ve Özgönül, 1999:210–213).

sonra 1979'da Avrupa Konseyi, kırsal mimarlık mirasının korunmasına ilişkin tavsiye kararları alır⁷⁹². Bu kararlarda, kırsal mimarinin korunması gerekli bir değer olduğu vurgulanır ve bu değerler bütüncül bir bakış açısıyla “kültür mirası” olarak tanımlanır.

1980'li yıllarda koruma felsefesinin çerçevesinin genişlemesine bağlı olarak, kırsal alana ilişkin sempozyum ve bildirgeler de daha geniş perspektifli ve ayrıntılı hale gelmiştir⁷⁹³. 1989 yılında Avrupa Konseyi'nin aldığı tavsiye kararı, kırsal mimarlık mirasının korunması ve yaşatılmasına ilişkindir⁷⁹⁴. Burada tarımsal üretim biçiminin değişmesine bağlı olarak toplumsal değişimin de varlığı vurgulanmakta ve bu nedenle, son yıllarda geleneksel kırsal mimarinin ve yerleşmelerin büyük bir tehdit altında olduğuna dikkat çekilmektedir. Yapılı ve doğal çevre, kırsal mirasın iki ayrılmaz parçası olarak tanımlanmakta ve yok olması durumunda bir daha geri gelmesi mümkün olmayan bu kültür mirasının iyi belgelenmesi, korunması ve yaşatılması için önerilerde bulunmaktadır. Bundan bir yıl sonra alınan tavsiye kararı⁷⁹⁵, kırsal alandaki altyapı ve ulaşım sektörüne ilişkindir. Bu kararda zayıf alt yapı ve ulaşım olanakları nedeniyle kırsal alandaki nüfusun azaldığı, dolayısıyla yapılı çevrelerin de korunamadığı, bu nedenle bir yandan kırsal alanda yaşayan kesimin kenttekiyle aynı düzeyde altyapı ve ulaşım olanaklarına sahip olmasının, diğer yandan da bunlar gerçekleştirilirken geleneksel kırsal çevrenin ve mimarinin korunmasının sağlanması gerektiği bildirilmiştir.

1990'lı yıllarda artık kırsal mimarlık mirası ve onu çevreleyen kısmen insan eliyle de biçimlendirilmiş olan doğal çevre, bir bütün olarak “kültürel peyzaj” (kültürel doğal çevre ortamı) kavramı içinde değerlendirilmeye başlamıştır⁷⁹⁶. 1995 yılında Avrupa Konseyi'nin aldığı tavsiye kararı, kültürel doğal çevre ortamlarındaki bütünleşik koruma kararlarının çevre politikaları çerçevesinde oluşturulmasına ilişkindir⁷⁹⁷. Bu kararda “çevre” belli bir zaman ve mekânda kısa süreli ya da uzun erimli olarak

⁷⁹² (Madran ve Özgönül, 1999:221–222).

⁷⁹³ Avrupa Konseyi'nin Aoste'da 1985 yılında düzenlediği “Kırsal Kültür Mirası Kolokiyumu”; aynı yıl ICOMOS'un Varşova'da düzenlediği “Kırsal Peyzajın Korunması Kolokiyumu”; Avrupa Konseyi'nin Bourlenger'de (Lüksemburg) 1987 yılında düzenlediği “Mimari Miras ve Kırsal Gelişme Sempozyumu”; ICCROM'un Üsküp'te 1988'de düzenlediği “Deprem Bölgelerinde Kentsel ve Kırsal Kültür Mirası Koruma ve Restorasyon İlkeleri 1. Uluslararası Toplantısı” gibi (Binan, 1999'dan derlenmiştir).

⁷⁹⁴ Recommendation No.R(89)6, “On the Protection and Enhancement of the Rural Architectural Heritage”, Council of Europe Committee of Ministers, 1989.

⁷⁹⁵ Recommendation No.R(90)12, “On Services and Infrastructures in Rural Areas”, Council of Europe Committee of Ministers, 1990.

⁷⁹⁶ ICOMOS'un Morelia'da (Meksika) 1991 yılında düzenlediği “12. Uluslararası Anıtsal Mirasın Korunması: Doğal Bütünlükleri İçinde Sitler ve Anıtlar Sempozyumu”nun alt başlıklarından biri kırsal alanlarda yerel mimari grupların doğal bütünlükleriyle ilgilidir. Yine ICOMOS'un Köln'de 1992 yılında düzenlediği “Vernaküler Mimari Mirasın Koruma ve Restorasyonu Sempozyumu” Avrupa'da Kırsal Sitler ve Peyzajlarla ilgilidir (Binan, 1999:51,54).

⁷⁹⁷ Recommendation No.R(95)9, “On the Integrated Conservation of Cultural Landscape Areas as Part of Landscape Policies”, Council of Europe Committee of Ministers, 1995.

canlıları, insan topluluklarını ve genel anlamda kültür mirasını etkileyen doğal ve kültürel öğelerin dinamik bir sistemi olarak tanımlanmıştır. “Kültürel doğal çevre ortamı”, doğal çevrenin özel yeryüzü şekilleriyle belirlendiği, insanın ve doğanın etkileriyle oluşmuş, toplumun gelişmesini, onun yerleşimlerini ve özgün niteliklerini zaman ve mekân içinde gösteren tanımlı bir bölge olarak tanımlamıştır. Bu bölge, geçmişteki arazi kullanımı ve buna bağlı etkinliklerin, belirgin geleneklerin, edebi ve sanatsal çalışmaların, ya da yaşanan tarihi bir olayın fiziksel kalıntıları nedeniyle kültürel ve sosyal değerler içerir. Bu tavsiye kararlarının iki temel amacı, Avrupa’nın kültürel kimliğine saygı duyan çevre/peyzaj politikalarının ilkelerinin belirlenmesi ve kültürel doğal çevre ortamının korunmasına ve alan yönetimine ilişkin ölçütlerin oluşturulmasıdır.

Özellikle 1964 Venedik Tüzüğü’nden sonra entelektüel açıdan hızla koruma kavramının anlamını geliştiren ve kültür mirasının içeriğini boyutlandıran bu süreçte, ne yazık ki kırsal alanın ve köy mimarisinin korunması açısından uygulamada büyük bir yol alınamamıştır. Bu kültür mirası dünyanın birçok yerinde belgeleme dahi yapılmadan hızla yok olmaya başlamıştır. ICOMOS’un her yıl hazırlanan “Tehdit Altındaki Kültür Mirası” (Heritage @ Risk) raporlarında dünya ölçeğinde en hızlı bozulma sürecinin kırsal mimarlık alanında olduğu saptandığından⁷⁹⁸, 2001 yılında Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü’nün konusu olarak “Tarihi Köylerimizi Koruyalım” sloganıyla etkinlikler düzenlenmiştir.

Avrupa Parlamentosu tarafından 2006 yılında Strasbourg’da alınan “Avrupa’nın Kırsal ve Ada Bölgelerindeki Doğal, Mimari ve Kültürel Mirasın Korunması Kararları” ise, kırsal alanların korunmasına ilişkin son yaklaşımı ortaya koyması açısından önemlidir⁷⁹⁹.

Buna göre:

- Kültür mirası, Avrupalılar’ın kimliği ve tarihsel gelişimi açısından temel öğedir;
- Kültür mirası, kuşakların kültürel ve yaratıcı katkısı sayesinde oluşan somut ve soyut öğeleri içerir;
- Kültür mirası, mimarlık mirasını ve insanoğlunu zaman içinde yaşadığı mekânda biçimlediği doğal mirası birlikte içerir;

⁷⁹⁸ ICOMOS Başkanı M. Petzet’in konuya dikkat çeken tanıtım yazısı: “Save Our Historic Villages - Celebrate the 18th of April, International Day for Monuments and Sites 2001” (www.international.icomos.org/18thapril/18april2001.htm).

⁷⁹⁹ “European Parliament Resolution on the Protection of the European Natural, Architectural and Cultural Heritage in Rural and Island Regions” (2006/2050(INI)) (www.europarl.europa.eu/sides/...)

- Avrupa coğrafyasının %90'nını oluşturan ve nüfusun terk etmesinden, azalmasından ve ekonomik sıkıntıdan etkilenen kırsal alandaki kültürel miras çok önemlidir.

Başta Avrupa olmak üzere dünyada, kırsal kültür mirasının kapsamını tanımlayan, koruma sorunlarını ortaya koyarak çözüm önerileri getiren bu kararlar, insanı insan yapan bütün değerleri ve toplumların kimliğini, farklılığını oluşturan özelliklerini, yapı, doğal çevre, somut, soyut tüm kültür mirasını bir bütün olarak korumayı hedeflemektedir.

Günümüzde, gelişmiş ülkelerde bu kararlar çerçevesinde uygulamaya yönelik etkinliklerin de arttığı görülmektedir. Bu konuda İngiltere'nin başı çektiğini söylemek yanıltıcı olmaz. Tarih içinde doğal çevresi büyük ölçüde insanın katkısıyla biçimlendirilmiş olan İngiltere, bu kültür birikiminin bilincinde olarak, koruma felsefesinin geliştirilmesine büyük katkıda bulunduğu gibi, uygulamaya yönelik yasal ve örgütsel düzenlemeleriyle de öncüdür. Ülkenin korumadan sorumlu resmi kurumu olan English Heritage içinde, kırsal ve çevresel koruma için uzmanlaşmış alt birimler bulunmaktadır⁸⁰⁰.

5.2.1.2. Modern Mimarlık Mirasının Korunması Sorunu

Modern mimarinin korunması gerekli kültür varlığı olduğu kavramı, 1980'li yılların ortasında gündeme gelmiştir. 1985 yılında ICOMOS, Paris'te konuyla ilgili bir uzman toplantısı yapmıştır⁸⁰¹. Ardından Avrupa Konseyi de 1989'da Viyana'da, 1990'da da Barselona'da seminerler düzenlemiştir⁸⁰². 1988 yılında kurulan DOCOMOMO⁸⁰³ adlı sivil toplum örgütü de, modern yapıların envanterinin hazırlanması, ayrıntılı bir biçimde belgelenmesi ve korunması için faaliyet göstermektedir.

Avrupa Konseyi'nin 1991'de çıkarttığı "20. Yüzyıl Mimarlık Mirası'nın Korunması"na ilişkin tavsiye kararı modern mimarinin anlamını, kapsamını ve koruma ölçütlerini belirlemesi açısından önemlidir⁸⁰⁴. Bu karar metninde 20. yüzyıl mimarisi, Avrupa'nın tarihsel mirasının bir parçası olarak tanımlanmaktadır ve bu mirasın en dikkate

⁸⁰⁰ (Trow, 2007), ayrıca English Heritage'ın süreli yayını olan Conservation Bulletin'in bahar 2007 (no:54) sayısı kırsal çevrenin korunması konusuna ayrılmıştır. İçinde, İngiltere'deki sorunlar ve çözüme yönelik uygulamalarla ilgili önemli makaleler bulunmaktadır.

⁸⁰¹ (www.international.icomos.org/20th_heritage/helsinki_1995.htm) Haziran 2007'de ziyaret edildi.

⁸⁰² (www.international.icomos.org/20th_heritage/helsinki_1995.htm) Haziran 2007'de ziyaret edildi.

⁸⁰³ DOCOMOMO (Documentation and Conservation of the Modern Movement) uluslararası bir sivil toplum örgütü olarak iki yılda bir sempozyum düzenlemekte, bu konudaki duyarlılığı geliştirmeye ve farklı ülkelerdeki modern mimarlık mirasının boyutlarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

⁸⁰⁴ Recommendation No.R(91)13, "On the Protection of the Twentieth-Century Architectural Heritage, Council of Europe Committee of Ministers, 1991.

değer örneklerinin, diğer mimarlık mirasıyla aynı amaç ve ilkeler doğrultusunda korunması ve yaşatılması önerilmektedir. Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin 20. yüzyıl mimarlık mirasının tanımlanması, araştırılması, korunması, restore edilmesi ve bu konuya kamunun ilgisinin çekilmesi için stratejiler geliştirmesi önerilmektedir.

Bu tavsiye kararına göre, tanımlama ve araştırma koşulları kısaca şöyledir⁸⁰⁵:

- 20. yüzyıl yapıları çok sayıdadır ve farklı özellikleri vardır. Öyle ki, bunlar hem geleneksel hem de modern değerleri yansıtır. Bazı özel mimarlık uygulamaları dışında 20. yüzyıl yapıları genellikle kültür mirası değeri taşımazlar. Bu nedenle bu mimarlık mirasının bu kısmıyla ilgili daha fazla bilgi edinilmeli ve anlaşılmalıdır. 20. yüzyıl yapılarının sistematik envanteri hazırlanmalıdır. Bunun için standart ulusal fişler kullanılabileceği gibi, özel olarak bu mimari için geliştirilmiş bir fiş sistemi de kullanılabilir.

Korumaya değer yapıların seçilme ölçütleri kısaca şöyledir:

- Yalnızca mimarlık tarihinin belli bir döneminde ya da biçiminde ürün vermiş olan ünlü tasarımcıların uygulamaları değil, tanınmış olmayan ancak belli bir tarihsel dönemin ve mimarlığın dikkat çekici göstergesi olan yapılar da korunmalıdır;
- Bir yapı, yalnızca estetik değeri için değil, teknoloji tarihi ve politik, kültürel, ekonomik ve sosyal gelişme açısından önemi nedeniyle de korunmaya değerdir;
- Yalnızca bağımsız tekil yapılar değil, birbirini tekrar eden yapılar, planlanmış malikâneler, belli başlı yapı toplulukları ve yeni kentler, kamusal açık alanlar ve tesisat da korunmaya değerdir.

1995'te ICOMOS tarafından Helsinki'de düzenlenen "20. Yüzyıl Mimarlık Mirası Semineri" sonuç bildirgesi⁸⁰⁶, Avrupa Konseyi kararlarını daha da geliştirmiş ve bu kültür mirasının UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girme koşul ve yöntemlerine dikkat çekmiştir.

Buna göre:

- 20. yüzyıl kültür mirası, mimariyi, planlı kentleri, kültürel doğal ortamı içerir ve uluslararası düzeyde fikir alış veriş, etkileşim ve yaşam biçimlerine dayanır.

⁸⁰⁵ Avrupa Konseyi tavsiye kararları konuyla ilgili kapsamlı bir metindir. Ancak burada yalnız tezin konusuyla bağlantılı olduğu düşünülen kısımları kısaca açıklanmıştır.

⁸⁰⁶ Conclusions of ICOMOS Seminar on 20th-Century Heritage, in cooperation with UNESCO (WHC) and ICCROM, 18-19 June 1995, Helsinki, Finland (www.international.icomos.org/20th_heritage/helsinki_1995.htm) Haziran 2007'de ziyaret edildi.

Birçok durumda modern düşünceye dayalı uygulamalar, ülkelerin kültürel ve sosyal ortamıyla bütünleşir ve bu bütünleşme kültür mirasını zenginleştirerek, her bölgenin kültürel çeşitliliğini oluşturur;

- 20. yüzyıl mimarlık mirası, kentsel ve kırsal yapı topluluklarının, konutların ve endüstriyel yapıların orta düzeydeki örneklerini de kapsar. Yeni teknolojilerle inşa edilen yapı ve yapı toplulukları kadar, geleneksel yapı malzeme ve sistemleriyle yapılan yapılar da kültür mirası değeri taşır.

Böylece geleneksel malzeme ve yapı sistemiyle yapılan kırsal yapılar ve yerleşmeler de korunması gerekli kültür mirası olarak tanımlanmıştır.

Ancak modern mimarlık yapıları da, tıpkı geleneksel kırsal yapılar gibi, yakın zamana kadar “miras” olarak tanımlanmadığından, özellikle kentlerin hızlı geliştiği son dönemde yıkılarak yerlerini yeni yapılara bırakmışlardır. Son yirmi yıla kadar bu konuda fazla bir araştırma yapılmadığından, bunların çoğu hiç belgelenmeksizin yok olmuştur. Bu nedenle ICOMOS, 2002 yılında Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü’nün konusunu 20. yüzyıl kültür mirasının korunması olarak belirleme gereğini duymuştur⁸⁰⁷.

Modern mimarlık mirasının korunmasıyla ilgili en ileri aşama, kuşkusuz Fransa’da bulunan Le Havre Kenti’nin 2005 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi’ne alınmasıdır⁸⁰⁸. 2. Dünya Savaşı sırasında bombardıman nedeniyle bütünüyle yıkılan tarihi Le Havre Kenti’nin merkezi, Fransız mimar Auguste Perret tarafından yeniden planlanmış, yapılar da Perret ve öğrencilerince tasarlanmıştır. Kent rasyonel modernist bir yaklaşımla ve betonarme teknolojisi kullanılarak inşa edilmiştir.

5.2.2. Türkiye’de Geleneksel Kırsal Mimari ve Modern Mimari Bağlamında Koruma Kavramının Gelişimi

5.2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde Eski Eser Koruma Kavramının Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 19. yüzyılın ikinci yarısında eski eserlerin korunmasına yönelik yasalar oluşturulmaya başlanmıştır. 13 Şubat 1869 tarihli Birinci Asar-ı Atika Nizamnamesi ve beş yıl sonra çıkartılan İkinci Asar-ı Atika Nizamnamesi (7 Nisan 1874) esas olarak arkeolojik kazıların düzenlenmesi ve taşınır arkeolojik eserlerin korunmasına ilişkin kurallar geliştirmiştir (**Madran, 2002:**

⁸⁰⁷ (www.international.icomos.org/18thapril/18april2002.htm)

⁸⁰⁸ Le Havre Kenti betonarme tekniğinin yenilikçi kullanımından dolayı benzersiz bir kent mimarisi örneği olarak Dünya Kültür Mirası listesine alınmıştır. (www.garanti.com.tr/ana_sayfa/garatnyiyi_taniyin/garantiden_haberler/garanti_sanat/h.80.html)

26). 9 Şubat 1884 tarihli Üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi ise, mimari yapıtların da yerinde korunmasını ve yıkılmamasını öngörerek daha gelişkin bir koruma anlayışını ortaya koymakla birlikte, eser tanımı “bugün yaşamayan kültürlerin ürünü” biçiminde yapıldığından, nizamname yine arkeolojik taşınır ve taşınmaz eser hukukunu belirlemektedir (**Madran, 2002:42**). 23 Nisan 1906 tarihli Dördüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi ise, taşınır ve taşınmaz tüm eski eserleri kapsamına alarak, devlet malı olarak nitelemiş ve İslam uygarlığı dönemi eserlerini “tarihi eser” olarak tanımlamıştır (**Madran, 2002:43**). Eski eser tanımının kapsadığı yapı türleri tek tek belirtilmiş ve “tarihsel özellik gösteren evler” de bu liste kapsamına alınmıştır (**Zeren, 1981:30**). Bu nizamnamenin getirdiği önemli bir yenilik de eski eserin çevresinin de dikkate alınması olmuş ve esere doğrudan ya da dolaylı zarar verecek yakınlıkta her türlü işlev, örneğin eski esere üç yüz metre yakınlıkla tuğla harmanı ve kireç ocağı yapmak yasaklanmıştır. Ancak her ne kadar bu nizamnameler gittikçe gelişmekte olan bir koruma yaklaşımını gösterse de, o dönemde uygulamada esas olarak arkeolojik eserlerin korunması ve yurtdışına çıkartılmaması konusu üzerinde durulmuş⁸⁰⁹, yapıyı çevrenin korunması için özel bir çaba gösterilmemiştir.

5.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Sit Koruma Kavramının Gelişimi

Dördüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi, 6 Mayıs 1973 gün ve 1710 sayılı Eski Eserler Yasası çıkana kadar çeşitli değişikliklerle yürürlükte kalmıştır. Bu dönemde kentsel sit korumaya ilişkin kavramsal, yönetsel ve eylemsel açıdan etkin bir gelişme söz konusu olmamış, önemli tarihsel değeri ya da görkemli bezemeleri olan anıt yapıların korunması ana sorun olarak görülmüştür (**Zeren, 1981:38**). Bu süreçte 2 Temmuz 1951’de yürürlüğe giren 5805 sayılı “Garimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun” ile kurulan Yüksek Kurul’un görevi, korunması gerekli taşınmaz eski eserlerin koruma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak, bu çerçevede yapılan uygulamaları izlemek ve denetlemek olarak tanımlanmış⁸¹⁰ ve böylece 1951–1973 yılları arasında Asar-ı Atika Nizamnamesi’nin kapsamını geliştiren bir dizi ilke kararı alınmıştır. Bu bağlamda özellikle Kurul’un 1964 Venedik Tüzüğü’nü önemsediği, 24 Ekim 1967 gün ve 3674 sayılı karar ile üç yıl sonra Venedik Tüzüğü’nün Türkiye’de uygulanmasını kabul etmesinden anlaşılmaktadır⁸¹¹. Böylece Kurul “sit koruma” kavramını Türkiye’ye sokmuş olmaktadır. Nitekim altı ay sonra 11

⁸⁰⁹ (Akozan, 1977:21)

⁸¹⁰ (Zeren, 1981:35).

⁸¹¹ Venedik Tüzüğü ile ilgili 21 Temmuz 1966 gün ve 3268 sayılı karar ile 24 Eylül 1967 gün ve 3674 sayılı karar için bkz: (Durukan, 2004:188).

Mayıs 1968 gün ve 3967 sayılı karar ile “ahşap sivil mimarlık örneklerinin korunmasına öncelik verilmesi ve toplu halde bulunanların kurul kararını beklemeden koruma altına alınması” kabul edilerek, sit korumaya ilişkin kararların alınması için gerekli zemin de oluşturulmaya çalışılmıştır.

6 Mayıs 1973 gün ve 1710 Sayılı Eski Eserler Yasası ile anıtların çevreleriyle birlikte korunmasını sağlayan “sit” kavramı açıklık kazanmış ve yasal bir zemine oturmuştur. Nitekim 1970’li yılların ikinci yarısında GEEAYK’nın kentsel sit korumayla ilgili çeşitli kararlar aldığı⁸¹², dolayısıyla kentsel sit korumanın artık koruma uygulamalarının içine yerleştiği söylenebilir (**Durukan, 2004:58**). Bu süreçte “kırsal sit” teriminin geçtiği tek karar ise, 14 Nisan 1979 gün ve A-1609 sayılı karardır ve burada “kentsel ve kırsal sitlerde geçici dönem yapılaşma koşullarının belirlenmesi için yöresel yapı niteliklerine ait bilgi ve belgelerin kurula gönderilmesi” istenmektedir (**Durukan, 2004:191**). Böylece ilk ve tek defa, kentsel sitten ayrı olarak “kırsal sit” tanımı yasal düzenlemelerde yer almıştır.

Yukarıdaki bölümde de belirtildiği üzere, 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası alanda koruma kavramının gelişmesi çok hızlı olmuş ve uygulamaların daha başarılı olması için özellikle ekonomik sorunların çözüme yönelik yasal düzenlemeler geliştirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede 1710 sayılı yasanın uygulama ayağının yetersiz kalması nedeniyle, 23 Temmuz 1983 gün ve 2863 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir (**Durukan, 2004:60**). Bu yasada eski eser kavramı yerine “kültür ve tabiat varlığı” kavramı geliştirilmiş, ancak sit kavramı açıklanırken kentsel, arkeolojik, tarihi ve doğal sit ayrımları açık bir biçimde yapılmamış (**Durukan, 2004:62**), “kırsal sit”i çağrıştıran herhangi bir açıklama ise yasada yer almamıştır. Bu yasa çerçevesinde kurulan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu⁸¹³, ilke kararları oluşturarak 20. yüzyılın son döneminde Türkiye’de korumanın çerçevesini belirlemiştir. Bu kararlar incelendiğinde, kentsel sit koruma yaklaşımı ve buna yönelik projelerin hazırlanma koşullarıyla ilgili çeşitli görüşlerin geliştirildiği anlaşılmaktadır⁸¹⁴. 19 Nisan 1996 gün ve 419 sayılı “Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” konulu ilke kararında kentsel sit

“Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo ekonomik, sosyo

⁸¹² GEEAYK’nın sit koruma ile ilgili ilke kararların bulunduğu liste için bkz: (Durukan, 2004:191).

⁸¹³ Kurul’un adı, 1988’de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu biçiminde değiştirilmiştir (Durukan, 2004:67).

⁸¹⁴ KTVKYK’nın ilke kararlarının dökümü için bkz: (Durukan, 2004:193–196).

kültürel yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır.”

biçiminde tanımlanmaktadır⁸¹⁵. Kırsal sitlere ilişkin bir tanımlamanın ve kararın üretilmemiş olması, kırsal alandaki yerleşmelerin de bu tanım içinde değerlendirdiğini göstermektedir. Nitekim yakın dönemde Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde doku bütünlüğü olan kırsal alanlar kentsel sit olarak tescil edilmekte ve koruma amaçlı imar planları hazırlanmaktadır.

5 Kasım 1999 gün ve 659 sayılı “Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” konulu ilke kararında da, doğal sit alanı içinde yer alan tescilli ve tescilsiz yapıların bakım ve onarımının yürürlükteki ilke kararlarına göre yapılabileceği belirtilmiş, yalnız turizme yönelik imar faaliyetine izin verilmiş, ancak sit alanı içindeki kırsal yerleşmelerin durumuyla ilgili alt kararlar oluşturulmamıştır⁸¹⁶. Kararda I. ve II. derece doğal sit alanları içindeki köy yerleşik alanlarının III. Derece doğal sit kapsamında değerlendirilmesi öngörülmüş, ancak 19 Haziran 2007 gün ve 728 sayılı konuyla ilgili yeni ilke kararında bu madde çıkartılmıştır.

5.2.2.3. Kırsal Sit Koruma Kavramının Gelişimi

1983 tarihli yasanın kırsal alana ilişkin öngörü eksikliğine karşın Türkiye, 13 Nisan 1989 gün ve 3534 sayılı yasa ile 3 Ekim 1985 tarihli “Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi”ni onaylamıştır. Böylece Avrupa Konseyi'nin yapılı çevreyi tüm Avrupa'nın ortak mimarlık mirası olarak kabul eden ve bunun belgelenmesini, korunmasını ve bakımını taahhüt altına alan sözleşme yasal düzlemde Türkiye'ye girmiştir. Bu sözleşmede “mimari miras”, anıt, bina grupları ve ören yerleri olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir ve bina grubu

“topografik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis bina grupları” biçiminde tanımlanmıştır.

Koruma politikalarının açıklandığı 10. maddede de

“mimari mirasın korunmasının, kırsal yörelerle şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına dahil edilmesi” gerektiği belirtilmiş ve

“kırsal yöreler ve kent planlamasında koruma önlemlerinin mümkün olan her durumda alınmasını kolaylaştırmanın sağlanması” istenmiştir.

⁸¹⁵ (KTVKYK İlke Kararları, 2000:2–5).

⁸¹⁶ (KTVKYK İlke Kararları 2006:16–19).

Sözleşme bu açıdan incelendiğinde, mimarlık mirasının kırsal ve kentsel olarak iki grupta değerlendirildiği ve her iki yapıyı çevreye de eşdeğer önem verildiği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim yukarıdaki bölümde de açıklandığı üzere, bu yıllarda dünyada artık geleneksel kırsal yerleşmelerin korunması üzerine uzmanlaşmış çeşitli sözleşmeler ve tavsiye kararları da hazırlanmaktadır.

2000 yılında Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Kültür Bakanlığı ile yaptığı bir protokol çerçevesinde Türkiye Kültür Envanteri sistemini kurma çalışmalarına başlamıştır⁸¹⁷. TÜKSEK adı verilen bu yeni sistemde, mimarlık envanteri kentsel ve kırsal olmak üzere iki başlıkta ele alınmış ve kırsal kültür varlıklarını daha iyi tanımlayabilmek için bu konuya özel “kırsal mimarlık yerleşme ve yapı fişi” geliştirilmiştir⁸¹⁸. Pilot bölge projeleriyle de sınanan bu yeni fiş sistemi, her ne kadar Kültür Bakanlığı’nın da dahil olduğu bir düzlemde geliştirilmişse de, halen Bakanlık’ın yasal uygulamaları içine dahil edilmemiştir.

Türkiye 2003 yılında da 4881 sayılı yasa ile 20 Ekim 2000 tarihli “Avrupa Peyzaj Sözleşmesi”ni onaylamıştır. Bu sözleşmenin girişinde

“peyzajın yerel kültürlerin biçimlenmesine katkısı bulunduğu ve Avrupa doğal ve kültürel mirasının insan refahı ve Avrupalı kimliğinin sağlamaştırılmasına katkıda bulunan temel bileşeni olduğunun farkında olunduğu” belirtilmiş ve

“peyzajın her yerdeki insan için kırsal alanlarda ve şehir dışında, bozulmuş alanlarda ve aynı zamanda yüksek kaliteli alanlarda, sıra dışı güzelliğiyle tanınmış alanlarda ve aynı zamanda günlük alanlarda yaşam kalitesinin önemli bir parçası olduğu” kabul edilmiştir.

Her ne kadar Türkiye uluslararası sözleşmeleri kabul ederek koruma alanındaki yeni gelişmeleri izler bir görüntü oluşturmuşsa da, bu yeni kavramların uygulamaya yansımaları süreci oldukça yavaş ilerlemektedir. Bu çerçevede 14 Temmuz 2004 gün ve 5226 tarihli yasa ile 2863 sayılı yasada bazı değişiklik ve eklemeler yapılarak, sözleşmelerden doğan yasal zorunluluklar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na kısmen aktarılmıştır. Yasanın 3. maddesinde yer alan tanımlar kısmındaki altı maddeye⁸¹⁹ altı yeni madde daha eklenmiştir. Üçüncü maddede yer alan “sit” kavramında, kent ve kent kalıntıları, tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri tanımlamalarına “kültür varlıklarının yoğun olarak

⁸¹⁷ Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Türkiye Kültür Sektörü Stratejik Yaklaşımlar, Şubat 2001, fotokopi çoğaltma.

⁸¹⁸ (Akın vd., 2003).

⁸¹⁹ 1983 yılında çıkan KTVKK’nda beş tanım mevcuttur. 1987 tarihli 3386 sayılı yasa ile altıncı tanım (değerlendirme) eklenmiştir.

bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş yerler” açıklaması da eklenmiştir. Yeni eklenen tanımlardan “koruma amaçlı imar planı” tanımında ise, dünyada geliştirilen kavramlardan esinlenerek geniş kapsamlı bir biçimde koruma amaçlı imar planının ölçeği ve kapsamı belirtilmiştir. Bu tanım incelendiğinde⁸²⁰ içinde kırsal – kentsel gibi bir ayrım olmasa da, kırsal alanı da kısmen göz önüne aldığı ya da kapsadığı söylenebilir.

Yeni yasa çerçevesinde 26 Temmuz 2005 gün ve 25887 sayılı “Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik”te sit tiplerinin açıklaması yapılmış ve kentsel sit

“mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alanlardır” biçiminde tanımlanmıştır.

4 Ekim 2006 gün ve 720 sayılı “Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları” başlıklı ilke kararı ile de, bu tanımlama ilke kararlarına girmiş⁸²¹ ve yukarıda açıklanan 1996 tarihli karar değiştirilmiştir. Böylece kentsel sit terimi kısmen geliştirilmiş ve yeni yasa çerçevesinde, kentsel sit tanımının bir yapıyı yakın çevresi ve peyzajla birlikte ele alan yaklaşımı, kırsal sitlerin tanımlanmasına ve değerlendirilmesine daha fazla yardımcı olacak düzeye gelmiştir denebilir.

5.2.2.4. Günümüzde Koruma Yasaları Çerçevesinde Kırsal Mimarlık Mirasının Durumu

Yukarıdaki bölümlerde de açıklandığı üzere, dünyada özellikle son on yılda kırsal mimarlık mirası ve bunun da ötesinde yapıyı çevreyi içinde bulunduğu ve kısmen insanın biçimlendirdiği doğal çevre bağlamında ele alan koruma yaklaşımı ön plana çıkmıştır. 2006 yılının Avrupa’da “kültürel peyzaj” yılı ilan edilerek bu konuda tavsiye kararları alınmasıyla da, yasal süreç artık işlemeye başlamıştır.

⁸²⁰ 3. Maddenin a8 fıkrası: “Koruma amaçlı imar planı; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esaslarını, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır.”

⁸²¹ (KTVKYK İlke Kararları, 2006:63)

Türkiye’de ise her ne kadar 2004 yılı düzenlemeleriyle yasada kısmen kırsal mimarlığa daha duyarlı bir yaklaşım yakalanmışsa da, tanımlamalar kısmında bu açık bir biçimde yer almamakta, sit alanı halen kentler ve sosyal yaşama konu olmuş yerler biçiminde oldukça muğlâk bir ifadeyle açıklanmaktadır. Bu çerçevede yasanın uygulamaya yönelik ayakları olan ilke kararları ve yönetmelikler, kentsel sitlerin sorunları ve gereksinimleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Son kararlarda her ne kadar kentsel sit açıklaması geliştirilmişse de, “kırsal sit”in başlı başına bir koruma kavramı olarak tanımlanmaması, kentsel yapılı çevreden farklı sorunları olan kırsal yerleşmelerin tescilinde ve koruma imar planlarının hazırlaması sürecinde sorun oluşturmaktadır. Oysaki “kırsal sit”in bir koruma alanı olarak tanımlanması ve kendine özgü sorunlarının ortaya konarak çözüme yönelik ilke kararlarının oluşturulması, uygulamada da ufuk açıcı olacaktır. Böylece kırsal alana yönelik koruma amaçlı imar planlarının kararlar çerçevesinde yeterli düzeyde ve doğru bir biçimde hazırlanabilmesi için, kent plancı, restoratör mimar gibi uzmanların da kırsal alan üzerine uzmanlaşması süreci başlayacaktır.

5.2.2.5. Günümüzde Koruma Yasaları Çerçevesinde Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirasının Durumu

2863 sayılı KTVKK ve bununla bağlantılı ilke kararları ile Ulusal Kurtuluş Savaşı ve sonrasında da Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirasının tarihsel önemi olan özel örnekleri kültür varlığı olarak değerlendirilmiştir. Yasanın 6. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının nitelikleri belirtilirken

“Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler” de kültür varlığı olarak tanımlanmıştır.

Bu çerçevede 19 Nisan 1996 gün ve 421 sayılı “Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma koşulları” konulu ilke kararında da, tarihi sit⁸²²

“Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlar” biçiminde tanımlanmıştır.

Ulusal tarihle doğrudan ilişkili özel önem taşıyan yapı ve sitlerin dışında genel olarak tüm Erken Cumhuriyet dönemi yapıları da, 5 Kasım 1999 gün ve 662 sayılı “Tescil

⁸²² (KTVKKYK İlke Kararları, 2006:4).

Kaydı Bulunmayan Taşınmaz Kültür Varlığı Özelliğindeki Yapılar ve Yapı Elemanları” konulu ilke kararı⁸²³ ile gündeme alınmış ve buna göre:

“Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının Koruma Kurulu görüşü alınmadan yıktırılmaması yönünde gerekli önlemlerin, ilgili belediyesi (veya valilik) ile varsa koruma kurulu müdürlüğü, yoksa müze müdürlüğüne alınmasına” karar verilmiştir.

KTVKYK’nın anıtlara ilişkin aldığı ilke kararı da, Erken Cumhuriyet Dönemi anıtlarının korunması açısından bir temel oluşturmaktadır. 19 Haziran 2007 gün ve 729 sayılı bu karara göre ;

“Kentlerde, bir olayın, kişi veya kişilerin anısına adanmak veya toplumsal bir kavramı simgelemek amacıyla yapılmış, bulunduğu alan ve etrafındaki kentsel doku ile etkileşimi çerçevesinde taşınmaz niteliği kazanmış olan anıt-heykellerin kentsel birer simge özelliği taşımaları nedeniyle kültür varlığı olarak gerektiğinde konunun uzmanlarınca hazırlanacak rapor doğrultusunda tescil edilebileceği”ne karar verilmiştir.

Her ne kadar bu kararda yerleşme yeri olarak “kent” tanımlanmışsa da, zaten yasalarda kırsal alanın farklı bir yerleşme biçimi olarak tanımlanmamış olması nedeniyle, kırsal alanlardaki anıtlar için de bu karar geçerlidir.

Yasalar çerçevesinde özellikle Atatürk tarafından kullanılan evlerin korunması, hatta müzeye çevrilmesine özel bir önem verilmiş ve bu çerçevede Türkiye’de çok sayıda müze oluşturulmuştur. Tezin araştırma alanı içinde bulunan Muratlı Örnek Köyü’nde Atatürk’ün ziyaret ettiği yapı da kamulaştırılarak restore edilmiştir. Benzer biçimde, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın geçtiği bazı alanlar da tarihi milli park ilan edilmiştir⁸²⁴. Ancak ulusal tarihle doğrudan bağlantısı görülmeyen Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının korunması üzerine kapsamlı bir koruma çalışmasının olduğu söylenemez. Son dönemde özellikle mimarı belli olan ve kent ortamına önemli mimari katkısı bulunan yapıların korunması için bir duyarlılık oluşmaktaysa⁸²⁵ da, özellikle kırsal alandaki bu dönem yapılarının kültür varlığı değeri ortaya konmuş değildir. Bu yapıların anıtsal niteliğinin olmaması, mimarının kimliğinin bilinmemesi ve ulusal tarihle bağlantısının açık anlaşılır bir biçimde olmaması nedeniyle, bu

⁸²³ (KTVKYK İlke Kararları, 2006:31–32).

⁸²⁴ Afyon çevresinde Başkomutan Meydan Savaşı’nın yaşandığı yaklaşık 40 bin hektar büyüklüğündeki alanda 31.08.1981 gün ve 8/3580 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Başkomutanlık Tarihi Milli Parkı kurulmuştur. Parkta iki müze, bir tanıtım parkı ve 11 adet anıt ve şehitlik bulunmaktadır (www.afyonkulturturizm.gov.tr) Haziran 2007’de ziyaret edildi.

⁸²⁵ Örneğin Ankara’daki bazı önemli yapılar bu çerçevede tescillenmiştir. Uluslararası Docomomo örgütünün Türkiye çalışma grubu, çeşitli çalıştaylarla bu konuyu gündeme taşımaya çalışmaktadır (www.docomomo.org.tr).

örnekler rahatlıkla yetkili kurumlara haber verme gereği dahi duyulmadan yıkılabilmektedir.

Nitekim tez kapsamında yapılan alan çalışmasında, bu mimarinin %90'lara varan bir oranda artık ortadan kalktığı ve son kalan örneklerin de arka arkaya yıkılmakta olduğu gözlenmiştir. Özellikle konut dışı, okul, köy konağı, ortak ahır vb. tür yapılar çok daha hızlı bir biçimde yok olmuştur. Günümüzde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye kırsal alanında devlet tarafından gerçekleştirilmiş olan imar faaliyetinin niteliği ve kapsamı, esas olarak yayınlar ve arşiv belgelerinin incelenmesiyle anlaşılabilir durumdadır.

Kuşkusuz bu durum, kırsal alanda Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının korunması için özel bir çabanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

5.3. Trakya'da Kırsal Mimarlık Mirasını Tehdit Eden Unsurlar

Trakya'da geleneksel ya da planlı kırsal yerleşmelerin çoğunluğu sit bütünlüğünü yitirmiştir ve mevcut mimari miras da, yeni politikalar nedeniyle büyük bir tehdit altındadır. Bu bölümde TUM döneminden günümüze Trakya'nın nasıl bir gelişme gösterdiği, bu çerçevede kültür mirasının ne durumda bulunduğu kısaca açıklanacaktır. Tezin ana hedefi olan Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarını koruma modelini oluşturabilmek için de, Türkiye'nin güncel bölge planlama politikaları çerçevesinde Trakya'nın nasıl ele alındığı ortaya konacaktır.

5.3.1. Trakya'nın TUM Döneminden Günümüze Gelişimi

Daha önce de belirtildiği gibi, 1934–1942 yılları arasında Trakya Umumi Müfettişliği tarafından göçmenlerin iskânının yanı sıra bölgenin kalkındırılması için kapsamlı bir bayındırlık faaliyetinde bulunulmuştur. Bu dönem, aynı zamanda 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası ekonominin görece olarak düzelmeye başladığı dönemdir⁸²⁶ ve bu çerçevede 1934'den 1938'e kadar devlet bütçesinden nafıa işlerine ayrılan bütçe artmış, ülke genelinde çok sayıda kamu yapısı inşa edilmiş⁸²⁷, göçmen iskânı için de oldukça büyük bütçeler ayrılmıştır. Bu bütçe oranları Türkiye genel bütçesinde önemli bir yer tutsa da, öngörülen kapsamlı imar ve bayındırlık faaliyeti için yine de yeterli değildir⁸²⁸.

⁸²⁶ (Kazgan, 2005:89).

⁸²⁷ (Aslanoğlu, 2001:49).

⁸²⁸ Bayındırlık işlerinde ekonomiyi olumsuz etkileyecek kadar büyük bir maddi kaynak, demiryolu ve Ankara'nın kamusal yapılarının inşaatına ayrılmıştır (Kazgan, 2005:66).

Nitekim Trakya uygulamalarında ekonomik yetersizliklerin, yeni yapılı çevreler oluştururken nasıl belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle konutların tasarım ve yapı malzemesi seçiminde üretim maliyeti önemli bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, uzman personel sıkıntısı ve göçmen gelişile kurumsal yapılanmanın eş zamanlı olması nedeniyle bir hazırlık sürecinin olmaması, dolayısıyla baştan köklü bir planlamanın yapılamaması da, özellikle kırsal imar faaliyetinin istenilen nitelikte gerçekleşmesini engellemiştir.

1939 yılından itibaren 2. Dünya Savaşı'na bağlı olarak, her ne kadar Türkiye savaşa girmese de, ülkede savaş ekonomisi ve politikası uygulama zorunluluğu, Avrupa sınırında bulunan Trakya'nın gelişimini olumsuz yönde etkilemiş, 1941'de göçmen gelişinin kesilmesi ve K. Dirik'in ölümüyle de, Trakya Umumi Müfettişliği'nin uygulamaları zayıflamıştır. Zaten 1940'lı yılların ikinci yarısında üst yönetim birimlerinde umumi müfettişliklerin anayasal durumu tartışmaya açılmış ve bütün müfettişlikler işlemez duruma getirilmiştir **(Koçak, 2003:275–281)**.

2. Dünya Savaşı sürecinde Trakya'da çok büyük bir askeri yığınak yapılmıştır, bölge sürekli teyakkuz halindedir ve her yıl bütün Trakya'yı kapsayan büyük tatbikatlar (Trakya Manevraları⁸²⁹) yapılmaktadır. Bu nedenle, bu dönemdeki nüfus verileri bölge halkının gerçek miktarını yansıtmamaktadır. Bunun en açık görüldüğü yerlerden biri Demirköy'dür. Demirköy'ün 1935'de 2689 olan nüfusu 1940'da birden 5177'ye çıkmıştır. Oysaki Demirköy az sayıda göçmenin yerleştirildiği ve büyük bir ticari gelişmenin olmadığı, dolayısıyla da bu dönemde büyük bir nüfus artışının beklenmeyeceği bir kasabadır⁸³⁰.

1940'lı yılların ortalarına doğru ise, Trakya sınırından bir saldırı beklentisi iyice arttığından Trakya'nın boşaltılmasına karar verilmiştir. Bu durum ise gelişmekte olan Trakya'ya büyük bir darbe vurmuştur. Bölgenin yerleşik halkının ve göçmenlerin Anadolu'daki akrabalarının yanını giderek bölgeyi boşaltması, Trakya'da tarımsal faaliyeti büyük ölçüde durdurmuştur. 1945 nüfus sayımı sonuçları, çoğu yerde 1935 sayımının bile altındadır⁸³¹.

2. Dünya Savaşı sonrası her ne kadar gidenlerin büyük kısmı geri dönse de, bir kısmı da geri dönmemiştir. 1940'lı yıllarda dikkati çeken olumlu değişim, köy enstitüsü ve enstitü gelenekli köy okullarıdır. Lüleburgaz yakınında kurulan

⁸²⁹ Atatürk'ün de izlediği bu tatbikatlarla ilgili bir süreli yayın da çıkartılmıştır, bkz. (Trakya Manevraları, 1936) ve (Trakya Manevraları, 1937).

⁸³⁰ Kırklareli'nin sınıra yakın bölgelerinde ve Babaeski gibi içerideki merkez yerleşmelerde de büyük nüfus artışı vardır (Vize Çözümleme Çalışması, 1975:39–40).

⁸³¹ (Vize Çözümleme Çalışması, 1975:39–40).

Kepirtepe Köy Enstitüsü bölge halkının eğitim düzeyinin artması açısından önemli bir mihenk taşı olmuştur. Bu okuldan çıkan öğretmenlerin görev yaptığı işlikli okullar sayesinde, okuma-yazma düzeyindeki temel eğitimden daha gelişkin olan ve bireyi her açıdan yaşama hazırlayan uygulamalı modern eğitim, köklü bir biçimde köylere ulaşmaya başlamıştır. Bu dönemde çok sayıda köyde işlikli okul yapılmıştır. Daha 1930'lu yıllarda yeni ilkokullar yapılmışken, hemen ardından 10 yıl sonra aynı köylerde "İnönü okulu" olarak da anılan işlikli okulların inşa edilmesi⁸³², bu dönemde köylünün eğitimine verilen önemi göstermektedir. 1950'ye kadar devletçilik anlayışı çerçevesinde fabrikaların çoğunlukla Marmara ve Ege Bölgesi dışında, Anadolu'da nüfusu 10.000'i aşmayan yerleşmelerde kurulmuş olması nedeniyle Trakya'da önemli bir sanayi gelişimi söz konusu olmamıştır (**Keleş, 2002:393**). Yalnızca şeker ve yağ gibi tarımsal kökenli az sayıda fabrika vardır⁸³³.

1950'li yılların başında tekrar Bulgaristan'dan yoğun bir göç hareketinin yaşanması, Trakya'nın demografisini etkilemiştir. 1951–1952 yılları arasında Türkiye'ye 154.393 göçmen gelmiş⁸³⁴, bunların 19.276'sı Trakya'da iskan edilmiştir (**Geray, 1962:83–84**). Bu dönemde Trakya'da büyük ölçekli iskân yapılmasının nedenlerinden biri, TUM döneminde olduğu gibi bu bölgede kalabalık bir Türk nüfusun bulunmasının sınır güvenliği açısından önemsenmesi olabilir (**Geray, 1962:35**). Bu göçmenler, çoğunlukla mevcut köylere yeni mahalle ve sokaklar eklenerek yerleştirilmiştir (**Geray, 1962:54**). Nitekim yapılan alan çalışmasında TUM döneminde kurulan köy ve mahallelerin kenarlarına 1951 göçmenleri için yeni sokak ve mahallelerin eklendiği görülmüştür⁸³⁵. Bu yerleşme birimlerinde, TUM döneminde olduğu gibi yakın çevrede bulunan doğal yapı malzemeleri ile iki odalı basit yapılar inşa edilmiştir⁸³⁶. Kasaba niteliğindeki yerleşmelerde inşa edilen yapılar ise, biraz daha gelişkindir⁸³⁷. Bu dönemde ülke genelinde 1934–1942 döneminde olduğu gibi büyük bir iskân faaliyeti⁸³⁸ gerçekleştirilmiş olmasına karşın, köylerin geliştirilmesine yönelik kamu yapılarına da önem veren kapsamlı bir imar faaliyeti söz konusu

⁸³² Çakıllı Köyü'nde halen bu iki ilkokul yan yana bulunmaktadır. Benzer biçimde Koyunbaba Köyü'nde de halen iki okul mevcuttur.

⁸³³ Bu dönemde sanayi kuruluşlarının yeri, askeri güvenlik stratejileri ön planda tutularak belirlenmiştir. Trakya ülkenin Balkanlar'daki sınır bölgesi olması nedeniyle, büyük ölçekli kamu kurumlarının kurulması uygun bulunmamıştır (Marmara Bölgesi, 1970:115). Tarımsal sanayi kuruluşu olan Alpullu Şeker Fabrikası bir istisna olarak değerlendirilebilir.

⁸³⁴ (Geray, 1962:79).

⁸³⁵ Arizbaba, Kaynarca, Emirali, Kırkkepenekli, Balabanlı köyleri gibi.

⁸³⁶ 2005 yılı alan araştırmasında Kaynarca Beldesi'nde ve Kayalı Köyü'nde iki odalı kargir yapılar tespit edilmiştir.

⁸³⁷ Havsa ve Pınarhisar'daki yapılar.

⁸³⁸ 1934–1942 yılları arasında göçmenler için ülke genelinde toplam 26.847 ev inşa edilmiştir. 1951–1952 yılları arasında gelen göçmenler için de ülke genelinde 24.170 ev inşa edilmiştir (Geray, 1962:49).

değildir. 1950’li yıllarda dönemin iktidarının politikaları çerçevesinde kamusal yapı olarak cami yapımına öncelik tanındığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde Alevi köylerinde dahi cami yapılmıştır⁸³⁹.

Özellikle 1950’li yılların ikinci yarısında ise, çeşitli doğal afetler nedeniyle zarar gören köylerde planlı mahalle kurma çabası söz konusu olmuştur. Örneğin, 1956–57 yıllarında yoğun yağış nedeniyle Itrancalar’dan Ergene Nehri’ne inen derelerin taşması ve sel nedeniyle büyük hasar gören nehir boylarındaki kırsal yerleşmelerde planlı yeni mahalleler kurulmuştur. İnece’de İnece Deresi’nin doğusunda eski yerleşmenin karşısında Kazım Dirik adına bir mahalle kurulmuştur. Bu mahallenin sokak biçimlenişi “D” harfine benzemektedir ve bölge halkı tarafından Demokrat Parti’nin adına atfen böyle yapıldığı belirtilmiştir⁸⁴⁰. Benzer biçimde E5 karayolu üzerinde ve nehir kenarında bulunan Kuleli, Evrensekiz gibi yerleşmelerde de yeni mahalleler kurulmuştur. Ancak bunlar basit ızgara planlı yerleşme birimleridir⁸⁴¹.

1960 yılına gelindiğinde Trakya’nın toplam nüfusu 787.000 kişidir ve 1923’ten itibaren bölgeye gelen toplam göçmen sayısı 237.677’dir (**Geray, 1962:30–31**). Dolayısıyla bölge nüfusunun %30.2’sini göçmenler oluşturmaktadır. Türkiye’ye gelen göçmen profilinin ağırlığını tarım sektöründe çalışanlar oluşturduğu için, gelenlerin büyük çoğunluğu kırsal alanda iskân edilmiştir. Bu çerçevede özellikle 1934 yılından itibaren mera ve boş araziler tarıma açılmıştır. Bu durum Marmara Bölgesi’nde (dolayısıyla Trakya’da) çok belirgindir (**Geray, 1962:47**).

1961 askeri müdahalesi sonrası 1940’lı yıllardan itibaren unutulmuş olan planlı kalkınma kavramı tekrar gündeme gelmiş, 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurularak 1. Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu plan, ülkede dengeli kalkınmayı öngördüğünden ülke sekiz planlama projesi biçiminde ele alınarak, her birinin için “Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Düzeni Projesi”nin oluşturulması amaçlanmıştır⁸⁴². Bu kapsamda ülkede ilk olarak Marmara Bölgesi’nin bölge kalkınma planı hazırlanmaya başlamış, bölge Doğu Marmara, Güneybatı Marmara ve Trakya olmak üzere üç altbölgeye ayrılarak üçü için ayrı raporlar hazırlanmıştır. İlk plan, 1960–1963 yılları arasında İstanbul’u içine alan Doğu

⁸³⁹ 1996 yılından itibaren Trakya’da sürdürülen köy belgeleme çalışmalarındaki gözlemler. Ayrıca tez kapsamında “köy” ile ilgili zaman sınırlaması koymadan kapsamlı bir kaynakça taraması yapılmış ve böylece, bu dönemle ilgili genel bir bilgi birikimi oluşturulmuştur.

⁸⁴⁰ 2003 yılında İnece Kazım Dirik Mahallesi sakinleriyle yapılan görüşmede edinilen bilgi, ayrıca 2 Mart 1956 tarihli ve 6683 sayılı Gerze Yangınından, Lüleburgaz ve İnece’de Su Baskınından Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun’un 10 Eylül 1957 tarih ve 7048 sayılı ek kanunun 1. ve 2. ek maddeleri.

⁸⁴¹ Tez kapsamında yapılan alan araştırması sırasındaki tespitler.

⁸⁴² (Marmara Bölgesi, 1970:sunuş yazısı).

Marmara Bölgesi için yapılmıştır. Bu bölgenin Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olarak, daha hızlı ve düzenli gelişmesinin ülke yararı açısından önemi dikkate alınarak planlanmış olduğu görülmektedir. Öngörülen planda Trakya açısından önemli olan nokta, İstanbul'un Anadolu yakasında büyümesinin ve sanayinin İstanbul-İzmir-Adapazarı hattında gelişmesinin teşvik edilmesidir **(Keleş, 2002:381)**. 1965–1966 yılları arasında da, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) teknik yardım programı çerçevesinde Fransız uzmanlar grubu ile birlikte Trakya altbölgesinin raporu hazırlanmıştır.

Bu rapora göre nüfus özellikleri açısından Trakya'nın durumu ülke geneliyle örtüşmektedir ve kırsal karakteri baskındır⁸⁴³. Raporda Trakya'nın üç ilinin “homojen bir global nüfus yoğunluğu ve nüfus büyüklüğü olması” ve “kırsal yerleşmelerin ortalama büyüklüğünün diğer bölgelere göre daha fazla olması” ilgi çekici olarak değerlendirilmiştir. Trakya'da kentleşmenin hızı yüksektir ve ulaşım ağı çevresinde düzenli bir gelişme göstermektedir. 1950'li yıllardan itibaren tarımın makineleşmeye başlamasıyla kırsal nüfusun emek fazlası, Trakya kentlerine, İstanbul'a ve Almanya'ya gitmeye başlamıştır⁸⁴⁴.

Trakya'da iş kolları içinde tarımın oranı 1955'te %83.5, 1965'te de %73.2 olarak saptanmıştır⁸⁴⁵. 1965'te imalat sanayinin oranı ise, yalnızca %4.3'tür. Dolayısıyla bu dönemde tarım sektöründe hafif bir azalma başlamış olmasına karşın, ana üretim kolu tarımdır. Bu dönemdeki sanayi oranı, ülke oranının bile çok altındadır.

Rapor, Marmara Bölgesi ölçeğinde gelişmeye yönelik öneriler de getirmiştir. Buna göre, 1960'lı yıllarda Trakya için öngörülen gelişme modeli kısaca şöyledir⁸⁴⁶:

- Trakya'da tarım ile ilgili sanayi desteklenmelidir;
- Tarımın modern yöntemlerle yapılması, kooperatifçilik ve devlet çiftlikleri aracılığıyla desteklenmelidir⁸⁴⁷;
- Edirne ve Tekirdağ'da 50'şer hektarlık (küçük) birer organize sanayi bölgesi kurulmalıdır;
- Gerek Avrupa'yı İstanbul'a bağlayan gerek bölge içi dikey yol güzergahları iyileştirilmeli, Marmara Denizi üzerinden Güney Marmara ile bağlantı

⁸⁴³ Trakya nüfusu ile ilgili bilgiler için bkz. (Marmara Bölgesi, 1970:20).

⁸⁴⁴ Toplam göçün %60'dan fazlası İstanbul'a, ardından da bölge kentlerinedir (Marmara Bölgesi, 1970:24).

⁸⁴⁵ Trakya ekonomisiyle ilgili bilgiler için bkz. (Marmara Bölgesi, 1970:29–30).

⁸⁴⁶ (Marmara Bölgesi, 1970:119–122).

⁸⁴⁷ Babaeski, Lüleburgaz ve Çorlu'nun ancak bu şekilde gelişebileceği vurgulanmıştır (Marmara Bölgesi, 1970:115).

sağlanarak, ulaşımına bağlı olarak bölgenin tarım, sanayi ve turizm açısından gelişmesi sağlanmalıdır;

- Karadeniz ve Marmara kıyılarında turizm özendirilmelidir⁸⁴⁸.

Ancak kısa süre sonra değişen politik durum çerçevesinde planlama yine arka plana atılmış, her ne kadar DPT düzenli olarak 5 yıllık kalkınma planları hazırlasa da, uygulamalarda plan çerçevesinde sağlıklı bir denetim sağlanamamıştır⁸⁴⁹. Zaten DPT'nin Üçüncü Beş Yıllık Planı'nda (1973–1977), bölge planlama çalışmaları önemli ölçüde yavaşlamıştır (**Keleş, 2002:397**).

1970'li yıllara gelindiğinde, Trakya belli bir planlamadan ziyade özel sektörün etkisiyle kendiliğinden bir gelişme içine girmiştir. Bu tarihe kadar ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve bu iş kollarına bağlı sanayinin bulunduğu bölgede, İstanbul merkezinden taşınmaya başlayan ağır sanayi gelişme sahası bulmuştur. 1972 yılında Çerkezköy'ün kalkınmada öncelikli yöreler arasına alınarak teşvik politikalarının gündeme gelmesiyle⁸⁵⁰, Trakya'nın orta kesiminde yer alan Çorlu, Çerkezköy ve Lüleburgaz, 1966 bölge planında öngörülen tarımsal gelişme yaklaşımının tersine, büyük endüstri alanlarına dönüşmeye başlamıştır. Bu durum yoğun bir işçi akımına neden olmuş ve bu küçük ölçekli kasabalar hızlı bir biçimde büyümeye başlamıştır. 1974 yılında dönemin hükümetinin tarım sektörünü iyileştirici önlemler alması, yalnız kente gelen nüfusu değil, köy nüfusunu da ekonomik açıdan oldukça rahatlatmıştır.

1970'li yıllar Trakya'nın ekonomik, demografik, yapılı-doğal çevre ve bunların bileşimi olan kültürel doğal çevre ortamı açısından hızlı ve büyük bir değişim içine girdiği dönemdir. Bir yandan tarım alanları sanayi bölgelerine dönüşmüş ve çevre kirliliği sorunu orta çıkmış, diğer yandan hızlı ve kentsel nitelikli yapılaşma nedeniyle geleneksel yerleşmeler özgün kimliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Tarih içinde önemli uygarlıkların merkezi ya da önemli bir yerleşmesi olmuş olan Lüleburgaz, Vize, Babaeski, Çorlu gibi yerleşmelerde yalnız az sayıda anıt yapı varlığını sürdürebilmiştir.

Kırsal alanda da benzer sorunlar söz konusudur. Ekonomik rahatlığa ve yeni yapı malzemelerinin kolay bulunabilir olmasına bağlı olarak, eski yapılar yıkılıp yerine

⁸⁴⁸ Marmara ve Karadeniz kıyılarının doğal güzelliklerini koruduğu ve turizm amacıyla yararlanılması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle Bulgaristan ve Romanya örnekleri ile Karadeniz sahillerinin turizm açısından önemi vurgulanmıştır (Marmara Bölgesi, 1970:97–101,116).

⁸⁴⁹ DPT'nin hazırladığı Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın uygulama sorunu ve başarısızlığıyla ilgili bkz. (Erder vd., 2003).

⁸⁵⁰ (IMP, 2007a:35)

betonarme binalar inşa edilmeye başlanmıştır. Köy nüfusunun azalması sonucu terk edilen evler de, bakımsızlık nedeniyle yıkılma sürecine girmiştir.

Önemli bir sorun da, arazideki arkeolojik kültür varlıklarıyla ilgilidir. Tarımın makineleşmesiyle birlikte, arazi sürmede düz bir alanın tercih edilmesi nedeniyle, Ergene Havzası'nda bulunan çok sayıda tümülüs dağıtılarak düzlenmeye başlamıştır.

1980'li yıllarda 1970'li yıllarda başlayan süreç devam ederken, bir yandan da ikinci konut uygulamalarının artmasıyla, Trakya'nın Marmara kıyıları bütünüyle iki katlı yazlık konutlarla kaplanmıştır. Bu hattaki tarım alanlarının yanı sıra, arkeolojik sitler de neredeyse tümüyle yok olmuştur. Bu dönemin sonlarında İstanbul'u Edirne ve yurtdışına bağlayan yeni bir otoyolun (TEM) yapılmasıyla, Trakya'da üç tarihi yol güzergahı ve tren hattının yanı sıra yeni bir hat daha oluşmuştur. Bu yol nedeniyle, ikinci konut uygulaması Trakya'nın iç kesimlerine doğru girmeye başlamış ve toprak rantı artmıştır. Trakya'da sanayinin büyüdüğü, tarım sektörünün küçüldüğü, nüfusun kentlere yığıldığı süreç günümüze kadar devam etmiştir. Devlet tarafından planlı büyümeyi öngören sağlıklı bir bölge planlaması yapılmadığından ya da uygulanmadığından, tamamen kendiliğinden bir gelişme söz konusudur ve bundan Trakya'nın doğal ve yapılı çevresinin yanı sıra, kültür varlıkları ve toplumsal dokusu da olumsuz etkilenmektedir.

5.3.2. Güncel Bölge Planlama Politikaları Çerçevesinde Trakya'nın Durumu

Trakya'da bazı kesimlerde bir yandan hızlı sanayileşmeye bağlı nüfus artışı ve çevre kirliliği, buna karşın bazı kesimlerde de ekonomik küçülme ve nüfus azalması sorunlarının artması, bölge genelinde bir memnuniyetsizlik oluşturmuş ve 1999 yılı sonunda Trakya Üniversitesi ve Çevre Bakanlığı arasında sözleşme imzalanarak bir bölge planı hazırlanmaya başlanmıştır. "Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı" adıyla hazırlanan 1/100.000 ölçekli planın amacı, Trakya Bölgesi'nde sürdürülebilir, yaşanabilir bir çevre yaratılması ve bölgenin tarımsal, turistik, tarihsel kimliğinin korunarak sağlıklı gelişme ve büyümenin sağlanmasıdır⁸⁵¹. Özellikle bölgenin ekolojik özelliklerini koruma konusunda büyük duyarlılığı olan plan, sanayileşmeyi azaltmayı, tarım ve tarıma dayalı temiz sanayiye arttırmayı öngörmekte ve yerleşmelerde de bir hiyerarşi oluşturarak dengeli nüfus politikası gütmektedir. Söz konusu plan, Çevre Bakanlığı tarafından 13 Temmuz 2004 günü onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

⁸⁵¹ Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı raporu için bkz: (İMP, 2007b).

Ancak 2005–2006 yılları arasında İstanbul İl Çevre Düzeni Planı hazırlanmıştır ve İstanbul ile Trakya'nın ekonomik ve ekolojik bir bütünlük içinde olmaları nedeniyle, İstanbul için geliştirilen planın Trakya'ya önemli etkileri olacağından, TRAKAB (Trakya Kalkınma Birliği), Orman ve Çevre Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında 25.12.2006 tarihinde bir protokol imzalanarak, her iki bölge planının birbiriyle uyumlu hale getirilmesine karar verilmiş ve İMP bu işle yükümlü kılınmıştır⁸⁵².

Söz konusu protokole göre 2007 yılı sonuna kadar uyumlu yeni planların üretilmiş olması gerekmektedir. Şu anda yeni projeler hazırlanma aşamasındadır. Henüz plan kararları kesinlik kazanmamakla birlikte, ön değerlendirme raporlarından genel yaklaşımı değerlendirmek mümkündür.

İstanbul İl Çevre Planı'nın temel politikası, kentin desantrilazasyonu ve böylece Marmara Bölgesi ölçeğinde “çok merkezli ve dengeli mekânsal gelişme ve kalkınma modeli”nin sağlanmasıdır⁸⁵³. Bu çerçevede İstanbul merkezinin dışında Trakya Yarımadası'nda Silivri, Kocaeli Yarımadası'nda Kartal-Kurtköy yeni büyük merkezler olarak belirlenmiştir ve buralarda önemli ulaşım bağlantıları da sağlanarak, yeni iş alanlarının oluşturulması ve büyük nüfusların aktarılması öngörülmüştür. İstanbul MİA'nın⁸⁵⁴ bilgi teknolojisi, finans, turizm, fuarcılık gibi alanlarda gelişmesi ve sanayinin il dışına çıkartılması öngörülmektedir.

İstanbul planı ile Trakya planını uyumlulaştırma sürecinde, Trakya planının “ekolojik korumacılığı nedeniyle sosyo-ekonomik açıdan tutucu öğeler içermesi ve İstanbul'un dinamizminin göz önüne alınmaması” eleştirilmiştir⁸⁵⁵. İstanbul planı çerçevesinde Trakya'da yeni kara ve demiryolu güzergâhları oluşturulacak, havaalanı ve limanlar yapılacak, buna bağlı olarak Trakya'da sanayi daha fazla gelişecek ve nüfus artacaktır. Bu raporda Trakya Planı'nın ekonomik öngörülerine ilişkin eleştiriler gerçekçi olmakla birlikte, planın temelini dayandığı “tarihsel, kültürel ve toplumsal kimliğin korunması” konusunda bir görüş belirtilmemesi ilginçtir. Bu bağlamda her ne kadar plan uyumlulaştırma sürecinde Trakya'nın İstanbul'un “arka bahçesi” olmamasına dikkat edilmesi gerektiği belirtilse de⁸⁵⁶, Trakya'nın kendine özgü kimliğini oluşturan değerlere ilişkin bir öngöründe bulunulmayarak, planın yalnızca ekonomik kalkınmaya yönelik bir bakış açısıyla planın ele alınması bir çelişki

⁸⁵² Protokol metni için bkz: (İMP, 2007b).

⁸⁵³ İstanbul İl Çevre Planı ile ilgili bilgi için bkz: (Dericioğlu vd., 2007a) ve (Dericioğlu vd., 2007b).

⁸⁵⁴ İstanbul MİA (Merkezi İş Alanı), Tarihi Yarımada, Beyoğlu, Maslak ve Kadıköy'ü içeren alan olarak tanımlanmıştır (İMP, 2007a:6).

⁸⁵⁵ (İMP, 2007a:3).

⁸⁵⁶ (İMP, 2007:a).

oluşturmaktadır. Bu bağlamda bölgenin kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin bir bilgi ve öngörünün bulunmaması da dikkat çekicidir.

Oysaki günümüzde çağdaş ülkelerde bölge planlama çalışmalarının başlangıcında o bölgenin kırsal, kentsel ve arkeolojik kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının envanteri göz önüne alınarak planlama yapılır. Gerekli durumlarda mevcut envanterler yeni araştırmalarla geliştirilerek projeye katılır ve böylece kültür varlıklarının korunması planlama projelerinin önünde bir engel olmaktan çıkartılarak, bölge planlamanın bir parçası ve kalkınmanın destekçisi olması sağlanır⁸⁵⁷. Ancak İstanbul bağlamında Marmara Havzası için geliştirilen planlarda, böyle bir yaklaşım söz konusu değildir. Henüz Türkiye'nin tamamlanmış bir kültür envanteri olmadığından, Trakya'nın toprak altı ve üstü kültür varlıklarının tam bir dökümü de yoktur. Dolayısıyla hazırlanmakta olan plan, kültür varlıklarını dikkate almadan, “çok merkezli ve dengeli mekânsal gelişme ve kalkınma” söylemiyle İstanbul'u rahatlatmaya yönelik olarak sanayiye ve nüfusu tüm Marmara'ya yaymayı hedeflerken, bunun mevcut ülke koşullarında denetimsiz bir biçimde gerçekleşmesi durumunda, İstanbul'un sorunlarının tüm bölgeye, dolayısıyla da Trakya'ya yayılması söz konusu olabilir.

Yeni bölge planlama politikaları çerçevesinde diğer bir tehlike de, merkezi hükümet tarafından Marmara Bölgesi için farklı projelerin geliştirilmesidir. Üçüncü Boğaz Köprüsü, ikinci tüp geçit, Çanakkale Köprüsü gibi daha çok basın yoluyla bilgilendirmelerle öğrenilen bu projelerin gerçekleşmesi durumunda, hazırlanmakta olan bölge planlarından çok daha farklı durumlar ortaya çıkacaktır. Burada ilginç olan Marmara Bölgesi Çevre Düzeni Planı yapmakla yükümlü olan İMP'nin de bu projelerin sürecinde yer almamasıdır⁸⁵⁸.

Farklı kurumlar tarafından geliştirilen bu projelerin uygulanması durumunda, Trakya'da öngörülen yeni yol güzergâhlarının çevresindeki arazilerde rant amaçlı spekülâtif imar faaliyeti ve yoğun sanayileşme söz konusu olacaktır. Tarım alanlarının azalmasının yanı sıra çevre kirliliğine de bağlı olarak tarım ve hayvancılık yapılamayacak, bu da kırsal alanda köklü bir değişikliğe neden olacak ve Trakya'nın “kültürel doğal çevre ortamı” kimliği bütünüyle yitirecektir.

⁸⁵⁷ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Özdoğan, 2006).

⁸⁵⁸ Dericioğlu bu konudaki endişelerini dile getirmiştir (Dericioğlu vd., 2007b:59).

6. TRAKYA UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİ DÖNEMİ KIRSAL MİMARLIK YAPILARININ KORUNMASI İÇİN GELİŞTİRİLEN ÖNERİLER

Bu bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Trakya'da Trakya Umumi Müfettişliği tarafından kurulmuş olan köylerin ve kırsal mimarlık yapılarının korunması için geliştirilen farklı düzeydeki öneriler tartışılacaktır. Yukarıdaki bölümde açıklandığı üzere, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet tarafından planlanarak inşa edilen kırsal yapılar, taşıdıkları mimari ve anlamsal özellikler nedeniyle kültür varlığı değeri taşıdığından koruma altına alınmaları gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için öncelikle tez kapsamının ötesinde daha genel bir çerçevede, Trakya'daki bu tür yapıların tümünün envanteri yapılmalıdır. Bunun yanı sıra, tezde kısmen yapılmış olan sözlü bilgi derleme çalışmasının konunun uzmanlarınca sistemli bir biçimde yürütülerek, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Trakya'daki toplumsal durumun ve bu imar uygulamalarıyla kullanıcıların ilişkisinin ortaya konması ve “somut olmayan kültür mirası” kapsamına giren verilerin saptanması gerekmektedir.

Her ne kadar tezin konusu gereği Trakya'da örnekleme alan çalışması yapıldığından tüm bölgenin kültür envanterini oluşturmak söz konusu olmamışsa da, oldukça geniş bir alanda derlenen bilgi ve yapı belgelemeleriyle, Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal kültür mirasını koruma önerileri geliştirilebilmiştir. Bu bölümde öncelikle TUM uygulamaları bir bütün olarak bölge ölçeğinde değerlendirilerek, bu yapı ve yerleşmelerin kültür varlığı ya da sit olma ölçütleri belirlenecek, ardından koruma ilkeleri saptanacaktır. Buna göre sit ya da kültür varlığı olan yapılar tanımlanarak koruma önerileri geliştirilecektir.

Alan araştırmaları sırasında Trakya'da bölge, Türkiye'de ülke ölçeğinde Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal yapılarının büyük çoğunluğunun artık mevcut olmadığı, ya da çok niteliksiz bir duruma geldiği gözlenmiştir. Bunun yanı sıra bu imar uygulamaları günümüzden 70–80 yıl kadar önce, oldukça yakın bir dönemde gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, yeni nesillerin artık bu yapıları pek tanımadığı anlaşılmıştır. Konuyla ilgili fazla bilimsel araştırma da yapılmadığından, gün geçtikçe bu yapılar, diğer bir deyişle Erken Cumhuriyet Dönemi'ni tanımlayan temel bir olgu toplumsal hafızadan silinmektedir.

Bu nedenle günümüzde Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisi artık korumanın yanı sıra “tanıtma” ve “sergileme” sorunu içermektedir. Bugüne ulaşan az sayıda yapının içinde özgün mimari niteliklerini koruyan, döneminin kırsal mimarisinin içerdiği çeşitliliği gösteren özel örneklerin seçilerek müze gibi işlevlendirmelerle sergilenmesi, dolayısıyla kültür varlıklarının kendisini tanıtmasının sağlanması da, bir koruma önerisi olarak bu bölümde ele alınmıştır.

6.1. Trakya Umumi Müfettişliği Dönemi Mimarlık Mirasının Bölgesel Ölçekte Ele Alınması

5. bölümde de belirtildiği üzere, Trakya’da kurulan Trakya Umumi Müfettişliği, bölgenin kalkınması amacıyla oldukça örgütlü ve programlı çalışmalar yürütmüş ve büyük bir imar faaliyeti gerçekleştirmiştir. Tezde esas olarak TUM’un kırsal alandaki uygulamaları incelenmekle birlikte, 4.2 no’lu Bölüm’de arşiv çalışması ile kurumun fikrîsel yaklaşımı ve eğitimden kültüre, ulaşımdan ekonomiye çeşitli alanlardaki faaliyetleri ortaya konulmuş ve TUM tarafından gerçekleştirilen uygulamalar Türkiye’nin ilk bölge planlama çalışması olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle tezin kapsamını aşan bir biçimde TUM uygulamaları bir bütünlük içinde ele alınarak kültür varlığı değeri olan yapılar saptanmalı ve ilk bölge planlama deneyiminin somut öğeleri olarak koruma altına alınmalıdır.

Bu kapsamda bir değerlendirme için de, kuşkusuz TUM tarafından gerçekleştirilen tüm bayındırlık uygulamalarının envanterinin yapılması gerekmektedir. Tezde elde edilen veriler TUM’un imar uygulamalarının kırsal alana ağırlık verdiğini, ancak kasaba ve kent ölçeğinde de sokak ve mahallelerin kurulduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra bölgenin kalkınması için gerçekleştirilen yol ağı çalışmaları, tarımsal gelişme için örnek çiftlik uygulamaları gibi imar işlerinin de günümüze kadar ulaşmış bazı yapı örnekleri mevcuttur. Bölge ölçeğinde bütüncül bir koruma ve sergileme projesinin oluşturulabilmesi için, bunların öncelikle sistematik bir envanterinin yapılarak, özgün niteliklerini koruyan yapıların tescil edilmesi gerekmektedir. İkinci aşamada ise, bu mimarlık mirasının kültür sektörü kapsamında değerlendirilerek, bir alan yönetim planının kurgulanması ve kendi kaynağını kendisi yaratan bir koruma modelinin geliştirilmesi gerekir.

6.2. Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi Kırsal Mimarisinin Kültür Varlığı Olarak Tanımlanması

Alan araştırmasında, yerleşme ve yapı bazında görülen değişimler 4.4.5 no'lu bölümde açıklanmıştır. Bu bölümde bu değişimler sınıflandırılarak, devlet tarafından kurulan bir planlı köyün “sit” ve bir yapının “kültür varlığı” olarak kabul edilme ölçütleri belirlenecektir.

6.2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Yerleşmelerinin Sit Alanı Olma Ölçütleri

Bir yerleşmenin sit olarak tanımlanması için, kuruluş dönemi özelliklerini büyük ölçüde sürdürmesi ve zaman içinde yapılmış müdahalelerin de düzeltilebilir düzeyde olması gerekmektedir. Buna göre:

- Izgara biçimli sokak dokusu karakteri korunmuş olmalı, sokak ihlalleri varsa da kısmi ve düzeltilebilir düzeyde olmalıdır;
- Özgün niteliklerini koruyan dolayısıyla “kültür varlığı” olan yapı sayısı, yerleşmenin ana karakterini belirleyecek sayıda ve homojen bir dağılım içinde olmalıdır. Eğer bu yapılar yerleşmenin belli bir bölümünde kümelenmiş ise, yerleşmenin tümü yerine yalnız bu alan sit olarak tanımlanabilir;
- Yerleşmenin silüetini değiştirecek düzeyde yoğun çok katlı yapılaşma olmamalıdır;
- Yerleşmede özgün parsel büyüklüğünün çoğunlukla korunmuş olması, ifrazın fazla olmaması, dolayısıyla yapı yoğunluğunun ilk kuruluşdaki düzeyi fazla aşmaması gerekmektedir.

Bu ölçütleri karşılayan yerleşmelerin “Erken Cumhuriyet Dönemi planlı köyü” olarak sit alanı ilan edilmesi yerinde olur.

6.2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Yapılarının Kültür Varlığı Olma Ölçütleri

Bir yapının kültür varlığı olarak tanımlanması için, özgün niteliklerini büyük ölçüde sürdürmesi ve zaman içinde yapılmış yanlış müdahalelerin de düzeltilebilir düzeyde olması gerekmektedir. Kültür varlığı tespitinde öncelikle parsel ve yapı bazında söz konusu olabilecek bütün değişimlerin saptanması gerekmektedir. Bu değişimler iki temel ölçekte incelenmelidir.

1) Parsel bazında değişim ve eklentiler⁸⁵⁹:

- Parsel alanında değişim;
- Nitelikli ek yapı;
- Niteliksiz ek yapı;
- Nitelikli yeni yapı;
- Niteliksiz yeni yapı.

2) Yapı bazında değişimler:

- Açıklık özellikleri;
- Çatı biçimlenişı;
- Plan özellikleri;
- Kat ekleme;
- Kat indirme;
- Ek yapı;
- Bütünöyle değişmişlik.

Költür varlığı değerlendirmesi için öncelikle parselin durumu dikkate alınmalıdır. Yapının gördüğü müdahaleler önem sırasına göre dizilmiştir. Buna göre yapı biçimlenişinde geri döndürülebilir nitelikte olan pencere-kapı doğraması değiştirme ya da sundurma kapatma/ekleme gibi müdahaleler kabul edilebilir niteliktedir.

Çatı biçimlenişindeki değişim plandaki önemli bir değişimden kaynaklı değilse, yalnız mevcut yapının beşik çatısının kırma çatı haline getirilmesi ya da giriş kısmına eklenen sundurmanın ana çatıyla bütünleştirilmesi düzeyinde bir müdahale ise, kabul edilebilir niteliktedir.

Planda değişim mevcut sundurmanın kapatılması ya da yapının giriş cephesine sundurma ekleme düzeyinde ise kabul edilebilir, ancak yapıya yeni hacimler ekleme ve buna bağlı olarak çatının da farklılaşarak yapının bütün hacimsel özelliklerinin değişmesi söz konusuysa, yapı niteliksiz bir biçimde değişmiş olarak değerlendirilir.

Kat sayısının değişmesi ise, yapının özgün karakterini, dolayısıyla da költür varlığı değerini bütünöyle ortadan kaldırmaktadır.

Ek yapının “parselde değişim” başlığında sorgulanan niteliklerine göre, özgün yapıya etkisinin değerlendirilmesi gerekir. Ek yapı, özgün yapının çevresini sarmalayan, plan düzleminde onunla birleşerek, biçimleniş özelliklerini bütünöyle bozan, alan ve gabari olarak onu aşan nitelikteyse bu tür yapılar niteliksiz bir biçimde değişmiş olarak değerlendirilir.

⁸⁵⁹ Parsel ve yapı bazında değişimlerin listesi ve ayrıntılı açıklama Ek l’da verildiği için, burada konu akışı açısından yalnızca liste tekrar edilmiştir.

6.3. Yerleşme ve Yapı Ölçeğinde Koruma İlkeleri

Trakya sanayileşme ve endüstriyel tarım sayesinde ekonomik açıdan hızlı bir gelişme gösterdiğinden, kırsal yerleşmeler refah düzeyinin artmasına bağlı olarak büyük ölçüde değişmiştir. Bu değişim kendini:

- a) Yerleşmenin gelişmesi nedeniyle çok katlı yapılaşma;
- b) Ya da tersine, genç nüfusun çiftçilik yerine sanayiye dayalı iş kollarını tercih ederek kırsal yerleşmeleri terk etmesi, dolayısıyla köylerin ekonomik üretkenliğini sürdürmemesi nedeniyle, yapıların bakımsız kalması ve zaman içinde haraplaşması biçiminde göstermektedir.

Bu nedenlere bağlı olarak, bölgede en yoğun iskânın gerçekleştiği ve çok sayıda köyün kurulduğu Çorlu-Muratlı çevresinde sit ölçeğinde korunmuş yerleşme kalmamıştır. En büyük planlı köy olan Muratlı'da halen bir miktar yapı varlığını sürdürmekle birlikte⁸⁶⁰, bunlar yerleşmenin farklı kesimlerinde yer aldığından ve yakın çevrelerinde çok katlı yapılaşma olduğundan doku bütünlüğü kalmamıştır.

Kırklareli'nin batı sınırında yer alan Arızbaba Köyü'nün ise, bazı değişimlere karşın sit niteliğini oldukça iyi bir biçimde koruyan bir köy olarak yerleşme ölçeğinde korunması gerektiğine karar verilmiştir. Alan araştırmasında 18 yerleşmede tek yapı ölçeğinde korunmuş kültür varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan 115'i konut, 11'i kamusal yapı, 2'si anıt ve 1'i de park düzenlemesidir.

Alan araştırması sırasındaki belgeleme ve gözlemler sonucunda, Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarisinin kendine özgü koruma sorunları olduğu anlaşılmış ve tek yapı ve sit bazında bugünkü koruma ilkelerinin belirlediği çerçevede yalnız koruma kararı üretmenin, bu kültür varlıklarının korunması için yeterli olmadığına karar verilmiştir. Bu nedenle, bu bölümde inceleme yapılan bütün kırsal yerleşmelerde karşılaşılan sorunlar göz önüne alınarak, sit ve tek yapı ölçeğinde koruma için gerekli görülen ilkeler ortaya konacaktır.

Yerleşmelerde Karşılaşılan Sorunlar:

Tasarlanmış yerleşmelerin zaman içindeki değişimlerinin oluşturduğu sorunlar, karşılaşma sıklığı açısından sıralandığında:

⁸⁶⁰ 757 haneli Muratlı Köyü'nde halen 114 yapı varlığını sürdürmektedir ve bunlardan biri okul olmak üzere, 37 adedinin kültür varlığı değeri taşıdığı saptanmıştır. Ancak yerleşme, 1954'te belediye olduktan sonra hızla gelişmiş ve zamanla kırsal karakterini yitirerek kasabalaşmıştır. Günümüzde Muratlı, her ne kadar ızgara sokak biçimlenişini korusa da, yapı grubu bazında dahi bir sit bütünlüğü içermemektedir.

- 1) Mimari değerlendirme bölümünde de belirtildiği gibi bu yerleşmeler ilk aşamada bir yerleşme planı oluşturulup, konut birimleri inşa edilerek kullanıcılarına teslim edilmiştir⁸⁶¹. Tarım ve hayvancılığa dayalı yaşam biçiminde bir ailenin evini konut birimiyle birlikte, ahır, ambar, samanlık, depo gibi çeşitli yapılar bir arada oluşturur. Ancak ekonomik kısıtlılık nedeniyle planlı köylerde bu tür tip projeler uygulanamamış, her aileye bir ya da iki odalı bir ev verilmiş ve ailelerin üretken çiftçiler haline geldikçe gerekli ek yapıları kendilerinin inşa etmesi öngörülmüştür. Bu nedenle konutlar parsel içinde, çevresinde ek yapılaşmanın gelişmesine uygun bir biçimde yerleştirilmiştir. Ek yapılaşmanın özellikleri ise, Köy Kanunu'nda genel olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle sit alanlarındaki ek yapılar doğru tanımlandıktan sonra öneri geliştirilmesi önemlidir. Özellikle tarıma dayalı yaşam biçiminin devam ettiği yerleşmelerde, ek yapılar konut yapılarının vazgeçilmez bileşenleridir.
- 2) Zaman içinde mülkiyet ilişkilerindeki değişim parselasyona da yansımaktadır. Miras bölünmesi nedeniyle parsellerin ifraz edilerek yeni yapılaşmaya açılmasının yanı sıra, çoğunlukla parselin orta kısmında yer alan Erken Cumhuriyet Dönemi konut yapısının da ikiye bölünmesi gibi durumlarla karşılaşmaktadır.
- 3) Çok sık olmamakla birlikte, yerleşmenin esasını oluşturan ızgara plan şemasında değişim olabilmektedir. Yerleşmenin sınırında yer alan parsellerin büyütülmesi ya da parsellerin ana aks niteliği taşımayan dar yollara taşarak yolun iptal edilmesi gibi müdahaleler gözlenmiştir.

Koruma Yaklaşımı:

Sit alanı olarak tescil edilecek yapı grubu ve yerleşmelerde koruma yaklaşımları, yerleşmeden parsel ve yapı ölçeğine doğru sıralandığında ayrı ayrı ele alınması gereken bazı temel başlıklar oluşturmaktadır.

Bunlar:

Yerleşme Biçiminin Korunması

Planlı yerleşmelerin en temel özelliği yalnız yapı değil yerleşme biçiminin de tasarlanmış olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşma sürecinde, Tanzimat Dönemi'yle birlikte ızgara planlı yerleşme biçimi çağdaşlığın gereği ve sembolü olarak görülmüş, hem planlanarak inşa edilen kentsel ve kırsal

⁸⁶¹ Bkz. Bölüm 4.4.

yerleşmelerde hem de mevcut yerleşmelerin yeniden düzenlenmesinde hep ızgara plan tercih edilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal yerleşmeleri de çoğunlukla ızgara planlı olarak tasarlanmıştır. Bu köyler ister ızgara biçimli ister dairesel biçimli olsun, yapıların birbirini gölgelemediği, ışık alan, yerleşme içinde hava dolaşımının sağlandığı, tüm yapı adalarının ulaşılabilir ve beledi hizmetlerin götürülebilir olduğu yerleşmeler olarak bu özelliklerini sürdürmelidir. Böylece hem ilk tasarlanan yerleşme biçimi korunmuş olacak, hem de zaten bu biçimleniş çağdaş yaşamın gereğine uygun olduğu için, köy yaşantısının sürekliliği açısından zorlayıcı bir engel oluşturmayacaktır.

Trakya alan araştırmasında, çoğunlukla doğrusal sokak düzeninin korunduğu gözlenmiştir. Yasal olarak da parsel ve sokak sınırları tanımlı olduğu için, bazı küçük müdahalelerin düzeltilmesine ilişkin alınacak kararların uygulanmasında büyük bir zorlukla karşılaşılması söz konusu olmayacaktır.

Kamusal Nitelikli Yapı Adalarının Korunması

Köylerde genellikle yerleşmenin orta kesimindeki yapı adaları tüzel mülkiyettir ve kamusal yapılara ayrılmıştır. TUM döneminde, her ne kadar köy içinde farklı işlevlere yönelik çok sayıda yapının inşa edileceği öngörülerek kamusal yapılar için oldukça geniş alanlar ayrılmışsa da, okul ve köy konağı dışındaki yapılar görece olarak az sayıda inşa edilebilmiş, dolayısıyla bu yapı adaları boş kalmıştır. Günümüzde bu yapı adalarının kamusal mülkiyet özelliğinin devam etmesi ve eğer köy için kooperatif vb. yeni kamusal yapılar gerekli görülüyorsa, bu yapı adalarında uygun yapılaşma koşulları çerçevesinde projelendirilmelerinin sağlanması doğru olacaktır.

Trakya alan araştırmasında, kamusal yapı olarak az sayıda okul binası ve bir bucak merkezi tespit edilmiştir. Köy konakları yıkılarak aynı parselde yeni belediye ya da muhtarlık binaları yapıldığından, bunlardan günümüze ulaşmış bir örnek bulunamamıştır. Köylerdeki tüzel mülkiyetli yapı adaları çoğunlukla boş durumdadır. Kaçak yapılaşma olmadığı sürece, bunların bu statülerinin korunmasını sağlamada büyük bir zorlukla karşılaşılması söz konusu olmayacaktır.

Açık Alan Düzenlemelerinin Korunması

TUM döneminde köylerde açık alan düzenlemelerine önem verilmiş ve görkemli yaşlı ağaçların bulunduğu özel noktalarda park yapma, anıt dikerek bir meydan oluşturma, köy konağı gibi kamusal bir yapının yakınında havuzlu park yapma gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu tür uygulamaların da korunmasının sağlanması, bu tür alanlarda niteliksiz yapılaşma gibi sorunlar varsa, bunların giderilerek özgün

park kimliğinin tekrar oluşturulması gerekmektedir. Sit olarak değerlendirilecek yerleşmelerde, bu tür işlevler için ayrılmış ancak bir düzenleme yapılamamış tüzel parsellerde de, günün gereğine uygun yeni park düzenlemeleri önerilerek, tasarlanan yerleşme kurgusunun gerçekleşmesine ve böylece kamuya yararlı çağdaş bir çevrenin oluşturulmasına katkıda bulunulabilir.

Kamusal Yapıların Korunması

Kamusal yapılar, çoğunlukla zaman içinde gereksinime göre yıkılarak yerine yenisi yapıldığından, alan araştırmasında beklendiği ölçüde çok sayıda Erken Cumhuriyet kamusal yapısı ile karşılaşılmamıştır⁸⁶². Bu yapılar günümüzde işlevini sürdürmediğinden terk edilmiş ve harap durumdadırlar. Bunların varlığını sürdürebilmesi için, gerektiğinde özgün işlevinden farklı işlevler de yüklenerek yaşatılmaları sağlanmalıdır. Bunun için, köyün gereksinimi olan ve bu yapıların özgün niteliklerini koruyarak karşılayabileceği işlevler önerilebilir. Ancak yapının içinde bulunduğu parselin ve yapının hangi kuruma ait olduğunun saptanarak, gerekli izinlerin alınması gerekir. Çoğunlukla kamusal yapıların parsel mülkiyeti köyün tüzel şahsiyeti olmakla birlikte, örneğin okul binalarının mülkiyeti Milli Eğitim Bakanlığı'na aittir.

Özel Mülkiyete Ait Parsellerin Korunması

Parselde ifraz, sokak ihlallerine göre daha sık karşılaşılan bir durumdur ve günümüzde Muratlı gibi belediye statüsüne geçmiş yerleşmelerde, bu işlem yasal yollardan yapıldığı için çözülmesi kolay değildir. Öncelikle tescil edilecek sit ve parsellerde artık ifraza izin verilmemesi gerekmektedir. Daha önceden ifraz edilmiş parsellerde de, ifraz sınırı ile kültür varlığı olan yapının ilişkisi özellikle önemlidir. Parsel sınırının kültür varlığını ikiye ayıracak biçimde ortadan ya da çok yakınından geçmesi, onun biçimsel özelliklerini ortadan kaldıracığından, bu tür uygulamaların düzeltilmesi gerekir. 1–1,5 dekarlık parsellerde, ifraz sınırının kültür varlığı olan yapıdan oldukça uzak geçmesi durumunda, bu kabul edilebilir olarak tanımlanabilir.

Yeni Yapılaşma Koşulları

Sit alanı olarak tescil edilecek yerleşmelerde korumanın sağlanması, ancak köyün ekonomik canlılığının devam etmesi, dolayısıyla nüfus kaybının olmaması ve böylece halkın evlerine sahip çıkarak, düzenli bakımını gerçekleştirmesiyle olanaklı olacaktır. Bir köyün günümüz koşullarında üretici kimliğini sürdürebilmesi için, gerekli çağdaş yapılaşma olanaklarının bulunması gerekmektedir. Yeni

⁸⁶² Alan araştırmasında beş adet kamusal yapı tespit edilmiştir.

yapılaşmanın tümüyle engellenmesi durumunda, köyün ekonomik üretkenliğini sürdürememesi, dolayısıyla da nüfus kaybı söz konusu olur ki, bu durumda sit alanı bir “müze köy”e dönüşür. Her ne kadar Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının çok iyi bir biçimde korunduğu özel bir yerleşme için böyle bir öneri getirilebilecekse⁸⁶³ de, genel olarak sit bütünlüğü olan ve kırsal yaşam biçiminin devam ettiği yerleşmelerde yeni yapılaşmalar engellenmemelidir. Ancak yeni yapılaşmanın ölçütleri açık bir biçimde tanımlanmalıdır. Buna göre:

- Yerleşme içindeki mevcut boş parsellerde⁸⁶⁴ tek katlı, taban alanı ve gabari olarak kültür varlığı yapılarla uyumlu olan yeni yapılara izin verilmelidir. Bu tür yeni yapılar bir çeşit “infill” uygulaması olarak değerlendirip, biçimleniş özellikleri buna göre tanımlanabilir. Bu çerçevede, Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal konutlarının mimari özelliklerine ilişkin bir tasarım rehberi hazırlanması, yeni tasarımlara yol gösterici olacaktır;
- Günümüzde çoğu kırsal yerleşmenin nüfusu azalmaktadır ancak bir köyde özel bir durum nedeniyle nüfus artışının söz konusu olması durumunda, bu yerleşme özgün ızgara plan şemasına sadık kalınarak büyütülebilmelidir. Bu köyler kuruluş aşamasında da büyüme öngörülerek planlanmış olduğu için, zaten plan şemaları buna uygundur⁸⁶⁵.

Ek Yapı Koşulları

Daha önce de açıklandığı gibi, köyde bir aileye ait parselde konutun yanı sıra çeşitli ek yapılar da bulunur. Her ne kadar Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yalnız konut ya da konut ve küçük bir ahır göçmenlere verilmişse de, bu ailelerin üretici konuma geçtikten sonra gerekli ek yapıları Köy Kanunu’nun öngördüğü biçimde inşa etmeleri için konut dışındaki yapılarla ilgili ilkelerin de oluşturulması gerekmektedir. Buna göre:

- Konut ile biçimleniş ve yapı malzemesi açısından uyumlu erken tarihli ek yapılar “dönem eki” olarak değerlendirilmelidir;
- Yakın dönemde yapılmış, yeni yapı malzemelerinin kullanıldığı ancak biçimleniş açısından konut ile uyumlu ek yapıların da değiştirilebilir olmakla birlikte, yıkılmaları öngörülmemelidir. Ancak bu yapıların dış görüntüsünün

⁸⁶³ Trakya alan araştırması sırasında ve Adana ile Bursa’da yapılan kısa inceleme gezilerinde, bu nitelikte korunmuş yerleşmelerle karşılaşılmasıdır.

⁸⁶⁴ Hiç inşaat yapılmamış, ya da Erken Cumhuriyet Dönemi yapısının önceden yıkılmış olduğu özel şahıslara ait parseller.

⁸⁶⁵ Nitekim 1951 Bulgaristan göçmenleri için bu köylerin birçoğuna, aynı plan düzeninde yeni sokak ve mahalleler eklenmiştir.

“bitmiş” nitelikte olmasına dikkat edilmeli, yapı malzemesi olmaya uygun olmayan ince tahta, sa, plastik gibi malzemeden yapılmış ya da sıvanmamış metruk görüntülü ek yapıların sıhhileştirilmesi sağlanmalıdır;

- Parselde herhangi bir ek yapı bulunmaması durumunda da, kullanıcı talep ederse yeni ek yapılaşmaya izin verilmelidir. Ancak ek yapıların konut ile gabari ve biçimleniş açısından uyuşması sağlanmalıdır;
- Parselde konut ile uyumsuz ve onu aşan ölçekte bir ek yapılaşmanın olması durumunda, bu yapılaşmanın kaldırılması ve diğer maddelerdeki gibi, konut ile uyumlu ek yapıların önerilmesi öngörülmelidir.

Yukarıda tanımlanan ilkeler, bu tezde ele alınmış olan Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarlık yapılarının korunması için gerekli genel çerçeveyi tanımlamaktadır. Kuşkusuz koruma biliminin temel yaklaşımı olan, her yapının kendi özgöl durumu çerçevesinde değeriendirilmesi gereğı burada da geçerlidir. Bu bağlamda yukarıdaki ilkelerin ışığında, her költer varlığı ya da sit alanı için özgöl koruma önerilerinin geliştirilmesi gerekir.

6.4. Belgelenen Sitler ve Tek Yapılar İçin Koruma Önerileri

6.4.1. Sit Alanları Koruma Önerileri

Arizbaba Köyü:

Alan araştırmasında, sit alanı olma ölçütlerini içeren yalnız bir yerleşme tespit edilmiştir. Arizbaba Köyü yapı yoğunluğunun %50’den biraz fazlası halen özgöl dönem yapılarından oluşan, çok katlı yapılaşmanın az sayıda olduğu, ızgara sokak biçimlenişinin korunduğı bir yerleşme olarak, bu çalışmada sit olarak değeriendirilmiş ve yukarıda açıklanan koruma ilkeleri doğrultusunda nasıl ele alınması gerektiğıyle ilgili öneriler geliştirilmiştir.

103 haneli olarak kurulan Arizbaba Köyü’nde 2005 yılı alan araştırmasında halen 53 yapının varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Bu yerleşmede Muratlı Örnek Köyü’ndeki gibi ayrıntılı bir biçimde değerişimlerin incelenmesi mümkün olmamıştır. Ancak yapılan gözlemler Arizbaba’nın genel olarak korunmuş bir yerleşme olduğunu, yerleşme ve yapı ölçeğinde büyük ölçekli ve geri dönüşü olmayan müdahalelerin çok söz konusu olmadığını göstermiştir. Yeni yapılar çoğunlukla tek katlıdır. Ancak yerleşmenin çeşitli kısımlarında yer alan az sayıda iki katlı yapının silüete olumsuz etkisi söz konusudur. Arizbaba’da dikkati çeken, parsellerde oldukça büyük alanların ek yapılar ile kaplı olmasıdır. Ek yapıların çoğunluğu, boyut ve

biçimleniş özellikleriyle geleneksel plan anlayışını sürdüren ve konut birimi ile uyumlu yapılar olsa da, özellikle yakın dönemde briketle yapılan ve sıvanmayan ek yapıların sokak silüetinde olumsuz etkisi vardır. Yerleşmede 13 parseldeki kültür varlığı yapının yıkıldığı ve parselinin boş kaldığı tespit edilmiştir. Beş parselde de halen yalnızca kültür varlığı olan yapı yer almakta, bunun çevresinde bir ek yapılaşma bulunmamaktadır. Köyün batı kesiminde yer alan son yapı adası dizisi de, 1951 göçmenleri için oluşturulmuş mahalle birimidir.

Bu çerçevede Arizbaba'nın sit bütünlüğünü koruyabilmesi için, köyün TUM döneminde kurulan ana kısmının sit alanı olması, batıdaki 1951 göçmen mahallesinin de etkileme geçiş alanı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Sit alanının yapılaşma koşulları yukarıda açıklanan ilkeler doğrultusunda oluşturulmalıdır.

6.4.2. Tek Yapılar Koruma Önerileri

Alan araştırmasında Muratlı ve Arizbaba köyleri dışındaki köy yerleşmelerinde, günümüze çok az sayıda yapının ulaştığı anlaşılmıştır. Bunların çoğunluğunu evler oluşturmaktadır. Köylerdeki belgelemelerde mevcut bütün yapıların belgelenmesine çalışılmış, örnekleme çalışması daha önce de belirtildiği gibi ancak kasabalarda yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 5.1) alan araştırması yapılan yerleşme ve saptanan yapı-kültür varlığı sayısı verilmiştir.

Araştırmada birçok yapının günümüzde kullanılmadığı ve harap durumda bulunduğu gözlenmiştir⁸⁶⁶. Bu durum yapıların varlığını sürdürmesi açısından önemli bir sorun oluşturmakla birlikte, bu sayede kültür varlığının özgün niteliklerinin korunmuş olması da dikkat çekicidir. Çünkü halen kullanılmakta olan yapıların çoğunda önemli değişimler yapılmış ve buna bağlı olarak bu yapıların kültür varlığı olarak değerlendirilmesi mümkün olmamıştır. Kültür varlığı değerini sürdüren boş yapıların restorasyon sonrasında işlevlendirilerek sürekli bakımının sağlanması gerçekçi olacaktır.

⁸⁶⁶ Bu yapıların günümüzdeki durumları ve kültür varlığı niteliği taşıyanlarla ilgili bilgi (Tablo D/1-2)'de verilmiştir.

Tablo 6.1: Araştırma yapılan köy ve belgelenen yapı sayısı

Alan araştırması yapılan yerleşme sayısı	Köy	37
	Kasaba ⁸⁶⁷	5
	TOPLAM	42
Belgeleme yapılan yerleşme sayısı	Köy	19
	Kasaba	5
	TOPLAM	24
Kültür varlığı tespit edilen yerleşme sayısı	Köy	14
	Kasaba	4
	TOPLAM	18
Balgelenen yapı sayısı	Ev	206 (17'si kasabalarda)
	Kamusal	14
	TOPLAM	220
Kültür varlığı sayısı	Ev	115
	Kamusal	14
	TOPLAM	129

6.4.2.1. Konut

Alan araştırmasında az sayıda yapının korunduğı 14 yerleşmede 22 konut kültür varlığı olarak tanımlanmıştır. Halen çok sayıda yapının bulunduğı Muratlı'da 36, Arizbaba Köyü'nde de 53 konutun kültür varlığı niteliğı taşıdığı saptanmıştır. Ancak bu yapıların büyük bir kısmında, önemli strüktürel sorunlar ve kısmi değişimler söz konusudur. Bu yapıların ivedilikle tescil edilmesi ve yukarıda açıklanan ilkeler çerçevesinde koruma, bakım ve restorasyon işlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir⁸⁶⁸.

6.4.2.2. Okul

Alan araştırmasında üç adet okul ve bir "muallim evi" belgelenmiştir. Bu yapılar günümüzde kullanılmamakta ve haraplaşmaktadır, ancak özgün niteliklerini büyük

⁸⁶⁷ Çalışma alanında 1935 yılında idari olarak 1 vilayet merkezi, 2 kaza ve 5 nahiye bulunmaktadır, ancak bunların hepsi kasaba karakterinde olan yerleşmeler değildir. Günün koşullarında güvenlik vb. nedenlerle idari olarak yükseltilmişlerdir. Burada tarihsel süreçte kasaba niteliğı olan ve dolayısıyla tezde örnekleme düzeyinde çalışma yapılmış olan yerleşmeler belirtilmiştir. Bunlar: Kırklareli Merkez, Demirköy, Pınarhisar, Vize ve Havsa'dır.

⁸⁶⁸ Kültür varlığı olan konutlara ilişkin müdahale önerileri (Tablo D.3–4)'de verilmiştir.

ölçüde koruduklarından kültür varlığı değeri taşımaktadırlar. Bu yapıların da konutlar gibi tescil edilerek, gerekli koruma müdahalelerinin yapılması gerekmektedir⁸⁶⁹.

6.4.2.3. Çeşme

Alan araştırmasında dört adet çeşme belgelenmiştir. Bu çeşmeler de günümüzde kullanılmadığından haraplaşmıştır. Ancak özgün niteliklerini büyük ölçüde koruduklarının kültür varlığı değeri taşımaktadırlar. Bu yapıların da tescil edilerek gerekli koruma müdahalelerinin yapılması gerekmektedir⁸⁷⁰. Yapıya yönelik bakım onarım türü müdahalelerin yanı sıra, çeşmeyi içinde yer aldığı çevreyle birlikte değerlendiren çevre düzenleme çalışmalarının yapılması yararlı olur.

6.4.2.4. Anıt

Alan araştırmasında iki adet anıt belgelenmiştir. İnece Atatürk Heykeli, içinde yer aldığı havuzlu park ile birlikte korunmuş durumdadır. Ancak parkta ve havuzda yeni malzeme ile yenileme yapılmış durumdadır. Heykel ise iyi durumdadır. Bu parkın eski fotoğrafları araştırılarak, sözlü bilgiye başvurularak ve benzer park uygulamaları⁸⁷¹ incelenerek, tekrar düzenlenmesi yararlı olur.

Ceylanköy'de yer alan Cumhuriyetin Onuncu Yılı anıtı ise bakımsızdır ve bir evin bahçesinin anıtın yer aldığı meydana uzatılması nedeniyle anıt, evin avlusu içinde kalmıştır. Dışarıdan kesinlikle algılanmamaktadır. Trakya'da tespit edilen tek Onuncu Yıl Anıtı olan bu yapının çevresinin açılarak, eski köy meydanının tekrar oluşturulmasının yanı sıra anıta yüzey temizliği yapılması gerekmektedir.

6.4.2.5. Park

Çakıllı Köyü Parkı tarihi bir ağacın altında köyün özel bir noktası seçilerek yapılmış ve bu dönemde önem verilen havuzlu düzenlemesiyle, günümüze ulaşan az sayıda köy parkından biridir. Ancak parkın havuz ve zemin kaplaması ile korkulukları yakın dönemde niteliksiz bir biçimde yenilendiğinden, İnece Parkı için de önerildiği gibi araştırılarak, aslına uygun bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

⁸⁶⁹ Kültür varlığı olan okullara ilişkin müdahale önerileri (Tablo D.3—4)'de verilmiştir.

⁸⁷⁰ Kültür varlığı olan okullara ilişkin müdahale önerileri (Tablo D.3—4)'de verilmiştir.

⁸⁷¹ Trakya il yıllıklarında birçok kasabada yapılmış olan parklara ilişkin fotoğraflar bulunmaktadır (TİY, 1938), (TeİY, 1938).

6.5. Tanıtma ve Sergileme Modeli

Yukarıdaki bölümde kültür varlığı değeri taşıyan bu yapıların korunabilmesi için gerekli temel koşullar olan tescil ve restorasyon önerileri açıklanmıştır. Belgeleme sonrası tescil ilk olarak yapılması gereken ve görelî olarak kolay sonuçlanacak bir işlemdir. Ancak kuşkusuz bir kültür varlığının yalnız bürokratik olarak tescil edilmesi, onun korunması için yeterli değildir. İkinci aşamada, restorasyon ve sürekli bakım koşullarını sağlamaya yönelik altyapının oluşturulması gerekir. Bu bağlamda Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarlık yapıları önemli sorunlar içermektedir. Bunlar kısaca:

- Mülkiyet durumu: TUM yapıları farklı mülkiyetlere aittir. Konutlar özel şahıs malıdır. Okulların mülkiyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nda olmakla birlikte, çoğunlukla parseli köy orta malıdır. Benzer durum diğer kamusal yapılar için de geçerlidir. Bazı köyler belediye olduktan sonra, park vb. açık alanlar belediyenin sorumluluğuna geçmiştir. Konu daha genel boyutta Trakya'daki tüm Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisi olarak ele alındığında da, devletin çeşitli kurumları ve şahıs malı olmak üzere farklı mülkiyetler ve dolayısıyla, korumadan sorumlu farklı kurum ve kişiler söz konusu olmaktadır.
- Kullanım durumu: Yapılan alan araştırmasında kırsal alandaki yapıların büyük çoğunluğunun konut, okul ya da kamu yapısı olsun kullanılmadığı ve terk edilmiş durumda olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla da bakımsızlık nedeniyle de bu yapılar hızla haraplaşmaktadır. Özellikle konutların bir kısmı yarı yıkık hale gelmiş durumdadır.

Bu koşullar altında yalnızca yapıların restore edilmesini önermek, yeterli bir çözüm oluşturmamaktadır. Restorasyon ve sürekli bakım için sorumlu kişi ya da kurum çatısının oluşturulması ve yapıların işlevlendirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında, öncelikle sorumlu kurumun sorgulanması yararlı olur. Türkiye'de yasalar çerçevesinde kültür varlığı olarak tescil edilen yapıların korunması için birinci derecede sorumlu kurum, Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Ondan sonra ise mülk sahibi kişi ya da kurum sorumludur. Ancak Trakya kırsal mimarlık yapıları daha önce de belirtildiği gibi mülkiyeti ister devlete, ister özel şahsa ait olsun, kullanılmamakta, dolayısıyla da onlara sahip çıkılmamaktadır. Bu durumda yalnızca sorumlu kurumların önlem almasını beklemek, geçerliği olmayan bir öneriden öteye geçmeyecektir.

Benzer biçimde kullanılmamaktan kaynaklanan sorunların çözümü için eski işlevini sürdürme önerisinde bulunmak, günümüz koşullarında işlerliği olan bir çözüm

değildir. Çünkü kırsal alanda karşılaşılan temel sorun, köylerin ekonomik üretkenliğinin çok düşük olması, bu nedenle sürekli göç verilmesi ve dolayısıyla köylerde genel olarak yapıların bir terk edilmesi ve bakımsız kalması sorunu yaşanmasıdır.

Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarlık yapıları, fiziksel ve yasal koşullar çerçevesinde korumaya ilişkin olarak somut biçimde taşıdığı bu sorunların yanı sıra, bir de tanıtma ve sergileme sorunu yaşamaktadır. Alan araştırmasında bu dönemden günümüze çok az sayıda yapının kaldığı, özellikle kamusal yapıların çeşit ve sayısının çok sınırlı olduğu, ancak fiziksel açıdan görece olarak daha iyi durumda oldukları gözlenmiştir. Buna karşılık, konut sayısı nispeten daha fazladır fakat bunlar da çoğunlukla önemli fiziksel sorunlar içermektedir. Dikkat çekici bir diğer durum ise, bu yapıların artık günümüz köy insanı tarafından çok fazla tanınmamasıdır. Dolayısıyla giderek bu mimarinin toplum hafızasındaki yerinin zayıfladığı da açıktır.

Bütün bu sorunlar birlikte değerlendirildiğinde, Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisinin korumanın yanı sıra, kendini tanıtma ve sergileme sorunu da içerdiği ortaya çıkmaktadır. Bu yapıların sergilenmesi için bir düzenleme ve örgütlenme modelinin oluşturulması durumunda, yukarıda açıklanan mülkiyet ve kullanım kaynaklı sorunların çözümü de daha kolay olacaktır.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde tarihi bir kentin ya da çevrenin korunması için alan yönetim modelleri geliştirilmektedir⁸⁷². Türkiye’de yakın döneme kadar yasal çerçeve oluşturulmadığı için böyle bir örgütlenme gerçekleştirilememiştir. Ancak yeni yasal düzenlemeler buna olanak vermektedir⁸⁷³. Trakya, yalnız Erken Cumhuriyet Dönemi değil, tarihöncesi dönemlerden beri iskân edilmiş bir bölge olarak zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu nedenle de, Trakya’nın kültürel ve doğal çevre koşullarının bir bütün olarak “kültürel peyzaj” olarak tanımlanması ve korunması gerekmektedir.

Bu çerçevede, TRAKAB tarafından gerçekleştirilen Trakya 1/100.000 Çevre Planı önemlidir. Bu plan Trakya’nın kültürel, tarihsel ve tarımsal kimliğini koruyarak gelişmesini öngörmektedir⁸⁷⁴. Dolayısıyla zaten kurumsal kimliği olan TRAKAB’ın çatısı altında, Trakya’daki kültür varlıklarının korunması ve finansal açıdan kendi yarattığı kaynakla kendini döndüren bir kültür sektörü modelinin kurulması sağlanabilir. Bu çerçevede ayrıntılı bir alan yönetim modelinin oluşturulması,

⁸⁷² Alan yönetim planlarıyla ilgili bilgi için (Ahunbay, 2005).

⁸⁷³ 27.11.2005 tarih ve 26006 sayılı “Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”.

⁸⁷⁴ TRAKAP ile ilgili bilgi için bkz: Bölüm 5.3.2.

kuşkusuz ayrı bir tez çalışmasını gerektiren kapsamlı bir konudur. Ancak burada kısaca böyle bir oluşumda görev alması yararlı olacak kurum ve kuruluşlarla ilgili bir değerlendirme yapılacak ve sergileme boyutunun farklı düzeylerde nasıl ele alınabileceği üzerine fikir yürütülecektir.

Günümüzde bölgesel ölçekte kapsamlı bir koruma planının, ancak kararlı bir yönetici mekanizması, sürekli finans sağlanabilmesi, nitelikli uygulamaların yapılması ve halkın onayıyla başarılı olabileceği anlaşılmıştır⁸⁷⁵. Bu çerçevede, devlet ile birlikte yerel yönetimlerin ve ulusal-uluslararası sivil toplum örgütlerinin birlikte çalışması gerekmektedir. Devletin esas olarak üzerine düşen, yasal çerçeveyi hazırlamak ve kamulaştırma gibi kendi yetkisinde olan bürokratik işlemleri gerektiğinde işletmektir. Yerel yönetimler, toplum ile kültür varlıkları arasında önemli bir konumdadır. Bir yerleşmenin ya da bölgenin tarihsel değerlerine ilişkin projelerde etkin bir biçimde yer almaları, o yerleşmenin kendine özgü kimliğinin tanımlanmasında ve halkın yaşadığı çevreye sahip çıkma bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Sivil toplum kuruluşları ise, doğrudan toplumun örgütlü gücü olarak korumanın en önemli bileşenlerindendir. Koruma planlaması ve uygulaması sürecinde, özellikle fikir ve emek üretmenin yanı sıra finans kaynağı bulmada da etkin rol almaları beklenir. Trakya'da STK olarak Lozan Mübadilleri Derneği gibi göçmenlik üzerine kurulu bir dernek bulunmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası büyük göçmen örgütlerinin ilgisinin çekilmesiyle de, hem fikirsel hem finansal çalışmalar için önemli yararlar sağlanabilir.

Finans kaynağı için de etkin bir modelin oluşturulması gerekir. Kamulaştırmada devletin kültür varlıklarıyla ilgili çeşitli fonlarından yararlanılabileceği gibi, yerel yönetimlerin ve STK'ların çabasıyla Avrupa Birliği Sınırötesi İşbirliği Fonları gibi kaynaklardan yararlanma imkanı da bulunabilir⁸⁷⁶.

Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık mirasının korunması için çeşitli kurumların etkin katılımı ve bütçe miktarına göre çeşitli olasılıklar söz konusudur. Bunları aşamalı olarak en azdan en çoğa doğru sıralamak için, öncelikle korunması ve tanıtılması gerekli "değer"ın tanımlanması gerekir. Bu da, çeşitli düzeylerde ele alınabilir. Bunları sırasıyla belirtmek gerekirse:

⁸⁷⁵ (Ahunbay, 2005:35).

⁸⁷⁶ Halen Trakya'da bu fonlar kullanılarak Yunanistan ve Bulgaristan'la çeşitli ortak etkinlikler düzenlenmektedir. TUM dönemi uygulamaları Bulgaristan'dan gelen göçmenler için olduğundan, bu açıdan dikkat çekici bulunabilir. Yunanistan'da, Türkiye'den mübadil olarak gidenler için kurulan köyler vb. temalar ilgi çekici ortak projeler için bir veri olarak değerlendirilebilir.

- (A) TUM dönemi planlı kırsal mimarisi;
- (B) TUM dönemi bölgesel kalkınma amaçlı uygulamaları⁸⁷⁷;
- (C) Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisi⁸⁷⁸;
- (D) Trakya kültür varlıkları (en üst ölçek).

Tezin konusu çerçevesinde, burada TUM dönemi planlı kırsal mimarisine ilişkin koruma ve sergileme uygulamalarının neler olabileceği tartışılacaktır. Bu öneriler, az bütçe ve küçük ölçekli organizasyon ile yapılabileceklerden, büyük bütçe ve kapsamlı örgütlenme ile yapılabileceklerle göre sıralanacaktır.

Tescil ve koruma müdahalesi zaten gerekli ilk koşulları oluşturmaktadır. Bunun üzerine sergileme düzeyine gelindiğinde ise:

- (A) Bilgilendirme tabelası;
- (B) Müze;
- (C) Müze zinciri (kültür turu rotası);
- (D) Kültürel peyzajın bir bileşeni olarak diğer kültür varlıklarıyla birlikte bütüncül öneriler⁸⁷⁹ geliştirilebilir.

(A) Bilgilendirme Tabelası

Erken Cumhuriyet dönemi kültür varlıklarının üzerine, bu yapıların tarihsel önemini açıklayan kısa bir metin içeren bir bilgilendirme tabelasının asılması, bu yapıların kimliğini açıklayarak dikkat çekilmesini sağlar. Böylece hem o yerleşmede yaşayanlar için bu yapıların özel önemi tanımlanmış olur, hem de turistler için basit bir biçimde tanıtıcı bilgi sunulur.

(B) Müze

Genel derleyici ve tematik olmak üzere, çeşitli ölçeklerde müzeler kurgulanabilir.

Genel müze: Trakya'nın merkezi bir yerinde (örneğin TUM merkezi Edirne ya da en yoğun uygulamaların yapıldığı Muratlı-Çorlu Bölgesi) Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisini açıklayan ve özellikle TUM dönemi bölge kalkınma uygulamalarını bilgi panolarıyla aktaran, dönemin ürünü olan çeşitli malzemelerin de sergilendiği bir müze.

⁸⁷⁷ TUM tarafından kentlerde yapılan yapılar, köprüler vb.

⁸⁷⁸ Trakya'da kırsal, kentsel, endüstriyel vb. bütün Erken Cumhuriyet Dönemi uygulamalarının kültür varlığı özelliği taşıyan örnekleri (Örneğin, Alpullu Şeker Fabrikası, çeşitli un fabrikaları, peynir mandraları, okullar, savaş arkeolojisi içinde değerlendirilebilecek olan yapılar vb.)

⁸⁷⁹ Bu boyut tezin kapsamını çok aştığından burada ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

- Tematik müze:*
- Bir TUM dönemi köy evinin kamulaştırılarak “müze ev” olarak kendi kendini sergilemesi,
 - Bir okul yapısının “eğitim müzesi” olarak değerlendirilmesi gibi.

(C) Müze Zinciri

Yukarıda da belirtildiği gibi günümüzde Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarlık örnekleri, çoğunlukla terk edilmiş ve harap durumdadır. Bu yapıların sahipleri ya köy içinde başka bir evde yaşamını sürdürmekte ya da artık köyde yaşamamakta, dolayısıyla da aileden miras kalan bu eski yapılara sahip çıkmamaktadır. Türkiye koşullarında yalnız yasal zorlama ile ekonomik bir çözüm geliştirmeden bu yapıların bakımının sağlanmasını beklemek gerçekçi değildir. Hatta ekonomik katkıda bulunacak bir düzenleme oluşturulsa bile, artık köyü ile bir bağlantısı kalmayan kişilerin bu yapılar için çaba göstermelerini beklemek de çok gerçekçi olmayacaktır.

Oysaki Trakya’da günümüze ulaşan bu az sayıdaki yapı, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilmiş olan yoğun imar faaliyetinin mimari biçimlenişten yapısal özelliklere kapsamını ve çeşitliliğini gösteren son verileri oluşturmaktadır. Bu nedenle bu yapıların mutlak suretle korunmasını sağlamak ana amaç olmalıdır.

Bu çerçevede devlet tarafından üretilerek kullanıcıya verilmiş olan bu yapıların, “Cumhuriyet yönetiminin kuruluş tarihi”nin önemli bir parçası olduğu göz önüne alınarak, yine devlet tarafından sahip çıkılmasını beklemek çok yanlış olmayacaktır. Bu yaklaşım aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin geçmişine sahip çıkmasının adımlarından birini oluşturması açısından önemlidir.

Bu durumda öncelikle yapılması gereken, Erken Cumhuriyet Dönemi kırsal mimarlık uygulamalarının

- çeşitliliğini,
- kapsamını (yayıldığı alan) örnekleyen ve
- özgün niteliklerini koruyan

yapıların seçilerek kamulaştırılmasıdır.

Devletin kamulaştırmasının beklenmesi, onun bu mirasa sahip çıkması beklentisiyle birlikte, zaten yasal olarak da yetkisi dahilinde olduğu için önerilmektedir. Son yasal düzenlemelerle Özel İl İdarelerinde koruma uygulamaları için yıllık olarak düzenli gelirin toplanması, kamulaştırmayı görelî olarak kolaylaştırmaktadır.

Ancak kuşkusuz “kamulaştırarak koruma” yalnız başına yeterli değildir. Korumanın ve yaşatmanın başarılması için devlet kadar yerel kurumlara ve halka da görevler

düşmektedir. Kamulaştırma harap durumdaki yapıların mülkiyet sorunu aşılacak bakım ve restorasyonun sağlanabilmesi için bir ilk adımdır. İkinci aşamada yerel yönetimler ve konuyla ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarının bir araya gelerek, finans kaynağı bulmaları ve bir işletme modeli oluşturarak restorasyonu ve yapının işlevlendirilmesini sağlamaları gerekmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi kırsal alandaki ekonomik ve yaşamsal durgunluğa bağlı olarak işlevlendirme de önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda köyün gereksinimleri çerçevesinde bazı yapılar, köyün muhtarlık, tarım kooperatifi gibi kamusal gereksinimleri için kullanılabilir. Ancak bununla birlikte bu yapıların topluma tanıtılması beklentisini sağlamaya yönelik en iyi çözüm “köy müzesi” olacaktır.

Trakya’nın 24 bin m²’lik geniş coğrafyasına yayılan, farklı mimari biçimleniş ve yapı sistemi özellikleri içeren, dolayısıyla da tip proje esasına dayanmakla birlikte, kendi içinde zengin bir çeşitlemesi olan bu mimarinin böylesine az sayıda örneğinin korunabilmesi ve tanıtılabilmesi için bunların “köy müzesi”ne çevrilmesi iyi bir çözüm olarak görülmektedir. Bunun için Köy Muhtarlığı’na görev düşecektir. Bir işletme modeli çerçevesinde restorasyon bütçesi bulunan ve köy müzesine çevrilen yapıların, ziyaretçiler tarafından gezilmesini sağlama ve sürekli bakımını yapmada köy muhtarlığının sorumlu olması gerekir.

Bunun için kuşkusuz Köy Muhtarlığı’nın öncelikle bu projeye inanarak gönüllü olması ve sahip çıkması önemlidir. Trakya alan çalışmasındaki izlenimler, 1930’lu yıllarda göçmen olan gelenlerin ve çocuklarının “Atatürk evi” olarak tanımladıkları bu evlere saygı duyduklarını göstermiştir. Bu nedenle böyle bir projenin iyi bir biçimde anlatılması ve kamulaştırma ve restorasyon gibi iki temel aşamanın devlet ve yerel yönetimlerce (ve STKlar) çözülmesi, köy yönetimlerinin daha umutlu bir biçimde “kültürleri”ne sahip çıkacaklarını düşündürmektedir.

Trakya’nın çeşitli yerlerine dağılmış olan evlerin, anıtların, okulların, parkların koruma ve sergileme projesi kapsamında değerlendirilmesiyle bir “müze zinciri” dolayısıyla “tematik kültür rotası” oluşturulmuş olacaktır (Tablo D.5), (Şekil D.1).

Böylece:

- köylünün kendi kimliğine sahip çıkması;
- ve genel olarak tüm toplumun geçmiş değerlerine sahip çıkma olanağı yaratılacaktır.

Sonuç olarak;

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde köylünün çağdaş koşullarda yaşaması için üretilmiş olan on binlerce yapıdan günümüze, %1'den dahi daha az oranda örneğin ulaşmış olması, artık bunların döneminin temsilcisi olarak kendini sergileme yükümlüğü taşıyan “anıt”a dönüştüğünü göstermektedir. Her ne kadar koruma bilimi çerçevesinde tarihi çevreleri “müzeleştirerek” koruma, çok sağlıklı bir çözüm olarak değerlendirilmese de, Trakya'daki mevcut koşullar böyle bir öneriyi geçerli kılmaktadır. Diğer bir deyişle, Trakya Umumi Müfettişliği tarafından kurgulanan ideal köy kavramı çerçevesinde köylünün “tarihine sahip çıkması” için öngörülen ve beş yıllık köy kalkınma programına alınan “köy müzesi” olgusu da, böylece bizzat yapının kendisinin müzeye dönüşmesi biçiminde gerçekleşmiş olacaktır.

7. SONUÇ

Bu tez çalışmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde başlayan ve Cumhuriyet Dönemi'nin kuruluş aşamasında da devam eden zaman diliminde, savaş sonucu kaybedilen bölgelerden gelen göçmenler için planlı bir biçimde kurulan köylerin mimari özellikleri açıklanmıştır. Kırım Savaşı sırasında 1856 yılında başlayan ve 1940'ların başına kadar devam eden yaklaşık 85 yıllık bu süreçte, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini Türkiye Cumhuriyeti'nin almasıyla, yalnız siyasette değil toplumsal yaşam biçiminde de söz konusu olan köklü değişimi, köy mimarisinde izlemek mümkündür. Cumhuriyet Dönemi'nde somut bir biçimde "köy sorunu" olarak tanımlanan kırsal alanda çağdaşlaşma istemi, devletin yetkisini halktan alan yönetim biçimine bağlı olarak varoluş felsefesini dayandırdığı önemli alanlardan biridir ve bu bağlamda Türkiye kırsal alanı oldukça kapsamlı ve örgütlü fiziksel uygulamalara sahne olmuştur. Bu dönem, bir yandan Cumhuriyet ideolojisinin kırsal alana yansıtılma çabası ve ülke ölçeğinde büyük imar faaliyeti ile öncülünden farklılaşırken, diğer yandan da Tanzimat Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nin amacı haline gelen çağdaşlaşma ülküsünün Cumhuriyet Dönemi'nde daha örgütlü ve kapsamlı devamlılığı bağlamında, mimari biçimlenişte benzerlik ve süreklilik içermektedir. Ancak kuşkusuz her iki dönemin zorlu ekonomik koşullarının da, özellikle yapı malzemesi seçimi ve mimari biçimlenişi belirlemede temel etkenlerden biri olduğu unutulmamalıdır.

Tez çalışmasında konu iki açıdan ele alınmış, hem Osmanlı Devleti'nden yeni yönetime aktarılan planlı kırsal yerleşme olgusu bir "gelenek" olarak değerlendirilmiş, hem de Cumhuriyet ideolojisinin geçmişten farklılaşan görüşlerinin kırsal mimarlık ortamına nasıl yansıdığı, somut fiziksel uygulamaların fikrîsel arka planı da göz önüne alınarak açıklanmıştır. Böylece Trakya'da alan çalışmalarıyla da belgelenecek ortaya konan bu mimarinin, bir mimarlık geleneğinin temsilcisi ve bir devrimci düşüncenin mimarlık boyutu olarak, farklı açılardan korunması gerekli "kültür varlığı" değeri ortaya konmuştur.

Tez çalışmasının vardığı sonuçlardan en kapsayıcı olanı, Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e kesintisiz bir süreç olarak değerlendirilebilecek olan "çağdaşlaşma ülküsünün" gelişimini anlamada, planlı köylerin mimari özelliklerinin

değerlendirilmesinin de gerekli olduğudur. Bu çerçevede tezde siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimler bağlamında ortaya konulmaya çalışılan mimari gelişim, aslında daha ayrıntılı araştırmaların ön hazırlığı niteliğindedir. Arşiv araştırmasıyla çeşitli bölgelerdeki alan belgelerini bütünleştiren ve dönemin her açıdan kapsamlı irdelenmesiyle yapılacak yeni çalışmalar, kuşkusuz yüzelli yıllık bir çaba sonunda günümüzde varılan durumun, doğru bir biçimde analiz edilip sorgulanabilmesi için önemli bir veri oluşturacaktır.

Çağdaşlaşmadan modernleşmeye giden bu yolda özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde, "kökten modernite" olarak da nitelenen kuruluş sürecinin daha sağlıklı anlaşılabilmesi için de, yönetimin "köy sorunu"na bakış açısının ve bunun eylemsel izdüşümünün doğru anlaşılması önemlidir. Cumhuriyet yönetiminin modernleşme sürecinde önem verdiği birincil konu eğitim ise, ikincil konu da köyün ve köylünün "asrileştirilmesi"dir. Özetle yeni devleti kuranların, köy toplumu çağdaşlaşmadan, demokratik bir yönetim biçiminin yerleşmeyeceğinin farkında olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tez kapsamında yürütülen arşiv araştırması, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde köy sorunu ile ilgili fikir üretmeye, paylaşmaya ve yapılan uygulamaları açıklamaya büyük önem verildiğini ve bu konuda çok sayıda raporun ve yayının hazırlandığını göstermiştir. Alan araştırmalarıyla da, kırsal alanda yoğun bir imar faaliyetinin gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmıştır. Ancak günümüzde kırsal mimarlık bağlamında alan ve arşiv araştırmasına dayanan çalışmaların son derece sınırlı olması, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli hamlelerinden biri olan "modern kırsal kimlik" yaratma söyleminin büyük ölçüde unutulmasına neden olmuştur. Söz konusu dönemi toplumsal, ekonomik, siyasal vb farklı açılardan ele alan çalışmalardaki değerlendirmelerin de, aynı nedenle tam yerini bulamadığı söylenebilir.

Özellikle kırsal mimarlık alanındaki uygulamaların niteliğinin, uygulama alanının büyüklüğünün ve yoğunluğunun bilinmemesi, göz ardı edilmesi, ya da dönemin az sayıdaki mimari eleştiri yayınının temel alınması, Cumhuriyet yönetiminin kırsal alana yaklaşımını ve amaçlarını tanımlamada yanıltıcı olmaktadır. Tez çalışmasında bu konuya önem verilmiş ve yalnız alan araştırması yapılan bölge boyutunda değil, arşiv araştırmasıyla da ülke ölçeğinde kırsal mimarlık eyleminin boyutu ve niteliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi tezin bir ayağını planlı yerleşmelerin mimarlık tarihi açısından değerlendirilmesi, diğer ayağını da bu "anlamlandırma" çerçevesinde kültür varlığı olarak tanımlanan yapıları koruma yaklaşımının ortaya konulması oluşturmaktadır.

Tez kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmalarında saptanan yapılar koruma açısından ele alındığında, Bursa ve Çukurova’da Mübadele dönemi köylerine yapılan kısa teknik gezilerde, incelenen köylerde neredeyse hiçbir yapının kalmadığı, mevcut olanların da büyük ölçüde değiştiği gözlenmiştir. lke leğinde en kapsamlı imar faaliyetinin gerçekleştirildiği Trakya’da ise, durum biraz daha umut vericidir. Ancak burada da ilginç olan, Trakya içinde merkez alan niteliğinde en büyük örnek köyün ve birçok yeni köyün kurulduğu orlu-Muratlı bölgesinde günümüzde çok az sayıda yapı varlığını sürdürürken, mevcut köylere az sayıda hanenin eklendiği Kırklareli yerleşmelerinde daha fazla korunmuş yapının bulunmasıdır.

Trakya ve Bursa alan araştırması sırasında 1920-30’lu yıllarda göçmen olarak gelmiş ve bu yapılara yerleştirilmiş olan kimselerin evlerini sahiplendiği, sağlanan imknlardan dolayı Atatürk’e şükran duydukları grlmştir. Ancak artık seksenli yaşlarını süren bu kişilerin sayısı azdır ve yeni kuşaklar çoğunlukla bu yapıları içerdiği anlamla birlikte tanımamakta, yalnızca köyün “en eski” yapısı olarak bilmektedir. Bu nedenle, alan araştırmasında konuyla ilgili yapı tespitinde büyük güçlükle karşılaşılmıştır.

Bir yandan Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal mimarisine ilişkin araştırmaların azlığı, diğer yandan artık kullanıcıların dahi bu mimariyi tanımaması, mevcut yapıların korunmasının çözülmesi zor bir sorun haline dönüştüğünü göstermiştir. Tezde koruma sorunu iki aşamalı olarak ele alınmış, yapıların fiziksel kimliğinin yasalar ve bilimsel restorasyon ilkeleri çerçevesinde korunmasının yanı sıra, bu yapıların artık salt korunmanın ötesinde bir “sergileme ve tanıtma” sorunu da içerdiği vurgulanmıştır. Diğer bir deyişle, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilmeye çalışılan modern kırsal yaşam modelinin topluma anımsatılması, ya da öğretilmesi için, günümüzde artık çok az sayıda kalmış olan bu dönem mimarisi örneklerinin kendilerini sergilemesi gereği ortaya konulmuş ve bu çerçevede öneriler geliştirilmiştir.

Kuşkusuz koruma nerileri geliştirilirken, bunların uygulanabilirliğini de göz önüne almak ve sorgulamak gerekir. Bu konuda üç temel sorun ortaya konulmuştur. Bunlardan biri ekonomik koşullar, diğeri mülkiyet ilişkileri bağlamında sergilemeye yönelik önerilerin gerektirdiği yönetim planı ve yöneticinin belirlenmesidir. Restorasyon için gerekli olan geleneksel yapı malzemelerinin ve usta bilgisinin sağlanması ise, görelili olarak daha kolay çözülebilir bir sorun olarak grlmştir.

Bu haliyle söz konusu tez çalışması bir yandan bazı sorulara yanıt bulurken, bir yandan da pek çok yeni soru oluşturmuştur. Bu durum tezin eksikleri olarak

tanımlanabileceği gibi, yeni araştırmalar için özendirici konu ve başlıklar olarak da nitelenebilir.

Örneğin Türkiye'nin planlı köy uygulaması yapılmış olan farklı bölgelerinde alan araştırması ile, planlı köy mimarisinin yoğunluğunun ve çeşitlilik içeren mimari özelliklerinin her yönüyle ortaya konulması yararlı olacaktır. Bunun yanı sıra, bu mimarinin zaman içindeki değişiminin incelenmesi ve planlı köylerin toplum yaşamına etkisinin sorgulanması mümkündür. Tezde, Trakya alan araştırması çerçevesinde bu gözlemler yapılmıştır. Ancak çeşitli araştırmalarla, ülke ölçeğinde böyle bir derlemenin oluşturulmasıyla, başlangıçta öngörüldüğü gibi planlı kırsal yerleşmeler aracılığıyla toplumsal yapıyı değiştirmede/geliştirmede ne ölçüde başarılı olunduğunu anlama olanağı artacak ve bu yöndeki toplumbilim araştırmalarına da veri sağlanmış olacaktır.

Tezde Trakya Umumi Müfettişliği ile ilgili kapsamlı bir arşiv araştırması yapılmış olmakla birlikte, beklendiği ölçüde bilgiye ulaşılamamıştır. Ulaşılan bilgilerde, Trakya bayındırlık projelerinde bir yabancı danışmandan yararlanıldığına ilişkin bir ipucu yoktur. Ankara çevresindeki bazı köylerin planını yabancı mimarların hazırladığı bilinmektedir⁸⁸⁰. Elazığ'daki uygulamalar da, biçimsel olarak Alman mimarisi ile benzeşmektedir. 1933–34 yıllarında da çoğunluğunu Princeton Üniversitesi öğretim üyelerinin oluşturduğu bir kurul, Türkiye'nin kırsal sorunları üzerine bir rapor hazırlamıştır⁸⁸¹. Ancak kent planlama alanında olduğu gibi, burada da yeni köy mimarisiyle ilgili bütüncül bir danışmanlığın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde konusunda uzman önemli yabancı bilim insanlarından danışmanlık hizmeti almanın çok olağan olduğu ortamda, kırsal yerleşmelerin kuruluşuyla ilgili böyle bir hizmetin söz konusu olmaması ya da gerekli görülmemesi de, üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

Bu çerçevede özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde köy sorununa nasıl bakıldığı ve bunun Türkiye'ye yansımaları önemlidir. Burada ilginç olan, bu dönemde Avrupa'daki ve Türkiye'deki kırsal yerleşmelerin yapılı çevre düzeyinin oldukça benzer sorunlar içermesi ve benzer çözüm önerilerinin geliştirilmiş olmasıdır⁸⁸². Bu konuda yapılacak daha ayrıntılı araştırmalar, hem Erken Cumhuriyet Dönemi'nde⁸⁸³

⁸⁸⁰ (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1933:334).

⁸⁸¹ (Tütengil, 1975:83).

⁸⁸² (Künbetlioğlu, 1945) ve (Gören, 1944); Her iki yayın da aslında Fransızca hazırlanmış olan Milletler Cemiyeti raporlarının çevirisidir. Bu raporlarda resmi veri ve gözlemlere dayanılarak, Avrupa ülkelerindeki köylerin nitelsiz ve sağlıksız mimari çevreleri betimlenmiştir.

⁸⁸³ (Sayar, 1936:a), (Sayar, 1936c), (Koşay, 1947), (Kozanoğlu, 1933), (Kozanoğlu, 1935b).

hem de günümüzdeki yayınlarda⁸⁸⁴ Türkiye'deki planlı köy uygulamalarının mimari ve yapısal zayıflıklarıyla ilgili dile getirilen olumsuz eleştirileri tekrar değerlendirmek açısından özellikle yararlı olacaktır.

Ancak tezin genel çerçevesi olarak tanımlanan Erken Cumhuriyet Dönemi'nin modernleşme ülküsünün mimarlık boyutuyla ortaya konma çabasına yönelik en sağlıklı değerlendirmeler, bu imar faaliyetinin ekonomik boyutunun iktisatçı gözüyle incelenip mimari anlamla bütünleştirilmesiyle olanaklı olacaktır. Ülkenin genel bütçesi, bundan bayındırlık işlerine ayrılan oran ve bunun içinde kırsal imarla ilgili bütçenin kullanılma biçimi, mimari proje, uzman personel, yapı malzemesi, inşaat gibi yapı üretiminin çeşitli aşamaları için harcanan miktarların birbirine oranının değerlendirilmesiyle, bir yandan ekonomik kısıtlılık içinde bulunan, diğer yandan "asri" bir mimari ortaya koymaya çalışan Cumhuriyet yönetiminin yaşadığı ikilem daha iyi biçimde anlaşılabilir. Yine bu bağlamda imar uygulaması sürecindeki aşamaların birbirine göre öncelik sıralamasının saptanması, modernleşme isteminin biçimsellikten özümsemiş bir düşünce sistemine giden yelpazesinde hangi noktada bulunduğu doğru bir biçimde kavranması açısından önemlidir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde geliştirilen fikirlerin ve bunlarla bağlantılı imar uygulamalarının daha doğru değerlendirilebilmesi için, sonraki dönemlerde kırsal alan imarına nasıl yaklaşıldığının incelenmesi, dolayısıyla "köy sorunu"nun çözümüne ilişkin arayışlar sürecinin ortaya konulması da yararlı olacaktır. Böylece Erken Cumhuriyet Dönemi'nin çağdaşlaşma amaçlı uygulamalarının anlamı derinleşecek ve aynı zamanda günümüzdeki kır-kent ilişkileri bağlamında, niteliksiz yapıli çevre koşullarının sorgulanmasında bir veri niteliği kazanacaktır. Her ne kadar tezin kapsamı 19. yüzyılın ikinci yarısından 1940'lı yılların başına kadar olan bir zaman dilimiyle sınırlandırılmışsa da, sonuç bölümünde bu bakış açısıyla kısaca sonraki süreci anlatmak yararlı olacaktır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde köyün çağdaşlaşması, yalnız planlı köyler aracılığıyla çevre köylere örnek oluşturmak biçiminde kurgulanmamıştır. 1924 yılında çıkan Köy Kanunu ile, bütün köyler için geçerli çok kapsamlı ve ayrıntılı imar kuralları getirilmiştir. Bu kuralların bir kısmı zorunludur, bir kısmının da isteğe bağlı olarak köylü tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Buna göre, bütün köyler belli bir şemaya göre biçimlendirilecek ve böylece daha sağlıklı ve işler yerleşme düzenine sahip olacaktır. Trakya alan araştırmasında bölgedeki merkezi

⁸⁸⁴ (Bozdoğan, 2002:114–121).

otoritelerin⁸⁸⁵ bu konudaki etkinliğine de bağlı olarak, çok sayıda yerleşme düzenleme uygulaması yapıldığı saptanmıştır. Ancak ülke ölçeğinde bu tür uygulamalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni zorlu ekonomik koşullar, yeterli sayıda uzmanın bulunmaması ve en önemlisi, yasaya göre görevin esas sahibi olan köylünün üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmede tutuk davranması, bilinçli bir yurttaş profilinde olmamasıdır.

Bu bağlamda 1930-40'lı yıllarda Türkiye kırsal yerleşmelerine bakıldığında, devlet tarafından planlı bir biçimde inşa edilen ve ülkenin 70 bin köyü içinde çok küçük bir yer tutan⁸⁸⁶ köyler dışında, çoğunlukla sağlıklı koşulların söz konusu sahip yerleşmeler söz konusudur. Eğitime çok büyük önem verilmesi nedeniyle, köylerin çoğunda okul yapılmaya çalışılmış, ancak Köy Kanunu'nda belirtilen köyün ve köylünün gelişmesi için gerekli olan okuma odası vb. sosyal yapılar, ancak çağdaşlaşmayı gönülden destekleyen valilerin bulunduğu illerde bir ölçüde gerçekleşmiştir⁸⁸⁷.

1940'lı yılların zorlu savaş koşullarında planlı köy kurma, ya da köyleri çağdaşlaştırmaya ilişkin imar faaliyetinin çok azaldığı görülmektedir. Bu dönemde köyün geliştirilmesi için bir çözüm olarak Köy Enstitüleri kurulmuş, böylece öğretmen olarak yetiştirilen köylülerin, kendi köylerinde bir eğitim hareketi başlatarak köylünün modernleştirilmesi sürecini hızlandırmaları amaçlanmıştır.

1950'li yılların başında Bulgaristan'dan gelen 150.000 kadar göçmen için yine devlet tarafından iskân üniteleri yapılmıştır. Dönemin iktidarı, görevi henüz yeni devraldığı için kendi politikasını oluşturamamış, ancak öncesindeki yaklaşımı sürdürme eğiliminde olmadığından, biçimsel olarak geçmişteki uygulamaları sürdüren ve fiktisel bir temele dayanmayan hızlı bir iskân uygulaması gerçekleştirmiştir.

1950'li yılların ikinci yarısında ise, artık kendi söylemini oturtan iktidar, özellikle sel, deprem gibi afet geçiren kırsal yerleşmelerdeki uygulamalarıyla, kendi "modernite" anlayışını sergilemeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle biçim ve imaj odaklı kaygılar ön plandadır. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın doğduğu köy olan Bursa Gemlik'e bağlı Umurbey Köyü'nün kuzey kesiminde, mimarlar tarafından tasarlanan ve özenli mimarisi ile dikkat çeken büyük bir mahalle oluşturulmuştur⁸⁸⁸. Kırklareli'ye bağlı İnece kasabasında da, sel nedeniyle evsiz kalan insanlar için kuş

⁸⁸⁵ TUM kadar bölgenin askeri komutanı olan General Kemal Balıkesir'in de köylerin düzgün bir yol ağına sahip olması konusunda etkin çabası olmuştur.

⁸⁸⁶ Tam sayı bilinmemekle birlikte, %1'den daha küçük bir oranda olduğu söylenebilir.

⁸⁸⁷ 1968 yılında Köy İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bir çalışmada, halen köylerin %88'inde okuma odasının bulunmadığı belirtilmektedir (Köy Ekonomik ve Sosyal Tesis Tip Projeleri, 1969).

bakışı “D⁸⁸⁹” biçimli olan bir mahalle kurulmuştur. Bu dönemde ülkenin çeşitli yerlerinde az sayıda bu tür uygulama görülmekle birlikte, yapılan kitaplık araştırmasında konuyla ilgili sınırlı sayıda yayının olduğunun saptanması, önceki dönemden farklı olarak, devletin de aydınların da eskisi kadar “köy sorunu” ile uğraşmadıklarını, fikir üretmediklerini göstermiştir.

Dönemin iktidarının bu biçimsel modernite arayışı, az sayıda uygulama ile kendini ifade ederken, kırsal alanda en yoğun üretim cami inşaatında olmuştur. Osmanlı Dönemi’nin sonlarında genellikle kırma çatılı mütevazı mescit düzeyinde inşa edilmiş olan camilerin yerini, oldukça yüksek ve görkemli camiler almaya başlamıştır⁸⁹⁰.

1960’lı yıllarda ise, daha özgürlükçü bir ortamın söz konusu olması, ülke ve bölge planlama gibi akılcı politikaların oluşturulmasıyla, köy sorunu tekrar çözülmesi gerekli önemli bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Bu dönem yayınları incelendiğinde, 1930’lu yıllardaki fikirselle canlılığın geri geldiği görülür. Bu yayınlar sayıca çokluğun yanı sıra, artık birbirinden kesin çizgilerle ayrılan siyasal görüşlerle de bağlantılı bir biçimde, köy sorununu çok farklı açılardan inceleyen ve çözüm önerileri getiren çalışmalar olarak, 1930’lu yıllardan farklılaşmaktadır. Uygulama alanında da, konuyla ilgili çeşitli uzmanların bir araya getirilmesiyle oluşturulan danışma kurulları aracılığıyla “örnek köy” kavramı geliştirilmiş ve özellikle bazı İstanbul ve Ankara köylerinde örnek uygulamalar yapılmaya çalışılmıştır⁸⁹¹. Burada temel yaklaşım, kısa sürede bütün köylerin eşit düzeyde kalkınmasının olanaklı olmayacağı görüşüyle, kıt kaynakların akılcı kullanımına ve planlılığa dayanan yeni bir kalkınma modeli geliştirmektedir. Bunun için ekonomik ve coğrafi bütünlüğü olan bir alan içinde görece olarak daha gelişmiş bir köy seçilip desteklenerek, bu uygulamaların komşu köylere örnek olması amaçlanmıştır. Bu modelleme uzman görüşüne dayalı bir fikirselle altyapı içermekle birlikte, 1960’lı yılların ortasından itibaren planlı büyüme yaklaşımının dönemin iktidarınca benimsenmemesi nedeniyle geniş bir uygulama sahası bulamamıştır.

1970’li yılların başında “merkez köy” kavramı geliştirilmiş, bir grup köyün merkezindeki bir köyün eğitim araç, donanım vb. ile desteklenerek, diğer köylerin de

⁸⁸⁸ (Özer, 2004:197).

⁸⁸⁹ “D” dönemin iktidarı olan Demokrat Parti’yi temsil etmektedir.

⁸⁹⁰ Trakya alan araştırmasında köylerde camilerin çoğunlukla 1950’li yılların ikinci yarısında yapıldığı tespit edilmiştir.

⁸⁹¹ İstanbul Vilayeti Köy Kalkınma Komitesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Tütengil, 1970:104–122), Ankara ve İstanbul köylerindeki uygulamalarla ilgili genel bilgi için bkz: (Geray, 1974:243–252).

bu köydeki olanaklardan yararlanması öngörülmüştür⁸⁹². 1970’li yılların ikinci yarısında sosyal tabanlı politikaların egemen olmasıyla “köy-kent” kavramı geliştirilmiş, ancak bu da çok sınırlı bir uygulama sahası bulmuştur⁸⁹³. Bu dönemde 1964 yılında kurulmuş olan Köy İşleri Bakanlığı’nın önderliğinde köy imarı çabaları da gündeme gelmiş ve ülke ölçeğinde coğrafi, ekonomik özelliklere göre sınıflamalar yapılarak çeşitli tip planlar geliştirilmiştir⁸⁹⁴. Esas olarak ızgara plan yaklaşımının benimsendiği bu projelerde, konutlar ek yapılarla birlikte artık daha gelişkin aile yaşamına uygun olarak farklı işlevleri olan çok sayıda mekândan oluşan birimler biçiminde tasarlanmıştır.

Özet olarak Cumhuriyet tarihi boyunca “köy sorunu”nun çözümüne yönelik kavramsal çabalar sürmekle birlikte, uygulama ayağının her zaman için zayıf kaldığı söylenebilir⁸⁹⁵. Ayrıca bu uzun süreç içinde 1950’lerden itibaren kırsal nüfusun kentlere göç etmeye başlamasıyla, çözüm bekleyen köy sorununun üzerine bir de kentleşme sorunu eklenmiştir. 1980’li yıllardaki yayınlara bakıldığında, esas uğraşı alanının sağlıklı kentleşme ve gecekondulaşma olduğu görülmektedir. Köylerin çağdaşlaştırılması geri plandadır. Askeri hükümet tarafından Kırklareli’nin Bulgaristan sınırında Beğendik Köyü’nde yapımına başlanan örnek köy uygulaması da, hiçbir fikişel alt yapısı olmayan özensiz bir mimari olmaktan öteye gitmemiştir. Zaten inşaatların çoğu tamamlanmadan bırakılmış durumdadır.

1990’lı yıllardan itibaren ise, artık Türkiye’de köy sorununun yerini “varoş sorunu”nun aldığı, ya da köy sorununun varoş sorununa dönüştüğü rahatlıkla söylenebilir. Ülke genelinde kentsel ve kırsal alanda niteliksiz beton yapılaşma nedeniyle bütün yerleşmeler birbirine benzeyen sağlıklı yapı çevreler içermeye başlamıştır ve kentsel ya da kırsal, çoğu geleneksel yerleşme özgün kimliğini büyük ölçüde yitirmiştir.

Bu kısa özet çerçevesinde Erken Cumhuriyet Dönemi ile sonrasındaki yaklaşım ve uygulamalar karşılaştırıldığında, önemli politika değişikliklerinin olduğu görülmektedir. İki büyük farklılıktan biri, ilk dönemde bir yandan devlet eliyle büyük bir imar faaliyeti başlatılırken, diğer yandan da köylüye imar konusunda önemli bir görev ve sorumluluk verilmiş olmasıdır. 1935’den itibaren valiliklerden beş yıllık köy çalışma programları istenmiş ve bu işi önemseyen valiler, illerindeki tüm köyler için

⁸⁹² (Geray, 1974:252).

⁸⁹³ Örneğin Van – Özalp’teki uygulamalarla ilgili bilgi için bkz: (Anonim, 1978).

⁸⁹⁴ (Köy İmar Planları, 1971), (Köy Ekonomik ve Sosyal Tesis Tip Projeleri, 1969).

⁸⁹⁵ Geray da, Köy İşleri Bakanlığı’nın kuruluşundan on yıl sonra halen işlevini yerine getirmediğini belirtmektedir (Geray, 1974:139–144).

beş yıla yayılan bir program yaparak Köy Kanunu'nun gereklerini yerine getirmek için çabalamıştır⁸⁹⁶. Bunun yanı sıra, muhtarları eğitmeye çalışan yayın ve kurslarla da köylünün görevlerini yerine getirmesini sağlamaya çalışmışlardır⁸⁹⁷. 1930'lu yıllardaki bu heyecan, İkinci Dünya Savaşı ile büyük bir sekteye uğramış, sonrasında yurt içinde ve dışında "denge politikaları"nın ortaya çıkmasıyla, köye yönelik devrimci söylemde önemli tavizlerin verilmesi söz konusu olmuştur⁸⁹⁸. İlerleyen süreçte de, artık devlet eliyle imar yerine köylünün kendi evini kendisinin yapmasının desteklenmesi daha kolay ve gerçekçi bulunmuş⁸⁹⁹, her ne kadar köy ve ev projeleri hazırlansa da, bunların uygulanmasına yönelik imkân sağlama ya da denetim söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla kırsal alandaki imar faaliyetleri, eskiden olduğu gibi "kendiliğinden oluşma" biçiminde plansız olarak devam etmiştir.

Diğer farklılık ise, nüfus politikasıyla ilgilidir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kendini tarım ülkesi olarak tanımlayan ve her ne kadar modern tarımı geliştirmeye çalışsa da, ekonomik koşullar gereği hızlı bir makineleşme beklemeyen Türkiye, kırsal nüfusun kırsal alanda yaşamını sürdürmeye devam edeceği öngörüsüyle kendine özgü bir çağdaşlaşma modelini⁹⁰⁰ geliştirmiştir. Bu çerçevede özetle "köylünün köyünde çağdaşlaşması" yaklaşımı benimsenerek, buna yönelik fikir geliştirildiği ve yasal - örgütsel düzenlemelerin yapıldığı söylenebilir⁹⁰¹. Ancak 1950'li yıllarda yurtdışı desteği ile tarımda ülke ölçeğinde hızlı makineleşme ve yine Erken Cumhuriyet Dönemi'nin temel hedeflerinden olan toprak reformunun gerçekleştirilememesi, kırdan kente öngörülemeyen ve hesaplanamayan bir göçe neden olmuştur. Bir yandan kırsal alanda modernleşme ülküsünün terk edilmesi ve kırsal alanın kendi haline bırakılması, diğer yandan kentleşme ile ilgili sürekliliği olan doğru politikaların geliştirilmemesi ya da uygulanamaması bugünkü durumu oluşturmuştur.

⁸⁹⁶ Örneğin İzmir, İstanbul, Manisa ve Trakya için hazırlanmış beş yıllık köy kalkınma planı yayınları vardır. Bkz. (İzKK, 1935); (İKKP, 1937); (Manisa Vilayeti 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı, 1936?), (TKKP, 1936).

⁸⁹⁷ (Kandemir [Demirkan], 1939) gibi.

⁸⁹⁸ Kuşkusuz en önemli taviz, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından açılmış olan Köy Enstitüleri'nin yine onun döneminde kapatılması olmuştur. Köy Enstitüleri tarihi ile ilgili bilgi için bkz. (Kaplan, 2002:47-48).

⁸⁹⁹ 1960'lı yıllarda İmar ve İskân Bakanlığı'nın bu konuda çok sayıda yayını vardır. Bu yaklaşımı açıklayan ayrıntılı bir yayın: bkz. (Kaya, 1963).

⁹⁰⁰ Bozdoğan da yayınında az gelişmiş ülkelerin kendi (öteki) modernitelerini geliştirdiğini belirtmektedir (Bozdoğan, 2002:22-23).

⁹⁰¹ Bu dönemde, gelişmiş Batı ülkelerinde de 1929 Ekonomik Buhranı nedeniyle kentlerde oluşan büyük işsiz kitlelerinin tekrar kırsal alana yönlendirilmesi gibi politikaların söz konusu olması, Türkiye'nin geleceği yönelik olarak kentli nüfusta hızlı bir artış öngörememesiyle örtüşmektedir. R. Keleş de 1940'lı yıllarda yapılan şehircilik araştırmalarında kente göç baskısının saptanmadığı, ancak kendisinin de dahil olduğu 1950-60'lı yıllardaki araştırmalarda bu tablonun değişmiş olduğunu belirtmektedir (Keleş, 1973:26).

Bu çerçevede kuşkusuz Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kırsal alana yönelik duyarlılığını doğru değerlendirerek, anlamlandırmak önem kazanmaktadır. Özetle insanı yaşadığı çevreyle birlikte çağdaştırmayı öngören bu politikaların sürdürülmemiş olması, köylünün çağdaşlaşma yolunda ön adımları atamadan kent çeperine yığılmasına, dolayısıyla da kentle bütünleşememesine yol açmıştır.

Tezde, böyle bir bakış açısıyla Erken Cumhuriyet Dönemi'ni değerlendirmeye yönelik “mimari veriler” ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda en yoğun uygulamaların gerçekleştirildiği Trakya'nın, günümüzde ülke ortalamasının üzerine çıkan yaşam düzeyiyle iyi bir örnekleme oluşturduğu görülmüştür. Bu nedenle Trakya'da halen mevcut olan “veri” niteliğindeki az sayıda yapının korunmasının sağlanması ve böylece toplumun çağdaşlaşması yolundaki bu en önemli çabanın unutulmamasının sağlanması bu çalışmanın en önemli beklentisidir.

KAYNAKLAR

- Anonim**, 2002. Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müd. Yay. No:16, Ankara.
- Anonim**, 1982. Arif Hikmet Koyunoğlu ve Yaşamı, *Mimarlık*, **181**, 5–7.
- Anonim**, 1978. Kırsal Alan İçin Kalkınma Önerisi - Köykent Van-Özalp 1978 - Köykent Demetleri Düzeni, Köyışleri ve Kooperatifler Bakanlığı.
- Anonim**, 1944. Köy Yolları İçin İstikamet Levhası, *İzmirde Köycülük*, **3**, 5.
- Anonim**, 1941. Sıhhi Köy Evi Piani, *Köye Doğru*, **19**, 11.
- Anonim**, 1937. Trakya Umumi Müfettişliğinin Köyler İçin Yaptığı Neşriyat, *Ülkü*, c:8, **47**, 404–406.
- Anonim**, 1935. Köy Evleri Proje Müsabakası, *Arkitekt*, **3**, 93.
- Abbasoğlu, H.**, 1999. Anadolu'da Antik Çağda Konut, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s.43-81, Ed. Sey, Y., Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi Yay., İstanbul.
- Abdullah Ziya [Kozanoğlu]**, 1935a. Halkevi Trakya Göçmen Evleri Proje Müsabakasında Kazanan Eserin Raporu, *Arkitekt*, **7–8**, 205–206.
- Abdullah Ziya [Kozanoğlu]**, 1935b. Köy Evleri Proje ve Yapıları İçin Toplu Rapor, *Arkitekt*, **7-8**, 203-204.
- Abdullah Ziya [Kozanoğlu]**, 1934. Gün Geçiminde Kerpiç Köy Yapısı, *Ülkü*, c.3, **13**, 66–70.
- Abdullah Ziya [Kozanoğlu]**, 1933. Cumhuriyette Köy Yapımı, *Ülkü*, cilt:2, s:10, 333–336.
- Afetinan, A.**, 1989. İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara.
- Afetinan, A.**, 1972. Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Afyon Cumhuriyetin 15 Yılı İçinde**, 1938. Tan Matbaası, İstanbul. [AfıY, 1938]
- Ağanoğlu, H.Y.**, 2001. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç, Kum Saati Yay., İstanbul.
- Ahunbay, Z.**, 2005. Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları, *Tarihi Kentlerin Yönetimi*, TMMOB İstanbul Büyükşehir Şubesi Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, İstanbul, 2 Şubat 2005, s.35-50.
- Ahunbay, Z.**, 2004. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı-Endüstri Merkezi Yapı Yayın No: 28, İstanbul.
- Akaybar**, 2001. Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

- Akın, G., Akın, N. ve Eres, Z.,** 2003. Kırsal Mimarlık Envanteri Fiş Örnekleri ve Kullanım Klavuzu, *TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Klavuzu*, s. 53-72, TÜBA-TÜKSEK Yay., İstanbul.
- Akın, N.,** 2001. Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları, Literatür Yay., İstanbul.
- Akın, N., Eres, Z., ve İvedi, B.,** 2002. Urfa İli, Birecik ve Halfeti İlçeleri Çevresindeki Geleneksel Kırsal Yerleşmeler 2000 Yılı Çalışmaları, *19. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 28 Mayıs-01 Haziran 2001, 1. Cilt, s.63-78.
- Akın, R.,** 1996. İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu Lahiyası, *Toplumsal Tarih*, **32**, 31-41.
- Akozan, F.,** 1977. Türkiye’de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar, İstanbul.
- Aktuğ, İ.,** 1992. Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi, Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri No: 47, Ankara.
- Aktüre, S.,** 1999. Some Observations on the Use of ‘Gridiron’ Plan in Anatolian Cities, *Çağlar Boyunca Anadolu’da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu*, Eskişehir Bilimleri Enstitüsü Bilimsel Toplantılar Serisi:1, İstanbul, 5-7 Haziran 1996, s.31-47.
- Aktüre, S.,** 1978. 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Doktora Tezi, Ankara.
- Alsac, Ü.,** 1976. Türkiye’deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat ve Mimarlık Fakültesi, Trabzon.
- Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü,** tarihsiz.
- Arı, K.,** 2003. Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yay. No.27, 3. Baskı, İstanbul.
- Artan, T.,** 1999. Via Egnatia’nın Osmanlı (Kadınlarının) Kültür Hamiliği: Dönemleri ve Sorunları, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, s.21-49, Ed. Zachariadou, E.A., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Aslanoğlu, İ.,** 2001. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yay., Ankara.
- Aslanoğlu, İ.,** 1984. Ernst. A. Egli Mimar, Eğitimci, Kent Plancısı, *Mimarlık*, **11-12**, 15-19.
- Ateş, K. ve Kul, E. (Ed.),** 2002. Nabizade Nazım – Karabibik, Kültür Bakanlığı Yay. No:2802, Cep Kitapları Dizisi No:9, Ankara.
- Atnur, İ.E.,** 2006. Reis-i Cumhur’un Doğu İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi), Ebabil Yay., Ankara.
- Avramea, A.,** 1999. M.Ö. 2. Yüzyıl ile M.S. 6. Yüzyıl Arasında Via Egnatia’nın Güzergahı ve İşlevi, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, s.3-7, Ed. Zachariadou, E.A., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Aydın Cumhuriyetin 15. Yılında,** 1938. [Ay]Y, 1938]
- Balkan, A.,** tarihsiz. Cumhuriyet Türkiye’sinin İnşası (Anılar), Papirüs Yay., İstanbul.

- Baydar Nalbantoğlu, G.**, 2005. Sessiz Direnişler ya da Kırsal Türkiye ile Mimari Yüzleşmeler, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, s.153-167, Ed. Bozdoğan, S. ve Kasaba, R., Tarih Vakfı Yurt Yay., 3. Baskı, İstanbul.
- Beyru, R.**, tarihsiz. Hayriye Köy Araştırma ve Planlama Çalışması, ODTÜ, Ankara.
- Benevolo, L.**, 1995. Avrupa Tarihinde Kentler, AFA Yay., İstanbul.
- Bertaux**, 2006. Ulusu Tasarlamak, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Binan, C.**, 1999. Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişiminin Uluslararası Evrim Süreci, YTÜ Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul.
- Bolu Cumhuriyetin 15inci Yılında**, 1938. [BuY, 1938]
- Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516–1919)**, 1992. DAGM – Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. No:7, Ankara.
- Bozdoğan, S.**, 2002. Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür, Metis Yay., İstanbul.
- Burhan Arif [Ongun]**, 1935. Köy Projesi, *Arkitekt*, 11–12, 320.
- Bursa Köy Belleteni**, 1939. Bursa İl Basımevi.
- Bursa 15**, 1938. C.H.P., Bursa İl Basımevi. [BuY, 1938]
- Calay, G.**, 1982. Hamidiye Köyünün Beşeri ve İktisadi Etüdü, *Mezuniyet Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, Umumi Coğrafya Kürsüsü, İstanbul.
- Cengizkan, A.**, 2004a. Mübadele Konut ve Yerleşimleri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve Arkadaş Yay., Ankara.
- Cengizkan, A.**, 2004b. Ankara’nın İlk Planı 1924–25 Lörcher Planı, Ankara Enstitüsü Vakfı ve Arkadaş Yay., Ankara.
- Cengizkan, A.**, 2004c. Ahi Mes’ud Numune Köyü, *Arredamento Mimarlık*, 2004/06, 110–119.
- Çankırı Cumhuriyetin 15 inci Yılında**, 1938. Tan Matbaası, İstanbul. [ÇaY, 1938]
- Çankırı’da 10 Senelik Cumhuriyet Eserleri**, 1933. Çankırı Matbaası, Çankırı. [ÇaY, 1935]
- Çelik, Z.**, 1996. Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Çetin, A.**, 1980. Midhat Paşa’nın Tuna Vilayeti Arşivinin Kurulması İçin Bir Teşebbüsü, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları*, 8-9, 87-95.
- Çetin, S.**, 2003. Erken Cumhuriyet Döneminde Köyün Modernizasyonu: Örnek Köyler Üzerinden Okuma, *Arredamento Mimarlık*, 2003/06, 99-105.
- Çetin, T.**, 1999a. Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu:Örnek Köyler, *75 Yılda Köylerden Şehirlere – Bilanço ’98*, s. 231-240, Ed. Baydar, O., Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- Çetin, T.**, 1999b. Cumhuriyet Döneminde Köycülük Politikaları: Köye Doğru Hareketi, *75 Yılda Köylerden Şehirlere – Bilanço ’98*, s. 213-230, Ed. Baydar, O., Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

- Çevik, Ö.**, 2003. Anadolu'da Kentleşme Süreci, *Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çorum'da Cumhuriyetin On Beş Yılı**, 1938. [ÇolY, 1938]
- Dağgülü, M.**, 1995. Kırsal ve Kentsel Ölçekte Geleneksel Trakya Konutlarının İncelenmesi ve Çağdaş Kullanımlara Uyarlanması İçin Bir Yöntem Araştırması, *Doktora Tezi*, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Davison, R. H.**, 2005. Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876, Agora Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul.
- Demirkan, S.**, 1946. Köyün Sosyal Tetkikinde Monografya Usulü, *Köye Doğru*, **111-3 İlavesi:1**, İstanbul.
- Demirkan, S.**, 1942. Köy Nasıl Tetkik Edilmelidir?, İstanbul – Eminönü Halkevi Dil, Tarih, ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı: XX, İstanbul.
- Demirkan, S.**, 1941a. Küçük Çekmece Köyü, İstanbul Köylerinden:1, İstanbul.
- Demirkan, S.**, 1941b. General Kazım Dirik, *Köye Doğru*, **27**, 5.
- Demirkan, S.**, 1940a. Köy Kütükleri, *Köye Doğru*, **9-10**, 14-15.
- Demirkan, S.**, 1940b. Trakya'da Köylü İşletmeleri, *Köye Doğru*, **11-12**, 12-14.
- Demirkan, S.**, tarihsiz. Köylüye Cumhuriyet Tarihi.
- Dericioğlu, K.T., Sarıcan, A., Küçükkılıç, P., Ataoğlu, B., Adam, Y.ve Baş, S.**, 2007a. Marmara Bölgesi İçin 'Yarım Yüzyıl Arayla' Bir Gelişme Modeli Önerisi, *Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar*, 12. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlaması Kongresi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 25-26 Ekim 2007, s.49-58.
- Dericioğlu K.T., Kısar, E., Özturan, Z. ve Uysal, A.B.**, 2007b. Çevre Düzeni Planlarının Uyumlaştırılması: Marmara Örneğinde Bölgesel Çerçeve Oluşturmaya Yönelik Çabalar ve Tartışmalar, *Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar*, 12. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlaması Kongresi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 25-26 Ekim 2007, s.59-68.
- Dirik, K.**, 1935. 9 Mayıs 1935 Devrim Partisi Kongresi Günü İlbay General Kazım Dirik'in Adagüme ve Fata Köylerinde Söylevi ve O günkü Gazetelerde Çıkan Yazıları, İzmir Vilayeti Köy Bürosu Yay. No:17, İzmir.
- Dirik, K.D.**, 2008. Atatürk'ün İzinde Vali Paşa Kazım Dirik Bandırma Vapuru'ndan Halkın Kalbine, Gürer Yay., İstanbul.
- Dirik, O.**, 1998. Babam General Kazım Dirik ve Ben, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Diyarbakir Cumhuriyetin 15inci Yılında**, 1938. [DiİY, 1938]
- Dönmez, Y.**, 1968. Trakya'nın Bitki Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 1321, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:51, İstanbul.
- Dumont, P. ve Georgeon, F.** (Ed.), 1996. Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Dursunkaya, A.R.**, 1948. Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik, Birinci Cilt, Yeşilyurt Yay., Kırklareli.

- Durukan, İ.**, 2004. Türkiye’de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Sonrası Kültür Mirası Korumasının Gelişimi ve Uygulama Sorunları, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Durukan, İ.**, 2003. Mersin / Atlılar (Sadiye) Kırsal Mimarlık Envanteri Raporu, *TÜBA- TÜKSEK Kültür Envanteri*, **1**, 130-149.
- Dündar, F.**, 2002. İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918), İletişim Yay., 2. Baskı, İstanbul.
- Dündar, F.**, 2000. Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışılan Muhacir Köyleri, *Toplumsal Tarih*, **82**, 52-54.
- Dündar, H.**, 1989. Lüleburgaz-Umurca Köyü’nün Sosyo-ekonomik Değişimleri, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, Geoeoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Dünya Tarih Atlası**, 2007. Atlas Dergisi Harita Servisi, İstanbul.
- Edgü, A.**, (Ed.) 1998. Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri (1938-1943), Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul.
- Edirne Cumhuriyetin 15 inci Yılında**, 1938. [EİY, 1938]
- Elaziz İli Cumhurluk Devirinde İl ve İlçelerde Kültürel Bayındırlık İşleri**, 1935. Resimli Ay Basımevi, İstanbul. [EİY, 1935]
- Engin, M.**, 1945. Tekirdağ İline Bağlı Muratlı Monografyası, *Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Şubesi, İstanbul.
- Engin, V.**, 1993. Rumeli Demiryolları, Eren Yay., İstanbul.
- Erarslan, A.**, 2004. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde Kentleşme Sürecinin Başlangıç Evreleri (M.Ö.5000-1900), *Doktora Tezi*, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erbay, F. ve Erbay, M.**, 2006. Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk’ün Sanat Politikası, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Erdal, İ.**, 2006. Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925), IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- Erder, N., Karaosmanoğlu, A., Çilingiroğlu, A. ve Sönmez, A.**, 2003. Planlı Kalkınma Serüveni - 1960’larda Türkiye’de Planlama Deneyimi (Panel), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Erdoğan, H.**, 2000. Dünden Bugüne Havsa, İpek Matbaacılık, Havsa.
- Ertürk, R.**, 1993. Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları, *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, İstanbul.
- Eren, A.C.**, 1966. Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri -Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler-, Nurgök Matbaası, İstanbul.
- Eres, Z.**, 2006. Istranca Dağlı Bölgesi Geleneksel Köy Mimarisi, *Yıldız Dağları ve Yakın Çevresi Tarih Araştırmaları*, Kavaklı Belediyesi ve Malko Tırnova Belediyesi, Kırklareli, 22-23 Mayıs 2006, İstanbul, s.147-160.

- Eres, Z.**, 2003. Traditionelle Dorfarchitektur im Istranca-Gebirge, in *Aşağı Pınar I Einführung, Forschungsgeschichte, Stratigraphie und Architektur*, pp.155-173, Eds. Karul, N., Eres, Z., Özdoğan, M. ve Parzinger, H., Archaologie in Eurasien 15, Studien im Thrakien-Marmara-Raum Band 1, Deutsches Archaologisches Institut Eurasien-Abteilung, Verlag Philipp von Zabern, Mainz.
- Eres, Z.**, 2001. Kırklareli – Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi, *Arkeoloji ve Sanat*, **101-102**, 19-36.
- Eres, Z.**, 1999. Tarihöncesi Kazı Yerlerinin Koruma, Restorasyon, Sergileme Sorunu ve Çözüme Yönelik Bir Uygulama: Kırklareli - Aşağı Pınar Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eskişehir Cumhuriyetin 15 inci Yılında**, 1938. C.H.P. Eskişehir İlyönkurulu, Kültür Matbaası, İstanbul. [EsiY, 1938]
- Faik Sabri**, 1929. Türkiye Coğrafyası (Lise Kitapları:III.Sınıf), Devlet Matbaası, İstanbul.
- Frangipane, M.**, 2002. Yakındoğu'da Devletin Doğuşu, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Gaziantep 15 inci Cumhuriyet Yılında**, 1938. [GalY, 1938]
- Gencer, M.**, 2003. Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhu" 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim, İletişim Yay., İstanbul.
- Georgeon, F.**, 2006. Osmanlı – Türk Modernleşmesi (1900-1930), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Geray, C.**, 1974. Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar Yaklaşımlar Örgütlenmeler), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay. No:139, Ankara.
- Geray, C.**, 1962. Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı 1923-1961, Ankara.
- Gören, A.M.** (Çev.), 1944. Köy Evi ve Müştemilatı (Köy hayatı hakkında 1939 yılında toplanan Milletler Cemiyeti Avrupa Konferansının teknik vesikalarına dayanan umumi rapor), Dahiliye Vekaleti Yay. Sayı:1, Ankara.
- Göyünç, N.**, 1982. Midhat Paşa'nın Niş Valiliği Hakkında Notlar ve Belgeler, *Tarih Enstitüsü*, Prof.Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, **12**, 279-316.
- Gümüşhane Cumhuriyetin 15 inci Yılında**, 1938. Ed. Okay, V. [GülY, 1938]
- Güven, D.**, 2005. Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Halaçoğlu, A.**, 1995. Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara.
- Halaçoğlu, Y.**, 1997. XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Türk Tarih Kurumu Yay. VII., 3. Baskı, Ankara.
- Hall, G., McBride, S. ve Riddell, A.**, 1973. Architectural Study, Aşvan 1968-1972, *Anatolian Studies*, **XXIII**, 245-269.

- Hayta, N.**, 2002. Tarih Araştırmalarına Kaynak Olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi (1278/1862 – 1286/1869), Kültür Bakanlığı Yay. No:2879, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kültür Eserleri Dizisi Yay. No:371, Ankara.
- Hoepfner, W.**, 1996. Houses and Society in Classical Antiquity, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, s. 155-164, Ed. Sey, Y., Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- İçel 15**, 1938. [İçiy, 1938]
- İlkmektep Planları**, 1933. İlkmektep Planları Albümü, Maarif Vekaleti İlk Tedrisat Vekaleti, Ankara.
- İMP**, 2007a. Trakya Altbölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı ile İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı'nın Uyumlaştırılması'na Yönelik Değerlendirme ve Öneriler, İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) Ülke & Bölge Planlama Grubu, Yayınlanmamış Rapor, İstanbul.
- İMP**, 2007b. Trakya Alt-Bölgesi Planlaması Çalışma Dosyası, İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) Ülke & Bölge Planlama Grubu, Yayınlanmamış Rapor, İstanbul.
- İnci Fırat, N.**, 1998. Ankara'da Cumhuriyet Dönemi Mimarisinden İki Örnek – Etnoğrafya Müzesi ve Eski Türk Ocağı Merkez Binası, Kültür Bakanlığı Cumhuriyet Dizisi, Ankara.
- İpek, N.**, 2000. Mübadele ve Samsun, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- İpek, N.**, 1999. Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara.
- İpek, N.**, 1996. Göçmen Köylerine Dair, *Tarih ve Toplum*, **150**, 15-21.
- İskân Mevzuatı**, 1936. T.C. İskan Genel Müd., Ankara.
- İskân Tarihçesi**, 1932. Hamit Matbaası, İstanbul.
- İstanbul Vilayeti Köy Bürosu Talimatnamesi**, 1940. T.C. İstanbul Vilayeti Köy Bürosu Neşriyatı Sayı:4, Sertel Matbaası, İstanbul.
- İstanbul Vilayetine Bağlı Köylerin Kalkınma Programı**, 1939. İstanbul. [İKKP, 1939]
- İstatistik Yıllığı 1932-1933**, 1933. Cilt 6, İstatistik U.M. Neşriyatından Sayı:34, İstanbul.
- İsrail'de Kırsal Bölge Kalkınması**, tarihsiz. Bugünkü İsrail Yay. No:5.
- İzmir Cumhuriyetin 15inci Yılında**, 1938. İzmir. [İziY, 1938]
- İzmir Vilayeti 5 Yıllık Köycülük Kalkınma Programı**, 1935. [İzKK, 1935]
- Kandemir [Demirkan], S.**, 1939. Muhtarlar İçin Köy İşlerinde Kılavuz, İstanbul.
- Kandemir [Demirkan], S.**, 1936. Tarihi Eserlerimizi Sevelim ve Koruyalım, Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay. No:25, İstanbul.
- Kantarcıoğlu, S.**, 1998. Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri No:71, 3. Baskı, Ankara.
- Kaplan, M.**, 2002. Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri, Kültür Bakanlığı Yay. No:2832, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kültür Eserleri Dizisi Yay. No:354, Ankara.

- Kaplanoglu, R.**, 2001. Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları), Avrasya Etnografya Vakfı Yay., İstanbul.
- Karaçam, N.**, 1995. Efsaneden Gerçeğe Kırklareli, Kırklareli Belediyesi Yay. No:1, Kırklareli.
- Karaçam, N.**, 1970. Bütün Yönleri İle Kırklareli ve İlçeleri, Yaylacık Matbaası, İstanbul.
- Karaömerlioğlu, A.**, 2006. Orada Bir Köy Var Uzakta – Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem -, İletişim Yay., İstanbul.
- Karpat, K.**, 2004. Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, İmge Yay., İstanbul.
- Karpat, K.**, 2003. Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Kaya, M.Ş.**, 1963. Köylerde Kendi Evini Yapana Yardım Metodu Uygulama Prensipleri, İmar ve İskan Bakanlığı Aylık Bülteni, **31**, 1-2,14-16.
- Kaynardağ, A.**, 2002. Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe, T.C.Kültür Bakanlığı Yay. No:2894, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Cumhuriyet Kitaplığı Dizisi No:26, Ankara.
- Kazgan, G.**, 2005. Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R.**, 2002. Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi, Ankara.
- Keleş, R.**, 1973. Şehircilik Sorunlar – Uygulama ve Politika, *Bölge Planlaması ve Bölge Kalkınması, Şehircilik Sorunlar-Uygulama ve Politika*, s.20–50, Ed. Yavuz F., Keleş, R.ve Geray, C., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:358, Ankara.
- Kırklareli Cumhuriyetin 15 inci Yılında**, 1938. [KİY, 1938]
- Kırklareli İl Yıllığı**, 1967. İstanbul. [KİY, 1967]
- Kiel, M.**, 1999. Via Egnatia Üzerinde Osmanlı Bayındırlık Faaliyetleri: Pazargah, Kavala ve Ferecik Örnekleri, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, s.161-177, Ed. Zachariadou, E.A., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Kili, S.**, 2003. Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Genel Yay.no:221, Atatürk Dizisi no:32, 8. Baskı, İstanbul.
- Kiper, N.**, 2006. Resettlement of Immigrants and Planning in Izmir during the Hamidian Period, *Doktora Tezi*, İzmir İleri Teknoloji Enstitüsü, İzmir.
- Kocacık, F.**, 1979. XIX. Yüzyılda Göçmen Köylerine İlişkin Bazı Yapı Planları, *Tarih*, **XXXII**, s.415-426,997-1001, Mart 1979, Ayrı Basım, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Koçak, C.**, 2003. Umumi Müfettişlikler (1927-1952), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Korkut, A.**, 1960. Yakın Yurd Serhat Şehri Kırklareli, İstanbul.
- Koşay, H.Z.**, 1947. Köy Evleri Yapımı Üzerine Birkaç Not, *Ülkü*, Cilt:1, **1**, 17.
- Köker, L.**, 2004. Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İletişim Yay., 8. Baskı, İstanbul.
- Köy Ekonomik ve Sosyal Tesis Tip Projeleri no:1**, 1969. Köy İşleri Bakanlığı.

- Köy Envanter Etüdü Kırklareli**, 1981. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı.
[KEEK, 1981]
- Köy Envanter Etüdü Kırklareli**, 1961. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı.
[KEEK, 1961]
- Köy Envanter Etüdü Tekirdağ**, 1981. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı.
[KEET, 1981]
- Köy Envanter Etüdü Tekirdağ**, 1961. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı.
[KEET, 1961]
- Köy İmar Planları**, 1971. Köy İşleri Bakanlığı, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü, Teknik İşler Başkanlığı.
- Köy Kanunu**, 1937. T.C. Tarım ve Kültür Bakanlıkları Köy Eğitimcileri Yetiştirme Kursları Neşriyatı Sayı:16.
- Köy Okulu Binası**, 1937., T.C. Tarım ve Kültür Bakanlıkları Köy Eğitimcileri Yetiştirme Kursları Neşriyatı Sayı:25, Devlet Basımevi, İstanbul.
- Köymen, N.**, 1935. Büyük Kurultaydan Dilekler ve Kanada'da Köycülük, *Ülkü*, Cilt:5, 27, 225–229.
- Köymen, N.**, 1934a. Meksika'da Köycülük, Tarık Edip ve Ş. Kütüphanesi, Ankara.
- Köymen, N.**, 1934b. Danimarka Köylüsü Nasıl Uyandı, *Ülkü*, Cilt:3, 18.
- Köymen, N. ve S. Svesson**, 1935. İsveç'te Köylü Gençler Birliği, *Ülkü*, Cilt:6, 33.
- KTVKK**, 2004. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. No: 3026, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- KTVKYK İlke Kararları**, 2006. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. No: 3071, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- KTVKYK İlke Kararları**, 2000. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları, TC Kültür Bakanlığı Yay. No: 2329, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kurhan, Y.**, 1956a. Eskitaşlı Köyü Monografisi, *Sosyoloji*, 10–11, 44–59.
- Kurhan, Y.**, 1956b. Yenibedir Köyü Monografisi, *Sosyoloji*, 10–11, 60-71.
- Künbetlioğlu, H.** (çev), 1945. Şehir ve Köylerde Mesken (Société des Nations Neşriyatından L'Habitation Urbaine et Rurale adlı eserden Türkçeye çeviren Hikmet Künbetlioğlu), Dahiliye Bakanlığı Yay. Seri:1, Sayı:5, İstanbul.
- Madran, E.**, 2002. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yay., Ankara.
- Madran, E. ve Özgönül, N.**, 1999. International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage, METU Faculty of Architecture Pres, Ankara.
- Manisa Cumhuriyetin 15 inci Yılında**, 1938. [MaîY, 1938]
- Manisa Vilayeti 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı**, 1936.

- Marmara Bölgesi**, 1970. İmar ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü Bölge Planlama Dairesi Yay., Ankara.
- McCarthy, J.**, 1998. Ölüm ve Sürgün, İnkılâp Yay., İstanbul.
- Metin, N.**, 2005. Uzunköprü Belde ve Köyleri, Ulusal Bellek Yay., Edirne.
- Miller, T.**, 1950. Europäische Siedlungen, Landwirtschaftsverlag, Hiltrup bei Münster.
- Mortaş, A.**, 1940. Köy Evi Tipleri, *Arkitekt*, 8-11.
- Muğla Cumhuriyetin 15inci Yılında**, 1938. Marifet Basımevi, İzmir. [MuY, 1938]
- Murray, M.A.**, 2005. Provisions for the pyramid builders: new evidence from the ancient site of Giza, *Archaeology International*, **2004-2005**, s.38-42, Ed. Haris, D. R., Institute of Archaeology University College London, England.
- Nabi-Zâde Nâzım**, 1943. Türk Edebiyatının Ölmez Eserlerinden: Kara bibik –Büyük Hikâye-, Vakıf Gazete, Matbaa, Kütüphane.
- Nicolai, B.**, 1998. Moderne und Exil – Deutschsprachige Architekten in der Türkei 1925-1955, Verlag für Bauwesen, Berlin.
- Okyay, İ.**, 2001. Fransa'da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malraux Yasası, Yapı-Endüstri Merkezi Yay., İstanbul.
- Oikonomidis, N.**, 1999. Ortaçağ'da Via Egnatia, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, s.8-17, Ed. Zachariadou, E.A., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Orhonlu, C.**, 1990. Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, Eren Yay., 2. Baskı, İstanbul.
- Orhonlu, C.**, 1963. Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yay. No:998, İstanbul.
- Ortaylı, İ.**, 2000. Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Ortaylı, İ.**, 1999. 16. Yüzyılda Rodosto (Via Egnatia'nın Marmara'daki Uzantısı), *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, s.215-224, Ed. Zachariadou, E.A., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Ödekan, A.**, (Ed.) 1999. Cumhuriyet'in Renkleri, Biçimleri, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- Ökçün, A.G.**, 1983. İkinci Meşrutiyet Döneminde Yeni Köylerin Kurulmasına ve Köylerde Çevre Sağlığına İlişkin Tüzel Düzenlemeler, *Prof.Fehmi Yavuz'a Armağan*, s.171-200, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:528, Ankara.
- Örmecioğlu, H.T.**, 2003. 1850-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Köycülük Çalışmaları ve Numune Köyler, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdoğan, M.**, 2006. Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Özdoğan, M.**, 2002. Türkiye'de Kültür Sektörü Yeni Bir Yapılanma İçin Stratejik Yaklaşımlar, TÜBA Bilgilendirme Dizisi Belge 01/2002, Ankara.

- Özdoğan, M.**, 1999. The Transition from Sedentary Hunter Gatherers to Agricultural Villages in Anatolia – Some Considerations, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Bilimsel Toplantılar Serisi:1, İstanbul, 5-7 Haziran 1996, s.311-319.
- Özdoğan, M.**, 1996. Kulübeden Konuta: Mimaride İlkler, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s.19-30, Ed. Sey, Y., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özer, A.**, 2004. Bursa ili, Gemlik ilçesi, Umurbey Beldesi'nde Tarihi Çevre Koruma Önerisi, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, N.**, 1998. Konya Onuncu Yıl Cumhuriyet Anıtları, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği, Konya.
- Öztürk, C.**, 1996. Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Palairat, M.**, 2000. Balkan Ekonomileri 1800-1914 – Kalkınmasız Evrim, Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Pitcher, D.E.**, 2001. Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Yapı Kredi Yay., 2 Baskı, İstanbul.
- Sakaoğlu, N.**, 2006. Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati, *Toplumsal Tarih*, **145**, 30–33.
- Sayar, Z.**, 1936a. İç Kolonizasyon, *Arkitekt*, **2**, 46–51.
- Sayar, Z.**, 1936b. İç Kolonizasyon (Başka memleketlerde), *Arkitekt*, **8**, 231–235.
- Sayar, Z.**, 1936c. Devlet İnşaatında Tip-plan Usûlünün Mahzurları, *Arkitekt*, **9**, 259–260.
- Sayar, Z.**, 1934. Yapı Malzemesinin Kontrolü, *Arkitekt*, **8**, 245-246.
- Saydam, A.**, 1997. Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Saydam, A.**, 1995. Müslüman Olan Macar-Leh Mültecileri Meselesi, *Toplumsal Tarih*, **24**, 16-21.
- Schirmer, W.**, 2000. Gölüdağ, 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay No:73-1, Ankara, 24-28 Mayıs 1999, s.179-184.
- Schirmer, W.**, 1999. Eine richtige Bergstadt? Die Bauanlagen auf dem Gölüdağ und ihre historischen Zugangswege, *Stadt und Umland, Disk. Z. Archäologischen Bauforschung*, **7**, Mainz, 129–142.
- Serçe, E., Yılmaz, F.ve Yetkin, S.**, 2003. Küllerinden Doğan Şehir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kent Kitaplığı Dizisi No:45, İzmir.
- Seyhan Cumhuriyetin 15 Yılı İçinde**, 1938. Tan Matbaası, İstanbul. [SiY, 1938]
- Sharp, T.**, 1946. The Anatomy of the Village, Penguin Books, Great Britain.
- Sinop Cumhuriyetin 15inci Yılında**, 1938. Marifet Basımevi, İzmir. [SiY, 1938]
- Soustal, P.**, 1991. Tabula Imperii Byzantini 6 Thracien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.

- Soyer, R.**, 1947. General Kazım Dirik, Yeni Yol Matbaası, İzmir.
- Sözen, M.**, 1996. Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Genel Yay. no:349, Sanat Dizisi:48, Ankara.
- Sözen, M. ve Tapan, M.**, 1973. 50 Yılın Türk Mimarisi, İş Bankası Kültür Yay. No: 12, 50. Yıl Dizisi:1, İstanbul.
- Stoica G. And I. Godea**, 1993. Muzeul Satului Bucureşti, Bucureşti.
- Suat, O.**, 1978. Her Yönü İle Lüleburgaz, Lüleburgaz Kütüphane Binası Yapma, Onarma ve Yardım Derneği Yay.No:1.
- Suat Hüsnü, Tahsin Tola ve İsmail Hakkı**, 1935. M.T.T.B. II ci Köycüler Kurultayına Gelen Tezlerden: Köycülüğümüzün Temelleri, 2. Baskı, Sebat Matbaası, İstanbul.
- Şahin, İ.**, 2006. Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler, Eren Yay., İstanbul.
- Şenel, M.**, 1964. Çorlu Kazasının Tarihçesi, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul.
- Şimşek, S.**, 2002. Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Tankut, G.**, 1993. Bir Başkentin İmarı Ankara: (1929-1939), Anahtar Kitaplar, İstanbul.
- Tanör, B.**, 2007. Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yay., 16. Baskı, İstanbul.
- Tanyeli, U.**, 2007. Mimarlığın Aktörleri Türkiye 1900-2000, Garanti Galerî Yay., İstanbul.
- Tanyeli, U.**, 1992. Transfer of Western Urban Planning Concepts and Techniques to Turkey (1718-1840), *International Symposium on Modern Sciences and the Muslim World*, IRCICA, İstanbul, 2-4 September 1987, Ed. İhsanoğlu, E., s.345-363.
- Tekeli, İ.**, 1996. 19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, s.19-30, Ed. Dumont, P. ve Georgeon, F., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Tekeli, İ.**, 1990. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu, *Toplum ve Bilim*, **50**, 49-71.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S.**, 2004a. Türkiye'de Sıtma Mücadelesinin Tarihi, *Cumhuriyetin Harcı – Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, s.107-161, Ed. Hatipoğlu, H., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S.**, 2004b. Devletçilik Öncesinde Sanayi Politikası Arayışları:Dünya İktisadi Buhranı Öncesinde Cumhuriyet'in İlk Plan Yapma Deneyimi, *Cumhuriyetin Harcı – Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, s. 163-180, Ed. Hatipoğlu, H., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S.**, 2004c. Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: modernleşme Çabaları, *Cumhuriyetin Harcı – Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, s. 281-362, Ed. Hatipoğlu, H., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.

- Tekeli, İ., ve İlkin, S.,** 1999. Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara.
- Tekeli, İ., ve İlkin, S.,** 1991. Mustafa Celâleddin Beyin Bir Eyaletin Islah ve İmarı Hakkında Mükâleme Adlı Risalesi ve 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İmar Kavramının Gelişimi Üzerine Düşünceler, *Toplum ve Bilim*, **51-52**, 161-170.
- Tekin, R. ve Baş, Y.,** 2003. Osmanlı Atlası XX. Yüzyıl Başları - Binbaşı M. Nasrullah / Kolağası M. Rüşdü / Mülazım M. Eşref -, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Tekirdağ Cumhuriyetin XV. Yılında,** 1938. [TelY, 1938]
- Tekirdağ Vilayeti Birinci Köycülük Kongresi Kararları,** 1941. Vilayet Matbaası. [TKK, 1941]
- Tezel, Y.S.,** 1986. Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Yurt Yay., 2. Baskı, Ankara.
- Toprak, Z.,** 1995. İttihat-Terakki ve Devletçilik, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Trakya'nın 5 Yıllık Köy Kalkınma Planı,** 1936. Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu Yay. No:20, İstanbul. [TKKP, 1936]
- Trakya İstatistik Yıllığı 1936,** 1938. Cilt 1, Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü Trakya Umumi Müfettişliği İstatistik Bürosu Neşriyat:116, Ankara. [TİY, 1938]
- Trakya Manevraları,** 1936.
- Trakya Manevraları,** 1937.
- Trow, S.,** 2007. Why Our Rural Landscapes Matter, *Conservation Bulletin*, **54**, 3-4.
- Tunalı, E.,** 1964. Muratlı Kazası Monografyası, *Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- Tunaya, T.Z.,** 2003a. Türkiye'de Siyasal Partiler – Mütareke Dönemi, İletişim Yay., Cilt:2, 2. Baskı, İstanbul.
- Tunaya, T.Z.,** 2003b. Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) – Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi (1876-1918) 1. Kitap, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2. Baskı, İstanbul.
- Tunaya, T.Z.,** 2003c. Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) – Mütareke, Cumhuriyet ve Atatürk (1918-1938) 2. Kitap, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2. Baskı, İstanbul.
- Tunaya, T.Z.,** 1998. Türkiye'de Siyasal Partiler – İkinci Meşrutiyet Dönemi, İletişim Yay., Cilt:1, İstanbul.
- Tunçdilek, N.,** 1980. Türkiye'de Kır Yerleşmesinin Gelişimi ve Evrimi, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü*, **23**, s 1-25, Ayır Basım, İstanbul.
- Tunçdilek, N.,** 1967. Türkiye İskan Coğrafyası – Kır İskanı (Köy-altı İskan Şekilleri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No:1283, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:49, İstanbul.
- Türkiye Jeoloji Haritası,** 1964. İstanbul paftası, 1:500.000 ölçekli, MTA, Ankara.

- Türkiye Mülki İdare Bölümleri**, 1971. Türkiye Mülki İdare Bölümleri ve Bunlara Bağlı Köyler Belediyeler (1 Haziran 1970 durumu), İç İşleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müd. Seri:II Sayı:4, Ankara.
- Tütengil, C.O.**, 1975. 100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları, Gerçek Yay., İstanbul.
- Tütengil, C.O.**, 1970. Türkiye'de Köy Sorunu, Kitap Yay., İstanbul.
- Tütengil, C.O.**, 1954. İhsaniye Köyü İncelemesi, Sosyoloji, **9**, 37-58.
- Ubuz, S.**, 1980. Göç ve İskan Meselesi H. 1297 (Miladi 1879-1880), *Mezuniyet Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kürsüsü, İstanbul.
- Ülkekel, C.**, 1998. Cumhuriyet Dönemi Türk Harıtaçılık Tarihi, Dönence Yay., İstanbul.
- Ülken, H.Z.**, 2005. Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yay., 8. Baskı.
- Ülken, H.Z. ve Tanyeli, A.N.**, 1956. Gönen Bölge Monografisi, *Sosyoloji*, **10-11**, 115-154.
- Ünsal, B.**, 1940. Sincan Köyü Planı, *Arkitekt*, s.15-18.
- Üstel, F.**, 2004. İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yay., 2. Baskı, İstanbul.
- Vize Çözümleme Çalışması**, 1975. İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Mimarlık Bölümü – Kent Planlama Dalı, Şehircilik Proje Kürsüsü Yay. No:2, İstanbul.
- Yadigar, Z.**, 1980. 1319 (1901) Yılında Yapılan Göçler ve Kurulan Muhacir Köyleri, *Mezuniyet Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yakınçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul.
- Yavuz, F., Keleş, R. ve Geray, C.**, 1973. Bölge Planlaması ve Bölge Kalkınması, Şehircilik Sorunlar-Uygulama ve Politika, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:358, Ankara.
- Yeni Kurulacak Köyler ve Sıhhi Evler**, 1938. TC Ordu İl Baylığı, Ordu.
- Yeniden Kurulacak Köylerde Nazara Alınması Gereken Genel Sağlık Şartları Hakkında Talimatname**, 1933.
- Yetkin, S.**, 1996. İzmir Milli Kütüphane Heyet-i İlmiyesi'nin "Nümune Köy" Projesi (1916), *Toplumsal Tarih*, **29**, 41-45.
- Yerasimos, S.**, 2006. Doğu ve Güney Akdeniz Kentlerinin Batılılaşma Sürecinde Osmanlı Etkisi, *Akdeniz Dünyası Düşünce, Tarih, Görünüm*, s.167-184, Ed. Özveren, E., Özel, O., Ünsal, S. ve Emiroğlu, K., İletişim Yay., İstanbul.
- Yerasimos, S.**, 1996. Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, s.1-18, Ed. Dumont, P. ve Georgeon, F., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Yerolimpos, A.**, 1996. Tanzimat Döneminde Kuzey Yunanistan'da Şehircilik ve Modernleşme, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, s.31-59, Ed. Dumont, P. ve Georgeon, F., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

- Yeşil Kitap**, 1951. Yeşil Kitap Orman Davamız, Türkiye Ormancılar Cemiyeti, Ankara.
- Yılmaz, Z.** (Ed.), 2000. Kırklareli 2000, Kırklareli Valiliği Yay.
- Yozgat Cumhuriyetin 15 Yılında**, 1938. [YİY, 1938]
- Yörükan, T, Serin, S. ve Tanrıyakul, A.**, 1975. Türkiye’de Konut Bibliyografyası, Tüzükler, Yönetmelikler, Standartlar ve Şartnameler – Kanunlar [Kanunlar Cildi], İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Zippelius, A.**, 1974. Handbuch der Europäischen Freilichtmuseen, Verband Europäischer Freilichtmuseen, Führer und Schriften des Rheinischen Freilichtmuseums und Landesmuseums für Volkskunde in Kommern nr:7, Köln.
- Zeren, N.**, 1981. Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Zonguldak 923-938 Cümhuriyet’in XXV.inci Yıldönümü Hatırası**, 1938. [ZİY, 1938]

EKLER

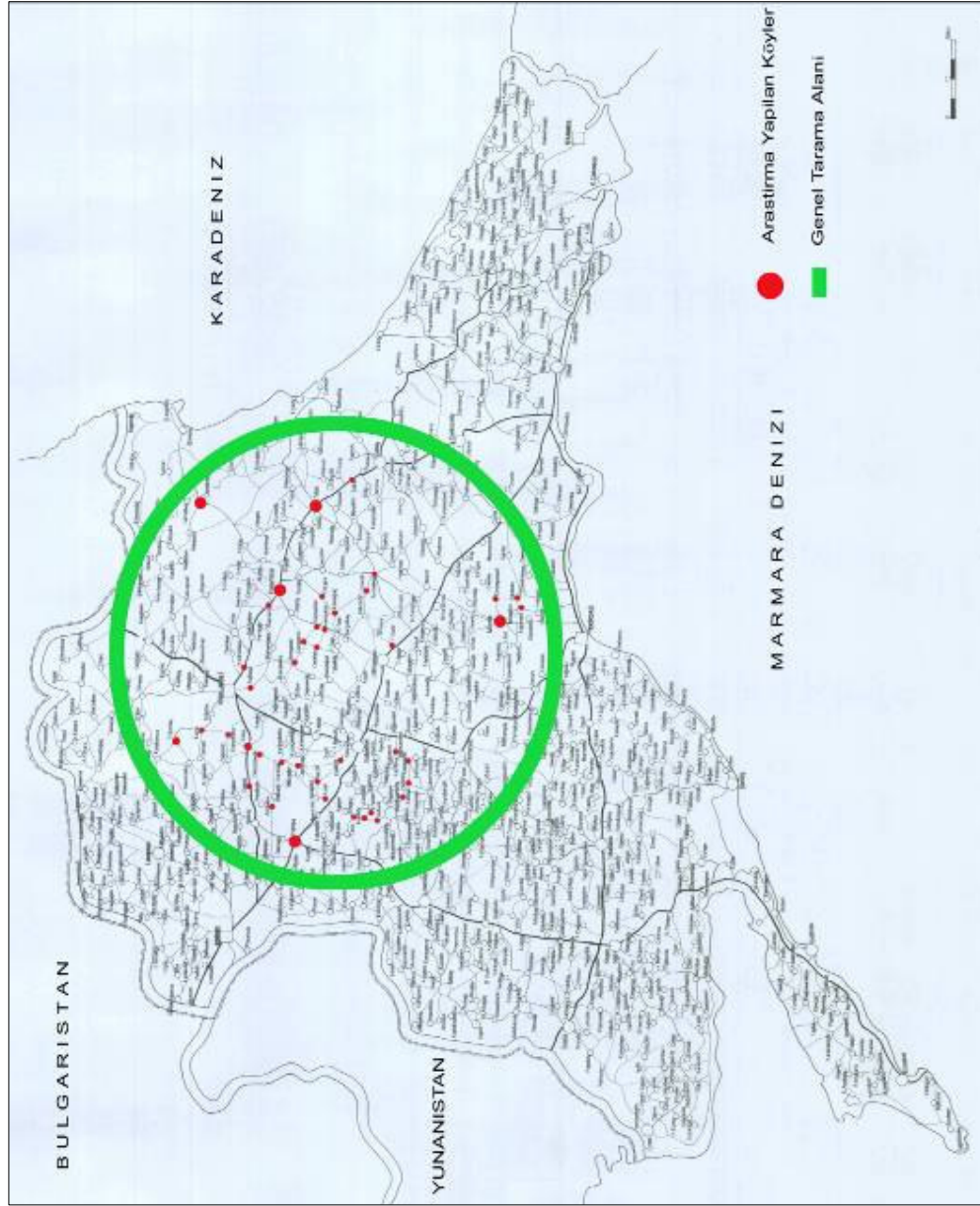
ŞEKİL A1. ARAŞTIRMA ALANLARI

Şek.A1/1. Çukurova Bölgesinde araştırma yapılan köyler

Şek.A1/2. Bursa bölgesinde araştırma yapılan İkizceoba Köyü

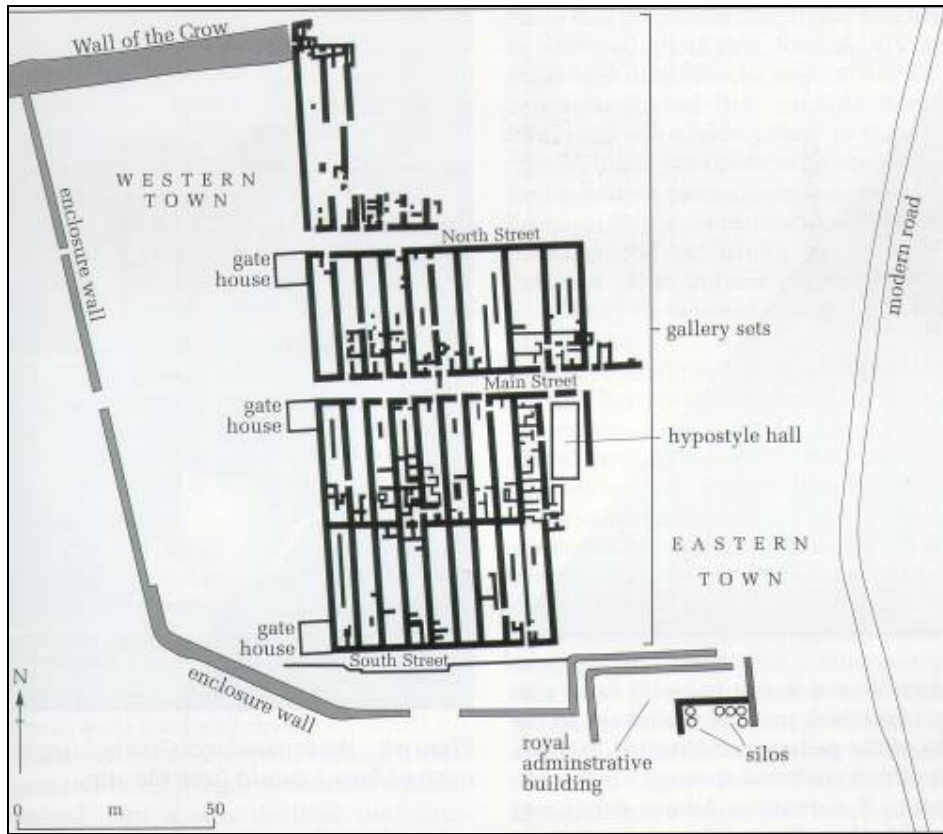

Şek.A1/3. Trakya alan araştırması

ŞEKİL A2. PLANLI KIRSAL YERLEŞME KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

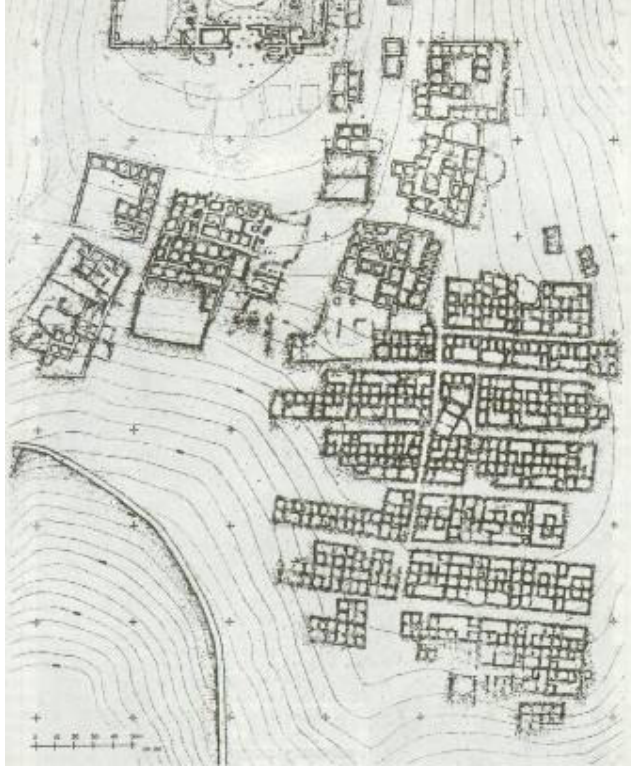

Şek.A2/1. Çayönü Yerleşmesi Hücre Planlı Evre Dönemi Maketi¹

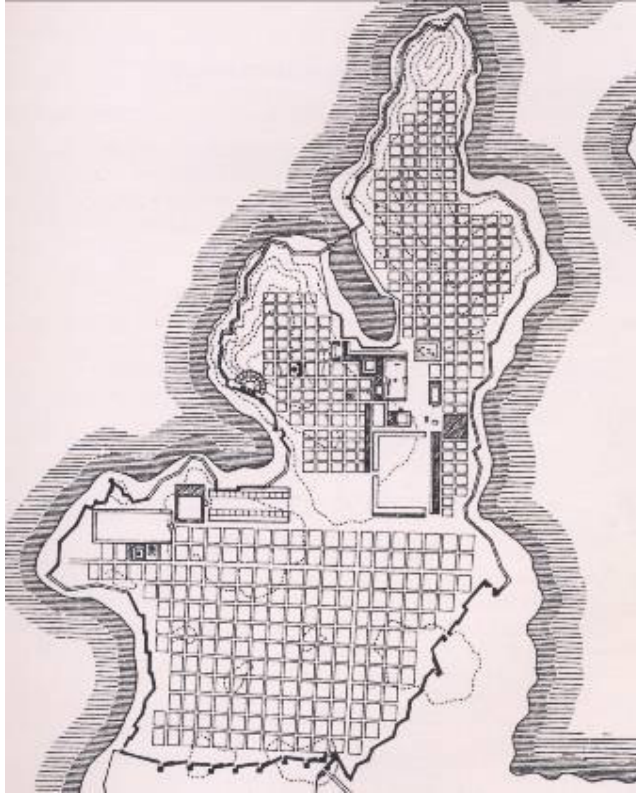

Şek.A2/2. Giza yerleşmesi planı (Murray, 2005, şek:2)

¹ Türk Tarih Vakfı tarafından 1996'da Habitat II etkinlikleri çerçevesinde Darphane'de düzenlenen "Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme Sergisi" için hazırlanmış olan temsili maket

Şek.A2/3. Gölüdağ yerleşmesi planı (Schirmer, 2000,şek:2).

Şek.A2/4. Milet kenti planı (Abbasoğlu, 1999:şek.37)

ŞEKİL A3. AVRUPA'DA KURULAN PLANLI KIRSAL YERLEŞMELER

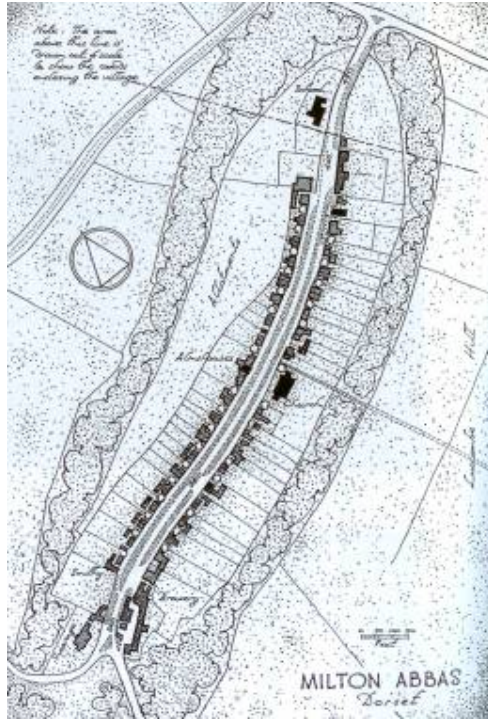
a) 1798'de kurulan bir köy

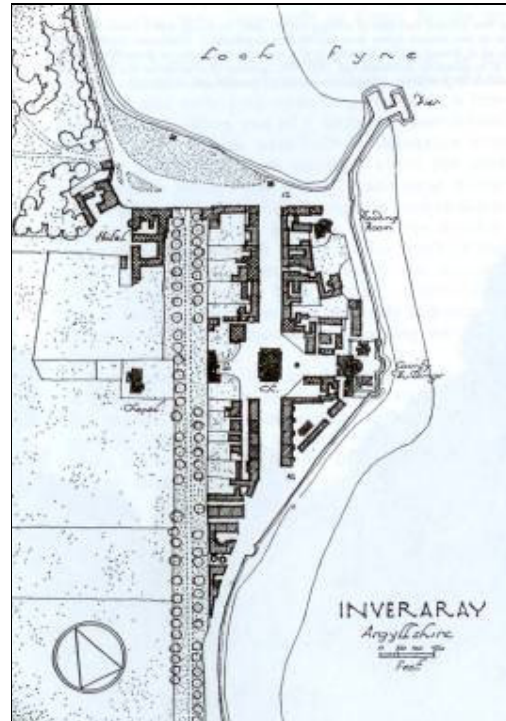
b) 1760'da kurulan bir köy

c) 18.yy'ın ikinci yarısında kurulan bir köy

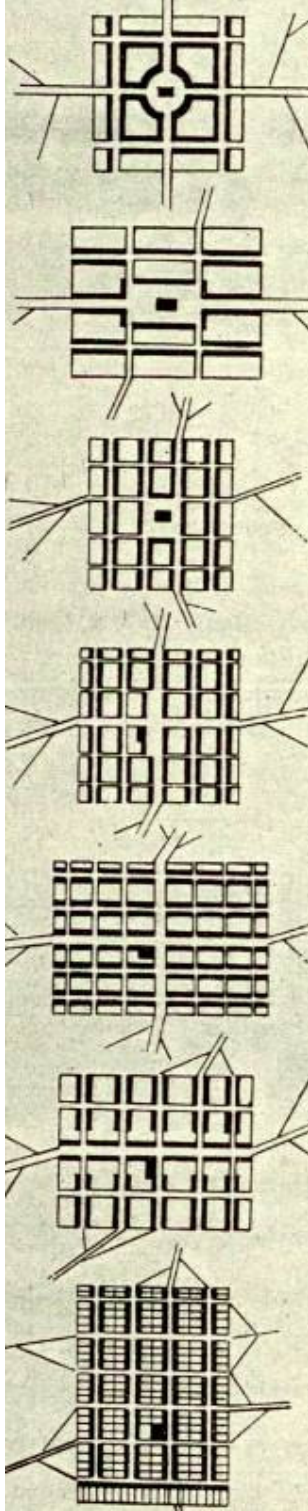

d) 1786 yılında kurulan bir köy

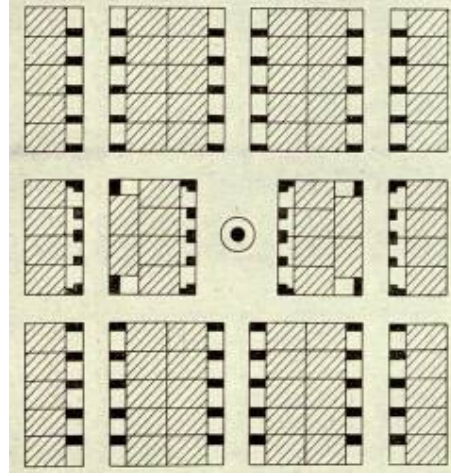

e) 1742'de kurulan bir köy

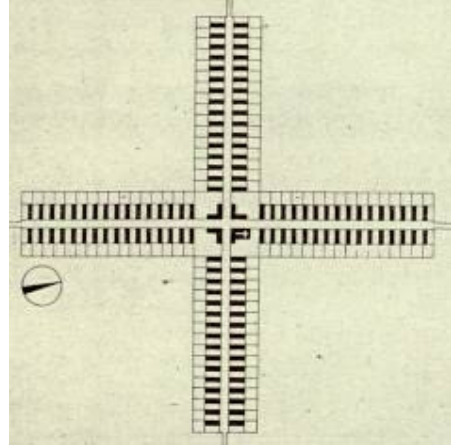
Şek.A3/1. 18. yüzyılda İngiltere'de kurulan planlı kırsal yerleşme örnekleri (Sharp, 1946:22-25)

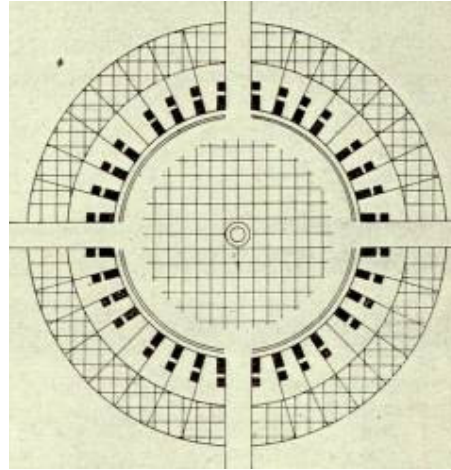
a) Banat ve Batscha'da kurulan köylerin plan şeması

b) Romanya Banat'ta kurulan bir köy

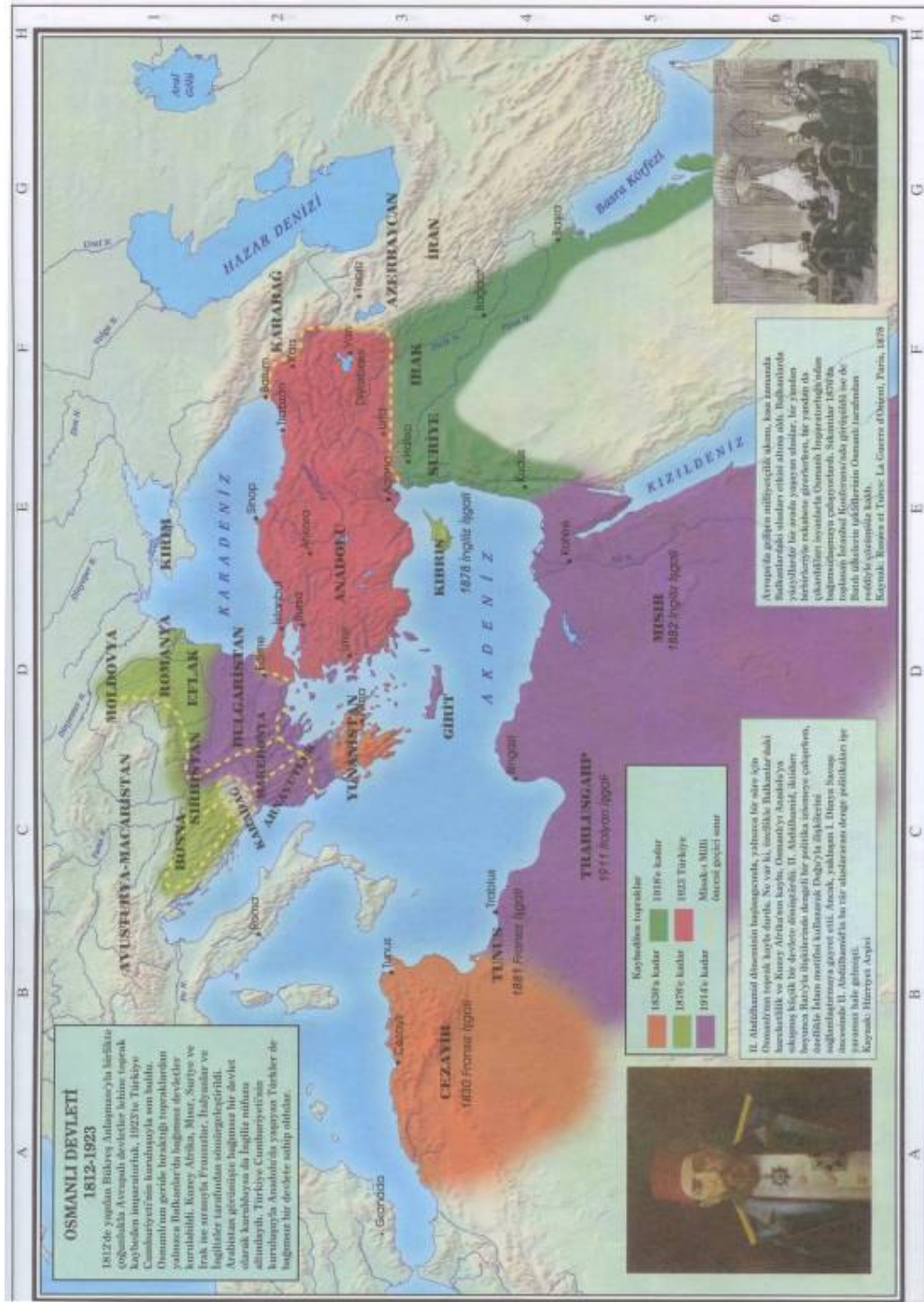
c) 1763'te Batschka'da kurulan bir köy

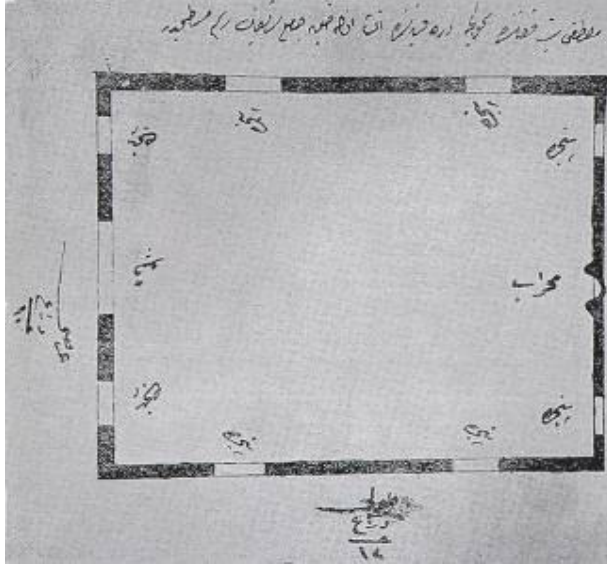
d) 1771'de Romanya'da kurulan bir köy

Şek.A3/2. 17.-18. yüzyılda Doğu Avrupa'da Habsburg ve Prusya Krallıkları tarafından kurulan planlı kırsal yerleşme örnekleri (Miller, 1950:65,69-70)

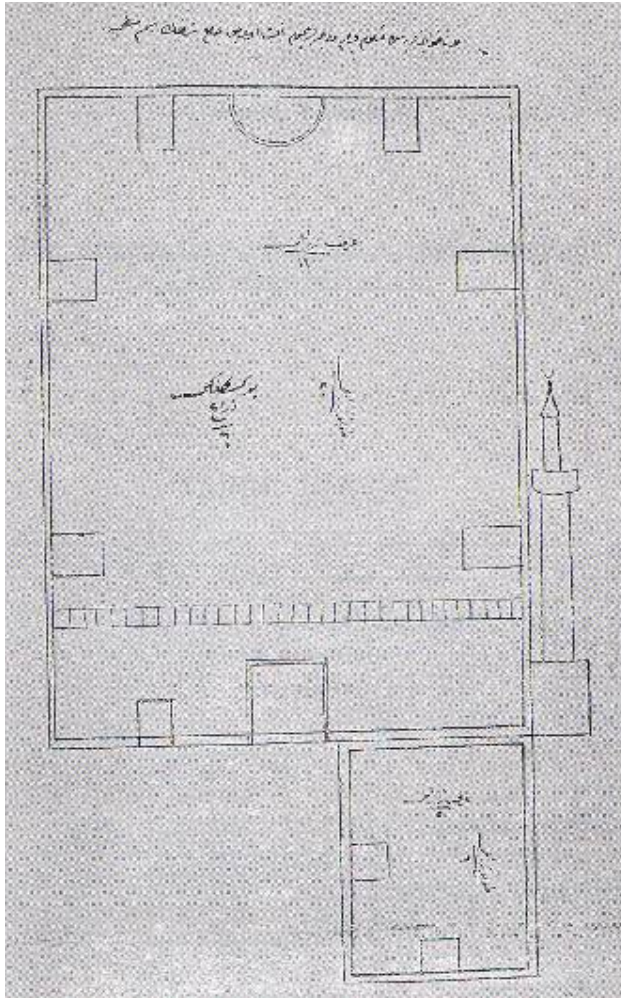
OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE KURULAN PLANLI KIRSAL YERLEŞMELER

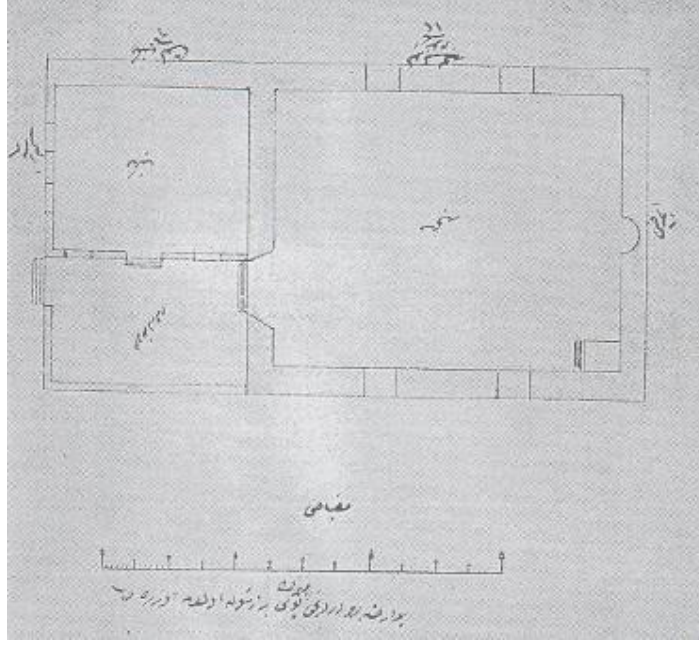
Şek.A4/1. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıpları
(Dünya Tarih Atlası, 2007:68)

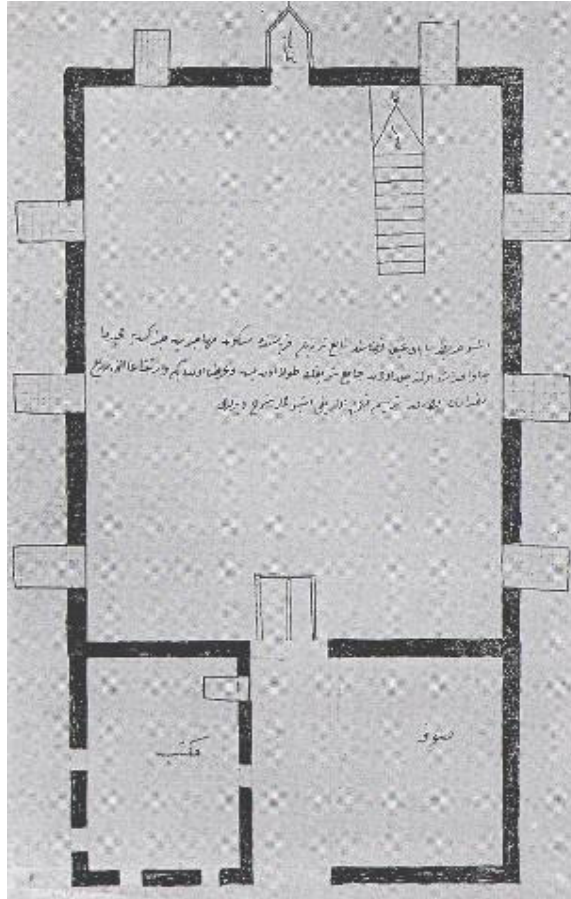
Şek. A4/2. Gökçedere Köyü Camisi'nin BOA'nde bulunan 1873 tarihli planı
(Kocacık, 1979:2)

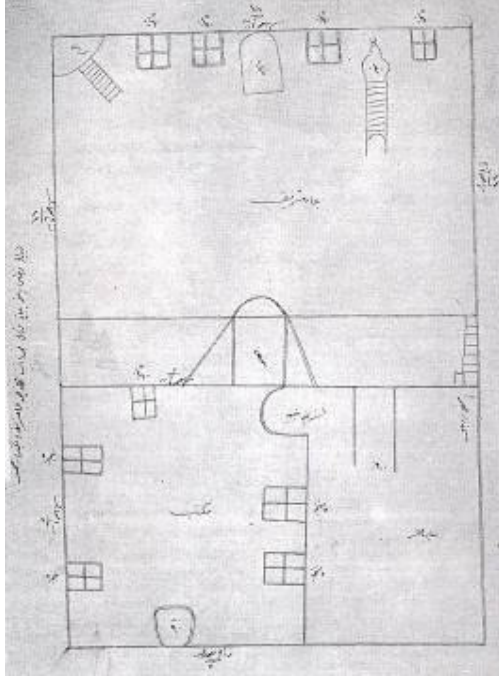
Şek. A4/3. Araphoca Köyü cami ve okulunun BOA'nde bulunan 1873 tarihli planı
(Kocacık, 1979:5)

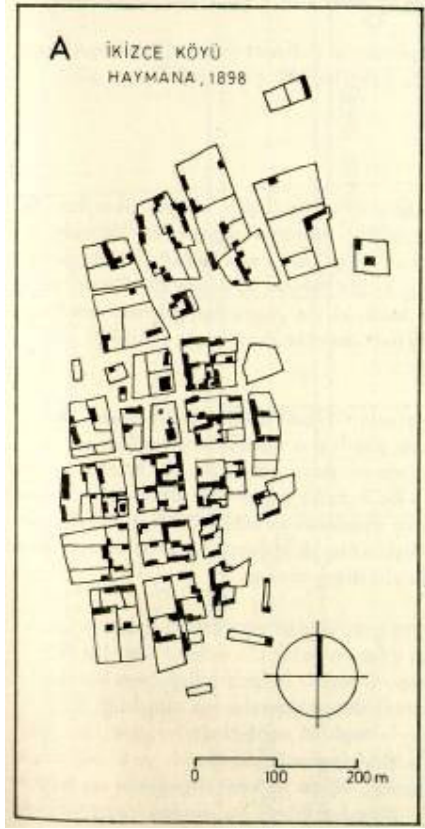
    A4/4. Kabaag    K    cami ve okulunun BOA'nde bulunan 1866 tarihli planı
(Kocacık, 1979:1)

    A4/5. Terzili K    cami ve okulunun BOA'nde bulunan 1873 tarihli planı
(Kocacık, 1979:3)

Şek.A4/6. Yanık Balabanlı Köyü cami ve okulunun BOA'nde bulunan 1873 tarihli planı (Kocacık, 1979:4)

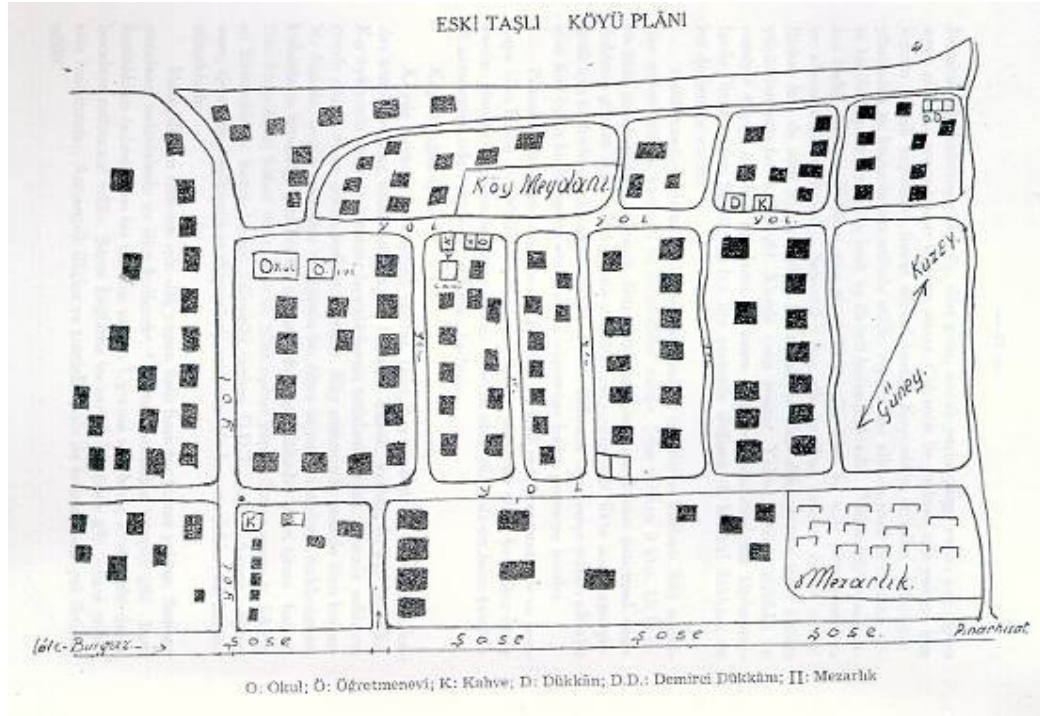
Şek.A4/7. 1898'de Boşnak göçmenler için Ankara'da kurulan İkizce Köyü'nün günümüzdeki yerleşme planı (Aktüre, 1978:105 – şek.16a)

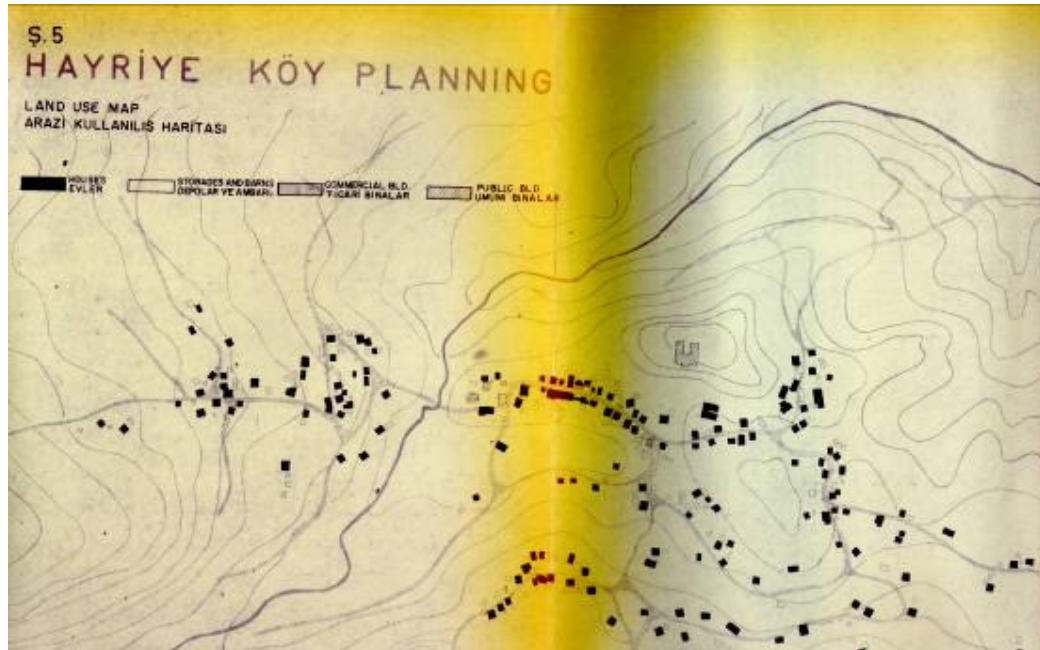
Şek.A4/8. Mersin’de kasaba çevresinde kurulan bir yerleşmenin fotoğrafı
((Servet-i Fünûn No: 476’dan aktaran: İpek, 1999: [281])

Şek.A4/9. Göçmenler için Eskişehir, Karacahisar’da kurulan bir köy (İpek, 1996:18)

Şek.A4/10. 1897'de Bulgaristan'dan gelen Pomaklar tarafından kurulan Eskitaşlı Köyü'nün 1956 tarihli yerleşme krokisi (Kurhan, 1956a:resimler kısmı)

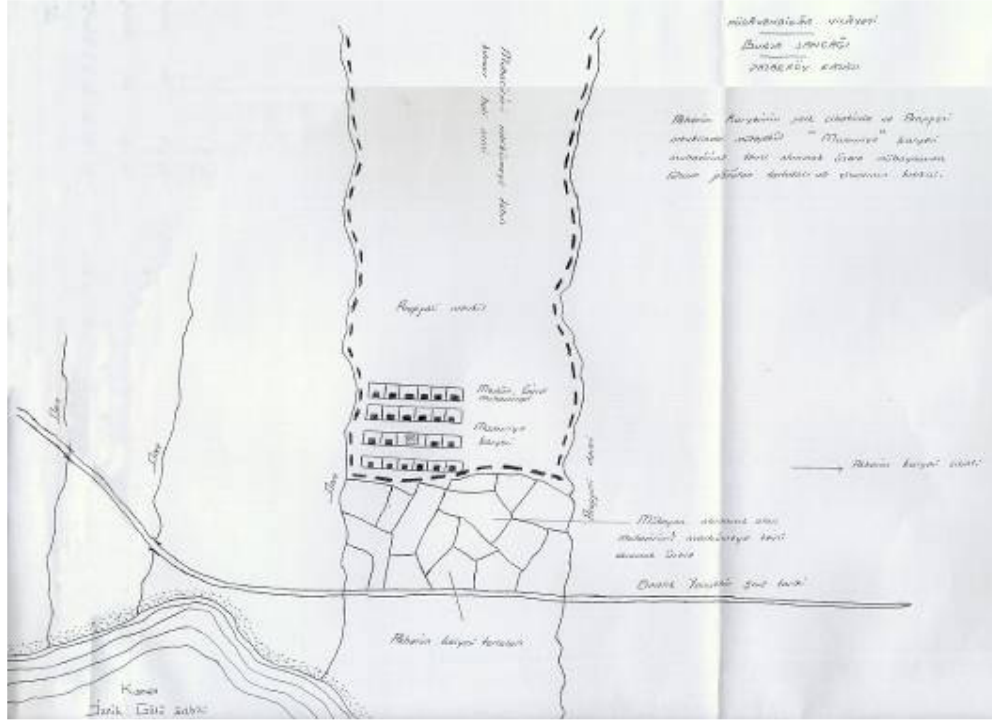
Şek.A4/11. 1877 yılında Kafkasya'dan gelen bir Gürcü grup tarafından kurulan Hayriye Köyü'nün 1960'lı yıllarda hazırlanan yerleşme planı (Beyru, tarihsiz:şekil 5)

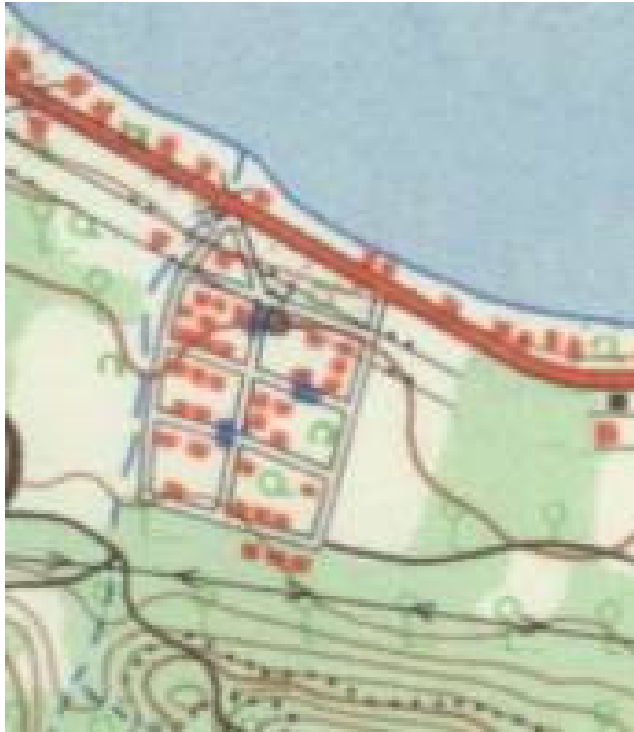
Şek.A4/12. Karahisar-ı Sahip (Afyon Karahisar) kasabasında göçmenler için inşa edilecek konut, cami ve okulun temel atma töreninin fotoğrafı
(Servet-i Fünûn No: 442'den aktaran: İpek, 1999: [282])

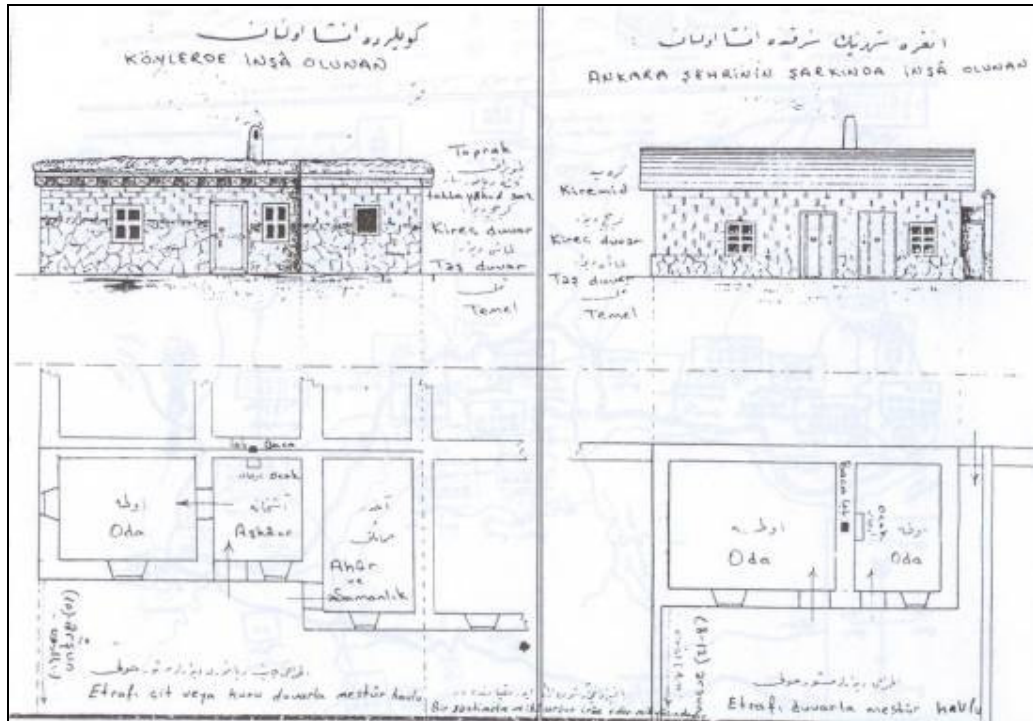
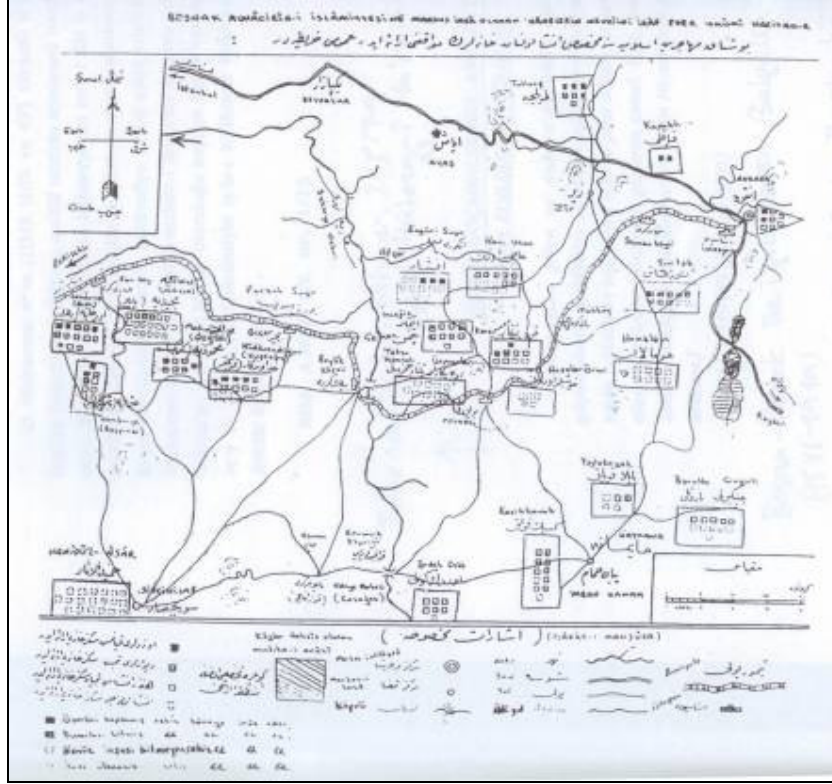
Şek.A4/13. Adana'da iskân edilen göçmenler için inşa edilen konutların resmi açılış töreninin fotoğrafı
(Servet-i Fünûn No: 484'den aktaran: İpek, 1999: [282])

Şek.A4/14. 1900 yılında Giritli göçmenlerin kurduğu Mamure (Gölyaka) Köyü'nün BOA'nde bulunan 1901 tarihli yerleşme planı (Yadigar, 1980:[76])

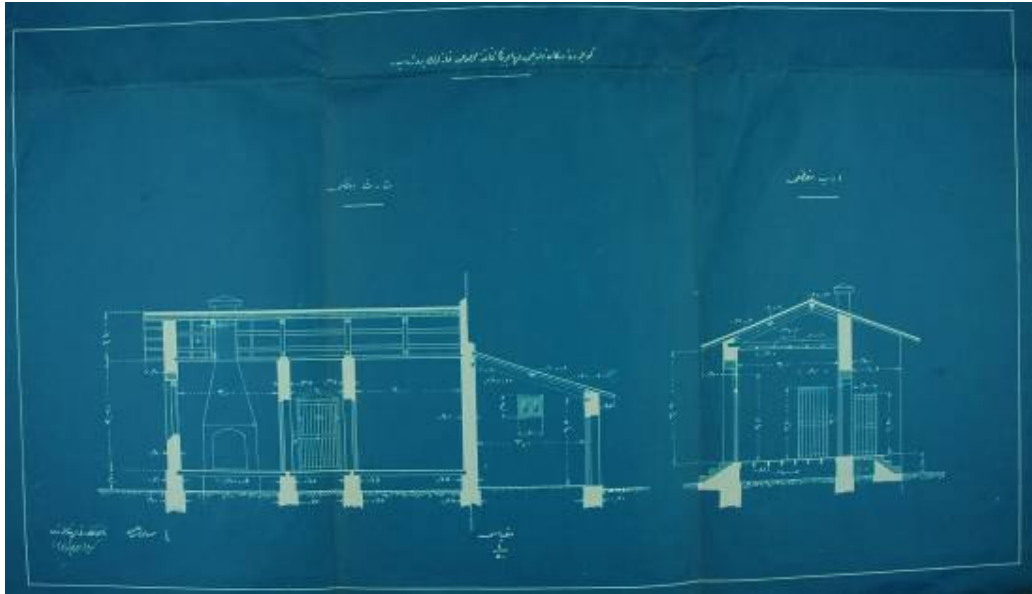

Şek.A4/15. Gölyaka Köyü'nün 1976 yılında 1/25.000 ölçekli planı (Harita Genel Müdürlüğü, 1/25.000 ölçekli haritaları, pafta no:H22-b1)

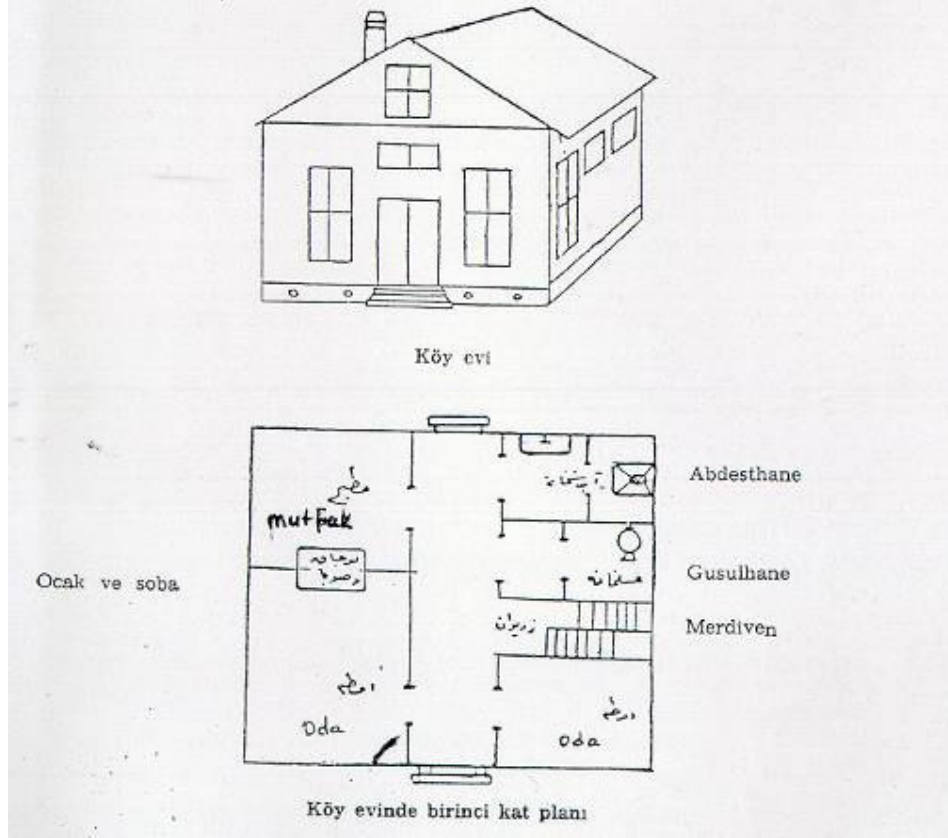

Şek.A4/18. 1913 tarihli Nafia Nezareti mühendislerince hazırlanan göçmen köyü planı.
(BOA. DH.MB.HPS.M.8/47 no'lu, 1329 Nisan tarihli "köyün heyet-i mecmuasını gösterir harita" başlıklı harita.)

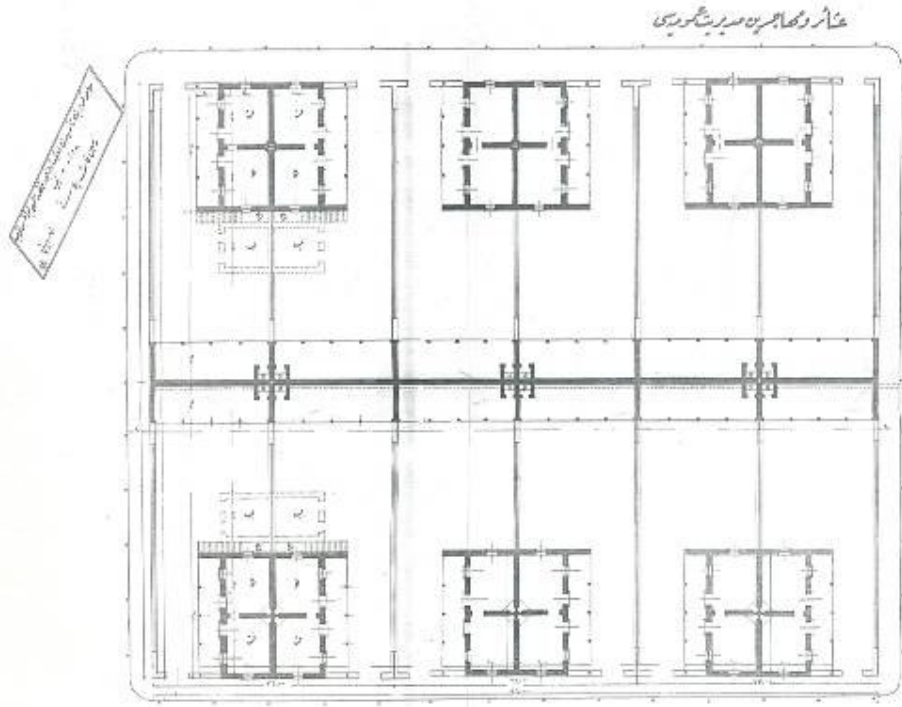
Şek.A4/19. 1913 tarihli Nafia Nezareti mühendislerince hazırlanan göçmen evi planı.
(BOA. DH.MB.HPS.M.8/47 no'lu, 1329 Nisan tarihli "köylerde iskan olunacak muhacirinin ikametine mahsus hanelerin projesidir" başlıklı proje.)

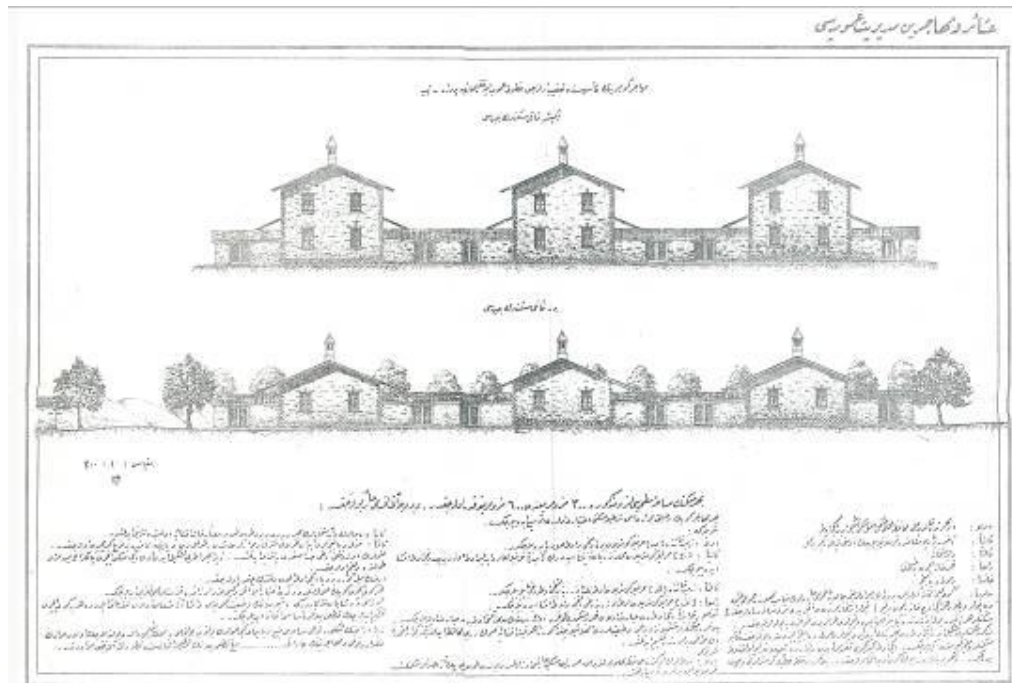
Şek.A4/22. 1916 tarihli “Yeniden Tesis Olunacak Köylerde Nazar-ı Dikkate Alınacak Esasat-ı Sıhhiye ve Mevcut Köylerin Bu Cihetlerden Mümkün Olduğu Kadar Islahı” adlı kitapçıkta bulunan şematik ev planı (Ökçün, 1983: 198)

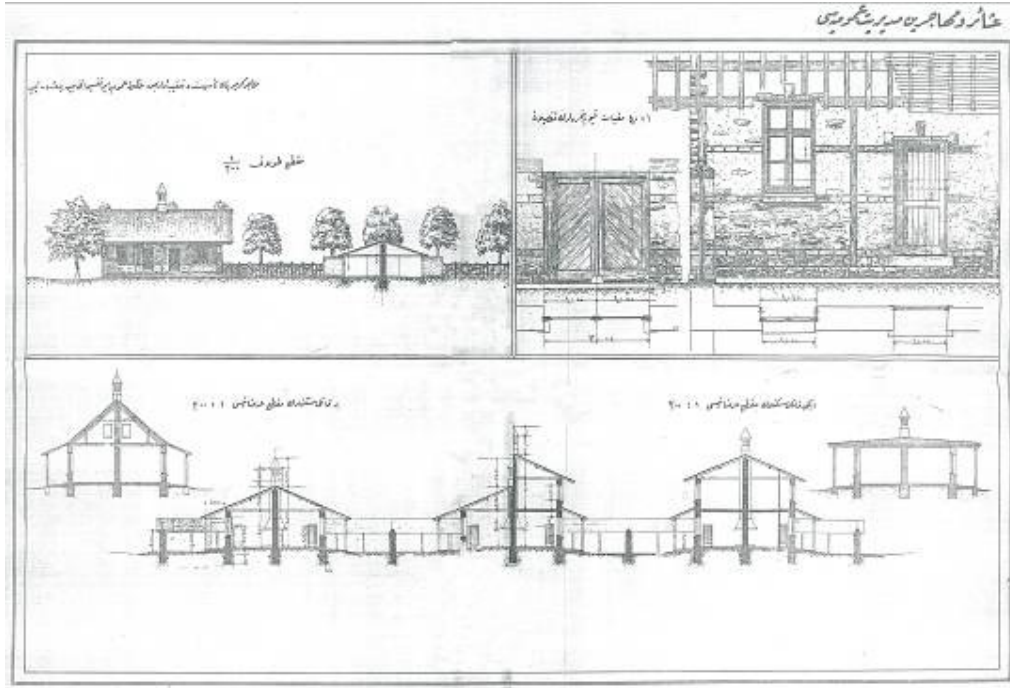
Şek.A4/23. BOA’nde bulunan 1919 tarihli “Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamamen tebliği” konulu belgede yer alan köy yerleşme planı (BOA, DH/UMVM, 125/32, 20 C 1337 (23.3.1919))

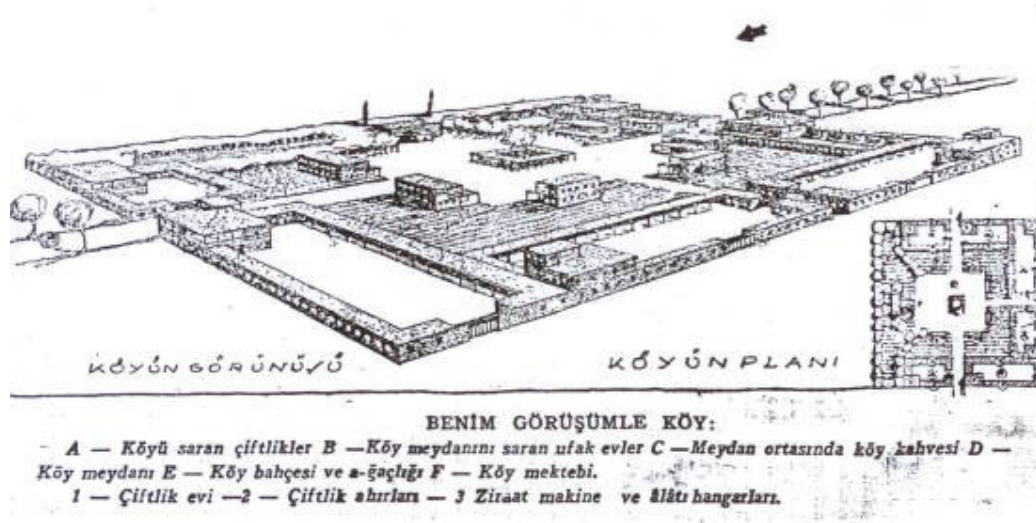
Şek.A4/24. BOA'nde bulunan 1919 tarihli "Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamamen tebliği" konulu belgede yer alan yapı adası ve ev planı (BOA, DH/UMVM, 125/32, 20 C 1337 (23.3.1919))

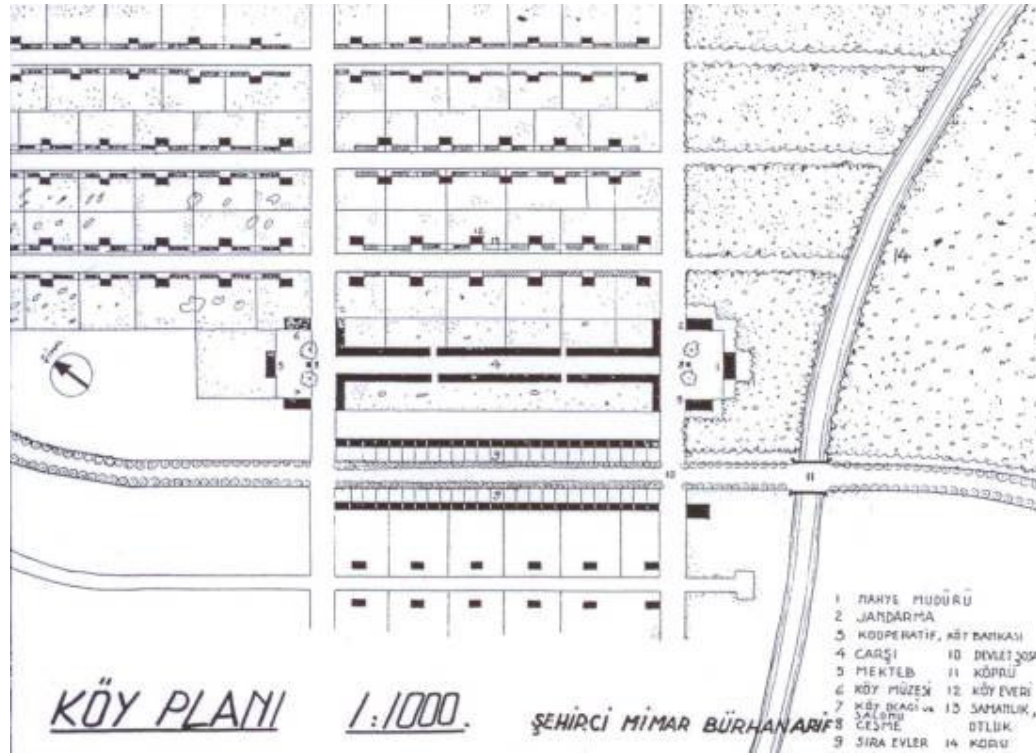
Şek.A4/25. BOA'nde bulunan 1919 tarihli "Muhacirin köyleri ve evlerinin hangi plana göre inşa edilmesi gerektiğinin tamamen tebliği" konulu belgede yer alan yapı cephe görünüşleri (BOA, , DH/UMVM, 125/32, 20 C 1337 (23.3.1919))

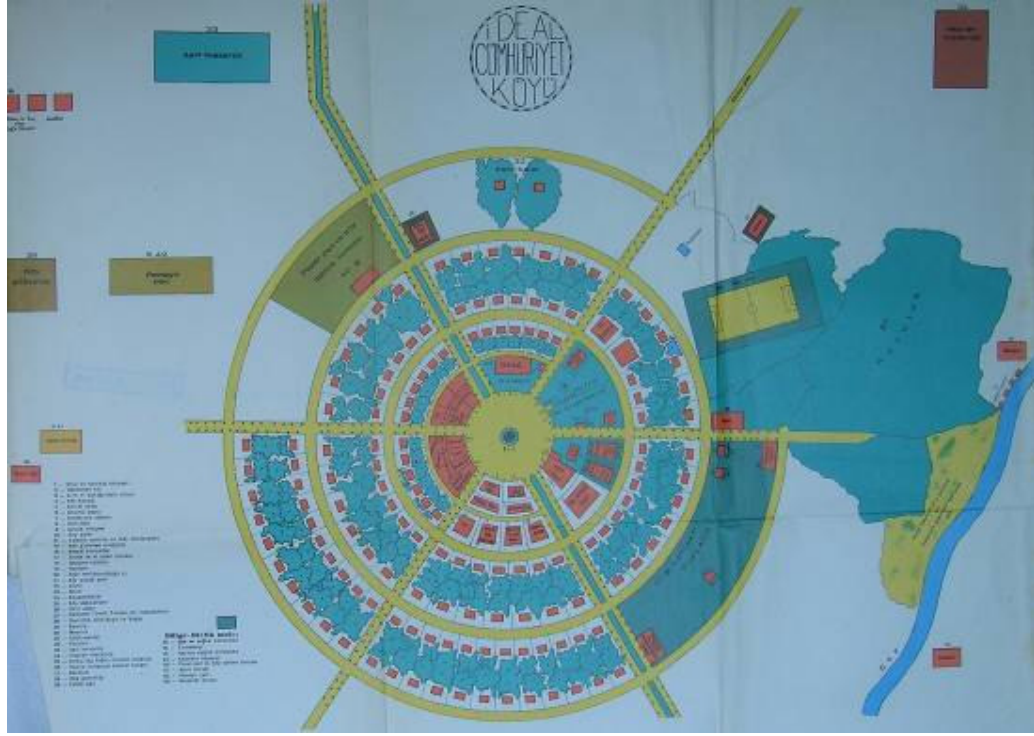
Şek.B1. İDEAL KÖY ve KÖY EVİ PROJELERİ

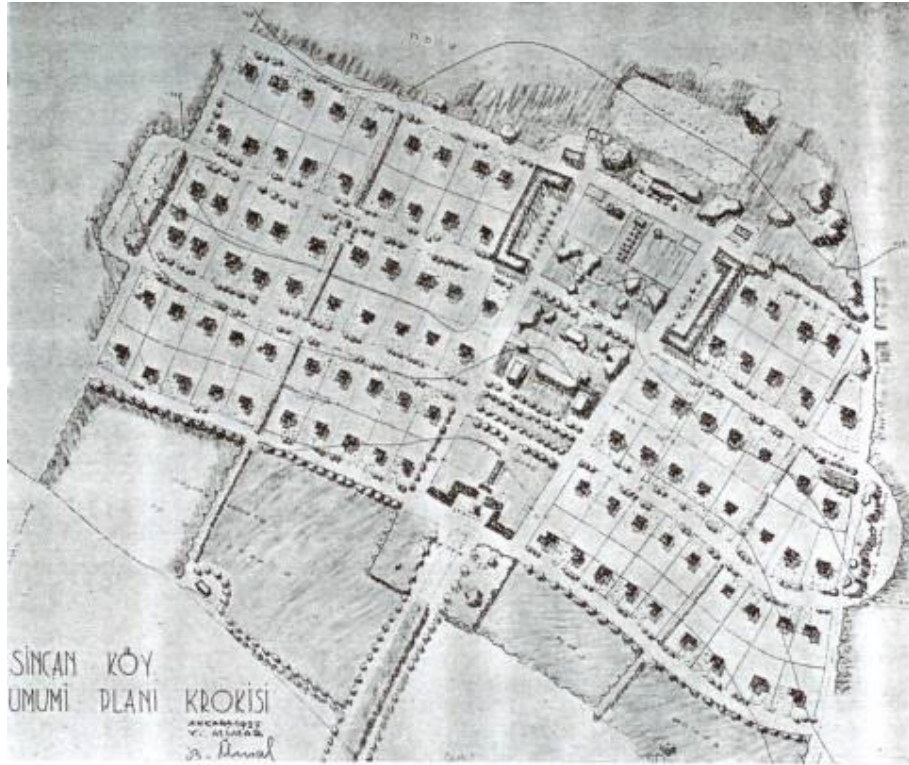
Şek.B1/1. Abdullah Ziya tarafından tasarlanan köy projesi
 (Abdullah Ziya [Kozanoğlu],1933:39)

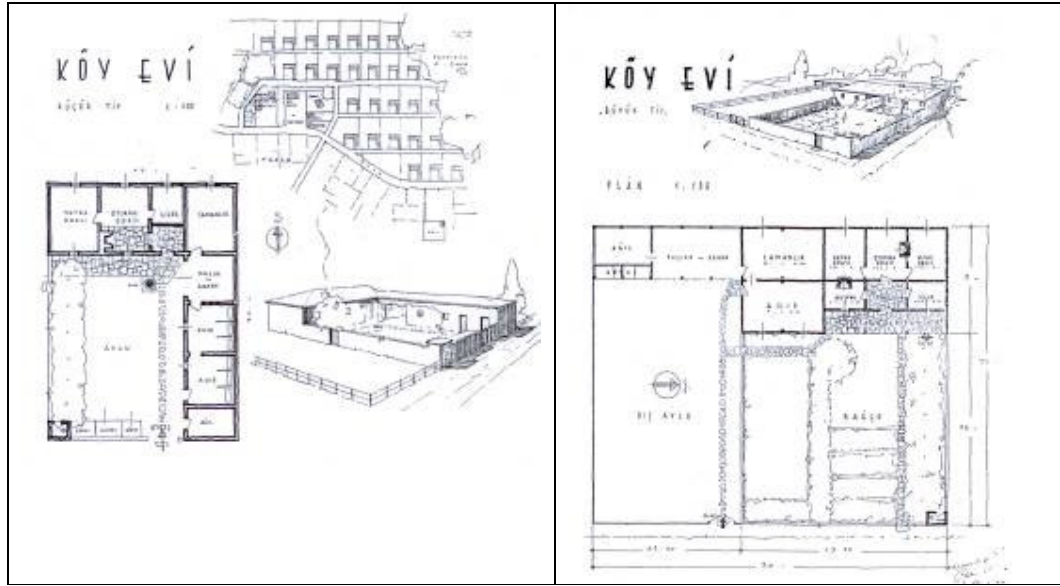
Şek.B1/2. Burhan Arif'in tasarladığı köy projesi (Burhan Arif [Ongun], 1935:320)

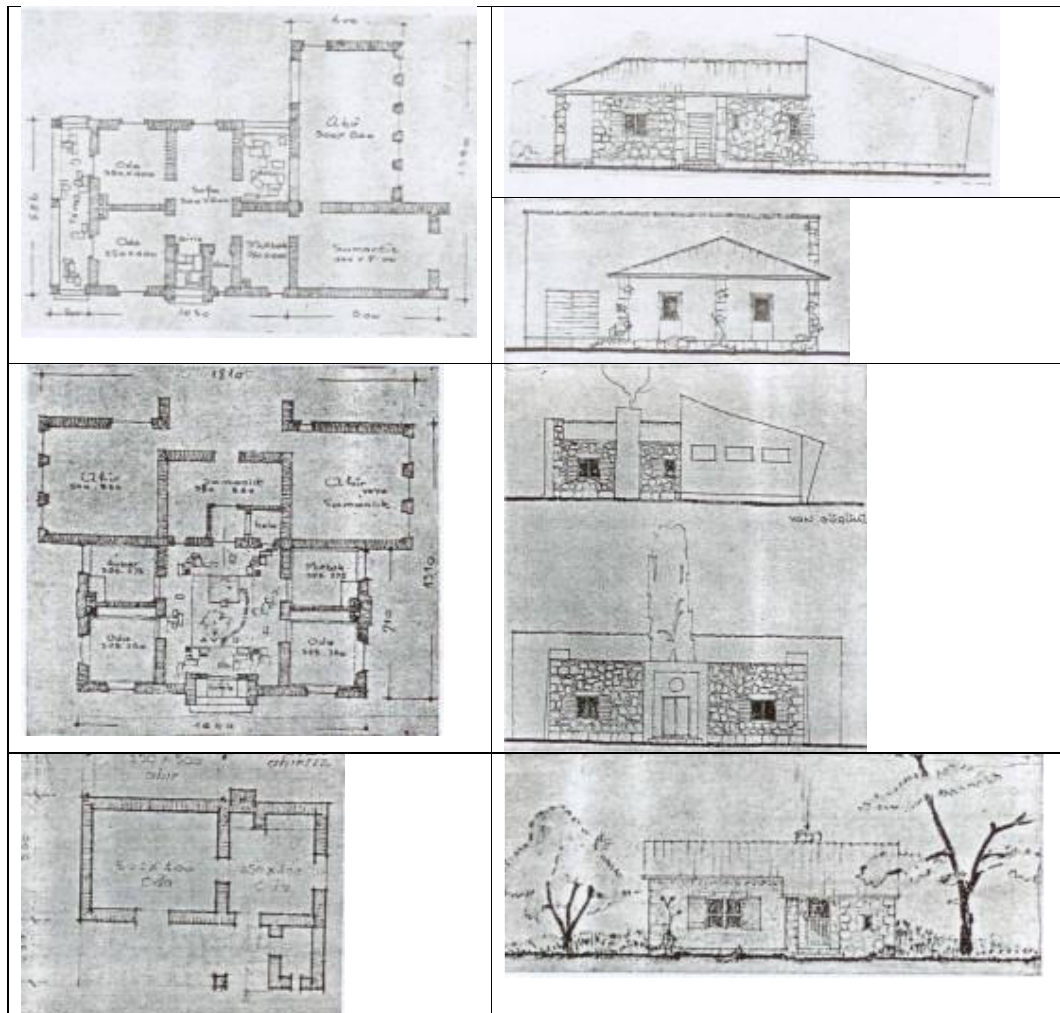
Şek.B1/3. K. Dirik tarafından bir mimara hazırlatılan ve 1937 yılında A. Afetinan'a verilen "İdeal Cumhuriyet Köyü" projesi (Afetinan, 1972: ek harita)

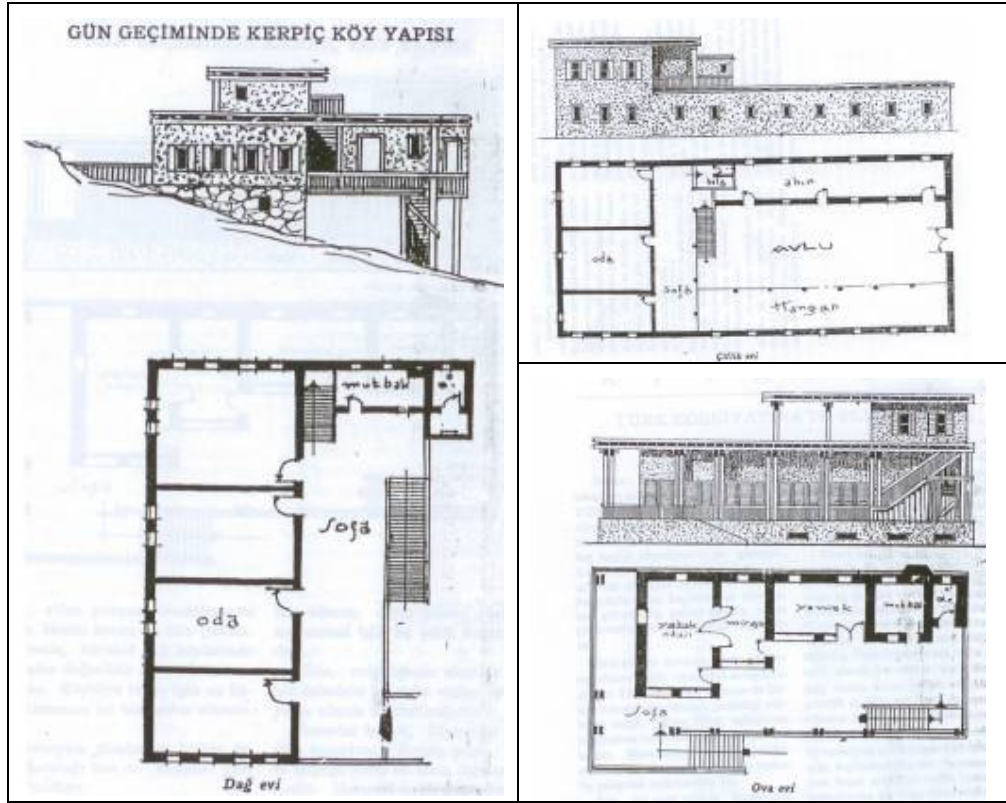
Şek.B1/4. Sincan Köyü'nün durum planı (Ünsal, 1940:15)

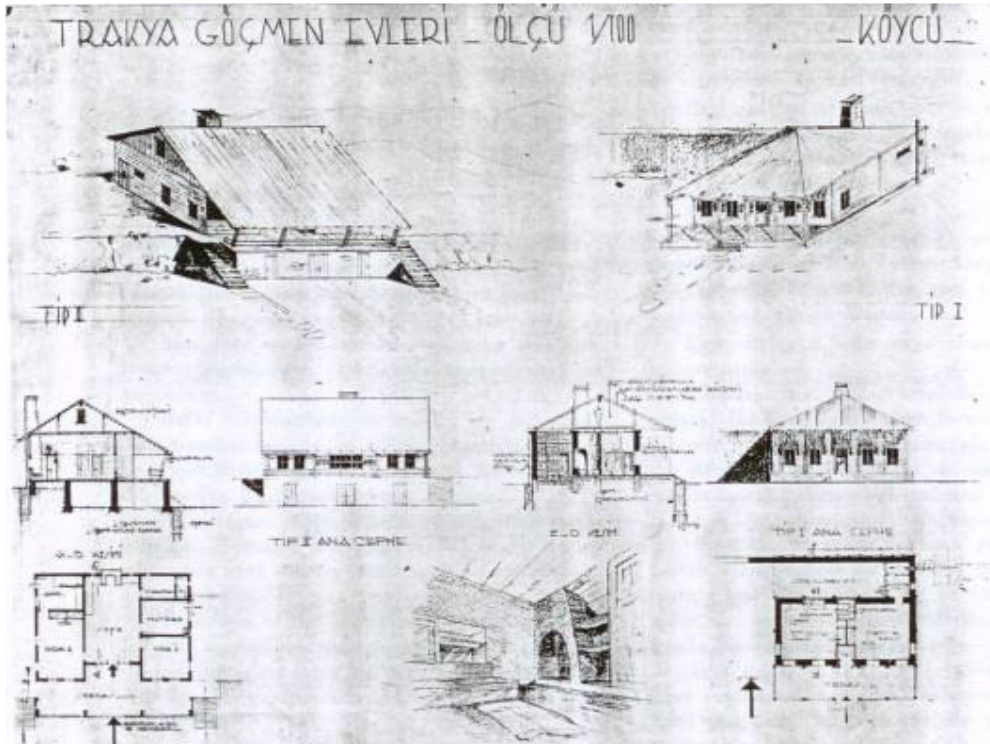
Şek.B1/5. Abidin Mertaş'ın tasarladığı köy projesi (Mertaş, 1940)

Şek.B1/6. Behçet Ünsal tarafından tasarlanan köy evi projeleri (Ünsal, 1940)

Şek.B1/7. Abdullah Ziya tarafından tasarlanan köy evi projeleri (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1934:67-69)

Şek.B1/8. Abdullah Ziya'nın "Halkevi Trakya Göçmen Evleri Proje Yarışması"nda birinci olan projesi (Abdullah Ziya [Kozanoğlu], 1935a:205)

ŞEKİL B2. KÖY EVLERİ

Ankara Göçmen Köyleri

Şek.B2/1. Ankara Ahimesut (Etimesgut) Köyü (Faik Sabri, 1929:215)

Antalya Göçmen Köyleri

Şek.B2/2. Antalya'da bir göçmen köyü (La Turquie Kemaliste, 1939, 29, s:43)

Bursa Göçmen Köyleri

Şek.B2/3. Bursa Filader Köyü (Faik Sabri, 1929:214)

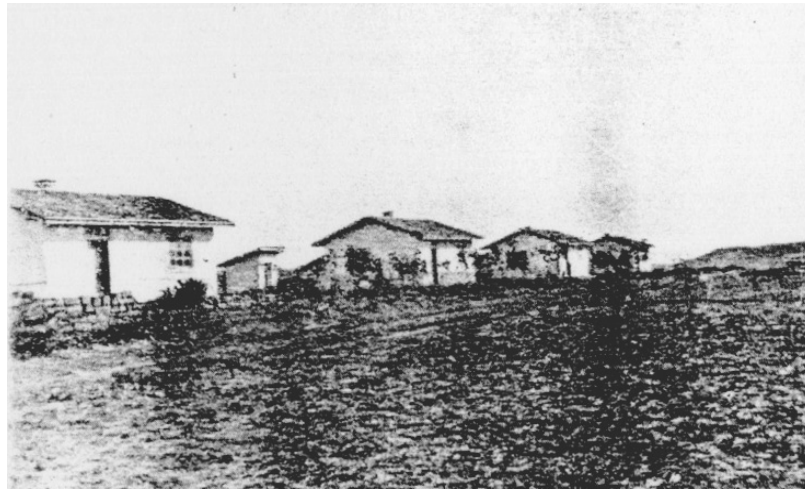

Şek.B2/4. Bursa Demirtaş Köyü (Hakimiyeti Milliye, 29 Ekim 1929, s:60)

Çorum Göçmen Köyleri

Şek.B2/5. Çorum'da bir göçmen köyündeki evler (ÇolY, 1938:[L54])

Şek.B2/6. Çorum'da bir göçmen köyündeki evler (ÇolY, 1938:[L54])

Şek.B2/7. Çorum'da bir göçmen köyündeki ev (ÇolY, 1938:[L54])

Şek.B2/8. Çorum'da bir göçmen köyündeki ev (ÇolY, 1938:[L56])

Şek.B2/9. Çorum'da bir göçmen köyündeki ev (ÇolY, 1938:[L53])

Diyarbakır Göçmen Köyleri

Şek.B2/10. Diyarbakır Ergani'ye bağlı Harbato Köyü'nde göçmen evleri (DiİY, 1938:106)

Şek.B2/11. Diyarbakır Anbar'da kurulan Özmen Köyü (DiİY, 1938:106)

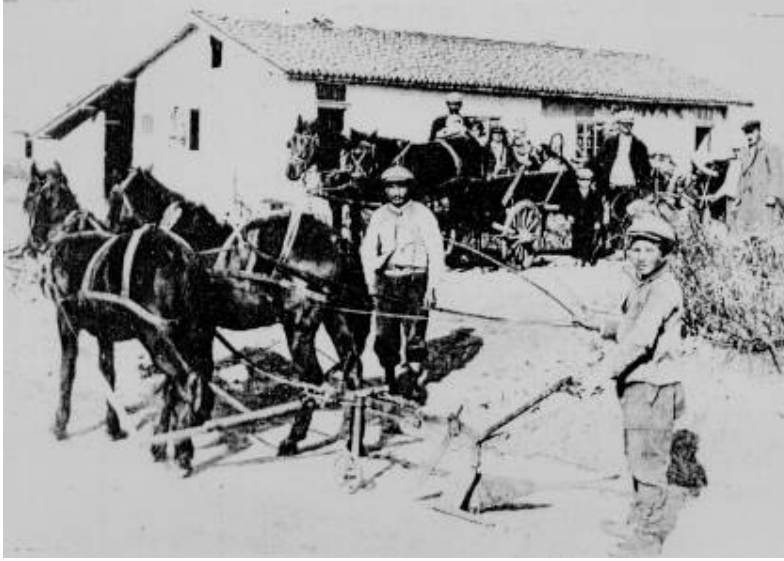
Edirne Göçmen Köyleri

Şek.B2/12. Edirne'nin Havsa Nahiyesi'nde yapılan göçmen evleri (EİY, 1938:85)

Şek.B2/13. Edirne'nin köylerindeki göçmen evleri (EİY, 1938:87)

Şek.B2/14. Edirne'nin köylerindeki göçmen evleri (EİY, 1938:87)

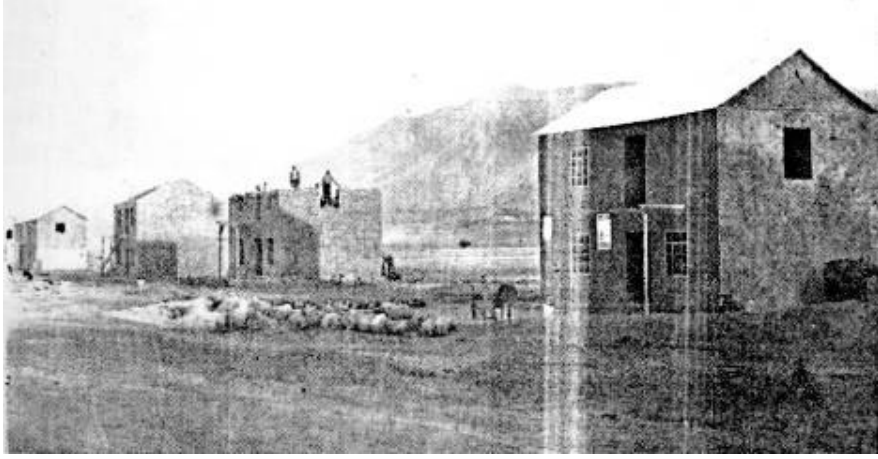
Elazığ Göçmen Köyleri

Şek.B2/15. Elazığ'da 1934 yılında kurulan Hüvenk Göçmen Köyü (EİİY, 1935:[4])

Şek.B2/16. Elazığ'da 1934 yılında kurulan Bizmişen Göçmen Köyü (ElİY, 1935:[4])

Şek.B2/17. Elazığ'da yeni kurulan Habusu Göçmen Köyü (ElİY, 1935:[9])

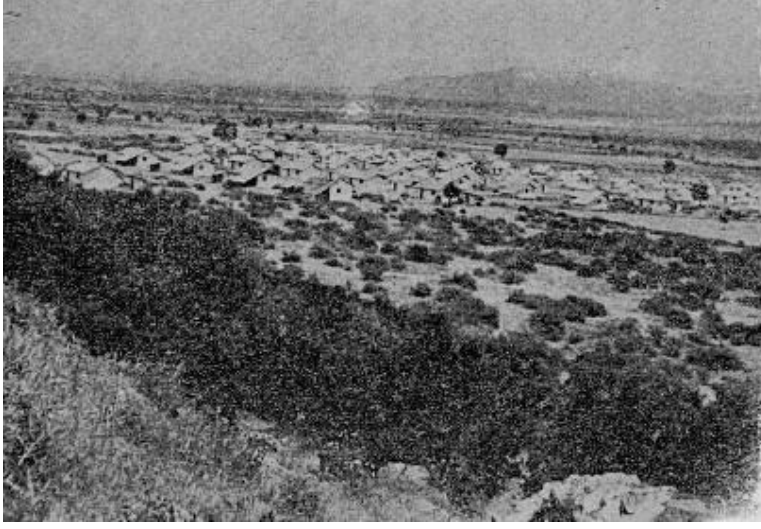

Şek.B2/18. Elazığ'da yeni kurulan Etminik Göçmen Köyü (ElİY, 1935:[9])

Şek.B2/19. Elazığ Vertetil'de kurulan göçmen köylerinden biri (ElİY, 1935:[10])

İzmir G   men K  yl  ri

  ek.B2/20. İzmir Yenik  y'deki g   men evleri (  z  Y, 1938:133)

  ek.B2/21. İzmir Yenik  y'deki g   men evleri (  z  Y, 1938:133)

  ek.B2/22. İzmir Havuzba  ı K  y  'ndeki g   men evleri (  z  Y, 1938:137)

Şek.B2/23. İzmir Havuzbaşı Köyü'ndeki göçmen evleri (İzİY, 1938:137)

Şek.B2/24. İzmir Havuzbaşı Köyü'ndeki göçmen evleri (İzİY, 1938:134)

Kırklareli G   men K  yleri

   k.B2/25. Kırklareli kent merkezindeki g   men evleri (K  Y, 1938:51)

   k.B2/26. Kırklareli Kavaklı K  y  'ndeki g   men evleri (K  Y, 1938:52)

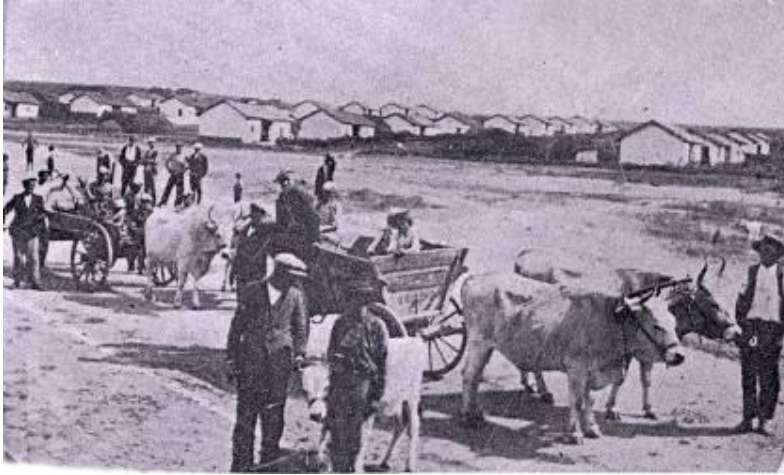

   k.B2/27. Kırklareli Kaynarca K  y  'ndeki g   men evleri (K  Y, 1938:52)

Tekirdağ Göçmen Köyleri

Şek.B2/28. Tekirdağ Muratlı Köyü'ndeki göçmen evleri
(Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü,[39])

Şek.B2/29. Tekirdağ'da yeni kurulan bir göçmen köyü (TeİY, 1938:48)

Şek.B2/30. Tekirdağ Muratlı Köyü'ndeki göçmen evleri (TİY, 1938:48)

Şek.B2/31. Tekirdağ Muratlı Köyü'ndeki göçmen evleri
(Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü,[40])

Şek.B2/32. Trakya'da bir göçmen köyü (La Turquie Kemaliste, 1941, 42, s:15)

Yozgat Göçmen Köyleri

Şek.B2/33. Yozgat'ta yeni kurulan bir göçmen köyü (YİY, 1938:[50])

ŞEKİL B3. OKUL YAPILARI

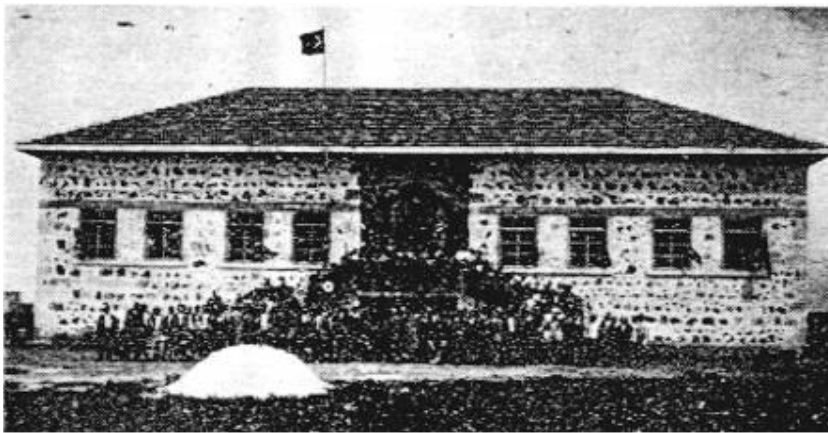
Seyhan (Adana) Köy Okulları

Şek.B3/1. Adana Kozan'a bağlı Gazi Köyü Okulu (SİY, 1938:245)

Şek.B3/2. Adana İncirgeldi Köyü Okulu (SİY, 1938:245)

Şek.B3/3. Adana Ceyhan'a bağlı Burhanlı Köyü Okulu (SİY, 1938:247)

Şek.B3/4. Adana Ceyhan'a bağlı Şükrüye Köyü Okulu (SIY, 1938:247)

Ankara Köy Okulları

Şek.B3/5. Ankara'da bir köy okulu (Köy Okulu Binası, 1937:[33])

Şek.B3/6. Ankara'da bir köy okulu (Köy Okulu Binası, 1937:[34])

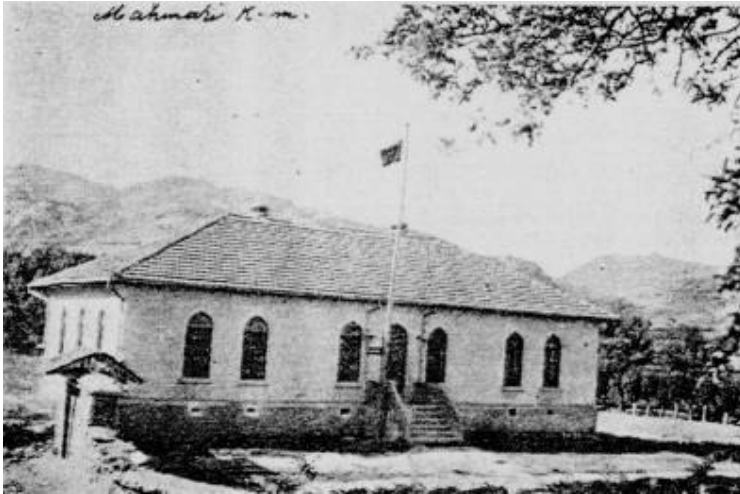
Afyon Köy Okulları

Şek.B3/7. Afyon İshaklı Köyü Okulu (AfîY, 1938:65)

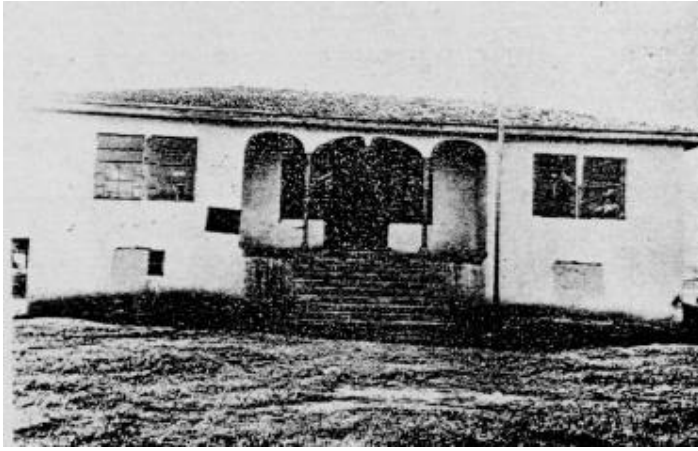
Şek.B3/8. Afyon Bayat Köyü Okulu (AfîY, 1938:67)

Şek.B3/9. Afyon Mahmari Köyü Okulu (AfîY, 1938:69)

Şek.B3/10. Afyon Kırca Köyü Okulu (AfıY, 1938:68)

Şek.B3/11. Afyon Kusura Köyü Okulu (AfıY, 1938:72)

Şek.B3/12. Afyon Sülümenli Köyü Okulu (AfıY, 1938:66)

Şek.B3/13. Afyon Bolvadin'e bağlı Kocatepe Köyü Okulu (AfİY, 1938:69)

Şek.B3/14. Afyon Dikici Köyü Okulu (AfİY, 1938: 73)

Şek.B3/15. Afyon Düğer Köyü Okulu (AfİY, 1938:68)

Şek.B3/16. Afyon Balçıkhisar Köyü Okulu (AfİY, 1938:70)

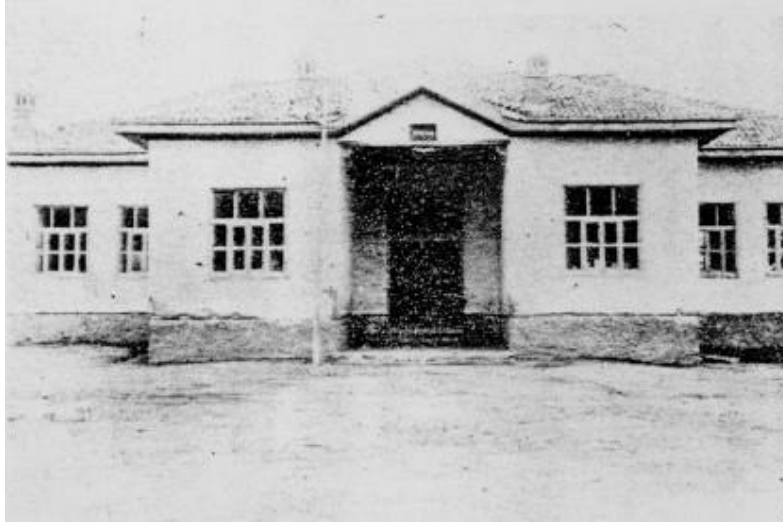
Şek.B3/17. Afyon Kızılören Köyü Okulu (AfİY, 1938:66)

Şek.B3/18. Afyon Karataş Köyü Okulu (AfİY, 1938:72)

Şek.B3/19. Afyon Çobanlar Köyü Okulu (AfİY:215)

Şek.B3/20. Afyon Çiftlik Köyü Okulu (AfİY, 1938:73)

Şek.B3/21. Afyon Türkmen Akvıran Köyü Okulu (AfİY, 1938:71)

Şek.B3/22. Afyon Tutluca Köyü Okulu (AfİY, 1938:71)

Şek.B3/23. Afyon Uluköy Okulu (AfİY, 1938:67)

Şek.B3/24. Afyon Dercim Köyü Okulu (AfİY, 1938:214)

Şek.B3/25. Afyon Başmakçı Köyü Okulu (AfİY, 1938:65)

Aydın Köy Okulları

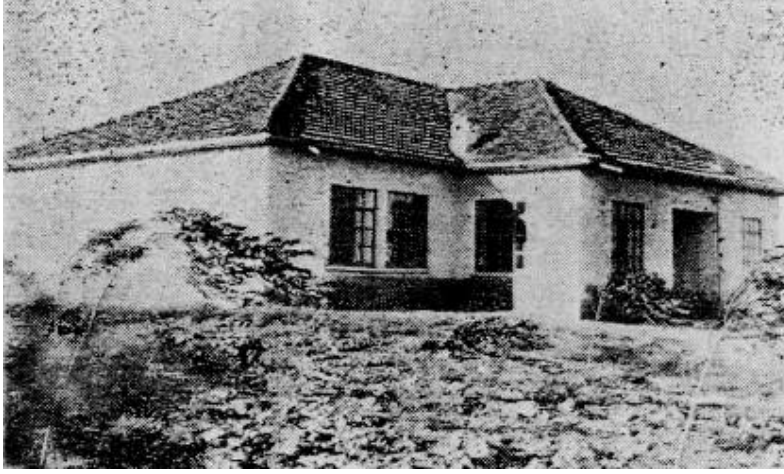

Şek.B3/26. Aydın'da bir köy okulu (AyİY, 1938:61)

Şek.B3/27. Aydın'da bir köy okulu (AyİY, 1938:62)

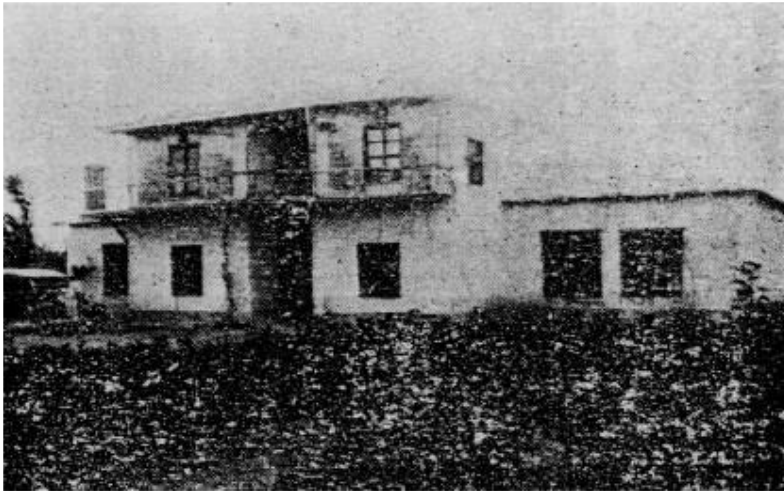
Gaziantep Köy Okulları

Şek.B3/28. Gaziantep Kilis'e bağlı Tibil Köyü Okulu (GaİY, 1938:87)

Şek.B3/29. Gaziantep Cingife Köyü Okulu (GaİY, 1938:87)

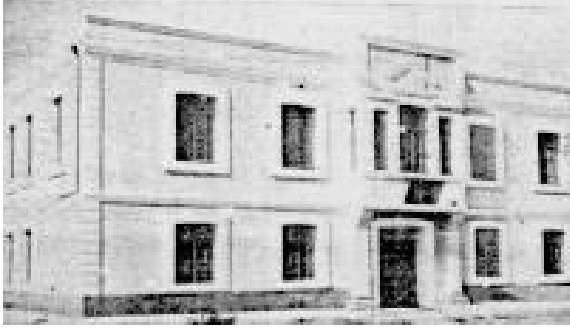

Şek.B3/30. Gaziantep Nizip'e bağlı Orul Köyü Okulu (GaİY, 1938:90)

Bursa Köy Okulları

Şek.B3/31. Bursa Kestel'e bağlı İsabey Köyü Okulu (Bursa Köy Belleteni, 1939:82)

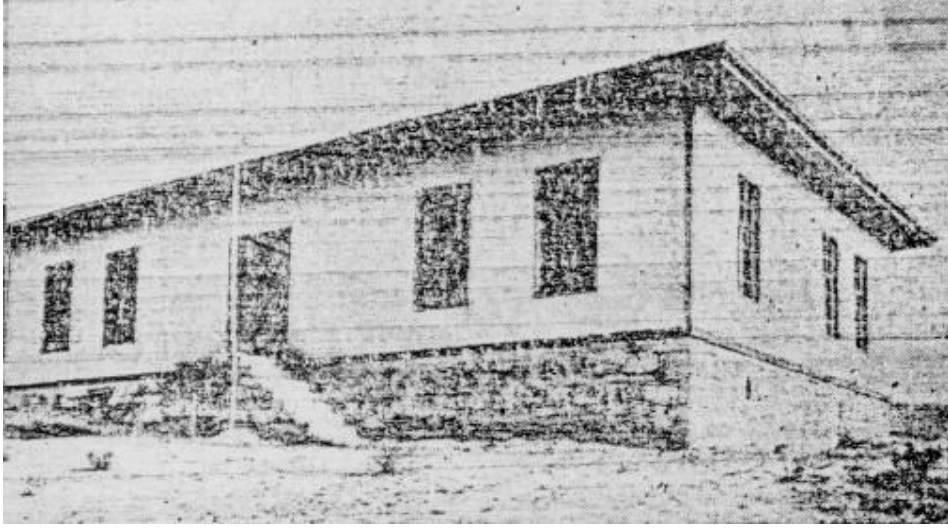

Şek.B3/32. Bursa Yenişehir'e bağlı bir köyün okulu (Bursa Köy Belleteni, 1939:81)

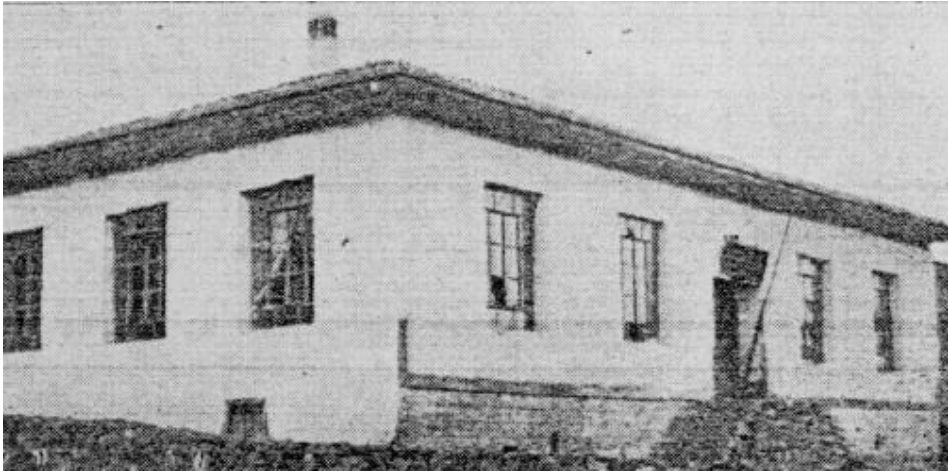
Çankırı Köy Okulları

Şek.B3/33. Çankırı Batsak Köyü Okulu (ÇaİY, 1933:21)

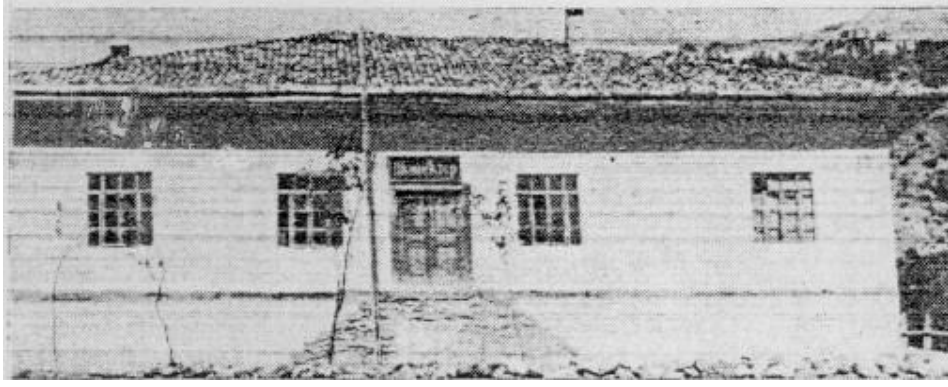
Şek.B3/34. Çankırı Çivi Köyü Okulu (ÇaİY, 1933:23)

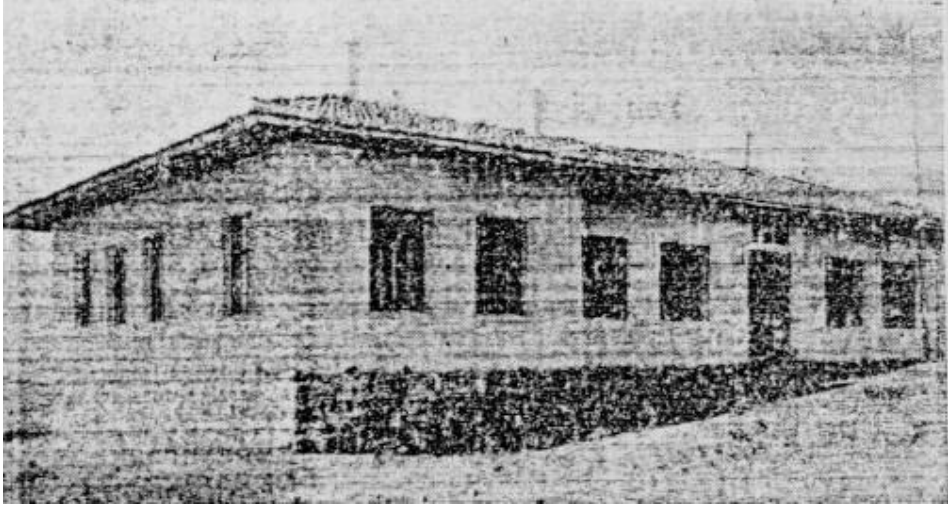
Şek.B3/35. Çankırı Dumeli Köyü Okulu (ÇaİY, 1938:74)

Şek.B3/36. Çankırı Yenice Köyü Okulu (ÇaİY, 1938:74)

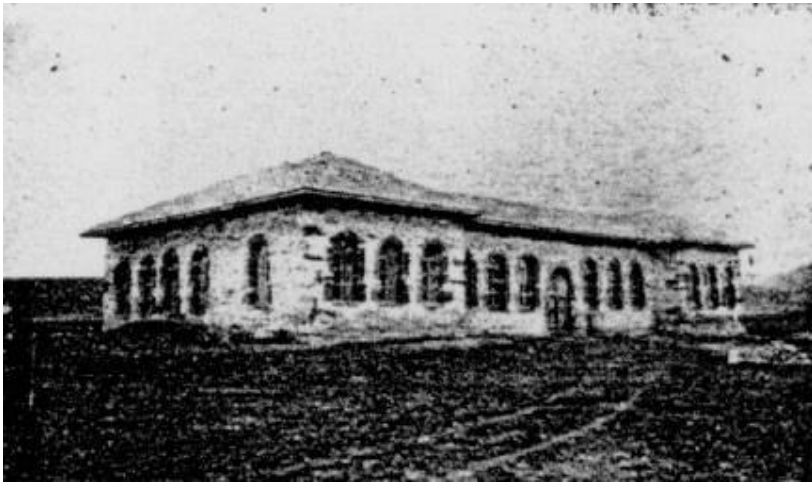

Şek.B3/37. Çankırı Korgun Okulu (ÇaİY, 1938:74)

Şek.B3/38. Çankırı Yüklü Köyü Okulu (ÇaİY, 1933:22)

Çorum Köy Okulları

Şek.B3/39. Çorum Sungurlu'ya bağlı Hırka Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])

Şek.B3/40. Çorum'un Seydim Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])

Şek.B3/41. Çorum'da bir köy okulu (ÇoİY, 1938:[levha83])

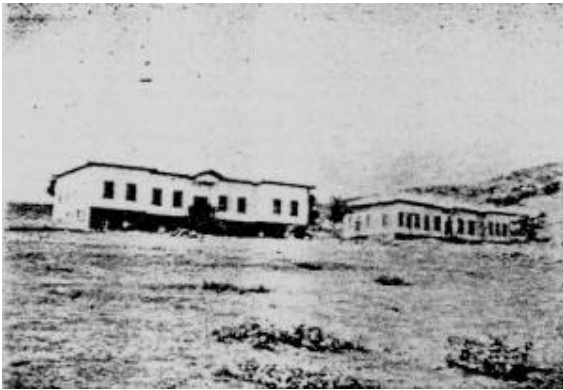
Şek.B3/42. Çorum Sungurlu'ya bağlı Alembeyli Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])

Şek.B3/43. Çorum Sungurlu'ya bağlı Boğazkale Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha83])

Şek.B3/44. Çorum Mecitözü'ne bağlı Cemilbey Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha84])

Şek.B3/45. Çorum İskilip'e bağlı Bayat Köyü Okulu (ÇoİY, 1938:[levha85])

Şek.B3/46. Çorum'da bir köy okulu (ÇoİY, 1938:[levha82])

Eskişehir Köy Okulları

Şek.B3/47. Eskişehir Kozacı Köyü Okulu (EsİY, 1938:110)

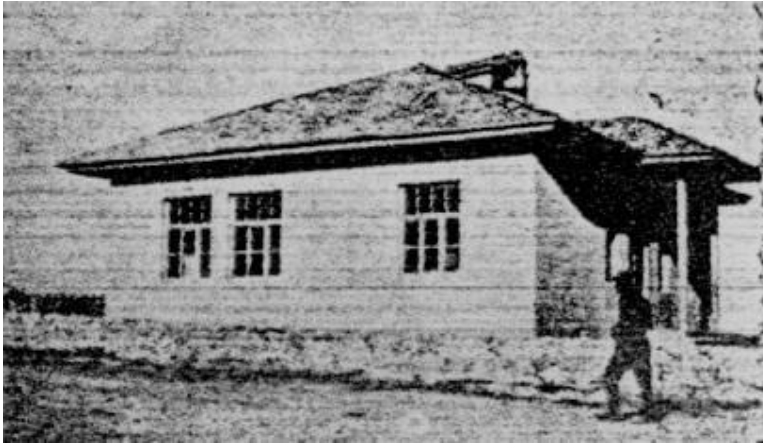
Şek.B/48. Eskişehir Kepen Köyü Okulu (EsİY, 1938:103)

Şek.B3/49. Eskişehir Kırka Köyü Okulu (EsiY, 1938:103)

Şek.B3/50. Eskişehir'de İsmet Paşa Okulu (EsiY, 1938:103)

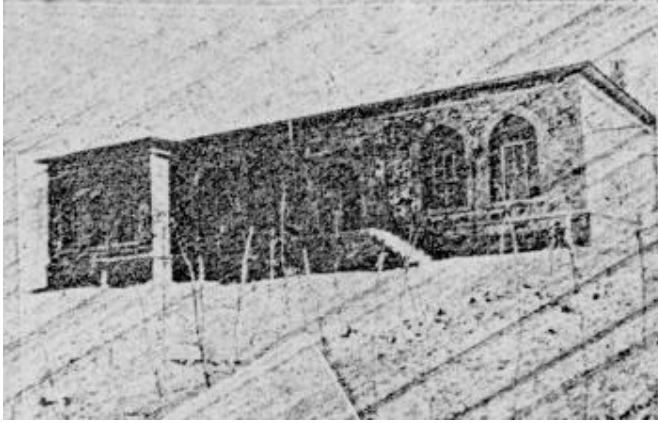

Şek.B3/51. Eskişehir'de bir köy okulu (EsiY, 1938:103)

Şek.B3/52. Eskişehir Hortuk Köyü Okulu (EsiY, 1938:112)

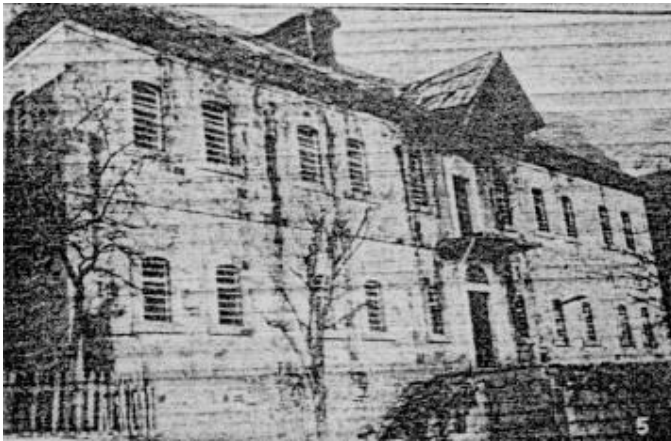
Gümüşhane Köy Okulları

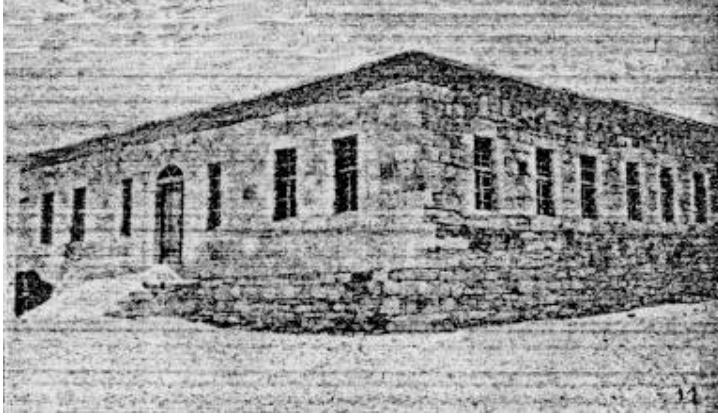
Şek.B3/53. Gümüşhane Köse Köyü Okulu (GüİY, 1938:60)

Şek.B3/54. Gümüşhane'de bir köy okulu (GüİY, 1938:60)

Şek.B3/55. Gümüşhane Haşara Köyü Okulu (GüİY, 1938:59)

Şek.B3/56. Gümüşhane Hart Köyü Okulu (GüİY, 1938:60)

Şek.B3/57. Gümüşhane Mavrangel Köyü Okulu (GüİY, 1938:59)

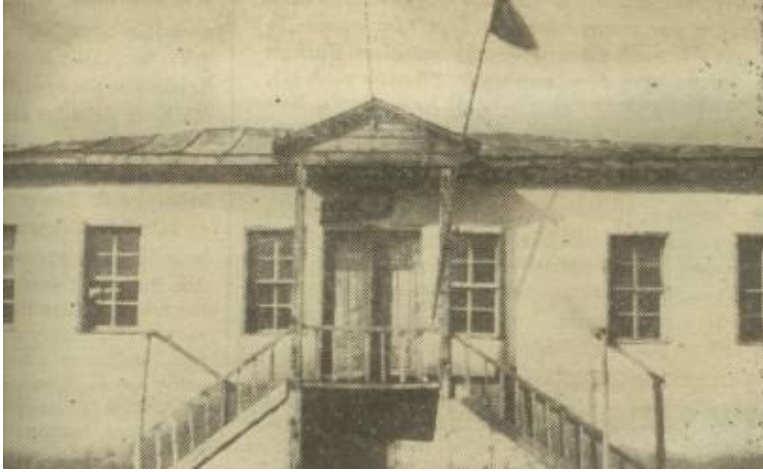

Şek.B3/58. Gümüşhane Pulur Köyü Okulu (GüİY, 1938:59)

Şek.B3/59. Gümüşhane'de bir köy okulu (GüİY, 1938:60)

Isparta Köy Okulları

Şek.B3/60. Isparta – Keçiborlu Çığır Köyü okulu (Yurd, sayı:133-18, s: son sayfa)

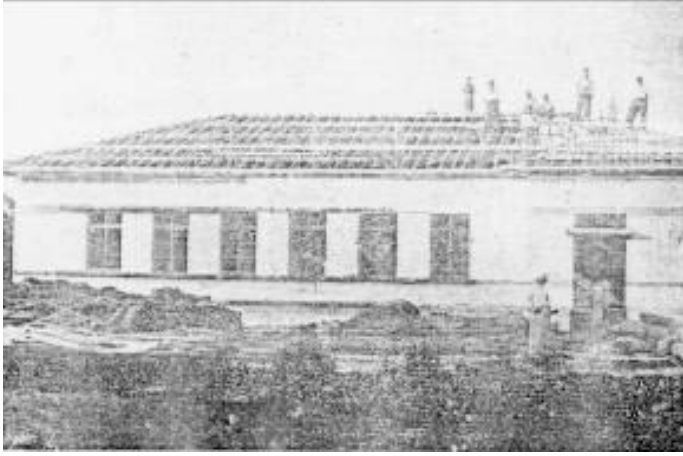
İçel Köy Okulları

Şek.B3/61. İçel Mezitli Köyü Okulu (İçİY, 1938:26)

Şek.B3/62. İçel Tece Köyü Okulu (İİY, 1938:29)

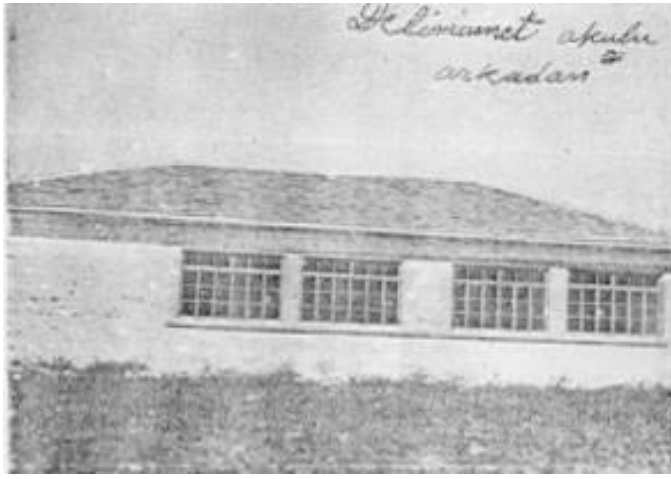
Şek.B3/63. İçel'de bir köy okulu (İİY, 1938:21)

Şek.B3/64. İçel Tarsus'a bağlı Sarı İbrahimli Köyü Okulu (İİY, 1938:28)

Şek.B3/65. İçel Silifke'ye bağlı Erdemli Köyü Okulu (İçİY, 1938:41)

Şek.B3/66. İçel Tarsus'a bağlı Deliminnet Köyü Okulu (İçİY, 1938:40)

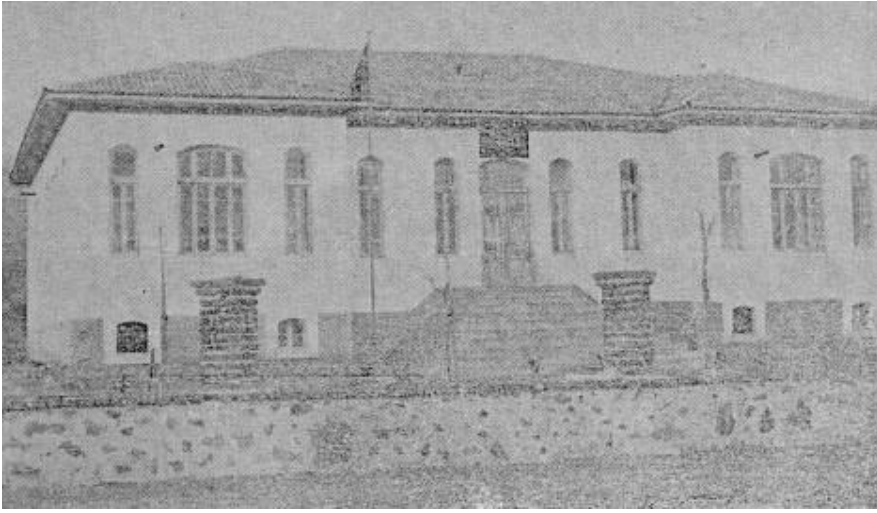

Şek.B3/67. İçel Tarsus'a bağlı Çatalkeli Köyü okulu (Yurd, sayı:133-18, son sayfa)

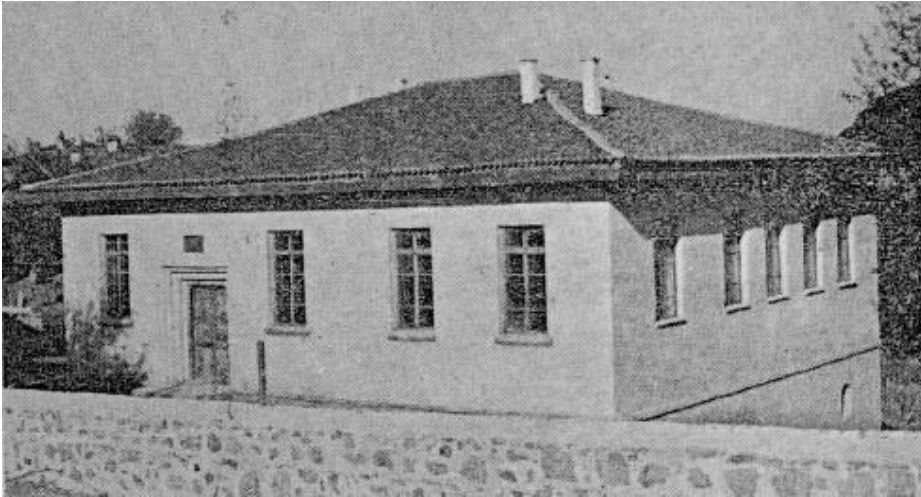
İzmir Köy Okulları

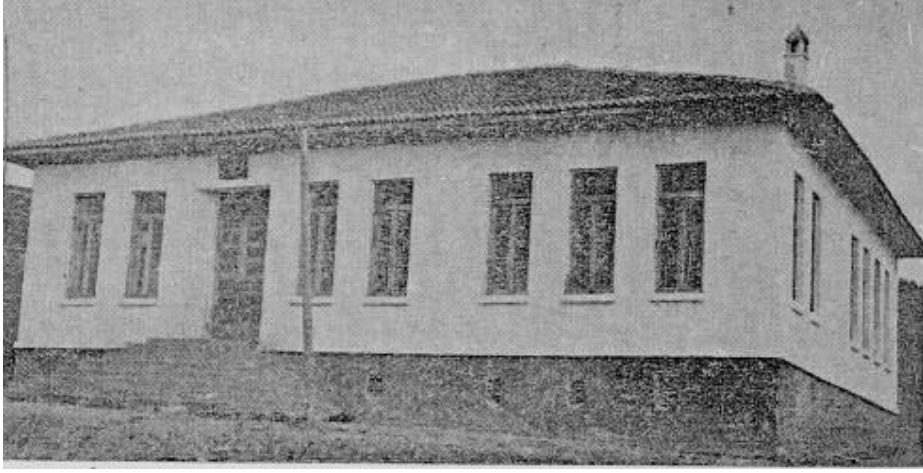
Şek.B3/68. İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:179)

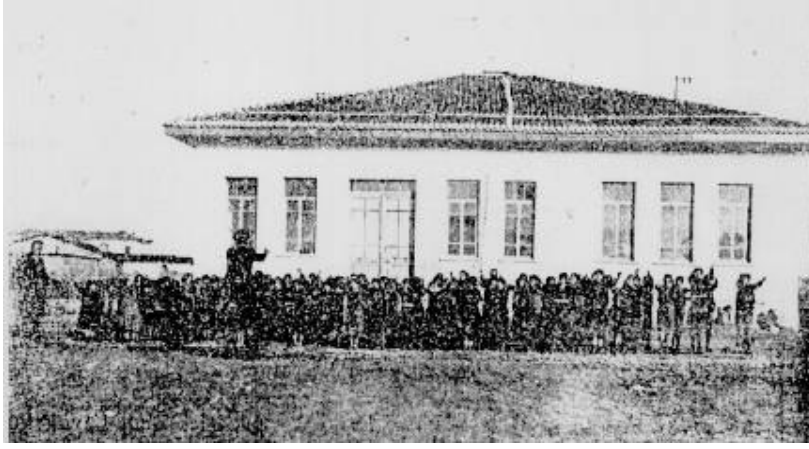
Şek.B3/69. İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:179)

Şek.B3/70. İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:176)

Şek.B3/71. İzmir'de bir köy okulu (İzİY, 1938:175)

Şek.B3/72. İzmir Tire'ye bağlı Kızılcaavlu Köyü Okulu (İzKK, 1935:16)

Şek.B3/73. İzmir Ödemiş'e bağlı Kayaköy Köyü Okulu (İzKK, 1935:22)

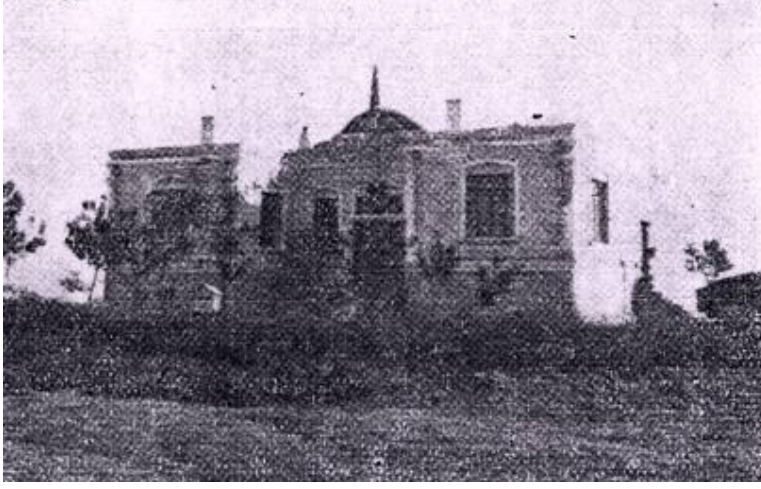

Şek.B3/74. İzmir Bornova'ya bağlı Işıklar Köyü Okulu (İzKK, 1935:16)

Şek.B3/75. İzmir Bornova'ya bağlı Pınarbaşı Köyü Okulu (İzKK, 1935:22)

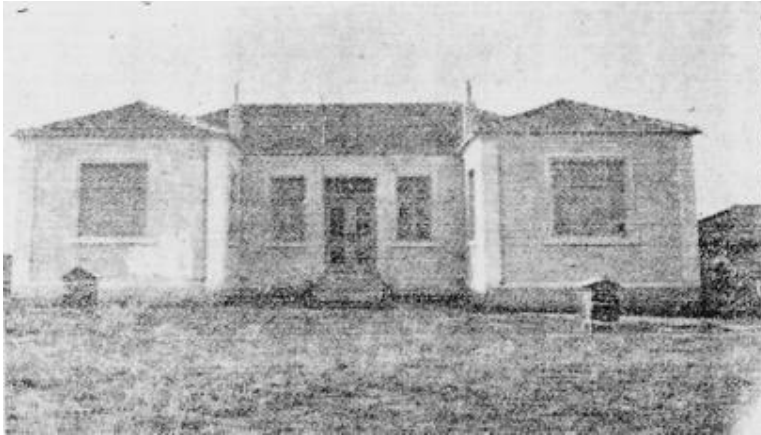
Kırklareli Köy Okulları

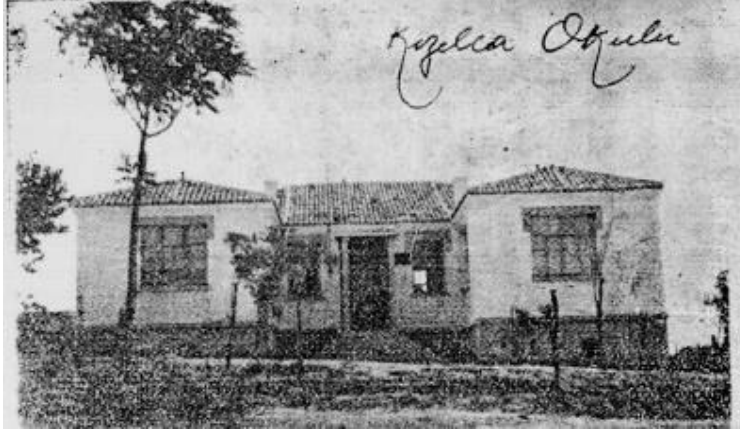
Şek.B3/76. Kırklareli Çıfıllı Köyü Okulu (KİY, 1938:28)

Şek.B3/77. Kırklareli Dokuzhöyük Köyü Okulu (KİY, 1938:22)

Şek.B3/78. Kırklareli Katrancaköy Okulu (KİY, 1938:23)

Şek.B3/79. Kırklareli Kızılca Müselli (Ulukonak) Köyü Okulu (KİY, 1938:23)

Şek.B3/80. Kırklareli Nadırlı Köyü Okulu (KİY, 1938:58)

Şek.B3/81. Kırklareli Kavaklı Köyü Okulu (KİY, 1938:57)

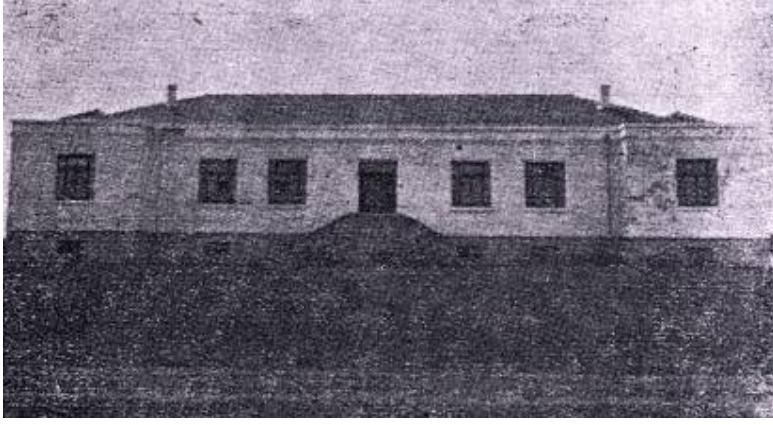
Şek.B3/82. Kırklareli İnce Köyü Okulu (KİY, 1938:21)

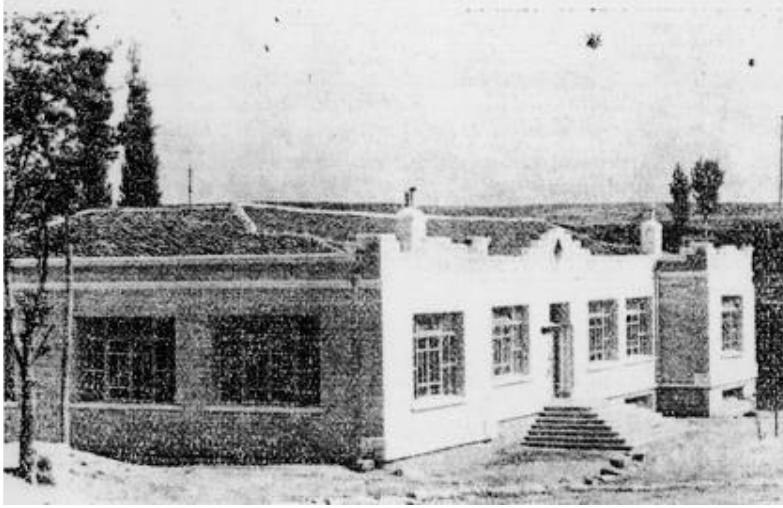
Şek.B3/83. Kırklareli Vize İlçesi Okulu (KİY, 1938:20)

Şek.B3/84. Kırklareli Vize'ye bağlı Çakıllı Köyü Okulu (KİY, 1938:21)

Şek.B3/85. Kırklareli Sinanlı Köyü Okulu (KİY, 1938:58)

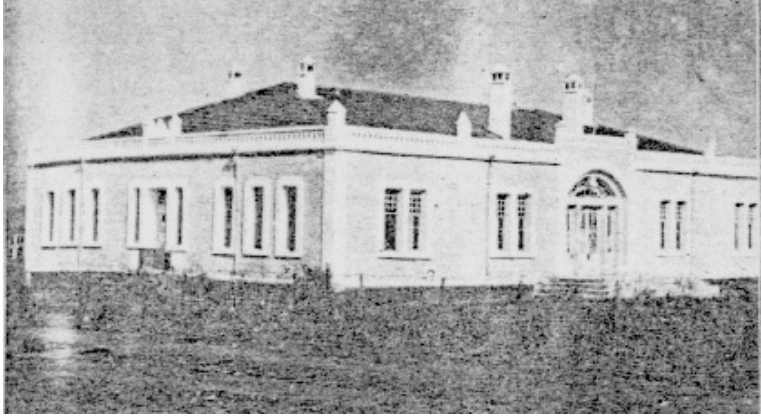

Şek.B3/86. Kırklareli Kaynarca Köyü Okulu (KİY, 1938:20)

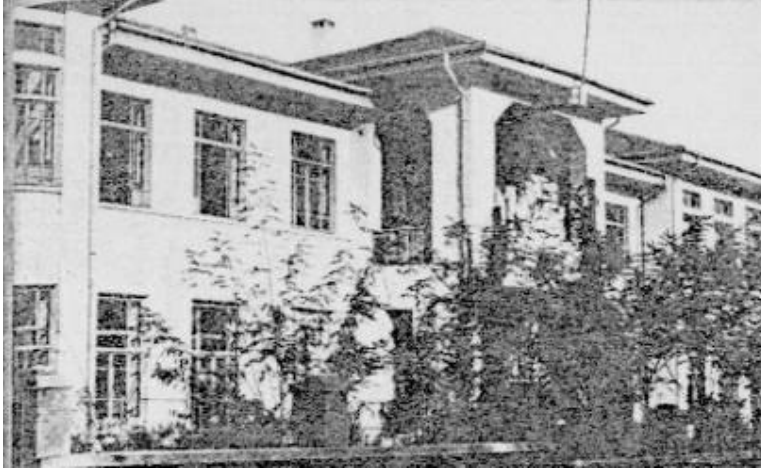

Şek.B3/87. Kırklareli Koyunbaba Köyü Okulu (KİY, 1938:22)

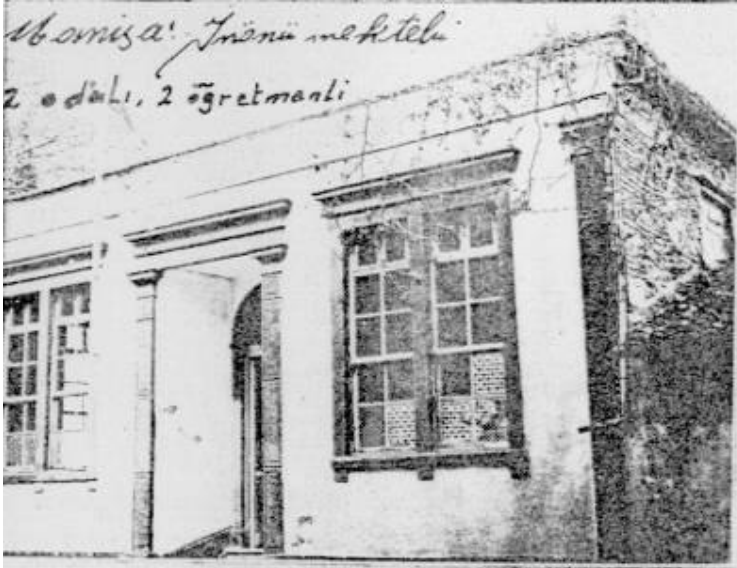
Manisa Köy Okulları

Şek.B3/88. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:115)

Şek.B3/89. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:113)

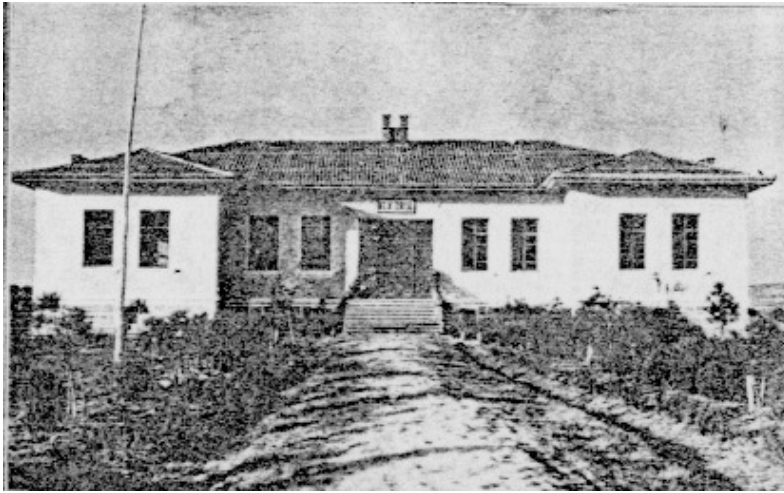
Şek.B3/90. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:106)

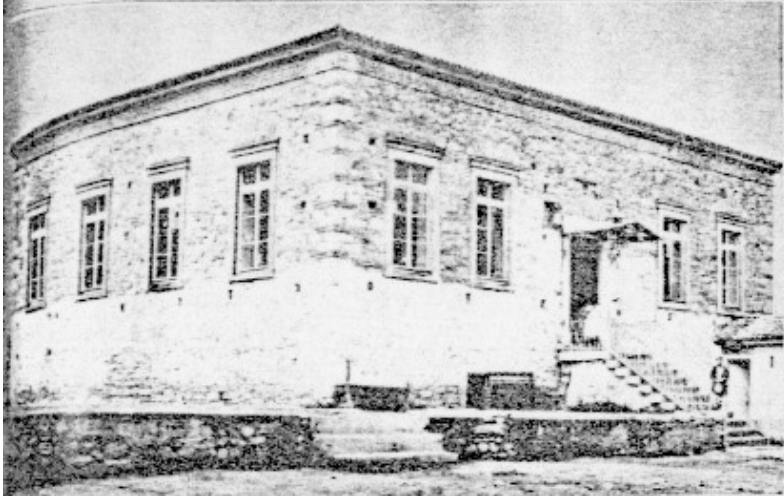
Şek.B3/91. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:115)

Şek.B3/92. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:114)

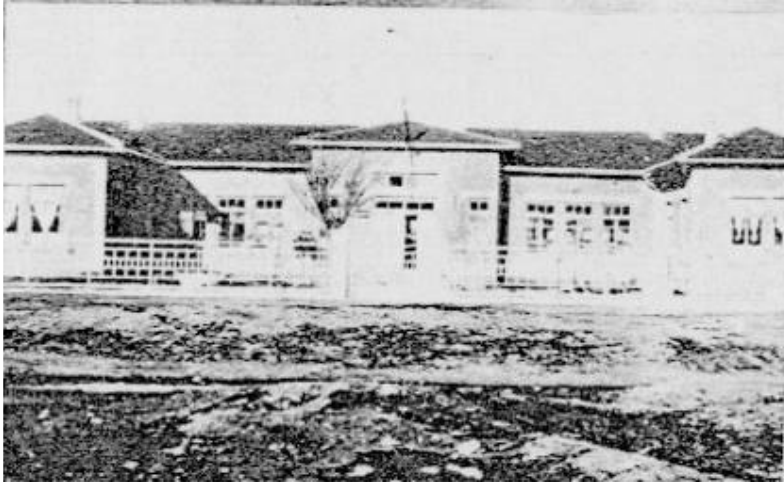
Şek.B3/93. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:117)

Şek.B3/94. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:121)

Şek.B3/95. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:113)

Şek.B3/96. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:119)

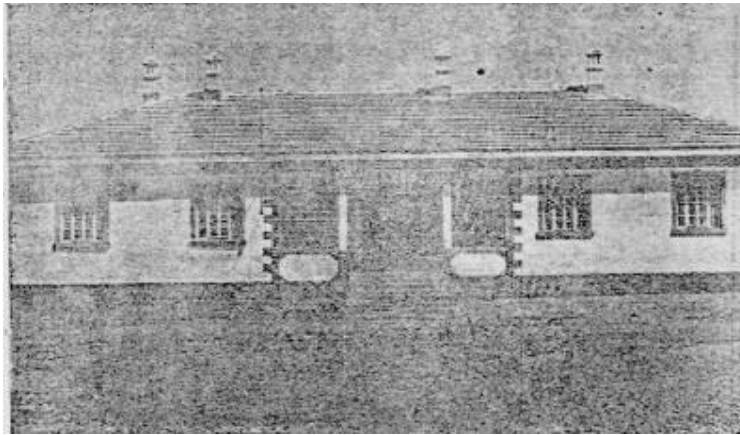

Şek.B3/97. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:121)

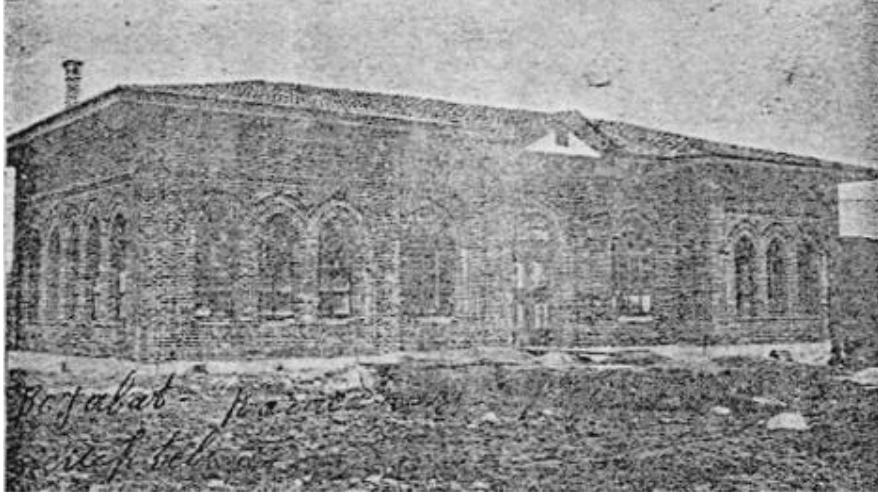
Şek.B3/98. Manisa'da bir köy okulu (MaİY, 1938:170)

Muğla Köy Okulları

Şek.B3/99. Muğla Bodrum'a bağlı Mumcular Köyü Okulu (MuİY, 1938:82)

Sinop Köy Okulları

Şek.B3/100. Sinop Boyabat'a bağlı Karacaviran Köy Okulu (SiİY, 1938:56-57arası)

Tekirdağ Köy Okulları

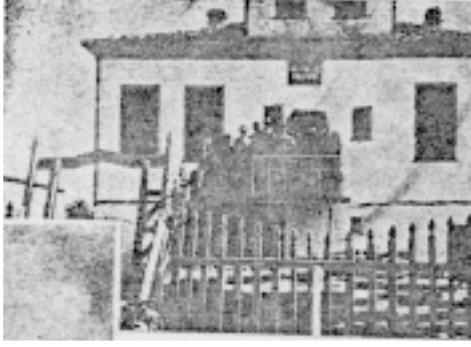

Şek.B3/101. Tekirdağ Muratlı Köy Okulu (TİY, 1938:24)

Şek.B3/102. Tekirdağ'da bir köy okulu (TİY, 1938:24)

Yozgat Köy Okulları

Şek.B3/103. Yozgat'ta bir köy okulu (YİY, 1938:38)

Şek.B3/104. Yozgat'ta bir köy okulu (YİY, 1938:38)

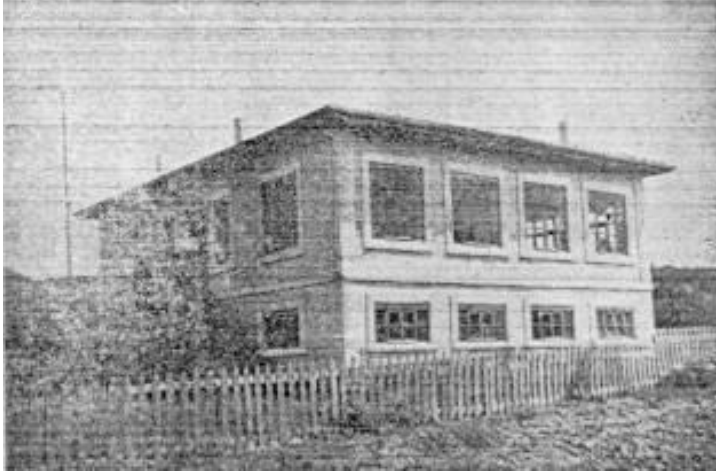
Zonguldak Köy Okulları

Şek.B3/105. Zonguldak Safranbolu'ya bağlı Konarı Köyü Okulu (ZİY, 1938:170)

Şek.B3/106. Zonguldak Eflani Okulu (ZİY, 1938:166)

Şek.B3/107. Zonguldak Derecik Köyü Okulu (ZİY, 1938:169)

Şek.B3/108. Zonguldak'ta bir köy okulu (ZİY, 1938:167)

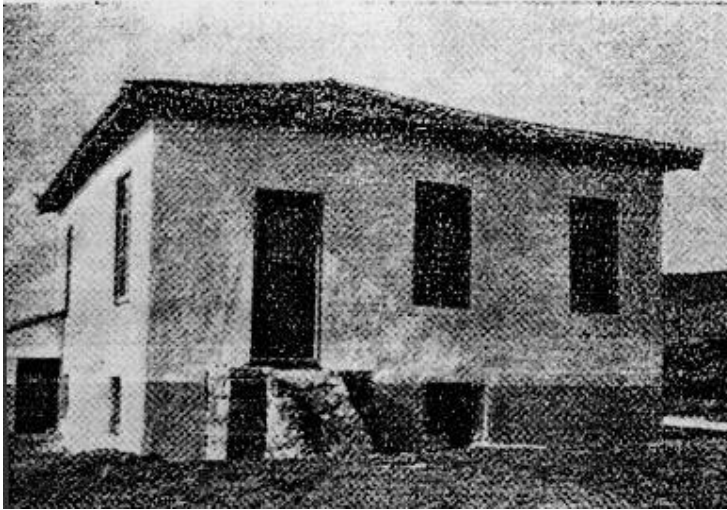
Şek.B3/109. Zonguldak'ta bir köy okulu (ZİY, 1938:160)

Şek.B3/110. Zonguldak Safranbolu'ya bağlı bir köy okulu (ZİY, 1938:161)

Şek.B3/111. Kırklareli Mandra Köyü iki evden oluşan öğretmen lojmanı (KİY, 1938:24)

Şek.B3/112. Kırklareli İnce Köyü öğretmen lojmanı (KİY, 1938:24)

ŞEKİL B4. KÖY KONAKLARI

Afyon Köy Konakları

Şek.B4/1. Afyon Yavaşlar Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:144)

Şek.B4/2. Afyon Dereçine Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:151)

Şek.B4/3. Afyon Kızık Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:144)

Şek.B4/4. Afyon Davulga Köyü Köy Konağı (AfîY, 1938:148)

Şek.B4/5. Afyon Sinan Paşa Köyü Köy Konağı (AfîY, 1938:154)

Şek.B4/6. Afyon Bozkurt Köyü Köy Konağı (AfîY, 1938:146)

Şek.B4/7. Afyon Ahurhisar Köy Köy Konağı (AfİY, 1938:146)

Şek.B4/8. Afyon Çalça Köy Köy Konağı (AfİY, 1938:153)

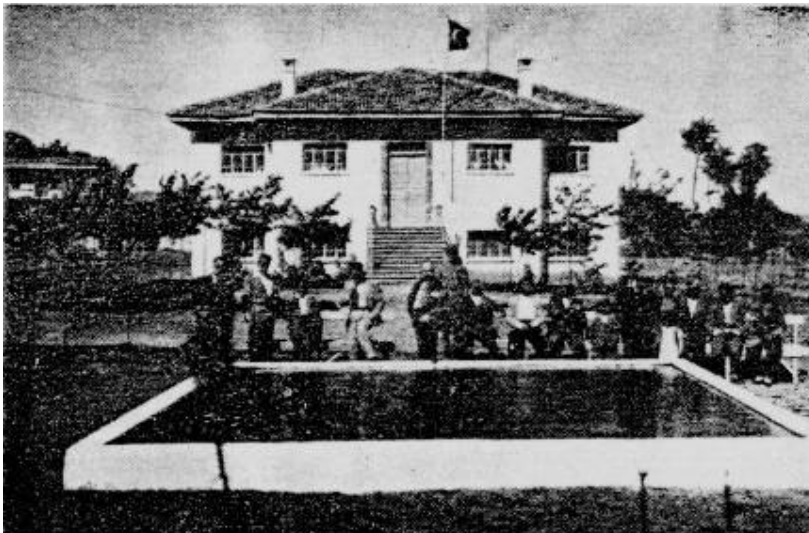
Şek.B4/9. Afyon Han Köy Köy Konağı (AfİY, 1938:149)

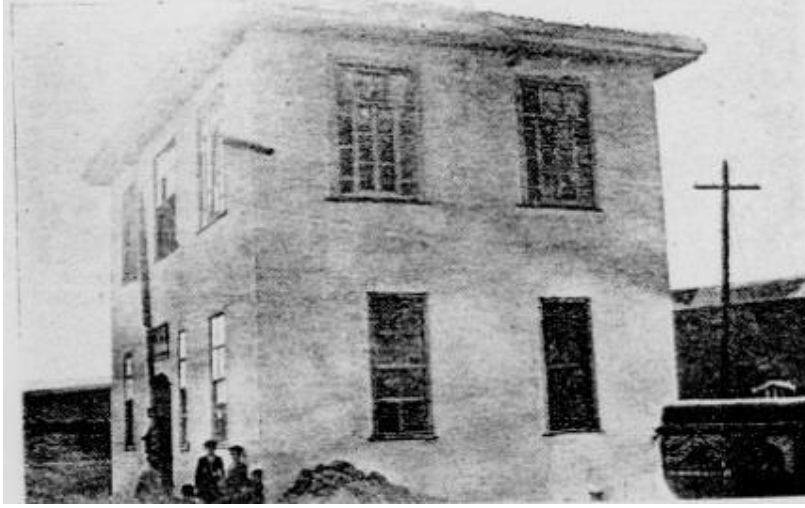
Şek.B4/10. Afyon Danık Köyü Köy Konağı (AfîY, 1938:149)

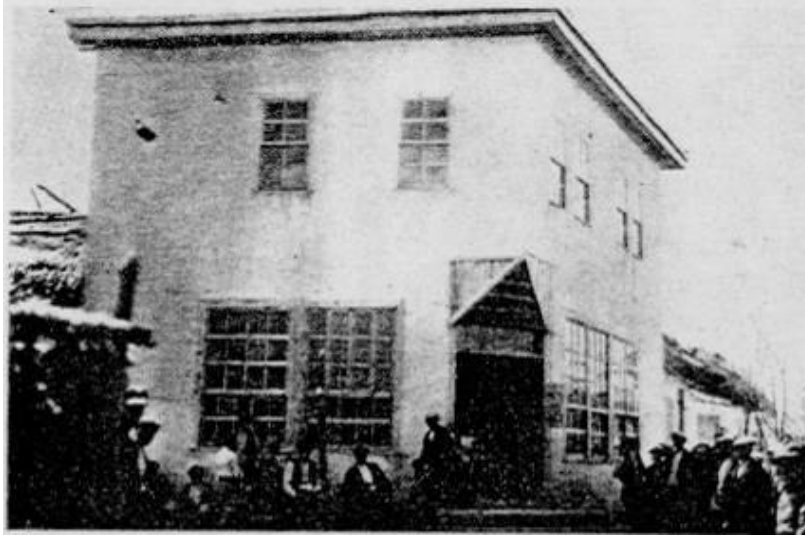
Şek.B4/11. Afyon Haydarlı Köyü Köy Konağı (AfîY, 1938:155)

Şek.B4/12. Afyon Haydarlı Köyü Köy Konağı (AfîY, 1938:145)

Şek.B4/13. Afyon Başağaç Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:150)

Şek.B4/14. Afyon Bozkurt Köyü Köy Konağı (AfİY, 1938:155)

Balıkesir Köy Konakları

Şek.B4/15. Balıkesir Paşacıftlık Köyü Köy Konağı (Yurd, sayı:133-18, s: son sayfa)

Bursa Köy Konakları

Şek.B4/16. Bursa Barakfakih Köy Konağı (BuİY, 1938:16)

Şek.B4/17. Bursa Yenice Köy Konağı (BuİY, 1938:17)

Şek.B4/18. Bursa Gürsu Köy Konağı (Bursa Köy Belleteni, 1939:140)

Kırklareli K y Konakları

 ek.B4/19. Kırklareli Vize'ye bağlı  akıllı K y  K y Konağı ve Atat rk Anıtı (K Y, 1938:18)

 ek.B4/20. Kırklareli  iftlikk y k y konağı (K Y, 1938:18)

 ek.B4/21. Kırklareli Koyunbaba K y  k y konağı (K Y, 1938:54)

Şek.B4/22. Kırklareli Dokuzhöyük Köyü köy konağı (KİY, 1938:19)

Şek.B4/23. Kırklareli İnce Köyü Köy Konağı (KİY, 1938:19)

Şek.B4/24. Kırklareli Hasboğa Köyü köy konağı ve Atatürk Anıtı (KİY, 1938:54)

ŞEKİL B5. TİCARET ve SOSYAL YAŞAMLA İLGİLİ YAPILAR

Şek.B5/1. Çorum'da bir köyde tamirhane (ÇoİY, 1938:[L50])

Şek.B5/2. Çorum'da bir köyde tamirhane (ÇoİY, 1938:[L50])

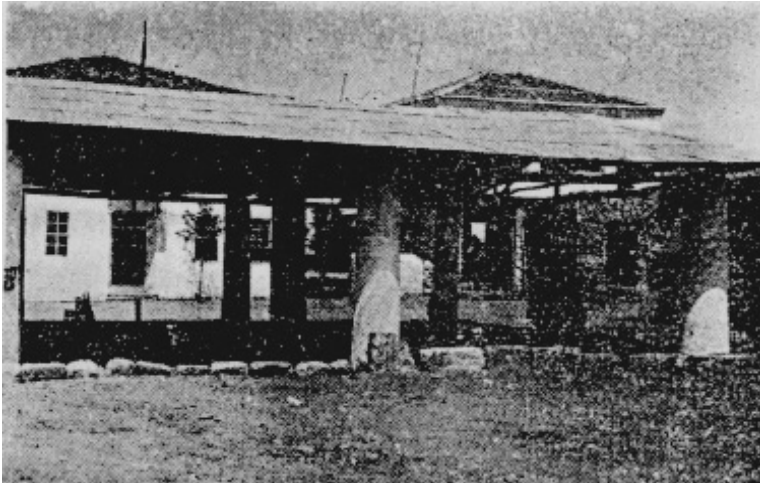
Şek.B5/3. İzmir Armutlu Köyü elektrik işleri yapısı (İzKK, 1935:27)

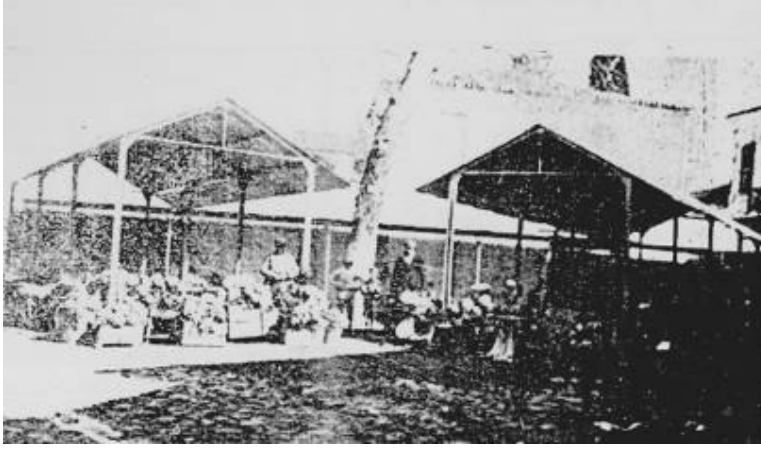
Şek.B5/4. İzmir Bayındır Çırpıköy Kredi Kooperatifi (İzKK, 1935:30)

Şek.B5/5. İzmir Armutlu Köyü zirai kredi kooperatifi (İzKK, 1935:30)

Şek.B.5/6. İzmir Tire'ye bağlı Fataköy Loncası (İzKK, 1935:30)

Şek.B5/7. İzmir Armutlu Köyü pazaryeri loncası (İzKK, 1935:30)

Şek.B5/8. Trakya'da bir örnek köy zahire loncası
(Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [40])

Şek.B5/9. İzmir Adagide köy gazinosu (İzKK, 1935:23)

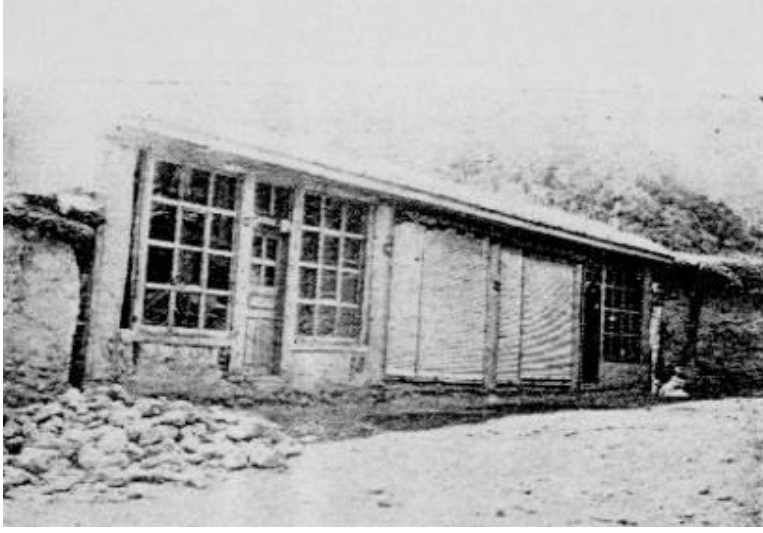
Şek.B5/10. İzmir'de bir köy okuma odası (İzKK, 1935:19)

Şek.B5/11. İzmir Armutlu Köyü okuma odası (İzKK, 1935:19)

Şek.B5/12. Diyarbakır'ın Çınar Kazası'nda okuma odası (DiİY, 1938:35)

Şek.B5/13. Afyon Kırca Köyü dükkan, ambar ve okuma odası (AfİY, 1938:151)

Şek.B5/14. Kırklareli Kızılcıkdere Köyü bakkal, kahve ve okuma odası (KİY, 1938:55)

ŞEKİL B6. TARIM ve HAYVANCILIK ile İLGİLİ YAPILAR

FİDANLIKLAR

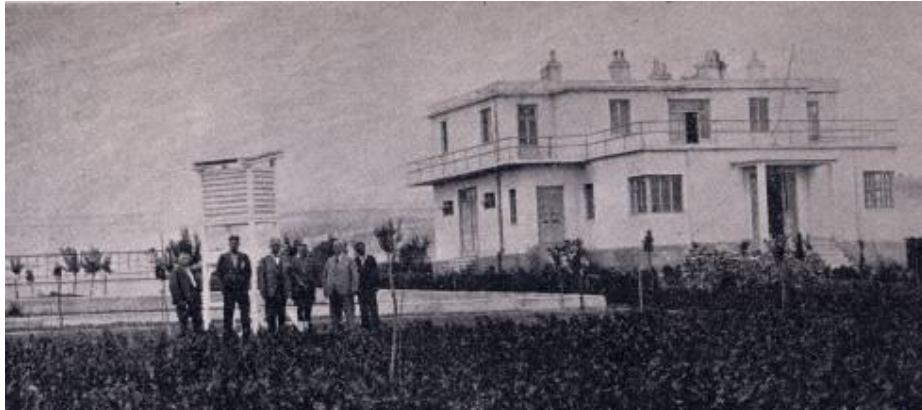
Şek.B6/1. Afyon Sandıklı'ya bağlı Sorkun Köyü'ndeki fidanlık binası (AfİY, 1938:145)

Şek.B6/2. Lüleburgaz fidanlık binası (KİY, 1938:30)

Şek.B6/3. Vize fidanlık binası (KİY, 1938:29)

Şek.B6/4. Tekirdağ bağ çubuğu fidanlık binası (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [15])

AŞIM DURAKLARI – AYGIR DEPOLARI

Şek.B6/5. İzmir Ödemiş aygır deposu (İzKK, 1935:31)

Şek.B6/6. Tekirdağ İnanlı aygır deposu (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [21])

Şek.B6/7. Tekirdağ merkez aygır deposu (TeİY, 1938:35)

Şek.B6/8. Vize aşım durağı (KİY, 1938:38)

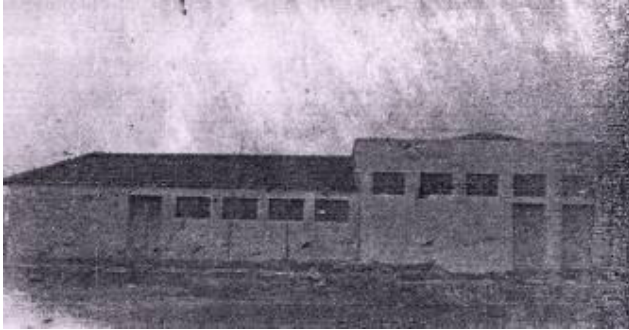

Şek.B6/9. Kırklareli İnece Nahiyesi aşım durağı (KİY, 1938:39)

Şek.B6/10. Çanakkale Biga aşım durağı (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü, [19])

MEZBAHALAR

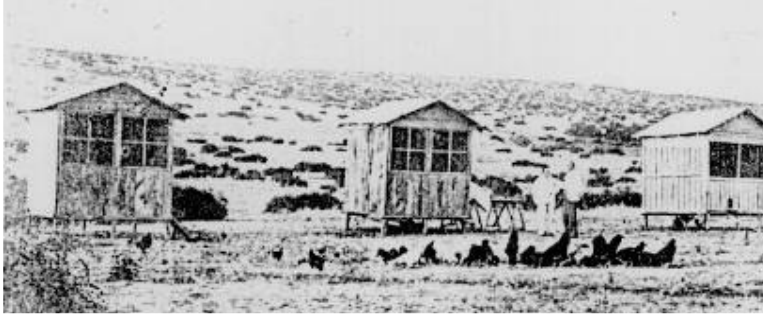

Şek.B6/11. Kırklareli belediye mezbahası (KİY, 1938:8)

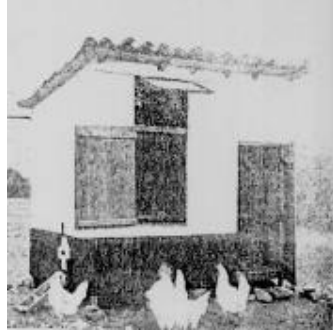

Şek.B6/12. Vize mezbahası (KİY, 1938:10)

TAVUK İSTASYONLARI

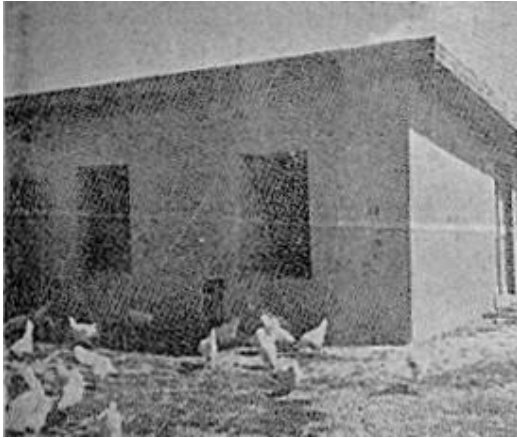
Şek.B6/13. İzmir'de bir köy tavuk istasyonu (İzKK, 1935:32)

Şek.B6/14. İzmir Ödemiş'e bağlı köylerde tavuk istasyonları (İzKK, 1935:32)

Şek.B6/15. Kırklareli Pehlivanköy'de bir tavuk istasyonu (TKKP, 1936:60)

Şek.B6/16. Tekirdağ Muratlı Köyü'nde bir tavuk istasyonu (TelY, 1938:32)

Şek.B6/17. Tekirdağ Muratlı tavuk istasyonu (BCA, 030.10.73.477.12 no'lu belge)

Şek.B6/18. Trakya'da bir köy okulu tavuk istasyonu (BCA, 030.10.73.477.12 no'lu belge)

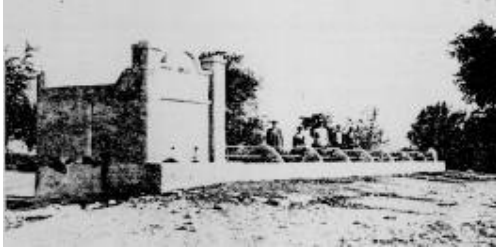

Şek.B6/19. Kırklareli-Pınarhisar tavuk istasyonu (BCA, 030.10.73.477.12 no'lu belge)

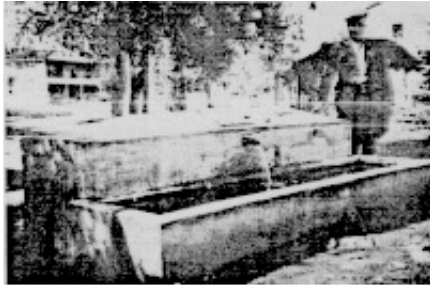
ŞEKİL B7. SU İŞLERİYLE İLGİLİ YAPILAR

Şek.B7/1. Aydın'da bir köy çeşmesi (AyİY, 1938:41)

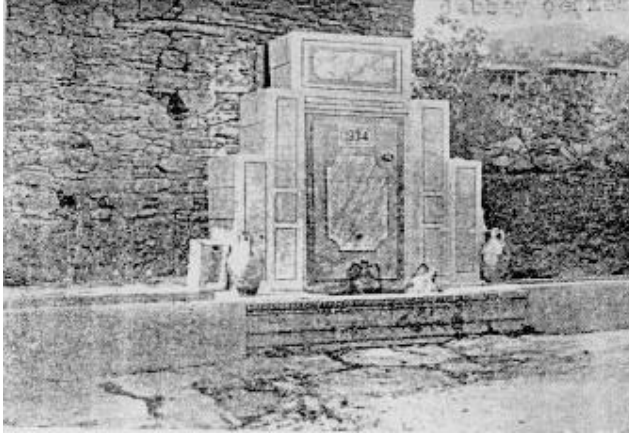
Şek.B7/2. Bursa'da bir köy çeşmesi (BuİY, 1938:24)

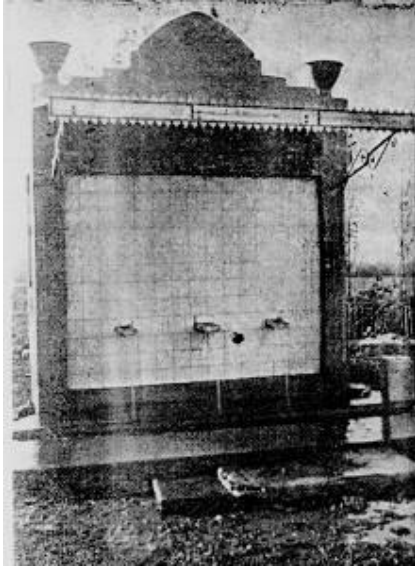
Şek.B7/3. Bursa'da bir köy çeşmesi (Bursa Köy Belleteni, 1939:63)

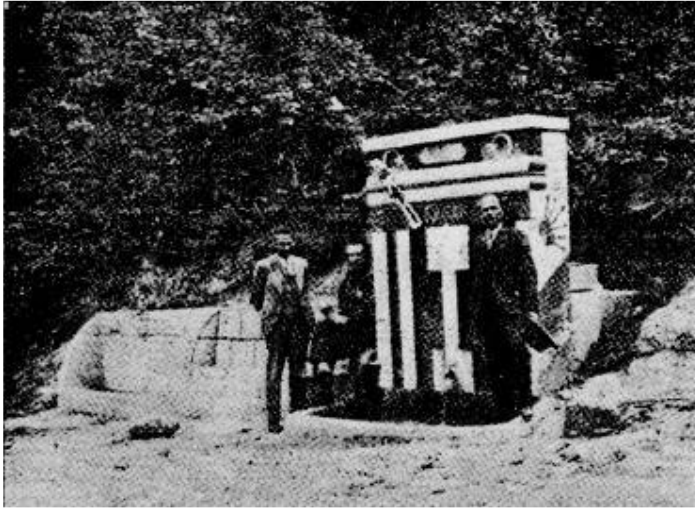
Şek.B7/4. İzmir Ödemiş'e bağlı Adagüme Köyü çeşmesi (İzKK, 1935:24)

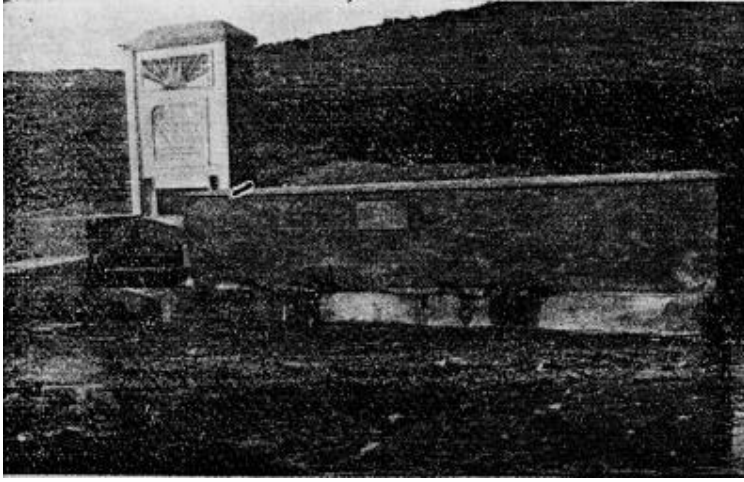
Şek.B7/5. İzmir Ödemiş'e bağlı Dabbey Köyü çeşmesi (İzKK, 1935:24)

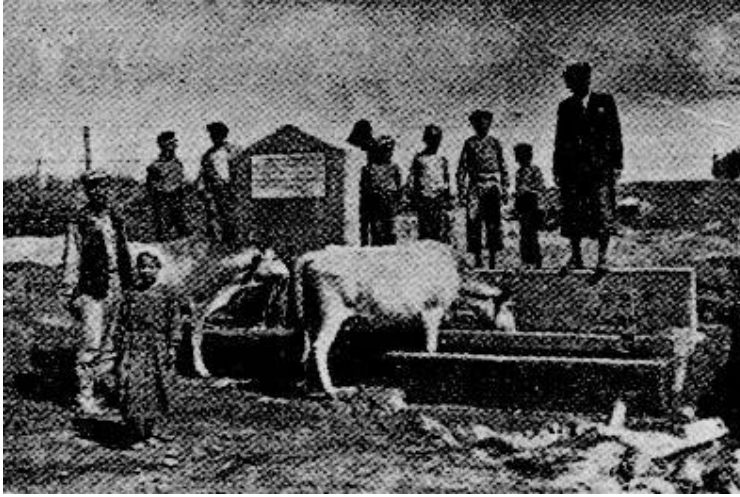
Şek.B7/6. İzmir Ödemiş'e bağlı Bezgüme Köyü çeşmesi (İzKK, 1935:24)

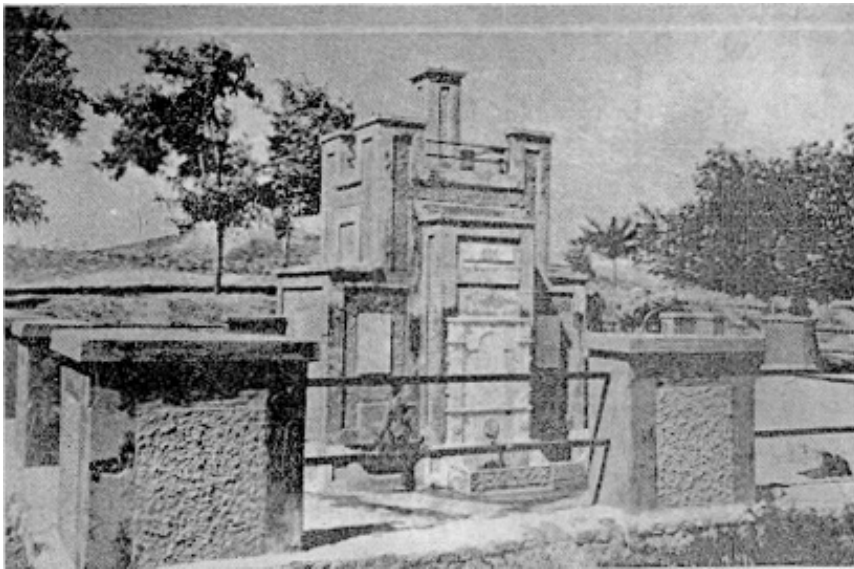
Şek.B7/7. Kırklareli Midye yolu üzerinde bir çeşme (KİY, 1938:46)

Şek.B7/8. Kırklareli Tatarköy çeşmesi (KİY, 1938:44)

Şek.B7/9. Kırklareli Karıştırın Köyü çeşmesi (KİY, 1938:45)

Şek.B7/10. Tekirdağ İnanlı çeşmesi (TeİY, 1938:19)

Şek.B7/11. İzmir Ödemiş'e bağlı Adagide Köyü hamamı (İzKK, 1935:24)

Şek.B7/12. İzmir Ödemiş'te bir köy hamamı (TKKP, 1936:42)

Şek.B7/13. İzmir Ödemiş'teki bir örnek köyün helası (TKKP, 1936:42)

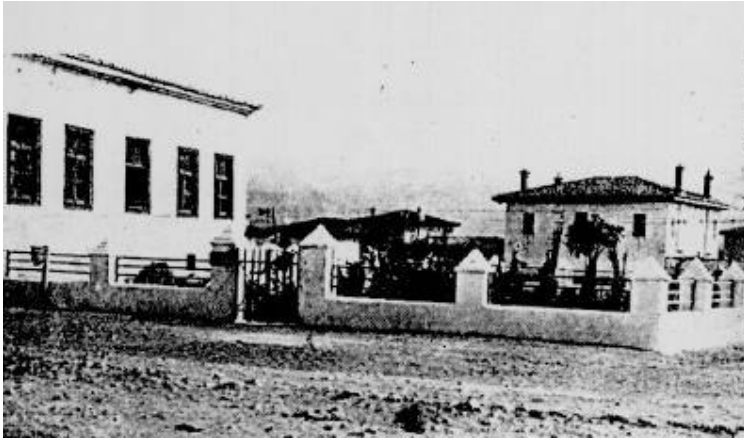
Şek.B7/14. Bursa'da bir köy helâsı (Bursa Köy Belleteni, 1939:62)

ŞEKİL B8. AÇIK ALAN DÜZENLEMELERİ; PARKLAR – ANITLAR

PARKLAR

Şek.B8/1. İzmir Bozdağ Köyü'nün parkı (İzKK, 1935:23)

Şek.B8/2. İzmir Kaymakçı Köyü'nün okuma odası ve parkı (İzKK, 1935:19)

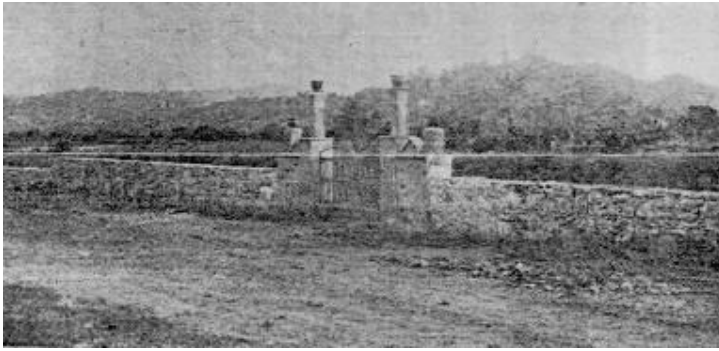

Şek.B8/3. İzmir'de bir köy parkı (İzİY, 1938:175)

Şek.B8/4. Aydın Yenihisar Köyü'nün spor sahası (AyİY, 1938:39)

MEZARLIKLAR

Şek.B8/5. Aydın'ın bir köyünde yeni yapılan köy mezarlığı (AyİY, 1938:41)

Şek.B8/6. İzmir Bergama mezarlığı (İzİY, 1938:175)

Şek.B8/7. Kırklareli'ye bağlı Dereköy Nahiyesi'nin yeni mezarlığı (KİY; 1938:50)

ANITLAR

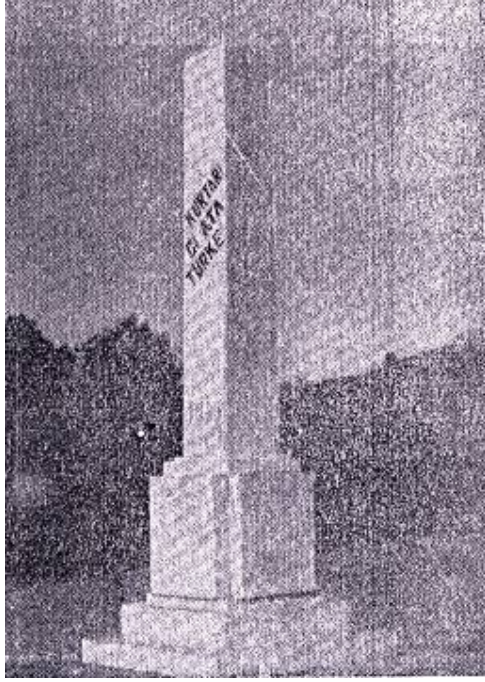
Şek.B8/8. İzmir Tire'ye bağlı Büyükkale Köyü'nün "köy bayrak yeri" (İzKK, 1935:20)

Şek.B8/9. İzmir Gökçen Anıtı açılış töreni (İzİY, 1938:177)

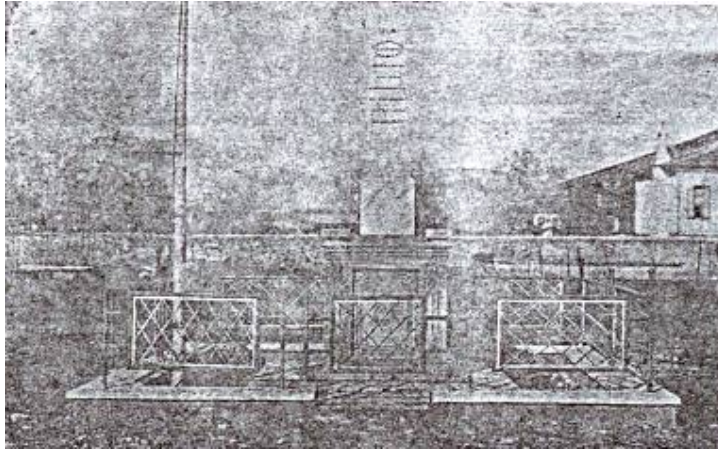
Şek.B8/10. İzmir Kemal Paşa – Ulucak Memetçik Anıtı (İzİY, 1938:174)

Şek.B8/11. Büyükale Köyü Anıtı
(*İzmirde Köycülük*, 1945,**8**,s:29)

Şek.B8/12. Kırklareli Pehlivan köyü Mehmetçik Anıtı (TKKP, 1936:47)

Şek.B8/13. Muğla Ula Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Anıtı (MuY, 1938:130)

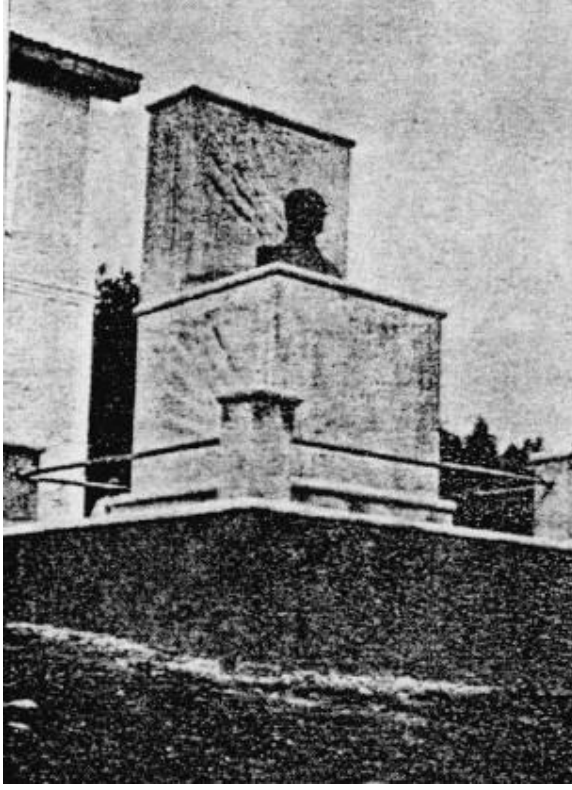
Şek.B8/14. Aydın Çiftlik Köyü Cumhuriyet Anıtı (AyİY, 1938:38)

Şek.B8/15. Kırklareli Pehlivan köyü Atatürk Anıtı (KİY, 1938:59)

Şek.B8/16. Kırklareli Üsküp Atatürk Anıtı (KİY, 1938:17)

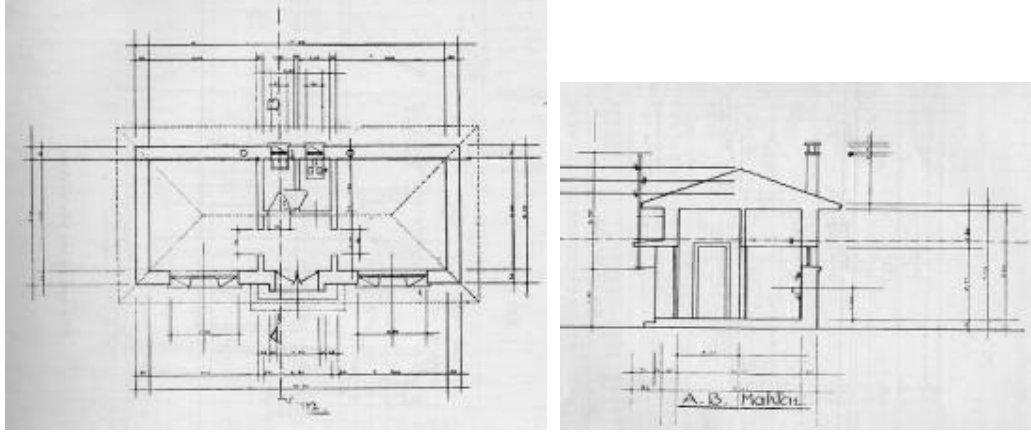

Şek.B8/17. Bolu'da bir köyde Atatürk Anıtı (BoİY, 1938:47)

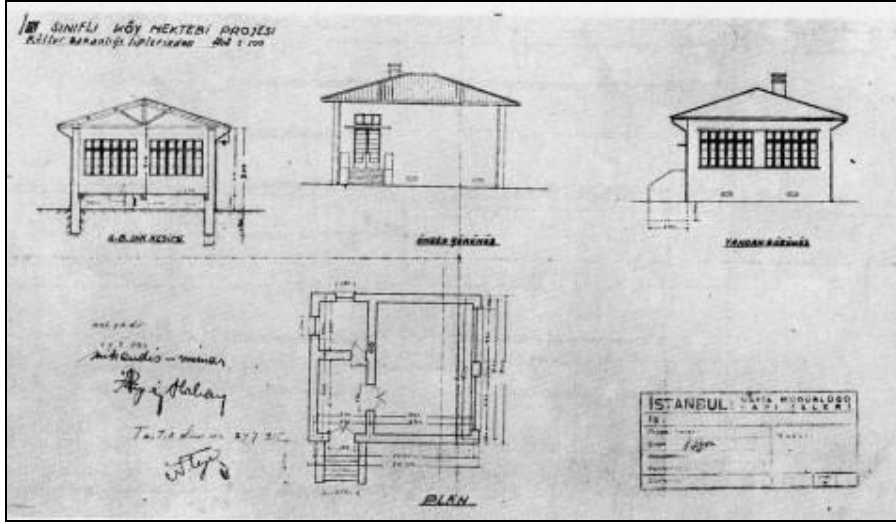

Şek.B8/18. Kırklareli İnce Nahiyesi Atatürk Anıtı önünde Köy Bayramı kutlaması (KİY, 1938:16)

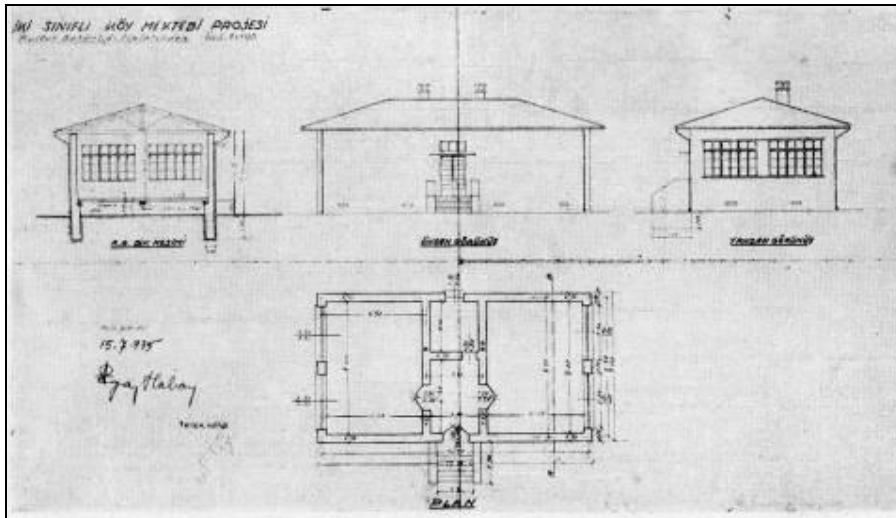
ŞEKİL B9. DEVLET KURUMLARI TARAFINDAN HAZIRLANAN KÖY YAPI PROJELERİ

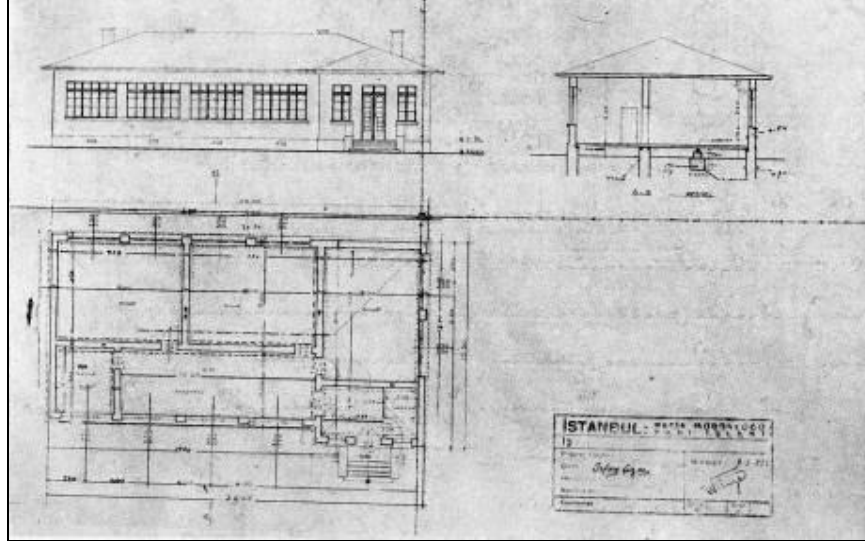
Şek.B9/1. Köy konağı plan ve kesiti (İKKP, 1939:21-22)

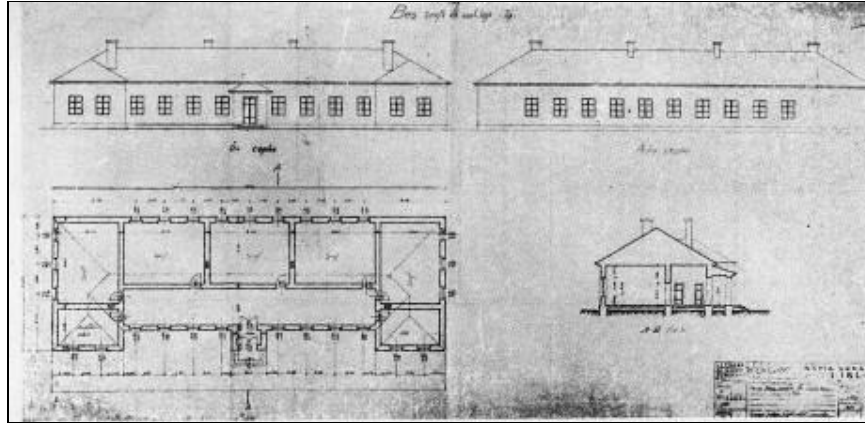
Şek.B9/2. Bir sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:54)

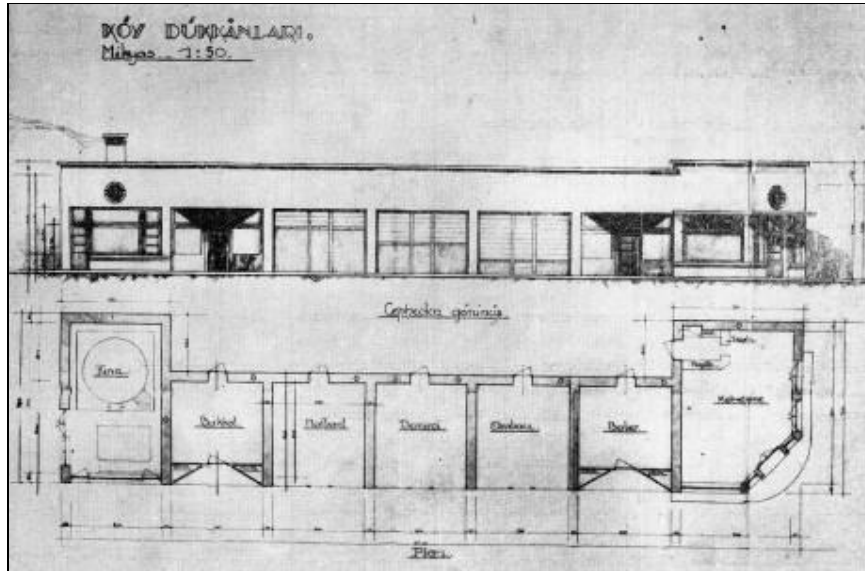
Şek.B9/3. İki sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:55)

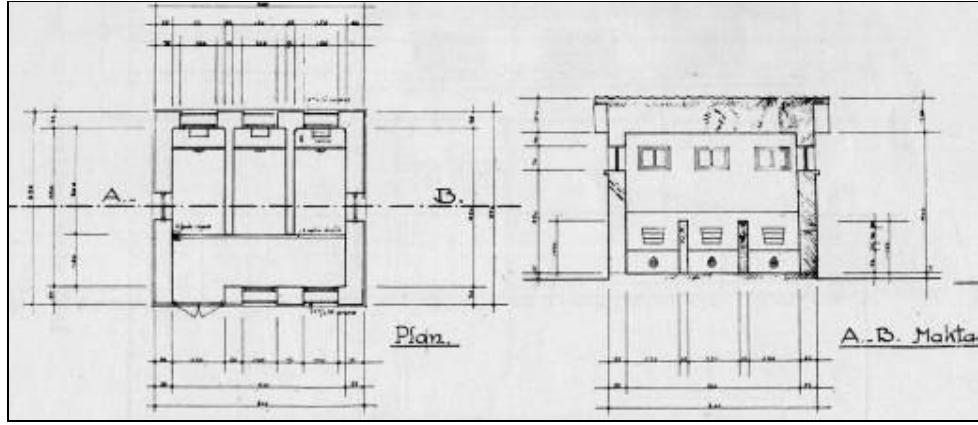
Şek.B9/4. Üç sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:56)

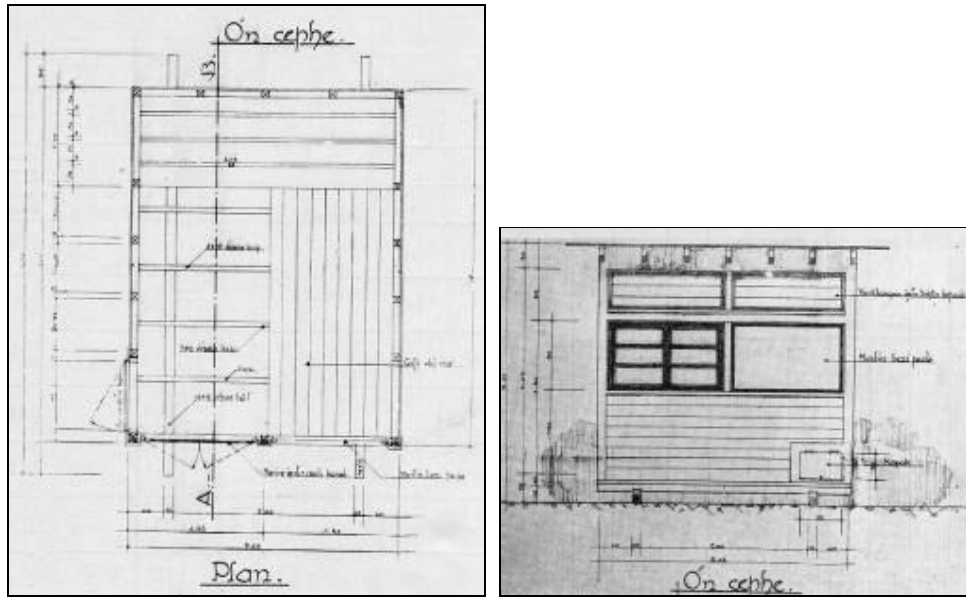
Şek.B9/5. Beş sınıflı köy okulu projesi (İKKP, 1939:57)

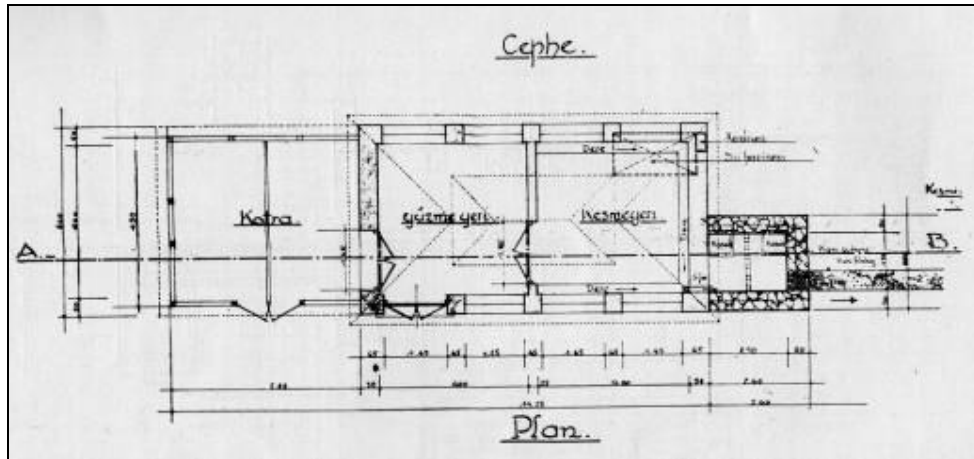
Şek.B9/6. Köy dükkanları projesi (İKKP, 1939:44)

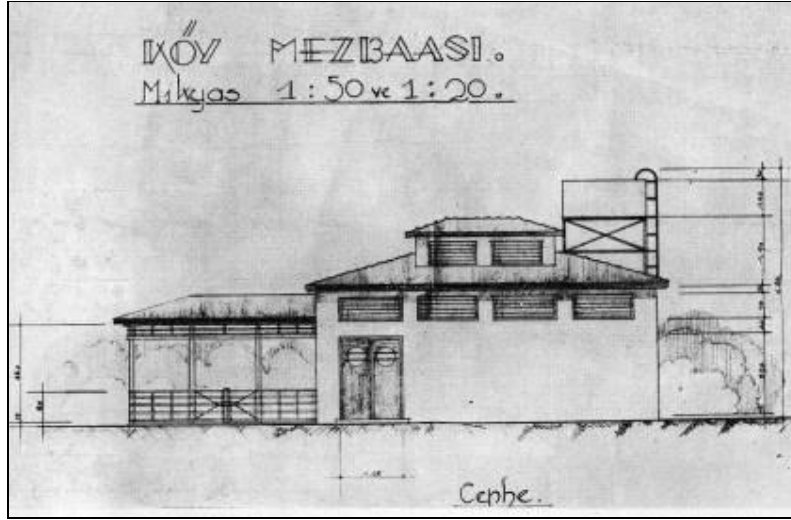
Şek.B9/7. Ahır projesi (İKKP, 1939:51)

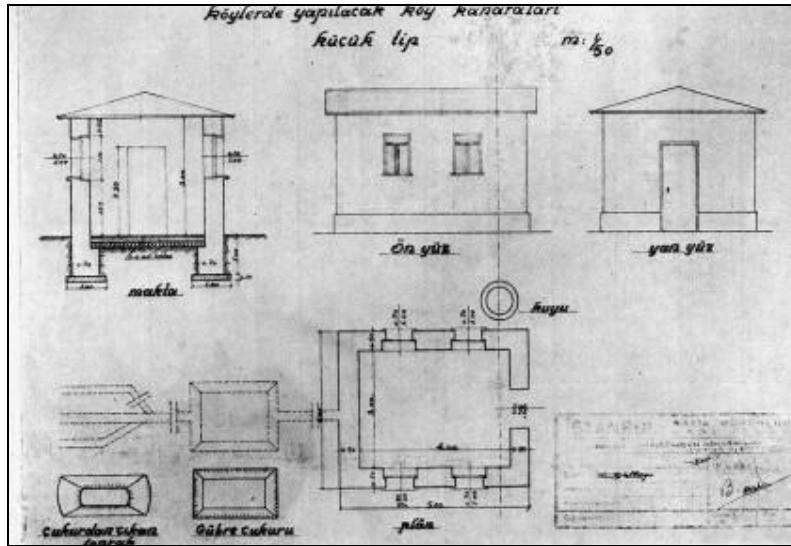
Şek.B9/8. Kütüphane projesi (İKKP, 1939:46, 49)

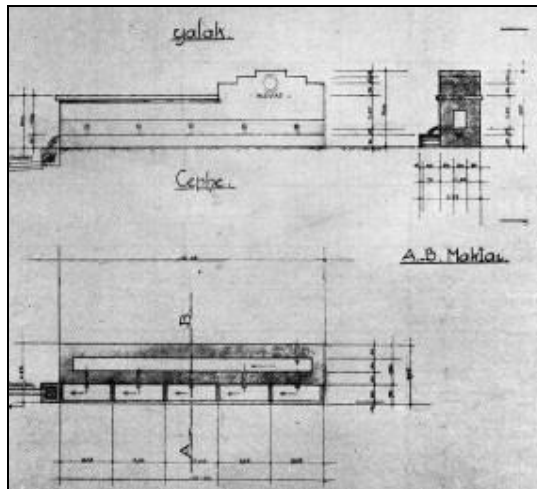
Şek.B9/9. Büyük köy kanarası planı (İKKP, 1939:25)

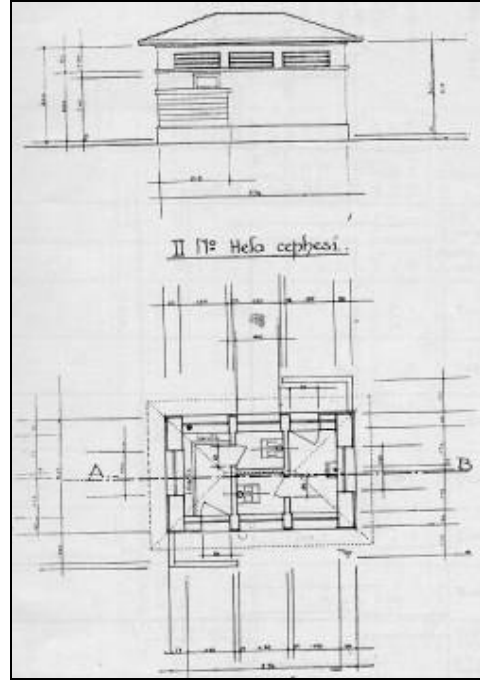
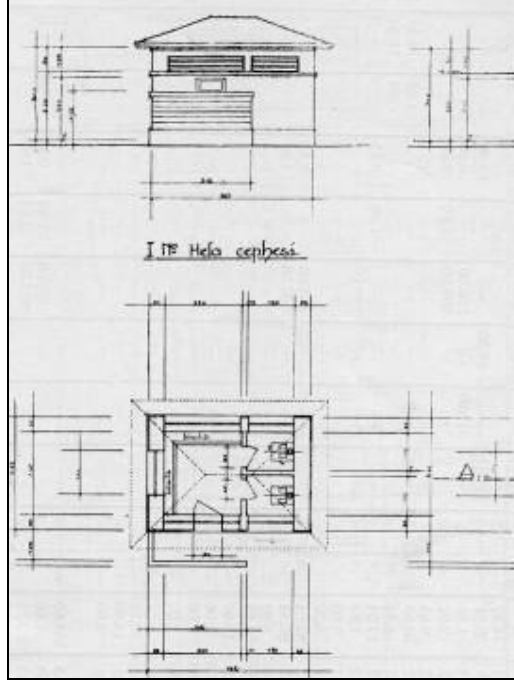
Şek.B9/10. Büyük köy kanarası cephesi (İKKP, 1939:28)

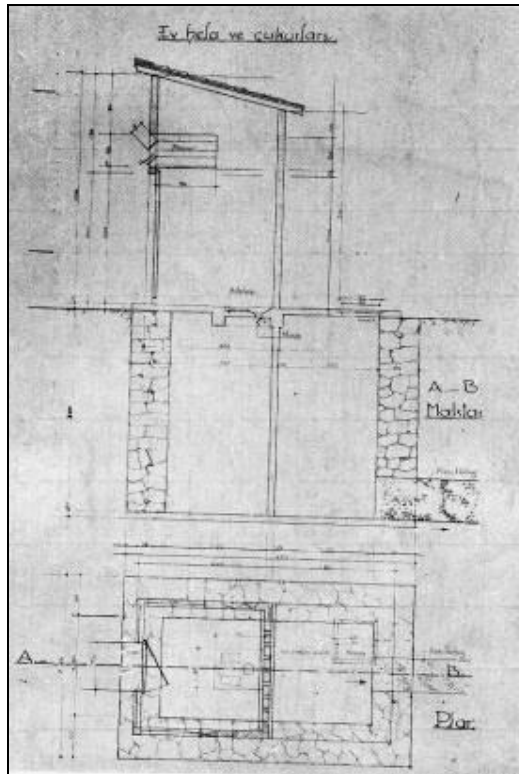
Şek.B9/11. Küçük köy kanarası projesi (İKKP, 1939:29)

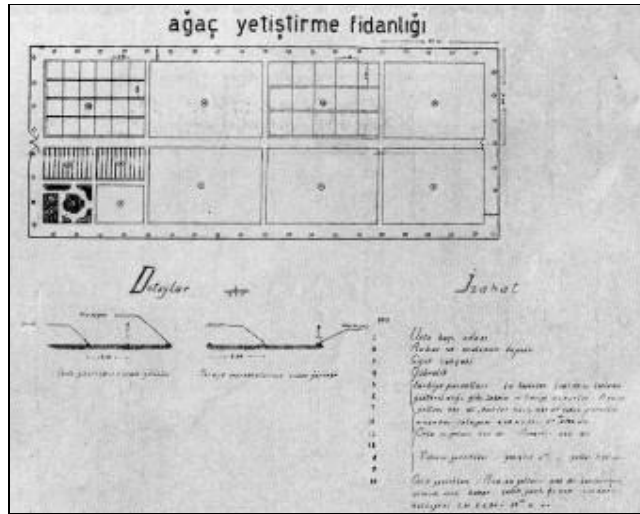
Şek.B9/12. Köy çeşmesi projesi (İKKP, 1939:33)

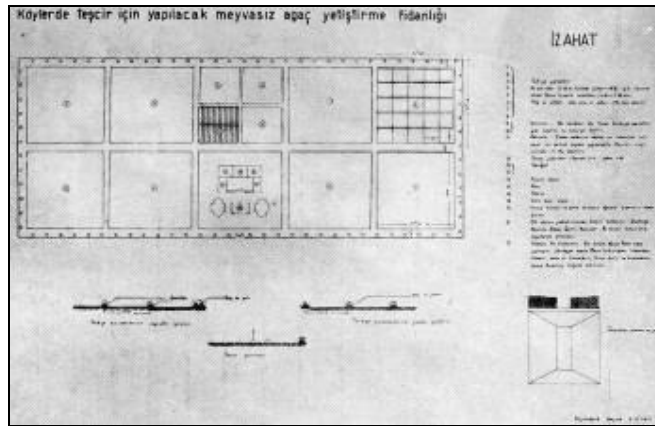
Şek.B9/13. Köy helası projesi (İKKP, 1939:39-40)

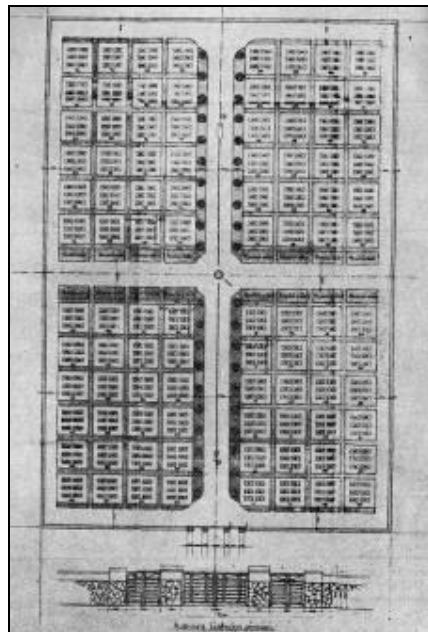
Şek.B9/14. Köy evi helası projesi (İKKP, 1939:42)

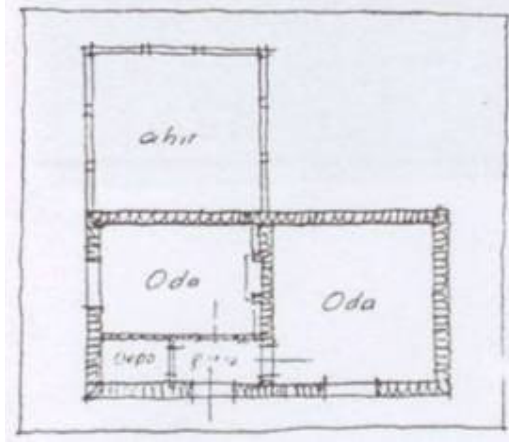
Şek.B9/15. Meyve fidanlığı projesi (İKKP, 1939:58)

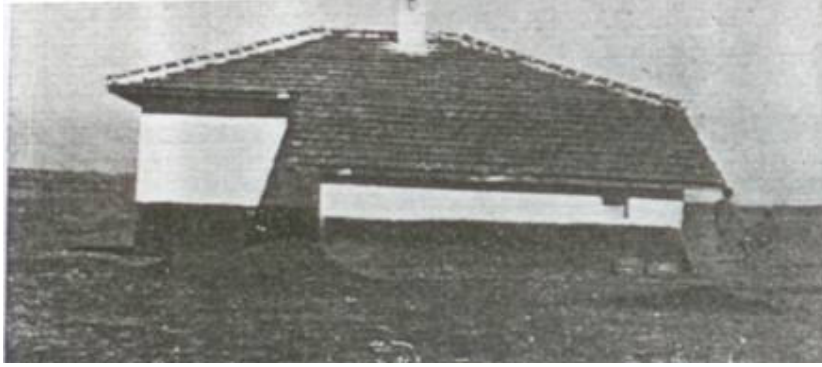
Şek.B9/16. Meyvesiz ağaç fidanlığı projesi (İKKP, 1939:59)

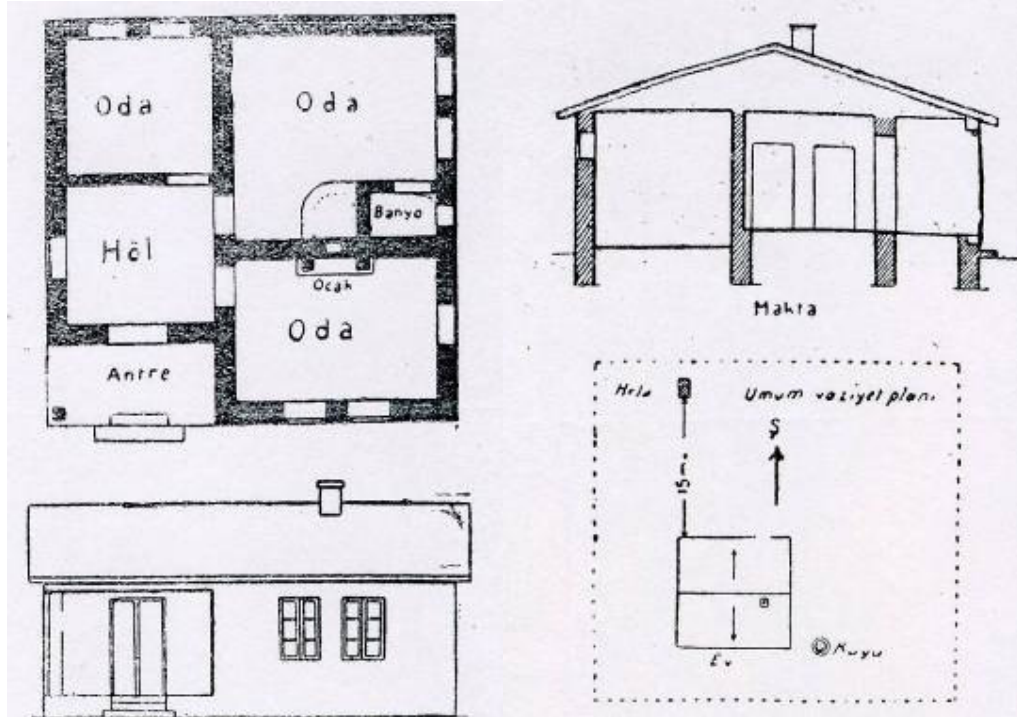
Şek.B9/17. Köy mezarlığı projesi (İKKP, 1939:31)

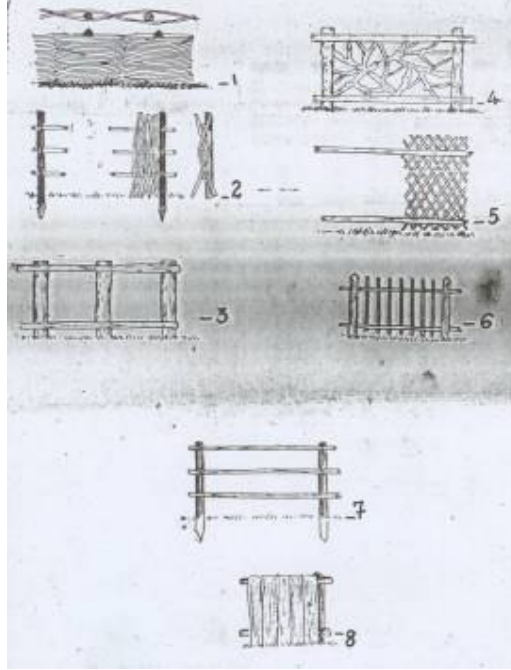
Şek.B9/23. İskan Umum Müdürlüğü tip projesi planı (Ünsal, 1940:16)

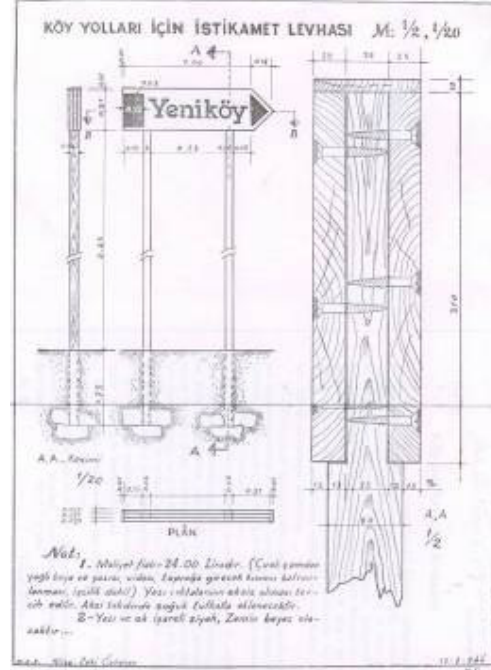
Şek.B9/24. İskan Umum Müdürlüğü tip projesine göre inşa edilmiş köy evi (Ünsal, 1940:16)

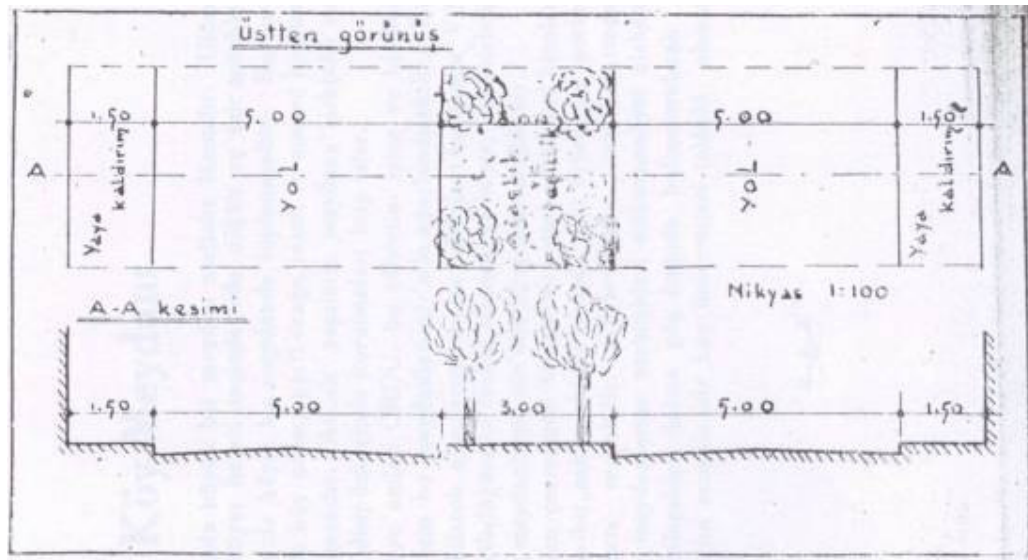
Şek.B9/25. Sıhhi köy evi projesi (Anonim, 1941)

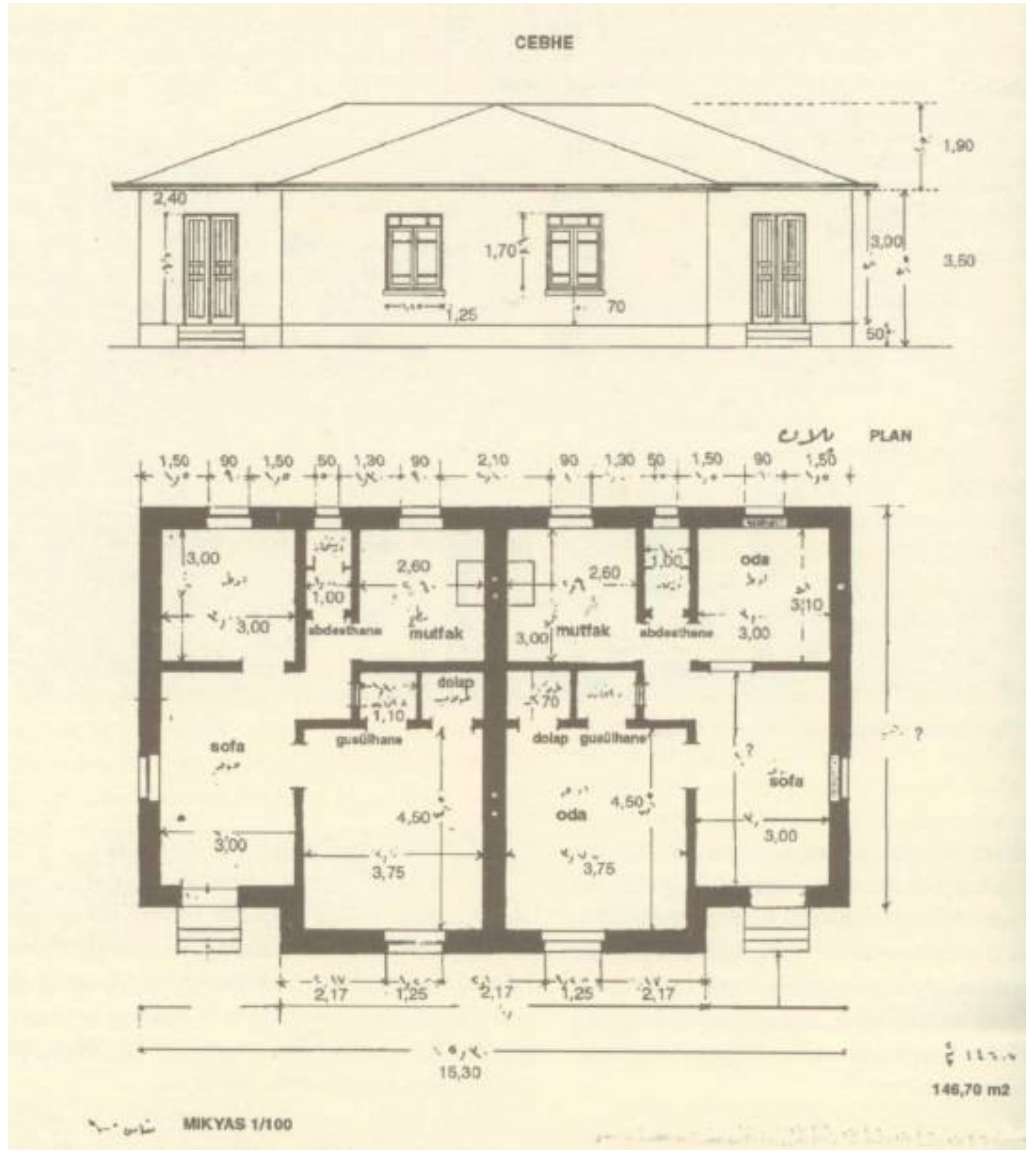
Şek.B9/26. Trakya için önerilerilen çit tipleri
(TKK, 1941:[211])

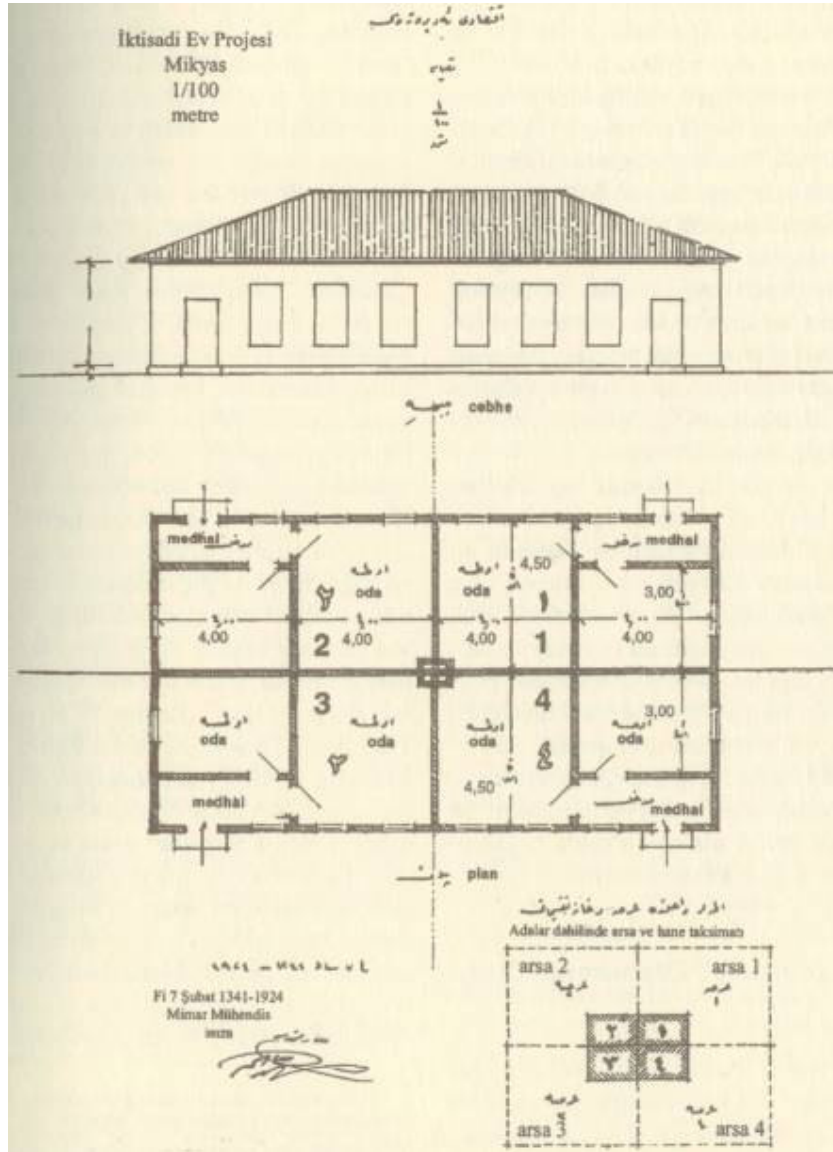
Şek.B9/27. Köy yolu levhası
(Anonim, 1944:5)

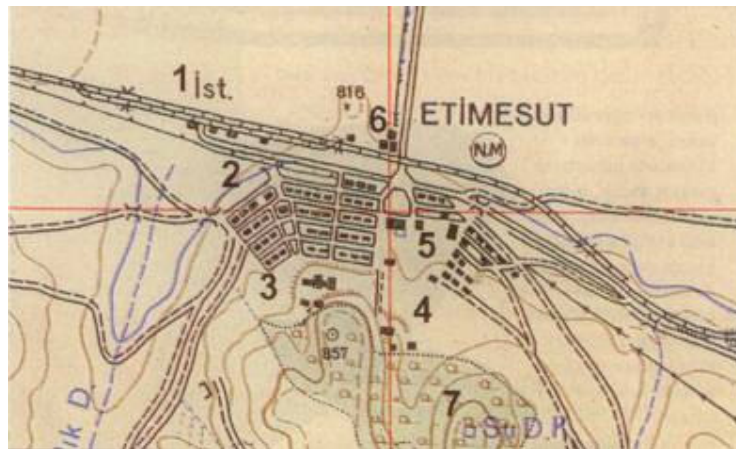
Şek.B9/28. Köyü kasabaya bağlayan ana yolun planı
(Yeni Kurulacak Köyler ve Sıhhi Evler, 1938:13)

Şek.B9/31. Manisa Çobanisa Köyü konut projesi (Cengizkan, 2004a:44)

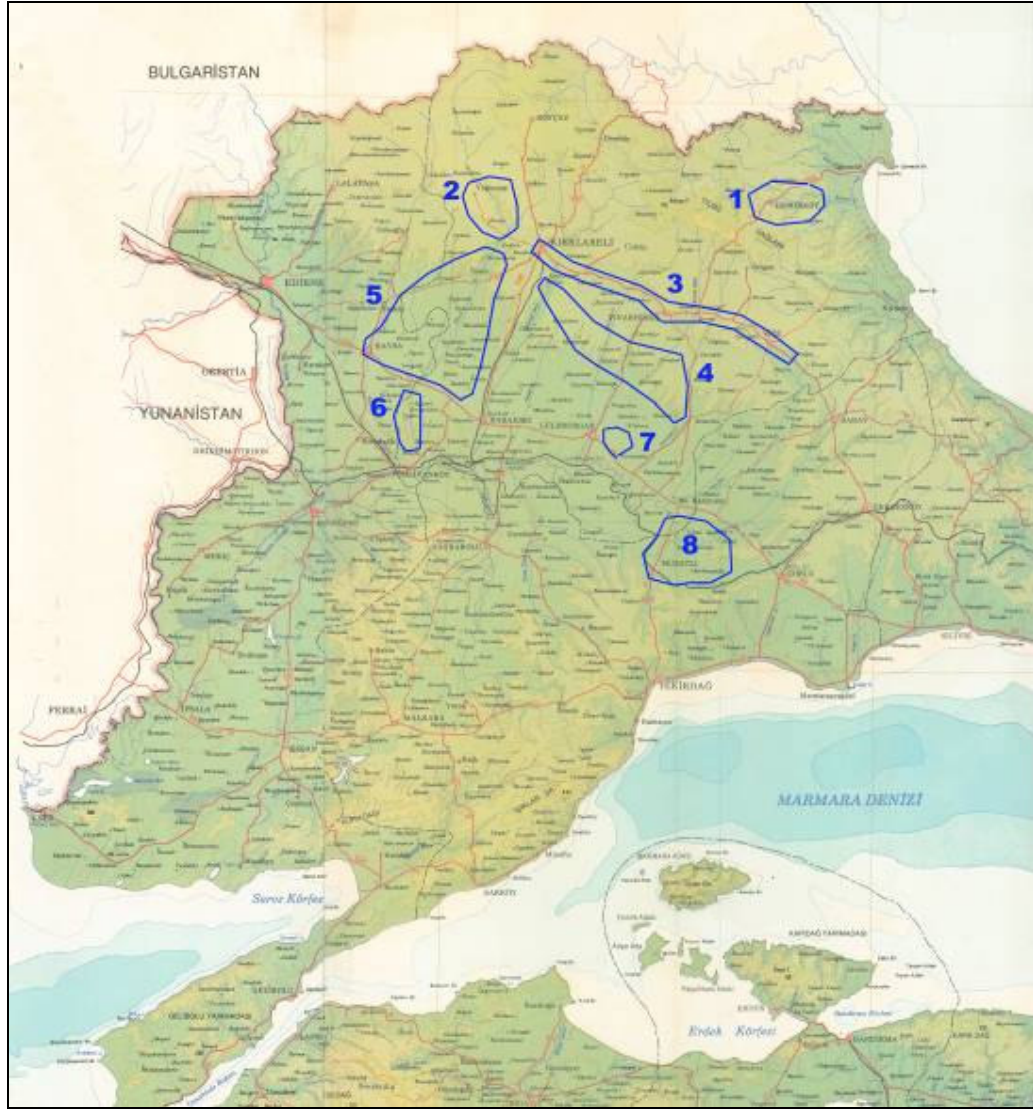

Şek.B9/32. İktisadi hane projesi (Cengizkan, 2004a:45)

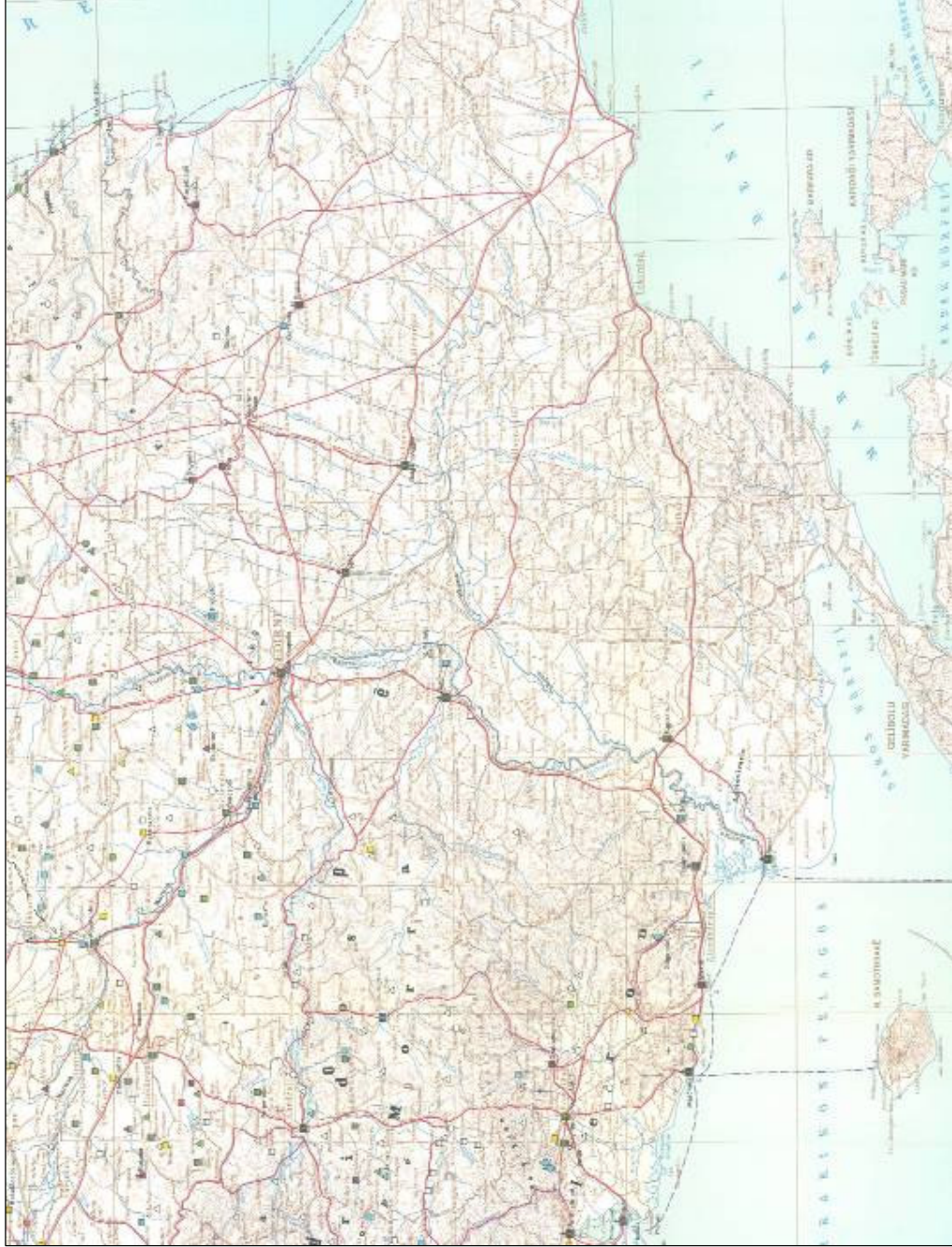

Şek.B9/33. 1/25.000 ölçekli Etimesut Köyü planı (Cengizkan, 2004c:110)

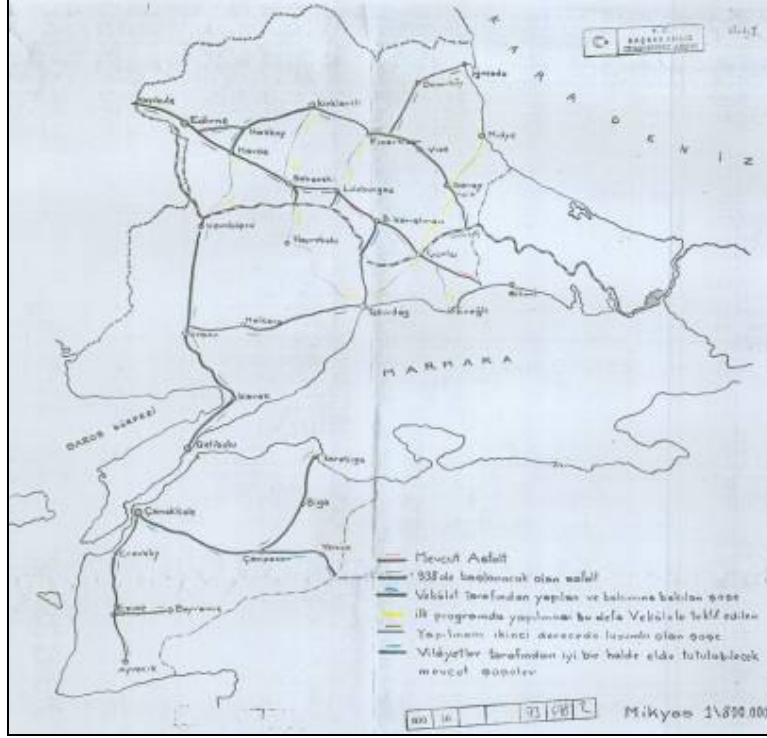
ŞEK.C.1. HARİTALAR

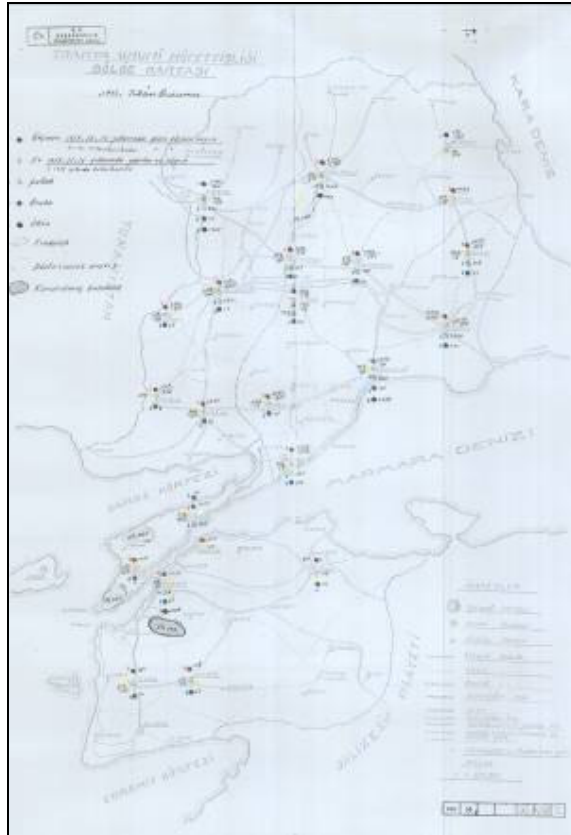
Şek.C1/1. Trakya doğal haritası ve alt çalışma alanları
(Yurt Ansiklopedisi Harita Dosyası, 1982, Pafta no:l'den yararlanılmıştır)

Şek.C1/2. Trakya'nın tarihi yol güzergahları (Soustal, 1991:ek harita)

Şek.C1/3. Trakya'nın 1937 yılında yapılmış ve yapılmakta olan yolları gösteren harita (BCA, BMGMK, 030.10/73.478.2)

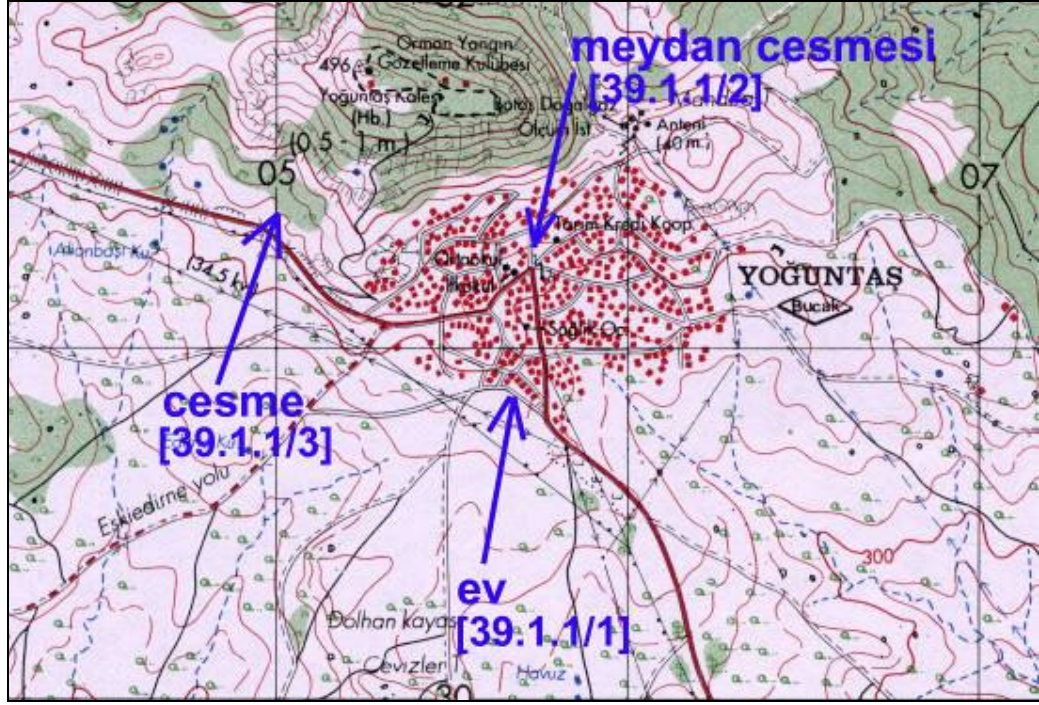

Şek.C1/4. Trakya'nın 1937 yılındaki iskân durumunu gösteren harita (BCA, BMGMK, 030.10/73.478.2)

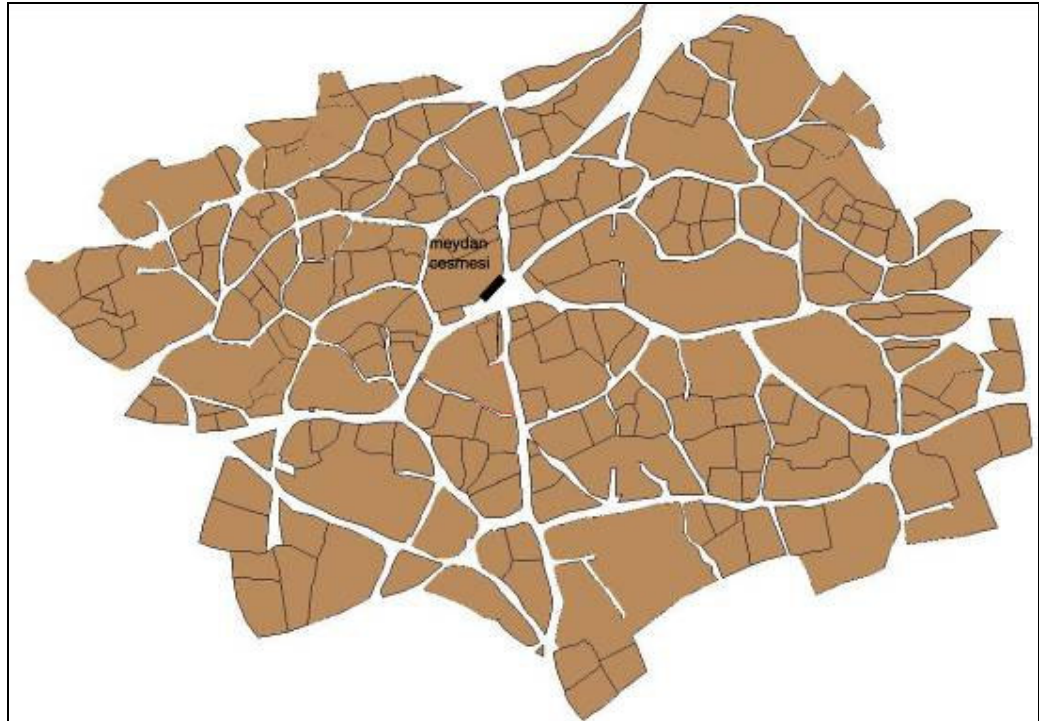
A photograph of a traditional, single-story house with a tiled roof and a decorative fence in front. The house has white walls and a blue door. The roof is made of dark tiles, and there is a small chimney on the left side. A decorative fence with a repeating pattern is in the foreground. The house is surrounded by green trees and a clear sky.

477

Şek.C2.2A. YOĞUNTAŞ KÖYÜ

Şek.C2.2A/1. Yoğuntaş Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve belgeleme alanları

Şek.C2.2A/2. Yoğuntaş Köyü 1/1000 ölçekli kadastral planı

Şek.C2.2A/3. [39.1.1/1] no'lu ev

Şek.C.2.2A/4. [39.1.1/1] no'lu evin saçak detayı

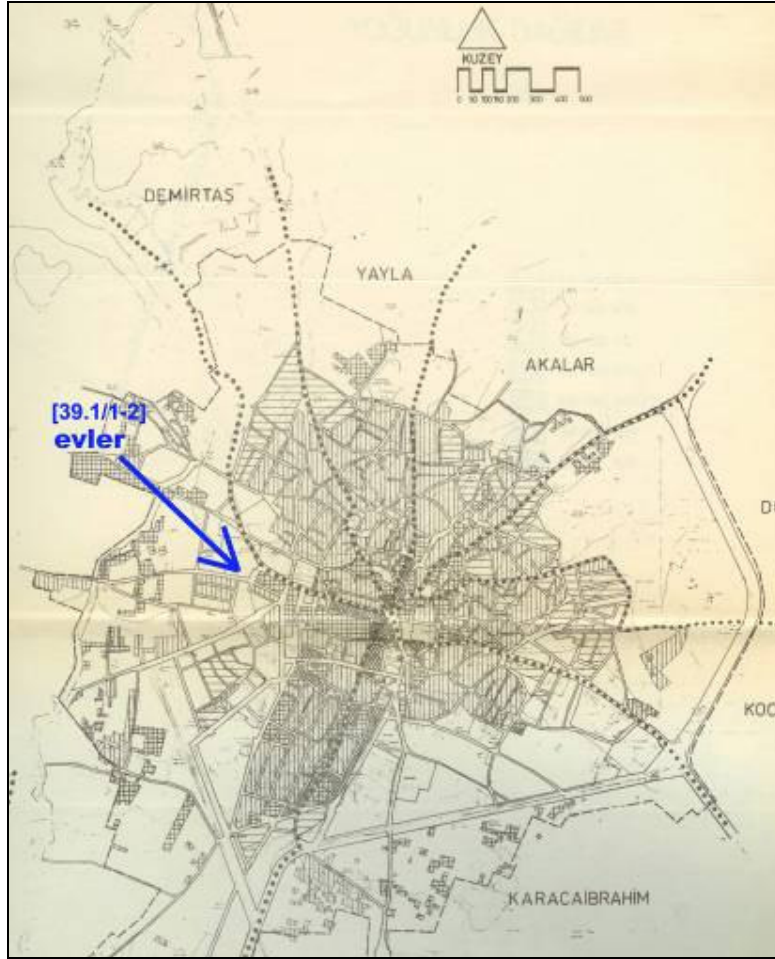

Şek.C2.2A/5. [39.1.1/2] no'lu meydan çeşmesi

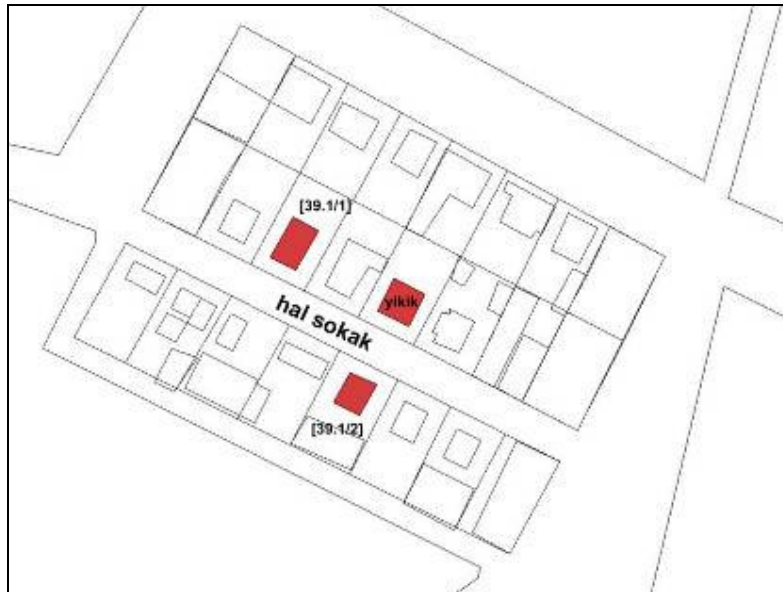

Şek.C2.2A/6. [39.1.1/3] no'lu çeşme

Şek.C2.3A. KIRKLARELİ KENT MERKEZİ

Şek.C2.3A/1. Kırklareli kent merkezi haritası ve belgeleme yapılan alan
(Aysu vd., 1984:[188-189])

Şek.C2.3A/2. Hal Sokak'ta belgeleme yapılan yapılar

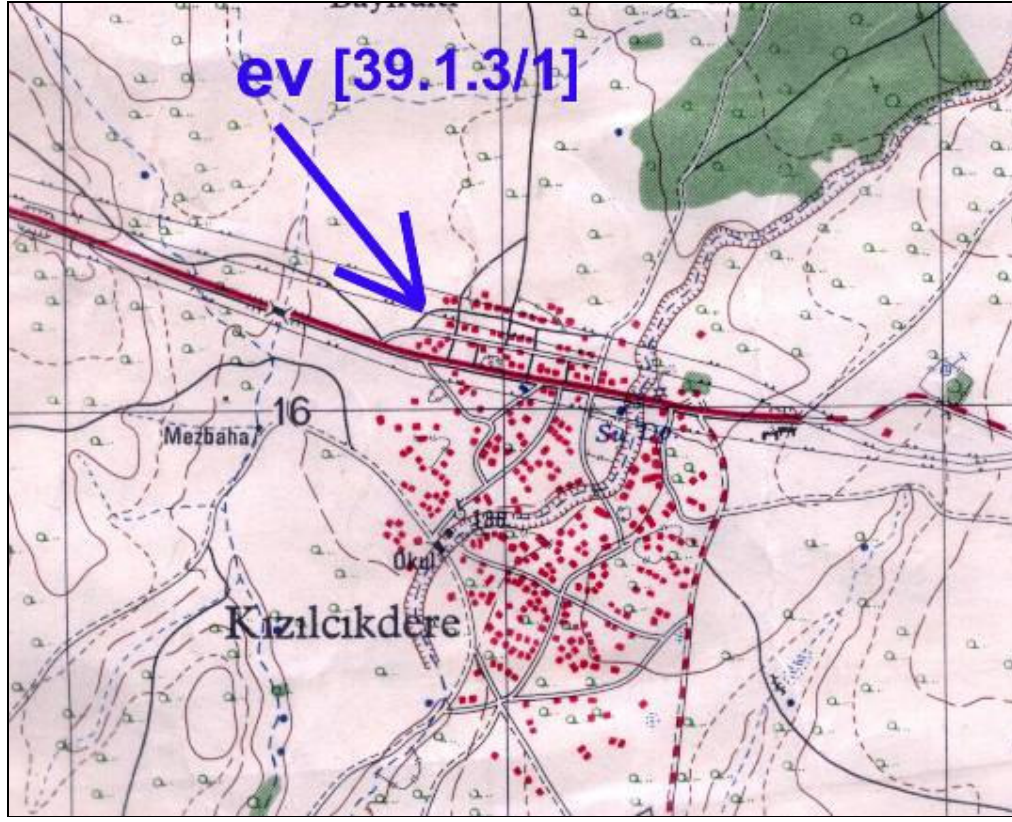

Şek.C2.3A/3. [39.1/1] no'lu yapının güney ve batı cephesi

Şek.C2.3A/4. [39.1/2] no'lu yapının kuzey ve doğu cephesi

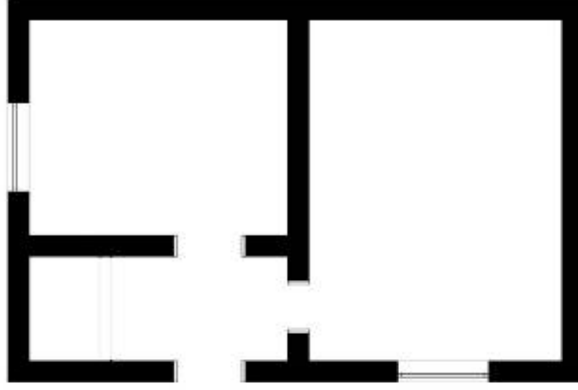
Şek.C2.3B. KIZILCIKDERE KÖYÜ

Şek.C2.3B/1. Kızılıkdere Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

Şek.C2.3B/2. [39.1.3/1] no'lu evin güney cephesi

Şek.C2.3B/3. [39.1.3/1] no'lu evin plan krokisi

Şek.C2.3B/4. [39.1.3/1] no'lu evin batı cephesi

Şek.C2.3B/5. [39.1.3/1] no'lu evin kuzey cephesi

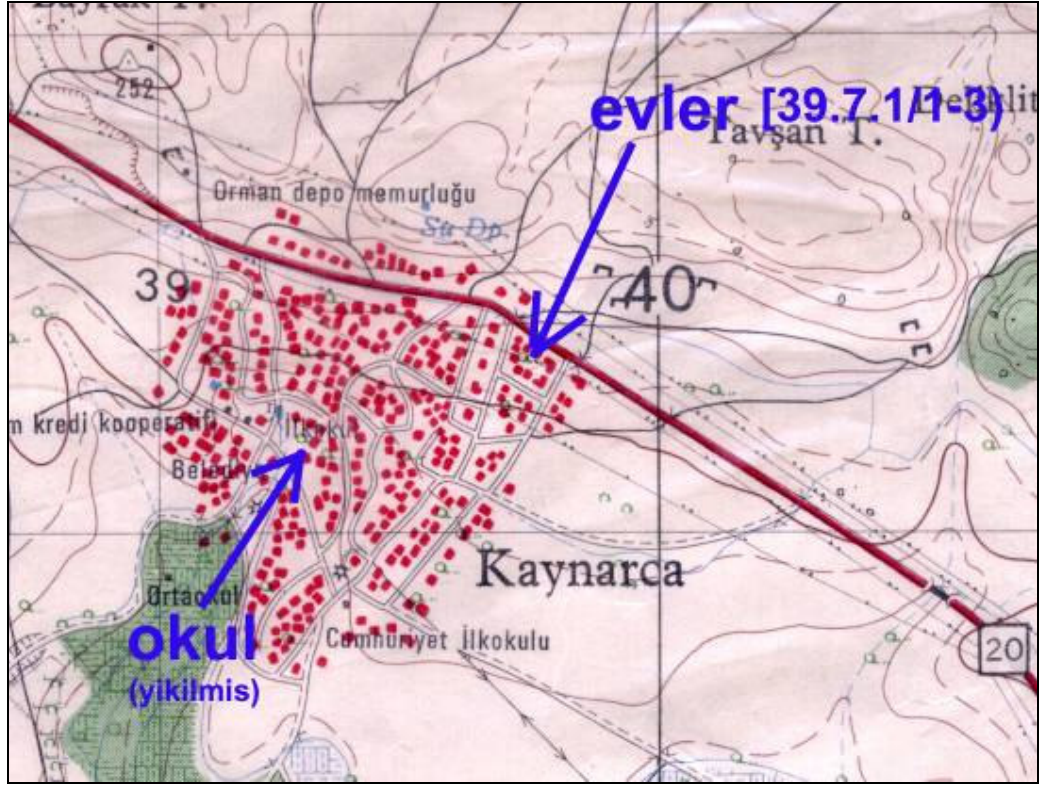

Şek.C2.3B/6. [39.1.3/1] no'lu evin iç duvarı

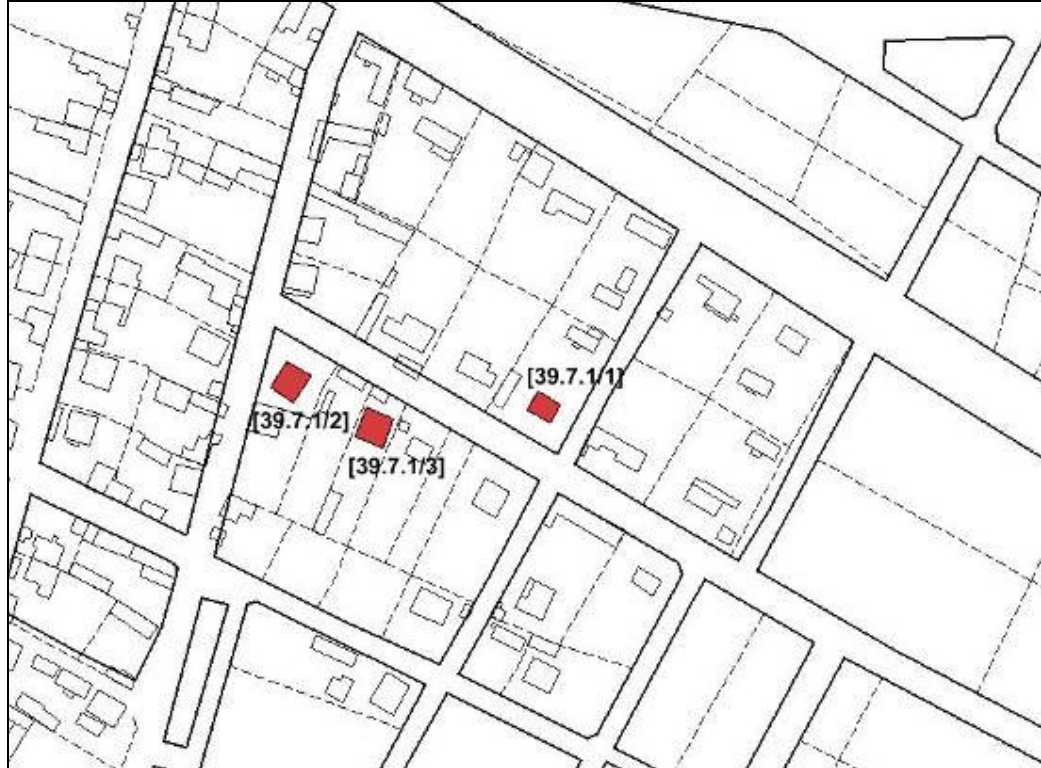

Şek.C2.3B/7. [39.1.3/1] no'lu evde kullanılan kerpiç ve kiremit

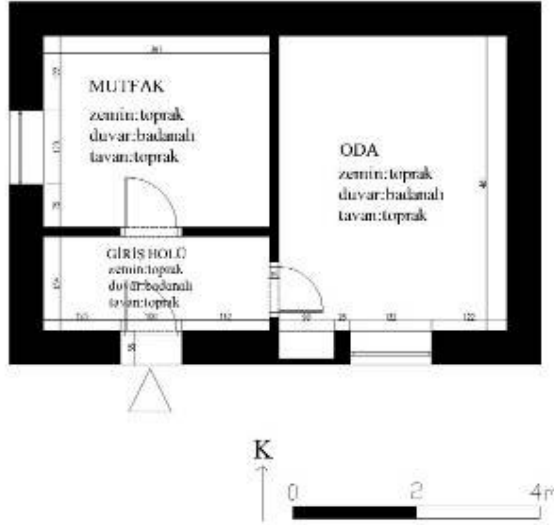
C2.3C. KAYNARCA BELDESİ

Şek. C2.3C/1. Kaynarca Beldesi'nin 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

Şek. C2.3C/2. Kaynarca Beldesi'nde göçmen evlerinin yapıldığı alan ve belgelenen yapılar

Şek. C2.3C/3. [39.7.1/1] no'lu evin planı

Şek. C2.3C/4. [39.7.1/1] no'lu evin batı ve güney cephesi

Şek. C2.3C/5. [39.7.1/1] no'lu evin doğu cephesi

Şek. C2.3C/6. [39.7.1/1] no'lu evin holü

Şek. C2.3C/7. [39.7.1/1] no'lu evin odası

Şek. C2.3C/8. [39.7.1/1] no'lu evin mutfak ve dış kapısı

Şek. C2.3C/9. [39.7.1/1] no'lu evin kilidinin içten ve dıştan görünümü

Şek. C2.3C/10. [39.7.1/1] no'lu evin çatı detayı

Şek. C2.3C/11. [39.7.1/1] no'lu evin tavan detayı

Şek. C2.3C/12. [39.7.1/2] no'lu evin batı cephesi ve güneyindeki ek kısım

Şek. C2.3C/13. [39.7.1/3] no'lu evin kuzey cephesi

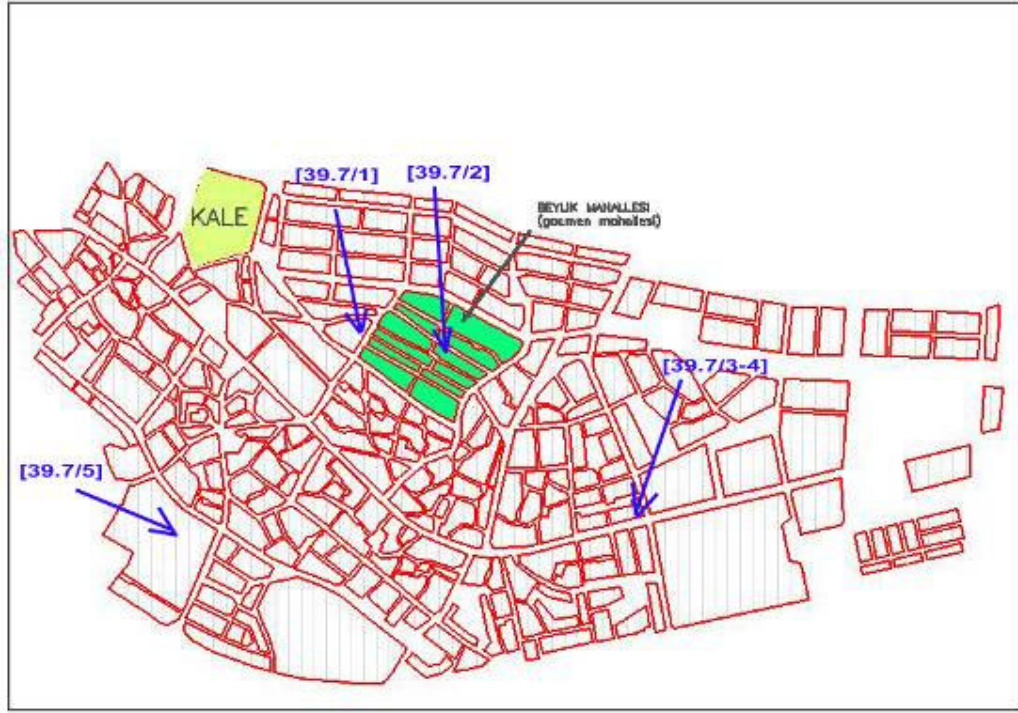

Şek. C2.3C/14. Günümüzde mevcut olmayan okul yapısının 1999 yılındaki durumu

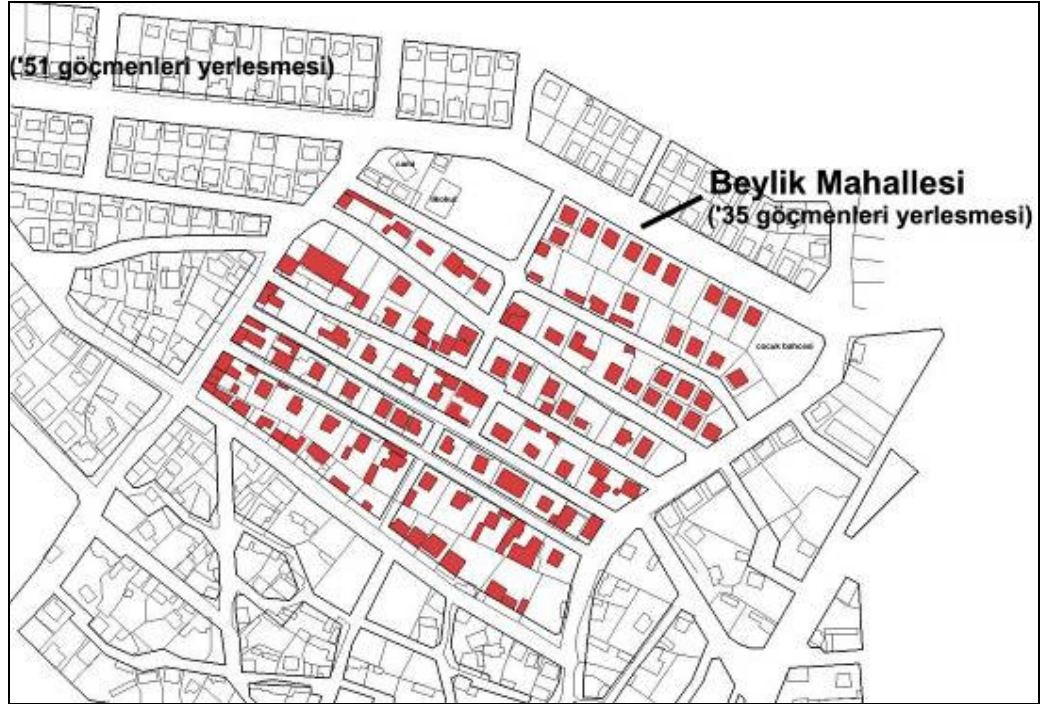

Şek. C2.3C/15. Günümüzde mevcut olmayan okul yapısının 1999 yılındaki durumu

C2.3D. PINARHISAR İLÇESİ

Şek.C2.3D/1. Pınarhisar'ın 1/5000 ölçekli planı ve çalışma yapılan mahalleler

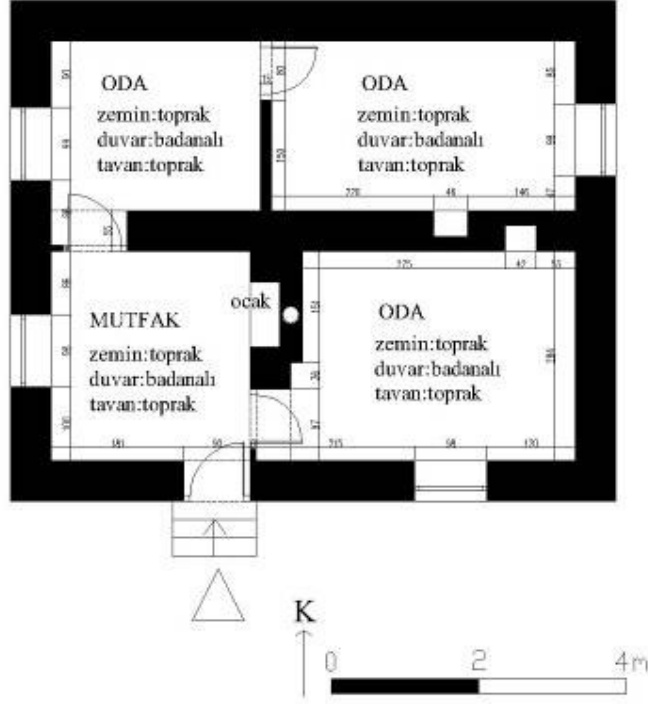
Şek.C2.3D/2. Pınarhisar'ın 1/1000 ölçekli planında Beylik Mahallesi ve çevresi

Şek.C2.3D/3. Beylik Mahallesi'ndeki doğrusal hatlı bir sokağın genel görünümü

Şek.C2.3D/4. Beylik Mahallesi'ndeki doğrusal hatlı bir sokağın genel görünümü

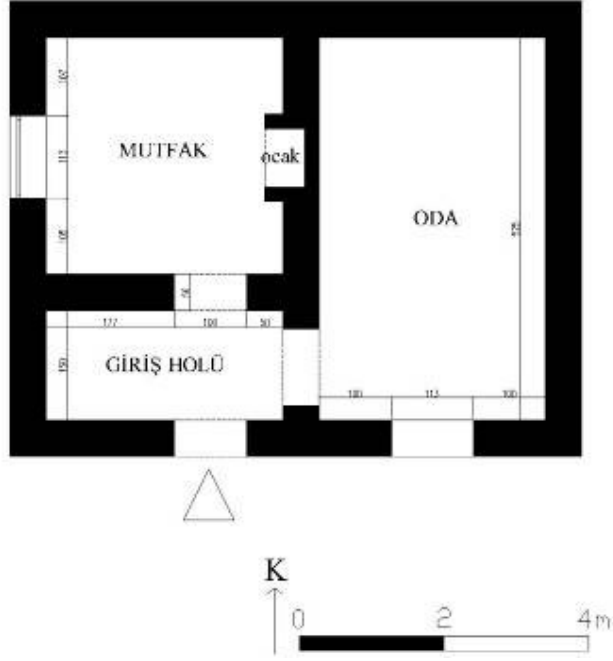
Şek.C2.3D/5. [39.7/1] no'lu evin planı

Şek.C2.3D/6. [39.7/1] no'lu evin batı cephesi (yıl:2005)

Şek.C2.3D/7. [39.7/1] no'lu evin güney (giriş) cephesi (yıl:2007)

Şek.C2.3D/8. [39.7/2] no'lu evin planı

Şek.C2.3D/9. [39.7/2] no'lu evin batı cephesi

Şek.C2.3D/10. [39.7/2] no'lu evin üstten görünüşü

Şek.C2.3D/11. [39.7/2] no'lu evin duvar örgü detayı

Şek.C2.3D/12. [39.7/2] no'lu evin ocağı

Şek.C2.3D/13. [39.7/2] no'lu evin kapı lentosu

Şek.C2.3D/14. [39.7/2] no'lu ev ile aynı plan tipinde olan yapı

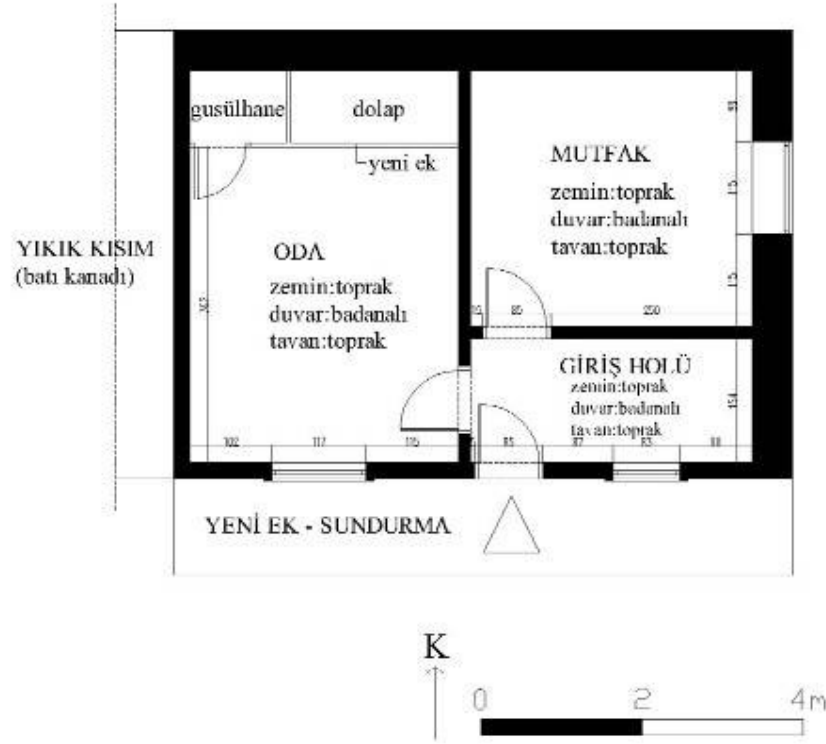
Şek.C.2.3D/15. Yapının ışıklıklı kapısı

Şek.C2.3D/16. Kapı kolu

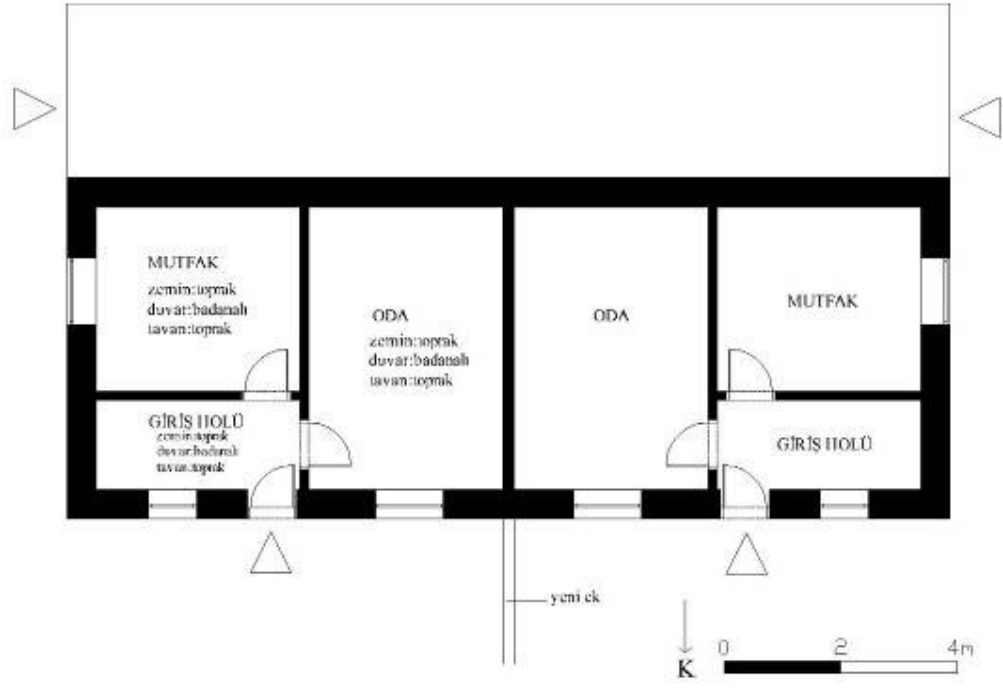
Şek.C2.3D/17. Pınarhisar Beylik Mahallesi'ndeki mevcut göçmen evlerinden örnekler

Şek.C2.3D/18. [39.7/3] no'lu evin planı

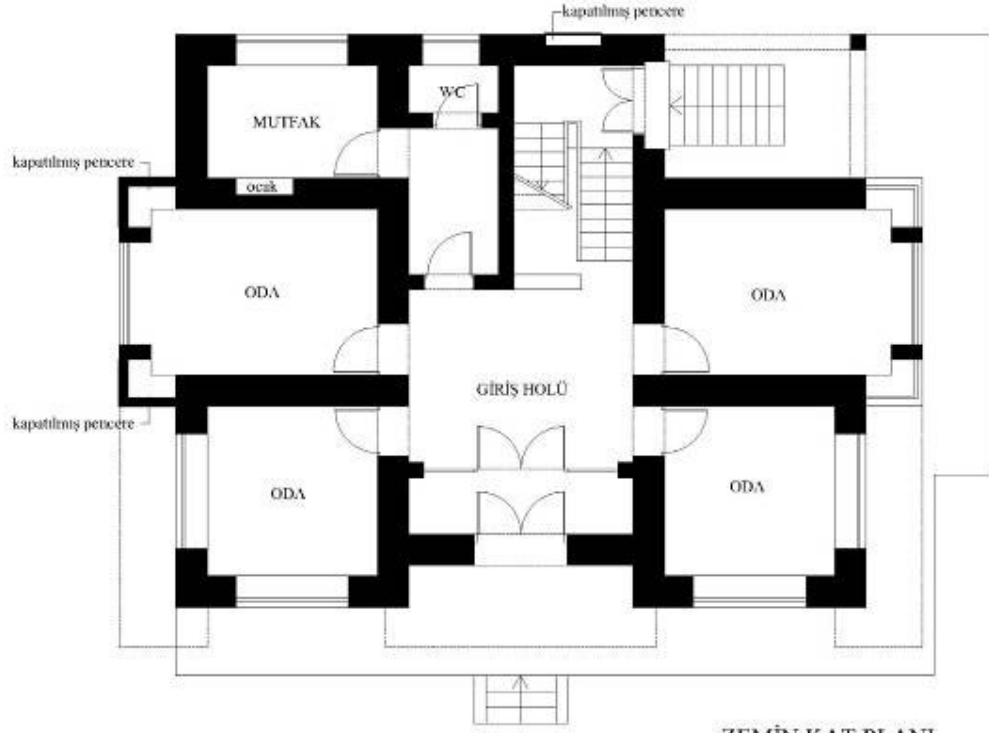
Şek.C2.3D/19. [39.7/3] no'lu evin güney cephesi

Şek.C2.3D/20. [39.7/4] no'lu evin planı

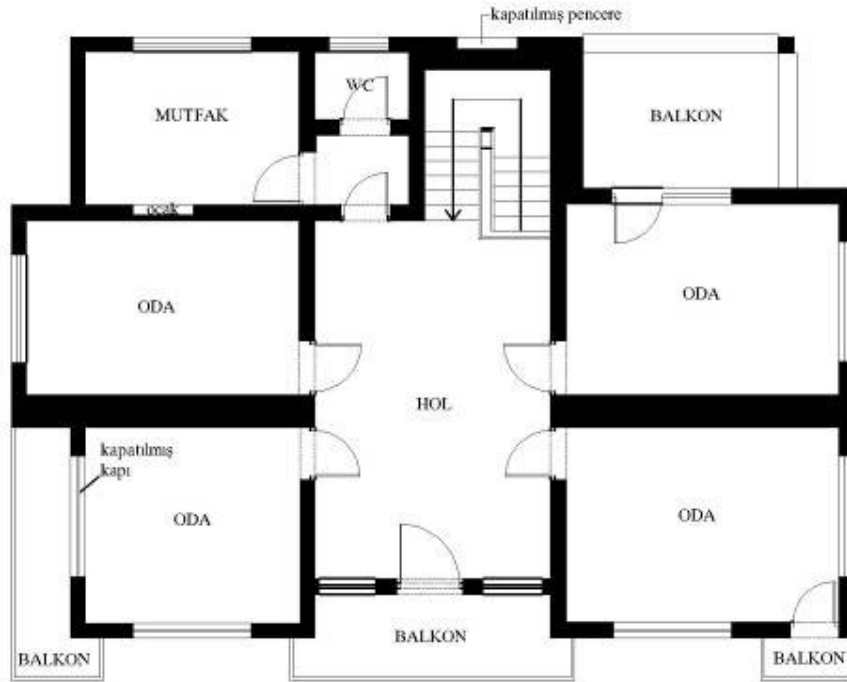

Şek.C2.3D/21. [39.7/4] no'lu evin kuzey cephesi

ZEMİN KAT PLANI

Şek.C2.3D/22. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binası zemin kat planı

BİRİNCİ KAT PLANI

Şek.C2.3D/23. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binası birinci kat planı

Şek.C2.3D/24. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının güney cephesi

Şek.C2.3D/25. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının güney ve doğu cephesi

Şek.C2.3D/26. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının kuzey cephesi

Şek.C2.3D/27. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının batı cephesi

Şek.C2.3D/28. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının ana giriş kapısı

Şek.C2.3D/29. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının giriş holü kapısı

Şek.C2.3D/30. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının batı cephesindeki balkon

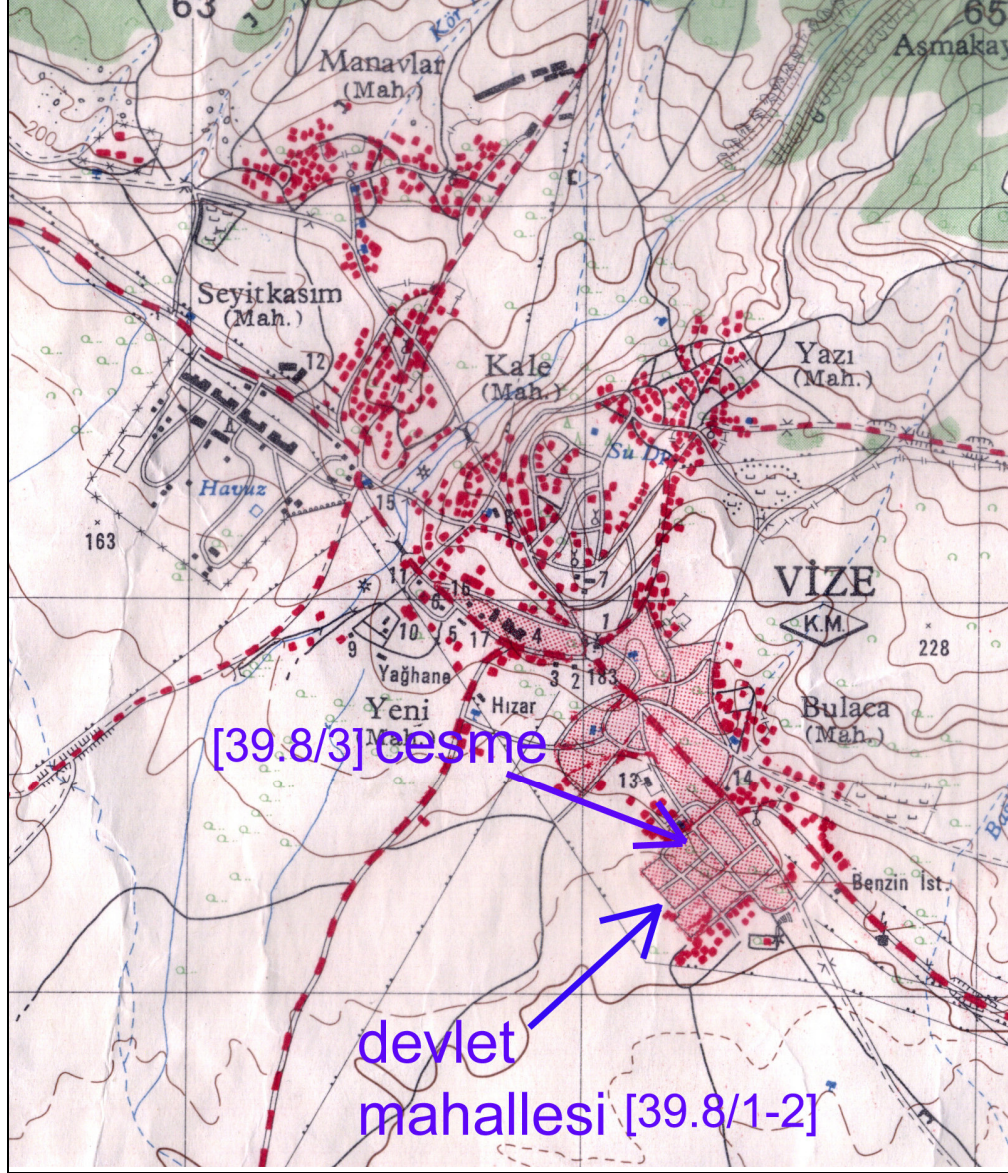

Şek.C2.3D/31. [39.7/5] no'lu numune fidanlık binasının güney cephesindeki balkon

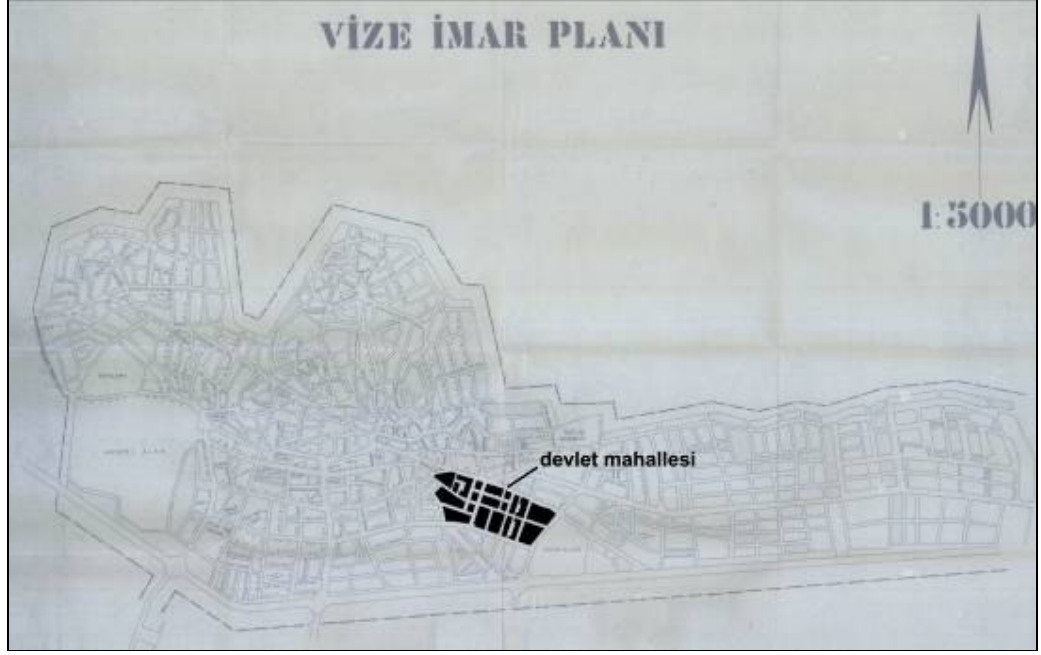

Şek.C2.3D/32. Zemin katta kuzeydoğuda yer alan odanın pencerelerinin içten görünümü

Şek. C2.3E. VİZE İLÇESİ

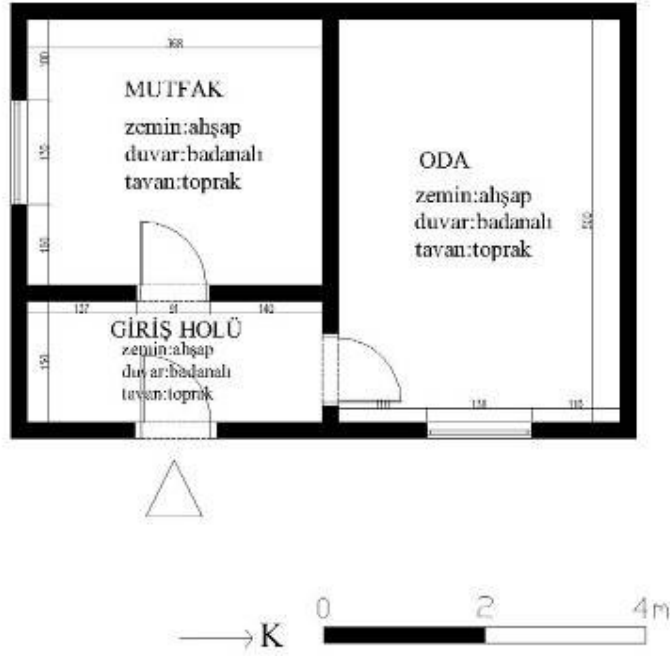
Şek.C2.3E/1. Vize İlçesi'nin 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

Şek.C2.3E/2. Vize İlçesi 1/5.000 ölçekli planında Devlet Mahallesi'nin konumu

Şek.C2.3E/3. Devlet Mahallesi'nde bir sokak

Şek.C2.3E/4. [39.8/1] no'lu evin planı

Şek.C2.3E/5. [39.8/1] no'lu evin doğu cephesi

Şek.C2.3E/6. [39.8/1] no'lu yapının kerpiç dolgu ahşap karkas duvar detayı

Şek.C2.3E/7. Güney cephe

Şek.C2.3E/8. Işıklı kapı

Şek.C2.3E/9. [39.8/2] no'lu evin güney cephesi

Şek.C2.3E/10. [39.8/2] no'lu evin saçak detayı

Şek.C2.3E/11. [39.8/3] no'lu çeşme

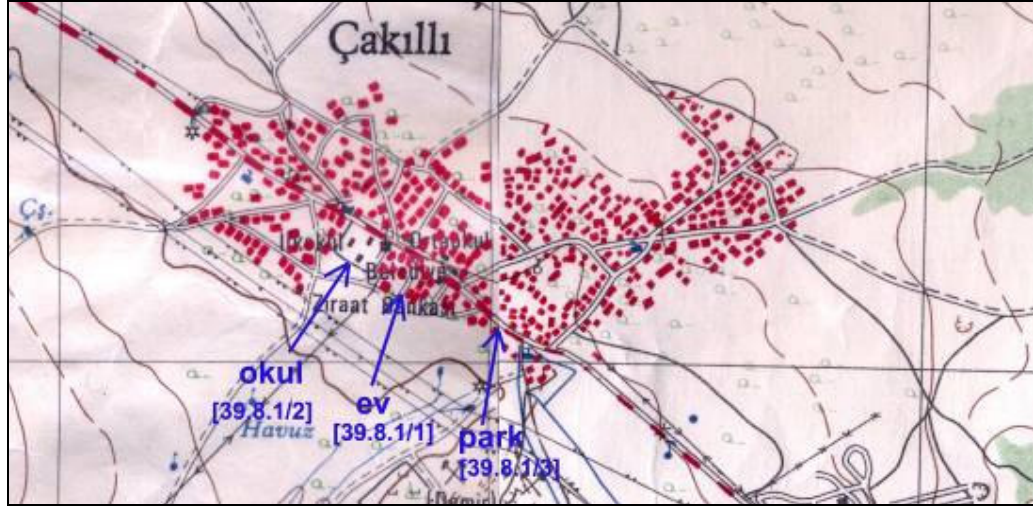

Şek.C2.3E/12. Çeşmenin yan cephesi

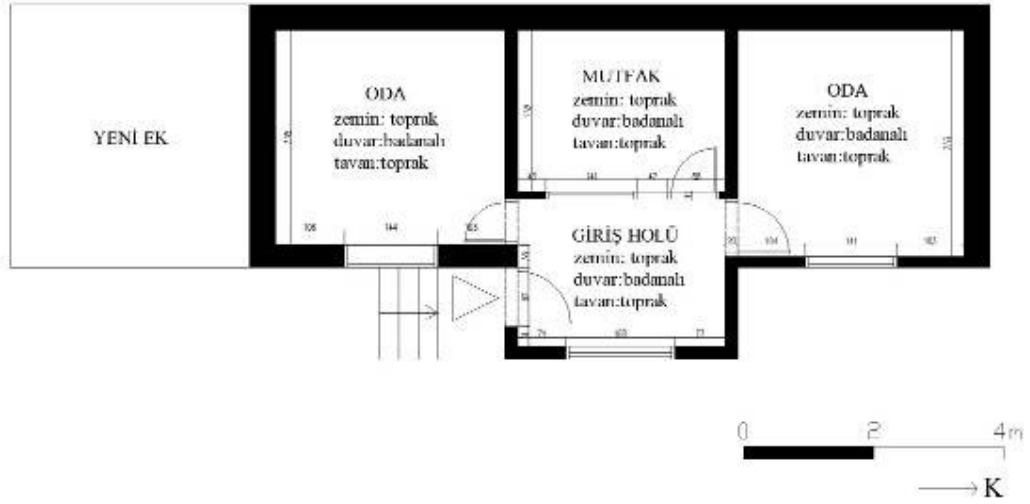

Şek.C2.3E/13. Çeşmenin yüzü

C2.3F. ÇAKILLI KÖYÜ

Şek.C2.3F/1. Çakıllı Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanları

Şek.C2.3F/2. [39.8.1/1] no'lu evin planı

Şek.C2.3F/3. [39.8.1/1] no'lu evin doğu cephesi

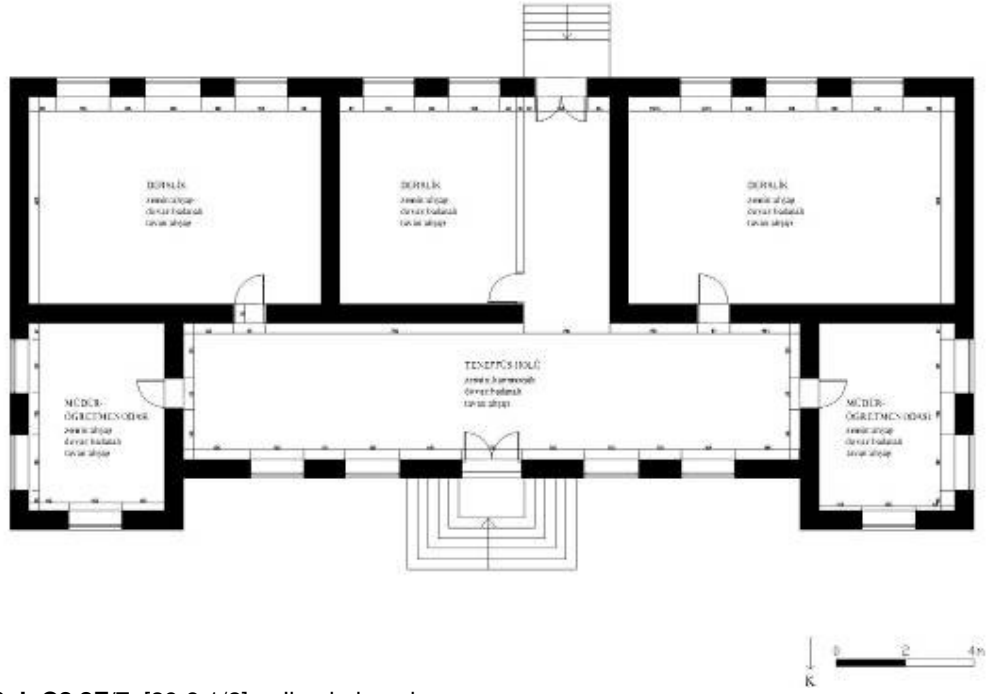
Şek.C2.3F/4. [39.8.1/1] no'lu evin kuzey odası

Şek.C2.3F/5. [39.8.1/1] no'lu evin duvar örgü detayı

Şek.C2.3F/6. Yıkık durumdaki bir evin ahşap karkas taşıyıcı sistemi ve taş duvar örgüsü

Şek.C2.3F/7. [39.8.1/2] no'lu okulun planı

Şek.C2.3F/8. [39.8.1/2] no'lu okulun kuzey ve doğu cephesi

Şek.C2.3F/9. [39.8.1/2] no'lu okulun güney cephesi

Şek.C2.3F/10. [39.8.1/2] no'lu okulun teneffüs holü

Şek.C2.3F/11. [39.8.1/2] no'lu okulun dersliğı

Şek.C2.3F/12. [39.8.1/2] no'lu okulla aynı bahçede yer alan işlikli plan tipindeki okul

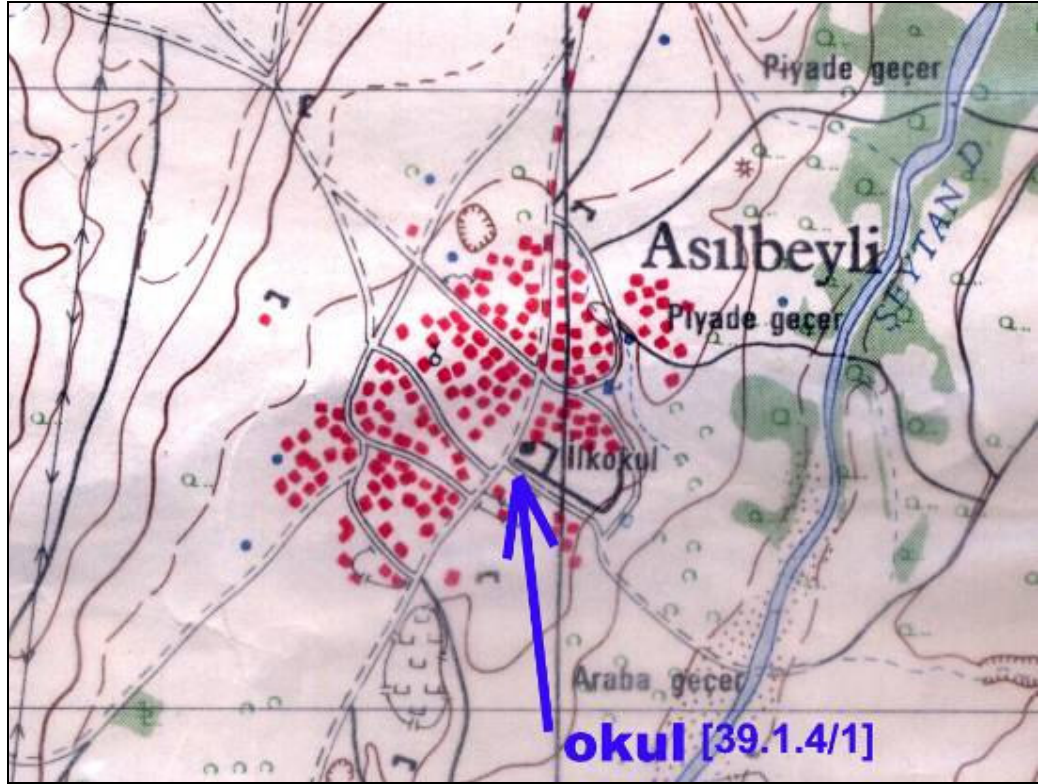

Şek.C2.3F/13. [39.8.1/3] no'lu park

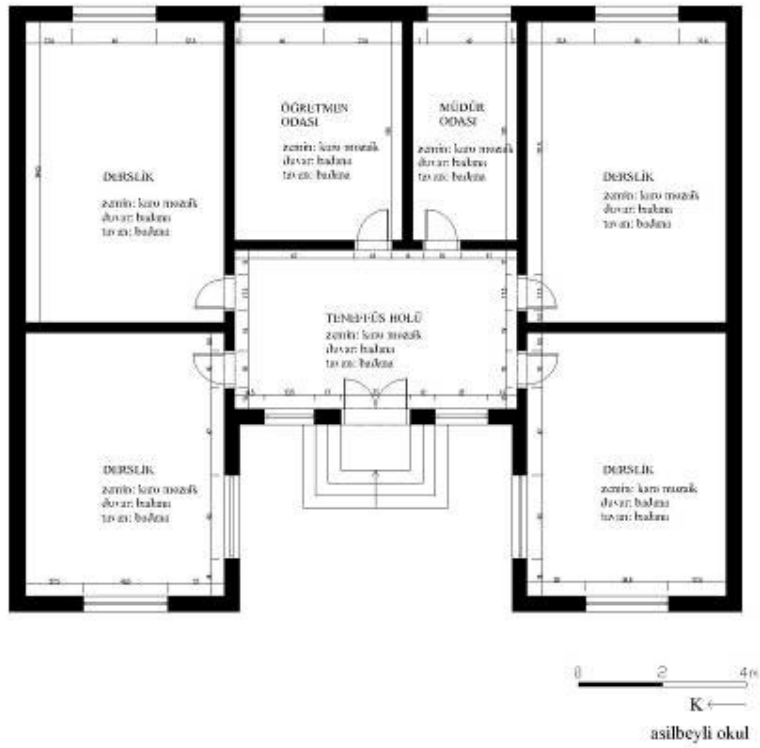

Şek.C2.3F/14. [39.8.1/3] no'lu park

C2.4A. ASILBEYLİ KÖYÜ

Şek.C2.4A/1. Asilbeyli Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

Şek.C2.4A/2. [39.1.4/1] no'lu Asilbeyli Köyü Okulu planı

Şek.C2.4A/3. [39.1.4/1] no'lu Asilbeyli Köyü Okulu batı (giriş) cephesi

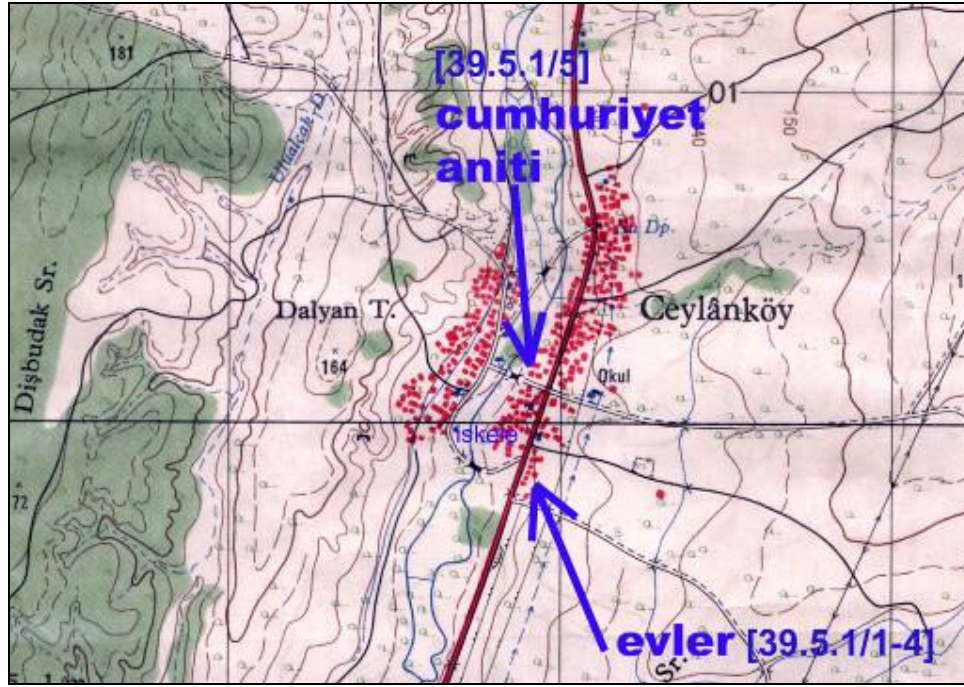

Şek.C2.4A/4. [39.1.4/1] no'lu Asilbeyli Köyü Okulu doğu (arka) cephesi

Şek.C2.4A/5. [39.1.4/1] no'lu Asilbeyli Köyü Okulu dersliği

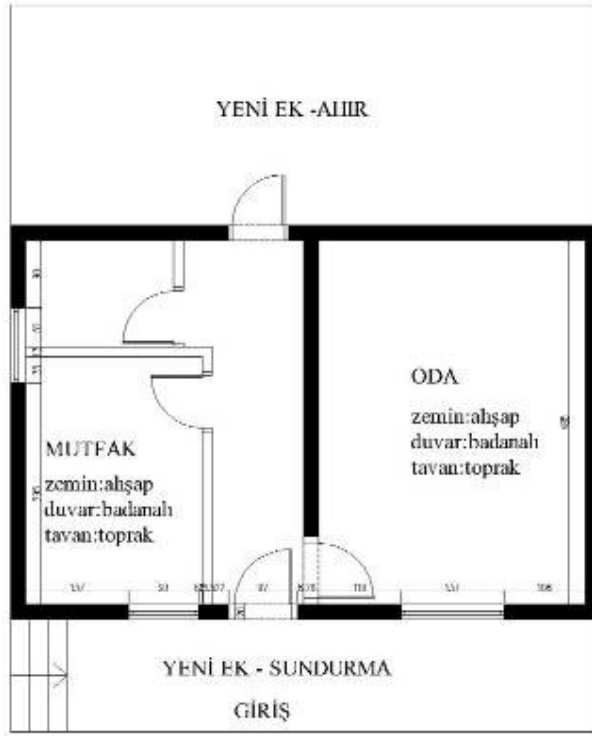
C2.4B. CEYLANKÖY

Şek.C2.4B/1. Ceylanköy'ün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

Şek.C2.4B/2. [39.5.1/5] no'lu anıt

Şek.C2.4B/3. [39.5.1/1] no'lu evin planı

Şek.C2.4B/4. [39.5.1/1] no'lu evin kuzey ve batı (giriş) cephesi

Şek.C2.4B/5. [39.5.1/1] no'lu evin
oda görünümü

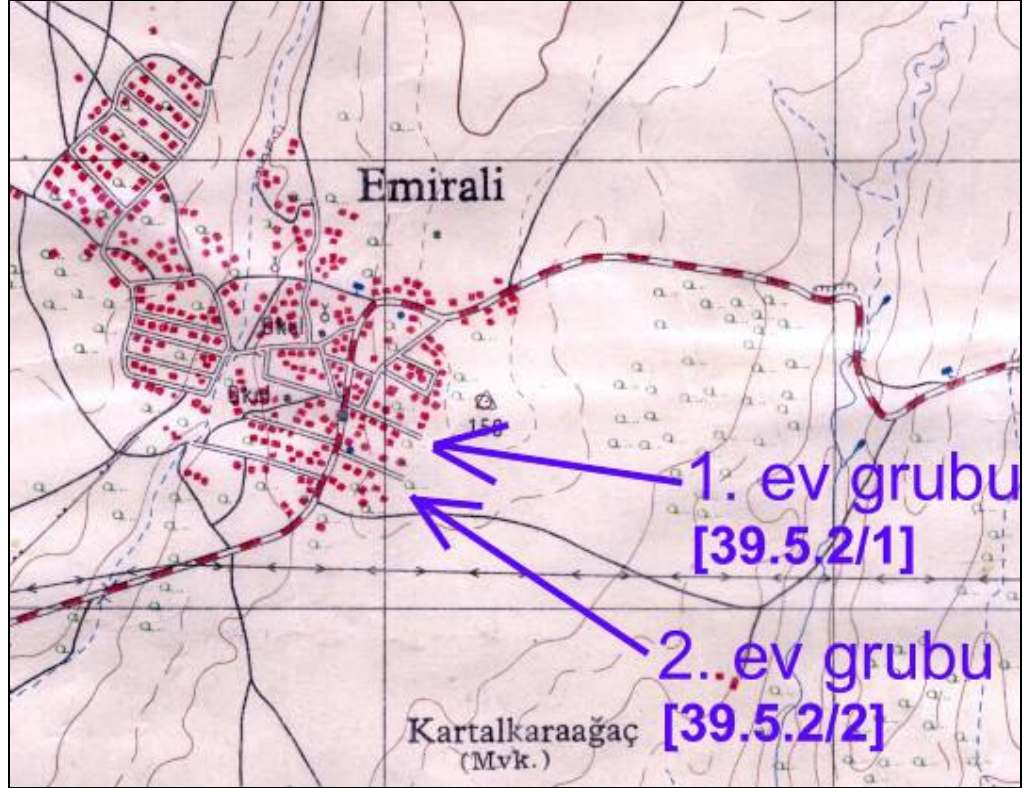

Şek.C2.4B/6. [39.5.1/2] no'lu evin karkas
yapı sistemi detayı

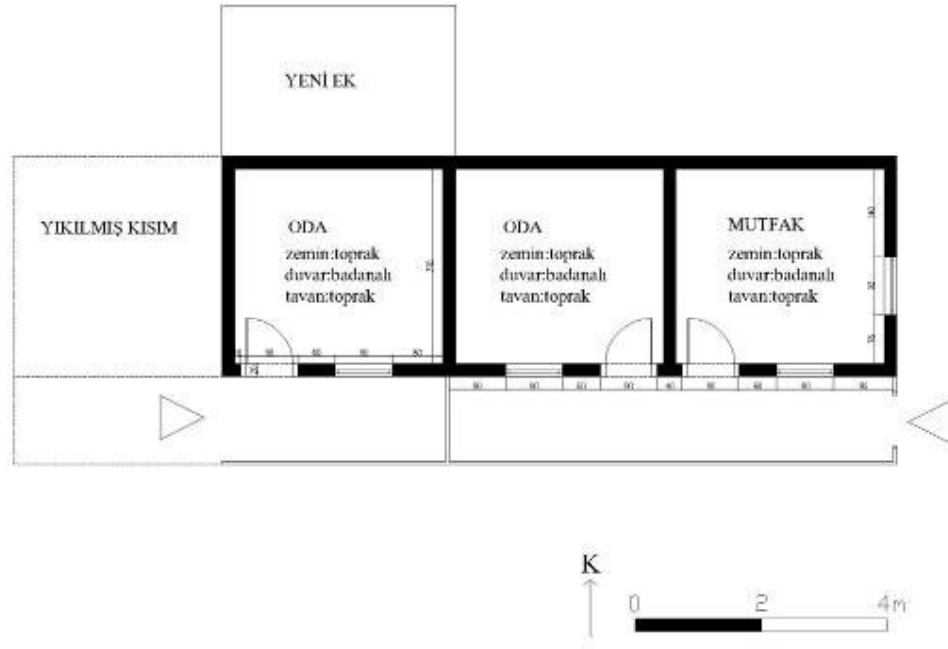

Şek.C2.4B/7. [39.5.1/2] no'lu evin ahşap karkas sistemi

C2.4C. EMİRALİ KÖYÜ

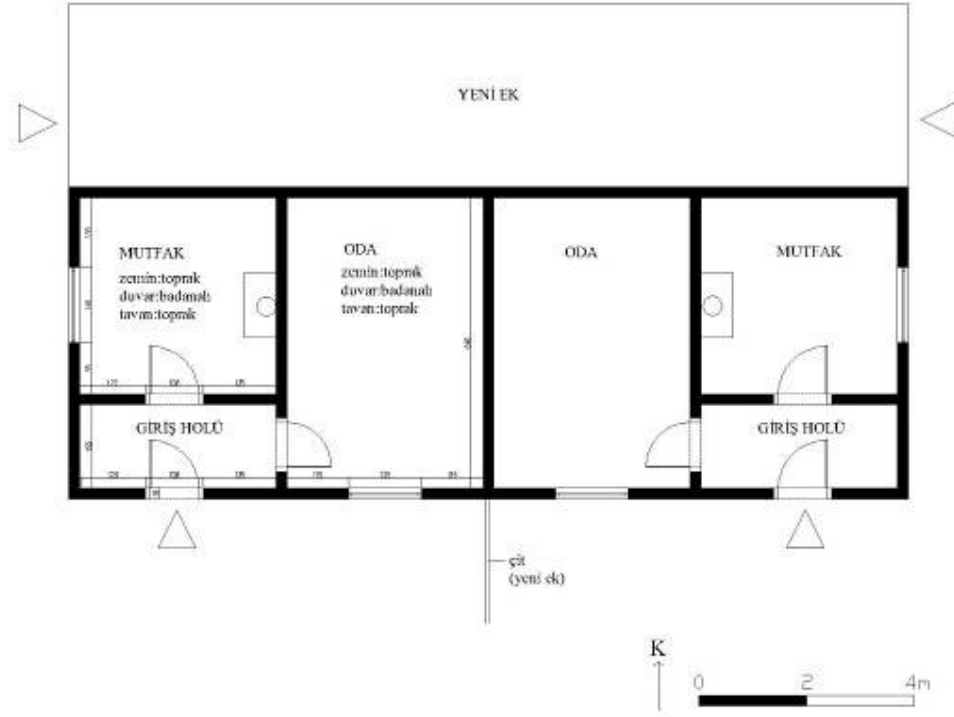
Şek.C2.4C/1. Emirali Köyü'nün 1/25.000 ölçekli planı ve çalışma alanı

Şek.C2.4C/2. [39.5.2/1] no'lu ikiz evin planı

Şek.C2.4C/3. [39.5.2/1] no'lu ikiz evin batı cephesi

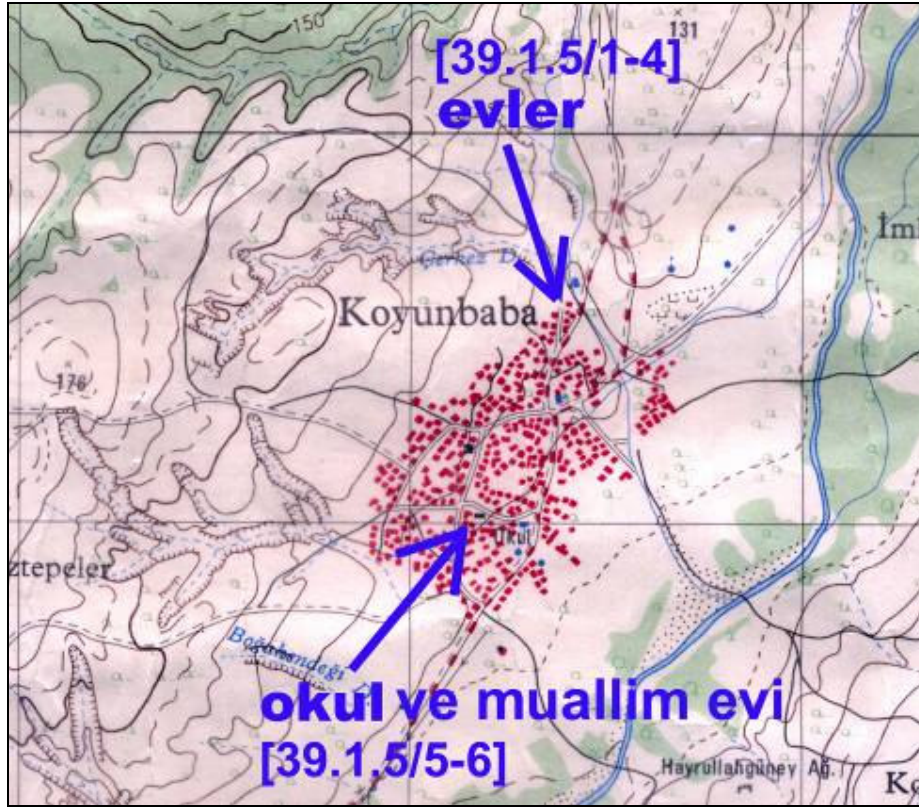

Şek.C2.4C/4. [39.5.2/2] no'lu ikiz evin planı

Şek.C2.4C/5. [39.5.2/2] no'lu ikiz evin güney cephesi

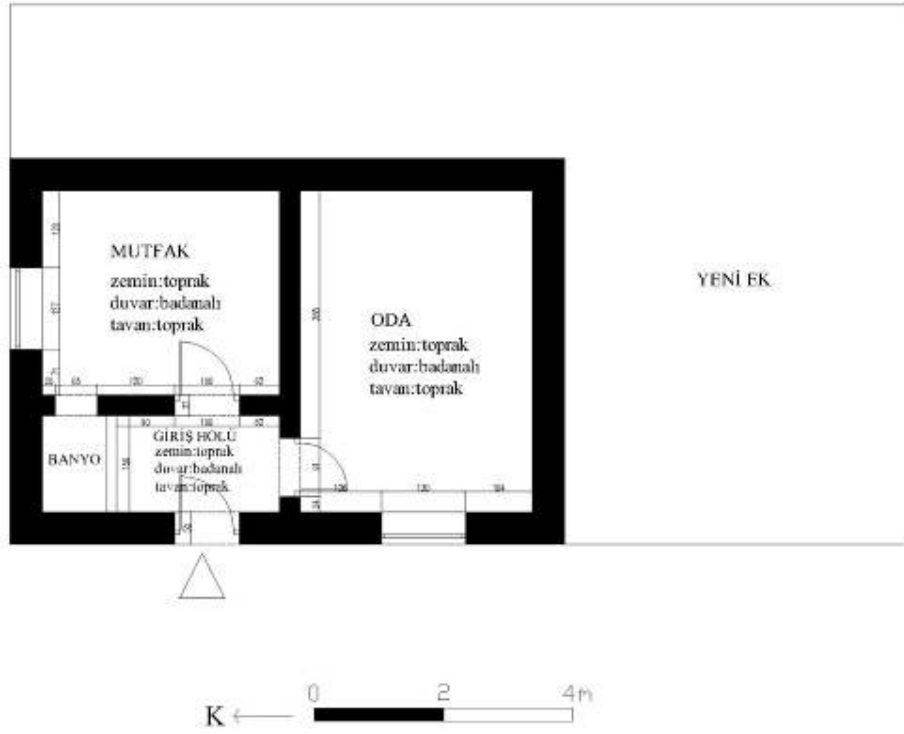
C2.5A. KOYUNBABA KÖYÜ

Şek.C2.5A/1. Koyunbaba Köyü 1/25.000 ölçekli planı

Şek.C2.5A/2. [39.1.5/2] no'lu evin giriş cephesi

Şek.C2.5A/3. [39.1.5/1] no'lu evin planı

Şek.C2.5A/4. [39.1.5/1] no'lu evin giriş cephesi

Şek.C2.5A/5. [39.1.5/3] no'lu evin giriş cephesi

Şek.C2.5A/6. [39.1.5/4] no'lu evin doğu (giriş) cephesi

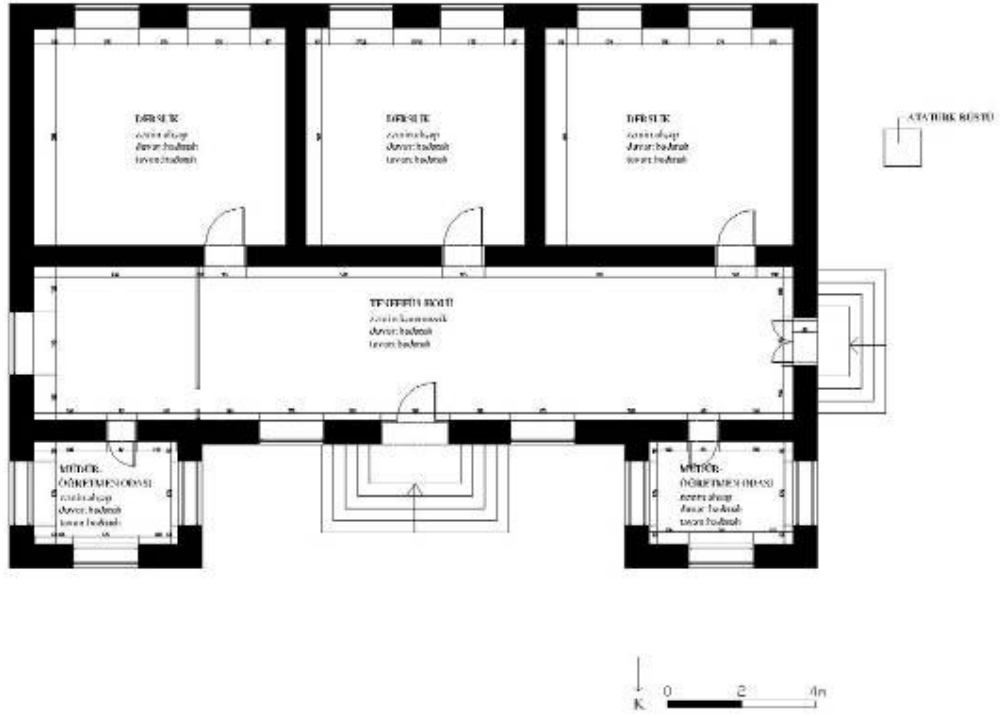
Şek.C2.5A/7. [39.1.5/4] no'lu evin güney cephesi

Şek.C2.5A/8. [39.1.5/4] no'lu evin batı cephesi, kargir duvar detayı

Şek.C2.5A/9. [39.1.5/4] no'lu evin giriş kapısı

Şek.C2.5A/10. [39.1.5/5] no'lu okulun planı

Şek.C2.5A/11. [39.1.5/5] no'lu okulun kuzey giriş cephesi

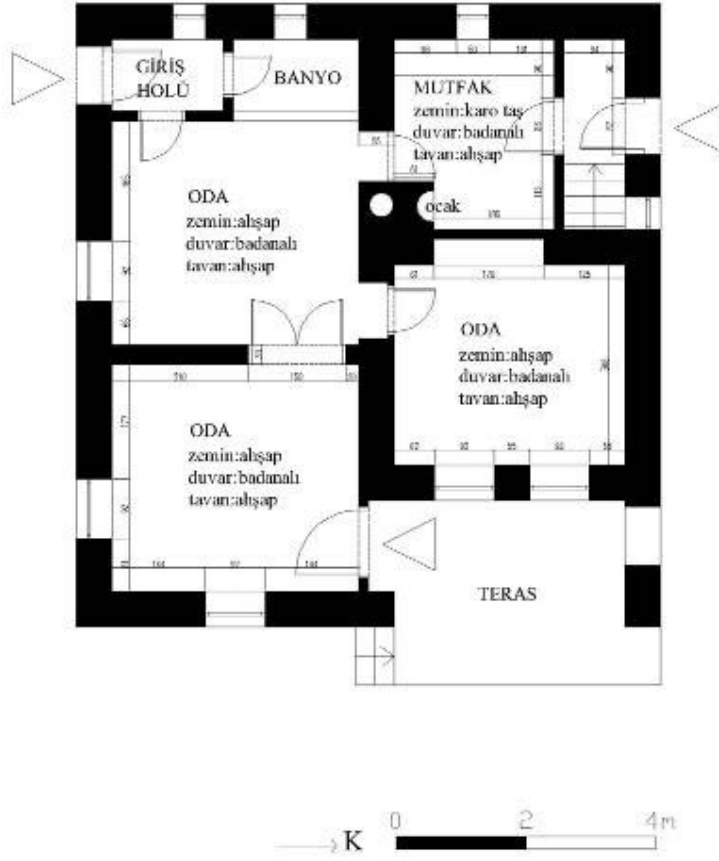
Şek.C2.5A/12. [39.1.5/5] no'lu okulun girişi

Şek.C2.5A/13. [39.1.5/5] no'lu okulun teneffüs holü

Şek.C2.5A/14. [39.1.5/5] no'lu okulun dersliğı

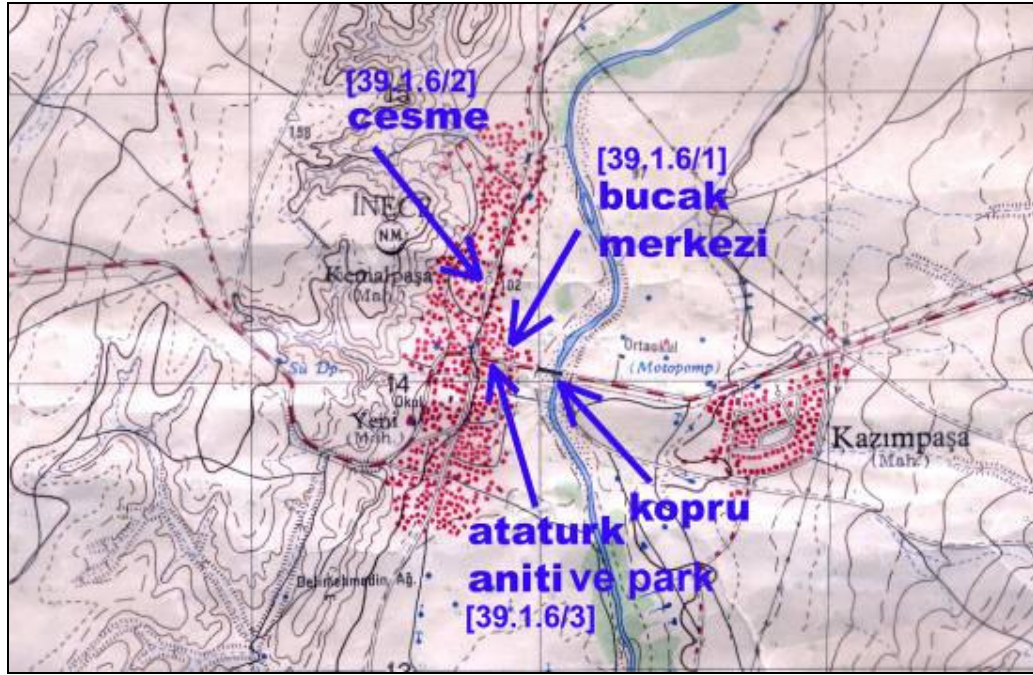

Şek.C2.5A/15. [39.1.5/6] no'lu öğretmen lojmanı planı

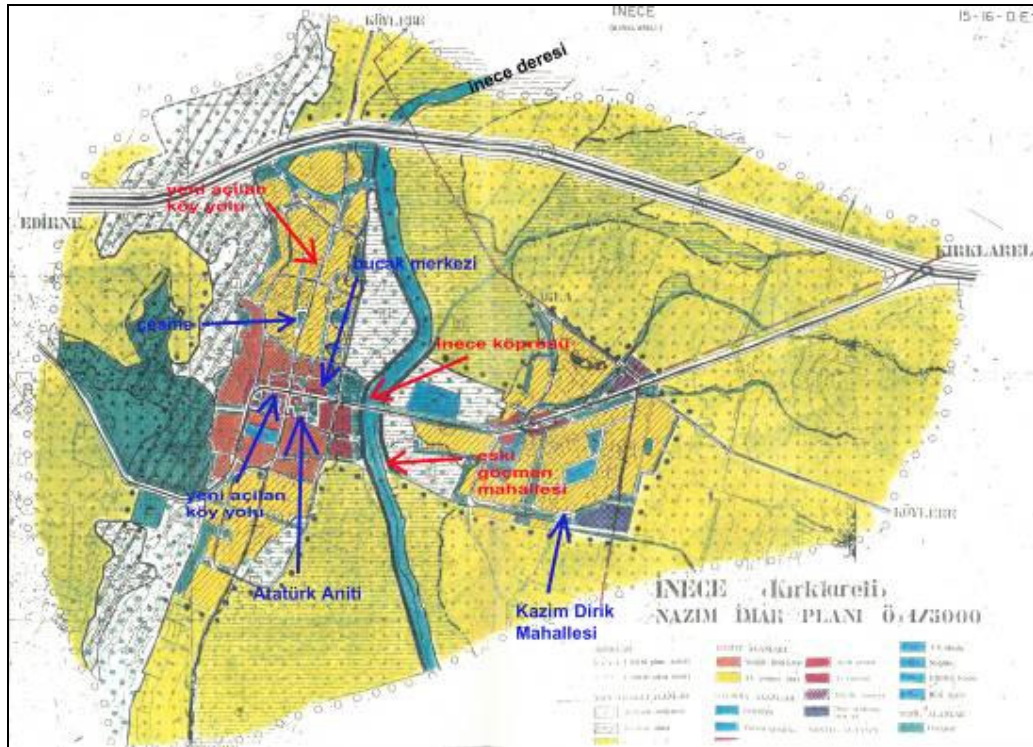

Şek.C2.5A/16. [39.1.5/6] no'lu öğretmen lojmanının doğu giriş cephesi

C2.5B. İNECE BELDESİ

Şek.C2.5B/1. İnce Beldesi'nin 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanları

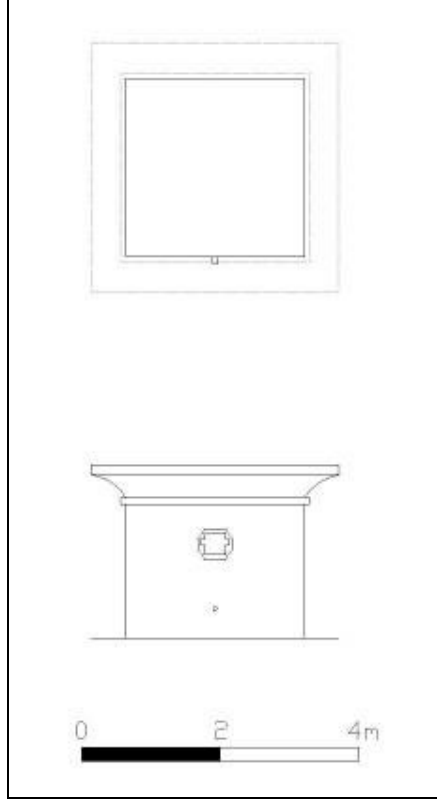
Şek.C2.5B/2. İnce'nin 1/5000 ölçekli planı üzerinde TUM dönemi imar faaliyeti

Şek.C2.5B/3. İnece Köprüsü

Şek.C2.5B/4. İnece Köprüsü

Şek.C2.5B/7. [39.1.6/2] no'lu çeşmenin planı **Şek.C2.5B/8.** [39.1.6/2] no'lu çeşme ve park

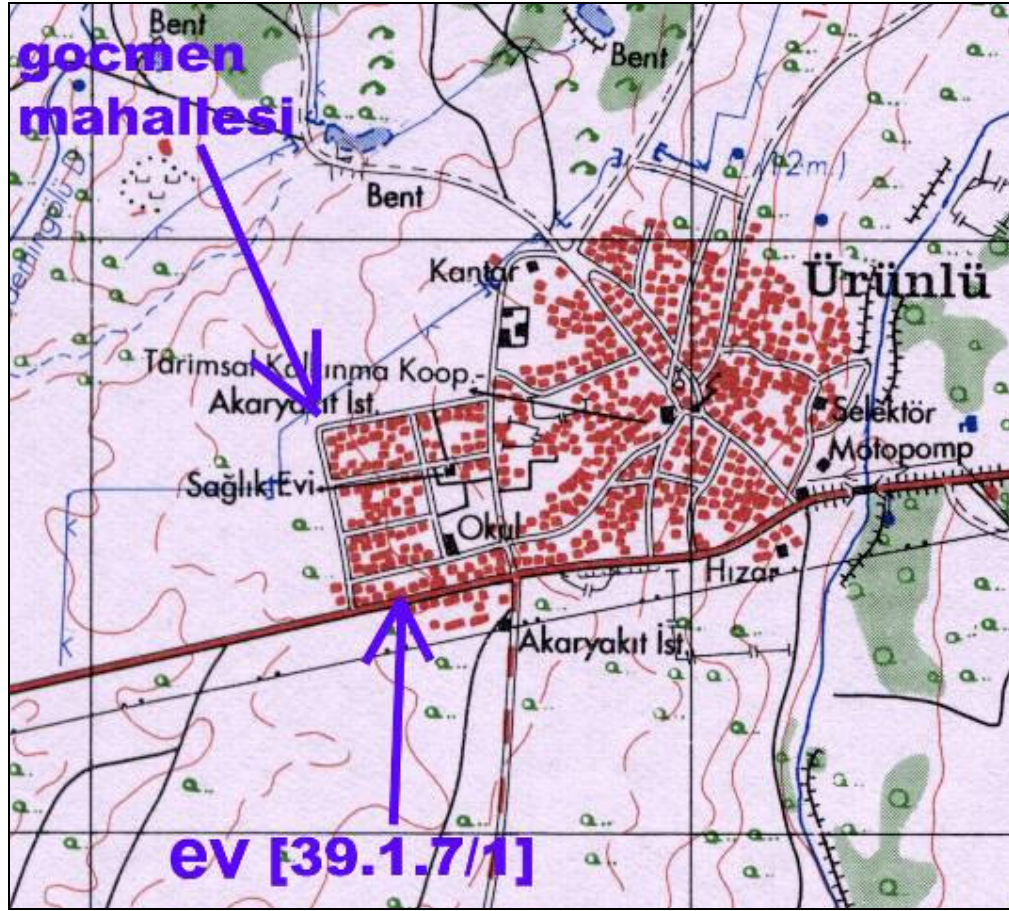

Şek.C2.5B/9 [39.1.6/2] no'lu İnce General Kemal Balıkesir çeşmesi

Şek.C2.5B/10. [39.1.6/3] no'lu İnece Atatürk anıtı, 1937 tarihli

C2.5C. ÜRÜNLÜ KÖYÜ

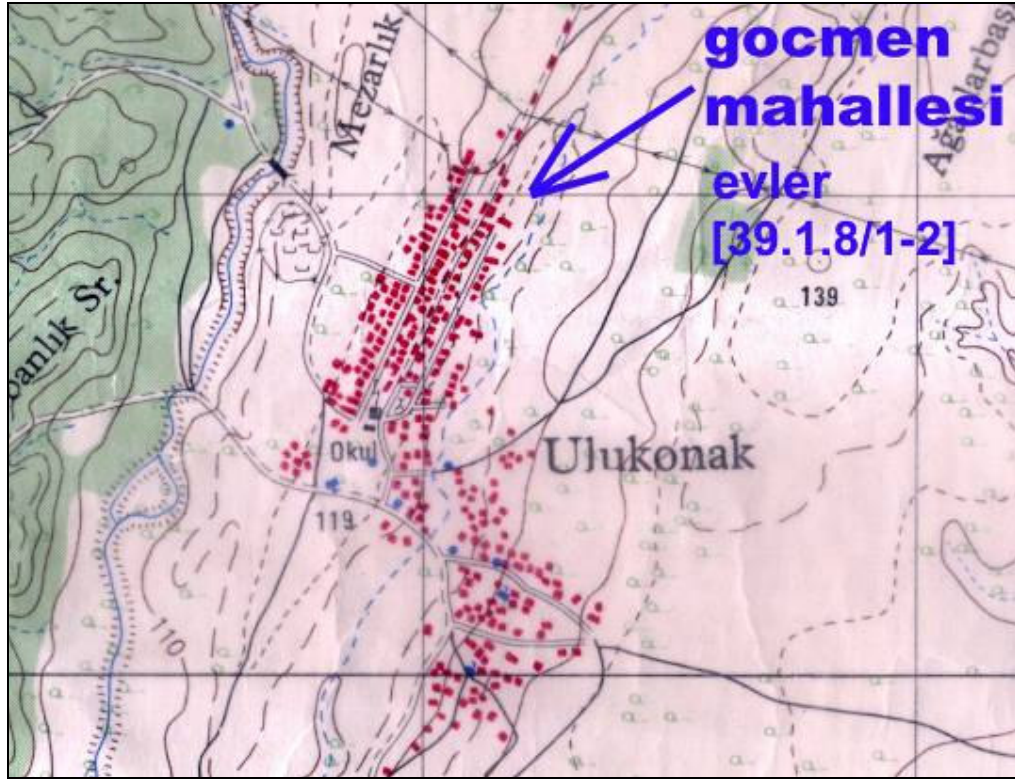

Şek.C2.5C/1. Ürünü Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

Şek.C2.5C/2. [39.1.7/1] no'lu evin güney cephesi

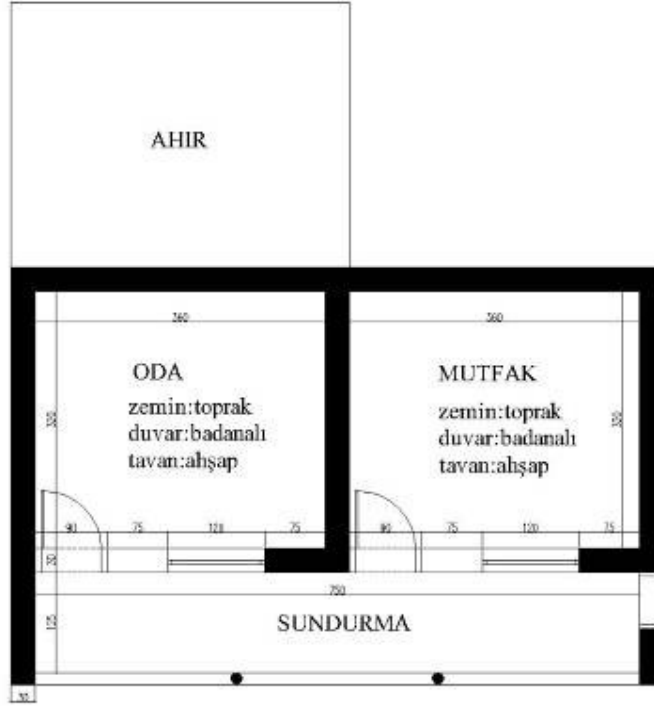
C2.5D. ULUKONAK KÖYÜ

Şek.C2.5D/1. Ulukonak Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alan

Şek.C2.5D/2. [39.1.8/2] no'lu evin giriş cephesi

Şek.C2.5D/3. [39.1.8/1] no'lu evin planı

Şek.C2.5D/4. [39.1.8/1] no'lu evin güneydoğu cephesi

Şek.C2.5D/5. [39.1.8/1] no'lu evin kuzeybatı cephesi ve önünde ahır kısmının molozu

Şek.C2.5D/6. [39.1.8/1] no'lu evin ahşap taşıyıcılı kerpiç duvarı

Şek.C2.5D/7. [39.1.8/1] no'lu evin ahşap taşıyıcılı kerpiç duvarı

Şek.C2.5D/8. [39.1.8/1] no'lu evin sundurmasının ahşap tavan kaplaması

Şek.C2.5D/9. [39.1.8/1] no'lu evin iç mekânındaki ahşap tavan kaplaması

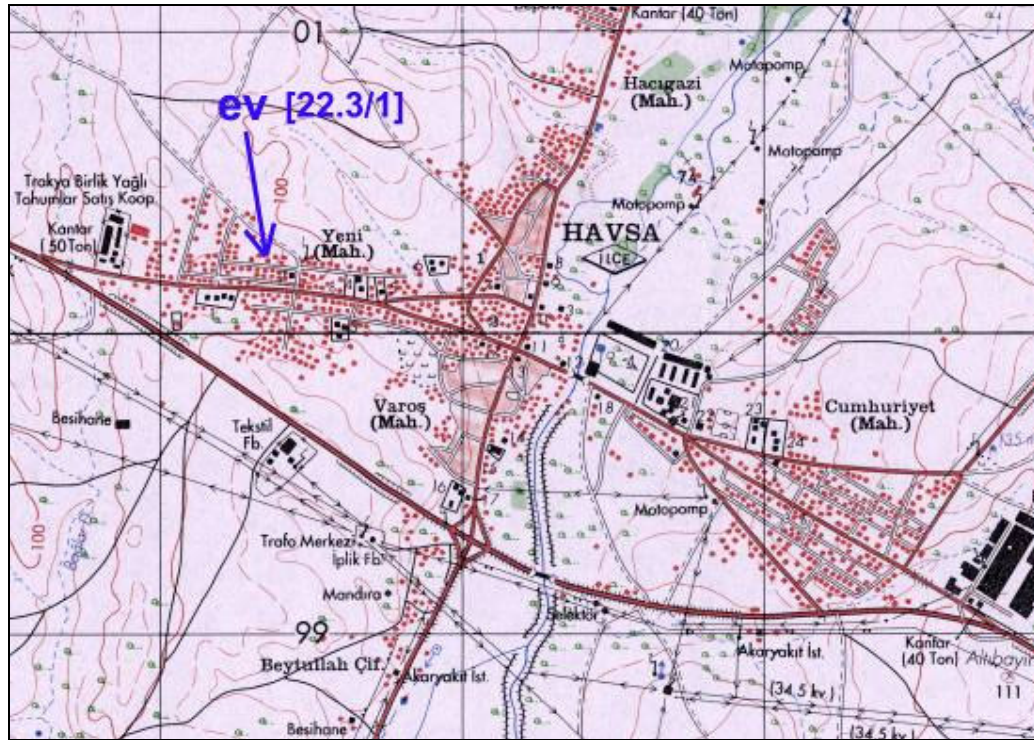

Şek.C2.5D/10. [39.1.8/2] no'lu evin oda tavan kaplaması

Şek.C2.5D/11. [39.1.8/2] no'lu evin oda tavan kaplaması

C2.5E. HAVSA İLÇESİ

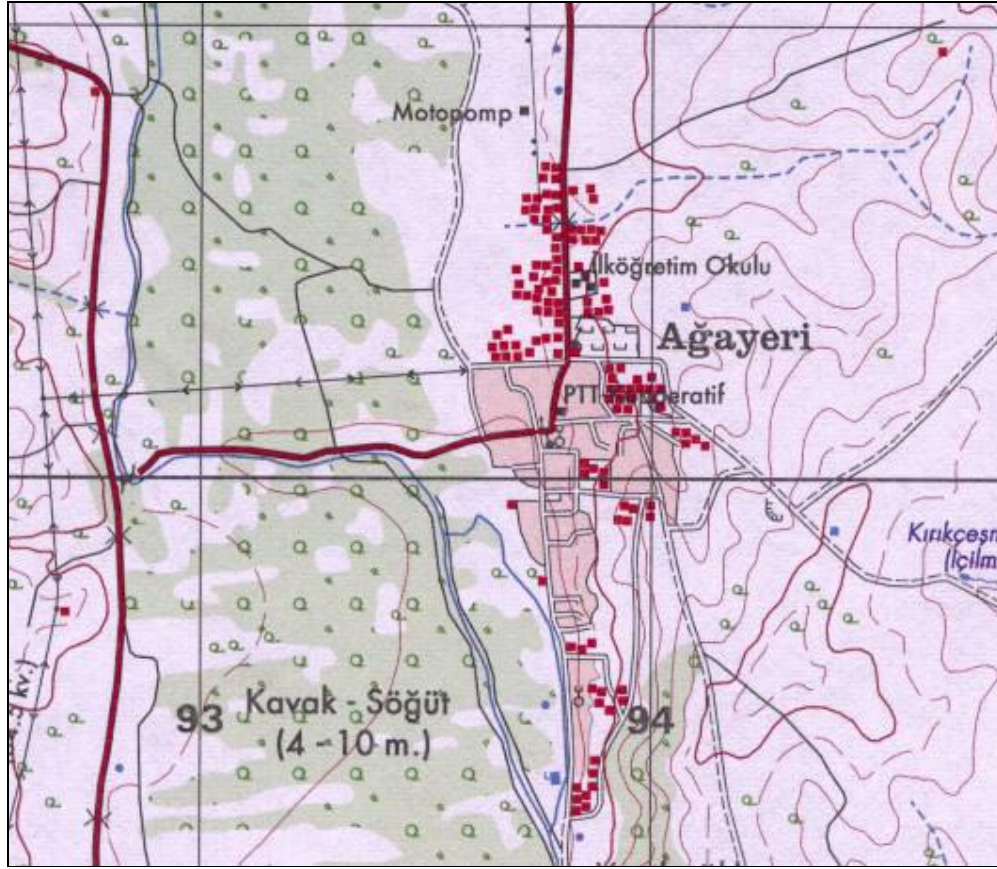

Şek.C2.5E/1. Havsa İlçesi'nin 1/25.000 ölçekli planı

Şek.C2.5E/2. [22.3/1] no'lu ikiz evin güney cephesi

C.2.6A. AĞAYERİ KÖYÜ

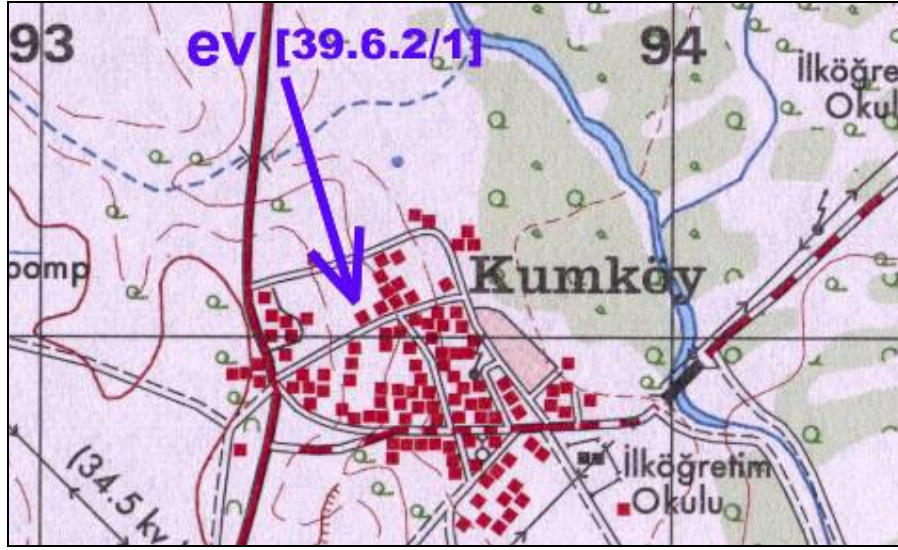

Şek.C2.6A/1. Ağayeri Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası

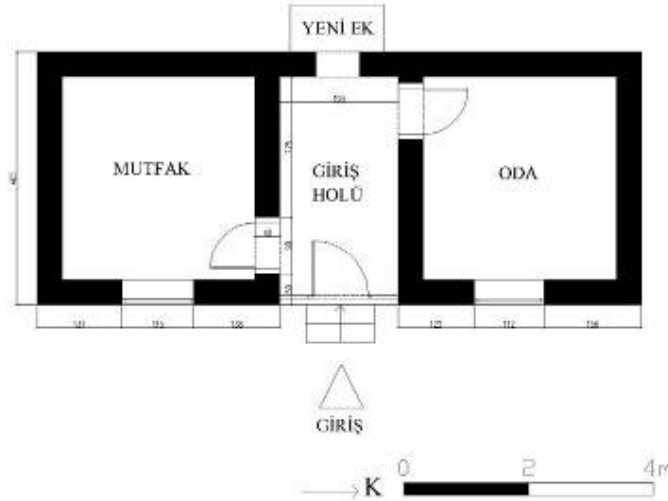

Şek.C2.6A/2. [39.2.1/1] no'lu evin giriş cephesi

C2.6B. KUMKÖY

Şek.C2.6B/1. Kumköy'ün 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

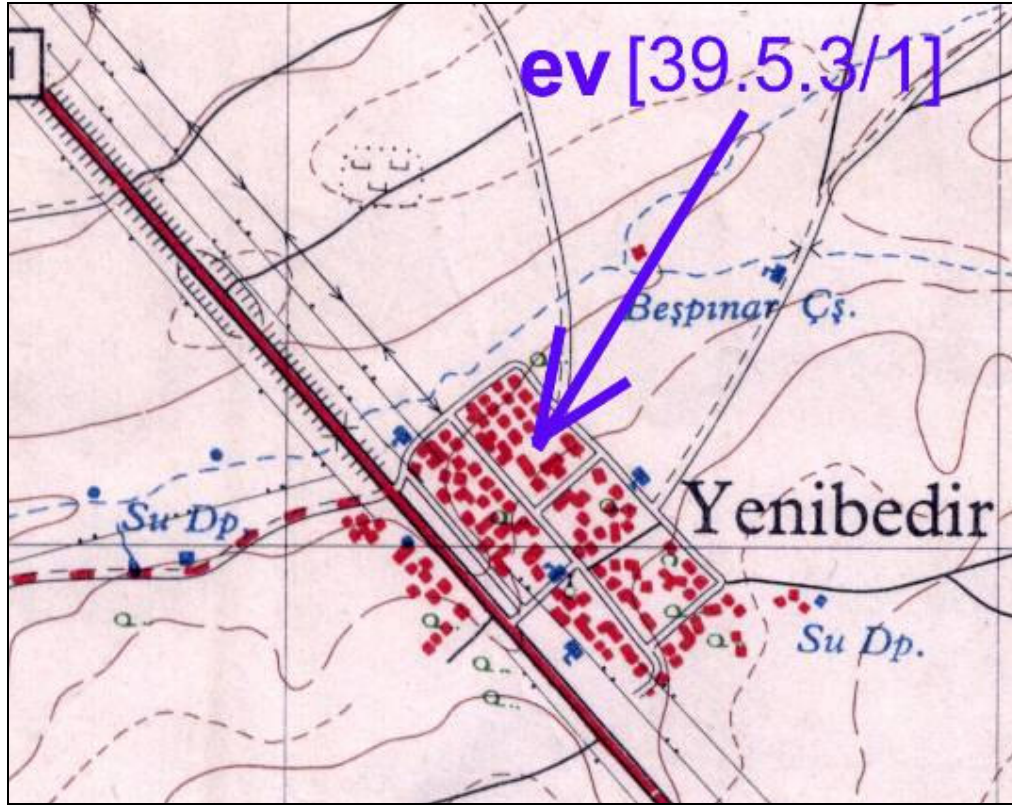

Şek.C2.6B/2. [39.6.1/1] no'lu yapının planı

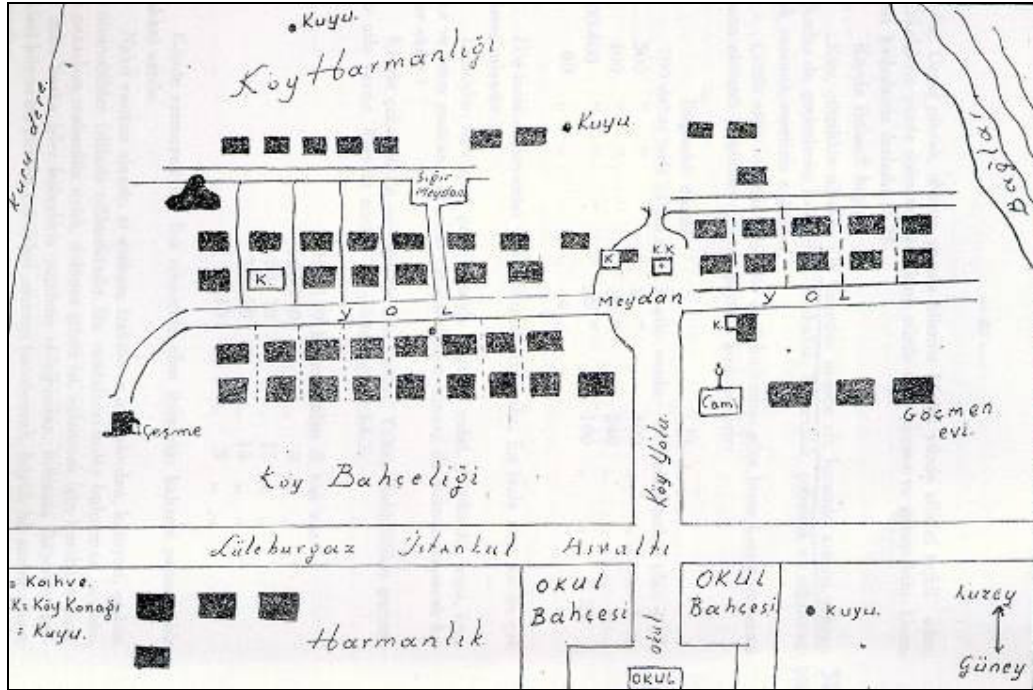

Şek.C2.6B/3. [39.6.1/1] no'lu evin giriş cephesi

C2.7A. YENİBEDİR KÖYÜ

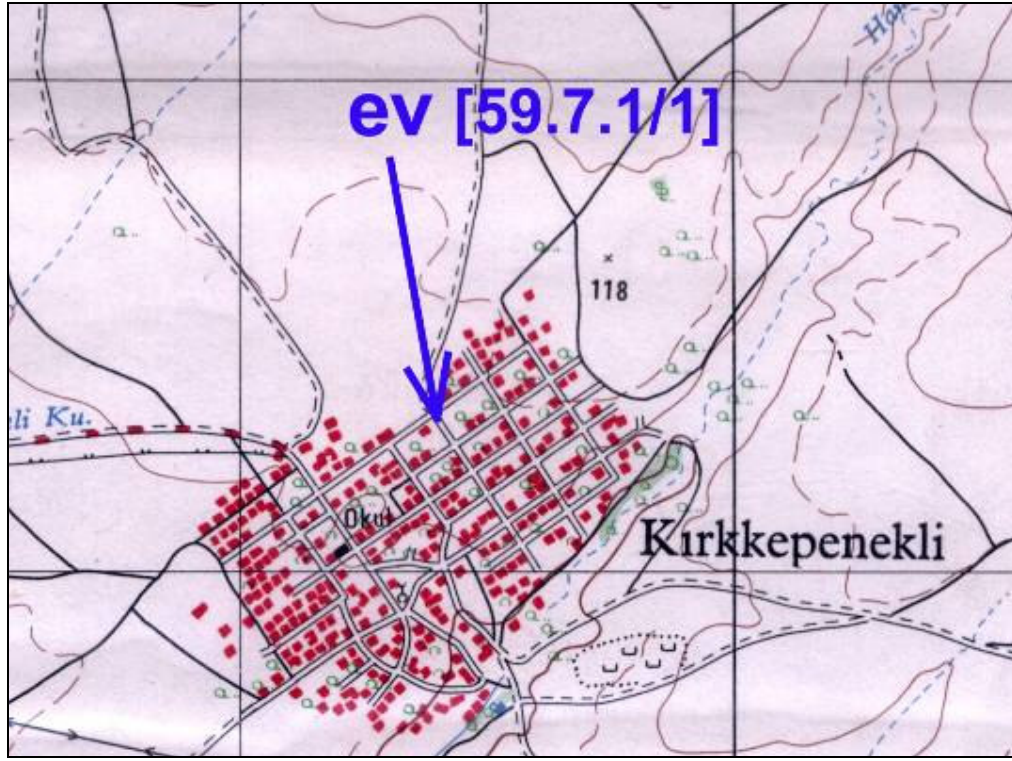

Şek.C2.7A/1. Yenibedir Köyü'nün 1/25.000 ölçekli planı ve çalışılan alan

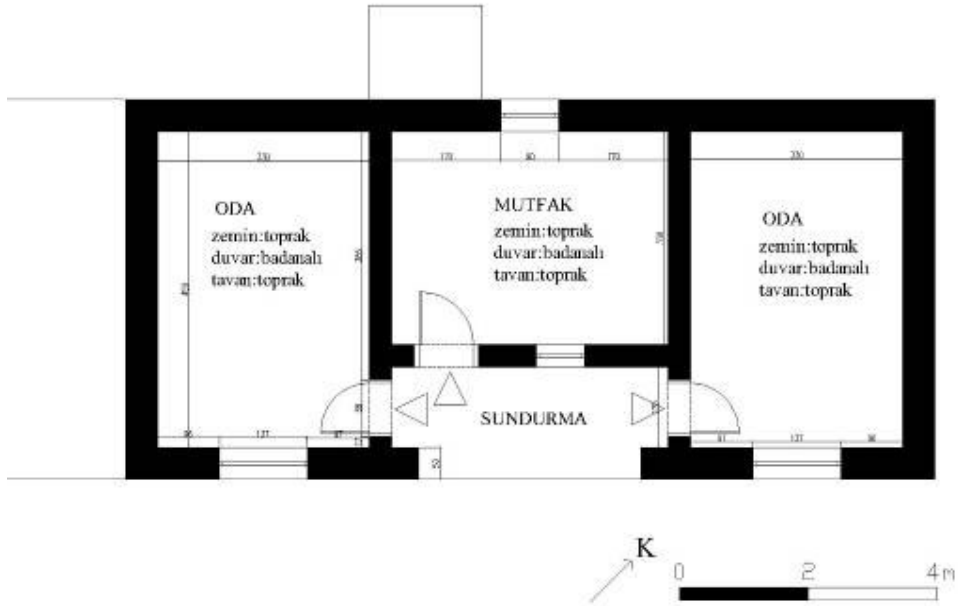

Şek.C2.7A/2. Yenibedir Köyü'nün 1956'da çizilen krokisi (Kurhan, 1956:[68-69])

Şek.C2.8A. KIRKKEPENEKLİ KÖYÜ

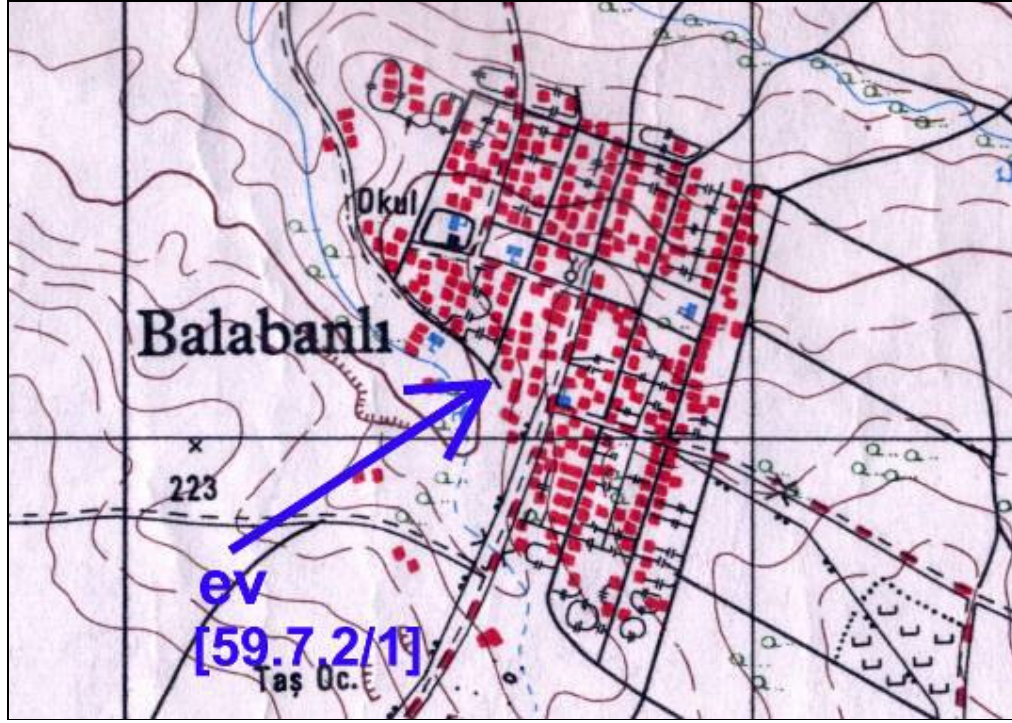

Şek.C2.8A/1. Kırkkepenekli Köyü'nün 1/25.000 ölçekli haritası

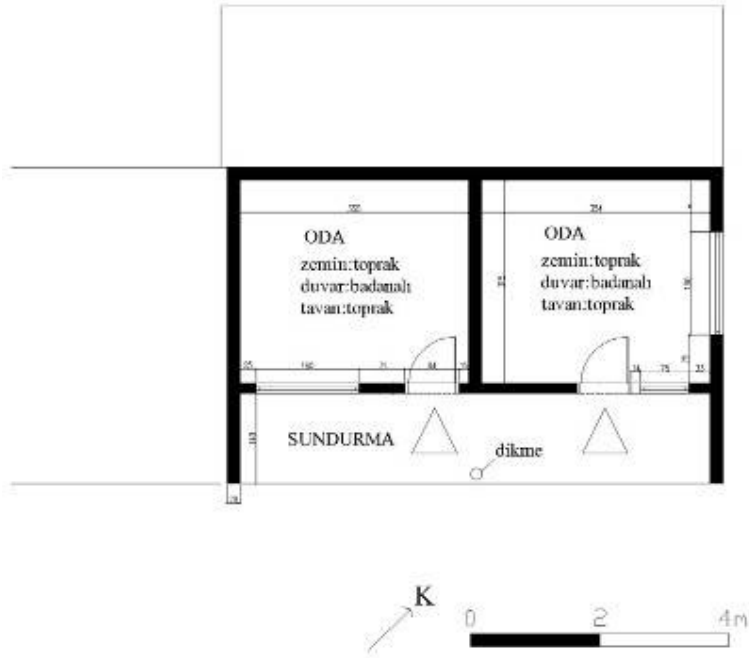

Şek.C2.8A/2. [59.7.1/1] no'lu evin planı

Şek.C2.8B. BALABANLI KÖYÜ

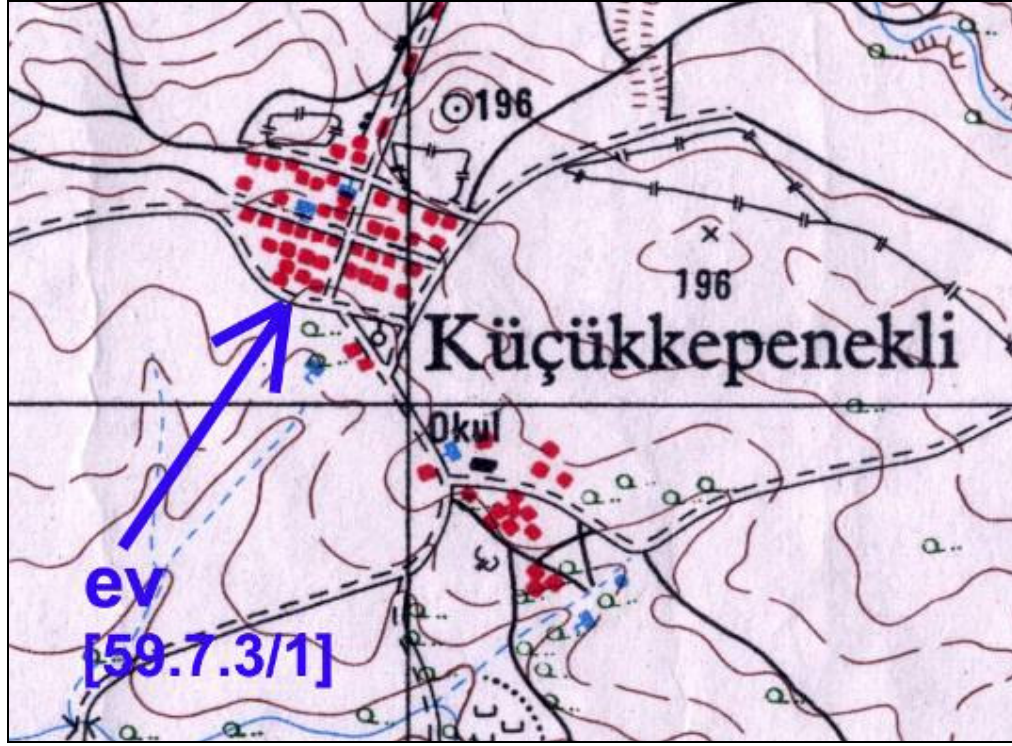

Şek.C2.8B/1. Balabanlı Köyü 1/25.000 ölçekli haritası ve çalışma alanı

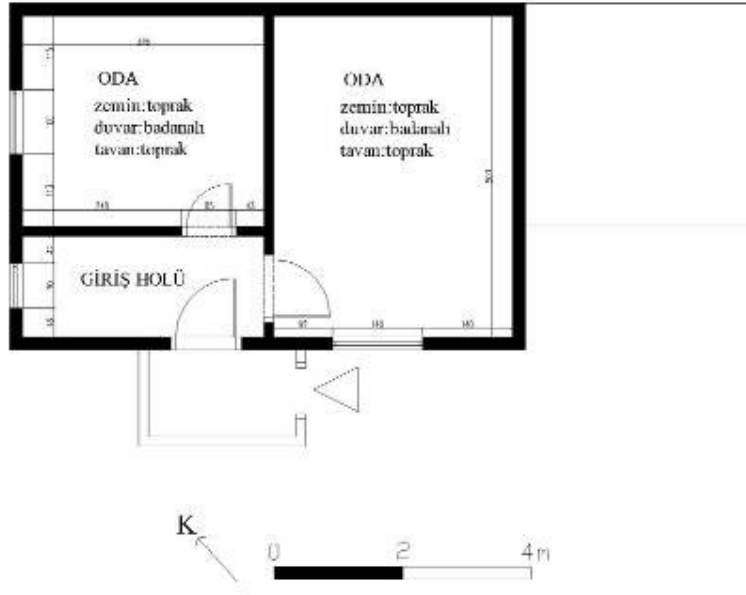

Şek.C2.8B/2. [59.7.2/1] no'lu evin planı

Şek.C2.8C. KEPENEKLİ KÖYÜ

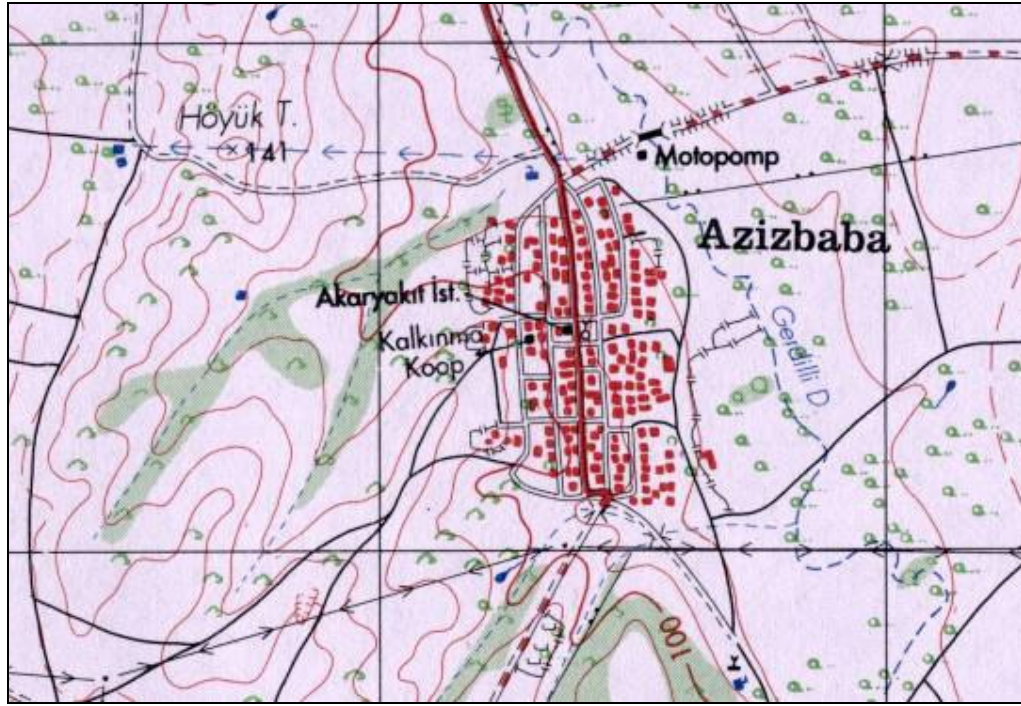

Şek.C2.8C/1. Kepenekli Köyü'nün 1/25.000 ölçekli planı

Şek.C2.8C/2. [59.7.3/1] no'lu evin planı

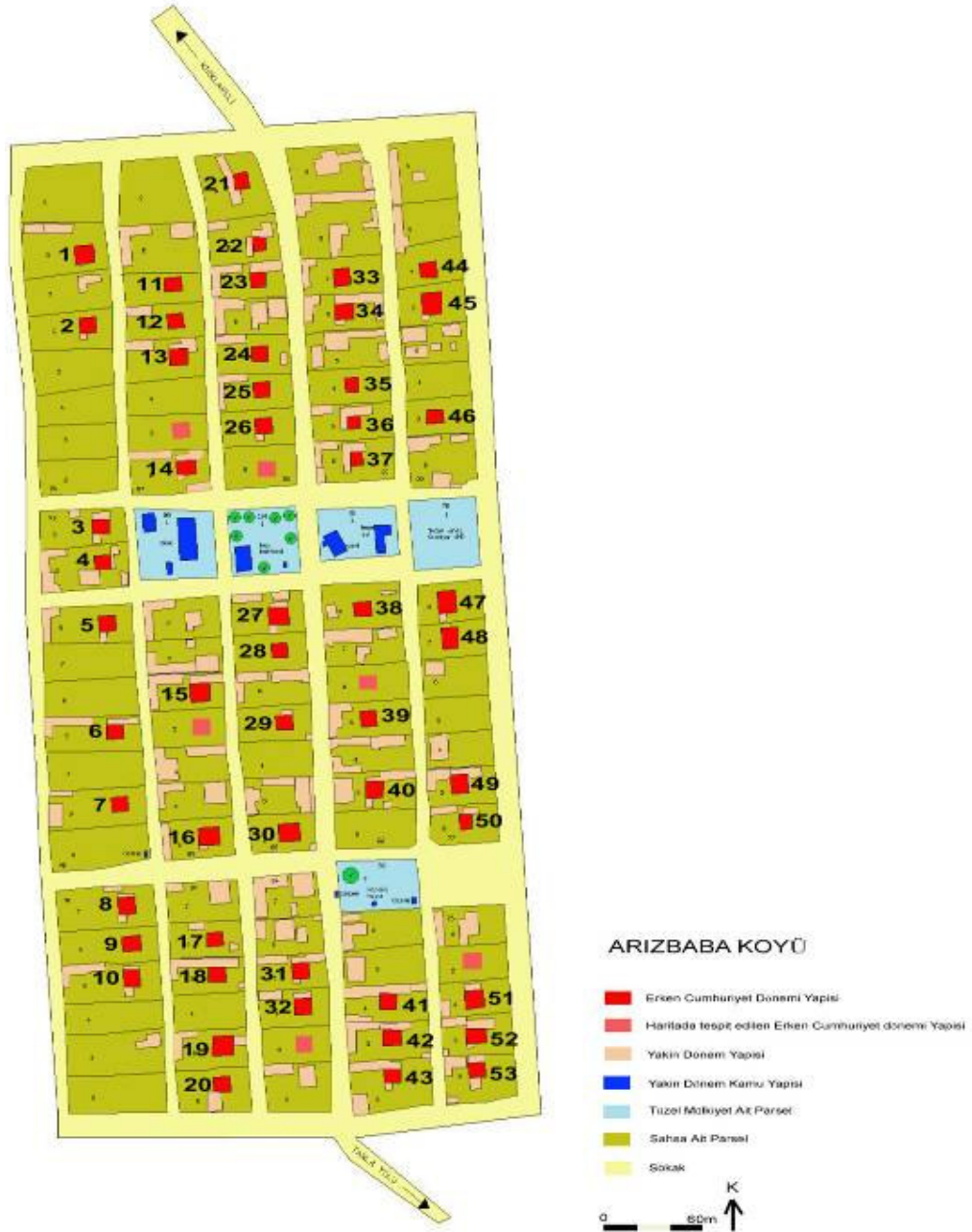
ŞEKİL C3A. ARIZBABA KÖYÜ

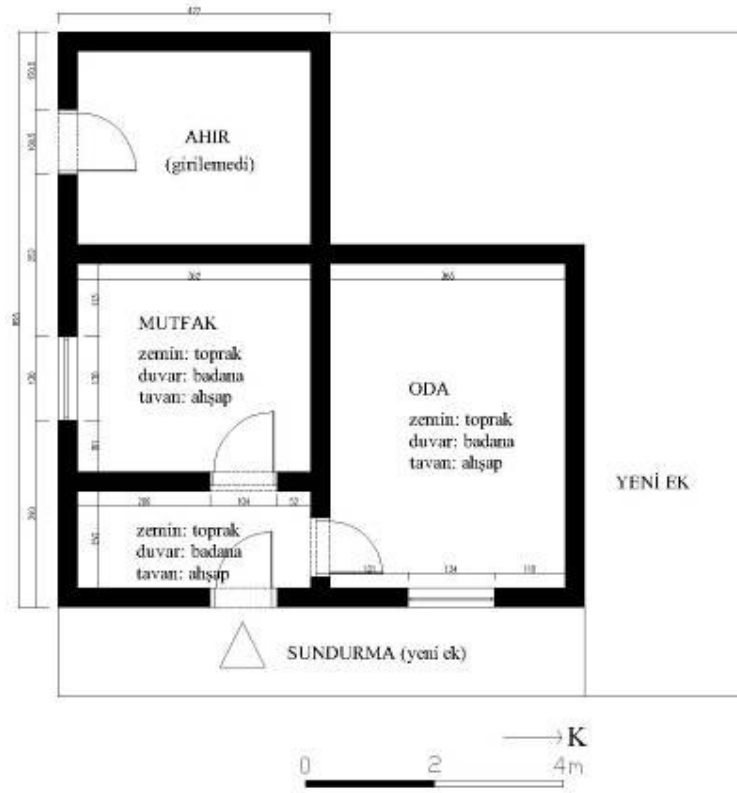
Şek. C3A/1. Arizbaba Köyü ve yakın çevresinin 1/25.000 ölçekli haritası

Şek. C3A/2. Arizbaba Köyü'nün 1/1000 ölçekli planı

Şek. C3A/3. Arızbaba Köyü'nde tespit edilen Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları
[39.1.9/1-53]

Şek. C3A/4. Arizbaba Köyü'nde belgelenen [39.1.9/37] no'lu evin planı

Şek. C3A/5. [39.1.9/37] no'lu evin doğu (giriş) ve güney cephesi

Şek. C3A/6. Arızbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri

Şek. C3A/7. Arızbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri

Şek. C3A/8. Arızbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri

Şek. C3A/9. Arızbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri

Şek. C3A/10. Arızbaba Köyü'ndeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örnekleri

Şek. C3A/11. Farklı plan tipindeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örneği

Şek. C3A/12. Farklı plan tipindeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örneği

Şek. C3A/13. Farklı plan tipindeki Erken Cumhuriyet Dönemi yapı örneği

Şek. C3A/14. Yapı önüne eklenen sundurma

Şek. C3A/15. Yapı önüne eklenen sundurma

Şek. C3A/16. Arkasında ek yapılar bulunan bir yapının arkadan (batıdan) görünüşü

Şek. C3A/17. Ahşap karkas ve kerpicin birlikte kullanıldığı “bütünleşik yapı sistemi”

Şek. C3A/18. Taş temel ve üzerinde ahşap dikme ile kerpîç duvar örgüsünün görüldüğü “bütünleşik yapı sistemi”

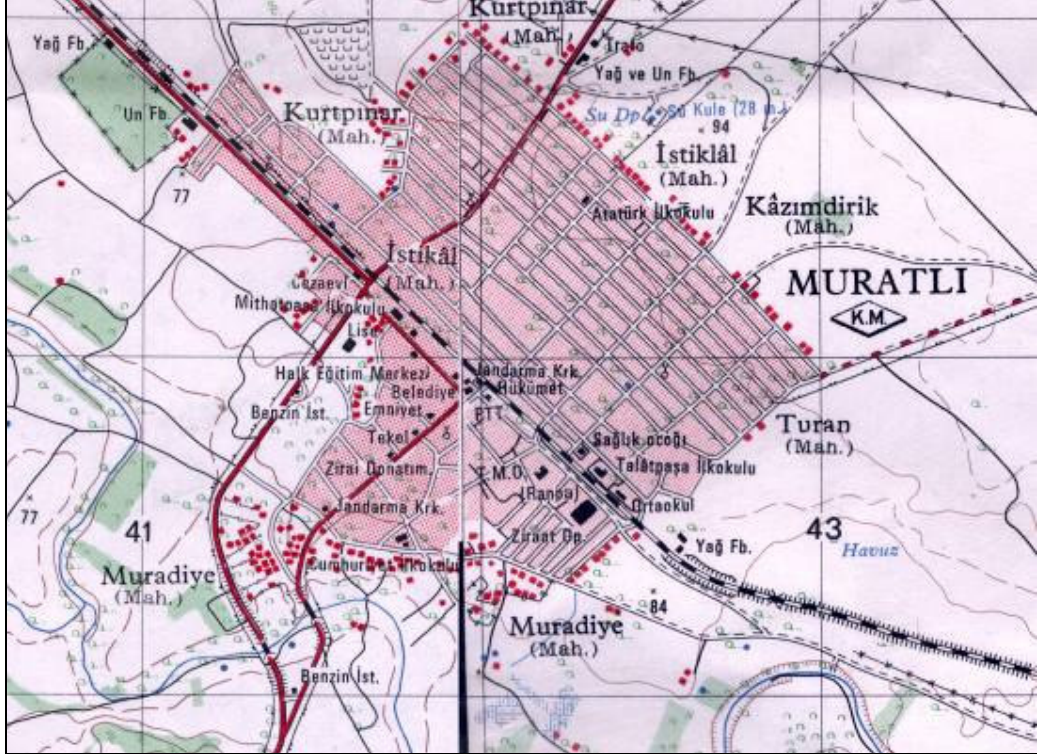

Şek. C3A/19. Yıkılmış bir yapının kalıntısı

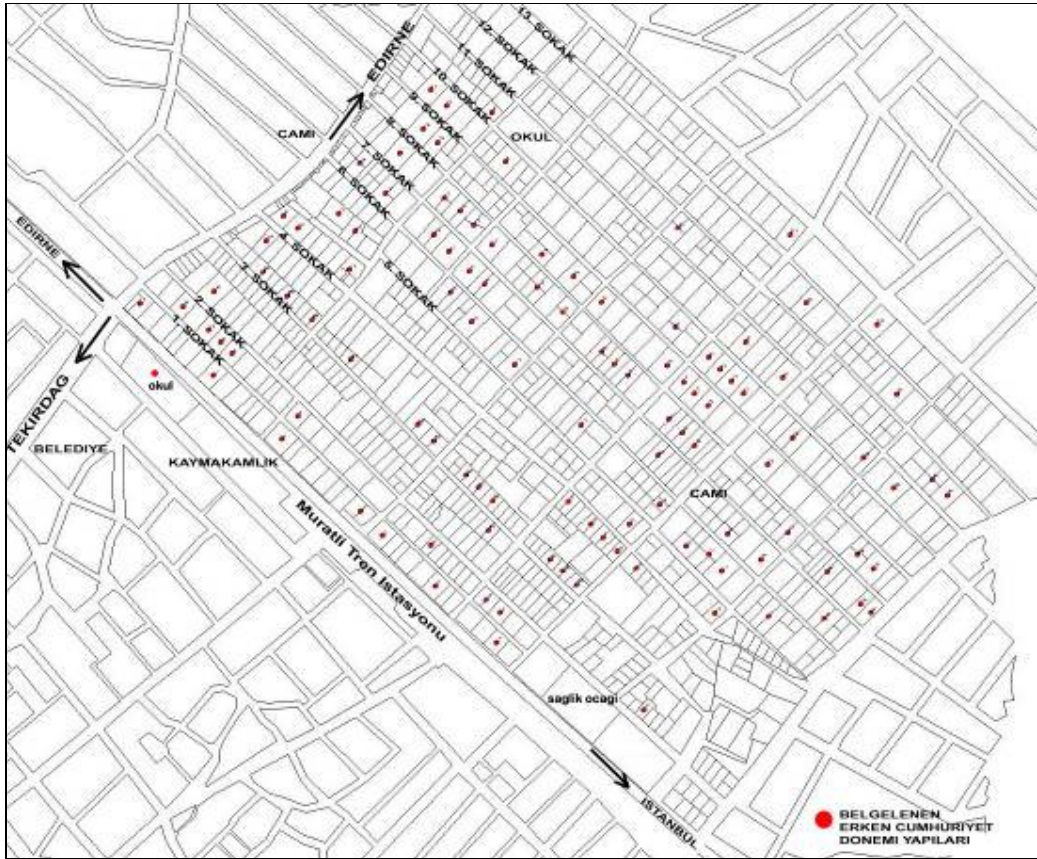

Şek. C3A/20. Çok katlı betonarme yapılaşma ile Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının ilişkisi

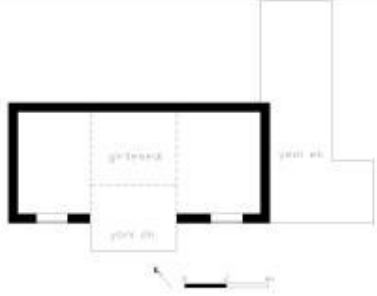
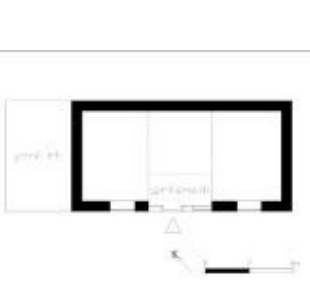
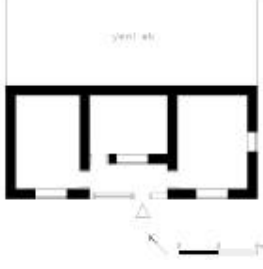
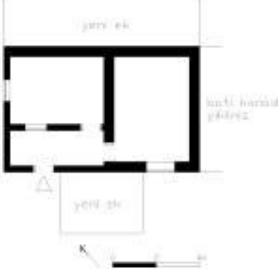
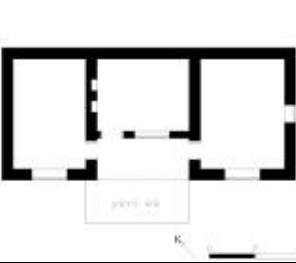
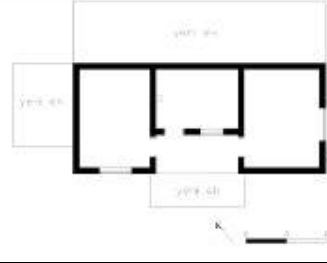
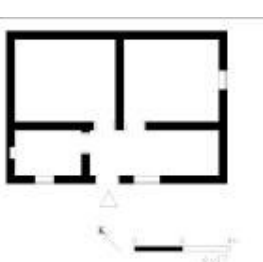
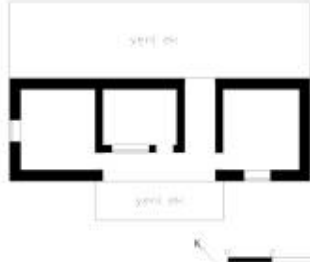
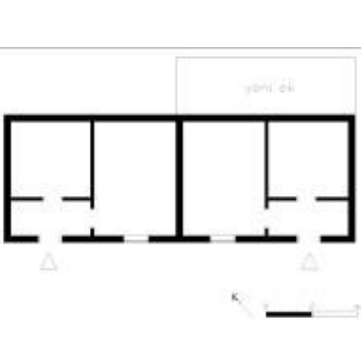
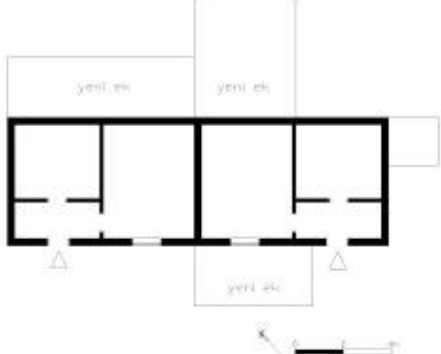
ŞEKİL C3B. MURATLI KÖYÜ

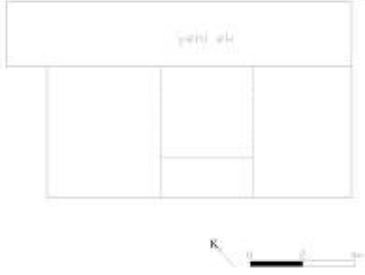
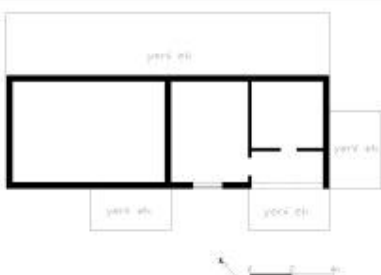
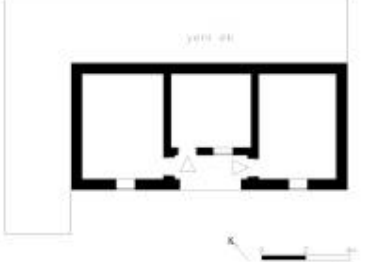
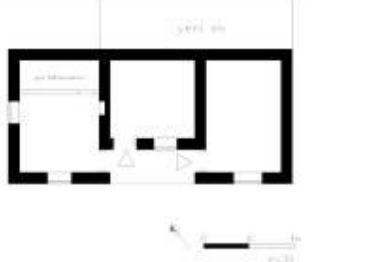
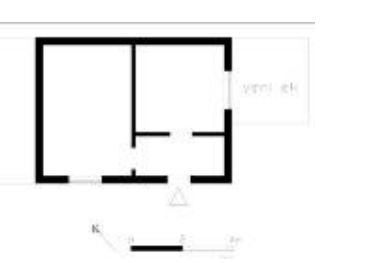
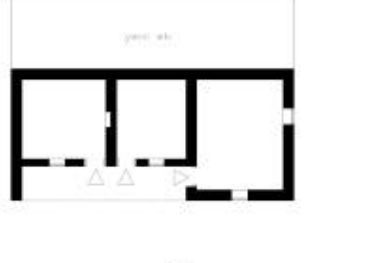
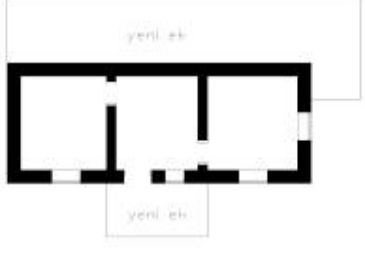
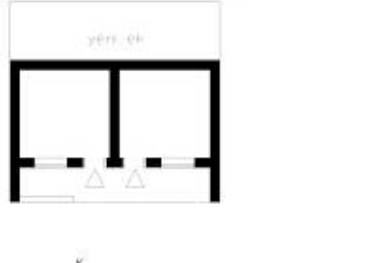
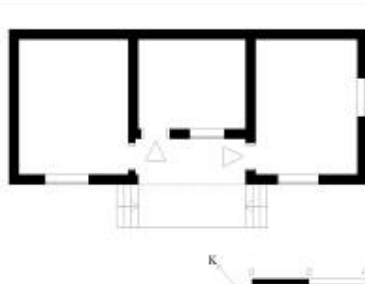
Şek. C3B/1. Muratlı'nın 1/25.000 ölçekli haritası

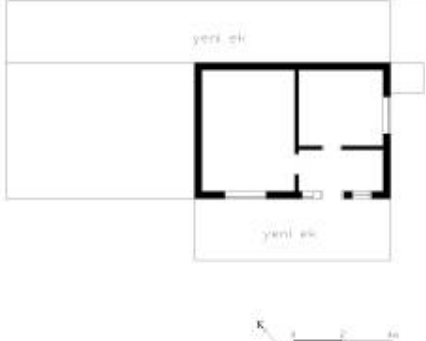
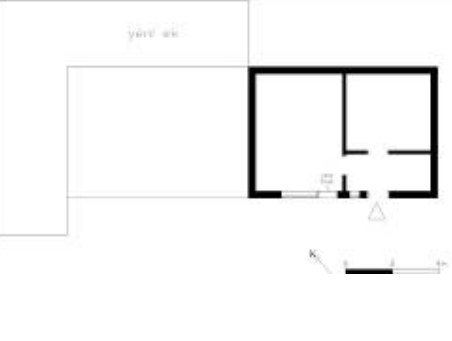
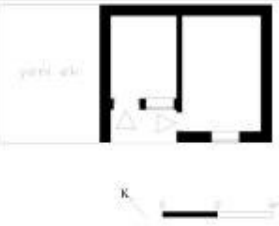
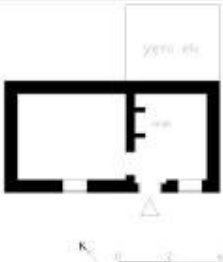
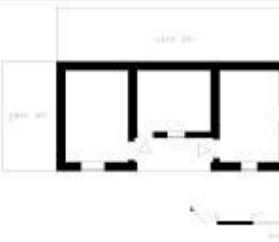
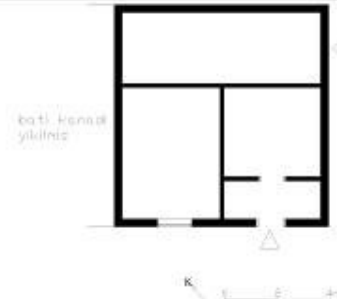
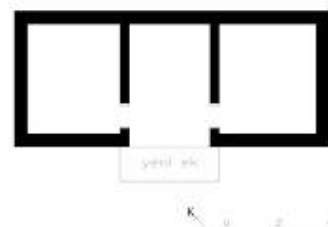
Şek. C3B/2. Muratlı'da belgelenen Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları (1/1000 ölçekli harita)

	
[59.7/1]	[59.7/4]
	
[59.7/7]	[59.7/9]
	
[59.7/10]	[59.7/11]
	
[59.7/17]	[59.7/18]
	
[59.7/22]	[59.7/24]

Şek. C3B/3. Muratlı'da çizim belgelemesi yapılan yapıların planları

	
[59.7/25]	[59.7/27]
	
[59.7/29]	[59.7/30]
	
[59.7/35]	[59.7/37]
	
[59.7/38]	[59.7/40]
	
[59.7/48]	

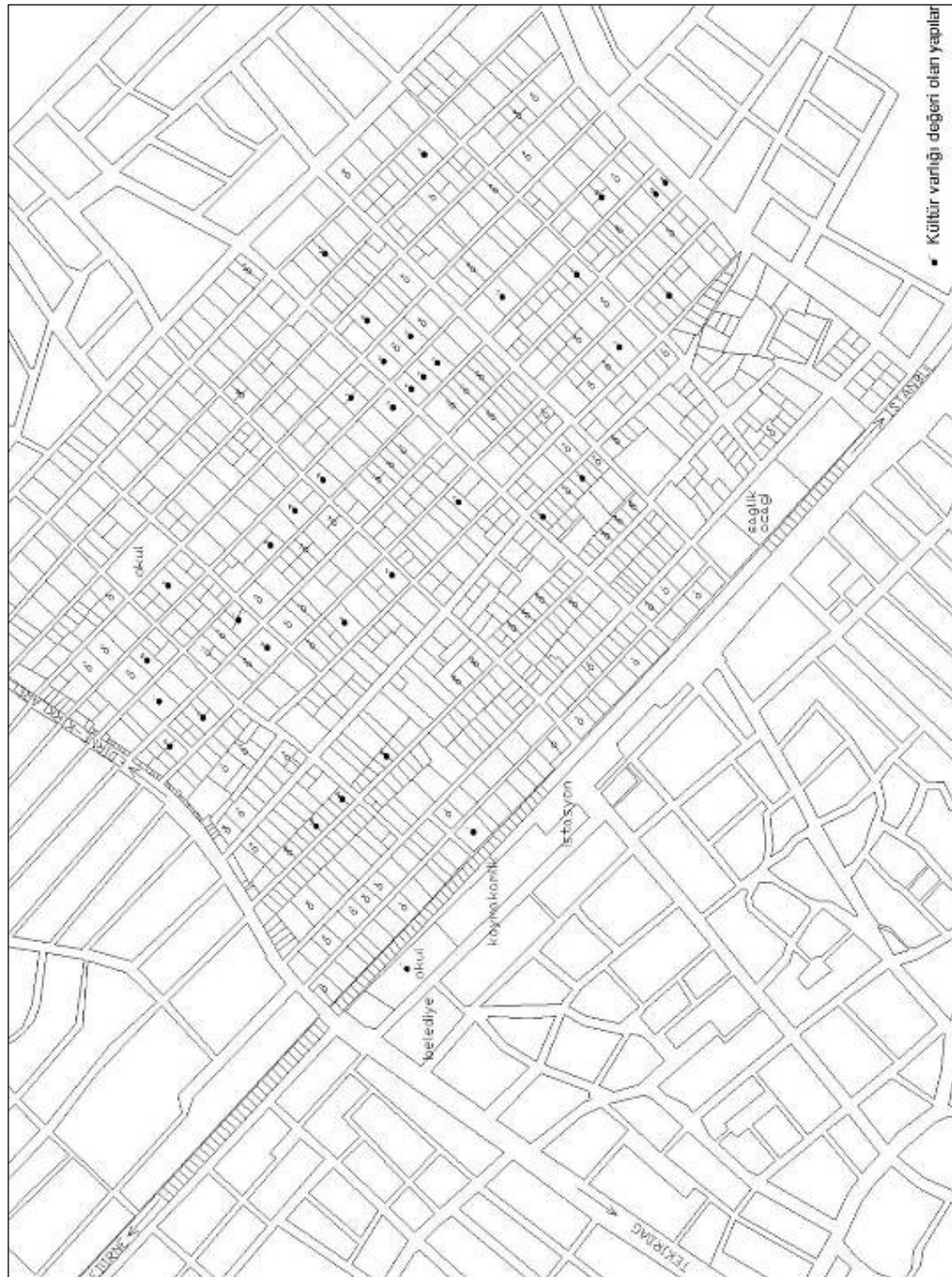
Şek. C3B/4. Muratlı'da çizim belgelemesi yapılan yapıların planları

	
[59.7/54] 	[59.7/55]
[59.7/58] 	[59.7/59]
[59.7/62] 	[59.7/68]
[59.7/112]	

Şek. C3B/5. Muratlı'da çizim belgelemesi yapılan yapıların planları

Şek. C3B/6. Muratlı Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları plan tiplerinin dağılımı

Şek. C3B/7. Muratlı'da saptanan kültür varlığı değeri olan yapılar

Şek. C3B/8. A3d plan tipindeki [59.03.029] no'lu ev

Şek. C3B/9. A3d plan tipindeki [59.03.030] no'lu ev

Şek. C3B/10. A3d plan tipindeki [59.03.044] no'lu ev

Şek. C3B/11. A3d plan tipindeki [59.03.062] no'lu ev

Şek. C3B/12. A3d plan tipindeki [59.03.069] no'lu ev

Şek. C3B/13. B1a plan tipindeki [59.03.022] no'lu ev

Şek. C3B/14. B1a plan tipindeki [59.03.024] no'lu ev

Şek. C3B/15. B1a plan tipindeki [59.03.109] no'lu ev

Şek. C3B/16. A3c plan tipindeki [59.03.058] no'lu ev

Şek. C3B/17. A1b plan tipindeki [59.03.059] no'lu ev

Şek. C3B/18. Yıkık durumdaki ev [59.03.026] no'lu yığma kerpiç ev

Şek. C3B/19. Parselde iz niteliğinde duvarları saptanan [59.03.005] no'lu ev

Şek. C3B/20. Ahşap karkas duvar sistemi, [59.03.052] no'lu ev

Şek. C3B/21. [59.03.075] no'lu evin saçak detayı

Şek. C3B/22. Batı kanadı yıkılmış olan [59.03.068] no'lu ikiz ev

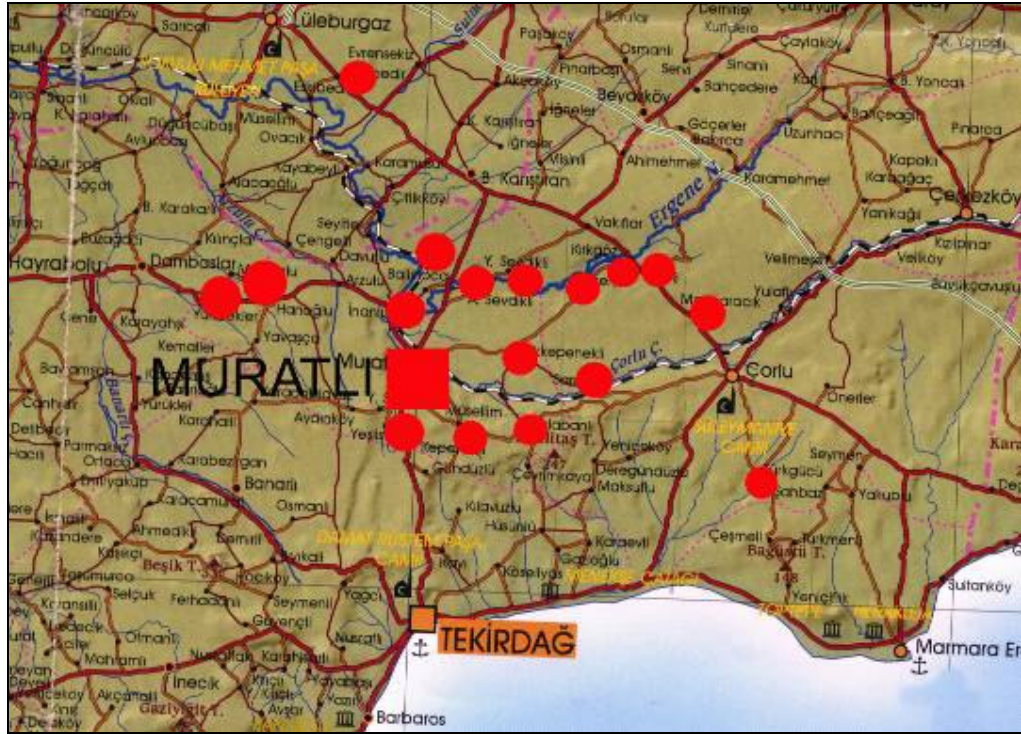

Şek. C3B/23. Doğu kanadı yıkılarak yerine apartman yapılan [59.03.064] no'lu ikiz ev

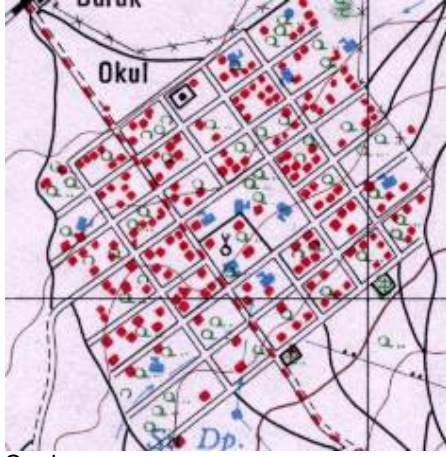

Şek. C3B/24. Yarısı yıkılarak yerine apartman yapılan [59.03.002] no'lu ev

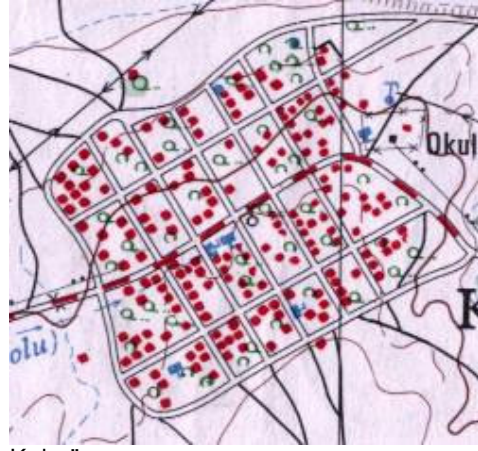
ŞEKİL C4. MİMARİ DEĞERLENDİRME

Şek.C4/1. Muratlı çevresindeki planlı yerleşme birimi içeren köyler

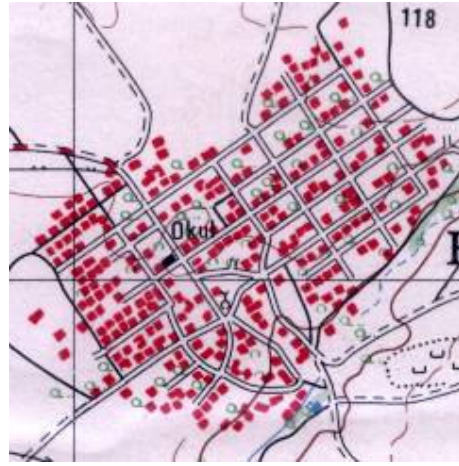
Sarılar

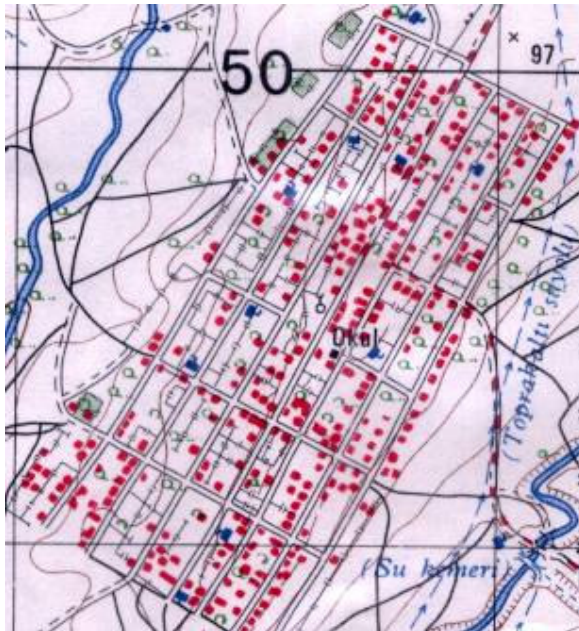
Kırkgöz

Esenler

Kırkkepenekli

Türkgücü

Arızbaba

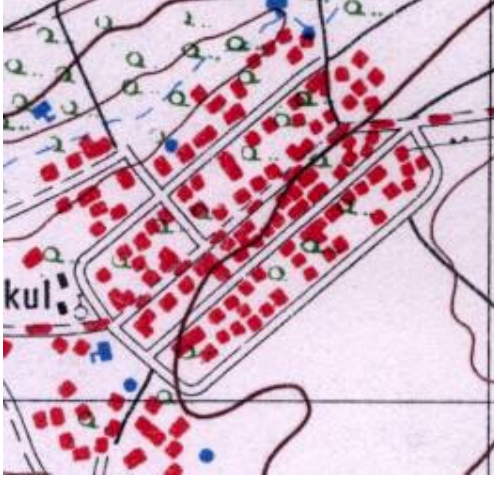
Şek.C.4/2. "A" tipi yerleşme örnekleri

Marmaracık

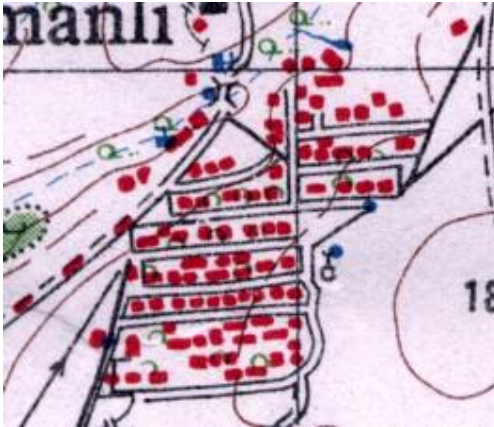
Ulaş

Yurtbekler

Kepenekli

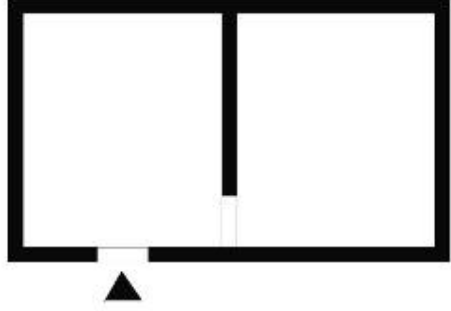

Osmanlı

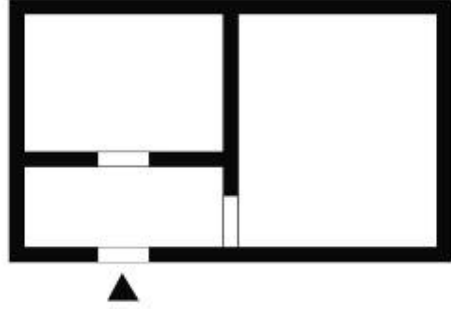

Yukarı Sevindikli

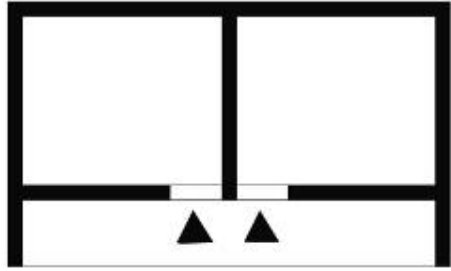
Şek.C.4/3. "B" tipi yerleşme örnekleri

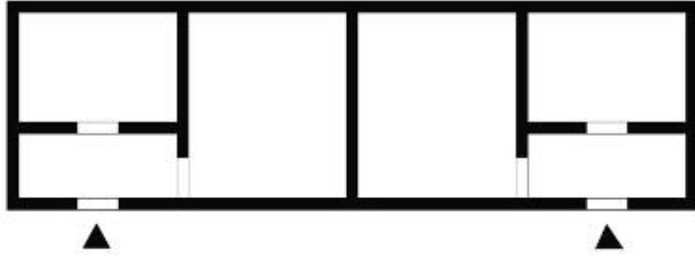
Tek ev A1

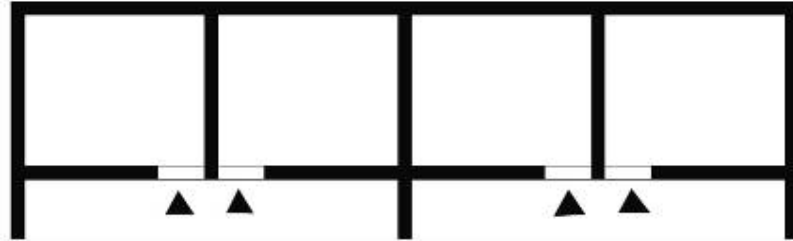
Tek ev A2

Tek ev A3

İkiz ev B1

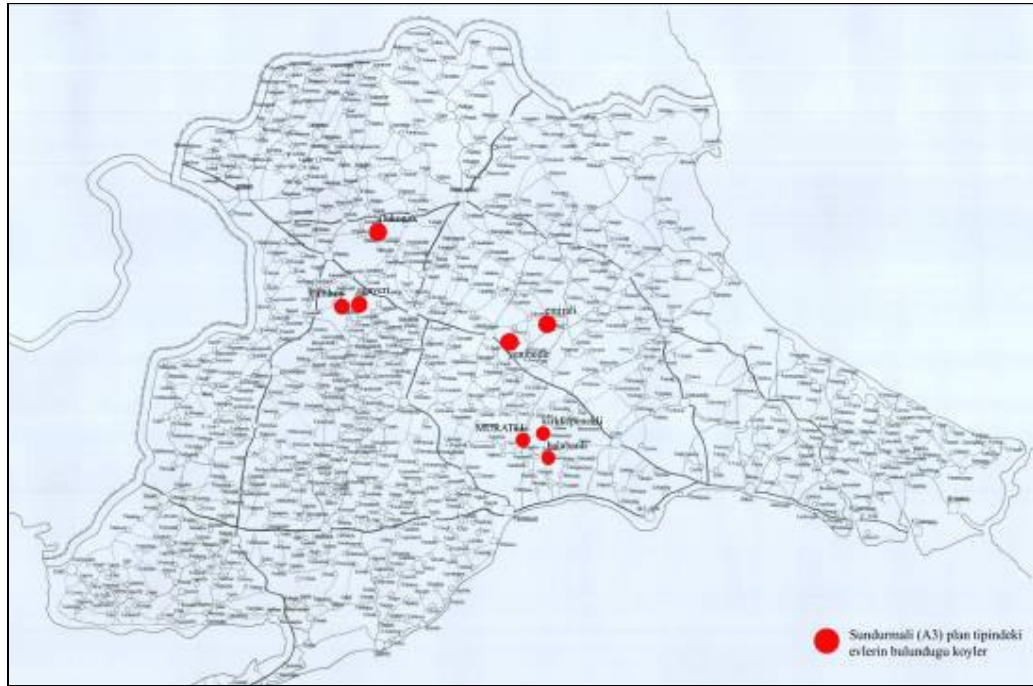

İkiz ev B2

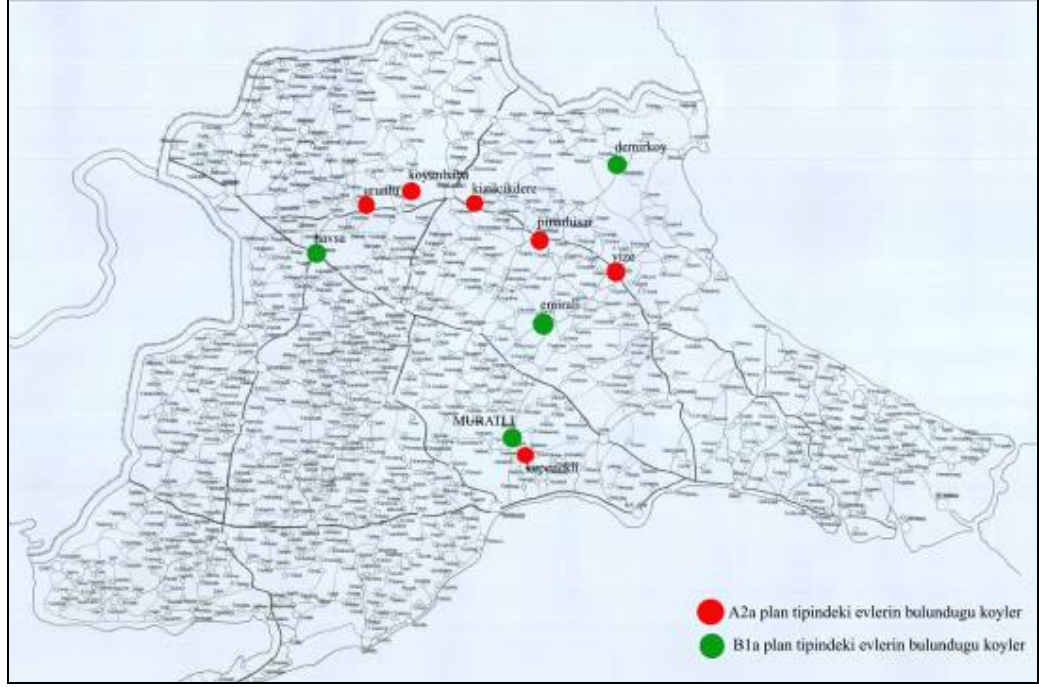
Şek.C.4/4. Asal ev plan tipleri

A1				
	A1a	A1b		
A2				
	A2a	A2b	A2c	A2d
A3				
	A3a	A3b	A3c	
	A3d	A3e	A3f	

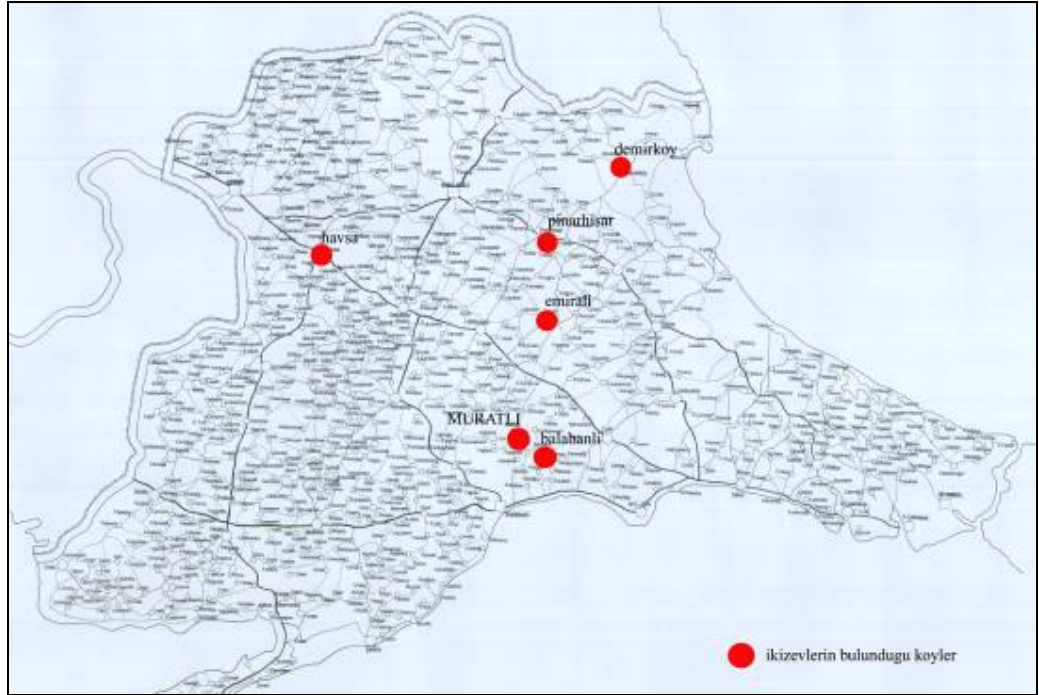
Şek.C.4/5. Tek ev plan tipinin alt tipleri

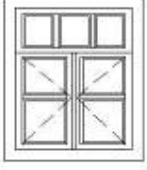
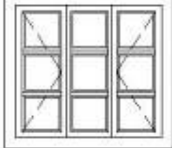
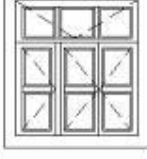
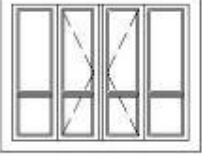
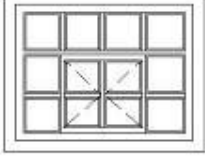
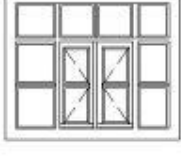
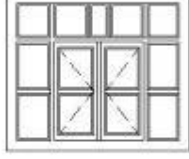
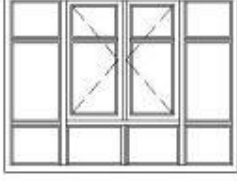
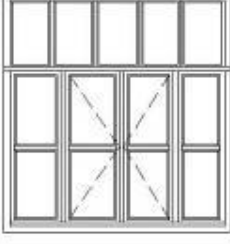
Şek.C.4/6. Yarı açık mekanlı yapı tiplerinin (A3 ve B2) dağılımı

Şek.C.4/7. “A2a” ve onun ikiz tipi olan “B1a” plan tipindeki yapıların dağılımı

Şek.C.4/8. İkiz ev plan tipindeki yapıların dağılımı

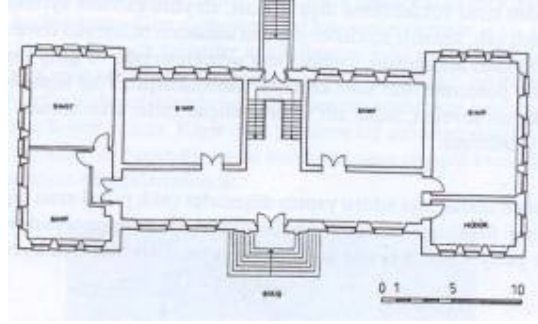
KONUT PENCERELERİ	
iki bölmeli	
üç bölmeli	
dört bölmeli	
OKUL PENCERELERİ	
	

Şek.C.4/9. Konut ve okullarda saptanan pencere tipleri

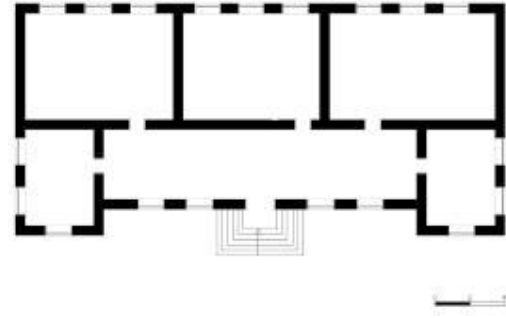
ŞEK.C5.

Şek.C5/1. Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik'in evi (foto:2006)

Şek.C5/2. Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu (yapım yılı: 1926-28)
(Aslanoğlu, 2001:164)

Şek.C5/3. Kırklareli Koyunbaba Köyü okulu (yapım yılı: 1934-35)

EK D: KORUMA ÖNERİLERİ

Tablo D.1. Köylerde belgelenen yapıların durumu ve kültür varlığı değeri¹

envanter no	plan tipi ²	yapı sistemi	işlev değişikliği	sağlamlık durumu	özgünlük durumu ³	parsel durumu ⁴	kültür varlığı değeri
22.3/1	B1a	ahşap karkas	yok	kötü	C F	B	var
39.1/1	A3g	yığma taş ve ahşap karkas	boş	kötü	C Ç		yok
39.1/2	?	yığma taş	yok	orta	C Ç	D	yok
39.1.1/1	A2a?	?	yok	iyi	A		var
39.1.1/2	çeşme		kullanım dışı	iyi	A		var
39.1.1/3	çeşme		kullanım dışı	iyi	A		var
39.1.3/1	A2a	ahşap karkas	yıkık	yıkık	A		var
39.1.4/1	okul	yığma tuğla	boş	iyi	B		var
39.1.5/1 ⁵	A2a	yığma taş	yıkık	yıkık			-
39.1.5/2 ⁶	A2a	yığma taş	yıkık	yıkık			-
39.1.5/3 ⁷	A2a	yığma taş	yıkık	yıkık			-
39.1.5/4	A2a	yığma taş	yıkık	yıkık			var
39.1.5/5	okul	yığma tuğla	boş	orta	A		var
39.1.5/6	öğr.evi	yığma tuğla	boş	kötü	A		var
39.1.6/1	İdari yapı	yığma tuğla	boş	orta	A		var
39.1.6/2	çeşme		kullanım dışı	iyi	A		var
39.1.6/3	anıt		yok	iyi	A		var
39.1.7/1	A2a	ahşap karkas	yıkık	yıkık			yok
39.1.8/1	A3a	bütünleşik	yıkık	yıkık	A		var
39.1.8/2	A3a	bütünleşik	yok	iyi	F	B	var
39.2.1/1	A3d	?	yok	iyi	F	B	var
39.3/1	B1a	ahşap karkas	boş	kötü	F	C	var
39.3/2	B1a	ahşap karkas	yok	kötü	C F	C	yok
39.3/3	B1a	ahşap karkas	yok	orta	C F	C	yok
39.3/4	B1a	ahşap karkas	yok	orta	C F	C	yok
39.3/5	B1a	ahşap karkas	boş	orta	C F	C D	yok
39.3/6	B1a	ahşap karkas	boş	orta	C F	C D	yok
39.5.1/1	A1a	ahşap karkas	boş	kötü	F	B	var

¹ Muratlı ve Arizbaba dışındaki yerleşmelerde belgelenen tek yapılar

² Plan tipleri Bölüm 4.4.2.1'de açıklanmıştır (Şek C4/5).

³ A:Korunmuş, B:Açıklıklarda değişim, C:Planda değişim, Ç:Çatıda değişim, D:Kat Ekleme; E:Kat indirme, F: Ek yapı, G:Bütünüyle değişmiş

⁴ A:Parsel alanında değişim, B:Nitelikli ek yapı, C:Niteliksiz ek yapı, D:Niteliksiz yeni yapı

⁵ Bu yapı 2005'te belgelenmiş, 2007'de bütünüyle yıkıldığı saptanmıştır.

⁶ Bu yapı 2005'te belgelenmiş, 2007'de bütünüyle yıkıldığı saptanmıştır.

⁷ Bu yapı 2005'te belgelenmiş, 2007'de bütünüyle yıkıldığı saptanmıştır.

39.5.1/2	A1a	ahşap karkas	yıkık	yıkık	F		B		var
39.5.1/3	A1a	ahşap karkas	yıkık	yıkık	F		B		var
39.5.1/4	A1a	ahşap karkas	yıkık	yıkık	F		B		var
39.5.1/5	anıt		kullanım dışı	orta					var
39.5.2/1	B2a	ahşap karkas	yıkık	yıkık	C	F	B		var
39.5.2/2	B1a	ahşap karkas	var	kötü	F		B		var
39.5.3/1	A3e	yığma kerpiç	yıkık	yıkık	C	F	C		yok
39.6.1/1	A3b	yığma kerpiç	boş	iyi	F		B		var
39.7/1	A2e	yığma taş	yıkık	yıkık	A				var
39.7/2	A2a	yığma taş	yıkık	yıkık	A				var
39.7/3	B1a	yığma taş ve ahşap karkas	yok	iyi	C	F	B		yok
39.7/4	B1a	yığma taş ve ahşap karkas	yok	orta	F		B		var
39.7/5	Idari yapı	yığma tuğla	boş	kötü	B				var
39.7.1/1	A2a	yığma taş ve ahşap karkas	boş	orta	A	F	B		var
39.7.1/2	A2a	yığma taş ve ahşap karkas	boş	kötü	F		B	D	var
39.7.1/3	A2a	yığma taş ve ahşap karkas	boş	kötü	A		D		var
39.8/1	A2a	ahşap karkas	boş	kötü	A				var
39.8/2	A2a	ahşap karkas	boş	iyi	F		B		var
39.8/3	çeşme		kullanım dışı	kötü					var
39.8.1/1	A2d	yığma taş ve ahşap karkas	boş	kötü	F		C		var
39.8.1/2	okul	yığma tuğla	boş	orta	B	C			var
39.8.1/3	park		yok						var
59.7.1/1	A3d	yığma kerpiç	yok	orta	F		B		var
59.7.2/1	B2b	ahşap karkas	yok	kötü	C	F	C		yok
59.7.3/1	A2a	ahşap karkas	yok	orta	F		B		var

Tablo D.2. Muratlı'da belirlenen yapıların durumu ve kültür varlığı değeri

envanter no	plan tipi	yapı sistemi	işlev değışı klığı	sağlamlık durumu	özgünlük durumu		parsel durumu				kültür varlığı değeri
59.03.001	A3d	yığma kerpiç	boş	kötü	C	F	A		C	D	yok
59.03.002	A3d	yığma kerpiç	boş	kötü	G				C	D	yok
59.03.003	A3d	yığma kerpiç	var	iyi	F			B			var
59.03.004	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F		A	B		D	yok
59.03.005		yığma kerpiç	yıkık	yıkık							yok
59.03.006		yığma kerpiç	yıkık	yıkık							yok
59.03.007	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok
59.03.008			yıkık	yıkık							yok
59.03.009	B1a	yığma kerpiç	boş	kötü	G				C	D	yok
59.03.010	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok
59.03.011	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok
59.03.012	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C	D	yok
59.03.013	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C	D	yok
59.03.014	A3d	yığma kerpiç	boş	kötü	G				C	D	yok
59.03.015	?	yığma kerpiç	yok	iyi	G		A				yok
59.03.016	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok

59.03.017	A2c	bütünleşik?	yok	kötü	B						yok
59.03.018	A3f	yığma kerpiç	yok	orta	G				C		yok
59.03.019	A3d	yığma kerpiç	yok	kötü	G				C	D	yok
59.03.020	A3d	yığma kerpiç	boş	orta	G				C	D	yok
59.03.021	?	yığma kerpiç	yok	iyi	G		A		C	D	yok
59.03.022	B1a	ahşap karkas	yok	orta	B	F		B			var
59.03.023	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G				C	D	yok
59.03.024	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	F			B	C		var
59.03.025	A3d	yığma kerpiç	boş	iyi	B	F					yok
59.03.026	?	yığma kerpiç	yıkık	yıkık				B			yok
59.03.027	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G						yok
59.03.028	?	yığma kerpiç	boş	iyi	G			B			yok
59.03.029	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F		A	B			var
59.03.030	A3d	yığma kerpiç	boş	iyi	F		A	B		D	var
59.03.031	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C	D	yok
59.03.032	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok
59.03.033	okul	yığma tuğla	yok	iyi	B						var
59.03.034	?		yıkık	yıkık							yok
59.03.035	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G			B			yok
59.03.036	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	F		B			var
59.03.037	A3e	yığma kerpiç	yok	iyi	G			B			var
59.03.038	A2b	yığma kerpiç	yok	iyi	G			B	C	D	var
59.03.039	A3d	yığma kerpiç	boş	kötü	G		A		C	D	yok
59.03.040	A3a	bütünleşik?	yok	iyi	G		A	B		D	yok
59.03.041	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	C		A			D	yok
59.03.042	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F			B		D	var
59.03.043	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	B						var
59.03.044	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F			B			var
59.03.045	A3d	yığma kerpiç	yok	kötü	G		A		C	D	yok
59.03.046	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G		A		C		yok
59.03.047	A3d	yığma kerpiç	yok	kötü	F		A	B		D	var
59.03.048	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	A			B		D	yok
59.03.049	B1a		yok	iyi	F			B	C		yok
59.03.050	A3d	yığma kerpiç	yok	orta	G			B	C		yok
59.03.051	B1a	ahşap karkas	yok	kötü	G		A			D	yok
59.03.052	B2a?	ahşap karkas	boş	kötü	G					D	yok
59.03.053	B2a?	ahşap karkas	yok	iyi	G						
59.03.054	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G			B	C	D	yok
59.03.055	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G				C		yok
59.03.056	B1a	ahşap karkas	yok	orta	B					D	yok
59.03.057	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	F				C		var
59.03.058	A3c	yığma kerpiç	yok	iyi	F			B			var
59.03.059	A1b	yığma kerpiç	yok	iyi	F			B			var
59.03.060	B1a	ahşap karkas	yok	orta	B					D	yok
59.03.061	B1a	yığma kerpiç	boş	kötü	G				C	D	yok
59.03.062	A3d	yığma kerpiç	boş	iyi	F			B		D	var
59.03.063	A3d	yığma kerpiç	yıkık	yıkık	G			B		D	yok
59.03.064	B1a	ahşap karkas	boş	kötü	G				C	D	yok
59.03.065	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G			B			yok

59.03.066	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B		A			D	yok
59.03.067	A3d	yığma kerpiç	yıkık	yıkık	G					D	yok
59.03.068	B1a	ahşap karkas	yıkık	yıkık	G					D	yok
59.03.069	A3d	yığma kerpiç	yok	orta	F		A	B		D	var
59.03.070	A3d	yığma kerpiç	yok	orta	G			B	C		yok
59.03.071	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	F		B		D	var
59.03.072	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	A	Ç					var
59.03.073	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	Ç					var
59.03.074	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	Ç					var
59.03.075	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	Ç				D	var
59.03.076	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	Ç						var
59.03.077	A3d	yığma kerpiç	boş	orta	F	Ç		B			var
59.03.078	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F	Ç	A	B		D	var
59.03.079	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	F		B			var
59.03.080	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok
59.03.081	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok
59.03.082	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G				C		yok
59.03.083	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	F		B		D	var
59.03.084	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F	Ç	A	B		D	var
59.03.085	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	B	F		B			var
59.03.086	A3d	yığma kerpiç	yıkık	yıkık	B	F		B	C		yok
59.03.087	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F			B			var
59.03.088	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G					D	yok
59.03.089	A3d	yığma kerpiç	yok	kötü	G		A			D	yok
59.03.090	A3d	yığma kerpiç	yok	kötü	G				C		yok
59.03.091	B1a	ahşap karkas	yok	orta	G		A				yok
59.03.092	A3d	yığma kerpiç	boş	kötü	C	Ç				D	yok
59.03.093	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	F	Ç		B			var
59.03.094	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G		A			D	yok
59.03.095	A3d	yığma kerpiç	yok	iyi	G		A		C	D	yok
59.03.096	A3d	yığma kerpiç	yok	orta	F		A		C	D	yok
59.03.097	A3d	yığma kerpiç	yok	orta	G					D	yok
59.03.098	B1a	ahşap karkas	yok	orta	G						yok
59.03.099	B1a	ahşap karkas	yok	orta	C	F		B			yok
59.03.100	B1a	ahşap karkas	yok	orta	G			B			yok
59.03.101	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G			B	C		yok
59.03.102	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G				C		yok
59.03.103	B1a	ahşap karkas	yok	orta	G						yok
59.03.104	B1a	yığma kerpiç	yok	iyi	G						yok
59.03.105	B1a	ahşap karkas	yok	orta	G					D	yok
59.03.106	B1a	ahşap karkas	yok	kötü	G					D	yok
59.03.107	B1a	ahşap karkas	yok	orta	F			B			var
59.03.108	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	F				C		var
59.03.109	B1a	ahşap karkas	yok	kötü	B	F		B			var
59.03.110	B1a	ahşap karkas	yok	iyi	G					D	yok
59.03.111	B1a	ahşap karkas	yok	orta	G						yok
59.03.112	A3d	yığma kerpiç	boş	kötü	G			B	C		yok
59.03.113	B1a	ahşap karkas	yok	kötü	B						var
59.03.114	A3d	yığma kerpiç	yok	kötü	B						var

Tablo D.3. Kùltür varlığı olan yapılarla ilişkin müdahale önerileri⁸

KONUTLAR				
envanter no	rest+kısmi rekonstrüksiyon	kapsamlı restorasyon	cephe düzenleme	basit onarım
22.3/1		X		
39.1.1/1				X
39.1.3/1	X			
39.1.5/4	X			
39.1.8/1	X			
39.1.8/2				X
39.2.1/1				X
39.3/1		X		
39.5.1/1				X
39.5.1/2		X		
39.5.1/3		X		
39.5.1/4		X		
39.5.2/1	X			
39.5.2/2		X		
39.6.1/1				X
39.7/1		X		
39.7/2	X			
39.7/4		X		
39.7.1/1		X		
39.7.1/2	X			
39.7.1/3		X		
39.8/1	X			
39.8/2				X
39.8.1/1		X		
59.7.1/1				X
59.7.3/1		X		
OKULLAR				
39.1.4/1			X	X
39.1.5/5			X	X
39.1.5/6		X		
39.8.1/2			X	X
KAMU YAPILARI				
39.1.6/1				X
39.7/5		X		
ÇEŞMELER				
39.1.1/2				X
39.1.1/3				X
39.1.6/2				X
39.8/3		X		
ANIT ve PARK				
		kapsamlı restorasyon	çevre düzenleme	basit onarım
39.1.6/3			X	
39.5.1/5			X	X
39.8.1/3			X	X

⁸ Muratlı ve Arizbaba dışındaki yerleşmelerde belgelenen tek yapılar

Tablo D.4. Muratlı’da bulunan kültür varlıklarına ilişkin müdahale önerileri

KONUTLAR				
Envanter No	rest+kısmi rekonstrüksiyon	kapsamlı restorasyon	cephe düzenleme	basit onarım
59.03.003 ⁹				
59.03.022	X			
59.03.024	X			
59.03.029				X
59.03.030				X
59.03.036		X		
59.03.037		X		
59.03.038		X		
59.03.042				X
59.03.043				X
59.03.044				X
59.03.047	X			
59.03.057		X		
59.03.058				X
59.03.059		X		
59.03.062				X
59.03.069		X		
59.03.071			X	
59.03.072				X
59.03.073			X	
59.03.074		X		
59.03.075				X
59.03.076				X
59.03.077		X		
59.03.078				X
59.03.079		X		
59.03.083			X	
59.03.084				X
59.03.085		X		
59.03.087				X
59.03.093				X
59.03.107		X		
59.03.108				X
59.03.109	X			
59.03.113	X			
59.03.114		X		
OKUL				
59.03.033				X

⁹ Atatürk evi olarak restore edilen yapı.

Tablo D.5. Koruma ve sergileme amaçlı işlevlendirilecek yapı listesi

envanter no	özgün işlevi	bugünkü işlevi	yerleşme adı	işlev önerisi
22.3/1	ev	ev-kiracı	Havsa	Müze ev
39.1.1/2	çeşme	kullanım dışı	Yoğuntaş	Köyde meydan çeşmesi
39.1.1/3	çeşme	kullanım dışı	Yoğuntaş	Savaş arkeolojisi kapsamında çeşme
39.1.3/1	ev	yıkık	Kızılcıkdere	Müze ev
39.1.4/1	okul	boş	Asilbeyli	Kamusal işlev
39.1.5/4	ev	yıkık	Koyunbaba	Müze ev
39.1.5/5	okul	boş	Koyunbaba	Eğitim Müzesi ¹⁰
39.1.5/6	öğretmen evi	boş	Koyunbaba	Eğitim Müzesi (okul ile birlikte)
39.1.6/1	bucak merkezi	boş	İnece	Kamusal işlev
39.1.6/2	çeşme	kullanım dışı	İnece	Meydan çeşmesi
39.1.6/3	anıt ve park	anıt ve park	İnece	Anıt ve park
39.1.8/1	ev	yıkık	Ulukonak	Müze ev
39.3/1	ev	boş	Demirköy	Müze ev
39.5.1/1	ev	boş	Ceylanköy	Müze ev
39.5.1/2	ev	yıkık	Ceylanköy	Müze ev – kamusal işlev
39.5.1/3	ev	yıkık	Ceylanköy	Müze ev – kamusal işlev
39.5.1/4	ev	yıkık	Ceylanköy	Müze ev – kamusal işlev
39.5.1/5	anıt	kullanım dışı	Ceylanköy	Köy meydanında anıt
39.5.2/1	ev	yıkık	Emirali	Müze ev
39.5.2/2	ev	ahır-depo	Emirali	Müze ev
39.6.1/1	ev	boş	Kumköy	Müze ev
39.7/2	ev	yıkık	Pınarhisar	Müze ev
39.7/5	fidanlık binası	boş	Pınarhisar	Ziraat müzesi
39.7.1/2	ev	boş	Kaynarca	Müze ev
39.8/1	ev	boş	Vize	Müze ev
39.8/3	çeşme	kullanım dışı	Vize	Mahalle çeşmesi
39.8.1/1	ev	boş	Çakıllı	Müze ev
39.8.1/2	okul	boş	Çakıllı	Eğitim müzesi ¹¹
39.8.1/3	park	yok	Çakıllı	Park
59.7.1/1	ev	yok	Kırkkepenekli	Müze ev
59.03.003	ev	müze	Muratlı	Atatürk evi ¹²
59.03.022	ev	ev-kiracı	Muratlı	Müze ev

¹⁰ Trakya alan araştırmasında yalnız Koyunbaba Köyü'nde öğretmen evi saptanmıştır. Bu köyde TUM dönemi okul ve öğretmen evi ile birlikte bu okul grubunun biraz uzağında 1940'lı yıllarda yapılmış olan işlikli okul da varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla bunların tümü birlikte değerlendirilebilir.

¹¹ Çakıllı okulu aynı parselde yer alan işlikli okul ile birlikte değerlendirilebilir ve Çakıllı'ya oldukça yakın olan Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde gerçekleştirilmeye çalışılan projelerin de bir parçası olabilir.

¹² Atatürk'ün ziyaret ettiği yapı, Tekirdağ Müze Müdürlüğü'nün çabasıyla kamulaştırılarak restore edilmiş ve müzeye dönüştürülmüştür.

Tablo D.6. Envanter numarası verilerek belgelenen yapıların yer bilgileri

envanter no	işlev ¹³	KÖY	BELDE	İLÇE	İL
22.3/1	konut	-	-	havsa	edirne
39.1/1	konut	-	-	merkez	kırklareli
39.1/2	konut	-	-	merkez	kırklareli
39.1.1/1	konut	yoğuntaş	-	merkez	kırklareli
39.1.1/2	çeşme	yoğuntaş	-	merkez	kırklareli
39.1.1/3	çeşme	yoğuntaş	-	merkez	kırklareli
39.1.3/1	konut	kızılcıkdere	-	merkez	kırklareli
39.1.4/1	okul	asilbeyli	-	merkez	kırklareli
39.1.5/1 ¹⁴	konut	koyunbaba	-	merkez	kırklareli
39.1.5/2 ¹⁵	konut	koyunbaba	-	merkez	kırklareli
39.1.5/3 ¹⁶	konut	koyunbaba	-	merkez	kırklareli
39.1.5/4	konut	koyunbaba	-	merkez	kırklareli
39.1.5/5	okul	koyunbaba	-	merkez	kırklareli
39.1.5/6	öğretmen evi	koyunbaba	-	merkez	kırklareli
39.1.6/1	bucak merkezi	-	inece	merkez	kırklareli
39.1.6/2	çeşme	-	inece	merkez	kırklareli
39.1.6/3	anıt	-	inece	merkez	kırklareli
39.1.7/1	konut	ürünlü	-	merkez	kırklareli
39.1.8/1	konut	ulukonak	-	merkez	kırklareli
39.1.8/2	konut	ulukonak	-	merkez	kırklareli
39.2.1/1	konut	ağayeri	-	babaeski	kırklareli
39.3/1	konut	-	-	demirköy	kırklareli
39.3/2	konut	-	-	demirköy	kırklareli
39.3/3	konut	-	-	demirköy	kırklareli
39.3/4	konut	-	-	demirköy	kırklareli
39.3/5	konut	-	-	demirköy	kırklareli
39.3/6	konut	-	-	demirköy	kırklareli
39.5.1/1	konut	ceylanköy	-	lüleburgaz	kırklareli
39.5.1/2	konut	ceylanköy	-	lüleburgaz	kırklareli
39.5.1/3	konut	ceylanköy	-	lüleburgaz	kırklareli
39.5.1/4	konut	ceylanköy	-	lüleburgaz	kırklareli
39.5.1/5	anıt	ceylanköy	-	lüleburgaz	kırklareli
39.5.2/1	konut	emirali	-	lüleburgaz	kırklareli
39.5.2/2	konut	emirali	-	lüleburgaz	kırklareli
39.5.3/1	konut	yenibedir	-	lüleburgaz	kırklareli
39.6.1/1	konut	kumköy	-	pehlivanköy	kırklareli
39.7/1	konut	-	-	pınarhisar	kırklareli
39.7/2	konut	-	-	pınarhisar	kırklareli
39.7/3	konut	-	-	pınarhisar	kırklareli
39.7/4	konut	-	-	pınarhisar	kırklareli
39.7/5	fidanlık binası	-	-	pınarhisar	kırklareli
39.7.1/1	konut	-	kaynarca	pınarhisar	kırklareli

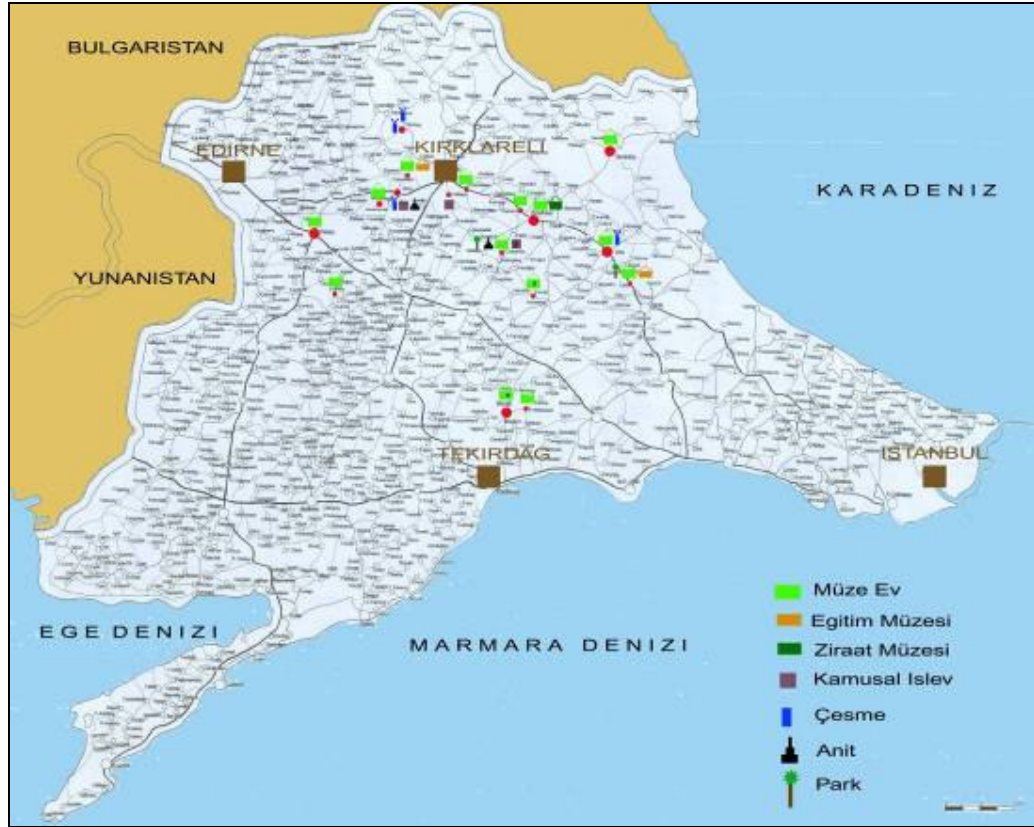
¹³ Plan tipleri Bölüm 4.4.2.1’de açıklanmıştır (Şek C4/5).

¹⁴ Bu yapı 2005’te belgelenmiş, 2007’de bütünüyle yıkıldığı saptanmıştır.

¹⁵ Bu yapı 2005’te belgelenmiş, 2007’de bütünüyle yıkıldığı saptanmıştır.

¹⁶ Bu yapı 2005’te belgelenmiş, 2007’de bütünüyle yıkıldığı saptanmıştır.

39.7.1/2	konut	-	kaynarca	pınarhisar	kırklareli
39.7.1/3	konut	-	kaynarca	pınarhisar	kırklareli
39.8/1	konut	-	-	vize	kırklareli
39.8/2	konut	-	-	vize	kırklareli
39.8/3	çeşme	-	-	vize	kırklareli
39.8.1/1	konut	-	çakıllı	vize	kırklareli
39.8.1/2	okul	-	çakıllı	vize	kırklareli
39.8.1/3	park	-	çakıllı	vize	kırklareli
59.7.1/1	konut	kırkkepenekli	-	muratlı	tekirdağ
59.7.2/1	konut	balabanlı	-	muratlı	tekirdağ
59.7.3/1	konut	kepenekli	-	muratlı	tekirdağ

Şek.D.1. “Trakya Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür Varlıkları Müze Zinciri” önerisi

EK E: Cumhuriyet Arşivi Çalışması İçin Geliştirilen Envanter Fişi

Cumhuriyet Arşivi belgelerini tez açısından değerlendirebilmek için geliştirilen envanter fişi, belgenin adı ve yeri gibi sayısal ortamdaki edinilen bilgilerin yanı sıra, tezin içerdiği konularla ilgili tematik dökümler alabilmeyi de sağlayabilmek için, çeşitli sorgu bölümleri içermektedir. Sorgu kısmı tematik, yer ve kişi adı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Fişin son kısmında ise belgenin tez açısından gerekliliği ve yayınlamışlık durumuyla ilgili bölüm bulunmaktadır.

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ		KÖY TARAMASI	
Envanter no: 729		Yer Sorgulaması	
Belge Yer Bilgisi		İl1: manisa	Köy1: çobanisa
Tarih: 22 2 1925		İl2:	Köy2:
Sayı: 1571		İl3:	Köy3:
Dosya: 72-31		İl4:	Köy4:
Fon adı: BKK1		İlçe1: saruhan	Köy5:
Fon kodu: 30..18.1.1		İlçe2:	Köy6:
Yer no: 13.12..1.		İlçe3:	
Tematik Sorgulama		Kişi Sorgulaması	
Konu1: iskan kuralları ve yöntem		Kişi1:	Belge Durumu
Konu2: idari işler		Kişi2:	
Konu3: inşaat malzemesi ve işle		Geldiği yer1:	Yayınlanma durumu:
Konu4:		Geldiği yer2:	Kaynakça:
Konu5: örnek köy		Geldiği yer3:	İstenecek belge1: evet
Özel durum:			İstenecek belge2:
Belge adı: Saruhan'da inşa edilmekte olan Çoban İsa numune köyü inşaatının 1 ay daha uzatılması			

Şek. E.1. Cumhuriyet Arşivi Envanter Fişi

Fiş Açıklamaları

Envanter No: Tez kapsamında değerlendirilen her belge için 1'den başlayarak bir sıra sayısı verilmiştir.

Belgeyle İlgili Arşiv Bilgileri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nce tanımlanmış olan belgeye ilişkin yer ve tarih bilgileri bu bölümde verilmiştir. BCA'nda bir belgeye ulaşmak, bu veriler ile olanaklıdır.

Tarih: Belgenin tarihi

Sayı: Belgenin sayı numarası

Dosya: Belgenin dosya numarası

Fon Adı: Belgenin hangi devlet kurumuna ait olduğu çoktan tek seçme yöntemi ile belirlenir.

- Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü
- Bakanlar Kurulu Kararı¹ (1930'a kadar) (BKK1)
- Bakanlar Kurulu Kararı² (1930 sonrası) (BKK2)
- Özel Kalem
- Bakanlıklararası
- Muamelat
- Nafia
- CHP
- Maden
- Diyanet

Fon Kodu: Belgenin fon kodu

Yer No: Belgenin yer numarası

Tematik Sorgulama Konuları

Tezin konusu açısından önemli görülen konulara ilişkin geliştirilen anahtar sözcükler bu bölümde çoktan tek seçme yöntemi ile belirlenir¹.

Konu1: Belgenin esas konusuyla ilgili anahtar sözcük bu alana girilir.

- İskân kuralları ve yöntemi
- Yasa
- İskân cetveli
- İskan muhasebe
- Kişi iskânı
- Muhacir işleri
- Köy yeri değiştirme
- Köy adı değiştirme
- İskân yolsuzluğu
- Memur tayini
- Resmi gezi
- Kongre
- Trakya geliştirme
- Trakya yardım
- Konuyla ilgili yayın
- Eğitim-okul
- Uluslararası ilişkiler
- Onuncu yıl

Konu2: Konu 1'de verilen temel bilginin alt açılımı varsa ilgili başlıklardan seçilir.

- İskâna uygunluk listesi
- Kadro işleri
- Kurumsal değişim
- Maaş işleri
- Mali işler
- İdari işler
- T.U.M. yetki ve görevleri
- Zanaat

¹ Bu konuların birbiri ile ilişkisi Tablo E.1'de verilmiştir.

- Bilimsel yayın
- Gazete haberi
- Sel sorunları
- Heyelan sorunları
- Deprem sorunları
- Yangın sorunları
- Orman sorunları
- Savaş sorunları
- Para sorunları

Konu 3: Konu 1’de verilen temel bilginin alt açılımı varsa ilgili başlıklardan seçilir.

- İnşaat malzemesi ve işleri
- Arazi işleri
- Emval-i metruke
- Uygun arazi
- Uygun olmayan arazi
- Çiftçilik
- Bankacılık
- Endüstri
- Kooperatifçilik
- Köylü eğitimi
- Sağlık işleri
- Turizm
- Köy kanunu
- İskân kanunu
- Toprak kanunu
- Orman kanunu
- Köy Enstitüsü kanunu
- İzmir Fuarı
- 1. Köy ve Ziraat Kongresi
- Ülke: Romanya
- Ülke: Bulgaristan
- Ülke: Yunanistan
- Ülke: Suriye
- Ülke: İran
- Ülke: Rusya
- Ülke: Almanya
- Ülke: ABD

Konu 4: Konu 1’de verilen temel bilginin alt açılımı varsa ilgili başlıklardan seçilir.

- Bayındırlık işleri
- Osmanlı evrakı
- Köy Enstitüsü binası
- İlkokul binası
- Kurs binası
- Halkevi binası
- Konut yapısı
- Tamir işi
- Kereste işi
- Kapı-pencere işi
- Kamış ev
- Trakya manevraları

- '93 muhaciri
- '35 muhaciri
- '51 muhaciri
- Rapor
- Plan
- Fotoğraf

Konu 5: Bu bölümde belgenin konusu örnek köylerle ilgili bir bilgi içeriyorsa o değerlendirilir.

- Örnek köy

Özel Durum: Bu bölümde belgenin konusu çalışma konusuyla yakından ilgili olan Trakya Umumi Müfettişliği ya da Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü ile ilgili bir bilgi içeriyorsa o değerlendirilir.

- T.U.M.
- Toprak ve İskân İşleri G.M.
- Köy Enstitüsü

Yer Sorgulaması

Bu bölümde belgede adı geçen yerler ile ilgili sorgulama yapmak için düzenlenmiştir. Buna göre belgede adı geçen yer ilçe ya da köy ise bağlı bulunduğu ilçe ve il bilgileri ile birlikte bu bölüme yazılacaktır. Bu bilgilerin aynı kutucuk içinde verilmesi, sayısal ortamda sorgulama yapmada güçlük çıkartacağından, fişte yeterli sayıda ayrı kutucuk oluşturulması tercih edilmiştir. Çalışma sırasında bir belgede en fazla dört il, üç ilçe ve altı köy adına rastlandığından bu sayılara göre kutucuk sayısı belirlenmiştir. Ancak bu sayılarda bir artış olması durumunda bular fişe kolayca eklenebilir.

Kişi Sorgulaması

Bu bölümde belgede adı geçen idari, askeri vb. açılardan önemli kişiler ile, belgede adı geçen sıradan göçmenlerin geldikleri yerle ilgili bilgiler derlenecektir. Yer sorgulaması bölümünde olduğu gibi bu bölümde de sorgulama kolaylığı açısından kişi adı için iki kutucuk açılmıştır.

Geldiği yer bölümüne üç kutucuk açılmış, bunlardan ilki daha genel bilgi vermeye yönelik olarak çoktan tek seçmeli, diğerleri daha alt ayrıntıyı elle yazmaya göre düzenlenmiştir. Buna göre;

Geldiği yer1:

- İç iskân
- Balkanlar genel²
- Arnavutluk
- Bosna Hersek
- Bulgaristan
- Romanya
- Yunanistan
- Kırım
- Kafkasya
- Rusya

² Balkanlar'ın hangi ülkesi olduğu tanımlanmadığı durumda bu şık tercih edilecektir.

Belge Durumu

Bu bölümde belgenin yayınlanmışlık durumu ile, tez kapsamında BCA'nden istenmesi yararlı olacak belgeler belirtilir. Buna göre;

Yayınlanma Durumu: BOA'nin taranması ile bulunan belgenin daha önce yayınlanmış olduğu saptanırsa, bu bölümde "evet" şıkkı ile belirtilir.

Kaynakça: Yayınlanan belgenin kaynakça bilgisi verilir.

İstenecek Belge1: Arşivden kesinlikle istenmesi gereken belgeler işaretlenir.

İstenecek Belge2: Arşivden istenmesi yararlı olacak belgeler işaretlenir.

Belge Adı

BCA tarafından tanımlanmış olan belge konusu yazılır.

Tablo E.1: Alt konu gruplarının birbiri ile ilişkisi

KONU1	KONU2	KONU3	KONU4	ÖZEL DURUM
İskân kuralları ve yöntemi	İskana uygunluk listesi	Arazi işleri	Osmanlı evrakı	T.U.M.
	Sel sorunları	Uygun arazi	Bayındırlık işleri	
	Yangın sorunları	Uygun olmayan arazi		Toprak ve İskân İ.G.M.
	Orman sorunları	Emval-i metruke		
	Savaş sorunları	İnşaat malzemesi ve işleri		
	Para sorunları			
	Heyalan sorunları			
	Mali işler			
Muhacir işleri				
Eğitim-okul	Kadro işleri	İnşaat işleri	Köy Enstitüsü yapısı	Köy Enstitüsü
	Mali işler		İlkokul yapısı	
			Konut yapısı	
			Kurs yapısı	
Trakya geliştirme	Mali işler	Çiftçilik	Bayındırlık işleri	T.U.M.
	T.U.M. yetki ve görevleri	Bankacılık	Köy Enstitüsü yapısı	
	İdari işler	Zanaat	İlkokul yapısı	
		Kooperatifçilik	Konut yapısı	
		Endüstri	Kurs yapısı	
		Yol işleri	Plan	
		Köylü eğitimi		
		Turizm		
		Sağlık işleri		
			Trakya manevraları	
Trakya yardım				
Yasa	Kadro işleri	Köy kanunu		
	Kurumsal değişim	İskân kanunu		
	Maaş işleri	Orman kanunu		

	İdari işler	Köy enstitüsü kanunu		
		Toprak kanunu		
Kiş iskânı				
İskân cetveli		Emval-i metruke		
Demografik yapı				
İskân yolsuzluğu	Gazete haberi		Rapor	
Köy yeri değiştirme				
Köy adı değiştirme				
İskân muhasebe	Örnek köy	İnşaat malzemesi ve işleri	Kereste	
			Kapı-pencere	
			Kamış ev	
Konuyla ilgili yayın	Bilimsel yayın			
	Gazete haberi			
			'93 muhaciri	
			'51 muhaciri	
			'35 muhaciri	
Resmi gezi		Ülke adı:İran		T.U.M.
		Ülke adı:Bulgaristan		
		Ülke adı:Yunanistan		
		Ülke adı:Romanya		
		Ülke adı:Rusya		
		Ülke adı: Suriye		
		Ülke adı:Almanya		
Kongre		İzmir Fuarı		
		1. Köy ve Ziraat Kongresi		
Memur tayini	Kadro işleri			T.U.M.
				Toprak ve İskân İ.G.M.
Uluslararası ilişkiler		Ülke adı: İran	Rapor	T.U.M.
		Ülke adı: Bulgaristan		
		Ülke adı: Yunanistan		
		Ülke adı: Romanya		
		Ülke adı: Rusya		
		Ülke adı: Suriye		
		Ülke adı: Almanya		

EK F: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde çalışılan belgelerin tematik listeleri

Bu bölümde Ek E'de açıklanan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi envanter fiş sistemine göre elde edilen tematik belge dökümleri tarih sırasını göre verilmiştir. Buna göre:

Konu: Tez çalışması kapsamında tematik belge dökümü oluşturabilmek için, arşiv belgesinin konusuyla ilgili olarak tanımlanan bir anahtar sözcük ya da sözcükler,

E.no: Tez çalışması kapsamında geliştirilen fişte her bir belge için verilen sıra sayısı,

Belge adı: BCA'nde tanımlanmış olan belgenin konusunu kısaca açıklayan bilgi ve

Tarih: Belgenin hazırlanma tarihidir.

Tablo F.1. İnşaat işleri ve inşaat malzemesi ile ilgili belgeler

Konu: İNŞAAT İŞLERİ VE MALZEME				
E.no	Belge adı	Tarih		
722	Beylikahır istasyonunda, göçmen evleri inşaatı için bekletilen kerestelerin cihet-i askeriyece alınmasına mani olunmasının Ankara Valiliği'ne bildirilmesi	16	2	1915
702	Köy kurmak için inşa olunacak haneler masrafına ödenmek üzere istenen havalenamenin Konya Valiliği'ne gönderildiği	16	8	1916
744	Edirne ve diğer yerlerde muhacirlere yapılacak binalar için gerekli çivilerin Muhacirin Müdüriyet'e teslimi	2	11	1919
310	Birinci Dünya Harbi sırasında tahrip edilmiş ve yıkılmış olan İstanbul-Bahçeköy'deki Rum ailelerine ait bina ve okulun yeniden inşasına başlandığına dair raporun takdimi	1	8	1920
295	Amasya'nın Karacaören köyüne yerleştirilen mübadillerin ihtiyacı olan çinko levhaların tedariki	6	12	1923
498	Muğla yöresinde terk edilmiş evlerin tamirinde çalıştırılmak üzere muhacirlerden usta olanların iskan için bu havalie sevk edilmesi	6	12	1923
696	Aydın'da sarf edilen ödeneklerle kaç ev yapılmış ve bu evlerin kimlere verildiğinin ayrıntılı olarak bildirilmesi	18	12	1923
697	Eskişehir'de inşaat faslından yapılan harcama ile kimlere ne miktar ev yapıldığının bildirilmesi	18	12	1923
496	İzmir'de imar ve iskan faaliyetlerine önem verilmesi, sanatkar ve ziraatçı göçmenlerin de işleriyle mütenasip bir şekilde iskan edilmesi	29	12	1923
695	İzmir'de inşaat faslından harcanan para ile ne işler yapıldığının bildirilmesi	21	12	1923
694	Yapılmakta olan inşaatın miktar ve kalitesinin keşif sonucu iyi olduğu anlaşılırsa istenilen ödeneğin Bilecik'e gönderilmesi	22	12	1923
693	İzmit'teki inşaat durumu hakkında açıklayıcı bilgi verilmesi	26	12	1923
692	Aydın'da inşaat faslından gönderilen ödenekle kimlere ne miktar para ve malzeme dağıtıldığının ayrıntılı olarak bildirilmesi	29	12	1923

637	Manisa-Çobanisa'da yeniden inşa edilen çift evin keşif raporu	0	0	1924
700	İzmir vilayetinde yeniden tesis edilecek köy ve kasabaların tesisat masraflarını gösterir cetvel	0	0	1924
688	Kocaeli vilayetinde iskan edilecek muhacirlere yapılacak binalar için inşaat malzemesi satın alınması	10	1	1924
687	Simav'da muhtaçlara yapılmakta olan binalar için gönderilen havalenamenin sarfedilmesi	10	1	1924
686	Düşman istilasında evleri harab olan muhtaçların, hanelerinin tamir ve inşaaı için ayrılan paranın, Kocaeli Valiliği'ne gönderildiği	24	1	1924
685	Adapazarı civarında yeniden inşa olunacak köyün bulunduğu arazinin haritasını çıkarmak için levazım ambarında mevcut tekaumetrelerden birinin gönderilmesi	5	2	1924
721	İzmit'in Nusretli semtinde kurulacak köy inşaatı için Drama bölgesinden istenen yüzelli inşaat ustasının hareketlerinin çabuklaştırılması	11	3	1924
674	Adana'da göçmen evleri inşaatı için kereste satın alınması	3	4	1924
277	Sakarya-Serdivan köyünü kuracak olan Rahvika muhacirlerinin inşaat çalışmaları	16	4	1924
673	Bakanlığın, göçmen evleri inşa ve tamiri için fiyat eksiltme yoluyla alacağı kerestelerin Kastamonu bölgesinden temin edilip edilmeyeceği	20	4	1924
672	İstanbul'daki kapı ve pencere açık eksiltme ihalesi sonucunun bildirilmesi	20	4	1924
671	Samsun'da yapılacak ve tamir edilecek iskan evleri için malzeme tedariki	23	4	1924
719	Bursa Beşinci İmar ve İskan Müdürünün yeniden inşa edilecek köyler hakkındaki raporunun takdimi	26	4	1924
670	Antalya'da kurulacak iskan köyü için ne suretle malzeme temin edileceği	26	4	1924
669	İzmir ve Manisa vilayetleri dahilindeki iskan için kurulacak köy inşaatlarının etüd raporu	28	4	1924
668	Muhacirlerin İzmit mıntıkasında yapacakları köylere gönderilen plan ve ev tiplerinden uygun olanlarının inşa ettirilmesi	29	4	1924
667	İstanbul'da kapı ve pencere ihalesi hazırlıkları hakkında açık bilgi verilmesi	30	4	1924
745	İzmit'te yeniden yaptırılacak göçmen köyleri yerlerinin inceleme planları yeni tayin edilen mıntika mühendisine yaptırılarak, harita ve raporlarının gönderilmesi	2	5	1924
473	Tekirdağ'daki kışlaların muhacir iskanı ve misafirhane olarak kullanılması için tamir edilmesi	5	5	1924
666	Köy inşaaı için örnek Madama Çiftliği krokisinin Adana Valiliği'ne gönderildiği	20	5	1924
664	İzmit yedinci mıntıkası dahilinde tamiratları biten evlerin durumunu gösterir grafik	31	5	1924
665	Bilecik ili dahilinde kurulacak iki adet köy yerinin tesbiti ve İzmit mıntıkası için gerekli kerestelerin açık eksiltme usulu ile alınması	31	5	1924
663	Bursa'da inşa ettirilecek köyler için İnegöl'den kereste alınması	5	6	1924
662	Köy inşaaı şartıyla İzmit'e gönderilen Kavala muhacirlerinden bir kısmının Ankara Vapuru'yla Samsun'a hareket ettikleri	7	6	1924
661	Samsun ve civarında inşa edilecek köy ve tamir edilecek binalar için, pazarlık usulüyle kapı ve pencere satın alınması	9	6	1924
660	Samsun, İzmit, Bursa ve Adana'da yapılmakta olan köylerin inşaatı hakkında haftalık raporların muntazaman gönderilmesi	22	6	1924

659	Adapazarı'nda taahhüt edilen kapı ve pencerelerinin imal ettirilmesi	24	6	1924
658	Kereste satın alınması için Bartın'a bir memur gönderileceği	25	6	1924
657	Samsun köylerinin inşaatının Müteahhit Osman'a ihale edilmesi	28	6	1924
718	Samsun köylerinin inşaatına ait ihalenin pazarlık yapılarak Osman Bey'e verilmesi	28	6	1924
656	Samsun'daki köyler için Adapazarı ve İstanbul'da yaptırılan kapı ve pencere bedellerinin müteahhite Bandırma'da ödeneceği	29	6	1924
717	Samsun'da yaptırılacak köy inşaatlarının, pazarlık usuluyla Osman Bey'e ihale edilmesi	30	6	1924
463	Altay vapuruyla Selanik'ten gelen inşaat ustalarının İzmir'de iskan edildikleri	30	6	1924
655	Kocaeli'de yapılacak kapı ve pencere imaline başlanması ve teslimatın da Samsun'da yapılacağı	26	7	1924
654	Kocaeli'ye bağlı Değirmendere'deki ormanlarından başka, o havalide serbest orman olup, olmadığına var ise isim ve mevkiilerinin bildirilmesi	28	7	1924
653	İzmir, Bursa, Adana mıntıklarında inşaa edilen binalara ait aylık çizelge raporu	1	8	1924
652	İnebolu'da satın alınacak keresteler için orada bulunan Ali Rıza'ya avans gönderildiği	10	8	1924
399	Muhacirler için çitten ve kerpiçten inşa edilen ve buralara iskan edilen muhacirlere ait rapor	25	8	1924
541	Adana bölgesindeki göçmenlerin iskanı için Huğ tabir edilen meskenlerin pazarlık suretiyle yaptırılması	7	9	1924
716	Çeşme'de iskan edilen Karaferye muhacirlerinin, köy inşaatını yapmak şartıyla Vardvil Çiftliği'ne naklolunabileceği	17	9	1924
397	Keskin ve Zir'de (Yeni Kent) göçmen iskanı ve numune köyler inşasında alınacak tedbirler	28	9	1924
715	Samsun'a bağlı köylerde iskanları kararlaştırılan muhacirlerin açıkta kalmaması için gerekli evlerin yapılması	29	9	1924
452	Tokat ve Amasya'da iskan edilmek üzere gelen muhacirlerin, kış gelmeden evlerinin yapılarak yerleştirilmeleri	29	9	1924
651	Kozan'ın Tılan mevkiinde yaptırılacak huğ (Kamıştan evler)'in yapımı için, Vali Halit Bey ile müteahhit Çamurdanzade Hilmi arasında anlaşmanın yapıldığı	7	10	1924
649	Bazı illerde yapılan inşaatlarla ilgili cetvellerin zamanında gönderilmesine dair tamim	10	10	1924
447	Muhacirlerin iskan ihtiyacı ve bina tamirâtı için istenen paranın Samsun Valiliği'ne gönderildiği	12	10	1924
648	Tarsus'ta bulunan kerestelerin bedeli mukabilinde alınarak Mersin'deki Yuvanaki Çiftliği'nde kurulacak köy inşaatında kullanılabileceği	2	11	1924
647	Mersin'deki Yuvanaki Çiftliği'nde ve Yumurtalık'taki Bedros Çiftliği'nde kurulacak köy inşaatı mukavelenameleri	13	11	1924
646	Mübadiil ve muhacirlere ev inşa ve tamiri, tohumluk ve ziraat aleti verilmesi için Kocaeli Valiliği'ne ödenek gönderilmesi	13	11	1924
733	İzmir'de Çoban İsa ve Kıyas örnek köyleri inşaatı sürelerinin uzatılması	3	12	1924
735	Samsun'un Canik, Asarağaç, Hıyaran, Cerağman, Ökse ve Beylik köylerinde inşa edilen evlerde tadilat yapılması	3	12	1924
734	Bursa'daki İkizceoba ve Karacaoba örnek köyleri inşaatı teslim süresinin uzatılması	3	12	1924

441	İşkan evleri tamir ve inşası için çeşitli mıntıkalarından kereste temini	10	12	1924
645	Yeni kurulacak köyler ve tamirat hakkında çeşitli emirler, avans alma ve mahsuplara dair tamimler	11	12	1924
644	Vekalet namına İstanbul'daki imalat yerlerinden teslim alınan kapı ve pencerelerin şartnamedeki evsafına uygunluğuna dikkat edilmesi	21	12	1924
643	İşkan evleri yapım ve tamirâtı ile ilgili talimatname ve genelgeler	27	12	1924
714	Aydın'daki yeni köylerin haftalık inşaat durum raporunun takdimi	28	12	1924
713	İktisadi evler inşaat durum raporlarının Nafia Vekaleti'ne gönderildiği	28	12	1924
609	Samsun mıntıkasında göçmen evlerin tamir ve inşaat durumu	0	0	1925
640	Mersin'de inşa edilen Yuvanaki köyü inşaatından artan malzeme listesi	6	1	1925
712	Mersin'de Yuvanaki Çiftliği'nde inşa edilecek göçmen evlerinin inşaat birim fiyat raporları	25	1	1925
711	Samsun'da yapılan iktisadi hanelere ait inşaat durum raporlarının takdimi	31	1	1925
262	Muğla-Köycegiz'deki lataların inşaatta kullanılacak evsafına olmadığı	1	2	1925
635	Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep vilayetlerinde yapılan inşaat ve tamirata ait evrak ve mukavelenameler ile plan ve cetvellerinin gönderildiği	4	2	1925
699	İnebolu'da köyler için satın alınan keresteler hakkında yapılacak muamele	7	2	1925
634	Türkiye'nin çeşitli illerinde yapılacak iktisadi evlerle ilgili plan ve inşaat şartnamesinin gönderilmesine dair tamim	10	2	1925
732	İzmir'de inşa edilmekte olan Kıyas örnek köyü inşaatı süresinin uzatılması	12	2	1925
730	Samsun'da inşasına başlanan örnek köylerin inşaat sürelerinin uzatılması	12	2	1925
731	Antalya'da inşa edilmekte olan Çirkin Oba örnek köyü inşaat süresinin uzatılması	12	2	1925
633	Kocaeli vilayetinde yaptırılan inşaatlar hakkında haftalık çalışma raporunun takdimi	14	2	1925
632	Adana ve civarında yaptırılan iktisadi evlerin inşaat ve tamirâtına ait cetvellerin takdimi	19	2	1925
631	Antalya vilayetinde yaptırılan Çirkin Oba numune köyü inşaat müddetinin uzatıldığına dair kararname suretinin gönderildiği	21	2	1925
729	Saruhan'da inşa edilmekte olan Çoban İsa numune köyü inşaatının 1 ay daha uzatılması	22	2	1925
728	Bursa'da inşa edilmekte olan Karacaoba ve İkizceoba örnek köyleri inşaat süresinin uzatılması	22	2	1925
630	İsparta'da Kılıç ve Gönen köylerinde inşa edilen iktisadi evlerin durumlarına ait cetvelin takdimi	25	2	1925
628	Antalya'daki Çirkin Oba numune köyü inşaat müddetinin Nisan ayı sonuna kadar uzatıldığı	2	3	1925
592	İmar ve İşkan İdaresi'nce yeniden inşa ettirilecek köylere gerekli kerestenin kesimi için müteahhitlere artırımsız en yüksek tarife bedeli üzerinden ruhsat verilmesi	22	3	1925
710	İzmir'in Kabas ve Saruhan (Manisa)'ın Çobanisa numune köy inşaatına ait geçici kabul ve şartnamenin takdimi	24	3	1925
723	Bursa'da inşa edilmekte olan Karacaoba ve ikizceoba örnek köylerinin inşaat müddetinin kötü hava şartlarından dolayı gecikeceğine dair Kararname sureti	0	4	1925

621	Alaşehir'de iskan edilecek Kavala mübadilleri için yapılacak mahalle inşaatı	2	5	1925
615	Samsun'da numune köylerin inşaatına devam edilmesi ve yapılacak tadilata dair keşif raporunun gönderilmesi	11	6	1925
614	Samsun-Tekkeköy civarında beş adet numune köy inşaatına ait durum raporları	24	6	1925
727	Bir süre için inşası durdurulmuş olan Ökse, Çırağan, Cenik, Çınarağıl ve Hisarağaç örnek köyleri inşaatına ait teslim süresinin uzatılması	29	7	1925
709	İzmit ve çevre köylerinde inşaa edilen köylere ait cetvelinin takdimi	13	8	1925
427	Karacık'lı göçmenlerin Burhaniye-Taylıeli köyünde iskan edileceği ve tamirat için ödenek gönderilmesi	8	9	1925
703	Müteahhide yaptırılacak köyler için hazırlanan mukavelename suretinin takdimi	0	0	1926
708	Samsun'da yaptırılan iktisadi haneler inşaatına dair vali tarafından gönderilen raporun takdimi	7	1	1926
707	Muhacirler için Kozan'da yaptırılan huğ evlerinin yerinde tespiti için Heyeti Fenniye reisi Hayri Bey'in gönderildiği	9	1	1926
342	Adana'da muhacirlerin iskanı için tamir edilmesi gereken kamış evlerine ait havalenamenin gönderildiği	3	7	1926
705	Çatalca'nın Haracci Çiftliği'ne yerleştirilen muhacirine verilecek kerestelerin maliyeye devredilmesi	16	3	1927
321	Mübadil ve şark muhacirlerinin iskan edileceği evlerin tamiri için Adana'ya ödenek gönderileceği	14	9	1927
606	Mersin Vilayeti'nin Ağustos ayına ait inşaat durum cetvellerinin gönderildiği	28	9	1927
607	Mersin'in Kızılyar mevkiinde bulunan Yuvanaki Çiftliği'nde mübadil göçmenler için yaptırılacak iktisadi evler inşaatı için ödenek gönderildiği	28	9	1927
605	Urfa, Van ve Diyarbakır'da inşa olunacak iktisadi hanelere ait keşif raporlarının gönderilmesi	29	9	1927
704	Tekirdağ'da muhacirler için inşa edilecek meskenler için gerekli malzemenin naklinin motorlarla yapılması	6	10	1926
530	Kocaeli ilinde inşası planlanan ekonomik sosyal konut inşaatlarının bitirilerek bir an önce iskanlarının sağlanması	13	10	1927
706	Edirne'nin Yunan hududu yakınlarında evleri tahrip edilen Demirtaş köyü arsaları üzerine bina yapılabileceği	13	10	1926
602	Mudanya merkezi ve köylerinde iskan edilen muhacirine mahsus hanelerin tamir masraflarının kendilerine ait olmak üzere malzeme verilmesi	25	10	1927
319	Balkanlar'dan Edirne'ye gelen muhacirlerin iskanı için tamir ettirilen misafirhaneye ait ödeneğin gönderildiği	26	10	1927
599	Muhacirler için Amasya'da yaptırılacak iktisadi evlerin inşaatında istihdam edilmek üzere bir inşaat memurunun tayininin gerekli olduğu	8	11	1927
598	Muhacirlerin iskanı için Mersin'de tamir ettirilen ve yeniden yaptırılacak iktisadi evlerin inşaatına nezaret eden memurun üç aylık ücretinin gönderildiği	12	11	1927
597	Adana'da yaptırılan iktisadi evlerin inşaat malzemesi bedelinin hak sahibine ödenmesi için gerekli paranın defterdarlığa gönderildiği	14	11	1927
239	Cebel-i Bereket (Osmaniye)'in Hasanbeyli köyünde iskan edilecek Yenişehir muhacirlerine ait hanelerin yapımı için gereken kerestenin yakın ormanlardan sağlanması	7	12	1927
595	Gemerek'te inşa edilecek evler hakkındaki emir cevabının	13	12	1927

	çabuklaştırılması			
580	Göçmenler için inşa edilmekte olan Ahimesut (Etimesgut)'taki örnek köyün bir an evvel ikmali için gereken taş ve kerpiğin pazarlıkla tedariki	10	6	1928
579	Ahimesgut Çiftliği'nde kurulan örnek köylere su sağlamak üzere yapılacak altyapı tesislerine ait inşaatın pazarlıkla temini	9	9	1928
234	Ilgın ilçesinde Hazine'ye ait olan sazlıktaki saz ve kamışların daha önce yapılmış ihalesinin feshiyle, pazarlıkla köyler ahalisine satılması	23	9	1928
750	Ankara'nın Ahimesut (Etimesgut) bucağında çeşitli dükkanlardan oluşan çamaşırhane, hamam, kahvehane ve hanın pazarlıkla yaptırılması	21	10	1928
257	Ahimesut numune köyünün elektrik tesisinin pazarlıkla ihalesi	19	6	1929
749	İran ve diğer memleketlerden Türkiye'ye gelecek göçmenlere yapılacak inşaat ve tamiratın pazarlıkla yaptırılması	11	12	1929
135	Ankara'daki iskan ambarındaki çürümek üzere olan inşaat malzemelerinin satılması	27	4	1930
256	Ankara'nın Ahimesut kazasının Numune köyünde kazdırılacak kuyu ve yaptırılacak su tesisatıyla ilgili harcamanın tesbiti	14	5	1930
312	Ankara'nın Samutlu Örnek köyü için yapılacak su tesisatıyla ilgili malzemenin dışardan satın alınması	3	9	1930
85	İstanbul ve Trakya'da yapılacak bina ve onarım işlerinin emaneten yaptırılması ve gereken malzemenin pazarlıkla satın alınması	1	1	1935
25	Trakya'ya getirilmesi düşünülen göçmenlere yapılacak evlerin kerestelerinin hükümet tarafından verildiği	5	3	1935
19	Kars, Erzincan, Eskişehir ve Trakya'da yaptırılacak kurs tatbikat binalarının emanet usulüyle yaptırılabilceği	23	3	1937
91	Trakya göçmenleri için yaptırılacak 10.000 pulluk ile her türlü inşaat ve inşaat malzemesi satın alma ve imaline dair gelecek yıllara geçici taahhüt yapılması	8	4	1936
84	Trakya, Kocaeli, Doğu ve Orta Anadolu'da yaptırılacak göçmen evleri için Romanya'dan 7.000 m3 kereste alınması	9	5	1936
181	Yağmurdan evleri yıkılan Kars'ın Arpaçay ve Çıldır ilçelerindeki köylülere Devlet ormanlarından parasız ağaç verilmesi	12	8	1937
180	Uzunköprü ilçesinin Balaban ve Turnacı köylerinde çıkan yangında evleri yanan köylülere parasız olarak kereste verilmesi	20	8	1937
179	İzmir'in Kızılçullu ile Eskişehir'in Mahmudiye köyünde açılacak öğretmen okulları binalarında yapılacak tamir ve tesisat işlerinin emaneten yaptırılması	31	8	1937
565	İskan bölgelerinde yapılan binaların kontrol işlerinde çalıştırılacak fen memurlarının 2/6862 sayılı Karanameden istisnaen tayinleri	1	9	1937
79	Trakya ve Anadolu'da yaptırılmakta olan göçmen evleri için alınacak keresteler bedelinin %50'si bulunan 200 bin Lira'nın serbest döviz ile ödenmesi	2	10	1937
320	Balıkesir'e şarktan getirilen ailelerin iskanına tahsis edilen hanelerin onarımı için gönderilen ödenek ile kaç hanenin tamir edileceğinin bildirilmesi	13	10	1937
78	Trakya ve Çanakkale'de yerleştirilecek göçmenlere Çınar Eyrek ormanından parasız kereste verilmesi	1	12	1937
172	Kırıkkale'nin Koyunbaba köyünde bir kaza sonucu yanan 41 evin yeniden yapılması için parasız olarak verilecek kereste (Kırklareli olmasın?)	18	3	1938
587	Kars ili Arpaçay ilçesinin Zöhrap köyünde oturan Malakanlardan 48 ailenin yeni kuracakları köyde ev yapmaları için parasız olarak	19	9	1939

	kereste verilmesi			
156	Tarsus'un Egemen ve Kulak köylerine iskan edilen 110 aileye ev yapımı için parasız kereste verilmesi	18	10	1939
743	Yeni halkevi binalarının inşa edileceği	26	1	1940
148	2/12812 sayılı kararname ile konulan 250 000 liralık ödenekle, köy öğretmen okulları için gereken tesisat eşyasının pazarlıkla satın alınması	27	3	1940
143	Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlı 4 köyde selden evleri yıkılanlara parasız kereste verilmesi	10	8	1940
142	Kırklareli'nin Düzova köyünde evleri yananlara parasız kereste verilmesi	13	9	1940
141	Denizli'nin Şamlı köyüne yerleştirilen göçmenlere yaptırılacak 77 ev için parasız kereste verilmesi	14	11	1940
111	Denizli'nin Şamlı çiftliğine iskan edilen Bulgaristan göçmenlerine ait evlerin inşası için gerekli olan kerestenin imal ve teslimi	13	2	1942
748	Konya Harası'nda yaptırılacak inek ahır inşaatının emaneten yaptırılması	25	4	1942
586	Antalya merkez ilçesinde 3 köy kuracak olan 341 hane için 2623 m3 kerestelik ağacın civar ormanlardan parasız olarak verilmesi	25	8	1942
747	Ankara dahilinde yaptırılacak ilkokul binaları ile Sincanköy'de yaptırılacak köy evleri inşaatına ait sözleşmelere ilave edilecek hüküm	29	3	1943
746	2. Umumi Müfettişlik inşaat işleri için ayrılıp kullanılmayan 1 671,20 liranın 3. ve 4. Umumi Müfettişlik bölgelerinde yaptırılmakta olan inşaat için aktarılması	27	10	1944
742	Ormanlık bölgedeki halk odalarının yapılarına dair tamim	20	4	1945
109	Gaziantep'in Fevzi Paşa bucağına iskan edilecek olan 15 Aydınlı göçmene ev yaptırmaları için parasız kerestelik ağaç verilmesi	15	12	1949
585	İskan Kanununa göre topluca köy kuracakları ve muhtaç durumda bulundukları anlaşılan 23 kişiye kerestelik ağaç verilmesi	19	12	1950
108	Hafik ilçesinde iskan edilecek olan 99 göçmene, kesme, taşım ve imal ücreti karşılığında evlerini yapmaları içi orman işi. İstiflerinden kereste verilmesi	28	6	1950
567	Kocaeli'de köy evlerinin yapılması için gereken malzemenin temini talebi	5	7	1955

Tablo F.2. İnşaat için kereste sağlanmasına yönelik belgeler

Konu: İNŞAAT İŞLERİ VE MALZEME / KERESTE İŞİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
722	Beylikahır istasyonunda, göçmen evleri inşaatı için bekletilen kerestelerin cihet-i askeriyece alınmasına mani olunmasının Ankara Valiliği'ne bildirilmesi	16	2	1915
674	Adana'da göçmen evleri inşaatı için kereste satın alınması	3	4	1924
673	Bakanlığın, göçmen evleri inşa ve tamiri için fiyat eksiltme yoluyla alacağı kerestelerin Kastamonu bölgesinden temin edilip edilmeyeceği	20	4	1924
665	Bilecik ili dahilinde kurulacak iki adet köy yerinin tesbiti ve İzmit mıntıkası için gerekli kerestelerin açık eksiltme usulu ile alınması	31	5	1924
288	Göçmenler için yapılacak 16 köy ile harap binaların tamiri için Geyve'nin Taraklı nahiyesinde Acara ve Karakol ormanlarından kesilecek kerestenin sadece vergisi alınarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılması	4	6	1924
663	Bursa'da inşa ettirilecek köyler için İnegöl'den kereste alınması	5	6	1924

658	Kereste satın alınması için Bartın'a bir memur gönderileceği	25	6	1924
654	Kocaeli'ye bağlı Değirmendere'deki ormanlarından başka, o havalide serbest orman olup, olmadığının var ise isim ve mevkiilerinin bildirilmesi	28	7	1924
652	İnebolu'da satın alınacak keresteler için orada bulunan Ali Rıza'ya avans gönderildiği	10	8	1924
648	Tarsus'ta bulunan kerestelerin bedeli mukabilinde alınarak Mersin'deki Yuvanaki Çiftliği'nde kurulacak köy inşaatında kullanılabileceği	2	11	1924
441	İskan evleri tamir ve inşası için çeşitli mıntıklardan kereste temini	10	12	1924
699	İnebolu'da köyler için satın alınan keresteler hakkında yapılacak muamele	7	2	1925
433	Kırklareli İskan Müdürlüğü'nce satılan keresteye dair evrakın aidiyetinden dolayı takdimi	14	3	1925
592	İmar ve İskan İdaresi'nce yeniden inşa ettirilecek köylere gerekli kerestenin kesimi için müteahhitlere artırımsız en yüksek tarife bedeli üzerinden ruhsat verilmesi	22	3	1925
705	Çatalca'nın Haracci Çiftliği'ne yerleştirilen muhacirine verilecek kerestelerin maliyeye devredilmesi	16	3	1927
239	Cebel-i Bereket (Osmaniye)'in Hasanbeyli köyünde iskan edilecek Yenişehir muhacirlerine ait hanelerin yapımı için gereken kerestenin yakın ormanlardan sağlanması	7	12	1927
131	İskan kerestelerinden kalanların satılarak paralarının Dahiliye Vekaleti Bütçesine ödenek olarak ilavesi	23	12	1933
25	Trakya'ya getirilmesi düşünülen göçmenlere yapılacak evlerin kerestelerinin hükümet tarafından verildiği	5	3	1935
95	Göçmenlere ait kereste işini yoluna koymak üzere Trakya Umumi Müfettişi Tali Öngören'in Romanya'ya gönderilmesi	19	6	1935
84	Trakya, Kocaeli, Doğu ve Orta Anadolu'da yaptırılacak göçmen evleri için Romanya'dan 7.000 m3 kereste alınması	9	5	1936
181	Yağmurdan evleri yıkılan Kars'ın Arpaçay ve Çıldır ilçelerindeki köylülere Devlet ormanlarından parasız ağaç verilmesi	12	8	1937
180	Uzunköprü ilçesinin Balaban ve Turnacı köylerinde çıkan yangında evleri yanan köylülere parasız olarak kereste verilmesi	20	8	1937
79	Trakya ve Anadolu'da yaptırılmakta olan göçmen evleri için alınacak keresteler bedelinin %50'si bulunan 200 bin Lira'nın serbest döviz ile ödenmesi	2	10	1937
78	Trakya ve Çanakkale'de yerleştirilecek göçmenlere Çınar Eyrek ormanından parasız kereste verilmesi	1	12	1937
587	Kars ili Arpaçay ilçesinin Zöhrap köyünde oturan Malakanlardan 48 ailenin yeni kuracakları köyde ev yapmaları için parasız olarak kereste verilmesi	19	9	1939
156	Tarsus'un Egemen ve Kulak köylerine iskan edilen 110 aileye ev yapımı için parasız kereste verilmesi	18	10	1939
143	Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlı 4 köyde selden evleri yıkılanlara parasız kereste verilmesi	10	8	1940
142	Kırklareli'nin Düzova köyünde evleri yananlara parasız kereste verilmesi	13	9	1940
141	Denizli'nin Şamlı köyüne yerleştirilen göçmenlere yaptırılacak 77 ev için parasız kereste verilmesi	14	11	1940
113	Dobruca'dan göç eden Türklerin bıraktıkları gayrimenkullere karşılık iskan için satın alınan keresteleri teslim etmek üzere Romanya'dan gelecek olan Aurel Leibovici'nin geçici olarak memleketimize gelmesi	21	4	1941

111	Denizli'nin Şamlı çiftliğine iskan edilen Bulgaristan göçmenlerine ait evlerin inşası için gerekli olan kerestenin imal ve teslimi	13	2	1942
586	Antalya merkez ilçesinde 3 köy kuracak olan 341 hane için 2623 m3 kerestelik ağacın civar ormanlardan parasız olarak verilmesi	25	8	1942
109	Gaziantep'in Fevzi Paşa bucağına iskan edilecek olan 15 Aydınli göçmene ev yaptırmaları için parasız kerestelik ağaç verilmesi	15	12	1949
108	Hafik ilçesinde iskan edilecek olan 99 göçmene, kesme, taşım ve imal ücreti karşılığında evlerini yapmaları içi orman İşl. İstiflerinden kereste verilmesi	28	6	1950
585	İskan Kanununa göre topluca köy kuracakları ve muhtaç durumda bulundukları anlaşılan 23 kişiye kerestelik ağaç verilmesi	19	12	1950

Tablo F.3. Kapı ve pencere sağlanmasına ilişkin belgeler

Konu: İNŞAAT İŞLERİ VE MALZEME / KAPI-PENCERE İŞİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
642	Kargir olarak inşa edilecek köyler için fenni şartname ile kapı, pencere imaline mahsus eksiltme şartnamesi	0	0	1924
672	İstanbul'daki kapı ve pencere açık eksiltme ihalesi sonucunun bildirilmesi	20	4	1924
667	İstanbul'da kapı ve pencere ihalesi hazırlıkları hakkında açık bilgi verilmesi	30	4	1924
661	Samsun ve civarında inşa edilecek köy ve tamir edilecek binalar için, pazarlık usulüyle kapı ve pencere satın alınması	9	6	1924
659	Adapazarı'nda taahhüt edilen kapı ve pencerelerinin imal ettirilmesi	24	6	1924
656	Samsun'daki köyler için Adapazarı ve İstanbul'da yaptırılan kapı ve pencere bedellerinin müteahhite Bandırma'da ödeneceği	29	6	1924
655	Kocaeli'de yapılacak kapı ve pencere imaline başlanması ve teslimatın da Samsun'da yapılacağı	26	7	1924
644	Vekalet namına İstanbul'daki imalat yerlerinden teslim alınan kapı ve pencerelerin şartnamedeki evsafına uygunluğuna dikkat edilmesi	21	12	1924

Tablo F.4. Adana bölgesinde huğ evi yapımına ilişkin belgeler

Konu: İNŞAAT İŞLERİ VE MALZEME / KAMIŞ EV (Huğ)				
E.no	Belge adı	Tarih		
399	Muhacirler için çitten ve kerpiçten inşa edilen ve buralara iskan edilen muhacirlere ait rapor	25	8	1924
541	Adana bölgesindeki göçmenlerin iskanı için Huğ tabir edilen meskenlerin pazarlık suretiyle yaptırılması	7	9	1924
651	Kozan'ın Tılan mevkiinde yaptırılacak huğ (Kamıştan evler)'in yapımı için, Vali Halit Bey ile müteahhit Çamurdanzade Hilmi arasında anlaşmanın yapıldığı	7	10	1924
707	Muhacirler için Kozan'da yaptırılan huğ evlerinin yerinde tespiti için Heyeti Fenniye reisi Hayri Bey'in gönderildiği	9	1	1926
342	Adana'da muhacirlerin iskanı için tamir edilmesi gereken kamış evlerine ait havalenamenin gönderildiği	3	7	1926
234	Ilgın ilçesinde Hazine'ye ait olan sazlıktaki saz ve kamışların daha önce yapılmış ihalesinin feshiyle, pazarlıkla köyler ahalisine satılması	23	9	1928

Tablo F.5. Mevcut yapıların tamirine ilişkin belgeler

Konu: İNŞAAT İŞLERİ VE MALZEME / TAMİR İŞLERİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
303	Düşmanlarca tahrip edilen ve yıkılan köy ve kasabaların tamir ve yenilenmesi için hükümetçe ödenek ayrılarak yardım yapılması	15	10	1922
298	Doğu bölgelerindeki göçmenlerin iadesi ve meskenlerinin tamiri için ayrılan ödenekten, Adana ve Mersin'de harap olan köylerin tamiri için 50 000 lira verilmesi	28	6	1923
552	Mübadeleye tabi olup Yunanistan'dan gelen muhacirlerin yerleştirilmesi için harap binaların onarılması, mevcut binaların satılmaması, muhtaç olanlardan kira alınmaması	11	11	1923
499	Emval-i metruke hanelerinin tamiri ve iskana yarar hale getirilmesi hakkında kararname sureti	11	11	1923
498	Muğla yöresinde terk edilmiş evlerin tamirinde çalıştırılmak üzere muhacirlerden usta olanların iskan için bu havalie sevk edilmesi	6	12	1923
549	Muhacirlerin iskanlarının temini bakımından emval-i metruke'nin tamiri için İmar Vekaletine avans suretiyle 200 000 liranın bir defada verilmesi	9	1	1924
686	Düşman istilasında evleri harab olan muhtaçların, hanelerinin tamir ve inşası için ayrılan paranın, Kocaeli Valiliği'ne gönderildiği	24	1	1924
273	Manisa dahilinde inşa ve tamir edilecek köylere ait mühendis ve müfettişlerin hazırladığı raporun takdimi	7	4	1924
671	Samsun'da yapılacak ve tamir edilecek iskan evleri için malzeme tedariki	23	4	1924
664	İzmit yedinci mıntıkası dahilinde tamiratları biten evlerin durumunu gösterir grafik	31	5	1924
447	Muhacirlerin iskan ihtiyacı ve bina tamirâtı için istenen paranın Samsun Valiliği'ne gönderildiği	12	10	1924
270	Kırkkilise (Kırklareli) vilayetindeki tamirat için talep edilen paranın köy inşası tertibinden gönderilmesinin uygun olduğu	5	11	1924
646	Mübadil ve muhacirlere ev inşa ve tamiri, tohumluk ve ziraat aleti verilmesi için Kocaeli Valiliği'ne ödenek gönderilmesi	13	11	1924
735	Samsun'un Canik, Asarağaç, Hıyaralan, Cerağman, Ökse ve Beylik köylerinde inşa edilen evlerde tadilat yapılması	3	12	1924
645	Yeni kurulacak köyler ve tamirat hakkında çeşitli emirler, avans alma ve mahsuplara dair tamimler	11	12	1924
485	Bilecik'te Ermenilerden metruk köylere de mübadil göçmen iskan edilmesi ve tamire muhtaç evlerin de süratla onarılması	18	2	1924
609	Samsun mıntıkasında göçmen evlerin tamir ve inşaat durumu	0	0	1925
427	Karacık'lı göçmenlerin Burhaniye-Taylıeli köyünde iskan edileceği ve tamirat için ödenek gönderilmesi	8	9	1925
321	Mübadil ve şark muhacirlerinin iskan edileceği evlerin tamiri için Adana'ya ödenek gönderileceği	14	9	1927
602	Mudanya merkezi ve köylerinde iskan edilen muhacirine mahsus hanelerin tamir masraflarının kendilerine ait olmak üzere malzeme verilmesi	25	10	1927
319	Balkanlar'dan Edirne'ye gelen muhacirlerin iskanı için tamir ettirilen misafirhaneye ait ödeneğin gönderildiği	26	10	1927
598	Muhacirlerin iskanı için Mersin'de tamir ettirilen ve yeniden yaptırılacak iktisadi evlerin inşaatına nezaret eden memurun üç aylık ücretinin gönderildiği	12	11	1927

236	Dikili'nin Kabakum ve Yünlüler köylerine mübadil göçmen yerleştirilmesi kesinlik kazanmadıkça bu yerlere tamirat faslından ödenek gönderilmeyeceği	13	12	1927
85	İstanbul ve Trakya'da yapılacak bina ve onarım işlerinin emaneten yaptırılması ve gereken malzemenin pazarlıkla satın alınması	1	1	1935
320	Balıkesir'e şarktan getirilen ailelerin iskanına tahsis edilen hanelerin onarımı için gönderilen ödenek ile kaç hanenin tamir edileceğinin bildirilmesi	13	10	1937

Tablo F.6. İskan kurallarının mali konularıyla ilgili belgeler

Konu: İSKAN KURALLARI VE YÖNTEMİ / MALİ İŞLER				
E.no	Belge adı	Tarih		
702	Köy kurmak için inşa olunacak haneler masrafına ödenmek üzere istenen havalenamenin Konya Valiliği'ne gönderildiği	16	8	1916
559	Kars, Ardahan, Artvin illerine dönen muhacirlerden kiraladıkları gayrimenkullerin kendilerine ait olduğunu isbat edinceye kadar kira bedeli alınmaması	10	5	1922
554	Doğu'daki göçmenlerin yerleştirilmesine ait 3.4.1339 tarih ve 319 sayılı Kanun'la ayrılan ödeneğin livalara dağılışı ve yapılacak işlerin çabuk yürümesi için takip edilecek yol	10	6	1923
552	Mübadeleye tabi olup Yunanistan'dan gelen muhacirlerin yerleştirilmesi için harap binaların onarılması, mevcut binaların satılmaması, muhtaç olanlardan kira alınmaması	11	11	1923
694	Yapılmakta olan inşaatın miktar ve kalitesinin keşif sonucu iyi olduğu anlaşılırsa istenilen ödeneğin Bilecik'e gönderilmesi	22	12	1923
693	İzmit'teki inşaat durumu hakkında açıklayıcı bilgi verilmesi	26	12	1923
642	Kargir olarak inşa edilecek köyler için fenni şartname ile kapı, pencere imaline mahsus eksiltme şartnamesi	0	0	1924
641	Emanet İnşaat Talimatnamesinin Nafia Vekaleti'ne gönderildiği	0	0	1924
687	Simav'da muhtaçlara yapılmakta olan binalar için gönderilen havalenamenin sarfedilmesi	10	1	1924
383	İzmir'de adiyen iskan için ayrılan haneler kıymetinin belirlenmesi	20	1	1925
290	Bursa'nın Tansari köyünde muhtaç durumda olan muhacirlerin ev ve arazi kira bedellerinin bir yıl süreyle tahsilinin ertelenmesi	20	1	1924
517	Muhtaç göçmenlerin iskanından sonra bir iş bulana kadar geçinebilmeleri için verilen müddet sona erdiğinden borçlanma suretiyle işlerinin uzatılması	6	4	1924
673	Bakanlığın, göçmen evleri inşa ve tamiri için fiyat eksiltme yoluyla alacağı kerestelerin Kastamonu bölgesinden temin edilip edilmeyeceği	20	4	1924
672	İstanbul'daki kapı ve pencere açık eksiltme ihalesi sonucunun bildirilmesi	20	4	1924
670	Antalya'da kurulacak iskan köyü için ne suretle malzeme temin edileceği	26	4	1924
665	Bilecik ili dahilinde kurulacak iki adet köy yerinin tesbiti ve İzmit mıntıkası için gerekli kerestelerin açık eksiltme usulu ile alınması	31	5	1924
288	Göçmenler için yapılacak 16 köy ile harap binaların tamiri için Geyve'nin Taraklı nahiyesinde Acara ve Karakol ormanlarından kesilecek kerestenin sadece vergisi alınarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılması	4	6	1924
661	Samsun ve civarında inşa edilecek köy ve tamir edilecek binalar için, pazarlık usulüyle kapı ve pencere satın alınması	9	6	1924

276	Kocaeli'nin Pelitözü ve Derbend köylerinde inşa edilecek evler için muhacirlere yapılacak yardımın İzmit Mıntıkası Muhasebeciliği'ne tebliğ edildiği	15	6	1924
656	Samsun'daki köyler için Adapazarı ve İstanbul'da yaptırılan kapı ve pencere bedellerinin müteahhite Bandırma'da ödeneceği	29	6	1924
717	Samsun'da yaptırılacak köy inşaatlarının, pazarlık usulüyle Osman Bey'e ihale edilmesi	30	6	1924
701	Antalya mıntıkasında yapılacak köyler için 30 000 lira gönderildiği	12	7	1924
652	İnebolu'da satın alınacak keresteler için orada bulunan Ali Rıza'ya avans gönderildiği	10	8	1924
541	Adana bölgesindeki göçmenlerin iskanı için Huğ tabir edilen meskenlerin pazarlık suretiyle yaptırılması	7	9	1924
593	Samsun yöresinde kurulacak iki köy ile ilgili inşaat sözleşmesinin inşaat bedeli kısmında değişiklik yapılması	28	9	1924
648	Tarsus'ta bulunan kerestelerin bedeli mukabilinde alınarak Mersin'deki Yuvanaki Çiftliği'nde kurulacak köy inşaatında kullanılabileceği	2	11	1924
734	Bursa'daki İkizceoba ve Karacaoba örnek köyleri inşaatı teslim süresinin uzatılması	3	12	1924
645	Yeni kurulacak köyler ve tamirat hakkında çeşitli emirler, avans alma ve mahsuplara dair tamimler	11	12	1924
714	Aydın'daki yeni köylerin haftalık inşaat durum raporunun takdimi	28	12	1924
638	Burhaniye için iktisadi haneler inşaatından başka tarzda ev inşaatına, bütçenin müsait olmadığı	11	1	1925
639	Bursa'da iktisadi hane inşaatı, tohumluk ve çift hayvanı tedariki için ödenek gönderilmesi	11	1	1925
265	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çatalcada'ki bazı köylerin arazileri kafi gelmediğinden, emval-i metruke ve emval-i milliye çiftliklerinden arazi satılmasına dair Faik ve arkadaşlarının önergeleri	1	3	1925
626	Eskişehir'de tamamlanamayan iktisadi evlerin eksiltme usulüyle sene bitiminden evvel ihale edilmesi	5	3	1925
592	İmar ve İskan İdaresi'nce yeniden inşa ettirilecek köylere gerekli kerestenin kesimi için müteahhitlere artırımsız en yüksek tarife bedeli üzerinden ruhsat verilmesi	22	3	1925
625	Balıkesir'de iktisadi evlerin inşaaası için açık eksiltme ihalesinin ilan edilmesi	10	4	1925
624	Antalya'da yaptırılacak iktisadi evlere ait tahsisatın gönderilmesi	14	4	1925
622	Çeşitli illerde yaptırılacak iktisadi evler ve bunlara yapılacak harcamalarla ilgili tahmin	20	4	1925
619	Ordu'da yaptırılacak iktisadi haneler için verilecek tahsisatın iki odalı tek evlere ait olduğu	12	5	1925
370	Mihalıççık Kazasının Mamure Köyünde muhacir iskanı için müzayedeye konulan arazi-i metrukenin ihalesi için izin alındığı	18	6	1925
591	Göçmenler için inşa edilen Ökse, Çırakman, Cenik, Çınarağıl, Asarağaç Örnek köylerine ait sözleşme sürelerinin uzatılması	30	9	1925
726	Samsun'da inşa olunan köy evlerinde yapılacak değişiklikle ilgili olarak müteahhide 4 000 lira verilmesi	21	2	1926
751	Göçmenlerin iskanına tahsis edilmek üzere inşa edilecek konutların emaneten veya pazarlıkla yaptırılması	11	5	1926
344	Tokat'ta emval-i metrukede iskan olunan şahısların ellerindeki malların borçlanma kanununa göre borçlandırılmaları gerektiği	4	11	1926

335	Diyarbakır'da iskan edilen Yugoslavya muhacir ve mültecilerine verilen emlak ve arazilerin borçlanma kanununa göre borçlandırılması	18	6	1927
321	Mübadil ve şark muhacirlerinin iskan edileceği evlerin tamiri için Adana'ya ödenek gönderileceği	14	9	1927
607	Mersin'in Kızılyar mevkiinde bulunan Yuvanaki Çiftliği'nde mübadil göçmenler için yaptırılacak iktisadi evler inşaatı için ödenek gönderildiği	28	9	1927
602	Mudanya merkezi ve köylerinde iskan edilen muhacirine mahsus hanelerin tamir masraflarının kendilerine ait olmak üzere malzeme verilmesi	25	10	1927
319	Balkanlar'dan Edirne'ye gelen muhacirlerin iskanı için tamir ettirilen misafirhaneye ait ödeneğin gönderildiği	26	10	1927
600	Mülteciler için Kocaeli'de yaptırılacak iktisadi evlerin uygun şartlarla ihalesi mümkün olmadığı takdirde; emaneten yaptırılmasına dair kararname suretinin takdim edildiği	31	10	1927
597	Adana'da yaptırılan iktisadi evlerin inşaat malzemesi bedelinin hak sahibine ödenmesi için gerekli paranın defterdarlığa gönderildiği	14	11	1927
236	Dikili'nin Kabakum ve Yünlüler köylerine mübadil göçmen yerleştirilmesi kesinlik kazanmadıkça bu yerlere tamirat faslından ödenek gönderilmeyeceği	13	12	1927
581	Göçmenlerin yerleştirilmesi için Ahimesut (Etimesgut) Çiftliği'nin örnek köy yapılamak üzere satın alınması	16	5	1928
590	Göçmenler için Ahimesut (Etimesgut) 'ta inşa edilecek köylerin pazarlıkla yaptırılması	28	5	1928
529	Kars'taki emval-i metruke köylerinin, geçici olarak iskan edilenlere artırma ile satılması	22	7	1928
316	Eskişehir'deki Ermeni mallarından satılıp taksitleri ödenmeyen hanelerin satılmasından vazgeçilerek muhacirlere verilmek üzere iskana açılması	2	8	1928
579	Ahimesgut Çiftliği'nde kurulan örnek köylere su sağlamak üzere yapılacak altyapı tesislerine ait inşaatın pazarlıkla temini	9	9	1928
234	İlgın ilçesinde Hazine'ye ait olan sazlıktaki saz ve kamışların daha önce yapılmış ihalesinin feshiyle, pazarlıkla köyler ahalisine satılması	23	9	1928
750	Ankara'nın Ahimesut (Etimesgut) bucağında çeşitli dükkanlardan oluşan çamaşırhane, hamam, kahvehane ve hanın pazarlıkla yaptırılması	21	10	1928
313	İzmir'deki Osmanîye muhacirlerinden Mehmet ile Aydın harikzedelerden Hayrettin efendilerin borçlanma yoluyla iskanları	20	12	1928
749	İran ve diğer memleketlerden Türkiye'ye gelecek göçmenlere yapılacak inşaat ve tamiratın pazarlıkla yaptırılması	11	12	1929
589	Beypazarı, Ayaş, Haymana ve Polatlı yolu Malıköy nahiyesinde kurulacak örnek köydeki evlerin pazarlıkla yaptırılması	30	4	1930
85	İstanbul ve Trakya'da yapılacak bina ve onarım işlerinin emaneten yaptırılması ve gereken malzemenin pazarlıkla satın alınması	1	1	1935
25	Trakya'ya getirilmesi düşünülen göçmenlere yapılacak evlerin kerestelerinin hükümet tarafından verildiği	5	3	1935
248	Ceyhan Mercin muhtarlığına bağlı Kerhaneköprü köyü sınırı içinde yerleştirilen Menemenci göçmenleriyle bir kısım yerli halka borçlanma suretiyle dağıtılan toprağın haritası	28	6	1935
320	Balıkesir'e şarktan getirilen ailelerin iskanına tahsis edilen hanelerin onarımı için gönderilen ödenek ile kaç hanenin tamir edileceğinin bildirilmesi	13	10	1937

587	Kars ili Arpaçay ilçesinin Zöhrap köyünde oturan Malakanlardan 48 ailenin yeni kuracakları köyde ev yapmaları için parasız olarak kereste verilmesi	19	9	1939
156	Tarsus'un Egemen ve Kulak köylerine iskan edilen 110 aileye ev yapımı için parasız kereste verilmesi	18	10	1939
141	Denizli'nin Şamlı köyüne yerleştirilen göçmenlere yaptırılacak 77 ev için parasız kereste verilmesi	14	11	1940
748	Konya Harası'nda yaptırılacak inek ahır inşaatının emaneten yaptırılması	25	4	1942
746	2. Umumi Müfettişlik inşaat işleri için ayrılıp kullanılmayan 1 671,20 liranın 3. ve 4. Umumi Müfettişlik bölgelerinde yaptırılmakta olan inşaat için aktarılması	27	10	1944

F.7. İskan kurallarının idari işleyişiyle ilgili belgeler

Konu: İSKAN KURALLARI VE YÖNTEMİ / İDARİ İŞLER				
E.no	Belge adı	Tarih		
722	Beylikahır istasyonunda, göçmen evleri inşaatı için bekletilen kerestelerin cihet-i askeriyece alınmasına mani olunmasının Ankara Valiliği'ne bildirilmesi	16	2	1915
744	Edirne ve diğer yerlerde muhacirlere yapılacak binalar için gerekli çivilerin Muhacirin Müdüriyet'e teslimi	2	11	1919
550	Selanik'te biriken 40 000 kişinin eski tertip üzere nakli ve iskan hususunda Maliye ile İmar ve İskan Vekaleti'ne yetki verilmesi	23	12	1923
700	İzmir vilayetinde yeniden tesis edilecek köy ve kasabaların tesisat masraflarını gösterir cetvel	0	0	1924
637	Manisa-Çobanisa'da yeniden inşa edilen çift evin keşif raporu	0	0	1924
688	Kocaeli vilayetinde iskan edilecek muhacirlere yapılacak binalar için inşaat malzemesi satın alınması	10	1	1924
491	Kütahya'ya gönderilecek muhacirlerin iskanı için 200 hanenin ve 150 kişilik misafirhane ile çay, sıcak yemek ve ısınma imkanlarının hazırlanmış olduğu	2	2	1924
685	Adapazarı civarında yeniden inşa olunacak köyün bulunduğu arazinin haritasını çıkarmak için levazım ambarında mevcut tekaumetrelerden birinin gönderilmesi	5	2	1924
720	Bursa'da inşa edilecek Karamanlı ve Bektaş köylerini teşkil edecek göçmenlerin ilk trenle Yunanistan'dan sevkleri	25	3	1924
674	Adana'da göçmen evleri inşaatı için kereste satın alınması	3	4	1924
671	Samsun'da yapılacak ve tamir edilecek iskan evleri için malzeme tedariki	23	4	1924
719	Bursa Beşinci İmar ve İskan Müdürünün yeniden inşa edilecek köyler hakkındaki raporunun takdimi	26	4	1924
669	İzmir ve Manisa vilayetleri dahilindeki iskan için kurulacak köy inşaatlarının etüd raporu	28	4	1924
668	Muhacirlerin İzmit mıntıkasında yapacakları köylere gönderilen plan ve ev tiplerinden uygun olanlarının inşa ettirilmesi	29	4	1924
667	İstanbul'da kapı ve pencere ihalesi hazırlıkları hakkında açık bilgi verilmesi	30	4	1924
745	İzmit'te yeniden yaptırılacak göçmen köyleri yerlerinin inceleme planları yeni tayin edilen mıntika mühendisine yaptırılarak, harita ve raporlarının gönderilmesi	2	5	1924
666	Köy inşaaası için örnek Madama Çiftliği krokisinin Adana Valiliği'ne gönderildiği	20	5	1924

664	İzmit yedinci mıntıkası dahilinde tamiratları biten evlerin durumunu gösterir grafik	31	5	1924
663	Bursa'da inşa ettirilecek köyler için İnegöl'den kereste alınması	5	6	1924
659	Adapazarı'nda taahhüt edilen kapı ve pencerelerinin imal ettirilmesi	24	6	1924
658	Kereste satın alınması için Bartın'a bir memur gönderileceği	25	6	1924
657	Samsun köylerinin inşaatının Müteahhit Osman'a ihale edilmesi	28	6	1924
718	Samsun köylerinin inşaatına ait ihalenin pazarlık yapılarak Osman Bey'e verilmesi	28	6	1924
655	Kocaeli'de yapılacak kapı ve pencere imaline başlanması ve teslimatın da Samsun'da yapılacağı	26	7	1924
653	İzmir, Bursa, Adana mıntıkalarında inşaa edilen binalara ait aylık çizelge raporu	1	8	1924
398	Samsun'da muhacir iskan edilen köylerdeki emlak ve arazi dağıtım işi için teşkil edilen komisyonun işe başladığı	6	9	1924
715	Samsun'a bağlı köylerde iskanları kararlaştırılan muhacirlerin açıkta kalmaması için gerekli evlerin yapılması	29	9	1924
651	Kozan'ın Tılan mevkiinde yaptırılacak huğ (Kamıştan evler)'in yapımı için, Vali Halit Bey ile müteahhit Çamurdanzade Hilmi arasında anlaşmanın yapıldığı	7	10	1924
650	Samsun mıntıkasında inşa edilecek köylere ait mukavelenamenin tadili hakkında Bakanlar Kurulu Kararının, mukaripliğe yazıldığı	9	10	1924
649	Bazı illerde yapılan inşaatlarla ilgili cetvellerin zamanında gönderilmesine dair tamim	10	10	1924
647	Mersin'deki Yuvanaki Çiftliği'nde ve Yumurtalık'taki Bedros Çiftliği'nde kurulacak köy inşaatı mukavelenameleri	13	11	1924
733	İzmir'de Çoban İsa ve Kıyas örnek köyleri inşaatı sürelerinin uzatılması	3	12	1924
644	Vekalet namına İstanbul'daki imalat yerlerinden teslim alınan kapı ve pencerelerin şartnamedeki evsafına uygunluğuna dikkat edilmesi	21	12	1924
643	İskan evleri yapım ve tamirâtı ile ilgili talimatname ve genelgeler	27	12	1924
713	İktisadi evler inşaat durum raporlarının Nafia Vekaleti'ne gönderildiği	28	12	1924
609	Samsun mıntıkasında göçmen evlerin tamir ve inşaat durumu	0	0	1925
640	Mersin'de inşa edilen Yuvanaki köyü inşaatından artan malzeme listesi	6	1	1925
712	Mersin'de Yuvanaki Çiftliği'nde inşa edilecek göçmen evlerinin inşaat birim fiyat raporları	25	1	1925
711	Samsun'da yapılan iktisadi hanelere ait inşaat durum raporlarının takdimi	31	1	1925
635	Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep vilayetlerinde yapılan inşaat ve tamirata ait evrak ve mukavelenameler ile plan ve cetvellerinin gönderildiği	4	2	1925
699	İnebolu'da köyler için satın alınan keresteler hakkında yapılacak muamele	7	2	1925
634	Türkiye'nin çeşitli illerinde yapılacak iktisadi evlerle ilgili plan ve inşaat şartnamesinin gönderilmesine dair tamim	10	2	1925
732	İzmir'de inşa edilmekte olan Kıyas örnek köyü inşaatı süresinin uzatılması	12	2	1925
731	Antalya'da inşa edilmekte olan Çirkin Oba örnek köyü inşaat süresinin uzatılması	12	2	1925

730	Samsun'da inşasına başlanan örnek köylerin inşaat sürelerinin uzatılması	12	2	1925
633	Kocaeli vilayetinde yaptırılan inşaatlar hakkında haftalık çalışma raporunun takdimi	14	2	1925
632	Adana ve civarında yaptırılan iktisadi evlerin inşaat ve tamiratına ait cetvellerin takdimi	19	2	1925
631	Antalya vilayetinde yaptırılan Çirkin Oba numune köyü inşaat müddetinin uzatıldığına dair kararname suretinin gönderildiği	21	2	1925
729	Saruhan'da inşa edilmekte olan Çoban İsa numune köyü inşaatının 1 ay daha uzatılması	22	2	1925
728	Bursa'da inşa edilmekte olan Karacaoba ve İkizceoba örnek köyleri inşaat süresinin uzatılması	22	2	1925
630	Isparta'da Kılıç ve Gönen köylerinde inşa edilen iktisadi evlerin durumlarına ait cetvelin takdimi	25	2	1925
629	Çeşitli vilayetlerde kendi imkanlarıyla iktisadi evler inşa edeceklere yapılacak yardıma dair talimatnamenin gönderildiği	26	2	1925
628	Antalya'daki Çirkin Oba numune köyü inşaat müddetinin Nisan ayı sonuna kadar uzatıldığı	2	3	1925
710	İzmir'in Kabas ve Saruhan (Manisa)'ın Çobanisa numune köy inşaatına ait geçici kabul ve şartnamenin takdimi	24	3	1925
723	Bursa'da inşa edilmekte olan Karacaoba ve ikizceoba örnek köylerinin inşaat müddetinin kötü hava şartlarından dolayı geçikeceğine dair Kararname sureti	0	4	1925
623	Erdek kazasında yaptırılacak iktisadi evlerin kaç odalı olduğunun ve fiyatının bildirilmesi	15	4	1925
620	Erdek'te yaptırılacak bir numune ev hakkında yapılan işlemler, keşif ve maliyet raporları	5	5	1925
615	Samsun'da numune köylerin inşaatına devam edilmesi ve yapılacak tadilata dair keşif raporunun gönderilmesi	11	6	1925
613	Kozan Başmühendisi, mazeret beyan ederek merkez ve Kadirli'deki evlerin geçici kabul işlemini yapmadığından, başka bir mühendisin görevlendirilmesi	23	6	1925
614	Samsun-Tekkeköy civarında beş adet numune köy inşaatına ait durum raporları	24	6	1925
727	Bir süre için inşası durdurulmuş olan Ökse, Çırağan, Cenik, Çınarağıl ve Hisarağaç örnek köyleri inşaatına ait teslim süresinin uzatılması	29	7	1925
611	Manisa'daki Çobanisa numune köyünün kesin kabulünün vilayet nafia ve belediye mühendislerinden karma bir heyet marifetiyle yapılması	30	7	1925
709	İzmit ve çevre köylerinde inşaa edilen köylere ait cetvelinin takdimi	13	8	1925
703	Müteahhide yaptırılacak köyler için hazırlanan mukavelename suretinin takdimi	0	0	1926
708	Samsun'da yaptırılan iktisadi haneler inşaatına dair vali tarafından gönderilen raporun takdimi	7	1	1926
707	Muhacirler için Kozan'da yaptırılan huğ evlerinin yerinde tespiti için Heyeti Fenniye reisi Hayri Bey'in gönderildiği	9	1	1926
704	Tekirdağ'da muhacirler için inşa edilecek meskenler için gerekli malzemenin naklinin motorlarla yapılması	6	10	1926
770	Türkiye ve Batı Trakya'da senetsiz tasarruf edilen gayri menkullerin tapuya tescili için komisyon oluşturulması.	16	3	1927

705	Çatalca'nın Haraccı Çiftliği'ne yerleştirilen muhacirine verilecek kerestelerin maliyeye devredilmesi	16	3	1927
608	1927 senesinde Samsun'da kaç çift iktisadi hanenin nerelere inşasına lüzum olduğunun bildirilmesi	3	5	1927
227	Batı Trakya'da emlak ve arazisi olan şahıslar ve ailelerin işlerini takip etmek için bir zat seçebilecekleri.	7	5	1927
338	İzmit ve Darıca civarındaki terk edilmiş arazilerin muhacirine dağıtılmasını kolaylaştırmak için İskan Müdüriyeti'nce talep edilen askeri mevkileri gösterir haritanın gönderileceği	6	6	1927
606	Mersin Vilayeti'nin Ağustos ayına ait inşaat durum cetvellerinin gönderildiği	28	9	1927
605	Urfa, Van ve Diyarbakır'da inşa olunacak iktisadi hanelere ait keşif raporlarının gönderilmesi	29	9	1927
595	Gemerek'te inşa edilecek evler hakkındaki emir cevabının çabuklaştırılması	13	12	1927
725	Yahşihan'dan Eskişehir'e kadar olan hat boyunda yer yer örnek köyler kurulması için inceleme yapılması ve bu alanda Hazine'ye ait bulunan arazinin iskana terki	9	5	1928
516	Göçmen ve mültecilerin iskan işlerinin kanuni müddeti zarfında tamamlanması için komisyonlar teşekkül ettirilmesi gerekliliği	30	1	1929
747	Ankara dahilinde yaptırılacak ilkokul binaları ile Sincanköy'de yaptırılacak köy evleri inşaatına ait sözleşmelere ilave edilecek hüküm	29	3	1943
564	İskan ve Maliye emrine verilen topraklar hakkında	15	5	1943

F.8. İskan işlerinin mali konularıyla ilgili belgeler

Konu: İSKÂN MUHASEBE / MALİ İŞLER				
E.no	Belge adı	Tarih		
305	Istranca köyünden Yunanistan'a kaçan Rumların terk ettikleri mülk ve arazi gelirlerinden bankaya yatırılan paraların bakanlık hesabına geçirilmesi	17	4	1921
557	Rusya'dan gelecek muhacirlerin nakli ve işesi için Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti Bütçesi'ne 20 000 liralık ödenek ayrılması	24	8	1922
298	Doğu bölgelerindeki göçmenlerin iadesi ve meskenlerinin tamiri için ayrılan ödenekten, Adana ve Mersin'de harap olan köylerin tamiri için 50 000 lira verilmesi	28	6	1923
534	Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti 1339 yılı giderleri için 6 125 277,50 kuruş ödenek kurulması	23	10	1923
549	Muhacirlerin iskânlarının temini bakımından emval-i metruke'nin tamiri için İmar Vekâletine avans suretiyle 200 000 liranın bir defada verilmesi	9	1	1924
548	Doğu Bölgesi muhacirlerinin yerleştirilmesi için Lazistan (Rize) sancağına ayrılan ödeneğin artırılması	13	2	1924
679	Açık eksiltme parasının İzmir Mintıkası Müdüriyeti'ne gönderildiği	17	2	1924
404	Silivri'de iskân edilen İskenderun mültecilerinin zirai kredi isteği	3	4	1924
618	İzmit'te tamirat ve iktisadi haneler inşaatı faslından sarfı yapılmayan ödeneklere ait duyun ilmühaberlerinin gönderilmesi isteği	14	5	1924
447	Muhacirlerin iskân ihtiyacı ve bina tamirâtı için istenen paranın Samsun Valiliği'ne gönderildiği	12	10	1924
270	Kırkkilise (Kırklareli) vilayetindeki tamirat için talep edilen paranın köy inşası tertibinden gönderilmesinin uygun olduğu	5	11	1924

646	Mübadil ve muhacirlere ev inşa ve tamiri, tohumluk ve ziraat aleti verilmesi için Kocaeli Valiliği'ne ödenek gönderilmesi	13	11	1924
433	Kırklareli İskân Müdürlüğü'nce satılan keresteye dair evrakın aidiyetinden dolayı takdimi	14	3	1925
617	İnşaat ve tamirat faslından havale edilip sarfı yapılmayan ödeneklere ait düyun ilmühaberinin Ordu Valiliği'nden gönderilmesi isteği	24	5	1925
258	Mersin'de Yuvanaki Çiftliği'nde inşa edilmekte olan numune köy mutemedi Emin Efendi'nin ücretinin ödenmesi	14	6	1925
342	Adana'da muhacirlerin iskânı için tamir edilmesi gereken kamış evlerine ait havalenamenin gönderildiği	3	7	1926
331	Bursa'da iskân için harcanan mebaliğe ait liste ile ilmühaberinin gönderilmesi	14	8	1927
245	Adana'daki Seyhan Irmağı sahilinde ve Hazarlı köyü önündeki müdafaa duvarı inşaatı için, 1928 yılına da şamil olmak üzere taahhüdât icrası	20	9	1927
603	Bafra'da yaptırılan iktisadi evler için senesi içinde harcanmayan ödeneğin, gelecek yıla aktarılması	24	10	1927
601	Sungurlu'da yaptırılan iktisadi evlere yapılan fazla harcamaların, geçmiş yıllara ait borç faslından ödenmesi	26	10	1927
580	Göçmenler için inşa edilmekte olan Ahimesut (Etimesgut)'taki örnek köyün bir an evvel ikmal için gereken taş ve kerpicin pazarlıkla tedariki	10	6	1928
527	Ahimesut (Etimesgut)'da iskân edilen göçmenlere verilecek erzak, yakacak, tohumluk ve diğer ihtiyaçların pazarlıkla satın alınması	21	10	1928
419	Gürün'de iskân edilen Eleşkirt mültecilerinin mesken borcu taksitleri	24	1	1929
257	Ahimesut numune köyünün elektrik tesisinin pazarlıkla ihalesi	19	6	1929
256	Ankara'nın Ahimesut kazasının Numune köyünde kazdırılacak kuyu ve yaptırılacak su tesisatıyla ilgili harcamanın tespiti	14	5	1930
312	Ankara'nın Samutlu Örnek köyü için yapılacak su tesisatıyla ilgili malzemenin dışardan satın alınması	3	9	1930
247	Köy planları için para gönderilmesi	13	11	1935
131	İskân kerestelerinden kalanların satılarak paralarının Dahiliye Vekaleti Bütçesine ödenek olarak ilavesi	23	12	1933
195	Trakya Umum Müfettişliği bölgesindeki köylerin bütçe tutarları döküm çizelgesi	16	7	1936
79	Trakya ve Anadolu'da yaptırılmakta olan göçmen evleri için alınacak keresteler bedelinin %50'si bulunan 200 bin Lira'nın serbest döviz ile ödenmesi	2	10	1937
594	Tekirdağ ve çevresinde muhacir evleri inşa eden Müteahhit Aziz Ergör'e yapılan ödeme bilançosu	31	12	1939
117	Muhacir iskân işleri için verilen 1.500.000 Liranın sarf şeklini gösteren formülün tasdiki	22	7	1940
116	Göçmenleri iskân işleri için verilen 1.500.000 Liralık ödeneğin sarf şekline ait 2/14021 sayılı karara bağlı formülün sonuna ilave yapılması	14	11	1940

F.9. İskan işlerinde çalışan memurların maaşlarıyla ilgili belgeler

Konu: MAAŞ İŞLERİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
793	Trakya Mıntıkasında görevli memurlara ödenecek harcırah.	13	1	1924
786	Trakya'daki vekil memurlara vekalet maaşlarının ödenmesinin uygun olduğu.	19	5	1924
577	Mersin'deki numune köy inşaatlarında çalışan amele ve ustalara verilen yevmiyelere ait cetvel	3	1	1925
381	Ermeniler'den metruk İnegöl'ün Yenice ve Cerrah köylerine iskan edilen mübadeleye gayritabi muhacirine arazi tevzi komisyonunun yevmiyelerinin ödenmesi	1	2	1925
772	Trakya illerinin kurtuluşu esnasında diğer illerden gönderilecek memurlara ödenecek harcırah.	13	6	1926
345	1926 senesinde mülteci olarak tescil edilenlerin hane ve nüfus sayısı ile 1334 (1918) senesi Aşair ve Muhacirin Muduriyet-i Umumiyesi İskan Şubesi personelinin maaşlarına dair cetveller	6	10	1926
598	Muhacirlerin iskanı için Mersin'de tamir ettirilen ve yeniden yaptırılacak iktisadi evlerin inşaatına nezaret eden memurun üç aylık ücretinin gönderildiği	12	11	1927

F.10. İskân işlerinde emval-i metrukenin değerlendirilmesiyle ilgili belgeler

Konu: EMVAL-İ METRUK İŞLERİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
305	Istranca köyünden Yunanistan'a kaçan Rumların terk ettikleri mülk ve arazi gelirlerinden bankaya yatırılan paraların bakanlık hesabına geçirilmesi	17	4	1921
552	Mübadeleye tabi olup Yunanistan'dan gelen muhacirlerin yerleştirilmesi için harap binaların onarılması, mevcut binaların satılmaması, muhtaç olanlardan kira alınmaması	11	11	1923
499	Emval-i metruke hanelerinin tamiri ve iskana yarar hale getirilmesi hakkında kararname sureti	11	11	1923
293	İçel'in Rumbahçe köyünde satılan emval-i metrukenin eski sahipleriyle, yeni sahiplerine ait listenin takdimi	4	12	1923
407	Batı Trakya'nın Firecik köyü halkından olup Tekirdağ Şarköy'de bulunan kırk hanede 158 nüfus mültecinin emval-i metruke evlerinde iskan	17	12	1923
549	Muhacirlerin iskanlarının temini bakımından emval-i metruke'nin tamiri için İmar Vekaletine avans suretiyle 200 000 liranın bir defada verilmesi	9	1	1924
495	Tekirdağ'da emval-i metruke hanelerinde oturan yerli halkın, muhtaç muhacirlerin iskanları için tahliye etmeleri	15	1	1924
681	Bolvadin'de bulunan emval-i metruke arazisi üzerinde yeni bir köy inşa olunabileceği	15	2	1924
485	Bilecik'te Ermenilerden metruk köylere de mübadil göçmen iskan edilmesi ve tamire muhtaç evlerin de süratle onarılması	18	2	1924
547	Göçmenlerin oturduğu büyük emval-i metruke binaların boşaltılarak devleti masraftan kurtarmak üzere resmi daire olarak kullanılması	3	4	1924
474	Yunanistan'dan gelen muhacirlere Çatalca'da yer temin edilmezse, Rum hanelerinde iskân edilecekleri	20	4	1924
543	Terkedilmiş gayrimenkulün iskân edilme hakkını haiz göçmenler ve aşiretlere tevzii hakkında yönetmelik	2	7	1924

464	Gümüşhane ve kazasında bulunan Rum veya Ermeni emval-i metrukesinde çiftçi olarak kaç hane muhacir iskân edileceğinin hesaplanarak bilgi verilmesi	30	7	1924
393	Kiğı'da emval-i metrukeden iskânını isteyen Selim'in yerli ahaliden olması sebebiyle iskanının kanunen imkan olmadığı	11	11	1924
279	Bolu ve köylerindeki emval-i metruke hanelerini ve nüfusu gösterir cetvel	7	12	1924
261	Emval-i metruke köylerinin durumu hakkında Elazığ, Harput, Kemaliye, Arapkir ve Palu kazalarınca hazırlanan cetveller	31	1	1925
381	Ermeniler'den metruk İnegöl'ün Yenice ve Cerrah köylerine iskan edilen mübadeleye gayritabi muhacirine arazi tevzi komisyonunun yevmiyelerinin ödenmesi	1	2	1925
265	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çatalcada'ki bazı köylerin arazileri kafi gelmediğinden, emval-i metruke ve emval-i milliye çiftliklerinden arazi satılmasına dair Faik ve arkadaşlarının önergeleri	1	3	1925
376	Bursa'da açıkta kalan muhacirlerin iskanı için Ermeni emval-i metrukelerinin tahliye edilmesi	27	4	1925
431	Mübadeleye tabi olmayan Rum ve Ermeniler'den kalan araziden satılmasına lüzum görünenlerinin satışa çıkarılmadan önce o yörelerde iskan edilmiş göçmenlere teklif edilmesi	0	5	1925
370	Mihalıççık Kazasının Mamure Köyünde muhacir iskanı için müzayedeye konulan arazi-i metrukunun ihalesi için izin alındığı	18	6	1925
359	Trabzon, Rize ve Gümüşhane illerindeki muhacir iskanı ile Rumlardan kalan emlak ve araziye gösterir cetvelin takdimi	4	10	1925
259	Bursa'nın Apolyond köyünde Rumlar'dan kalan harap hane ile arazinin satılmayarak Maarif Vekaleti'ne devredilmesi	9	11	1925
358	Normal olarak iskan edilen göçmenlerden çocuksuz ölenlerin sonradan başkalarıyla evlenen kadınlarının üzerinde emval-i metruke bırakılamayacağı	21	11	1925
355	Mübadil ve mülteci iskan edilen Orhangazi kazasındaki emval-i metrukunun kamilen Ermeni emvalinden olduğu	18	2	1926
344	Tokat'ta emval-i metrukede iskan olunan şahısların ellerindeki malların borçlanma kanununa göre borçlandırılmaları gerektiği	4	11	1926
242	Kayseri-Germir (Konaklar)'de Heci bedros'tan metruk hanenin köy odası olarak istimlakinin uygun olmadığı	8	3	1927
341	Ermenistan ve Gürcistan'dan iltica eden soydaşlarımızın iskan edileceği illerde kendilerine terkedilmiş Ermeni emvalinin dağıtımı sırasında; Sivas'taki şark illeri mültecilerine de emlak verilmesi	26	4	1927
336	İlgın kazasında mübadeleye tabi Rumlardan kalmış olup, iskana elverişli olmayan gayr-i menkullerin satılması isteği	7	6	1927
337	Üsküdar'da bulunan terk edilmiş hanelerin, henüz iskan edilmemiş muhacirlere ait olduğundan satışının uygun olmadığı	7	6	1927
332	İskana muhtaç muhacir olduğundan Tavlusun'daki emval-i metrukunun maliye emrine verilemeyeceği	17	7	1927
330	Nevşehir-Arapsun'da (Gülşehir) iskan edilen Şark mültecilerine verilen emval-i gayrimenkuleye ait cetvel	27	8	1927
328	Diyarbakır, Hakkari, Gaziantep, Adana, Van ve diğer vilayetlerde iskan edilen ailelerle bunlara dağıtılan emval-i gayr-i menkullenin miktarını gösterir cetvel	8	10	1927
327	Silivri'de bulunan emval-i metrukelerin burada iskan edilen eski muhacirlere verilmesinin uygun olduğu	25	10	1927
420	Türkiye dahilinde mübadeleye tabi gayrimenkuller üzerinde iskan olunabilecek göçmen miktarını gösterir cetvel.	2	12	1927

537	Kırklareli'nin Vize kazasında mübadil Rumların bıraktığı binalarda iskan edilen kimselerin bu binaları terk etmelerine ilişkin davadan vazgeçilmesi	18	5	1928
529	Kars'taki emval-i metruke köylerinin, geçici olarak iskan edilenlere artırma ile satılması	22	7	1928
316	Eskişehir'deki Ermeni mallarından satılıp taksitleri ödenmeyen hanelerin satılmasından vazgeçilerek muhacirlere verilmek üzere iskana açılması	2	8	1928
225	Ürgüp'ün Sineson (Mustafapaşa) köyündeki Rumlardan metruk evler	8	9	1929

F.11. Savaşlar nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler

Konu: SAVAŞ SORUNLARI				
E.no	Belge adı	Tarih		
310	Birinci Dünya Harbi sırasında tahrip edilmiş ve yıkılmış olan İstanbul-Bahçeköy'deki Rum ailelerine ait bina ve okulun yeniden inşasına başlandığına dair raporun takdimi	1	8	1920
691	Meskenleri savaşta yakılıp, yıkılan fakir aileler için tahsis edilen barakaların İzmir'den Buldan'a naklinin temin edilip, edilmeyeceğinin bildirilmesi	31	12	1920
308	Yunanlılar tarafından yakılan Bilecik, Söğüt ve Bozüyük kasabaları ve köylerinin planlarının hazırlayacak teknik heyetin harcırahları ve zaruri masraflarının avans olarak verilmesi	4	5	1921
757	Yunan işgali dolayısıyla Trakya bölgesinde zarar ve ziyana uğrayan muhacir ve mültecilere ait beyanname.	11	1	1922
764	Trakya'nın devir tesliminin sona erdiği, Askeri teşkilatı kurmak için Refet Paşa'nın görevlendirildiği, ihtiyaç olan cephanenin tespit edildiği ve Refet Paşa'nın yerine İstanbul'a Adnan Bey'in tayin edildiği.	7	12	1922
302	İzmir bölgesinde Yunan tahribatından zarar gören köyler ile buralarda yaptırılacak evlere ait projelerle şartname	31	12	1922
292	Emet kazası ve köylerinde düşman tarafından evleri yakılanlara ait isim defteri	5	3	1923
299	İstiklal Savaşı'nda zarar gören köy ve kasabaların imarında kullanılacak taş, toprak, kum vb. için açılacak ocaklara parasız ruhsat verilmesi ve vergi alınmaması	29	3	1923
698	Haneleri yakılıp tahrip edilen Buldan kazasının Dairebol köyündeki yardıma muhtaç halka baraka yapılması	11	12	1923
689	Denizli Vilayeti'nin Buldan kazasında evleri harab olmuş muhtaçlar için Hilali Ahmer (Kızılay)'den barakalar istenildiği	2	1	1924
690	Denizli'ye bağlı Sarayköy ve Buldan kazalarında düşman istilasına uğrayanlar için yaptırılan ev ve barakalara harcanan para ve isimleri ihtiva eden liste	2	1	1924
686	Düşman istilasında evleri harab olan muhtaçların, hanelerinin tamir ve inşası için ayrılan paranın, Kocaali Valiliği'ne gönderildiği	24	1	1924
678	Gemlik, Orhangazi ve Karacabey kasabalarında düşman tarafından tahrip edilen haneler hakkında bilgi verilmesi	0	2	1924
684	Kocaali'de harp nedeniyle harap olan meskenler için yapılacak masrafların mahallinden karşılanacağı	7	2	1924
683	İşgal sırasında yakılan Orhangazi kasabasındaki mesken sahiplerine yapılan nakdi yardımları gösterir defter	10	2	1924
682	Denizli'de istilazede olan elli beş hane halkın bir an evvel zararlarının giderilmesi	12	2	1924

680	Ödemiş kazasındaki yangından zarar görmüş halka ev ve baraka inşaaı için tahsis olunmuş olan meblağın, yöre halkına ulaştırılması	16	2	1924
677	Bursa'nın Gemlik kazasına bağlı köylerde ve Umurbey'de Yunanlılar tarafından evleri yanan vatandaşların isimlerine ait cetveller	1	3	1924
676	Bursa ve civarında düşman tarafından yakılıp, yıkılan köylerin yeniden inşaaı	9	3	1924
675	Karacabey kazasında Yunanlılar tarafından yakılan ev miktarıyla bunlardan inşa edilenlerin ve noksan kalanların isim listesine ait cetvel	12	3	1924
283	Balkan Harbinde tahribata uğrayan Çatalca nahiyesiyle etrafındaki bazı köylerde felaketzedeler için yapılan barakaların bedelleri	24	6	1924
706	Edirne'nin Yunan hududu yakınlarında evleri tahrip edilen Demirtaş köyü arsaları üzerine bina yapılabileceği	13	10	1926

F.12. Yangınlar nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler

Konu: YANGIN SORUNLARI				
E.no	Belge adı	Tarih		
458	İzmir, Alaşehir, Salihli ve Bergama'da ne kadar muhtaç harikzade bulunduğunun ve bunların nerelerde iskanı düşünüldüğünün bildirilmesi	30	8	1924
266	Erdek ilçesine bağlı Kocabergos köyünde vuku bulan yangında evleri yanan göçmenlere borçlandırılmak suretiyle ev ve tohumluk verilmesi	9	12	1925
228	Bursa'nın Umurbey, Kumla, Hayriye, Narlı ve Karacaali köyleri yangınzedelerine yapılacak yardımlar	29	11	1928
588	Çıkan yangında hasara uğrayan Tosya'nın Çakal köyünün eski yerinden 2 km. batıda kurulması	15	7	1937
180	Uzunköprü ilçesinin Balaban ve Turnacı köylerinde çıkan yangında evleri yanan köylülere parasız olarak kereste verilmesi	20	8	1937
172	Kırıkkale'nin Koyunbaba köyünde bir kaza sonucu yanan 41 evin yeniden yapılması için parasız olarak verilecek kereste (Kırklareli olmasın?)	18	3	1938
142	Kırklareli'nin Düzova köyünde evleri yananlara parasız kereste verilmesi	13	9	1940

F.13. Seller nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler

Konu: SEL SORUNLARI				
E.no	Belge adı	Tarih		
181	Yağmurdan evleri yıkılan Kars'ın Arpaçay ve Çıldır ilçelerindeki köylülere Devlet ormanlarından parasız ağaç verilmesi	12	8	1937
143	Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlı 4 köyde selden evleri yıkılanlara parasız kereste verilmesi	10	8	1940
21	Trakya'da meydana gelen sel baskını hakkında Umum Müfettiş ve Edirne Valisi'nin raporu	12	12	1940
20	Trakya ve Ege Bölgelerinde meydana gelen sel baskını hakkında Edirne, İzmir, Muğla, Manisa ve Bursa valilerinin raporu	20	12	1940

F.14. Depremler nedeniyle yaşanan iskân sorunlarıyla ilgili belgeler

Konu: DEPREM SORUNLARI				
E.no	Belge adı	Tarih		
576	Zelzele sonucu yıkılan Kırşehir ve Yozgat köylerinin yeniden imarı	6	8	1938
724	Deprem bölgesinde yapılacak işler ve Nafia Vekaleti Bütçesi'ne konan 5 000 000 lira fevkalade ödeneğin yarısının köy inşaatı için Kızılay Cemiyeti'ne verilmesi	30	7	1940

F.15. Ormandan yapı malzemesi sağlamaya ilişkin belgeler

Konu: ORMAN SORUNLARI				
E.no	Belge adı	Tarih		
311	Odunculuk, kömürcülük ve kerestecilikte kullanılmak üzere orman köyleri halkına verilecek baltalık ağaç hakkında kanun tasarısı	27	9	1920
307	Baltalık Kanunu gereğince köylere baltalık orman ayırmak üzere gidecek memurlara yolluklarının Devlet tarafından verilmemesi	11	5	1921
301	Orman kanunu'nun yürürlüğe konmasına kadar orman köylülerinin ihtiyaçlarının temini için adı geçen kanundan bazı maddelerin çıkarılması	21	1	1923
566	Orman kanununun uygulanmasıyla yerlerini terk etmek isteyen Kırklareli Kofçaz nahiyesi Ahmatlar ve Ahlatlıdere köy halkı	22	10	1937
742	Ormanlık bölgedeki halk odalarının yapılarına dair tamim	20	4	1945

F.16. Köyde temel eğitimle ilgili belgeler

Konu: EĞİTİM-OKUL				
E.no	Belge adı	Tarih		
211	İki yıllık köy mekteplerinde beş senelik öğretim yapılmasına dair Cebelibereket Mebusu Hasan Basri'nin önergesi	20	4	1932
212	Köy Kanunu'nun velilerin çocuklarını ilkokula gönderme mecburiyeti ile ilgili maddelerine bazı fıkralar ilavesine dair Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey'in kanun teklifi	2	3	1932
191	Köy öğretmen ve eğitimcileri yetiştirmek üzere Eskişehir ile Çifteler Çiftliğinde açılacak kursa ait talimatname ve bunun uygun görüldüğü	5	8	1936
199	Çifteler Çiftliği Köy Öğretmenleri Kursu'nda çalıştırılacak öğretmenlere ait kadronun tasdiki	29	9	1936
198	Çifteler Çiftliği'nde açılan Köy Kalkınma Eleman ve Köy Öğretmenleri Yetiştirme Kursu'nda ders veren öğretmenlere ait 9 aylık kadronun tasdiki	22	10	1936
19	Kars, Erzincan, Eskişehir ve Trakya'da yaptırılacak kurs tatbikat binalarının emanet usulüyle yaptırılabilceği	23	3	1937
190	Köy öğretmenleri kursunda çalıştırılacak ispekter ve öğretmenlere ait kadronun tasdiki	1	4	1937
185	Eskişehir'in Hamidiye köyünde köy eğitimci ve öğretmenleri için kurs binası yaptırılması	11	6	1937
184	Ankara, Edirne, Eskişehir, Kocaeli, Erzincan ve Kars'da açılan köy öğretmenleri yetiştirme kurlarında çalıştırılacaklara ait 6 aylık kadronun tasdiki	17	6	1937
182	Köy Eğitimcileri Yetiştirme Kursu'nda çalıştırılacak öğretmenler ait 12 aylık kadronun tasdiki	6	7	1937
183	1937-1938 ders yıllarında çeşitli illerde çalıştırılacak köy öğretmenlerine ait kadronun tasdiki	12	7	1937

179	İzmir'in Kızılçullu ile Eskişehir'in Mahmudiye köyünde açılacak öğretmen okulları binalarında yapılacak tamir ve tesisat işlerinin emaneten yaptırılması	31	8	1937
178	Köy eğitimcileri yetiştirme kurslarında çalıştırılacak ispekte ve öğretmenlerle inşaat uzman ve öğretmenlerine ait 7 aylık isimsiz kadronun tasdiki	2	11	1937
171	Bazı illerde açılacak köy eğitimcileri kurslarında çalıştırılacak müdörispekte ve öğretmenlerle diğörlörine ait kadronun tasdiki	1	4	1938
170	Köy eğitimcileri yetiştirme kurslarında çalışacak şef ve daimi işçilere ait 2 aylık kadronun tasdiki	21	4	1938
169	Köy Eğitimciliğinde çalıştırılacak eğitimcileröine ait kadronun tasdiki	15	6	1938
168	Kayseri'nin Pazarören köyünde bulunan köy öğretmenleri kursunun sade yağ ihtiyacının pazarlıkla temini	4	10	1938
167	Köy eğitimcileri ve öğretmen kurslarında çalıştırılacaklara ait isimsiz kadronun tasdiki	15	12	1938
35	Öğrenci yurtları için gereken paranın gönderildiğı ve Trakya öğrenci yurdunda kalan öğrenciler hakkında bilgi veren cetvel	8	7	1939
155	Kayseri-Pazarören Köy Eğitimcileri Yetiştirme Kursu'nun ihtiyacı olan sade yağ ile çayın pazarlıkla satın alınması	12	12	1939
151	Köy öğretmen okullarının her türlü masrafları için Denizyolları İdaresi'ne ayrılan tahsisattan 250 000 lira aktarılması	3	2	1940
148	2/12812 sayılı kararname ile konulan 250 000 liralık ödenekle, köy öğretmen okulları için gereken tesisat eşyasının pazarlıkla satın alınması	27	3	1940
147	Lüleburgaz Köy Öğretmen Okulu'nun ekmek ihtiyacının pazarlıkla satın alınması	3	4	1940
145	Köy Enstitülerinde çalıştırılacak memur ve müstahdemlere ait kadronun tasdiki	11	6	1940
144	Köy öğretmenleri yetiştirme kurslarında çalıştırılacak memur ve müstahdemlere ait kadronun tasdiki	3	7	1940
140	Kocaeli-Arifiye Köy Enstitüsü ile bu müessesede açılan köy eğitimcileri kursunun erzak ihtiyacının pazarlıkla temini	30	11	1940
139	Lüleburgaz-Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün bazı ihtiyaçlarının pazarlıkla temini	17	12	1940

F.17. İskân işlerinde göçmenlerin zanaatlarının göz önüne alınmasıyla ilgili belgeler

Konu: ZANAAT				
E.no	Belge adı	Tarih		
524	Göçmenlerin iskân bölgelerine mesleklerine ve ihtisas sahalarına göre dağıtılmalarını tesbit için İstatistik Genel Müdürü Cemal Hüsnü başkanlığınca bir komisyon kurulması	17	4	1923
522	Rumeli'den gelecek mübadil müslömanların sanat, miktar ve iskân edilecekleri yerleri gösterir cetvel	8	10	1923
498	Muğla yöresinde terk edilmiş evlerin tamirinde çalıştırılmak üzere muhacirlerden usta olanların iskân için bu havalie sevk edilmesi	6	12	1923
497	Bozcaada'daki Rum emval-i metrukesine bağıcılıktan anlayan Giritli göçmenlerin iskân edileceğı	28	12	1923
496	İzmir'de imar ve iskân faaliyetlerine önem verilmesi, sanatkar ve ziraatçi göçmenlerin de işleriyle mütenasip bir şekilde iskan edilmesi	29	12	1923

489	İskân edilen göçmenlere tohumluk ve zirai alet yardımı ile çalışmalarının denetlenerek üretici duruma getirilmeleri	11	2	1924
721	İzmit'in Nusretli semtinde kurulacak köy inşaatı için Drama bölgesinden istenen yüzelli inşaat ustasının hareketlerinin çabuklaştırılması	11	3	1924
482	Selanik merkezinden gelecek göçmenlerin İstanbul ve benzeri ticaret merkezlerinde iskânı hususunun tasvibi	16	3	1924
481	Trakya'da iskânları uygun görülmeyen Pomaklar'ın sayıları ile sanat ve ihtisaslarının bildirilmesi	17	3	1924
480	Vodine, Karaferiye ve Karacaova'daki bağcı ailelerin kamilen İzmir mıntıkasında iskanları ve hemen sevklerinin yapılması	29	3	1924
469	Bursa'nın Apolyond Köyü'nde iskân edilen muhacirinden bir kısmının komşu köylere sevk edildiğinden, burada boşalan evlere balıkçı ahalinin iskan edilebileceği	22	5	1924
761	Drama'dan gelen tütüncü kafilesinin Adana veya Trakya taraflarına nakli.	26	5	1924
463	Altay vapuruyla Selanik'ten gelen inşaat ustalarının İzmir'de iskân edildikleri	30	6	1924
466	Sivas'taki Rum köylerinde üretici olamayacak muhacirinin, Ermeni köylerine süratle iskânlarının yapılması	11	7	1924
760	Selanik-Karacaova muhacirlerinin Trakya bölgesine, kozacı olmayanların Niğde'ye, kozacı olanların ise Harput'a sevk ve iskânlarının uygun olacağı.	31	8	1924
449	Denizli'ye gelen muhacirlerin iskân edilerek, üretici duruma geldikleri	6	10	1924

F.18. Köy mimarisine ilişkin bilimsel yayınlarla ilgili belgeler

Konu: BİLİMSEL YAYIN				
E.no	Belge adı	Tarih		
741	Köy meskenleri hakkında bilgi			
582	İdeal Cumhuriyet köyü projesi			
583	Hüseyin Rauf'un Türkiye İktisat Kongresi Başkanı Kazım Karabekir'e, yeni kurulacak köylerde dikkate alınacak esaslar ve köylerin ıslahı hakkındaki yazısı	10	3	1923
196	Trakya Köy Bürosu'nun Trakya Köylerine gönderdiği köy bütçesi ve basılacak kitaplar çizelgesi	7	1	1936
739	Trakya Köy Bürosu'nun Trakya köylerine gönderdiği köy bütçesi ve basılacak kitapçıklar çizelgesi	7	1	1936
736	Avni Doğan'ın Recep Peker'e sunduğu köy kalkınma projeleri	9	6	1936
574	Köy kalkınma planlarıyla ilgili kitapların Başbakanlık Müsteşarına gönderildiği	14	9	1936
572	Kayseri valisi tarafından köylerin kalkınması için yapılan yaya köy gezileri ve etüdları hakkında başbakanlığa yazılan yazı	15	1	1937
738	Köy kalkınması ve küçük çiftçilikle ilgili fotoğraflar	11	6	1937
737	Köy Nasıl Zengin Olur başlığı altında bir raporun Başbakanlık'a sunulması	11	1	1938
162	Halkevlerince köy ve ziraatle ilgili atasözlerinin toplanarak Birinci Köy ve Kalkınma Kongresi'ne gönderilmesi	12	8	1938
166	1. Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi için hazırlanan zirai durumu gösterir grafikler listesi	1	11	1938

570	Nusret Köymen'in köy işleri raporunun CHP Genel Sekreterliği'ne sunulduğu	12	6	1939
573	Hakkı Albayrakoğlu'nun Türk köylerinin durumu hakkında hazırladığı rapor	21	1	1964

F.19. İskân işleriyle ilgili gazete haberleriyle ilgili belgeler

Konu: GAZETE HABERİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
280	Köy Hocası adlı gazetenin bölgemizdeki köy ve kasabalarda yayılmasını temin için abone bulunmaya yardımcı olunması	30	4	1924
400	Göçmenlerin iskanlarıyla ilgili gönderilen gazete küpürleri	22	7	1924
440	Göçmen iskanındaki aksaklıkları belirten Vatan gazetesinde yayınlanan iddiaların tahkiki	22	11	1924
373	İzmir'de çıkan Yeni Asır gazetesinin baş makalesinde iskan yolsuzluğu ile ilgili haberin tahkik edilmesi	16	5	1925
357	İzmir'de münteşir Türk İli gazetesinde "Ayvalık'ta İskan Derdi Vardır" başlıklı çıkan yazının takdimi	7	12	1925
356	İzmir'de münteşir Yanık Yurt adlı gazetede "İskan Teşkilatı" başlıklı yazının takdimi	13	12	1925
317	Anadolu, Hakikat ve Hikmet gazetelerinin 16-17 Mayıs 1928 tarihli nüshalarındaki iskan ile ilgili makalelerin tetkik ve araştırılması	5	7	1928
218	Ankara'da çıkan Köy Hocası gazetesi sahibi Ali Vahit'in Yardım talebinin karşılanamayacağı	4	5	1930
23	Trakya'daki Museviler hakkında Midilli Muavin Konsolosluğumuz'un gönderdiği matbuat haberleri	11	8	1934
571	Yurt Gazetesi'nde köy problemlerinin neşrine dair	25	2	1936
175	Berlin'de çıkan N.S. Landpost gazetesinde Türk Köylüsü başlığı altında çıkan yazı	15	2	1937
161	Vilayet köylerindeki faaliyetlerin Yurt Gazetesi'ne bildirilmesi	22	8	1938
22	Selanik'te çıkan Le progres gazetesinin Türkiye'nin laikleştirilmesi ve Türk Trakya Yahudilerinin durumu başlıklı yazıları	11	7	1940

F.20. İskân işleriyle ilgili kongrelerle ilgili belgeler

Konu: KONGRE				
E.no	Belge adı	Tarih		
4	İzmir sergisinin başarılı olmasından dolayı Vali Kazım (Dirik) Paşa'yı İsmet İnönü'nün tebrik ettiği	19	9	1927
223	Liyej'de toplanacak Uluslararası 4. Köylüleri Terfih Kongresi'ne Kamil'in katılması	30	4	1930
222	Liyej'de yapılan Köylüleri Terfih Kongresi'ne katılmakta görevlendirilen Brüksel Maslahatgüzarı Kamil'e yevmiye verilmesi	31	12	1930
27	Eskizağra'da toplanan Trakya Cemiyetleri Kongresi'nde alınan kararlar	31	10	1931
10	Trakyalılar Kongresi'nin tahkik edildiği	25	1	1934
252	Brüksel'de toplanacak Arsiulusal Köy Yaşayışının Güzelleştirme Kongresine katılacak Naci Kıcıman'a döviz ve siyasi pasaport verilmesi	26	6	1935
251	Brüksel'de toplanacak Arsiulusal Köy Yaşayışının Güzelleştirme Kongresine katılacak Nusret Köymen'e döviz ve siyasi pasaport verilmesi	26	6	1935
173	CHP Etimesgut köy ocaklarının kongre tarihlerini gösteren liste	12	12	1937

50	İzmir Fuarına Trakya pavyonunun katılması	7	8	1937
166	1. Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi için hazırlanan zirai durumu gösterir grafikler listesi	1	11	1938
160	Köy ve Ziraat Sergisi'ne halkevi neşriyatının gönderilmesi	23	8	1938
152	Moskova'da açılacak Ziraat sergisini incelemek ve tohum örnekleri almak üzere gönderilecek olan Ziraat Vekaleti Neşriyat Müdürü Nusret Köymen'in harcırah, pasaport ve döviz	30	7	1938
159	1. Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi'ne hizmeti geçen çeşitli dairelerdeki memur ve hizmetlilere ikramiye verilmesi	29	4	1939
153	Milletler Cemiyeti tarafından yapılması uygun görülen ve Türkiye'nin de katılması istenen Köy Hayatına Ait Avrupa Konferansı'na katılmamızın uygun görülmediği	16	10	1939

F.21. İskân sırasındaki yolsuzluk olaylarıyla ilgili belgeler

Konu: İSKAN YOLSUZLUĞU				
E.no	Belge adı	Tarih		
769	Trakya teşkilatı için gönderilen 5000 liranın nerelere sarf edildiği bildirilmedikçe, başka bir paranın gönderilemeyeceği.	23	5	1921
697	Eskişehir'de inşaat faslından yapılan harcama ile kimlere ne miktar ev yapıldığının bildirilmesi	18	12	1923
696	Aydın'da sarf edilen ödeneklerle kaç ev yapılmış ve bu evlerin kimlere verildiğinin ayrıntılı olarak bildirilmesi	18	12	1923
695	İzmir'de inşaat faslından harcanan para ile ne işler yapıldığının bildirilmesi	21	12	1923
692	Aydın'da inşaat faslından gönderilen ödenekle kimlere ne miktar para ve malzeme dağıtıldığının ayrıntılı olarak bildirilmesi	29	12	1923
440	Göçmen iskânındaki aksaklıkları belirten Vatan gazetesinde yayınlanan iddiaların tahkiki	22	11	1924
386	Orhangazi'de emval-i metruke malzemeleri ile hane inşa ederek satan Süleyman Sırrı'nın iskân yerinin Karacabey'e nakledildiği	22	12	1924
262	Muğla-Köycegiz'deki lataların inşaatta kullanılacak evsafta olmadığı	1	2	1925
373	İzmir'de çıkan Yeni Asır gazetesinin baş makalesinde iskân yolsuzluğu ile ilgili haberin tahkik edilmesi	16	5	1925
616	Erdek'te yaptırılan numune evin maliyetinde yolsuzluk olup, olmadığının tahkiki	25	5	1925
352	Orhangazi iskân eski memuru Mehmet, Cedit Nahiyesi Müdürü İzzet, Muhtar Osman, İmam Bilal ve arkadaşlarının, yolsuzluk ettiklerinden dolayı yargılanmalarına karar verildiği	13	6	1925
367	Nevşehir'de iskân edilen muhacirlere arazi dağıtımında yolsuzluk yapıldığına dair söylentinin doğru olmadığının tebliği	27	6	1925
343	Niğde vilayetinde iskân işlemlerinde yolsuzluk yapıldığına dair Niğde muhabeşecisinin ihbar mektubu	4	10	1926
334	Mersin'deki Demirhisar mübadillerinden Hacer Hanım'a verilen hane ve tarlaların iskân esasına uygun olup olmadığının araştırılması	18	6	1927
146	Demirköy'de göçmen evleri inşası taahhüdünü yerine getirmediğinden sözleşmesi fesh edilen Ali Haydar Doğ'un Vize'de hazine aleyhine açtığı davanın takibi için Rasim Esmer Er'in vekil tayin edilmesi	3	4	1940
3	Trakya Umum Müfettişi Kazım Dirik ve Edirne Valisi Ferit Nomer hakkında H.Turgut, M.Numan imzalı şikayet dilekçesi	4	6	1941

F.22. Trakya'da endüstrinin geliştirilmesiyle ilgili belgeler

Konu: TRAKYA GELİŞTİRME: ENDÜSTRİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
767	Fransız Frederich Manşer'in Trakya'da kibrit fabrikası kurma teklifinin inceleneceği.	30	10	1922
776	İstanbul Trakya Şeker Fabrikaları TAŞ İç Tüzüğü'nün onayı.	21	6	1925
775	İstanbul, Çatalca, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illeri sınırları içerisinde şeker fabrikası kurma imtiyazının İstanbul Trakya Şeker Fabrikaları TAŞ'ye verilmesi.	24	6	1925
12	Edirne'de Trakya Konservecilik Türk Anonim Şirketi'nin kurulması	30	1	1929

F.23. Trakya'da kooperatifçiliğin geliştirilmesiyle ilgili belgeler

Konu: TRAKYA GELİŞTİRME: KOOPERATİFÇİLİK				
E.no	Belge adı	Tarih		
13	Merkezi Tekirdağ olmak üzere Trakya Mütahsilleri Kooperatif Şirketi'nin kurulmasına izin verilmesi	29	2	1928
28	Trakya Umum Müfettişliği'nin sınırları içerisinde bulunan vakıfların çalışma ve son durumları hakkında gönderilen rapor	22	7	1937
38	Trakya'da kurulan Vakıflar İdaresi'nin iki bölge müdürlüğü'nün 1938 yılı bütçesinde tahsisat olmadığı için şimdilik uygulama sahasına koyulamayacağı ve vakıf idarelerinin üç aylık çalışma raporları	3	8	1938

F.24. Trakya'da bankacılığın kurulmasıyla ilgili belgeler

Konu: TRAKYA GELİŞTİRME: BANKACILIK				
E.no	Belge adı	Tarih		
575	Trakya'da bir köy kalkınma bankası kurulması ile ilgili proje ve bu proje hakkındaki görüşler	12	8	1936
194	Trakya Köy Kalkınma Bankası'na eleman yetiştirilmesi için istenen 60 000 lira ödeneğin verilemeyeceği	20	7	1936
193	Trakya'da kurulması düşünülen Köy Kalkınma Bankası'nın maddi imkanlar uygun olduğu zaman kurulabileceği	2	11	1936

F.25. Trakya'da turizmin geliştirilmesiyle ilgili belgeler

Konu: TRAKYA GELİŞTİRME: TURİZM				
E.no	Belge adı	Tarih		
41	Avrupa'dan gelen turistlerin sayısı arttığından Edirne'de bir otel yaptırılmasına dair Trakya Umum Müfettişinin yazısı	9	6	1938

F.26. Trakya köylüsünün mesleki eğitimiyle ilgili belgeler

Konu: TRAKYA GELİŞTİRME: KÖYLÜ EĞİTİMİ				
E.no	Belge adı	Tarih		
45	Trakya Umum Müfettişlik bölgesinde açılan nalbant kursları hakkında	5	3	1938
37	Trakya tarım başı kursunu bitiren kursiyerlerin fotoğrafları ve faaliyetleri	3	11	1938
36	Aşıcılık, nalbant kursları ve Trakya boğa çiftliği hakkında	19	12	1938
34	Trakya'da son üç yıl içinde açılan eğitim, idare, sağlık, sanayi ve ziraat kursları	6	9	1939

F.27. Trakya'da çiftçiliğin geliştirilmesiyle ilgili belgeler

Konu: TRAKYA GELİŞTİRME: ÇİFTÇİLİK				
E.no	Belge adı	Tarih		
765	Trakya'da mera hayvanlarının azalması sebebiyle o bölgeye yapılacak hayvan nakliyatının fenni tedbirler çerçevesinde yapılması ve sığır nakliyatının durdurulması.	13	1	1924
763	Trakya çiftçisinin ihtiyacı olarak alınacak traktörlerin Fordson olmasının tensib edildiği.	28	3	1924
780	Trakya'da at ve katırlarda görülen ruam hastalığı sebebiyle at ve katır ihracının yasaklanması.	28	4	1924
779	Trakya yöresindeki göçmenlerin ihtiyacı için Fordson marka dört traktör satın alınması.	2	7	1924
268	Hükümetimizce satın alınacak köy boğalarının ıslah ve çoğaltılması için düzenlenen yönetmeliğin tasdiki	5	4	1925
778	Tahıl ihracatını artırmak amacıyla Trakya çiftçisine dağıtılacak çift hayvanlarının Bulgaristan'dan satın alınması.	7	6	1925
777	Trakya ve Batı Anadolu çiftçilerine dağıtılmak üzere Macaristan'dan damızlık boğa ve manda satın alınması.	7	6	1925
773	Trakya ve çevresinde kullanılan ziraat aletlerini tamir etmek için gerekli takım atölyenin Macaristan'dan pazarlıkla satın alınması.	6	1	1926
30	Trakya'daki bazı çiftçilere dağıtılmak üzere, İspanya'dan tohumluk nohut getirtilmesi	3	4	1935
58	Trakya'da Ziraat Bankası'nın verdiği kredilerin yetersiz olduğu ve bu durumun düzeltilmesi gerektiği	8	5	1935
57	Trakya'da üretme çiftlikleri açılması ve mahsüle piyasada yer bulunması	9	5	1935
201	Silivri'nin Kurfalı köyünde kurulan değirmenin açılmasına izin verilmesi	30	6	1936
82	Trakya illeri ile Ankara Bölgesinde açılacak tohum temizleme ve seçme evleri için 30 adet selektör satın alınması	15	7	1936
29	Trakya'da yapılan araştırmalar sonucu, bu bölgenin pamuk yetiştirilmesine uygun olduğu ve pamuk üretimi için de tohumluk isteği	30	11	1936
121	Trakya Umum Müfettişinin tarım, sağlık, iskan ve bayındırlık konularında teftişi	6	3	1937
49	Trakya'da kurulan tay ve boğa büyütme istasyonlarına yardım yapılacağı	12	8	1937
48	Trakya Umum Müfettişlik bölgesinde kurulan tavşan istasyonları ve tavşancılığın gelişerek ekonomiye katkısının anlatılması	30	10	1937
177	Kırklareli'nin Terzidere köyünde Bekir tarafından 1 değirmen açılması ve Ömer Lütfi'nin İnegöl'ün Hoca köyündeki değirmenin motorunun değiştirilmesi	9	12	1937
47	Trakya'da kurulan tay, boğa çiftliğini büyütme ve ıslah çalışmaları ile hayvancılığı geliştirmek için bir nalbant kursunun açıldığını bildiren Trakya Umum Müfettişi'nin yazısı	10	12	1937
44	Trakya Umumi Müfettişliği bölgesinde tay ve koza yetiştirme faaliyetleri	2	4	1938
39	Trakya Umum Müfettişliği'nin tavuk istasyonları, zeytincilik, fidanlıklar, bağlar, kısa kavak çelikleri ve pamuk üretimi ile ilgili raporu	2	8	1938
31	Trakya'da yeniden canlanan gülcülük ve gül yağları	19	6	1940

EK G: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde çalışılan belgelerin yer bilgileri

Arşiv Araştırması bölümünde¹ de belirtildiği gibi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi bilgisayar ortamında taranarak saptanan belgeler, tez kapsamında geliştirilen fiş sistemine bir envanter numarası verilerek aktarılmış ve bu belgelerin dökümleri Ek F'de verilmiştir. Söz konusu belgelere BOA'nde ulaşılabilmesi için gerekli olan arşiv yer bilgileri bu bölümde verilmiştir. Buna göre;

E.no: Tez kapsamında belgelere verilen envanter numarasıdır (tezdeki belge dökümlerinde bu numaralar kullanılmıştır).

Sayı, Dosya, Fon Kodu ve Yer no: BOA'nde belgenin yerini tanımlayan verilerdir.

Tarih: Belge tarihi; BOA'nde belge isteme için gerekli olan diğer ölçüttür.

Tablo G.1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde çalışılan belgelerin yer bilgileri

E. no:	Sayı:	Dosya:	Fon kodu:	Yer no:	Tarih	
1			272..0.0.11	25.136..8.	10	10 1940
2		403.156	30..10.0.0	227.530..15.	3	3 1938
3		77D81	30..10.0.0	73.481..14.	4	6 1941
4		11122	30..10.0.0	12.75..51.	19	9 1927
5		77D79	30..10.0.0	73.481..12.	10	4 1941
6	3/91		30..18.1.2	104.2..41.	26	11 1943
7	2/20338	77-17	30..18.1..2	102.55..4.	15	7 1943
8	2/20133	54-31	30..18.1.2	102.44..19.	18	6 1943
9	17402		30..11.1.0	154.19..13.	19	6 1942
10		3. Büro	490..1.0.0	607.105..6.	25	1 1934
11			272..0.0.12	60.171..8.	20	10 1928
12	7618	184-74	30..18.1.2	1.14..7.	30	1 1929
13	62.66	179-15	30..18.1.1	27.85..1.	29	2 1928
14	12159		30..11.1.0	103.14..15.	1	5 1936
15	10376		30..11.1.0	85.8..19.	7	4 1934
16		A2	30..1.0.0	2.11..2.	27	8 1939
17		15.977	30..10.0.0	155.92..12.	26	6 1939
18		14.530	30..10.0.0	143.28..11.	27	4 1937
19		14434	30..10.0.0	143.26..8.	23	3 1937
20		99A371	30..10.0.0	118.832..10.	20	12 1940
21		99A370	30..10.0.0	118.832..9.	12	12 1940
22		94C49	30..10.0.0	110-736..9.	11	7 1940
23		94C14	30..10.0.0	110.734..14.	11	8 1934
24		8160	30..10.0.0	81.531..20.	25	9 1939

¹ Bkz: bölüm 1.2.2

25		8146	30..10.0.0	81.531..5.	5	3	1935
26		78172	30..10.0.0	74.491..8.	30	4	1934
27		40529	30..10.0.0	228.534..2.	31	10	1931
28		22613	30..10.0.0	191.308..13.	22	7	1937
29		21714	30..10.0.0	185.276..8.	30	11	1936
30		21710	30..10.0.0	185.276..4.	3	4	1935
31		17460	30..10.0.0	166.156..13.	19	6	1940
32		16327	30..10.0.0	158.107..7.	2	9	1939
33		77D76	30..10.0.0	73.481..9.	13	6	1940
34		77D73	30..10.0.0	73.481..6.	6	9	1939
35		77D72	30..10.0.0	73.481..5.	8	7	1939
36		77D70	30..10.0.0	73.481..4.	19	12	1938
37		77D69	30..10.0.0	73.481..3.	3	11	1938
38		77D68	30..10.0.0	73.481..2.	3	8	1938
39		77D67	30..10.0.0	73.481..1.	2	8	1938
40		77D66	30..10.0.0	73.480..9.	28	6	1938
41		77D65	30..10.0.0	73.480..8.	9	6	1938
42		77D64	30..10.0.0	73.480..7.	2	6	1938
43		77D63	30..10.0.0	73.480..6.	6	5	1938
44		77D62	30..10.0.0	73.480..5.	2	4	1938
45		77D60	30..10.0.0	73.480..3.	5	3	1938
46		77D58	30..10.0.0	73.480..1.	7	2	1938
47		77D54	30..10.0.0	73.478..4.	10	12	1937
48		77D52	30..10.0.0	73.478..2.	30	10	1937
49		77D51	30..10.0.0	73.378..1.	12	8	1937
50		77D49	30..10.0.0	73..477..13.	7	8	1937
51		77D44	30..10.0.0	73.477..8.	16	2	1937
52		77D43	30..10.0.0	73.477..7.	26	1	1937
53		77D31	30..10.0.0	72.475..6.	9	2	1936
54		77D28	30..10.0.0	72.475..3.	3	10	1935
55		77D25	30..10.0.0	72.474..11.	13	6	1935
56		77D24	30..10.0.0	72.474..10.	28	5	1935
57		77D23	30..10.0.0	72.474..9.	9	5	1935
58		77D22	30..10.0.0	72.474..8.	8	5	1935
59		77D21	30..10.0.0	72.474..7.	14	3	1935
60		77D17	30..10.0.0	72.474..3.	3	2	1935
61		77D16	30..10.0.0	72.474..2.	20	1	1935
62		77D15	30..10.0.0	72.474..1.	20	1	1935
63		77D14	30..10.0.0	72.473..4.	20	1	1935
64		77D8	30..10.0.0	72.472..7.	10	11	1934
65		77D5	30..10.0.0	72.472..5.	11	9	1934
66		77D3	30..10.0.0	72.472..3.	4	8	1934
67		77D1	30..10.0.0	72.472..1.	8	4	1934
68		4050	30..10.0.0	48.308..7.	28	3	1938
69		4047	30..10.0.0	48.308..5.	12	1	1938
70		2167	30..10.0.0	26.148..9.	15	4	1938
71		11228	30..10.0.0	13.76..10.	17	12	1937
72		11202	30..10.0.0	13.75..23.	4	8	1935
73		11189	30..10.0.0	13.75..10.	31	7	1935
74		11182	30..10.0.0	13.75..3.	1	12	1934
75	2/12122		30..18.1.2	88.99..3.	9	10	1939
76	2/11992		30..18.1.2	88.92..15.	19	9	1939
77	2/11562	40-167	30..18.1.2	87.71..7.	19	7	1939

78	2/7753	97-137	30..18.1.2	80.98..1.	1	12	1937
79	2/7460		30..18.1.2	79.83..9.	2	10	1937
80	2/7360	41-131	30..18.1.2	78.78..9.	10	9	1937
81	2/7220	106-117	30..18.1.2	78.71..11.	11	8	1937
82	2/5012	214-165	30..18.1.2	66.60..16.	15	7	1936
83	2/4559	122-84	30..18.1.2	64.38..4.	14	5	1936
84	2/4537		30..18.1.2	64.37..2.	9	5	1936
85	2/1804	83-47	30..18.1.2	51.1..1.	1	1	1935
86	2/392		30..18.1.2	43.19..16.	8	4	1934
87	2/365		30..18.1.2	43.18..9.	4	4	1934
88	2/303		30..18.1.2	43.15..7.	18	3	1934
89	2/179		30..18.1.2	42.9..19.	19	2	1934
90	2/150		30..18.1.2	42.8..10.	19	2	1934
91	2/4344	227-172	30..18.1.2	63.27..9.	8	4	1936
92	2/3703		30..18.1.2	60.95..9.	18	12	1935
93	2-3065	71-400	30..18.1.2	57.64..1.	9	8	1935
94	2/2939	97-120	30..18.1.2	56.57..15.	4	7	1935
95	2/2841	97-119	30.18.1.2	56.52..17.	19	6	1935
96	2-2630	77-2	30..18.1.2	55.42..6.	26	6	1935
97	2/2627	159-146	30..18.1.2	55.42..3.	25	5	1935
98	2-2466	216-99	30..18.1.2	54.34..2.	4	5	1935
99	2-2429	76-241	30..18.1.2	54.32..5.	28	4	1935
100	2-2405		30..18.1.2	54.31..1.	25	4	1935
101		E20	30..1.0.0	93.585..11.			
102		D4	30..1.0.0	51.356..4.	9	5	1951
103	3/13751	27-590	30..18.1.2	127.74..1.	7	10	1951
104	3/13585	94-43	30..18.1.2	126.65..15.	21	9	1951
105	3/13.460	71-2115	30..18.1.2	126.59..10.	3	8	1951
106	3/13385	76-631	30..18.1.2	126.55..15	21	7	1951
107	3/12911	76-631	30..18.1.2	125.32..2.	16	4	1951
108	3/11496	46-110	30..18.1.2	123.55..15.	28	6	1950
109	10271		30..18.1.2	121.88..12.	15	12	1949
110	3/9042	71-1316	30..18.1.2	119.27..3.	6	4	1949
111		102177	30..10.0.0	124.881..7.	13	2	1942
112	2/19594	95-149	30..18.1.2	101.17..20.	22	3	1943
113	2/15653		30..18.1.2	94.34..8.	21	4	1941
114		A6	30..1.0.0	11.64..2.	16	5	1945
115		8165	30..10.0.0	81.532..4.	21	11	1940
116	2/14695	97-155	30..18.1.2	93.106..15	14	11	1940
117	2/14021		30..18.1.2	92.73..1.	22	7	1940
118			272..0.0.11	25.136..7.	31	10	1938
119		102161	30..10.0.0	123.880..1.	8	2	1938
120		102160	30..10.0.0	123.879..10.	16	2	1938
121		77D45	30..10.0.0	73.477..9.	6	3	1937
122			272..0.0.14	78.46..2.	11	11	1936
123		77D27	30..10.0.0	72.475..2.	28	8	1935
124	2/3457		30..18.1.2	59.83..13.	6	11	1935
125	2-3024		30..18.1.2	57.61..20.	23	7	1935
126	2-2475	52-26	30..18.1.2	54.34..11.	4	5	1935
127	2-2439	75-93	30..18.1.2	54.32..15.	29	4	1935
128	11505		30..11.1.0	96.20..17.	22	7	1935
129		77D9	30..10.0.0	72.472..8.	28	11	1934
130	2/933		30..18.1.2	46.46..13.	2	7	1934

131	15469		30..18.1.2	41.90..7.	23	12	1933
132	14338		30..18.1.2	36.34..1.	10	5	1933
133		8140	30..10.0.0	81.530..20.	13	12	1932
134	12745		30..18.1.2	28.34..2.	0	0	1932
135			272..0.0.13	84.32..6.	27	4	1930
136			272..0.0.11	23.123..13.	28	3	1929
137	7528		30..18.1.2	1.11..38	9	1	1929
138		102170	30..10.0.0	123.880..10.	25	7	1940
139	2/14882	144-277	30..18.1.2	93.116..2.	17	12	1940
140	2/14779	144-273	30..18.1.2	93.110..14.	30	11	1940
141	2/14641	97-154	30..18.1.2	93.104..1.	14	11	1940
142	2/14353	99-96	30..18.1.2	92.89..13	13	9	1940
143	2/14123	6-3798G	30..18.1.2	92.78..3.	10	8	1940
144	2/13864	143	30..18.1.2	91.65..4.	3	7	1940
145	2/13674		30..18.1.2	91.55..14.	11	6	1940
146	2/13233	250-77	30..18.1.2	90.33..13.	3	4	1940
147	2/13189	144-263	30..18.1.2	90.31..9.	3	4	1940
148	2/13145	142-101	30..18.1.2	90.29..5.	27	3	1940
149	2/13022		30..18.1.2	90.23..3.	5	3	1940
150	2/13013		30..18.1.2	90.22..14.	9	3	1940
151	2/12812	141-29	30..18.1.2	90.13..4.	3	2	1940
152	2/9377	186-71	30..18.1.2	84.71..16.	30	7	1938
153		4089	30..10.0.0	229.539..10.	16	10	1939
154		15976	30..10.0.0	155.92..11.	13	9	1939
155	2/12481	144-257	30..18.1.2	89.117..1.	12	12	1939
156	2/12170	97	30..18.1.2	88.101..11.	18	10	1939
157	2/11004		30..18.1.2	87.43..12.	12	5	1939
158	2/11004		30..18.1.2	87.43..10.	12	5	1939
159	2/10880	232-116	30..18.1.2	86.37..8.	29	4	1939
160		1.BÜRO	490..1.0.0	4.18..37.	23	8	1938
161		1.BÜRO	490..1.0.0	4.18..36.	22	8	1938
162		1.BÜRO	490..1.0.0	4.18..28.	12	8	1938
163		438667	30..10.0.0	264.782..25.	10	9	1938
164			272..0.0.13	79.1..14.	9	2	1924
165		102162	30..10.0.0	123.880..2.	30	9	1938
166		2091	30..10.0.0	24.138..21.	1	11	1938
167	2/10020	143-241	30..18.1.2	85.103..11.	15	12	1938
168	2/9715	143-234	30..18.1.2	84.88..10.	4	10	1938
169	2/9004	143-231	30..18.1.2	83.53..4.	15	6	1938
170	2/8625	240-142	30..18.1.2	83.34..5.	21	4	1938
171	2/8431	144-227	30..18.1.2	82.24..12.	1	4	1938
172	2/8287	99/58	30..18.1.2	82.17..8.	18	3	1938
173		1.BÜRO	490..1.0.0	128.509..2.	12	12	1937
174			272..0.0.12	63.191..2.	0	0	1937
175		420126	30..10.0.0	231.558..2.	15	2	1937
176		77D48	30..10.0.0	73.477..12.	11	6	1937
177	2/7796	58-159	30..18.1.2	80.100..4.	9	12	1937
178	2/7562	143-210	30..18.1.2	79.88..10.	2	11	1937
179	2/7280	145-114	30..18.1.2	78.74..10.	31	8	1937
180	2/7249	137-47	30..18.1.2	78.72..19.	20	8	1937
181	2/7225	137-46	30..18.1.2	78.71..16	12	8	1937
182	2/7077	143-204	30..18.1.2	77.64..8.	6	7	1937
183	2/7060	133-138	30..18.1.2	77.63..11.	12	7	1937

184	2/6865	143-198	30..18.1.2	76.53..16.	17	6	1937
185	2/6811	144-226	30..18.1.2	76.51..2.	11	6	1937
186	2/6717		30..18.1.2	75.46..9.	31	5	1937
187	2/6576	19-1079	30..18.1.2	74.39..8.	11	5	1937
188	2/6573	19-1078	30..18.1.2	74.39..5.	11	5	1937
189	2/6435	73-98	30..18.1.2	74.32..10.	20	4	1937
190	2/6306	143-182	30..18.1.2	73.26..11.	1	4	1937
191		14334	30..10.0.0	143.24..15.	5	8	1936
192		8151	30..10.0.0	81.531..10.	24	4	1936
193		77D41	30..10.0.0	73.477..5.	2	11	1936
194		77D35	30..10.0.0	72.475..10.	20	7	1936
195		77D34	30..10.0.0	72.475..9.	16	7	1936
196		77D30	30..10.0.0	72.475..5.	7	1	1936
197		4191	30..10.0.0	4.21..10.	3	12	1936
198	2/5494	240-118	30..18.1.2	69.84..11.	22	10	1936
199	2/5379	143-165	30..18.1.2	68.78..17.	29	9	1936
200	2/5056	69-148	30..18.1.2	67.62..20.	20	7	1936
201	2/4922	58-91	30..18.1.2	66.56..6.	30	6	1936
202		8143	30..10.0.0	81.531..2.	17	5	1934
203		7620	30..10.0.0	68.451..4.	3	7	1934
204		19328	30..10.0.0	20.120..7.	28	11	1934
205		1.BÜRO	490..1.0.0	2.8.12.	9	9	1933
206		23330M	30..10.0.0	198.352..13.	14	10	1933
207		4166	30..10.0.0	4.20..6.	19	11	1933
208		4162	30..10.0.0	4.20..2.	4	4	1933
209	15428	81-31	30..18.1.2	41.88..6.	13	12	1933
210	15179		30..18.1.2	40.75..18.	23	10	1933
211		6764	30..10.0.0	8.48..19.	20	4	1932
212		4141	30..10.0.0	4.19..1.	2	3	1932
213	13177	179-51	30..18.1.2	30.55..14.	19	7	1932
214			272..0.0.12	57.151..10.	12	3	1927
215			272..0.0.11	25.134..11.	8	10	1931
216		431180	30..10.0.0	248.675..5.	20	1	1930
217		2169	30..10.0.0	184.266..9.	8	1	1930
218		8581	30..10.0.0	83.548..18.	4	5	1930
219		18138	30..10.0.0	18.102..39.	21	10	1930
220		18130	30..10.0.0	18.102..32.	14	6	1930
221		334	30..10.0.0	2.9..34.	23	11	1930
222	10450	412-19	30..18.1.2	16.86..13.	31	12	1930
223	9242		30..18.1.2	10.26..10.	30	4	1930
224	9132		30..18.1.2	10.21..1.	16	4	1930
225			272..0.0.12	62.185..2.	8	9	1929
226		106598	30..10.0.0	127.914..21.	9	6	1929
227			272..0.0.12	53.123..17.	7	5	1927
228			272..0.0.12	60.172..22.	29	11	1928
229			272..0.0.12	58.156..7.	9	4	1928
230			272..0.0.11	23.125..16.	11	12	1928
231			272..0.0.11	23.124..15.	10	7	1928
232		7342	30..10.0.0	66..440..21.	8	11	1928
233		486	30..10.0.0	3.16..35.	19	3	1928
234	7130	132-61	30..18.1.1	30.57..4.	23	9	1928
235	6284		30..18.1.1	27.85..19.	4	3	1928
236			272..0.0.80	4.12..11.	13	12	1927

237			272..0.0.65	6.5..4.	23	3	1927
238			272..0.0.14	78.45..1.	31	8	1927
239			272..0.0.12	56.144..20.	7	12	1927
240			272..0.0.12	56.142..9.	3	12	1927
241			272..0.0.12	55.139..13.	9	11	1927
242			272..0.0.12	52.117..6.	8	3	1927
243			272..0.0.12	51.115..25.	19	2	1927
244	5837	179-13	30.18..1.1	26.63..7.	20	11	1927
245	5642	160-15	30..18.1.1	25.53..11.	20	9	1927
246	4894	19-1029	30..18.1.1	23.16..16.	13	3	1927
247		1.BÜRO	490..1.0.0	3.11..15.	13	11	1935
248		8150	30..10.0.0	81.531..9.	28	6	1935
249		8147	30..10.0.0	81.531..6.	10	6	1935
250		19335	30..10.0.0	20.120..14.	23	12	1935
251	2/2897	410-24	30..18.1.2	56.55..13.	26	6	1935
252	2/2894	228-66	30..18.1.2	56.55..10.	26	6	1935
253	2/2106	19-1067	30..18.1.2	52.16..3.	0	3	1935
254		6722	30..10.0.0	8.46..24.	30	12	1926
255		411	30..10.0.0	3.14..11.	25	3	1926
256	9374		30..18.1.2	11.33..1.	14	5	1930
257	8128	76-53	30..18.1.2	4.34..15.	19	6	1929
258			272..0.0.71	34.51..12.	14	6	1925
259			272..0.0.12	46.81..24.	9	11	1925
260			272..0.0.12	44.70..2.	5	5	1925
261			272..0.0.12	43.63..16.	31	1	1925
262			272..0.0.11	21.103..19.	1	2	1925
263			51..0.0.0	8.66..8.	21	2	1925
264		769	30..10.0.0	68.450..9.	20	8	1925
265		6535	30..10.0.0	7.41..32.	1	3	1925
266	2883		30..18.1.1	16.77..18.	9	12	1925
267	2202	97-84	30..18.1.1	14.83..14.	12	7	1925
268	1773	219-14	30..18.1.1	13.22..5.	5	4	1925
269	1411		30..18.1.1	12.70..1.	18	11	1925
270			272..0.0.74	70.55..28.	5	11	1924
271			272..0.0.71	33.49..1.	1	11	1924
272			272..0.0.71	33.48..5.	21	10	1924
273			272..0.0.71	33.41..5.	7	4	1924
274			272..0.0.14	76.31..10.	2	5	1924
275			272..0.0.12	43.58..32.	30	11	1924
276			272..0.0.12	41.49..17.	15	6	1924
277			272..0.0.12	41.48..5.	16	4	1924
278			272..0.0.11	18.87..5.	29	6	1924
279			272..0.0.10	2.13..5.	7	12	1924
280			51..0.0.0	2.12..16.	30	4	1924
281			51..0.0.0	2.5..2.	3	9	1924
282			51..0.0.0	2.4.9.	11	8	1924
283		13721	30..10.0.0	140.5..1.	24	6	1924
284		99B2	30..10.0.0	119.837..2.	18	12	1924
285		6304	30..10.0.0	6.36..1.	29	1	1924
286	1048	76-15	30..18.1.1	11.51..20.	22	10	1924
287	623	102-34	30..18.1.1	10.30..19.	18	6	1924
288	586		30..18.1.1	10.29..3.	4	6	1924
289			272..0.0.12	49.98..12.	8	9	1926

290	222	216-32	30..18.1.1	8.50..6.	20	1	1924
291	118	179-4	30..18.1.1	8.45..1	9	1	1924
292			272..0.0.80	3.1..5.	5	3	1923
293			272..0.0.74	70.54..16.	4	12	1923
294			272..0.0.65	6.2..20	1	3	1923
295			272..0.0.12	40.42..10.	6	12	1923
296		16G3	230..0.0.0	15.59..3.	25	11	1923
297		7321	30..10.0.0	66.439..21	25	6	1923
298	2566	137-25	30..18.1.1	7.23..7.	28	6	1923
299	2389	126-8	30..18.1.1	7.14..10.	29	3	1923
300	2346		30..18.1.1	7.12..7.	15	3	1923
301	2193	215-10	30..18.1.1	6.46..13.	21	1	1923
302			272..0.0.11	16.63..4.	31	12	1922
303		1169	30..10.0.0	132.947..10.	15	10	1922
304	1933	131-3	30..18.1.1	5.33..9.	24	10	1922
305			272..0.0.10	2.12..3.	17	4	1921
306		1321	30..10.0.0	138.990..1.	30	6	1921
307	845	119-12	30..18.1.1	3.19..13.	11	5	1921
308	828	137-10	30..18.1.1	3.18..17.	4	5	1921
309			272..0.0.74	71.3..7.	17	6	1920
310			272..0.0.11	15.58..6.	1	8	1920
311	239		30..18.1.1	1.13..1.	27	9	1920
312	9868	76-83	30..18.1.2	13.57..13.	3	9	1930
313			272..0.0.12	61.177..5.	20	12	1928
314			272..0.0.12	60.169..9.	26	8	1928
315			272..0.0.12	60.169..4.	23	8	1928
316			272..0.0.12	60.168..4.	2	8	1928
317			272..0.0.12	59.164..16.	5	7	1928
318			272..0.0.11	23.123..11.	21	3	1928
319			272..0.0.80	4.11..10.	26	10	1927
320			272..0.0.80	4.11..4.	13	10	1937
321			272..0.0.80	4.10..17.	14	9	1927
322			272..0.0.65	6.6..1.	10	11	1927
323			272..0.0.65	6.5..6.	10	5	1925
324			272..0.0.13	79.7..29.	14	4	1927
325			272..0.0.12	56.146..25.	15	12	1927
326			272..0.0.12	56.143..33.	6	12	1927
327			272..0.0.12	55.138..7.	25	10	1927
328			272..0.0.12	55.136..13.	8	10	1927
329			272..0.0.12	54.134..9.	7	9	1927
330			272..0.0.12	54.133..15.	27	8	1927
331			272..0.0.12	54.132..11	14	8	1927
332			272..0.0.12	54.131..15.	17	7	1927
333			272..0.0.12	54.131..10.	16	7	1927
334			272..0.0.12	53.128..8.	18	6	1927
335			272..0.0.12	53.128..7.	18	6	1927
336			272..0.0.12	53.126..17.	7	6	1927
337			272..0.0.12	53.126..9.	7	6	1927
338			272..0.0.12	53.125..5.	6	6	1927
339			272..0.0.12	52.120..9.	17	3	1927
340			272..0.0.12	51.114..12.	29	1	1927
341			272..0.0.11	22.115..17.	26	4	1927
342			272..0.0.12	49.97..16.	3	7	1926

343			272..0.0.12	49.101..8.	4	10	1926
344			272..0.0.12	50.104..4.	4	11	1926
345			272..0.0.12	49.101..32.	6	10	1926
346			272..0.0.12	50.106..34.	23	11	1926
347			272..0.0.14	77.39..17.	10	11	1925
348			272..0.0.14	77.41..10.	12	12	1925
349			272..0.0.14	77.41..3.	2	12	1925
350			272..0.0.14	78.43..12.	21	3	1926
351			272..0.0.65	6.3..7.	10	12	1925
352			272..0.0.71	34.51..7.	13	6	1925
353			272..0.0.12	47.90..9.	3	3	1926
354			272..0.0.12	47.88..25.	18	2	1926
355			272..0.0.12	47.86..8.	18	2	1926
356			272..0.0.12	46.85..26.	13	12	1925
357			272..0.0.12	46.85..17.	7	12	1925
358			272..0.0.12	46.83..28.	21	11	1925
359			272..0.0.12	46.79..1.	4	10	1925
360			272..0.0.12	45.78..11.	7	9	1925
361			272..0.0.12	45.78..6.	5	9	1925
362			272..0.0.12	45.76..37.	14	8	1925
363			272..0.0.12	45.76..22.	12	8	1925
364			272..0.0.12	45.76..20.	11	8	1925
365			272..0.0.12	45.75..13.	14	7	1925
366			272..0.0.12	45.74..36.	29	6	1925
367			272..0.0.12	45.74..30.	27	6	1925
368			272..0.0.12	45.74..2.	22	6	1925
369			272..0.0.12	45.73..10.	18	6	1925
370			272..0.0.12	45.73..5.	18	6	1925
371			272..0.0.12	45.72..14.	13	6	1925
372			272..0.0.12	44.71..12.	28	5	1925
373			272..0.0.12	44.70..20.	16	5	1925
374			272..0.0.12	44.70..5.	7	5	1925
375			272..0.0.12	44.70..4.	7	5	1925
376			272..0.0.12	44.69..21.	27	4	1925
377			272..0.0.12	44.69..11.	11	4	1925
378			272..0.0.12	44.68..6.	21	3	1925
379			272..0.0.12	44.68..4.	18	3	1925
380			272..0.0.12	44.65..6.	11	2	1925
381			272..0.0.12	43.64..6.	1	2	1925
382			272..0.0.12	43.64..2.	1	2	1925
383			272..0.0.12	43.62..18.	20	1	1925
384			272..0.0.12	43.62..17.	20	1	1925
385			272..0.0.12	43.59..28.	28	12	1924
386			272..0.0.12	43.59..17.	22	12	1924
387			272..0.0.12	43.59..7.	17	12	1924
388			272..0.0.12	43.58..24.	29	11	1924
389			272..0.0.12	43.58..20.	29	11	1924
390			272..0.0.12	43.58..12.	29	11	1924
391			272..0.0.12	43.58..10.	29	11	1924
392			272..0.0.12	42.56..12.	19	11	1924
393			272..0.0.12	42.56..8.	11	11	1924
394			272..0.0.12	42.55..31.	26	10	1924
395			272..0.0.12	42.54..12.	2	9	1924

396			272..0.0.12	42.53..18.	29	9	1924
397			272..0.0.12	42.53..14.	28	9	1924
398			272..0.0.12	42.52..18.	6	9	1924
399			272..0.0.12	42.52..12.	25	8	1924
400			272..0.0.12	42.51..13.	22	7	1924
401			272..0.0.12	41.48..23.	12	5	1924
402			272..0.0.12	41.48..7.	19	4	1924
403			272..0.0.12	41.47..18.	8	4	1924
404			272..0.0.12	41.47..7.	3	4	1924
405			272..0.0.12	41.44..7.	14	1	1924
406			272..0.0.12	40.43..16.	0		1923
407			272..0.0.12	40.43..5.	17	12	1923
408			272..0.0.12	41.47..4.	1	4	1924
409			272..0.0.12	41.46..21.	31	3	1924
410			272..0.0.12	41.46..10.	18	3	1924
411			272..0.0.12	41.46..7.	15	3	1924
412			272..0.0.12	41.46..2.	5	3	1924
413			272..0.0.12	41.45..6.	16	2	1924
414			272..0.0.12	41.45..4.	12	2	1925
415			272..0.0.12	41.44..28.	0	1	1924
416			272..0.0.12	40.41..12.	15	11	1923
417			272..0.0.12	40.41..7.	8	10	1923
418			272..0.0.11	24.131..2.	7	1	1930
419			272..0.0.11	24.126..16.	24	1	1929
420			272..0.0.11	23.121..10.	2	12	1927
421			272..0.0.11	22.115..1.	2	3	1927
422			272..0.0.11	22.109..25.	16	3	1926
423			272..0.0.11	22.109..23.	23	2	1926
424			272..0.0.11	21.108..26.	0	10	1925
425			272..0.0.11	21.108..23.	25	10	1925
426			272..0.0.11	21.108..7.	1	10	1925
427			272..0.0.11	21.108..2.	8	9	1925
428			272..0.0.11	21.107..14	26	7	1925
429			272..0.0.11	21.107..7.	8	7	1925
430			272..0.0.11	21.106..14	5	6	1925
431			272..0.0.11	21.106..11.	0	5	1925
432			272..0.0.11	21.105..4.	28	4	1925
433			272..0.0.11	21.104..11.	14	3	1925
434			272..0.0.11	21.104..9.	7	3	1925
435			272..0.0.11	21.103..11.	25	1	1925
436			272..0.0.11	20.102..17.	31	12	1924
437			272..0.0.11	20.102..16.	0	12	1924
438			272..0.0.11	20.102..11.	30	12	1924
439			272..0.0.11	20.99..50.	30	11	1924
440			272..0.0.11	20.99..24	22	11	1924
441			272..0.0.11	20.99..6.	10	12	1924
442			272..0.0.11	20.98..19.	27	10	1924
443			272..0.0.11	20.98..11.	23	10	1924
444			272..0.0.11	19.97..13.	14	10	1924
445			272..0.0.11	19.97..10.	13	10	1924
446			272..0.0.11	19.97..1.	13	10	1924
447			272..0.0.11	19.96..32.	12	10	1924
448			272..0.0.11	19.96..16.	8	10	1924

449			272..0.0.11	19.96..12.	6	10	1924
450			272..0.0.11	19.96..11.	5	10	1924
451			272..0.0.11	19.95..22.	29	9	1924
452			272..0.0.11	19.95..21.	29	9	1924
453			272..0.0.11	19.95..14.	24	9	1924
454			272..0.0.11	19.95..8.	23	9	1924
455			272..0.0.11	19.95..7.	22	9	1924
456			272..0.0.11	19.94..12.	18	9	1924
457			272..0.0.11	19.93..20.	12	9	1924
458			272..0.0.11	19.92..18.	30	8	1924
459			272..0.0.11	19.92..15.	28	8	1924
460			272..0.0.11	19.92..12.	26	8	1924
461			272..0.0.11	19.91..15.	17	8	1924
462			272..0.0.11	19.91..14.	16	8	1924
463			272..0.0.11	18.89..29.	30	6	1924
464			272..0.0.11	18.89..28.	30	7	1924
465			272..0.0.11	18.88..17.	12	7	1924
466			272..0.0.11	18.88..11.	11	7	1924
467			272..0.0.11	18.85..21.	5	6	1924
468			272..0.0.11	18.85..7.	2	6	1924
469			272..0.0.11	18.84..9.	22	5	1924
470			272..0.0.11	18.84..7.	20	5	1924
471			272..0.0.11	18.84..4.	20	5	1924
472			272..0.0.11	18.83..25.	17	5	1924
473			272..0.0.11	18.83..9.	5	5	1924
474			272..0.0.11	18.82..17.	20	4	1924
475			272..0.0.11	18.82..11.	17	4	1924
476			272..0.0.11	18.82..8.	16	4	1924
477			272..0.0.11	18.82..4.	12	4	1924
478			272..0.0.11	17.81..10.	7	4	1924
479			272..0.0.11	17.80..10.	30	3	1924
480			272..0.0.11	17.80..9.	29	3	1924
481			272..0.0.11	17.79..6.	17	3	1924
482			272..0.0.11	17.79..2.	16	3	1924
483			272..0.0.11	17.78..15	11	3	1924
484			272..0.0.11	17.77..13.	23	2	1924
485			272..0.0.11	17.77..9.	18	2	1924
486			272..0.0.11	17.77..7.	17	2	1924
487			272..0.0.11	17.77..6.	17	2	1924
488			272..0.0.11	17.76..12.	11	2	1924
489			272..0.0.11	17.76..6.	11	2	1924
490			272..0.0.11	17.76..3.	6	2	1924
491			272..0.0.11	17.74..29.	2	2	1924
492			272..0.0.11	17.74..21.	31	1	1924
493			272..0.0.11	17.74..10.	28	1	1924
494			272..0.0.11	17.74..6.	27	1	1924
495			272..0.0.11	17.72..8.	15	1	1924
496			272..0.0.11	16.70..18.	29	12	1923
497			272..0.0.11	16.70..16.	28	12	1923
498			272..0.0.11	16.70..4.	6	12	1923
499			272..0.0.11	16.68..11.	11	11	1923
500			272..0.0.11	16.67..7.	2	9	1923
501			272..0.0.11	16.67..5.	2	9	1923

502			272..0.0.11	16.67..2.	9	8	1923
503			272..0.0.11	16.67..1.	9	8	1923
504			272..0.0.11	16.66..1.	4	8	1923
505			272..0.0.11	16.65..15.	22	7	1923
506			272..0.0.11	16.65..13.	15	7	1923
507			272..0.0.11	16.64..7.	11	3	1923
508			272..0.0.11	16.64..2.	13	1	1923
509			272..0.0.11	16.33..2.	16	10	1922
510			272..0.0.11	15.60..8.	3	5	1921
511			272..0.0.11	15.59..3.	12	12	1920
512			272..0.0.11	15.58..7.	7	5	1920
513			272..0.0.11	15.55..4.	25	1	1920
514			272..0.0.10	2.13..3.	20	10	1924
515		1313	30..10.0.0	138.988..3.	17	2	1923
516		102148	30..10.0.0	123.878..11.	30	1	1929
517		102127	30..10.0.0	123.877..7.	6	4	1924
518		102122	30..10.0.0	123.877..2.	13	3	1924
519		102120	30..10.0.0	123.877..1.	22	2	1924
520		10256	30..10.0.0	123.874..15.	17	10	1923
521		10240M	30..10.0.0	123.873..18.M	8	10	1923
522		10240	30..10.0.0	123.873..18.	8	10	1923
523		10216	30..10.0.0	123.872..16.	17	7	1923
524		10214	30..10.0.0	123.872..14.	17	4	1923
525		96B17	30..10.0.0	112.756..17.	3	3	1925
526	7334	69-22	30..18.1.2	1.4..3.	18	11	1928
527	7240	216-58	30..18.1.1	30.62..14.	21	10	1928
528	6994		30..18.1.1	30.50..8.	12	8	1928
529	6886	135-132	30..18.1.1	29.44..20.	22	7	1928
530	5692	76-30	30..18.1.1	26.56..1.	13	10	1927
531	4450		30..18.1.1	22.75..13.	1	12	1926
532	6/726		30..11.1.0	2.7..19.	26	12	1923
533	6/127		30..11.1.0	1.2..8.	11	11	1923
534	2868	102-7	30..18.1.1	7.38..10.	23	10	1923
535	2867		30..18.1.1	7.38..9.	23	10	1923
536	1526		30..18.1.1	4.55..2.	26	4	1922
537	1679		30..11.1.0	39.14..15.	18	5	1928
538	1426	102-57	30..18.1.1	12.70..16.	20	1	1925
539	1178	97-74	30..18.1.1	12.58..8.	2	12	1924
540	1027		30..18.1.1	11.50..19.	3	11	1924
541	860	102-36	30..18.1.1	10.42..16.	7	9	1924
542	753	102-35	30..18.1.1	10.37..10.	3	8	1924
543	683		30..18.1.1	10.33..20.	2	7	1924
544	183	102-57	30..18.1.1	8.48..7.	13	1	1924
545	3640	97-93	30..18.1.1	19.34..20.	25	5	1926
546	551		30..18.1.1	9.27..8.	28	5	1924
547	426	133-21	30..18.1.1	9.21..4.	3	4	1924
548	277	125-15	30..18.1.1	9.13..14.	13	2	1924
549	133	135-39	30..18.1.1	8.45..16.	9	1	1924
550	91	102-26	30..18.1.1	8.43..13.	23	12	1923
551	34		30..18.1.1	8.40..14.	21	11	1923
552	14		30..18.1.1	8.39..14.	11	11	1923
553	2643	97-139	30..18.1.1	7.27..4.	5	8	1923
554	2507		30..18.1.1	7.20..8.	10	6	1923

555	2373		30..18.1.1	7.13..14.	27	3	1923
556	1944	102-2	30..18.1.1	6.34..4.	29	10	1922
557	1774	51-10	30..18.1.1	5.25..10.	24	8	1922
558	1655	97-23	30..18.1.1	5.19..11.	5	7	1922
559	1593	135-10	30..18.1.1	5.16..9.	10	5	1922
560	483	97-4	30..18.1.1	2.26..9.	2	1	1921
561	446	97-3	30..18.1.1	2.24..3.	12	12	1920
562	60	97-2	30..18.1.1	1.4..2.	8	7	1920
563	38	97-1	30..18.1.1	1.2..20.	24	6	1920
564		1.BÜRO	490..1.0.0	25.124..4.	15	5	1943
565	2/7312		30..18.1.2	78.76..2.	1	9	1937
566		21554	30..10.0.0	183.264..11.	22	10	1937
567		B2	30..1.0.0	41.244..6.	5	7	1955
568		A7	30..1.0.0	19.107..7.	25	1	1955
569		A7	30..1.0.0	19.107..2.	2	1	1955
570		2.BÜRO	490..1.0.0	570.2268..3.	12	6	1939
571		1.BÜRO	490..1.0.0	17.89..14.	25	2	1936
572		23716	30..10.0.0	199.360..16.	15	1	1937
573		E1	30..1.0.0	55.332..11.	21	1	1964
574		77D39	30..10.0.0	73.477..3.	14	9	1936
575		77D37	30..10.0.0	73.477..1.	12	8	1936
576		7351	30..10.0.0	66.441..9.	6	8	1938
577			272..0.0.12	43.60..13.	3	1	1925
578	10013	76-88	30..18.1.2	14.64..17.	8	10	1930
579	7110		30..18.1.1	30.56..4.	9	9	1928
580	6723		30..18.1.1	29.36..18.	10	6	1928
581	6639		30..18.1.1	29.32..14.	16	5	1928
582		K	30..1.0.0	111.705..8.			
583		728	30..10.0.0	64.431..8.	10	3	1923
584	3/13335	71-2071	30..18.1.2	126.53..5.	13	7	1951
585	3/12236	46-125	30..18.1.2	124.92..13.	19	12	1950
586	2/18640	99-115	30..18.1.2	99.77..12.	25	8	1942
587	2/12001	137	30..18.1.2	88.93..4.	19	9	1939
588	2/7108	73-99	30..18.1.2	77.65..19.	15	7	1937
589	9263	72-53	30..18.1.2	10.27..11.	30	4	1930
590	6694		30..18.1.1	29.35..9.	28	5	1928
591	2604		30..18.1.1	15.63..20.	30	9	1925
592	2517	215-49	30..18.1.1	15.59..13.	22	3	1925
593	925	72-21	30..18.1.1	11.46..1.	28	9	1924
594			272..0.0.80	4.13..3.	31	12	1939
595			272..0.0.80	4.12..13.	13	12	1927
596			272..0.0.80	4.12..3.	28	11	1927
597			272..0.0.80	4.11..18.	14	11	1927
598			272..0.0.80	4.11..17.	12	11	1927
599			272..0.0.80	4.11..14.	8	11	1927
600			272..0.0.80	4.11..12.	31	10	1927
601			272..0.0.80	4.11..11.	26	10	1927
602			272..0.0.80	4.11..9.	25	10	1927
603			272..0.0.80	4.11..8.	24	10	1927
604			272..0.0.80	4.11..2.	12	10	1927
605			272..0.0.80	4.10..20.	29	9	1927
606			272..0.0.80	4.10..19.	28	9	1927
607			272..0.0.80	4.10..18.	28	9	1927

608			272..0.0.80	4.10..16.	3	5	1927
609			272..0.0.80	4.10..15.	0	0	1925
610			272..0.0.80	4.10..14.	22	12	1925
611			272..0.0.80	4.10..13.	30	7	1925
612			272..0.0.80	4.10..11.	13	7	1925
613			272..0.0.80	4.10..10.	23	6	1925
614			272..0.0.80	4.10..9.	24	6	1925
615			272..0.0.80	4.10..7.	11	6	1925
616			272..0.0.80	4.10..6.	25	5	1925
617			272..0.0.80	4.10..5.	24	5	1925
618			272..0.0.80	4.10..4.	14	5	1924
619			272..0.0.80	4.10..3.	12	5	1925
620			272..0.0.80	4.10..2.	5	5	1925
621			272..0.0.80	4.10..1.	2	5	1925
622			272..0.0.80	3.9..15.	20	4	1925
623			272..0.0.80	3.9..14.	15	4	1925
624			272..0.0.80	3.9..13.	14	4	1925
625			272..0.0.80	3.9..12.	10	4	1925
626			272..0.0.80	3.9..11.	5	3	1925
627			272..0.0.80	3.9..10.	4	3	1925
628			272..0.0.80	3.9..9.	2	3	1925
629			272..0.0.80	3.9..8.	26	2	1925
630			272..0.0.80	3.9..7.	25	2	1925
631			272..0.0.80	3.9..6.	21	2	1925
632			272..0.0.80	3.9..5.	19	2	1925
633			272..0.0.80	3.9..4.	14	2	1925
634			272..0.0.80	3.9..3.	10	2	1925
635			272..0.0.80	3.9..1.	4	2	1925
636			272..0.0.80	3.8..16.	17	1	1925
637			272..0.0.80	3.8..15.	0	0	1924
638			272..0.0.80	3.8..14.	11	1	1925
639			272..0.0.80	3.8..13.	11	1	1925
640			272..0.0.80	3.8..12.	6	1	1925
641			272..0.0.80	3.8..10.	0	0	1924
642			272..0.0.80	3.8..7.	0	0	1924
643			272..0.0.80	3.8..6.	27	12	1924
644			272..0.0.80	3.8..5.	21	12	1924
645			272..0.0.80	3.8..4.	11	12	1924
646			272..0.0.80	3.8..3.	13	11	1924
647			272..0.0.80	3.8..2.	13	11	1924
648			272..0.0.80	3.8..1.	2	11	1924
649			272..0.0.80	3.7..26.	10	10	1924
650			272..0.0.80	3.7..25.	9	10	1924
651			272..0.0.80	3.7..24.	7	10	1924
652			272..0.0.80	3.7..17.	10	8	1924
653			272..0.0.80	3.7..16.	1	8	1924
654			272..0.0.80	3.7..15.	28	7	1924
655			272..0.0.80	3.7..13.	26	7	1924
656			272..0.0.80	3.7..12.	29	6	1924
657			272..0.0.80	3.7..11.	28	6	1924
658			272..0.0.80	3.7..10.	25	6	1924
659			272..0.0.80	3.7..9.	24	6	1924
660			272..0.0.80	3.7..8.	22	6	1924

661			272..0.0.80	3.7..5.	9	6	1924
662			272..0.0.80	3.7..4.	7	6	1924
663			272..0.0.80	3.7..3.	5	6	1924
664			272..0.0.80	3.6..16.	31	5	1924
665			272..0.0.80	3.6..15.	31	5	1924
666			272..0.0.80	3.6..14.	20	5	1924
667			272..0.0.80	3.6..10.	30	4	1924
668			272..0.0.80	3.6..9.	29	4	1924
669			272..0.0.80	3.6..8.	28	4	1924
670			272..0.0.80	3.6..6.	26	4	1924
671			272..0.0.80	3.6..5.	23	4	1924
672			272..0.0.80	3.6..4.	20	4	1924
673			272..0.0.80	3.6..3.	20	4	1924
674			272..0.0.80	3.6..1.	3	4	1924
675			272..0.0.80	3.5..6.	12	3	1924
676			272..0.0.80	3.5..2.	9	3	1924
677			272..0.0.80	3.4..1.	1	3	1924
678			272..0.0.80	3.3..19.	0	2	1924
679			272..0.0.80	3.3..8.	17	2	1924
680			272..0.0.80	3.3..7.	16	2	1924
681			272..0.0.80	3.3..6.	15	2	1924
682			272..0.0.80	3.3..5.	12	2	1924
683			272..0.0.80	3.3..4.	10	2	1924
684			272..0.0.80	3.3..3.	7	2	1924
685			272..0.0.80	3.3..2.	5	2	1924
686			272..0.0.80	3.2..10.	24	1	1924
687			272..0.0.80	3.2..5.	10	1	1924
688			272..0.0.80	3.2..5.	10	1	1924
689			272..0.0.80	3.2..1.	2	1	1924
690			272..0.0.80	3.1..1.	2	1	1924
691			272..0.0.80	3.1..21.	31	12	1920
692			272..0.0.80	3.1..20.	29	12	1923
693			272..0.0.80	3.1..19.	26	12	1923
694			272..0.0.80	3.1..18.	22	12	1923
695			272..0.0.80	3.1..17.	21	12	1923
696			272..0.0.80	3.1..16.	18	12	1923
697			272..0.0.80	3.1..15.	18	12	1923
698			272..0.0.80	3.1..13.	11	12	1923
699			272..0.0.74	70.56..3.	7	2	1925
700			272..0.0.74	70.55..37.	0	0	1924
701			272..0.0.74	70.55..17.	12	7	1924
702			272..0.0.74	64.6..12.	16	8	1916
703			272..0.0.13	79.5..9.	0	0	1926
704			272..0.0.13	79.4..15.	6	10	1926
705			272..0.0.12	52.119..24.	16	3	1927
706			272..0.0.12	49.102..4.	13	10	1926
707			272..0.0.11	22.109..4.	9	1	1926
708			272..0.0.11	22.109..2.	7	1	1926
709			272..0.0.11	21.107..21.	13	8	1925
710			272..0.0.11	21.105..1.	24	3	1925
711			272..0.0.11	21.103..15.	31	1	1925
712			272..0.0.11	21.103..10.	25	1	1925
713			272..0.0.11	20.102..7.	28	12	1924

714			272..0.0.11	20.102..5.	28	12	1924
715			272..0.0.11	19.95..23.	29	9	1924
716			272..0.0.11	19.94..10.	17	9	1924
717			272..0.0.11	18.87..7.	30	6	1924
718			272..0.0.11	18.87..1.	28	6	1924
719			272..0.0.11	18.82..28.	26	4	1924
720			272..0.0.11	17.79..20.	25	3	1924
721			272..0.0.11	17.78..14.	11	3	1924
722			272..0.0.11	7.5..13.	16	2	1915
723			30..10.0.0	68.450..7.	0	4	1925
724	2/14074	6-3601	30..18.1.2	92.75..14.	30	7	1940
725	6577		30..18.1.1	28.29..12.	9	5	1928
726	3206	72-34	30..18.1.1	17.94..2.	21	2	1926
727	2295		30..18.1.1	14.48..7.	29	7	1925
728	1573	72-32	30..18.1.1	13.12..3.	22	2	1925
729	1571	72-31	30..18.1.1	13.12..1.	22	2	1925
730	1524	72-30	30..18.1.1	12.75..14.	12	2	1925
731	1523	72-29	30..18.1.1	12.75..13.	12	2	1925
732	1522	72-28	30..18.1.1	12.75..12.	12	2	1925
733	1202	72-23	30..18.1.1	12.59..12.	3	12	1924
734	1199	72-22	30..18.1.1	12.59..9.	3	12	1924
735	1182	102-43	30..18.1.1	12.58..12.	3	12	1924
736		2.BÜRO	490..1.0.0	569.2264..5.	9	6	1936
737		77D56	30..10.0.0	73.478..6.	11	1	1938
738		77D48	30..10.0.0	73.477..12.	11	6	1937
739		77D30	30..10.0.0	72.475..5.	7	1	1936
740	1933	131-3	30..18.1.1	5.33..9.	24	10	1922
741		E20	30..1.0.0	93.585..11.			
742		1.BÜRO	490..1.0.0	5.26..16.	20	4	1945
743		1.BÜRO	490..1.0.0	5.22..4.	26	1	1940
744			272..0.0.74	68.44..11.	2	11	1919
745			272..0.0.14	76.31..10.	2	5	1924
746	3/1708	34-9	30..18.1.2	106.75..12.	27	10	1944
747	2/19665	83-120	30..18.1.2	101.21..11.	29	3	1943
748	2/17783		30..18.1.2	98.34..10.	25	4	1942
749	8644	76-57	30..18.1.2	6.60..8.	11	12	1929
750	7255		30..18.1.1	30.63..9.	21	10	1928
751	3582	97-92	30..18.1.1	19.32..1.	11	5	1926
752			272..0.0.12	48.92..26.A	31	3	1926
753			272..0.0.12	47.87..4.	5	1	1926
754			272..0.0.12	46.80..22.	28	10	1925
755			272..0.0.12	41.47..10.	6	4	1924
756			272..0.0.12	41.45..11.	21	2	1924
757			272..0.0.12	39.36..1.	11	1	1922
758			272..0.0.11	20.101..3.	8	12	1924
759			272..0.0.11	20.98..34.	5	11	1924
760			272..0.0.11	19.92..19.	31	8	1924
761			272..0.0.11	18.84..13.	26	5	1924
762			272..0.0.11	17.81..15.	8	4	1924
763			272..0.0.11	17.80..7.	28	3	1924
764		24578	30..10.0.0	204.393..37.	7	12	1922
765		2208	30..10.0.0	186.282..8.	13	1	1924
766		2161	30..10.0.0	184.266..1.	13	12	1923

767		2131	30..10.0.0	182.259..1.	30	10	1922
768		7328	30..10.0.0	66.440..7.	11	7	1925
769		4922	30..10.0.0	54.354..22.	23	5	1921
770	4895	72-46	30..18.1.1	23.16..17.	16	3	1927
771	3857	132-34	30..18.1.1	20.45..18.	25	7	1926
772	3711		30..18.1.1	19.38..12.	13	6	1926
773	2975	214-39	30..18.1.1	17.82..9.	6	1	1926
774	2912		30..18.1.1	16.79..7.	7	12	1925
775	2153		30..18.1.1	14.41..5.	24	6	1925
776	2141		30..18.1.1	14.40..13.	21	6	1925
777	2054	219-17	30..18.1.1	14.36..6.	7	6	1925
778	2042	214-28	30..18.1.1	14.35..14.	7	6	1925
779	677	214-8	30..18.1.1	10.33..14.	2	7	1924
780	494	220-13	30..18.1.1	9.24..11.	28	4	1924
781			272..0.0.79	72.2..15.	25	3	1924
782			272..0.0.71	33.47..10.	24	9	1924
783			272..0.0.71	33.45..2.	3	8	1924
784			272..0.0.71	33.44..11.	29	7	1924
785			272..0.0.71	33.44..6.	13	7	1924
786			272..0.0.71	33.42..11.	19	5	1924
787			272..0.0.71	33.41..15.	24	4	1924
788			272..0.0.71	33.41..6.	7	4	1924
789			272..0.0.71	32.40..9.	28	3	1924
790			272..0.0.71	32.40..3.	15	3	1924
791			272..0.0.71	32.39..7.	16	2	1924
792			272..0.0.71	32.38..18.	15	1	1924
793			272..0.0.71	32.38..10.	13	1	1924
794			272..0.0.71	32.37..6.	2	1	1924
795			272..0.0.14	78.43..5.	15	3	1926
796			272..0.0.14	77.39..16.	10	11	1925

H 1: BCA, 31.12.1922 tarihli 272.11/16.63.4 no'lu belge

Şerâit-i inşâiye

Madde 1: Hâneler merbut proje mûcebince inşa edilecek bina temelleri zemine kadar yani duvarlardan gelecek siklete tahammül edebilecek bir tabakaya kadar indirilecektir. Ve 7 numaralı rayicde gösterilen kargir ile doldurulacak ve temelden sonra 8 numaralı rayicde gösterilen kargir ile elli santim su basman yapılacak su basmanın üzeri bir sıra yassılığına konmak üzere tuğla tesviye edilecektir.

Madde 2: Temelden çıkacak topraklar temel çukuru hâricinde ve civarında icab eden mahallere yapılarak tesviye edilecektir.

Madde 3: Binanın sağ tarafı duvarı 8 numaralı rayicdeki kargir ile saçağa kadar yükselecek ve su basmanından itibaren yirmişer santim tahtında iki sıra tuğla hatal yapılacak bu hatallar mecmû' irtifâ'ı [40] santimi tecâvüz etmemek şartıyla iki sıradan fazla olabilir.

Madde 4: Binanın sağ tarafındaki duvardan gayri duvarlar ahşap iskelet arası yarım tuğla ile yapılacak bir ahşap, iskelenin ayrılmış olacağı müselles parçaların sahası 0,21 metre murabba'ı tecâvüz etmeyecektir. Burada kullanılacak kereste esas dikmelerde 0,125x 0,12 diğerlerinde 0,12 x 0,06 ebadında olacaktır.

Madde:5: Ocak ve baca tamamıyla tuğladan olacaktır.

Madde 6: Abdesthâne ve gasilhâne duvarlar keza bina duvarları ki su basman üzerine yarım tuğla olacaktır.

Madde 7: Duvarların ikişer cephesine 58 numaralı harcdan 0,5 santim tahtında sıva yapılacak yalnız su basmanın bina dahiline kalan taraf ile dahili duvarların kaideleri sıvanmayacaktır.

Madde 8: Döşeme iki santim tahtında tahta ile döşeme kirişleri muhavverûn muhavvere fasılası 0,50 metre ebadı 0,10 x 0,13 ebadında keresteden olacak döşeme tahtaları yarım lamba ve zivana ile ittihâd ettirilecek ve tahtaların birer yüzleri rendelenecektir.

Madde 9: Tavan bir santim tahtında tahtadan olacak tahtaların en fasıl-ı müştarekleri münasib profilleri çiteler ile örtülecek ve tavan tahtalarının birer yüzleri rendelenecektir. Tavan kirişleri 0,10 x 0,10 metre ebadında muhavverûn muhavvere fâsılası 0,50 metre olacaktır.

Madde 10: Çatı: Makas, eşik, mertek. Kaplama tahtasından tereküb edecek ve metre murabba'ı [45] yerli kiremidi ile muhavverûn muhavvere 0,40 metre olacak kaplama bir santimlik tahta ile olacak rendelenmeyecektir yalnız gasilhâne ve abdesthâneye tavan olmayacağı için buradaki tahta epeyce ittihâd ettirilecek ve rendelenecektir.

Madde 11: Harici kapı üç santim tahtında tahta ile dahili vesair kapılar iki santimlik tahta ile doğrama olacak dolablar bir santimlik tahta ile olacak ve münasib silmeler ile tezyin edilecektir.

Madde 12: Pençere çerçeveleri münasib silmeler ile tezyin edilecek basit olacaktır.

Madde 13: Harici merdivenler düzgün taş bulunamadığı takdirde moloz taş kargir ile yapılıp üzeri yassılığına konmak üzere bir sıra tuğla ile örtülecektir.

Madde 14: Çatının mahyaları üzerine ve sath maillerin telakisinden hasıl olan zal' mücessemeler istikâmetine gelen kiremitlerin araları numaralı harc ile doldurulacaktır.

H 2: BCA, 3.1.1925 tarihli ve 272.12/43.60.13 no'lu belge

Nev-i Hesâbât	Masrîfı		Bedelleri		V		Sened Tarihi	Mûlahazat
	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş		
Mersin'den nakledilen ot çadır nakliyesi					4		2 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan kürek bedeli			4				2 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan bel bedeli			1				2 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan kazma ve kürek hesabı			30				2 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan kazma			180				2 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan manivela			399				2 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan kazma			6				2 Haziran 1340	
İstihdam olunan rençberlerin yevmiyesi	10						9 Haziran 1340	
İstihdam olunan ustalar yevmiyesi	59	40					11 Haziran 1340	
İstihdam olunan amele ve usta ve arabacı yevmiyelerine	106	10					13 Haziran 1340	
İstihdam olunan muhacir rençberlerin ve arabacı yevmiyelerine	56						13 Haziran 1340	
İstihdam olunan tek atlı arabacı yevmiyelerine	33						14 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan [...]			30				14 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan maşraba				50			14 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan kendir	125						14 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan elektrik tel			850				18 Haziran 1340	
İstihdam olunan duvarcı çırağı ve rençber yevmiyelerine	61	40					20 Haziran 1340	
İstihdam olunan duvarcı ve çırağı rençber yevmiyelerine	138						21 Haziran 1340	
İstihdam olunan muhacirlerden rençberlerin yevmiyelerine	68	60					21 Haziran 1340	
İstihdam olunan çift atlı arabacı yevmiyelerine	48						21 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan vasat çelik kürek			3				23 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan kazma bedeli			10				23 Haziran 1340	

İstihdam olunan duvarcı çırağı yevmiyelerine	10	80					27 Haziran 1340	
Mübaya'a olunan kendir	1						28 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan kürek ve kazma sapı			15				28 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan demir varyosu			20				28 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan pabuccu çekici				50			28 Haziran 1340	
Mübâya'a olunan çelik kalem			2				28 Haziran 1340	
	58255		5079		4		Yekun	

Nev-i Hesâbât	Masrûfı		Bedelleri		Vesâire		Sened Tarihi	Mûlahazat
	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş		
Nakl-i Yekun	58355		5079		4			
Büyük çelik lağım beli bedeli			250				28 Haziran 1340	
Mübayaa olunan kazme bedeli			160				30 Haziran 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve arabacı yevmiyelerine	470	5					30 Haziran 1340	
Karacailıas'dan kereste nakliye araba ücreti	40						12 Temmuz 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	75						17 Temmuz 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	95	10					17 Temmuz 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	53	30					17 Temmuz 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	88	30					24 Temmu 1340	
Mübaya'a olunan çelik kürek			10				27 Temmuz 1340	
Mübaya'a olunan kazma			13				27 Temmuz 1340	
Mübaya'a olunan kazma ve kürek sapları			60				27 Temmuz 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	132	80					31 Temmuz 1340	
Duvarcı ücretine	122						31 Temmuz 1340	
Mühendis Şevket Bey'in Haziran 1340 masarısına					50		31 Temmuz 1340	
Mühendis Şevket Bey'in Temmuz 1340 masarısına					50		31 Temmuz 1340	
Mutemed Mehmed Emin Efendi'nin Haziran 1340 masarısına					25		31 Temmuz 1340	
Mutemed Mehmed Emin Efendi'nin Temmuz 1340					25		31 Temmuz 1340	

masarısına							
İstihdam olunan usta ve amele ve arabacı yevmiyelerine	133	10				7 Ağustos 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve arabacı yevmiyelerine	168	85				16 Ağustos 1340	
Duvar işnası ücreti	134	50				17 Ağustos 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba bedellerine	150	60				21 Ağustos 1340	
Çelik mil ve ücret-i ta'miriye	4		820			23 Ağustos 1340	
Mübaya'a olunan barut ve fitil	40					23 Ağustos 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	83	70				23 Ağustos 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	93	65				25 Ağustos 1340	Taş ocağında istihdam olunanlar
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	83	5				27 Ağustos 1340	
	27783 5		92	9	154	Yekun	

Nev-i Hesâbât	Masrûfı		Bedelleri		Vesâire		Sened Tarihi	Mûlahazat
	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş		
Nakl-i yekun	2778	35	92	9	154			
İstihdâm olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	85	75					29 Ağustos 1340	Taş ocağında istihdam olunan
İstihdâm olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	103						31 Ağustos 1340	Taş ocağında istihdam olunan
Mühendis Şevket Bey'in Ağustos 1340 masarîf-ı zaruriyesi					50		31 Ağustos 1340	
Mutemed Mehmed Emin Efendi'nin 1340 masarîf-ı zaruriyesi					25		31 Ağustos 1340	
Taş ocağından nakl olunan taş araba kirasına	51	80					1 Eylül 1340	
Barut ve fitil bedeli	30						1 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	62	10					5 Eylül 1340	Taş ocağında
Duvar inşaat ücretine	80						6 Eylül 1340	
Mübâyâ'a olunan çelik kalem			4				6 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	377	90					11 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba	287	30					15 Eylül 1340	

yevmiyelerine								
İstihdam olunan taşçı ve lağımçı yevmiyelerine	79	95					15 Eylül 1340	Taş ocağında
Taş ocağında usta ve amele ve araba ücretine	527	15					18 Eylül 1340	
Taş ocağında taşçı ve lağımçı	105	5					18 Eylül 1340	Taş ocağında
Mübâya'a olunan barut ve fitil ve taş bedeli	150						18 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele yevmiyelerine	89	50					26 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	459	5					26 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve yevmiyelerine	537	70					26 Eylül 1340	
Taş ocağından taş nakliye araba ücreti	42						26 Eylül 1340	
Duvar inşaatı ücreti	264						26 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	257	30					31 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	176						31 Eylül 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	112	40					31 Eylül 1340	
İstihdam olunan taş usta ve amelesi yevmiyelerine	29						31 Eylül 1340	
Mühendis Şevket Bey'in Eylül ve Teşrin-i Evvel masarısı					100		31 Eylül 1340	
Mutemed Mehmed Emin Efendi'nin Eylül ve Teşrin-i Evvel masarısı					50		31 Eylül 1340	
	6913	90	96	9	379		Yekün	

Nev-i Hesâbât	Masrısı		Bedelleri		Vesâire		Sened Tarihi	Mûlahazat
	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş		
Nakl-i yekun	6913	90	96	9	379			
Tahta ve salma biçmek ip ücreti	53	55					9 T.Sani 1340	
Mersin'den nakl ettirilen kereste şimendifer ücreti	16						9 T.Sani 1340	
Misafir hânedan istasyona kereste nakl araba ücretine	10						10 T.Sani 1340	
Salma biçmek ip ücreti	26	25					15 T.Sani 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba	157	10					15 T.Sani 1340	

yevmiyelerine								
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	155	50					15 T.Sani 1340	
Mübâya'a olunan beşbin oluklu kiremit kiremit bedeline	112	50					18 T.Sani 1340	
Duvar inşası ücretine	249						19 T.Sani 1340	
Usta ve amele ve araba yevmiyelerine	91	20					27 T.Sani 1340	
Usta ve amele ve araba yevmiyelerine	59	50					27 T.Sani 1340	
Mühendis Şevket Bey'in Teşrin-i Sani masarîf-ı zaruriyesine					50		30 T.Sani 1340	
Mutemed Mehmed Emin Efendi'nin Teşrin-i Sani masarîf-ı zaruriyesine					25		30 T.Sani 1340	
Mutemed Mehmed Emin Efendi'nin ücret-i maktû'ası					50		1 K.Evvel 1340	
Altı vagon kereste tahmîliyesine	24						1 K.Evvel 1340	Taş ocağında
Altı vagon kereste şimendifer nakliye ücretine	18	10					1 K.Evvel 1340	
Beşbin adet yerli oluklu kiremit bedeline	112	50					4 K.Evvel 1340	
İnşa edilen altı çatı ve beş bölme neccâriyesine	345						4 K.Evvel 1340	
Karacaabad'dan nakl ettirilen yedi vagon kereste ve kireç	100						4 K.Evvel 1340	
İstihdâm olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	108	40					6 K.Evvel 1340	
Tarsus'dan alınan kerestenin deposundan şimendifere nakli	10	50					7 K.Evvel 1340	
Tarsus'dan alınan kerestenin vagonlara tahmîliye ücreti	7	30					7 K.Evvel 1340	
Tarsus'dan alınan kerestenin nakliyesi şimendifer	87						7 K.Evvel 1340	
On bin adet yerli oluklu kiremit bedeline	225						11 K.Evvel 1340	
Altı çift hane döşemesiyle üç çift tavan neccâriyesine	303	96					18 K.Evvel 1340	
Uçyüz tahta rentesi	21						18 K.Evvel 1340	

ücretine							
776 kıyye çinko nakliyesi araba ücretine	10					18 K.Evvel 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	147	80				18 K.Evvel 1340	
	9286	51	96	9	504	Yekun	

Nev-i Hesâbât	Masrûfı		Bedelleri		Vesâire		Sened Tarihi	Mûlahazat
	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş	Lira	Kuruş		
Nakl-i yekun	9686	51	96	9	504			
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	104	80					20 K.Evvel 1340	
450 tahta ve 200 çalı biçmek ip ücreti	120						20 K.Evvel 1340	
240, 1280,	67	20					22 K.Evvel 1340	
İstihdam olunan usta ve amele vee arabacıya yevmiyelerine	189	30					27 K.Evvel 1340	
193 tahta biçmek ip ücretine	27	80					27 K.Evvel 1340	
Karacaailıas'dan nakl ettirilen kereste varaba ücretine	10	60					27 K. Evvel 1340	
Bir çift hâne üzerine çinko vaz'-ı tenekeci	6						28. K. Evvel 1340	
Üç sandık tavan mihı bedeline	13	50					28 K.Evvel 1340	
Mühendis Şevket Bey'in Kanun-ı Evvel masarîf-ı zaruriyesine					50		31 K.Evvel 1340	
Mutemed Mehmed Emin Efendi'nin Kanun-ı Evvel masarîf-ı zaruriyesine					25		31 K.Evvel 1340	
İstihdam olunan usta ve amele ve araba yevmiyelerine	160	70					3 K.Sani 1340	
479 tahta biçmek ip ücretine	71	85					9 K.Sani 1340	
305 tahta biçmek ip ücretine	45	75					9 K.Sani 1340	
333 tahta biçmek ip ücretine	49	95					9 K.Sani 1340	
Üç çift hâne tavanının inşası ücretine	123	96					10 K.Sani 1340	
Bir hâne hamis duvarlarıyla sıva ve talası	75						12 K.Sani 1340	
	1035	297	96	9	579		Yekun	

H 3: BCA, 25.1.1925 tarihli 272.11/21.103.10 no'lu belge

	Kuruş	Yazı ile
Amele yevmiyesi	100-120	Yalnız yüzelli ile yüz yirmi kuruşdur
Lağımçı yevmiyesi	150-200	Yalnız yüz elli ile iki yüz kuruşdur
Duvarcı yevmiyesi	300	Yalnız üçyüz kuruşdur
Sıvacı	250-300	Yalnız ikiyüz elli ile üçyüz kuruşdur
Marangoz	300-350	Yalnız üçyüz ile üçyüz elli kuruşdur
Dülger	300	Yalnız üçyüz kuruşdur
Barut kilesi	Fiyat-ı mîrî	
Fitil 10 metresi	Fiyat-ı mîrî	
Çinko beher tonu	4500-5000	Yalnız dörtbin beşyüz ile beşbin kuruşdur
Sönmemiş kireç kıyyesi	2	Yalnız iki kuruşdur
Kereste direk halinde metre muka'ab	1500-2000	Yalnız bin beşyüz elli ile ikibin kuruşdur
Kereste (ma'mûl) metre muka'ab	2500-300	Yalnız ikibin beşyüz ile üçbin kuruşdur
Çivi kilosu	21	Yalnız yirmibir kuruşdur
Yerli kiremit yüz adet	Yokdur	
Yerli tuğla yüz adet	Yokdur	
Çift atlı araba yevmiyesi	500	Yalnız beşyüz kuruşdur
Tek atlı araba yevmiyesi	300	Yalnız üçyüz kuruşdur

H 4: BCA, 25.1.1925 tarihli 272.11/21.103.10 no'lu belge

Numara 1		Fiyat Kuruş	Santim
Bir metre muka'ab taşın ocakdan ihrâcıyla arabalara tahmîl ve mahall-i inşaata nakl ve tahliyesi ve istif edilmesi	Taşın ocakdan ihrâcı lağımçı yevmiyesi +3 aleye yevmiyesi Barut fitil bedeli: 0,20 kilo barut + 1 metre fitil Bir metre mu'akkab taşın nakliyesi (0,12 s + 0,05=L Tahmil ve tahliyesi ve istifi 1/10 amele yevmiyesi Bir metre mu'akkab taşın yekun bedeli	75 55 205 12 374	8
Numara 2			
Bir metre muka'ab kum ve çakılın ocakdan çıkarılması temizlenmesi ve arabalara tahmîl olunarak mahall-i inşaata nakl ve tahliye ve istif edilmesi	Bir metre muka'ab kumun ihrâcı ve tahmil ve tahliyesi ve istif edilmesi: ¼ amele yevmiyesi, nakliyesi (0,12 S + 0,05) x L	85	
Numara 3			
Bir metre muka'ab yağlı kireç harcı (dondurulmuş kireç harcı)	150 kıyye sönmemiş kireç bedeli fî x 150 x 0 Nakliyesi (0,25 S + 0,03) x L	300 90	
Duvarcı için	1,00 metre muka'ab kum bedeli (numara 2) fî X 1,00 Söndürülmüş ve hâric [...] S 0,40 amale yevmiyesi fî X 0,40 Harc için su bedeli (250 kilo)	85 48 25 548	
Numara 4			
Bir metre muka'ab söndürülmüş yağlı kireç harcı fiyatı [sıva için]	200 kıyye sönmemiş kireç bedeli fî X 200 Nakliyesi (0,025 + 0,03) X L 1,00 metre muka'ab kum bedeli (numara) fî X 1,00 Söndürülmesi harc yapılması 0,60 amele yevmiyesi fî X 0,60 Su bedeli (400 kilo)	400 90 85 72 40 687	
Numara 5			
Bir ton çimentonun depolardan mübâya'ası ve mahall-i inşaata nakli ve depo edilmesi	Bir ton çimentonun bedeli Bir tonun nakliyesi (0,08 S + 003) XL Tahmil ve tahliyesi ve depo edilmesi 0,10 amele yevmiyesi fî X 0,10	5000 255 12 5267	

Numara 6		Ma'mûl	Gayr-i mamul direklik
Bir metre muka'ab kereste mübâya'ası ve mahall-i inşaat nakli ve depo edilmesi	Bir metre muka'ab kereste bedeli Nakliyesi (0,06 S + 0,02) X L Tahmil ve tahliyesi ve depo edilmesi 0,10 amele yevmiyesi 0,10	4000 190 10 4200	3000 190 10 3200
Numara 7			
Bir metre muka'ab toprak temel hafriyatı Fiyatı: (tesviye-i tûrâbiyesi için)	0,35 amele yevmiyesi fi + 0,35	42	
Numara 8			
Bir metre muka'ab toprak temel hafriyatı Fiyatı	½ ve fi X 0,50	60	
Numara 9			
Bir metre muka'ab moloz taşıyla çamur harçlı duvarın imali fiyatı	İşçilik (duvarcı yevmiyesi + 2 amele yevmiyesi) X 0,20	216	
Numara 10			
Bir metre muka'ab moloz taşıyla ve yağlı kireç harcıyla molaz duvarın ikmâli fiyatı:	İşçilik (Duvarcı yevmiyesi +2 amele yevmiyesi= X 0,45	243	
Numara 10 mükerrer		Kuruş	Santim
Bir metre murabba' yağlı kireç harcıyla ve derz imaliyesi fiyatı:	Derz işçiliği 1/25 amele yevmiyesi X 1/25 duvarcı yevmiyesi	16	80
Numara 11			
Bir metre murabba' söndürülmüş yağlı kireç harcıyla iki kat kumlu sıva üzerine iki kat badana işçiliği fiyat	Sıva me'a badana işçiliği: 1/10 sıvacı yevmiyesi + 1/10 amele yevmiyesi	42	
Numara 12			
Beher metre hamis duvarın ahşap iskele kurulması ve içerisinin doldurulması işçiliği	1/7 dülgere yevmiyesi + 1/10 rençber yevmiyesi	55	
Numara 13			
Her santimde fasıla ile kiremitleri vaz'ı ve üzerine bir yüzü silinmiş döşeme tahtalarının çivi ile çakılması suretiyle bir metre murabba' döşeme imaliyesi fiyatı	1/8 dülgere yevmiyesi 1/10 amele yevmiyesi	49	55
Numara 14			
0,50 metre fasıla ile tavan kirişlerinin vaz'ı ve [...] bir yüzü silinmiş tavan tahtalarının birbiri üzerine yedirerek çakılması suretiyle bir metre murabba' [...] tavan imaliyesi	1/10 dülgere yevmiyesi 1/10 amele yevmiyesi	42	
Numara 15			
10 Santimetre tahtında bir tonun mahalline dökülmesi ve tokmaklanmasının bir metre murabba'ın işçilik fiyatı	1/30 amele yevmiyesi + 1/20 amele yevmiyesi	16	
Numara 16			
Çatının mahya ve merteklerinin vaz'ı üzerine kiremit altı kaplaması çakılması ve kiremit ferşi	1/10 dülgere yevmiyesi + 1/5 amele yevmiyesi	54	

işçiliğinin metre murabba' fiyatı			
Numara 17			
Doğrama taklidi kapı imaliyesi ve mahalline vaz'iyesi metre murabba'	0,30 Marangoz yevmiyesi	90	
Numara 18			
Sürgü pençere imaliyesi ve mahalline vaz'iyesi işçiliği	0,75 marangoz yevmiyesi	225	
Numara 19			
Muhtelif terkipte [...] bir metre muka'abinin fiyatı	0,40 metre muka'abi kum (temiz dere kumu) (numara 2) fi X 0,40 X 85 0,80 = çakıl (temiz dere kumu) veya kırma taş (numara 2) fi X 0,80 X 85 150 ile 300 kilo çimento bedeli (numara 5) fi 52,67 X 0,150 ile 200 İmaliyesi ½ amele yevmiyesi Su bedeli	34 68 1580 60 28 1770	
Numara 20			
Bir metre muka'ab çamur harçlı moloz duvar fiyatı	1,10 metre muka'abi inşaata ihzâr olunmuş moloz taşı (numara 3) X 1,10 X 347 0,40 3 çamur harcı bedeli: 0,15 amele yevmiyesi İmaliyesi (numara 9)	382 18 216 216	
Numara 21			
Bir metre muka'ab kireç harcı moloz duvar fiyatı	1,10 metre muka'abi inşaata ihzar olunmuş moloz taşı (numara 1) X 1,10 0,40 2 kireç harcı X (numara 3) fi X 0,40 X 548 Duvar işçiliği (numara 10)	382 219 243 844	
Numara 22			
Kapı ve pençere üzerine konulacak ağaçlar ve üzerlerine yapılacak tuğla hafif kemerleri için serd üzerine hesap edilecek ve beherine 1/5 duvarcı yevmiyesi verilecektir. Ve ayrıca tuğla ve ağaç bedeli konulacaktır	Tuğla kereste bedeli İmaliyesi	100 60 160	
Numara 23			
Söndürülmüş yağlı kireç harcıyla derzin beher metre murabba' fiyatı	0,005 santimetre söndürülmüş kireç harcı (numara 4) fi 0,025 X 687	3,43 1680 20,23	
Numara 24			
Söndürülmüş yağlı kireç harcıyla iki kata kumdan sıvanın beher metre murabba' fiyatı	21/2 santimetre tahtında söndürülmüş kireç harcı (numara 4) fi 0,025 X 678	17 42 59	
Numara 25			
Hamsin bölme duvarları Beher metre murabba' fiyatı [ahşap iskelet araları taş doldurur]	0,03 metre muka'kabi direklik kereste [Baltalı kereste] bedeli (numara 6) fi X 0,03 X 3200 0,04 metre muka'abi direklik taş bedeli (= 1) fi 347 X 0,04 X 1388 0,03 = çamur 0,050 amele yevmiyesi 0,10X 120 İşçiliği (numara 12)	96 13880 6 55 170,88	
Numara 26			
Hamis duvarı (kerpiçle)	0,03 32 direklik kereste bedeli (numara 6) fi 0,03 25 aded kerpiç fi X 25 0,05 çamur harcı için 0,20 amele yevmiyesi İşçiliği (numara 12)	95 37 3 55 190	16 50 20 96
Numara 27			
Ahşap döşemenin beher metre murabba'ı fiyatı	0,040 metre muka'abi kereste (tahta ve kalas) bedeli (numara 6) X 0,040 X 4200	168 49,05	

	İşçiliği numara (numara 13) 200 gram çivi bedeli beher kilosunun bedeli X 0,20	4,40 222	
Numara 28			
Tavanın beher metre murabba' fiyatı	0,025 32 ince kereste (tahta ve kalas) bedeli (numara 6) X 0,025 X 4200 İşçiliği (numara 14) 100 gram çivi bedeli fi X 0,100	105 42 2,20 149,20	
Numara 29			
Ahşap çatının beher metre murabba' fiyatı	0,02 metre muka'abi kaba kereste (baltalı) (numara 6) X 0,02 X 3202 0,01 = ve ince = (tahta) (numara 6) X 0,01 X 4200 İşçiliği (numara 16) Çivi 200 gram X 0,200 X 22 40 adet yerli kiremit fiyatı X 40 X 2,00	64 42 54 4,40 80 244,40	
Numara 30			
Betonun beher metre muka'ab fiyatı	Beton harcının bedeli (numara 19) Yerine vaz'ı ve tokmaklanması 1/3 duvarcı yevmiyesi X ½ amele yevmiyesi	17 160 1930	
Numara 31			
Çimento sıva için harcın beher metre muka'abı fiyatı	400 kilo çimento bedeli ve me'a nakliyesi 1,00 3 kum bedeli (numara 2) İmalıyesi 0,40 amele yevmiyesi fi X 0,40 150 kilo su bedeli	2107 85 48 15 2255	
Numara 32			
Çimento sıvanın beher metre murabba' fiyatı	0,02 metre muka'ab çimento harcı (numara 31) fi X 0,02 İşçiliği 1/20 sıvacı yevmiyesi 1/20 amele yevmiyesi	45 21 66	
Numara 33			
Doğrama taklidi kapının metre murabba' fiyatı (kaydları) 2 santimlik Tahtaden	0,050 3 ince kereste (tahta) bedeli süve pervaneleri yapılmak ve fakat ölçüye dâhil olmamak üzere (numara 6) X 0,050 İşçiliği (numara 17) 50 gram çivi bedeli Menteşe, kilit (ve icabına göre sürgü) bedeli	210 90 1 200 501	
Numara 34			
Sürme pencerenin beher metre murabba' fiyatı	0,025 m 3 kereste (Çıralı hatıl) bedeli (kasa pervazı yapılacak ve fakat ölçüye dahil olmamak üzere (numara 6) X 0,020 İmalıyesi (ve 18) Mandal ve kaldırmak için el tutacak taş bedeli	84 225 6 315	
Numara 35			
Kapı ve pencerenin beher metre murabba' fiyatı	0,03 kereste (çıralı hatıl) bedeli (numara 6) X 0,03 İmalıyesi me'a vaz'ıye 0,90 marangoz yevmiyesi fi X 0,90 Menteşe ve İspanyolet veya mandal bedeli	126 315 75 516	
Numara 36			
Çamur sıvasında beher beher metre murabba' (çamur karması da dâhildir)	1/60 sıvacı yevmiyesi X 1/30 amele yevmiyesi	9	
Numara 37			
İki mil metre sahanda safi kireç harcıyla perdah sıvası (çamur sıva üzerine)	1/20 sıvacı yevmiyesi 1/20 amele yevmiyesi Bir kıyye sönmemiş kireç bedeli (me'a nakliye)	21 2 23	

H 5: BCA, 25.1.1925 tarihli 272.11/21.103.10 no'lu belge

Nev'-i İnşaat	Aksâm-ı müteşâbihe	Eb'âd			Mekâdîr			Mûlahazât
		Tul	Arz	İrtifa	Cüz'î	Mütevassıt	Küllî	
Hafriyat								
Temellerde cephe ve arkadan	2	12,40	0,70	0,60	12,936			
Temellerde cepheye amûd duvarlarda	2	7,70	0,70	0,60	6,468			
Temellerde müşterek duvarlarda	1	7,70	0,70	0,60	3,654			
Temellerde mutfak ile sofayı ayıran	2	4,14	0,70	0,60	3,478			
Temellerde mutfak ile arka odayı ayıran	2	2,56	0,70	0,60	2,150			
Temellerde cephenin çıkıntılı kısmı	2	1,00	0,70	0,60	0,840			
Sütunlarda	2	0,70	0,70	0,60	0,588			
					30,114	30,114	30,114	
Adi kargir inşaat								
Temellerde ber vech-i bâlâ hafriyât yekunu			Tul-i umumi			30,114		
Cephe ve arkada	2	35,35	30,60					
Cepheye amûd duvarlarda	2	7,80	15,60					
Müşterek duvarda	1	8,80	8,80					
Mutfak ile Sofayı ayıran kısımda	2	4,09	8,18	13,50				
Mutfak ve arka odayı ayıran	2	2,66	5,32					
Cephedeki çıkıntı	2	1,00	2,00					
			70,50					
	70,5	0,5x0,60	0,20 döşe me kirişl erini n istill â-yı			19,45		

Birinci katdaki kargir	70,50	13,50	0,50	3				Son defa manzarayı ihlal etmemek üzere fevkine çıkmasından sarf-ı nazar edildiği İmar müdüriyetinden bildirilmekle inşaatı başka
Müşterek duvarın fazla kısmı		10	0,50	0,50		2,50		
						4,75		
						142,60		

	Aksâm-ı müteşâbihe	Eb'âd			Mekâdîr			Mûlahazât
		Tul	Arz	İrtifa	Cüz'î	Mütevassıt	Küllî	
<i>Nakl-i yekun</i>						142604		
Merdiven istinâdları (yan taraf duvarları)	2	0,45	1,30	0,23		0,269		
Merdiven istinâdları (yan taraf duvarları)	2	0,25	1,30	0,16		0,100		
Mutfak kapısı için	2	1,40	21+10	0,17		0,524		
						143,497		
Tenzili lazım gelen kapı ve pençere boşlukları								
Kanatlı pençere [İspanyollu]	2	1,25	1,70		4,25			
Sürmeli oda ve sofa pençereleri	4	0,90	1,70 6,12		6,72			
Abdesthâne pençereleri	2	0,50	0,60	0,60				
Cephe kapıları	2	1,20	2,40	5,76				
Mutfak	2	0,90	2,40	4,32	10,08			
				Duvarın kalınlığı 21,05x0,50	21,05	20,525		
						132,972		
Yekun						0,588		Kireçli harcla sütun temelleri inşaatı baha
							132,384	Çamurlu harc umum [silik]
Kireçli harclı adi kargir inşaat								
Sütunlar temellerde	2	0,70	0,60	0,588				
Sütunlar temel üstünde	2	0,50	0,50	0,30	0,150			
					0,738		0,738	
Kamış? Duvarları								Bir tarafın
Arka odada			6					
Cephedeki odada		3,75 83,5	7,25					

Gasilhâne ile sofa arasındaki duvar			1,37					
Dolab ve gasilhâne arkaları			3,60					
Mutfak ve abdesthâne aralığı			2,00					
			19,22	3		115,32		

Nev'-i İnşaat	Aksâm-ı müteşâbihe	Eb'âd			Mekâdîr			Mûlahazât
		Tul	Arz	İrtifa	Cüz'î	Mütevassıt	Küllî	
<i>Nakl-i yekun</i>						115,32		İki evin kamış Duvarları
Tenzili lazım gelen kapı pençere boşlukları		3	0,70	0,60	12,936			
Cebhedeki odanın kapısı		1,00		2,20	2,20			Bir tarafın
Yüklük dolab	2	0,80		2,20	3,52			
Arkadaki odanın		1,0		2,20	2,20			
Abdesthâne ve mutfak	2	0,80		2,00	3,20			
Gasilhane pençereleri		0,50		0,50	0,25			
	2				11,37	22,79		İki evin
Yekun						92,58	92,58	
İspanyollu kanatlı pençereler								
Ber vech-i bâlâ							4,25	
Sürmeli pençereler ber vech-i bâlâ						6,72		
						0,50, 0,25x2		
						7,22	7,22	
Kapılar								
Ber vech-i bâlâ			22,73=11,37x2					
Gasilhâne pençereleri ber vech-i bâlâ			22,24=0,25x2					
Hârice açılan sokak ve mutfak kapıları ber vech-i bâlâ				10,08				
					32,32	32,32	32,32	

Beton döşeme								
Mutfaklarda	3	3	2,60	0,10	2,160			
Abdesthanelerde ve aralık	2	1	4,5	0,10	0900			
Gasilhâne	2	1,10	1,25	0,10	0,275			
Merdiven basamağı altı	2	1,30	50	0,10	0,65			
					3,985		39,85	
Çimento sıva (metre murabba')								
Beton üzerine		3,98 5/0, 10			39,85		39,85	
Ahşap Döşeme İnşası								
Sofada	2	3	4,80		28,80			
Cephe'deki odada	2	3,75	4,50		33,75			
Dolab'da	2	1,25	1,47		5,67			
Arkadaki odada	2	3	3		18,00			
Dolap ile gasilhane arası (tahta perde)	2	1,25		3	7,50			
					93,72		93,72	
Tavan								
Abdesthane gasilhane ve aralık ber vech-i bâlâ					11,75			
Odalar ve dolap üstü					86,22			
Mutfak üstü					21,60			
					119,07		119,07	
Saçak	2	(10+ 16.3 0)	0,50		26,30			
					145,87		145,87	

H 6 : BCA, 24.6.191925 tarihli ve 272.80/4.10.9 no'lu belge dosyası içinde yer alan 20.12.1924 tarihli inşaat cetveli

Köylerin isimleri	İnşaat													Kaplara vaz' edilen	
	Toprak hafriyatı	Çamur harçlı moloz duvar imalatı	Kireç harçlı moloz duvar imalatı	Temel ve etraf taş duvarları	Harici ve dahili ahşap iskeletleri	Iskeletle beraber çatısı ikmal edilen	Döşemesi ikmal edilen	Tavanı ikmal edilen	Kerpiç dolmaları ikmal edilen	Sıvaları ikmal edilen	Kireçli sıvaları ikmal edilen	Pençereleri vaz' edilen	Hane adedi	Hane adedi	Metre murabba 'ı
Asarağaç	Metre muakkab 316,82	Metre muakkab 1046,81	Metre muakkab 19,00	19büyük 31 küçük	18 büyük 24 küçük	18 büyük 24 küçük	17 büyük 13 küçük	17 büyük 9 küçük	10 büyük 1 küçük	4 büyük	2 büyük	18 büyük 21 küçük	17 büyük 17 küçük	17 büyük 17 küçük	Metre murabba 'ı 226,27 158,95
Ökse	294,93	818,50	57,94	16 büyük 27 küçük	14 büyük 25 küçük	14 büyük 25 küçük	9 büyük 17 küçük	9 büyük 19 küçük	7 büyük 6 küçük	1 büyük 2 küçük	1 büyük 1 küçük	12 büyük 21 küçük	12 büyük 16 küçük	12 büyük 16 küçük	159,72 149,60
Çırakman	438,23	150,23	98,01	21 büyük 29 küçük	20 büyük 25 küçük	18 büyük 25 küçük	16 büyük 23 küçük	15 büyük 23 küçük	4 büyük 18 küçük	7 büyük 12 küçük	2 büyük 1 küçük	17 büyük 24 küçük	15 büyük 23 küçük	15 büyük 23 küçük	199,65 215,05
Çınarağıl	168,72	171,29	57,22	17 büyük 32 küçük	15 büyük 29 küçük	15 büyük 29 küçük	14 büyük 13 küçük	13 büyük 12 küçük	3 büyük 7 küçük	3 büyük 7 küçük		14 büyük 15 küçük	18 büyük 5 küçük	18 büyük 5 küçük	239,59 46,75
Cenik	248,01	1081,46	74,61	21 büyük 26 küçük	21 büyük 10 küçük	21 büyük 10 küçük	21 büyük 10 küçük	21 büyük 10 küçük	9 büyük 1 küçük	5 büyük	5 büyük	20 büyük 9 küçük	21 büyük 10 küçük	21 büyük 10 küçük	279,51 93,50
Yekun	1616,82	4352,29	306,78	94 büyük 145 küçük	88 büyük 112 küçük	86 büyük 116 küçük	77 büyük 76 küçük	75 büyük 72 küçük	33 büyük 22 küçük	16 büyük 21 küçük	25 büyük 2 küçük	81 büyük 95 küçük	72 büyük 71 küçük	72 büyük 71 küçük	1398,58

H7: BCA, 26.4.1924 tarihli ve 272.11.18/82.28 no'lu belge

“Bursa Beşinci İmar ve İskân Müdürlüğü'nün yeniden inşa edilecek köyler hakkındaki raporunun takdimi”

Türkiye Cumhuriyeti

Mübadele İmar ve İskân Nezareti

Beşinci Mıntıka Müdüriyeti

İskân Şubesi

1196 umumi

292 hususi

Hulasa: Yeni inşa edilecek köyler hakkında.

Mübadele ve İmar ve İskân Vekalet-i Celilesine

Varid olan 16 Nisan 1340 tarih ve 13603/276 numaralı tahrirat-ı vekaletpenahileri cevabıdır:

1. Yeniden yaptırılacak köylerin müteahhide ihalesi şayan-ı tercihtir.
2. Mıntıkamızda köyler inşadını taahhüd edecek müteaahid bulunacağı pek memul değildir.
3. Köy mevkileri tespit edilerek 15 Nisan 1340 ve 672/724 numaralı tahrirat-ı acizi ile arz olunmuş idi. Henüz hangi mevkilerin kabul edildiği hakkında bir emr vurud etmemiştir.
4. Mevki henüz tayin edilmediği için elyevm bu husuta kati bir şey dermeyer edilemezse de Filader mevkiinde işlenmemiş taş ocakları mevcut olduğu nafia dairesinden tahkik edilmiş olacağından burada haneler kargir olarak inşa edilebilir. İkizce ve Karacaoba'da taş mevkileri dörtille on kilometre mesafede ve müteferrik mahallerde olduğundan müşkilatla kargir olarak inşa edilebilir. Harici aksam çıralı malzeme ile kaplanılmak ve dahili aksam Bağdadi üzerine sıva yapılmak şartıyla ahşap olarak dahi inşaları mümkündür.
5. Taş ocakları 4–10 kilometre mesafede
Kum ocakları 7–8 kilometre mesafede
Kireç ocakları (Bursa civarında ocaklar)
Çimento Dersaadet'den
Nakliye arabalarının ücret-i yevmiyeleri 400–500 kuruştur.
Kereste Bursa'da metre muakkabi ile satılmıyor, adet ile satılıyor.
Bedel-i kiremidi vaktiyle şartıyla tedarik olunabilir. Yıkılacak hanelerden tedarik edilecektir.
6. Dersaadet'den
.....
..... Dersaadet'den ve Bursa'dan
.....Dersaadet'den
Amele yevmiyesi 70-80 kuruştur.

Taşçı 250-300 kuruş

7. Emaneten inşaat devam edecek olursa şartıyla tedarik edilebilir. Amele kolaydır.
8. Köyler emanet suretiyle yapılacak olduğu takdirde ihzarat usta ve malzeme tedarikinden malzeme Bursa'da pek az tedarik edilebilir. Behemehal haricden getirilecektir.
9. Köyler ihale suretiyle müteahhide verildiği suretde inşaat usul ve kavaid-i fenniyesi dahilinde yapılıp yapılmadığını murakabe etmek buraca da kabilidir. Mamafih ayrıca fen memuru gönderilirse daha münasib olur.
10. Köyler emanet suretiyle inşa edildiği suretde beher köye bir fen memuru, iki inşaat memuru, bir mutemedden mürekkeb komisyon lazımdır. Bu memurlar tayin olunursa inşaat idare etmek pek kolaydır. El-yevm biri Karacabey'de, biri de Gemlik'de mıntıkamız emrinde yevmiye ile müstahdem iki mimar vardır birkaç inşaat mütehassısı da tedarik edilebilir.
11. Tamirat-ı cüziyeyi idare etmek için bile malzeme-i inşaiye tedarikinden pek çok müşkilat çekildiğinden mıntıkamıza kafi miktarda malzeme-i inşaiye gönderilmelidir. Hatta vekalet-i Celilelerinin işarı üzerine evvelce yüz metre mu'akkebi kereste münakasaya konuldu. Kimse talib çıkmadı, diğer levazm-ı inşaiyenin nereden tedarik edilebileceği beşinci maddede zikr olunmuştur. Pek az miktarda kereste mıntıkamızdan tedarik edilebilir. O da pahalıdır.

İntihab edilecek olan köy mahallerine yağmurlu mevsimlerde araba gönderilmesi kabil olmayıp malzeme-i inşaiyenin mevsiminde gönderilmesi ve iddihar edilmesi zaruri olduğu maruzdur.

Bursa'da Beşinci İmar ve İskan Müdürü [imza]

H 8: BCA, 7.1.1926 tarihli ve 272.11/22.109.2 no'lu belge

Türkiye Cumhuriyeti

Canik inşaat

Hususi: 8

Umumî: 22

Dâhiliye Vekâlet-i Celilesine

İskâna aittir.

Fî 31 Kanun-ı Evvel 1341 tarih ve 26034/815 numaralı tahrirât-ı aliyye-i vekâlet-penahileri cevabıdır.

İktisâdi haneler inşaatı için Heyet-i Fenniye Müdürü ile beraber iskân dairesince tanzim edilen programda vuku'bulan tadilat ve işbu program harici yapılan inşaat ber vech-i âtî madde madde arz olunur.

1. Heyet-i fenniye müdürü ile beraber 652 aded iktisâdî hane inşası takarrur ettiği halde bilahare bu yekuna 12 hane ilavesi suretiyle işbu mikdar 664e iblâğ edilmek mecburiyeti hâsıl olmuştur.
2. Hanelerin iskelet halinde inşası ve etrafının köylüler tarafından getirilecek çitler ile kapatılması düşünülerek masârıf-ı inşâiye ana göre tahmin edilmiş iken bilâhare mevsimin adem-i müsaadesi ve birçok köylerin civarında orman bulunmaması ve ekser köylülerin de henüz kasabada muvakkaten edilmiş olmaları hasebiyle çit tedârîki gayr-i mümkün olduğu görülerek inşaatın suratle ikmal ve iskânın tesri'i için evlerin yalnız hâricen kaplama tahtaları ile kapatılması zarureti hasıl olmuştur.
3. Taklan, Beylik, Korugökçe köylerinde bir kısım malzeme-i inşâiye'nin mevcudiyeti nazar-ı dikkate alınarak bunların masârıf-ı inşaiyesi 150şer lira olarak tesbit edilmiş ise de bu köylülerin merkeze bu'diyeti hasebiyle malzemenin masarır-ı nakliyesi tezâyüd ettiğinden 150 lira ile ikmalî mümkün olamamıştır.
4. Şiddetli fırtınalar bilhassa Taklan ve Beylik köylerinde tahminen dörtbin lira kadar hasârâtı mucib olmuştur.
5. Bafra inşaatı masârıfı heyet-i fenniye müdürü ile müteahhid arasında takarrur eden fiyat üzerinden hesab edilmiş iken bilahare müteahhidin nukûlü hasebiyle masârıf-ı inşaiye tezâyüd etmiştir.
6. Geçen sene sonlarında inşaatı müteahhid Rifat Beye ihale edilip emr-i vekâletpenahi mucebince fesh edilen Korugökçe Karyesi'nde müteahhidin ihzar etmiş olduğu malzeme bedeli olan 5900 kusur lira da bu sene bütçesinden tediye edilmiştir.
7. Baraka inşaatı için 4000 lira kadar bir meblağ sarf edilmiştir.
8. 15.12.1341 tarih ve 810 numaralı telgrafda arz edildiği vecihle 3000 liralık havale Çarşamba Mal sandığına tenkîs edilmiştir.
9. Hulasa: talep edilen kırkbin liranın yirmibin lirası 1, 4, 6, 7, 8. maddelerin mucib olduğu fazla-i masârıfa mukâbil talep edilmektedir.

10. Gönderilen 260000 liranın 122000 küsur lirası numune köylerine sarf edilmiş ve mütebâkî 128000 liranın 3000 lirası sekizinci maddede arz edildiği vecihle tenkîs edilmiş olduğundan 135000 lira gelmiş olup bunun [4000] dörtbin lirası barakalara sarf edildiğinden iktisâdî hâneler inşaatına mukâbil (131000) lira kalmaktadır. İşbu meblağ 664 haneye taksim edilir beher hânenin 198 liraya inşası icab ederken evvelce tanzim edilen program mucebince 652 hanenin kaplamasız olmak şartıyla 13830 lira ile inşası mutasavver olduğuna nazaran beher hâne için vasatî 212 lira sarfı te'emmül edildiği nazar-ı dikkate alınır ise ber vech-i bâlâ verilen tahsîsâta nazaran beher hâne için isabet eden 198 liranın evvelce kaplama yapılmayacağına nazaran tahmin edilen meblağdan da dûn olduğu tezâhür etmektedir.

İşbu 131000 liraya talep edilen 40000 lira ilave edilirse 664 iktisâdî hâne için cem'an (171000) lira sarf edilmiş olacak ki bu suretle beher hâne vustâ olarak 257 liraya mal olacaktır. Bu suretle beher hâne için program mucebince mutasavver meblağa 45 lira ilavesi icab etmektedir ki işbu meblağ beher hâne için muktezî kaplama bedelinden dûn olduğu bi'l-hesâb anlaşılmıştır.

Binâ'en aleyh: Ber vech-i bâlâ ma'rûzât nazar-ı dikkate alınarak inşaatın gerek tarz ve gerek a'dâdında vukubulan tahavvül dahil-i hesab edilir ise inşaatın evvelce yapılan tahmininden daha ucuz mal edilmekte olduğu ve binâen aleyh hüsn suretle idare edilmiş olduğu tebeyyün etmektedir.

11. Esâsen gayr-i kâfi olan iskan heyet-i fenniye kadrosu bu sene de tahsis edildiği ve bu sene inşaatına esbâb-ı malume dolayısıyla pek geç mübâşeret edildiği nazar-ı dikkate alınarak merbut mufassal terakkî-i inşaat cetvelinden müstebân buyurulacağı vecihle dört ay zarfında numune evleri barakalar inşaatı ve tamirât-ı cüz'îye haric olmak üzere bütün vilayet dâhilinde dağılmış bulunan yirmidört parça köyde mütebâkîsi derdest-i ikmal olmak üzere dört yüz onbeş adet iktisâdî hânenin inşaatı tamamen ikmale muvaffak olan heyet-i fenniyenin işbu faaliyeti herhalde şâyân-ı tenkid görülemeyeceği mutala'asında bulunduğumu arz ve ikmalî kuvve-i karibeye gelen inşaatın yüz üstü kalmaması için talep edilen kırkbin liralık havâlenin sür'at-i mümkinine ile irsâline emr buyurulmasını tekrar istirham eylerim efendim.

Fî 7 Kanun-ı Sâni 1926

Canik Valisi [imza]

Dahili 2/59

İskan 14

Samsun16

Heyet-i Fenniye 26034

28

EK I: Erken Cumhuriyet Dönemi Kırsal Yapıları İçin Geliştirilen Yapı Fişi

Günümüzde koruma amaçlı envanter fişi düzenlemede temel yaklaşım, belgelenen yapı türüne göre ayrıntılandırılmış ve ilgili yapı türünün kendine özgü özelliklerini ortaya koyan bir bilgi sorgulama sistemi geliştirmektir. Tezin konusunu oluşturan Erken Cumhuriyet Dönemi yapıları da, 20. yüzyıl mimarlık mirasının ögesi olarak, ICOMOS'un 1996'da Meksika düzenlenen 20. Yüzyıl Mimarlık Mirası Semineri'nin bildirgesinde belirtildiği gibi, "çağdaş yöntem ve araçların kullanıldığı kalıcı bir envanter sisteminin geliştirilerek" uygulanmasını gerektirmektedir¹.

Türkiye'de 2000 yılında Türkiye Bilimler Akademisi'nin girişimi ile, farklı konu alanlarına ve farklı yapı türlerine göre düzenlenen ve derlenen bilginin sayısal ortamda verimli bir biçimde kullanılabilir olmasını sağlayan bir kültür envanteri sistemi geliştirilmeye başlanmıştır². Bu konuda varılan son noktada, mimarlık alanında kırsal ve kentsel mimarlık için iki ayrı fiş geliştirilerek pilot çalışmalarda uygulanmaya koyulmuş, endüstri yapıları, Cumhuriyet Dönemi yapıları gibi alt konu başlıklarına göre farklı fiş sistemlerinin hazırlanması gerektiği de kabul edilmiştir.

Bu bağlamda Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal yerleşmeleri üzerine hazırlanan bu tez çerçevesinde de, kendine özgü özellikleri olan belli bir döneme ait yapıları daha tanımlı bir biçimde belgelemek için, bir envanter fişi sisteminin geliştirilmesi gerekliliği doğmuştur. Söz konusu fiş, standart bir anıt fişinde bulunması gerekli olan bilgilerin yanı sıra, belgelenen yapıların tüm özellikleriyle tanımlanabilmesi için gerekli konu başlıklarını da içermektedir. Fişin, TÜBA'nın ortaya koyduğu genel çerçeve içinde, sayısal ortamda bilgi girişine ve sorgulanmasına uygun olarak tasarlanmasına çalışılmış ve orta vadede TÜBA Kültür Envanteri çerçevesinde mimarlığın bir alt başlığı olarak geliştirilmesi planlanan Cumhuriyet Dönemi mimarisine yönelik fiş sisteminde de kullanılabilir bir alt yapıyı oluşturması hedeflenmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde her ne kadar farklı plan tipleri, yapı sistemi ve malzemeleri kullanılmış olsa da, genel yaklaşım tip proje üretme yönündedir. Bazı köylerde birden fazla sayıda tip proje yapılmış olsa da, genellikle bir köyde ya da aynı coğrafi özellikleri taşıyan komşu köylerde aynı tip uygulamalar yapılmıştır. Coğrafi ve ekonomik durumlara göre koşullara göre oluşan çeşitlilik, yine de tip proje anlayışı çerçevesindedir. Bu nedenle söz konusu fiş oluşturulurken, konu başlıkları bir yapının "tip proje" olarak özelliklerini ortaya koymaya yönelik olarak geliştirilmiştir. Hem tip proje özelliklerinin sistematik bir biçimde tanımlanabilmesi, hem de bu maddelerle ilgili tüm fişler üzerinden sorgulama yapılabilmesi için, fişin sol bölümündeki tüm maddeler çoktan seçmeli olarak hazırlanmıştır. Her madde ile ilgili ayrıca bir bilgi ya da açıklama eklenmesi gerektiğinde, fişin sağ tarafında içine istenen uzunlukta metin yazılabilecek açıklama kutucukları kullanılacaktır.

Yapı fişinin birinci bölümü, envanteri hazırlanan yapının adres bilgilerini ve yapıyı genel tanıtmaya amaçlı fotoğraf ile plan çizimini içerir.

¹ 10-13 Haziran 1996'da Mexico City'de gerçekleştirilen ICOMOS Semineri'nin sonuç bildirgesi için bkz: www.international.icomos.org/20th_heritage/mexico_1996.htm

² (Özdoğan, 2002), (Akın vd, 2003).

CUMHURİYET DÖNEMİ KÖYÜ		Y A P I F İ Ş İ		envanter no:		20
sokak, kapı no:		pafta:	ada:	parşel:	İli:	İlçesi: Köyü:
plan:		foto:				
Y	yapı türü:		açıklama:			
A	plan tipi:		değişim:	açıklama:		
P	arazi eğimi:					
I	prsl.büyüklüğü:		değişim:	değişim tipi		
N	prsl. yapı tipleri:		yeni yapı:			
I	kat adedi:		değişim:	değişim tipi		
N	yapı sistemi:		açıklama:			
I	kerpiç tipi:					
N	taş tipi:		malzeme			
	tuğla tipi:		özellikleri:			
Ö	dış cephe mlz:		değişim:	açıklama:		
Z	duvar kpl. mlz:		değişim:	açıklama:		
E	döşeme mlz:		değişim:	açıklama:		
L	tavan tipi:		değişim:	açıklama:		
L	tavan mlz:					
I	çatı tipi:		değişim:	açıklama:		
K	çatının ahşap mlz:		açıklama:			
L	kiremit tipi:		değişim:	açıklama:		
E	kiremit imal yeri:					
R	pencere tipi		değişim:	açıklama:		
I	kapı tipi:		değişim:	açıklama:		
	baca:		açıklama:			
	ocak:		açıklama:			
	ıslak hacim:		açıklama:			
	kuyu:		açıklama:			
	yapının yerle ilişkisi		açıklama:			
	yönlenme:					
	sağır cephe:		açıklama:			
D	işlev değişikliği:		açıklama:			
E	kullanıcı özellikleri:					
R	sağlamlık durumu:		açıklama:			
I	özgünlük durumu:		açıklama:			
	parşelin durumu:		açıklama:			
	kültür varlığı		açıklama:			
	değeri:					
	tescil önerisi:		KTVKK kararı:	karar tarihi:		
sb no:		dia no:	diji no:	çizim no:	belgeleyen:	tarih:

Şek.I.1. Cumhuriyet Dönemi yapıları için geliştirilen envanter fişi

İkinci bölüm yapının özellikleriyle ilgilidir. Bu bölümde ayrıntılı bir biçimde yapının biçimsel, fiziksel ve işlevsel özellikleri çoktan seçme biçiminde tanımlanır. Yapının özgün durumunu tanımlamaya yönelik bu verilerin yanı sıra, günümüzdeki durumu da açıklamak için her maddenin karşısında o özellik ile ilgili bir değişimin olup olmadığı belirtilir ve gerekli durumlarda açıklama kutucuğu içinde durum açıklanır.

Üçüncü bölüm yapının bugünkü durumunu değerlendirmeye yöneliktir. Bu bölümde yapının özgün niteliklerini ne ölçüde koruduğu ve kültür varlığı değeri sorgulanır.

Fiş Açıklamaları

Envanter no

İl, ilçe ve köy kodları kullanılarak geliştirilmiştir. İl için plaka numarası kod olarak kullanılmış, ilçe için il içindeki ilçelerin alfabetik sıralanışına göre bir rakam verilmiş³, köy için de sıra ile rakam verilmiştir. Yapı numarası, köy numarasından sonra bir kesme işareti ile ayrılarak ve sıra sayı verilerek belirlenmiştir.

Örnek:

59.03.01/001: Tekirdağ İli, Muratlı İlçesi, Kepenekli Köyü'nde yer alan 1 no'lu yapı.

Yer Bilgisi

Sokak, kapı no: Özellikle örnek köy olarak inşa edilmiş, ancak bugün gelişerek ilçe merkezi konumuna gelmiş Muratlı gibi yerleşmelerde ve var ise, köy ölçeğindeki yerleşmelerde sokak ve kapı no bilgileri girilir.

Pafta, ada, parsel: Yapının kadastral bilgileri girilir.

İl, ilçe, köy: Yapının bulunduğu köy ve köyün bağlı bulunduğu il ile ilçe bilgileri girilir.

Görsel Malzeme

Plan: Yapının planı çizilmiş ise, 1/100 ölçekli olarak bu bölüme yerleştirilir. Kesit, görünüş ya da kapı, pencere gibi yapı öğelerinin çizimleri var ise, bunlar da sayısal ortamda bu alanda görülebilir.

Foto: Yapının genel fotoğraflarının yanı sıra ayrıntı fotoğrafları da sayısal ortamda bu alanda görülebilir.

Yapının Özellikleri ve Değişim

Yapı türü: Aşağıda listesi verilen yapı türlerinden biri seçilir.

- Tek ev
- İkiz ev
- Okul
- Öğretmen lojmanı
- Köy konağı
- Okuma odası
- Kahvehane
- Dükkan
- Hamam
- Çeşme
- Fidanlık binası
- Ahır-ambar
- Mezbaha
- Anıt

³ Merkez ilçeye 1 numarası verildikten sonra diğer ilçeler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Plan tipi: Yapılar belli tip projelere göre üretildiğinden, her tip için bir tip adı tanımlanır ve ilgili yapının plan tipi buna göre belirtilir⁴.

- A tipi
- B tipi
- C tipi
- D tipi

Plan tipinde değişim: Günümüzde yapı özgün plan özelliklerini korumuyorsa, bu durum belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Planda görülen değişiklikler kısaca açıklanır.

Parsel büyüklüğü: Parselin yapı adasına göre eni ve boyu “m” birimi ile, kapladığı alan “m²” birimi ile belirtilir.

Parsel büyüklüğünde değişim: Günümüzde parselde bölme ya da birleştirme gibi özgün parsel boyutlarını değiştiren bir uygulama yapılmış ise, bu durum belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Parselde görülen değişiklik çoktan seçmeli olarak belirtilir.

- Parsel bölme
- Parsel birleştirme

Arazi eğimi: Yapının üzerinde yer aldığı parselin eğim özelliği belirtilir.

- Düz
- Hafif meyilli
- Dik eğimli

Parseldeki yapı tipleri: Erken Cumhuriyet Dönemi planlı kırsal yerleşmelerinde çoğunlukla parsel içinde yalnızca bir ev yapılarak, göçmenlere verilmiştir. Kırsal yaşam biçiminde parselde ev ile birlikte mutlaka olması gereken ahır ve ambar gibi ek yapılar ise, dönemin ekonomik koşulları nedeniyle yapılamayıp, daha sonra ev sahipleri tarafından inşa ettirilmeleri öngörülmüştür. Ancak bazı tip projelerde, evin yanı sıra ahır ya da ahır ve ambarın da, eş zamanlı olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu nedenle, bu bölümde parselde ilk planlı inşaat yapıldığı dönemde özgün olarak hangi yapıların inşa edilmiş olduğu çoktan seçme biçiminde belirtilir.

- Yalnız ev
- Ev ve ahır
- Ev, ahır ve ambar

Parseldeki yeni yapılar: Çoğunlukla planlı kırsal yerleşmelerde zaman içinde hane halkının büyümesine ya da refah düzeyinin artmasına bağlı olarak, parselde yeni yapılar inşa edilmektedir. Bu bölümde parseldeki bu tür yeni yapılar kısaca tanımlanır. Kaç adet olduğu, kat yükseklikleri ve saptanabiliyorsa işlevleri belirtilir.

Kat sayısı: Parselde inşa edilmiş olan Erken Cumhuriyet Dönemi yapısının özgün kat sayısı belirtilir.

- Tek katlı
- İki katlı

Kat sayısında değişim: Günümüzde yapının kat sayısında bir değişiklik olmuşsa, bu durum belirtilir.

- Var
- Yok

⁴ Plan tiplerinin adları için bkz: Bölüm 4.4.2.1.

Değişimle ilgili açıklama: Yapının kat sayısındaki değişiklik çoktan seçmeli olarak belirtilir.

- Kat ekleme
- Kat indirme

Yapı sistemi: Yapının taşıyıcı yapı sistemi belirtilir. Burada esas olan yapının çatıdan zemine ana taşıyıcı sistemini tanımlamaktır.

- Yığma: kerpiç
- Yığma: tuğla
- Yığma: taş
- Ahşap karkas
- Karma sistem⁵

Taşıyıcı sistem ile ilgili açıklama: Yapının taşıyıcı sistemi kısaca anlatılır. Özellikle farklı sistemler bir arada kullanılmışsa, bu durum ayrıntılandırılır.

Kerpiç tipi: Planlı yerleşmelerde geleneksel yerleşmelerde olduğu gibi iki tip kerpiç kullanılmaktadır. Bunlardan biri kalıba dökülerek üretilen “blok kerpiç”, diğeri çimlenmiş toprağın yerinde kerpiç boyutlarında kesilip kurutulduğu “kesme kerpiç”tir.

- Blok kerpiç
- Kesme kerpiç

Taş tipi: Yapının duvar örgüsünde kullanılan taşın biçimleniş tipi belirtilir. Bir duvarda birden fazla tipte taş da kullanılabilir.

- Moloz taş
- Kaba yonu taş
- Kesme taş
- Kaba yonu ve kesme taş

Tuğla tipi: Yapıda kullanılmış olan tuğlanın niteliği belirtilir.

- Harman tuğlası
- Fabrika tuğlası

Malzeme özellikleri ile ilgili açıklama: Yapıdan kullanılan malzemelerin özellikleri kısaca açıklanır. Kerpicing boyutları, taşın ise türü saptanabiliyorsa belirtilir. Ayrıca yapıda devşirme malzeme kullanılmış ise, yapının hangi bölümünde ne tür devşirme malzeme kullanıldığı açıklanır.

Dış cephe malzemesi: Yapının özgün dış cephe kaplama malzemesi belirtilir.

- Toprak sıva
- Toprak sıva üzeri badana
- Kireç sıva

Dış cephe malzemesinde değişim: Özgün dış cephe malzemesi değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Özgün dış cephe malzemesinde görülen değişimin niteliği ve yapının tümünde mi kısmen mi yapıldığı açıklanır.

Duvar kaplama malzemesi: Yapının içindeki duvarlarda kullanılmış olan özgün kaplama malzemesi belirtilir.

- Toprak sıva
- Toprak sıva üzeri badana

⁵ Eğer bir yapının taşıyıcı sistemi hem yığma hem de iskelet sistemi içeriyorsa bu şık seçilir. Burada esas olan yapının ana taşıyıcı sistemi, yani çatıdan zemine yük aktarımını sağlayan yapı öğeleridir. Bu nedenle, bölücü duvarların niteliği bu alanda sorgulanmamaktadır.

Duvar kaplama malzemesinde değişim: Özgün duvar kaplaması değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Özgün duvar kaplama malzemesinde görülen değişimin niteliği, yapının bütününde mi kısmen mi yapıldığı açıklanır.

Döşeme malzemesi: Yapının tabanında kullanılmış olan özgün döşeme kaplaması belirtilir.

- Ahşap kaplama
- Toprak sıva

Döşeme malzemesinde değişim: Özgün döşeme kaplaması değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Özgün döşeme kaplama malzemesinde görülen değişimin niteliği, yapının bütününde mi kısmen mi yapıldığı açıklanır.

Tavan tipi: Yapının özgün tavan kaplaması tipi belirtilir.

- Kirişli tavan
- Düz tavan

Tavan tipinde değişim: Özgün tavan tipi değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Tavandaki değişimle ilgili açıklama: Tavan tipi ya da kaplama olarak kullanılan malzeme değiştirilmiş ise, değişimin niteliği ve yapının tümünde mi kısmen mi yapıldığı açıklanır.

Tavan malzemesi: Yapının özgün tavan kaplama sistemi belirtilir.

- Ahşap kaplama
- Tahta çıta üzeri toprak sıva
- Bitki sapı üzeri toprak sıva

Çatı tipi: Yapının özgün çatı biçimlenişi belirtilir.

- Beşik çatı
- Kırma çatı

Çatı tipinde değişim: Özgün çatı biçimi değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Değiştirilmiş olan çatı biçimi kısaca açıklanır.

Çatının ahşap malzeme özellikleri: Erken Cumhuriyet Dönemi uygulamalarında devlet tarafından nitelikle kereste sağlanamadığı durumlarda ormandan sağlanan ağaç olduğu gibi ya da kabaca yontularak kullanılmıştır. Bu bölümde çatıda kullanılan ahşap malzemenin işlenmişlik durumu belirtilir.

- Kereste
- Yontulmamış ağaç

Çatının ahşap malzeme özellikleriyle ilgili açıklama: İnşaat sürecini bilen köylülerle yapılan görüşmelerden, kerestenin türü⁶ ve nereden sağlandığı öğrenilebiliyorsa, bu bilgiler bu bölümde verilir.

⁶ BCA belgelerinde de karşılaşılan Romanya'dan getirilmiş olan çam kereste, günümüzde çıplak gözle dahi diğer kerestelerden ayırdedilebilmektedir.

Kiremit tipi: Özgün çatı kaplama malzemesi belirtilir.

- Yerli
- Marsilya

Kiremit imal yeri: Fabrikada üretilen marsilya tipi kiremitlerin üzerinde fabrikanın yeri damgalanmıştır. Bu bilgi okunabiliyorsa bu bölümde yazılır.

Kiremit tipinde değişim: Özgün kiremit tipi değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Özgün kiremit kaplama değiştirilmiş ise, yerine hangi malzemenin kullanıldığı, bunun tüm yapıda mı kısmen mi yapıldığı açıklanır. Bazı durumlarda çatı biçimlenişi değiştirilse de, eski kiremitler tekrar kullanılmıştır. Bu tür durumlar bu bölümde açıklanır.

Pencere tipi: Yapılarda tip pencere kullanıldığından, her tip için bir tip adı tanımlanır ve yapıda görülen pencere tipleri çoktan çok seçmeli olarak belirtilir.

- A tipi
- B tipi
- C tipi
- D tipi

Pencere tipinde değişim: Özgün pencere tipi değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Yapının tüm pencerelerinin mi bir kısmının mı değiştirildiği ve değişimin niteliği açıklanır.

Kapı tipi: Yapılarda tip kapı kullanıldığından, her tip için bir tip adı tanımlanır ve yapıda görülen kapı tipleri çoktan çok seçmeli olarak belirtilir.

- A tipi
- B tipi
- C tipi
- D tipi

Kapı tipinde değişim: Özgün kapı tipi değiştirilmiş ise belirtilir.

- Var
- Yok

Değişimle ilgili açıklama: Yapının tüm kapılarının mı bir kısmının mı değiştirildiği ve değişimin niteliği açıklanır.

Baca: Yapının özgün durumunda bacası varsa belirtilir.

- Var
- Yok
- İzi var
- Tespit edilemedi

Baca ile ilgili açıklama: Özgün bacanın yeri belirtilir.

Ocak: Yapının özgün durumunda ocağı varsa belirtilir.

- Var
- Yok
- İzi var
- Tespit edilemedi

Ocak ile ilgili açıklama: Özgün ocağın yeri ve günümüzdeki durumu belirtilir.

Islak hacim: Özgün ıslak hacimin yeri belirtilir.

- Ev içinde
- Bahçede
- Tespit edilemedi

Islak hacim ile ilgili açıklama: Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama gerekiyorsa bu bölümde yapılır.

Kuyu: Yapının özgün durumunda kuyusu varsa belirtilir.

- Var
- Yok
- İzi var
- Tespit edilemedi

Kuyu ile ilgili açıklama: Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama gerekiyorsa bu bölümde yapılır.

Yapının yerle ilişkisi: Kırsal alandaki yapılarda yapının bir miktar yerden yükseltilmesi tercih edilmekle birlikte, planlı yerleşmelerde ekonomik zorluklar nedeniyle hemzemin yapılar⁷ yapılmıştır. Bu bölümde yapı tabanının zeminle ilişkisi belirtilir.

- Hemzemin
- Yerden yükseltilmiş

Yapının yerle ilişkisi ile ilgili açıklama: Yapı yerden yükseltilmiş ise, bu yükseklik ile çevresinde bir kaldırım varsa belirtilir.

Yönlenme: Yapının özgün giriş cephesinin yönü belirtilir.

- Güney
- Kuzey
- Doğu
- Batı
- Güneydoğu
- Güneybatı
- Kuzeydoğu
- Kuzeybatı

Yapının sağır cepheleri: Yapının özgün sağır cephelerinin yönü çoktan çok seçmeli olarak belirtilir.

- Güney
- Kuzey
- Doğu
- Batı
- Güneydoğu
- Güneybatı
- Kuzeydoğu
- Kuzeybatı

Yapının cepheleriyle ilgili açıklama: Yapının özellikle giriş cephesinin özellikleri kısaca açıklanır.

⁷ Köylüler bu tür yapıları “yer evi” olarak adlandırmaktadır.

Yapının Değerlendirilmesi

İşlev değişikliği: “Yapı tipi” kısmında belirtilen işlev değişmiş ise, bu durum belirtilir.

- Var
- Yok
- Boş
- Yıkık

İşlev değişikliği ile ilgili açıklama: Yapının yeni işlevi belirtilip, bunun yapıya uygunluğu kısaca irdelenir.

Kullanıcı özellikleri: Günümüzde yapıyı kullananların, yapının mülkiyeti ile bağlantısı belirtilir.

- Özgün kullanıcı (yapı sahibi)
- Yeni kullanıcı (yapı sahibi)
- Kiracı
- Köy orta malı

Kullanıcı özellikleri ve işlev değişikliği ile ilgili açıklama: Günümüzdeki kullanıcı ile yapının ilişkisi, kullanıcının yapıya sahip çıkma ve değer verme isteği kısaca irdelenir. Geleceğe yönelik olarak kullanıcının yapıyla ilgili görüşleri derlenir.

Sağlamlık durumu: Yapının sağlamlık durumu belirtilir.

- İyi
- Orta
- Kötü
- Yıkık

Sağlamlık durumu ile ilgili açıklama: Yapının sağlamlık durumu “iyi” değil ise, sorunların neler olduğu sistematik bir biçimde kısaca tanımlanır. Bunun için taşıyıcı sisteme ilişkin sorunlar, bölücü duvarlardaki bozulmalar, çatı sorunları ve yapı malzemesinde gözlenen bozulmalar açıklanır.

Yapının özgünlük durumu: Yapının özgün mimari niteliklerini ne ölçüde koruduğu çoktan çok seçmeli biçiminde belirtilir.

- Korunmuş
- Açıklıklarda değişim
- Çatı biçiminde değişim
- Planda değişim
- Kat ekleme
- Kat indirme
- Ek yapı
- Bütünüyle değişmiş

Yapının özgünlük durumu ile ilgili açıklama: Yapının mimari özelliklerinde gözlenen değişiklikler kısaca açıklanır. Yapıda işlev değişikliği varsa, bunun yapının korunmuşluk durumuna etkisi belirtilir.

Parselin özgünlük durumu: Parselin özgün kimliğini ne ölçüde koruduğu çoktan çok seçmeli biçiminde belirtilir.

- Parsel alanında değişiklik
- Nitelikli ek yapı
- Niteliksiz ek yapı
- Nitelikli yeni yapı
- Niteliksiz yeni yapı

Parsel alanında değişiklik; yapının özellikleri bölümünde “parsel büyüklüğünde değişim” kısmında zaten açıklanmış olan durum burada belirtilir.

Nitelikli ek yapı; parselde erken dönemde geleneksel yapı malzemesi ile yapıyla uyumlu bir biçimde inşa edilmiş olan ek yapılar belirtilir.

Niteliksiz ek yapı; parselde yakın dönemde briket- eternit gibi yeni yapı malzemeleri ile yapıyla uyumlu olmayan bir biçimde inşa edilen ek yapılar belirtilir.

Nitelikli yeni yapı; parselde özgün yapı inşa edildikten kısa bir süre geleneksel yapı malzemesi ile yerel nitelikte tek katlı bir ev yapılmışsa belirtilir.

Niteliksiz yeni yapı; parselde yakın dönemde briket-beton gibi yeni yapı malzemeleri ile ve yapıyla uyumsuz bir biçimde inşa edilen büyük ölçekli konut tipi yapılar belirtilir.

Parselin özgünlük durumu ile ilgili açıklama: Parselde gözlenen değişiklikler, özellikle kültür varlığı değeri taşıyan Erken Cumhuriyet Dönemi yapısıyla ilişkisi açısından değerlendirilir.

Kültür varlığı değeri: Erken Cumhuriyet Dönemi yapısının özgünlük durumu, sağlamlık durumu ve üzerinde bulunduğu parseldeki duruma bağlı olarak kültür varlığı değeri belirtilir⁸.

- var
- yok

Kültür varlığı değeri ile ilgili açıklama: Belgelenen yapının kültür varlığı olmasının ya da olmamasının gerekçeleri açıklanır.

Tescil Önerisi: Yapı, fişi hazırlayan tarafından tescile öneriliyorsa, bu durum belirtilir.

- Evet
- Hayır

KTVKK kararı: Yapıyla ilgili alınmış bir Koruma Kurulu kararı varsa, bu karar ve karar numarası belirtilir. Yapının tek yapı ya da sit olarak tescili ya da korunmasına yönelik daha ayrıntılı bir karar var ise, bu kısaca açıklanır.

KTVKK karar tarihi: Koruma Kurulu'nun yapıyla ilgili karar aldığı tarih gün, ay, yıl biçiminde yazılır.

Görsel Malzeme Arşiv Bilgileri

Bu bölümde çizim ya da fotoğraf türü malzemenin hazırlayan kişinin ya da kurumun arşivleme sistemine göre belirlenen numaraları ilgili bölümlere yazılır. Bu numaralar sayesinde, arşivi saklayan kişi ya da kurumdaki özgün arşiv malzemesine ulaşılabilir.

Siyah-beyaz foto no: Siyah-beyaz fotoğraf çekimi yapılmış ise, negatif numaraları yazılır.

Dia no: Dia çekimi yapılmış ise, dia numaraları yazılır.

Dijital foto no: Bilgisayar ortamındaki dosya numarası yazılır.

Çizim no: Yapının rölövesi çıkartılmış ise buna verilen numara (bilgisayar ortamında dosya numarası) yazılır.

Belgeleme Bilgileri

Belgeleyen: Fişte yer alan yapını belgeleyen kişi ve varsa bağlı olduğu kurumun adı yazılır.

Tarih: Belgeleme tarihi gün, ay, yıl olarak yazılır.

⁸ Bölüm 6.3.2'de bu yapıların kültür varlığı değerinin nasıl belirleneceği kapsamlı bir biçimde anlatılmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Y.Mimar Zeynep Eres 1973'te İstanbul'da doğdu. 1984 yılında Bakırköy Ahmet Hamdi Tanpınar İlkokulu'nu, 1991 yılında İstanbul Lisesi'ni bitirdi. 1995 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 1995–1999 yılları arasında İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programında yüksek lisans eğitimi aldı ve “Tarihöncesi Kazı Yerlerinin Koruma, Restorasyon, Sergileme Sorunu ve Çözüme Yönelik Bir Uygulama Kırklareli – Aşağı Pınar Örneği” başlıklı teziyle Yüksek Mimar unvanını aldı. 1999 yılında İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programında doktora eğitimine başladı.

1998 yılından itibaren İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışan Z.Eres, tez danışmanı Prof.Dr. Nur Akın ile Prof.Dr. Günkut Akın'ın yürütücülüğünde TÜBA Türkiye Kültür Sektörü projesi kapsamında 2000–2003 yılları arasında Türkiye Kırsal Mimarlık Envanteri - Şanlıurfa İli Birecik ve Suruç İlçeleri Pilot Projesi'nde görev almıştır. 1996 itibaren Prof.Dr.Mehmet Özdoğan (İÜ) ve Prof.Dr.Hermann Parzinger (Alman Arkeoloji Enstitüsü Başkanı) yürütücülüğündeki Kırklareli Höyüğü Tarihöncesi Dönem Kazısı projesinde restoratör mimar olarak çalışmakta ve Istranca Dağlık Bölgesi kırsal mimarlık belgeleme çalışmasını sürdürmektedir.

Eylül 2007

Zeynep Eres